تصویر ڈاکٹر کیمبرن صاحب مرحوم سول سرجن فیض آباد

تصویر تاج الاطبا خلاصۃ الحکما سیادت پناہ شفاءالدولہ حکیم سید افضل علی خان بہادر مدبر جنگ

مصنف کتاب ہذا

ed

e Hakim Shaffa-

ent and able co-ad-

easure to work

nerin M. D.

il Surgeon

For some time past I have been engaged with Nawab Hakim Shaffa-ud-doulah Bahadur in the compilation of a Manual of the Practice of Medicine. The circumstances under which the work was begun and carried on are detailed in his introduction to the book. I believe it is his intention to publish it for the benefit and guidance of those of his professional brethren who may wish to adopt the treatment of disease as practiced by Europeans in modern time. The Manual has been for the most part built on the lines of Mojz ki Shurra Sudeedi (itself a compilation), a book in the hands of most Hakims - the order & nosology of which has been followed as closely as has been found practicable -

A short account has been given of the structure and functions of the various organs and also of the changes of structure caused in them by disease in order that the Engineer maybe able to better to understand the plans & aims of the treatment recommended

I need hardly to say I have found in the Nawab Hakim Shaffa-ud-daula a very earnest, assiduous, intelligent and able co-adjutor with whom it has been indeed a pleasure to work.

(Sd) J. Cameron M. D.
Civil Surgeon

Fyzabad
19 December 1877

ترجمہ سارٹیفکیٹ ڈاکٹر کیمرن صاحب بہادر بر کتاب جامع شفائیہ

تھوڑے عرصہ سے میں نواب حکیم شفاء الدولہ بہادر کے ساتھ ایک کتاب دستور العلاج کی تالیف میں مشغول رہا ہوں۔ نواب صاحب موصوف کی کتاب کے دیباچہ میں کیفیت آغاز تصنیف کتاب ہٰذا کی درج ہے۔ میں یقین کرتا ہوں کہ نواب صاحب کا ارادہ اس کتاب کے شایع کرنے کا واسطے فائدہ و ہدایت اُن ہم پیشہ بھائیوں کے ہے جو کہ اُس طریقہ علاج امراض کو اختیار کرنا چاہتے ہیں جسکا بزمانہ حال اہالیان یورپ میں رواج ہے۔ یہ کتاب زیادہ تر شرح موجز سدیدی کی ترتیب پر لکھی گئی ہے جو خود ایک عمدہ کتاب ہے اور اکثر حکیموں کے ہاتھ میں رہا کرتی ہے تاکہ دریافت کنندہ کی سمجھ میں علاج مجوزہ کی تدبیر و نتائج آسانی سے آسکیں۔

مجھکو یہ کہنے کی ضرورت نہیں ہے کہ میں نے نواب حکیم شفاء الدولہ کو ایک نہایت مستعد و محنتی فہمیدہ اور لائق مددگار پایا انکے ساتھ کام کرنا درحقیقت باعث خوشی کا تھا۔

اس کتاب میں تھوڑی تفصیل علم تشریح و بیان کار خاص اعضا و امراض و نیز تغیر و تبدیلی مزاج جو بسبب امراض کے ہو جاتا ہے لکھی گئی ہے۔

دستخط

جے۔ کیمرن۔ ایم۔ ڈی۔ سول سرجن

فیض آباد۔ ۱۹۔ دسمبر ۱۸۶۶ع

فہرست اسمائے انگریزی و عربی کتاب خاصہ و عامہ جان شفا		
امراض راس		
اسمائے امراض عربی فارسی	اسمائے امراض انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی و بخط انگریزی
صداع و درد سر	ہیڈ ایک	Headache
سرسام و ورم دماغ	سیری برو مین انجیٹس	Cerebro Meningitis
دوار و دوران سر	ورٹی گو	Vertigo
سبات و خواب ثقیل	سام نو لیس	Samnosis
سہر و بیخوابی	ویک فلنس و سلیپ لیس نس و انسومنیا	Wakefulness, sleeplessness, Insomnia.
نسیان و فراموشی	ڈی منشیا	Dementia
مالیخولیا	میلن کولیا	Melancholia
مانیا و جنون سبعی	مینیا	Mania
مالیخولیای مراقی	ہائی پوکنڈرائی آسس	Hypochondriasis
کابوس	نیٹ میئر	Nightmare
ہذیان و بیخودی	ڈلیریم ٹریمنس	Delirium Tremens.
صرع	اپی لپسی	Epilepsy
قطرب	×	Apoplexy
حمق	×	
عشق	×	
سکتہ	اپوپلکسی	Apoplexy
فالج و استرخا ہم معنی	پرالسس	Paralysis
فالج نصف بدن	ہمی پلجیا	Hemiplegia
فالج اسربی	لیڈ پالسی	Lead Palsy
استرخای انگشت دست کہ از کثرت کتابت میشود	اسکریونرس پالزی	
تشنج	کان ولشن	Convulsion
تشنج حار کہ از اذیت گرمی آفتاب پیدا شود	ہیٹ اپوپلکسی وگاہی سن اسٹروک گویند	Heat apoplexy or Sun-stroke

اسماے امراض بلغت عربی و فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
تشنج کہ بشرکت رحم و بعربی اختناق رحم است۔	ہسٹریکل کانولشن	Hysterical convulsion
تشنج خاص کہ در یک عضو یا در یک جانب بدن افتد یا ہر دو جانب۔	کوریا۔	Chorea
شخوص و جمود و آخذہ و مدرکہ۔	کاٹالیپسی۔	Catalepsy
تشنج کہ از گزیدن سگ دیوانہ افتد و مفتوبا راکلب الکلب گویند۔	ہائیڈروفوبیا	Hydrophobia
تمدد و کزاز	ٹیٹنس	Tetanus
کزاز کہ در قلیل اطفال اکثر میشود۔	ٹریسمز	Trismus
رعشہ۔	پرالزیز اجیٹانس و شیکنگ پالزی	Paralysis agitans or Shaking Palsy
خدر۔	اکن اسٹیزیا	Anesthesia
لقوہ و کجی دہن۔	فیشل پرالزیز	Facial paralysis
اختلاج و پریدن عضلہ۔	سن کلانک یا کوریک	Synclonic or choreic
زکام۔	کولڈ	Cold
عصابہ۔	ہیمی کرینیا۔	Hemicrania
وجع العصب و درد عصبی۔	نورالجیا۔	Neuralgia

فی امراض العین

Eye Disease

اسماے امراض بلغت عربی و فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
رمد یعنی ورم میوکس ممبرن چشم و جفن	آف تال میا	Ophthalmia
رمد کہ در آن قریب اتصال ملتحمہ یا قرنیہ دانہ ہاے خرد پیدا میشوند۔	پس چولر آف تال میا	Pustural ophthalmia
رمد کہ در آن مسکن کثیر می آید از امراض صدیہ است	پیورولینٹ آف تال میا	Purulent ophthalmia
رمد کہ در ابدان صدیدی خنازیر پیدا میشود	اسٹروموس آف تال میا۔	Strumous ophthalmia
رمد کہ از رسیدن ہریم سوزاک بچشم میشود	گنوریل آف تال میا۔	Gonorrhaeal ophthalmia
رمد کہ از پاشیدن فضلہ یا غشای باہر چشم شود	ڈپ تھرتک آف تال میا	Debtritic ophthalmia
رمد کہ در آن سوزش در غشاے ملتحمہ دانہ ہاے خرد پیدا میشوند	گرانیولر آف تال میا	Granular ophthalmia

اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض بلغت عربی و فارسی
Piterygium	ٹِرائی جیَم	ظفرہ وناخنہ
Pingvecula	پِنگ وِکیُولا	شئی سفید رنگ مثل شحم یا موم کہ بر پوست سپیدی چشم پیدا میشود
Acumoous conjunctivitis	اکمی مُوزِز کان جنگ ٹائیوا	طرفہ
Chemosis	کِمُوزِز	انتفاخ العین واد دیای عین
Corneatis	کارنی ائٹیس و انفلمیشن آف کارنیا	ورم قرنیہ
corneatis suppuration	ابسس آف کارنیا و ہم سپوریٹیو کارنی ائٹس	دبل قرنیہ
Ulcer of cornea	السر آف کارنیا	جراحت القرنیہ و زخم قرنیہ
Pannus	پینس	سبل
Laucoma	لیُوکوما و لوکوما	بیاض العین و سفیدی قرنیہ
Staphyloma cornea	اسٹافلوما کارنیا	نتوالقرنیہ
Scleratitis	اسکلیروٹیٹس	ورم الملتحمہ
Choroiditis	کورائیڈ ڈی ائٹس	ورم غشای سیاہ کہ زیر ملتحمہ است
Iritis	آئریٹِس	ورم عنبیہ
Maadarosis	مای ڈرای اسس	اتساع ثقبۂ عنبیہ
Moyosis	مای اُوسس	ضیق ثقبۂ عنبیہ
Hypermia of Retina	ہائی پریمیا آف ریٹنا	اجتماع الدم فی الطبقۃ العنکبیہ
Retinitis	ریٹینی آئٹس	ورم صلبیہ کہ غشای نوری است
Amaurosis	آماروزز	ضعف البصر و کدورت العین
Glaucoma	گلاؤکوما	ورم چشم کہ دران مردمک چشم سبز مثل آب بحر اعظم پیدا میشود
Dropsy of acues humor	ڈراپسی آف اکیوئس ہیومر	استسقای رطوبت بیضیہ
Dropsy of vitrious	ڈراپسی وِٹریس ہیومر	استسقای رطوبت زجاجیہ
Opacity of vitreous humour	اوپیسیٹی آف وِٹریس ہیومر	تکدر زجاجیہ
Muscae volitantes	مسکی وولی ٹینٹس	طیران مگس پیش چشم

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
انخلاع رطوبت جلیدیہ	ڈِس لُکیشن آف لینس	Dislocation of Lens
نزول الماء	کَٹارکٹ	Cataract
متورم شدن یکچشم از فساد و ورم چشم دیگر	سِمپیتھیٹک آفتال میا و ریفلکشن آفتال میا	Sympathetic ophthalmia
ورم جملہ اعضائے چشم	پین آف تال مٹیس	Pan ophthalmatis
حول	ڈائی پلوپیا	Diplopia
عشا و شبکوری	نائٹ بلائنڈنس	Night blindness
جہر و روزکوری	ڈے بلائنڈنس	Day blindness
خفش	البینیزم	Albinism
قصور و ضعف بصر کہ از دیدن برف و برق درخشندہ پیدا میشود	اِسنو بلائنڈنس	Snow blindness
ذہاب البصر فی المظامیر یعنی زائل شدن بصر از ماندن در تاریکی	×	
سل العین	×	
بغض العین للشعاع	فوٹو فوبیا	Photophobia
کیفیت الابصار		The accommodation of the eye
کوتاہ نظری کہ ہمراہ آن رائی و مرئی را قریب چشم آوردہ ببیند یری من القریب ولا یری من البعید	× مایوپیا	Myopia
رائی من البعید ولا یری من القریب	ہائی پرمٹ اوپیا	Hypermetropia
یری من البعید سہلا و من القریب عسرا	پرس بی اوپیا	Presbyopia
رویت الاشیاء غیر صاف	آسٹگ مٹ ازم	Astigmatism
ضعف چشم کہ از آن بصارت ہم ضعیف شود	آستِن اوپیا	Asthenopia
در امراض خانہ چشم کہ آنرا بلغت انگریزی اربٹ گویند		Deseases of Orbit
ورم غشای خانہ دار خانہ چشم	آربٹل انفلمیشن	Orbit Inflammation
جحوظ العین	پرٹ پوزز آکیولا	Proptosis oculi

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
نقصان الجفن	اٹی موزیز	Arumosis
ورم مائی جفن	اڈیما	Adeama
قروح الجفن	السریشن آف آئے لڈ	Ulceration eyelid
سلع الجفن	ٹیومر آف آئے لڈ	Tumour eyelid
استرخاء الجفن	پرالیزیز آف آئے لڈ	Paralysis of eylids
تشنج عضلات جفن	بلیفرو سپیزم	Blepharospasmus
ورم اہداب	آف تھالمیا ٹارسائی و ٹینیا ٹارسائی	Ophthalmia Tarsi
شعیرہ	ہرڈی اولس	Hordeolum
التصاق الجفنین	انکلو بلیفرن	Angle Blepharm
انتثار الاہداب	ماڈاروزز	Madarosis
قمل الاجفان	ٹرائی ایزز	Triasis
شعر منقلب وزائد	ٹرکائی ایزز	Trichiasis
منقلب شدن کنارہ جفن بسوی داخل	ان ٹروپین	Entropium
انقلاب الجفن الی الداخل		
انقلاب الجفن الی الخارج	اک ٹروپین	Ectropium
در امراض آلات تولید اشک کہ آنرا لاک ری مل سسٹم گویند		Lachrymal system
ورم غدہ مولد اشک	ڈاک ری او اڈن ائیٹس	Dacryo adinitis
زیادہ شدن مقدارہ غدہ مولد دموع	ہائی پرٹرفی لاک ری مل گلانڈ	Hypertrophy lachrymal gland
ورم موق چشم کہ محل اجتماع آب چشم است	انفلیمیشن کیران کیولا لاک ری مالس	Infn granuncula lachrymalis
ورم مزمن موق چشم	میوکوسیل	Mucocele
سیلان دموع	اپیفرا	Epiphora
در امراض اذن یعنی گوش		Diseases of the ear
وجع الاذن درد گوش	ایرک واوٹ الجیا	Otitis
بطلان السمع و طرش	ڈفنس	Deafness
طنین و دوی	نائزز	Noises

اسماء امراض بلغت عربی و فارسی	اسماء امراض انگریزی بخط فارسی	اسماء امراض انگریزی بخط انگریزی
انفجار الدم من الاذن	ہیمرج	Haemorrhage
الاورام التی تحدث فی اصول الاذن	ریومیٹک انفلیمیشن آف دی ایئر	Rheumatic Inflammation
حکة الاذن		Irritation
ضرب الاذن من الاصوات	ان ٹولینس آف ہیرنگ	Intollence of hearing
شقاق الاذن		Fissure behind the lobe of the ear
در امراض انف یعنی بینی		Deseases of the nose
نقصان الشم وبطلانها	آن اوزمیا	Loss of smell
ادراک الروائح العفنه	فیٹیڈ اسمیل	Fetid smell
جفاف انف		Dryness of nasal mucus membrane
قروح الانف	السر آف نوز	Ulcer of nose
رعاف	ایپی ساٹک سس	Epistaxis
بثرہ خاص کہ در اعلی و باطن بینی در ملک بنگالہ میشود	پسچول	Pustule
بثرہ خاص کہ بر ظاہر بینی و دیگر جاہا سند میشود		
زیادہ شدن گوشت بینی قریب ارنبہ	لیپوما	Lepuma
بواسیر الانف	پالی پس	Polypus
دیدان الانف	ورمس نیزائی	Vermis Nasi
در امراض لثہ و اسنان و شفتین		Deseases of the gums, tooth & lips
ضعف الاسنان	لوز توتھ	Loose tooth
صریر الاسنان	گرائینڈنگ آف ٹیتھ	Grinding of teeth
ضرس الاسنان	اریٹیشن ان توتھ	Irritation in tooth
لثہ دامیہ	بلیڈنگ گم	Bleeding gum
استرخاء لثہ		Spongy gum
وجع الاسنان	ٹوتھ ایک	Tooth ache
[illegible] اسنان	کیریز توتھ	Caries tooth

اسماے امراض بلغت عربی و فارسے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض انگریزی بخط انگریزے
در امراض قصبۂ ریہ و ریہ		Diseases of the air tube & lungs
ضیق النفس	ڈفکلٹی ان بریدینگ	Difficulty in breathing
ربو	آستھما	Asthma
سُعال و ورم قصبۂ ریہ	برنکائیٹس	Bronchitis
ذات الریہ و ورم شش	نیومونیا	Pneumonia
ذات الجنب و ورم پہلو	پلوریسی	Pleurisy Pleurisy
بند شدن ہوا در بدن	امفی زیما	Emphysema
سل	تھائی سیس	Phthisis
ما یدخل فی القصبۃ من الاجسام الخارجیۃ		Foreign body in the air tube
بحۃ الصوت	افونیا	Aphonia
سرفہ	کاف	Cough
نفث الدم	ہیماٹائیسس	Hemoptysis
فی العلق الناشب فی الحلق	لیچز ان تھروٹ	Leeches in the throat
فی اللقمۃ والشوکۃ التی تنشب بالحلق	فش بون ان تھروٹ	Fish bones in the throat
فی تدبیر من غرق فی الماء		Treatment for drowning
بثور ریہ	ٹیوبرکل ان لنگس	Tubercle in the lungs
اجتماع الماء فی الریہ	اوڈیما آف لنگس	Oedema of the lungs
ورم و جراحت قصبۂ ریہ	انفلمیشن و السریشن لنگس	Inflammation & ulceration of lungs
قیح و مدہ کہ در ریہ افتد	سپوریشن آف لنگس	Suppuration of lungs
مجتمع شدن آب در غشائی پلورا	ہائیڈروتھورکس	Hydro thorax
پیدا شدن ریم در غشائی آبدار پہلو	انپا ئیما	Empyema
داخل شدن ہوا در فضاے صدر	نیوماتھورکس	Pneumothorax
ذات الصدر	پلوریسی	Pleurisy
وجع الصدر	پلوراڈینیا	Pleurodynia

اسماے امراض بلغت عربی وفارسے	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض انگریزی بخط انگریزے
در امراض قلب		Diseases of the Heart
ورم غشاے القلب	پیری کارڈ ڈی ٹس	Precarditis
ورم لحم قلب	کارڈی ٹس	Carditis
ورم غشاے داخلی قلب	انڈو کارڈی ٹس	Indocarditis
زیادہ شدن گوشت قلب	ہائی پرٹرفی آف ہارٹ	Hypertrophy of the heart
وسیع شدن بطون و رقیق شدن دیوار لحمی آن	ڈل ٹیشن	Dilatation
ضعف القلب کم شدن مقدار دل ست	اٹرفی	Atrophy
صلابت و غلظ اغشیہ داخلیہ قلب	تھکنس آف انڈو کارڈیم	Thickening of Endo cardium
تولد شحم کثیر در قلب	فیٹی ڈی جنریشن آف ہارٹ	Fatty Degeneration of Heart
نیلگون شدن رنگ بدن بسبب نہ بند شدن ثقبیکہ در سپردہ بطن طفل بود	فارمن ستر ولیس	Cyanosis
وجع القلب	ان جائی پکٹورس	Angina pectoris
نقصان فعل قلب	فیکچر آف ہارٹس ایکشن	Facture of hearts' action
غشی	سنکوپی	Syncope
در مرض شریان		Diseases of blood vessels
فراخ شدن غشای اندرونی شریان وقطع شدن غشاے بیرونی	اینیورزمز	Aneurism
در امراض ثدی کہ آنرا بلغت انگریزی مامی گویند		Diseases of the chest
وجع الثدی	نورالجیا مامی	Neuralgia
عقدۃ الثدی	چومر مامی	Tumours Mammary
ورم حلمہ ثدی	انفلمیشن نپل	Inflammation nipples
قلت لبن		Insufficient discharge of milk
در امراض مسدودہ مری		Diseases of Oesophagus
ورم مری معدہ	انفلیمیشن آف اوسافیگس	Inflammation of oesophagus
زخم مرے	السریشن آف اوسافیگس	Ulceration of oesophagus

اسمائے امراض انگریزے بخط انگریزے	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے
Tumour of oesaphagus	چومر آف ایسافاگس	دُبیل مری
Dysphagea	ڈس فاجیا	ضیق مبلع
Gastritis	گاسٹرائیٹس	ورم معدہ
Gastric ulcer.	گاسٹرک السر	جراحت معدہ
Cancer gastric	کینسر گاسٹرک	سرطان معدے
Gastro Entritis	گاسٹرو انٹرائیٹس	ورم میوکس ممبرین معدہ کہ تا میوکس ممبران امعا رسیدہ باشد
Dyspepsia	ڈس پپسیا	بدہضمی معدی
Gastralgia	گاسٹرالجیا	وجع المعدہ
Anorexia	انورکسیا	نقصان شہوت طعام
Bad appetite	بیڈ اپیٹیٹ	فساد شہوت طعام
Canine appetite	بولیمیا و کائنین اپیٹیٹ	شہوت کلبیہ
Voracious appetite	قسمی از انورکسیا	جوع البقری
Hiccups	ہک کف و ہک کپ	فواق
Vometic	ووم اٹک	قے
Hoemaptysis	ہیماٹیمسس	نفث الدم
Tympanitis	ٹمپانائیٹس	نفخ شکم
Pyrosis	پائی روزز	سوزش معدہ کہ با آن سیلان لعاب دہن باشد
Diseases of the liver	در امراض کبد کہ آنرا لیور گویند	
Hepatitis	ہیپاٹائیٹس	ورم جگر حاد
Hepatic abscess	ہیپاٹک ابسس	دبیلہ کبد
Hepatitis chronic	ہیپاٹائیٹس کرانک	ورم مزمن کبد
Hypertrophy of liver	ہائی پرٹرفی آف لیور	عظم کبد
Serosis	سروسز	صغر کبد
Hydatid	ہائیڈاٹڈ	تولد دیدان و خریطہ چہار آب در کبد
Cancer of liver	کینسر آف لیور	سرطان کبد

اسماے امراض بلغت عربے و فارسے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض انگریزے بخط انگریزی
ضعف کبد و کم پیدا کردن صفرا از خون		Want of secretion of Bile
زیادہ شدن قوت کبد یعنی زیادہ پیدا کردن صفرا		Excessive secretion of Bile
یرقان و زرد شدن بدن	جانڈس	Jaundice
یرقان سودی یعنی سیاہ شدن بدن	بلیک جانڈس	Black Jaundice
در امراض طحال کہ آنرا اسپلین گویند		Diseases of Spleen
ورم طحال	اسپلین ایٹس	Spleenitis
در امراض لبلبہ و امعا		Diseases of Pancreas & Intestine
ورم لبلبہ	انفلمیشن آف پنکریس	Inflammation of Pancreas
سرطان لبلبہ	کنسر آف پنکریس	Cancer of Pancreas
ورم طبقۂ اعلی امعا	انفلمیشن میوکس میمبرن امعا	Entritis
ورم نفس امعا کہ در بعض مواضع افتد	کنجسشن آف باولس	Congestion of Bowels
ورم قولون کہ در محل اتصال آن بمعاے صغیر ایستد	پری ٹف لائے ٹس	Colitis
اسہال	ڈائریا	Diarrhoea
قبض شکم	کانسٹی پیشن	Constipation
قولنج	کالیک	Colic
دیدان و کرم شکم	اسکیرس لیمبر کائیڈس	Worms
ہیضۂ وبائی	کالرا	Cholera
ورم غدہ ہای مسنغری	ٹابیس مسنٹریکا	Tabes Mesentrica
ورم غشاے آبدار شکم	پری ٹون ایٹس	Peritonitis
استسقا	اسکیٹیس و اسٹیس	Ascitis
در امراض مقعد کہ آنرا اینس گویند		Disease of the anus
شقاق میوکس میمبرن مقعد	فشر و السر	Fissure & ulcer of the anus
دبیلۂ مقعد	ریکٹل ابسیس	Rectic abscess
ابوا بجیر	فسچولا ان اینو	Fistula in ano
استرخاے مقعد	ریلیکشن آف اینس	Relaxtion of anus
خروج مقعد	پرولیپسس انائی	Prolapsis ani

اسمائے امراض انگریزے بخط انگریزے	اسمائے امراض انگریزی بخط فارسے	اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے
Itches in anus	اِیچز آف اینس	حکۃ المقعد
Haemorrhoids	ہیموراہڈ	بواسیر
Dysentery	ڈیسینٹری	زحیر
Diseases of Kidney	در امراض گردہ کہ آنرا کڈنی گویند	
Nephritis	نفریٹیس	ورم حاد گردہ
Chronic Nephritis	کرانیک نفریٹیس	ورم مزمن گردہ
Albuminuria	ایلبیومن یوریا و برائیٹ ڈزیز	آمدن سفیدہ در بول
Calculus and Gravel	کال کیولس و گراول	حصاۃ الکلیہ
Chyluria	کیلوریا	بول لبنی
Suppression of urine	سپریشن آف یورائن	کم یا نہ پیدا شدن بول در گردہ
Haematuria	ہیماچوریا	بول الدم
Diabetes	ڈیابیطس	ذیابیطس
Renal Fistula	رینیل فسچولا	ناصور الکلیہ
Itchings in Kidney	اِیچنگس آف کڈنی	جرب الکلیہ
Nephralgia	نفرالجیا	وجع الکلیہ
Diseases of Supra Renal Capsules	سوپرا رینل کاپسیول	ورم کلاہ گردہ
Diseases of Bladder	در امراض مثانہ کہ بانگریزی بلاڈر گویند	
Cystitis	سسٹائٹس	ورم مثانہ
Calculus & gravel cystitis	کال کیولس و گراول سسٹ	ریگ و سنگ مثانہ
Retention of urine	ریٹینشن آف یورائن	احتباس بول
Incontinence of urine	ان کانٹی نینس آف یورائن	سلس البول و البول فی الفراش
Dysuria	ڈس یوریا	حرقۃ البول
Pain in Bladder	پین ان بلاڈر	وجع المثانہ
Dysuria	ڈس یوریا	تقطیر البول
Coagulation of Blood in Bladder	کوا جولیشن آف بلڈ ان بلاڈر	جمود الدم فی المثانہ

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزے
خلع المثانہ	ڈِس پلاَمنٹ آف بلاڈر	Displaument of Bladdar.
ریح المثانہ	وَایَنڈ اِن بلاڈر	Wind in Bladder
ورم غدہ ہائے عنق مثانہ	پراسٹیٹ ائیٹس	Prostate
ورم میوکس میبرن مجری بول	یُوریٹ ایٹس	Urithrites
قرحہ مجری بول و سوزاک	گنوریا	Gonorrhoea
در امراض مخصوصہ رجال		Diseases of male organ
بیان حقیقت منی	سیمن	Semen
منافع و مضار جماع		Advantage and dis-advantage of connection
عدم نزول البیضہ فی الکیسہ	مال پزیشن آف ٹس ٹس	Malposition of testes
وجع الانثیین	نُوروالجیا آف ٹس ٹس	Neuralgia of testes
اورام الانثیین	آورکیٹس	Orchitis
دبیلہ انثیین	ابسس آف ٹس ٹس	Abscess of Testis
صغر البیضتین	اٹرفی آف ٹس ٹس	Atrophy of testes
عظم الانثیین	ہائی پرٹرفی آف ٹس ٹس	Hypertrophy of testis
عظم انثیین کہ بسبب اجتماع آب در غشائے بیضہ باشد	ہائیڈروسیل	Hydrocele
مجتمع شدن خون در بیضہ	ہیماٹوسیل	Haematocele
وسیع شدن ورید حبل الانثیین	ویری کوسیل	Varicocele
سیلان و جریان منی	اسپرماٹوریا	Spermatorrhoea
قلت شہوت باہ	انپوٹینس و اسٹرال اے	Impotence
تدبیر مستکثر جماع	×	Treatment of excessive intercourse
صغر غلفہ و ضیق ثقبہ آن	فی موزز	Phimosis
تنگ شدن غلفہ بعد از انعطاف	پارافی موزز	Paraphimosis
ورم میوکس میبرن اندرون غلفہ و بالائے آن	بالان ایٹس	Balanitis
نقصان باہ	ویکنیس آف	Weekness of Sexuale power

اسماے امراض انگریزی بخط انگریزے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض بلغت عربی وفارسے
Nocternal Emission	ناک ٹرنل امی مشن وونیٹ ڈریمز	کثرت احتلام
Hosty discharge of Semen	ہیسٹی ڈس چارج آف سیمن	سرعت انزال
Priapism	پرایاپزم	کثرت انعاظ
Diseases of Women	در امراض مختصہ لنسوان	
Menstruation	مینس ٹروایشن	بیان سیلان حیض
Pruritas Vulva	پرورٹیس ولوا	حکہ وخارش فرج
Valuitis	ولوٹیس	ورم حار فرج
Imperforate	اِمپرفریٹ ہائی من	مسدود شدن ثقبہ فرج بسبب سختی پردہ بکارت
Vaginitis	وجینائٹیس	ورم میوکس ممبرن وجینہ
Leucorrhaea	لیکوریا	سیلان رطوبت سفید از فرج
Utris catarrh or Metritis	یوٹرس کٹار	ورم میوکس ممبرن رحم
Metritis	میٹرائٹس	ورم جرم رحم
Ulcer of the Uterus	السر آف یوٹرس	جراحت وزخم رحم
Ovaritis	اووارئٹس	ورم بیضتین زن
Ovarian Tumour	اووریرین ٹیومر	جمع شدن آب در خصیہ زنان
Pulvic Peritonitis	پلوک پری ٹونائٹس	ورم غشاے آبدار
Amenorrhaea	امنوریا	احتباس حیض
Dysmenorrhoea	ڈس منوریا	عسر ودرد حیض
Haematocele	پلوک ہیماٹوسیل	سلع دموی عانہ
Menorrhagia	منوراجیا ومنروراجیا	افراط سیلان طمث
Discharges	ڈس چارجیز	بدبوے رطوبات رحم
Rudent ulcer	روڈنٹ السر	آکلہ رحم
Itchings of uterus	اچنگس آف یوٹرس	حکۃ الرحم
Errection of clitores	ارکشن آف	قریب بوسر نالی ایستادہ شدن بظرہ
Inversion of uterus.	ان ورکشن آف یوٹرس	انقلاب الرحم

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
نتو و خروج رحم	پرولپسس	Prolypsis of uterus
میلان و نگون شدن رحم	ریٹروورشن آف یوٹرس	Retroversion of uterus
اعوجاج رحم	ریٹرو فلکشن	Retroflextion
سرطان الرحم	کینسر یوٹرس	Cancer of uterus
بواسیر الرحم	پائلس آف یوٹرس	Piles in uterus
نفخہ رحم	گیسئیس ڈسٹنشن آف یوٹرس	gasuis distention of uterus
ریاح الرحم	فانٹم ٹیومر	Fantum Tumour
اختناق الرحم	ہسٹیریا	Hysteria
سوزاک زنان	گنوریا	Gonorrhoea
در بیان کیفیت تکون جنین		Physeology of Embrio
در علامات حمل	سمپٹمس آف پرگننسی	Symptoms of Pregnancy
در بیان مدت حمل انسان	ڈوریشن آف پرگننسی	Duration of Pregnancy
در بیان امراض و اعراض حوامل و علاج آنہا		Diseases & treatment of Pregnancy
در بیان ولادت جنین	لیبر	Labour
عقر و نہ باردار شدن زن	اسٹرال ایٹی	Sterility
استقرار حمل ثانی بالاے حمل اول	ٹوان پرگننسی	Twin Pregnancy
علامات قرب وضع	سائنس آف لیبر	Signs of Labour
در بیان وضع حمل و ولادت	پرچیوریشن	Parturition
عسر ولادت	ڈفی کلٹ لیبر	Difficult Labour
بیان اقسام ولادت غیر طبعی	کراس برتھ	Cross Birth
در بیان اعراض کہ بعد ولادت نفسا را عارض میشوند	ڈیزیزیز آف پیوپرل	Diseases of Puerperal state
کیفیت آمدن دم نفاس	ہیمورج آف پرچیوریشن	Hemorrhage of Parturition
ورم کہ بعد ولادت در حبل یا پی لیمفی پیدا میشود	فلگ میشیا ڈولنس	Phlegmasia Dolnes
حمی کہ بعد ولادت زن لفح زائیدہ را از ورم رحم میشود	پیوپرل میٹرائٹس	Puerperal Metritis
در بیان سقوط حمل و تدبیر آن	ابورشن	Abortion

اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزے	اسمائے امراض انگریزی بخط فارسے	اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے
Premature Labour	پریماچور لیبر	در تدبیر اسقاط حمل
To stop umbrine gestation	x	دربیان منع حبل
Diseases of the extremities	دربیان امراض طرفیہ	
Hernia	ہرنیا	فتق
Lardosis	رکٹس	حدبہ وریاح الافرسہ
Mollities Ossium	مولیشس اسیئم	نرم شدن استخوان و شکستن آن
Varicose veins	وارکس و وارکوس وینس	دوالی
Elephantyasis	ایلیفان ٹائی ایزز عرکم	داء الفیل
Pain in the extremities	دراوجاع اعضائے طرفیہ	
Rheumatism	روماٹیزم	وجع مفاصل
Gout	گوٹ	نقرس
Coxalgia	کاکسالجیا و ہپ جائنٹ ڈزیز	وجع الورک
Pain in Heel	پین ان ہیل	وجع العقب
Sciatica	نوراالجیا وسیاٹکا	عرق النسا
Noevus	نیوس	بثور معروف بہ لبطم
Onychia	اونیکیا	داحس
Pain in nails	پین ان نیلس	وجع الاظفار
Hypertrophy of nails	ہائپرٹرفی آف نیلس	انتفاخ الاظفار
Ingrowing of nails	ان گروانگ آف نیلس	غوص الظفرة فی اللحم
General Diseases	فہرست جلد امراض عامہ دربیان حمیات و حمی را بلغت انگریزی فیور گویند	
	بیان اقسام حمی کہ از عفونت و زہر خالی و بیونانی حمیات یومیہ گفتہ شوند	
		تعریف حمی و اقسام آن مجملاً
simple continued Fever	سمپل کنٹینیوڈ فیور	تپ لازم کہ دران زہر در خون نباشد

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
تپ لازم که از ہوای حار یا لبس پیدا میشود	آرڈنٹ فیور و ہیٹ فیور	Ardent Fever
آفتابا حمی که از گرمی آفتاب پیدا میشود	سن فیور	Sun Fever
بیان حمیاتیکه بسبب داخل شدن زہر در خون پیدا میشوند و در یونانی به حمیات عفونیه نام کرده میشوند		
حمی مطبقه و مراد از آن اینجا حمی لازم بود که باضعف دماغ و بدن باشد و بان بعض حرکات کم کند	ٹائفس فیور	Typhus Fever
حمی مطبقه ناقصه که با زخم معاء و باسهال اکثر باشد	ٹائیفائیڈ فیور	Typhoid Fever
حمی لازمه زہردار متعدیه	سیری برو اسپینو فیور	Cerebrospinal Fever
حمی لازمه زہردار که بعد صحت اکثر عود میکند	ری لیپسنگ فیور	Relapsing Fever
حمی زہردار لازمه که قی بکثرت میشود و بسبکه آنجا [illegible]	یلو فیور	Yellow Fever
حمی نائبه و دائره	انٹرمٹنٹ فیور	Intermittant Fever
حمی لازمه که دران فتره و سکون ہم میباشد	ریمٹنٹ فیور	Remittant Fever
در بیان حمیات که دران زہر از اندرون به بیرون می آید و آنرا [illegible] گفته میشود		
جدری	ویری اولا	Variola
جدری خفیف الاعراض باعتبار یونانیین	ویری سیلا و چکن پکس	Chicken Pox
حصبه	مور بلی? و میزلز	Measles
تپ سرخ و سیاه رنگ	اسکارلیٹنا و اسکارلٹ فیور	Scarlet Fever
تپ سرخ	ڈینگو فیور و ڈنڈی? اسکارلیٹنا ریوماٹکا	Dengue Fever
حمی که با سرخی گلابی رنگ جلد و ورم آن عارض شود	اریسیپلس	Erysipelas
حمی که با طاعون باشد	پسٹس و پلیگ	Plague
حمی مشابه حمی طاعون که [illegible]	پالی پلیگ	
حمی لازم که با زکام [illegible] و با عارض شود	انفلوئنزا	Influenza
حمی که با ورم حار پیدا شود	انفلامیٹری فیور	Inflamatory Fever
حمی که از پیدا شدن [illegible] ہیکٹک فیور		Hectic Fever
[illegible] آید		

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
در بیان امراض دمویہ و مراد از ان امراض عامہ اند		Diseases of Blood
اجتماع خون	کان جیسٹ شن	Congestion
دوران خون بطی	پاسف کان جیسٹ شن	Passive congestion
دوران خون سریع	ایکٹیف کان جیسٹ شن	Active congestion
ورم حاد	انفل میشن	Inflammation
ورم مزمن	کرانیاک انفل میشن	Chronic Inflammation
ورم غشائی خانہ دار کہ باعث موت غشائے کبیرہ شود	کاربنکل و ان ٹراکس	Carbuncle
دانہ ہائے کوچک	فرن کلس و بایل	Furanclar Bile
رسیدن و آمیختن مدہ با خون	پائیمیا و پائے امک فیور	Pyaemia & Pyaemic Fever
امتلائے دموی	ہائی پر ایمیا	Hyperaemia
قلت خون	اینیمیا	Anaemia
زیادہ شدن جسم جزو سفید رنگ در خون	لوکو سائٹ ہیمیا	Leucocythoemia
زیادہ شدن دہن در خون	پائی آر ایمیا	Piarhomia
دیدان الدم و کرم خون	ہیما ٹوزو آ	Hoematozoe
جاری شدن خون از عروق نزف الدم	ہیموریج	Haemorrhage
منجمد شدن خون در مجاری خون و قلب	تھرامبوسز و ایمبولزم	Thrombosis, Embolism
مبتدل شدن اجزائے عضو بہ شحم	فاٹی ڈی جنریشن	Fatty Degeneration
مبتدل شدن عضو یا اجزای اسبوسے آہک	کال کیرلس ڈی جنریشن	Calcarious degeneration
ریختن جسم سفید مشابہ بنشاستہ در عضو	آمیل ائیڈ ڈی جنریشن	Amyloid degeneration
گندہ شدن خون ہمراہ آن ورم لثہ و جریان خون از شریان یا اللثہ	اسکروی	Scurvy
ورم شریان	آرٹرائٹس	Artritis
شریان در جائے فراخ و سخت گردد	اینیورزم	Aneurism
ورم ورید	فلیب آئیٹس	Phlebites
عرق مدنی	ڈراکنکلس	Draxunculus
ہزال و لاغری	ایمیشی ایشن	Emaciation, Dibility

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزے
سمن مفرط	اوبی سیٹی	Obesity
فہرست امراض عامۂ جلدیہ۔ فصل اول در سرخی جلد کہ آنرا اکیس آن تھیما گویند و آن جنس اول است		
خون کثیر در جاے زیر جلد مجتمع گردد	روزی اولا	Roseola
پیدا شدن سرخی بر مواضع مختلفہ	اِیری سیما	Erythema
شری	آرتکِ ایریا	Urticaria
دربیان امراض جنس ثانی در جلد نفاط و آبلہ است و انرا ویسیکولی گویند		
آبلہ خفیف الاعراض	اکیس سیما سمپلکس	Eczima Simplex
آبلہ کہ با سرخی زائد باشد	اکیس سیما روبرم	Eczime Rubrum
آبلہ کہ بر پستان زنان می افتد	اکیس سیما مین یوام	Eczima Mammy
مجترہ و آبلہ کہ بموازات عصب نخاعی پیدا میشود	ہرپیس	Herpes
جرب و خارش	اسکی بی ایش	Scabies
آبلہ کہ بر صورت حباب پیدا میشود	پیم فیگس	Pemphigus
آبلہ کہ از کثرت عرق بر جلد پیدا میشود	سوڈامنا	Sudamena
دربیان افراد امراض جنس سوم جلد کہ آبلہ پر ریم است و آن را پس چیسالے گویند		
آبلہ کہ بسرعت از جلد پر از ریم بر آید	اِمپیٹائی گو	Impetigo
بثرہ کلان کہ بقدر ہشت آنی یا پہارآنی بود	ایکتھما	Ecthyma
بثرہ کہ از ورم حار غدہ مو و لشم سر بلند پیدا میشود و بیشتر آن ریم بود	آکیُز و آکیٔ	Achor.
ورم جلد کہ در جاہاے متعدد پیدا میشود و از آن جلد چرکین آلودہ دیدہ شود	روپیا	Rupia
دربیان امراض جنس چہارم کہ ورم علیحدہ جلد است کہ با صلابت بود و آب در ورم نباشد و آنرا پیپولی گویند و آن دو قسم است اول بثور صغار کہ آنرا الائیکن گویند		

اسماے امراض بلغت عربی و فارسے	اسماے امراض انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزے
شور صغار نا الص سهل که بریده و دستها و سینه پیدا میشوند	لائکن سمپلکس	Lichen simplex
شور صغار که در بیخ موی جلد باشد	لائکن پائی لیریس	Lichen Pilaris
شور صغار مائل بسیاهی	لائکن لیوی ڈس	Lichen Lividus
شور صغار که در استدارهٔ محیط چیزی باشد مثل نقشه	لائکن سرکم اسکرپٹس	Lichen circumscriptus
شور که بصورت شور شری باشد	لائکن ارٹکی ٹس	Lichen urticatus
شور صغار که در بلاد حاره در فصل برشگال میشوند و آنرا بهندی انبھوری گویند	لائکن ٹروپی کس و پرکلی ہیٹ	Lichen Tropicus, Prickly and heat
شور صغار که با ورم حار و سرخی جلد بوند	لائکن اگریس	Lichen agrius
قسم دوم شور خرد که در جلد بهر رنگ جلد میشوند و با سوزش بسیار باشند و آنرا پیروراپی گو نامند و شاید در عربی کلمه حکه بوده باشد		
در بیان امراض جنس ششم جلد که آن قشر و فلوس است که بر جلد پیدا شود و آنرا اسکوسی نامند		
ورم جلد که بصورت آثار سفید رنگ پیدا شود	سوری ائی ازز	Psoriasis
تراز و قشر که بصورت سبوس بر جلد پیدا میشود و زیر آن سرخی جلد دیده میشود	پٹی راسے آزز	Pityriasis
بهق و مبدل لون	پٹی راسے آزز ورسیکلر	Pityriasis versicolor
بر جلد بدن مثل ماهی پیدا شود	اکتھی اوزز	Ichthyosis
در بیان امراض جنس هفتم جلد که صلابت و سختی کوچک است در اصل جلد		
غلظ جلد که با خشونت باشد	لوپس	Lupus
عقده ایست که مثل ستها بر جلد بود و دران نهانخانها باشد	مولس کم سمپلکس	Molluscum simplex
در بیان افراد جنس هشتم از امراض جلد که تبدیل شدن رنگ اصلی جلد است در جای خاص مثل داغ و آنرا ماکولے گویند		

اسمای امراض بلغت عربی وفارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
بی حس شدن جلد	آن استیتزیا	Anaesthesia
حکہ وخارش جلد	پروریٹیس	Pruritis
دربیان افراد جنس یازدہم امراض جلدیہ کہ زیادتی در مقدار جلد عارض میشود وآنرا ہائی پرٹرُوفیا گویند		
ثؤلول	ورٹس	Warts
مجل ومجادہ وہندی گھٹہ وگوکھرو	کارنس	Corns
غلظ لین کہ درمیان انگشتان پا اکثر میشود	سفت کارنس	Soft corns
غلظ جلد کہ مشابہ بپای سرطان باشد	کی لائڈ	Keloid
غلظ جلد کہ بسختی باشد	اِسکلی رُودرما	Scleroderma
صلابت مدور جلد کہ آنرا سلع وچومر گویند	فائی برُوما	Fibroma
دربیان افراد جنس دوازدہم امراض کہ متعلق بشعر اند		Diseases of Hairs
زیادتی موہای بدن در نسبت طبیعی	ہرسوٹی الیٹس	Hirsuties
زیادتی موہا جائیکہ مو نروید مثل جلد الف وگوش	نیوس پیلوزی یا مول	Naevi Pilosi, Moles
داء الثعلب وقلت موہا در نسبت خود	آلوپیشیا	Alopecia
بیاض الشعر وسفیدی موی بدن	آن کان ایشی آس	Canities
پیدا شدن بثور صغار در بیخ موہای سر وریش	سائی کوزز	
دربیان افراد جنس سیزدہم امراض کہ متعلق باظفار است وظفر را ناخن گویند		Diseases of Nails
ورم حار کہ در اصل یا بر کنارہ وزیر ناخن میشود	اونیکیا سمپل	Onychia Simple
ورم حار زیر ناخن کہ تا غشای استخوان ونفس استخوان سرایت	اونیکیا ملگنا	Onychia Maligna
خشک وغلیظ وکثیف وبوسیدہ شدن ناخن بسبب داخل شدن تخم نباتی دران	فیویا انگوئیم	Favus unguium
سفید وغلیظ وخشن وبوسیدہ شدن ناخن	سُرائی ازس انگوئیم	Psoriasis of nails
زیادہ شدن مقدار ناخن	ہائی پرٹرفی انگوئیم	Atrophy of nails
کم شدن مقدار ناخن	آٹروفی انگوئیم	Atrophy of the nails
دربیان امراض جلدیہ دیگر		Diseases of Skin &c

اسماے امراض بلغت عربی و فارسے	اسماے امراض انگریزے بخط فارسے	اسماے امراض انگریزے بخط انگریزے
جذام و دار الاسد	لپروسی و الیفن ٹائرز ذگرنیک اورم	Leprosy
نار فارسی و آتشک	سفلس	Syphilis
خنازیز	اسکرافلا	Scrofula
قسمی از خنازیر که دران جسم سفید مثل آهک در کدام عضو میریزد	ٹیوبرکل	Tubercle
بثور صغار سفید که از کثرت عرق پیدا میشوند و آنرا بعربی بثور لبنیه گویند	سوڈامنا	Psodamena
بد شواری خارج شدن عرق از جلد	ڈس سیدروزز	
انشقاق جلد بدن	ایریتھیما کرانک	Erythema chronic
زخمها که از زیاده ماندن بر پلنگ پیدا میشوند	بیڈ سور	Bad sore.
نتن رایحه عرق و جلد	سویٹ فیٹڈ	Sweet Fetid
دربیان سلع که آنرا بلغت انگریزے ٹیومر گویند		Tumours
سلع که اندرون خریطه پیدا شود	سسٹک ٹیومر	Cystic Tumour
سلع خریطه دار که بر پشت دست و قریب بند پیدا میشود	گینگلیا	Ganglia
سلع خریطه دار که قریب رکبه پیدا میشود	ہوس میڈس لی	
سلع خریطه دار که از اجتماع آب گرافین ویسکل در اووری میشود	سمپل سسٹک ٹیومر اوورے	Simple cystic tumour of ovary
بیان اقسام سلع خریطه دار که خریطه آن کدام عضو طبیعی بود		
سلع خریطه دار مشابه بجلد بود و اکثر قریب موق صغیر چشم یافته شود	ڈرمائیڈ سسٹ	Dermoid cyst.
سلع خریطه دار که در غشای خانه دار پیدا شود	سیرس سسٹ	Serous cyst.
سلع خریطه دار که از سلعهای متعدده منقسم گردید	ملٹی لاکیولر سسٹ	Multilocular cyst.
سلع خریطه دار پر از خون بود	ہیماٹوما	Homatoma
سلع خریطه دار که از اجتماع بعضت ہائی ڈٹید پیدا شود	ہائی ڈاٹڈ سسٹ	Hydated cyst.

اسمای امراض بلغت عربی و فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمای امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
در بیان افراد و اقسام سلع غیر خریطه دار که مشابه بکدام عضو مفرد باشد		
سلع غیر خریطه دار که از زیادتی شحم در نسج خانه دار پیدا شود	فیت تیومر و لیپوما	Fatty Tumour Lipoma
سلع غیر خریطه دار که در نسج غشائی خانه دار پیدا شود	فائبروما	Fibroma
سلع فائبروما که اکثر بر سر یافته شود	وین	Wens
سلع غضروفی که از غشای ریشه دار پیدا شود	کارٹلیجنس تیومر	Cartilaginious tumour
سلع عظمی که در استخوان یافته شود	آسٹیوما و ایکس اسٹوزس	Osteoma Exostosis
در بیان افراد سلع غیر خریطه دار که مشابه با عضای مرکبه باشد		
سلع که مشابه بعضله بود	مسکیولر تیومر و مائی اوما	Myoma.
سلع عضلی که در رحم پیدا شود	یوٹرائن فائبرائڈ	Uterine Febroid
سلع که از ریشه عصب بر عصب یافته شود	نیوروما	Neuroma
سلع که از مجاری دم مثل ورده و شرائین مرکب باشد	آن جی اوما	Angioma
سلع که از جسم کارنس کاورنوزم مرکب بود	نیوس	Novus
سلع که از جسم کارنس اسپنجی مرکب باشد	اریکٹائل تیومر	Erectic Tumour
سلع که از مجاری لمف مرکب باشد	آن جی یوما لمف آن گوما	Lymphangeoma
سلع که از اجزای غده های لمف مرکب بود	لمف آڈن اوما	Lymphadenoma
سلعی که جسم آن مشابه جلد باشد	پاپل اوما	Papilloma
سلعی که در آن اجزای غده مع رطوبت یافته شود	آڈن اوما	Adenoma
بیان افراد سلع که پیدا میشود از اجزائی که آنها بنسبت اجزای بدن خسیس الرتبه اند		
سلع لحمی	سارکوما	Sarcoma
بیان افراد سلع غیر خریطه دار که از نسل مشابه جلد و از ریشه راست مشابه بر ریشه غشای ریشه دار پیدا میشود و آنرا انوسنا گویند		
سرطان	کینسر	Cancer
سرطان سخت	اسکرس و سرکاٹک کینسر	Scirrhus cancer

اسماے امراض بلغت عربی و فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
سرطان حاد	انکیفالائیڈ و اکیوٹ کنسر	Encephaloid cancer or acute cancer
سرطان الجلد	اپی تھیلیل یا اپی تھیلی اوما	Epithelial cancer
سرطان غدہ‌ہا	آڈی نائیڈ	Adenoid
فہرست کتاب چہارم از امراض عامہ در تفرق اتصال		
نقصانی تفرق کہ زیر جلد واقع شود با سلامتی جلد	کان ٹیوشن	Contusion
تفرق اتصال عضوی کہ با جراحت جلد پیدا شود	ونڈ	Wounds
جراحت کہ از آلۂ تیز مثل کارد طولاً مثل خط مستقیم پیدا شود۔	انسائزڈ ونڈ	Incised wound
جراحت کہ بر کنارہ ہاے اسراف و زیادتی و کمی باشد چنانکہ در زخم گزیدن موش و سگ میباشد	لاسریٹیڈ ونڈ و کان ٹیوزڈ ونڈ	Lacerated wound contused wound
جراحت کہ طول و عرض آن صغیر و عمیق زیادہ بود مثل زخم سنان	پنکچرڈ ونڈ	Punctured wound
جراحت کہ با زہر بود مثل زخم گزیدن مار	پائزنڈ ونڈ	Poison wound
جراحت کہ از احتراق عضو یا تمام بدن خواہ از شئ رطب بود مثل روغن و آب گرم و سلفیورک ایسڈ یا یابس مثل آتش و برق پیدا میشود۔	برنس اینڈ اسکلڈ	Burns & scalds
جراحت کہ از رسیدن برف و ہواے سرد بہ بدن حادث میشود۔	چل بلینس و فراسٹ بائٹ	Frost bite
در بیان نقصان و تفرق اتصال عصب کہ آنرا انجوری آف نروز گویند		Injury of nerves.
انتشار عصب یعنی تفرق اتصال کہ با سلامتی جلد بدن باشد	کان ٹیوشن	Contusion
ثقب عصب یا سوراخ پیدا شدن در عصب	پنکچر	Puncture
بتر و جدا شدن عصب در عرض	ڈویژن	Division

اسماے امراض بلغت عربی فارسے	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض بلغت انگریزے بخط انگریزے
دربیان نقصان اوتار و عضلات و جراحات آنہا		Injury of Muscles and Tendons
نقصان عضلہ کہ آنرا بہندی چاک آنا گویند	انسٹیرین	Sprain
جراحت اوتار و عضلات	وونڈ ان مسلس	Wound in Muscles
دربیان نقصان استخوان و مفاصل کہ آنرا جورے آف بون گویند		Injury of Bone
رسیدن صدمہ باستخوان	کان ٹوشن	Contusion
کج شدن استخوان	بنڈنگ آف بون	Bending of bone
شکستہ شدن استخوان در یکجا ہمراہ جراحت نباشد	سمپل فریکچر	Simple Fracture
کج شدن استخوان در موضع متعدد بحیکہ ازان	کامن یونیڈ	Commonuted Fracture
قطعات کثیر جدا شوند		
انکسار استخوان با جراحت لحم و جلد	کمپونڈ فریکچر	Compound Fracture
انکسار استخوان رخسار و فک اعلے	فریکچر آف اپر جا بون	Fracture of upper jaw bone
انکسار استخوان فک اسفل	فریکچر آف لوار جا بون	" of lower jaw bone
انکسار استخوان بالاے حنجرہ	فریکچر آف ہائیڈ بون	" of Hyoid bone
انکسار استخوانہاے پہلو	فریکچر آف ربس	" of Ribs
انکسار استخوان صدر	فریکچر آف اسٹرنم	" of Sternum
انکسار غضاریف کہ درمیان استخوان سینہ وانطلاع واقع اند +	فریکچر آف کارٹیلیجز آف ربس	" of cartilages of the ribs
		" of Clavicle
انکسار استخوان ترقوہ	فریکچر آف کلاویکل	" of Clavicle
انکسار استخوان کتف	فریکچر آف سیپولا	" of Scapula
انکسار استخوان عضد	فریکچر آف ہیومرس	" of Humerus
انکسار استخوان ساعد	فریکچر آف فور آرم	" of Forearm
انکسار استخوانہای مشط و اصابع	فریکچر آف میٹا کارپل اینڈ فلینکس	" of Meta carpal & Phalagas
انکسار استخوان عانہ	فریکچر آف پیوبس	" of Pubis
انکسار استخوان حق الورک	فریکچر آف ہپ بون	" of Hip bone
انکسار استخوان عصعص	فریکچر آف اسکیم	" of Ischiam

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
انکسار استخوان فخذ	فریکچر آف فیمر	Fracture of Femur
انکسار استخوان رضفہ	فریکچر پیٹیلہ	" of Patella
انکسار استخوان ساق	فریکچر آف لگ	" of leg
انکسار استخوان عقب	فریکچر آف آلکریانن	" of Olecranon
انکسار استخوان کعب	فریکچر آسترا گالس بون	" of Astragalasbone
انکسار استخوانہای مشط قدم	فریکچر آف میٹا ٹرزل بون	" of Meta Tarsalbone
انکسار استخوان ہائے اصابع رجل	فریکچر آف فلانگس	" of Phalagies
انکسار استخوان راس	فریکچر آف اسکل	" of Skull
انکسار فقرات عنق و ظہر	فریکچر آف اسپائن	" of Spine
در بیان انخلاع استخوان کہ آنرا ڈس لوکیشن گویند		Deslocation
انخلاع کہ دران استخوان مفصل بالتمام از مقابل استخوان دیگر مقابل خود دور گردد	ڈس لوکیشن کامپلیٹ	Deslocation Complete
انخلاع کہ دران در ہر دو استخوان مفصل قدرے تقابل باقی ماند	ڈس لوکیشن ان کامپلیٹ یا پارشل	Deslocation Incomplete
انخلاع کہ ہمراہ آن در خارج نباشد	سمپل ڈس لوکیشن	Simple Deslocation
انخلاع کہ ہمراہ آن در عضو دیگر زخم ہم بود	ڈس لوکیشن کمپونڈ	Deslocation compound
انخلاع کہ محض از حرکت عضلات بدن پیدا شود	اسپانٹینیس	Spontaneous
انخلاع کہ فطری و از بطن مادر باشد	کنجنیٹال	Congenital
انخلاع کہ بسبب کدام مرض مفصل پیدا شود	پاتھولاجیکل	Pathological Deslocation
انخلاع استخوان فک اسفل	ڈس لوکیشن لوور جابیہ	Deslocation Lower jaw
انخلاع ترقوہ	کلیمیب	" Clameb
انخلاع منکب	" سی آپلا × شولڈر	" Scapula Shoulder
انخلاع مرفق	" آف الہو جائنٹ	" of Elbow joint
انخلاع عانہ	" آف پیوبس	" of Pubis

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
انخلاع عصعص	ڈس لوکیشن اِشیم	Deslocation of Ischiam
انخلاع مفصل ورک	″ ہپ جائنٹ	″ of Hip joint
انخلاع مفصل رضفه	″ پٹیلا	″ of Patella
انخلاع مفصل رکبه	″ نی جائنٹ	″ of Kneejoint
انخلاع عظم وحشی رکبه	″ ″	
انخلاع قصبه کبری ساق	″ آف ٹائی بیا	″ of Tibea
انخلاع رسغ قدم	″ فبولا	″ of Febula
انخلاع استخوان کعب	″ اینکل جائنٹ	″ of Anklejoint
انخلاع اقسام عظام قدم	″ ″	″ of other joints
انخلاع عظام فقار عنق	″ آف نیک اینڈ اسپائن	″ of Neck & Spine
فہرست جلد پنجم از امراض عامه دربیان سموم و سم را پائزن گویند		Poisons
دربیان انواع سموم باعتبار افعال آنہا		
سم موذی زیاده حس کننده که آنرا ہر جا گویند اِرِی ٹنٹ		Irritants
سم مخدر و کم کننده حس	نارکاٹک	Narcotics or Irritant
سم جامع تولید اذیت و کم کننده حس	نارکاٹک اور اِرِی ٹنٹ	Narcotic & Irritant
دربیان اقسام اِرِی ٹنٹ		Irritants
قسم سم موذی که موثر بمحل خاص میشود یا بجا جراحت	لوکل اِرِی ٹنٹ و کروزو	Local irritant & crosive
قسم سم موذی که ورم در محل ورود خود فقط پیدا میکند و موذی بجراحت نمیشود	سمپل اِرِی ٹنٹ	Simple irritant
قسم سم موذی که در عضو خاص اذیت میکند	×	+
دربیان افراد سم موذی که از قسم تیزاب معدنی اند که آنرا ایسڈ گویند		Acids
تیزاب کبریت	سلفیورک ایسڈ	Sulphuric acid
تیزاب نمک	میوریاٹک ایسڈ	Mouriatic acid
تیزاب اقرب شوره	نائٹرک ایسڈ	Nitric acid

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسے	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسمائے امراض بلغت انگریزے بخط انگریزے
دربیان افراد سم موذی کہ از قسم کھار اند و آنرا آلکلی گویند		Alkalies
×	کاسٹک پٹاش	Caustic Potash
×	پٹاس کاربناس	Potaso Carbonas
×	کاسٹک سوڈا	Caustic Soda
×	سوڈا کاربناس	Soda Carbonas
×	کاسٹک امونیا	Caustic ammonia
×	امونیا کاربناس	Ammonia carbonas
دربیان اقسام ویجیٹبل پائزن		Vegitable Poison
ترشے نباتے	ویجیٹبل ایسڈ	Vegitable Acid
چیزیکہ از آمیختن کھار با ترشی پیدا شود مثل آہک و شب یمانی	الکلائن سالٹ	Alkaline Salt
ادویۂ مسہلہ نباتیہ مثل سقمونیا و حب السلاطین	کاتھارٹکس	Cathartics
ادویۂ مدرہ حیض و بول مثل سنا ایلوا و روغن تارپین	امنی نگاگس و ڈائی یوریٹک	Emmenagogues & Dieuralics
آنچہ اجسام از تقطیر وقت کشیدن عرق جدا میشوند مثل روغن شراب کاربولک ایسڈ	فیوزل آئل	Fusal oil, volatile oil
تخم نباتی کہ بسبب مرض خود فاسد شود مثل جوے فاسد	ارگٹ آف رائے	Ergot
موذے حیوانی مثل ذراریح	کنتھارڈس	Cantharidis
ہوائے موذے مثل ہوائے کہ از سوختن زغال پیدا میشود	کاربانک ایسڈ	Carbonic acid
بیان افراد قسم اول ازین اقسام ترشگانہ		×
ترشے تمر ہندی کہ بطور تیزاب گرفتہ شود	ٹارٹرک ایسڈ	Tartaric acid
ترشی لیمو	سائٹرک ایسڈ	Citric acid
ترشی کہ از شیر ترش گرفتہ شود	میلک ایسڈ	Moilic acid
ترشے کہ از بعضی ترہ ہا گرفتہ شود	اوکسالک ایسڈ	Oxalic acid

اسماء امراض بلغت عربی وفارسی	اسماء امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسماء امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
بیان اقسام الکالین سالٹ		Alkaline Salt
شب یمانی وزاج	سلفیٹ آلومنا	Sulphate of alumena
طین کہ مثل آہک است و رنگسازان آنرا در صناعت خود استعمال میکنند	برامینا سالٹس	Bromine salts
آنچہ از مرکبات کلورین و آہک ساختہ شود	کلورائیڈ آف لائم	Chloride of Lime
مسہل معدنی مشہور و مرکب از سلفیورک ایسڈ و پتاس نمراس —	سلفیٹ آف پتاس	Sulphate of Potash
مسہل مرکب از سلفر و پتاس	سلفیوریٹ پٹاسیم	Sulphurate Potasseum
نمک طعام	کلورائیڈ سوڈیم	Chloride Sodium
بیان افراد قسم ثالث کہ مسہل قوی است و آنرا پرگیٹیو مڈیسن گویند		Purgative Medicines
صبر	ایلوز	Aloes
شحم حنظل	کالوسنتھ	Colocynth
جالاپا	جیلپ	Jalap
سقمونیا	اسکامنی	Scammony
شحم بیدانجیر و حب الخروع	کاسٹر	Castor
دہن الخروع	کاسٹر آئیل	Castor oil
حب السلاطین	کروٹونس	Crotonis
دہن حب السلاطین	کروٹونس آئیل	Croton oil
بیان افراد قسم رابع کہ در حیض و بول اند		
	سابینا	Sabina
مازریون	میزریم	Mezereom
سورنجان	کالچیکم	Calchicum
خربق ابیض و اسود	ہیلی بورس و ہیلی بور	Hele bore.
بیان افراد قسم پنجم		
روغن کہ ہمراہ شراب کشی پیدا میشود	فیوزل آئیل	Fusal oil-

اسماے امراض بلغت عربی وفارسے	اسماے امراض بلغت انگریزی بخط فارسے	اسماے امراض بلغت انگریزے بخط انگریزے
فضّہ	آرجنٹم	Argentum
حدید	فیرم	Ferrum
*	بسمتھ	Bismith
سیماب	ہائیڈراج ارم	Hydrargyrum
*	کرومم	Cream
دربیان افراد نوع دوم از انواع ثلثہ سم کہ مخدر وموسوم بہ نارکاٹاک اند		Narcotics
افیون	اوپیائی	Opii
*	ہائیڈروسیانک ایسڈ وپروسک ایسڈ	Hydrocyanic Acid
بادہ شراب	الکوہل	Alchohol
*	ایسر	Eather
*	کلارفام	Chloroform
کاہو	لاک ٹیوکا	Lactuca
دربیان افراد نوع دوم اشیای مفصلہ ذیل اند کہ دران اجزای ہوائی از سوختن زغال پیدا شدہ باشند		
اوّل چیزیکہ دران ہواے باوکسیجن مثل کاربانک ایسڈ یا کاربانک اوکسائیڈ	کاربانک اوکسائیڈ	Carbonic oxide
دوم آنچہ دران اجزای ہواے کبریتے ہمراہ ہائیڈروجن باشند مثل ہائیڈروسلفیورک ایسڈ	سلفرٹیڈ ہائیڈروجن	Sulphuretted Hydrogen
سوم چیزیکہ دران ہوای زغال ہائیڈروجن بود	کاربراٹیڈ ہائیڈروجن	Carborated Hydrogen
دربیان افراد نوع ثالث سم کہ جامع اذیت رسانی وتخدیرات وآنرا نارکاٹاک اواِرِی ٹَنٹ گویند		Narcotic & irritant
اذاراقی وکچلہ	نکس وامکا	Nux vomica
جوہر اذاراقی	اسٹرکنیا	Strychnia

اسمائے امراض بلغت عربی و فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط فارسی	اسمائے امراض بلغت انگریزی بخط انگریزی
—	بلاڈونا	Belladonae
بزر البنج واجوائن خراسانی	ہائی سائمس	Hyoscymas
جوز ماثل و دھتورہ	اِسٹرامونیم	Stramonium
کافور	کیمفر	Camphor
مرگ ماہی	کاکیولس انڈکس	
مغز خستہ بلیلہ	میربلون	Myrobalanes
فطر و کماۃ	—	+
قنب	کنبس انڈکا	Cannabis Indica
چرس	کینبس	Cannabis
گانجہ	انڈین ہمپ	Hemp Indian
بیش	ایکونائٹ	Aconite
—	ڈجی ٹیلس	Degitalis
تنباکو	ٹباکو	Tobacco
شوکران	ہملک	Hemlock
منوالی کودو وجوے عفن در مزرع خود	—	
عنب الثعلب مجفف	سولینم	Solanum
روغن تارپین	ٹرپن ٹائن	Turpentine
روغن قطران	کریاسوٹ	Creasote.
در بیان طریقہ طرد ہوام یعنی گریزانیدن حیوانات سمیہ		
طرد زنابیر	+	
طرد براغیث	+	
طرد بق و بشہ	+	
طرد کتان یعنی کھٹمل	+	
طرد ذباب یعنی مگس	+	
طرد ارضہ یعنی دیمک	+	

نقل اجازه بزبان عربی

صورة ما كتب كهف العلماء اكمل الفضلاء معلم ثالث طبابت مركز دائرة التحقيق المخاطب من جانب السلطان بتاج الاطبا خلاصة الحكما سيادت پناه شفاء الدوله ذكاء الملك حكيم سيد افضل عليخان بهادر مدبر جنك مادامت شموس افاداته بازغة مجيزا للحكيم السيد ابو ابراهيم باجازتين في اللسانين احدهما

في العربي و الاخر في الفارسي

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الحكيم العليم والصلوة على رسوله الكريم وعلى اله الذين هم ذوو الفضل العظيم وبعد فان السيد الاجل الامجد والاورع الاوحد العلامة اللوذعي والفهامة الالمعي والشرف الشامخ الاثيل والفضل الباذخ الاصيل العالم الحكيم السيد ابو ابراهيم ابن المرحوم مولوي السيد محمد مهدي بن عضب الدين اليما وككبة التشعاني العالم الرباني السيد السند جناب المرحوم السيد محمد طاب ثراه وجعل الجنة مثواه قد اجتهد اولا في تحصيل العلوم العربية وقرأة كتب الفقهية ثم توجهت همته الى تحصيل علم الطب فقرء على اكثر الكتب العربية الطبية المتداولة وايضا استكمل الصناعة بقرءة كتبا المصنفة في الطب على مذاق اطباء المتاخرين من اهل الهند بحيث استكمل من الفنون العقلية والطبية والنقلية قسطه واعتلى معارج التحقيق وبلغ ذروة السنام من التدقيق ثم انه ايده الله تعالى قصد اليمن الاتصال بطنطنة شيوخ اجازة الرواية والحذاقة وروما للبركة الدرج في سلسلة عنعنة رجال اهل الدراية والصداقة استجازني فوجدته اهلا ومحلا لذلك فاجزته ان يروي عني

ما اودعته فی المصنفات وما افدته حین المذاکرات مما رویته عن مشائخی واساتذی فی خاصة المرحوم مسیح الدوله حکیم مرزا علی حسن خان بهادر و ڈاکٹر کیمرن صاحب بهادر وعن غیرهما من مصنفی الکتب المعتمدة من الطب وان یعالج المرضی بعد التشخیص التام بالادویة الیونانیه والانگریزیة حیث شاء مستعینا بالعلیم الحکیم فایده الله وبارك فی امره

واناافضل علی رضوی المخاطب بشفاء الدوله عفی عنه

نقل اجازه بزبان فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

عمدة الاحباب وسلالة الاطباء حذاقت مآب الکریم ابن الکریم ابن الکریم الحکیم سید ابو ابراهیم صاحب که بحلیه علم وتقوی آراسته وبصفات حسنه پیراسته اند از مدتی واز طبع شریف شان بسوی تحصیل علم طب مائل گشت چنانچه اکثر کتب متداوله طبیه عربیه را وهم کتاب جامع تحقیقات شفائیه را باتمام وکمال بحقیر خواندند ودرس کتاب جامع الاصول الحق الحکمیه شروع نمودند ودر شرکت مطب وملاحظه وممارسه مرضی جهد تام کردند وحقیر هم در تعلیم بسبب شوق واستعداد جناب شان هیچ امکن قاصر نشده حتی که ماشاء الله لیاقت علمی وعملی در طب چنان حاصل ساختند که قابل اجازه شدند پس راجیا الی الله حکیم صاحب موصوف اجازت دادم که مسائل علمیه از کتب مذکوره ودیگر کتب معتمده طبیه وانچه از حقیر شنیده اند نافلا عنی بر محل مناسب نقل کنند نقلا صحیحا وعلاج مرضی بکمال احتیاط وبعد تشخیص کامل از ادویه یونانیه وانگریزیه نمایند ودر علاج از ادویه مجربه ومشهوره بیشتر اعتماد نمایند وهمیشه وقت ضرورت در علاج مرضی چنین کتب ملحوظ باشند ودر حال مرضی شفیق باشند واستمداد همواره از واهب الصحت نمایند فایده الله وبارك فی امره وبلغه الی ما یتمنا

واناافضل علی الرضوی عفی عنه

Certificate granted by A. G. Grant Surgeon Major to Hakim Syed Aboo Abrahim of Fyzabad

I have known Hakim Syed Aboo Abrahim of Fyzabad (nephew of the Peshu Namaz since beginning of 1884 as asstt. to Nawab Hakim Sheff-ud doulah in his Extemur) practice amongst the native population of this city. I believe he has a very fair knowledge of English Materia Medica and Medicine and deserves encouragement

Fyzabad
9 September 1884 } (Sd.) A. G. Grant
Surgeon Major

ترجمہ سارٹیفکٹ انگریزی

۱۸۸۴ع کے قبل سے مین حکیم سید ابو ابراہیم صاحب کو جو پیش نماز کے بھتیجے ہین ۔ جانتا ہون یہ صاحب نواب حکیم شفاء الدولہ بہادر کے جو کہ اس شہر مین بہت مشہور طبیب ہین نائب ہین ۔ یہ شخص میٹریا میڈیکا اور انگریزی ادویات کے نام سے بخوبی واقف ہین ۔ انکی ترقی کے لیے کوشش کرنا چاہیے ۔

دستخط ۔ ای ۔ جی ۔ گرنیٹ صاحب
سرجن میجر رجمنٹ نمبر ۱۲ فیض آباد
مورخہ ۹ ستمبر ۱۸۸۴ع ۔

به عون حکیم جهان آفرین کتابیست مبین مسائل طب متاخرین انگلستان کاشف اغلاط اطبای یونان

از مصنفات کهف العلما اکمل الفضلا معلم ثالث طبابت مرکز دائرهٔ حذاقت المخاطب من جانب سلطان تاج الاطبا

خلاصة الحکما سیادت پناه شفاء الدوله حکیم سید افضل علیخان بهادر مدبر جنگ ادام شموس افاداته بازغة موسوم به

جامع الشفائیه

افادات کبیریه

بحسن سعی و تصحیح فضائل مآب عمدة الالبا محقق علوم عقلیه و نقلیه واقف اسرار حکمیه و طبیه سید ابو ابراهیم صاحب فیض آبادی چونکه در تصنیف این کتاب لاجواب اشتراک اکثر حکمای نامور

سول سرجن فیض آباد و حکیم صاحب محتشم الیه است چنانکه از ملاحظه سارٹیفکٹ واضح میشود لهذا تصویر هر دو صاحبان هم طبع کرده شد تا بر آیندگان روزگار یادگار ماند

در مطبع نامی منشی نول کشور بحلای طبع تابان مجلی گردید
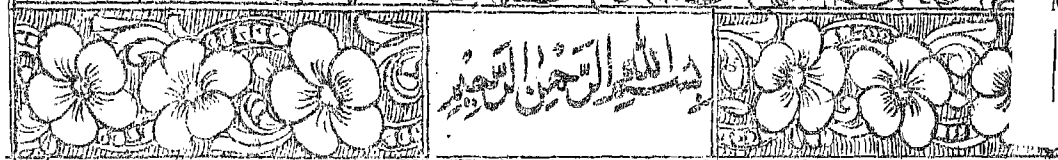
الحمد لله رب العالمین والصلوٰة علی محمد وآله اجمعین

اما بعد واضح باد که مسوده این اوراق افضل علی الرضوی ابن سید اکبر علی الفیض آبادی عالمها الله بلطفه الخفی والجلی المخاطب
بشفاء الدوله از ابتدای سال نهم از عمر خود بسوی تحصیل علوم راغب شده بخواندن چند کتب فارسیه طبع بتحصیل علوم که در زبان عربی اند
مائل گشت و عمر کثیر خود را بعد فراغ از کتب درسیه متداوله در تحصیل و تحقیق اکثر علوم عقلیه و نقلیه از علما و مجتهدین عصر و اطبای
کاملین هم صرف کرد و بعد تحصیل و تکمیل مدتها به تعلیم و تدریس کتب علوم عموماً و خصوصاً کتب طبیه و تصنیف و تالیف کتب و رسائل هر
علوم متعدده و معالجات مرضی اشتغال داشت و همیشه در مطالب و مسائل علمیه غور و تامل کرده از علما مباحثات و استفادات
می نمود تا اینکه یقین حاصل کرد باینکه آنچه علم طب در کتب عربیه مشهوره است علمی و عملی آن اکثر مشتمل بر اغلاط است مثلاً مصنفین کتب طبیه
قدیم و جدید اسباب اکثر امراض بخار و ریاح را ذکر میکنند و میگویند که بخارات از رطوبات بدن و اغذیه متکون می شوند و حدوث اکثر
در امراض دماغیه بشرکت مشارکت را بسبب بخار قرار میدهند و میگویند که طریق وصول بخار از معده بسوی دماغ طریق دو سمت است و
بعد اطلاع بر تشریح بدن و غور کردن ثابت می شود که این قول از قبیل بیهوده صادر شده است زیرا که شرائین از خون سرخ و اورده از
خون سیاه مملو می باشند بخار در آن چگونه راه می یابد و اعصاب خود مصمت اند پس از این هر دو بخار را نفوذ کردن ممکن نیست و علاوه برین
دماغ محجوب با غشیه و محصون بحصن عظام است و کدام راه کشاده بسوی دماغ نیست که از آن بخار نفوذ کرده به دماغ رسد زیرا که ثقبه
که در قاعده دماغ است آن از نخاع مملو و مشحون است و ثقبه های کوچک که در عظام دماغ بعد موت در تشریح عظام یافته میشوند از آنها در حالت
حیات مملو از اعصاب حس و حرکت می باشند ممکن نیست که از آن سو هوا یا بخار در دماغ رسد یا چیزی از فضول دماغیه بتوسط این ثقب
خارج شود و چگونه می شود که خالق حکیم سلطان بدن را که دماغ است در قلعه عظام متمکن از برای سلطنت بدن فرموده و افواج و خدمه

اعصاب را زیر حکومتش سپرده باز ابواب قلعهٔ آنرا چنان کشاده بی حاجب و دربان گذارد که باغیان سرکش بی بنیاد در ان داخل
شده انتظام سلطنتش را خراب و برباد میکردند بالجمله از قصور علم تشریح و اختیار کردن ادلهٔ اسمیهٔ غیر حقیقیه و اعتماد کردن بمحض اقوال
سابقین این اغلاط و آفات پیدا شده‌اند و ازین قبیل است آنچه در وجه زکام و نزله میگویند که ماده هرگاه از دماغ بسوی انف ریزد
زکام و هرگاه بسوی حلق منصب شود نزله است زیرا که هرگاه ثابت شد که راهی مکشوف از دماغ بسوی بدن نیست پس چگونه ماده از دماغ
منصب خواهد شد و سبب وقوع در غلط اول این است که چون اکثر امراض و اوجاع را دیدند که بتبع امراض دیگر پیدا می‌شوند
و باعتبار زیادتی و کمی اصل مرض زیاده و کم میشوند و گاهی بعض امراض را یافتند که بطور نوبه حادث میشوند و زائل میشوند گمان کردند
که مشارکت بسبب وصول بخار ماده از عضو اصلی بسوی شریک است و از عدم ثبات تنائی و ظهور شدت و خفت در ان درین زمان بسیر نمودن
نقل گمان کردند که این از خصائص صفات ماده غیر ذی قوام است که آن گاه رو بعلاج می باشد و بهمین سبب مرض فورا پیدا می‌شود و
شدت میکند و باز فورا ساکن میگردد و ازین سوانح بی خبر بودند و حقیقت امر آنست که ذی نوبه بودن اکثر امراض و مشارکت
بعض اعضا در مرض بعض دیگر بسبب ریشه‌های اعصاب پیدا می‌شوند که از اذیت عصب یک عضو عضو دیگر که در ان ریشه
عصب مذکور رفته اند مریض میشود و چون تا اذی عصب مذکور کم میشود سکون ظاهر میگردد و همچنین در تقدیر عناصر اطبای سلف
از طبیعی قول به چهار بودن آن نقل میکنند حالانکه تا حال که سنه دوازده صد و نود و شش هجری است عدد آن تا شصت
و هشت ثابت شده و همچنین اخلاط را چهار پیدا شده و سودا را هم خلطی میگویند و مفرغه آن طحال را باعتقاد خود قرار داده
و میگویند که طحال سودا را از خود در معده می ریزاند و از ان اشتهای طعام پیدا می‌شود و حقیقت سودا در بدن بذریعه کیمیا
غیر ثابت است همچنین در تشریح کدام مجری از طحال بسوی معده نیافته که از ان انصباب سودا بسوی معده تسلیم کرده شود و
وجود صفرا در عروق همراه خون غیر ثابت است بلکه صفرا از خون بتحلیل پیدا میشود و با خون در عروق نمی‌ماند مگر در بعض امراض مثل یرقان
و کذلک بلغم هم در خون نمی‌باشد بلکه هر جا که کیس مصیر غشای مولد آنست بلغم پیدا میکند و در بیان اعضای مفرده گویند
که شرایین از دل رسته اند و منبت اورده کبد است و این هم غیر ثابت است بلکه منبت عروق مطلقا قلب است از ایسر قلب شرایین
رسته اند و چون شرایین بانتهای اعضا میرسند ورید شده بازگشت مینمایند و از جانب ایمن قلب رسیده از ان متصل میشوند
که منبت کدام ورید نیست کما ک در بیان بحران و تعیین ایام بحاری چه قدر طول داده اند و فی الحقیقت آن بنای
فاسد بر فاسد است چه آن فرع تاثیر کواکب است و در تجربه غیر ثابت و در بیان نبض چه قدر بسط کلام نموده اند باز تا حال
در ان کتب حقیقت نبض صحیح نیست چه اتفاق کرده اند بر اینکه دل یک حرکت میکند برای جذب نسیم بارد و حرکت ثانی میکند
برای دفع فضول محترقه هوائیه حالانکه در ان هوائی رود و نه انجا کاری با هوا است بلکه آن مولد و مقسم دم است و تفصیل این مسئله در
امراض قلب نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی سبب وقوع در اغلاط زیاده این است که متاخرین تا بحقیق تابعین اقوال
و کتب سابقین را مثل صحف سماوی پنداشته دست از تحقیق یکسر برداشته بتتبع و تقلید اکتفا کردند و کمال علم طب تا قانون الی شد

هرکه بعضی کتب عربیه بفهمد و شرح کلام قدما و مصنفین کتب خصوصاً قانون نماید و علاج و تشخیص مرض موافق نوشته قانون بوعلی کند او را اکمل افراد
دانستند و این قدر در پی اصلاح و تاویل اقوال سابقین شدند که دروازه تحقیق جدید مسدود شد و این بخاطر نیاوردند که این علوم
نقلیه سماویه نیستند که در آن کلام غیر نبی مستند نباشد بلکه از علوم عقلیه انسانیه است و درین وقت پابندی بقراط و بوعلی چه معنی هم رجال
و نحن رجال آنچه سابقین را ممکن و میسر شد آنها از جد و جهد خود ثابت و پیدا کردند و آنچه به سعی و کوشش ما یان را ثابت و محقق خواهد شد
بآن عمل خواهیم کرد و متوسطین طبقه طب بتحقیق سابقین و سابقین خود کجا اکتفا کردند که ما بتحقیق یک دو فرد انسان سابق خود اکتفا کنیم
بقراط خلاف قدما در امر علاج بر قاعده العلاج بالضد سلوک بر قیاس مینماید و فلاطون تجربه و قیاس هر دو را خلاف بقراط جمع میکند
شیخ بوعلی در قانون اقوال ارسطو و جالینوس را رد میکند مرا چه ضرور که اصرار بر غلط کنم و دست از تحقیق جدید صادق نافع کشیده
بر تحقیق مرده ناقص ضار کاذب اکتفا و تمسک کرده حلقه تقلید در گردن اندازم و برای خود رئیسی پیدا کنم که بعد تحقیق ممکن است
که از آن زیاده در صناعت طب واقف باشم باین اسباب اکثر میخواستم که آنچه در ولایت انگلستان به نسبت طب علمای
کاملین متاخرین بذریعه علم بدن و عمل کیمیائی کمال تجربه و تحقیق کرده اند بر آن اطلاع حاصل سازم تا آنکه علم مسئله تولد اخلاط حاصل شد
و از آن زیاده ظاهر گشت که آنچه علم طب در کتب عربیه قدیمه است در آن اغلاط زیاده اند و از آن آفات کثیره خصوصاً در تشخیص
مرض و تعیین سبب پیدا میشوند و بهمین سبب در صحت مرضی تاخیر رسیده و مرض اکثر بطور صحیح مشخص نمیشود و چونکه علوم همیشه
محتاج فکر و نظر و مزید تحقیق اند و بهمین سبب متاخر از متقدم اعلم میباشند و لهذا گفته اند کم ترک الاول للآخر لیس باین وجوه
خواستم که خود را مقلد محض سازم و مقولات سابقین را وحی الهی نپندارم بلکه تحقیق متاخرین انگلستان را که اکثر مخالف سابقین
و یقینی سواد تحقیق آنچه برای این حضرات حاصل شده و محققین یونانیین را آگاهی میسر نشده بود بدانم و آنچه بعد مقابله علوم و معائنه
خود ثابت شود آنرا اختیار کنم و اتباع حق و صدق نمایم تا بری الذمه پیش خدا باشم زیرا که علاج مرضی امریست عظیم الخطر و
در آن ادنی غفلت مودی بقتل نفس و اهلاک علیل میشود و اصرار بر غلط و اختیار مضر موجب خسران دارین است اعاذنا الله عنه لیس
در صدد تحصیل علم جدید و رفع اغلاط کتب عربیه طبیه سابقه بودم لیکن بدون دانستن علم جدید از زبان دانی کمل افراد پیشه علیم
و کمل باشد این معنی ممکن نبوده زیرا که مسوده اوراق عالم زبان انگریزی نبوده که از کتب انگریزی علم حاصل کند و اهل زبان انگلش کامل اند
ایشان را بذریعه زبان اردو فهمیدن مطالب کتب عربیه و اصطلاحات آن بسی دشوار و کجا مهلت که کار خود گذاشته باین امر که برای
شان زیاده نافع نیست مشغول شوند و بعد دانستن بمقابل هر تحقیق قدیم تحقیق جدید را بیان کنند بنابرین همیشه برای حصول این مرام
خود از جناب ملک علام مسئلت میکردم تا اینکه بیامن عنایت و رافت جناب حشمت مآب جلالت انتساب محقق علوم عقلیه و دقیق
رموز طبیه بقراط زمان اوحد نکته دانان جناب ڈاکٹر جان کرن صاحب بهادر دام اقباله که ذات والا صفات
جناب ایشان مجمع حسنات و منبع خیرات است حصول این مرام صورت بست که جناب معظم الیه این زحمت را برای
اشاعت علم بر نفس خود پسند فرمودند و مقابله علم اکثر باین گونه میشد که اول حقیر مضمون کتاب طب عربی را بزبان اردو

عرض میکرد وبعده جناب محتشم الیه بمقابل آن انچه محققین متاخرین انگلستان تحقیق فرموده اند انرا افاده میفرمودند وبعد نقل و
قال انچه از دلیل وتجربه ثابت ومتفق علیه محققین بوده برآن در بیان اعتماد کرده میشد واقوال شاذه را هرچه جناب معظم الیه تردید
میفرمودند وبعد تنقیح انچه لائق اعتبار وقابل اخذ ثابت میشد آنرا احقر می نوشت لیکن ترتیب امراض درین کتاب خصوصاً در بیان
امراض خاصه اکثر موافق ترتیب کتب عربیه است ومطالب موافق تحقیق متاخرین انگلستان پس انچه سهو ترتیب امراض در
بعض مقام یافته شود بسبب التزام ترتیب کتب عربیه دانند واختیار کردن ترتیب مسطور بنابر آنست که آن بسبب شهرت و
مرور مدت معتاد ومالوف اطبای تابعین یونانیین گشته ودرین کتاب از امراض راس تا امراض اذن موافق ترتیب کتاب
شرح اسباب ست واز امراض الف تا آخر امراض خاصةً اکثر موافق ترتیب شرح موجز کتاب بلاسهدیه گاذرونی و
کتاب قانون علاج بوعلی ست وچونکه ترتیب این کتاب اکثر موافق مالوف اطبای تابعین طب یونانی ست وفی الجمله
مذاق طب قدیم باقی ست لهذا الیقین واثق ست که جمله کاملین وطالبین بسهولت ازین بهره ور شوند وبسبب آن خود را
از ظلمت جهل سابق برآورده نور علم حاصل فرمایند وبذریعه آن تشخیص مرض وتجویز علاج بطور صحیح بعمل آرند واز ان مرضی که مبتلا به
امراض مشکله میباشند بزودی صحت یابند ومدتها اثر این تعلیم برصفحه روزگار مثل فصول بقراطیه وحاوی کبیر وقانون بوعلی وغیره کتب
سابقه باقی ماند وچونکه حصول جمع این فوائد بپاس عطوفت وعنایت جناب معظم الیه شده لهذا این کتاب را به
جامع شفائیه وافادات کاظمیه موسوم ساختم ومرجو از ناظرین این رساله آنست که هرگاه ازین فوائد منتفع شوند حسن نیت
وکمال علم معظم الیه را بخاطر آرند وجد وجهد جامع اوراق را بخیال آورده بدعای مغفرت یاد فرمایند وما توفیقی الا بالله العلی
العظیم وهو حسبی ونعم الوکیل **تنبیه** مخفی نماند که غرض مسود این اوراق از تحریر این کتاب ابطال واعدام
علم سابق نیست بلکه اصل مقصود آنست که انچه اغلاط در اسباب امراض وتشخیص اند برطرف شوند وانچه امراض جزئیه زائد
از کتب قدیمه یافته شده اند بر آن اطلاع حاصل شود وتدابیر جدیده برای ازاله اسباب محدثه امراض وعلم صحیح از امراض
واعراض برادران ضائعی پیدا کنند وبسبب آن پیش خدا معذور وماجور ودر نظر علما لائق مدح وتحسین شوند من بعد اختیار
که خواه معالجین عالمین وعاملین کتب عربیه سابقه علاج از ادویه جدیده ولایتی که فی الواقع قوی وعمده اند فرمایند یا از
ادویه قدیمه خود که مشارک فعل این ادویه باشند علاج کنند لیکن این امر دشوار ست زیرا که بمقابل فعال بعض ادویه
جدیده انگریزی وجود دوای در ادویه قدیمه غیر ثابت ست یا از هر دو ادویه حسب مناسب مقام کار گیرند چنانکه طریقه
علاج راقم رساله اکنون همین ست وازین در علاج وسعت زیاده حاصل میشود واز ترکیب هر دو علاج حقیر منافع
لاتحصی دیده که بسبب آن زیباست که طب بمعنی سحر گفته شود لیکن از هر طریق که علاج کنند موافق علم صحیح صادق
فرمایند زیرا که اصل علاج مرض ازاله سبب ست وما دام که سبب بطور صحیح ندانسته شود مقابله وازاله آن چگونه کرده شود
تا مرضی از هلاکت محفوظ مانند واز اذیت نجات یابند وپیش خدا برای معالجین جوابی کافی موجود باشد فقط لیکن چونکه مسود

اوراق عالم لغات انگریزی وزبان دان نیست پس اگر در نقل اسمای امراض یا ادویه وغیره غلطی یافته شود آنرا تصحیح فرمایند و معذور دارند و مثل آن الفاظ اکثیره از مترجمین طب یونانی هم در کتب طبیه موجود اند کما لایخفی علی البصیر واین کتاب را مرتب کردم بر چند باب موافق اعداد اعضای ترکیبه انسانی که دران امراض حادث میشوند و هر باب آن مشتمل ست بر فصول و هر فصل محتوی ست بر ذکر مرض خاص که دران تعریف آن مرض و بیان احوالیکه بعد تشریح مشاهد میشوند و بیان انجام مرض و اقسام آن و تعدید اسباب محدثه مرض و علامات و معالجات اقسام آن مذکور ست و قبل ذکر امراض در هر باب یک فصل در تشریح عضو خاص ست و در تشریح بر همان قدر اکتفا کرده شده که دانستن آن برای طبیب که بادویه علاج میکند در معرفت امراض ضرورست تا بسبب آن صاحب خبرت شود و ذکر اعمال متعلقه بدستکاری مجملاً کرده شده تا فی الجمله علم آن برای طبیب جهت تجویز امر کردن بعلیل حاصل باشد زیراکه در تفصیل آن نفعی بطبیب عائد نمی شود چه اینقدر دانستن برای طبیب ضرورست که هرگاه بول محتبس شود امر فرماید که قاثاطیر را که میل خاص برای ادرار بول ست در مجری بول تا مثانه داخل کرده چاره خود جوید باقی تعلیم طرق ادخال آن مع شرائطه ضرورنیست چه ادخال آن کار دستکارست و او خود عالم شرائط فعل عهده خود خواهد بود اینقدر ضرورست که طبیب هدایت کند که رجوع بسوی دستکار کامل کنند تا از ضرر آن محفوظ مانند فقط باب اول در امراض راس و آن مشتمل ست بر چند فصل فصل اول در تشریح راس بدانکه راس عضو مرکب ست از چند اعضا و آنچه ازان اول محسوس و بالای جمله اعضاست جلد راس ست که بر آن موها میباشند اما آنچه ازان بالای پیشانی بود از موها خالی باشد و سوای آن بر همه جلد راس موها رویند و در بعض بر وسط جلد راس موها نمی رویند و در بعضی موها بکثرت و در بعض قلیل میباشند و سبب قلت و عدم شعر قلت و عدم اصل شعرست جلد و آن غده های کوچک اند که در جلد بشکل بیخ متصل که در زمین بود میباشند و ازین غده موهای رویند پس هر قدر که این غده ها در جلد زیاده بوند موها زیاده شوند و هر قدر که کم بوند موها کم باشند و زیر جلد مذکور غشای ریشه دارست و این غشا با غشیه ریشه دار دیگر که در تمام بدن یافته میشود زیر جلد متصل بود و از توسط همین غشای ریشه دار شرائین و اورده و اعصاب و مجاری لعاب به جلد و آنچه اعضا زیر این غشا اند میرسند و زیر این غشا یک عضله کـه فی الجمله غلیظ و بزرگ ست که بر پیشانی و خلف راس منبسط ست و در وسط آن عضله هم غشای دیگر ریشه دارست فائده اش آنست که آنچه ازان بر پیشانی ست ازان قدرت بر تحریک جلد پیشانی حاصل میشود و این عضله در بعض چنان قوی میباشد که آنرا تمکن میگردد از تحریک قوی پیشانی خود کلاه را بپرانند از و هر آنچه ازین عضله در خلف راس ست در تحریک عضله پیشین امداد آن میکند و همچنین بالای هر گوش سه عضله میباشند و ازان بتحریک اذن قدرت حاصل میشود و اصل آنها بطرف گوش و دقیق و سرهای آنها عریض مائل بسوی فوق لیکن این عضلات در انسان ضعیف و کوچک و در حیوان دراز و قوی می باشند و زیر این عضلات باز غشای ریشه دارست و بالای آن غشای یک عضله عظیم مدور به هر دو گوش آمده هر دو گوشه عضله مذکوره تا افک اعلی رسیده اند که وقت مضغ غذا محسوس می شود

بازیر آن غشائی بطور شبکه است که آن از استخوان راس جداست و بر او استخوان حرکت میکند و از حرکت آن جلد راس بتحریک است
حرکت میکند باز زیر غشائی شبکیه غشای است که با و استخوان راس متصل و ملتصق است و از ان غذا بجانب خارجی استخوان راس
میرسد زیراکه در استخوان باعتبار صلابت و لینت اختلاف است پس آنچه از استخوان راس جانب آن خارج دماغ است
صلب است و آنچه از ان در جانب داخل دماغ یعنی قریب دماغ است آن هم سخت است و آنچه از ان در وسط هر دو
جانب واقع است آن نرم و لین است و ظهور این اختلاف در استخوان سر حیوانات بخوبی وقت تشریح میشود چه در
صبیان همه نرم اند و در پیران همه سخت میباشند و در ان غشا غذای استخوان هی ماند و یک شریان از قلب برآمده از راه گلو
تا صدغین از خارج دماغ رسیده بدو شعبه منشعب شده یک شعبهٔ آن بسوی پیشانی و یک شعبهٔ آن بسوی خلف راس
رفته و آن هر دو در جلد راس بذریعهٔ غشای ریشه دار منشعب و منتشر شده اند و همچنین یک شریان از اندرون دماغ
بذریعهٔ ثقبه که قریب موق اکبر در جانب انسی اندرون استخوان های چشم واقع است بیرون آمده در جلد راس منشعب و
منتشر شده و بواسطهٔ همین شرائین راه از اندرون دماغ تا بیرون آن جاری شده و از ان خون در جلد میرسد و
چون شریان عظیم که از بیرون دماغ در جلد راس آمده نقصان در آفتی میرسد شریانی که از اندرون دماغ براه ثقبه
چشم در جلد آمده خون بجلد میرساند و این شریان کوچک عظیم میشود و همچنین بطوریکه شرائین در جلد راس رسیده
اند اورده هم بهان قسم و بهان طریق در جلد راس رسیده منتشر شده اند و چنانکه شرائین خون را از دل میبرند و در جلد میرسانند اورده خون را گرفته بدل
میرسانند و وریدیکه از اندرون دماغ بیرون آمده است آن از وریدیکه از شریان خارج دماغ پیدا شده عظیم گشته
به پیشانی آمده است قریب گوشهٔ چشم که در جانب انسی است بالای موق اکبر متصل شده لهذا از گرفتن فصد و تعلیق
علق درین موضع خون کثیر از اندرون دماغ بیرون می آید و سرسام و غیره امراض راس را مفید میشود و عصبیکه
قوت حس را در اعضای وجه می آرد و عضلهٔ پیشانی را قوت حرکت میدهد از ثقبه که در استخوان پیشانی و ابرو بر کناره هر
ابرو واقع است از هر ثقبه ابرو یک فرد خارج شده یکی از جانب یمین و دوم از جانب یسار در جلد سر رسیده منتشر میشود
و سبب اختصاص اوجاع در یک شق راس آفت همین عصب بود و استخوان های کاسهٔ سر هشت تا هستند چهار از ان
بزرگ اند که یکی از ان مقدم راس و دو از ان بالای آن بطور سقف و این هر دو زیاده از همه طویل و عریض اند
و یکی از ان در موخر راس و همین قاعدهٔ دماغ است و درین استخوان زیر دماغ ثقبهٔ کلان است که از ان نخاع بیرون
آمده در فقار عنق و ظهر فرود آمده و بجای که اینها باهم متصل شده اند و از ان مفصل ظاهر گشته آنرا درز و شان میگویند چنانچه مفصل
استخوان مقدم راس را که با استخوانهای یافوخ متصل شده است درز اکلیلی نامند و مفصل هر دو عظام یافوخ را درز سهمی
گویند و مفصل استخوان موخر راس که از اتصال آن با هر دو استخوان یافوخ حاصل شده درز لامی گویند چه او مشابه است بحرف
هو و بالامیکه در رسم خط یونانی نوشته میشود و صلابت عظم موخر راس زیاده است و چهار استخوان از ان کوچک اند

بطور جدران زیر هر دو استخوان یافوخ اند که دران هر دو گوش یافته شده اند و آنرا حجریین گویند و آنهم بسیار سخت اند لهذا
به حجریین نام کرده شده و هم دو اند ازان در انف اند که ازان منخرین پیدا شده اند و یکی ازین هر دو بصورت شپره و آن از
طرف عریض خود متصل ست بعظم قاعده دماغ و از طرف دقیق که مشابه بسر و نیخ شپره است متصل ست بعظم مشاشی و دومی عظم مشاشی
است که دران ثقبه های کوچک مثل غربال موجود بوند و این اقصی انف ست و هم باید دانست که در جانب داخلی هر دو استخوان یافوخ
که مثل سقف بالای استخوان های دیگر آمده اند نشان مکان شرائین که درمیان ام غلیظ و استخوان راس هستند یافته میشوند و این
نشانها جائیکه درین استخوانها بر آمدگی در جانب یمین و یسار راس یافته میشود زیاده میباشند پس اگر بمقتضای ضرورتی بسوی
کشف دماغ محتاج شوند باید که این مقامات را از قطع محفوظ دارند تا شرائین کبار که اینجا موجود بوند از قطع محفوظ مانند و چون
ذکر عظام شد لهذا ذکر ترتیب آن ضرورست تا در تعلیم و تفهیم سهولت شود پس باید دانست که از استخوان های راس اول و از
همه بیشتر استخوانی ست که دران پیشانی چشمان یافته می شوند و در وسط این استخوان بزرگ زیر آن استخوان خرد که موسوم به
عظم مشاشی ست میباشد و پس این استخوان کوچک مشابه به شپره بود و بعد آن از یمین و یسار آن هر دو استخوان حجریین که
در هر یک ازان یک یک اذن واقع ست بوند پس این هر دو عظم قاعدهٔ دماغ بود و بالای استخوان پیشانی و موخر راس دو
عظم کبیر مثل سقف در طول و عرض بر آمده اند که دران یافوخ یافته میشود و اینهمه اساس بنیاد راس اند اکنون باید دانست که ازین
استخوانهای راس در کدام کدام ثقبه یافته میشود و هر قدر ثقبه ها که در سر یافته میشوند همه مملو و مسدود میباشند یا خالی و مفتوح
پس بدانکه در عظم مشاشی بیشتر ثقبه های باریک اند و دران شظایای عصب حس شم که از دماغ رسته آمده اند و آن ثقب ازین اعصاب
مملو و مسدود میباشند بعد در عظم مشابه به شپره هم ثقبه است و از اتصال آن بعظم پیشانی و عظم مشاشی و استخوان موسوم بقاعدهٔ
دماغ و عظام اذن هم سوراخ های متعدد پیدا شده اند لیکن دو ثقبه که از اتصال آن با استخوان مشابه به شپره و عظام اذن و عظم قاعدهٔ
دماغ پیدا شده اند ازان شرائین در دماغ میروند و آنچه از اتصال عظام اذن با عظم قاعدهٔ دماغ دو ثقبه پیدا شده اند ازان
دو ورید بزرگ از اندرون دماغ بیرون می آیند یکی از یمین و دومی از یسار و ثقبه کبیره در عظم قاعدهٔ دماغ است ازان نخاع
از دماغ با ام غلیظ و ام رقیق بر آمده آن از نخاع و [illegible] مسدود است و آنچه سوای اینها ثقبه ها در عظام دماغ یافته میشوند
از انها اعصاب دماغیه بر می آیند و آنها از اعصاب مملو و مسدود میباشند و کدامی ثقبه در حال حیات مفتوح و خالی
نمیباشد و ممکن نیست که از راه این ثقب کدام چیز از قسم بخار و ریاح یا مائیت بدماغ رسد فقط ذکر و هم باید
دانست که سطح داخلی استخوان دماغ در اکثر مواضع گوهای صغیر قلیل العمق بمدار بر اشکال مختلفه موجود بوند و فائده اش آن
که دماغ اندرون آنها جا میگیرد و بذریعهٔ آنها استقرارش محکم بود و از صدمات قلیله دران تزعزع و تحرک راه نیابد و هم پوشیده
نماند که ام غلیظ هر جا که با عظام راس متصل شده است اتحاد بعظام زیادتی بصورت عمود خیمه میباشد که بسبب آن اتصال
تعلق غشا با استخوان محکم و قوی میباشد فتبارک الله احسن الخالقین و زیر استخوان راس اول غشای سخت است

که ملتصق بعظام راس است که آنرا بعربی ام الدماغ الغلیظ می نامند و بلغت لاطن جورامیٹر گویند یعنی مادر سخت چه او شکل دہ و پرورش عظام میکند
یعنی از ان غذا باستخوان از جانب داخل که قریب بدماغ ست میرسد و این غشا در تمام راس منتشر و بجمیع عظام راس از اندرون
ملتصق شده است چنانچه غشای بیرونی بر تمام سر مشتمل ست بعده همراه نخاع از سر بیرون آمده و چنانکه در سر ملتصق بعظام راس
و محیط بر دماغ است همچنین در فقار هم ملتصق بعظام فقار و محیط بر نخاع است و هم این غشا بعد التصاق از عظام بمقابل درز سهمی منشعب
شده یکشاخ آن بصورت داس در وسط دماغ فرو رفته و از ان دماغ کبیر دو حصه شده یکحصه در جانب یمین و یکحصه در جانب یسار
مستقر شده و ازین تقسیم اکثر آفات که بدماغ عارض میشود مخصوص بشق واحد میباشند و دماغ شق سلیم کار خود با نجام میرساند
و از ان حیات باقی میماند و یکشاخ ازین غشا بصلب از وسط عظم قاعده دماغ رسته زیر دماغ کبیر و بالای دماغ صغیر آمده است
و فائده اش آنست که تا ثقل دماغ کبیر بر غشا افتد و دماغ صغیر از انعصار خود زیر ثقل دماغ کبیر محفوظ ماند و من بعد شاخ
دیگر ازین شعبه ام الدماغ که زیر دماغ کبیر و بالای دماغ صغیر ست در وسط دماغ صغیر فرو رفته مثل دماغ کبیر آنرا هم دو بخش
ساخته ایضاً بدانکه چون ام غلیظ در وسط دماغ از جانب یمین و یسار داخل میشود پس در جاییکه هر دو شعبه آن
در دماغ باهم متصل شده بر صورت داس میشوند آنجا بر کناره های صورت داس مذکور زیر و بالای آن مجری
پیدا میشود که آنرا بلغت انگریزی سائنس بفتح سین مهمله و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی فتح نون و سکون
سین مهمله یعنی راه پوشیده می نامند و این مجاری در دماغ در چند جا یافته میشوند و از ان در وسط هر دو حصه دماغ کبیر
زیر درز سهمی یکی بالای صورت داس جاییکه صورت پشت داس است و دیگر زیر صورت داس جاییکه کناره آنرا زیرین
آنست و این هر دو در جورامیٹر یافته شده اند سوم جاییکه جورامیٹر یعنی ام غلیظ در دماغ صغیر فرو رفته آنرا هم دو حصه
ساخته آنجا هم ازین غشا این مجرا پیدا میشود چهارم جاییکه غشای جورامیٹر گرد قاعده دماغ کبیر و صغیر محیط شده و همه
سائنس اوعیه ای را که ورید ها از دهن های او کبار دماغ میریزد و سائنس چهارم که گرد قاعده دماغ ست میریزانند و سائنس مذکور از جانب یمین یسار
خود در دماغ شده از شاخ یمین و در ورید کبیر گردن که در جانب یمین آنست و از شاخ یسار خود در ورید کبیر که در جانب یسار گردن
است خون مذکور را میریزانند و خود را خالی میکنند و ازین اورده کبار عنق خون دماغ در دل می آید و این اورده خود در دماغ
نمیرسند اما اینکه خون دماغ در مجاری موسومه به سائنس چگونه می آید پس بدانکه اورده کبار دماغ که از اورده صغار
آن مرکب شده بالای دماغ و بر سرچین های آن هستند خون سیاه را از دهن های خود که در جورامیٹر هستند در
سائنس میریزانند و خود را خالی میسازند تا از انفجار و انشقاق محفوظ مانند زیرا که چون در دماغ بسبب احاطه عظام
هوای خارجی نمیرسد تا از ثقل هوا خون در اورده خود حرکت کرده پیش رود و در دل در آید چنانکه در اعضای ظاهره
دیگر همین ثقل هوا خون منحصر شده در داخل حرکت میکند و بقلب بسهولت میرسد و در ظاهر منبسط نمیشود مگر
وقتیکه هوای محیط بدن رقیق و لطیف بود آنزمان البته بسوی ظاهر آمده خون از بینی و دهن و مسامات جلد خارج میشود

لهذا خون در دماغ زیاده میماند بدو سبب اول آنکه از ان بزیری آید و در قلب میرود دوم از ثقل خود هرگاه زیاده میشود دوم از جذب کردن قلب چون آن منبسط میگردد پس بااین حالت اوراده دماغ را که بسیار رقیق و لین و نازک اند اگر برحال آنها گذاشته میشد پس دراوقاتی که انسان تنفس نمی کند چنانکه وقت غوطه خوری وغیره است و درینوقت انبساط قلب نمیشود درین حالت از زیادتی خون عروق دماغ منفجر میشدند و انسان بزودی هلاک میشد لهذا خالق حکیم برای حفظ اوراده دماغ اینجا خزانه ساینس اسپید افزود که بسبب صلابت غشای ام غلیظ متحمل بر داشتن ثقل خون غلیظ به نسبت عروق تا مدت دراز میشود و منفجر نمیگردد و بسبب آن باز خون براین مجاری می افتد و عروق خالی مانده از انفجار محفوظ میمانند پس بعد هرگاه خون درین مجاری زیاده میشود از ثقل ذاتی خود بزیری آید و در قلب داخل میگردد و کدام آفت باو وارد نمیرسد اما آنکه ساینس غیر وریدیست پس دلیل بر آن اینست که در وریدها غشا و عضلات هر دو اند و درین مجری بجز غشا وجود عضلات یافته نمیشود زیرا که او از ام غلیظ پیدا شده و نیز اینجا ضرورت عضلات نیست چه اینجا خون بدو سبب مذکورین سابق می آید نه باعانت عضلات و بواسطه همین غشای صلب که بام الدماغ موسوم است شرائین و اورده خرد و مجاری لعاب آرنده و شظایای عصب سمپیتهٹک تا استخوان راس میرسند و از رسیدن شظایای این عصب در دو سر مشارکت معده و دیگر اعضا پیدا میشود و چون وقت تشریح این غشا را از استخوان راس جدا میکنند پس جانبی که این غشا ملتصق به استخوان راس است از آن جانب خون کثیر خارج میشود زیرا که از همین جانب با استخوان خون میرسانند و وقت تشریح هرگاه جدا کرده میشود خون دران موجود بود و مشاهده گردد و هرگاه کدامی ضربه در حال حیات بر سر چنان میرسد که این غشا از استخوان راس جدا می شود استخوان راس مرده میگردد زیرا که رساننده غذای آن از ان جدا شده و او مثل صفیح که از نبات از موضع جدا شده خشک گشته میمیرد مرده میشود و خون ازین غشا رفته رفته خارج شده در دماغ چنان زیاده میگردد که از ان دماغ منفجر میشود و از ان بیمار هلاک میگردد و جانب داخلی این غشا که بسوی دماغ است مستوی و املس است و زیر این غشای سخت غشای دیگر رقیق مثل بیت عنکبوت ست و آن بر دماغ منبسط است و آنرا ام رقیق میگویند و بلغت انگریزی ارکنائیڈ گویند یعنی مشابه به نسج عنکبوت و فی الواقع آن واسطه ملاقات جسم لین با صلابت و دیگر فائده آن اینست که این غشا قدری آب پیدا میکند که از ان در دماغ لینت و لامت همیشه باقی ماند و صلابت و خشونت دران راه نیابد و آبیکه در بطون دماغ و در تقاریج آن مهیا شد آن ازین غشا پیدا شده مجتمع میماند و این غشا هم همراه غشای سخت که ام غلیظ است از اندرون دماغ همراه نخاع بیرون آمده در فقار عنق و ظهر فرو میرود و دران هم مانعیت برای حفظ لینت نخاع پیدا می کند و زیر این غشا غشای ثالث ست که آنرا بلغت لاطن پایه میٹر یعنی غذا رساننده بعضولین می نامند و این غشا بسیار نازک و رقیق ست و بذریعه آن غذا به دماغ میرسد و این غشا از شرائین و اورده کوچک پیدا شده و این غشا خاص بر جمیع اجزای دماغ محیط است و همراه آنها زیر و بالا

رفتہ و تغذیہ جسم اسود کہ ہمراہ جسم ابیض در دماغ موجود ست مخصوص باین غشا ست و ہمین جسم اسود مادہ قوت حس و حرکت
بدن ہست و ہر قدر کہ این سیاہی در دماغ اندرون چین دماغ زیادہ بود صاحب آن قوی الحس و قوی الحرکت
و صاحب عقل بود و چون این جسم سیاہ کم شود قوت بدن کم می گردد و اگر این جسم سیاہ محفوظ بود و در جسم ابیض آفتی
رسد قوت بحال خود میباشد لیکن در بدن جاری نمیشود چہ جسم ابیض فی الواقع عصب ست و آن رسانندہ قوت ست
و مرکب ست از ریشہ ہا و تارہای عصبیہ و آنرا بلغت انگلش حوائیٹ سب اِسٹینس میگویند و جسم اسود خود محل
قوت و مادہ قوت ست و جسم اسود مرکب ست از سلہای کثیرہ کہ ہر یک ازان مخزن قوت ست و از ہر سل قوی
حسیہ و حرکیہ بیرون آمدہ بذریعہ ریشہ ہای اعصاب در اعضای بدن میروند و این جسم اسود را بلغت لاٹن
کارٹیکس سیریبرای نامند و بلغت انگلش گارٹیکل سب اِسٹینس مے نامند و بنابرین جالینوس گفتہ کہ ہر کہ در دماغش
چین زیادہ بود صاحب عقل بود و کسیکہ دماغش خالی از چین باشد ابلہ و بے عقل بود و زیر اغشیہ مذکورہ دماغ و نخاع
مخ ست و آن از روی عدد دو بود یکی کبیر و دوم صغیر پس ہر گاہ بتشریح استخوان ہا را جدا کنند اول دماغ کبیر محسوس
میشود و آن مستدیر مائل بہ ہیئت بیضاوی یعنی قاعدہ آن فی الجملہ غلیظ و راس آن ازان قدری دقیق و آن از خارج
دو حصہ محسوس میشود و در آنہا چین ہای کثیرہ واقع اند لیکن چین ہر دو حصہ در صورت و ہیئت مختلف میباشند یعنی
نابودند و بر ہر چین ریشہ جسم سیاہ باریک یافتہ میشود و اندرون آن جسم سفید مدور غلیظ محسوس میشود و در میان ہر دو
حصہ جسمی مستطیل مثل عمود سیاہ محسوس میشود لیکن ہر گاہ ہر دو حصہ را خواہند کہ جدا کنند این جسم متوسط مثل
بیخ نباتات ریشہ ریشہ شدہ قدرے بسوی حصہ جانب ایمن و قدری بسوی حصہ جانب ایسر منشعب میشود
و چون کالبد سر را کشادہ در جانب اندرون دیدہ میشود ظاہر میگردد کہ دماغ کبیر از جانب مقدم شروع در استخوان کہ
در مقدم دماغ ست و ران چشمان و پیشانی اند میماند و از وسط خود در میان دو گوی کہ در استخوان گوش یافتہ میشود
مستقر بود و از مؤخر خود در عظم قاعدہ دماغ کہ در ان ثقبہ کبیر مخرج نخاع ست بالای ام غلیظ میماند و زیر ام غلیظ ہا نجا
دماغ صغیر ہم در ہمین استخوان مؤخر راس کہ قاعدہ دماغ ست میماند و چون دماغ کبیر را در جہت عمق آن ببرند ببینند
پس آنچہ چین دماغ بر ظاہر آن محسوس میشد در داخل آن معلوم نمیشود فقط بر اطراف دماغ نشان کنگرہ ہای
چین سابق دیدہ میشوند و در وسط آن سطح مستوی سفید بود و در ان سفیدی خطوط صغیرہ و نقطہ ہای سیاہ
محسوس میشوند و آن فوہات عروق و شرائین مقطوعہ میباشند و چون جسم متوسط را کہ مثل عمود در بیخ ست تمام
بیرون آرند بطون دماغ ظاہر میشوند و شکل بطون دماغ کبیر بہ ہیئت مربع کہ طول آن زیادہ بود میباشد و جانب
مؤخر از مقدم زیادہ عریض ست و ساقہای آن مقوس و تقوس آنہا بسوی داخل بود و خط عرضی در جانب
قاعدہ بطون دماغ مثل نصف دائرہ متصل بسر ہر دو ساقین نحویکہ از اتصال آن زاویہ حادہ حادث میشود

و ازان نصف دایره که متصل به قوسین ست بجانب قاعدهٔ بطون صورت ہلالی پیدا می شود و بسوے راس بطن
خط عرضی مستقیم بر سر خط ساقین آمده و از تلاقی آن بر سر قوسین دو زاویه منفرجه حادث میشوند و بالای این ہر دو
زاویه صورت قرن خرد یافته میشود و در وسط آن در طول جسمی مثل خط مستقیم بطور عمود فاصل ست که ازان
بطرف یمین و یسار این جسم متوسط و بطن ظاہر میشوند و آن ہر دو بزرگترین بطون دماغ اند و این جسم
متوسط ہم خود بطن ثالث ست که ازان ہر دو ضیق ست و در زیر این بطن متوسط صغیر دیگر بطن صغیر ست
که بذریعهٔ آن آبے که در بطون دماغ ست با آب نخاع متصل میشود ہیئت بطن رابع بصورت قطع الماس
ہست ہرگاه آن بر صورت اصلی خود باشد و آن قریب بصورت اہلیلجی میباشد و این بطن عمیق نیست و از زیر
آن راه بسوی بطن ثالث رفته است چنانکه اگر سفری دران اندازند تا بطن ثالث میرسد و ازین بیان واضح
شده باشد که بطون دماغ چہار اند **فتنبہ وفکر** و ہمیشه درین بطون قدری آب میماند
تا محل خالی نشود و بسبب آن دماغ تا استخوان مماس ماند و چون خون در دماغ زیاده میآید این آب بطون کم میشود
و چون خون از دماغ کم میشود آب زیاده میگردد و تا مقدار دماغ کم نشود و در سن پیری این آب زیاده میشود و
ازہمین فالج عارض میگردد و در ہر دو بطن کبیر دماغ دو جسم سفید مثل بیضه میباشند و دران ہر دو سیاہی بر آن
نہج ست که چین دماغ کبیر بود و ازان ہر دو جسم نخاع پیدا میشود و چنانکه در دماغ کبیر جسم سیاه بر چین دماغ ست
و سفیدی اندرون آنست بر عکس آن در دماغ صغیر سفیدی بر چین آنست و سیاہی اندرون چین ست
و این دماغ صغیر بالای نخاع ست چنانکه ام غلیظ بالای این دماغ صغیر ست و این دماغ صغیر ہم مشتمل
بر دو حصه ست چنانکه گفته شد ولیکن در وسط آن کدام بطن نیست اما ازان ریشه ہا رسته در ترکیب نخاع
از طرف پشت نخاع آمده شریک شده اند و تاثیر آنہا در اعصاب محرکه نخاعیه که در عضلات رفته اند ظاہر
میشود چه ازان حرکت از ہر دو جانب جسم انسان برابر صادر می شود و چون کدامی فتور در دماغ صغیر واقع گردد پس ہر جانبی
فساد عارض شود و از انسان ممکن نبود که ازان جانب برابر حرکت کند و وزن دماغ بحساب اوسط چہل و ہفت اونس بود
و ازان کم و زیاده ہم میباشد بالجمله کسیکه زیاده عقیل بود دماغش تا شصت و چہار اونس میباشد و کسیکه بی عقل بود
دماغش تا بست اونس بود و این بنا بر قاعدهٔ مشہور ست که ہر قدر دماغ کبیر بود عقل زیاده خواہد بود و لیکن ممکن
ہست که دماغ صغیر بود و قلیل الوزن باشد و لیکن درآن چین زیاده و عمیق بود پس صاحب آن کثیر العقل خواہد بود
و آنچه در کتب عربیه طبیه نوشته اند که در دماغ قوتہای مدرکه میباشند که آن مدرکات فی الباطن اند مثل حس مشترک که در
مقدم بطن مقدم میباشد و مثل خیال که آنرا مصوره ہم نامند و موضع آن موخر بطن مقدم ست و وہم
آن بطن اوسط ست و خزانه آن خیال ست و موضع آن بطن موخر است و تعیین مواضع این قوت ہا بر بنا بر ظہور

تعیین وزن دماغ

بطلان و نقصان افعال این قوی می‌گردد از آفات این مواضع پس این غلط است و در تشریح چشم ثابت نشده که از آفت
فلان محل فلان قوت باطل و ماؤف می‌گردد بلکه جمله قوت در چشم پیدا مذکور است و از آفت هر موضع این افعال مذکوره
باطل و ناقص میشوند و از زیر دماغ بیرون زوج اعصاب رسته اند که از آن یک فرد بجانب یمین و یک فرد بجانب یسار
در وجه و اعضای آن می آیند زوج اول که از مقدم دماغ رسته عصبتین شبیهتین بحلمتی الثدی هستند که قوت شامه
را می آرند و آن بالای عظم مشاشی میباشند بر دو جانب الف که از آن ادراک جمله مشمومات کرده می‌شود و چون
در آن فساد واقع شود این قوت فاسد میگردد و در ادراک مشموم نقصان یا بطلان ظاهر میشود و زوج دوم
که بعد آن رسته عصبتین مجوفتین اند که قوت باصره را در چشم می آرند و یک فرد از آن از جانب یمین رسته
و بجانب یسار آمده و یک فرد از جانب یسار رسته و بجانب یمین رسیده و قدری قدری ریشه های خود را در
جانب مسد خود هم منتشر ساخته اند و این هر دو عصب در چشم بذریعه سوراخهای که در عظم مشابه خفاش
یافته میشوند می آیند و همچنین زوج ثالث و رابع و یکحصه زوج خامس هم بذریعه ثقبه که از اتصال عظم پیشانی
با عظم مشابه خفاش پیدا شده و آن بهیئت مثلث طویل است در چشم داخل میشوند و کار شان در چشم اینست که زوج
ثالث در عضله جفن علی آمده جفن را بسوی فوق بر میدارد و چون در وی فالج واقع میشود پلک هموار منخفض و مسترخی
مانده بیمار را ممکن نبود که پلک را بردارد و دیگر عضلات چشم که از ان در چشم حرکات صادر میشوند مثل عضله که چشم را بسوی
اعلی و اسفل حرکت میدهد و هم عضله که چشم را بجانب انسی حرکت میدهد و عضله که چشم را بجانب وحشی حرکت دوری میدهد
در ان هم شظایای عصب همین زوج ثالث می آیند و قوت حرکت می آرند و معین بر تحریک چشم میشوند [illegible]
زوج رابع اینست که در عضله محرکه چشم آمده بذریعه آن عضله چشم را حرکت دوری بسوی داخل میدهد و حصه زوج
خامس قوت حس اندرون و بیرون چشم می آرد و همراه شریان صغیر که از اندرون دماغ براه چشم بیرون آمده خارج [illegible]
راس منتشر شده این عصب هم بر می آید و بر پیشانی منبسط میشود و از ماؤف شدن هیچ عصب در عضو [illegible] پیدا میگردد
و پوشیده نماند که زوج عصب خامس پنج حصه منقسم شده است این بیان یک حصه آن بود و حصه دوم
و سوم آنهم از ثقبه که باتصال عظم مشابه خفاش و عظم حجری که در ان گوشه واقع اند پیدا شده بر می آیند و کار آن اینست
که بر دندانهای بالا و زیرین و بر زبان می آیند و قوت حس باین اعضا میسازند بسبب آن ذائقه تلخ و شیرین
جدا جدا محسوس میگردد و زوج عصب سادس هم ازین ثقبه که حصه دوم و سوم زوج خامس از ان بیرون آمده
بر می آید و بذریعه عضله که بیرون چشم است چشم را بجانب وحشی حرکت میدهد و زوج سابع و این عصب هر فرد آن دو
شاخ و یک اصل است گویا هر فرد یک زوج است و از ان یک شاخ آن از ثقبه که در عظم حجری که در ان گوش است
یافته شده فرو رفته و از ان قریب زائده که پس گوش است خارج شده از بالای گوش بر ملتقای فکین بصورت پنجه های پراگنده منتشر

و اینجا ریشه ریشه شده در جمله عضلات وجه رفته چون درین فالج میگردد کجی در وجه و دهن ظاهر میشود که آن عبارت از لقوه
است و چشم این طرف کشاده میماند و چون مریض خواهد که چراغ رابج کند از دهن هوا برابر خارج نمیشود و منخر جانب
علیل بند میگردد که از آن استنشاق نشود و این عصب قوت حرکت را می آرد در آن قوت حس نمیباشد و شاخ دیگر
آنهم ازین ثقبه عظم حجری بر آمده در گوش رفته است و آن قوت سامعه را از دماغ می آرد و همراه غشائی اذن بثقبه اذن
منبسط شده و ریشه ریشه گشته در احیاضیکه در گوش مملو باب اند منتشر میشود و در آن مثل شناور میباشد و بذریعه تموج
آبیکه در آن ست اصوات خارجیه را ادراک میکند هشتم زوج موسوم نیوماگاسترک ست و آن از ثقبه که از اتصال
عظم موخر دماغ و عظم حجری پیدا شده و در آن ورید کبیر از دماغ فرو آمده خارج میشود و فی الحقیقت این عصب سه شاخ است
و یک اصل آنست چنانچه یک شاخ آن در زبان آمده و شاخ دیگر آن همراه ورید کبیر در سینه رفته و آنجا اول در دل
و شش منتشر شده بعده در جمیع احشا منشعب و منتشر گشته با سمپتی تیک متصل شده و شاخ ثالث آن در عضله
عنق که بموازات اذن واقع ست داخل شده تا عضد میرسد و از آن در عضلات عنق و پشت منتشر میشود و این
عضلات را قوت تحریک میدهد که بسبب آن عنق بهر سو میگردد و تنفس هم ازان مدد حاصل میشود و فقط در زوج نهم
از ثقبه کوچک استخوان موخر راس که قاعده دماغ ست و در پهلوی ثقبه کبیر که مخرج نخاع ست واقع شده بر می آید
و کارش اینست که زبان را حرکت میدهد و واضح باشد که زوج هفتم و هشتم و نهم از ابتدای نخاع بظاهر برآمده اند
لیکن بیخ آنها تا دماغ رسیده است ازین جهت آنها را با اعصاب دماغیه میشمارند گو بظاهر از اعصاب نخاعیه بوده
باشند فقط [illegible] و نخاع از زیر دماغ کبیر شروع شده از ثقبه کبیر که در عظم قاعده دماغ ست همراه ام غلیظ
و ام رقیق خارج شده در فقار عنق و ظهر فرو میرود و چنانکه دماغ در استخوان راس میماند همچنان بیخ نخاع در عظام فقرات اندرون
ثقبه مذکوره میماند و چون تشریح کرده نخاع را می بینند آنهم مثل دماغ بر دو حصه منقسم میباشد یکی در جانب یمین و دوی
در جانب یسار و صورت نخاع در هر فقره مثل دانه مغز اخروت میباشد و در نخاع هم جسم اسود مثل دماغ یافته میشود
لیکن صورت آن در هر حصه بصورت حرف میم که در خط عربی نوشته میشود میباشد و پشت هر دو میم در وسط آن
باهم متصل بود و سر میم بسوی کناره نخاع بود و هر حصه آن در طول خود هم از وسط منقسم بر دو حصه بود بالا و پائین لیکن
حصه بالا عصب حرکت و از حصه پائین عصب حس می آید از هر دو طرف و عصب حرکت و عصب حس هر دو باهم شده
در بدن منتشر میشوند و عصب حس از جسم اسود نخاعی و عصب حرکت از جسم ابیض آن متصل میباشد و هر قدر که
نخاع در فقار زیرین که ضیق اند میرود صغیر میشود تا اینکه آخر خود مثل عصب کوچک در صورت میشود و اعصاب نخاعیه
حرکه و حس آرنده جمیع اعضای بدن را دون اعضاء الراس قوت حس و حرکت میدهند و چون آفت و نقصان به
کدامی فقره از فقار و نخاع آن میرسد پس مر اعضائی که ازین فقره و از فقار دیگر که بعد فقره ماؤف واقع باشند میرسد

فالج و استرخا پیدا میشود و در کدام عضو که این اعصاب مسترخیہ رفتہ باشند آن عضو ہم مفلوج و مسترخی میشود مثلاً ہرگاہ زیر کمر بر فقار عصعص ضربہ یا آفت دیگر رسد از ان این فقرات و نخاع اندرون آن ماؤف شود پس ہر دو پا و مثانہ مسترخی و بیکار شوند و از ضرر مثانہ حبس بول و گاہی سلسل البول عارض شود و چون ضربہ یا آفت دیگر بر عنق رسد پس ہر قدر نخاع کہ در فقرات زیرین بعد فقرہ ماؤفہ است جملہ اعصاب آن خواہ محرکہ باشند یا حس آرندہ ہمہ بیکار میشوند چنانچہ ہرگاہ بر گردن آفت میرسد دستہا و پاہا و پہلوہا و مثانہ ہمہ مسترخی و بیکار میگردند و فالج عام عارض شود کہ موسوم بہ پیرالیسیا ست زیرا کہ از فاسد و بیکار شدن ریشہ نخاع کہ در فقار عنق ست راہ آمدن قوت حس و حرکت از دماغ بند و خراب می شود لیکن درین صورت ہم حرکت دل و حرکت تنفس کہ بذریعہ پردہ شکم حاصل میشود باقی میماند زیرا کہ محرک آن عصب دماغی ست نہ نخاعی تتمیم چونکہ فعل اعصاب دماغیہ و نخاعیہ مذکور شد و در بیان عصب نیوما گاسٹک کہ زوج ہشتم ست نوشتہ شدہ کہ آن در بطن رسیدہ با عصب سمپیتھیٹک متصل میشود لہذا بیان عصب مذکور ہم ضرورست تا در تعلیم نقصان نماند پس باید دانست کہ این عصب از بس نرم گوشت مانند ہم شدہ اصل آن بسیار باریک ست کہ در تشریح محسوس نمیشود لیکن یقین ست کہ از دماغ آمدہ باشد و اغلب آنست کہ با جسم اسود دماغ کہ مادہ قوت ست متصل باشد زیرا کہ او جملہ افعال اعضای صدر و بطن را می فہمد و جمیع اعضای مذکورہ را در افعال آنہا اعانت میکند و مدد میدہد این عصب جائی کہ ظاہر شدہ از انجا اول بر پہلوی استخوان عنق متصل شدہ فرود می آید و چون قریب فقار ظہر میرسد پس درمیان اضلاع و فقار بر کنارہ ہای اضلاع ملتصق شدہ بزیر می آید تا کہ بر کمر میرسد از انجا از کمر فرود رفتہ بمقابل فقار عجزی می آید و از انجا ہمراہ شریان عظیم و رحم و مثانہ و ہر دو پا ہا در آمدہ و در رحم زیادہ رفتہ است این بیان اصل آن عصب و شاخہای آن از ہر دو جانب یمین و یسار در راہ از ان خارج شدہ در ہمہ اعضای صدر مثل دل و ریہ و کلک و در اعضای البطن مثل معدہ و جگر و طحال و امعاء و رحم و گردہ و مثانہ منتشر شدہ اند و چونکہ از ہر دو طرف شاخہای آن آمدہ با خود ہا متصل شدہ اند لہذا این عصب بر جمیع اعضا از ہر سو مثل محیط است و کارش اینست کہ انچہ ازین اعضا فعل صادر می شود بحکم آن صادر میشود مثلاً حرکت قلب بحکم و تحریک آن ست و چون در کدامی عضو ضرر و آفت عارض میشود بذریعہ عصب مذکور اثرش بعضو دیگر میرسد مثلاً ہرگاہ گردہ متضرر میشود از ان بدل ضرر میرسد و چون در معدہ آفتی باشد از ان ہم ضرر بدل و دماغ میرسد لہذا آنرا بہ سمپیتھیٹک کہ بمعنی ہمدرد ست موسوم ساختند و زیادہ ظہور این کار در رحم پیدا شد و چون مدت حمل تمام میشود و آن زمان ہمین عصب رحم را حرکت میدہد کہ طفل را از خود بیرون کند و چون بول در مثانہ جمع میشود بذریعہ ہمین عصب در آن حرکت برای دفع کردن آن پیدا میشود پس این عصب معین بر حرکت ست و محرک اعضاست تعلق بحس ندارد و ہم پوشیدہ نماند کہ تحریک عضلات بدن بدو وجہ است یکی ارادی مثل برداشتن و نہادن دست و کشیدن پا و

بیان عصب سمپیتھیٹک

آن بذریعهٔ اعصاب دماغیه و نخاعیه حاصل میشود و دوم غیر ارادی مثل حرکت قلب و آن باعانت و قوت این عصب
سمپتھیٹک حاصل میشود **فائده** مخفی نماند که فائده اعصاب آنست که دماغ را از همه امور مطلع و آگاه میسازند
تا بذریعهٔ آن انسان موافق را اختیار کند و از منافی و مضر اجتناب ورزد پس ادراک موافق و ملائم لذت ست و ادراک
منافی و مخالف الم خواهد بود لیکن گاهی جائیکه منافی یافته شود الم نمیباشد بلکه جای دیگر محسوس شود مثل آنکه هرگاه که ریه
ورم یا انفلمیشن بود بمحل کبد درد محسوس نمیگردد بلکه بالای شانه و عضد الم محسوس میشود و گاهی با ورم و مرض سر در کف و در مفصل کتف رود
محسوس میشود خصوصاً اطفال درین صورت همیشه شکایت در کتبه میکنند و گاهی بسبب بعضی معده بود درد سر محسوس میشود جائیکه در وی محسوس
میشود یا بطور تمدد یا تفرق اتصال یا بسبیل انضغاط میباشد یا بجماد درد هانجا محسوس میشود که در آنجا عصب باشد و بدان عصب
در وی نمیباشد چنانکه در غضاریف و ناخنها و شعر این معنی بخوبی مشاهده است چه درین اعضا عصب نمیباشد گاهی زینها در وی میشود

فصل دوم در صداع

و آن درد سر ست و از لغت انگلش هیڈ ایک گویند و هیڈ بمعنی سر و ایک بمعنی درد ست
و بلغت لاٹن کیفال الجیا نامند و کیفال هم بمعنی سر و الجیا بمعنی درد ست بدانکه درد سر خود مرض نیست بلکه از علامات ست
که در بعض امراض یافته میشود لیکن چونکه این موذی ست و زیادتی آن خود صورت امراض ست لهذا اعتنا بعلاج آن
زیاده کرده میشود و آن بر دو قسم ست اصلی و شرکی اصلی آنست که سبب خاص آن دماغی بود یعنی آن مرض که در آن
این علامات یافته میشود خاص دماغ بود مثل صداعی که با سرسام یافته میشود و شرکی آنست که سبب آن خاص در دماغ
نبود بلکه در اعضای که غیر دماغ اند یافته شود و بسبب آن درد سر عارض شود مثل صداعیکه از بدهضمی طعام در معده
عارض میشود و اصلی هم بر دو قسم ست یکی آنکه باعث در دماغ بود لیکن سریع الزوال نباشد مثل سرسام دوم آنکه باعث
در دماغ بود اما سریع الزوال باشد مثل آنکه خون در دماغ زیاده بود و از حرارت شمس گرم شده درد سر پیدا کند
و ظاهر ست که این سخونت اگر خفیف باشد از ادنی تسکین و تبرید زائل میشود و اقسام درد سر باعتبار مدارج سبب خود
در زیادتی و کمی مختلف میباشند قسمی شدید و مبرح و حاد بود و قسمی قلیل اللبث و مزمن میباشد و گاهی درد در جلد راس
محسوس شود و گاهی زیر استخوان راس ادراک کرده شود و گاهی مختص بیک مقام از راس باشد مثل یافوخ و پیشانی
و موخر راس و زمانی مشتمل بر جمیع سر میباشد و گاهی در کوچک ترین مقام از راس درد محسوس میشود مثل محل ثقبه های
که از آن اعصاب دماغیه از اندرون بیرون آمده اند و گاهی بر محل زایده از راس احساس وجع کرده می شود و این احکام
اقسام صداع عام بوده خواه اصلی بوند یا شرکی و گاهی با درد سر خواب زیاده بود و گاهی بیداری مفرط بود و گاهی
آواز طنین و دوی در گوش مسموع میشود و این علامات هم در اصلی و شرکی هر دو یافته میشوند و ازینجا احوال بیان
احکام اقسام شرکی کرده میشود پس باید دانست که صداع شرکی عورات را اکثر بمشارکت رحم عارض میشود و عموماً
و مردان هر دو را بمشارکت معده عارض میگردد و کسانیکه نشسته کار میکنند مثل بقالان و عورات خانه نشین و

محرران و کاتبان و علمای مدرسین اینها را هم اکثر درد سر شرکی بمشارکت معده عارض میشود زیرا که ازین کمزوری در بدن آنها پیدا میشود و از زیاده محنت و مشقت نفسانی مثل خوض و فکر و برداشتن غموم هم درد سر شرکی عارض میشود چه ازان ضعف قلب پیدا میشود و هم هرگاه خون در بدن زیاده شود یا کم گردد ازان هم درد سر شرکی عارض میشود و اطلاق شرکی بر آن بنا بر آنست که سبب وجع مخصوص بسر نیست به بدن است و آنچه از بد هضمی طعام و از خوردن ادویه حاره مثل مرچ سرخ و نوشیدن شراب درد سر عارض شود آنهم شرکی بود چه از دوای حار و شراب بیوکس یعنی معده متاذی میگردد و کذلک از زیاده مقاربت نمودن بالنسوان هم درد سر شرکی عارض میشود و گاهی این درد سر شرکی خاندانی و از امراض متوارثه بود مثل صرع و مالیخولیا و انشاء الله اقسام صداع اصلی با امراض اصلیه دماغ هم مذکور خواهند شد و هم بعد بیان شرکیه بعض اقسام اصلیه که لائق ذکر بر اسم الخصب زیادتی اهتمام بذکر آن نوشته خواهند شد اکنون باید دانست که اضافه صداع شرکی من حیث السبب بسوی چهار قسم منقسم میشوند اول اینکه خون در سر زیاده شود بسبب اینکه آن در بدن زیاده باشد و ازان درد سر پیدا شود و اول علامتش آنست که با درد سر آوازها ی رقیق و غلیظ مسموع میشوند زیرا که خون درین قسم در شرائین و اورده بزور میرود پس آواز آن مسموع میگردد دوم آنکه چون بیمار سر نگون کند درد سر زیاده می شود زیرا که وقت نگون کردن سر بیشتر میشود و خون از دماغ کم فرود می آید لیکن چون از قلب بسبب قوت دل خون بسوی دماغ میرسد ازین سبب در دماغ خون زیاده میگردد و روی بیمار سرخ میشود زیرا که خون از سر نگون کردن از حرکت خود باز میماند سوم اینکه نبض ممتلی و قوی بود و علامات غلبه دم اکثر موجود بوند دوم آنکه درد سر بسبب اعصاب بود و این قسم کثیر الوجود ست لیکن سبب آن هر جا معلوم نمیشود و علامتش آنست که زمان شدت و خفت آن همچنین مدت نوبه معین نبود گاهی بر وقت مقرر نوبه میکند و زمانی بر وقت غیر معین و گاهی این درد مخصوص بیک جهت از پیشانی بود و بر یک مقام بود و گاهی در محل صغیر که جای بر آمدن عصب ست پیدا شد لیکن علامت کمزوری خون با آن ضروری باشد قسم سوم آنست که از خرابی معده و زیادتی صفرا بود خواه در معده باید دانست که صفرا در امعا از زهره می آید و این امر طبیعی ست لیکن در معده صفرا بطور طبیعی نمی آید لیکن هرگاه در معده درد یا ورم عارض میشود اگرچه بسیار قلیل باشد و ازان بیوکس یعنی آن متاذی میشود درین وقت جگر صفرا را برای دفع کردن اذیت معده در معده میفرستد ازین سبب صفرا در معده مجتمع میگردد و ازان غثیان و درد سر پیدا میشود یا در جگر زیاده جمع شده باشد و علامتش آنست که درد شدید بود و غیر آن صداع کثیر باشد غثیان تهوع و تلخی دهن و تشنگی زیاده بود و چون قی صفرا شود فوراً آرام حاصل شود و این درد زیاده از دو سه یوم نمی ماند هرگاه صفرا در قی و اسهال دفع شود و این گاهی تا ده روز نمانی در بعض اشخاص یافته میشود و از غیر اصول غیر معین دو روز زیاده میگردد قسم چهارم آنست که بسبب فساد از مزبار سپید هوای سرد افتد

علامتش آنست که این درد بیرون استخوان راس در جلد سر محسوس میشود لیکن طبیب را ضرورست که در وقت علاج
اقسام شرکیه را از اصلیه جدا کند و برای آن قانون تشخیص مقرر سازد و آن اینست که اصلی همیشه دائم میماند
و شرکی چند روز مانده زائل میگردد و اکثر بطور نوبه می شود و در ان زیادتی و کمی ضرور میباشد و گاه گاه از
دانستن سبب یقین حاصل میشود که شرکی ست مثلاً کسی در آفتاب تموز حرکت کند و بعد آن مبتلا بصداع شود یا گرم
ادویه بخورد یا در حمام گرم یا از آبهای گرم مثل آب نطرون و کبریت غسل کند و یا صاحب صداع مخمور بود یا عورت
قریب زمان در و رحیض خود شکایت صداع کند از ان دانسته میشود که صداع شرکی ست و از مرض اصلی
دماغ مثل سرسام نیست و چون درد سر زیاده از دو سه روز بشدت ماند و از علاج زائل نشود و حمی شروع
شود و غثیان و تهوع عارض گردد و باوجود اینکه صفرا در قی خارج شود لیکن خفت در درد سر عارض نگردد
آن زمان باید دانست که اصلی ست و سببش ورم خاص دماغ یا غشای دماغ ست فتذکروا
علاج اول سبب مرض را تفحص و تلاش کنند من بعد بدفع آن متوجه شوند پس اگر خون زیاده بود تدبیر تقلیل دم بعمل
آرند پس اول خون از گرفتن فصد یا تعلیق علق بیرون آورده از بدن و سر کم کنند و بهترین فصد درینجا آنست که
وریدیکه بر گردن زیر جلد نمایان ست آنرا زیر گوش بقدر چهار انگشت مضموم بکشایند که از ان خون بدن و دماغ
بخوبی خارج میشود و افضل موضع تعلیق علق آنست که بر موق اکبر جائیکه ورید خارج استخوان راس با ورید
داخل استخوان و دماغ متصل شده است و در تشریح دماغ معین شده زلو چسپانند و یا بر صدغین نهند و اگر
خود رعاف جاری شود از همه بهترست بعد آن مسهل قوی دهند تا از ان آب از خون کم شود و بسبب آن
هم مقدار خون کم گردد و میگنیشیا سلفاس و تارٹر اٹمیٹک یا کلومل یا سفوف جلیپ یا روغن حب السلاطین و
امثال آن بخورانند تا اسهال ماده رقیق نماید و مائیت اخراج کند که اصل غرض اینست و اگر حاجت قلیل باشد
یا پای ریٹیکس سلائن یا هر قسم سلائین یعنی دوائیکه از قسم کهار باشد مثل سڈلیز پوڈر و غیره نوشانند و غذا کم دهند
و اگر اشتها زیاده بود چنان غذا دهند که از ان خون کم پیدا شود مثل کهچڑی دال مونگ و امثال آن و اگر درین
صداع حرکت قلب قوی و سریع باشد و از ان خوف زیاده رسیدن خون بدماغ باشد ڈجی ٹیلس سفوفاً
یا مطبوخاً بنوشانند تا حرکت قلب بطی شود و در آگے م نشانیده آب سرد بر سر ریختن درین مرض مفید بود و آنچه بسبب ضعف
و کمزوری خون باشد در ان کینین یا قیری کاربناس که انرا پراوکسا یڈ آف ایرن هم میگویند سفوف آن آهن سرخ رنگ
است بخورانند یا آب آهن کینین بنوشانند و غذای مقوی بخورانند پورٹ وین که قسمی از شراب ست بنوشانند
و گاه از نوشانیدن مطبوخ چای یا کافی هم این قسم صداع برطرف میگردد و همچنین نوشانیدن کاو و خورانیدن
دلو یا شیدن امونیا درین مرض مفید بود و اگر از خرابی معده و اجتماع صفرا در معده یا کبد بود در آن اولاً دوا

سقی بنوشانند تا مادہ رقیق صفراوی در قی دفع شود و قوی ترین ادویہ مقیئہ انٹیمنی ٹارٹرا ٹمٹک است و بعد آن اپیکاکوانا است
ہرگاہ بیمار قوی باشد و اگر ضعیف بود نمک یا زرنگ سلفاس با آب گرم حل کردہ قی کنانند و بعد فراغ از قی مسہل
صفرا بنوشانند ہر آنچہ مناسب دانند و اگر بلوپل یک گرین پوڈوفلن چہارم حصہ گرین باہم آمیختہ حب بستہ بخورانند
کافی بود و اگر میگنیشیا سلفاس چہار ڈرام و ٹارٹرامٹیک چہارم حصہ گرین با آب کثیر آمیختہ بنوشانند بہتر است کہ ازین
دوا قی و اسہال ہر دو عارض شدہ بزودی نقا حاصل خواہد شد لیکن مقدار آب با میگنیشیا سلفاس باید کہ زیادہ
بود و کم از شش اونس برای جوان معتدل نباشد و چون از اوردن قی و اسہال فرصت شود و ہر دو موقوف
شوند باید کہ بتصفیہ جگر متوجہ شوند تا جگر صاف شدہ کار خود را بخوبی نماید و برای آن سیوریٹ آف امونیا
پنج گرین و نائیٹرو میوریاٹک ایسڈ ڈائلیوٹ از پانزدہ قطرہ تا بست قطرہ باہم آمیختہ بنوشانند و غذای سبک
بخورانند بنحویکہ کدام وقت معدہ از غذا خالی نباشد لیکن باید دانست خرابی معدہ منحصر در زیادتی صفرا نیست
بلکہ گاہی زخم معدہ ہم دردسر پیدا میکند و انہم یکی از خرابیہای معدہ است و درین وقت صفرا در معدہ نبود لیکن
حموضت زیادہ میباشد و این صداع بعد خوردن طعام زیادہ میشود و علامتش آنست کہ چون بر شکم
بمقابل معدہ غمز کنند درد معدہ در محسوس میشود و علاجش آنست کہ اصل کاسٹک نقرہ را بقدر چہارم حصہ گرین گرفتہ در مغز نان
کہ بی نمک بود نہادہ حب بستہ وقت خلای معدہ از غذا بخورانند و ہمراہ آن نمک ندہند والا فعل کاسٹک
باطل خواہد شد و کاسٹک بستہ با صمغ عربی سفوفا ہمراہ آب سادہ بخورانند کہ اندمال زخم معدہ میکند و چون بر
سطح زخم چسپیدہ شود از ترشی معدہ بزخم معدہ آسیبی نمیرسد و در علاج آن غذای ملائم مثل اراروٹ و ساگودانہ
و شوربای لحم و شیر مادہ گاو خام بخورانند و اگر درد زیادہ محسوس شود پلاسٹر از نیش مگس بقدر یک روپیہ
بر معدہ نہند و چون آبلہ افتد از قطع کردہ اپش برآوردہ مارفیا چہارم حصہ گرین بر زخم بمالند و ہم از خرابی معدہ آنست کہ بسبب
بدہضمی ریاح زیادہ پیدا شوند و از ان بذریعہ عصب پنی مو گیسٹرک دردسر عارض شود و علاجش آنست کہ اول سلفیورک ایسڈ
ڈائلیوٹ دہ پانزدہ قطرہ ہمراہ دو اونس آب سادہ آمیختہ یا یک آونس بفاصلہ نصف نصف ساعت بنوشانند
و اگر ازین نفع ظاہر نشود پل بلیو یای کمپونڈ بخورانند یا یک ڈرام سفوف روبرب مرکب بخورانند و اگر از انہم صداع دفع
نشود قی کنانند و مسہل دہند و ادویہ مسہلہ با ادویہ کاسر ریاح ضم کردہ احتیاطا تنقیہ کنند فقط و ہم از جملہ خرابی معدہ
آنست کہ شراب صرف زیادہ نوشیدہ شود و از ان میوکس ممبرن معدہ متاذی شود و در ہضم فتور واقع گردد و از ان در معدہ گرانی
و اذیت بہم رسد و از ان دردسر عارض شود و علامت آن علامات خمار اند اینکہ دردسر بعد نوشیدن شراب عارض شود و
علاجش آنست کہ قی کنانند و لائکر امونیا اسٹیلٹس دو ڈرام ہمراہ آب سرد بنوشانند و ایضا ہیدروسیانک ایسڈ ڈائلیوٹ سہ قطرہ
با آب حل کردہ بنوشانند و قدری شراب نوشانیدن برای تحلیل بقیہ شراب سابق ہم مفید است و نوشانیدن

پای ربنک سلائن یا هرسلائن خفیف که میسر شود بنوشانیدنش بسیار نافع ست که بطلیات تخمیر منهضمه را بزودی از معده باسهال
دفع خواهد کرد وتسکین حرارت هم از ان میشود فقط وانچه از زدیت از مرور رسیدن هوای سرد بود دران پٹاس ایوڈائڈ ده گرین یا
پٹاس سیٹاس ده گرین پٹاش اس ایچگرین و پٹاس کاربناس ازده گرین تا پانزده گرین تنها یا همه را یکجا کرده همراه آب بنوشانند
ومجموع بنسبت مفرد قوی بود بالجمله موافق ضعف وقوت سبب دوا باستعمال آرند بعده اگر درد باقی ماند دوای
معرق دهند مثل پلوڈ ویری یعنی سفوف ڈویری صاحب پوڈر وانٹمنی یعنی سفوف انٹمنی جمس پوڈر یعنی سفوف ساخته جمس صاحب ازده گرین
تا پانزده وبست گرین مجموعًا یا منفردًا همراه آب بنوشانند وبعد ادویه که آرام سید دهند مثل مارفیا بنوشانند لیکن شرط آنست
که قبض نباشد والا اول مسهل داده بعده این دوا بخورانند و آنجا که از رسیدن هوای سرد بلغم زیاده متولد شده باشد دران
بعد مسهل در آب گرم نشانند وبعد سه ساعت یا چهار چهار ساعت ایسڈ امونیا نوشانیدن مفید بود و همچنین اپیکاکوانا خورانیدن
نافع باشد وعلاج عام برای درد سر آنست که هر که از اشیای بارده بالفعل راحت یابد بر سر آن بارد بالفعل مثل برف یا
آب سرد و سرکه نهند یا ایسر در آب حل کرده بر سر مالند و برای تسکین درد سر هرگاه شدت کند کلاروفام نصف ڈرام بر پارچه پاشیده
قدری دور از بینی داشته بذریعه هوا بو یانند و مریض را امر کنند که آهسته آهسته از ان استنشاق کند واگر دران خواب نیاید
واز ان حرارت وکرب زیاده شود برومائڈ پٹاس بست گرین و همچنین بست گرین کلورل های ڈریٹ همراه آب حل کرده
بعد چهار چهار ساعت این مقدار دوا بنوشانند تا که خواب آید وکسیکه از حرارت راحت یافته باشد بر سر آن مالش کنانند
و پارچه بر سر بندند و کافور در آب حل کرده و همچنین ایسر در آب حل کرده بر سر مالش کنند ایضًا سلفیورک ایتهر یکڈرام ٹنکچر اوپیای
یکڈرام باهم آمیخته از قلم موی بر سر طلا سازند وهرگاه درد سر بطور نوبه آید در وقت تسکین دو سه گرین موافق حال مریض همراه
سم الفار که ببستم حصه یک گرین بود در یک پاو آب حل کرده قبل از وقت نوبه چهار بار نوشانند تا نوبه نکند وسم الفار را بزبان هندی سنکهیا
مینامند دوای سمی ست و سم قوی ست لهذا وقت استعمالش در اختیار وزن بسیار احتیاط بکار برند واین وزن که نوشته
شده برای معتدل الخلقت قوی ست در علاج شخص ضعیف ازین هم کم وزن اختیار کنند بدانکه بعضی از اقسام صداع
اصلی صداع موسوم باحتراقی ست که بسبب راه رفتن زیر آفتاب در هوای گرم واز قرب نار حادث میشود وسبب آن جوش خون ست
لا غیر زیرا که بسبب تاثیر حرارت شمس وغیره خون در جوش آمده ودر دماغ زیاده شده بذریعه انضغاط عصب در دسر پیدا میکند
علامات آن تقدم سبب ست و آثار حرارت مزاج ظاهر بود درین قسم اول امتحان حرارت بذریعه آله تهرمامیٹر کنند باین طور که آله مذکور
را در دهن مریض نهند وبعد پنج شش دقیقه از دهن بیرون آورده ببینند که اگر سیماب تا درجه نود وهشت رسیده باشد دلیل اعتدال ست
واگر از ان تجاوز کند دلیل زیادت حرارت خواهد بود پس اگر از صد درجه هم ترقی کند وتا چهار درجه بر صد زیاده آید دلیل هلاکت
وشدت حرارت است علاج اول تنقیه سبب مرض ضرورست مثلًا اگر از گرمی آفتاب باشد در سایه ومکان
سرد بیمار را نقل کنانند واگر از قرب نار باشد در مکانی که قریب آب جاری یا سرد و تر باشد مریض را

دارند و از آب سرد غسل کنانند و پارچه به آب سرد تر کرده بر سر نهند و کدام شی حامض مثل افشرده آلوی بخارا یا تمر هندی یا نارنج
بنوشانند و اگر این تدبیر کافی نباشد مسهل دهند و برای تسکین جوش خون کنین تا ده گرین به بیمار خورانند و پای ریتک سلائن
یا کدام مسهل خفیف از قسم ادویه کهاریه به آب حل کرده بنوشانند فالکاه گاهی از راه رفتن در آفتاب گرم صفرا زیاده پیدا میشود و بتدریج در معده
برای دفع شدن در قی جمع میشود و از ان درد سر پیدا میگردد و این وقت باید که قی کنانند و مسهل دهند تا صفرا دفع شود لیکن
درین وقت باید که مسهل بعد قی دهند نه قبل آن چه اگر بیخ قی کافی شود حاجت بمسهل نیافتد فقط و گاهی درین صداع احتراقی
وقتیکه هوا زیاده گرم بود مریض دفعةً بیهوش شده می افتد و تنفس آن غلیظ می باشد مثل تنفس صاحب سرسام و سبب
آن جوش خون بود که دفعةً عارض میشود و بسبب آن در دماغ خون زیاده جمع میگردد و از ان ورم قلیل در نفس دماغ
و اغشیه آن پیدا می شود و حرکت نبض در اول مرض قوی و بطی میباشد و در آخر مرض سریع و ضعیف بود زیرا که درین مرض
چون در خون جوش عارض میشود لهذا بر شقه گوش راست قلب و در هر دو شریان که از ان خون بریه و بدن میرسد خون بسبب
کثرت خود منجمد میگردد و پس قلب میخواهد که بزور خود را از خون خالی کند لهذا از زور و حرکت میکند پس نبض سریع میگردد تا اینکه
ازین تحریک قلب مانده می شود و ضعیف گشته از حرکت باز ماند و مریض هلاک می شود علاجش آنست که فوراً بیمار را از زیر
آفتاب در سایه آرند و مشک های آب سرد بر سر آن ریزند و بذریعه مروحه گردانی هوای سرد برابر به بیمار رسانیده باشند تا بهوش
آید و اگر برف بدست آید بر سر بیمار نهند و چون بیمار بیهوش است لهذا باید که بذریعه سوزن بر جلد بازو یا ران از جانب وحشی
بدن سلفوتن کنین در بدن رسانند تا جوش خون کم کند و بر ساقین پلاستر از بیش یکس نهند تا بسبب اذیت آن خون بسوی
ساقین زیاده آید و بسوی دماغ کم رود و اگر ازین تدبیر هم بیهوشی باقی ماند بر صدغین علق چسپانند و خون حسب مناسب از
دماغ کم کنند و مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین بخورانند زیرا که او قوی ترین مسهلات است اگرچه در معده بسبب
بیهوشی فرو نرود ولیکن بسبب مالیدن بر زبان هم بذریعه سوکس ممبرن دهان که متصل بمعده است اثر آن تا معده خواهد رسید
و اسهال رقیق که درین وقت مطلوب است خواهد کرد و احتقاناً حقنه سازند و بهتر آنست که موافق نسخه های احتقان حاده که در کتب
مجربه اند و اطبای کاملین وقت بیهوشی آنها را باستعمال می آرند حقنه احتقاناً فرمایند تا مائیت از خون جدا شود و از ان جوش
خون کم گردد و اگر ضعف قلب بذریعه نبض ظاهر شود و از ان دانسته شود که قلب ضعیف شده قریب است که از کار خود باز ماند
و بیمار هلاک گردد آن زمان شراب برانڈی یا امونیا کاربنارس آمیخته بنوشانند و اگر مریض مجتنب از شراب باشد امونیا
کاربنارس پنج گرین تنها با آب ساده حل کرده بنوشانند و چونکه در عالم بیهوشی اکثر بول در مثانه جمع میشود و از ان بیمار در اذیت می باشد
خصوصاً در ابدان عبله امتلای مثانه از بول کمتر ظاهر میشود یا آنکه بول در مثانه میباشد لهذا باید که درین وقت ضرور قاثاطیر
در مثانه اندازند تا اگر بول باشد خارج شود و اگر نباشد هیچ ضرر از ادخال قاثاطیر متصور نیست و هم از اقسام صداع اولی
صداعی است که از ضعف دماغ عارض میشود و علامتش آنست که بعد استفراغات کثیره و امراض منهکه قوت و دیگر اسباب

مستعفر عارض میشود از ادنی سبب صداع عارض گردد و علاجش آنست که اول سبب ضعف دریافته برفع سبب کوشند من بعد
تدبیر مقوی بعمل آرند مثل اینکه آب آهن و کینین باهم آمیخته بنوشانند و برنوشانیدن روغن جگر ماهی همراه شیر بادیه گاو مداومت
نمایند و اغذیه جیده مقویه و آنچه مقوی بدن باشد از قسم دوا و غذا بخورانند و صداعیکه از قوت حس دماغ افتد علاجش
آنست که تقلیل حس نمایند بخورانیدن اغذیه غلیظه و نوشانیدن ادویه مخدره مثل اکسٹر اکٹ ہای سپاٹمس پنجگرین و مارفیا چہار
حصه گرین و کلورل ہائڈریٹ از بست گرین تا چہل گرین پس ازین ادویه بطریق یک یک دوا بنوشانید و برنوشانیدن دوا اکتفا نمایند و ہم ازین است صداعیکه بسبب وقوع سده در شرائین جوهر دماغ عارض میشود و آن قریب اقسام سرسام است
و لا علاج است و از ہمین است صداعیکه از تزعزع دماغ می افتد و این برسیدن صدمه ضربه و سقطه حاصل میشود و آن بدو
وجه بدماغ میرسد یکی آنکه صدمه ضرب بیواسطه از پیش و پس بدماغ رسد مثل آنکه کسی از مشت دست یا چوب دستی وغیره بر سر
صدمه ضرب رساند یا انسان از طرف راس از اسپ یا کدام بلندی بزیر افتد دوم آنکه از بلندی از طرف اعضای دیگر بزیر
افتد و بواسطه اعضای ستقلانیه بمشارکت عصب صدمه سقوط بسر رسد و از آن در راس تزعزع واقع شود و باکمله مراتب
صدمات در زیادتی و کمی مختلف می باشند یعنی صدمه در هر مرتبه خود صورت آفتی میشود مثلاً اول اینست که چون صدمه قلیل بسر
از آن پیش چشمان تیرگی و بدحواسی و دوران سر حادث می شود لیکن بعد مدت پس بیمار بحالت صحت اصلی خود عود میکند دوم اینکه
بعد رسیدن صدمه ضرب یا سقوط حواس درست باشند لیکن ممکن نبود که برخاسته راه رود و اگر برخیزد می افتد الا بعد زمان قلیل
صحیح می شود و این هر دو محتاج علاج نباشند و سوم اینکه بعد رسیدن صدمه می افتد و بیهوش شده در عالم بیهوشی میماند
و جلد بدن سرد می شود و نبض ضعیف میگردد و مردمک چشم صغیر می شود و گاهی بول و براز بی اختیار خارج میگردد و چون با آواز
بلند کلام کنند آن وقت قدری متنبه شود و باز بیهوش گردد و این اول حالت تزعزع قوی است که بعد رسیدن صدمه یا اثر صدمه
بدماغ عارض میشود و بعد این حالت آنچه عارض شود آنست که بدن گرم شود و نبض قوی و سریع میگردد و در سر شدید عارض
میشود و یقینی قی می آید زیرا که بذریعه عصب نمبر ۸ که مشارکت عصب سمپتی ٹک چون اثر صدمه بمعده میرسد معده کمزور میشود و از
کمزوری خود آنچه در آنست آنرا بقی دفع میکند و بعد آمدن قی اگر کدام ضرر بدماغ نرسیده و دماغ منصدع نشده باشد
صحت می شود و اگر در دماغ انصداع واقع شده باشد انجام آن بد بود زیرا که کدام حاسه از حواس ظاهره که شامه و
سامعه و باصره و ذائقه و لامسه اند باطل می شود و چون تزعزع از صدمه افتادن که از بالا بزیر آمده باشد رسیده باشد
در آن خاصة عورت را سقوط قوت رحمیه پیدا می شود که لایق مباشرت از زیادتی ضعف کم خود نمی ماند و ایضاً از بد انجامی آن
اینست که بعد صحت هم حس دماغ زیاده می شود و با دنی سبب بمشارکت معده و دیگر اعضای بدن درد سر عارض میشود و هم
از بد انجامی این انصداع آنست که بعد بهوش آمدن باز علیل بیهوش می شود و دوران اکثر ہلاک میگردد و سبب آن
آنست که چون بعد رسیدن صدمه عروق و شرائین منصدع میشوند پس تا وقتیکه بیهوش است خون در دماغ کم میرسد

الصداع زیاده نمی شود و دهن زخم کشاده میگردد و چون در عالم بیهوشی خون در دماغ رفته رفته می آید تا اینکه گرمی
پیدا شود و از ان بیهوش آید و حرکت کند از ان زخم شرایین و عروق کشاده می شود و خون از آنها جاری شده
در دماغ مجتمع گردد و از ان دماغ منضغط می شود و مرض دیگر از ان که سکته است پیدا شود و باز بیمار بیهوش میگردد
و علاجش آنست که اول امر که بیهوش است و سر و بدن سرد بوند بالش بر بدن و سر کنند و لباس گرم بپوشانند و اگر ممکن
بود که چیزی بنوشد مطبوخ چای گرم بنوشانند و اگر نوشانیدن ممکن نبود امونیا و الیسرو در آب حل کرده بذریعه زراقه
بطور احتقان در شکم رسانند و کدامی تیزاب ببویانند و اگر ازین هم بهوش نیاید بمقابل شکم یا بمقابل قلب پلاستر
از خردل نهند و تا ساعت دقیقه نهاده دارند و در مرتبه ثانیه هرگاه گرمی بر بدن و سر ظاهر شود و بهوش آید مسهل قوی
بنوشانند زیرا که درین وقت خوف عروض سرسام است پس بذریعه مسهل تقلیل رطوبات از خون ضرور است تا خون
کم گردد و اگر بعد مسهل نبض قوی شود بر صدغین زلو چسپانیده خون از دماغ بر آرند بعده کالومل و گرین یا پل بیدراج
از سه گرین تا پنج گرین بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا که قلاع ظاهر شود و باشد اید بر طرف شوند زیرا که این تدبیر برای
محفوظ ماندن از سرسام است پس اگر بعد یکدو بار از خورانیدن این دوا در سر رود و خواب بآرام آید ضرور نیست که
جوشش دهن پیدا کرده شود اما اگر دانسته شود که سرسام قریب است درین وقت تدبیر پیدا کردن جوشش دهن ضرور است
و آن اینست که کالومل خورانند و مرهم سیماب بر هر دو بغل و کش ران و بر صدغین و پس گوش مالند و غذا کم دهند و بیمار
را در مکان خالی تنها با آرام دارند و از شور و غوغا محفوظ دارند و چون بعد صحت بینند که بار بار در دردسر مبتلا می شود و خواب
کم می آید و از ان ثابت می شود که دماغ از ادنی سبب متغیر میگردد و دردسر میکند و غالب است که بعد یکدو ماه باز بیمار
خواهد شد درین وقت ادویه مخدره مثل برومائید پتاس و کلورل هائیڈریٹ همراه آب بنوشانند و وقت شب
مارفیا خورانند تا خواب بخوبی آید و اگر در کدام حاسه ضرر آمده باشد و بعد حصول صحت ظاهر شود در پی علاج آن نشوند
که لا علاج است آنچه نقصان شدنی بود شد و آنچه دردسر که بسبب مادهٔ آتشک عارض میشود این هم اصلی است
و سببش آنست که استخوان راس گاهی از جانب خارج و گاهی از جانب داخل راس زیاده و متورم و مرده میگردد و همچنین
ام غلیظ و غشای خارج راس زیاده و غلیظ شده اعصاب را فشرده میکند که بسبب آن دردسر پیدا می شود و علاماتش
آنست که جائی که درد بود آنجا زیادتی و سختی محسوس شود و علامات آتشک موجود بوند و علاجش علاج آتشک است
و برای آوردن خواب هائیڈریٹ کلورل بنوشانند و هم از اقسام دردسر اصلی آنست که بسبب دیدان که در عظم پیشانی
قریب عظم مشاشی پیدا می شوند حادث می شود و علاج آن در امراض انف مذکور می شود از آنجا جویند و هم
از آنست صداعی که در زکام نیز حادث می شود و علاج آن علاج زکام است چنانکه آینده نوشته خواهد شد انشاء الله
فصل هفتم در سرسام و آنرا بلغت انگریزی و لاتن فرنیٹس برین انفلمیشن یعنی ورم اغشیه دماغ

گویند و آن عبارت است از ورم اغشیه داخله استخوان راس و ورم نفس دماغ لیکن باید دانست که از اغشیه ثلثه دماغ
در غشای رقیق همراه ورم نفس دماغ متورم می شوند و ام غلیظ تنها و مستقل هم متورم می شود و جالینوس ورم اغشیه را
سرسام می نامند بالجمله ورم ام غلیظ اکثر بسبب رسیدن صدمه ضرب و سقوط عارض میشود و گاه گاه بسبب امراض دیگر
اعضا هم حادث می شود پس اولاً باید دانست که آنچه ورم ام غلیظ که بسبب رسیدن صدمه ضربه و سقطه اکثر حادث می شود
آن را سه سبب بود اول اینکه از رسیدن صدمه استخوان راس بشکند و بعض اجزای آن در غشای مذکور فرو روند که از آن
غشا شگافته شود دوم آنکه بسبب صدمه ضربه غشا از استخوان جدا شود و باین سبب در غشا جراحت حاصل شده ورم
پیدا کند سوم آنکه استخوان راس از صدمه ضرب متورم شده ورم آن تا غشای معلوم رسد و از آن غشا متورم شود و جای
این ورم از امراض اعضای دیگری اتفاق افتد پس از آنجمله است که از ماده آتشک این غشا متورم شود ولیکن این ورم گاهی از
استخوان تا غشا و زمانی از غشا تا استخوان متعدی میگردد دوم از آنست که از تعفن استخوان هر استخوان که از استخوان راس متعفن
شود این غشا متورم شود و سوم از آنجمله است که از ورم غشای اندرون ثقبه گوش این غشا متورم می شود و اکثر این ورم
وقتی حادث میگردد که از ورم اندرون ثقبه ریم خارج میشد و کسی بنادانی آن را بند کرده باشد بالجمله هرگاه از ضربه این
غشا متورم شود علاماتش تا وقتیکه مریض از صدمه ضرب بیهوش باشد آنست که مریض بیهوش بود و تپ و سرعت نبض
و اثر ضربه و ورم ظاهری آن بر جلد سر ظاهر بود و چون تپ ظاهر ... حرارت بدن ... درجه نود و
هشت تجاوز باشد و چون فی الجمله بهوش آید شکایت درد سر شدید نماید و گاه گاه قی هم آید و نبض ... مضطرب باشد و ثقل
راس و سرخی چشمان و خشونت زبان ظاهر باشد باز چون بعد اتفاق فی الجمله مرض زیاده شود باز بیهوشی عارض گردد و تپ
زیاده شود و حرکت شریان که عبارت از نبض است واقع فی الواسط بود و در ... اگر ورم آن بسبب امراض
اعضای دیگر مثل آنکه از تعفن استخوان و از آتشک و از ورم غشای اندرون ثقبه گوش بود پس این ورم در اول امر
خفیف و علامات آن خفی بوند حتی که تشخیص آن دشوار باشد و اکثر همین معلوم می شود که درد سر شرکی است و بیهوشی تدریجا
زیاده شود و خواب نمی آید اما سنجار و درد سر در هر حال باشند لیکن هرگاه با سنجار دائمی و درد سر تپ با لرزه روزانه یکدو بار
آید و همراه آن تعفن استخوان یا آتشک یا ورم غشای اندرونی بوده باشد از آن دانسته شود که این تپ بالرزه علامت شروع
ورم در غشای ام غلیظ است و چون ریم در میان ام غلیظ و استخوان راس پیدا می شود آخر زمان بمقابل آن موضع
بیرون استخوان راس در جلد سر بر آمدگی پیدا می شود و جلد سر غلیظ میگردد و بسبب پیدا شدن ریم درین موضع علاج
اول بر محل ضرب آب سرد یا برف یا آنچه سرد بود بنهند و وقت این تدبیر آنست که هرگاه بیمار شکایت شروع شدن
درد سر نماید و از دیگر علامات حاضره ثابت شود که ورم در غشا شروع میشود یا قدری شروع شده بعد آن مسهل قوی دهند
تا اثبت از خون جدا شود و خون از دماغ بذریعه فصد یا تعلیق علق بر آرند و کالومل دو گرین یا پلی هیڈرارج سه گرین

بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا دیر جوش کند که از آن سوزش و ورم دماغ برطرف خواهد شد و برای فتح کردن جوش خون کنین
از سکنجبین تا ده یا بست گرین بخورانند و برای آوردن خواب مارفیا وقت شب از چهارم حصه گرین تا نصف گرین بخورانند و
غذا کم دهند و باید دانست که این علاج عام برای ورم غشائیست که در هر قسم آن اول توان کردن بعد علاج خاص
موافق هر سبب خاص نماید مثلاً آنچه بسبب ورم غشائی اندرون ثقبه گوش بود تدبیرش آنست که اول علاج عام
ورم غشای دماغ که تنقیه ماده مورمه بفصد و اسهال ست و سپاکردن جوش آن و تقلیل غذا است فراغ حاصل کرده بعض
ریم از گوش جاری کنانند که بعض آن موجب ورم غشا شده بود پس برای آن پلاستر از تخم کتان پس گوش نهند یا عرق نیش
گمس آنجا بمالند و آب گرم کهبال آهستگی بذریعه زراقه در گوش رسانند تا ریم ملائم شده جاری شود و آنچه ورم غشا از تعفن
استخوان پیدا شده باشد در آنهم اول علاج ورم غشای دماغ که اول مذکور شده از نوشانیدن مسهل و برآوردن خون بذریعه
فصد یا تعلیق علق وغیره ببینند که چون ورم در جلد راس آمده باشد که از آن تعفن استخوان و تولد ریم زیر آن ثابت شود
محل آماسی را از نشتر کشاده استخوان راس را با آله خاص که منشار به بدن استخوان راس ست قطع کرده ریم را از سر
بیرون کنند و آنچه ورم غشا از آفتاب کشیده باشد در آن هم بعد علاج عام که مذکور شد خصوصاً تا پیر سیدا کرن برومائید آف پوتاشیم یا کلم
پنجاه تا ده یا بیست گرین بعد چهار چهار ساعت همراه مطبوخ عشبه بنوشانند و گاهی همراه ورم ام غلیظ غشا
دوسوم یا ام رقیق و غشای پایه نیز و هم نفس دماغ متورم میشوند و این وقت همان تدبیر عام که نوشته شده کافی میشود و گاه
ام غلیظ صحیح میباشد ولیکن نفس دماغ و هر دو غشای رقیق همراه آن متورم میشوند پس هر گاه ام رقیق و پایه نیز صحیح دماغ
بدون ورم غشای غلیظ متورم میشوند پس سبب آن یکی ازین اسباب میباشد بخار هر قسم هر گاه زیاده شده جوش خون
پیدا کند و جدری و حصبه و ماشرا یعنی سرخ باده و راه رفتن در آفتاب گرم و نوشیدن شراب زیاده و کشیدن دخان گانجه
و خوردن افیون و بنگ و رسیدن فائیرن صدمه از ورم غشای داخلی قلب یا ریم از وبایه جگر یا هر جای دیگر از بدن در حجم شده ریم گردد و
با خون مختلط شده بدماغ رسد و بیرون دندان اطفال پیدا شدن و هیجان کیا در اعصاب و شکم و پیدا شدن بر کل و خون
و پیدا شدن ورم عذوی در استخوان راس و در نفس دماغ و گاهی بسبب مرض گرده هر گاه آن از فعل خود باز ماند و
پیدا کند هم سرسام عارض میشود و هر یک ازین اسباب سرسام پیدا میکند علامات آنکه این مرض اگر به حالت اشتداد
پس ضرور است که از ابتدای ظهور مرض تا آخر حیات سه مرتبه آن باعتبار زمانه مرض میباشد و در هر زمانه و مرتبه علامات
مختلف میباشد پس در اول مرتبه بخار زیاده بود بعد آن درد سر شدید شود و گاهی غثیان هم میباشد و بسبب آن
قی می آید و درد سر دائمی میباشد لیکن بی سبب ظاهر در آن زیادتی و کمی ظاهر شود و از دیدن روشنی و بوی حس
علیل متاذی گردد و در کلام او هذیان بود و چون مریض طفل بود پس وقت زیادتی درد سر طفل میگرید و صیاح
میکند و اگر قدری ساکت شده بخواب رود در عالم نوم صریر الاسنان عارض شود و سر خود را چپ و راست حرکت

سیاه بود و لقوه عنبیه کوچک میگردد و اکثر درین حالت قبض شکم میباشد و در معده چیزی قرار نمیگیرد و بار بار قی میکنند و بخوابی غرق بود
و در مرتبه ثانیه این علامات یافته میشوند که خواب می آید و هذیان و کلام کردن تنگ شود و تپ و ریشود لیکن سر گرم میماند و ثقبه عنبیه
کشاده و وسیع شود و چون وشنی بمقابل بیمار آرند از ان هیچ اذیت و کراهت ظاهر نکند و چشم بند نکند چه درین وقت آب کثیر از دم
جدا گشته در دماغ پیدا شده و از ان دماغ منغمر شده و در حواس نقصان راه یافته و اگر بیمار طفل ست پس در چشمانش این وقت
کجی در حدقه مثل احول از تشنج عضلات حدقه عارض میشود زیرا که بعض اعصاب از چشمانش بسبب منغمر شدن دماغ
مسترخی می شوند و بسبب آن انچه بر صحت خود اند مقلهٔ چشم را بسوی خود میکشند و تنفس سریع میشود بسبب کمزوری پردهٔ شکم
و قلب لهذا نبض هم سریع گردد و بعد ازین گاهی در یک پا و گاهی در هر دو پا بلکه از کمر استرخا عارض میشود و زبان و دندان
سیاه و خشک میشوند و بالائی کمر در یک طرف بدن یا هر دو طرف ارتعاد و ارتعاش عارض میشود این بیان مرتبهٔ ثانیه بود
بعد ازین زمان ثالث و مرتبهٔ ثالثه شروع میشود و دران خواب زیاده ثقیل میشود که هیچگونه از آواز کردن بهوش نیاید و متنبه
نشود و بول و براز بی اراده خارج شوند و شکم منتفخ گردد و تنفس سریع و متواتر میشود و در گلو آواز غطیط ظاهر شود و
گاهی نبض در یک دقیقه یکصد و چهل ۱۴۰ یا یکصد و پنجاه ۱۵۰ بار قرعه کند بعد آن هلاک میشود و باید دانست که انچه بیان مراتب
و ازمنه این مرض شده باعتبار اکثر است اما گاهی بعضی ازین ازمنه چنان قصیر المدت میباشد که محسوس نمیشوند مثل
اینکه در چند ساعت منقضی شوند و دران مدت علامات آن موجود شده معدوم شوند یا بیمار بعد گذشتن زمان ابتدا نزد
طبیب حاضر شود پس ازین وجوه گاهی ادراک مراتب ثلثه متعذر بود لیکن فی الواقع ضرورست که این مراتب موجود بوند
و گاهی این مرض حاد فی غایة القصوی میباشد که در سه چهار روز انجام آن بسوی صحت یا هلاکت ظاهر میشود و گاهی مثل امراض حاد
مزمن دو سه هفته مانده مؤدی بسوی هلاکت می شود علاج عام هرگاه مریض قوی بود و نبض قوی و صلب باشد فصد
گیرند یا زلو بر صدغین و غیره چسپانند لیکن وقت گرفتن فصد مریض را نشانیده فصد گیرند تا هرگاه خون از ورید برآید مریض را غشی نیاید
و چون غشی طاری شود همان وقت از انجا ابانده خون گرفتن موقوف کنند بعده مسهل قوی دهند و از مسهل درین مرض فائده
کثیر به نسبت دیگر امراض حاصل میشود زیرا که بذریعه دوای مسهل خون زیاده بسوی معده و امعا می آید و هر قدر که
اینطرف زیاده می آید بسوی دماغ کم میرود و ادویه مناسبه حال مرض روغن حب السلاطین و میگنیشیا سلفاس و
سفوف جیلپ و شحم حنظل ست لیکن گاهی بسبب بیهوشی نوشانیدن مسهلات ممکن نبود درینوقت روغن حب السلاطین
یک دو قطره بر زبان مالند و زیر حلق انداز ند یا از ادویه مسهله احتقانا تنقیه نمایند حقنه آلوی بخارا - گلسرخ - تخم کاسنی - تخم خیار -
برگ سنای مکی - عنب الثعلب - گل بنفشه کشمیری - گل نیلوفر در آب جوشانیده مالیده صاف نموده تمر هندی -
مغز فلوس خیار شنبر - ترنجبین - شیرهٔ گلقند آفتابی حل کرده صاف نموده روغن گل آب برگ کاسنی سبز - آب برگ
عنب الثعلب سبز - ادویه سه حقنه کرده احتقان سازند و اگر طبیعت بیمار سخت نباشد قدری شحم حنظل

یا روغن دند یا تخم ونیا فرادا یا مجموعا بر آن اضافه نموده احتقان سازند و موهای سر دور کرده اشیاء بارده بر سر نهند مثل برف
یا آب سرد و سرکه یا عصارات حشائش بارده تا که جوش خون کم شود و کلورل یا افیون بخورانند یا پل سپید راج خورانند
تا دهن جوش کند و از ان سوزش دماغ برطرف شود و کنین خورانند اگر بیهوش نباشد و الا بذریعه زراقه سوزنی در بدن
رسانند چنانکه پیشتر در بحث صداع طریق آن گفته شد و اگر مریض طفل باشد تدبیرش اینست که یک زلو بر صدغ یا خلف
اذن چسپانند و در آب گرم طفل را نشانیده آب سرد بر سرش ریزند و اگر طفل را سرسام بسبب برون دندان شده باشد
لثه را از نشتر بکشایند و کلورل یا ئیڈریٹ قدری قدری از یک گرین تا دو گرین بطفل نوشانند تا آرام بخواب رود و اگر انقسام
سرسام بزودی رفع نشود و از ان مرض عظیم شدن راس بطفل عارض میشود و دران آب در سر زیاده جمع میشود و استخوانهای
کاسه سر از هم جدا میشوند و سر بزرگ میشود و آن لا علاج ست طفل را هلاک میکند و اگر از دیدان بود که در شکم پیدا شده باشند
بعد علاج عام یک روز شب سانٹونائن حسب مناسب خورانیده روز دیگر صبح مسهل مناسب مثل روغن بید انجیر باز
سنٹونائن آمیخته بخورانند تا کرم از شکم خارج شود لیکن باید که هر گاه سنٹونائن نوشانند قدری سوڈا هم همراه آن
آمیزند و اگر بسبب گرده بود بعد علاج عام سرسام دماغی ادویه مدره نوشانند و پلاستر از خردل درست کرده بر محل گرده
چسپانند و تا بست دقیقه دارند و گاه گاه این تدبیر را مکرر بعمل آورده باشند و چون از خوردن شراب بود بعد مسهل و فصد
قدری شراب همراه افیون بنوشانند تا تقویت دماغ کند **فصل چهارم در دوار** یعنی دوران سر و آنرا بلغت
لاٹن ورٹی گو مینامند بکسر واو و سکون را مهمله و کسر تای مثناة فوقانی و سکون یای مثناة تحتانی و فتح کاف فارسی و سکون
واو و سبب آن اینست که آنچه دوران خون همیشه در بدن و دماغ میماند و بسبب آن صحت محفوظ میباشد
دران فرق واقع میشود و آن اصلی و شرکی میباشد اصلی آنست که بسبب زیادتی و کمی خون یا از آمیختن صفرا با خون حادث
شود چنانچه با مرض یرقان بود و شرکی آنست که تبع امراض دیگر اعضا مثل امراض قلبیه یا معدیه چنانکه در بدهضمی طعام
میشود و یا مالیخولیا یا امراض رحمیه یا صرع حادث شود علامت این مرض آنست که دوران سر بود خصوصا وقت نشستن
و برخاستن و راه رفتن و هر چیز بنظر صاحب آن متحرک بحرکت دوریه محسوس شود و چون این دوران زیاده شود پیش
چشمان تاریکی محسوس گردد و بعد آن بیمار می افتد یا حالتی قریب بسقوط عارض شود و آنچه ازین مرض شرکی بود دران ات
حدوث و در آن اندیشه نباشد اما دوران اصلی بسی خوفناک ست چه خوف درین آنست که بعد این مرض فالج یا سکته
پیدا شود و از ان بیمار بمیرد علاج اول تفرقه در اصلی و شرکی کرده بعده تفحص سبب نمایند من بعد بدفع سبب کوشند مثلا
هر گاه سبب اصلی زیادتی خون بود فصد گیرند یا بر صدغین زلو چسپانند و بر خلف راس محجمه با شرط زنند بعده مسهل
دهند از آنچه مقلل دم و مبرد ست یا اخراج رطوبات دمویه مثل مگنیشیا سلفاس و غذا کم دهند و آنچه از کمی خون باشد
دران ضد آن بعمل آرند یعنی غذای خوش خورانند و تدبیر مولد دم بعمل آرند مثل ایگنکنین و آب آهن و [illegible]

جگر باهی بنوشانند و آنچه از آمیختن صفرا با خون که در یرقان میباشد بود دران تدبیر تصفیه جگر پردازند مثل اینکه مسهل هند از کلویل همراه روبرب یا سفوف جیلپ بنوشانند یا آنچه مسهل مناسب دانند بنوشانند تا جگر صاف شود و من بعد برای تصفیه خون مدرات دهند و در اقسام دوران شرکی بسوی علاج اصل امراض چنانکه بذیل هر یک مسطور است متوجه شوند و دادن مسهل در اکثر امراض شرکیه دماغ ضرورست و مفید میباشد فقط تمت

فصل پنجم در سبات و آنرا در لغت انگلش ساپور و هم کوما وقتیکه بحد بیهوشی رسد میگویند و ان بفتح سین مهمله و سکون الف و میم و ضم نون و سکون واو و کسر لام و سکون نون و سین مهمله و کوما بالضم کاف و سکون واو و فتح میم و سکون الف است و آن عبارت است از نوم ثقیل طویل که انتباه از آن دشوار باشد و آن هم علامت است که در اکثر امراض یافته میشود و اصل سببش متضرر شدن جسم اسود است از دماغ که از ان ادراک و تعقل میباشد و این یا بسبب امتلاء دماغ بود که از زیادتی خون یا از زیاده شدن آب در دماغ حادث شود و گاهی این تضرر از رسیدن اجزای سمیه مخدره تا دماغ حادث میشود مثل کسیکه افیون یا بای سائمس یا ایسپرٹ کارفام را از زیاده باستعمال آرد و هم از زیاده نوشیدن شراب سبات عارض میشود و گاهی هرگاه هوا بخون بخوبی نرسد و اجزای سمیه در خون باقی ماند چنانکه در بعض امراض صدری میشود سبات عارض میگردد و گاهی از آمیزش صفرا با خون و رسیدن آن در دماغ چنانچه در یرقان بود هم خواب زیاده عارض میشود چه کار صفرا در دماغ نیست و هم چون صفرا با خون مختلط شود خون کمزور میگردد و بسبب آن غذای خویش بدماغ نمیرسد پس دماغ ضعیف میگردد و جسم اسود از کار خاص خود که ادراک است قاصر میشود و بیمار مانند خواب همین است که دران حواس از ادراکات خود باز مانند و همچنین هرگاه گرمی زیاده میشود و نوم غالب میگردد چه از ان جوش خون پیدا میشود و از ان دماغ منضغط میشود و همچنین هرگاه سردی زیاده میشود و برف زیاده بارد از ان هم خواب زیاده میشود چه از ان آب زیاده متولد شده دماغ را متضرر میکند و گاهی بسبب ورم ام رقیق آب در دماغ زیاده میشود و این در اطفال وقت بر آوردن دندان پیدا میشود و در پیران هرگاه دماغ ملائم و رقیق میشود آن زمان این ورم پیدا میگردد و لیکن این ورم حاد و با علامات سرسام نمیباشد بلکه مزمن و سرد بود و از جمله این اسباب سبات پیدا میشود و در مرض سکته هم خواب ثقیل عارض میشود و از زیاده خوردن هم خواب زیاده میشود و در بخار هم گاه گاه خواب زیاده عارض میشود و علامات آنچه بسبب امتلاء دماغ از زیادتی خون باشد دران ثقل دماغ و سرخی چشمان و صلابت و سرعت و قوت نبض و دور در عروق دماغ میباشد و آنچه بسبب زیاده شدن آب در دماغ باشد دران بجز ثقل دماغ نبض ضعیف و بطی بود و در بدن آثار کمزوری ظاهر باشد خصوصا هرگاه بیمار پیر باشد پس بسبب کمزوری استرخای حسن الف و عین از چشمها و بینی آب جاری باشد و تکلم صاف نبود و تمام بدن ضعیف بود و چون در دماغ طفل آب زیاده گردد دران وقت

اطراف آن سرد باشند و از چشم آن دیده نشود زیرا که ثقبه عنبیه کشاده می شود و سر گرم می باشد و آنچه از سموم مخدره یا از شرب
شراب زاید عارض میشود دران سبقت استعمال سموم یا شرب شراب زاید شاهد بود و آنچه بتبع دیگر امراض حادث شود
دران وجود امراض مذکوره با سباقت شاهد باشد علاج اول تفحص سبب ضروری بود من بعد به تدبیران مشغول شوند مثلاً
هرگاه از زیادتی خون بود دران فصد گیرند و زلو بر صدغین چسپانند من بعد مسهل قوی که مخرج رطوبات رقیقه باشد بنوشانند
و آنچه از زیادتی آب بود دران مسهل قوی الفعل به بیمار نوشانند مثل روغن حب السلاطین و بعد اسهال ادویه مدره نوشانند
که آن زیاده مفید بود و آنچه باطفال عارض میشود دران هم مسهل دهند و بهترین مسهل درین وقت برای اطفال سفوف
اسکامنی است و آن قسمی از جلیب ست صفت سفوف اسکامنی یک گرین و سفوف جلیپ کمپونڈ دو گرین سوڈا کاربناس سه گرین
باهم آمیخته سفوف سازند و ازین سفوف طفل را از شش ماه تا رسیدن آن به دو ماه سه گرین دهند و از بعد آن تا عمر یک سال
پنج گرین تجویز نمایند و اگر فعل موافق مقصود حاصل نشود در سن دو ماه هم تا پنج گرین بدهند و بلاسٹر از نیش مگس بر سر
نهند و مدرات نوشانند چون آب در سر طفل زیاده میشود گاه گاه از تشنج می ازند لیکن درین مرض امید حیات برای
طفل کم بود و اما کلومل یا پل هیڈرارج بطفل خورانیدن و مرهم سیماب زیر سر و بغل و در کش ران مالیدن بهتر است
و اگر خورانیدن کلومل وغیره مرکبات سیمابی ممکن نشود فقط بر مالیدن مرهم سیماب زیر بغل و در کش ران اکتفا نمایند
و آنرا ترک نکنند که بسیار مفید است و آنچه از خوردن ادویه مخدره مثل افیون پیدا شود دران قی کنانند تا سم
خارج شود و آنچه از پوشیدن کلاه فاهم عارض شده باشد دران آب سرد بر روی علیل بریزند و قوت باشند و تیزاب
امونیا بویانند و آنچه از زیاده نوشیدن شراب افتد دران هم قی کنانند یا بذریعه زراقه شراب را از معده برگشت بدهند
تیزاب امونیا بویانند و آنچه از زیاده خوردن طعام باشد دران هم قی کنانند و بعد آن کافی بنوشانند و آنچه بتبع امراض
دیگر که مذکور شدند افتاده باشد دران اصل علاج همانست که تدبیر مرض اصلی بعمل آرند و علاج عام آن اینست که
اشیای حاده مثل سرکه و تنباکوی خشک و تیزاب امونیا بویانند

فصل ششم در سهر یعنی بیخوابی مفرط و آنرا
بلغت انگلش ویک فولنس و هم سلیپ لیس نس و بلغت لاتن انسومنیا گویند و اسباب آن هم بسیار اند و این هم
علامت است که در اکثر امراض یافته می شود و بالجمله گاهی از زیادتی خون حادث می شود اما درین وقت ضرور است
که درد سر یافته شود که بسبب آن خواب نیاید و گاهی از قلت دم پیدا می شود و زمانی بسبب مالیخولیا یعنی فساد ظنون
و کثرت فکر و گاهی بسبب زیادتی محنت و تعب و گاهی بسبب کثرت اشتغال با امور عظیمه مثل علالت فرزند یا اهتمام
مجالس کتخدائی و دعوت و تفحص جلیل وغیره عارض میشود و زمانی از شرب شراب که زیاده از معتاد بود و همچنین از
زیاده خوردن تنباکو و مطبوخ چای و کافی و افیون محلول در آب و بهنگ و گانجه و چرس هم بیخوابی پیدا می شود و
کذلک هرگاه در عضوی از اعضای بدن درد شدید بود و [illegible]

وهم هرگاه سوای دماغ در اعضای دیگر امراض بوند واذیت آن بذریعه اعصاب بدماغ رسد بیخوابی عارض میشود
وهم از بدهضمی بعده خواب نمی آید علامات هرگاه از غلبه خون در دماغ بود علامات غلبه دم موجود بوند چنانکه مکرر گفته شدند
خصوصاً با سهر ثقل راس وسرخی چشمان وورد سر خاصةً یافته شوند وانچه از کمی خون بود دران علامات کمزوری
وضعف باشند وانچه بسبب محنت وفکر شاید ومالیخولیا وبه سبب اشتغال با امور مهمه عارض شود دران وجود خود این امور
وهم نبودن وجع درکدامی عضو از اعضای بدن وکثرت فاقه وقلق وکرب بیمار دلالت خواهند کرد وانچه از زیاده شرب
شراب وخوردن تنباکو ونوشیدن افیون وچای وکافی وغیره بود دران تقدم اسباب مذکوره دال بود وانچه از گرمی
وسردی باشد بران موجود بودن گرمی وسردی شاهد بود وانچه از امراض اعضای دیگر وبدهضمی طعام بود دران وجود
امراض اعضای دیگر شاهد خواهد بود علاج انچه از جوش وغلبه خون بود دران تعلیق یک دو زلو کافی است بعده
ریزانیدن آب سرد بر سر وبستن قطعه برف بر آن مفید است واگر ازین تدبیر بر طرف نشود مسهل قوی دهند تا مالیت به اسهال
خارج شده جوش خون کم شود وانچه از کمی خون باشد دران تدبیر مولد دم بکار برند وانچه از مالیخولیا وکثرت فکر بهم رسیده
باشد دران مارفیا یا کلورل هائیدریت وبرومائیدپتاسیم تجویز نمایند ونوشانیدن یک دو اونس از شراب درین حالت
معین بر آمدن خواب می شود خصوصاً شراب بیر که دران قسمی از بنگ که آنرا هوپس گویند میباشد زیاده مفید است
چه آن منوم است وانچه بسبب شرب شراب باشد دران شرب شراب موقوف کرده عوض آن شوربای لحم باربار
بعد یک دو ساعت بنوشانند وکلورل هائیدریت وبرومائیدپتاسیم با آب حل کرده بنوشانند وانچه از زیاده نوشیدن افیون
بود آنرا بتدریج کم کنانند وبرای آوردن خواب کلورل هائیدریت با آب حل کرده بنوشانند وانچه از چای وکافی وخوردن
تنباکو باشد دران [illegible] پرهیز این اشیا را خوردن ونوشیدن ندهند بلکه آب سرد قریب خفتن بنوشانند واگر از آن هم
خواب نیاید کلورل هائیدریت خورانند وانچه بیخوابی از درد کدام عضو بود دران بعد علاج درد عضو مذکور کلورل هائیدریت
با آب حل کرده بنوشانند وانچه از زیاده گرمی وسردی بود دران تسخین وتبرید مکان علیل کنند چنانکه اگر گرمی است
بیمار را در مکان سرد داشته بهر وجه گردانی تبرید هوا کنند وانچه از سردی است دران بیمار را در مکان گرم نقل کنانند
یا دران مکان آتش افروخته گرم کرده وثار گرم به علیل بپوشانند وانچه از مشارکت امراض اعضای دگر باشد دران
علاج اصل مرض کرده برای آوردن خواب مارفیا یا مای سائینس یا کلورل هائیدریت همراه آب به بیمار نوشانند و
کلارفارم بویانند وانچه از بدهضمی بود دران قی کنانند وعلاج بدهضمی نمایند واگر بعد آن هم خواب نیاید مارفیا خورانند وایضاً
برای بیخوابی علاج عام اینست که خیال خود را بسوی چیزی که واحد باشد مثل چوب واحد متوجه سازند که از ان
بعد مدت یسیر دماغ مانده شده خواب می آید ایضاً چون خواب نیاید نظر را بسوی بالا بلند کنند ومقله چشم را چشم بند کرده
هم بسوی بالا راست دارند وبهمین هیئت چشم را خواهند کشید یا کشایند مقله را بسوی بالا متوجه وبلند دارند ایضاً که دقت

بجوالی هوای خارجی را در ریگشند و از ان بخوبی بر آرند که آو از حروف حلقی آ بمد الف و ای بفتح الف و سکون یای مثناة
تحتانی و ای بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و او بضم الف پیدا شود لیکن خیال دارند که آو از او بضم الف و سکون
واو پیدا نگردد چه ازین حرکت در عضلات حرکات متعدده پیدا شده بیداری پیدا می شود ایضاً له چون بیداری
ماند و خواب نیاید کتابی را از کتب علمیه در مطالعه آرند لیکن خیال این امر ضرور است که کتاب مذکور مهیج نباشد
که از ان اذیت دماغ زیاده شود مثل کتب افسانها و قصص وغیره فصل هفتم در نسیان یعنی فراموشی بدانکه
نسیان در کتب طبیه عربیه بطور مرض مستقل مذکور است و فی الواقع آن علامت است که در امراض عدیده
یافته می شود لیکن در یک مرض دماغی همیشه بطور عرض لازم دیده شده لهذا آنرا اینجا هم نسیان نوشته می شود
و آنرا بزبان انگلش ڈمینشیا می نامند درین مرض در قوت ذکر و عقل و فکر و خیال فساد بطور نقصان یا بطلان
باعتبار درجات آن واقع میشود بسبب واقع شدن فساد در دماغ هرگاه بسبب امراض دماغیه در جسم اسود نقصان
راه یابد و نقصانش این ست که جسم مذکور مرکب است از سل های کثیره که از هر یکی شاخها بر آمده با شاخهای سل
دیگر متصل شده صورت شبکه در ان پیدا می شود پس گاهی از کدام سبب شاخهای که از سلها بیرون آمده اند فانی
میگردند و لاشی می شوند و درین وقت از زائل و معدوم شدن راه جریان قوت قوت ذکر و فکر و خیال از سلها بیرون
نمی آید و در دماغ منتشر نمی شود و از ان نقصان و بطلان در افعال این قوی ظاهر میگردد و گاهی در نفس سلهای
مذکوره حالت فائیٹی جنریشن پیدا می شود و درین وقت در ذات سل قوت باقی نمی ماند اگرچه شاخهای آنها
باقی مانند و درین وقت هم فساد در ذکر و عقل و فکر و خیال پیدا می شود و اسباب آن کثیر اند گاهی ابتدا بخار و گاهی
بعد سرسام این مرض حادث می شود اما این هر دو قسم لایق علاج اند بخلاف دیگر اقسام که آینده مذکور می شوند
بالجمله گاهی بعد مالیخولیا و گاهی بعد صرع و وقتی بعد سکته و زمانی بعد پیدا شدن جوهر کل در دماغ و این در اطفال
اکثر حادث می شود و هم هرگاه در اعضای دماغیه ورم غدوی پیدا شود و همچنان هرگاه استخوان متورم شده
دماغ را غمز کند از انهم این مرض پیدا میگردد و هم از لینت دماغ این حالت طاری می شود و گاهی از رسیدن
ضربه و زمانی از کثرت مباشرت با عورات و هم در زنان بخوف نسیان عارض میشود و علامات یاد کم می شود یا باطل
میگردد و وقائع ماضیه را هیچ بخاطر ندارد و آنچه بالفعل پیش می آید یا متوقع الوقوع باشد از ان متاثر نشود و در
هیچ نه فهمد و پروای ندارد و از خوف و خوشی ملتفت و متفهم نشود و هیچ نه اندیشد و بخبر و بی فکر و اندیشه از بلنت و حیات قوت
زیادتی و قوت این اعراض گاهی مثل صاحب مالیخولیا از افعال سرزده می شوند و درین وقت نبض سریع و سر گرم
و چشمان سرخ میشوند و این وقتی می شود که هرگاه در دماغ ورم پیدا میگردد و همچنین از مالیخولیا صحت می یابد بعد ان نسیان
زیاده و علامات آن قوی و شدید می شوند زیرا که از مالیخولیا در دماغ زیاده تر نقصان و ضعف عارض می شود و این

علامات که نوشته شده برای نسیان حاد وقوی اند کما یکماه میماند وبعد آن منجر بسوی صحت ویا هلاکت علیل میشود وآنچه اثنا مزمن بود وان مذکور شد عقل قدری زائل شوند وقدری باقی باشد لیکن روز بروز بتدریج باطل وزائل میشوند ودرین قسم خواب زیاده بود بسبب ضعف دماغ یا از یاده شدن آب دران دقیقه ودماغ لین ورقیق میگردد وبولیموس یعنی زیاده خواهش غذا درین قسم میباشد وبیمار را بسوی شستن بدن خود وتبدیل لباس توجه نباشد اگر کسی غسل کنانید وبدو لباس پوشاند انکار نکند لیکن خود نمیکند چه او نمی فهمد که چرک آلودگی بدن وجامه مذموم ست وچون تنها نشیند خود بخود کلام میکند وگاهی میگرید وگاهی ضحک میکند وچند روز بسکوت نشسته میماند ورنگ رو زرد می شود وچشمان مکدر وپر آب میباشد وهمیشه آب از چشمان وبینی می افتد وثقبه عنبیه کشاده میشود وحرکت چشمان بطی بود وعضلات وجه مسترخی میشود که از ان بی عقلی وبدحواسی آن ثابت میشود وچون قبض شکم او را پیدا گردد وبعد آن سر گرم میشود وچشمان سرخ ونبض سریع میگردد وبیمار بغیظ وغضب زیاده میشود وخواب کم می آید وچون بعد تدبیر رفع قبض واجرای اسهال آنرا ازین حال صحت میشود وبعد آن علامات نسیان مزمن آنچه نوشته شده اند قوی وتندید میشوند وبسبب زیاده شدن ضعف دماغ علاج باید دانست که درین مرض فصد مضر ست لیکن اکثر برای دفع کردن گرمی راس محتاج به تنقیه دم میشود چنانکه وقت وقوع مانیا محتاج بسوی اخراج خون از دماغ میشود پس درین وقت باید که زلو بر صدغین چسپانند ومسهل قوی دهند وبعد مسهل چون خواب بدشواری آید دماغ را آرام دهند بخورانیدن مخدرات مثل برومائید پتاسیم وکلورل هائیدریت وچون این بیمار زیاده مدهوش شود یا خواب زیاده آمده باشد ودر سر گرمی نبود ودرین وقت پلاستر از نیش مگس درست کرده موافق مقدار عظام قحف بر سر نهند تا وقت داشتن سر بر بالین درد نشود واگر در سر گرمی باشد پلاستر مذکور بالای گردن نهند باقی تدبیر تقویت بدن آنچه صحت آورده باشد مثل آنکه اغذیه خوش واد ویه مقویه خورانند وچونکه درین مرض از بی خبری علیل اکثر بول وبراز در مثانه وامعاجمع میباشد لهذا خیال دارند که هرگاه از وقت معتاد ودر اندک فی براز تاخیر باشد او خال قاثاطیر واحتقان مثانه وامعا خالی کرده دهند وآنچه از نسیان مزمن باشد دران مقویات بدن خورانند وعلاج تدبیر شد ضروری فرمایند اما هرگاه شکایت درد سر وگرمی دماغ کند آن زمان مسهل قوی دهند وپلاستر از نیش مگس بر گردن نهند بعده دوای مقوی خورانند وانجام این مرض بخیر نیست

فصل هشتم در مالیخولیا وآنرا جالینوس بلغت یونانی کیاکسنی گویا خلط اسود که خلط اسود بوده نام نهاده بود واین تسمیه پیش شان بطور تسمیه مرض باسم سبب بود وآن متغیر شدن ظنون وفکر ست بسوی فساد وخوف وسبب آن کمزوری آن وضعف دماغ ست وحدوث آن از اکثر اسباب بیماری وتشویش انها ولعبه گاهی حادثه سرسام ولعبه ضایع شدن مال یا بجمله از غموم وهموم زائده حادث میشود وهمچنین از جلق زدن وزیاده مباشرت با عورات کردن واز زیاده محنت ومشقت وزیاده بیداری وآنچه موجب ضعف دماغ وکمزوری بود از ان حدوث این مرض ممکن ست واکثر این مرض بجوانان ومردان وکبار عارض میشود وبطفلان وپیران کمتر عارض

شود علامات اصحاب این مرض اکثر کسانی هستند که بدردی شان زردی یا سیاهی غالب بود و چشمان کدر بود صداع شدید باشد
و جائیکه بروند و نشینند هر طرف خائفانه بنگرند و خود برای خود تدبیر حفظ صحت میکنند لیکن ازین خائف میباشند که کسی
او را قتل کند و همیشه در خیال خود مستغرق میمانند و بر یک طور نشسته میباشند و ساکت میمانند کلام نمیکنند و گاهی صاحب
این مرض میگوید که سر بسیار ثقیل ست و گاهی گوید که خفیف ست گاهی میگوید که در سر کمال اذیت ست لیکن صاف بیان
کردن نتواند که آن کلفت چیست و نبض ان متخلف میباشد اکثر سر گرم و اطراف سرد و بر کف دست و کف پا قدری عرق باشد
و بر وسط زبان چرک جمع میباشد و خشونت بود و کناره های زبان بسیار سرخ بود و از ان ثابت میشود که در معده
هم فسادی ست و اشتها کم بود و چون طعام میخورد آروغ کثیر می آید و اکثر قبض شکم میباشد و شکایت گرانی و کلفت
شکم همیشه زیاده میکند و بول صاف بود و خواب کم می آید و چون بخواب رود در رویا زیاده می بیند و همیشه مغموم و منضجر و دل تنگ
و بر پیشانی چین زیاده بود و که همه وقت عبوس میباشند و از امریکه او را غم و رنج میشود و آنرا بکسی نمیگوید یا کمتر بیان کند
و از عزیزان و اقربای خود متنفر بود و دوری جوید و کار کردن را پسند نکند و هیچ محنت و مشقت را برای خود گوارا نکند
و یکجا نشستن خوش نیاید گشتن در مقامات مختلفه او را خوش می آید و گاه گاه خود را مریض پندارد و گاهی بادشاه تصور
دنمائی با اینکه مالدار ست خود را فقیر میپندارد و گاهی خیال میکند که خود جائی روان ست گاهی میپندارد که ظرف کبیر آب
مثل دن و غیره شده و گاهی لاغر و نمائی فربه بشمارد علاج باید که او را بحفاظت دارند و تنها نگذارند چون نبض قوی شود
مسهل دهند و برای تفریح و مشغول کردن قلب آن کوشش کنند تنها نشستن ندهند و دوا و غذاے مقوی
خورانند و چون در سر گرمی زیاده یافته شود پلاستر از نیش مگس بر گردن چسپانند یا زیاده مسهل قوی دهند
لیکن اگر گرفتن فصد درین مرض ضرر حاصل شود ایضاً بدانکه نوعی از مالیخولیا ست که آنرا هائپوکانڈریاسے مراقی در
لغت عربی و هائپوکنڈریاسس بفتح هائے ہوز و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و ضم بای موحده فارسی و سکون
واو و فتح کاف و سکون نون و فتح دال مهمله هندی و رای مهمله و سکون الف و کسر یاے مثناة تحتانی و فتح الف و
کسر سین مهمله اول و سکون ثانی بزبان گریک نامند و معنی آن حالتی ست که زیر اضلاع خلف دورده
یافته میشود و وجه تسمیه آن باین اسم اینست که بقراط و اتباع شان در سبب علت مذکور میگفتند که آنچه اعضا زیر
سر اشیف میباشند در آنها نقصان و فساد پیدا میشود و اعضای مذکوره معده و طحال دیگر اند لیکن جالینوس
گفت که از خلط اسود یعنی صفراے سیاه پیدا میشود لهذا به مالیخولیا نام نهاده چه مالی بمعنی سیاه ست و خولیا بمعنی صفرا
و فی الواقع این قسمی از مالیخولیا هست و ایضاً باید دانست که این مقوله جالینوس تا مدت دراز در ولایت انگلستان
مقبول ماند و بعد آن حکیمی در ولایت در تشخیص آن گفت که این مرض از فاسد شدن خون طحال پیدا میشود لهذا نام این مرض
اسپلین یعنی طحال گذاشت و تا یکصد و پنجاه سال اطبای انگلستان بر همین رای متفق ماندند لیکن از مدت [illegible]

سال بہ تحقیق کامل چنان ثابت شد که این مرض از ضعف دماغ و اعصاب خصوصاً از ضعف سمپیتھی ٹھیٹک و سینو ماگاسٹک
پیدا می شود اما حاصل مرض مذکور گاهی اولاً از ضعف مزاج عصبی میشود که بسبب آن مریض از ادنی سبب متاثر شده غم
و فرح و حزن و هموم پیدا میکند و گاهی اولاً کدام مرض در معده یا در جگر یا در طحال یافته میشود و بعد آن بسبب
ضعف مزاج عصبی پیدا گشته ازان اعراض مالیخولیا حادث میشوند بهر صورت این مرض در رجال زیاده
پیدا میشود چنانکه هسٹریا در زنان زیاده حادث میشود و فی الحقیقت این مرض هسٹریاے مردانست السبب اکثر
کسانیکه فارغ و خالی از پیشه و صناعت و هرگونه کار و بار شده در خانه خود نشسته میباشند و از عدم شغل خارجی
مشتغل بنفس خود میشوند و هم کسانیکه زیاده نشسته کار میکنند مثل محرران و علما و مستعدین و کسانیکه زیاده
مشقت دماغی مینمایند و بسبب آن قوت عصبیه شان کم میشود و هم کسانیکه زیاده مبتلا بغموم و افکار میشوند و هم کسانیکه
مرض قوی سبب پیدا کرده بعد آن صحت شدند رنج خفی می یابند و از صحت شدن هم خفی مایوس از حصول صحت
تامه میشوند و هم کسانیکه زیاده مباشرت با عورات نمایند یا زیاده در خیال عورات و در عشق و محبت بسر میکنند
و هم کسانیکه شغل حلق زدگی میدارند مبتلا باین مرض میشوند و اکثر این اسباب سبب اول واقع میشوند و بعد
وجود این اسباب بدهضمی معده پیدا شده ازان مرض های پوکندرای اسس حادث میشود و گاهی از اول
بدهضمی معده همراه این اسباب موجود میباشد و بعد ان مرض مذکور پیدا می شود بالجمله اصل سبب آن کمزوری
دماغ و نخاع ست که گاهی فطری میباشد و گاهی از زنا یا بی غذائی یا از بعض اسباب پیدا شود دماغ و نخاع
کمزور می شوند و ازان بدهضمی پیدا می شود و گاهی اول بدهضمی پیدا شده ازان غذا به دماغ و نخاع بخوبی نمیرسد
و ازان علامات هائی پوکندرای اسس پیدا میشوند العلامات دو علامت از علامات لازمه این مرض و عمده
علامات آن هستند یکی در مریض انانیت پیدا می شود یعنی من چنان هستم و من چنین میکنم و مرا این اذیت ست یعنی در
هر کلام خود لفظ من میگوید و خود را یکه روزگار میداند و همیشه بر حال خراب خود نظر میکند و میداند که مثل من دیگر
مبتلا باین مرض سخت نیست دوم ضعف دماغ که بسبب آن از سوء ضعیف هم مثل مرض خفیف متاثر میشود
و بهمین سبب عزائم و اراده های آن غیر مصمم میباشند زیرا که از ضعف بر رفع کردن موانع خفیفه اراده خود
هم قدرت ندارد و هم صورت مریض نیکو بود لیکن مریض بیان همیکند که کدام عضو من
از اعضاے باطنه صحیح نیست همچنین اکثر افعال از اعضاے آن بخوبی صادر میشوند لیکن او میداند
که همه ناقص صادر میشوند و همیشه بول و زبان و نبض و جلد بدن و ظاهر اعضاے خود را می بیند و بارها
معالجین را حال خود می نماید اما اکثر علامات بدهضمی مثل درد سر و درد معده و درد صدر و کثرت ریاح
شکم و آروغ ترش و سوزش معده وغیره علامات بدهضمی یافته میشوند و گاهی کدام علامت از علامات

بدهضمی هم در آلات غذا یافته میشود بلکه بعض از انقرض خاندان امراض مالیخولیا یافته میشوند اما این قسم عسر العلاج ست
چه در ان اصل ضعف اعصاب سبب مرض واقع میشود و این اکثر مود به مالیخولیای اصلی میشود و علامات فارقه
درمیان هائی پوکندریای اصلی و مالیخولیا این است که صاحب مالیخولیای اصلی بیکدام شغل مشغول نمیشود و
بسبب آن فساد ظنون و فرط خود را فراموش میکند و صاحب این قسم مرض را ممکن است که باشتغال مشتغل شده تا مدة
اشتغال از وساوس و بدخیالیهای خود باز ماند ایضا صاحب مالیخولیای اصلی عزیزان و احباب خاص
خود را دشمن میدانند و بفکر ایذا رسانی آنها میباشد و صاحب این قسم از جانب عزیزان خود بدگمان نمیباشد بلکه
گاه گاه در فکر تحسین عواقب امور عزیزان خود میباشد و در ان غور و تدبیر میکند و تاسف میباشد که بعد من
عزیزان من چه خواهند کرد و چگونه عمر خود بسر خواهند برد و فی الواقع این عطوفت ست و ضد خیالات صاحب
مالیخولیای اصلی است چه او گاهی خیر طالب ای عزیزان خود نمی باشد بلکه انها را دشمن و قاتل خود می داند و خود هم بفکر
تخریب و قتل ایشان میباشد العلاج اول تشخیص سبب کرده برفع آن پردازند مثلا کسانی که بیکار بوده آنها را
مشغول بکار و صناعت فرمایند و کسانی که نشسته میباشند انها را امر به ریاضت و مشقت کنند خواه مشی یا به
طرد الخیل یا به ریاضات دیگر که مشتمل بر لعب باشند مثل لعب بالصولجان وغیره و چونکه حکیم معالج درین مرض میداند
که اکثر شکایات مریض خیالی هستند لهذا این رای خود را به مریض ظاهر نکنند ورنه مریض خواهد دانست که این
طبیب کم فهم و بی علم ست مرض مرا نمی فهمد و تشخیص آن خوب نیست بر گفته این طبیب اعتماد و اعتنا نمی نماید بلکه در استماع
حالات آن بی پروائی نه نماید و بکمال توجه بشنود و قبل اظهار شکایات مریض آنچه از ایذا های خود را علیل بیان کند خود
طبیب آنها را بیان فرماید تا مریض را از طبیب حسن وثوق بر تشخیص و علاج آن بهم رسد چه ازین امر اعتماد
مریض بر طبیب زیاده میشود و بسبب آن بر گفته طبیب اعتماد می نماید و تاثیر کلامش زیاده میشود و بسبب آن
اکثر شبهات مریض دفع میشود و در پیشتر مرض از تبدیل هوای مسکن و از ملاقات احباب و غسل کردن و دست و پا مالیدن
و هم از ریاضات بدنیه نفع کثیر حاصل میشود و هرگاه بدهضمی معده پیدا شود آنچه علاج بدهضمی نوشته خواهد شد
بعمل آرند همچنین آنچه شکایات در بنش عارض و حادث شوند تدارک هر یک بانچه در ذیل هر مرض نوشته شده
باستعمال آرند فقط **فصل نهم در مانیا** و آن قسمی از جنون ست که آنرا بلغت انگریزی مینیا گویند
در ان فساد در عقل و افعال دماغیه عارض میشود که از ان حسن ترتیب افعال باطل میگردد و همیشه در بیمار آثار شوران و
هیجان طبع موجود میبود و هیجان از کثرت تسلط غضب و وثوب میباشد سبب آن گاهی مالیخولیا و گاهی نسیان و زمانی ضرب کاری و بنگ
و چرس تاثل و بلادونا و امثال آن سموم مخدره میباشد و در عورات اکثر بسبب قرب بلوغ و در ورد حیض عارض
میشود و چون حیض آید بر طرف گردد و گاهی هرگاه بعد آمدن وجع یا ان حیض باز احتباس او یابد و همچنین هرگاه بعد ولادت

ماده انفاس منجر بی جاری نگردد و بند شود هم این مرض عارض میشود و آنرا اسپوارپیل مانیا میگویند و گاهی چون از نوشانیدن
شیر طفل زن کمزور و ضعیف میشود این مرض پیدا میکند از اثر خاندان هم این مرض حادث میشود وقتیکه در خاندان علیل
این مرض معتاد بود علامات قریب شروع شدن این مرض اول درد سر و ضربان شرائین صدغ و دوران سر و بیخوابی عارض
شود و بیمار را در خانه نشستن خوش نیاید بلکه بیرون خانه رفتن و بیکار گردیدن در طرق و اودیه خوش آید و حرکت چشمان زیاده
بود و چنان معلوم شود که چشمانش از اندرون بیرون می آیند و چون در عقل فساد حاصل و ظاهر شود در آن وقت سرخی چشمان و غلظ و
انتفاخ وجه یا زردی رنگ بشره و انجراد وجه که ضد غلظ وجه است ظاهر باشد چنانکه ظاهر آن متغیر میشود که دوست و آشنائی
صورت او هم بدشواری میشناسد و در سر گرمی زیاده و در بدن موافق معتاد حرارت محسوس شود و در چشمان سرخی بود و ثقبه
عنبیه ضیق میشود مگر اینکه از خوردن جوز مائل و بلادونا عارض شده باشد که در ان ثقبه عنبیه وسیع میباشد و نبض سریع بود اما گاهی
قوی و زمانی ضعیف لیکن انچه بسبب خوردن بلادونا حادث آن نبض عریض میباشد و ممکن است که نبض درین مرض بحال خود
باشد گاهی درین مرض اشتها کم بود و گاهی بولیموس عارض شود لیکن اکثر همین است که اشتها نمیباشد و در دهن بیمار آب زیاده پیدا
میشود که از ان هموار تری میباشد و دهن همیشه خشک میباشد و بر کناره های زبان سرخی بود و در وسط آن چرک مجتمع باشد و
گاهی بر زبان هیچ تغییر محسوس نشود و همیشه طبع قبض بود و بول که خارج میشود خشک سفید میباشد که از ان دانسته میشود
که وصف البیوری اما اکثر بیرون و قاروره گاهی صاف مثل آب خالص گاهی سرخ بود و بیمار روز بروز لاغر میشود زیرا که حمیت زیاد
میکند و بول عرق می آید و غذا کم میخورد و از ان خون کم پیدا میشود و غذای عضو کمتر حاصل شود و مزاج علیل متبدل گردد و نفرت پیدا
و حیا با کسی که محبت بود از ان عداوت میکند و الفاظ فحش و شتم و بی شرمی بر زبان جاری میشوند و چون عورات را
عارض شود از ان کلمات و حرکات مخالف حیا و شرم سرزد میشوند کلماتیکه مخالف حیا و حجاب بوند از زبان بر آیند و از کسی شرم نکند
و بول و براز خود را به بدن خود مالد و درین وقت هذیان و اختلاط عقل قوی شود و با آواز سخت کلام میکند زور و قوت درین وقت
در بدن آن زیاده میشود و از ان کثر حرکت و وثوب میکند و طراوت را بحرکت دارد و چون باین مرتبه رسد از سردی و گرمی متاذی
نمیشود اگرچه به بارش از ان ضرر رسد لیکن خود نمی داند و اگر برای دفع ضرر سردی ثیاب و لباس بنهد که بپوشد آنرا چاک کرده
می اندازد و کلامش مطابق واقع از ان سرزد نشود و گاه مهربانی و گاه غضب میکند انجام این مرض آنست که یا از کمزوری که روز
بروز زیاده میشود هلاک گردد یا مرض نسیان یعنی دمنشیا پیدا کند یا صحیح گردد علاج اول این مریض را چنان در مکان
محفوظ دارند که خود و دیگران را ضرر و نقصان نرساند مسهل بدهند گاه قوی و گاهی ضعیف مثلا هرگاه در سر گرمی
و هذیان هیجان و وثوب یافته شود مسهل قوی بدهند و بهترین آن روغن حب السلاطین است که دو سه قطره از ان بنوشانند
و چون تلیین بطن فقط مقصود بود منگنیشیا سلفاس یک درم و تنکچر های سائمس نصف درم با هم آمیخته همراه دو سه اونس
آب بنوشانند بعد هر چهار ساعت این را بنوشانند تا آنکه یکبار اجابت طبیعت شود و اگر بسبب بدحواسی و جنون آن نوشانیدن

این دوا ممکن نباشد روغن حب السلاطین بتقلیل وزن مثلاً از نیم قطره تا یک قطره بنوشانند و وقت هیجان بیمار را در آب گرم
نشانیده آب سرد بر سر ریزند و چون در سر گرمی و آثار جوش خون زیاده یافته شوند زلو حسب مناسب چسپانند و دران خیال
این امر ضرورست که اگر ضربان شرائین اصداغ زیاده بود بر صدغین و اگر سرخی چشمان زیاده بود بر موقین و اگر برآمدگی
و ورم بینی زیاده بود در منخرین و اگر آواز در گوش زیاده بشنود و بگوید که فلان این میگوید و این میگوید بسبب تشویش پس
خلف اذنین چسپانند بعده دماغ را آرام دهند بخورانیدن مخدرات و منومات و بهترین آن درین وقت برومائد پتاسیم
و کلورل هائیڈریٹ ست که از پنج گرین تا بست گرین بخورانند تا که خواب آید و غذای خوش خورانند و شیر زیاده نوشانند بطوریکه
همیشه شکم خالی نماند چه بدوام غذا در شکم میماند دماغ را اذیت کم میشود و درین باره اصرار کنند و هرگاه عورات را بعد زائیدن
از شدید فقدان نفاس عارض شده باشد دران بعد علاج عام حابله را در آب گرم نشانند و آب گرم بذریعه زراقه در رحم رسانند
و آنچه از نوشانیدن شیر عارض شده باشد دران امر بترک نوشانیدن شیر فرمایند و آنچه از احتباس حیض یا قرب بلوغ و
در دوره حیض عارض شده باشد تدبیر بدر حیض بعمل آرند چنانکه نوشته خواهد شد ان شاء الله تعالی و چون مریض را خفت در مرض
حاصل شود و لائق نشستن در صحبت گردد هذیان برطرف شود آنرا در هوای خوش دارند و سوار کنانند و به سیر و شکار کردن
کاسه لائق طبع را مائل سازند که ازان فائده کثیر حاصل میشود فقط **فصل دهم** در قطرب و آنهم قسمی از مالیخولیاست
چه درآنهم حسب وحدت و فساد ظنون بسوی خوف میباشد و آنهم از فساد جسم اسود دماغ عارض میشود و علاج آنهم علاج
مالیخولیاست بعینه **فصل یازدهم** در حمق و آن خلقی بود و آن لاعلاج ست و آنچه بسبب فساد فکر و عقل بطور مرض
عارض میشود علاجش همان ست که در نسیان برای فساد فکر مذکور شده اعاده سورت تطویل ست **فصل دوازدهم**
در عشق و آنهم قسمی از رنج و فساد فکرست علاجش همان ست که در نسیان مذکور شده و زیاده ازان آنست که اینجا تبدیل مقام
سکونت و تبدیل هوا نمایند و مشغول باشتغال گردانند تا بیمار معشوق را فراموش کند و اگر تجرد و عدم ازدواج بران محرک
زیاده باشد با غیر معشوقه امر کنند که مجامعت کند تا قوت باه از خروج منی کم شود و عشق برطرف گردد فقط **فصل سیزدهم**
در کابوس و آنرا بزبان انگریزی نائٹ میر خوانند و آن خوابی ست که دران بیمار صورت هولناک را می بیند و بسیار خفه
میشود و درین حالت نفس بدشواری میباشد بسبب تشنج عضلات اندرونی اضلاع و پرده شکم و باعث آن انست که از بدهضمی
اعصاب متاذی میشوند و ازان تشنج در عضلات که در اضلاع واقع اند و هم در پرده شکم که عضله کبیره است واقع میشود
و بدهضمی سبب قریب ست ولیکن اسباب بعیده آن بسیار اند چنانچه از غم و خوف و کثرت مشقت و محنت نفسانی و از زیاده
نوشیدن مطبوخ چای و زیاده خوردن و کشیدن تنباکو هم پیدا میشود زیراکه ازینها بدهضمی پیدا میشود و بعد استعمال مطبوخ
چای و تنباکو خواب نمی آید ولیکن هرگاه می آید پس آن کابوس عارض میشود و همچنین از خوردن بعض اغذیه مثل باقلا و لوبیا
و تخم شبت و گوشت و غیره آنچه بدهضمی پیدا میکنند اکثر این خواب عادت میشود و اطفال را وقت برون زدن دندان یا پیدا شدن کرم در شکم

ایشان این مرض عارض میشود و علامات دیدن خواب هولناک وقت خفتن و ازان خائف شدن و در سینه
وقت خواب تنگی محسوس میشود و اول تنفس سریع میشود و بعده عسیر میگردد و طپش قلب زیاده میشود و در سر آوازهای
غیر موجود در خارج زیاده محسوس میشوند زیرا که بسبب شدت طپش قلب خون در سر زیاده میرود و دران حال
از بدن حرکت نمی شود با آنکه بیمار بسیار میخواهد که حرکت کرده خود را ازین خوف وارهاند و آواز صاف از دهن
نمی آید و تکلم صحیح نمیکند و درین وقت اکثر چشم نیم کشاده و نیم خواب میباشد و لقمه نیم کشاده میشود و چون بیدار
میشود تشنج فوراً زائل گردد و قوت اصلی در بدن عود میکند و خوف برطرف میشود لیکن طپش قلب باقی ماند و بتدریج
رفع میشود **علاج** اول علت سبب را دریافته بازاله آن کوشند و چونکه سبب قریب بدهضمی ست لهذا
باید که برای دفع کردن آن مسهل دهند بعده ببینند که اگر بعد طعام نفخ میشود پس سالفیورک ایسڈ ڈائلوٹ
از پانزده تا بست قطره همراه آب ساده آمیخته بنوشانند و اگر بعد طعام همیشه آروغ ترش آمده باشد برای آن
سوڈا کاربناس یا میگنیشیا کاربناس یا پٹاس بائی کاربناس همراه آب حلکرده ده پانزده گرین جدا جدا بنوشانند
هرانچه موافق طبع افتد آنرا زیاده دهند و هرگاه اطفال را بسبب دیدان شکم افتاده باشد درین وقت سینٹونائن
یا سوڈا آمیخته در آب سرد حلکرده بنوشانند بعد چهار چهار ساعت در یکروز سه بار و روز دیگر این را با روغن بیدانجیر
بنوشانند تا همراه مسهل کرم از شکم خارج شود و هر که را عادت کابوس بود آنرا باید که وقت خواب کلورل هائیڈریٹ
همراه آب حلکرده بنوشند تا ازان خواب ثقیل آید و اعصاب و دماغ را آرام رسد و ضرورست که وقت خواب قریب
این بیمار شخصی موجود باشد که فوراً وقت شروع مرض بیمار را از خواب بیدار کند که ازان دوره و تشنج قوی نگردد فقط

[illegible] فصل چهاردهم در بیان ڈلیریم ٹریمنس یعنی هذیان و بیخودی که بالرزه و

رعشه اندام و زبان باشد و این هذیان و بدحواسی خاص است که از نوشیدن شراب زیاده از حد بهم رسد و همچنین
گاهی از زیاده نوشیدن افیون عارض میشود و این مرض در جاهائیکه شراب زیاده نوشیده میشود مثل ولایت
انگلستان زیاده عارض میشود و در هندوستان هم پیدا میشود و این مرض هم طبیعتاً دوره میکند چنانکه مرض بادوار
حاره میشود و اول خواهش شراب نوشی ظاهر میشود و بعده علامات دیگر پیدا میشوند انحطاطات اول وهم و جنون
بمریض عارض میشود چنانکه در مالیخولیا و بیسن خیالی عارض میشود و بر هیچ کار دل مائل نشود و بیکار جا بجا گردیدن خوش
می آید بعده بتدریج اشتها ساقط شود و چنان معده فاسد گردد که هیچ چیز در معده از قسم آب و غذا قرار نگیرد و بلکه دفع میشود و
تشنگی زیاده گردد [illegible] زیاده میشود بسبب کرب و اذیت در طلب شراب لجاجت و اصرار میکنند و گاهی همراه
[illegible] اختلاط عقل و هذیان عارض شود و خوف زیاده در دل پیدا میشود و میداند که کسی
او را قتل خواهد کرد یا کدام حیوان او را خواهد گزید و آنچه می بیند دران صورت شی مخوف پیدا می کند مثلاً اگر چوب

که مضموم میباشد کشاده شود و قوت برآن دست نیز با تشنج کشاده شود و اگر کلارفام موجود بود بقدر نصف درم از آن گرفته
بر پارچه پاشیده بذریعه هوا بوی آن در بینی رسانند از این تدبیر تشنج فوراً رفع میشود و دماغ را آرام میرسد لیکن بسیار [illegible]
پارچه کلارفام پاشیده را با بینی متصل نسازند والا سورش بیهوشی خواهد شد بلکه قدری از بینی دور دارند و چون دوره صرع
برطرف شود بعد آن تدبیری عمل آرند که آینده از وقوع دوره امان شود و در صرع نوبه نکنند زیرا که تواتر و توالی او درین مرض
مهلک است این تدبیر ضرور است تا اینکه دماغ را آرام دهند خواب آورنده ادویه بخورانند بهترین همه برومائید پتاسیم کلورال هائی
دریت است که بست تا بست گرین از آن با آب حل کرده بنوشانند بهتر ازین ادویه درین باره دوائی تا حال بتجربه نرسیده
لیکن اگر این ادویه موجود نباشد باید که زنگ سلفاس و زنگ ویلیرین از هر یک پنج گرین تا بست بست گرین گرفته در آب حل کرده
بعد چهار چهار ساعت بنوشانند که اطبای سابقین درین مرض این ادویه را استعمال می آورند و نافع یافته اند لیکن
هر دو دوای سابق نفع اندا باید که با هر دو دوای صرع ریشه سنبل الطیب قدری شریک کرده باشند که آنهم نافع است همچنین
فصل ادویه مخصوصه را قوی میکند باید دانست که هرگاه کلورل هایدریت خورانند قدری سودا کاربناس هم همراه آن
بالضرور آمیز کنند که از این مقدار قلیل آن نفع زیاده میرساند چنانکه دوای تلخ همراه آن نوشانیدن ضرورست همچنین قدری
سودا هم همراه آن دادن واجب است چون اطفال را بسبب بر آمدن دندان صرع عارض شده باشد درین وقت مقدار قلیل کلورل
هایدریت با آب حل کرده بعد دو دو سه سه ساعت بنوشانند باین طور که اگر طفل شش ماهه بود تا یک سال که از عمرش
بگذرد یک یک گرین بدهند بعد یک سال تا دو سال یک نیم گرین از بعد دو سال تا سه سال کامل سه گرین مقدار کلورل هایدریت
اضافه کنند تا دماغ آرام برای دماغ حاصل شود و آنرا نوشانیده باشند بعد دو دو ساعت قبل دوره یا بعد آن صرع ریشک کافور
نوشانیده باشند و سعوط کنانند فقط البته از ادویه نافع این مرض دوائی است موسوم به سیری اکسلس که از آن نمک سیری کم
دو سه گرین از آن همراه آب شکر حل کرده دو سه گرین بوده باشد حسب روزانه سه بار بدهند بخورانند هم او کسائید
دو گرین خورانیدن دو بار روزانه همچنین سلفیت آف کوپر ربع گرین دو بار خورانیدن و لایکر آرسینک سه سه قطره همراه آب
نوشانیدن بعد غذا درین مرض مفید است و تدهین بدن از روغن زیتون برای تقویت دماغ و نخاع نافع است

فصل شانزدهم در سکته و آنرا اپوپلکسی بلغت انگریزی گویند بفتح الف و ضم بای موحده فارسی و سکون او
و بای موحده فارسی ثانی و فتح لام و سکون کاف و کسر سین مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و آن مرضی است که در آن حس
حرکت یکباره معطل میشود بجز حرکت نبض و نفس که آن هر دو بحال خود باقی میمانند و سبب خاص آن در دماغ میباشد نه در
عضو دیگر و آن نقصان دماغ است خواه غایر نسیج دماغ باشد یا لائی آن بعد تشریح دماغ این مرض آنچه دیده شد آنست که
گاهی انفجار عرق در میان عظم و غشائی دماغ یافته میشود و نیز انفجار در غشا افتاده گاهی در میان دماغ و غشا و وقتی نقطه دماغ
آثار انفجار عرق محسوس میشود و گاهی در شرائین عروق دماغ زیادتی خون محسوس میشود بی آنکه از آن خون خارج شده باشد

وگاهی آب زیر غشای رقیق و بالای دماغ یافته میشود وگاهی در شریان دماغ یافته میشود نیز هم که آن زیادتی شریان است در
عروض خود یافته میشود که بسبب آن دماغ منغمر میشود والسبب بدانکه بسبب انغماز دماغ که صورت سکته است گاهی رسیدن
صدمه ضرب یا سقوط بود که ازان عرق منفجر شده خون ازان خارج شود و دماغ را غمر میکند وگاهی بسبب بعضی امراض گرده
چنانکه مذکور خواهد شد و زمانی بسبب بعضی امراض قلبیه چنانچه در امراض قلب نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی و وقتی از مرض شریان
دماغ هرگاه در آن انیوریزم عارض شود یا غشای شریان مذکور سخت و صلب گردد که ازان حرکت شریان بند گردد و وقتی
بسبب اجتماع خون دران زیاده شود وازان دماغ منغمر گردد وگاهی از زیادتی خون هرگاه در بدن امتلای دموی بود و وقتی
کمی خون هم این مرض پیدا میشود چه در وقت زیادتی خون خود خون دماغ را غمر میکند و در صورت قلت دم آب دماغ زیاده
میشود زیرا که دماغ خالی نمی ماند اگر خون کم میشود آب زیاده پیدا میگردد چنانکه در حالت کمزوری کمی خون استیلای ضعف مشاهده است
که آب در تمام بدن زیاده پیدا میشود و بسبب آن ورم شکم و اطراف و تهیج وجه در بیماران مرض غرضنه که هم پیدا میشود و هم از زیاده
زور کردن که اثر آن بر دماغ رسد چنانکه برای دفع کردن فضول یا بسبب ماعسند الاخیر یا وقت برداشتن شی ثقیل مشاهده آن شده
هم این مرض حادث میشود وگاه از زیاده راه رفتن در تابش آفتاب یا در سردی و وقت کثرت برخاستگی هم خوف حدوث
این مرض است چه در اول خوف زیادتی خون و در ثانی خوف زیادتی آب در دماغ است و از زیاده رنج و خوشی هیجان و شورش
غضب و از زیاده تملی معده از طعام که ازان شکم پر شده زیاده بیرون می آید هم این مرض حادث میشود و چه از زیاده تملی معده در تنفس
عسر و ضیق عارض میشود و در پیش قت حرکت قلب سریع گردد پس بسبب سرعت حرکت قلب خون زیاده به دماغ میرود و از تنگی
نفس خون از دماغ کمتر فرو آید و در دماغ زیاده شده دماغ را غمر میکند ازان این مرض عارض میشود و این مرض مردان را
بنسبت زنان زیاده عارض میشود و از بعد پنجاه سال تا شصت سال زیاده خوف عروض آن میباشد گاهی این مرض به صیغت خصوص
خاندانی پیدا میشود و علامات گاهی قبل از عروض سکته مثل صرع علامات منذره آن هم یافته میشوند مثل درد سر و دوران سر
و نسیان و آوازهای گوناگون که از ایما شنیده میشود و ثقل سامعه در یک گوش بسبب اجتماع خون دران جانب دماغ محسوس
شود و همچنین گاهی ثقل لسان در کلام و کمزوری در دست یا در پا و زایل شدن حس دست یا پا و مثل دبیب نمل حرکت خفیف
چیزی از زیر جلد دست یا پا محسوس میشود و کجی دهن ظاهر شود وگاهی در یک دست یا یک پا تمدد وقتاً فوقتاً یافته شود و باز
زایل گردد و این علامات مجتمع در یک شخص یا در یک وقت نمیباشند بلکه بعضی در بعضی و بعضی در بعض دیگر هم ضرور نیست که یافته
شوند چه گاهی بدون ظهور کدامی علامت هم دفعةً بیمار می افتد و بیهوش میشود و حس و حرکت معطل میگردد و زمانی بتدریج بیهوشی
عارض گردد و لیکن هر که دفعةً بیهوش میشود حس و حرکت آنهم دفعةً معطل میگردد و هر که بتدریج بیهوش شود حس و حرکت
آنهم بتدریج معطل میگردد وگاهی با بیهوشی در یک جانب بدن فالج هم عارض گردد و این دانسته میشود باینکه هرگاه جلد پشت
دست بیمار را از سر انگشتان بند و بگیرند از جانب صحیح فوراً بیمار دست خود را میکشد و آنچه در جانب مسترخی مفلوج واقع است آنرا

نمیکشد و ازان متاثر نمیشود دوم آنکه هرگاه دست جانب علیل را بر داشته بگذارند فوراً دست علیل مثل دست میت بر زمین می افتد و دست جانب صحیح آهسته آهسته و با قدری تاخیر و سنگی بر زمین می آید و ایضاً ثقبه عنبیه وسیع میشود چه از ورم دماغ تمنع آن ابهم منتشر شده کشاده میگردد و چون بیمار بیهوش میشود و بیهوشی بدرجه قصوی میرسد آواز غطیط پیدا میشود و در تنفس ظاهر گردد و در آخر تنفس آواز نخیر پیدا میشود و بسبب مفلوج و مسترخی شدن لهات چه او وقت تنفس متحرک میشود و اطراف علیل سرد میشوند و بول و براز بی اراده جاری میگردند و گاهی در مثانه بول مجتمع میماند لیکن باید دانست که پیدا شدن غطیط و ظهور آهستگی و خفت در تنفس با صدای نخیر و ضعیف شدن حرکت قلب و جاری شدن بول و براز و برآمدن زبد در دهان درین مرض علامت هلاک علیل ست انجام مرض آنست که گاهی صحیح میشود چنانکه هیچ شکایتی بعد زوال مرض باقی نمیماند و شاید که بعد آن مدت العمر این مرض عود نکند و گاهی بعد زوال بیهوشی فالج در یکجانب بدن بیمار باقی میماند و گاهی لقوه میشود و زمانی منجر بنسیان یعنی ذهول میشود آنکه ولیکن اکثر آنست که بعد زوال مرض و حصول صحت باز مرض نوبه کند تا اینکه دیده شده که تا بست نوبه بیمار زنده ماند و بعد آن بمیرد و زیاده ازهمه این ست که در ابتلای اول درین مرض هلاک میشود و نجات نمییابد و گاهی از زیاده خوردن افیون و از زیاده نوشیدن شراب از حد مفتاده هم حالتی مشابه بسکته عارض میشود و این زمان احتیاج بسوی تفرقه در سکته حقیقی و غیر حقیقی ضروری افتد لهذا باید که هرگاه بیمار بحالت بیهوشی پیش طبیب حاضر شود باید که طبیب اول بوی دهان علیل را ببوید اگر بوی شراب یا افیون از دهان علیل می آید بدانند که سکته حقیقی نیست لهذا آنرا امر قی کنانیدن فرماید چه بعد آمدن قی صاف و واضح خواهد شد که بیهوشی از شراب بوده یا از افیون لیکن گاهی از وهن افیون خورده بوی افیون نمی آید مگر ثقبه عنبیه افیون خورده ضیق میشود پس ازین علامت هم ممکن ست که در حقیقی و غیر حقیقی که بسبب خوردن افیون افتاده باشد فرق توان کرد بالجمله چون شبهه در تشخیص سکته حقیقی و غیر حقیقی واقع شود آن زمان قی کنانند که از اخراج عن المعدة بخوبی حال هم واضح خواهد شد و از خروج شراب و افیون که سبب حالت مذکوره بوده اند سکته هم برطرف خواهد شد اما اگر وهن بود که سکته حقیقی ست درین صورت زنهار قی نه کنانند که در سکته ازان ضرر عظیم عارض میشود و بصورت زیادتی مرض حقیقی ست و آنچه در کتب قدیمه عربیه طبیبان در علاج سکته اجازت داده اند از قلت تدبر ست چه در وقت قی کردن خون زیاده در دماغ مجتمع میشود و بهم خوف انصداع عرق میباشد بالجمله آن در سکته اضر اشیا ست **فتکند** علاج هرگاه علامات منذره سکته یافته شوند آن زمان باید که بیمار را از زیاده حرکت و تعب بدنی و نفسانی مثل زیاده رنج و خوشی محفوظ دارند و از سرنگون کردن بسوی زمین منع کنند که ازان هم در دماغ خون زیاده مجتمع میشود و بیشتر فرود آید و اگر درین حالت خون زیاده بود غذا کم دهند و مسهل قوی نوشانند تا از دوره محفوظ ماند و نوشانیدن مسهل قوی برای هر سکته علاج عام دانند و در هر حال آنرا اولیه نوش نکنند که درین مرض هلاک امر اسهال ست **فتکند** اما هرگاه سکته شروع شود و حس و حرکت معطل گردد و بیهوشی طاری شود درین وقت غور و تامل نماید اگر آثار زیادتی خون بعلامات یابند مثل اینکه سر گرم باشد و رنگ گاهی سرخ و چهره ظاهر بود و شریانها صدغ ضربان و چشمان و جلد و چهره سرخی و برآمدگی و نبض قوت یافته شود بعمل اول فصد کنند

از هر دست و پا که باشند و چون از ان فائده حاصل نشود زلو بر محل صدغین یا موقین یا در منخرین چسپانند و بعده برف بر سر بندند
یا آب سرد و شراب یا آب سرد و سرکه ممزوج کرده یا از آنجا لصرکه آنرا افشوره یا دیگر تدبیر سرد کرده باشند پارچه بآن تر کرده
بر سر نهند و چون گرم و خشک شود دیگر تر کرده بجایش نهند و مسهل قوی الخ نوشانند لیکن چون بیمار بیهوش است و نوشانیدن مسهل
دشوار بود پس درینوقت روغن حب السلاطین را یا کمی یعنی زبد حلکرده و اصل شبان مالند تا در گلو فرو رود یا روغن حب
السلاطین را با شربت نبات آمیخته در گلو اندازند که فرو خواهد رفت و بهر حیله که ممکن شود مسهل بنوشانند و چون علاج اعلی مسهل [illegible]
تاخیر خواهد شد و جمله امید فلاح و نجات درینوقت درین مرض منحصر در اسهال است پس تا وقتیکه اسهال آن شروع شود احتقانا
حقنه نمایند بهتر نسخه که مناسب دانند لیکن ادویه احتقان باید که حاد باشند تا بسبب آن خون بسوی امعا زیاده جذب شود
و از دماغ فرود آید و عضو ماؤف دفع گردد و بهتر آنست که ایلوا چهل گرین و تباس کاربناس پانزده گرین با بار الشعیر کرده اول
باشد حلکرده احتقان فرمایند که تا بند بعده آن خون کثیر بسوی امعا جذب شود و از دماغ فرود آید زیرا که ایلوا خون را بسوی امعا
جذب میکند لهذا در مرض بواسیر استعمال آن مضر می شود و بهمین سبب احتقان موافق این نسخه برای دفع احتباس حیض بسیار
مفید است زیرا که رحم و معای آخر متصل اند چنانکه خون را در معا جذب میکند در رحم هم جذب میکند و بسبب آن حیض جاری
میشود فقط نکته چون مسهل قوی هر روز درین مرض به بیمار نوشانیده باشند که سوای اسهال دیگر علاج مفید نیست
تا اینکه صحت شود یا آثار کمزوری ظاهر شوند و بیمار ضعیف گردد آن زمان دست از تدبیر اسهال بر کشند و ببینند که اگر در مثانه بول
مجتمع بود با دخال قاثاطیر بر آرند و شوربای لحم برای تقویت علیل بنوشانند و اگر نوشانیدن ممکن نباشد بذریعه احتقان شوربای لحم را
در امعای علیل برسانند تنبیه گاهی درین مرض بیمار بعد عروض ضعف و کمزوری برای علاج پیش طبیب حاضر کرده میشود
و چون طبیب ملاحظه میکند سر گرم و اطراف سرد و نبض ضعیف می یابد پس باید که درین وقت از گرفتن فصد احتراز نماید و ایلوا یا کاربناس
یا شراب پورت وین که قسمی از شراب است به بیمار بنوشانند و اگر ممکن نشود احتقانا در امعایش رسانند و آب گرم در بوتل پر کرده [illegible]
شوده از ان بر قدمین تکمید سازند و هم خردل را با آب و قدری سرکه سائیده به پارچه آلوده بر ساقین و بالای معده بطور پلاستر ضماد
و هر گاه بعد این تدابیر آثار قوت در مریض یابند دوای مقوی خورانیدن ترک کنند و درین حال زیاده تر توجه بسوی حال مثانه دارند
که بول مجتمع نشود چه اکثر درین حالت تقطیر البول هم میباشد و [illegible] بول در مثانه مجتمع میباشد و از ان بیمار در کرب و اذیت
میباشد لهذا ضرورست که یکبار بادخال قاثاطیر ضرور حال مثانه را دریافت نمایند تا که اگر بول مجتمع باشد آنرا بیرون آرند تا از ان
نقصان نرسد و [illegible] آن متورم شده مرض دیگر موذی پیدا نکند و چون اطمینان از عود قوت حاصل شود مسهل
قوی دهند و اسهال آورده باشند تا که صحت شود یا بهر حال جمله تدبیر همین است که اسهال شود و اگر بعد غور و تامل در حال
مریض بعلامات مذکوره ثابت شود که سبب سکته از دیاد آب در دماغ بود و از ان دماغ منغمر شده درین وقت هم اول مسهل
قوی دهند تا آب کثیر در اسهال خارج شود من بعد تمام موی سر را تراشیده روی مولد آبله که از زراریح ساخته میشود بر پارچه آلوده

مثل قلنسوه بر تمام سر چسپانند و تا هفت هشت ساعت نهاده دارند تا آبله عظیم بر آید و اگر ممکن باشد ادویه مدره هر آنچه مناسب و موجود باشند
بنوشانند تا آب خارج شود و اگر پتاس سٹیاس یا پتاس نیٹراس یا ناٹرک ایتهر در آب حل کرده نوشانند بهتر باشد و بخوبی ادرار می نماید
و بعد حصول صحت علاج تندرستی نمایند و تقویت بیمار ملحوظ دارند بنوشانیدن ادویه مقویه مثل آب آهن و کنین و اغذیه مقویه تا که
مرض باز عود نکند **تنبیه و تذنیب** باید دانست که گاهی چند روز قبل از حدوث سکته حالتی که آنرا در کتب طبیه عربیه
لومی و فیجیدق میگویند حادث میشود و آن از علامات منذره سکته است و آن اینست که در عضلات و عروق حالتی مثل امتلاء و
ماندگی عارض گردد و بسبب آن در عروق تمدد پیدا میشود و بسبب آن تثاوب و تمطی زیاده می آید و رنگ رخسار و چشمان سرخ
میگردد و انسان میخواهد که درینحالت اعضای خود را بپیچد و کشیده سازد پس هرگاه اینحالت که از علامات منذره سکته است یافته شود
باید دانست که بعد آن سکته حادث خواهد شد و درینوقت برای ازالهٔ آن تقدما بالحفظ تدبیر مقلل دم باستعمال آرند مثل اینکه تقلیل غذا نمایند
و مسهلات که مخرج مائیت رقیقه باشند و هم مدرات کثیر نوشانند و از حرارت آفتاب دور دارند و اگر این تدبیر کافی نشود زلو حسب
مناسب زیر وق اکبر یا در شخزین چسپانند فقط کل فصل هفدهم در فالج و آنرا پرالسس بفتح بای فارسی و رای مهمله و سکون
الف و لام و کسر الف و سین مهمله اول و سکون سین مهمله ثانی نامند و آن حالتیست که در ان قوت حرکت و حس هر دو یا فقط قوت حس
یا قوت حرکت تمام بدن یا عضو خاص ناقص یا باطل شود و سبب آن رسیدن ضرر و نقصان به جسم اسود دماغی یا نخاعی
یا متغیر و ناقص شدن جسم ابیض ریشه دار دماغی یا نخاعی و گاهی نقصان و آفت در جسم اسود میبود و جسم سفید محفوظ از آفت
و صحیح میباشد و این نقصان به چند قسم بود یکی آنکه در جسم اسود انصباب خون و ورم حادث شود و بسبب آن جسم مذکور لین و بیکار و ضعیف گردد
و بسبب ضعف آن آنچه قوت حرکت و حس را از ان پیدا میشد ناقص یا معدوم شود دوم اینکه جسم مذکور بسبب نرسیدن غذا لین ضعیف و
کمزور گردد چنانکه وقت انسداد شریان از جسم غریب مثل خشک ریشه یا خون غلیظ که ازین مرض پیدا میشود سوم آنکه جسم اسود
صحیح و از آفت محفوظ باشد لیکن جسم سفید از چیزی متغیر شود یا بسبب کدام آفت قطع گردد پس قوت حرکت و حس را از جسم اسود گرفته
و به بدن نرساند چهارم آنکه اذیت در اعضای دیگر باشد مثل درد مثانه یا کرم شکم و اثر این اذیت بدر بذریعه اعصاب بدماغ
یا نخاع رسد و ازین جهت عروق و شرائین که در دماغ اند متشنج و منقبض شده ضیق گردند و بسبب ضیق و تنگی آن غذا بدماغ و نخاع
کم رسد و از ان قوت جسم اسود دماغی یا نخاعی ضعیف شود و از ضعف آن در عضوی که ازین محل متعلق عصب محرک و حساس
آن رسته قوت حس و حرکت بصورت استرخا عارض میگردد چنانکه در درد مثانه اکثر از کمر تا قدمین بدن مسترخی میشود و گاهی یک عضو
مسترخی در حرکت استرخا بود لیکن قوت حس متغیر نمیشود و صاحب مرض ازین عضو علیل احساس حار و بارد میکند لیکن
در عضو دیگر جواب و مقابل آن نسبت حرکتش صحیح است حس معدوم یا ناقص میشود مثلا در یک دست استرخا در حرکت
بود و در دست دیگر حرکت بدستور باقی و صحیح باشد لیکن حس آن ناقص گردد و سببش اینست که اعصاب حس و حرکت
از مبادی های مختلفه نخاعیه رسته اند کوظاهر از یکی شعبه نخاع برمی آیند لهذا هرگاه در شعبه عصب حرکت فساد رسد یا بیکی

این عصب در عضوی که رفته حرکت آن عضو فاسد میشود و چون عصب حس آن عضو از مبدء دیگر که صحیح ست آمده ازین جهت
حس عضو مسترخی صحیح میماند اما آنچه عصب حس عضو صحیح از زیر مبدء عصب فاسد رسته بعضو مقابل آن که صحیح الحرکت ست رفته
در ان حس فاسد میشود بسبب فساد مبدء عصب حس عضو مذکور و این امر اکثر حادث میشود و باعث تحیر میباشد که اطبای
ناواقف از تشریح در بیان سبب آن مبهوت میشوند فقط کلی و گاهی حرکت عضوی باطل میشود و استرخا در ان
ظاهر گردد لیکن در حس کدام فساد راه نیابد چنانکه در لقوه هرگاه بسبب فساد زوج سابع تنها عارض شود و زوج خامس
که آرنده حس در وجه ست از آفت محفوظ باشد پس درین وقت حرکت رخسار باطل میشود لیکن حس آن باقی میماند زیرا که
آرنده حس در ان رشته زوج خامس ست که محفوظ از آفت ست و گاهی فالج و استرخا کامل بود یعنی حس و حرکت هر دو باطل
میشوند و گاهی ناقص بود یعنی قدری حس و حرکت هر دو باقی میباشند و گاهی فالج در نصف بدن از سر تا پا واقع میشود و گاهی
سوای سر و گردن تمام بدن بود و گاهی از کمر تا قدمین بود و بالای کمر جمله اعضا صحیح بوند و گاهی فقط هر دو دست از زدن متاثر
میشوند و تمام بدن صحیح میباشد چنانکه این مرض اکثر کسانیکه اسرب میگدازند و ازان ظروف وغیره میسازند عارض میشود و گاهی
عضو صغیر مثل رخسار یا یک دست یا یک انگشت استرخا عارض میشود اما آنچه ازین اقسام در نصف جمله بدن عارض میشود آنرا
بزبان انگلش همی پلی جیا بکسر های هوز و کسر میم و سکون یای تحتانی و کسر پای فارسی و کسر لام و سکون یای تحتانی و کسر جیم
و فتح یای تحتانی و سکون الف همی نامند یعنی فالج نصف بدن و اگرچه فالج و استرخا بحسب حقیقت واحد اند لیکن این قسم را
مخصوص باسم فالج ساختن مناسب اهل لغت ست زیرا که عرب نصف بدن را فالج میگویند و میگویند فلجت الشیء ای شققته نصفین
بالجمله سبب آن همانست که بسبب سکته نوشته شده زیرا که این قسم هم از انفعال دماغ عارض میشود مثل آنکه خون کثیر از انصداع
عرق خارج شده دماغ را غمر کند یا آب در بطون آن زیاده شود یا در دماغ ورم پیدا شود یا دماغ نرم شده منغمر گردد و گاهی اصل
مرض در اعضای دیگر بود و اذیت آن بدماغ رسیده موجب فالج میشود چنانکه در امراض رحم و درد مثانه و وقت تولد کرم
در شکم فالج پیدا میشود و درین مرض رخساره یکجانب و نصف زبان و تمامی عضلات نصف بدن از دست و پای جانب
علیل مسترخی میشوند لیکن چشم و ابروی انجانب صحیح بوند و باختیار بیمار حرکت کنند و بند می شوند زیرا که عصب محرک آن از زوج
سالم آمده که از آفت محفوظ است در آن فساد راه نیافته و گاهی درین قسم فالج حس هم باطل میشود و لیکن اکثر آنست که قوت
حرکت باطل میشود و حس قدری باقی میماند علامات یکبار یا آهسته آهسته قوت حرکت نصف بدن زائل میشود و گاه مثل
گزیدن مورچه قبل حدوث مرض حالتی بر انگشتان دست و پا محسوس شود یا فقط احساس سوزش قلیل درین مقامات بیمار میکند
سبب بیماری میباید که گویا این کیفیت مثل دبیب نمل از انگشتان بالا میرود و سببش اینست که چون انفعال پیش در جسم اسود پیدا میشود
و آن میخواهد که اذیت خود را دفع کند پس بار بار برای دفع آن کوشش و حرکت میکند و ازان باعصاب اذیت میرسد و اثر
آن اذیت تا سر انگشتان که محل تمامی اعصاب ست ظاهر و منتهی میشود در این حالت مادام که جسم اسود ضعیف شود و از دفع کردن اذیت

بازماند محسوس میشود بعده زایل میگردد و چون دست و پائی علیل را از دست خود بر داشته واگذارند فوراً بر زمین می افتد و بیمار را اختیار
و قدرت نباشد که دست و پائی خود را از افتادن باز دارد و در شروع این مرض هرگاه حدوث آن از انفعال بیشتر جسم اسود دماغی باشد
تمدد و تشنج در اعضائی بیمار پیدا میشود زیرا که اعصاب حرکت متأذی میشوند و چنانکه از تأذی اعصاب حس کیفیت گزیدن مورچه و حرکت
آن بر سر انامل محسوس میشد از تأذی اعصاب حرکت کیفیت تمدد در عضلات حادث میشود ولیکن بر داشتن اعضا بیمار را
ممکن نباشد و بسبب ضعیف شدن جسم اسود که مبدء قوت حس و حرکت ست و بعد چند روز هرگاه جسم اسود بسبب ورم ضعیف
و بیکار میشود اعضا مسترخی میشوند و کجی در دهن عارض میشود و شدق جانب علیل مسترخی میگردد و بسبب آن لعاب
از دهن جاری میماند ولیکن باید دانست که جانب مسترخی وجه بیمار میباشد و جانب تشنج صحیح بود و چون بیمار را امر کنند
که دهن را جمع کرده هوا را بزور دفع کند چنانکه برای گل کردن چراغ میکنند درین وقت اطفائی چراغ ممکن نباشد بلکه
هوا از راه شدق خارج شود و رخسار علیل منتفخ میگردد چه بسبب ضعف بر دفع کردن هوا قدرت ندارد هوائی که در دهن
می آید خارج میشود و از آن انتفاخ پیدا میشود و چون طعام میخورد طعام در میان دندان و رخسار علیل مجتمع میگردد
چه او بسبب ضعف استرخای خود وقت از دندان طعام را از خود دفع نکند و در آن باقی میماند و چون خواهد که زبان را از
دهان برآرد و زبان را بسوی جانب صحیح گرداند بی اختیار زبان بسوی جانب علیل مائل میشود زیرا که در زبان دو
عضله از یمین و یسار آمده اند و عضله جانب ایمن تحریک بسوی جانب ایسر میکند و عضله جانب ایسر تحریک بسوی
ایمن میکند و چون در جانب ایمن استرخا شد از تحریک عضله جانب ایسر بسوی ایمن میرود زیرا که محرک آن بسوی
ایمن باقی نمانده و همین فرق ست در زبان و رخسار که رخسار بعد استرخا بجانب صحیح مائل شود و زبان بعد استرخا
بسوی علیل میل میکند و ایضاً در گفتار علیل تغیر واقع میشود بسبب ضعف عضلات حلق و زبان و دهان چنان کلام ثقیل
ادا کنند که دیگران بدشواری می فهمند و درین قسم بیمار را تغمیض جفن ممکن میباشد زیرا که زوج سابع از عصب که محرک جفن ست
بر تغمیض از آفت محفوظ میباشد لیکن چون در زوج ثالث که کارش برداشتن و کشادن چشم ست هم نقصان راه یابد در چشم
هم استرخا ظاهر گردد و قدری چشم کشاده و کج محسوس شود بسبب استرخای جفن اعلی و چون در زوج خامس هم نقصان
راه یابد حس وجه هم در جانب علیل ناقص یا معدوم گردد ولیکن اکثر آنست که این زوج محفوظ میماند و حس وجه
بحال صحت درین مرض میماند و در هر عضله که استرخا عارض میشود لاغر میگردد زیرا که بسبب استرخا از کار خود معطل
میشود و بسبب بیکار شدن آن غذا الیش کمتر میرسد چه غذای عضله از کثرت حرکت آن میرسد پس لاغر و بیکار و
ضعیف میشود و چون بعد لاغری عضله صحت حاصل شود و مرض فالج زائل گردد و باز بذریعه عصب قوت حس و حرکت
از دماغ دران میرسد این عضله اثر قوت را قبول نمیکند و بعد زوال مرض اصلی هم مرض نقصان فعل موجود میباشد
لهذا رازی گفته است اذا کان عضو المفلوج قد بدا النحول والضمور فلا علاج له علاج عام این مرض آنست که چون

مرض ظاهر شود بیمار را بر پلنگ خوابانند و محفوظ دارند بآرام تمام بنحوی که سر آن از اعضای دیگر قدری بلند باشد من بعد فوراً وقت
حدوث و ظهور مرض بلا امهال تنقیه احتقان نمایند تا امعا از فضول بزودی پاک شوند و سبب مرض قوی نگردد و اول تنقیه از آب
نمک یا روغن بید انجیر و آب گرم فرمایند من بعد غور کنند که سبب مرض اگر امتلای خون بود یا زیاده خون در دماغ مجتمع بود و آن دانسته شود
از حمی و آثار حرارت دماغ و گرمی سر و قوت نبض و سرخی چشمان و وجه پس درین وقت فصد گیرند یا زلو چسپانند بر صدغین من بعد
مسهل قوی نوشانند و احتقان یا ایلوه و پتاس کاربناس همراه ما الشعیر نمایند تا خون بسوی امعا جذب شود و از دماغ فرود
آید و اگر از اجتماع آب در دماغ بود یا سبب کمزوری ظاهر باشد و سر گرم شود و اطراف سرد و نبض ضعیف باشد درین وقت زنهار
فصد نگیرند بلکه احتقان تنقیه نمایند به روغن بید انجیر و روغن تارپین و اگر کمزوری زیاده بود تیزاب امونیا بوها نند و امونیا کاربناس
با آب حل کرده بنوشانند تا اینکه نبض قوی گردد و چون قوت در نبض آید نوشانیدن امونیا موقوف کنند و مسهل دهند هرچه مناسب
دانند بعده هر روز بیمار را به منبهه هر کاری که باید بعلاجش مشغول شود و اندام و اطراف علیل را مالش فرمایند و غذای خوش
خورانند و چون دانسته شود که سبب فالج امتلای شیئ دماغ بوده و آن رفع شده و این دانسته میشود بزوال حمی و سرعت نبض و
رفع شدن گرمی سر و بدن و صحت عقل و حواس آن زمان استرکنیا یک حصه از بست و چهارم حصه یک گرین همراه اسافیتو کر ایسیتڈ ایلوتا
خالص حل کرده بنوشانند یا بطور حب بخورانند و باید دانست که استرکنیا در اکثر اقسام فالج و استرخا مفید است الا جائیکه فالج از
ملائکت دماغ عارض شده باشد و علامتش آنست که در ان عضلات جانب حسی و دست علیل سختی و عضلات جانب الحسی
تشنج بود و از ان دست جانب مفلوج کج و مائل بسوی سینه و شکیا شده باشد پس درین قسم استرکنیا مضرست زیرا که این
فالج مرکب بود از استرخا و تشنج و استرکنیا مولد تشنج است و لیکن بیشتر این علامت در فالج کبار و مشایخ یافته میشود و هر گاه
در امراض صعبیه که فالج هم باشد و درد در عضلات و غیره باشد درین وقت هم استعمال کچله و مرکبات آن نشاید چه درینها فوت
در اعضا باشد مگر از ملائکم شدن دماغ و سبب آن درین وقت مضر شود فتامل و بعد آن بذریعه زنجیر برقی تقویت
بدن نمایند و طریقه آن مخالف است یکی آنکه یک سر آن بر سر و سر دیگر بالای سر انگشت پا نهاده حرکت دهند یا یک راس
آن بر مهره های پشت یا گردن جائیکه سبب مرض ... سر دیگر را بر سر انگشت پا یا یک سر آنرا بر کمر و سر دیگر را بر سر انگشت
پا یا یک سر را بر دست و سر دیگر را بر سر انگشت پا نهاده حرکت دهند لیکن این علاج را باید که بعد یک دو ماه هر گاه مرض
فرو نشود بکار برند والا عوض فائده نقصان بیشتر از ان حاصل میشود و همچنین از نهادن پلستر که از فلفل گس بود
بر سر یا پس راس و بر گردن یا بر مهره های پشت ... نهادن مفید است و بعد حصول صحت علاج فروع
باید نمود در علاج سکته نوشته شده بجا مفید بود و آنچه در کتب [illegible] نوشته اند که درین امراض در هفته بر نوشانیدن
مسهل اکتفا کنند و مسهل نه دهند و بعد در هفته تنقیه نمایند غلط است بلکه از وقت عروض مرض علاج به تنقیه نمایند و بسبب
قوی شدن نه دهند قسم دوم آنکه در تمام بدن بجز شاخهای رقبه و وجه عارض شود و عام از اینکه از هر دو دست تا قدمین یا از

کمر تا قدمین مسترخی شوند و درین قسم حس و حرکت هر دو یا ناقص یا باطل میشوند و سبب آن در نخاع میباشد و این ظاهر میشود
باینکه گردن و رو و عقل و حواس و دماغ صحیح میباشند و سببش همین ست که در دماغ آفتی نه رسیده و سبب مرض یا رسیدن ضرب
و نقصان بسبب ضربه بر مهره های گردن و پشت میباشد که ازان فقار نیز جدا شوند و بسبب آن نخاع شکسته یا منغمز
شود لیکن اگر از فقره اولی عنق تا فقره سوم شکسته شود فوراً بیمار میمیرد و اگر از چهارم تا آخر ضرر رسد بنحو مذکور این مرض
عارض میشود و ازین بیان ثابت شده که سبب این مرض از فقره چهارم گردن شروع میشود و گاهی بسبب مرض عظام فقار
هم این مرض عارض گردد مثل اینکه استخوان فقره ملائم شده بسوی قدام یا خلف یا یمین یا یسار مائل شود و ازان نخاع
منغمز گردد و این سبب اکثر در اطفال تا سن شانزده سال و دختران را تا رسیدن بعمر چهارده سال پیدا میشود و گاهی بسبب
ورم نخاع و گاهی از لین شدن آن این استرخا پیدا میشود و گاهی عروق صغار که در غشا اند منصدع شوند و ازان
خون کثیر خارج شده نخاع را منغمز میسازد چنانکه در سکته دماغی میشود و فی الحقیقت این هم خود سبب سکته نخاعی ست که ازان فالج
حادث میشود و گاهی بسبب درد مثانه که وقت پیدا شدن رمل و حصاة یا از ورم کلیه بسبب آتشک و سوزاک دران حادث میشود
این استرخا پیدا میشود و هم از کثرت مباشرت با زنان و از رسیدن سردی مثل آنکه کسی در آب سرد تا کمر فرو رود و دران
مکث کند و از ورم هر دو غشای غلیظ و رقیق که بالای نخاع محیط اند و هم از خوردن بعض اغذیه مثل دال که یک قسم کرسنه که دانه
آن خرد میباشد و از خوردن حیوان سیاه که در گندم پیدا میشود و دران سوراخ میکند هم این مرض حادث میشود و از
زیاده خوردن ارگت که قسمی از چوب ست هم این استرخا حادث میشود. علامات آنچه ازین قسم استرخا بسبب مرض عارض
میشود دران از سر انگشت هر دو پا حالتی مثل گزیدن مورچه محسوس میشود و قوت کم میگردد و ممکن نبود که بیمار قدمهای خود را
باختیار و قدرت از زمین بردارد بلکه پا را کشیده راه میرود و بالجمله پا را باختیار مریض نمیباشد و تعطل حس و حرکت از قدمین ظاهر شده
تا کمر میرسد بتدریج و گاهی تا شکم هم میرسد و بیمار را تا جائیکه استرخا رسیده منتهی شده و حس معطل شده چنان معلوم میشود که گویا
کسی آنجا را از رسن محکم بسته است و آنزمان گاهی سلس البول و گاهی احتباس بول و همچنین جریان شکم یا قبض طبیعت
عارض میگردد و بالجمله بول و براز از اختیار مریض دفع نمیشود و قاروره کدر یا سفیدی و بدبوی بسیار بود و قریب سرین بر
مفصل استخوان ورک یا عجز زخم پیدا میشود زیراکه بسبب عدم حس و حرکت چون غذا کم میرسد جلد ضعیف میگردد و از مالیدن
دران زخم پیدا میشود و چون زخم پیدا شود و از علاج در آن نفع ظاهر نگردد روز بروز زیاده میشود و گو بیمار بسبب عدم حس شکایتی
از درد و الم نمیکند لیکن بسبب خارج شدن ریم و فاسد شدن خون روز بروز ضعف زیاده میشود تا آنکه می میرد و
آنچه بسبب رسیدن ضربه بود فوراً بعد ضرب و سقوط عارض میشود. انجام این قسم آنست که آنچه بسبب ضربه و شکستن
استخوان و جدا شدن آن از مفصل فقار بود لا علاج ست و آنچه از مرض فقار یا نخاع بود دران از علاج قدری
خفت ظاهر میشود لیکن صحت کلی حاصل نمیشود و آنچه به پسران و دختران نا بالغ یا از کثرت مباشرت زنان یا از درد مثانه

که بسبب آنتناک دفع عضو مجری بول متورم شده باشد یا از پیدا شدن ریگ و حصاة افتاده باشد صحت پذیر است علاج
آنچه از رسیدن ضربه و شکستن استخوان افتد لا علاج ست و آنچه از مرض استخوان پیدا شده باشد دران تدبیری سازند
که استخوان کج شده راست شود و هر نحو که ممکن باشد و بهترین حیل برای آن اینست که آنچه در ولایت انگلستان نیمه آستین کمانی آ
برای راست کردن فقار ظهر میسازند آنرا به بیمار پوشانند تا بذریعهٔ آن آهسته آهسته استخوان راست شود و برای دفع کردن سمی
استخوان شیرهٔ فاسفت آف لائم از نصف ڈرام تا یک ڈرام هر روزه به بیمار نوشانند و آنچه از ورم نخاع بود دران اول محل ورم
از برآمدگی یا درد موضع معلوم و معین کنند پس بعد بر آن زلو چسپانند یا پلاستر ازنکس گس نهند و قدری کیلومل خورانند تا
الفل هیئت نخاع را دفع کند پس بعد ایوڈائیڈ پٹاس خورانند تا سیماب را از بدن بیرون کند پس بعد چون ثابت شود که ورم
برطرف شده و آن از زوال وجع و ورم و حرارت موضع ثابت میشود پس اسٹرکنیا نیم حصه گرین بخورانند بنحوی که
در قسم اول مذکور شده و اگر ازین هم نفع تام حاصل نشود ارگٹ بطور ٹنکچر یا حبّا بخورانند و بر اعضای مسترخیه برای مالش امر
فرمایند و بهتر آنست که بعد مالش این دوا بر عضو مسترخی طلا کنند و چنان مالند که در اعضا جذب شود و صفتش اسپرٹ کیمفر یک اونس
ٹنکچر کینتاروس دو ڈرام امونیا کاربناس یک اونس در سه اونس روغن کنجد حل کرده بر اعضای مسترخیه مالند نوع دیگر
روغن تارپین سه ڈرام امونیا کاربناس یک اونس در سه اونس روغن کنجد حل کرده بر عضو مسترخی مالند این ترکیب
برای کسیکه مجتنب از شراب است بکار می آید و روغن خردل و روغن سرشف نیم گرم کرده مالیدن مفید است و نوشانیدن
ٹنکچر زراریح از ده قطره تا بست قطره یا خورانیدن سفوف زراریح از یک گرین تا سه گرین برای اصلاح مثانه و
جاری شدن بول مفید است و آنچه از خوردن اغذیهٔ مولدهٔ فالج عارض شده باشد دران ترک اغذیهٔ مذکوره و
علاج عام استرخا که آن مالش عضو ست کافی بود و آنچه از کثرت مباشرت بالنسوان بود دران ترک صحبت زنان
نمایند و در جمیع اقسام فالج و استرخا در آخر از تدبیر برقی تقویت اعضای مسترخیه نمایند و در امراض مذکوره بسیار خیال حفظ مثانه دارند
که در آن بول مجتمع نشود و از ان مثانه متضرر نگردد و هرگاه قدری برآمدگی در مثانه محسوس شود یا محسوس شود در هر سه یا
چهار ساعت یکبار ضرور قاثاطیر انداخته مثانه را از بول صاف کرده باشند و زنهار ازین غفلت نکنند قسم سوم
آنکه در هر دو دست فقط استرخا عادت شود و تمام بدن محفوظ باشد و درین قسم استرخا تنها در عضلات زندین استرخا
می افتد و آنرا بزبان انگلش لیڈ پالزی یعنی فالج اسربی میگویند زیرا که این فالج تنها بسبب اسرب بکسانیکه همیشه کار اسرب
میسازند مثل کسانیکه حروف سیسه برای طبع در مطبع یکجا درست میکنند عارض میشود و سببش اینست که اجزای
اسرب که وقت گداختن در هوا مشوش میشوند بذریعهٔ هوا در بدن داخل شده با خون مختلط میشوند و هم
از خارج بذریعهٔ ملاقات اسرب از جلد بدن بذریعهٔ مسام اندرون بدن رفته با خون آمیخته در اعصاب حس و حرکت
و عضلات زندین خصوصاً عضلات جانب وحشی زند نفوذ رفته در جرم اعصاب چنان تغیر پیدا میکنند که ازان

چنانکه قوت حرکت وحس دران نفوذ میکرد نافذ نمیشود واگر قدری نفوذ هم کند عضلات بسبب فساد حال عصاب از اثر قوت متاثر نمی شوند وگاهی اجزای اسرب بذریعه ظروف طعام وآب در بدن داخل میشوند لهذا باید که همیشه از خوردن واشامیدن در ظروف اسربی احتیاط کرده شود علامات اول آنکه هر دو دست از مفصل زندین که بامشت دست است مسترخی شده می آویزند وبیکار میشوند دوم آنکه عضلات زندین جانب انسی دوحشی هر دو خشک ولاغر میشوند سوم آنکه بر سر لثه گرد دندان خط سیاه پیدا میشود وسببش آنست که اجزای اسربی عروق لثه را که بر سر لثه هستند از حرکت بند میکنند وازین جهت خون در آنها جاری نمیشود بلکه قدری بر سر آنها سیاه شده باقی میماند چهارم آنکه طبع بسیار قبض بود پنجم آنکه گاه گاه قولنج از ان عارض میشود انجام مرض اینست که اگر علاج کرده شود صحت میشود وگاهی منجر بصرع میگردد وبعد آن هلاک میشود علاج اول اجزای اسربی را از بدن بیرون کنند وبرای اخراج آن پتاس ایڈایڈ از پنج گرین تا ده ویابست گرین بعد چهار چهار ساعت باب حل کرده بخورانند یا فیری ایڈایڈ از پنج گرین تا ده گرین بنوشانند ودر آبگرم علیل را هر روز بنشانند تا اجزای اسربی خارج شوند واگر این آب گوگرد بود بهتر است واگر آب گوگرد میسر نشود سه توله گوگرد سائیده با پتاس سلفائیڈ که از دو اونس تا چهار اونس باشد حل کرده در آب گرم آمیخته در آن بیمار را نشانند این تدبیر اخراج اجزای اسربی ست چون اسرب خارج شود تدبیر تقویت اعضای مسترخیه نمایند وبرای آن بر اندام وعضلات علیل مالش زیاده سازند وبعد مالش از زنجیر برقی تحریک وتقویت کنند باین نحو که یک سر آن در دست راست ویک سر آن در دست چپ بیمار داده تحریک کنند واسترکنیا خورانند بقدر ربست وچهارم حصه گرین واین را روزانه خورانیده باشند بنحویکه سابق گفته شده وچون درین مرض طبیعت قبض میباشد دبلا ظهور صحت در بدن از دادن مسهل درد امعا زیاده میشود زیراکه درین مرض ریشه طولانی امعا مسترخی وریشه مدور عریض متشنج میباشد درین صورت مسهل فعل خود را بدشواری میکند لهذا تا ظهور صحت وخفت مسهل ندهند وعوض آن از آب گرم یا آب صابون یا از آنچه مناسب دانند از ان بطور حقنه امعا را هر روز صاف کرده باشند تا قبض شکم رفع شود وچون آثار صحت ظاهر شوند مسهل دهند ودر مسهل قدری بلاڈونا ضرور شریک کنند تا که تشنج ریشه عریض را کم کند وآهسته آهسته شکم را از جانب راس تا جانب چپ مالیدن معین بر رفع قبض میشود وچون بیمار را صحت تامه حاصل شود لیکن بعد از هم اورا اجتناب از عمل اسرب ممکن نباشد درین صورت اورا امر وتعلیم کنند که قبل خوردن طعام دست ودهان وریش وبروت خود را خوب از آب بشوید وآبی که میخورد باشد در آن قدری سلفیورک ایسڈ انداخته بنوشد ولباسی که وقت کار اسرب می پوشد آنرا بعد فراغ از کار

بشود و از بدن فوراً جدا کند تا از ضرر آن محفوظ ماند قسم چهارم که استرخای عضو خاص صغیرست مثل استرخای
یک دست یا یک انگشت و آن بسبب منجمد شدن عصب که آرنده حس و حرکت باشد می افتد بی آنکه سببش
در دماغ یا نخاع بود و آن بچند وجه میشود یکی آنکه کسی دست خود را بر جسم صلب نهاده بخواب رود و از آن عصب
منجمد شود یا در عصب بند کور سختی یا ورم پیدا شود دوم چنانکه از زخم عصب این استرخا پیدا میشود از قطع عصب هم پیدا
میشود اما آنچه از زخم عصب ست اگر تا درون عصب رسیده باشد گاهی این استرخا همیشه باقی میماند لیکن در حس فتور واقع
نمیشود و گاهی این قسم استرخا از بستن رباط که وقت شکستن استخوان به زور و قوت بندش میکنند حادث میشود که
طبیب خیال آن نه کند و آنچه از قطع و زخم عصب حادث میشود پس اگر عصب کبیر قطع شده لا علاج ست و اگر عصب کوچک
قطع یا زخمی شده باشد بعد اتصال امید صحت ست بالجمله درین جمله اقسام مالش اندام و تقویت اعصاب بذریعه زنجیر برقی
نماید و گاهی استرخای عضوی از کمزوری شروع میشود و لیکن سببش ظاهر نباشد و رفته رفته تمام بدن را عام میگردد و همه
بدن در آن خشک میشود و لاغر گردد و آخر امر بسرفه کهنه منجر شده هلاک میکند و سببش اینست که چون کمزوری
به سینه رسد از دفع کردن بلغم عاجز شود و بسبب آن از انسداد تنفس هلاک میشود و درین سبب آن در میان
اطبا قیل و قال بسیارست اما اقرب آنست که این استرخا از فساد جسم اسود دماغی پیدا شود و علاج خاص آن نیست
شاید از تحریک و تقویت بوساطت زنجیر برقی فائده ظاهر شود و البته باید دانست که قسمی از استرخاست که در آن عضلات کف دست
راست که زیر انگشت ست ماؤف و متاذی و مسترخی میشود و ریشه عصب محرک که در انست ضعیف و مسترخی میگردد
و بسبب آن قوت انگشت زائل میشود و اکثر این قسم استرخا کاتبان و محرران که زیاده تحریر کنند عارض میشود
اسمش بزبان انگریزی آنرا اسکرویس پالزی بکسر الف و سکون سین مهمله و کسر کاف و ضم رای مهمله و سکون واو و فتح
نون و سکون رای مهمله و سین مهمله و فتح بای موحده فارسی و سکون الف و لام و کسر زای معجمه و سکون یای مثناة تحتانی بمعنی
فالج کاتبان نامند و اکثر این مرض از زیاده مشقت کردن در کتابت عارض میشود علامتش آنست که در زیر انگشت دست راست
درد می شود و رفته رفته این درد تا مفصل شانه میرسد و از گرفتن قلم در دست و نوشتن اذیت در دست و زیر انگشت زیاده میشود
و آخر چنان شدت میکند که اگر بجبر قلم را گرفته هم کتابت نماید از اذیت انگشتان کشاده قلم خود بخود از دست می افتد
و نوشتن ممکن نشود علاج این مرض آنست که دست را آرام دهند و بحالت سکون دارند و مطلقاً تا عود قوت کتابت
ترک کنند و هر گاه درد شدت کند مسکنات وجع و محللات را با هم مقویات از خارج استعمال نمایند و مقویات راس و عصب
مثل مرکبات فاسفورس و آهن و کچله و استرکنیا و ادویه که آرام به دماغ میرسانند مثل برومائیڈ پاسیم و هائیڈریٹ کلورل
ٹینکچر پائی سانگس وغیره حسب مناسب ضم کرده بنوشانند و آنچه در علاج فالج نوشته شده اینجا بعمل آرند
وضع رالبهی وار در ما نقلیه مقویه خورانیدن و همچنین برای تقویت حرکت گشتن بخشیدن ارتسلیل نوشتانیدن

وهم نوشانیدن روغن جگر ماهی یا فاناک سرپ مفید است امر فرمایند که مریض سیر بلاد های مختلفه نماید که اختلاف اهویه درین مرض مفید است چون کنند شود استعمال زنجیر برقی بران مفید بود و اگر مریض در خون استعداد روماتیزم هم داشته باشد همراه ان علاج روماتیزم هم فرمایند با نچه مجمل آن نوشته خواهد شد انشاالله تعالی **فصل بیست و سوم در تشنج عضو خاص** مثل دست یا پا و آنرا بلغت انگریزی اسپازم گویند هرگاه تشنج عام باشد ابتدا آن و نشان مند آن این است که عضله قابضه مائل کنند مفصل بسوی مبدء خود مجتمع شود و سخت عریض در طول خود قصیر گردد و درین مرض هوش و حواس سالم مانند و فی الواقع این مرض صرع خاص عضو است چنانکه صرع تشنج عام بدن است و اصل سبب آنست که انچه اعصاب عضلات مسطوره می آیند زیاده قوت از دماغ می آرند و عضلات مقابل عضلات مذکوره و آن ضعیف میشوند اعصاب آنها کمتر قوت از دماغ می آرند چون راست شدن و مستقیم ماندن عضو موقوف بر آنست که از عضلات جانب و حشی و انسی از هر طرف حرکت برابر صادر شود و چون حرکت عضله یک طرف قوی و حرکت عضله طرف دیگر ضعیف شود و اختلاف میان قوت عضلات در حرکت واقع شود پس هر عضله که بسبب قوت عصب خود بسوی خود عضو را میکشد بهمان جانب عضو مائل میشود و این مرض فقط در عضلات قابضه بدن مائله مفاصل عارض میشود و سبب قریب آن گاهی اصلی بود که در دماغ یافته میشود مثل آنکه دماغ از ورم نرم شود و گاهی شرکی باشد مثل آنکه از مرض حلق و صدر مثل خوانیق و ذات الجنب و از مرض شکم مثل یدان معا و تخمه سده یا مرض رحم مثل اختناق رحم یا از مرض ثدی مثل حجو اللبن فی الثدی تجمع شدن آن در مرضعات افتد و اکثر این مرض اطفال را در حیات حاده و بثورات و وقت بروز دندان پیدا میشود و همراه آن تغیر شکم باشد عارض میشود اما اگر درین حالت اسهال عارض شود حمی بر طرف میشود و از تشنج محفوظ میمانند و سبب حقیقی وقوع تشنج در اطفال درین وقت جوش خون کثرت آن در دماغ میباشد لهذا درین قسم وقت تشنج طفل بیهوش میباشد و چون زیاده بیدار مانند و زیاده گریه کنند نیز عارض میشود و گاهی خاص در اطفال تا ده سال بسبب فساد نخاع هم عارض میشود و گاهی از زیاده محنت و مشقت مثل آنکه زیاده راه رود یا زیاده کتابت کند و هم از کمزوری ضعف و وقتیکه خون کثیر از بدن خارج شود یا زیاده آب از خون بذریعه قی و اسهال بیرون رود چنانکه در مرض هیضه اکثر مشاهده میشود و ممکن است که از گزیدن بعض حیوانات هم بسبب منافی شدن ارادی بسبب آنهم عارض شود علامات اول زیرا تشنج است که عارض میشود و عرض آن گاهی دفعة بود و گاهی بتدریج پس آنچه بسبب فساد ونرمی دماغ عارض میشود بحال خود باقی میماند و زائل نمیشود بلکه عضو بسبب نقصان و فساد عضله ناقص میشود و کثیر مسترخی میباشد و بعضی عضو بعد تشنج راست شده بزمین افتد بعد آن آثار فالج از عدم حس و حرکت در ان ظاهر میشود ندانی بالتحقیق درین قسم اشتراک فالج و تشنج هر دو بسبب فساد دماغ مجتمع میباشند و انچه بسبب مشارکت عضو دیگر عارض میشود در ان بعد زوال تشنج عضو متشنج باز بحال صحت خود رجوع میکند و در عضله نقصانی باقی نمیماند و گاهی این مرض بعد سبات و گاهی بعد سکته و صرع هم عارض میشود و درین وقت از تقدم این مرض شناخته میشود که تشنج دماغی است هرگاه با امراض اعضای دیگر یافته شود باید دانست که شرکی است و باید دانست که اکثر تشنج شرکی یا دوار عارض میشود علاج آنچه بسبب ماتی و اصلی بود علاج و انچه بتبع امراض دیگر یافته شود و در آن اصل مرض را دریافته بعلاج خاص آن پرداخته و علاج عام برای جمیع اقسام آن این است که

فصل ۲۳ در تشنج عضو خاص

تشنج عضلات ناقصه بطور ثانی و شرکی

هرگاه تشنج باقی ماند اول مسهل ملایم مثل پل یا پی کمپونڈ نوشانند یا بذریعه حقنات تنقیه امعا نمایند تا از اذیت قبض امعا نجات حاصل شود من بعد
مثانه را ببینند اگر در آن بول مجتمع باشد با دخال قاثاطیر بیرون آرند که اذیت مثانه برطرف شود و عضو متشنج را آهسته آهسته است کنند
و وقت است کردن عضو همان است که دوره آغاز کند مستحکم نشود و بعد است کردن عضو بر عضلات متشنجه ضربه سازند تا از اذیت ضرب
تشنج برطرف شود و عضو منبسط گردد و پس امر کنند که بر عضلات مالش زیاده سازند بعد جمله تدابیر از زنجیر برقی تقویت عصاب و عضلات
نمایند و تشنجیکه اطفال را وقت بروز دندان و تپهای گرم ایشان عارض میشود علاجش بعد استعمال و تقلیل خون دماغ همین است که تدبیر تسهیل نبات
اسنان که کشادن لثه بنشتر است بعمل آرند و همچنین انچه از زیاده بیداری و کثرت بکا باطفال عارض میشود در ان دماغ و عصاب را
بتنویم آرام رسانند و بهترین ادویه درین وقت کلورل هایدریت است که یک دو گرین در آب حل کرده بعد دو یا سه یا چهار چهار
ساعت بنوشانند تا که خواب آید و انچه بسبب اذیت فساد نخاع عارض شده باشد در ان تفحص سبب کرده بازاله سبب فساد نخاع کوشند
و آرام دهند بعید آرند **فصل نوزدهم در تشنج حار** و انرا هیت اوپ لکسی یعنی سکته که از گرمی آفتاب پیدا شود و هم گاهی
سن استروک یعنی صدمه آفتاب گویند که بسبب زیادتی و جوش خون عارض میشود مثل کسیکه در آفتاب گرم راه رود و از ان خون
جوش آید و از ان دماغ متاذی شود و حالتی قریب بسرسام پیدا شود و بسبب آن از اذیت دماغ و عصاب تشنج عارض گردد و هم ازین
قبیل است انچه در تپهای گرم و ورم غشای دماغ حادث میشود و که انچه وقت بروز دندان اطفال عارض میگردد خصوصا
وقت بروز دندان چهارگانه که موسوم بانیاب اند بود انها چشم سرخ و بند **علامات** دفعةً درین تشنج مریض می افتد و بیهوش
میشود و در عضلاتش تشنج ظاهر میگردد چنانکه در صرع میباشد و فرق بینهما آنست که در صرع زبد در دهن می آید و درین اقسام تشنج زبد نمیآید
علاج اول سبب دریافت نمایند بعده موافق آن علاج نمایند لیکن علاج عام این اقسام آنست که هرگاه بیمار بیهوش شده
بر زمین افتد بیمار را بنحوی بر بستر دارند که سرش از همه بدن بلند باشد تا خون بآسانی فرو آید بعده آب سرد بر سر ریزند و اگر
برف موجود بود بر سر نهند و ببندند و اگر بر گلو یا کمر چیزی مثل کمربند و رومال بسته بود آنرا بکشایند تا در تنفس سهولت شود و اگر
کلورفارم موجود باشد بویانند تا اذیت دماغ کم شود و حرکت بدن سست گردد لیکن وقت بویانیدن کلورفارم این امر ضرور ملحوظ
باشد که هرگاه خفت در مرض حاصل شود و قدری تشنج باقی مانده باشد بویانیدن آن ترک کنند الا اگر انتظار رفع تام تشنج
خواهند کرد درینصورت ممکن است که در بیمار بیهوشی زیاده و قوی خواهد شد زیراکه درین مرض خود بیهوشی میباشد و کلورفارم زیاده
کننده بیهوشی است و چون این مرض باطفال عارض شود باید که فورا طفل را در آب گرم که گرمی آن از گرمی خون زیاده نبود نشانند
چه اگر زیاده گرم خواهد بود موجب زیادتی جوش خون خواهد شد پس انقدر آب گرم باشد که خون را بسوی اعضا جذب کند
و جوش در خون پیدا نکند من بعد آب سرد بر سر طفل بریزند تا خونیکه از جذب کردن آب گرم باقی مانده جوش آن منطفی شود و
چونکه وقت بروز دندان اذیت از درد لثه همیشه متصل بدماغ میرسد لهذا برای آرام رسانی دماغ کلورل هایدریت از یک
گرین تا دو گرین همراه آب حل کرده بعد دو دو و سه یا چهار چهار ساعت بنوشانند تا خواب کند و آرام آید و حرکت تشنجی برطرف گردد

فصل نوزدهم در تشنج حار

فصل بستم در تشنج کاز مشارکت رحم حادث میشود واین مرض مختص بنسوان است ودراین مرض فساد در حرکت
واقع میشود واحس بالکل باطل نمیگردد بلکه اکثر کلام نیز میشنود واقدرت بر تکلم ندارد وآنرا بزبان انگلش هستر کل کانولشن بکسر
های هوز وسکون سین مهمله وفتح تای مثنوطه وکسر رای مهمله وفتح کاف وسکون لام وفتح کاف وسکون الف ونون وفتح واو وسکون
لام وفتح شین معجمه وسکون نون نامند وبعربی اختناق رحم خوانند وسبب آن متاذی شدن دماغ ونخاع بود از فساد رحم هرگاه حیض
محتبس شود یا بخوبی جاری نگردد یا درانجم یا ورم بر فم رحم قیقه از اذیت آن دماغ ونخاع متاذی شوند ودرین وقت از جمیع کیفیات
نفسانیه مثل غم وخوف وخوشی مفرط صوت خاص مرضی پیدا میشود که انهم یکی از نشانه از خواص این مرض است که چون زنی دیگر
که صحیح بود این زن مریضه را در وقت دوره مرض بیند مبتلا باین مرض میشود بسبب هم مزاجی وهمدردی **علامات** دفعة در یکی حیض
هم مریضه مثل مصروع بیهوش شده بر زمین می افتد لیکن در دهن کف نمی دنه زید میباشد چنانکه در دهن صاحب صرع بود امادر اعضای
مریضه تشنج که عارض میشود از آن صور متعدده پیدا میشود این تشنج بر نحو خاص بحافظ صوت خاص نبود وگاه گاه درین مرض مریضه
گریه میکند وتنفس صعدا میباشد وتشنج ساعتی موقوف شود وباز شروع میگردد وقبل حدوث نوبه قدری احساس درد وکلفت از
زیر ناف شروع میشود وچنان مریضه را محسوس میشود که گویا مثل غلوله از اینجا برخاسته بالا میرود وچون تا گلو رسد بیهوش میشود وبر
زمین می افتد ودر نبض جانه صورت کدام تغیر ظاهر نبود واتا بول یا ده وصاف مثل آب می آید **علاج** هرگاه نوبه مرض شروع شود مریضه
را بآرام محفوظ دارند تا در حالت تشنج کدام ضرر باعضایش نرسد ووقت بیهوشی تیز آب امونیا برای اعاده هوش ودفع بیهوشی بویانند
وآب سرد بر رو پاشند وبر کف دست وکف پا دست بقوت بمالند تا تشنج برطرف گردد واگر ازین تدابیر تشنج زایل نشود از روغن تارپین
وحلتیت وروغن بید انجیر وآب گرم حقنه دهند تا امعا صاف شوند واذیت دماغ کم شده تشنج رفع گردد واگر بعد ازین هم تشنج باقی ماند
کلاروفام قدری بویانند تا اذیت دماغ برطرف شود وآرام حاصل گردد واگر کلاروفام موجود نباشد مریضه را ترسانند وچنان کلمات
بگویند که از آن خائف شده خود را بهوش آرد مثل اینکه بگویند که جامه اش را بر کنند واو را برهنه سازند یا موی سر آنرا تراشند یا پشه از
نیش مگس زنند که آبله پیدا کنند تا از خوف برهنگی یا اذیت دوای حاد ترسیده خود را بهوش آرد زیرا که درین مرض اختیار بی
اختیاری هر دو در مریضه میباشد وقدری بلادت وبیعقلی هم درین مرض پیدا میشود وبعد رفع نوبه ودفع تشنج تدبیر تنقیح واجرای حیض
کنند وچند روز تا که حیض جاری شود دوای بدرقه وبدرقه خواهند دبویانند که ازین هم فایده حاصل میشود وصفت دوای مذکور تنکچر اسا
فیتدا یعنی حلتیت یکدرم امونیا تنکچر آن یک نصف درم تنکچر آف لیمین یکدرم مشک خالص یک رتی وگرین با آب کافور حل کرده
قدری قدری بعد دو ساعت نوشانند **فصل بیست ویکم در مرض کوریا** بضم کاف وسکون واو ورای مهمله وفتح یا
وسکون الف یعنی رقص کردن ودویدن آنهم تشنج خاص است که در یک عضو یا یکجانب بدن یا در هر دو جانب بطور اراد
عارض میشود وچون در هر دو جانب بود درانوقت در یکجانب قوی وزیاده ودر جانب دیگر ضعیف وقلیل میباشد
ودرین مرض در هوش وحواس قدری نقصان راه مییابد لیکن بکلی بطلان نمیرسد سبب خاص آن اینست که درین مرض

در عضلات باسطه و قابضه اختلاف در قوت محرکه واقع میشود و با اختلاف قوت در مریض آثار اختیاری و بی اختیاری هر دو ظاهر
میباشند از ان صورت خاص این تشنج بر این منوال بود که هرگاه میخواهد که چیزی را بردارد بجنبش اختیار و اعانت عضله باسطه
دست خود را دراز کرده آنرا میگیرد و قریب خود می آرد لیکن در اثنائی راه از تشنج عضله قابضه بی اختیار شده آنرا می اندازد
و موافق اراده خود بانجام نرساند و این مرض از عمر پنج سالگی تا پانزده سالگی عارض میشود و بعد آن خوف عروض این مرض
نمیباشد چه اگر بسبب قرب آمدن حیض یا از نه آمدن آن یا از قرب بلوغ است تا این سال از هر دو فراغت حاصل میشود لهذا
اکثر در تجربه ظاهر شده که بعد پانزده سال این مرض پیدا نمیشود و اگر در میان پانزده سال عارض شود و از علاج دفع نگردد ممکن است
که باقی ماند سبب بعید آن اکثر از کرم شکم و از بدهضمی طعام که از خوردن غذائی ناموافق است و از کیفیات نفسانیه مثل خوشی
و غم و فزع خصوصاً فزع که ازین زیاده این مرض پیدا میشود زیرا که از همه این امور دماغ و نخاع متاذی میشوند و بسبب آن حس سوء
دماغی و نخاعی متضرر میشود و گاهی دیدن این مریض اطفال دیگر هم باین مرض از رهم مزاجی همسری مبتلا میشوند و سبب این
ابتلا ضعف و کمزوری بدن میباشد علامات این مرض بسبیل ورود عارض میشود و ابتدا تشنج عضو خاص میکند پس باز
شده عام به بدن میگردد و این تشنج در حال بیداری میشود و در عالم خواب جاده شده نمیگردد و اگر مرض نرود دفع شود در مریض تغیری
حادث نشود اما گاه تا مدت دراز مانده مریض ضعیف و مهزول میگردد و خاصه عضو متشنج بسیار لاغر میگردد و درین مرض حمی و حرارت
ظاهر نبود و گاه گاه وقت خوردن طعام نوشیدن آب از تشنج عضلات حلق و حنجره در ازدراد دشواری ظاهر میشود و گاهی در تکلم الفاظ
صاف ادا نمیشود بلکه فافا شه یاوه در کلام صادر میشود علاج بر بدن این مریض آب سرد ریزند و اگر وقت بارش باران میسر آید
پنج شش دقیقه بیمار را نشانند بهتر باشد تا از سردی آب قوت در اعصاب آید بعد بتقویت تحلیل از خورانیدن ادویه مقویه سقویه
پرهیزند و قبل استعمال ادویه مقویه مسهل خفیف که از ان یکبار بکشادگی طبع اجابت شود نوشانند بعد آب آهن کشتنی نوشانند
و درین مرض از خورانیدن سم الفار که بشتم حصه یک گرین باشد یا نوشانیدن عرق آن که از سه قطره تا پنج قطره همراه آب ساده
روزانه سه بار نوشانند نفع عظیم و قوت جسم حاصل میشود و این علاج این مرض است با برائی دفع کردن اسباب خاصه آن مثل کرم
شکم و غیره پس علاج خاص هر سبب که در ذیل آن مذکور خواهد شد انشاء الله بعمل آرند فصل سی و دوم در تشنج که موسوم
بزبان انگلشیه کاتالپسی است و بعربی مارکه و اخذه و شخوص جمود مینامند اگرچه بسبب آن تابعین اطبائی یونانی بگیرند
لیکن حقیقت آن نسبت کرد قسمی خاص از تشنج است که هر دو عضله باسطه و قابضه یکبار دفعته عارض میشود و جمله عضلات بدن
از حرکت ارادی عاجز میباشند و این تشنج هم بادوار عارض میشود و وقت عروض آن انسان بر هیئتی که باشد مثل آنکه نائم بود
یا نشسته یا قائم یا راکع یا ساجد بر همان هیئت حالت باقی میماند اگرچه عضلات بدن باختیار مریض از حرکت عاجز و غیر مطاع
میباشند لیکن فی الحقیقت سخت و صلب نمیشوند بلکه هرگاه شخص دیگر خواهد که عضائی علیل را راست هموار یا کج کند عضلات مطیع در تحرک
بوند و کج و راست میشوند و هوش و حواس بیمار صحیح میباشند لیکن او را ممکن نبود که باراده خود شماره نماید و هر آنچه پیش او واقع میشود

فصل سی و دوم در تشنج که موسوم
بزبان انگلیشی کاتالپسی است

شود وبعد استحکام تاثیر سمیت آن اینست که تشنج در گلو و بر پرده شکم معضوض ظاهر میشود و از فم معده در و شروع میشود و تا قلب گاهی
تا گلو میرسد در دهن علیل لعاب لزج چسپنده پیدا میشود و عطش زیاده میگردد لیکن از آب خائف میباشد ازین سبب نمینوشد
و در اوایل هوش و حواس علیل صاف بوند لیکن در آخر امر در مریض بیخودی و بدحواسی و هذیان ظاهر میشود در بعضی تا مرگ هم گاه
حواس باقی میماند لیکن باید دانست که این علامات مذکوره بر یک طور در همه اشخاص یافته نمیشوند بلکه در اشخاص متعدد باطوار
مختلفه یافته شوند چنانکه گاه گاه قبل ظهور علامات مذکوره بر محل زخم گزیدن سگ دیوانه که به شده باشد سرخی و ورم ظاهر میشوند
قدری درد در آن مثل غزا بره پیدا شده بسوی اعلی بدن صعود میکند از همه بیشتر و طبیعت کلب بکلب یعنی سگ گزیده علامات
مالیخولیا مثل غم بی وجه و وحشت کمی خواب وقت شب حسب حدت عارض میشود و اشتها ساقط گردد من بعد عطش پیدا میشود
بعد آن علامات مذکوره عارض میشوند اما هرگاه مرض مستحکم شود تشنج عام بدن باد وار عارض میگردد و وقت دوره تشنج عقل
زایل میگردد و حرکات مجنونانه صادر میشوند گاه گاه میخواهد که هر که از پرستاران وغیره ازان قریب آید آنرا بگزد و لعاب از دهانش
جاری میشود و هر قدر که لعاب جاری میشود عطش زیاده میگردد لیکن هرگاه آب و بروی آن آید یا کسی کرآب کند یا رشتی بپیچید
یا هوا باو رسد یا کسی بدن آنرا مس کند فوراً تشنج خایف عظیم باو عارض شود و مثل حالتی که طفل را از نشانیدن در آب سرد عارض
میگردد و براو طاری میشود و آواز خایفانه از او برآید و گاهی تشنج او چند ساعت برطرف میشود و بسبب آن آب مینوشد و ازین سبب
مردمان گمان میکنند که صحیح شد لیکن بعد آن باز تشنج عارض میشود انجام این مرض هلاکت است گاهی از بند شدن حرکت
قلب غش کرده می میرد و گاهی بسبب بند شدن حرکت ریه و تشنج حلق هلاک میگردد و در زمانی بسبب زیادتی ضعف و شدت کمزوری
می میرد لیکن باید دانست که ضرور نیست که هرگاه سگ دیوانه کسی را بگزد معضوض باین مرض مبتلا شود بلکه آنچه از تجربه لائق ثابت شده
اینست که از پانزده یا بیست کس معضوضین یکی بانحالت مبتلا میشود و زیاده ورین کسی مبتلا میشود که زخم بر دست یا روی آن رسیده باشد زیرا که برین مواضع لباس
ساتر نمیباشد که بسبب آن دندان سگ از لعاب سمی صاف شده در بدن داخل شوند و گاهی در دماغ سگ ورم پیدا میشود
و بسبب آن بعض اعضایش مثل دست و پا مسترخی میشوند و درین وقت بسبب متاذی بودن خود هر که نزد آن رود آنرا میگزد
اما از گزیدن آن ضرری نمیرسد علاج هرگاه این مرض موجود بود لاعلاج است اما اگر قبل از ظهور این علامات برای حفظ وقوع
درین آفت بمجرد گزیدن سگ دیوانه گوشت زخم رسیده را از کارد و بریده جراحان حجامت نهاده بکشند یا خود یا بکسی امر کنند که از
زخم خون فاسد را کشیده بیرون کند بعده در زخم کارد کاستک بخوبی نهند تا گوشت مرده شود و ریم کنند زخم را بجلد به شدن ندهند
تا خوب ماده ریم ازان خارج شود و هر فسادی که در آن آمده باشد خارج شود بهتر است و امید قوی هست که ازین تدبیر
اگرچه یک عضو خراب شود لیکن بحیات بدن نقصانی نه رسد چون مرض عارض شود درین وقت جز اینکه حفاظت مریض
حتی الامکان نمایند و وقت زیادتی تشنج کلوروفارم بویانند و کلورل هایدریت با آب حل کرده نوشانند و بدماغ آرام رسانند دیگر تدبیر
نیست و انجام همانست که نوشته شد ایضاً علاج جدید برای این مرض که ازان مریض صحت یافته اینست که اول بعد

ظهور علامات سنکره موذیه اوّل دوائی پنیلوکارپن که جزو ہر جنس شیشه جبوږندی است ہفتم حصه گرین گرفته با آب ساده حلکرده زیر
جلد بازوی جانب چپ بذریعه راقم رسانند پس بعد بروماییڈ پتاس و گرام وکلورل ہائیڈریٹ چہار گرام ہر یک گرفته با یک
اونس ہمراه آب ساده حلکرده تجربه مریض را نوشانند تا تشنج را مانع شود و چونکه جبوږندی لعاب دہن زیاده پیدا میکند از این
سبب از زراقه جوہران این مریض خشک نمیشود وہمیشه تر میماند و از آن تشنگی غالب نمیگردد فصل بست وچهارم در تمدد
و کزاز که آنرا بزبان انگلش ٹیٹنس بکسرتای منقوطه ہندی اوّل وسکون تای منقوطه ثانی وفتح نون وسکون سین مهمله نامند و این
قسم تمدد تشنج وکزاز تشنج باشند و این تشنج در عضلاتی که تحریک آن اختیاری است وعصاب محرکه آن از نخاع آمده اند واقع میشود ودر
عضلاتیکه حرکت آن بلا اختیار است واقع نمیشود وعصاب محرکه آن از عصب سمپیتھیٹک آمده اند مثل قلب عضلات امعاء وغیره حادث
نمیشود وکزاز بر سه ہیئت واقع میشود یکی آنکه بجانب قدام کشد دوم آنکه بجانب خلف کشد سوم آنکه بجانب یمین یا یسار کشد و اکثر ہمانست
که بجانب خلف میکشد و حرکت تشنجی میکند عقل وحواس درین مرض سالم وصحیح میباشند زیرا که سبب آن در دماغ نمیباشد بلکه در نخاع
بود و بسبب متاذی شدن آن ہمین سبب فساد در عقل وحواس علیل ظاهر نمیشود و تعیین اصل سبب فساد خاص آن اختلاف
است لیکن آنچه بعد تشریح سر علیل بیده شده آنست که ورم یا آب در نخاع پیدا میشود فی الواقع این سبب ہم در اکثر مرضی یافته میشود و مختص
بهمین مرض نیست بالجمله اصل سبب فساد خاص آن تا حال بحد تحقیق نرسیده ہمین قدر دانسته میشود که متضرر شدن نخاع سبب
محدث آنست زیرا که ظهور ضعف تشنجی در عضلات است که حرکت آنها اختیاری است و تعلق این عضلات به نخاع ظاهر است چه اکثر عصاب
محرکه آن از نخاع آمده اند و سلامت عقل وحواس دلیل واضح است بر اینکه فساد در دماغ نیست این مرض اگرچه در بلاد حاره وبارده ہر دو
میشود لیکن در بلاد حاره زیاده میشود وسبب بعید آن گاهی رسیدن ہوای سرد به بدن باشد وگاهی بسبب اذیت زخم که بسبب قطع
عضو یا سوختن آن یا از زائیدن واقع شود حادث میشود واکثر اطفال نومولود را اندرون ہفته اولی عارض میشود و آنرا بهندی
جمهوگا مینامند وگاهی از خوردن اسٹرکنیا یا کچله وگاهی از اذیت کرم شکم وگاهی از اذیت رحم عارض میشود وگاهی که سبب آن ظاهر
نمیشود علامات اوّل بر گردن و تکلیف اصل زبان و در گلو قدری درد و سختی محسوس میشود چنانکه از رسیدن ہوای سرد میباشد
و وقت فرو بردن طعام و نوشیدن آب قدری دشواری حادث میگردد و دہن کم کشاده میشود و در سینه تنگی محسوص میگردد و عضلات
بطن سخت میشوند و بر پرده شکم درد و تشنج محسوس میشود و در ابتدا تا اطراف منتهی گردد و این مرض کثر دوره میکند و صورت بیمار درین مرض
بر این ہیئت میباشد که لبها باہم متصل و شخ با انبساط مشابه به دہن ضاحک بالای پیشانی چین زیاده بود و عبوس و قت
دوره شدت زیاده منبسط میشود بسبب اینکه یک عضله رقیق زیر جلد آمده است که آن محرک جلد است و آن در حیوانات زیاده قوی
چنانچه از قوت ہمان عضله اسپ گاو جلد خود را جدا گانه از بدن خود حرکت میدہند بالجمله یکشاخ این عضله از گرن تا شخ آمده
پس ہر قدر که در عضله مذکور تشنج واقع میشود انبساط شخ زیاده محسوس میشود و از آن صورت ضاحک پیدا میگردد و چون مرض
مستحکم شود دوره مرض بادنی سبب مہیج مثل دیدن روشنی آفتاب یا دیدن آب بلکه ہر قسم شوا و صدمه لمس بدن یا صدمه ہوا باشد

وغوغا در هیجان آید و شدت کند و دندان مریض با هم پیوسته شوند و هیچ نگشایند از این سبب خوردن طعام و نوشیدن آب
ممکن نباشد و تنفس هم دشوار بود و رنگ روی بیمار سرخ یا سیاه گردد و عطش بسیار بود و عرق بیرون زیاده آید و در هیجان سرخی بود
خصوصاً وقت دوره و در هیجان تب و بیهوشی ظاهر بود و بسبب ضیق تنفس و اگر دوره تا دیر ماند بسبب بند شدن آمد و رفت هوا در ریه
بیمار هلاک میشود و گاهی این مرض تنها در عضلات فکین و دندان ظاهر شود و در سایر بدن عام نباشد اکثر در اطفال هم بر [illegible] بود
و فکین تشنج ظاهر میشود و بسبب آن دهن نمیکشایند و شیر نمیگیرند و گاهی با اینحال در بدن هم تشنج ظاهر بود و بچه را از ان مخصوص
به فکین باشد آنرا بلغت [illegible] یعنی آمدن دندان بالای دندان گویند انجام مرض این است که آنچه بسبب زخم عارض
شود یا باطفال در میان مدت چهارده روز از ولادت حادث میشود کمتر صحت پذیر است و آنچه بسبب رسیدن هوای سرد یا از
مشارکت اعضای دیگر می‌افتد از علاج زائل میشود و هلاکت بیمار درین مرض به سه سبب بود اول اینکه حرکت دل دفعةً بند شود
دوم اینکه دفعةً حرکت ریه بند شود و هوا در آن نرود سوم اینکه آهسته آهسته ضعیف شده قوت ساقط کرده و بمیرد علاج اول از همه
مسهل دهند با آنچه لائق حال مریض باشد بهتر از همه روغن حب السلاطین یا کلومل و سقمونیا است که هر دو را با هم کرده بخورانند
و وقت دادن مسهل تازه نیست که از دوا از علیل ممکن بود و بعد از تشنج کلومل با [illegible] تنها یا با [illegible] پتاسیم با همراه افیا
خورانند تا فعل آن قوی شود و دماغ و نخاع را آرام رسد و چون دوره قوی گردد قدری کلاروفارم بویانند و غذای لطیف
سهل الانهضام مقوی مثل شوربای لحم و شیر و زرده بیضه مرغ خورانند که درین مرض ضعف زائد و از کثرت حرکت تحلیل کثیر حادث
میشود لهذا غذای مقوی میدهند تا قدری قوت در بیمار ماند و هلاک نشود و اگر نوشیدن و خوردن غذا بسبب تشنج حلق و فکین
بیمار ممکن نباشد بذریعه حقنه غذا را در شکم رسانند و باید دانست که از بویانیدن کلاروفارم اکثر قدری دهن کشاده میشود
و تشنج ساکن میگردد پس باید که وقت دادن غذا اول کلاروفارم بویانند و چون خفت در تشنج یابند فوراً غذا خورانند آب نوشانند
و چون در مرض شدت ضعف محسوس شود آنوقت شراب برانڈی دهند [illegible] مجتنب از شراب بود آنرا [illegible]
آب [illegible] نوشانند اگر نوشانیدن ممکن نباشد بذریعه حقنه در شکم رسانند و چون از هوا و روشنی تیز تشنج شدت کند [illegible]
بیمار را دارند و یک دو کس برای پرستاری نزد بیمار حاضر مانند زیاده اجتماع مردم پیش بیمار نباید که از کثرت کلام شور و غوغا
این مرض هیجان میشود فصل بست و پنجم در رعشه و آن حالتی است که در آن حرکات غیر ارادی با حرکات ثبات ارادی
مختلط میشود و آنرا بلغت لاطین پرالسیز اجیتانس بلغت انگلش شیکنگ پالسی یعنی حرکت مختلط با فالج گویند این مرض بسبب
ضعف [illegible] دماغ و نخاع پیدا میشود و بهر سبب که باشد بسبب ضعف آنها قوت حرکت کم پیدا میشود و اکثر این مرض در سن
پیری حادث میشود و چون پیدا میشود از همه بیشتر در سر شروع میگردد بعد در هر دو دست ظاهر شود و در این وقت بیمار اگر
دست صاف [illegible] مثل کتابت در آن اختلال راه یابد پس آنچه بنویسد تیره و کج و بدصورت بر خلاف قاعده کتابت شده میشود
صحیح نباشد و آواز هم از ارتعاش پیدا میشود و چون مرض زیاده شود در گفتار و رفتار خلل واقع میشود و در تمام [illegible]

فصل بست و پنجم در رعشه

ظاهر شود اختلال را و باید و تفکر هم ناقص میشود و بتدریج عقل و حواس درین مرض کم میشوند تا اینکه هرگاه اثر بر دماغ زیاده شود
یکبار حالتی مثل سکته عارض میشود و ازان مریض هلاک میگردد و این قسم رعشه که به پیران می افتد لا علاج است لیکن برای اینکه
مرض قوی نشود ادویه مقویه مثل آب آهن و کنین نوشانند و اغذیه مقویه مثل لحم و زرده بیضه مرغ با نان گندم تجویز نمایند بعده
زنجیر برقی تقویت نمایند و گاهی رعشه بسبب خوردن سیماب عارض میشود چنانکه جاهلان تا مدت دراز زیاده میخورانند و از بدن
برآوردن آنرا نمیدانند پس هرگاه اجزای سیمابی در دماغ و نخاع مجتمع میشود دماغ ازان متاذی شده ضعیف میگردد و ازان
رعشه پیدا میشود لیکن درین قسم رعشه علامت برای بدن یکبار عارض میشود مثل رعشه پیران اول تنها در سر عارض نمیشود
و علاجش اینست که ایوداید پتاسیم همراه دوای تلخ مثل آب قصب الذریره یا آب کلمبا حلکرده بنوشانند تخصیص استعمال
این دوا با دوای تلخ بنابر آنست که ایوداید پتاس برای سوکس معده مضر است ازین سبب اسقاط شهوت طعام
میکند و ضرر دیگر اینست که استعمال آن تا مدت دراز کرده شود پس اگر بلا مصلح تا مدت دراز مستعمل شود باسقاط شهوت طعام
ضرر عظیم به بدن خواهد رسانید لهذا چون تلخی مقوی معده و دافع ضرر دوای مذکور است پس آنرا شرط استعمال آن گردانیده
و همچنین قدری سوڈا همراه آن ضرور بنوشانند که ازان فعل این دوا قوی میشود و هم درین مرض بهتر اینست که گوگرد را که هم
حلکرده درین ابیمار بنوشانند تا بسبب تفتیح مسام اجزای سیمابی از خون جدا شده از راه مسام هم خارج شوند و هم گوگرد
صاف از ده گرین تا بست گرین با شهد خالص یا شیره حلکرده بیمار را خورانند و گاهی رعشه بعد سکته و فالج عارض میشود
و علامتش اینست که در یک دست یا یکپا یا یکجانب بدن که در آن پیشتر فالج بود عارض میشود و سببش اینست که هرگاه قدری حس
عضو مفلوج قوی می آید این قسم حرکت میکند و این هم لا علاج است زیرا که در آن هم دماغ بانقصان رسیده است لیکن برای تقویت
عضو تعش مرض پایند که دلک زیاده نمایند و بار الیکٹرک زنجیر برقی تقویت اعصاب نمایند و سٹرکینیا خورانند و گاهی از کیفیات
نفسانیه مثل خوف و خوشی و از خوردن تنباکو و زیاده نوشیدن طبوخ چای یا شراب هم رعشه عارض میشود و درین قسم
رفع سبب کافی است مثلاً اگر از زیاده خوشی بود از امور غاسه مقابله سبب کنند و اگر از کثرت خوف بود خوف را رفع سازند
و اگر از خوردن تنباکو یا نوشیدن شراب بود آنرا ترک کنانند و اگر بعد ازان قدری باقیماند تقویت کافی است فصل
ششم در خدر یعنی بیحس شدن عضو از اینکه رگهای آن [illegible] بگوید و این مرض اینست که قوت حس در عصب آنها
حس نیاید یا کمتر آید و ازان حس عضوی که این عصب در آن آمده باطل یا ناقص شود و باید دانست که گاهی خدر بطریق
عوض فالج عارض میشود و اکثر اینست که همراه فالج میباشد و گاهی بدون فالج هم میباشد و فی الحقیقت خدر بسبب فتور
عصب حس است چنانکه فتور عصب حرکت فالج است چنانکه در فالج دستها گاهی حرکت باطل و گاهی ناقص میشود
همچنین درین مرض هم حس گاهی باطل و گاهی ناقص میگردد و زیاده اثر این مرض بر ظاهر جلد بدن محسوس میشود و اگرچه بر
عضله هم می افتد زیرا که عصاب حس زیاده بر ظاهر جلد آمده اند و گاهی این حس در بعض مواضع یک عضو میباشد و گاهی بتمام

علاج رعشه [illegible]

فصل ششم در خدر

عضو مثل یک دست یا یک پا بود و زیادتی در یک جهت بدن بود خصوصاً هرگاه با فالج بود لیکن اکثر آنست که خدر در جانب
وحشی بدن زیاده میباشد و در جانب انسی کمتر بود و گاهی در عضویکه خدر خواهد شد قبل حدوث آن حس آن عضو زیاده
میشود و در آن ادراک الم بیشتر بود من بعد خدر ظاهر شود و آنچه بر رخسار حادث میشود بسبب مفلوج شدن زوج خامس
عصب که آرنده حس در عضاهای وجه است زیاده لایق اهتمام است لهذا اول بذکر آن می پردازم و بذیل آن بیان اسباب و علاج
دیگر اقسام هم کرده خواهد شد پس بدانکه اکثر قبل از عروض این خدر بر رخسار درد زیاده محسوس میشود من بعد حس
رخسار رفته رفته کم و باطل میشود و در هر عضو از اعضائی چه که ریشهای این زوج عصب حامس میرسد مثل چشم و رخسار و
یک منخر بینی و نصف جانب زبان از یکطرف و گوش یک جانب خدر واقع میشود و اکثر درین وقت در چشم بی حس ورم و سرخی
ظاهر میگردد زیراکه هرگاه حس باطل شود حرکت جفان و انطباق آنها در بیداری کم میشود پس هوای سرد زیاده بچشم میرسد
که از ان متاذی میگردد و هم درین وقت غذای جید بچشم نمیرسد و ازین اسباب ضعیف شده ورم پیدا میکند و هم ازین چشم
بخوبی صاف دیده نمیشود و در قرنیه زخم عارض میگردد و بسبب آن گاهی چشم منفجر میشود و اکثر درین وقت اطبا امراض چشم را
دیده متوجه بحال چشم و از جانب خدر غافل میشوند زیراکه در دهن کجی نمیباشد و در حرکت نقصانی نبود که از ان استدلال
بامراض عصب نمایند همچنین گاهی خدر همراه لقوه که از استرخای زوج سابع عصب میشود عارض میگردد و هرگاه سبب استرخای زوج
سابع دماغی بود سبب خدر گاهی در دماغ یافته میشود مثل ورم دماغ یا نرمی دماغ یا سختی دماغ یا انفجار دماغ از زیادتی خون یا زیادتی آب
ربطوبت یا پیدا شدن مقدار از شریان یا استخوان و گاهی عصب مثل اینکه در غشائی استخوان یا در استخوان که منفذ خروج عصب در انست
ورم پیدا گردد چنانچه در آتشک مزمن میشود یا قریب منفذ خروج آن ورم غددی پیدا شود و از ان عصب مذکور منفجر گردد
گاهی سبب خدر خارج از بدن بود مثل هوای سرد که به بدن رسد یا زیاده برف بر بدن بارد یا قطعه برف بر عضو گذاشته
شود و گاهی شرکی بود مثل اینکه از کرم شکم افتد و گاهی بسبب نقصان میباشد هرگاه در بدن کمزوری افتد و خون کم پیدا شود چنانکه
مفلسین اکثر در فصل سرما این مرض بهمین سبب عارض میشود و قسمی از خدر بسبب فساد مزاج عضو و فساد خون و فساد عصب
در جذام عارض میشود که درین وقت اعصاب بر هیئت مقدار اصلی خود نمیباشند چنانچه بعد تشریح ثابت میشود و این خدر از اطراف اعضا
مثل ساقین و قدمین شروع میشود و باعلی بدن منتهی و متصاعد میگردد و قبل از حدوث خدر در ناخن های بیمار تغیر جذامی یعنی
فساد اظافیر ظاهر میشود علاج اول سبب مرض تشخیص و تحقیق کرده هر قدر که ممکن باشد بازاله سبب کوشش کنند و آنچه از ورم
دماغ یا نرمی و سختی آن افتد لا علاج است و آنچه از زیاده شدن استخوان یا پیدا شدن ورم غددی قریب منفذ عصب حادث
شود در آن دوای دافع این ورم مثل ایوڈائڈ پتاس همراه دوای تلخ بخورانند چند روز تا ورم دفع شود و آنچه خدر در رخسار
عارض میشود در ان از جوشش دهن فایده میشود برای ان کالومل خورانند تا دهن بجوش آید و آنچه در بدن عام بود در ان خورانیدن
اصل سم الفار با عرق آن بنوعی که مکرر مذکور شد نفع ظاهر میشود و همچنین آنچه بجذام عارض میشود در آنهم از خورانیدن

سم افعی هم منفعت است و بعضی اطبا خورانیدن روغن گرجین را برای این خدر امر کرده اند و مالش کردن روغن خردل
بر عضو بی حس مفید است و اطبا نهادن پلاستر نیش مگس را بر محل خدر مفید گفته اند فصل بست و هفتم در لقوه یعنی کج
دهن و بلغت انگلش فیشل پرالزیز گویند و آن هم فالج عضو خاص است که بسبب استرخائی ریشه زوج سابع که محرک وجه است
عارض میشود و گاهی با استرخائی ریشه زوج سابع زوج خامس هم مسترخی میشود هرگاه سبب استرخا دماغی بود در این
وقت همراه لقوه خدر هم پیدا شود و از اجتماع هر دو هم دانسته میشود که سبب دماغی است الاسباب سبب آن یا در دماغ
بود مثل ورم دماغ یا نرمی یا صلابت آن یا انعصار دماغ بسبب زیادتی خون در عروق و شرائین دماغ یا زیادتی آب در
بطون دماغ یا در عصب بود مثل آنکه ورم در منفذ عصب مذکور که در استخوان گوش است واقع شود یا ورم بالای رخسار
رفته و از ان عصب منعصر شود یا زخم بر رخسار رفته قریب گوش و از ان عصب مذکور قطع شود و گاهی سبب در عضلهای دیگر
بود و بمشارکت آن لقوه پیدا شود مثل درد دندان یا خارج بدن بود مثل آنکه از رسیدن هوای سرد عارض میشود العلامات
اول دهن علیل کج میشود بسبب اینکه عضله که از تحریک زوج سابع متحرک میشود ضعیف و مسترخی میگردد و عضله که در جهت
صحیح مقابل جهت علیل است بسوی خود میکشد چون استقامت دهن موقوف بر آنست که هر دو عضله برابر کشند
تا دهن راست ماند و هرگاه یکی بسبب ضعف و استرخائی خود از کشیدن باز ماند دیگری بسوی خود کشد پس در این
وقت بسبب کشش صحیح بسوی آن دهن منجذب شده کج نماید چون طعام میخورد در رخسار مسترخی طعام جمع میشود چرا که بسبب
استرخائی خود طعام را بسوی حلق دفع نمیکنند چنانکه در حال صحت دفع میکرد و هرگاه لقوه بسبب دماغی بود در ان اثر
استرخا بر زبان هم ظاهر شود و اگر غیر دماغی بود از آفت زبان محفوظ ماند و چین که بر رخسار و پیشانی بود زائل میشود و علیل را
ضحک ممکن نبود و همچنین چون خواهد که صفیر ادا کند هوا از شدق خارج شود و ادای صفیر بر نیاید و چشم با هم نشود و سبب کشاده
ماندن چشم آنست که در چشم دو عضله آمده اند یکی گرد مقابله از ان چشم بند میشود و هم از دماغ راست بخط مستقیم در جفن اعلی آمده
و از ان چشم کشاده میشود پس هرگاه عضله قابضه ضعیف شود و فاتحه بر قوت خود ماند چشم کشاده میماند و حرکت اجفان کم شود و از نه
بند شدن چشم سرخ گردد زیرا که صاف کننده چشم که جفن است از کار خود باز ماند و بسبب آن هوا و غبار و دخان بچشم رسد
و خشکی بر ظاهر چشم رفته که از ان متاذی شود و سرخ میگردد و هرگاه لقوه با درد گوش باشد از ان دانسته میشود که ورم قریب منفذ
عصب که ریشه زوج سابع است حادث شده و درد گوش بران دلالت میکند علاج اول هرگاه لقوه ظاهر شود
بلا انتظار نضج مسهل دهند که این علاج عام است و چنانکه در کتب طبیه عربیه نوشته اند که دو هفته مسهل ندهند مدار العمل
نوشانند قابل التفات نیست سن بعد تشخیص سبب نمایند و بازاله آن پردازند مثلاً هرگاه سبب آن درد استخوان گوش باشد
زلو زیر گوش چسپانند و قدری کالومل خورانند که ورم را دفع کند و اگر خورانیدن کالومل بقدر قلیل کافی نشود و مکرر خورانند
تا دهن جوش کند و بعد ایوڈائڈ پتاس همراه دوای تلخ از ده گرین تا بست گرین بخورانند و کک پلاستر نیش مگس زیر گوش نهند

از رسیدن سردی بود در آن آب آهن کشیدن خورانیدن بسیار مفید است و پارچه بآب گرم تر کرده فشرده روغن تارپین
بران پاشیده بر محل ملفوف بربندند و هم نوشانیدن روغن تارپین ده قطره همراه آب مفید است من بعد علاج تندرستی
از اغذیه و اهویه نمایند **فصل بیست و هشتم در اختلاج** یعنی پریدن عضو و این ماخوذ است از قول عرب اختلجت
العین ای طارت و آن قسمی از تشنج خفیف است که در عضله پیدا شود و اکثر این حالت بمقام خاص عضله عارض میگردد
در تمام عضو بلکه در تمام عضله هم کمتر عارض میشود الاسباب فی الواقع این مرض عصبی است و سبب قریب آن مجهول است
از تشریح ثابت نشده اما ضرور است که اذیت عصب سبب آن واقع میشود زیراکه این مرض از جمله حرکات است و جمیع حرکات
منوط باعصاب اند و موذی عصب عام است که در دماغ بود یا در نخاع باشد یا در اعضای دیگر بود زیراکه عصب
چنانکه از آفت مبداء متاذی میشود همچنین از آفت اطراف هم متاذی میگردد و مثالش اینست که اگر کسی کارد را بر گردن بالای
محل نخاع زند چنانکه ازان نخاع قطع شود ازان در دست حرکت تشنجی ظاهر میشود همچنین اگر کسی کارد را بر سر انامل زند و قطع
کند از انهم در دست تشنج ظاهر میشود و بسوی مبدء خود هر یک عضله تشنج میشود و ازین ثابت شد که عصب از اذیت
مبدء و غیر مبدء خود متاذی میشود اما اسباب بعید آن متعدد اند چنانچه اکثر میبود نقصان شدن خون است وقتی که گرده
یا جگر از کار خود باز مانند و فضول و مواد را از دم جدا نکنند ازان عضله را غذای صاف نمیرسد از عضله هم فضول
دفع نشوند در ان مجتمع مانند ازین سبب عضله و اعصاب متضرر میشوند و میخواهند که بذریعه حرکت این فضول را دفع کنند
و هم اکثر از زیاده خوردن تنباکو و طبخ چای این حالت عارض میگردد زیراکه اجزای سمی آن با خون مختلط شده چون بدماغ
میرسند از سمیت خود دماغ و نخاع را ضرر میرسانند و گاهی از قبض شکم هم و هرگاه صفرا در جگر مجتمع شود و قدری ازان در خون
مختلط شده در بدن حرکت کند این حالت عارض میگردد زیراکه از قبض هم صفرا از اجتماع در جگر اجزای صاف باعضا نمیرسد علاج اول تفحص سبب
ضرور است من بعد اگر از انسداد مسامات جلد و نه آمدن عرق باشد در آب گرم غسل دادن نمایند و دوای معرق مثل دور
پوڈر از پنج شش گرین تا ده گرین بالا بکار برند یا اسپرٹ ایتھر ... ده گرین هم آب جالکه نوشانند تا عرق آمده جلد صاف شود
و اگر از ضعف گرده بود دوای مدر بول مثل پتاس نیترس یا پتاسیا اسیتاس یا اسپرٹ ایتھر نائٹروسی همراه آب عالکه ده بنوشانند
یا اکسٹراکٹ کالشیکم که رب سورنجان تلخ است یا خود سورنجان تلخ همراه آب یا ایوڈائیڈ پتاس همراه آب که هم دوای تلخ
بنوشانند که آن یوریا را که جوهر فاسد مختلط با خون بود از خون بیرون کشد و اگر از خوردن تنباکو و چای بود از ان ترک کنانند و اکثر
باستعمال آن رود و در هوای صاف بسیار بگردانند تا اجزای سمیه خارج شود و آنچه از قبض شکم بود در ان مسهل ملین دهند
و آنچه از اجتماع صفرا در جگر و مختلط شدن قسطی ازان در خون بود در ان اول مسهل مخرج صفرا مثل آب تمر هندی با شیر خشت
یا سقمونیا یا هلیله زرد همراه ملوپل بنوشانند تا آنچه صفرا در جگر است باسهال خارج شود و من بعد بیاید آنچه با خون مختلط شده
در بدن رفته بذریعه اسهال دفع شدن آن از توسط کبد ممکن نیست چه از ین سو راهی نیست که ازان صفرا که در بدن منتشر است

فصل بیست و هشتم در اختلاج

درکبد آید و از ان در معده و معا آمده باسهال دفع شود زیراکه دوران خون که از دل شروع میشود اول باعضای دیگر میرسد و قریب اختتام دوران به جگر میرسد پس بهتر برای اخراج آن این است که بعد نوشانیدن مسهل ادویه مدره بول چنانکه پیشتر نوشته شده نوشانند تا از راه بول بسهولت دفع شود و موافق همین قاعده در علاج یرقان هم سلوک واجب دانند که اسهال بقدر اجتماع صفرا در جگر نمایند من بعد آنچه در خون مختلط شده آنرا بذریعه ادویه مدره بول بیرون آرند باید دانست که هرگاه اختلاج بسبب دماغی بود مثل آنکه خون در عروق دماغ یا آب در بطون آن مجتمع شده باشد و اختلاج مدتی ثابت و باقی بماند انجامش آنست که صرع یا لقوه یا تشنج یا مالیخولیا پیدا میکند بسبب ضعف و نقصان دماغ پس اگر اختلاج از اجتماع خون یا آب در دماغ عارض شده باشد و بدان مدتی بگذرد که زائل نشود و خوف عروض امراض مذکوره بود و اختلاج منذر برای امراض صعبه قویه باشد در این وقت باید که مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین نوشانند تا که خون یا آب هرچه در دماغ مجتمع بود کم شود من بعد به بینند که در فعل گرده یا فعل جلد بدن نقصان است اگر باشد موافق آن تدارک نمایند مثلا اگر بول کم آمده باشد مدرات بول نوشانند و اگر جلد گرم زیاده بود و عرق نیامده باشد یا قلت آید بیمار را در آب گرم نشانند و معرقات نوشانند اما آنچه اختلاج از سبب دماغی یا از نوشیدن مطبوخ چای یا از کشیدن دود دخان تنباکو پیدا شده باشد دران از نوشانیدن سٹرکنیا که محلول با سلفیورک ایسڈ و آب ساده باشد یا از خورانیدن کچله مرکبا آن نفع کثیر ظاهر میشود و کسی که مجتنب از شراب نباشد آنرا ٹنکچر نکس وامیکا از پنج قطره تا ده قطره همراه یک تا دو اونس آب ساده حالکرده نوشانیدن بسیار مفید است فتکلم فصل بست و نهم در زکام نزله و در کتب عربیه زکام آنست که ماده از دماغ بسوی منخرین ریخته دفع شود و نزله آنست که از بطون دماغ ماده بسوی حلق ریزد و گاهی هر دو را نزله مینامند اما این قول از صحت عاری است زیراکه از دماغ کدام راه بسوی بینی و حلق نیست که ازان ماده ریزد و فی الحقیقت زکام ورم غشای اندرونی بینی است که مولد رطوبات است و آنرا میوکس میمبرن مینامند این ورم گاهی تا داخل میشود یعنی ورم حار که با سرخی و درد بود میرسد و گاهی قبل از رسیدن باین حد زائل میشود و موافق تابعین اطبای یونانی ماده که این ورم تا استخوان انف میرسد ازان تجاوز بسوی حلق و صدر نکند زکام نام کرده خواهد شد چنانچه فقط جریان رطوبات از انف زکام مینامند ولیکن بزبان گریک قدیم آنرا کتار بفتح کاف و تای هندی و سکون الف و رای مهمله یعنی جاری شدن آب مینامند عام از ینکه از بینی یا از چشم یا از دهن جاری شود پس بنابرین زکام و نزله مترادف خواهد بود و بزبان انگلش کولڈ بضم کاف و سکون واو و لام و دال هندی یعنی سردی نامند السبب سبب این ورم رسیدن سردی بود مثل آنکه کسی تعب و مشقت بدنی نماید و از ان بدنش گرم شود و در حال گرمی بدن هوای سرد یکبار به بدن رسد از ان این مرض پیدا میشود و همچنین از تبدل فصول و اختلاف وقوع حر و برد در هوا خصوصا وقتیکه از گرمی هوا بسوی سردی میل کند این مرض پیدا میشود و این مرض عموما به کبار و صغار هر دو عارض میشود اما کسانیکه ضعیف و کمزور اند بزودی برین مرض مبتلا می شوند این مرض گاهی بطور امراض وافده

عام میگردد و خلق کثیر یکبار بعارض مبتلی میشوند مثل هیضه وبائی از یک بلد به بلد دیگر منتقل میگردد علامات باعتبار درجات
ورم و خفت و شدت خفیف و شدید میباشد اکثر آنست که قبل حدوث ورم و ظهور زکام بالای انف در پیشانی قدری دو ثقل
محسوس میشود و در بینی خشکی اولا ظاهر میشود و در چشمان قدری حمرت ظاهر میگردد و منخرین بند میشوند یعنی تنفس از راه بینی دشوار
میشود من بعد از بینی آب جاری میگردد و اول آنچه جاری میشود بسیار رقیق و گرم بود گاهی قطره ریزان هم بآن مختلط میباشد از
انفتاح عروق صغار و از حدت این آب بر سر منخرین حرارت و حمرت ظاهر میشود گاهی شور خورد بران می افتند من بعد این
آب بتدریج از رقت بسوی غلظ مائل میشود و هر قدر که غلیظ میشود مرض خفیف میگردد تا اینکه مریض صحیح میشود این حال آن
ورم است وقتیکه خفیف باشد اما چون این ورم شدید کثیر بود پس عطسه متواتر می آیند و آب کثیر جاری بود و حمرت چشمان زیاده بود
و آب از چشمان هم جاری باشد بسبب رسیدن اثر این ورم تا میوکس ممبرن چشم و شریک شدن آن با ورم میوکس ممبرن بینی و
در گلو هم درد عارض شود و وقت ازدراد دشواری ظاهر گردد زیرا که اثر این ورم تا میوکس ممبرن حلق هم میرسد از این اعراض ظاهر
میشود و از گوش کم شنیده میشود زیرا که از شدت این ورم میوکس ممبرن مجری گوش که در آن از راه دهن هوا جاری میشود متورم
میگردد و بسبب ورم آن آمد و رفت هوا بند میشود و از آن در سماعت قلت واقع میباشد چون این ورم تا حلق رسد از علیل غلیظ میگردد
قدری سرفه هم عارض میشود و چون از حلق هم فرود آید تا حنجره و قصبه میرسد این وقت در میان عظام ترقوه قریب جلد علیل اذیت
از قسم حکاک و غیر چنانکه در زخم تازه میباشد محسوس میشود و بسبب آن بار بار حرکت سعالی میکند تا بذریعه آن اذیت را از خود دفع
کنند چون این ورم به ریه میرسد آنزمان عوض کام آنرا برانکائتس گویند یعنی سرفه حاد قوی مینامند و هم چون ورم زکامی قوی میگردد قدری
بخار هم دران عارض میشود که آنرا بخار زکامی مینامند و آن قریب شام زیاده میشود و در نصف اول شب بسبب بادی کلفت حمی بعد از
خواب می آید و بعد نصف شب چون حمی کم میشود بآرام خواب میکنند و چون بیدار میشوند خفت در مرض ظاهر میگردد و انجام این مرض اول و
آنست که اگر مرض خفیف است خود بخود یا از علاج سهل زائل میشود و اگر قوی است بسوی درد گلو در قصبه یا سرفه مودی میگردد یا اذا الرئه
پیدا میکند یا سل را اگر مریض مسلول بود زیاده پیدا میکند علاج اگر مرض خفیف بود پس هرگاه خشکی در بینی محسوس شود باید بخار
آب گرم در بینی رسانند که از آن خشکی دفع شود و رطوبت پیدا شود جاری گردد و همچنین حوض سمی یا مثل آن آب گرم پر کرده دران بیمار را
نشانند تا از گرمی آب خون بسوی جلد آید و از محل ورم کم شود و اگر مریض را تا زانو در آب مطبوخ خردل نشانند یا شویند و بعد
برآوردن از آن آب مطبوخ چای یا آب مطبوخ شعیر یا آب مطبوخ کتان یا آب مطبوخ سبوس گندم که همه گرم بوند یا تنها آب گرم نوشانند بعده
لباس گرم پوشانند و بر بستر آسایش خواباند که ازین صحت خواهد شد انشاء الله تعالی و ایضا در ابتدای زکام نوشانیدن دوا بسیار
مفید است صفت آن سپرت نائیتر کی ایتهر از نیم درام تا یک درام سلفر کساف و سفید باشد از بست گرین تا نیم درام همراه آب ساده که از یک
اونس تا دو اونس باشد باهم آمیخته بنوشانند ازین جلد عرق شده سرعی برطرف گردد اما چون ورم زیاده بود درین وقت دوای مقی مثل
تارتر ایمیتک هشتم حصه گرین یا ایپیکاکوانا پنج گرین یعنی سفوف تخمی کمپوند یا ایپیکاکوانا از دو سه گرین تا پنج گرین با جسمی بود در باب

حلکرده بنوشانند تا قدری غثیان از ان عارض شود و بسبب آن خون بجانب اعلی کم رسد و ورم کم گردد پس بعد مسهل نیز باید که
مسهل ها رقیق باشد مثل مگنیشیا سلفاس از چهار درام تا شش درام با آب حلکرده بنوشانند اگر با مسهل مذکور تارتار ایمیتک
هشتم حصه گرین شریک کرده بنوشانند که اسهال هم پیدا سازد و غثیان هم پیدا کند انفع خواهد بود و وقت شام دو درس یعنی گولی ده گرین
کنین پنج گرین با هم آمیخته بخورند تا بخواب رود و عرق آید و راحت یابد چون از زکام فقط در بینی بالائی آن و پیشانی اذیت بود و تا گوش و
حلق قصد نرسیده باشد ارغیا و سیته و صمغ عربی با هم آمیخته قدری قدری بعد سه سه ساعت در بینی سعوط نمایند چون این مرض شروع
شود و مهلت تدابیر سابقه مذکوره برای مریض حاصل نباشد باید که تنکچر افیون از بیست قطره تا بیست و پنج قطره با آب آمیخته بنوشانند اگر
مجتنب از شراب بود و دو گرین افیون بخورد و طریق دیگر برای علاج این مرض برای کسیکه تدابیر دیگر او را میسر نباشد خصوصا در بلاد بارده
آنست که بیست و چهار ساعت از شروع مرض چیزی از قسم طعام و آب نخورد و نه آشامد تا خون کم شود از شدائد زکام محفوظ ماند و آنچه از این
مرض بطول انجامد افاده خلق کثیر را یکبار عارض میشود و در تقسیم سوای علامات سابقه ضعف و کمزوری زیاده میباشد و حمی زکامی
در این قسم بسیار گرم و با تکسر اعضا عارض میشود و علاج در این قسم همانست که گفته شد و علاوه بران در این قسم آب آهن و کنین نوشانند
و غذای جید مثل شوربای لحم و امثال آن آنچه بسهولت هضم شود خورانند و شراب هر قسم که باشد نوشانند مگر که مجتنب از شراب باشد
آنرا ایمونیا کاربناس با آب پودینه سبز مروق یا با نقوع برگ پودینه یا با آبیکه در آن کافور محلول بود نوشانند فصل سی ام
در عصابه و آنرا ابلدت گرینک تهیمی گرینیا گویند و آن هم دردیم سر است که اکثر از ابروی یک جانب شروع میشود و بالا میرود و در حقیقت
این مرض عصبانی است در عصب آرنده حس از دماغ این درد عارض میشود و بیانش اینست که زوج خامس عصب که از دماغ رسته حس در
اکثر اعضای وجه میرساند یک فرد آن بیمین فرد دیگر از جانب یسار چون از مبدا خود دور میشود و خواهد که در ثقب عظام جمجمه نفوذ کرده
با عضای ظاهر رسد سه شاخ میشود و شاخ آن در ثقبه که در عظم مشابه بخفاش واقع است داخل شده بسوی دندان های بالا و زیرین
میرود و یک شاخ آن در ثقبه که از اتصال استخوان پیشانی با عظم مشابه بخفاش پیدا شده داخل گردیده و در چشم رسیده از انجا در گوشی که در
عظم پیشانی برابر ابرو واقع است در آمده از ان بیرون می آید و بالای سر میرود یکی از جانب یمین دومی از جانب یسار و آن و شاخ که بسوی
دندان میرود از ان شاخی بسوی دندان های بالا که در فک اعلی اند در لثه تا اصول دندان مذکوره رسیده از انجا در منفذی که در فک اعلی قعر
بینی واقع است داخل شده در وجه یعنی رخسار می آید و انجا منشعب و منتشر شده قوت حس را در دندان و رخسار میرساند شاخ دیگر که در دندان
زیرین مذکوره در فک اسفل آمده بعد رسیدن خود در لثه و اصول دندان مذکوره در ثقبه که در فک اسفل است داخل شده بیرون می آید و در لب زیرین شاخ
قوت حس میرساند چون این زوج خامس درد عارض شود جائیکه از این مواضع ثلثه باشد عصابه مینامند و این درد اکثر بر ابرو و بر عارض
قریب بینی بالای شاخ قریب شقه سفلی ظاهر میشود لیکن ضرور نیست که هر سه شاخ یکبار دردمند شوند بلکه گاهی یک شاخ و گاهی دو
شاخ گاهی در هر سه شاخ درد میشود و در بلاد بارده اکثر عصابه بسبب سرما عارض میشود و در بلاد حاره بر یک ابرو لیکن هرگاه در شاخ بالا که از گوشه ابرو
برآمده عصابه شدید درد ان صعب و شدید میباشد و در کتب عربیه موسوم باسم عصابه همین است این قسم مثل مرض نائبه دوره میکند

فصل سی ام در عصابه

و خفت میبود و دران ظاهر میشود چنانکه گاهی از صبح قریب طلوع آفتاب شروع میشود تا آفتاب زیاده میگردد تا نصف روز و از بعد زوال شمس
دران خفت و انحطاط ظاهر شود تا اینکه در تمام شود و وقت شب بیمار با آرام میماند گاهی از اول شب شروع باشد و دنماید از صبح سکون تا شام
و روز را نه با آرام بیمار بسر کنند اول را شمسی ثانی را قمری میگویند بالجمله چون در شاخ بالائی این عصب که از اندرون چشم امده و از گوا ابرو
بیرون آید این مرض عادت شود بیمار سردی خود فهمیده باشد و در جرم خاص چشم از لمس درد محسوس شود و درین قریب موق اکبر درد زیاده بود
و بیمار را ثقالت حاصل شد که چشم را حرکت و دوری دهد یا پلک بردارد و وقت شدت چنان محسوس شود که گویا جبین قریب شگافتن هست برابر و بالای
ابرو و بر صدغ این جانب بالای سر درد میباشد و از لمس انامل متاذی میشود و گاهی از چشم جانب علیل اشک جاری میشود و این وقتی بود که
اذیت این عصب تا غدد مولد دموع که بالای موق صغیر است موذی شود و چون این درد در شاخ اوسط آنکه در فک اعلی بر رخسار آمده عارض
شود عصابه اینکه زیر چشم واقع اند مثل عضلات خساره یک منخر جانب علیل از بینی نصف لب بالا ایمه دندان باشند چون در شاخ سومی که در
فک اسفل است این درد پیدا شود شفت سفلی نصف زبان از جانب علیل شریک درین درد میباشد و باید دانست که اکثر مردم در تشخیص این مرض
بغلط می افتند زیرا که سودا اکثر مردم ریش شقیقه و درد دندان هم هرگاه در یک جهت باشند عصابه مشابه میباشد بنابرین تفرقه درین ضرورست
پس بدانکه فرق در عصابه و درد ماشیرم بچند وجه کرده میشود اول آنست که عصابه ادنی حد جست نهادن یا رسیدن هوا بلکه از ذکر عصابه
شدت پیچ شود و شدت میکند و در ماشیرم چنان نیست که از ادنی سبب زیاده شود بلکه در آن چنانکه هست میماند دیگر آنکه در ماشیرم حمی میباشد
و در عصابه حمی نمیباشد سوم آنکه گاهی بار در ماشیرم سرخی هم بر ظاهر جلد محسوس میشود و در عصابه جلد راس بر رنگ اصلی خود میباشد
فرق در عصابه و شقیقه آنست که عصابه از محل بروزگاه مرور عصب که رست شروع میشود تا منتهی شاخ خود میرسد و در شقیقه برابر در یک
جانب راس بالتمام عام بود از جای مخصوص شروع نمیشود و فرق در درد دندان و عصابه آنست که درد دندان غائر بود و مدتی دراز یکجا مانده
و قائم باشد و در عصابه در عضلات خساره در جلد عارض جائی که شاخ های آن منبسط شده اند میرود و شدت میکند محسوس میگردد
زیادتی و کمی درین درد ظاهر میشود السبب گاهی بسبب رسیدن هوائی سرد و وقتی بسبب قصور هضم معدی و زیاده شدن ترشی معده
و زمانی سبب آن در عصابه بود که آن قبض شکم هست و گاهی سبب آن همان بود که سبب تپ لرزه میباشد و آن سردی و تری مقام سکونت و
سردی شب گرمی روز است زیرا که این مرض هم مثل تپ لرزه نوبه میکند چنانکه گفته شد گاهی بسبب استخوانیکه در آن منفذ مرور این عصب
واقع است پیدا میشود و آن وقتی بود که این استخوان عظیم شده عصب مذکور را فشر کند لیکن اکثر این قسم عصابه بصاحبان مرض آتشک لاحق میشود و هم
قسم عصابه ولایت بیگ اکثر صاحب عارض شده بود چنان شدت که مریض مذکور از کار خود باز مانده آخر ازین فساد و اذیت مبتلای
سکته شده انتقال کرده چون بعد مردن دماغ شان را کشاده دیده شد معلوم شد که عظم پیشانی زیاده شده بود و از ان عصب مذکور منفشر می و گاهی
استخوان فرو ایمه دو گردن آنها ورم یعنی ورم در عضلات عارض میشود و از این مرض پیدا میشود و اکثر از کمزوری خون گاهی از جوش و زیادتی
خون عارض میشود و زمانی از فساد دندان یعنی متعفن و فاسد شدن دندان این مرض پیدا میشود زیرا که درین وقت شاخ این عصب که تا اصول دندان
رسیده بسبب فساد دندان فاسد شده متاثر میشود این وقت در دندان درد نمیباشد چه از تعفن و فساد حس آن باقی نمانده بلکه نهاد عصب درد میباشد و از ان عصابه ظاهر میشود

بیان فرق در عصابه و درد ماشرا و شقیقه

وگاهی از روماتیزم این درد پیدا میشود. علاج اول علاج عام بر سه اقسام فرمایند. و آن اینست که هرگاه درد بسیار قوی باشد
و بیمار متحمل آن نبود قدری کلوروفارم بر پارچه انداخته بویانند لیکن نه آنقدر که بیهوشی آرد بلکه بقدریکه حس را کم کند. و ازین تدبیر فوراً درد ساکن
میشود و همچنین کلورل هائیڈریٹ سی گرین با آب حل کرده بنوشانند و اگر ازین سکون درد ظاهر نشود بست گرین دیگر با آب حل کرده
نوشانند تا آرام شود و از اذیت محفوظ ماند و چون اذیت کم شود تفحص سبب کرده حسب سبب علاج کنند مثلاً اگر از رسیدن هوای سرد بود
دران بدن و سر بیمار را گرم کنند چنانکه طعام نمک سائیده گرم کرده بر سر و پیشانی بیمار بندند و مارفیا بذریعه زراقه سوزنی زیر جلد رسانند و اگر
مارفیا موجود نباشد اکونائی ٹیا بر محل درد مالش کنند که آن دوا بسی قوی است از ان عضو خدر میشود و طریق استعمالش اینست که
اکونائی ٹیا یک گرین با یک ڈرام موم روغن حل کرده از ان قدری قدری بر محل درد مالند و محل مالش همان موضع است که برابر وی اعصاب
انگوی استخوان پیشانی بیرون آمده است و اگر قبض باشد درین قسم هم مسهل لین دهند و هرگاه بسبب فساد و قصور هضم معده بود
بست گرین سوڈا کاربناس بخورانند که از ان اذیت و ترشی رفع گردد و اگر ازین کار نباید روبرب پانزده گرین و جنٹیانا کاربناس
از سی گرین تا چهل یا پنجاه گرین بخورانند و بعد خورانیدن آن مرهم اکونائٹ بر ابرو مالند و هرگاه سبب آن در امعا از جهت قبض شکم بود روغن
حب السلاطین یا هر مسهلیکه دادن آن مناسب است بنوشانند تا تنقیه شکم کرده شود و روغن حب السلاطین بسیار مفید است و هرگاه
از سبب تپ لرزه بود اول مسهل دهند بعد کونین از پانزده گرین تا سی گرین قبل نوبه خورانند و آنچه از فساد و زیادتی استخوان
عارض شده باشد دران علاج آتشک مفید است یعنی بخورانیدن کیلومل با افیون جوش دهن پیدا کنند و بعد آن آیوڈائیڈ پتاسیم
بخورانند و هرگاه از کمزوری خون باشد فیری کاربناس که سفوف جدید سرخ رنگ است بست بست گرین در یک روز سه بار
به بیمار بنوشانند و آب آهن از بست قطره تا بست و پنج قطره همراه آب بنوشانند لیکن قبل از خورانیدن سفوف جدید یا آب آهن
معده و امعا را از مسهل ملائم مثل روبرب و جنٹیانا یا روغن بید انجیر صاف کرده باشند اما مسهل قوی اینجا نه دهند و آنچه
از زیادتی خون بود دران اول فصد گیرند و مسهل قوی دهند مثل روغن حب السلاطین وغیره تا که ده بار از ان اجابت
شود و آب کثیر خارج گردد و از ان خون کم شود و اگر درینجا میگنیشیا سلفاس چهار ڈرام با هشتم حصه یک گرین ٹارٹرا ایمیٹک همراه آب خالص
که چهار اونس بود حل کرده بنوشانند بهتر خواهد بود که با اسهال قدری غثیان هم پیدا خواهد کرد که بسبب آن خون بسوی دماغ کم خواهد رفت
و آنچه از روماتیزم بدن یا روماتیزم قلب همراه آن یا بعد زوال روماتیزم بسبب انتقال آن بسوی اعصاب عارض شده باشد درین قسم
بعد مسهل از پانزده گرین تا بست گرین میوریٹ آف امونیا همراه آب حل کرده چهار پنج خوراک بخورانند که ازین مرض دفع میشود و
اگر تا خورانیدن پنج چهار بار دفع نشود این دوا را نه دهند و دوای دیگر بخورانند و چونکه این مرض بسیار موذی است و اکثر آنست که از
دوای واحد جمیع ابدان نفع واحد صادر نمیشود لهذا بنا بر مزید اهتمام احوال بعض ادویه دیگر [illegible] نوشته میشود که وقت ضرورت با آن
تفنن نمایند پس بدانند که وقت شدت این مرض تنکچر بلاڈونا یا اکسٹراکٹ بلاڈونا یا [illegible] بر محل درد مالند و طلا کردن تنکچر ایوڈین
که قوی بود برابر وی صاحب اعصاب روزانه دو سه بار باعث صحت میشود و اگر ضماد کردن اکسٹراکٹ بلاڈونا نفعی ظاهر نشود بعد آن [illegible]

و دیگر این بلادونا خورانیدن باعث حصول فائدة تامه یعنی حصول صحت میشود اما هرگاه بلادونا خورانیده میشود اثر خاصیت آن در چشم
و دماغ زیاده ظاهر میشود مثل آنکه ثقبه عنبیه کشاده و وسیع میگردد و بسبب آن کم دیده میشود و عکس پیش چشم طاری گرده محسوس میشود و از
گرمی دماغ بروی علیل سرخی ظاهر میگردد و دهن و حلق خشکی پیدا میشود پس هرگاه این آثار ظاهر شوند فوراً استعمال بلادونا ترک کنند پس
باید که طبیب بعد استعمال بلادونا منتظر این آثار باشد و چون این آثار را بدید بنا سد و مضطر نشود والا در کمال حذاقت انداز
نقصانی راه خواهد یافت و مرهم بلیدُنا از مرهم بلادونا که بر ورم کهنگیه ضماد کرده میشود هم برای عصابه نافع است هرگاه بمقام
عصب مذکور ضماد کرده شود لیکن بعد استعمال آن اول قدری درد محسوس میشود بعد آبله بر جایی که ضماد کرده شده بری آید
و چون آبله برآید نشان آن ظاهر میشود فائده در علاج قسم عصابه که از زیادتی خون و جوش آن افتد نوشته شده که فصد گیرند
و مسهل قوی نوشته اند [illegible] ضابطه آن گفته میشود باید دانست که هرگاه در خون زیادتی و جوش می آید در حقیقت بالضرور صفرا هم زیاده میباشد
لهذا در حقیقت هرجا که ضرورت هر دو امر داعی شود اول مسهل دادن ضرورست و تقدیم آن بر فصد بهترست از آنکه فصد را بر مسهل تقدیم دهند
چه اکثر است که از اخراج صفرا و ماست جوش خون و زیادتی آن کم میشود و بگرفتن فصد حاجت نمی افتد پس اگر بعد مسهل هم احتیاج باقی
ماند آن زمان فصد گرفتن شاید و آنچه در کتب عربیه طبیه نوشته است که هرجا که احتیاج بسوی فصد و اسهال داعی شود فصد را بر مسهل مقدم کنند
از صواب دورست و سبب آن غفلت قدمای اطبا از مسئله تولد اخلاط بوده کما قد بینّاک فصل سی و یکم در نورالجیا

یعنی درد عصب و اگرچه جمیع اوجاع بذریعه اعصاب محسوس میشوند چه حس و ادراک هر عضو بسبب عصب است و بحسب حقیقت
جمیع اوجاع نورالجیا اند لیکن بحسب اصطلاح هرگاه کدام سبب وجع ظاهر شود مثل آنکه ورم باشد آن را نورالجیا میگویند و اگر ورم
ظاهر نبود نورالجیا خواهند گفت و اسمای خاص آن بحسب مواضع متعدد اند مثلاً هرگاه در عصب وجع خاص از اعصاب دماغیه درد پیدا
شود خواه بمقام ابرو یا رخسار آنرا بزبان انگریزی تک دُلُورو بکسر تای هندی و سکون کاف و فتح دال هندی و سکون
الف و لام و ضم رای مهمله و سکون واو یعنی درد که بطور دوره و عادت شود نامند و چون در نیم سر بود آنرا همی کرینیا بکسر های هوز
و سکون یای مثناة تحتانی و کسر میم و سکون یای تحتانی و فتح کاف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و کسر نون و فتح
یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی درد نیم سر خواهند گفت و هرگاه در دل بود انجینا پکتورس بفتح الف و سکون نون و کسر جیم
و سکون یای مثناة تحتانی و فتح نون و سکون الف و کسر بای موحده فارسی و سکون کاف و فتح تای هندی و فتح
رای مهمله و سکون سین مهمله یعنی درد سینه نامند و هرگاه در معده بود آنرا گاسترودینیا بفتح کاف فارسی و سکون الف و سین مهمله
و تای مثناة عربی و ضم رای مهمله و سکون واو و کسر دال هندی و سکون یای مثناة تحتانی و کسر نون و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی درد معده
خوانند و هرگاه در رحم بود هسترالجیا بکسر هی و سکون سین و فتح تای هندی و فتح رای مهمله و سکون الف و لام و کسر جیم و فتح یای مثناة تحتانی و سکون
الف یعنی درد رحم گویند و هرگاه در جگر بود هپیتالجیا بکسر های هوز و سکون بای موحده فارسی و فتح تای مثناة فوقانی و سکون الف و لام و کسر جیم
و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی درد جگر گویند و چون در امعا بود انیترالجیا بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی [illegible] تای هندی

فصل سی و یکم در نورالجیا یعنی درد عصب

وفتح رای مهمله و سکون الف و لام و کسر جیم و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف بمعنی درد اعصاب نامند و هرگاه در عصب عریضه که از نخاع رسته در عانه
آمده و از آن خارج شده در رجل تا آخر پا رسیده یافته شود آنرا اسیاٹکا بفتح سین مهمله و یای مثناة تحتانی و سکون الف و کسر ثای هندی و فتح
کاف و سکون الف بمعنی وجع الورک نامند و چون در غیر این اعضا یافته شود آنرا عموماً نورالجیا گویند باسم عام و این درد از اوجاع دیگر تفرقه
کرده دانسته میشود بآنکه این درد دفعةً پیدا میشود و زیاده میگردد و دفعةً زائل میشود و باز بهمین عنوان عود و شدت میکند و باز فرو
میشود بطور دوره و هم ورم حار با این درد نمیباشد اما گاهی ورم بارد که در آن خون زیاده در عضو می آید همراه آن ممکن الوجود است ولیکن
این ورم همراه آن میشود و بزوال آن زائل میگردد و از این وجاع عصابیه پیشتر مذکور شده و باقی اوجاع بجای خود در ذیل امراض هر عضو
مذکور خواهند شد اما اسیاٹکا پس چونکه در کتب عربیه آنرا باسم عرق النساء در ذیل اوجاع مفاصل ذکر کرده اند و آن برخلاف حقیقت است
چه آن فی الواقع از اوجاع عصب است نه اوجاع مفاصل لهذا اینجا بعد امراض دماغیه از جمله اوجاع عصب مثل عصابه نوشته
می شود باید دانست که این درد اکثر در یک پای واحد میشود و در هر دو پا بسیار قلیل میشود و هم این مرض اکثر کهول میشود و گاهی از دو سه
هفته تجاوز کرده اگر علاج نکرده شود تا دو سه ماه بماند و به دشواری زائل میگردد السبب سبب آن اکثر آنست که از غمز کردن امعا
هرگاه از سده و براز ممتلی شده عصب عریضه را غمز کنند میشود و هم هرگاه رحم به مقدار غدود زیاده شود مثل اینکه در آن یا در ادری سلع
پیدا شود یا متورم گشته عصب مذکور را غمز کند و همچنین هر عضو که در عانه یافته شد چون کبیر گشته بهر سبب که باشد عصب مذکور را غمز کند
این مرض پیدا شود و کسانیکه در اوجاع مفاصل یا نقرس مبتلا میشوند ایشان را هم این مرض پیدا میشود و شاید سبب آن در هر وقت
متورم شدن غشاهای این عصب بوده باشد لیکن در اول مرض در خارج ورم ظاهر نمیشود و زیاده از دیگر اسباب بسبب نشستن
در جای سرد و تر پیدا می شود و هم از هوای رطب فاسد مثل هوای که در آخر برشکال محدث حمیات میشود پیدا میگردد و هم از استعمال
آتشک و وجود زهر آن در بدن میشود العلامات اول این درد جائیکه عصب عریضه از عانه بیرون شده بسوی رجل آمده
شروع میشود و جای مذکور در میان مفصل ورک و استخوان تهیگاه است که بر آن می نشینند پس از آنجا شروع شده از جانب
خلف بزیر می آید و گاهی تا رکبه رسیده متوقف میشود و گاهی تا قدم و عظم کعب و قدم میرسد و این درد اکثر وقت شب زیاده میشود
و مریض در عضلات سرین و فخذ و ساق خود سختی یابد و بسبب آن حرکت دشوار بود لهذا چون راه رود بر عصا و پای صحیح خود اعتماد
کرده و ثقل بدن انداخته راه می رود و بر پای علیل و بر ثقل آن نیندازد بخوف اینکه درد زیاده خواهد شد و ورم در این مرض لازم نیست
اما هرگاه مرض شدید و قوی شود آنزمان در جلد فخذ و ساق جائیکه در بالای عصب ورم یافته میشود و غالباً در این وقت ورم غشای عصب
عریض زیاده شده باشد و در این وقت این مرض با روماتیزم مشابه میشود العلاج هر قدر که سبب یافته شود بازاله آن بپردازند
مثلاً اگر قبض بود از نوشانیدن مسهلات و دادن حقنه رفع قبض نمایند خصوصاً آنچه ادویه بر معای قولون و مستقیم مؤثر میشوند مثل صبر آنرا فقط
دهند و در جمله اقسام نورالجیا روغن حب السلاطین یک دو قطره همراه نبات بنوشانند یا یک قطره از آن با پنج گرین اکسٹراکٹ کالوسنتھ یعنی
شحم حنظل یا قدری جلاب نوشانیدن بسیار مفید است و در این مرض نافع است و اگر بسبب آتشک بود آیوڈائیڈ پٹاس و سکیه بهره وقوع

عشه بنوشانند بعده مسهل هرگاه اگر افیسا دهوشی طلب فاسد بود پس اگر بیمار قوی بود باید مسهل کنین و ٹنکچر اسٹیل بنوشانند و اگر ضعیف بود فیری سلفاس یا ٹنکچر اسٹیل
بقدر مناسب همراه مسهل مثل میگنیشیا سلفاس یا سلفیٹ آف سوڈا آمیخته بنوشانند و اگر کنین هم همراه آن که نسبتاً بهتر بود و صفت مسهل که در نسخه هم در حمیات
نائبه مر بیماران ضعیف کسانیکه خون ایشان کمزور بود بنوشانیده شود میگنیشیا سلفاس شش درام ٹنکچر اسٹیل پانزده قطره کنین سلفاس از دو گرین
تا پنج گرین آمیخته در هشت اونس آب حل کرده سه حصه ساخته اول یک حصه ازان بنوشانند و بعد یک ساعت اگر دست نیاید حصه دیگر هم بنوشانند
پس اگر بعد ازان هم دست رقیق نیاید بعد یک ساعت دیگر حصه ثالث هم بنوشانند پس اگر وقت آمدن نوبه حمی قریب نبود کنین دو گرین کافی باشد و اگر ضرورت دادن
مسهل نبود و وقت آمدن نوبه هم قریب باشد کنین سلفاس پنج گرین بیاشامند تا دوره هم نیاید و اسهال هم کرده همچنین اگر دقت دوره بود و دادن مسهل ضرور باشد کنین
بمقدار زاید با دوای مسهل آمیخته ٹنکچر اسٹیل اضافه کرده بنوشانند و چون از عمل دوای مسهل فراغ حاصل شود باز کنین بمقدار زاید مثلاً از ده گرین تا پانزده گرین
بنوشانند چنانکه در حمیات نائبه داده میشود و قیام در پهلوی حمام حار هم گاهی مفید میشود لا سیما هذا العرق و اگر ممکن نباشد لباس حار پوشیدن عوض
آن هم در بلاد حاره و فصل حار کافی خواهد بود و گاهی ساق در آب گرم حل کرده دران نشانیدن مریض نافع میشود و گاهی از نهادن پلستر که از خردل درست
ساخته باشند ده ده دقیقه از محل شروع درد تا آخرش بسیار مفید میشود و طریقه استعمال آن این ست که اول ده دقیقه پلستر مذکور بر محل شروع شدن درد که
آن جای خروج عصبه عرافیه از عانه است بنهند بعد ازان بر مرتبه ده دقیقه ارند بعد ازان بنوع فروتر بنهند و تا ده دقیقه ارند و برهمین منوال تا منتها
مرجع پلستر خردل نهاده و ده ده دقیقه داشته باشند و گاهی از نهادن پلستر از دوای آبله انگیز که آن را کنتاروس یعنی ذراریح نامند جائیکه این عصب
از حرام مغز بر آمده در عانه داخل شده بسیار فائده حاصل میشود و آن موضع آخر حرام مغز ست که آن ابتدای شروع استخوان قطن ست اما این پلستر
تا هفت هشت ساعت دارند تا آبله پیدا شود پس این آبله را تراشیده مارفیا یک گرین با نبات سفید بر زخم آبله طلا سازند بعد هم ایکوائٹ یا مرهم
بلاڈونا یا مرهم افیون بر زخم آبله طلا سازند ولیکن چون ازینها فائده ظاهر نشود مارفیای محلول را بذریعه زراقه سوزنی تحت جلد رسانند که ازان در تسکین
میشود و چون از ادویه فائده ظاهر نشود بر محل شروع درد که مذکور شد سوزن باریک در جلد خلانند و بمواضع متعدده سوراخ کنند و سوزن
را تا عصب مذکور رسانند تا در غشای عصب خلد و بسبب آن غشای عصب مذکور زخمی شده چند قطره خون ازان خارج شوند و بسبب
آن درد هم آن رفع گردد و یقینی ازین تدبیر فائده ظاهر خواهد شد و وقت شدت درد جهت تسکین آن بویانیدن کلارفام اگر مریض قوی بود
یا سلفیورک ایتهر اگر ضعیف باشند مفید ست و اگر از سی قطره تا چهل قطره سلفیورک ایتهر همراه آب ساده اول بنوشانیده بعد آن کلارفام یا سلفیورک
ایتهر بویانند ازان فائده تام برای تسکین فی الحال حاصل میشود لیکن این تدبیر محض برای تسکین الم ست در ازاله مرض آن را دخل نیست فقط کلما

باب دوم در امراض مقله عین که کره چشم ست و آن هم مشتمل ست بر چند فصل فصل اول در تشریح

عین بدانکه از اجزای مقله عین که دران امراض واقع میشوند سه طبقه و سه غشا و سه رطوبت اند اول ملتحمه اندرون جفن که بر ملتحمه و
قرنی بالای قرنیه و باهم کننده جفن با چشم و حساس از هوا است غشای مولد بلغم ست که انرا میوکس ممبرن گویند یعنی غشای لعاب دار و آن
بالای طبقه ملتحمه و قرنی بر قرنیه است و بعد آن طبقه ملتحمه قرنیه ست تا جائی که سفیدی محسوس میشود و ملتحمه ست
که از غشای غلیظ دماغ پیدا شده و جائی که رنگین ست در میان سفیدی قرنیه است که با ملتحمه متصل است

وا این غشای ست سیاه رنگ که بمقابل و موازی ملتحمه تا اطراف آن رسیده و آن مثل زغال سیاه است و چنانکه در وسط ملتحمه قرنیه است
در وسط این غشا عنبیه ست و آن بمقابل قرنیه رفته و رنگ در همین طبقه است و الا قرنیه بی رنگ و شفاف ست و لون عنبیه
از قرنیه دیده میشود و در اشخاص مختلف رنگ آن مختلف میباشد در بعضی شهلا و در بعضی کحلا و در بعضی اسود و در بعضی ازرق
و قرنیه موافق رنگ عنبیه متلون میشود و در عنبیه ثقبه ایست که از راه آن صور و اشباح بر جلیدیه رسیده منطبع میشوند و پیش و
پس ثقبه عنبیه رطوبتی ست سفید مثل آب لیکن غلیظ القوام و شفاف که آنرا در کتب طبیه عربیه رطوبت بیضیه گویند
و آن پیش ثقبه عنبیه زیاده و پس آن قلیل ست و بعد این رطوبت رطوبت جلیدیه است و آن رطوبتی ست بسیار غلیظ مثل
ژاله مدور و تدویر آن ناقص ست از هر دو طرف خود قدری پهنا و بسیار شفاف میباشد و فی الحقیقت آن عینک چشم
ست و بعد آن رطوبت زجاجیه است و آن هم قواما مثل سفیده بیضه یا زجاج ذایب و بسیار شفاف و کثیر المقدار و بعد
آن یک غشای ست که از اطراف عصب مجوفه بر آمده و در چشم منبسط شده و آن بسیار تخت است و تا آنکه طبقه صلبیه
در کتب طبیه عربیه اسم همین غشا بوده باشد و رنگ آن قدری مائل به نیلگی و از اندرون تا نصف مقله رسیده و در آن
روشنی از خارج چشم وقت دیدن از مرئیات بطور خطوط شعاعی جدا شده می آید و بواسطه رطوبات در جمیع چشم منتشر میگردد
لیکن طبقه عنکبوتیه که در کتب عربیه طبیه باسم طبقه مذکور ست و آنرا بلغت انگریزی هائی لائڈ ممبرین یعنی غشای مشابه
به زجاج نامند و مراد از آن جسم شفاف ست و آن جسمی است خانه دار باریک شفاف که در آن رطوبت زجاجیه میماند
چنان که آب در اسفنج میماند لیکن بسبب لطافت و شفیف بودن آن غشای مذکور مرئی نمیشود بلکه وقت دیدن چنان
معلوم میگردد که محض رطوبت ست اما هرگاه رطوبت زجاجیه از آن وقت تشریح بیرون می آید آن زمان اجزای
آن که پیشتر منبسط می بودند اکنون از خالی شدن از آب مجتمع میگردند پس از اجتماع کثافت در آن پیدا شده مرئی میگردد و [illegible]
میشود که جسم مذکور مثل تنیده عنکبوت ست و پس مقله و عضله محرکه [illegible] بسوی فوق تحت اند و [illegible]
بطور حق و کار او گردانیدن مقله ست بحرکت دوریه و امراض چشم در همین اجزای آن واقع میشوند و یک [illegible]
مجوف در چشم ست که از طرف یمین بسوی یسار و از یسار بسوی یمین رفته است و امراض آن نتایج از امراض [illegible]

فتذکره فصل دوم در امراض میوکس ممبرین چشم و جفن که آنرا بانگریزی کان جنکٹیوا گویند و امراض [illegible]
آن منحصر اند در اقسام اورام آن که آنرا انگریزی رمد گویند و رمد یعنی ورم چشم ست و آنرا بلغت لاٹن آف تال میا یعنی مرض ورم چشم [illegible]
عام از آنکه در کدام طبقه بود یا در غشا در هر طبقه و غشا که میشود منسوب بسوی آن میگردد مثل آنکه هرگاه در میوکس ممبرین
چشم و جفن اف تال میا پیدا میشود آنرا کان جنکٹیوائٹس میگویند زیرا که کان جنکٹائیوا اسم میوکس ممبرین چشم و جفن است
و کان جنکٹیوائٹس به چند نوع منقسم میشود اول سمپل کان جنکٹیوائٹس یعنی خالص و آنرا کٹارل اف تال میا میگویند
دوم پس چوگراف تال میا سوم پیوریولنٹ اف تال میا چهارم استرومس اف تال میا پنجم گنوریل اف تال میا ششم

فصل دوم در امراض میوکس ممبرین

یا یکبار حل کرده ازان بعد دو دو یا سه سه ساعت چشم را بشویند و هم چند قطرات آن در چشم اندازند و در میان استعمال دوای مذکور چشم را
از آب سرد هم شسته باشند تا از رمص وغیره کثافات چشم صاف ماند و ایضاً درین قسم گاهی از انداختن سلوشن نائتریت سلور باین وزن
که یک دو گرین ازان در یک اونس آب مقطر حل کرده یک دو قطره آن در چشم اندازند نهایت نفع عاجل حاصل میشود لیکن قوت آن اینست که دوم
زیاده باشد والا پارچه در گلسرین و لوشن که آن لاکرینیای دیا السیتیشن ڈایلیوٹ است تر کرده بر چشم گذاشتن و بستن و همیشه آنرا ازان تر ساختن
لازم الداشت و سوم روغن را وقت شب ضرور بر کناره های جفن مالیده باشند تا موهای پلک با هم نه چسپند و هم وقت شب بهتر است
که ریسوت و شب یمانی و افیون خالص را با آب سائیده بر دور چشم ضماد کرده باشند که ازان درد و ورم نفع کثیر حاصل میشود و روزها
پیش چشم کدام چیز سبز رنگ مثل چپرم یا کاغذ سبز یا برگ کیله سبز بر پیشانی بسته چنان آویزند که در تحت آن چشم از رسیدن اضواء تیز
محفوظ ماند و اگر حرارت مزاج و تپی هم همراه این ورم بوده باشد مسهل زاده دهند که از قسم کمپاوند پوڈر مثل سکینا یا سلفاس سگنیسیا یا سپر سپلس پوڈر وغیره بدهند
و اگر درد زیاده بود از برگوشه اکبر چشم یا بر صدغ علق نهند و بعد زوال مرض و حصول صحت تدبیر تقویت بدن از نوشانیدن نقوع پالیچر
یا اشلکپر پارک وغیره ادویه مقویه مثل ... نمایند اما هرگاه این مرض کمی انیک بود و آن گاهی بعد قسم کیسٹ آن میشود و گاهی خود از ابتدا
پیدا شده درین کسانی را که ضعیف البدن والقوه بوده باشند از نظر زیاده مشقت میکنند مثل علما و محرران و خیاطان و ساعت سازان و مثل آنها
وغیره عارض میشود و العلامات قدری سرخی و اندکی قلیل در چشم ... و مریض خشکی را قدری تکره میدارد و بادی
در چشم چنانکه می آید و لیکن سوق اکبر چشم قدری کبیر و سرخ میباشد و قدری ازین هم چشم ... میشود و از مشقت نظر چشم آن
زود دیر مانده میگردد و سرخی دران پیدا میشود العلاج اول بدفع کردن سبب کوشند و چشم را آرام رسانند و اگر مریض ضعیف باشد
بتقویت آن کوشند و باقی آنچه ادویه که در علاج قسم جدید واکیوٹ آن نوشته شده اند آنها را حسب مناسب باستعمال آرند
و ڈایلیوٹ سٹرن اونٹمنٹ یعنی مرهم سیماب که زرد رنگ بر رنگ پوست لیموی کاغذی میباشد بر کناره پلک مالیدن و یا پارچه
آلوده بر صدغ علق چسپانیدن درین قسم مرهم بسیار مفید است و اگر درین قسم لیس کورش لاکر لینیتی را از نقاط دو نمین طلا سازند تا اینکه
کرده نافع میشود و هرگاه این قسم از کدام علاج زائل نگردد درین وقت اگر جفن را انقلاب ساخته ببینند یقینی که ران پولسر از نظال میبا
یافته خواهد شد و درین وقت آنچه در علاج آن نوشته خواهد شد آنرا باستعمال آرند فقط کذا فی کتب بیان دوم در ذکر نوع دوم
سه مرتبه نوع دوم از رمد یعنی ورم میوکس ممبرین چشم یا آن پسیو لرانقال میباشد و آن اینست که میوکس ممبرین چشم قریب محل
اتصال ملتحمه با قرنیه دانه های خُرد پیدا میشوند گاهی یک بثره و گاهی زیاده تا چهار بثره که در مقدار قریب دانه کنجد و در رنگ
سفید مائل بزردی و بر دور آن حلقه سرخ بوده باقی دیگر اجزای میوکس ممبرین از ورم و غیره صاف و خالی میباشند
التهاب سبب آن کم ظاهر میشود لیکن بسبب تجربه دیده شده که اکثر کیسی بسبب امراض ضعیفه شده اند درین مرض اطفال
میشود العلامات مریض بیان میکند که در چشم چیزی مثل ریگ در چشم رانی بیند این ثبوت یافته میشود العلاج هرگاه
ضعف باشد ادویه مقویه مثل کنین و پارک نوشانند و اغذیه مقویه خورانند و بثره مذکوره هر روز قدری کیلومل از قلم مولتی بکار

بر آن نهاده باشند چونکه به چشم نرسد و اطبا گفته اند که این مرض بعد زوال باز عود میکند لیکن مجربین میگویند که هرگاه از ادویه دیگر و علاج کتارل آف ثال یا نوشته شد صحت حاصل شود عود مرض ممکن نیست لیکن هرگاه از کیلومل مرض زائل شود پس عود نمیکند فقط

بیان سوم در ذکر نوع سوم رمد اما نوع ثالث از ورم میوکس ممبرین چشم و قفت ایس پیورلنٹ آف ثال یا ست و آن نام رمدی ست که در آن رمص و ریم کثیر از چشم خارج میشود و هم این مرض از یکی به دیگری متعدی میگردد و از ان جائیکه حادث میشود در اشخاص کثیره عام میگردد و آنرا اجپشن آف ثال یا هم میگویند زیرا که ساکنه ملک اجپٹ یعنی ساکنه ملک مصر را این مرض زیاده عارض میشود السبب اکثر سبب آن قذارت و چرک لباس مکان و هوا میباشد و هم در جائیکه اجتماع مردم زیاده مانند مثل خانهای که در آن اشخاص زیاده باشند یا مثل مدارس و مجالس که در آنها اجتماع مردم زیاده بود و هم کسانیکه لباس قذر اکثر می پوشند مثل خدمتگاران خصوصاً بیشتر زنان از عورات سیما مربیات اطفال از مس شدن جامه قذر الثیاب بچشم اطفال این مرض پیدا میشود و همچنین هرگاه کسی از چشم مریض بر خواسته به چشم صحیح طفل نشینند از ان هم این مرض پیدا و عام میشود و دیگر چونکه اجزای ریم و رمص در هوا آمیخته از چشم جدا شده ثبوت میشوند ازین جهت هم ریم مذکور از هوا در چشم صحیح رسیده این مرض پیدا میکنند العلامات آنچه در کتارل آف ثال یا نوشته شده اند همه موجود میباشند لیکن چند چیز اینجا ضرور بود اول اینکه تزاید درین مرض بزودی میشود دوم آنکه اعراض و علامات درین نوع شدید و قوی میباشند سوم آنکه رمص و ریم اینجا زیاده پیدا میشود و چهارم آنکه اگر علاج این مرض با وصف قوی و شدید بودن آن نکرده شود خوف اینست که این مرض و ورم در قرنیه رود و از ان چشم خراب گشته بصارت باطل گردد پنجم آنکه درین مرض حرارت باطنی و حمی اکثر میباشد العلاج هرگاه ضعیف باشد درین وقت آنچه در علاج کتارل آف ثال یا نوشته شده کافی میباشد لیکن تعجیل در علاج ضرورست تا مرض قوی و مستحکم نشود اما هرگاه قوی باشد مثل اینکه ورم چندان زیاده بود که از ان قرنیه صغیر دیده شود درین وقت بهتر آنست که جفن را منقلب ساخته از نشتر میوکس ممبرین چشم و جفن بذریعه کشیدن خطوط زخمها پیدا کرده رسانند تا بسبب آن قدری خون خارج شود و بعد آن از آب گرم چشم را بشویند تا بسبب آن خون بسهولت از زخمهای مذکوره جاری گردد و هم چشم از رمص و ریم پاک شود و اگر سبب موجود بود دیگر این تدبیر میسر نشود زلو زیر موق اکبر چسپانند یا به صدغین تعلیق سازند و بعد بند شدن خون جفن را منقلب ساخته اصل کاسٹک نقره بر میوکس ممبرین جفن بکمال عجلت و سبکی نهند و بعد آن آب سرد در چشم اندازند تا اذیت و سوزش در ان برطرف شود و اگر جهت این تدبیر دستکار نباشد ناٹر ساورا زوده گرین تا بست گرین در یک اونس آب مقطر حل کرده از قلم موئین بر میوکس ممبرین جفن اعلی و اسفل خوب طلا ساخته و بعد مرور یک دقیقه آب سرد در چشم انداخته بشویند که ازین تدبیر اکثر مرض در روز اول تدبیر و باخطاط می آرد و تزاید آن برطرف میشود و بلا دونا یا اکسٹرکٹ محلول بآب بیرون چشم ضماد ساخته باشند و چشم را از عصابه به بندند لیکن بعد دو دو ساعت عصابه را کشاده از آب سرد شسته باشند تا از رمص و ریم صاف شود و هم اندرون چشم متجمع نگردد و بعد هر تصفیه چشم نائٹریٹ آف سلور محلول بآب یا شب یمانی محلول بآب یا پلمبای ایسٹس محلول بآب که هر یک ازین ادویه چند حبه

بیان سوم در ذکر نوع سوم

یک دو گرین در یک اونس آب حل کرده در چشم انداخته باشند پس اگر بعد از این تدابیر هم روز دوم ورم موجود باشد هر صبح اول بخته شستن
چشم بجوش سلوشن قوی نائیتر سلور سلوشن خفیف لوزن آن مثل اینکه از دو گرین تا چهار گرین از ان در یک اونس آب حل کرده یک و قطره از آن
یکبار در چشم اندازند و بعد آن عصابه بر چشم ببندند و بعد بیرون ساعت کشایند و چشم را بشویند از سلوشن های مذکوره کدامی سلوشن
هر بار در چشم انداخته باشند ملتزم این تدبیر باشند تا که ورم بالکلیه بر طرف شود اما هرگاه ضربان هم در چشم باشد در این وقت شستن چشم از اینکه
بر برف سرد کرده باشند بهتر است مریض را آرام دارند و وقت شب درین نوع ورم بالضرور چشم بر یا سوم روغن بر کناره های پلک طلا
کرده باشند تا جفان باهم نه چسپند و از ان جریان ریم بند نشود و اگر حرارت حمی بود مسهل دهند و غذای لطیف چنانکه شوربای چوزه مرغی
هم این مریض را خورانند با این تدابیر مستوجب ابقای مرض علاج سازند لیکن گاهی تا مدت دراز قدری مرض باقی میماند بسبب ضعف چشم
چون می بینند گران پولیراف ثال میا یافته میشود درین وقت آنچه در علاج آن نوشته خواهد شد باستعمال آرند قسمی ازین مرض اطفال
نو مولود عارض میشود خواه در روز اول ولادت یا بعد آن تا روز ششم آنرا البلفت گیکیا افثالمیا آن آنو نیتم یعنی ورم چشم نو مولود
گویند و کثر درین قسم ورم در هر دو چشم میشود گاهی اول در یک چشم بعد بیست چهار ساعت در چشم دیگر هم پیدا میشود السبب نه صاف شدن
چشم از رطوبات غلیظه وقت ولادت یا رسیدن دخان زاید چشم یا رسیدن باد و نفیره بعد ولادت در چشم طفل نیز احتیاطی ضربات میباشد
العلامات هرگاه مرض قلیل بود علامات کتارل افثالمیا موجود میباشند اگر قوی بود درین وقت موافق علامات پیوریلنت
افثالمیا علامات قوی ظاهر میشود العلاج چشم را از آب گرم یا از شیر یا دو غیره باشد و صاف سازند لیکن اگر شیر یا دشوار
باید که ما در طفل را در کنار خود نگرفته چشم را وا کرده از جانب موق کبیر از سر پستان شیر دوشانیده انداز و صاف سازد و درین حین هم تا
هوشیاری درین امر ضرورت که جفان باهم نه چسپند تا ریم در چشم طفل مجتمع نگردد والا آفات کثیر از ان پیدا میشود نائیتر سلور دو گرین
در یک اونس آب مقطر حل کرده از ان یک و قطره روزانه یک دو بار در چشم طفل انداخته بعد آن اسفنج گرم در چشم نهند چشم را از ریم درین هنگام
کرده باشند فقط کذا بیان چهارم در ذکر نوع رابع رمد اما نوع رابع از رمد که عبارت از سکرافولس افثالمیا است آن ام رمد است که
در بدن مستعدین خنازیر پیدا میشود و از خاصه این قسم آنست که هر چند ورم و سرخی کم باشد لیکن از دیدن روشنی مریض زیاده خائف
میباشد السبب اصل سبب استعداد خنازیری است اما اسباب معینه که در قسم اول مذکور شده اند در ابدان مستعدین خنازیر
ایجاد مرض میکنند هرگاه درین طفولیت این قسم عارض شود و بعد بلوغ زایل میگردد العلامات اگر سرخی در چشم کم میباشد لیکن
خوف مریض از دیدن روشنی زیاده بود چون چشم را کشاده می بینند بسبب خوف از ضوا چنان که مریض ظاهر میکند یافته میشود
یعنی ورم و سرخی زیاده در چشم دیده نمیشود و ایضا از خاصه این قسم آنست که در آن درد و اذیت چشم در اول نهار زیاده میباشد
و در آخر نهار قریب شام کم میشود بخلاف دیگر اقسام که در آنها اذیت و درد از آخر روز زیاده میشود و هم درین قسم رمد اکثر بر کناره
قرنیه ورم و زخم های صغیر پیدا میشوند و درین وقت درد و زیاده در چشم میگردد و چون این حالت پیدا میشود طفل بر این هیئت میباشد
که در کناره بیرونی خود را از جانب روشنی گردانیده و چشم را از درد و قوت بند کرده و پشت دستها را ... چشمان گذاشته میماند

کرده خواهد شد ان شاء الله تعالی باجمال آن غشای ست که در مرض کروپ اندرون حلق و قصبه ریه پیدا میشود و چنانکه انجا بر کوشه
حلق و غیره پیدا میگردد انجا بر پیوکس سیبرن چشم پیدا میشود از بیان زهر ازان در حلق و قصبه حادث میگردد العلامات اول شکل کتار الف [illegible]
که نوع اول ست یا ده در سرخی چشم شروع میشود و بسبب آن ورم پیوکس سیبرن چشم و جفن بسیار غلیظ میگردد لیکن فرق ست
که در کتار الف تال بسیار زیاده ریختن آب از خون و ورم زیاده میشود و در یک نوع از زیاده ریختن فابرن از خون پیوکس سیبرن چشم
زیاده غلیظ میشود و همین سبب انجا سرخی از قسم اول کم میباشد زیراکه اکثر ذرات فابرن خون از عروق به پیوکس سیبرن کم می آید لهذا
پیوکس سیبرن چشم درین نوع بسبب استحکام مرض سفید مائل بزردی و خشک و مستوی میباشد و چون مرض بحد اشتد رسد [illegible] میگردد و این
ماده فابرن بالای پیوکس سیبرن پیدا ازان غشای جدید بالای پیوکس سیبرن چشم هم پیدا میشود که آنرا از مقام بالای آن بر آورده
و چون مرض این حد رسد درد و سوزش در چشم پیدا گشته قدری آب در چشم پیدا شده جاری میگردد و همراه آن اجزای غشای مذکور
هم خارج میشوند و در آخر قدری ریم هم با آب [illegible] از خارج شدن اینها در چشم کم میشود انجام این مرض اینست که از علاج صحت شود
لیکن اکثر درین نوع قرنیه را ضرر میرسد باینکه در ورم و ریم در آن می افتد و بسبب آن جحوظ العین پیدا شده بصارت خراب میگردد و اگر صحت هم
درین نوع شود بعد آن جفن متغیر شده بسوی باطن یا ظاهر منقلب میگردد العلاج کیلومل [illegible] بکرات خورانند تا جوش
دهن پیدا شده آب از دهن زیاده جاری گردد و بر دور چشم ادویه مسکنه وجع مثل بلادونا جعفص ضماد کنند و جفن انقلاب
ساخته اصلاح [illegible] پیوکس سیبرن جفن اعلی و زیرین نهاده آب سرد در چشم ریزند و [illegible] سلوشن نائتر
یا سلوشن [illegible] یا سلوشن [illegible] که همه قلیل الوزن بوند در چشم اندازند و از جائیکه مرض شروع شده باشد مریض را بجائی برند
که هوا لیش صاف بود منتقل کنانند و اغذیه و ادویه مقویه خورانند فقط **بیان هفتم در ذکر نوع سابع رمد**
الخ سابع رمد آن گرانولر آپتهالمیا ست و آن آنهمی ست که دران در پیوکس سیبرن جفن اعلی و زیرین بثور پیدا میشوند وقت
حرکت جفن [illegible] در چشم اذیت پیدا شده چنان معلوم میگردد که گویا در چشم ریگ افتاده و ازان اشک و ریم پیدا شده از
چشم جاری میباشد و بسبب این اذیت در قرنیه هم ورم حادث شده بالای آن سفیدی و رگهای سرخ ممتلی از خون پدید میشود
که این را در کتب عربیه طبیه سبل و بلغت لاتن پنس بفتح بای موحده فارسی و سکون یای مثناة تحتانی و فتح نون و سکون سین
مهمله بمعنی پارچه [illegible] میگویند و مراد ازان غشای جدید است که منتج از عروق بود السبب اکثر از قسم ثالث رمد [illegible]
از اقسام دیگر آنهم هرگاه مزمن شوند این مرض پیدا میشود و آن بر دو قسم ست اصلی و غیر اصلی اصلی آنست که دران غده های
پاپلری لیبار زیر جفن که مشابه بجلد بشری اند متورم شده ظاهر و بلند گردند و همراه آن زیر پیوکس سیبرن جفن هم ورم میباشد که ازان
مواد در غشای خانه دار میرسد و بسبب آن غشای مذکور هم متورم شده جفن نمایان میگردد و ازان معلوم میشود که از ریختن
این مواد پاپلری لیبار بلند شده و غیر اصلی آنست که در آن در پاپلری لیبار و غشای خانه دار ورم نباشد بلکه زیر جفن بر پیوکس سیبرن
آن دانه های خرد سفید رنگ سخت مثل ساگو دانه یا بیضه [illegible] دیده میشوند و این قسم [illegible] پیدا نمی شود بلکه بسبب [illegible]

وبسبب آن عروق مذکوره منفجر شوند وخون از آنها برآمده در غشای خانه دار که زیر میکوس میمبرن چشم ست ریخته مجتمع گردد همچنین هرگاه کسی بر روی
کسی چیزی بزند و از آن صدمه بر چشم رسیده از آن عروق صغار گسسته شوند یا کسی سر را خم کند یا از صدمه سرفه شدید عروق منفجر شوند و گاه به هوای گرم
تابستان هرگاه آن غبار و سنگریزه ها را در چشم رساند هم این مرض پیدا میشود العلاج علاجش ضرور نیست چه خود بعد چند روز زائل میگردد لیکن
اگر زیاده باشد پارچه را به آب سرد تر کرده بر چشم گذارند یا کدام سلوشن مقوی مثل سلوشن زنک سلفاس یا الم در چشم چکانند یا پیاله آب نیمگرم بر چشم طلا سازند
وگاهی جلادهای آهن گرم کرده میکوبند و درین وقت ریزه گرم از آهن تفسیده جدا شده در چشم داخل میشود و در زیر میکوس میمبرن منفجر در چشم میچسپد
و از آن هم این مرض پیدا میشود و درین قسم باید که فوراً ریزه آهن مذکور را از چشم بیرون آرند والا از آن ضرر عظیم پیدا میشود فقط بیان یازدهم

در انتفاخ العین مراد از آن ورم بارد چشم یعنی اوذیمای عین ست و حقیقتش این ست که در آن زیر میکوس میمبرن چشم در خانه های غشای
خانه دار که در میان ملتحمه و میکوس میمبرن چشم ست و آن واسطه اتصال ملتحمه با میکوس میمبرن ست ریخته مجتمع میشود السبب گاهی سبب آن بخوبی ظاهر
نمیشود اما اکثر در سن پیری و گاهی در بلغمی مزاجان اصطلاحی طب و گاهی در شقیقه و گاهی در عصابه و گاهی قبل شدت رمد و گاهی بعد
مرض گلاکومای قوی بطور انجام مرض مذکور آب چشم در زیر میکوس میمبرن چشم ریخته مجتمع میشود و آن بر دو قسم ست یکی آنکه در مواضع متفرقه
متعدده در زیر میکوس میمبرن جمع شود دوم آنکه زیر تمام میکوس میمبرن چشم ریخته جمع گردد العلامات هرگاه در جاهای متفرق آب ریخته باشد انتفاخ
در مواضع متعدده و خاصه نزدیک موق اصغر زیاده دیده میشود و درین وقت نزدیک حرکت کردن جفن از اصطکاک اذیت پیدا میشود
و مریض میداند که گویا چیزی در چشم افتاده و مثل بالا سرخی پیدا نمی باشد و در قسم ثانی آنکه در تمام چشم زیر میکوس میمبرن آب مجتمع میشود انتفاخ تمام بود
و این حالت اکثر در سن پیری ظاهر میشود و درین وقت از آن کدام اذیت نبود جز اینکه اگر آب زیاده مجتمع گردد وقت حرکت جفن اندکی قدری
کلفت ظاهر گردد اما آنچه قبل شدت رمد آب میریزد در آن البته بطور این حالت بسرعت سرخی پیدا میشود و در مرض گلاکوما آنچه بعد چندی پیدا میگردد آنچه بعد گلاکومای
قوی افتد در آن همراه آن تیرگی رو شدید بود و بصارت باطل میگردد لیکن آنچه در بلغمی مزاجان پیدا میشود اکثر وقت صبح ظاهر میشود و بعد ظهور حرارت روز زائل
میگردد العلاج چون آب جاهای متفرق در چشم مجتمع باشد در آن اول ادویه مقویه و ادعیه در چشم اندازند مثل اینکه نائٹریٹ سلور یعنی کاسٹک نقره دو گرین
تا ده گرین در یک اونس آب حل کرده یک یا دو قطره آن در چشم صبح و شام اندازند نوع دیگر تنچر اوپیای یک یا دو قطره در چشم اندازند و اگر ازین هم رفع نشود نشتر
سوزن آن جاهای متفرق بسی باریکی شگاف دهند [illegible] ست و بعد اجتماع آب تقسیم کرده آب را از آن بیرون آرند و آنچه در سن پیری یا در بلغمی مزاجان می افتد
در آن هم ادویه مقویه در چشم اندازند مثل اینکه سلوشن زنک سلفاس در چشم اندازند و هم از آن چشم را بشویند نوع دیگر [illegible] سفر یک دو گرین در یک اونس
آب ساده حل کرده در چشم اندازند [illegible] یک دو گرین در یک اونس آب ساده حل کرده در چشم اندازند و از آن چشم را بشویند [illegible] مثل [illegible] اسٹیل
و اسپرٹ [illegible] مریض نوشانند [illegible] آنچه در بلغمی مزاجان وقت صبح پیدا میشود در وقت انتصاف نهار زائل میگردد لیس
محتاج علاج نیست آنچه در شقیقه یا عصابه حادث میشود علاجش علاج امراض مذکوره ست اگر بعد زوال اصل مرض هم باقی باشد در آن هم ادویه مقویه مثل سلوشن نائٹریٹ
سلور یا سلوشن زنک سلفاس یا سلوشن [illegible] در چشم اندازند و آنچه قبل رمد میشود علاجش علاج رمد ست و آنچه در آخر گلاکوما پیدا میشود علاجش علاج
گلاکوما ست که آن شق کردن عنبیه است تا بعد آن در چشم تمدد پیدا نشود زیرا که تا بقای تمدد شکایت مذکور رفع نمیگردد قسم

ازانتفاخ العین ست کہ بسبب داخل شدن ہوا در غشای خانه دار چشم کہ زیر میوکس ممبرین ست پیدا میشود و بہتر آنست کہ این قسم را از ورمهای عین نگویند
چه در آن ورم نمیباشد بلکه آنرا امفی زیمای چشم نامند و در لغت عرب انتفاخ العین گفتن آنرا انسب ست چه در آن میوکس ممبرین چشم از
داخل شدن ہوا زیر آن منتفخ میشود السبب گاہی بسبب رسیدن ضربه استخوان بینی منکسر شده وازان راه چه پیدا نیز
چشم با غشای خانه دار پیدا میشود وچون درین حال عطسه می آید بسبب آن ہوا ازراه مذکور در غشای خانه دار به صوف رفته جمع میگردد
وازان قریب میوق کبر انتفاخ محسوس شود واگر ہوا زیاده رود در چشم ولا پلک و حوالی آن ہم جا میگیرد این غشا رسیده ست ہوای خارجی جمع شده انتفاخ
پیدا میکند العلامات میوکس ممبرین چشم منتفخ معلوم میشود لیکن از سرخی خالی بود وچون بر میوکس ممبرین چشم فشار کنند وقت فشار فرو میرود و باز بر می آید بلند میگردد
واگر در چشم عموماً و در حوالی آن ہم باشد یعنی ہوا در خانه های غشای مذکور زیاده مجتمع باشند درین وقت از حرکت ہوای مذکور که از یک خانه در خانه
دیگر از تحریک فشار میرود قدری آواز ہم مسموع میشود چنانکه در امفی زیمای ریه مسموع میشود العلاج مادام که راه چه پیدا که از شکستن استخوان
پیدا شده بسته گردد مریض را از آمدن عطسه باز دارند و بعد پیدا کردن ثقبه ها در میوکس ممبرین چشم از سوزن ہوای مذکور را بیرون آرند فقط

فصل سوم در امراض قرنیه و آن مشتمل ست بر چند بیان **بیان اول در ورم قرنیه** آنرا بلغت لاطینی کارنی ایٹس و بلغت گریک کیرٹیٹس و بلغت انگلش انفلیمیشن
آف کارنیا گویند و ہمه بمعنی ورم قرنیه اند باید دانست که این ورم گاہی ابتداً بلا واسطه در قرنیه حادث میشود و گاہی از ورم طبقات دیگر چشم پیدا
میشود چنانچه از ورم میوکس ممبرین چشم زیاده میشود لیکن ہرگاه از ورم پیدا میشود درین وقت تنها در طبقه اولی قرنیه یعنی طبقه لاتی یا مواسطه آن طبقه که
میوکس ممبرین لطیف آمده ورم حادث میشود و ہرگاه از اسباب دیگر افتد در جمله طبقات قرنیه ورم پیدا میشود السبب اکثر ہرگاه که این قسم ورم میوکس ممبرین چشم تا
مدت دراز ماند از ان ورم قرنیه پیدا میشود خصوصاً زیاده از اشترومس آف ثال ہا که در خنازیر بیست ہم از استعداد آتشک خاندانی زیاده پیدا میشود و چونکه از خنازیر
و آتشک زیاده میشود لہذا وقت حدوث ورم آن بسبب ترکیب طبایع آن نهاده میشود مثل استرومس کارنی ایٹس و سفلیٹک کارنی ایٹس العلامات
اول در چشم درد محسوس میشود و مریض پندارد که چیزی در چشم افتاده و میخلد و ہم اشک جاری میشود و مریض از دیدن روشنی رنج میکشد و
میباشد و بصارت ضعیف میگردد لیکن ہرگاه چشم را گشاده می بیند در بادی نظر در دور قرنیه حلقه سرخ دیده میشود که از جانب میوکس ممبرین
چشم شروع شده تا قرنیه میرسد لیکن اینجا حلقه سرخ با قرنیه متصل میباشد و در میان آن و قرنیه کدام سفیدی یا تحمه فاصل نمیباشد بخلاف ورم قرنیه که از
اورام طبقات غشیه اندرونی چشم پیدا میشود چه درین وقت در میان قرنیه و حلقه سرخ رنگ سفید رنگ یا تحمه فاصل پیدا میشود و چون بغور چشم را می بینند بر قرنیه
در ابتدای مرض کدورت مثل دخان یا ضباب معلوم میشود و چون بذریعه شیشه خرد بین که آنرا بلغت انگریزی میگنی فائنگ گلاس یعنی شیشه که شی را کلان
بنماید می بینند عروق خرد مشابه بعروق شعریه از حلقه سرخ که گرد قرنیه ست بر آمده بر قرنیه جابجا کدورت بر می آیند و از ان صورت شبکه عروق
دیده میشود انجام این ورم آنست که ہرگاه تنها بر طبقه بالای قرنیه بوده ورم مرتفع میشود و صحت حاصل میگردد و ہرگاه در جمله طبقات بوده شدید باشد درین وقت
اول ممکن ست که فائبرن در جرم قرنیه ریزد و ازان سفیدی پیدا شده در قرنیه باقی ماند و ازان بصارت نقصان رسد چنانکه بعد جدری اکثر اینجا
دیده میشود دوم ممکن ست که زین فائبرن میان طبقات قرنیه ریم حادث شده از ان دمل یا السر پیدا شود یا اونکس پیدا شود و آن حالتی ست
که در آن قرنیه بر صورت سنگ سلیمانی یا خطوط ابیض میگردد اما ہرگاه ریم در طبقه آخر آن که بسوی اندرون مقله ست

پیدا میشود درین وقت گاهی در میان قرنیه غبیه در چشم سپیدی نمودار میگردد و در محل رطوبت بیضیه میماند و گاهی ازان در قرنیه زخمهای کوچک بر
صورت نقاط خرد حادث میشود و این وقتی معلوم میشود که مریض در روشنی چشم خود را کشاده مقابله او بوی بیند بسیار حرکت دهد
پس درین وقت جاییکه زخم است مثل نگینه خرد الماس میدرخشد فرق فیما بین هر دو آن میباشد که نگینه الماس مرتفع میباشد و زخم
غایر میباشد و گاهی یک زخم عظیم در قرنیه پیدا میشود و گاهی یک دو زخم کوچک بر کنارهای قرنیه یافته میشوند چنانکه وقت پیدا شدن
این قسم از استعداد خنازیری این زخم با حادث میشود باقی قرنیه صاف میباشد یا آنچه از استعداد آتشک خاندانی حادث میشود
پس این زخم سفید خواه غلیظ بود یا رقیق جا بجا بر تمام قرنیه یافته میشود العلاج اول سبب مرض را تفحص کرده بدفع آن کوشند
مثلاً اگر از ریح پیدا شده باشد از هر قسم آن که باشد علاجش نمایند یا آنچه گفته شد که ازاله این مرض خود دفع میشود یا هرگاه حرارت
وهمی باشد پس مسهل دهند از ادویه مسهله که از قسم کهاربونیت مثل سنگنیشیا سلفاش و غیره و اگر از دیدن روشنی درد زیاده شده باشد همراه
مسهل نار شرابتیک قدری شریک سازند چون مرض مزمن گردد ادویه مقویه مثل کنین بارک و منرال ایسید کلورایدی از قسم مرکبات
آهن حسب مناسب بنوشانند مریض را در خانه تاریک دارند تا از اذیت اضواء متاذی نگردد و اگر ضرورت رفتن در ضوء شمس یا در روشنی
داعی شود که دام چتر سبز رنگ سایه دار مثل سایبان پیش چشم انداخته از مکان بیرون آرند و مسکنات و جمع مثل بلادونا یا افیون
محلول با آب سرد بر چشم ضماد سازند و درین قسم ناتریت سلور را مادام که مرض بر حدت خود بود زنهار در چشم نداخته بلکه
ایتروپیا محلول با آب در چشم انداختن درین وقت زیاده نافع یافته اند و چشم را از عصابه رقیق نازک ببندند لیکن چندان در بستن احتیاط ضرور
است که بحد تضییق نرسد بلکه تا حصول آرام در چشم بربندند هرگاه مرض مزمن گردد لنیک کرده بر صدغین یا پس گوش پلستر از کنتارس یعنی ذراریح
ذراریح نهند و بعد پیدا شدن آبله انرا قطع کرده بر محل آن آبله مرهم سیماب مالند و بر پارچه آلوده نهند که ازان نفع کلی حاصل میشود خصوصاً فتیله درم
ابتاثیر استعداد آتشک خاندانی بود و درین وقت که از استعداد آتشک باشد آیوداید پتاسیم همراه قدری عشبه کاسر په فیری [illegible]
و هم استعمال مقویات دوا و غذا در این حالت نافع است هرگاه از ماده خنازیری بود و درین وقت آنچه در علاج سترومس آنرا مثال میانوشته
شد نافع میشود و از تبدیل هوا خصوصاً از دویدن بهار در هوای بحر محیط و خوراندن اغذیه که دران شیره و زرده بیضه مرغ زیاده باشد
نفع زاید حاصل میشود فصل پانزدهم در دمل قرنیه و آنرا بلغت انگلش [illegible] یعنی [illegible] در بین
مهمله و سکون بای موحده فارسی اول و کسر بای موحده فارسی ثانی و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو بمعنی دریکه دران ریم
پیدا شود میگویند بالجمله گاهی در تمام قرنیه گاهی در جای خاص ازان دمل پیدا میشود و دیگر مواضع ازان از ریم خالی میباشد گاهی
ریم در جهت زیرین آن جمع میشود و سفیدی آن مثل سفیدی سنگ سلیمانی میباشد لهذا آنرا بلغت انگلش انکس یعنی سنگ سلیمانی
نامند و مواضع دیگر آن خالی از ریم میباشد و درین وقت گاهی از جهت خلف قرنیه شگافته در رطوبت بیضیه مده میریزد و جمع میگردد پس
درین وقت او را بلغت که یک هیپو پیان یعنی مده که پس قرنیه در جانب خلف جمع گردد میگویند اسباب گاهی بسبب ضربه زخم در قرنیه
پیدا میشود و گاهی بعد کشادن چشم از نشتر این مرض پیدا میشود و این اکثر وقتی بود که مریض از قبل کشادن چشم بعض ضعیف بود و گاهی

بعد رمد گاهی بعد ورم قرنیه خصوصاً هرگاه مریض از قبل حدت و ورم مریض ضعیف شده باشد پیدا میشود علامات
چون قبل در قرنیه شود پس جاییکه ریم افتاده بود در قرنیه سفیدی پدید میشود مثل ضبابت با مرور ایام این کدورت و بیاض هر روز غلیظ و سخت
میگردد زیرا که اول نابینی در دل میرسد و بعد از آن ریم پیدا میشود تا هرگاه ریم بحد اکمل خود رسد سفیدی مذکور مایل بزردی
میگردد و هرگاه ریم زیاده بود این سفیدی بر تمام قرنیه عام یافته میشود و چون قلیل باشد در بعضی از مواضع قرنیه یافته میشود و ایضاً در چشم
درد و گرمی محسوس میشود و دیگر کس بیمار چشم خود چون در تحریک آن بجمع میگردد و مریض از روشنی متاذی شده از آن خایف اند و اشک از
چشمانش جاری میشوند انجام آن اینست که گاهی بسبب ریم قرنیه نرم شده بسوی خارج منفجر گردد و همراه ریم خود جاری میشود و از آن
چشم فرو می نشیند و چون در جای خاص از قرنیه ریم پیدا شود پس گاهی بسوی ظاهر منفجر میگردد و در این وقت از آن صحت میشود اما
سفیدی بر محل زخم همیشه میماند و بهترین انجام این است که این ریم جذب شود و کدام نشان آن نماند و اینحالت گاهی از علاج پیدا
میشود علاج اول اذیت و درد چشم را دفع کنند و این امر از تکمید رطب که از آب مطبوخ پوست خشخاش تر چشم کرده میشود حاصل میگردد
همچنین چون بلادونا را با آب گرم حل کرده پارچه بان تر کرده بعد یک دو ساعت تکمید تر چشم سازند مفید میشود و در میان زمان تکمید از
تکمید خالی میباشد پارچه از آبیکه در آن بلادونا محلول بود تر کرده بر چشم نهادن نافع است ایضاً که بلادونا با آب حل کرده بر دو چشم ضماد
سازند و دیگر ضماد جفت هندی افیونی بر دو چشم بسیار مفید است و یا محلول آب در چشم اندازند و فایده بالای
چشم نهاده بعد از عصابه بربندند و بهترین معمول روزانه علاج کرده باشند نگران باشند که ریم جذب میشود یا نه اگر جذب شود
فهو المراد و الا بعد چند یوم پلستر از کنتارس درست ساخته نهند و مرهم سیماب مرهم بلادونا بالمناصفه بر دو چشم تا بالای ابرو
خوب بمالند پس اگر از این هم ریم جذب نشود و گمان انفجار قرنیه پیدا گردد در این وقت باید که دستکار از نشتر باریک در آن زخم پیدا کرده
ریم بیرون آرد و بعد از آن باز بلادونا را بر دو چشم ضماد سازند تا ثقبه عنبیه وسیع گردد و عنبیه با قرنیه ملتصق نشود و نه چسپد سهم در زخم قرنیه
داخل شود و هرگاه در چشم درد و تمدد زیاده باشد که از آن قرنیه خواهد که بسبب غمز و مدافعت رطوبت باطن خود بیرون آید در این وقت
از نشتر زدن در آن نفع کثیر حاصل گردد زیرا که از آن رطوبت سفید خارج میشود و بسبب آن چشم خالی شده لین میگردد و اذیت دفع
میشود و گاهی این عمل نشتر زنی از چشم بعد هر دو سه روز درین مرض کرده میشود و آنرا بلغت لاطن پاراسن تیسس نامند یعنی پیدا کردن
سوراخ جدید و این مریض را از گرفتن فصد و غیره مستفرغات ضعیف نسازند بلکه آرام زیاده رسانند و شب افیون خورانند و اغذیه
مقویه مثل شیر یا دوغ گاو و زرده بیضه مرغ و لحوم جیده و روغن جگر ماهی و ادویه مقویه مثل کنین و بارک و مرکبات آن نوشانند بیان سوم
در زخم قرنیه که آنرا السرة القرنیه بلغت لاطن می نامند زخم در قرنیه بصور مختلفه حادث میشود گاهی بر سطح بالای آن بود و گاهی
غایر باشد گاهی مثل نقاط خرد در اکثر مواضع آن میباشد گاهی زخم کبیر غایر در جای خاص از آن پیدا میشود که از آن عنبیه بیرون می آید و بصورت سرعت
درین وقت باهم کرده میشود و گاهی از جانب خلف با قرنیه عنبیه متصل گردد و از آن قرنیه منفجر شده اذیت پیدا گردد و ثقبه عنبیه کج دیده میشود
السبب گاهی از رمد شدید چنانکه از قسم ثالث آن که سوم پیوریولنت پیدا میشود و گاهی بعد ورم قرنیه یا دمل آن حادث میشود

سیمبرن چشم یا از ورم قرنیه ماده فائیبرن در سطح بالای میوکس سیمبرن ریخته بطور غشای رقیق جدید پیدا میشود یا اگر زخم خفیف ایجاد شده
و برای التیام آن فائیبرن ریخته بود پس آن بعد حصول صحت زخم اینجا بطور غشای رقیق گشته باقی میماند و دیده میشود لعلامات بالای
قرنیه قدری کدورت مثل غبار یا ضباب محسوس میشود و بصارت کند دیده میشود و بصارت صاف نمیباشد لعلاج اول
غور کنند که هرگاه که ورم اذیت در چشم نباشد آن زمان بعلاجش بپردازند والا اول اذیت هرگونه چشم را برطرف سازند زیرا که علاج آن
منحصر درین است که قدری اذیت در چشم پیدا کنند چرا از اذیت مجاری صفائیه عروق لمف که در قرنیه اند مفتوح شده زیاده کار خود میکنند
و این ماده را از آنجا جذب سازند از این ماده جذب میگردد و برای این کار ادویه کثیره مستعمل میشوند اول کیلومل آنرا چند طور اینجا
باستعمال می آرند اول اینکه قدری از آن بر کف دست نهاده کف دست را قریب چشم برده بذریعه تنفس پیچ کردن در چشم رسانند
دوم آنکه آنرا در انبوبه ای نهند بذریعه تنفیخ پیچل سفیدی رسانند سوم آنکه بذریعه قلم مو کیلومل را بعد برداشتن جفن اعلی بر محل
سفیدی رسانند و چندان این دوا را باستعمال آرند که صحت شود لیکن اگر از استعمال آن اذیت زیاده پیدا شود چند روز آنرا ترک کرده
باز باستعمال آرند تا که ورم از اذیت پیدا نشود همچنین اکسائید آف تنگ یا شب یمانی بریان یا سلفیت آف سودا یا نبات سفید
سفوف فاشل سفوف کیلومل باستعمال می آرند ایضاً لوشن دایلوت سلوشن صفرای گاو دوآف مرکیوری یک گرین در هشت اونس آب بقطر
چکانیده یک یا دو قطره از آن صبح و شام در چشم اندازند تا حصول صحت ایضاً سلفیت آف زنک یک دو گرین در یک اونس آب بقطر
چکانیده صبح و شام دو دو قطره از آن در چشم بریزند ایضاً کلورائید آف زنک یک گرین در یک اونس آب بقطر چکانیده یک یا دو قطره از آن
در چشم اندازند ایضاً روغن تارپین یک درم با روغن نخود که بسفت کرم باشد خوب حل کرده دو سه قطره از آن در چشم اندازند پس اگر
از این هم اذیت زیاده شود مقدار روغن تارپین از یک درم هم کم کنند ایضاً ایودائید پتاسیم سه گرین در یک اونس آب حل کرده دو دو
قطره از آن صبح و شام در چشم اندازند و در این مرض از نوشانیدن ایودائید پتاسیم فائده جلیله حاصل میشود خواه در چشم همین دوا را
اندازند یا ادویه دیگر که نوشته شده نیز فصل[illegible] قسم دوم که لوکوما است آن سفیدی است که بعد صحیح شدن زخم کبیر یا بر قرنیه بهم
که پیدا شده باشد حادث میشود و سبب اش این است که هرگاه ماده فائیبرن زیاده برای صحت زخم کبیر قرنیه در جرم آن میریزد پس
بعد صحت زخم مذکور بطور خشک شده ماده مذکور غشای غلیظ گشته آنجا باقی میماند چنانچه بالای جراحت های اعضای دیگر باقی
ماند و این زیاده در جدری دیده میشود و اصل سبب در این است که اینجا در قرنیه نقصان پیدا شده اجزای اصلی آن زایل میشوند
و بجای آن این غشای جدید پیدا میشود بالجمله آن هم گاهی بر تمام قرنیه و گاهی بر اکثر اجزای قرنیه یافته میشود و این صورت در بعد
زیاده یافته میشود و گاهی در موضع کوچک تر از آن یافته میشود لیکن هرگاه بمقابل ثقبه عنبیه واقع شود مانع ابصار میگردد تا گاهی
مریض در این وقت با این نحو چیزی می بیند که سر خود را بر آورده و مقابل چشم را بسوی بالا بلند کرده قدری قدری می بیند
چرا از این هیئت هرگاه ثقبه عنبیه بجای سر که آنجا بیاض قرنیه نباشد البته چیزی دیده میشود و گاهی در حالت تقرح قرنیه عنبیه اندرون
از زخم قرنیه می آید و از آن سوراخ پیدا میشود و گاهی عنبیه در این حال با قرنیه چسپیده و بسبب آن ثقبه عنبیه باقی نمیماند یا تنگ میگردد

سفید آن سودا [illegible]

وازین اسباب بصارت معدوم میگردد بی آنکه بیاض قرنیه مانع ابصار شود لعلاج اگرچه این قسم لاعلاج است لیکن چونکه برطرف
آمدن بیاض گاهی وقت میباشد و آن از علاج کم یا زائل میشود وازان قدری دیده میشود اگرچه فرق کردن درمیان روشنی
وتاریکی باشد یا قدری بسبب آن راه رود لهذا برای تحصیل این منفعت آنچه ادویه که در علاج قسم اول نوشته شد آنها را
اینجا هم حسب مناسب باستعمال آرند و هرگاه این بیاض مقابله ثقبه عنبیه آمده باشد ایجاد ثقبه جدیده در عنبیه ممکن باشد در جهت
فوقانی آن ثقبه جدید پیدا کرده دهند و اگر در جهت فوقانی ممکن نباشد درین وقت در هر جا که قرنیه از بیاض خالی وصاف بود
بمقابل آن در عنبیه ثقبه جدید پیدا کرده دهند و این تدبیر را آئیریڈاکٹمی گویند بفتح الف وکسر یای مثناة تحتانی و رای مهمله
سکون دال هندی وکسر الف وسکون کاف وضم تای هندی وکسر میم وسکون یای مثناة تحتانی بمعنی قطع کردن عنبیه می نامند و این
تدبیر هرگاه ثقبه جدید در عنبیه پیدا شود آنرا آرٹی فشل پیوپل میگویند یعنی پیدا کردن ثقبه جدید در عنبیه هرگاه عنبیه با قرنیه چسپیده
باشد درین وقت هم از همین علاج و تدبیر دیدن اشیا ممکن میشود گاهی سفیدی مذکور لایق علاج نمیباشد لهذا برای رفع کردن
قبح منظر چشم آنرا ازین سیاه میکنند از رنگ خاص که قسمی از سیاهی است که ازان عورات هنود اکثر جسم خود آثار مختلفة الصور
پیدا میکنند و بزبان ایشان آنرا گودنا میگویند لیکن وقت این عمل احتیاط ضرور است که رنگ بر بیاض مذکور چندان کرده شود که آن
با رنگ اصلی عنبیه چشم صحیح مشابه شود والا در صورت اختلاف رنگ هر دو چشم باز قبح منظر پیدا خواهد شد بیان پنجم در بیرون آمدن
قرنیه از جای خود و آنرا بزبان انگریزی اسٹافلوما کارنیا گویند و آن آنست که قرنیه از جای خود بسبب تغیر کردن
اجزای اندرونی مقله پیش آید خواه بعض اجزای ان یا بالتمام قرنیه از جای خود بیرون آید بسبب ورم یا زخمی شدن اجزا
اندرونی چشم یا بسبب ورم خود هرگاه ازان ورم کم گردد لعلاج هرگاه بعض اجزای آن بیرون آمده باشند درین وقت برای منع
کردن اجزائی باقیمانده آنرا از بروز و جحوظ تدبیری سازند که تغیر کردن اجزای داخلی چشم کم گردد و آن از قطع کردن عنبیه حاصل
میشود و اینهم ایریڈاکٹمی است چه از قطع کردن عنبیه چون تغیر اندرونی کم میشود ازان بروز و جحوظ قرنیه هم رفع میگردد و هم ثقبه جدید
در عنبیه پیدا میشود که ازان دیدن اشیا ممکن میشود چه درین وقت ثقبه قدیمه کج میگردد و بسبب آن رویت اشیا معدوم میشود
پس ازین تدبیر باز دیده میشود و هرگاه بالتمام قرنیه از جای خود بیرون آمده باشد پس درین وقت آن لاعلاج است لیکن برای دفع کردن اذیت
چشم قرنیه را قطع کرده جمله رطوبات و اجزای معین از ساغر چشم بیرون آرند تا درد و تکلیف برطرف شود فقط فصل چهارم در امراض طبقه ملتحمه
که آنرا اسکلیروٹک کوٹ گویند یعنی غشای سخت ضعیف زیرا که آن از ام غلیظ دماغ که بسیار سخت است ساخته از امراض آن که کمتر میشود
ورم ملتحمه است که آنرا اسکلیرٹیس یعنی ورم غشای سخت نامند و این ورم تنها درین طبقه کم دیده میشود بلکه اکثر همراه ورم طبقات غشیه دیگر چشم یافته
میشود لیکن هرگاه تنها یافته شود پس اکثر از دو سبب میشود یکی روماتیزم زیرا که این طبقه هم غشای لیفیه است و روماتیزم اکثر در غشای لیفیه پیدا
میشود دوم رسیدن ضربی بآن میباشد و این مرض در سن طفولیت و شباب و پیری کمتر میشود و در سن کهولت یا وقت عارض میگردد و اکثر در یک چشم
میباشد لعلامات اول درد در چشم محسوس میشود مثل وجع مفاصل که با تمدد غشا میباشد و از فشار کردن بالای چشم و از تحریک چشم این درد

بیان پنجم در بیرون آمدن قرنیه از جای خود

فصل چهارم در امراض طبقه ملتحمه

زیاده میشود و هم بر پیشانی و صدغین این درد منبسط میگردد و وقت شب این وجع زیاده میگردد لیکن درین وجع مریض از دیدن
روشنی کم خایف میشود و هم اشک از چشم بسیار قلیل جاری میگردد و چون چشم را ببینند پس دور قرنیه خطوط مستقیمه گلابی رنگ قدری
دور از قرنیه بطور حلقه یافته میشوند و اینجا درمیان حلقه مذکوره و قرنیه قدری سفیدی ملتحمه فاصل دیده میشود بخلاف ورم قرنیه
در آن حلقه سرخ مذکوره از قرنیه متصل میباشد سفیدی ملتحمه درمیان قرنیه و حلقه مذکوره فاصل مرئی نمیشود و هم ثقبه عنبیه قدری
ضیق دیده میشود و چون چشم برای امتحان ثقبه عنبیه بار بار بند کنند و بار بار بگشایند از افتادن روشنی در چشم ثقبه عنبیه آهسته آهسته مجتمع میگردد
و از آن دانسته میشود که مرض ضرر تا عنبیه هم رسیده و چون مرض شدت کند پس چنانکه از اندرون چشم ورم عنبیه پیدا میشود همچنان خارج
چشم هم ورم میوکس ممبرن حادث میگردد اما وقت حدوث ورم در میوکس ممبرن چشم این حلقه خطوط مستقیمه بدشواری معلوم میشود
زیراکه از زیادتی سرخی میوکس ممبرن رنگ آن معلوم نمیشود و درین وقت باید که در تشخیص آن غور و دقت کرده شود باینکه هرگاه بغور ببینند
حلقه خطوط مستقیمه گلابی رنگ بر سرخی میوکس ممبرن چشم محسوس خواهد شد دیگر آنکه سرخی میوکس ممبرن از تحریک انامل متحرک میشود و در سرخی ملتحمه
حرکت واقع میگردد و ایضاً چونکه اکثر این ورم بسبب ریماتزم حادث میشود لهذا همراه آن اکثر ریماتزم در دیگر اعضای بدن هم موجود
میباشد العلاج اول علاج عام بدن آنچه برای ریماتزم مقرر است فرمایند مثل اینکه اسهال و ادرار از ادویه مخصوصه ریماتزم نمایند
و بحسب تجربه اینجانب در ابتدای این مرض بسیار مفید میشود هفته سوداکار بنارس بارک کوفته هر یک پنج پنج گرین باهم آمیخته روزانه
سه بار دهند و در چشم ادویه مسکنه چکانند مثل بلادونای محلول آب یا ضماد خشخاش هندی افیون بر دور چشم ضماد سازند اگر پیاپی
محلول آب در چشم اندازند در اینجا در توسیع ثقبه عنبیه کوشش فرمایند از ضماد کردن بلادونای محلول آب بر چشم انداختن اگر پیاپی
محلول آب در چشم زیراکه بسبب مخمر کردن ایذای دیگر چشم اینجا ثقبه عنبیه ضیق میگردد و از توسیع کردن آن در درد هم تخفیف حاصل میشود

فصل پنجم در امراض غشای سیاه چشم که آنرا بلغت انگریزی کوراید بضم کاف و سکون واو و فتح رای مهمله و کسر یای
مثناه تحتانی و سکون دال هندی نامند زیراکه بسبب کثرت مجاری عروق این غشا هم مثل غشای موسوم به کوریان است و آن
غشای است که در حال حمل بر جنین محیط میباشد و درین هم ورم حادث میشود و ورم غشای سیاه مذکور را کورائیڈائٹس نامند
یعنی ورم غشای سیاه که زیر ملتحمه و اعضای ملتصق است این ورم تنها درین غشا کم یافته میشود بامراض دیگر چشم دیده میشود اما هرگاه
تنها درین غشا ورم پس آنرا دو سبب پیدا میشود یکی آتشک دوم از زیاده شدن [illegible] گرفتن آن چشم در روشنی تیز قلیل العلامات اول در چشم درد
محسوس میشود و این درد با تمدد بود از چشم تا پیشانی و صدغین منتهی میگردد و هم در ابتدای مرض خیال گردش پیش چشم معلوم میشود
چنانکه وقت پیدایش بعضی دیده میشود لیکن فارق میان این است که اینجا با رویت خیال مذکور ضعف بصارت هم پیدا میشود و اشک
از چشمان جاری میباشد مریض از دیدن روشنی متاذی شده از دیدن ضوء خایف میباشد و چشم در ابتدای مرض سخت بود و هر قدر که
سختی زیاد میشود درد چشم زیاد میگردد و ثقبه عنبیه در اینجا باهم و دیدن روشنی آهسته آهسته مجتمع میگردد و از آن ثابت میشود که عنبیه هم همراه آن متضرر شده
در ملتحمه هم حلقه خطوط مستقیمه گلابی رنگ دیده میشود بسبب التهاب چشم میوکس ممبرن چشم و جفن در ملتحمه هم اجتماع خون یافته میشود و چون مرض

مدت دراز باشد که رنگ آن بکشود ملتحمه رقیق میگردد و بسبب رقت آن رنگ غشای سیاه مذکور از زیر آن دیده میشود و درین وقت در چشم نرمی پیدا میگردد
و از مس کردن لین محسوس میشود و بصارت ناقص یا باطل میگردد و گاهی ورم کرده خصوصا هرگاه شدید باشد گاهی در عنبیه هم ورم
پیدا میشود چنانکه گاهی از ورم عنبیه این غشا ورم پیدا میگردد زیرا که در عنبیه و غشای سیاه رنگ اشتراک بسبب قرب و اتصال آنها زیاده است
پس از مرض عنبیه غشای سیاه و از ورم غشای سیاه عنبیه متورم میگردد خاصة هرگاه مرض کثیر و شدید باشد لعلاج اول سبب
مرض را تشخیص کرده بدفع کردن آن اهتمام نمایند مثلا هرگاه بسبب سفلس یعنی آتشک ورم درین غشا پیدا شده باشد درین وقت آنچه
در علاج سفلس شرح یافته یا سکندری دوبه مستعمل میشود مثل بای کلارید آف مرکیوری یعنی رسکپور صاف و ایوداید پتاس همراه
سارساپریلا یا مطبوخ عشبه نوشانند و از چشم بسیار کم کار گرفته باشند بر صدغین پلاستر از مرهم بیلاڈونا درست کرده نهند و درین
قسم از ایقاع عمل سیتن بر صدغین بحدیکه در علاج انقل بیشتر مرقوم شده نفع کثیر حاصل میشود و ایضا عینک از آئینه های نیلگون
یا سبز رنگ یا برنگ خاکی درست کرده همواره بر چشم دارند و درین قسم حاجت به زیاده استفراغ از قسم فصد و اسهال کمتر داعی میشود و آنچه
بسبب زیاده مشقت گرفتن از چشم در روشنی قلیل این ورم پیدا شده باشد در آن چشم را زیاده تر آرام رسانند و درین قسم بر صدغین پلاستر از کنتارس
درست کرده نهادن نافع میشود و عینک بصفتی که در قسم سفلسی مفید میشود اینجا هم بهمان صفت بر چشم باید نهاد تا اذیت از دیدن روشنی
کم شود مقویات خون و اعضا مثل آیرن و بارک و کنین نوشانند و غذیه جید خورند تا خون صالح قوی پیدا شود و ضعف و کمزوری اعضا
و خون برطرف گردد فقط تکمله فصل ششم در امراض عنبیه و آن هم مشتمل است بر چند بیان بیان اول در ورم عنبیه که آنرا ایرائٹس
لاتین آیریٹیس گویند سبب آن بسیار اند گاهی بسبب آتشک و مانی از سبیکه و جمع مفاصل با حمی عارض میشود و همان سبب آن علت این
مرض هم حادث میشود و از زیاده نظر کردن بقرات حروف دقیقه و دیگر کارهای باریک مثل ساعت سازی و بافتن پشمینه در آن هم بسوی باریک بینی حاجت
می افتد حادث میشود و همچنین از نظر کردن زیاده بسوی آتش چنانکه طباخان طعام حلوائیان بضرورت دهی است این مرض پیدا میشود و گاه از رسیدن هوای سرد
بچشم مثلا شخصی در مکان گرم خفته باشد یک دروازه آن که از آن هوب یاج سرد شدت بود و پهلوی آن کشاده بود و او مشغول کاری باشد هوای سخت سرد
از پهلو بچشم او رسد آن زمان هم این مرض عارض میشود علامت هرگاه این مرض شروع شود اول در ملتحمه سرخی پیدا شود و آن سرخی چنانکه سابقا
در بیان ورم سیکس ممبرین گفته شد برنگ پیازی خفیف میباشد هم قدر که قریب قرنیه رسد سرخی زیاده شود و از هر جانب چشم رگهای ملتحمه بسمت خط
مستقیم با سرخی قلیل تا قرنیه میرسند و قریب آن زیاده سرخ میشود که از آن گرد قرنیه حلقه سرخ محسوس شود تنبیه گاهی این مرض
با ورم ملتحمه و غشای سیکس ممبرین هم ورم عارض میشود و درین صورت سرخی رگهای سیکس ممبرین که باشکال مختلفه میباشند
با سرخی رگهای ملتحمه که راست اند جمع میشوند و تشخیص دشوار گردد که ورم در سیکس ممبرین است یا ملتحمه پس درین وقت باید که طبیب
بسیار غور کرده بایں طور هر دو را جدا کند که عروق ملتحمه کم رنگ و راست و زیر سیکس ممبرین خواهند بود و عروق سیکس ممبرین
مختلف الاشکال و زیاده سرخ بالای عروق ملتحمه که کم سرخ اند بوده باشند و ایضا سیکس ممبرین از تحریک دست متحرک نشود و طبقه ملتحمه
از جای خود حرکت کند با لجمله درین مرض در رنگ و صورت اصلی عنبیه هم فرق میشود زیرا که ماده ورم که از عنبیه بیرون آمده بر کناره های عنبیه

فصل ششم در امراض عنبیه

جمع میشود که از ان کناره های آن گداز میشوند و رنگ آن ماده بر عنبیه معلوم گردد و ازین رنگ اصلی عنبیه متبدل شود و فرق در رنگ ماده ازین معلوم خواهد شد که هر گاه ورم در یک چشم باشد با رنگ چشم صحیح مقابله کرده تغیر رنگ او دریافت کنند و بعد آن مردمک چشم صغیر شود و گاهی این کمی محسوس شود و زمانی صغر و کجی مردمک هر دو جمع میشوند لیکن سبب صغر مردمک آنست که چون بیمار از روشنی متاذی و خائف میباشد ازین سبب چشم خود را همیشه مجتمع و چسپیده میدارد و ازین اجتماع دائمی ثقبه تنگ میشود و مردمک صغیر و کوچک مینماید و سبب کجی مردمک چشم آنست که آنچه ماده لزج یعنی فایبرن ازین ورم خارج میشود بسبب آن کدام جانب آن بر جلیدیه میچسپد و هر گاه بیمار روشنی را بیند و خائف شده چشم خود را خواهد که بند کند عنبیه از هر طرف برای حرکت اجتماعی چشم کشیده میشود لیکن جائیکه بر جلیدیه چسپان است جدا نگردد ازین سبب ثقبه خورد و کج میشود و مردم چشم هم خرد و کج محسوس میگردد و بعد آن ابصار هم ناقص شود و بیمار را ضعف معلوم نشود و در چشم دیگر چشم تا بینائی بحالت قوت مرض در محسوس شود و گاهی درین مرض بسبب ورم که از عنبیه خارج میگردد مردمک مطلقاً معلوم نمیشود بلکه ال مردمک چشم سفیدی یا سرخی یا رنگ بلغمی موافق رنگ مواد معلوم شود لیکن ظاهر شدن رنگ سرخ و بلغمی ولادت بر دارت ماده میکند علاج هرگاه بعد ملاحظه سرخی گرد قرنیه مع دیگر علامات مرقومه یقین شود که مرض ورم عنبیه است و علاج کرده شود پس بقای این حالت بصارت باقی نخواهد ماند لهذا ضرورست که علاج این مرض موافق قوت و ضعف مرض از علاج قوی و ضعیف نمایند مثلاً اگر مرض کم باشد بیمار را چنان مسهل دهند که از ان اسهال قوی شود و بعد بر جبهه علق زلوچسپانند بعده بلاڈونا یا اٹروپیا در چشم اندازند و در مکان تاریک بیمار را نگهدارند و یقینی ازین تدبیر این مرض رفع شود و اگر قوی بود بعد مسهل فصد گیرند بعده کیلومل از دو گرین تا چهار گرین و افیون از ربع گرین تا نصف گرین هر دو را آمیخته حب بندند و بعد چهار چهار ساعت باین وزن ازین حبوب به علیل خورانند تا دهن بجوش آید و چون دهن جوش کند ضرور بیمار از ان منتفع خواهد شد و بلاڈونا اندرون چشم اندازند و بیرون آن ضماد کنند تا ثقبه عنبیه بسبب آن وسیع شده درین کشش از جلیدیه جدا گردد و عرق تارپین که صاف بود و یک درام روزی مسهل وقتیکه دو سه بار اجابت شده باشد بعد مسهل خورانیدن درین مرض نافع است و از اول مرض یا دارم که این مرض مزمن شود خیال توسیع ثقبه عنبیه ملحوظ باشد و الا بعده ضیق ثقبه و چسپیدن آن بر جلیدیه از انداختن بلاڈونا هم نفعی نخواهد شد لهذا هرگاه یقین این مرض شود اکثر بلاڈونا در چشم انداخته بر بالای آن ضماد کرده باشند و اگر بهیچ وجه ثقبه وسیع نشود و مانع ابصار بود درین وقت بعد صحت انفل ملیش و زوال ورم بدستکاری ثقبه جدید در عنبیه پیدا کردن مفید خواهد شد و از دوا هیچ فائده نخواهد شد و درین قسم در چشم بیمار وقت شب درد شدید زیاده میشود جهت تسکین آن وقت زیادتی درد مرهم سیماب موافق این نسخه بر صدغین بمالند سیماب مصفی یک درام افیون بست گرین در چربی بز خوب بسایند تا سیماب خوب حل شود و معلوم نگردد پس از ان گرفته قدری قدری بر صدغین بمالند فقط بیان

دوم اتساع و ضیق ثقبه عنبیه بدانکه اتساع ثقبه عنبیه را بلغت انگریزی مائی ڈرائی ایسس یعنی وسیع شدن مردم چشم گویند و ضیق ثقبه را مائی اوسس نامند و این هر دو حالت خود مرض نمیباشند بلکه از جمله علامات اند که در امراض دیگر یافته میشوند مثلاً هرگاه در دماغ اجتماع خون یافته میشود یا در آن التهاب پیدا گردد بهر سبب که باشد و هم در فالج عشای توری اتساع ثقبه عنبیه پیدا میگردد و گاهی از سدد

هم اینحالت پیدا میشود چنانکه وقت بالیدن عضو یا پیدا شدن ورم در معاده پیدا میشود و گاهی از ضعف عصاب حادث میگردد لیکن هرگاه از فساد
دماغ یا از فالج غشای نوری میشود درین وقت در چشم کدام اذیت درد نمیباشد و مریض از روشنی متاذی نمیشود و هرگاه از اسباب دیگر پیدا
میشود مریض روشنی نمی بیند در مکان تاریک دیدن اشیا ممکن نمیشود و سبب قریب اتساع ثقبه این است که در چشم عضلات محرکه چشم دو قسم اند
یکی مدور که بسبب آن انسان چشم خود را وقت دیدن حروف یا اشیای صغیره تنگ میسازد و دیگر مستطیل که ازان چشم وسیع کرده میشود و عصاب
محرکه هر دو قسم عضلات مذکور مختلف از جاهای متعدده رسیده اند و از تحریک عضله مدوره ثقبه عنبیه ضیق میگردد و از تحریک عضله مستطیله
وسیع میشود پس هرگاه عصب محرک عضله مدوره ضعیف میشود عصب محرک عضله مستطیله بر قوت خود باقی میماند و تحریک چشم پیدا یعنی ازان
ثقبه عنبیه وسیع میگردد و در ضیق ثقبه بالضد واقع میشود یعنی هرگاه عصب محرک عضله مدوره بر قوت خود میماند و عصب محرک عضله مستطیله
ضعیف میگردد و از تحریک عضله مدوره ثقبه عنبیه تنگ میگردد و ضیق ثقبه اکثر در ورم عنبیه پیدا میشود و گاهی در فساد دماغ هرگاه دران آب
پیدا شود چنانکه وقت رسیدن ضربه بر سر یا در ابتدای سرسام میشود و هم از زیاده مشقت گرفتن از چشم مثل اینکه حروف خفیفه را در روشنی
قلیل یا در تحت شعاع شمس متوسط المطالعه نماید یا بذریعه خورده بین یاده اشیای صغیره را ببیند پیدا میشود العلاج علاج اتساع ثقبه
اینست که مادام سبب مرض یافته شود آنرا دفع نماید و مجربین میگویند که درینحالت از رسانیدن هوای ایمونیا در چشم که بسبب آن قدری
اذیت در چشم پیدا شده اشک قلیل آید قوت در چشم می آید و برای دفع اتساع مفید میشود و ایضا درین حالت تقویت چشم بذریعه
نهادن زنجیر برقی بالای چشم و حرکت دادن آن نافع میشود و کار از خورانیدن استرکنیا اتساع ثقبه زائل میگردد و هم از
نهادن عینک که شیشه های آن برنگ دخانی باشند بر چشم فائده یافته اند ایضا دوای مشهوره کالابارتین برای دفع کردن
اتساع ثقبه بسیار مفید است و طریق استعمال دو هستند یکی آنکه کالابارتین را از یک گرین تا چهار گرین گرفته در یک ڈرام آب
مقطر حل کرده روزانه ازان یک یک قطره وقت صبح در چشم اندازند تا تمام روز ثقبه ضیق باند دیگر آنکه این دوا بر قطعات کوچک
جلیٹین آلوده میشود و هستند ازین قطعات یک قطعه را در گوشه چشم زیر جفن نهند فتدبّر اما آنچه اتساع ثقبه که بسبب فالج
غشای نوری پیدا شود لا علاج است و علاج ضیق ثقبه اول این است که بازاله سبب پردازند مثلاً اگر از ورم عنبیه بود بعلاج
ورم آن پردازند فصل هفتم در امراض غشای نوری که از اطراف عصبه مجوفه رسته در چشم منبسط شده و این طبقه هم
بسیار سخت است و آنرا در لغت لاطن ریٹینا یعنی شبکه خرد میناسند و انهم مشتمل است بر چند بیان بیان اول مجتمع شدن
خون درین غشا و آنرا هائی پیریمیا آف ریٹینا گویند و این اگرچه اول درجه ورم است لیکن اکثر تا حد اجتماع خون رسیده زائل
میشود و ضرور نیست که بعد آن ورم پیدا شود و بالجمله درین مرض خون کثیر در غشای نوری مجتمع میگردد السبب اکثر از زیاده گرفتن
کار از چشم خصوصا پیش نار چنانکه طباخان و حدادان میکنند یا در روشنی زائد نشسته کار کردن پیدا میشود و کسانیکه اشیا را بدون
قریب شدن آن بچشم نمی بینند و بزور قوت دیده ادراک میکنند بآن مبتلا میشوند و از زیاده قرائت کردن و دیدن حروف خفیفه در روشنی قلیل هم اینحالت
پیدا میشود و گاهی اجتماع خون درین غشا گاهی از ورم طبقات دیگر مثل ورم غشای سیاه یا ورم طبقات دیگر چشم پیدا میگردد و ورم آنها منضم شده پیدا بود در آلکه ورم

فصل هفتم در امراض غشای نوری

خاص این قسم آنست که در ابتدای مرض از هر جهت از جهات چشم کرمی ببیند یا دیده نمی شود و هرگاه از الیبومین یوریا حادث شود علامات
مرض گرده و الیبومین موجود میباشد و هم این قسم مرض جلد بتر ابد میشود و بصارت دران در اسرع مدت زائل میگردد و آنچه از شکافتن
عرق میشود و به ریٹن اپیتین یعنی پنجگاه سوم است در انهم چون از عروق منفجره خون بیرون آمده بر این غشا مجتمع میگردد و لهذا از ان فورا
بصارت باطل میشود و هم قبل حدوث آن علامات اذیت دماغ مثل دوران سر وغیره یافته میشوند انجام مرض آنست که در قسم اول
یا از علاج زائل گشته صحت کلی حاصل میشود یا آنچه قبل علاج نقصان واقع شده لیکن از بعد آن مرض متوقف گردد زیاده نمیشود لیکن
از زیاده آن تشنگ میشود انجام آن اکثر بنسبت اقسام دیگر بهتر میباشد و منجر بصحت میشود و اما قسم ثالث که از الیبومین پیدا میشود و همچنین قسم
رابع که از شکافتن عروق حادث میشود بهر دو بد انجام اند العلاج در قسم خاص آنچه اراده بود در علاج اجتماع خون این غشا نوشته
شده اند آنها را استعمال کنند و هم نوشانیدن بای کلارید آف مرکیوری یعنی سکپور صاف بمقدار قلیل همراه مطبوخ بارک یا همراه
کیلیشن مذکور است آلیکسالہ ال یوڈائڈ پٹاسیم بمقدار قلیل مثل تکید و گرین همراه کدام دوای تلخ مثل مطبوخ کلمبا یا مطبوخ بارک یا شینتا
الخ بهست و هرگاه از زیاده آن تشنگ باشد درین وقت سکپور صاف ١/٨ گرین و الیوڈائڈ پٹاسیم ٢ ڈرام در آب مقطر که هشت اونس
بوده حل کرده روزانه سه بار قاشقچه چای خوری ازان گرفته در سه چهار اونس آب ساده آمیخته بنوشانند و هر که مجتنب از شراب نباشد
او را باید که همراه این دوا انفوژن کلمبا از نیم ڈرام تا یک ڈرام بیامیزد و مجتنب از شراب نقوع کلمبا با آن آمیخته بنوشند پس بعد استعمال این دوا دو
سه هفته هم اگر مرض دفع نشود دخان سیماب به بدن مریض چندان رسانند که از ان جوشش دهن پیدا شود بعد از ان باز الیوڈائڈ پٹاسیم
دو سه گرین همراه آب ساده حل کرده یا سارساپریلا یا همراه مطبوخ یا نقوع عشبه مغربیه آمیخته بنوشانند و بران چند هفته مواظبت نمایند
تا مرض زائل شود و آنچه از الیبومین یوریا پیدا شود دران علاج الیبومین یوریا نمایند لیکن کدام قسم دوا از مرکبات سیماب ندهند که ازان
ضرر خواهد رسید و همچنین آنچه از شکافتن عرق حادث شده باشد دران هم اول سبب مرض اگر یافته شود بدفع کردن آن کوشند و انجا
هم نوشانیدن کدام دوا که دران سیماب باشد حرام دانند اما درین قسم گاه گاه از نوشانیدن سیرپ فیری ایوڈائڈ نفع حاصل میشود
دانیفا درین قسم ضرورست که همیشه شکم را نرم دارند و برای آن کدام مسهل از ادویه مسهله که از قسم ملینات اند حسب مناسبت میداده باشند
و بهتر از همه درین وقت [illegible] فلکس
فصل ششم در آماروز و آن ضعف بصرست
و آن نام حالتی است که دران مریض می بیند صاف محسوس نمیشود بلکه در پرده دخان یا ضباب دیده میشود چنانکه
در تاریکی بصارت صاف دیده نمیشوند و این حالت از ابتدای مرض پیدا میشود و در آخر اکثر بصارت باطل میگردد و ضعف بصر اگرچه
در امراض متعدده پیدا میشود لیکن فی الواقع آماروز نام آن ضعف بصرست که خود بالذات بسبب نقصان و ضعف و ضرر عصبه مجوفه
یا غشای نوری یا از ضعف و نقصان جوهر دماغ پیدا شود و آن اصلی و شرکی هم میباشد اصلی آنست که دران عصبه مجوفه یا غشای
نوری بسبب رسیدن نقصان ضرر بسبب خود مبتلا شوند خواه از نقصان و ضرر جوهر دماغ یا از نقصان جوهر خود و آن لاعلاج
و شرکی آنست که بسبب وقوع ضعف در کار غشای نوری یا عصبه مجوفه یا دماغ پیدا شود و این ضعف لائق دفع بود بدون وقوع نقصان

فصل ششم در آماروز و آن ضعف بصرست

در جواهر آنها و تغیر و ضرر درین اعضا بوجوه پیدا میشود یکی در حجم این اعضا فرق از حال صحت واقع شود مثل اینکه از ورم مقدار آنها زیاده شود
یا چیزی از ان حجم گشته نرم گردد یا منجذب شده صغیر گردد دوم آنکه اعضای مذکوره در ساخت خود بمقدار صحت طبیعی خود باشند لیکن در افعال
آنها از حال صحت فرق واقع شود مثل اینکه از اجتماع خون قلیل یا از مشقت زائد مانده شده از کار خود باز مانند السبب پیدا شدن تغیر
در دماغ یا در غشای نوری یا در عصبهٔ مجوفه که از حصول ورم دران پیدا شود چنانکه بعد سرسام یا بعد ورم غشای نوری پیدا میگردد و نیز
هرگاه در دماغ انضغاط زیاده شود چنانکه وقت انفجار عروق دماغیه از جمع شدن خون بر دماغ سکته حادث میشود یا هرگاه کدام سلع در دماغ
پیدا شده دماغ یا کدام عصب را که از راه سلع مذکور آمده باشد فشرده کند این حالت حادث میشود و گاهی در امراض تشنج هرگاه از ان استرخا
و ضعف استیلا یابد پیدا میشود یا در استرخای عام بدن که آهسته آهسته شروع میشود هم این حالت پیدا میگردد و این همه اسباب بسیار قوی
هستند زیرا که در اینها در ساخت اعضای مذکوره تغیر واقع میشود و گاهی از اسبابی که در دماغ یا در عصب یا در غشای نوری اجتماع خون
پیدا میکنند مثل احتباس طمث یا قبض شکم و همچنین از زیاده مشقت گرفتن از چشم و هم از زیاده روشنی و زیاده گرمی در غشای نوری
اجتماع خون پیدا میشود و گاهی از ضد این اسباب که مورث انیمیا یعنی قلت خون اند مثل زیاده مقاربت کردن با عورات یا زیاده شیر دادن
و خوردن تنباکو یا زیاده خارج شدن خون از بدن دفعةً چنانکه در ولادت یا بواسیر میشود هم این حالت پیدا می گردد و گاهی از جهت
مشارکت در امراض اعضای دیگر هم این حالت پیدا میشود چنانکه در کرم شکم یا هرگاه درد و اذیت بر ریشه های زوج خامس عصب
که در وجه آمده اند رسد مثل اینکه دملهای دندان یا بر رخسار پیدا شود یا کدام زخم بر رخسار آید خصوصاً هرگاه اذیت بر ریشهٔ این عصب
که بر پیشانی آمده رسد از انهم این حالت پیدا می شود و گاهی از نقرس و گاهی از آتشک و گاهی از روماتیزم هم این حالت حادث میشود
العلامات عموماً در همه اقسام آن در بصارت ضعف پیدا می شود و آهسته آهسته زیاده میگردد تا اینکه بصارت مطلقاً باطل گردد و هم
ثقبهٔ عنبیه وسیع میشود و ثقبه ضعیف شده آهسته آهسته از دیدن روشنی حرکت انقباضی میکند یا مطلقاً از حرکت خود باز میماند
و چشم مریض همیشه مفتوح میماند و مثل کسیکه بسیار در غور و خوض چشم کشاده میباشد گویا پیش روی خود تا دوری می بیند و چشم کشاده
و از دست خود اندازه کرده راه میرود و در رفتار آن قدری ضعف پیدا باشد بالجمله مثل کسیکه در شب تار و در تاریکی راه رود و در روشنی رفتار
آن پیدا شود و این علامت از علامات خاصهٔ این مرض است و این مرض بر سه قسم است یکی آنکه دران کدام اذیت و درد در چشم
نمیباشد جز اینکه بصارت روز بروز ضعیف میگردد و این قسم وقتیکه از ضعف و کمزوری مرض پیدا شود حادث میگردد دوم آنکه
دران یک دو هفته درد سر پیدا شده رفع گردد و بعد رفع شدن صداع ضعف بصر و مرض چشم ظاهر شود و اینجا بالضرور ورم در
دماغ یا در غشای نوری اول پیدا میشود و بعد رفع شدن آن انچه ضرر و نقصان که درین اعضا پیدا شده بود باقی مانده محدث این
مرض میگردد سوم آنکه اول درد سر شدید پیدا شود و بعد شدت آن ضعف بصارت عارض شود ولی آنکه صداع رفع نگردد بلکه تا مدتی
درد سر هم همراه آن باقی ماند و این وقتی میشود که در ایشان سلع پیدا شده دماغ یا عصب را فشرده کند انجام مرض چنانکه اکثر مریضان این قسم
شان از حال انجام مرض بصیر نمیشوند لهذا اینجا اول باید که کیفیت حدوث مرض و اسباب آن دریافته بر اسباب آن نظر کرده

ضعیف میگردد دوم آنکه در روز وشب در بعضی از اوقات تاریکی چشم پیدا میشود واین حالت بعد ده پانزده دقیقه زائل میگردد ودرین حالت
گاهی بسیار قلیل می بیند گاهی مطلقاً نمی بیند سوم چون بسوی روشنی مثل شمع یا چراغ نظر میکند گرد آن حلقه گاهی مثل هاله قزحی رنگ وگاهی مثل
قوس قزح پر الوان دیده میشود چهارم آنکه در بعض جهات نمی بیند مثلاً چون در میدان بسوی چیزی نظر کند شئ مقابل را می بیند وآنچه در جانب یمین
ویسار باشد معلوم نگردد چنانکه کسی هرگاه در خورده بین یا دوربین چیزی را می بیند بجز آنکه پیش رو واقع ست دیگر اشیا را که بر دو در آن
درجهات دیگر باشند نمی بیند یا اگر بسوی بینی خود می بیند از جانب موق اکبر معلوم نمی شود پنجم آنکه سختی چشم روز بروز زیاده میگردد ولیکن این حالات
خمسه چندان آهسته آهسته ظاهر میشوند که مریض بسوی آن توجه نمیشود خصوصاً هرگاه مرض در یک چشم باشد اما هرگاه مرض وشدت کند
بعد ظهور این علامات مراض قویه آن دفعةً ظاهر میشوند بآنکه درد شدید در چشم پیدا میشود واین درد گاهی چنان شدید بود که مریض تا بیاورده حالت
مجانین پیدا میکند واین درد از چشم تا صدغین وپیشانی وانف میرسد واز همه در موخر راس درد شدت میکند واکثر با درد [illegible] تمام
بشدت می آید چنانکه وقت زیادتی صفرا در معده قی شدید می آید چون چشم را بینند اجتماع خون در ملتحمه ومیکوس پیرامن چشم دیده میشود و
قرنیه قدری پیش می آید وعنبیه هم از جای خود متحرک شده قریب قرنیه میرسد زیراکه رطوبت زجاجیه بسبب ورم وزیادتی رطوبت خود عنبیه را
عقب کرده پیش میفرستد وثقبه عنبیه وسیع میگردد وبر ثقبه عنبیه سفیدی مثل بیاض کم بر آنچه میباشد محسوس میگردد وبر مردمک چشم قدری
رنگ سبز مائل بنیلگی مثل رنگ آب بحر محیط دیده میشود واین علامت اخص علامات این مرض ست واز دیدن روشنی ثقبه عنبیه
بسیار آهسته آهسته مجتمع میگردد وکم دیده میشود وبصارت بزودی ضعیف میگردد ودر غشای نوری جابجا بسبب ورم تغیر دیده میشود
خصوصاً آنچه ازین مرض که دران مریض احساس درخشیدن برق زیاده کند دران بصارت بزودی زائل میشود وچون بآله آفتالمسکوپ
حال اندرون چشم را بینند در رطوبت زجاجیه این قدر کدورت مثل دخان دیده میشود که بسبب آن غشای نوری محسوس نمیشود
زیراکه سبزی رنگ آب قائم درین وقت در زجاجیه پیدا می شود وچونکه از تولد رنگ در زجاجیه گلاوکوما با نزول الماء مشابه میشود لهذا
تفرقه بینهما ضرورست وآن باین وجه ممکن ست که هرگاه بذریعه آله مذکور بینند درین مرض رنگ زجاجیه در غور پس جلیدیه
محسوس میشود ودر نزول الماء یعنی کتاراکت رنگ جلیدیه خارجی باشد دیگر آنکه چون ز پهلوی چشم درین مرض بینند این رنگ محسوس نمیشود
زیراکه آن در زیر جلیدیه در غور میباشد واگر در جلیدیه بودی چنانکه در کتاراکت میباشد از پهلو هم رنگ آن معلوم میشد انجام این قسم اینست
که اگر مرض زیاده شدید باشد بزودی بصارت باطل میشود یا علامات قویه زائل شده علامات خفیفه باقی میمانند ومرض مزمن گردیده یک میگردد
وبهمراه آن قدری روشنی چشم هم باقی میماند یا آنچه بصارت که زائل شده بود قدری از آن عود میکند العلاج اگرچه دران از اسهال وتنقیه قدری فائده
در مرض وعلامات ظاهر میشود اما قوی بصحت نمیگردد وبیشتر درین مرض از علاج کدام نفع ظاهر نمی شد لیکن از پانزده شانزده سال اکثر
فن گریفا صاحب علاجی برای آن ایجاد کرده واز آن خلق کثیر صحیح شده تا حال صحت میبابند وبسبب آن اکثر صاحب موصوف بسی نام برآورده شده
وآن اینست که اوام بصارت بالکل زائل نشده باشد قرنیه را از نشتر شگافته وعنبیه از زیر آن توسط کلبتین کج کشیده از محل ثقبه تا کناره آن
از یک طرف عنبیه بریا چوبی شق کرده [illegible] تا ثقبه عنبیه مثل [illegible] کشاده شود وهرگاه مرض کیموسی باشد این تدبیر بزودی عمل آرند زیراکه در قسم کیموسی بصارت زود میرود

بزودی باطل میگردد وچشم خراب میشود واز قطع کردن عنبیه غمز عین وسختی آن برطرف شده جمله اعراض رفع میگردند واگر مریض بعد بطلان بصارت
وخرابی چشم پیش طبیب حاضر شود درین وقت اگرچه از علاج فائده برای بصارت نمیشود لیکن برای دفع کردن اذیت چشم مسهل قوی بخورانند وزلو
حسب مناسبت بر موق اکبر یا بر صدغین نهند واقطربیای محلول آب در چشم اندازند یا بلادونای محلول آب بر چشم ضماد سازند ومرهم سیماب
افیونی بر صدغین بمالند ووقت شب مارفیا خورانند قسم ثانی قسمیکه آنرا کرانیک گویند اکثر از ابتدای مرض خفیف الاعراض میباشد وهمراه آن
کدام درد واذیت در چشم نبود واکثر در یک چشم عارض میشود وگاهی در هر دو چشم هم میباشد العلامات آنچه علامات مندرجه که در قسم اکیوٹ یافته
میشوند وهم درین قسم کرانیک آهسته آهسته زیاده میشود وباقی میماند تا که بصارت باطل شود لیکن گاهی درین قسم هم علامات قدری زیاده
وگاهی کم میشوند وبعد هر زیادتی نقصان چشم زیاده میشود واکثر این است که درین قسم کرانیک هم علامات قسم اکیوٹ بطور شدت وقوت یافته
پیدا میشوند وبعد آن انجام اکیوٹ ست ظاهر میگردد العلاج آنچه در علاج قسم اکیوٹ نوشته شده بعمل آرند لیکن از قطع کردن عنبیه چنانکه در قسم
اکیوٹ نفع ظاهر میشود مثل آن درین قسم کرانیک یافته نمیشود اما قسم ثالث آن که سکندری گلاکوما ست ووجه تسمیه آن باین اسم بنابر آنست
که اکثر بعد امراض دیگر چشم حادث میگردد وعضو … هرگاه نقصان به جلیدیه رسیده باشد خواه بی اراده مثل اینکه از رسیدن کدام ضرب یا از صدمه
سقوط یا چیزی در آن زخم آید یا باراده در آن زخم پیدا کرده شود چنانکه در علاج کتارکٹ یعنی نزول الماء بداخل کردن سوزن در آن زخم
پیدا کرده میشود واز این قسم پیدا میگردد وگاهی از حرکت کردن جلیدیه از جای خود بسبب رسیدن کدام صدمه عام از اینکه حرکت کرده
در عنبیه آید یا در … رود هم این قسم پیدا میشود وگاهی بعد ورم عنبیه یا ورم غشای سیاه مسمی به کوراینڈ یا ورم غشای نوری که
بعد زخم قرنیه هرگاه زخم مذکور در آن غائر باشد هم این قسم پیدا میشود وچون این قسم بعد امراض مذکوره پیدا میشود خوف زوال بصارت
در آن زیاده بود بالجمله این قسم هم اکیوٹ وکرانیک می باشد وموافق هر یک علامات در آن یافته میشود بنحویکه در قسم اکیوٹ وکرانیک گفته شد العلاج اول
مادام که سبب یافته شود آنرا دفع کنند مثلاً هرگاه جلیدیه از جای خود حرکت کرده پیش یا پس عنبیه یا در حجره رفته باشد آنرا بعد شق کردن قرنیه از چشم بیرون آرند
وبعد آن عنبیه را شق کرده … چنانکه بامن قسم اول … کرده شد وهرگاه از زخم قرنیه پیدا شده باشد لیکن … در چشم داخل کرده قدر رطوبت بیضیه را بیرون آرند
تا اندرون چشم سختی آن کم شود واین علاج در قسم اول که اکیوٹ ست هم برای چندی روز مفید میشود پس که بعد قطع کردن عنبیه موافق هدایت قادر نباشد او را باید که
بداخل کردن سوزن اندرون چشم اخراج رطوبت بیضیه ضرور نماید تا اذیت چشم کم شود فصل دهم در امراض رطوبت بیضیه آنرا اکوئس هیومر بفتح الف
وسکون یای مثناه تحتانی وکاف وفتح واو وسکون یای مثناه تحتانی وسین مهمله وضم یای مثناه تحتانی وسکون میم وفتح میم وسکون رای مهمله یعنی رطوبتی که مثل
سفیدی بیضه باشد نامند مراد از استسقای بیضیه است یعنی زیاده شدن رطوبت بیضیه که آنرا بزبان انگلش کدراپسی آف اکوئس هیومر گویند بدانکه در چشم
بین طبقه عنبیه وپیش جلیدیه غشای رقیق آبدار در آن اندر رطوبت بیضیه ست وآنرا اکیسل یعنی خریطه بیضیه میگویند پس گاه بسبب این غشا رطوبت
بیضیه زیاده کرده موسوم میشود بکوئسل اپس یعنی اینکه از ورم خریطه بیضیه پیدا شود وهرگاه بکدام سبب دیگر رطوبت بیضیه زیاده کرده اسیتی
استسقای بیضیه می نامند وآنهم قسمی از هائی ڈراپ تال میا یعنی استسقای عین است ودرین مرض رطوبت بیضیه زیاده میگردد خواه در رنگ
آن هم کدورت پیدا شود یا نه لیکن هرگاه بسبب کیپسل ریشتن زیاده میشود در رنگ آنهم فرق از حال صحت یافته میشود مثل اینکه کدر مائل بسفیدی یا بزردی گاهی …

میگردد و السبب اکثر رطوبت بیضیہ ورم قرنیہ یا ورم غشای موسوم کیپسل و اورام دیگر اجزای عین زیادہ پیدا میشود و گاہی فطری زیادہ بودہ
و گاہی بعد ولادت در سن طفلی زیادہ میگردد و درین وقت شبہہ تاثیر آتشک موروثی پیدا می شود و گاہی در زمان طفلی بسبب بعضی از امراض جلدیہ مثل سرخ
یعنی حصبہ ہم زیادہ پیدا میشود و گاہی از رسیدن ضرب خارجی بر چشم ہم این مرض پیدا میشود العلامات قرنیہ درین مرض از جای خود پیش می آید و بہ نسبت صحت
در شکل آن استدارت پیدا می شود و گاہی از شدت غمز اندرونی منبسط و وسیع میگردد خصوصا ہرگاہ اندیاد بیضیہ فطری باشد و گاہی کدورت ہم بر قرنیہ پیدا
میشود خصوصا ہرگاہ از ورم قرنیہ یا از ورم کیپسل عدسیہ چشم یا از ورم غشای زجاجی یا از ورم غشای سوم کہ کیپسل ہم پیدا شود یعنی ورام این اعضا بود ورم قرنیہ
ستعدی شود و ہرگاہ این مرض بسبب کیپسل ورم نباشد بلکہ فطری بود رنگ رطوبت بیضیہ بہر حال صحیح میباشد چون بسبب کیپسل ورم زیادہ گردد در رنگ
آن ہم تغیر ظاہر میشود زیراکہ درین وقت اجزای مادہ ورم قائم برآن امیزد پس بسبب آن رنگ اصلی از رطوبت بیضیہ کہ مثل آب بود متغیر شدہ سفید میگردد و گاہی
خود قائم برین بسبب برآمدن اجزای موی ہمراہ آن رنگین میباشد و گاہی رنگ عنبیہ ہم در قائم برین ملون می آید خصوصا ہرگاہ با ورم عنبیہ مرض شود و بنیاد بر عنبیہ
عنبیہ اہم ضرر میرسد کہ بسبب آن حرکت انبساطی و انقباضی آن کم میگردد چہ از شدت ضعف در آن ستر جا پیدا میشود و ہم رنگ اصلی عنبیہ قوی میگردد
گاہی بسبب تاثیر غمز این رطوبت کہ بر اطراف عنبیہ میشود خود عنبیہ بسوی پشت خود منقلب میگردد و درین انقلاب ان تقوس ہم پیدا شدہ از این انقلاب جا پدید سیدہ
بر آن میچسپید جا پدید در جوف آن داخل میشود و درین وقت در رنگ جلیدیہ ہم تغیر ظاہر میگردد مریض شکایت تمدد چشم زیادہ میکند لیکن درد نمیباشد اللھم الا
ان یکون مع الورم و ایضا در بصارت ضعف ظاہر میشود و در ابتدای مرض بر اشیای بعیدہ را بخوبی می بیند و بر دیدن اشیای قریبہ قدرت نمیدارد
اما بعد از دیاد مرض بر بصارت ضعف پیدا شدہ گاہی قدری بصارت باقی میماند و گاہی بالتمام زائل میگردد و در شکل چشم فرق پیدا گردد مثل انکہ حجم حدقہ در ان
پیدا میشود چنانکہ از کبیر شدن حدقہ اجفان بر مقلۂ چشم ساتر نمیشوند و ہم در حدقہ سختی محسوس گردد و ملتحمہ بسبب تمدد و شدن خود رقیق پیدا میشود و از وقت حجم
آن سیاہی غشای سیاہ رنگ از زیر آن ظاہر میشود انجام این مرض نیست کہ تا مدت دراز حفیف الاعراض باقی ماند و ہمراہ آن قدری بصارت ہم ماند کہ از آن انتفاع میکردہ
باشد لیکن در آخر حجم چشم نرم میشود زیراکہ از شدت رطوبت جرم ملتحمہ و قرنیہ مسترخی میگردد و طبقہ عنبیہ و غشای سیاہ رنگ و غشای نوری قرنیہ نرم شدہ
متجذب میگردد و بسبب آن مقدار حجم چشم صغیر میگردد و غشای نوری بیکار میشود العلاج ہرگاہ بسبب ورم یا از رسیدن ضرب بود بعلاج آن پردازند و درین
وقت ازالہ ورم ہم بسیار ضرور می بالای ابرو و بر پیشانی و ضماد کردن بلادونای محلول بآب بر دور چشم نفع ظاہر میشود و ہم نہادن پلاستر
از کنتاروس در صدغین و پس گوش مفید است و سوزن در قرنیہ انداختہ رطوبت بیضیہ را بیرون آرند و تا بقای مرض این عمل را بعد ہر چہار یا پنج روز ہمیشہ
بعمل آوردہ باشند تا اذیت چشم زیادہ نشود و آنچہ فطری باشد در ان مادام کہ قدری بصارت باقی ماند علاجش نہ کنند کہ درین قسم
از داخل کردن سوزن در قرنیہ اذیت چشم زیادہ پیدا میشود اما اگر این قسم ہم بزودی شدت کردہ بہ بصارت ضرر رساند درین صورت
سوزن در چشم انداختہ اینجا ہم رطوبت بیضیہ را از چشم بیرون آرند و آنچہ در اصلاح مادہ آتشک ادویہ مستعمل میشوند مثل الوڈائیڈ
پتاسیم ہمراہ سارسا پریلا یا مطبوخ عشبہ مغربیہ بنوشانند و بعد آن روغن جگر ماہی کہ نیز قسم از مرکبات آہن نوشانیدن مفید
فصل یازدہم در امراض رطوبت زجاجیہ و انرا در لیس ہوم بکسر واو و سکون تای ہندی و کسر رای مہملہ و فتح یای مثناۃ
تحتانی و سکون عین مہملہ و ضم یای مثناۃ تحتانی و سکون او و فتح میم و سکون را بمعنی رطوبتی کہ مثل زجاج است بلغت انگلش نامند

دانهم مشتمل ست بر چند بیان بیان اوّل در استسقای رطوبت زجاجیه مراد ازان زیاده شدن رطوبت مذکوره است
وآنرا بلغت انگلش ڈراپسی آف دی ویٹرس ہیومر گویند وانهم قسمی از ہائی ڈرپ آف تال میا یعنی استسقای چشم ست درین مرض مقدار رطوبت
زجاجیه زیاده میگردد به پیداشدن ورم در غشای که خریطه آنست آنرا در کتب طبیه عربیه شبکیه مینامند و درین مرض چونکه از زیادتی
مقدار رطوبت زجاجیه رطوبت جلیدیه و طبقه عنکبوتیه منقعر شده پیش می آیند و با طبقه قرنیه قریب می شوند ازین جهت طبقه ملتحمه متمادی
وسیع و عریض میگردد و پس از عریض شدن آن رطوبت بیضیه کم و محل این رطوبت که درمیان عنبیه و جلیدیه است بسیار ضیق یا مفقود میگردد و از
و فقدان محل رطوبت بیضیه که دران حال ست هم کم میشود و مراد از نقصان رطوبت بیضیه که در کتب عربیه آنرا هم از امراض رطوبت بیضیه شمرده اند
همین ست السبب گاهی از رسیدن ضرب از خارج و گاهی خود از استعداد آتشک خاندانی و گاهی بلا سبب ظاهر حادث میشود العلامات
مقدار حدقه چشم کبیر میشود و جحوظ العین ظاهر میگردد و لیکن درین جحوظ مقدار قرنیه زیاده نمی شود چنانکه در ازدیاد رطوبت بیضیه پیدا شده
زیراکه اینجا زیادتی مقدار رطوبت پس قرنیه نیست بلکه پس جلیدیه ست لهذا زیادتی مقدار هم در اعضای که پس قرنیه اند مثل عنبیه و جلیدیه
میباشد و محل بیضیه بسیار ضیق میگردد و همچنین مقدار رطوبت بیضیه هم کم میشود زیراکه مقام و محل ماندن آن که درمیان قرنیه و عنبیه بود
آنجا عنبیه آمده با قرنیه متصل میشود و در چشم سختی محسوس میگردد و از متمدد شدن ملتحمه رنگ نیلگی بران ظاهر میشود و بسبب زیادتی مقدار مقله چشم
حرکت اجفان مسدود یا قلیل میگردد و از علامات خاصه این مرض آنست که در موخر راس جائیکه در گلاو کوما درد میشود اینجا هم درد شدید حادث
میشود که ازان مریض بیقرار میگردد انجام این مرض آنست که اول ضعف بصارت پیدا شده روز بروز زیاده میگردد تا آنکه بصارت زائل
میشود من بعد اگر علاج نکرده شود و مرض باقی ماند ازان چشم لین گشته منجذب و صغیر میگردد العلاج اگر بسبب رسیدن ضرب
از خارج بود علاج ورم چشم نمایند و علاج عام این مرض آنست که سوزن را در ملتحمه انداخته تا رطوبت زجاجیه رسانیده رطوبت
مذکوره را از چشم بیرون آرند تا درد و تمدد چشم کم گردد و چونکه این رطوبت هم بار بار پیدا میشود لهذا تا بقای مرض این عمل را
مکرر باستعمال آرند و اگر بعد زوال بصارت هم در چشم درد و اذیت باقی بوده باشد درین وقت بهتر آنست که چون امید عود بصارت نیست
لهذا برای دفع کردن اذیت مقله چشم را از حدقه بیرون آرند تا اذیت بیکبار دفع شود و الا بعد مدت خود چشم از شدت اذیت ملتحم
شده منجذب خواهد شد و چونکه انجام همین ست لهذا باید که خود مثل فعل طبیعت اینجا بعمل آرند بیان دوم در اوپیسیٹی آف وٹرس ہیومر
یعنی تکدر زجاجیه که بسبب آن مرئیات مکدر دیده میشوند گویا در پرده دخان یا ضباب اند چنانکه در ورم عنبیه یا در ورم
غشای سیاه رنگ یا در ورم غشای نوری مرئیات دیده میشوند و آن بر دو قسم ست یکی آنکه تمام جرم زجاجیه مکدر
میشود دوم آنکه جابجا دران نقاط خورد یا بزرگ پیدا میشوند و گاهی هر دو حالت مذکوره در چشم واحد یافته میشود مثل آنکه تمام جرم
زجاجیه مکدر هم گردد و نقاط خورد و بزرگ هم دران پیدا شوند السبب اکثر این حالت بعد ورم عنبیه یا ورم غشای سیاه رنگ یا ورم غشای شبکیه
حادث میشود خصوصا هرگاه سبب این امراض ماده آتشک موروثی باشد و چون این حالت چشم را از آله آفتالمسکوپ می بینند گاهی در شبکیه که محل زجاجیه
است ورم عام یا ورم قلعی یافته میشود و گاهی دران یافته میشود که اندرون ورم مذکور غایبرین جدا شده دران میریزد و بسبب آن جرم آن کدر میگردد و گاهی در رطوبت مذکوره

که آنرا ابلغت انگلش لنس بکسر لام و سکون نون و سین مهمله یعنی جسم شفاف که بسبب آن جسم مرئی صغیر کبیر معلوم شود عینا مند این جسم شفاف که
ذریعه دیدن اجسام صغار و کبار است اکثر از زجاج و گاهی از سنگ براق هم ساخته میشود لیکن رطوبت جلدیه پس آنهم جسم شفاف
صلب است مثل غضروف که در خریطه خود در میان رطوبت بیضیه و زجاجیه متوسط بر رباطات خود متعلق در چشم میماند و در حال صحت بسبب
صفا و شفیف خود اندرون چشم مدرک نمیشود اما هرگاه از جای خود منخلع شده زائل گردد یا در جرم آن تغیر بسبب لون پیدا میشود مثل
اینکه سفید گردد در این وقت مدرک و محسوس میشود لیکن این رطوبت بعد انخلاع باز بر جای خود نمی آید و نمیماند بسبب گسسته شدن
معالیق خود لهذا علاجش بعد انخلاع همین است که یا آنرا از چشم بیرون آرند یا از سوزن ریزه ریزه کرده واگذارند تا خود [illegible]

بیان دوم در انخلاع جلدیه

بیان دوم در انخلاع جلدیه که آنرا ابلغت انگلش دس لکیشن آف لنس گویند باید دانست که رطوبت جلدیه بعد انخلاع خود از
هر سبب که باشد گاهی بجانب قدام خود آمده در محل رطوبت بیضیه که پیش عنبیه است می آید و گاهی بجانب خلف رفته در محل رطوبت
زجاجیه داخل میشود و اگر در نتیجه زخم آید باشد در این وقت گاهی از راه زخم مذکور اگر کیس بیرون چشم از زخم محفوظ باشد زیر این قرار
میگیرد و اگر در آن هم زخم بود از چشم بیرون می آید و این بیان هم مشتمل است بر سه تنبیه تنبیه اول در اینکه در جانب قدام آمده
در رطوبت بیضیه آید پس بدانکه هرگاه در جهت قدام حرکت کرده در محل بیضیه که پیش عنبیه است داخل شود سبب آن رسیدن
ضربه خارجی بر چشم میباشد گاهی از زیاده قی کردن خصوصا که بزور و عنفت قی کرده شود هم حادث میشود لیکن در این وقت سبب اعظم
هم مثل اورام متقدمه عضای چشم و ضعیف و لین شدن عین هم شریک میشوند علامات هرگاه چشم را ببینند بمحل مردمک چشم قسمتی
در محل رطوبت بیضیه چنان معلوم میشود که گویا قطره کلان از روغن در آب افتاده است بر کناره های آن بسبب رسیدن روشنی قدری
بیاض با صفرت محسوس میشود و ثقبه عنبیه وسیع میگردد و عنبیه بسبب اینکه از آن رطوبت جلدیه بیرون آمده منقلب بسوی رطوبت زجاجیه
بطور تقوس میشود و کناره های عنبیه فقط پس جلدیه دیده میشوند و چونکه رطوبت بیضیه دو جا میماند یکی پیش عنبیه دوم پس عنبیه
چون در این صورت رطوبت جلدیه در محل بیضیه که پیش عنبیه است می آید و در آن داخل میشود لهذا این محل بیضیه باقی نمیماند بلکه از
رطوبت جلدیه مملو میگردد و چونکه عنبیه هم منقلب شد در این صورت بر رطوبت زجاجیه میرود از این جهت مکان دیگر بیضیه که پس عنبیه بود
آنهم باقی نمیماند و هر محل بیضه بران تنگ میشود لهذا اثر عجز زیاده بر قرنیه و عنبیه میرسد از آن اکثر اذیت درد پیدا میشود و گاهی ورم
هم در این طبقات پیدا میگردد و اگر ورم پیدا نشود نرمی و استرخا در عنبیه حادث میشود که از آن چشم را نقصان عظیم میرسد علاج علاج چشم
اینست که در محل قرنیه شگاف پیدا کرده رطوبت جلدیه را بیرون آرند یا سوزن در چشم داخل کرده رطوبت جلدیه را ریزه ریزه کرده دهند
تا منجذب شود و بعد از آن عینکی از خارج چشم نهاده کار دیدن از چشم از آن گیرند تنبیه دوم در انخلاع جلدیه و رفتن آن بسوی خلف
یعنی جلدیه در مکان رطوبت زجاجیه داخل شود اسباب این انخلاع هم از رسیدن ضرب از خارج بر چشم حادث میشود علامات
اول بعد رسیدن ضرب بر چشم در بصارت نقصان پیدا میشود و مریض هر شی قریب را صاف نمی بیند و هم بدون داشتن عینک بر چشم
مثل حال صحت خود نمی بیند چون چشم را ببینند ثقبه عنبیه وسیع دیده میشود پس اگر جلدیه بعد رسیدن خود بر زجاجیه مقابل ثقبه عنبیه باقی

ماند

باشد به اطراف رطوبت مذکوره هم شقتی مایل بزردی یا سفیدی محسوس میشود چنانکه از دخل شدن شئی غیر طبیعی در چشم اذیت
پیدا میشود همچنین اینجا هم اکثر در غشای سیاه درد و اذیت پیدا میگردد و گاهی گلال گونا حادث میشود که بسبب آن بر مردمک چشم سبزی
رنگ آب قلزم سختی در چشم محسوس میگردد و گاهی کدام اذیت حادث نمیشود و بعد مدت رطوبت مذکوره خود منجذب گردد و العلاج
هرگاه بعد رسیدن ضربه بر چشم اذیت رسیدن ضربه دفع گردد در چشم کدام درد و کلفت باقی نماند عینک که شیشه های آن سبز باشند بر چشم
گذشته کار دیدن از چشم گیرند اگر در چشم اذیت باقی باشد و از اندیشه پیدا شدن ورم غشائی سیاه تنگ و نقصان چشم پیدا شود
در این وقت در محل اتصال ملتحمه با قرنیه زخم پیدا کرده رطوبت جلیدیه را بیرون آرند تنبیه سوم در انخلاع رطوبت جلیدیه هرگاه بعد
انخلاع از زخم ملتحمه بیرون آمده زیر میوکس میمبرن چشم قرار گیرد التقیت گاهی از رسیدن ضربه بر چشم زخم در طبقه ملتحمه و غشائی سیاه
پیدا میشود لیکن میوکس میمبرن چشم بسبب لدونت خود متخرق نگردد و از زخمی شدن محفوظ میماند و در این وقت رطوبت جلیدیه از همین
زخم مذکور برآمده زیر میوکس میمبرن میماند و اگر در میوکس میمبرن چشم هم زخم پیدا شده باشد در این وقت رطوبت مذکوره بعد انخلاع از چشم بیرون
می‌آید العلامات چون چشم را بعد رسیدن ضرب می بینند در جهت فوقانی آن یعنی به طرف اعلی در ملتحمه زخم دیده میشود و قریب زخم مذکور زیر
میوکس میمبرن آن چیزی مدور شفاف یافته میشود که آن رطوبت جلیدیه میباشد چون ثقبه عنبیه را بینند کشاده و وسیع دیده میشود و بر
کناره های آن اثر حرکت معلوم میشود العلاج علاجش اینست که در میوکس میمبرن چشم جائیکه زیر آن رطوبت جلیدیه دیده میشود قدری
شق باریک کرده رطوبت مذکوره را از ان برآورده چشم را بند کرده رفادهٔ خفیف بران نهاده از عصابه ببندند تا قدری عرصه بران برسد
بعد صحت چشم عینک بران نهاده کار چشم گیرند فقط کتراکت بیان سوم در نزول الماء در لغت لاطین کتارکت یعنی انصباب آب از بالا
بپایین نامند آن فی الواقع بیاض یعنی سفیدی است که اکثر در نفس جلیدیه پیدا میشود و خریطهٔ آن صاف میماند و گاهی خریطهٔ آن سفید
میگردد و رطوبت جلیدیه شفاف میماند و گاهی در نفس جلیدیه و خریطهٔ آن هر دو میباشد السبب سبب قریب آن اینست که در جلیدیه غذا
چنانکه باید نمیرسد ازین سبب رطوبت مذکوره شفافیت آن زایل میشود و کثیف و سفید میگردد و اسباب بعیده پس گاهی در سن پیری و
گاهی از ضعف و کمزوری عام بدن چنانکه در ذیابیطس میباشد و گاهی بعد ورم شبکیه و ورم غشای سیاه و ورم غشای نوری پیدا
میشود و گاهی بعد رسیدن ضربت بر چشم عارض میشود و گاهی فطری بود العلامات اول در بصارت ضعف پیدا میشود و آنچه که مفید
ملکه معلوم میگردد و این ضعف و کدورت رفته رفته روز بروز زیاده میگردد و همراه آن کدام اذیت در چشم نمیباشد و چون مریض در
روشنی یا بطرف روشنی بیند کم معلوم میشود و هرگاه در سایه یا بسوی ظل نظر کند زیاده می بیند زیرا که ثقبه عنبیه در روشنی ضیق می شود و در
سایه و تاریکی وسیع میگردد و چونکه این سفیدی اکثر در وسط جلیدیه میباشد پس هرگاه ثقبه عنبیه تنگ میشود خطوط شعاعی از بصر تا
غشای نوری کمتر میرسند ازین سبب کم دیده میشود و چون ثقبه مذکور کشاده گردد در این وقت خطوط مذکوره بر اطراف جلیدیه که
آنجا سفیدی نمیباشد یا بسیار کم بود افتاده تا غشای نوری میرسند ازین مریض زیاده دیده میشود لیکن اینحالت مادام که سفیدی
بر تمام جلیدیه پیدا نشده و یافته شود تا هرگاه جمله جلیدیه سفید گردد در آنوقت نه در روشنی نه در تاریکی معلوم میشود و بر ابر ...

و هرگاه چشم این مریض را بینند اگر از ورم عنبیه این مرض پیدا شده باشد ثقبه عنبیه بحال صحت میباشد و بظاهر معلوم میشود که کدورت
در ثقبه عنبیه است لیکن چون بغور و تامل بینند کدورت مذکوره پس عنبیه محسوس میشود و این کدورت اکثر برنگ سفید و گاهی کهرب
از بیاض و سواد و گاهی نیلگون و گاهی برنگ شمع مثل کهربای و گاهی سیاه میباشد و اکثر از یک چشم ابتدا میکند و بعد مدت در
چشم دیگر هم حادث میشود و چونکه درین مرض هم بصارت مثل مرض ماروزیا گلاکوما روز بروز ضعیف میشود لهذا گاهی با مرض
مذکوره مشتبه میگردد و فرق بینهما باین نحو توان کرد که در ماروزیس سفیدی در چشم نمیباشد چنانکه اینجا بود و گلاکوما اکثر در هر دو چشم حادث
میشود و ابتدا میکند و این مرض از چشم واحد شروع میشود و ایضا در ماروزیس و گلاکوما هر دو ثقبه عنبیه وسیع میباشد و اینجا بر حال طبعی خود
و ایضا در کمره تاریک چون بعد نهادن شمع روشن پیش چشم بینند در چشم صحیح سه صورت یک شمع روشن یافته میشود باین ترتیب که یک صورت
طویل و راست میباشد طویل تر از شمع خارجی و آن عکس آنست که بر قرنیه منطبع میشود دوم صورت شمع روشن که در مقدار شمع روشن صغیر میباشد
و راست بود و آن عکس آنست که در جلیدیه منطبع میگردد سوم صورت آن که صغیرتر از شمع خارجی معکوس بود یعنی سر آن بطرف پائین و
دنبال آن بسوی اعلی بود و این عکس شمع خارجی است که در خریطه جلیدیه بطرف خلف آن منطبع میشود و این صورت بظاهر چنان معلوم میشود
که گویا در رطوبت بیضیه است لیکن فی الواقع در خلف جلیدیه میباشد و هر دو صورت اولی که یکی طویل و دیگر صغیر اند لیکن راست بودند همراه شمع
خارجی هرگاه آنرا بالا و پائین برند حرکت کرده بالا و پائین میروند همراه شمع خارجی و این صورت ثالثه که منعکس است در خلاف
جهت حرکت شمع خارجی با حرکت آن حرکت میکنند یعنی هرگاه شمع خارجی را بسوی بالا برند این صورت ثالثه بسوی پائین می آید
و بالعکس زیراکه چون صورت مرقومه خود معکوس است لهذا در حرکت آنهم خلاف جهت حرکت اصل شمع روشن محسوس میشود و در نزول الماء
در چشم مریض در ابتدای مرض صورت معکوس معلوم نمیشود زیراکه آنچه سفیدی که پیش جلیدیه میباشد نظر را از دیدن خریطه خود که خلف آنست
و در آن صورت ثالثه منطبع میشد از دیدن مانع میشود و بعد چون سفیدی مذکور مستحکم شده بر تمام جلیدیه عام گردد صورت صغیره شمع روشن
که راست میباشد در نفس جلیدیه منطبع میشد هم دیده نمیشود فقط یک صورت طویل است که بر قرنیه منطبع میگردد و بعد استحکام مرض در چشم مریض
دیده میشود و ایضا دیگر آنکه هرگاه در تشخیص نزول الماء اشتباه واقع شود بلادونا که محلول با آب را بر دو چشم ضماد سازند تا ثقبه عنبیه وسیع گردد که
از آن بخوبی ظاهر میشود که سفیدی در جلیدیه است در ثقبه نیست همچنین چون از لنس شیشه دیدن اشیای صغیره است در کمره تاریک بعد نهادن
روشنی در پهلوی مقابل چشم از جانب پهلوی بیمار بینند بخوبی واضح میشود که کتارکت است مرض دیگر نیست و ایضا باید دانست که
نزول الماء بر دو قسم است اول آنکه در آن نرمی در جلیدیه باشد دوم آنکه در آن جلیدیه سخت بود و علامت قسم اول اینست که رنگ آن اکثر
مثل شیر یا شیر ممزوج با آب میباشد و هم درین قسم اکثر ثقبه عنبیه هم وسیع بود و در رطوبت جلیدیه هم بر آمده مثل متورم معلوم میشود زیراکه از ترشح
جسم مقدار آن زیاده میگردد و هم این قسم از سن طفولیت تا اختتام سن نمو که سی و پنج سال است حادث میشود و علامت قسم ثانی اینست
که اکثر بعد سن چهل و پنج سال از عمر انسان حادث میشود و سفیدی آن قدری مایل به سیاهی یا رنگ آن برنگ موم خام مشابه میشود
و هم درین قسم ثانی رطوبت جلیدیه صغیر پدید میشود و از وسط جلیدیه سفیدی شروع شده بسوی اطراف آن منبسط میگردد و تا اطرافش سیر

فرق در بیان کتارکت و ماروزیس و گلاکوما

ودر مکان تاریک یا در سایه از توسیع ثقبهٔ عنبیه چنانکه کردن بلادونا ئی محلول در آب مریض زیاده می بیند و ثقبهٔ عنبیه درین قسم بمقدار طبیعی
خود میماند اما گاهی درین قسم سفیدی از اطراف رطوبت جلیدیه شروع شده بطور خطوط مستقیمه متقاطع در وسط آن میرسد چنانکه
دران خطوط سفیده باشند که در میان شان جایی که از خطوط سفید خالی باشد شفاف دیده میشود و دراینجا از تضییق ثقبهٔ عنبیه صفات
معلوم میشود زیرا که چون اینجا سفیدی از اطراف شروع میشود پس اطراف زیاده و در وسط آن کم میباشد پس وقت تضییق ثقبه چون
اطراف جلیدیه که سفید گردیده مخفی میشوند و وسط آن که صاف است باقی میماند ازین سبب از تضییق ثقبه زیاده مریض می بیند
العلاج درین مرض چونکه اصل علاج اخراج و اعدام رطوبت جلیدیه است که سفید شده لهذا این منفعت از ادویه حاصل نمیشود بجز
اینکه از دستکاری قدح کرده شود با اینکه از نشتر بعد شق کردن قرنیه رطوبت جلیدیه بیرون آرند یا سوزن را در چشم داخل کرده بذریعهٔ
آن رطوبت جلیدیه را از مقابله ثقبهٔ عنبیه دور کرده دهند یا از سر سوزن بر غشاء جلیدیه خطوط مستقیمه جراحت بکشند تا بسبب آن رطوبت
بیضیه با جلیدیه ملاقی شود و بسبب آن رطوبت جلیدیه منجذب گردد یا رطوبت جلیدیه را در چشم از سوزن ریزه ریزه کرده دهند
تا منجذب شود یا در جلیدیه از سر سوزن ثقبهٔ جدیده مقابل ثقبهٔ عنبیه پیدا کرده دهند چنانکه از شق قرنیه و غشاء ثقبه پیدا میکنند
تا دران رطوبت بیضیه داخل شده منجذب گردد و رطوبت جلیدیه بعد آن بطور مجری و انبوبه باقی ماند و ازین راه خطوط نور را بسهولت جدا
شده تا غشای نوری رسند و مبصرات معلوم شوند لیکن از جملهٔ شرایط قدح و دستکاری که ضروری اند یکی اینست که مادام قدری
بصارت باقی ماند عمل قداحی نکرده شود و کذلک مادام که در چشم دیگر هم قدری دیده شود قدح در چشم کامل البیاض نکرده شود والا خوف
است که اگر چشم مذکور در قدح خراب شود چشم دیگر هم همراه آن بسبب همدردی خراب گردد و دیگر آنکه قدح عین وقتی کرده شود که سوای
نزول الماء دیگر مرضی از امراض عین چشم نباشد مثل اینکه اگر همراه نزول الماء اماروزیا یا گلاکوما هم باشند و بسبب آنهم بصارت باطل
شده باشد از قدح عین و اخراج رطوبت جلیدیه بجز ایذا رسانی مریض نفعی بران مترتب نخواهد شد و ایضاً از شرایط قدح اینست که
وقتی قدح کرده شود که کدام مرضی از امراض عین مثل آشوب چشم وغیره مریض نداشته باشد والا درین وقت از نشتر زنی در چشم ورم پیدا شده
بصارت زائل میشود و بعد قدح عین هر مرضی و ورمی که پیدا شود علاجش چنانکه نوشته شده نمایند تا دامی که بصارت قدری باقی بود
یا ضعف بصارت مبتدی باشد برای دفع ضعف و کمزوری عام ادویه مقویه مثل کنین و سرپ فیری آیوڈائیڈ یا اسٹرکینا یا
پوتاسفت آف لائیم یا ٹانک سرپ بالجمله مقویات بنوشانند و اغذیه چرب خورانند و اگر از زیاده مفلسی بود آنچه ادویه مثل
پتاشیم و سارسا پریلا که برای استیصال مادهٔ سفلسی مفید اند بنوشانند اما آنچه جهال از کحالان برای اصلاح داغ میدهند حسب اینکه
ازان راه آمدن آب بند میشود پس مثل بیاب اغوال است بر صدای شان گوش ننهند و آنچه بعضی بر جودت و صحت این علاج
حکایات مرضی ذکر میکنند که فلان فلان مریض داغ گرفتند بعد آن مرض شان بر حدی که بوده ازان تجاوز نکرده پس حقیقتش
اینست که گاهی این مرض خود هم بعد شروع شدن خود متوقف میشود و بر همان حد تا حیات میماند والا کاتب این اوراق چندین
کسان را دیده که داغ گرفتند و بعد آن باز مرض زیاده شد تا اینکه بصارت بالتمام زائل شد و از قدح صحت شد فقط

فصل سیزدهم در سمپیتی تھیتک افتال میا و گاهی آنرا ریفلکس افتال میا هم گویند که حاصلش آنست که چون در یک چشم فساد و
خرابی باشد و چشم دیگر صحیح و محفوظ از فساد مذکور بود هرگاه در چشم صحیح هم ورم و اذیت از فساد چشم فاسد مذکور بسبب همدردی به
مشارکت پیدا شود باین اسم موسوم میگردد و آنهم بر دو قسم است یکی خفیف که آنرا سمپیتی تھیتک اریٹیشن گویند دوم آنکه شدید
قوی بود یعنی از ضرر و اذیت چشم زیاده باشد و آنرا اصلی سمپیتی تھیتک افتال میا می نامند اما قسم اول پس علامت آن آنست که سبب اذیت
ورم یک چشم می باشد مثل زخم آن و چون اذیت این زخم در چشم خراب فاسد زیاده میشود درین وقت در چشم صحیح هم اذیت و هم ورم پیدا میشود و آن
اذیت و ورم اینست که قدری سرخی و درد در چشم صحیح پیدا شود و قدری آب هم ازین چشم جاری میگردد و بصارت چشم صحیح هم کم میشود
و گاهی عوض این علامات فقط نور لرزیدن در چشم صحیح پیدا میشود و ایضاً این علامات گاهی پیدا میشود و گاهی زایل گردند بسبب شدت
و خفت اذیت چشم خراب فاسد و هم که در چشم فاسد اذیت باقی ماند اما هرگاه چشم فاسد شده را از حدقه بیرون آرند اذیت چشم صحیح و این علامات
بر طرف میشوند انجام علامات آن تا مدت دراز باقی میمانند اگرچه ورم نمی باشد لیکن خوف آنست که بعد آن اصلی سمپیتی تھیتک افتال میا هم
شروع شود چه بعد پیدا شدن آن اکثر این چشم هم خراب میگردد لیعلاج هر دو چشم را زیاده بند دارند و کار از آنها نگیرند و چشم را آرام
رسانند و آنچه اذیت و فساد که در چشم خراب پیدا شده آنرا دور کنند و افضل آنست که برای حفاظت چشم صحیح چشم فاسد را از حدقه
بر آرند تا اذیت مشارکت دفع گردد اما قسم ثانی که اصلی سمپیتی تھیتک افتال میا است پس آن قسمی از ورم است در چشم که از اذیت چشم فاسد
خراب چشم صحیح پیدا میشود و درین ورم اگرچه ورم پیدا نمیشود لیکن فایبرن از ورم مذکور جدا شده در طبقات چشم میرود و از آن طبقات
باهم چسپیده میشوند و این مرض اکثر از ورم عنبیه پیدا میگردد و از آن در غشای سیاه و از آن در غشای نوری منتهی میگردد و گاهی
از غشای نوری شروع شده تا عنبیه میرسد السبب اول اکثر از زخم چشم خصوصاً هرگاه زخم مذکور در ملتحمه قریب محل اتصال آن با قرنیه
پیدا شود دوم هرگاه که ام شی غیر طبیعی مثل قطعه کوچک آهن یا سنگ یا خشب در چشم افتد و دران نفوذ کند سوم هرگاه ضعف و فساد
در کدام چشم بسبب ورم آن که در کدام طبقه اش باشد پیدا شود و از آن در چشم دیگر ورم حادث شود پیدا میگردد و هم باعتبار عمر در کم سنی
مثل اطفال یا جوانان قریب العهد بسن طفولیت درین مرض زیاده مبتلا میشوند از ماده نقرس و روماتیزم و استعداد آتشک هم این
مرض پیدا میشود العلامات در ابتدا در چشم اذیت و سرخی در پیوکس هم برت چشم پیدا میشود و آب قلیل می آید و نظر کردن بسوی روشنی
بعکس آفتاب مکروه و موذی می باشد و ضعف در بصارت پیدا میگردد و از ادنی کار گرفتن از چشم در چشم ماندگی پیدا میشود و تا این حد
آنرا سمپیتی تھیتک اریٹیشن توان گفت پس بعد چون مرض زیاده شود سرخی گلابی رنگ در ملتحمه گرد قرنیه پیدا میشود و ثقبهٔ عنبیه از اذیت
تنگ میگردد و در عنبیه تاریکی پیدا میشود و آن بر رطوبت جلیدیه میچسپد از چسپیدن آن بر رطوبت جلیدیه هرگاه چشم را بعد انداختن
اطروپاین بینند ثقبه عنبیه کج دیده میشود و حرکت عنبیه بسوی انقباض معدوم گردد و عنبیه غلیظ میشود و ترتیب عضلات مدوره و طولیه آن
که در چشم آن هست شاهد میشود از نشستن فایبرن دران و لهذا حرکت آنهم بند میگردد و در جلیدیه سفیدی دیده میشود و رطوبت
زجاجیه هم در ابتدا رقیق شده و لون که میگردد و از زیادتی رطوبات در چشم سختی و تمدد پیدا میشود و عند اللمس چشم سخت محسوس میگردد و در

اینجا قلیل میباشد لیکن چون مرض قوی شود قدری درد در چشم و پیشانی پیدا میشود انجام از علاج نفع درین مرض کم میشود کثر
این مرض و زیر روز زیاده میگردد تا اینکه از سختی چشم پلک صغیر میشود العلاج هرگاه بسبب ورم و مرض چشم بصارت چشم مریض اصلی
زایل شده باشد لیکن از بقیه فساد مرض گاه گاه در چشم مریض اصلی اذیت و درد پیدا شده از همدردی و مشارکت در چشم صحیح هم شدید
اذیت شده باشد درین وقت برای حفظ چشم صحیح چشم مریض اصلی را از صدقه بیرون آرند تا مشارکت باقی نماند و همچنین هرگاه
کدام شئ غریب در چشم نافذ شده باشد و از ان این مرض حادث شده باشد شئ مذکور را از چشم بیرون آرند و اگر بیرون آوردن
آنهم ممکن نباشد خود چشم را از صدقه بیرون آرند همچنین هرگاه به بینند که در چشم فاسد بصارت بسیار قلیل مانده و از اذیت آن
چشم صحیح هم خراب خواهد شد درین وقت چشم خراب را از صدقه بیرون آرند اگرچه این عمل را مریض پسند نمیکند لیکن طبیب را باید که آنچه
مفید حال مریض است بان اشارت نماید مریض و ورثه آنرا آگاه کرده دهد و علاج عام این مرض آنست که هر دو چشم را بند کنند و
آرام رسانند یا در کمرهٔ تاریک مریض را دارند و اگر ضرورت آمدن مریض در روشنی داعی شود عینک که شیشه‌های آن رنگ دخانی
باشد بر چشم نهاده مریض از ان بیرون آید و این تدبیر را تا مدت دراز مثل شش ماه یا هشت ماه در استعمال دارند مریض را غذای جید
خورانند و ادویه مقویه نوشانند خصوصاً کنین را بالضرور نوشانند اگر استعداد مفلس یا نقرس یا روماتیزم در مریض بوده باشد حسب
هر یک علاجش نمایند و از ادویه موضعیه درین علت مرهم سیماب را بر صدغین مالیدن در اینجا مفید نوشته آرند و همچنین برای توسیع
ثقبه عنبیه بلادونا یا محلول اتروپین در چشم ضماد کردن نافع یافته اند و وقت شدت درد در چشم افیون خورانیدن و طلا کردن نعم الدوا است

فصل چهاردهم در بین اشتال گہبش بین بفتح بای موحده فارسی و سکون یای مثناة تحتانی و نون بمعنی جمله یا جمیع است پس
معنی آن ورم جمیع اجزای عین است خواه طبقات چشم بوند یا رطوبت آن و گاهی آنرا فقط اشتال مطلق میگویند اما بین اشتال مطلق
بهتر است چه او بمعنی کل یا جمیع است پس موافق حقیقت مرض خواهد بود و چونکه درین مرض ریم هم در چشم پیدا میشود لهذا گاهی نزا
پیو رنیٹ کو رائیڈائیٹس هم گویند السبب از زخم چشم یا از نافذ شدن شئ غیر طبیعی در چشم یا از خراش قرنیه و نقصان آن یا از
سوختن آن بانیکه چیزی مثل اخگر یا قطعه آهن تفسیده و غیره دران افتد و گاهی در انجام اورام طبقات چشم خصوصاً هرگاه ورم سیوکس
میمبرن چشم از ریم سوزاک پیدا شده باشد و گاهی بعد قدح کردن چشم در مرض کتارکت و غیره امراض هم حادث میشود خصوصاً که
همراه آن مرض دیگر که مضعف جسم بدن بود هم بوده باشد العلامات اینجا علامات بسیار قوی میباشند مثلاً سرخی چشم بسیار
قوی میوکس میمبرن چشم از انصباب آب بسیار غلیظ و ورم و سرخی اجفان کثیر و مقدار چشم کبیر دیده میشود و رطوبت بیضیه هم زیاده کدر
سفیدی هم دران دیده میشود زیرا که فائبرین پس قرنیه میریزد و رنگ عنبیه هم شدید میگردد و درخشندگی آن زایل شده عنبیه به
ثقبهٔ عنبیه هم فائبرین میریزد و از ان ترتیب ترکیب عضلات آن معلوم نمیشود و در قرنیه سفیدی و کدورت یا ریم در طبقات آن
یا سلافینک امیر یعنی خیمه که دران کدام شئ مرده بود محسوس میشود و همچنین هر چیز را از اجزای عین که می بینند دران زیادتی مقدار
و تغیر در لون آن یافته میشود و بسبب ریختن فائبرین یا ریم در آنها و درین مرض درد چشم بسیار زیاده میباشد تا پیشانی و رخساره و صدغ

و قریب بهبنی میرسد و گاهی این درد مثل عصابه شروع میشود یعنی در اوقات مقرره کم و زیاده میگردد و بعد استحکام مرض پس بقوت از دیاد خود قایم میماند و ضربان در چشم هم پیدا میشود و شب خواب درین مرض از شدت درد نمی آید انجام آن سهل است لیکن گاهی بصارت چشم محفوظ هم میماند اگر رفع کردن سبب ممکن باشد لهذا اکثر در آن چشم خراب بصارت باطل میشود العلاج چنانکه در ورم قوی کس میمبرن چشم علاج نوشته شده موافق آن اینجا هم عمل آرند لیکن هرگاه در چشم تمدد زیاده باشد از زیاده شدن رطوبت بیضیه جا بجا آن دانسته میشود از پیش آمدن قرنیه از جای خود و در این وقت از داخل کردن سوزن در قرنیه اخراج رطوبت بیضیه از چشم نفع کثیر حاصل میشود و این عمل بعد سه یا چهار ساعت یا بعد سی و هشت ساعت تا بقای مرض و قوت از دیاد و باستعمال آن درد و باشد سیرا که رطوبت بیضیه در چشم در اسرع مدت زیاده پیدا میشود و خورانیدن و طلا کردن افیون درین مرض بسیار مفید است برای تقویت مریض که درین مرض ضعف زیاده میباشد شوربای لحم بالضرور نوشانیده باشند همراه اغذیه ماکوله فقط تم

فصل پانزدهم در حول

و آنرا بلغت گریک ڈائی پلوپیا یعنی دو چند دیدن از چشم نامند و این مرض گاهی فطری بود و آن لاعلاج است اما آنچه بعد ولادت در سن طفلی پیدا میشود بسبب نظر کردن بیکطرف تا زمان دراز است سببش آنست که بجانب مخالف نظر کنانند و آنچه جوانان و پیران را عارض میشود پس آنهم بر دو قسم است یکی آنکه از هر دو چشم جدا جدا مرئی واحد را دو صورت بینند از سبب اختلاف کشش عضلات هر دو چشم پیدا میشود چه از اختلاف حرکت عضلات چشم علیل منحرف و کج میگردد از آن صورتی تا غشای نوری هر دو چشم در جای واحد مقابل یکدیگر باشند نمیرسد پس از اختلاف محل انطباع که غیر متقابل باشند دو صورت محسوس میشود السبب سبب قریب آن همانست که مذکور شد سبب بعید آن تشنج عضلات هر دو چشم یا ضعیف و مسترخی شدن عضله چرکه یک چشم قوی و صحیح مانده عضله چشم دیگر صحیح نباشد پس عضله صحیحه چشم صحیح را بسوی خود میکشد و عضله مسترخی از استرخای خود چشم مریض را نمیکشد لهذا انطباع صورت هر دو چشم در مقامات غیر متقابل حاصل میشود و از آن در هر محل انطباع صورت جدا جدا دیده میشود العلامات علامتش نیست که چون هر دو چشم کشاده بینند دو صورت مرئی واحد محسوس میگردد اگر یک چشم را بند کرده از چشم دیگر بینند یک صورت دیده میشود قسم دوم آنکه از یک چشم دو صورت مرئی واحد دیده شود السبب سببش آنست که چون در اجزای عین که بتوسط آنها صورت مرئی تا محل انطباع میرسد تغیر واقع میشود از آن حالت پیدا میگردد و این اجزای عین چهار اند طبقه قرنیه و رطوبت بیضیه و رطوبت جلیدیه و رطوبت زجاجیه که از وقوع تغیر در اجرام آنها حول در یک چشم پیدا میشود مثل اینکه هرگاه بعضی از اجزای آنها غلیظ و متورم میشوند و بعضی بر مقدار طبیعی خود مانند درین صورت چون سطوح مختلفه پیدا میشوند لهذا جائیکه سطح آن مستوی و بر مقدار طبیعی است از آنجا خطوط شعاعی منفصله از مرئی جدا شده بطور استقامت در غشای نوری میرسند و جائیکه در سطح آن از تورم و غلظ استدارة یا تکعب پیدا شد از آنجا این خطوط رسیده بر استقامت خود باقی نمیمانند بلکه بسبب مرور خود بر سطح مدور یا مکعب کج و منحنی گشته تا محل انطباع که غیر مقابل یا محل رسیدن خطوط مستقیمه است میرسند پس هرگاه محل رسیدن خطوط شعاعیه مستقیمه منفصله از مرئی و محل رسیدن خطوط شعاعیه منحرفه غیر مستقیمه منفصله از مرئی واحد جدا میشوند لهذا دو صورت از یک چشم دو جا دیده میشود چنانکه هرگاه قدری بلغم پیش قرنیه می آید تا وقتیکه از آنجا جدا نگردد شود دو صورت

فصل پانزدهم در حول

ضمیمہ متعلقہ صفحہ ۱۱۳ بیان دوم از فصل بست و چہارم امراض عین درباب پرسبیوپیا

نقشہ تصاویر ہیأت خمسہ چشم
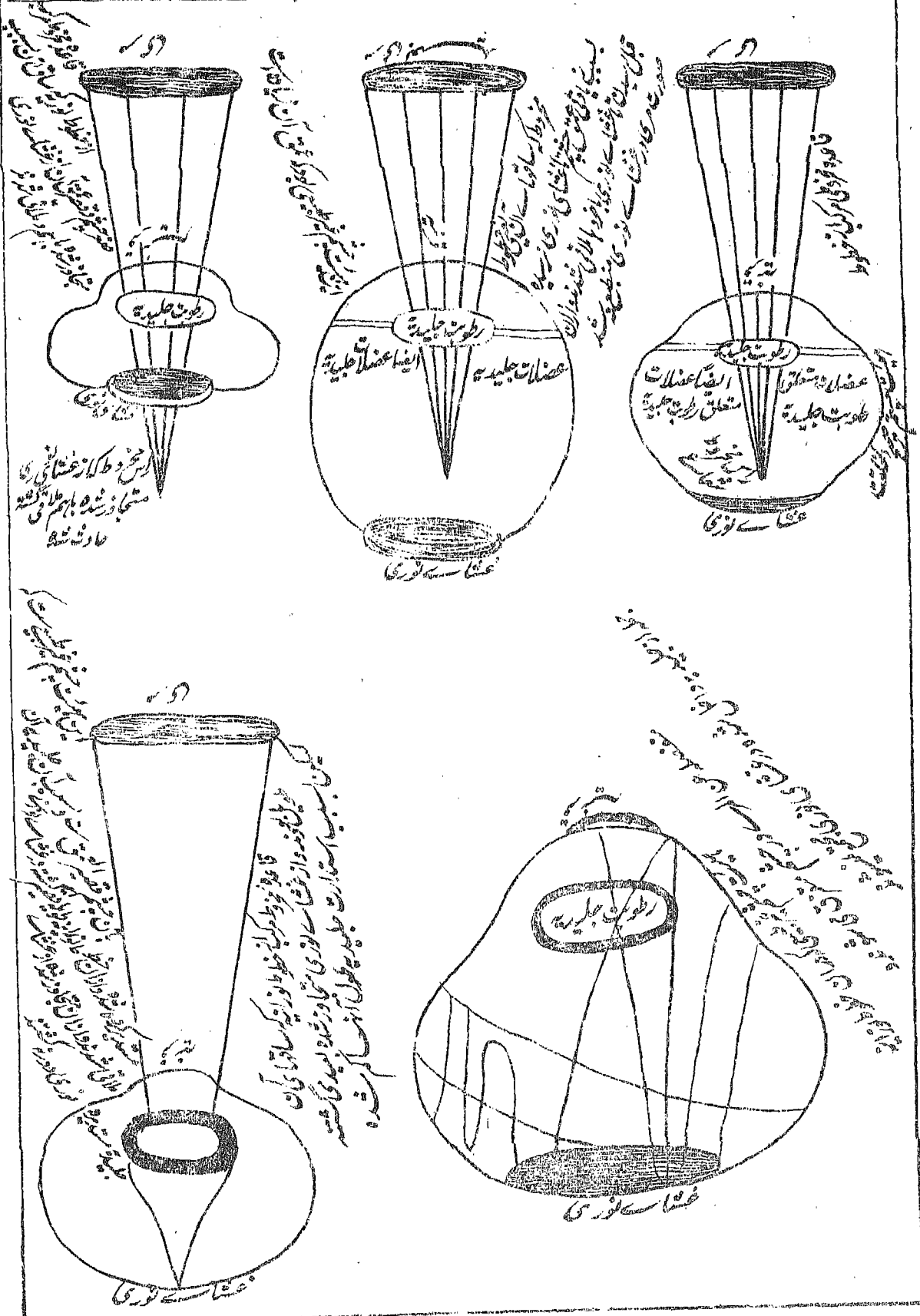
از بعد هشت یا ده اینچه خوانده شود آنرا برای نهادن چشم خود اختیار کند و چونکه صاحب این حالت اکثر سرنگون کرده اشیا را می بیند از آن
در سر اجتماع خون پیدا شده امراض حادث میشوند لهذا از سرنگون کردن بعض اشیا منع کنند و تعلیم سازند که وقت قراءت کتابت سر را
پس پشت کرده بر کدام بالین گذاشته مری مکتوب را قریب چشم آورده به بیند و هرگاه سوار شود پس وقت حرکت گاڑی دن کتب چیزی را کتابت یا
نه بیند و نه خواند که از آن ضرر پیدا می شود و هرگاه از مطالعه حروف در چشم اعیا پیدا شود فوراً مطالعه کتابت ترک کنند تا رفع شدن ماندگی چشم باز
مطالعه نکنند و بجز روشنی روز در روشنیهای دیگر که وقت شب کرده میشوند مثل شمع یا لمپ کتابت را نه خوانند و اگر ضرورت مطالعه حروف وقت شب
داعی شود از کاغذ نیلجی یا سبز شید ساده درست کرده بر فانوس یا غلاف چراغ که بر لمپ میاندازند انداخته مطالعه حروف نماید و اگر از مطالعه حروف
اذیت در چشم پیدا شده باشد آب سرد در چشم زیاده رسانند تا از آن قوت در چشم پیدا شود و هرگاه همراه مایوپیا اذیت چشم و علامات مرض آشوب ظاهر شوند
هیچ کار از چشم نگیرند و آنچه در علاج ورم غشای سیاه رنگ چشم یا ورم غشای نوری نوشته شده آنرا بعمل آرند فقط

بیان دوم در هایپرمیٹروپیا

و آن ضد اول است چه هائی پر بمعنی چیزی است که از حد خود زیاده و در رود و مراد از حد در چشم غشای نوری است که انجا انطباع
صور می شود از ملاقی شدن خطوط نوریه که از مری منفصل شده و از تلاقی آنها هیئت مخروطی پیدا میشود و از آن صورت مری منطبع میگردد و میٹروپیا
مرکب از لفظ میٹر که بمعنی آلهٔ پیمائش است و از لفظ اوپیا که بمعنی چشم است و مراد از آن بیماری زیادتی قطر طولی چشم مخروطی گری است که از خطوط منفصله از مری
مرکب میباشند و خطوط در چشم داخل شده تا غشای نوری رسیده و از تلاقی خطوط مذکوره هیئت مخروطی در آن پیدا میگردد و از آن انطباع صورت میشود
هرگاه چشم بهیئت طبعی خود که برای چشم معین و مقرر است باشد در آن وقت خطی که از خطوط نوریه در وسط چشم داخل شده به مرکز آن گذشته تا غشا
نوری که محاذی چشم و محل انطباع است رسیده با خطوط دیگر ملاقی و متصل میشود و از این اتصال و تلاقی هیئت مخروطی پیدا شده انطباع صورت
میگردد و بر حد اعتدال که لائق هر چشم است میباشد و هرگاه چشم از هیئت طبعی متغیر باشد پس اگر عمق آن زیاده بود که بسبب آن خط نوری که بطول
محو از خارج چشم در آن میسازد زیادتی عمق چشم قصیر گشته تا غشای نوری محلی ما ینبغی نرسد و از آن انطباع صورت مری بعید نگردد تا مایوپیا
پیدا میشود و اگر عمق چشم کم باشد و در جانب پیش و پس از چشم دراز گردد و از آن قطر عمقی قصیر شود و بسبب قصر عمق خطوط تا غشای نوری رسیده
ملاقی و باهم نشوند بلکه از آنهم تجاوز گشته دورتر از غشای نوری رفته باهم شوند و ملاقی گردند و از پیدا شدن هیئت مخروطی در غیر محل غشای نوری انطباع
صورت در غشای نوری نشود و در اینوقت این مرض که مسمی به هائی پرمیٹروپیا است پیدا میشود زیرا که در این وقت چون کلفت در وقت رویت مرئیات
بعید و قریب پیدا میگردد لهذا وقت دیدن اشیا احتیاج بسوی تقعیب بمعنی تنگ چشم ساختن جلیدیه زیاده داعی میشود زیرا که از تجمع جلیدیه چون
در آن ضخامت پیدا میگردد در این وقت خطوط طولیه که از خارج در چشم می آیند بسبب مرور آنها از اطراف مستدیره جلیدیه قصیر گشته در محل غشای
نوری ملاقی باهم میشوند و هیئت مخروطی پیدا شده صورت مری منطبع میگردد لیکن وقت دیدن شی بعید بکلفت و حرکت در چشم کم میشود
و در دیدن شی قریب زیاده میگردد و چشم محتاج حرکت انقباضی زیاده میشود السبب اصل سبب در آن فساد هیئت چشم بود و
اسباب آن متعدد اند یکی از آن متغیر شدن چشم از هیئت طبعی بسبب خلقت و فطرت مثل اینکه چشم صغیر پیدا شده و خصوصاً
قطر عمقی آن قصیر باشد دیگر آنکه چشم از روی خلقت طبعی وسیع بود لیکن از کدام سبب مرضی جلیدیه از جای خود در چشم برآورده شود و از

نبودن آن که لیس جامع خطوط است خطوط نوریه که از آن جسم مخروطی پیدا میشود از عدم حاجت در محل غشای نوری که حد آخر چشم است
ملاقی و متصل نمیشوند بلکه از آن دور تر رفته ملاقی شوند و از آن در غشای نوری انطباع صورت کم گردد سوم آنکه استدارت قرنیه مفقود
گردد یا رطوبت بیضیه یا زجاجیه رقیق گردد و استدارت آنها زائل شود یا در استدارت جلیدیه تغیر پیدا گردد یا عضلاتیکه جلیدیه را از حرکت
انقباضی خود باستدیره میسازند از تحریک ضعیف و قاصر شوند و اکثر همین اسباب مولد این مرض میشوند زیرا که قرنیه و رطوبات ثلثه لیس
اند چنانکه پیشتر مبین شده و از تغیر و فساد آنها در بصارت فرق پیدا میشود و قوت جمع کردن خطوط نوریه در غشای نوری مفقود میگردد
و از آن انطباع صورت نمی شود العلامات شی قریب را بکمال آن در وقت دید به تقبیض عین و از چشم قریب کرده می بیند و شی بعید را
هم بکلفت می بیند لیکن به نسبت قریب در دیدن شی بعید حرکت چشم کم میشود و هم چشم را کج کرده هر چیز را می بیند اما هرگاه شی
قریب را ببیند در آن کمی چشم بخوبی محسوس میشود و چون عینکیکه شیشه های آن محدب بوند بر چشم گذارد هر چیز را بخوبی می بیند
چه از آن فائده استدارت جلیدیه که سبب اجتماع خطوط در غشای نوریست حاصل میشود و چونکه درجات این مرض بسبب کمی
و زیادتی متعدد اند لهذا مادام که مرض قلیل است صاحب آن کار دیدن از چشم میگیرد مگر بکلفت و اذیت و از زیاده کار گرفتن از چشم ورم
در غشای سیاه و در غشای نوری پیدا گشته بصارت ضعیف میگردد العلاج از عینک که دیدن اشیا بذریعهٔ آن سهل شود
بر چشم گذارند و بذریعهٔ آن کار از چشم گیرند و بدون عینکیکه کدام چیز را بذریعهٔ زور و قوت نه بیند و اگر از زیاده مشقت چشم با رنجه
عینک کدام اذیت و مرض در چشم پیدا نشود چشم را آرام رسانند و آنچه برای رفع کردن اذیت چشم تدبیر در پایو پیا نوشته شده آنرا باستعمال
آرند فقط

بیان سوم در پرس بی اوپیا بفتح بای موحده فارسی و رای مهمله و سکون سین مهمله و کسر بای موحده فارسی و
سکون یای تحتانی و ضم الف و سکون واو و کسر بای موحده فارسی و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف مرکب است از لفظ پرس بس
که بمعنی دیده و پخته خفت است و اوپیا که بمعنی چشم است و مراد از آن حالتی است که در چشم پیر یافته میشود و آن اینست که مریض بعید را بخوبی
بیند و مرئی قریب را بدشواری بیند زیرا که خطوط نورانی منفصله عن المرئی البعیده باستقامت خود تا غشای نوری میرسند از حاجت
در دیدن آن حاجت بسوی حرکت جلیدیه واقع نمیشود و خطوط مذکوره از مرئی قریب پیدا است که بر هر دو صورت در چشم داخل میشوند
لهذا بدون مجتمع شدن جلیدیه آنها در غشای نوری جمع نمیشوند از بسبب نمیشود لیکن شی قریب حاجت بسوی حرکت چشم زیاده واقع میشود
و اگرچه این حالت در های پیرست و بیا هم یافته میشود لیکن آنجا وجود این حالت بسبب فساد شکل چشم حادث میشود و اینجا
در هیئت چشم کدام فساد و نقصان نیست لیس یعنی رطوبت جلیدیه سختی پیدا میشود که بسبب آن عضلات محرکه آن قاصر از تحریک میشوند
و از بسبب استدارت در جلیدیه پیدا نمی شود و پس از عدم استدارت خود خطوط نوریه را در غشای نوری جمع نمیسازد چنانکه در عهد
جوانی میکرد لهذا این حالت بعد مرور چهل و پنج سال از عمر بخوبی ظاهر میشود اگرچه ابتدای آن از بعد گذشتن ده سال از عمر شروع
میگردد و بیان این چنین که از سن یازده سالگی حروف را که از قرنیه بفاصله هشت انچ بعید باشند بخوبی می بیند من بعد در سن دوازده سالگی
هرگاه قدری از هشت انچ هم زیاده بعید میشود بخوبی بیند و اگر از آن کم دور باشد بدقت دیده میشود همچنین سال بسال این حالت

قوله لیس جامع خطوط است تحقیق لیس در فصول سابقه ذکر شده

بیان سوم در پرس بی اوپیا

که اکثر همراه آن این حالت یافته میشود العلامات هرگاه این مرض بسبب ضعف عضلات جانب انسی پیدا شود و همراه آن مایوپیا نباشد درین وقت شی بعید را بخوبی می بیند اما شی قریب را پس اگر قدری دور باشد هم می بیند لیکن هرگاه زیاده از چشم قریب سازند و برای دیدن آن چشمان بسوی بینی مائل شوند و از ضعیف شدن عضلهٔ جانب انسی چشم مریض باین سو نیاید بلکه عضلهٔ قابضه جانب وحشی بسبب قوت خود و ضعف عضلهٔ جانب انسی چشم مذکور را بسوی خود کشد و درین وقت یک چشم صحیح بسوی انسی و یک چشم مریض بجانب وحشی رود و ازین سبب مرئی واحد دوتا دیده می شود مثل احول و اگر مرئی از قسم حروف باشد درین وقت حروف متحرک و بر غیر هیئت اصلی خود دیده می شوند و اگر زیاده از چشم بذریعهٔ زور و قوت کار گیرند در چشم درد پیدا می شود و چون دیدن حروف ساقط کرده چشم را آرام دارند بعد مدت قلیل باز چشم لائق گرفتن کار می شود و هرگاه با این مرض مایوپیا هم باشد درین وقت دیدن حروف و اشیای صغیره بسیار دشوار میباشد و از دیدن آن در چشم اذیت پیدا می شود و اما قسم دوم که از ضعف عضلات جلیدیه پیدا می شود سبب قریب آن همین است و سبب بعید آن اکثر هایپرمیتروپیا میباشد که بسبب آن عضلات رطوبت جلیدیه را حاجت بسوی تحریک جلیدیه زیاده می افتد و از کثرت کار این عضلات مانده و ضعیف شده از کار خود باز میمانند و این حالت در پرسبی اوپیا هم یافته می شود و ایضاً گاهی در انیمیا یعنی ضعف و قلت دم و در ضعف بدن هم این حالت پیدا می شود العلامات صاحب این حالت اکثر مرئی قریب و بعید را می بیند لیکن در دیدن مبصر قریب هرگاه آن از قسم حروف باشد البته دشواری پیدا می شود مثل اینکه از زیاده غور کردن و مطالعه نمودن بقوت چشم پیش چشمان سیاهی معلوم میگردد و شکل حروف دیده نمی شود و اگر زیاده زور کرده بعد آنهم بیند در چشم درد پیدا می شود و اگر از آنهم زیاده بقوت بیند اینجا درد چشم تا صدغ میرسد و ایضاً درین حالت چشم بسوی جانب وحشی میل نموده شی واحد بسبب آن دوتا دیده می شود لیکن بعد زیاده کار گرفتن از چشم بسبب ضعف عضلات مذکوره استدارت جلیدیه کم میگردد و بسبب آن حروف باهم یا بر غیر هیئت حقیقی خود محسوس میشوند و هرگاه شی بعید را بینند در دیدن آن کدام وقت و اذیت پیدا نمی شود العلاج در قسم اول هرگاه بسبب مایوپیا باشد آنچه در علاج مایوپیا برای نهادن عینک خاص هدایت شده موافق آن بعمل آرند و اگر از اصل پیدا شدن ضعف در عضلات چشم بود علاج تقویت نمایند مثل اینکه اسٹرکنیا و حدید و بارک و غیره ادویه مقویه نوشانند و تانک سرپ که جامع ادویه ثلثه مذکوره است درین وقت نوشانیدنش بهتر است و اغذیه جیده مقویه خورانند و چشم را از دیدن شی قریب باز دارند و اگر ازین هم نفع ظاهر نشود پس عضلهٔ جانب وحشی را نیم ضعیف گردانند و آن از قطع کردنش حاصل میشود لیکن مطلقاً آنرا قطع نکنند بلکه چندان قطع کرده دهند که قوت آن با قوت عضلهٔ جانب انسی که ضعیف شده مساوی ماند و در قسم ثانی آنچه در علاج هایپرمتروپیا برای عینک خاص هدایت شده موافق آن عینک بر چشم نهاده کار دیدنی از چشم گیرند و اگر پرسبایوپیا پیدا شده باشد آنچه عینک برای مایوپیا تجویز شده آنرا بر چشم نهند و اگر از انیمیا یا از ضعیف شدن بدن این حالت پیدا شده باشد ادویه مقویه بدن و دم مثل اسٹرکنیا و حدید و بارک و غیره

حسب مناسب بنوشانند و اغذیه جیده خورانند فقط کرم **باب سوم در امراض آربٹ یعنی خانهٔ مقلهٔ چشم** و آربٹ بفتح و مد الف و سکون رای مهمله و کسر بای موحده و سکون تای هندی بمعنی راه و مدارست که بر آن کواکب مثل قمر و غیره حرکت میکنند و چونکه مقلهٔ چشم هم در خانهٔ خود که آنرا بلغت عرب محجر گویند متحرک میباشد لهذا در لغت انگریزی آنرا آربٹ مینامند و مراد ازان اجزای هستند که از مقلهٔ چشم خارج باشند و بطور خانهٔ چشم اند و درین باب هم چند فصل است **فصل اول در تشریح خانهٔ چشم** بیب بدانکه خانهٔ چشم مرکب ست از عظام که در هر خانه هفت عظام یافته میشوند و مجموع آن در هر دو خانه یازده عظم اند و چونکه سه استخوان در هر دو خانه مشترک اند لهذا از یازده عظم در هر دو خانه هفت هفت یافته میشوند و حاجت به چهارده عدد بودن آن نیست و عظام مشترکه عظم پیشانی و عظم مناشی و عظم سوم عظم خفاش ست و درین هر خانه سوای مقلهٔ چشم شش عضلات که محرک مقله اند و یک عضله کبیره که جفن اعلی را بر میدارد هستند و چند اعصاب هم از دماغ دران آمده اند اول عصب نوری دوم عصب زوج ثالث سوم عصب زوج رابع چهارم یک شاخ از عصب زوج خامس هم دران آمده پنجم عصب زوج سادس ما عصب زوج ثالث پس آن جملهٔ عضلات عین را حرکت میدهد سوای عضله که ازان در چشم حرکت دوری پیدا می شود چه محرک آن عصب زوج رابع ست و همچنین عضلهٔ محرک چشم بجانب وحشی که آن از مقله خارج ست از تحریک عصب زوج سادس متحرک میشود و شاخ عصب زوج خامس در جمیع اجزای چشم که درین خانه اند افادهٔ حس مینماید و بعض ریشه های شاخ مذکور از اجزای خارجیهٔ چشم بیرون آمده بسوی پیشانی و هم بر بینی آمده اند و ازان حس درین مقامات می آید و ایضا در خانهٔ چشم شحم زیاده است که بالای عضلات چشم و درمیان آنها و در اجزای عین در خلف مقلهٔ چشم میباشد که بسبب آن غشای شحمی پیدا شده جملهٔ مقلهٔ چشم آمده که دران مقله بسهولت حرکت میکند و آن برای چشم بطور وقایه ست و ایضا از زیاده ماندن آن پس مقلهٔ چشم از تحریک عضلات بسوی خلف زیاده نمیرود و آن در بعضی زیاده و در بعضی کم هم میباشد و بقدر زیادتی کمی آن چشم کبیر بر آمده و صغیر و فرو رفته معلوم میشود و هم در سن پیری و وقت لاغری بدن چون این شحم کم میگردد لهذا درین اوقات حالت بر دو چشم محسوس میشود و چشم کوچک و فرو رفته دیده میشود و ایضا درین خانه غدهٔ مولدهٔ دمعه بشکل بادام میباشد و مرکب از غده های کثیره و مجاری صغار عدیده که قریب هفت هشت باشند و در بالای مقلهٔ چشم در استخوان کاسهٔ چشم قریب موق وحشی یافته میشود و بذریعهٔ این مجاری مذکوره آب را که پیدا میکند در چشم اندازد و این آب چه موسوم میگردد و درین هر خانه یکشریان یکوریده کبیره ست که از شاخ های کثیره شریان و اورده صغیره مولف ست و این جمله اعضاء درین خانه بذریعهٔ یک غشای خانه دار که در وسط وگرد و پیش جمله اعضای مذکوره آمده باهم ملتصق و مولف اند و یک غشای لیفیه دارد که در کاسهٔ چشم بر استخوانهای کاسهٔ چشم ست چون ازان تجاوز گردد دو شاخ شده یک شاخ رباطی آن بر استخوان پیشانی میرود و یک شاخ رباطی آن در چشم آمده جفن میگردد و دران غضروف پیدا میشود و جفن هم مرکب ست از اجزای چند آنچه بالای آن در جانب خارج ملاقی با پوست جلد بیاید ست زیر آن عضلات دقیقه صغیره اند که از حرکت آنها جفن بند میشود و باهم میگردد و در زیر این عضلات صغیره و دقیقه عضلهٔ فاتحهٔ جفن ست که منبسط و با غضروف جفن متصل میشود و آن در جفن اعلی میباشد و از کشیدن آن جفن منفتح میگردد و در زیر آن غضروف ست و زیر آن

وزیرآن مقابل چشم ست بر کناره های پلک غده های مولد شعر و هم غده های موسوم به مایبومین گلانڈ یافته میشوند که از غده های مولد شعر موهای پلک بیرون میآید و از مایبومین گلانڈ قدری رطوبت پیدا میشود و بسبب آن کناره های پلک باهم ملتزق نمیشوند و هم این غده ها بر کناره پلک پدید میشود
و نزد هر کناره جفن اعلی و اسفل قریب بگوشه کبیر نقطه های ثقب سیاهی پدید میشود که آن دهن مجری دمعه برنده اشک از چشم است چه هر گاه اشک در چشم پیدا شده
بر جمله اجزای خارجی مقابل چشم گذشته و آنرا شسته از کار خود فارغ میشود درین ثقبه ها داخل شده در مجری دمعه برنده میرود و از آن در خریطه
دمعه که از ملاقات مجاری آب برنده پیدا شده در استخوان بینی و هم در بینی نهاده رفته از بینی خارج میشود و این ثقبه در جفن اسفل به نسبت ثقبه جفن اعلی
کبیرست پس مادام که اشک بحد اعتدال پیدا میشود از همین راه خارج میگردد و اگر زیاده پیدا شود که مرور آن ازین راه دشوار بود از چشم می افتد و جاری
میگردد و در میان این هر دو مجری دمعه برنده ملتقای کبیر یافته میشود و آن مرکب است از عیون کس میمبرین و از غده های مولد بعض شعر و از غضروف
صغیر و فی الواقع این لحم موق کبیر جفن ثالث است که در بعض حیوانات مثل مرغ و غیره یافته میشود و در انسان قدری ازان مثل نشان باقی مانده است
فتدبر *فصل دوم در ورم غشای خانه چشم از درون خانه چشم میباشد و آنرا بلغت انگریزی آربیتل انفلیمیشن یعنی ورم غشای
خانه و اخلایم چشم و ایپی ننگ سن یعنی فلغمونی آربیت مینامند اسباب اکثر بسبب رسیدن صدمه و ضربه بچشم و زود گاهی از رسیدن زخم بچشم هر گاه کدام
شی غیر [illegible] از خارج بچشم در چشم آید و ازان زخم پیدا شود و قدری ازان شی زخم پیدا کننده مذکور در غشای خانه دار رسیده شکسته در زخم باقی ماند و در
زخم خانه گاهی از ورم جفن یا از رمد یا از ورم حوالی چشم مثل ورم پیشانی یا رخسار هر گاه ورم مذکور تا غشای مسطور رسد هم ورم درین غشا پیدا میشود
چنانکه در آتشک سلسلس این پیدا میشود و گاهی زهرواز استخوان خانه چشم چنانکه در آتشک میشود هم ورم درین غشا پیدا میگردد العلامات اول ورم
بالای چشم دیده میشود و در ان هم زبان و درد زیاده میباشد و این درد در حوالی چشم هم بود خاصه از حرکت دادن این درد زیاده محسوس میشود و هم
درد در غور چشم بلکه در پس مقابله چشم زیاده محسوس میگردد و در زیادتی در ان وقتاً فوقتاً زیاده میشود و هم تمدد در چشم درین وقت زیاده محسوس میشود اگر
غشای پیوسته دارکه از استخوان کاسه چشم پیدا شده بر جمله اجزای خانه چشم مجیط است الیهاب هم نیست بسبب زیاده شدن مقدار اجزای محیط چشم زیاده میگردد
ازین سبب کلیه در چشم در ایچهار هم زیاده یا تنزی میشود پس اگر ورم مذکور تا انتهای رسیده از علاج یا خود بخود زائل شود بهتر و اگر ازین حال هم زیاده گردد ولی الیه
میشود و علامات آن حادث میشوند مثل اشتداد تپ قوی عارض میشود و گاهی هذیان هم پیدا گردد و در چشم بطرف باهر میگردد و قدری مقابله بسوی جانب وحشی
مائل دیده میشود و آنچه حلقه سیاهی چشم در میان مقابله و استخوان خانه چشم در حال صحت همیشه دیده می شود درین وقت غایب شده بلکه معلوم میشود که
مهر دران پیوسته بکلیه خانه چشم را پر ساکند و درم در جفن زیاده میشود و رنگ هم درین حالت سیاه پید میگردد و در بصارت هم نقصان یا بطلان پیدا میشود و آنچه ازین ورم
بسبب ورم استخوان چشم حادث میشود دران مادام که ریم نیامد اعراض قلیل میباشند که بسبب آن بهیچ بسوی طبیب رجوع میکنند لیکن بعد از پیدا شدن
ریم الیهاب و ورم پس چشم ظاهر میشود و مقابله چشم بجانب بسوی جانب وحشی مائل دیده میشود و سبب میلان مقابله بجانب وحشی بنابر موافقت هیئت خانه چشم است
که پیوسته هیئت آن قدری سبب آنکه در جانب انسی استخوان بینی مانع و ضاغط است و هم در هر جانب خانه چشم است و در جانب وحشی که مانع و ضاغط
دیوار است بلکه قدری مائل ست ازین سبب مقابله چشم بهم ریختی مائل بجانب وحشی دیده میشود و چون کاملاً ریم پیدا شود خواه که بیرون آید بر آمدگی و نشان
تموج انفجار و خروج شده در جائیکه در حال صحت بالای پلک میان مقابله چشم و دیوار خانه چشم قوس ظاهر بود میشود همین جا زیر استخوان پیشانی دیده میشود الغثیان

فصل دوم در ورم غشای خانه چشم از درون و بیرون باشد

دانست که گاهی رمد عظیم هم با این ورم مشابه میشود و بسبب آن حاجت بسوی تفرقه می افتد لیکن وقت وقوع اشتباه در تشخیص تامل کرده باین نحو فرق کنند که در رمد اصل سرخی بسوی سپیدی چشم زیاده میباشد و درد آن اکثر بطور سوزش بود و درین مرض درد غائر بود و هم در رمد محجوظ چشم نبود و لیکن اینجا ضرورت که این علامت یافته شود زیرا که انچه غشای خانه دار خانه چشم که پس مقله چشم متورم میشود از زیادتی مقدار غور مقله چشم از سوی خارج دفع میکند لیکن بسبب آن محجوظ العین پیدا میشود و ایضا در رمد هرچند ورم آن شدید بود لیکن انچه غور در حلقه بالای پلک در حال صحت دیده میشود موجود میماند و درین ورم بالضرور غایب میگردد خصوصا وقت پیدا شدن که هم درانوقت درین ورم ضربان بر جفن زیاده محسوس میشود و هم حمی درین ورم سخت و با هذیان بود و در رمد هذیان نبود کم دیده میشود العلاج انچه در علاج فلغمونی چشم نوشته خواهد شد آنرا بعمل آرند لیکن درینجا ادویه مقویه از نهایت بعضی نوشته اند که ازان نقصان پیدا می شود و هرگاه ورم مذکور از وقوع ضربه پیدا شده باشد و شبیه باقی ماندن جسم غریب در چشم باشد تدبیر اخراج آن فرمایند تا اذیت رفع شده و ورم برطرف گردد و مر بعض از مکان تا رکیب اند با اهتمام اگر ضرورت آید بعض روغنی ای شود رباط بالای چشم از مکان خود آید و چون تا مدت ذکر ریم در ورم پیدا شود پارچه باریک هم تر کرده بران نهند یا ابتدا مرهم کتان بست کرده بران نهند و بعد حصول یقین از پیدا شدن ریم جایی که در حلقه جفن نشان انفجار پیدا شده باشد آنجا از نشتر کشاده ریم بیرون آرند و در اخراج مده تا بقیه نشتر هر قدر عجلت که ممکن بعمل آرند و الا از زیاده شدن مقدار ریم که در چشم زیاده خواهد شد از مده با مقله چشم و جا خطا شدن آن عصبه نوری را از زیادتی کشش ضعف و نقصان میرسد از اخراج ریم که در چشم برطرف شد مقله بجای خود میآید تا نقصان آن پیدا میشود اما اگر استخوان خود متغیر شده ورم نماند ریش اکثر نقصان در چشم پیدا میشود و هم مرض از فساد استخوان پیدا گردد و هرگاه ازان هم فوراً از نشتر ریم را برآرند و بعد آن انچه علاج و مرهم است بعمل آرند و چونکه تا برآمدن استخوان در دیدن فساد آن هم جاری بود لهذا انچه تدبیر برای اخراج استخوان مذکور نوشته خواهد شد آنرا هم بعمل آرند فتنکر

فصل سوم در محجوظ العین که بلغت انگریزی پروپ توزس آف دی آئی بال نامند و این اسم مرکب است از دو لفظ یکی پروپ توزس که بلغت گریک بمعنی پیش آمدن است دوم آف دی آئی بال که در لغت لاطن بمعنی چشم است و حاصل آن پیش آمدن چشم است و ایضا یک نام آن در زبان انگریزی اگزافثالمس هست معنی آن هم پیش آمدن چشم است این حالت هم اصل مرض نیست بلکه در امراض متعدده یافته میشود و آنها سبب این حالت واقع میشوند بالجمله اول سبب آن گاهی نفس مقله بود و این هم حقیقی و غیر حقیقی میباشد غیر حقیقی آنست که وقت شدت رمد از زیادتی مقدار ورم میگوش بسرخ چنان معلوم میشود که مقله چشم از خانه خود بیرون آمده فی الواقع آن محجوظ نیست بلکه مشابه محجوظ است زیرا که درین حالت اجفان چشم با هم متصل میشوند اما هرگاه ملتحمه متورمی شده طبقات چشم در مقام خود ها زیاده شوند و از زیادتی آنها مقله بیرون گشته بطرف خارج زیاده شود و ازین جهت بسوی خارج چشم برآمده است یا آب کثیر در چشم پیدا شده مقله را منتفخ کند و مقله از شدت انتفاخ بیرون آید این محجوظ حقیقی است علامات و علاج این امراض در امراض مقله چشم مذکور شدند دوم آنکه سبب آن در نفس مقله چشم نبود در خانه چشم باشد یا در حوالی آن بود چنانکه هرگاه بسبب فساد دندان اینان ورم در خساره زیر چشم پیدا میشود و ازان هم می تند و خارج نگردد و این هم تجنیس استخوان خانه چشم را ضعیف و غمزه میکند و آن مقله چشم را از هم تند مقله را پیش میکند در این وقت هم محجوظ العین پیدا گردد و علاجش قلع کردن دندان فاسد است زیرا که دندان مذکور تا رخساره رسیده است و در وقت قلع آن هم خارج میشود و تا دام که ریم خارج نشود محجوظ العین برطرف نگردد سوم آنکه در فضل سائنس که آن گوئی مجوف است که از استخوان پیشانی بالای انف در جهر و گوئی استخوان کو

فصل سوم در محجوظ العین

باشد درین وقت استعمال زنجیر برقی جائز نخواهد بود چه از ان ورم و نرمی دماغ و نقصان آن زیاده خواهد شد پس اگر این تدبیر هم فائده ظاهر نشود
جفن را بریده با ابرو ضم کرده بدوزند اما قسم ثانی که لاگ آفثالمس ست و دران چشم کشاده میماند حتی که وقت خواب هم بند نمیشود پس سبب آن
اکثر استرخای شاخ عصب زوج سابع میباشد خواه سبب آن پیدا شدن سلع بر رخسار بود که آن عصب مذکور را از عمل کردن خود مسترخی سازد
یا رسیدن سردی باشد که قریب گوش رسد یا از ماده سفلس یا از روماٹزم یا از نقرس بسبب بیاده شدن استخوان یا متورم شدن غلاف
عصب مذکور هم حادث میشود گاهی از فالج عام بدن که آنرا بلغت انگریزی هیمی پلیجیا گویند هم این فالج خاص حادث میشود گاهی بعد شق جفن گاهی بعد
به شدن زخم آن از وقوع خشکریشه در جفن یا بعد جفن مذکور متشنج و متقلص گشته در جانبی کشیده میگردد و از ان هر جفن اسفل نمی آید و بسبب
آن این مرض پیدا میشود العلامات چشم همیشه کشاده میماند چنانکه وقت غور کردن در امری کشاده مانند و لهذا بلغت انگریزی نزا هیر آئی
هیگون پیچ هیر بکسر ها و سکون یای مثناة تحتانی و فتح رای مهمله و سکون میم بمعنی خرگوش و آئی بمعنی چشم ست و مراد از ان چشم مشابه
بچشم خرگوش ست پس از نه بند شدن جفن و همیشه مکشوف ماندن چشم زیاده اذیت در چشم میرسد زیرا که همواره هوا و غبار و اضواء
قوی یا بجای موذیات عین در ان میرسند و از ان در میوکس ممبرن چشم ورم و سرخی و درد پیدا میگردد و هرگاه همراه فالج عام بدن این مرض
یافته شود در ان قدری قوت در جفن برای بند کردن پلک میباشد اما هرگاه از فالج خاص زوج سابع بوده باشد در ان مطلقا قوت بند
کردن پلک در جفن نبوده و استرخای آن بسیار قوی بود العلاج انچه در قسم اول نوشته شده موافق آن در هر سبب علاج نمایند اما انچه
بسبب سلع که در رخسار پیدا شده باشد بود در ان سلع را مع عصب از جایش بیرون آرند و تا حصول صحت برای تحفظ چشم از وصول هوا
و غبار و اضواء بر چشم بانداژ کرده بر ان پارچه اسکن آلود چسپانند یا ربا بر آن بندند لیکن چونکه این هر دو هم بعد دو سه ساعت مسترخی میشود
لهذا بهتر آنست که جلد بالای هر دو جفن را باهم کرده چند جا دوخته دهند و بعد حصول صحت باز این رشته دوخته را بریده اجفان را جدا
جدا کنند اما هرگاه بعد شق جفن یا بعد زخمی شدن جفن اعلی این مرض پیدا شده باشد در ان جفن را در محل انقلاص که مقام حدوث خشکریشه است
قطع کرده جفن اسفل آورده و بان متصل ساخته بالای آن پارچه اسکن آلود چسپانند تا باز حرکت کرده از جای خود نرود و درین نمط تا وقتی
دارند که انچه زخم تازه پیدا شده از پیدا شدن انگور پر گردد و باز نوبت متقلص شدن جفن نرسد فقط ✿ فصل نهم در تشنج
عضلات جفن و آن بر دو قسم ست یکی را بلغت انگریزی بلیفرو اسپیزم بکسر بای موحده و لام و سکون یای مثناة تحتانی و فتح فا و فتح
رای مهمله و سکون واو و کسر الف و سکون سین مهمله و فتح بای موحده فارسی و سکون زای معجمه و میم گویند و بلیفرو در لغت شان بمعنی جفن
و اسپیزم بمعنی تشنج ست و قسم دیگر را نکٹیٹیشن بکسر نون و سکون کاف و کسر تای مثناة فوقانی اول و کسر تای مثناة فوقانی ثانی و سکون یای
مثناة تحتانی و فتح شین معجمه و سکون نون گویند و نکٹو بکسر نون و سکون کاف و ضم تای مثناة فوقانی و سکون واو در لغت لاطن بمعنی پلک زدن
نکٹیٹیشن در انگریزی بمعنی حرکت ست و مراد از ان زیاده شدن حرکت جفن ست اما قسم اول آن که بلیفرو اسپیزم ست و آنرا ٹانک اسپیزم
هم گویند عبارت از تشنج قوی ست که تا دیر حال خود ماند مثل تشنج کزاز و غیره و سبب قریب آن اذیت شاخ عصب خامس دماغی میباشد
و چون این اذیت به دماغ میرسد و از ان باز بطور ریفلکس در زوج سابع عصب از اعصاب دماغیه می آید و چونکه شاخ این عصب

روح سایع در عضلهٔ مستدیره چشم آمده اند از متاذی شدن آن در بیماری عضله تشنج پیدا میشود و از اسباب بعیده آن گاهی رسیدن غبار یا افتادن موی مژه
در چشم یا شعر منقلب که در چشم رود میباشد و گاهی در قسم رمد که بسبب ماده خنازیری حادث میشود و هم در ورم قرنیه و گاهی در بعضی اسپینر یای
غشای نوری یعنی زیاده شدن حس غشای شبکیه و گاهی مرض عصابه خواه بر محل ابرو بود یا بر رخسار و گاهی بعد رسیدن ضربه بر دماغ و چشم و گاهی
ورم دماغ و گاهی در بعضی معده و گاهی در مرض هسٹیریا یا بالجمله در هر مرضی که فوٹوفوبیا یعنی بغض العین للشعاع یافته میشود این مرض هم پیدا میگردد العلامات
در جفن تشنج بود و بسبب آن چشم بسته میباشد و اگر خواهند که چشم را بکشایند بکمال دشواری کشاده میشود العلاج سبب مرض را دریافته باز الهٔ آن کوشش نمایند مثلاً
اگر از افتادن غبار خارجی یا موی مژه در چشم بود آن را از چشم بیرون آرند و اگر از امراض پیدا شده باشد علاج هر محل مرض نمایند و علاج عام آن اینست که با بادونا
محلول با آب ابرو و چشم طلا سازند یا یک دو قطره از سلوشن اٹروپیا در چشم اندازند و چشم را آرام دارند و جامهٔ سبز پیش چشم اندازند یا عینک که شیشهای آن
سبز باشند بر چشم کنند از بند تا منع اذیت چشم کند اما قسم ثانی آن که نکت تیتنس ست و آن نام اسپیزم کلانک ست و آن هم تشنج قوی ست یعنی
بار بار پیدا میشود و بار بار فوراً زائل میگردد و این هم مثل قسم اول از اذیت عضلهٔ مستدیره جفن حادث میشود و این تشنج گاهی جفن اعلی و گاهی در هر دو جفن و گاهی
در جملهٔ عضلات که در جفن خاص و بر دور آن هستند پیدا میشود و سبب گاهی از اذیت خاص که در چشم پیدا شود چنانکه از شعر منقلب یا سبب که در چشم رود و گاهی
در ابتدای رمد گاهی بسبب عادت بد هم این حالت حادث میشود و گاهی از زیاده گرفتن مشقت چشم چنانکه اطفال را وقت خواندن در مدارس افتد و گاهی از
بعضی گاهی از مرض عصب چنانکه در کوریا هم این حالت حادث میشود و گاهی در شدت این حالت خصوصاً هرگاه از کوریا یا بسبب عادت پیدا شده باشد بعضی آگاه
نمیباشد لیکن هرگاه او را از آن خبردار سازند و بسبب آن متنبه شود از تاثیر قوت نفسانیه این حالت زیاده میگردد العلامات بار بار در جفن حرکت تشنجی پیدا شده
بسبب آن جلد جلد جفن کشاده و بسته میگردد و اکثر این حرکت در اختیار نمی‌آید و گاهی بکمال اهتمام ممکن میشود که مریض در ایقاع آن قدری اختیار خود را هم
سکند العلاج اول سبب مرض را دریافته بنظر امکان بچه اللوت دفع باشد آن را دفع نمایند و علاج عصبی از تاثیر خلل آن هم مثل آنکه با کوریا حادث میشود علاج

فتذکر فصل دهم در آفتال میا تارسائی و این اپتیلما تارسائی هم گویند و این مرض منسوب به بیست در ان هر کنارهٔ پلک هم
بیمار آن در دهن پایین پلکها و در غدد ...... غدد مذکوره و منبت اشعار و گاهی غضروف جفن و در جلد آنها هم ورم پیدا میشود و در جملهٔ اجزای کوره
ورم عام شود در لغت لاطین اپتیلما تارسای و در لغت عرب سلاق بر آن اطلاق کرده میشود و اگر فقط در غدد مولد شعر ورم پیدا شده خارش پیدا شود و از آن
موهای پلک بریزد به جکت الاجفان و الاهداب بلغت عرب و سوم میگردد و چون این مرض ورم مستحکم و مزمن شده تا غضروف جفن دار غضروف هم عام شود
در بعض کتب عربیه نام نهاده میشود بصلابة الاجفان و غلظها الاسباب سبب قریب آن کیفیت دم خنازیری ست و از اسباب فاعله بهیه اقسام رمد
که بعد زوال آنها این ورم باقی میماند و هم گاهی بعد زوال حصبه این ورم باقی میماند و گاهی بی واسطهٔ امراض دیگر خود این ورم بسبب رسیدن آسیب آن هم
که صاف نباشد یا دخان آن زیاده بود هم عادت میشود و هر که بر زمین قاذورات زیاده مجتمع باشد یا در صاحب حافظه زیاده پیدا میشود و کسانیکه در بلاد واقع نقرب
عرض تسعین کم آنجا برودت زیاده و روز آنجا بقدر سه ماه میباشد سکونت میدارند زیاده درین مرض مبتلا میشوند زیرا که امکنهٔ ایشان اکثر کوچک و در آن
آتش و دخان زیاده میباشد و ایشان از درازی روز در آن اکثر نشسته میمانند و چون این ایشان آماده حرکت کنند در بلوی سفر حرکت میکنند و از شدت برودت
غسل کم میسازند و جامه‌های قدیمی پوشند العلامات چون هر مرتبه سلاق باشد اول کنارهٔ جفن حکه و خارش پیدا شود بعد از آن حرارت

میشود و در چشم هم سرخی و گرمی و ورم حادث گردد و چونکه از ما بین گلاندولا و زیبوکس ممبرن چشم و جفن از غدهٔ متولد شعر رطوبت خارج شده بر کناره پلک جمع میگردد و ازین سبب وقت صبح اهداب باهم ملتزق یافته میشوند و مریض میداند که گویا در چشم ریگ افتاده و چون بسوی ضوء شمس نظر میکند متاذی میگردد و بصارت ضعیف میشود که از دیدن اشیای صغار کلال پیدا میگردد و چون مرض قوی و متمادی گردد پس هر گاه اهداب ملتزقه را جدا سازند موهای پلک شکسته گردند و بمنبت شعر زخم و گاهی بثور ریم پیدا میشوند و موهای پلک بسبب رطوبتی که خارج میشود باهم چسپیده بالای زخم می آیند پس از ریزه خارج شدن ریم از زخم کناره پلک زخم مذکور وسیع و کبیر میگردد و کناره های پلک غلیظ و مستدیر میشوند از استداره کناره جفن اسفل آب چشم یعنی اشک که همیشه از غده خود پیدا شده از پهنا بودن آن بسوی موق اکبر میرود در بینی میریخت ازین فنا ممنوع شده فوراً از چشم می افتد و مرض سیلان الدمع حادث میشود پس از همیشه جاری ماندن اشک از چشم زخم بر کناره جفن اسفل و رخسار پیدا میگردد و انجام این مرض گاهی کناره پلک خارش پیدا شده و بالای آن سبوسه حادث گشته مرض متوقف ماند و گاهی سرخی کناره پلک از زیاده مشقت کردن از چشم یا بعد بعضی زیاده میشود و گاهی این ورم کناره پلک و بر تمام جفن عام میگردد و درین وقت صلابت الاجفان پیدا شده حرکت جفن که برای تفتیح و تغمیض چشم میشود متعسر میگردد و قسمی از تورم گاهی انجا پیدا میشود و گاهی بعد سلاق مزمن موهای پلک افتاده و کناره های پلک غلیظ و مستدیر و درخشنده محسوس میشود و چون باین حد رسد باید دانست که غده های متولد رطوبت و متولد دهنیت و متولد شعر همه فانی شده اند و گاهی ازین مرض کناره های پلک بسوی خارج منقلب شده متشنج میشود پس از تشنج جفن اسفل بجانب [illegible] نقطه و مجری اشک برند که در تست بر جای خود نمانده از آن آب در بینی نرفته سیلان الدمع پیدا میشود و گاهی کناره های پلک بسوی داخل چشم منقلب میشوند و درین وقت از خلیدن موهای پلک در چشم اذیت پیدا میگردد و گاهی از ورم کناره پلک موهای پلک بجای خود پیدا نمی شود بلکه بر اوضاع مختلفه گشته بعضی بسوی خارج و بعضی بسوی داخل چشم مایل میشوند و از آنهم در چشم زیاده اذیت پیدا میشود و علاج اول از همه صاف کردن چشم و جفن است بنابر آن باید که از آب گرم ملکه نرم شود تا ریم خشک شده و سبوسه بران باقی نماند بعده بر کناره پلک مرهم سیماب و مرهم [illegible] آن انگشت یا مرهم [illegible] وقت شب طلا سازند و آنچه وقت صبح اهداب باهم چسپیده میشوند آنها را [illegible] جدا نسازند بلکه بر آن آب گرم و شیر باهم ممزوج کرده بریزند تا ریم شده خود جدا گردد باز باید بر آن طلا ساختن بعد صاف کنند و بعد صاف کردن جفن چشم سلوشن نائتر سلور بر آن طلا سازند و اگر کدام شق بر ریم بود آنرا از سر سوزن شق کرده از آن ریم برآورده باز بر آن سلوشن نائتر سلور طلا سازند و روزانه شب [illegible] یا گلیسرین یا لوشن گلاب قسم اعلی حل کرده از آن جفن چشم بشویند یا از سلوشن [illegible] چشم را بشویند هر شب تا حصول صحت بعد تصفیه مرهم سیماب و دیگر مرهم های مذکور بران لیپ باشند هر گاه کناره های جفن منقلب و متشنج شده از آن سیلان الدمع پیدا شده باشد درین وقت از نشتر راه جدید مجری اشک برند که تا بینی رسد است پیدا کرده دهند و اگر تنها خارش و سرخی و سبوسه بر کناره جفن پیدا شده باشد درینجا اگر از طلا کردن مرهم سیماب وقت شب و از شستن چشم روزانه با آب نمک و سلفاس یا از آب [illegible] صحت شود بهتر و اگر از مزمن شدن [illegible] ازین دو فایده ظاهر نشود سلفیوت آف [illegible] لوشن یعنی آبیکه در آن

آگات و سلفر را مینوشانند و ترکیب ساختن آن و علاج قوبی نوشته خواهد شد انشاء الله از قلم مؤین بعد تصفیهٔ جفن بر کنارهٔ آن طلا
سازند یا نانسگ لیسند گلیسرین حلکرده بر آن طلا سازند اگر ورم بر کنارهٔ پلک زیاده بود اول ده گرین نایتریت سلور در یک اونس
آب حلکرده دو سه روز بر آن طلا سازند تا ورم دفع شود بعد تدابیر دیگر که پیشتر نوشته شد در روده شب بر ابریجیل آرند و اگر از غلاظ جفن
حرکت آن دشوار شده باشد اول بست گرین نایتریت سلور در یک اونس آب مقطر حلکرده چند روز بر جفن غلیظ طلا سازند تا ورم زایل شود
بعده تنکچر آیودین قدری قدری بر محل غلاظ طلا سازند یا مرهم سیماب مذکور بر آن مالند تا آنچه فایبرن از عروق جدا شده در حال
ورم در جفن بخته موت غلاظ آن گشته منجذب شود و ایضاً درین حال از نوشانیدن آیودائید پتاشیم تنکچر آیودین هم فایده جید
ظاهر میشود و برای تقویت این مریض اغذیهٔ جید خورانند و ادویهٔ مقویه مثل کنین و آهن و بارک و دوائی تلخ مثل جنشین و قصب الذریره و کلمبا
و منرال ایسد نوشانیدن مفید است و از وقوع بدهضمی احتیاط نمایند و اگر موجود باشد علاج آن فرمایند که آنهم سبب قوی برای
این مرض است و وقت شب پیش روشنی قوی مثل روشنی لمپ و غیره نشسته کار از چشم نگیرند فقط

فصل یازدهم هردی اولس

بکسر های هوز وسکون رای مهمله وکسر دال وسکون یای مثناة تحتانی و ضم الف وسکون لام و فتح لام وسکون سین مهمله و آن ماخوذ است از هردیم
که لفظ لاطین بمعنی دانهٔ شعیر است نام نهاده شد بان بثرهٔ خورد که بر کنارهٔ پلک پیدا میشود و آنرا بعربی شعیره و بهندی گوهانجنی نامند
و آن قسم ورم حار است که اکثر در غدهٔ موسوم به مائی بومین گلانڈ که آنرا مائی بومین صاحب بهادر در تشریح جفن بظاهر نموده اند
و باسم صاحب مذکور موسوم شده و آن مشابه بغدهٔ مولد شحم میباشد در جفن میان غدهای موهای پلک میماند پیدا میشود و گاهی
این ورم در غدهای موهای پلک پیدا میشود و این ورم اکثر در یک غدهٔ جفن میشود و گاهی در وقت واحد در غدهای متعدد هم حادث
میگردد و ایضاً این مرض در سن طفولیت خصوصاً وقتیکه کمزوری ضعف یا شود یا استعداد خنازیری بود زیاده پیدا میشود
در وقت شباب هرگاه بجفن مرض سعوسه باشد زیاده پیدا میگردد و گاهی بسبب بالیدن چشم و گاهی از رسیدن سردی میشود
و چون این مرض در کسی بار بار پیدا شود دلیل کمزوری خون و حاجت العلاج گاهی این ورم بعد ظهور و بروز خود بخود دفع میگردد لیکن آنکه
در آن ریم فتق اما اکثر آنست که چون این ورم پیدا میشود قدری ریم هم در آن می افتد و بعد انفجار وجه بان ریم صحت میشود پس بهتر است
که هرگاه این ورم پیدا شود اول از آب گرم و قدری دو رخود بار بار جفن را بشویند تا آنچه شحم همراه عرق بر جفن بر آمده مجتمع میماند
دفع شود و چون آن اثر کاستک نقره بر جفن موثر نمیشود بعد از پارچه باریک صاف رطوبت جفن را خشک کنند بعده کاستک نقره
محلول بآب که از ده گرین تا پانزده گرین در یک اونس آب صاف حلکرده باشد بر ورم طلا سازند یا قلم مؤین بآب تر کرده قدری
فشرده دو سه بار بر اصل کاستک نقره گردانیده بر ورم مذکور گردانند که ازین تدبیر و اتحاض بر محل مرض میرسد میماند مثل سلوشن
آفذ نایتریت سلور در محل نجیر مرض بر جفن تمام منبسط نمیگردد یا کالودین را بذریعه قلم مؤین بر ورم مذکور طلا سازند یا بلادونا را بآب
صاف حلکرده بذریعه قلم مؤین بر ورم طلا سازند و گاهی پارچه بآب سرد تر کرده بر این ورم بستن مفید میباشد و ایضاً از ابتدا
از بستن چشم بپارچه صاف آرام حاصل میشود چه بسبب آن حرکت جفن بند میگردد و از آن در اذیت ورم سکون حاصل میشود تا هرگاه

این ورم منتشر آید و درد و سرخی زیاده شود همراه آن از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمید رسانند یا پارچهٔ از آب گرم تر کرده یا آرد تخم کتان
با آب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر چشم نهاده ببندند تا نرودی پخته منفجر شود و در انفجار آن انتظار خود منفجر شدنش نمایند بذریعهٔ حدید پنکچر کنند
و این ورم هرگاه در غده شعریه بود وقت انفجار یک ثقبه دران حادث شده ریم جاری میشود و اگر در غده های لوبین گلاند باشد ثقبه های
متعدد برای جریان ریم و آن مشکل کرنبسل پیدا شود که هرگاه ریم دران افتد در این وقت هم انتظار کنند که خود منفجر شود باعانت غمز آنرا
شق نکنند الا ورم مذکور در غده های دیگر پیدا خواهد شد چون بدون انفجار و جریان ریم این ورم زائل میشود بعد آن درین موضع قدری
صلابت تا مدت دراز باقی میماند پس اگر چنین شود در این وقت برای رفع کردن صلابت مذکوره مرهم سیماب و روغن لائیتی بر آن
نهند یا انگیر ایوڈین ان طلا سازند علاج عام این مرض نست که چون ظاهر شود کدام مسهل فوراً بنوشانند بعد آن دوای مقوی
دهند مثل منرال اسید که آنرا با کدام دوای تلخ مثل نقوع بارک یا کوشیا یا قصب الذریره نوشانند یا کنین همراه انگیر استیل بنوشانند
و اگر این مرض بطفل عارض شود اگر گرین پنج در مسهل نوشانند و بعد آن سفوف بارک و سوڈا بای کاربناس هر دو مساوی الوزن
گرفته یکجا کرده از دو نیم گرین تا پنج گرین از وی هر روز روزانه دو سه بار همراه آب ساده بنوشانند بعد دو سه روز از خورانیدن این دوا
فیری ایوڈ یا سائیراس دو سه گرین همراه نبات سفید آب مصفی دو سه بار روزانه طفل را نوشانند یا سرپ فیری ایوڈائیڈ از
پنج قطره تا ده قطره همراه آب صاف حل کرده بنوشانند هرگاه بسبب استعداد خنازیری کسی را بار بار این ورم پیدا شود آنرا سرپ
فیری ایوڈائیڈ همراه روغن جگر ماهی نوشانند و در همه اقسام آن اغذیه مقویه خورانند فقط

فصل دوازدهم در التصاق الجفنین و آن
بر دو قسم است یکی آنکه کنارهٔ یک جفن با کنارهٔ جفن دیگر بچسپد و آنرا بلغت گریک آنکلو بلیفرن بفتح و مد الف و سکون نون و کسر کاف عجمی
و سکون لام و کسر بای موحده و لام و سکون یای مثناة تحتانی و فا و فتح رای مهمله و سکون نون بمعنی چسپیدن پلک است نامند چه
انکلو در لغت گریک از روی حقیقت عبارت است از آنکه مفصل و استخوان با خود بچسپد و چونکه اینجا کناره های هر دو پلک باهم می چسپند
لهذا مجازاً بر این هم انکلو اطلاق کرده شد و بلیفرن بمعنی جفن است دوم آنکه جفن با مقلهٔ چشم ملتصق گردد و آنرا بلغت گریک سم بلیفرن
بکسر سین مهمله و سکون میم مینامند چه سم در لغت شان بمعنی ملتصق شدن دو چیز است چون اینجا جفن با چشم که غیر آنست ملتصق میشود
لهذا این اسم موسوم شد اما قسم اول آن که چسپیدن کنارهٔ یک پلک با کنارهٔ پلک دیگر است پس سبب آن مرض خشن است و سبب آن
میکوس ممبرین جفن از جای خود زائل گشته و از زوال آن اینجا زخم پیدا شده کناره های آن بچسپند چنانکه در اقسام رمد مشاهده میشود
و گاهی از سوختن جفن هرگاه بسبب کدام محرق مثل نار یا دوائی محرق یا از آب گرم بسوزد هم این مرض پیدا میشود و گاهی وقوع
ضربه یا حدوث زخم که اتفاقاً بر کنارهٔ پلک است دران میکوس ممبرین آن زدوده شود زخم پیدا گردد هم حادث میشود و علامات
التصاق الجفنین گاهی در تمام پلک عام می باشد و گاهی در بعض مواضع آن واقع میشود و این اکثر [illegible] فقط بصورت خواه عام
باشد یا خاص در بعض مواضع باشد لیکن یک ثقبه در میان جفنین قریب موق کشاده میماند که از آن آب از چشم جاری میشود و گاهی
التصاق بر این نحو واقع میشود که هر دو کنارهٔ پلک بوسط و بالذات باهم می چسپند و در این وقت در حرکت جفن عسر پیدا میگردد

فصل دوازدهم در التصاق الجفنین

گاهی در التصاق آنچه ماده از زخم اجفان خارج میشود از ان غشای جدید پیدا گشته درمیان هر دو کناره جفن میماند و فی الواقع کناره
های پلک باین غشا ملتصق میشود و درین وقت در حرکت اجفان زیاده تعسر نمیباشد العلاج علاجش اینست که آله سوم بدر کشتر که
بکسر دال هندی و راء مهمله و سکون کاف و فتح تاء هندی و سکون راء مهمله آله ایست مثل میل که ... ط آن مجری ساخته میباشد از
یک طرف در چشم انداخته سر آنرا از ثقبه که درمیان هر دو جفن برای جریان آب چشم میباشد بر آورده سرکارد را بران نهاده بلا زحمت
مجری که در آله مذکور میماند تا آخر چشم اگر التصاق عام باشد یا تا آخر محل التصاق اگر خاص بود رسانند تا کناره های پلک از هم جدا شوند
و در کدام جزو از اجزای عین یا جفن قطع واقع نشود و بعد آن کدام روغن تبرید یا مرهم بر کناره های جفن مالیده باشند تا باز کناره ها ملتصق نشوند
اما قسم ثانی که سبل ملتحمه هست پس سبب آنهم همان است که در قسم اول نوشته شد لیکن درینجا شرط اینست که در مقابله چشم هم از زوال ... میشود
سبب آن زخم پیدا شده باشد تا هر دو باهم شده ملتصق شوند اکثر این چنین زخم از داخل شدن آهک که در چشم پیدا میشود و از آنجا باهم گاهی
جفن و مقله چشم بالذات و بیواسطه باهم می چسپند گاهی غشای جدید پیدا شده بواسطه التصاق جفن با چشم میشود و باجمله این التصاق
هم گاهی عام میباشد گاهی در مواضع خاص از چشم و جفن واقع میشود اما هرگاه عام باشد درین وقت حرکت چشم و جفن متعسر میگردد
و هرگاه التصاق بواسطه تولد غشای جدید بود یا در محل خاص بیواسطه بود درین هر دو صورت چشم و جفن قدری حرکت میکنند لیکن درین
التصاق جفن با چشم اکثر طبقه قرنیه ضرر و نقصان میرسد العلاج هرگاه التصاق جفن با چشم بیواسطه غشا شده باشد لا علاج است و
اگر التصاق هر دو بتوسط غشای جدید پیدا شده باشد درین وقت غشای جدید را قریب کناره پلک از سر مقراض یا کارد تیز شهد
و قطع کرده و بند بعد آن روزانه دو سه بار درمیان این هر دو غشای جدید پر و پت داخل کرده و کدام دهن تخته باشند تا غشای مذکور
باز متصل و ملتزق نشود فقط والله فصل سیزدهم در انتشار الاهداب و آنرا بلغت گریک مداروسس بفتح میم و سکون الف و فتح دال
هندی و سکون الف و ضم راء مهمله و سکون واو و کسر سین مهمله اول و سکون ثانی بمعنی ضایع شدن موهای پلک و باز پیدا نشدن
آنها میباشد السبب اکثر این مرض بعد بهردی اولش و گاهی بعد جدری حادث میشود زیرا که آنچه بثره در این مرض در جفن پیدا
میشود از ان غده مولد شعر هدب که در محل بثره بود خراب میگردد و از اسباب قوی آن مرض ... آتشک است هرگاه تا مدت دراز بلا
علاج باقی ماند درین وقت بعد آن اکثر این مرض پیدا میشود و گاهی بعد امراض حاده که مهلک قوت باشند مثل سنفلس و غیره هم این مرض
حادث میگردد لیکن فرق نیست که آنچه از اسباب ثلثه سابقه پیدا میشود در ان باز موها نمی رویند و آنچه از امراض حاده پیدا میشود بعد زوال
مرض باز موهای هدب در آن میرویند العلامات کسانی را که این مرض عارض میشود اکثر چشمان خود را جمع ساخته می بینند زیرا که بدون
موی هدب که مانع وصول اذیت بچشم اند چون روشنی و غبار بیواسطه در چشم داخل میشود لهذا چشمان را جمع و منقبض ساخته می بینند تا موذیات
بسبب آن کم روند و ایضاً اجفان را جا بجا و زیاده تر چشم حرکت میدهند باین که میکشایند و فرو می بندند تا بذریعه این
تحریک بار بار چشم خود را صاف سازند هم بصارت ضعیف میگردد و موهای پلک بر کناره پلک کم میباشند یا مطلقاً معدوم شوند
العلاج آنچه از بهردی اولی یا از جدری حادث شده باشد لا علاج است ایضاً این قسم بر تمام پلک نمیباشد بلکه مخصوص بجایها باشد

فصل سیزدهم در انتشار الاهداب

که آنجا شعره برآمده بود و آنچه از تتبیا مارساسی پیدا شده باشد در آن علاج مرض کوره نمایند و آنچه از امراض عامه پیدا شده باشد آن علاج مرض اصلی نمایند.
لیکن آنچه از آتشک پیدا میشود در موهای پلک ابرو هر دو واقع میشود و چونکه ناپیدا شدن موهای ابرو موجب قبح منظر است لهذا باید که بر محل کناره پلک که منبت موها است
تمارین و جمیع اس سر کنند و بر محل ابرو کلاه مومین که در ولایت انگلستان برای این ساخته میشود و او را [illegible] گویند بر محل شود.

فصل چهاردهم
در قمل الاجفان آن را در لغت انگریزی [illegible] نیز گویند [illegible] هندی [illegible] و به سکون الف و کسرهٔ مثناة تحتانی و فتح الف و سکون
یای مثناة تحتانی و کسرهٔ جیم معجمه اول و سکون ثانی یعنی نهادن قمل در شعر [illegible] باید دانست که چنانکه قمل در موهای اعضای دیگر مثل
موهای سر و ریش و موی بغل و عانه و موهای بدن پیدا میشود همچنین در موی پلک و ابرو هم می افتد لیکن در موهای مواضع ستهٔ مذکوره قسم های
قمل جدا جدا پیدا میشوند و یکی در محل دیگری نمیماند اما آنچه در موهای مژه پیدا میشود آن هم قسم خاص است که بسیار صغیر الجثه بود و سبب آن
عموماً چرک آلوده ماندن بن موها است و کسانیکه جو و گندم و حبوب زیاده میخورند و بدن صاف نداشته غسل نمیکنند در موهای بدن
ایشان قمل زیاده پیدا میشود و کسانیکه گوشت میخورند در ایشان کمتر پیدا میشود و عرق بدن قاتل قمل است العلامات حکه و خارش بشدت
اشعار [illegible] زیاده محسوس میشود و از مالیدن بار بار کناره های پلک سرخ میگردند و چون موهای مژه را بغور می بینند بر موهای مذکوره
مثل نقاط سیاه دیده میشود که بر آن گمان گرد [illegible] میشود که دانه هایی که در آن [illegible] اما هرگاه بذریعه خوردبین می بینند معلوم میگردد که بچه ها و
بیضه های قمل خردانند العلاج اصل علاج صفائی و زیاده شوئیدن بن موها است به آب صاف اما کسیکه نتواند به چشم رساند او را
باید که ڈائلوٹ سٹرن انٹمنٹ یا ڈائلوٹ ریڈ آکسائیڈ آف مرکیوری آئنٹمنٹ بر موهای مژه و ابرو مالد یا [illegible] در یک اونس آب مقطر
حل کرده موهای مژه و ابرو را از آن بشوید که فوراً از این تدبیر قمل میمیرد لیکن در استعمال آن احتیاط ضرور است از اینکه این دوا در چشم داخل نشود و الا
صورت اذیت [illegible] در چشم خواهد شد و باید دانست که قمل در ابدان [illegible] زیاده می افتد و اگر از ابدان ایشان در ابدان طبیعه رسد فوراً از آن گریز
کرده میمیرد بسبب اینکه در ابدان طبیعه غذای خود را که چرک است نمییابد. فقط.

فصل پانزدهم
در شعر منقلب و زاید و آن بر دو قسم است
یکی آنکه موهای پلک در صف واحد بر منبت طبیعی رویند لیکن بعضی از آنها بر هیئت طبیعی خود مانند و بعضی کج و منقلب شوند بعضی بسوی
داخل و بعضی بسوی خارج و این را بلغت انگریزی [illegible] گویند بکسر تای هندی و سکون رای مهمله و فتح کاف و سکون الف و کسرهٔ [illegible] مثناة تحتانی
و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسرهٔ [illegible] معجمه اول و سکون ثانی یعنی موهای مژه که زیاده منقلب باشند قسم دوم آنکه موهای پلک دو صف
شده رویند یک صف بسوی داخل چشم رود و یک صف بسوی خارج چشم آید و این را بلغت انگریزی ڈسٹکائی ایسز [illegible] هندی
و سکون سین مهمله و کسرهٔ تای هندی و سکون کاف و فتح الف و کسرهٔ یای مثناة تحتانی و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسرهٔ سین معجمه اول و
سکون ثانی لیکن در این قسم ضرور نیست که از دو صف شدن موهای پلک عدد آنهم زیاده بود بلکه در آن بعضی موها از جای منبت طبیعی
خود در شده و جای دیگر میرویند که از آن دو صف پیدا میشوند اکثر سبب آن [illegible] و [illegible] از اقسام رمد
و [illegible] که [illegible] از امراض مزمن واقع میشوند هرگاه این مرض کهنه شوند و توجه بسوی علاج آنها نکرده شود و گاهی بعد جدری
و گاهی بعد سوختن جفن یا جمله از هر چیز که دمل یا زخم بر کناره پلک پیدا کند که از ریم آن موهای پلک آلوده گشته اند این مرض پیدا میشود

خصوصًا در کسانیکه برای دفع شدن مرض کثار کث در چشم شان قدح کرده شده باشد العلامات فی الواقع درین قسم کدام رم
یا غلظ در جفن نمیباشد لیکن چونکه از انقلاب کناره جفن در غیر محل خود میرود لهذا معلوم میشود که قدری جفن غلیظ شده و هم موهای
پلک معلوم نمیشوند مگر وقتیکه جفن را بسوی اسفل بکشند آنزمان کناره های پلک و موهای مژه دیده میشوند و مادامیکه جفن را کشیده از
انمله مفرور دارند جفن بمحل خود میماند و چون انامل را از آن بردارند فورًا کناره های پلک متشنج گشته بسوی داخل چشم میروند و همیشه
مریض چشم خود را منقبض ساخته میدارد تا حرکت جفن بند گردد زیرا که از حرکت آن چون موها در چشم زیاده میخلند لهذا از آن خائف بوده چشم را
بقوت بند میدارد و ایضًا از خلیدن موها در چشم اذیت پیدا شده سرخی و درد در چشم حادث میشود و بر قرنیه سفیدی ظاهر گردد و در چشم زخم
از خلیدن موهای مژه پیدا گردد و بر کناره جفن و هم بر رخسار از جریان دموع دایم جراحت حادث میشود العلاج اگر از رسیدن ضرر
بر چشم یا از کدام مرض چشم این تشنج پیدا شده باشد علاج آنها نمایند پس اگر بعد زوال امراض مذکوره و ضرر هم مرض باقی ماند بعد
ان پارچه بشکل آلوده یا دیگر شی چسپنده مثل کلودین بر جلد مسترخی جفن نهند تا بسبب آن استرخای جفن زایل شود و بعد یکروز اول جلد
مسترخی جفن را از مقراض ببرند و بعد عضلات را که زیر آن هستند قطع کنند تا بعد از اندمال زخم این تشنج انقلاب بسوی داخل
چشم مسدود شود و اما قسم کبر اینکه آن پس درین قسم جفن از شکل طبیعی خود متغیر شده جمله اجزای آن مثل غضروف و عضلات و جلد جفن غلیظ
میشوند السبب سبب قریب آن تشنج و هم فساد شکل چشم میباشد زیرا که درین قسم جفن طول خود کم میگردد و از اسباب فاعله آن و هم
قرحه هست که از اقسام رمد و گران بود و اشکال سیاه که از امراض چشم اند و از مرض جفن که اشکال سیاه تار سائی هست هرگاه این امراض کهنه
شوند پیدا میگردد و گاهی بعد سوختن جفن از رسیدن آتش یا دیگر اشیای حاده محرقه مفرحه بر جفن هم پیدا میشود وقتیکه بعد صحت زخم جلد آنجا
منقبض و متشنج شود العلامات همیشه مریض چشم خود را منقبض و متشنج میدارد و چون کناره جفن را کشاده می بینند مسافت بین الموقین
کم در طول هست کم دیده میشود و همچنین آنچه وسعت که در میان جفنین وقت کشادن آنها در حال صحت دیده میشد صغیر معلوم میشود بسبب تشنج
شدن پلک و متغیر شدن آن از حال صحت و اگرچه جفن را بسوی اسفل آن بکشند لیکن بمحل طبیعی خود نمی آید و موها منقلب بسوی داخل چشم
میمانند و کناره های پلک غلیظ دیده میشوند و از خلیدن موهای مژه در چشم آنچه حالات که در بیان شعر منقلب باید نوشته شده اند اینجا
هم حادث میشوند و اکثر بصارت چشم را از آن نقصان میرسد العلاج اول سبب مرض را دریافته آنچه لایق دفع باشد تدبیر دفع
آن فرمایند پس اگر بعد زوال سبب هم مرض باقی ماند درین وقت آنچه در فصل سابق در علاج ... آمده باید که بنسبت قطع کردن کناره های
پلک و داغ کردن و اتصال آن در طول نوشته شده موافق آن عمل آرند پس اگر بعد آنهم وسعت بین الجفنین کم دیده شود درین وقت جلد بالای موق
صغیر را در طول جفن شق کرده کناره وحشی هم در شق ساخته را در طول جفن کشیده با جلد صدغ ضم کرده دوخته دهند تا بار تشنج شده صغیر نگردد

فصل هفتم در انقلاب الجفن الی الخارج که در لغت گریک آن را ... یعنی منقلب شدن کناره جفن بسوی خارج گویند
زیرا که اک بکسر الف و کون کاف در لغت گریک بمعنی خارج هست و ... بمعنی انقلاب هست یعنی بسوی جانب خارج منقلب ... اقسام سابقه
و از این انقلاب لازم هست که ... جفن ... چشم نمایان میشود. العلامة الثانی از این مرض هم بر دو قسم هست اول کهنه یعنی عادی

دوم کرانیک یعنی مزمن قسم اول بسبب تشنج عضلات جفن میشود و کرانیک بسبب رمد و دیگر امراض جفن و چشم پیدا میگردد اما قسم اول پس اکثر
بعد قسم رمد که از قذارت جامه و غیره میشود و هم انچه در اطفال نو مولود عارض میشود بعد آن هم این مرض پیدا میگردد و دوم بعد گذران پولر
افثال میباد وقتیکه آنهم جاری باشد پیدا میگردد زیرا که چون درین امراض رمد و تشنج هر دو میباشند لهذا میوکس ممبرن جفن از تشنج عضله
منقلب میگردد و گاهی ازین انقلاب و تشنج چون از شعر آن بچشم ضرر میرسد لهذا از ان میوکس ممبرن که منقلب شده بود زیاده متورم
و غلیظ میگردد العلامات همیشه مریض چشم خود را نیم میدارد و کناره های جفن بسوی خارج منقلب دیده میشوند و چون خواهند
آنها را بجای خود دارند بدشواری می آیند و بعد گذشتن از دست فوراً بسوی خارج منقلب میشوند خصوصاً هرگاه طفل گریه کند و از
زیادتی ورم حال چشم معلوم نمیگردد خصوصاً وقتیکه پیدا میشود و هرگاه تشنج قوی باشد میوکس ممبرن جفن که منقلب شده بود سرخی آن
مبدل بسیاهی میگردد و از تاثیر هوا اگر انقلاب تا مدت دراز ماند میوکس ممبرن مذکور شور پیدا میشود العلاج از هر سبب که
باشد اول علاج سبب نمایند و اگر بعد زوال سبب هم باقی ماند علاج خاص آن نمایند باین نحو که اول میوکس ممبرن منقلب به نشتر
خطوط کشند تا خون از ان بقدر کثیر جاری شود و بعد بند شدن جریان خون و شستن جفن سلوشن نائتریت سلور که خفیف الوزن باشد بر آن
طلا سازند و چشم را بند دارند پس اگر بعد زوال ورم میوکس ممبرن نیز زیاده غلیظ شده به غلظ خود باقی مانده باشد از تدبیر اول غلظ آن رفع کرده
از نشتر نگشته سایه میوکس ممبرن مذکور را گرفته چندان بفشارند که انچه خون آنکه در آن بوده باشد از جای خود حرکت کرده دور شود
و جفن مذکور را بجایش آورده چند رفاید برآن نهاده اندر باط بسته بدارند پس اگر ازین تدبیر صحت نشود باید دانست که هرگاه بعد از
امراض که سبب آن بهیشت شده بعد زوال ورم غلظ در هر جای جفن باقی مانده باشد درین وقت از فارسپس یعنی کلبتین را گرفته از مقراض
ببرند تا منقلب شدن آن رفع گردد و بعد آن انچه در تدبیر ثانی نوشته شد بعمل آرند اما قسم ثانی آن که کرانیک است بعد رمد مزمن
یا بعد زخم یا بعد سوختن جفن عارض میگردد زیرا که بعد رمد مزمن چون سیلان موج پیدا میگردد و از ان هم زخم و خراش جفن جا داشته میشود
و بعد صحت زخم و سوختن جفن جای که زخم حادث شده بود از ان تخفیف میوکس ممبرن نشیمه های جدید پیدا شده بعد حدوث خشکی شده تقلص
و تشنج پیدا میگردد و از ان جفن بسوی خارج منقلب میشود العلامات کناره های جفن منقلب دیده میشوند و همیشه اشک از چشم جاری میماند
زیرا که از انقلاب جفن نقطه مجری اشک بر دیده از چشم هم بسوی خارج می آید لهذا از ان همیشه اشک بسوی خارج چشم جاری میگردد و
بسوی بینی نمیرود و ازین جریان موج دایم خراش زخم بر جفن اسفل پیدا میشود و چونکه درجات انقلاب جفن متعدد اند پس اگر انقلاب
قلیل بود ازان زیاده ضرر ظاهر نمیشود اما اگر کثیر باشد پس ... چشم شبای ... مثل غبار خارجی غیره بالذات ... چشم بیشتر
و از ان میوکس ممبرن چشم متاذی شده سرخ میگردد و ... چشم آثار اذیت ظاهر باشد و میوکس ممبرن جفن منقلب شده گاهی
غلیظ میگردد و لیکن به رنگ صحت خود میماند و گاهی مثل جلد بدن میگردد که اطلاق میوکس ممبرن بر آن نکرده شود العلاج
انچه بسبب رمد مزمن حادث شده باشد در آن علاج رمد اول نمایند تا بعد زوال سبب مرض زائل گردد و درین قسم از تکمید آب گرم
اولا بر جفن و بعد آن از نهادن مرهم ... نفع کثیر حاصل میشود و چون از ان زخم هم میگردد و بسبب قبض سطح مرهم اشک ... چشم جاری

میشود بر جلد زیر جفن و عارض نمیرسد تا خراش پیدا کند بلکه از بالائی مرهم جاری میگردد و اگر سیوکس ممبرن منقلب زیاده غلیظ باشد و
سر نشتر اندرا جا بجا شق کرده خون برآرند ایضاً اله جفان را بجایش آورده برابر ساخته پارچه به شکل آن بوده بر آن نهند تا از جا نجنبد و بر
بعده بر آن رفاید نهاده از رباط بربندند ایضاً اصل کاسک نقو یا اصل توتیا یا سلوشن قوی نائتر سلور یا سلوشن قوی توتیا بطوری
بر سیوکس ممبرن جفن منقلب نهند تا قدری سفیدی در آن حادث شد زخم پیدا شود و بعد به شدن زخم مذکور از حدوث تقلص و اجتماع آن
انقلاب دفع گردد ایضاً اله سیوکس ممبرن جفن منقلب را چندان از مقراض ببرند تا بعد صحت زخم بمقدار اصلی خود آید و انقلاب زایل گردد
ایضاً اله خود جفن منقلب در وسط آن بقدر زیادتی آن که از استرخای خود طویل شده تا عارض ببرند و بعد بریدن بدوزند و بر جایش
نهاده بربندند تا صحت شود ایضاً الاول زیر جفن منقلب عارض زخم پیدا کنند تا بسبب آن در جفن منقلب استرخا پیدا شود و بسبب
آن بردن آن بر جایش ممکن گردد و پس بجایش رسانیده برای ازاله طولش از جانب موق اصغر جفن مذکور را بقدر ضرور بریده بدوزند
تا بمقدار طبیعی خود آید و طول آن که از استرخا پیدا شده بود دفع شود و اگر انقلاب جفن بعد سوختن از تقلص ریشه های جدید فایبر
در محل سوختن حادث شده باشد درین وقت بهتر نیست که خشک ریشه ها بریده جا جدید از محل عارض یا پیشانی گرفته در میان کناره های
زخم تازه نهاده بدوزند تا تقلص پیدا نشود و اگر هیچ تدبیر انقلاب جفن زایل نگردد و اذیت سیلان دموع موذی باشد درین وقت برای
دفع کردن اذیت مذکوره راه جدید برای سیلان و جریان اشک بسوی بینی پیدا کرده دهند چنانکه پیشتر گفته شد **فصل**
هفتم در امراض لاکری مل سیستم بفتح لام و سکون الف و کاف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و فتح میم و سکون
لام و کسر سین مهمله اول و سکون ثانی و فتح تای مثناة فوقانی و سکون میم یعنی امراضیکه در آلات تولید اشک حادث میشوند و در ان هم دو
توضیح اند **توضیح اول** در انفلیمیشن لاکری مل گلاند یعنی ورم غده مولد اشک و انرا بلغت انگریزی اکیوت اوادن آئیٹس گویند
و ڈاک ری اوڈ بفتح دال هندی و سکون الف و کاف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و ضم الف و سکون واو بمعنی اشک است و آڈن بضم
و فتح الف و کسر دال هندی و سکون نون بمعنی غده است و آئیٹس بفتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله
بمعنی ورم است و حاصل آن هم ورم غده اشک است بالجمله این مرض قلیل الحدوث است لیکن بر دو قسم است اکیوت یعنی حاد و کرانک یعنی مزمن
و سبب هر دو قسم اکثر رسیدن ضربه بر چشم میباشد و گاهی کدام سبب ظاهر نبود العلامات هرگاه اکیوت بود در جفن اعلی قریب موق اصغر درد
و سوزش و ورم یافته میشود و ایضاً ورم های موسوم بود و بیمار تمام جفن بر سیوکس ممبرن چشم هم پدید میشود و من بعد این علامات خود یا بعلاج
دفع میشوند یا در غده مذکوره ریم متولد میشود و درین وقت ضربان سوزش درد با جمله علامات پیدا شدن ریم زیاده حادث میشوند
العلاج اول چند عدد زلو بر محل ورم غده چسپانند بعد آن و اینکه گرم و تر باشد مثل پولٹس تخم کتان بر آن نهند تا پیشه گرم و تر تا
و ایضاً از ادویه مسهله که از قسم نمک اند مسهل نمایند پس اگر ازین بر دفع نشود و نوبت به تولد ریم رسد محل را از سر نشتر کشاده ریم بیرون
آرند و پارچه بروغن کاربولک آلیشته با لوشن تر کرده بر محل زخم نشتر نهند تا به گردد اما هرگاه این ورم مزمن بود علامتش آنست که اول تا مدت
دراز بماند و هم آنکه سرخی و درد کم میباشد لیکن ورم و سختی در محل غده مولد اشک زیاده بود و قدری او دیما جفن و سیوکس ممبرن چشم هم یا

میشود گاهی از زیادتی مقدار ورم مذکور مقلهٔ چشم هم منتو میگردد و جفن علی بر جفن اسفل می افتد که بسبب آن پلک گشاده میشود العلاج بگیرد الوڈین محلول ورم
طلا سازند یا مرهم آیوڈائیڈ امونیم آیرانی کا امند صفت الوڈائیڈ امونیم نمیدام باشم یک چهار ڈرام باشد حلکرده نگهدارند و روزانه دو بار قدری بر ورم
مالیده باشند ایضا ابنای منجذب شدن مادهٔ ورم مذکور باید داد چند مدت بنوشانند صفت ایوڈائیڈ پیاسیم دو گرین پیاس های کاربنا
پنج گرین همراه کدام دوای تلخ مثل نقوع کلمبا یا نقوع کوشیا که یک اونس باشد حلکرده روزانه دو بار نوشانند توضیح دوم در بیان
پیرنچی فی لاکیریمل گلانڈ یعنی زیاده شدن مقدار غدهٔ مولد اشک بی اینکه دران ورم یا درد پیدا شود این مرض گاه گاه دیده میشود لیکن
سبب آن تا حال ظاهر نشده العلامات محل غدهٔ موصوفه قدری نتو و زیادتی مقدار و صلابت قلیل محسوس میگردد العلاج انچه
ادویه در علاج ورم مزمن این غدهٔ مذکور شده آنها را باستعمال آرند و نوشانیدن سرپ فیری ایوڈائیڈ اینجا خاصةً بسیار مفید است
و اگر هیچ تدبیر نفع نکرد و مریض از قبح منظر خود تنگ آید اخراج غدهٔ مذکوره شود و آنرا ابتیق کردن جلد جفن بیرون آرند فقط

فصل نوزدهم در امراض ماق چشم و آنرا بلغت انگریزی کیرانکیولا بفتح کاف و سکون رای مهمله و فتح الف و سکون نون و کسر کاف
و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و فتح لام و سکون الف یعنی قطعهٔ کوچک لحم است بینامند و دران هم چند توضیح اند **توضیح اول** در ورم ماق
و آنرا انفلامیشن کران کیولا لاکریمی میگویند چه لاکری میلیس بمعنی محل اجتماع اشک است یعنی ورم موق چشم که محل اجتماع آب چشم است
زیرا که اینجا اشک زیاده جمع میگردد بالجمله گاهی در اینجا هم ورم پیدا میشود و سبب آن اکثر رسیدن سردی و گاهی از صدمهٔ ضرب و گاهی
از افتادن کدام جسم غیر طبیعی مثل قطعهٔ کوچک آهن یا خشب یا موی و غیره هم پیدا میشود زیرا که بعد افتادن آن در چشم خارش پیدا میشود
و از خاریدن چشم جسم مذکور دران زیاده میخلد و اذیت پیدا شده ورم عارض میگردد العلامات لحم ماق کبیر المقدار و زیاده سرخ دیده میشود
و درد هم دران محسوس میگردد خصوصا وقت بند کردن چشم یا نزدیک تحریک جفن از ین ورم موق درد هم پیدا میگردد و اشک از چشم زیاده جاری
مانده چیزی کم هم می آید که آن فی الواقع ریم میباشد انجام آن یا خود بخود یا بعلاج رفع میشود یا دران ریم افتاده دمل خورد پیدا میگردد و درین
وقت درد و سرخی و ورم زیاده میشود و بعد خارج شدن ریم این عضو هم خود ضایع میگردد یا ورم حاز ائل شده میوکس ممبرین غلیظ گشته
مثل بگوشت قروح میگردد العلاج اول در تفحص سبب جهد بلیغ نمایند و با زالهٔ آن کوشند مثلا اگر از افتادن چیزی در چشم بود
جسم غیر طبیعی را بیرون آرند و بعد آن از آب گرم چشم را بشویند و لوشن نائتر سلور قلیل الوزن دران بداند از پس اگر بعد آن هم صحت نشود
زلو حسب مناسب بر محل ورم چسپانند و اگر بعد آن هم باقی ماند و از وجود ضربان و زیادتی وجع ثابت شود که ریم دران پیدا میشود پلٹس تخم کتان
یا از نان خمیری که اندر و شیر پخته باشند درست کرده بر محل ورم نهند و بعد پختن از نشتر کشاده ریم بیرون آرند و اگر کهنه شده مقدار
لحم ماق کبیر شده باشد اصل کاستک نقره یا اصل توتیا بران بکمال خفت دست نهند و اگر ازین هم نگذرد از مقراض ببرند **توضیح دوم** در ورم
خریطهٔ اشک که آنرا بلغت انگریزی اکیوٹ انفلامیشن اف سیک یعنی ورم خریطهٔ اشک و انیوم سارو فرمن یعنی اکیوٹ گر اینک میباشد یا هر گاه کشود
یعنی حاد باشد پس درین وقت سبب آن اکثر رسیدن سردی و گاهی صدمهٔ ضرب و گاهی زیاده کم کردن میباشد و گاهی کدام سبب ظاهر نمیشود لیکن
درین وقت اکثر بعد القیتین پیدا میشود العلامات اول درد بر کنارهٔ جفن سفلی نزدیک ماق کبیر متصل با بینی پیدا میشود و بعد آن سوزش

حادث میگردد و دران قدری سرخی ظاہر میشود و بعد آن ورم بر کنارہ ہر دو جفن حادث میگردد و گاہی بر ہر دو جفن او و یا چندان پیدا میشود
کہ ازان کشادن چشم ممکن نباشد و درد عظیم اینجا حادث میشود کہ تا موخر راس میرسد و ازان مریض بسیار متاذی میگردد و میگوید کہ سر ما شق
میشود و بہیچ نوع بر آن صبر کردن ممکن نباشد پس این درد بعد چند ساعت یا بعد چند روز دفعۃً رفع میشود زیرا کہ مادام ریم در خریطہ مذکور
میماند از زیادہ شدن مقدار خریطہ از تمدد درد پیدا میشود و چون از خریطہ مذکور ریم خارج شد و غشائی خانہ دار زیر جلد جفن ہم آید
از خالی شدن خریطہ درد زائل میشود لیکن نفخ را دمل زیر جلد جفن تا نجاہا نمایان میگردد و در ابتدای مرض علامات این مرض با علامات اکیال
افشال مشابہ میشود لیکن فارق بینہما در موضع خاص میباشد خصوصاً ہرگاہ سر انگشت را بران نہادہ قدری غمز کنند چہ در بین قسمت و
مریض این مرض فریاد و بیقراری مینماید بخلاف صاحب کتار افشال میا کہ دران اینجا درد نمیباشد انجام گاہی خود بخود منفجر گشتہ بعد چند یاقی ماندہ
یا از علاج و بر آوردن ریم صحت میشود و گاہی زخم در آن باقی ماندہ ناصور پیدا میشود و ازان گاہی ریم و گاہی اشک جاری ماند العلاج در ابتدای
مرض از آب گرم یا از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمید کنند اگر کافی نشود زلو بر محل ورم چسپانند و مسہل زاد و مسہلہ نمکین مثل سلفیٹ آف
میگنیشیا نوشانند تا اسہال کثیر شود و چون آثار نضج ظاہر شوند پولٹس از دو گیہم و تر بران نہند بعد پختگی از نشتر دقیق کشادہ ریم از آن بیرون
آرند و در ثقبہ زخم فتیلہ از پارچہ ساختہ نہند بعد آن پولٹس از تخم کتان درست کردہ بران بندند و چون ورم حار زائل شود ثقبہ زخم باقی ماند
دران بعد ہر دو سہ روز پر دقیق کہ برای این کار خاص موضوع است انداختہ مجری اشک بر نہند تا کہ آبہای سیال است صاف کردہ شود تا
وقت حصول صحت تمام این عمل را ترک نکنند و در ایام شدت مرض برای تقلیل اذیت مریض آوردن خواب روز و شب با رفیا یا افیون خورانیدہ
باشند تا از تخدیر آن اذیت کم محسوس شوند اما ہرگاہ این ورم کرانیک یعنی مزمن باشد این امیوکوسیل مینامند یعنی سلع بلغمی زیرا کہ درین
ہمیشہ آب بانچ در خریطہ اشک مجتمع میماند کہ عند الغمز ازان بر می آید و در قوام خود مشابہ بلغم میباشد زیرا کہ چون در این قسم قدری ورم
درین خریطہ میماند کہ بسبب آن راہ جریان اشک بسوی بینی سخت تنگ میگردد پس بسبب ضیق یا انسداد طریق اشک بسوی بینی کم میرود یا مطلقاً
نمیرود و ازان ہمیشہ در خریطہ مذکور اشک مجتمع میماند و از اجتماع قوامش غلیظ میگردد و اکثر سبب از رسیدن ہوای سرد و گاہی بعد مدت کاملے
بعد چیچک و حصبہ و گاہی بعد گریہ کردن کثیر پیدا میشود و اکثر مستعدین خنازیر حادث میشود و شاید سببش این است کہ در این کسان مواد اعراض
میوکس ممبرین اکثر پیدا میشوند و ایضاً این قسم در زنان بنسبت مردان زیادہ دیدہ میشود و شاید سببش آن باشد کہ ایشان گریہ زیادہ میکنند و
ہرگاہ استعداد حدوث این مرض کسی بود باشد از رسیدن ہوای سرد بعد گرمی بدن ہم از گریہ کردن ہم از سرنگون داشتن بدن وی
این مرض در آن پیدا میشود العلامات اشک از چشم جاری میماند و جریان آن بتدریج زیادہ میشود و تا مدت دراز میماند حتی کہ از زیادتی
تدریجی از زمان آن مریض ہم نمیداند کہ مرض از کدام وقت شروع گشتہ و ہرگاہ قدری کار از چشم گیرند مثل مطالعہ کتاب و غیرہ فوراً اشک جاری
میشود و در ہوای بارد رطب جریان اشک زیادہ و در ہوای حار یابس کم سائل میشود و چون از اجتماع دائمی اشک مریض متاذی و تنگ
میگردد خود انگشت را بر محل این خریطہ نہادہ غمز میکنند و از آن قدری آب از راہ بینی بر می آید و از بر آمدن آن اشک کہ در چشم مجتمع بود بسوی
بینی جاری میگردد و از جریان آن بسوی انف سیلان آن از چشم بسوی عارض کم میگردد پس اینحال ہم تا مدت دراز ماندہ بعد آن درد

و محل خریطهٔ مذکور حادث میشود و چون بعد پیدا شدن وجع درین موضع مریض از انگشت غمز میکند آب بسوی بینی چنانکه پیشتر جاری
میشد بمایل نمیگردد زیراکه اکنون ورم زیاده شده و از آن راه جریان اشک مسدود گشته بلکه عوض آن از غمز کردن رطوبت سفید مثل
بلغم از خریطهٔ مذکور در چشم می آید و بسوی خارج دفع میگردد من بعد این علامت هم تا مدت دراز مانده بعد آن یکبار درد شدید و سرخی و
ورم و ضربان پیدا میشود قسم اول این ورم که اکیوت است حادث شده دبیله پیدا میگردد و بعد انفجار و خروج ریم ناصور پیدا میشود و این
ناصور بار بار جاری میگردد و باز بند میشود و ازین انسداد و جریان بار بار گاهی ثقب های متعدده بطور ناصور تا رخسار پیدا میشوند انجام
آنچه در اطفال نابالغ پیدا میشود بعد رسیدن بسن بلوغ زایل میگردد و آنچه یکبار افتاد از علاج کمتر زایل میشود و از بار بار پیدا شدن قلیل
نقصان باستخوان خارج و داخل انف میرسد العلاج اول در ابتدای مرض مجری اشک برنده را تا خریطهٔ اشک از نشتر باریک شق
کرده و بهند تا حصول صحت بعد تنقیه ریم سلائی از سیم دقیق که برای این کار مخصوص است راه اشک را تا اندرون بینی همیشه صاف کرده
باشند هرگاه ورم و درد پیدا شود آنچه برای اینحالت در قسم اول آن تدارک نوشته شد از قسم تکمید و تعلیق علق و نوشانیدن مسهل بعد
ظهور نضج نشتر داده ریم را برآوردن بعمل آرند و برای کشاده ماندن راه اشک میل دقیق نقری که بصورت حرف میم بخط نستعلیق شبیه باشد
درین ناصور انداخته بند تا بداین تدبیر لازم باشد تا اشک بخوبی از مجری طبیعی خود جاری ماند و دل پیدا نشود و وقت ترک این تدبیر
آنست که جمله ورم و اذیت زایل شود آنگاه آن را بیرون آرند تا زخم مندمل گردد و گاهی مدت العمر این میل را در زخم میدارند و برای دفع کردن
قبح منظر میل مذکور را از کدام رنگ مشابه برنگ جلد باشد رنگین میسازند و این مریض را ادویه مقویه مثل آهن کشته و روغن جگر
ماهی وغیره و اغذیه جیده مثل لحوم و البان خورانند توضیح سوم در ایفرا که بکسر الف و بای موحده فارسی مکسوره و سکون فا و فتح
رای مهمله و سکون الف و در لغت انگریزی بمعنی تر ماندن چشم و جاری شدن آب چشم از موق اکبر است که آنرا در لغت عرب سیلان دمع
بینامند هرچند که جریان اشک از چشم در اکثر امراض عین مثل اقسام رمد وغیره یافته میشود بسبب اینکه در آن امراض اشک در چشم بسبب اذیت
اجزای عین زیاده پیدا میشود لیکن بر آن ایفرا اطلاق کرده نمیشود بلکه هرگاه اشک بر مقدار طبیعی در چشم پیدا شود لیکن بسبب فساد
از جریان خود در مجری طبیعی ممنوع گشته از گوشه چشم سایل شده بسوی خارج بطور تقاطر بریزد آنرا موسوم باسم ایفرا در اصطلاح
میشود و درین مرض سعه و تالیشن هر دو یافته میشوند باین نحو که هرگاه سبب آن ضعیف و قلیل بود از آن تالیشن پیدا میشود و چون
سبب قوی باشد سعه پیدا میکند السبب گاهی از ضعف مجاری اشک برنده حادث میشود و اینحالت گاهی در سن صبی و گاهی
در سن شیب و پیری یافته میشود و درین وقت در میوکس ممبرین جفن و چشم سفیدی و استرخا بالجمله آثار قلت شحم دیده میشوند گاهی
از انقلاب ثقبه موق اکبر پیدا میشود چنانکه در انقلاب الجفن الی الداخل و انقلاب الجفن الی الخارج مذکور شد زیراکه بسبب آن هم اشک در مجری
طبیعی خود داخل نمیشود و در خریطه خود نمیرود بلکه در چشم مانده از آن خارج میگردد و گاهی از مسدود شدن مجری اشک برنده و تضییق
آن پیدا میشود و انسداد آن گاهی خلقی بود و گاهی بعد سوختن از آتش و گاهی بعد بروز جدری یا حصبه مسدود میشود و از همین اسباب
ثلثه انسداد هرگاه قلیل باشد تضییق مجری مذکور هم پیدا میشود و از آن درین مجری جریان اشک کما ینبغی نمیشود و گاهی در وسط مجری

مذکوره هم پیدا میشود وازان درین مجری جریان اشک که منبعی میشود وگاهی وسط مجری مذکور که دام یم غیر طبیعی مثل موی منقلب نفوذ میکند وازان این مجری
سده میگردد وگاهی درین مجری سنگ پیدا میشود چنانکه در مثانه وگرده وغیره اعضا پیدا میشود وازانهم دران سده حادث شده این حالت پیدا میگردد وگاهی در مجری
اشک بزده که در جفن ست که اول آفت نمیباشد بلکه در خریطهٔ اشک و مجری اشک مذکور که دربینی هستند آفت پیدا میشود وازان انسداد یا ضیق دراین
هردو حادث شده اینحالت موجود میشود وسبب این انسداد ضیق هم گاهی در نفس خریطه و مجری میباشد چنانکه در ورم حاد ومزمن
ورم خریطهٔ اشک نوشته شده وگاهی مجاور آنها بود چنانکه از عمر کردن پالی پس یعنی آنرا بواسیر الانف گویند هم این مجری مسدود و ضیق میگردد
العلامات هرگاه اشک در گوشهٔ ماق که آنرا باصطلاح چشمه یعنی تالاب میگویند مجتمع میشود بسوی خارج از چشم متقاطر شده جاری میگردد
خصوصاً هرگاه از چشم کار گرفته شود یا کدام اذیت بچشم رسد مثل هوای سرد یا دخان پس اگر همراه این تقاطر چشم همیشه آب تر رطب ماند
وسعه بران اطلاق کرده میشود واگر یابس ماند مورد بوالتین خواهد بود وایضاً اینحالت در فصل بارد و وقت هبوب هوای بارد در رطب زیاده
و در فصل حار و هنگام هبوب هوای حار یابس شده کم میگردد العلاج چونکه سعه و بوالتین بالجمله خود مرض نیست بلکه علامت است
که در اکثر امراض چشم بعض امراض انف وغیره یافته میشود چنانکه از بیان اسباب ظاهر شد لهذا باید که هرگاه اینحالت یافته شود رجوع بسوی
دریافتن اصل سبب کنند و بعد تشخیص سبب بعلاج هر مرض که دران پیدا شده باشد مشغول شوند مثلاً اگر از ضعف کمزوری پیدا شده
باشد ادویه مقویه خون مثل آهن وکنین وروغن جگر ماهی نوشانند وچنین ادویه مقویه میوکس ممبرن چشم و جفن که در علاج رمد مزمن نوشته شده اند
مثل سلوشن نائتریت سلور قلیل الوزن یا سلوشن سلفیت آف زنک یا سلوشن سلفیت آف کوپر یعنی توتیا در چشم اندازند واگر از ناقار شدن موی
مژه در مجری اشک بزده یا از پیدا شدن حجر دران اینحالت حادث شده باشد در هردو از فارسپ دقیق الرس موی مژه و سنگ مقوله را گرفته
از جفن بیرون کنند هم چنین از هر مرض که اینحالت پیدا شده باشد علاج آن چنانکه در ذیل هر مرض نوشته شده نمایند فقط لاکرنج

باب چهارم در امراض اذن که بفارسی آنرا گوش گویند و دران هم چند فصل اند فصل اول در تشریح اذن بدانکه گوش

مرکب ست از غضروف و جلد و غضروف آن که از صماخ شروع میشود بقدر عرض دو انگشت مضموم طویل مدور مثل انبوبه میباشد در طول خود قدری معوج ست این
غضروف مذکور منبسط و دراز و خارج بصورت صدف گشته بالای این غضروف غشای جلدی برآمده وانجا اندرون انبوبه مذکوره این غشای جلد
واقع ست دران غده های صغیره اند که بسبب آن میوکس ممبرن رطوبت تلخ زرد رنگ بدبو پیدا میکند که بسبب آن حیوانات و کرم
نمیروند وازان همیشه متنفر شده هرب میکنند واگر اتفاقاً در گوش میروند بسبب لزوجت رطوبت مذکوره دران محتبس میشوند و ممکن نبود
که تا قعر گوش رسند و باید دانست که بسبب این رطوبت نیست که بسبب آن میوکس ممبرن همیشه نرم و ملایم میماند واگر این رطوبت نبودی میوکس
ممبرن خشک میشدی و بسبب خشکی آن غشائیکه بران مفروش است متحرک میشد و آوازی که بآن رسیدی ازان متحرک نشدی وطلام
را الفس ثقیل ند تحریک قوی ندادی و بسبب آن آواز بخوبی مسموع نشدی چنانکه در جلد طبل ایضاً بخوبی ظاهر شود هرگاه متحرک میشود
خوب آواز نمیدهد و ذرهٔ گوش مرکب از گوش جلد و چربی ست و دران حس بسیار قلیل است و کار اذن جمع کردن آواز ست تا به صماخ رساند
و هم باید دانست که در گوش و طریق وصول هوای خارجی است یکی از بیرون تقعر که بران غشا مفروش است این غشا ستاره ست

قوله فصوصاً هرگاه

فصل اول در تشریح اذن

توی بیرونی ان جلد است وتوی میانی آن غشای ریشه دار و غشای اندرونی ان میوکس میمبرن است و هوا از خارج تا همین غشا
میرسد فقط زیراکه برین ثقبه غشا مفروش است راه مسدود است ازین سبب هوا اندرون گوش نمیرسد لیکن انچه از اندرون دهان
راه بسوی گوش است از آن هوا تا اندرون گوش هوا میرسد پس ثقبه سه عظم بصور مختلفه واقع اند یکی بصورت رکاب که بر آن قدم نهاده
بر اسپ سوار میشوند دوم بصورت مطرقه صداد و کناره ان از جائیکه بصورت سندان مطرقه است متصل از میوکس میمبرن از داخل بالای ثقبه
گوش است میباشد سوم بصورت آله ازان خشت سنگ عمارت و آهن را می شکنند و انرا سندان گویند و بعدان حوض های پر آب
بصور مختلفه که یکی ازان کبیر قریب بشکل ناشپاتی و متصل از استخوان مشابه بصورت رکاب میباشد چه استخوان مذکور بر دهن آن مثل سرپوش
بود که بسبب آن آبش محفوظ از جریان ماند والا ازان خارج شدی از راه ثقبه که بر دهن است جاری میشد علاوه ازان احیاض دیگر
مختلف الاشکال گرد و حوض کبیر مذکور بعضی قریب و بعضی بعید ازان بر صورت سانپ که در دماغ اند مملو از آب میباشند و در جمله
احیاض مذکوره اندرون آبیکه در آنها اند ریشه های اعصاب سمع مثل شنا در موجود میباشند و واقع اند و چون هوای خارج تا
غشائیکه بر ثقبه مفروش است میرسد و آنرا صدمه میدهد و از صدمه بعظام ثلثه مذکوره که متصل دیس ثقبه اند میرسد بذریعه عظام مذکوره
تا احیاض موصوفه منتهی گردد ازان تحرک و تموج در آب احیاض مذکوره پیدا شده بذریعه ریشه های عصب حساس صوت مدرک
میشود و عضلات محرک گوش در انسان کوچک و ضعیف اند و در حیوان مثل اسپ وغیره قوی اند لهذا حیوانات گوش های خود را بارادهٔ
خود حرکت میدهند بهر سو که خواهند منعطف ساخته میشنوند بخلاف انسان که بر آن قدرت ندارد بالجمله در گوش هم امراض متعدده
عارض میشوند **فصل دوم در درد گوش** است و آنرا بلغت انگلش ایرک بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر رای
مهمله و سکون کاف و بلغت کریکا و تیت آلجیا بضم الف و سکون واو و تای هندی و فتح و مد الف سکون لام و کسر جیم و فتح یای مثنا
تحتانی و سکون الف نامند و اکثر سبب آن ورم بود که خارج ثقبه یا در داخل آن در اعضای گوش از غشا و لحم افتد اما انچه ازان
در خارج ثقبه افتد در راهی که بسوی ثقبه رفته است پس درجات آن بسیار اند چنانچه در بعض چنان خفیف بود که خبر درد اشد ورم
محسوس شود و گاهی چنان زیاده میشود که راه گوش بسته میگردد و سماعت باطل میشود و حمی و دردسر و درد گوش زیاده بود و ورم
محسوس شود و اگر علاج آن نکنند در میوکس میمبرن هم میافتد و این وقت درد گوش بسیار گردد و تا ریم خارج نشود درد موقوف
نگردد و سبب این ورم اکثر رسیدن هوای سرد یا هوای رطب مثل هوای برشکال میباشد و گاهی در اطفال بسبب برآمدن دندان
عارض شود چه انچه عصب بسوی دندان رفته یکشاخ آن بسوی گوش هم رفته است ازین سبب محدث ورم میگردد بالمشارکت
علاج انچه از رسیدن هوا حادث شده اگر قلیل باشد فقط افیون با روغن کنجد حل کرده نیمگرم نموده پنبه بآن تر کرده در گوش نهند یا
فقط پنبه در گوش نهند که تا از رسیدن هوا اندرون گوش مانع گردد و اگر ازین فایده حاصل نشود زلو بمقابل غضروف ناشف که بالای
راه گوش در خارج است یا زیر نرمهٔ گوش چسپانند و اول بهتر است و مسهل قوی دهند مثل جلیب و کلومل بلکه هر مسهل که دهند کلومل
بآن بیامیزند لکن درین ورم بسیار مفید است زیراکه انچه آب از عروق برآید و ورم پیدا میکند آنرا کلومل از خروج مانع میشود و انچه از

فصل دوم در درد گوش

عرق بیرون آمده در گوشت جمع شده آنرا بذریعه تقویت عروق جذب میکنند که از ان ورم زایل میشود و ضماد بلاذونا و یا برگ عنب الثعلب
سبز سائیده مفید ست چه بلاذونا بذریعه تضییق عروق خون که در رگها بسبب ورم جمع شده جاری میسازد که از ان ورم برطرف میشود
و کلورل و گلیسرین همراه بلاذونا که شش حصه گلیسرین باشد بعد چهار چهار ساعت خوابانیدن بعد تنقیه بسیار مفید ست و اگر از فهیم ورم
نرود یقین باید کرد که ورم جمع شده و ریم پیدا گردیده این وقت از تخم کتان پلتیس درست کرده یا از برگ عنب الثعلب سبز بر تمام گوش بندند
چون پخته شود و ملایم گردد نشتر زده ریم بیرون سازند که از ین صحت خواهد شد آنچه از ین ورم اندرون ثقبه بود و درجات آنهم مختلف
میباشد و علامتش آنست که از شروع مرض درد ان از آواز انگشت و از تعلیم موافق درجات ورم محسوس میشود و در ظاهر ورم نمیباشد و
سبب تابع هوا مذکوره نیست که حرکت خون شریانی در این ورم قوی میشود و بسبب قوت خود محسوس میگردد چنانکه در حالت
هم هرگاه انگشت در گوش نهند بسبب آن سیلان هوای خارجی تا غشای مفروش بند شود و آن زمان این حرکت بخوبی محسوس میشود
لیکن وقت [illegible] این ورم احساس زیاده میگردد و درین ورم راه ثقبه از ورم تنگ بسوی گوش بسته میشود و بسبب ریم
اندرونی و درد در ورم اندرون گوش زیاده محسوس شود نسبت دردی که در ورم خارج گوش بود مثلا هرگاه هر دو ورم در درجات
مساوی بوند [illegible] ورم اندرونی زیاده بود و این ورم اندرون ثقبه گاهی گاهی تا غشای دماغ رسد این وقت علامات سرسام قسم
درد سر شدت تب غثیان اختلال حواس بیمار ظاهر شود و علاجش آنست که مسهل قوی دهند و فصد گیرند بحسب علامات موجوده و
کالومل ضرور دهند تا که دهن جوش کند یعنی همراه افیون دهند که از ان فواید عظیم بدرد گوش و سرسام هر دو حاصل میشود و اکثر درین ورم
ریم پیدا میشود و غشای مفروش ثقبه شگافته ریم از ان خارج گردد و خروج ریم اگرچه علاج ورم اندرونی است لیکن ساعت از ان
نقصان میرسد درین وقت باید که از آب گرم همیشه گوش را بذریعه [illegible] صاف داشته باشند و ریم نبندد نگذارند الا بازو ورم اندرونی عود کند و
در غشای دماغ ورم پیدا گردد [illegible] هلاکت خواهد شد ما بعد آن تقلیل ریم اگر کاربولک ایسڈ با روغن کنجد شیرین آمیخته قدری
در گوش اندازند بهتر است بلکه موجب حصول صحت ثابت گردیده است چون ریم خارج شده موقوف شود بهتر است بدانکه چون ورم غشای
اندرونی ثقبه گوش که آن را [illegible] سست از [illegible] پیدا شد آنجا زخم ریم پیدا شود از ان گاهی پرده گوش
که غشای بیرونی ثقبه است هم شگافته میشود برای خروج ریم یا بعد شگافتن غشای مذکور همراه ریم عظام ثلاثه که پس ثقبه گوش اند
هم خارج میشوند و قبل شگافتن پرده گوش درد عظیم میشود از معاینه که اندرون ثقبه جمع شده صورت پرده مذکور هم منقبض میگردد و صورت آن حال
سطح [illegible] میشود در حال افتادن ریم پس ثقبه گوش قدری کعب میگردد پس از جای خود قدری پیش آمده [illegible]
[illegible] میشود یا کجا چون تا پیدا شدن ریم پس ثقبه ظاهر شود [illegible] که بقدری بجهت ثقیف میباشد از ان شنی در گوش
[illegible] پرده گوش را بخوبی میبینند در گوش داخل کرده میبینند هرگاه ثابت شود که در آن ریم افتاده در این وقت
[illegible] ریم [illegible] مقراض دقیق الراس پرده گوش را قدری شق کرده دهند تا ریم بسهولت خارج
شود و [illegible] از شدت درد زیاده پیدا شدن

ریم وا زماندن آن در گوش اذیت عظیم و نقصان استخوان پیدا شد ازین تدبیر زیادتی وجع و نقصان غشا و استخوانهای محال
میشود و ریم بسهولت خارج نمیگردد و آنچه ورم بسبب هوای رطب حادث میشود ازان اشیای یابسه تکمید بهتر است مثل اینکه
نمک را سوده گرم کرده بر گوش بندند و آنچه ازین ورد گوش تابع عصابه بود علاجش علاج عصابه است آنچه در گوش بسبب کرم
افتد که در گوش بسبب زخم گوشت پیدا شده باشد و بعین سبب کرم در گوش پیدا میشوند لاغیر زیرا که هرگاه زخم در گوشت گوش می افتد
و مگس بران می نشیند و موافق عادت خود بیضه بران می نهند ازان کرم پیدا میشود و در آن روغن کاربولک ایلوت در گوش اندازند
که آن قاتل دیدان است بعد از آب گرم زراقه نمایند تا کرم مرده بذریعه آن از گوش خارج شوند و گاهی در گوش بسبب سپردن
هوام و جانوران خرد هوای مثل پشه در گوش افتد علاجش قتل و اخراج آنهاست برای قتل آن اول صابون با آب گرم حل کرده در گوش اندازند
و صاف کنند اگر ازین نمیرد روغن کاربولک دایلوت اندازند و بذریعه زراقه آب گرم اخراج آن کنند همچنین گاهی از افتادن جسم صغیر
غریب در گوش درد می شود علاجش آنست که از کلابتین خرد آنرا بیرون آرند یا صابون و آب گرم انداخته برارند و اگر آن جسم از قسم حبوب
و منفربات باشد که بسبب رطوبت گوش منتفخ شده باشد آنرا از کار شکسته بیرون آرند و گاهی درد گوش از فساد و تعفن دندان میباشد
چه عصبیکه بسوی گوش رفته شعبه آن بسوی دندان هم آمده هرگاه چنان باشد اول باصلاح دندان کوشش کنند چون ازان نشود
دندان فاسد را قلع کنند فصل سوم در طرش یعنی بطلان یا نقصان سمع و آنرا بلغت انگلش ڈفنش بکسر دال هندی سکون فا
و کسر نون و سکون شین معجمه گویند و سببش در چهار مقام از گوش میباشد اول در فضای که از خارج تا ثقبه است دوم در غشا مفروش
بر صماخ و این دو مقام خارج از ثقبه اند سوم در استخوانهای که پس ثقبه گوش اند چهارم در طریقی که از دهان تا اندرون گوش برای رسیدن
هوا مخلوق شده و این یک است بسبب طرش یافته میشود پس بدانکه آنچه رطوبت لزج زرد رنگ موم که خارج صماخ در گوش پیدا میشود
و در تشریح گوش ذکر آن کرده شد این رطوبت گاهی بسبب خشک شدن بغشای مفروش بر صماخ می چسپد و آنهم از خشکی این رطوبت خشکی
میشود و بسبب خشکی هرگاه آواز همراه هوا بآن میرسد از صدمه هوا نه خود حرکت میکند و نه استخوان خرد را که اندرون ثقبه است حرکت
میدهد تا آواز مسموع شود یا خود هم بحرکت قلیل متحرک میشود و استخوان را هم بحرکت ناقص حرکت میدهد و ازین سبب پیشه های عصب
حساس سمع را خبر نمیرسد و ازین جهت بیمار نمیشنود یا کمتر شنود علاجش آنست که صابون در آب گرم حل کرده بذریعه زراقه آهسته آهسته در
گوش بریزند تا چرک گوش نرم شده همراه آب بیرون آید و ایضا نیم درم سوڈا کاربناس با یک اونس آب ساده حل کرده ازان گوش شستن
بذریعه زراقه در گوش انداختن بسیار مفید است که بسبب آن چرک گوش بخوبی خارج میشود لیکن زنهار که این آب بقوت در گوش نیندازند
چه وقت خارج شدن چرک غشای مفروش صدمه بسیار کم رسد شنوا از ادنی صدمه زراقه شگافته خواهد شد بعد خارج شدن چرک
روغن کنجد گرم کرده با پنبه آلوده در گوش نهند و همچنین پنبه با گلیسرین تر کرده در گوش نهند گلیسرین از روغن کنجد بهتر است و گاهی در طریق
ورم میشود و ازان رسیدن هوا بند میگردد یا سبب آن در گوش مذکور شده و علاجش همان علاج مذکور است که در درد گوش نوشته شده
و اگر درین فضا سبب نبود و در غشای مفروش بر صماخ باشد باید دانست که در آن هم چند وجه بود یکی آنکه از ورم اندرون ثقبه که در گوش

فصل سوم در طرش

گفته شده این غشا شکافته شود و در آن اکثر همراه ریم استخوان خرد که اندرون ثقبه است خارج میشود دوم آنکه بسبب سیدن صدمه ضرب یا سقطه یا آواز عظیم این غشا شکافته شود و این طرش هم لاعلاج است لیکن بدانکه هرگاه بسبب شگافتن غشای سفروش علی الصماخ در کسی طرش یعنی کری پیدا شده باشد آن دانسته میشود بانیکه مریض میگوید که اول از گوش من ریم و آب خارج شده بود من بعد طرش پیدا شد پس بعد ازان هرگاه آله اسپکلم را در گوش داخل کرده می بینند ظاهر میشود که پرده گوش شق گشته ضایع شده و درین وقت تدبیرش اینست که قدری پنبه محلوج را گرفته تو بر تو کرده مثل فتیله ساخته در وسط آن رشته محکم مثل رشته که بکار خیاطت می آید بربندند بعد فتیله مذکور را در رساخته در آب ساده یا در گلیسرین تر کرده بذریعه سرد یا انگشت وقت ضرورت پیدا کردن سماعت مثل حضور مجالس غیره تا صماخ رسانیده بدهند و رشته مذکور را تا خارج گوش دارند تا اگر پنبه در ثقبه رود یا ضرورت سماعت فاقد شود آنرا بذریعه رشته مذکور از گوش بیرون آرند که ازین تدبیر قدری سماعت پیدا میشود لیکن این تدبیر محتاج آنست که هر روزه تازه کرده شود سوم آنچه بسبب بند شدن راهی که از دهن بسوی گوش رفته واقع شود و هرگاه این راه بند شود بسیار کم میشود و این انسداد بسبب ورم میباشد لیکن اگر این ورم باد ورم گلو عارض شده همراه آن صحت یابد حاجت بعلاج خاص ندارد و لیکن اگر راه بند شده و با هم ملتصق شده باشد پس یک میل از طرف بینی یا گوش رسانیده راه مذکور را صاف و کشاده کرده و همینطور چنانکه راه مثانه را در حبس البول میکشایند والا خود بخود کشاده نشود چنانکه راه مثانه بعد با هم شدن خود کشاده نمیشود تا هوا بگوش نرسد ثقل سمع دفع گردد چهارم آنچه در استخوانهای پس ثقبه میباشد پس اکثر آنست که در انجا ورم در عظام میشود و ریم در آن جمع میگردد حوض های که پس استخوانهای ثلثه یافته شده اند و در آن آب مجتمع است و در آن آب ریشه های عصب حساس سمع میباشد درین صورت بهایچ نمیشود زیرا که جرم عصب حساس در آن خراب میشود و چون مدرک او رفت است مطلقا ادراک نمیکند و این هم لاعلاج است بدانکه گاهی در راه گوش گوشت نیاید مثل بواسیر پیدا میشود و آن راه مسدود میشود و آن خود کبیر میباشد لیکن اصل آن مثل اصل انگور بسیار صغیر بود و علاجش آنست که لحم مذکور را بقیه بر اصل آن مثل کاشتک نقره بسته تا بازعود نکند و گاهی از زیاده خوردن کینین هم شنیدن کم میشود بیشتر در گوش شور مسموع شود بعده سماعت کم گردد و علاجش ترک استعمال آنست فایده صاحب طرش در وقت کلام همیشه دهن را میکشاید تا هوا بگوش آن رسد **فصل چهارم در طنین و دوی** این اقسام اصوات اند که در خارج نباشند و مسموع شوند و آوازیکه در خارج موجود نباشد و مسموع گردد آنرا بلغت انگلش تانیٹس بکسر تای مثناة فوقانی و فتح نون و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و کسر ای مهمله اول و سکون ثانی نامند و این خود مرض نیست لیکن در امراض دیگر یافته شود مثلا در نقص پیش که اندرون گوش میشود یا حمی و درد سر بود هم این علامت یافته میشود و علاجش علاج همان مرض است که در گوش گذشت و هم هرگاه در شرائین عروق دماغ کمزوری بود یعنی خون کم رفته باشد یا آهسته آهسته رود یا نرود و در رفتن آن بند شده باشد و بسبب آن خون حرکت آواز غلیان آن مسموع شده باشد این اصوات شنیده میشود و هم هرگاه بر غشای شریان چربی زیاده متولد شده باشد حقیقتش اینست که گاهی غشای که بر شریان است از کمزوری لاشی میشود و بجای آن چربی پیدا میگردد و علامتش آنست که در آن وقت گرد قرنیه طوق سفید محسوس میشود و از ان دانسته میشود که در قلب شرائین چربی زیاده پیدا شده اثر آن اینجا ظاهر میشود و چون

قوله گاهی از زیاده خوردن کینین الخ بدانکه بعض را بسبب خوردن کینین در گوش آواز پیدا میشود عارض شده بعد از آن مریض مذکور بر علاج اصلاح و تقویت مزاج اقدام کند کینین خوردن را ترک نماید سماعت بحال خود رسد بحفظ ایزدی و راقم در تجربه بجمیع مریض علاج

[illegible]

شریان چربی زیاده پیدا شود پس جائیکه پیدا شده این موضع از شرائین زیاده وسیع وعمیق شود وجائیکه نیست آن بر مقدار طبیعی خود میباشد و چون خون درین مقام عمیق در آید شور و غلیان آن زیاده بود چنانکه سدد یا بجای گرد آب زور آب زیاده شود و آواز حرکت آن مسموع شود و الجمله هرگاه که گرد و نیز طوق از خط سفید یافته شود و یا در سن پیری این اصوات شنیده شوند باید دانست که بسبب پیدا شدن چربی در شریان است یعنی از حدوث حالت فاتیٔمی خیزیش پیدا شده و گاهی غشائی ریشه دار که در شرائین است مثل آنها سخت گردد و گاهی استخوان میشود زیرا که این غشا مولد عظام است چنانکه عظام راس از همین غشا پیدا شده اند چون در شریان بجائی غشا استخوان پیدا شود حرکت انبساطی و انقباضی آن چنانکه بوده باقی نماند و خون که دران داخل شود و با جسم صلب ملاقات کند از مصاکت آن صدائی که پیدا گردد مسموع میشود اما هرگاه با این اصوات جع مفاصل هم باشد باید دانست که سبب آن استخوان است یعنی غشائی که در شرائین بوده استخوان پیدا گردیده است و هم در بدهضمی هرگاه دران ریاح در بطن پیدا شوند این اصوات در گوش مسموع میگردند همچنین هرگاه قبض شکم زیاده شود هم این اصوات شنیده میشوند بدریعه ریشه های اعصاب که از دماغ بمعده آمده اند زیرا که آنچه شدت و تکلیف از بدهضمی قبض امعا و شکم بمعده حادث میشود آنرا ریشه های عصب بدماغ میرسانند و موافق اتصال این اعصاب عروق صغار منبسط و منقبض میشوند که از ان در آن خون زیاده و کم میگردد و باین سبب درین حالات آمد و رفت خون در دماغ مختلف بود و بر مجری طبیعی نباشد گاهی زیاده میرود و زمانی کم میرسد هرگاه زیاده رسد آواز حرکت خون شرائین محسوس گردد و هرگاه نرسد یا کم رسد محسوس نشود و حاصل اینست که سبب مسموع شدن اصوات منحصر است در آواز حرکت خون شرائین لاغیر و علاج هر قسم اسباب آن موافق اصل مرض نمایند

فصل پنجم در انفجار الدم من الاذن

یعنی جاری شدن خون از گوش و آنرا بلغت انگریزی هیمرج نامند عموماً و خصوصاً این را بلغت انگریزی فونوفوبیا بضم فا و سکون واو و ضم نون و سکون او و ضم فا و کسر بای موحده و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف گویند میزان از آنچه از اندرون تقبه آید خواه بسبب ضربه یا سقطه یا بحران یا امتلای صادع آنرا بند نکنند و آنچه از بیرون تقبه آید آنرا بند کردن مضایقه ندارد و برای بند کردن خون بهتر اینست که اول صاف کنند پس پارچه بآب سرد تر کرده نهند و یا پارچه بآب آهن تر کرده نهادن بسیار مفید باشد و نیز دوی زخم را بند میکنند یا اصل کاشک نقره نهند و اگر خون از اندرون زیاده آید برای تقویت عروق گیلک اسید و سافیوریک اسید و انلیوت باب حل کرده نوشانند و پارچه بآب سرد تر کرده بر سر نهند لیکن در گوش چیزی که حابس هم باشد در خونیکه از اندرون آید نه اندازند

فصل ششم فی الاورام التی تحدث فی اصل الاذن

و آنرا بلغت انگلش و مانک النقل میش بلغت انگریزی اوتئیس و یا اکاپینا منند بضم الف و سکون واو و سکون تای هندی اول و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی ثانی و سکون سین مهمله و ضم رای مهمله و سکون واو و فتح میم و سکون الف و کسر تای هندی و فتح کاف و سکون الف این ورم در غضروف مثلث که بالای نرمه گوش است و هم زیر گوش می افتد و در آن تا بعض رخسار و گلو معلوم میشود و درین ورم ریم نمی افتد و مادهٔ آن مثل وجع مفاصل میباشد و سبب محادث آن رسیدن هوای سرد باشد یا هوای رطب مثل هوای آخر برشگال بود و لهذا از ماه اگست تا اکتوبر زیاده عارض میشود زیرا که هرگاه هوا اثر آب میگیرد و از مسامات جلد بدن بخار و عرق کم خارج میشود چه

روغن کاہو گلیسرین الیوٹ مالیدن بسیار مفید است تا آنچه ازین وقت بر دندان اطفال عارض شود آنرا اخفطا انیاب گویند و حسبت
دارند و بتدبیر چیمبن تخفیف آن نکوشند والا ضرر خواهد شد

باب پنجم در امراض الانف و درآنهم چند فصل اند

فصل اول

در تشریح الانف بدانکه انف هم مرکب است از اعضای متعدد و مثل عظام غضاریف و عضلات و غشائیکه میوکس میمبرین است و جلد
و اعصاب لیکن عظام آن پس هفت عدد اند یکی ازان عظم مشابه بغربال که از جانب اصل انف در ترکیب آن داخل شده دوم عظم مشاشی بالا
عظم مشابه بغربال آمده است سوم استخوانیکه رقیق است از زیر استخوان مشاشی اند وسط آن رسته بطور فاصل پرده بین المنخرین تا غضروف
متوسط بین المنخرین رسیده بآن متصل شده و ششم عظام کوچک رقیق که بهم در صورت شکل سفینه اند و در هر پهلوی استخوان متوسط بین المنخرین
رسته اند ازان بر استخوان کوبلتنرق و متصل اند بجو کیپه وی بر استخوان کوبلتنرق است و پشت کعب آن در فضای منخر است و کیفیت
اتصال آن بتصویر آنها بخوبی واضح میشود و فواید بودن عظام ثلثه مذکوره برین صورت متعدد اند یکی آنکه تا بسبب آن مجری انف تنگ شود
و حیوانات و غیره اشیای خارجیه در آن بسهولت نروند و هم هوای خارجی بر صرافت کیفیت خود نرود دوم آنکه بسبب این ارتفاع و انخفاض
و تعاریج میوکس میمبرین که در آن اعصاب شامه منتشر میباشند زیاده آید و ازان قوت شم قوی گردد سوم آنکه چون در میوکس میمبرین مذکور عروق
زیاده میباشند ازان در آن خون زیاده آید و ازان درین موضع گرمی پیدا شود و در فصل بارد هوای مستنشق گرم شده به ریه رسد و ضرر
برودت نشود و در خون و حال نگردد و ایضا چون فصل گرم شود با جوش خون گرمی آن پیدا شده حاجت به ترشح کثیر داعی گردد و درین وقت از زیادت
کشیدن هوا و کثرت استنشاق میوکس میمبرین مسطوح شده تبرید هوای مستنشق نماید ازان گرمی خون فرو گردد و دو استخوان دیگر که
یکی از جانب یمین و دوم از جانب یسار از زیر چشم آمده در ترکیب انف شامل شده اند و دو استخوان دیگر که مفصل آن استخوان پیشانی
از خارج بر آمده در طول خود با هم متصل شده اند که بسبب اتصال آنها صورت نصف انف پیدا میشود و اینها در طول قریب یک ثلث انف رسیده و باقی
بر تمامی آنها غضاریف شروع میشوند و هر دو استخوان که از جانب اسفل هر منخر یکی ازان بطور قاعده رسیده اند و ایضا دو استخوان دیگر که در جانب
چشم میباشند از جانب پهلوی جنبی در ساخت آن شامل شده اند و آنها را بلغت انگلش الکریمل بون یعنی استخوان اشک نیز گویند که
درین هر دو استخوان ثقبه ایست که ازان در هر منخر مجری اشک ساخته شده و اشک را در منخر می اندازد و اکنون هفت عدد عظام انف میشوند
ازان سه عظم در هر دو منخر مشترک اند یعنی عظم مشابه بغربال و عظم مشاشی و استخوانیکه از عظم مشاشی بر آمده در وسط انف تا یک ثلث آن
طول رسیده و هفت استخوان در هر منخر جدا جدا یافته میشود و دو غضروف در هر منخر تا از جانب خارج موجود اند که در هر منخر یکی
منخر کبیر و دو غضروف صغیر میباشند اینهمه موجب واقع اند و یک غضروف وسط منخرین در طول آنها آمده است چونکه غضروف انف
زیاده اند لهذا بالائی آنها برای ربط غضاریف عضلات کوچک پیدا کرده شده اند تا بسبب آن ناخن گاه تنگ و گاه بسط پیدا شود و بالا
جمله اعضای انف در خارج جلد است چنانچه بر همه اعضا است و در جانب داخلی انف غشای منبسط است که آن میوکس میمبرین است و آن
مولد آب و اعصاب حس و حرکت در میوکس میمبرین منتشر شده اند و اعصاب حساس و قسم نفسی که روائح طیبه و منتنه را ادراک میکنند و آن
اعصاب از دماغ رسته دو حصه از عظم مشاشی بر آمده اند حصه در منخر ایمن و حصه دیگر در منخر ایسر رسیده و هر عصب بیگر از مقدم دماغ

فصل اول در تشریح الانف

ثقبه دیگر که قدری بالای عظم مشاشی واقع است برآمده یکفرد ان در منخر ایمن و یکفرد ان در منخر ایسر آمده و ادراک رایحه حادث میشود مثل امونیا
وغیره از ان متعلق است و ریشه های همین عصب در هر دو رخسار آمده اند که از ان احساس حرارت و برودت و رطوبت و یبوست کرده
میشود و کیفیت آن بدندان میرسد فایده در کتب عربیه طب قدیم انچه در کیفیت ادراک شامه دو مذهب مشهور اند یکی آنکه هوای
ذی رایحه متکیف شده میرسد دوم آنکه اجزای ذی رایحه با هوا در انف داخل شده تا محل احساس میرسند فی الحقیقت آنست که
مذهب ثانی در تحقیق ثابت شده فقط **فصل دوم در نقصان الشم** و بطلان آن و آنرا بلغت انگریزی انوزمیا گویند و
بعربی آنرا اخشم هم میگویند اکثر سبب آن ضرر و نقصان عصب حساس بود که از دماغ رسته و از عظم مشاشی برآمده در انف منتشر
شده و این یا خلقی بود یعنی در اصل این عصب پیدا نشده باشد و یا مرضی بود هرگاه بکدام سبب این عصب گسسته شود از ضرب یا سقطه
وگاهی بسبب تشنج هم اینحالت عارض میشود وقتیکه عظم مشاشی از مقدار خود زیاده شده ریشه های عصب حساس را که از آن
برآمده اند غمز کند و از این اعصاب از فعل خود بیکار شوند و درین اعصاب فالج شود پس از ادراک رایحه قاصر شوند وگاهی بسبب تشنج تجاویف
بینی متعفن و فاسد میگردد و بسبب آن میوکس ممبرین اعصاب حساس هم فاسد و خراب شوند و ادراک رایحه ناقص یا باطل گردد و گاهی
بسبب جذام هم میوکس ممبرین و اعصاب فاسد و متعفن میشوند که کرم در ان می افتد و ادراک رایحه باطل میشود و گاهی بسبب بواسیر الانف
که گوشت زاید در منخرین پیدا شود و آنرا بلغت انگریزی پالی پس گویند همراه رسیدن هوا بعصب حساس بند میگردد و گاهی در زکام
هرگاه میوکس ممبرین بینی زیاده متورم گشته با هم گردد همراه رسیدن هوا بند میشود و این مرض حادث میگردد و علاج آن انچه خلقی بود
و همچنین انچه از بستن عصب بود لا علاج است تا انچه از روییدن گوشت زاید در منخر بود تدبیرش قطع آنست انچه بسبب زکام افتد علاجش
علاج زکام است و مذکور شد انچه بسبب تشنج جذام افتد تدابیر آنها بکار برند **فصل سوم در ادراک رایحه عفنه** از قروح
انف اینحالت عارض شود و در آن علاج قروح نمایند **فصل چهارم در جفاف الانف** یعنی خشکی بینی در آن کافور و شیراب
[illegible] تا شکایت خشکی را برطرف کند اگر از یبوست هوا و غیره باشد روغن های بارد رطب در بینی اندازند فقط **فصل
پنجم در قروح الانف** یعنی زخم بینی و آن با اسبابیکه در جمله اعضا حادث شود در بینی هم حادث میشود لیکن خاص برای زخم بینی
اسباب متعدده هم اند اول اینکه در زکام میوکس ممبرین شگافته شود و از ان قرحه حادث شود دوم آنکه از مرض آتشک میوکس ممبرین
فاسد و متعفن گردد سوم آنکه گاهی که ورم خاص مشهور است در بینی پیدا شود و از ان گوشت بینی ناپدید متاکل شده زخم حادث شود
چهارم آنکه قریب بیخ منخرین بثره مثل قلاع الاذن حادث شود و از ان هم خون ریم بیرون می آید پنجم آنکه از مرض آتشک استخوان بینی
متعفن و فاسد شده زخم پیدا کند و این قسم خاص بلغت انگریزی اوزینا مینامند ششم آنکه از بثور مثل جدری وغیره در ان زخم حادث
شود و علامات از هر سبب که باشد بدلالات آن دریافت سازند مثلا انچه از زکام است تقدم زکام بر آن گواهی دهد انچه از آتشک است
خود آتشک بر آن دلالت کند و انچه از اکاله بود علامتش آنست که روز بروز زیاده گردد و هیچ تدبیر نشود و انچه از زخم بثره منخرین بود محسوس باشد
و اکثر در فصل سرما وقتیکه هوای سرد و خشک می وزد این مرض پیدا میشود و انچه از تعفن و فساد استخوان باشد علامات

آتشک بران شاهد بوند علاج عام آنست که کاشک نقره محلول با آب حماض ضعیفتا یقوی موافق حجم آن نوشد شاید زخم رسیدگان این
کافی باشد آنچه از سبب آتشک بود علاج آتشک باید تا اینها جوش کند لیکن جایی که استخوان فاسد شده باشد تدبیر جوشش این مسهل نیاید
که برای فساد استخوان مضرست بلکه درین وقت باید دایم پاس همراه نقوع افتیمون یا سارسا پریلا عرقیه مضر نیست بنوشانند آب آهن یا گنین نیز نوشانیدن
برای تقویت خون مفید باشد اگر حاجت مسهل بود مسهل نوشانند **فصل ششم در رعاف** یعنی جاری شدن خون از بینی
انرا بلغت انگریزی اپس ٹاکسس می نامند و بهندی جریان خون از بینی ایجالت گاهی نافع و بطور استفراغ عارض شود و زمانی بطور مرض
مضر باشد مثلا آنچه بطور بحران که لفظا او تا یقین ناشین سبت حادث شود علاجش تا خوف سقوط قوت نباید کرد و همچنین آنچه از کثرت و
جوش خون افتد مادام که بهمه نسبت طبیعی رجوع کند گرانی سر باید رفع نکرد و به بند کردن آن نکوشند آنچه از گسستن عروق دماغ
یا آورده وشرائین آن باشد این بغیر ضرر سقط حادث نمیگردد و این هم بند نکنند الا آب سرد بر سر ریزند یا برف از خارج بر دماغ نهند
تا از سردی آن خود بخود خون آمدن بند شود و دوای مقوی عروق نوشانند تا گاهی بسبب حدت رقت خون رعاف حادث
میشود و علامتش کمزوری و نحافت لاغری بدن است و سفیدی اندرون لبها و چشم است و نبض ضعیف باشد این وقت باید بزودی
تدبیر حبس خون بعمل آرند و آن آنست که فوراً کدام چیز که سرد باشد مثل قطعه آهن یا برف کوفته در مثانه گوسفند پر کرده بر طول گردن
پس سر گردن بندند و دستهای مریض را گشاده بسوی آسمان چنان بلند کنند که سفیدی بغل ظاهر شود از این تدبیر خود کی
خون آمدن از بینی بند میشود و شاید سببش این است که از ملاقات بارد بالفعل نخاع متاذی میگردد و از تاذی آن دماغ هم متاذی
و از اذیت دماغ سردی و لرزه در بدن حادث میشود و از آن در عروق انقباض پیدا شده خون بند میگردد و از بلند ساختن دستها خون در دستها
می آید و دستها از خون خالی میشود پس طبیعت فوراً خون را بسوی عروق خالیه میبرد و از آن آنچه خون بسوی بینی میرفت از رفتن
باز ماند و رعاف بند گردد و از آب آهن پارچه تر کرده در بینی نهند که از آن زخم بند میشود و همچنین ده یا پانزده قطره از آب آهن همراه یک اونس
آب آمیخته بعد پانزده پانزده دقیقه بیمار نوشانند اگر از این تدبیر هم بند نشود پس از اسفنج یا پارچه بینی را از طرف حلق بند باید میل خاص
که برای انیکار موضوع است چه کنند که آن بالضرور رسیده خواهد شد کیفیتش آنست که در دهن میل یعنی رشته نهاده از طرف بینی
آویزند چون تا اندرون حلق برسد سر رشته را از فراسب بگیرند و میل را بیرون آورده اسفنج یا پارچه در رشته بسته کشند تا بینی را
پر کند فقط و گاهی خون را زکرده و کبد هم صاعد شده از بینی خارج میشود و علامتش علامت مرض گرده و کبد است و ضعف آنها و اکثر این مرض
بجوانان قریب العهد به بلوغ و عورات قریبة العهد به حیض عارض میشود علاجش آنست که بینی را از پارچه پر کنند و علاج اصل مرض
و تقویت گرده و کبد نمایند فقط **فصل هفتم در شبره خاص** که در اعلی باطن بینی که در بعض بلاد بنگال کلکته و مرشد آباد حادث
میشود و علامتش آنست که اندرون بینی سرخ میشود و درد در بینی و سر تا رقبه بسیار شدید بود و با تپ باشد و اگر تدبیری آن را اشتعال کنند
موذی بهلاکت میشود و علاجش آنست که بفصد و آن در سخ از نشتر یا آنچه حاد الراس باشد شگافته دو سه قطره خون بیرون آرند که از آن
فوراً درد دوری خفت میشود بعده آب تمر هندی بنوشانند که قدری از آن اسهال شود و طبیعت لین گردد و بعده دران بلاد در آن طبور خ

اسهنان ترکرده منجر اشند **فصل هشتم در مرض بینی** که بطور خاص بلاد مثل دهلی وسنده عارض شود و آن دانه ایست که بر خارج
بینی ظاهر میشود و اول بسیار خرد باشد بعده بتدریج در عرض خود زیاده شود پس اول در جائی از ان قدری بلند شده منفجر میشود
و جائیکه انفجار شد از ان قدری ریم خارج شده انجا فرو رود پس در جای دیگر از ان بهمین عنوان برآمدگی ظاهر شود و شگافته فرو رود
تا اینکه تمام جلد که متورم شده بود فاسد و متعفن میشود و علاج دران مفید نمیشود و صحت حاصل نگردد و مدتها برهمین طور فساد و خرابی
آن میماند تا اینکه محل سکونت را ترک کنند انگاه صحت میشود و سبب آن فساد آب شهر و بآن بلد میباشد علاج هرگاه این بثره
حادث شود فورا از آنجا به بلاد دیگر نقل اختیار کنند اگر نقل ممکن نباشد اول محل نائیٹر سلور در آب حل کرده بر بثره نهند و اگر درد
زیاده بود مرهم افیون ضماد کنند انچه شکایت دیگر در مزاج یابند بعلاج آن پردازند و مرهم توتیا که در آن افیون بود بر زخم آن نهادن
مفید میباشد و مرهم سیٹیٹ آف لیڈ بر زخم نهادن و روغن کاربولک ڈائلوٹ هم مالیدن بر آن مفید است **فصل نهم در
زیاده شدن گوشت بینی** که قریب بمرتبه گوشت زیاده میشود و سبب آنکه غذا زیاده اینجا میرسد و این را بلغت گریک لیپ
اوما یعنی زیاده شدن شحم در گوشت سر بینی مینامند این مرض در خارج انف یافته میشود و علاجش آنست که انرا از کارد قطع کنند
فقط **فصل دهم در زیاده شدن گوشت اندرون بینی** که انرا بعربی بواسیر الانف و بلغت گریک پالی پس نامند پالی در لغت
شان یعنی زیاده کثیر است و پس یعنی رجل یعنی پا هست چونکه درین مرض سلعهای کثیره و از جاهای متعدده میوکس ممبرین انف
که محل هر یک مثل پا بران قایم دیده میشود لهذا آنرا [illegible] با این اسم موسوم ساختند بالجمله اینهم قسمی از سلع هست که از میوکس ممبرین بینی پیدا
خانه داران و از عروق دقاق پر از خون مولف میباشد که غشای مذکور و عروق مذکوره در میوکس ممبرین داخل میشوند چنان معلوم
میشود که گویا دو پالپ بینی بیمار که طبقه بالائی جلد است خرد خرد حادث شده اند **العلامات** مریض را چنان معلوم میشود که چیزی منخر را سد
منخرین آن بسته است پس برای دفع کردن آن بذریعه تنفس بار بار جد و جهد میکند و بسبب این فعل قوی ضعیف گاه گاه رعاف هم پیدا
میشود و موافق درجات زیادتی و کمی این سلعها استنشاق نسیم از منخر ماوف ناقص یا باطل میشود و مادام که عرض صغیر و قلیل است کدام تغیر در
هیئت انف پیدا نمیشود اما هرگاه مقدار آن زیاده گردد پس منخر ماوف پهنا و وسیع دیده میشود و در استخوان بینی هم وسعت ظاهر میگردد و
بسبب مسدود کردن این اشک چشم که همیشه از جانب بینی جاری میماند از جریان خود از آن باز مانده از گوشه چشم جاری میشود و از عدم
استنشاق از انف کدام بو از بوهای روائح هم ادراک نمیشود من بعد چون طبیب اندرون بینی نظر میکند پالی پس ظاهر میشود و گاهی
این سلعها خود طویل شده از منخر بیرون می آیند **العلاج** اول آله اسپکیلم در منخر انداخته به بینند که اصل سلع کجا است پس هرجا که دیده
شود آنرا از فورسپ که بر سر آن خشونت میباشد بیچ آنرا گرفته خمهای کثیره دهند تا شکسته از جای خود بیرون آید لیکن درین کندن
احتیاط از ان ضرورست که استخوانی از استخوانهای بینی که با این سلع متعلق میباشد همراه سلع مذکور وقت کندن از جای خود
بیرون نیاید و چون درین عمل خون کثیر خارج میشود لهذا باید که جمله سلعها را یکبار نه برکنند بلکه یک یک از ان بعد یک و هفته برکنند
و بعد کندن هر واحد پارچه بآب شب یمانی محلول ترکرده در منخر نهند تا بسبب آن خون هم بند شود و هوای خارج هم تا زخم رسد

فصل هشتم در مرض بینی

فصل نهم در زیاده شدن گوشت بینی

فصل دهم در زیاده شدن گوشت اندرون بینی

و چون فته زفته جلد سلعها کنده شوند و منخر از آنها صاف شود دوای تقویه مثل میوکس ممبرین گالک ایسڈ یا ٹانن یا ایسڈ یا سلفو
کینو یا سلفوفت کات سفید در منخر انداز ند یا سلوشن سلفیت آف زنک یا سلوشن شب یمانی بطور زراقه در بینی رسانند و اگر تنکچر آیوڈین
الملس و شه قطره همراه آب ساده آمیخته روزانه دو سه بار بنوشانند و تنکچر آیوڈین مذکور گرفته در یک اونس آب ساده حل کرده از ان
در منخر بذریعه زراقه رسانند انفع بود و اگر بجای آن هیزلین را شر با فوری با استعمال آرند جائیست و غرض از تقویت میوکس ممبرن
انف اینست که تا مرض باز عود نکند فقط فصل یازدهم در ورمس تیزرای بفتح واو و سکون رای مهمله و کسر میم و سکون
سین مهمله و کسر نون و سکون یای مثناة تحتانی و فتح زای معجمه و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی بمعنی کرم بینی ست چه ورمس
کرم و نیزرای بمعنی بینی ست و این مرض در بلاد بارده بسیار قلیل و در ملک های گرم زیاده پیدا میشود خصوصاً در مرض اوزینا و
آن بضم الف و سکون واو و کسر زای معجمه و سکون یای مثناة تحتانی و فتح نون و سکون الف آنست که بینی بسبب قروح نشیند و از ان
ریم و رطوبات جاری ماند و اکثر در او آخر مرض آتشک جذام اینحالت پیدا میشود همراه آن رطوبت فاسد عفن از منخرین جاری میگردد
دگاهی در اطفال خورد سال هم وقت برآمدن دندان از بینی ایشان رطوبت سفید بدبوی عفن جاری میشود و لیکن ضرورتست
که در انها هم درد بینی باشد و اینهم قسمی از اوزینا است که در بعض اطفال یافته میشود بالجمله چون اینحالت پیدا میشود اکثر دیدن
در انف پیدا میشوند السبب سبب آنست که هرگاه رطوبت عفن از بینی جاری میشود مگس کلان نیلگون که آنرا بلو باٹل فلا
بکسر بای موحده و ضم لام و سکون واو و فتح بای موحده و سکون الف و کسر تای هندی و سکون لام و فتح فا و لام و سکون الف
و کسر یای مثناة تحتانی بمعنی مگس که هم رنگ بوتل نیلگی باشد مینامند زیرا که بلو بمعنی نیلگی و باٹل بمعنی بوتل و فلای بمعنی مگس است
بر منخرین در حال خواب یا غیر آن نشسته بیضه ها پیدا بدین طریق که در موضع عفن بچه یا بیضت یا بند و زنده ماند پس نشستن آن
در منخر باین اراده بود نه برای خوردن رطوبت عفن این مگس را در لغت لاٹن مسکا و امی تو ریا بفتح میم و سکون سین مهمله و فتح کاف
و سکون الف و فتح واو و سکون الف و کسر میم و سکون یای مثناة تحتانی و ضم تای هندی و سکون واو و کسر رای مهمله و فتح یای
مثناة تحتانی و سکون الف هم نامند بمعنی مگسی که برتن انسان می آید و دی میرسد بالجمله هرگاه این مگس بیضه ها در منخر میدهد
از ان بعضی همراه رطوبت منخرین خارج میشوند و بعضی از ان بذریعه تنفس بالا میروند پس آنچه بالا رفته از ان بچه ها بوده و بیرون
آمده در میان هر دو ابرو جائیکه اصل انف است و ان مفصل عظم مقدم راس مفاصل ابرو است و اینجا اندرون استخوان گوئی یافته
میشود درین گو این بچه ها میمانند و هم در عظم اعلی که در آن دندان میباشد قریب بینی هم گوی هست در این گو هم این بچه ها
میمانند بعده از انجا در محل رحم بینی بلکه در تمام گوشت بینی اینها داخل شده عام میشوند چنانکه در منخر شتنالوی عفن که میماند
میشوند همچنین در گوشت بینی عفن هم این کرمها میمانند از این لحم عفن غذای خود گرفته کبیر میشوند تا اینکه گاهی در طول تا نیم انچ یافته
میشوند و در عرض خود در عرض ثمن انچ هشت عدد داخل میشوند هرگاه این کرمها را بعد بیرون آمدن از بینی در ظرفی داشته گو
در آن دارند تا آنها غذای خود گیرند بعد چند روز این کرمها مگس موسوم به بلو باٹل فلای میشوند العلامات اول قبل

پیدا شدن اینکه هم در بینی مرض او نیز پیدا باشد بن بعد چون کرمها پیدا شوند اذیت و ورم زیاده میشود و رطوبت عفن هم زیاد پیدا
میگردد و بعضی خلیط و سرخ میشوند و درشتگی بر آنها غالب میشود و ورم از انف تا شفتین و جبهتین و عینین و پیشانی میرسد و بر محل
پیشانی و جائیکه مبدء زوج عصب پنجم است در دماغ و در فکین و عینین درد زیاده میشود و درین درد ضربان و نخس زیاده میباشد زیراکه
از اذیت حرکت اینکرمها که در لحم انف باشند متعدد شده حرکت میکنند چون این اعضا متاذی میشوند لهذا برای دفع اذیت خون کثیر درینجا
جمع میشود و بسبب آن ضربان شرائین و تمدد در عضو و انعصار در اعصاب این اعضا پیدا شده درد با ضربان و نخس پیدا میشود و هم بند و گاه
شدت میکند و گاه کم گردد زیراکه چون اینها حرکت میکنند درد زیاده میشود و چون ساکن شوند درد هم ساکن میگردد و هیئت و صورت مریض
از زیادتی ورم و جبهه چنان متغیر میشود که احباب آنهم آنرا نمیشناسند العلاج کلارفام را بر پارچه پاشیده ببویانند که از بوییدنش فوراً
این کرمها خارج میشوند زیراکه از بوی کلارفام این کرمها متاذی و مضطرب شده برای گرفتن هوا از جای خود حرکت کرده بخارج
می آیند همچنین از بویانیدن کاربولک ایسد که بر پارچه پاشیده قریب انف گذاشته بویانند هم این کرمها خارج میشوند و اگر یک حصه کاربولک ایسد را با چهل یا پنجاه حصه آب ساده حل کرده از ان قدری قدری گرفته بذریعه زراقه در بینی سانند بسیار مفید است چه از ان کرمهای
مذکوره ضعیف و متاذی شده فوراً بیرون می آیند زیراکه بسبب کاربولک هوای عفن که بیشتر در بینی بود و دوان سبب حیات دیدان مذکوره
بود و از عفونت صاف و خالی میشود و اثر کاربولک منافی عفونت است در آن می آید ازین سبب دیدان از ان اذی میشوند و همچنین اگر
بیست قطره روغن تارپین را در یک اونس آب ساده حل کرده از ان در بینی زراقه نمایند نافع است و هم کافور خالص محلول در آب بطور در بینی بذریعه رسته
رسانیدن یا خشک آنرا سائیده نفوخاً استعمال آوردن مفید است و ایضاً الفیوشن یعنی نقوع گوشیا که بسیار قوی باشد از ان قدری
گرفته بذریعه زراقه در انف سانیدن مفید است و بهتر از همه ادویه کیلومل است چون وی گرمین آنرا بطور عطوس یا نفوخ در بینی سانند یا هم
آنرا دو تخزین بالند بالجمله ازین ادویه آنچه امثال آن آینده در تجربه در قتل و اخراج دیدان نافع آیند هر چه میسر شود باستعمال آرند لیکن هرگاه
خون از بینی زیاده جاری باشد درین وقت روغن تارپین را بهم فضل است که قاتل دیدان و هم حابس دم است بعد خارج شدن کرمها
برای حفظ آینده پنبه صاف را در آب کاربولک ایسد یا در روغن کاربولک ایسد تر کرده در منخرین نهند تنبیه

باید دانست که مناسب آن بود که از امراض بینی اول زکام را که از ورم میوکس ممبرین انف پیدا میشود نوشته شود لیکن چون که در تعبیر امراض و اغذیه بیان عادت
کتاب شرح اسباب کرده شده و در اکثر کتب طبیه عربیه عموماً زکام را از امراض راس نوشته اند اگرچه در تعبیر محل نفس شک نیست لیکن بنابر موافقت کتب
اول کتاب مخالف انها مناسب نیست لهذا اختیار کرده شد باب ششم در امراض لثه و سنان و در شقشقین و تعبیر و انهم چند فصول مشتمل است

فصل اول در تشریح اینست که دندان اجسام صلبه مرکبه اول از عظم اینکه کمینه دندان است و دوم اجسام که مشتمل حاج است آن لثه میباشد
از لحم شده است و معنی قطع اجسام متعلق است این اجسام صلب اجزای سنان است و در سر آن استخوان است آن هیئت مخروطی است
مرکب معه در لثه و قاعده آن سر جسم جا بالسویه خارج است و جسم جا جا ی مدکه چون نوعی صلبی غلیظ القوام استخوان بان کشوف از لحم لثه است میباشد
و چون این جسم جا جی باقی نماند این استخوان بدان ظاهر میشود و اندرون استخوان مغز استخوان است چنانکه در عظام دیگر بدن میباشد

و دران عصب و بند انست و همین منفذ اورده و شرائین می آیند از ثقبه که در آخر سرهای استخوان که بطور مدور در لثه واقع اند یا فته
میشود و چون منفذ استخوان لثه و عصب متورم میشود و ریم بر می آید و لثه ضعیف و مسترخی گردد و دندان متقوب میشود پس اینچه خورده
میشود از ان چیزی در لثه و ثقبه باند و فاسد میشود و از ان در دندان هم فساد راه یابد پس بسبب فساد متحرک گردد و آخر فرو افتد و ساقط شود
و محتاج قطع کردن بعمل ید نمیباشد لیکن تشریح لثه و شفتین پس آنکه لثه از سه غشا مرکب است بالای همه که ظاهر است غشای مخاطی
میباشد و زیر ان غشای خانه دار است که دران اورده و شرائین و ریشه های عصب زوج خامس دماغی که آنرا حس ازو یافته میشود
و زیر این هر دو غشائی است ریشه دار که بر جمیع عظام بدن محیط میباشد اما شفتین پس مرکب اند از غشیه و عضلات و اورده
و شرائین و شظایای عصب انچه ظاهر و در خارج بود غشای میوکس ممبرین است و زیر آن غشای خانه دار است که دران عروق
و شرائین اند و زیر آن عضله است و در شفتین شرائین صغار و خون زیاده است و زخم آن زود ملتحم میگردد و دران ریشه های
عصب زوج خامس سابع دماغی هر دو آمده اند که بسبب آنها احساس و حرکت از آنها صادر میشود و حس در شفتین زیاده است
فتذکر **فصل دوم در ضعف الاسنان** و علاجش آنست که ادویه مقویه سنون و مضمضه باستعمال آرند مثل اینکه اگر
بیمار از شراب مجتنب باشد عرق گل را با آب حلکرده مضمضه سازد و اگر مجتنب نباشد تنکچر مرکی بست قطره را در آب حلکرده مضمضه سازد
ایضا الم شب یمانی ذه گرین نا سیاده که یک اونس بعد حلکرده مضمضه سازد ایضا الم سماگه صاف شی گرین در آب ساده که یک اونس بود
حلکرده مضمضه سازند و اگر هر سه دوا را با هم آمیخته مضمضه سازد اقوی میباشد **فصل سوم در دود الاسنان** باید دانست
که در کتب طبیه عربیه همین اسم نوشته اند لیکن بقول اصحت صحت ما نیست چرا که تشریح سابق دانسته میشود که در دندان خلا ص لیاقت پیدا
شدن کرم نیست چرا که مرکب است از جسم زجاجی و استخوان لیکن انچه اطبا را در غلط انداخته اینست که گاهی در منفذ استخوان دندان و آن
ورم پیدا میشود و بسبب آن لثه هم متورم میگردد و در دندان درد عظیم پیدا میشود بعد هم از راه لثه و دندان بر می آید و بسبب آن
در دندان ثقبه حادث میشود و ریشه های ریم از ان ثقبه که بر می آید آنرا مردمان دیدند و گمان بردند که کرم افتاده بود و از
ثقبه دندان و صورت ریشه ریم در غلطی افتادند لیکن در تشریح تحقیق ثابت نشده **فصل چهارم در صریر الاسنان**
اینحالت اصل مرض دندان نیست بلکه از علامات امراض است اکثر اطفال را وقتیکه در شکم ایشان کرم پیدا شده باشد یا بد هضم
بود یا کدامی مرض شکم بود اینحالت عارض میشود و چنین وقت برآمدن دندان اطفال و هرگاه ورم در غشائی دماغ ایشان بود
یا در سر طفل آب کثیر پیدا شده باشد یعنی آن متغیر شده باشد اینحالت عارض میگردد و بحسب عادت هم اینحالت عارض میشود علاج اول بدریافت سبب
کوشند بعده بتدبیر ازاله آن مشغول شوند **فصل پنجم در ضرس الاسنان** آنحالتی است که بعد ملاقات حموضات و غیره از دندان عارض
میشود و آن یا خارجی بود که از خوردن اشیائی ماکوله و مشروبه عارض شود یا داخلی مثل آنکه از آمدن قی حامض پیدا شود و
اول ترک استعمال آن ضرور و در ثانی احتراز از قی بحسب امکان ضرور است انچه حموضت معده را دفع کند بنوشانند مثل
سودا یا منگنیشیا یا پتاس یا آبیکه در آن طین قیمولیا را حلکرده باشند صاف کرده بنوشانند تا در شکم شئی حامض پیدا نشود و نیز

چیزیکه بدندان حاصل شده قدری پنیر مضغ کنند و همچنین کمرک که میوه مشهور است هم برگ خرفه سبز و هم نمک بریان خائیدن بسیار مفید میباشد فصل ششم در لثه دامیه یعنی خون آمدن از بن دندان این بچند سبب باشد یکی آنکه در لثه ورم خفیف عارض شود و ملایم گردد و ازان بسیار اندکی درد در لثه محسوس شود و چون دندان را اصابت کند عروق صغار گسسته شوند دوم اینکه هرگاه جسم سخت مثل آهک بر دندان پیدا میشود ازان اکثر لثه پیش گرد آن پیدا گردد و ازان خون جاری شود و هرگاه آن جسم صلب را برآرند ازان لثه پیش برطرف میشود و گاهی جریان خون از بن دندان بسبب فساد خون عارض شود و ازین گاهی اینقدر خون خارج میگردد که بیمار هلاک شود علاج شب یمانی در آب جالکرده ازان مضمضه سازند و همچنین آب آهن در آب جالکرده ازان مضمضه سازند و این علاج عام برای آمدن خون دندان است اما هرگاه بسبب فساد خون بود آب آهن در آب جالکرده هم بیمار نوشانند زیراکه ازو دو فایده حاصل شوند یکی آنکه آب آهن خون عروق را تقویت میبخشد دوم جریان خون را بند هم میکند فتذکر فصل هفتم در استرخاء لثه اسباب آن متعدد اند اول از جوشش دهن که بخوردن سیماب در لثه استرخی و ضعیف میشود دوم بسبب اصل مرض آتشک استحالت پیدا میشود سوم از هوائی بد که موجب تپ لرزه بود حادث شود چهارم هرگاه خون رقیق و خراب شود و سرخی آن کم گردد هم استحالت پیدا گردد پنجم هرگاه در لثه اکال پیش از سرعت گردد از هم لثه مسترخی میشود ششم هرگاه بر دندان جسم سخت آهکی پیدا شود هم این شکایت ظاهر شود هفتم هرگاه از فساد خاص یک دندان اکال پیش در لثه پیدا شود و استحالت حادث میشود علامات آنچه از جوشش دهن باشد بران جوشش دهن آنچه از آتشک بود خود این مرض و آنچه از فساد هوا بود بران تپ لرزه و آنچه از فساد خون بود بران علامت فساد خون و آنچه از ورم عام لثه باشد بران ورم عام آن و آنچه از حجر بود بران حجر و آنچه از ورم خاص لثه که از فساد خاص یک دندان بود ورم خاص آن دلالت میکند ازان میتوان شناخت علاج موافق هر سبب بازاله سبب خاص کوشند و علاج عام این است که سلوشن نایتر سلوقلیل الوزن برلثه بهند و شب یمانی در آب جالکرده ازان مضمضه سازند و همچنین آب آهن در آب جالکرده بآن تمضمض مفید است و مکی و شب یمانی باهم سائیده بطور سنون برلثه و دندان مالند و تغرغر سیل در دهن مضغ کنند یا آب سائیده ازان مضمضه سازند فصل هشتم در وجع الاسنان درد دندان بچند اسباب است اول از ملاقات چیزی بارد بالفعل باشد مثل برف دوم از خوردن ترشی سوم هرگاه در معده ترشی حامض پیدا شود چهارم هرگاه هوای سرد بآن رسد ازان درد پیدا شود چنانکه در اعضای دیگر ازان درد حادث میشود مثل عصابه زیراکه اینجا هم همان عصب آمده پنجم هرگاه اندرون استخوان دندان اکال پیش پیدا شود ششم هرگاه در دندان نقب افتد هفتم هرگاه قند سیاه خورده شود ازان هم در دندان و رم لثه عارض میشود و سبب این است که فی الحقیقت دندان ضعیف است هر سرد و گرم متاثر میشود و آن ضرر میرسد علامت آنچه از رسیدن بارد بالفعل بود تقدم آن برد دگواه بود و همچنین آنچه از خوردن ترشی یا از پیدا شدن آن در معده بود وجود هر یک ازان شاهد خواهد بود و آنچه از رسیدن هوای سرد بود آن فی الحقیقت اکال پیش خفیف لثه باشد که ازان هم پیدا چنانکه در ورم اصل الاذن هم می افتد و هم بعد رسیدن هوای سرد حادث شود و آنچه از ورم استخوان دندان باشد بآن ورم لثه و درد که اندرون لثه زیاده محسوس شود دلالت کند و آنچه از خوردن قند سیاه افتد بر آن هم تقدم سبب گواهی دهد و آنچه

فصل ششم در لثه دامیه

فصل هفتم در استرخاء لثه

فصل هشتم در وجع الاسنان

بسبب ثقبه دندان باشد در آن خود ثقبه محسوس باشد علاج اول آنچه اسباب اختیاری باشد آنرا ترک کنند مثلاً از شی بارد
بالفعل احتیاط کنند و همچنین شی قند سیاه نخورند آنچه از ملاقات برف است خود زایل میشود و آنچه از خوردن ترش شی است آن علاج
ضرس نمایند و آنچه از ترشی معده باشد در آن سوده و سکنجبینا خورانند و آنچه از رسیدن هوای سرد است در آن نمک سائیده با سبوس
گندم گرم کرده بر رخسار بندند و چونکه درین الفعل ورم هم میشود لهذا باید که درمیان هر دو دندان نشتر اندازند و قدری از آن محل را
شگافند تا دو سه قطره خون برآید زیرا که از سردی اینجا هم بر بیخ دندان خون زیاده جمع میگردد و ازان ورم پیدا میشود و چون خون زاید
خارج شود ورم برطرف میگردد و ازان درد هم دفع میگردد و بعد برآمدن خون از آب گرم مضمضه سازند و عرق افیون یعنی لاادنم
بآب حل کرده مضمضه سازند و همچنین مضمضه عرق مرکی که کنگهبر است بآب نافع است آنچه از ورم منفذ استخوان دندان باشد در آن هم زیاده
پیدا میشود و در لثه زیاده ورم بود درین قسم دوام که ورم زیاده نباشد آنچه در علاج درد دندان که بسبب رسیدن هوای سرد بود نوشته
شد و بالا مذکور شد همان تدبیر بکار برند و هرگاه ورم زیاده گردد و ریم پیدا شود از نشتر لثه را قریب بیخ دندان شگافته ریم برارند و چون
بعد آن درد دندان دفع شود برای تقویت لثه تدبیری که برای دفع ضعف آن نوشته شد بکار برند و اگر ریم پیدا نشود و درد دندان
چند روز بماند و ازان معلوم شود که ناسور شده و عصب فاسد گشته و این اول موت فساد دندان است اینگاه او مثل شی خارجی بیجا
بیکار در لثه است پس این وقت بجز قلع دندان علاجی نیست آنچه بسبب ثقبه دندان باشد در آن باید که اول ثقبه را از اندرون صاف
کنند تا آنچه در آن از بقیه طعام و رطوبات فاسده است خارج شود بعده پنبه بر سر میل پیچیده آن ثقبه را صاف و خشک کنند پس تیزاب
امونیا که بسیار تیز است با پنبه آلوده بکمال چالاکی و سرعت از سر میل در ثقبه نهند تا اثر آن بگوشت لثه و زبان نرسد الا جای که رسید آنجا سوزش
و دردناک خواهد شد وقت نهادن آن بیمار را حکم کنند که نفس اندک کشد الا تیزی آن در ریه رسیده و ریه و ورم میوکس ممبرین
خواهد شد چون در ثقبه این دوا رسانیده فارغ شوند آنزمان نفس کشیده شود و ازین تدبیر درد دندان زایل میشود و هم کافور با افیون آمیخته
در ثقبه نهادن مفید و کلوروفارم با هم آمیخته پنبه بآن آلوده در ثقبه نهادن مفید است کریاسوت که روغنی است با پنبه آلوده
در ثقبه نهند و کاربولک ایسد با پنبه آلوده در ثقبه نهادن هم نافع است یکی آنکه هم دندان را صحت بخشد و هم آنکه ریشه های عصب را
که در ثقبه اند بیکار میکند و بسبب آن علیل از رسیدن هوا ایذا نمیشود واضح باد که اگر ثقبه دندان باقی ماند باز در آن درد میکند
و ازان بسوی قلع دندان محتاج میشوند لهذا در آن اهتمام زیاده کردن ضرور است تا دندان از قلع محفوظ ماند و درد عود نکند لهذا باید که
سیماب و نقره را باهم یکذات کرده در ثقبه پر کنند و اگر طلا و سیماب یکذات کرده ازان پر کنند از آن هم نیکوست تذکر فائده هرگاه جسم
زجاجی که بر دندان است زایل شود و استخوان بیرون آن باقیمانده مکشوف شود آنزمان قدری استخوان هم از گوشت لثه بیرون می آید
درین وقت از رسیدن هر چیز درد در دندان عارض میشود هرگاه چنان ظاهر شود پس اگرچه علاجش قلع دندان است اما تا ممکن شود تدبیر دیگر
نمایند و آن بهتر ازین نیست که اصل کاسنگ نقره بر استخوان نهند که مفید است و فوراً از آن درد دندان برطرف میشود و آنچه از خوردن
قند سیاه است در آن مسهل نهند و سوده و سکنجبینا خورانند تا آنچه حامض ازان پیدا شد لاشی گردد و درین صورت مضمضه کردن از آنچه

سفیدی از دهان برطرف شود و جهت دفع ساختن سرخی دهان چهار گرین کاشک نقره در یک اونس آب حل کرده وقتیکه طفل بگریه
دهن کشاید در دهن از قلم موئین آلوده کنند و اگر زخم تا گلو باشد تا آنجا این دوا را رسانند و هیچ خوف نکنند و در باره طفل احتیاط نمایند
که شیر غیر مادر را خوب صاف کرده بنوشانند و اگر یک حصه آب آهک و دو حصه شیر گاو یا بز باهم آمیخته بنوشانند برای دفع ترشی معده مفید خواهد
لیکن این وقتی لائق است که شیر حیوانات نوشیده باشد و اگر فقط شیر مادر یا شیر مرضع نوشیده باشد با وجودان هم ترشی در معده زیاده بود گاه
گاه آب آهک قاشقی قدری بنوشانند در علاج جوانان بهر تقویت خون نمایند از آب آهن کنین خصوصاً هرگاه در آن اسهال بسبب هم بان معده
شده باشد در این قسم تنگیچر ویرب یک درهم در دو اونس آب ساده حل کرده بنوشانند و ویرب میگنیشیا همراه سوده یا گرگریسن پودر مخفی
سفوف گرگریسن همراه آب صاف بنوشانند لیکن هرگاه برای حبس اسهال دهند مقدار خوراک از دو گرین تا بست گرین برای جمیع از
معتدل الخلقه باشد و اگر برای آوردن اسهال دهند از یک درام تا یک نیم درام بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و چون قلاع کبار
بار جمیع شود دو گرین کنین و سه گرین بسمتھ صبح و همین قدر شام بخورانند و کلورائیڈ آف پوتاس و ده گرین با آب حل کرده روزانه سه بار
نوشانند چونکه در این مرض غذا هضم نمیشود لهذا باید که غذای سبک سهل الانهضام خورانند الا از خوردن غذای سخت هیچ کس
پرهیز کند ورنه معده را تکلیف عظیم خواهد رسید پس شیر را با آب ممزوج کرده بنوشانند یا آرد روٹی ساگودانه وغیره اغذیه که ملایم و سبک
خورانند و شوربای سبک دهند و درین مرض چون سبب فساد خون هست لهذا تبدیل هوا ضروریست و در هوای صاف بیمار را دارند
سلوشن کاشک نقره قوی که ده گرین کاشک نقره در یک اونس آب صاف حل کرده باشند در دهن طلا کنند و حبل کاشک نقره
هشتم حصه گرین با مغز نان یا آرد گندم با آب خمیر کرده حب بسته وقت خلای معده بخورانند تا که هیچ کس پیمبرن معده اثر کاشک
نقره بسیار همراه استعمال کاشک نقره نمک معده نرسانند و الا اثر کاشک نقره ضایع خواهد شد آنچه در کتب عربیه طبیه در علاج قلاع
گرفتن فصد را نوشته اند غیر صحیح و سخت نامناسب نیست زیرا که بر کمزوری خون زیاده معین خواهد شد فقط **فصل دوازدهم قلع الاسنان**
پیشتر نوشته شده که هرگاه در دندان اطفال بیشتر فساد پیدا کرده بیخ آن کم میشود حتی که بسیار قلیل در لحم لثه میماند آنزمان دندان میافتد
و همچنین هرگاه لثه کم شود و از آن بیخ دندان بیرون آید دندان ساقط میشود حاصل اینکه هرگاه دندان از غذای خویش نرسد بیخ آن متضرر
میشود و دندان می افتد هرگاه فساد در دندان لثه چنان باشد که برای آن قلع دندان ضرور شود پس این وقت از کلبتین برای
هر دندان جدا جدا برای سهولت قلع ساخته شده قلع کنند و از دوازده سال قلع دندان ننمایند که هیچ کس پیمبرن هان ضرر میرساند فقط **فصل**
سیزدهم در ذهاب ماء الاسنان این مرض بخوردن اشیای صلب حادث میشود و همچنین از قطع کردن اشیای صلبه از دندان
پیدا گردد و زیاده آبداری دندان باعث میرود و از خوردن آهک هم همراه تنبول هم پیدا میشود زیرا که او جسم جاجی را که بر دندان نشست
می باید ور رفته به صدمه را عارض میشود که آبداری کم میشود علاج دشوار است تا ترک سبب اسباب است **فصل چهاردهم**
سیلان لعاب از دهان اکثر اطفال را وقت شروع برون زدن دندان عارض میشود و از خوردن سیماب هم پیدا میگردد و هرگاه
گلو نقل حشن ورم شود و بسبب آن از دراو رطوبات دهان بند گردد هم اینحالت عارض میشود و از خواب گران و تقبیل هم پیدا

میگردد و چه در این وقت هم اندرا و موقوف میشود و هرگاه بیهوشی در امراض دماغیه مثل سرسام القوه عارض گردد سیلان حالت دشوار میشود و هم در سن پیری این حالت عارض میشود و هرگاه در شکم کرم پیدا شود عارض گردد لیکن این خواب اکثر وقت شب باشد علاج حسب سبب علاج کنند

فصل پانزدهم در تشقق الشفة یعنی ترقیدن لبها از هوای سرد و خشک زیاده این مرض عارض میشود و گاهی از ترشی معده دانه خورد بر لب افتد چنانکه در زکام و در تپ و بر کناره منخر افتد و گاهی در مرض تپ تشنگ میشود علاج آنچه از هوای سرد باشد در آن کافور یا مرهم کافور بر لب مالند یا گلیسرین مالند و اگر زیق نشود کاستک نقره یعنی سلوشن آب حل کرده بر آن نهند گاهی در وسط شفة سفلی شگاف پیشانی هر دو شقها این شگافتگی پیدا شود علاجش آنست که وقت شب این شگافتن ریشه از پارچه نازک آلوده اندرون لب هم پر کرده خواب کنند که صبح صحت حاصل خواهد شد

فصل شانزدهم در ورم الشفة گاهی در شفة سفلی ورم زیاده میشود و سببش آنست که در تنفس که ریشه سفید است اگر آن شق عارض میشود و سبب آن در لب و موت بعض خلط خرابی تر داده میگردد و پس برای اخراج آن جسم فاسد طبیعت هم پیدا میکند خون یا ده میشود و سه چهار جا در لب شگافته هم خارج میشود چنانکه در سرطان از مقامات کثیره هم خارج میگردد و با دوام که این فساد برطرف نشود صحت حاصل نمیشود و گاهی بسبب تغیر معده پیدا میشود ترشی در آن این مرض پیدا میشود لیکن خفیف بود و هرگاه دندان بر لب افتد و از آن لب زخمی گردد هم ورم در لب پیدا میشود و هرگاه مرض کینسر در لب افتد هم ورم پیدا میشود علاج موافق هر سبب با ازالت آن کنند

فصل هفدهم در پارونکیس است و آن بفتح بای موحده فارسی و سکون الف و ضم رای مهمله و سکون واو و فتح نای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و کسر کاف هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم پر اوتید گلاند است یعنی غده سولد خاب دهن این غده هستند که آب در دهن پیدا میکنند چند غده اند اول پر اوتید گلاند بفتح بای موحده فارسی و سکون رای مهمله و ضم الف و سکون واو و کسر تای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و سکون دال هندی و آن قریب گوش در رخساره است لهذا این نام کرده شد چه اوتس یعنی گوش است و پارا بمعنی قریب است و مراد از آن قریب گوش است دوم از آن غده موسوم سب مکسلری بفتح سین مهمله و سکون بای موحده و فتح میم و سکون الف و کاف و کسر سین مهمله و سکون لام و فتح الف و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی است و سب یعنی زیر و مکسل بمعنی فک یعنی زیر فک زیر فک اسفل یافته شود و اسم دوم از آن است که زیر استخوان فک اسفل یک غده است سوم از آن موسوم سب لنگوال است بفتح سین مهمله و سکون بای موحده و کسر لام و سکون نون کاف فارسی و فتح واو و سکون الف و سب یعنی تحت است و لنگوا بمعنی زبان است و این غده هم در تحت زبان در زنخ یافته میشود جایی که حد فک اسفل در عظم فک اسفل دیده میشود و این غده ها رطوبات در دهن میریزند که غده قریب گوش رطوبت خود را قریب ضرس اول که متصل نواجذ است میریزد بذریعه مجری کبیر خود که از مجاری صغار است پیدا و غده که قریب استخوان فک اسفل تحت آن یافته میشود زیر زبان در هر دو پهلوی آن از مجری واحد رطوبت خود را میریزند و غده که در زنخ پس استخوان فک اسفل زیر زبان واقع است رطوبات خود را جایی که سر زبان بالای دندان زیرین متصل میشود آنجا از دهن های مجاری صغار خود که در عدد از هشت عدد تا بیست عدد باشند میریزند و سبب حدوث مجری در هر دو غده اول و ثانی آنست که آن هر دو آب

وهیپوگلس زبان حس نیز یاده است که از اینجا چار دبار ده وشیرینی حامضی را ادراک احساس میکنند اما ذایقه تلخ اینجا مدرک نمیشود زیرا که
عصب که آن از زوج هشتم آمده بر آخر زبان منفرش است ذایقه تلخ در آخر زبان مدرک میشود زیر هیپوگلس هیپوگلس غشای خاص
دار است وزیر آن عضله است که لحم آن خودلا میم است ریشه های اعصاب زوج نهم و زوج خامس و زوج هشتم در آن مدغم اند و ریشه‌ها
اعصاب زوج نهم از هر دو جانب یمین و یسار در عضله آمده‌اند و بسبب آنها همه حرکات لسانیه پیدا میشوند و انها قوت حرکت در زبان
می آرند و از اعصاب زوج خامس و زوج هشتم قوت حس از دماغ در زبان می آید لیکن از اعصاب زوج پنجم چار دبار دو حلاوت و لین و ذایقه
ترش و شیرین را ادراک و احساس میکنند از عصب هشتم ذایقه تلخ را ادراک میکنند و دو شریان عظیم که خون را از دل گرفته بسوی آن
از هر دو جانب یمین و یسار حلق بالا میروند و از هر یک از آن شاخی در راه رسته و بر رخسار آمده از این شاخ های شریان عظیم که
در رخساره با آمده‌اند از هر شاخ یک شریان است از جانب یمین و یسار یک یک شریان در زبان میشود و از این دو شریان در زبان خون
پیدا شده بیرون آید باوریدها که از دماغ آمده بسوی دل میرود متصل شده از دل میرسد زبان با استخوان نخع بذریعه عضله
مرتبط و مضبوط است لمات مرکب است از هیوگلس هیپوگلس و بعض پیشهای عضل از هیوگلس هیپوگلس کامم متعلق است و علق عبارت است از
فضای که در آن قصبه ریه مری منشعب میشود و ابتدای آن از لمات است و انتهای آن تا قوره است فقط **فصل دوم**
در شقوق لسان یعنی ترقیدن زبان آن را انشقاق اللسان گویند و آن بچند سبب افتد اول از تشنگ که از آن بسبب خون زبان شگافد
دوم بسبب دندان هرگاه بعض از اجزای آن جا جا از آن شکسته شود و بعض چنان جا و تیز باقی ماند که از آن زبان ملاقات جاها که از آن با
زخمی شود و شگافته گردد و اکثر اینحالت بدندان طواحن یا ده عریض بدندان عارض میشود که بعد شکستن هم چیزی از آن باقی میماند که فقط ها
زبان از آن شگافته میشود سوم از ترشی که در معده پیدا میشود زبان شگافته میشود لیکن زیاده از آن هم بر کناره زبان ظاهر میشود
چنانکه در سبب ثانی شگاف می افتاد چهارم آنکه بسبب سرائی اینرز زبان شگافته شود و سرائی آتشرز و آن مرضی است که بر جلد بدن
می افتد و آن سرخی است که اول ظاهر شود و بعد از آن بر آن غلسی می افتد پس هرگاه این مرض بر زبان افتد از آن زبان شگافته شود
علامات آنچه از مرض تشنگ است علامات مرض تشنگ آن اول بوند و این از علامات آخر این مرض است و اکثر بعد زوال مرض
تشنگ اینحالت عارض شود پس تقدم مرض تشنگ ان اول بود آنچه بسبب دندان است بران بعد تفقد اسباب شکستن بعض اجزای
دندان و باقی ماندن بعض اجزای آن کج و تیز باشد مشاهد بود و آنچه از ترشی معده بود بر آن ترشی معده و خرابی هضم وارد و نفخ ترش
و عدم وجود دیگر اسباب مرض شاهد باشد آنچه بسبب سرائی آتشرز بود در آن سختی زبان و قبل آن ظاهر بود و جائیکه در آن مرض آ
آنجا سفیدی می افتد و کناره های سفیدی دندانه دار بوند و هرگاه سفیدی را دور کنند فقط سرخ زیر آن نمودار شوند **علاج**
عام برای این مرض نیست که سلوشن کاشک نقره که در آن ده گرین جوهر کاشک نقره در یک اونس آب مقطر حل کرده باشند بمقام
شگافتگی زبان نهند و اگر زخم عمیق بود جوهر کاشک نقره بر زخم نهند و گنگچه مرکی آب حل کرده از آن مضمضه سازند یا این زن که چه مرکی
یک حصه آب ده حصه تخینه مضمضه سازند بعده آنچه از تشنگ است برای آن ایوڈائیڈ پتاسیم پنج یا ده گرین همراه سارساپریلا یا نقوع

انقوع حلکرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و آنچه بسبب دندان است دندان موذی را بشکنند یا اجزای آنرا که بسبب تیزی خود
بزبان اذیت میرسانند از سوهان آهنی چنان برابر کرده دهند که بزبان اذیت نرساند و آنچه از ترشی معده است در آن پتاس
کاربناس از ده گرین تا پانزده گرین در آب حلکرده یک دو ساعت بعد غذا یکبار بخورانند و اگر دوبار معتاد بخوردن غذا باشد دوبار
روز و شب همین وزن بخورانند یا دو سه پنج گرین سوڈا کاربناس ده گرین بخورانند یا میگنیشیا کاربناس و ربرب با هم آمیخته
بعد دو ساعت بر خوردن غذا خورانند و اگر قبض شکم بود پل ریای کمپونڈ پانزده گرین بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا اجابت
لین شود و همچنین سفوف جیلپ کمپونڈ از سی گرین تا چهل گرین بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا اجابت شود و آنچه از ملریا نیز
بود در آن اکسٹرکٹ کینیای صاف یعنی حصه یک گرین در خمیره آرد گندم یا بالائی که آنرا سر شیر گویند حب بسته یک یک حب بعد چهار چهار
ساعت بخورانند یا عرق سم الفار بعد چهار چهار ساعت دو سه قطره همراه آب ساده بنوشانند بالای غذا و هرگاه بعد استعمال آثار ضرر
آرسنک ظاهر شوند و آثار این هستند که در چشم سرخی ظاهر شود و درد سر عارض گردد چنانکه در زکام میباشد و در بول سرخی ظاهر
گردد و در گرده و مثانه سوزش پدید آید و گاه گاه اسهال پدید آید آنزمان تا زوال این آثار و اعراض استعمال عرق سم الفار ترک
کنند لیکن چون اکثر همراه این مرض تشنگی میباشد پس اگر تشنگی بود ایام خالی از استعمال سم الفار آیوڈائیڈ پتاس سارساپریلا یا
انقوع ببلیل بنوشانند و هرگاه آثار ضرر سم الفار بر طرف شوند باز حسب عرق سم الفار بدستور سابق بعد غذا بنوشانند

فصل سوم

در جفاف لسان این حالت فی الحقیقت علامت است خود مرض نیست اکثر در حمیات بسبب جوش خون عارض میشود زیرا که
در آن وقت میوکس ممبرین رطوبت خود پیدا نمیکند چه خون بسبب گرمی در عروق بسرعت میرود و قرار نگیرد تا رطوبت از آن جدا
شود و خون هرگاه در عروق آهسته میرود و در آن جوش نبود میوکس ممبرین رطوبت زیاده پیدا میکند و از خوردن نشه هر قسم هم
خشکی در زبان میشود و سبب آن هم جوش خون است و گاهی زبان عظیم شده از دهن برآید از رسیدن هوای خارجی خشک میشود
و از هوای گرم هم خشک و نیز زیاده آمدن عرق و بول و کثرت شکم اسهال هر قسم خواه بذریعه خوردن مسهل بود یا بطور مرض چنانکه در هیضه
بود هم زبان خشک میگردد زیرا که آب از خون جدا میشود بالجمله هر سبب که خشکی زبان باشد تدبیر ازاله آن نمایند و تدبیر عام این است که
بهر گونه که ممکن باشد زبان را تر دارند و آب تمر هندی و آب آلو یکجا بنوشانند و از آب بار بار مضمضه کنند

فصل چهارم

در تمتمه خامی لسان گاهی خلقی بود و سبب آن دماغی باشد و این لاعلاج است و گاهی بسبب فالج عام بود و زبانی سبب آن
فالج خاص باشد و آن چنان است که از جائیکه عصب محرک زبان برای نطق از دماغ رسته است آن مبدء عصب خاص فاسد و ملائم
شود و از آن عصب ضعیف و بیکار گردد و کار خود وا نکند و گاهی زیر زبان قریب بیخ آن آنچه میوکس ممبرین مجتمع شده میان
و آن را حضان زبان میگویند آن از جای خود سبقت کرده زیر نوک زبان پیدا شده باشد و این حالت در اطفال نو مولود مشاهده
میشود و باین حالت طفل پستان نگیرد و شیر نخورد و از بین الناس میشود که این طفل کلام فصیح نخواهد کرد و این پیش آمدن میوکس
ممبرین گاهی چنان زیاده بود که طفل از غمز پستان و خوردن شیر عاجز بود و گاهی چنان کم باشد که مادام طفل بزرگ نشود و ندانش

فصل سوم در جفاف لسان

فصل چهارم در تمتمه خامی لسان

بروز نکنند و در گریه زبان بیرون نیارد معلوم نمیشود علامت آنچه از فالج عام باشد برآن خود فالج شاهد بود و آنچه از ملایم شدن عصب خاص بود در آن عقل و حواس سالم بوند و زبان قوی بود لیکن تکلم بخوبی ممکن نشود بخلاف فالج عام که در ان در زبان قوت نباشد و آنچه بسبب زیاده شدن میوکس ممبرن بود که زیر زبان است برآن زیادتی آن گواهی دهد علاج آنچه از فالج عام است علاج آن کنند و آنچه از فالج خاص است در آن علاج تندرستی نمایند یعنی غذای خوش خورانند و کنین با آب آهن دهند و در هوای صاف دارند و آنچه از میوکس ممبرن است در آن علاج اینست که آنرا ببرند لیکن چونکه شریان که در زبان آمده از بیخ آن آمده پس بسیار احتیاط نمایند که وقت قطع شریان قطع نشود و الا بیمار هلاک خواهد شد پس درین وقت اول زبان را بالا کشند بعد میوکس ممبرن را از ان جدا کرده ببینند که روشنی زان پیدا خواهد شد چون میوکس ممبرن خالی از شریان نظر آید آنرا از مقراضیکه برای اینکار موضوع است و آن مقراضی است که بر سر هر تاب آن نیز اینقدر و از آهن مثل صوت دال نخود ساخته است ببرند تا زخم بزبان نرسد و وقت بریدن ملحوظ دارند که سر مقراض بسوی زیر زبان مایل باشد بسوی زبان بلند نشود تا شریان از قطع محفوظ مانند فقط

فصل پنجم فی الصبی ذوالبطی کلامه

کدام صبی جلد کلام میکند و کسی تا دیر و سال ها کلام نمیکند اصل سبب سرعت و بطوء کلام هرگاه بسبب زبان نباشد قوت و ضعف دماغ است علاج تندرستی کافی است

فصل ششم در ثقل لسان

این مرض گاهی بسبب فالج عام بدن باشد که نصف زبان هم با آن مفلوج شود و گاهی بسبب تشنج عضله محرک لسان باشد گاهی بعد سرسام هرگاه دماغ نرم گردد و از ان عصب محرک ناقص شود و از ان این مرض پیدا شود و گاهی بسبب میوکس ممبرن حادث گردد هرگاه آن تا نوک زبان رسیده و قصیر باشد علامت آنچه بسبب فالج عام باشد برآن فالج شاهد بود و آنچه بسبب تشنج بود در آن زبان و لب و رخساره هم متشنج باشند بار بار حرکت بصورت اختلاج که مرکب با تشنج بود در عضلات چهره ظاهر شود و آنچه بعد سرسام پیدا شود از ملایم شدن دماغ و آن سبقت مرض عام و هم با ثقل لسان ثقل سامعه بود بلکه کیفیت جنون ظاهر باشد و بیمار خود را بادشاه یا صاحب اقتدار و دولت پندارد و در بدن او آثار کمزوری ظاهر باشد و عضلات وجهه ضعیف باشند و آنچه از قصر میوکس ممبرن بود در آن زبان کوتاه و قصیر باشد و نوک زبان با گوشت زیرین خود که در حلق متصل است چسپیده بود و بسوی کام و فک اعلی بلند نشود علاج در فالج عام علاج فالج کنند و در مجی علاج تشنج نمایند لیکن درین قسم از علاج تشنج زیاده فایده حاصل نمیشود یعنی مرض از علاج کردن با دویه زایل نمیشود بلکه از قطع کردن عصب محرک لسان این تشنج دفع میگردد زیراکه این مرض بسبب عصبی است که از نخاع رسته و اندرون دماغ رفته و از آنجا نازل شده بازبان رسیده و آنرا زیر هر دو زایده فک اسفل که قریب بن هر گوش اند بالای گلو اند کارد قطع میکنند و آنچه از ملایم شدن دماغ پیدا میشود لا علاج است در آن علاج مولد صحت و مقوی بدن کنند و آنچه بسبب میوکس ممبرن افتد علاج آنهم قطع آنست و طریقه آن در بحث بستن زبان گذشت از آنجا دیده موافق آن بعمل آیند

فصل هفتم در عظم لسان

و آنرا بلغت لاطین گلاس انگریزی یعنی ورم زبان نامند چه گلاس بکسر کاف فارسی و فتح لام و سکون الف و سین مهمله بمعنی زبان است و این سبب همی افتد یکی آنکه مقدار او زیاده شود و آن مثل ورم بی حمی بود که از زیاده رسیدن غذا گوشت آن زیاده میگردد و آنرا بلغت انگریزی هایپر ترفی آف تنگ یعنی زیادتی مقدار زبان نامند چه هایپر بمعنی زیادتی و ترفی بمعنی مقدار و تنگ بمعنی زبان با هندی و سکون نون

فصل پنجم فی الصبی ذوالبطی کلام
فصل ششم در ثقل لسان
فصل هفتم در عظم لسان

کافقاری یعنی نیان است دوم بسبب ورمیکه در زبان افتد و با آن حمی هم باشد سوم اینکه مثل خراج و دمل که در جمیع اعضای بدن میشود
در آن هم این قسم حادث شود و ریم پیدا کند آنرا ببیس آفت تنگ یعنی دمل زبان بینامند علامت آنچه بسبب زیادتی لحم لسان
افتد گاهی اینقدر زیاده میشود که زبان از دهان بیرون می آید و علاجش با دویه غیر ممکن بلکه از کارد گوشت آنرا ببرند و کم کنند تا زبان اندرون
دهان رود و دو طریقه قطع آن اینست که اول چند جا از سوزن خیط در زبان انداخته بار نار بعده جائیکه خیط است آنرا گذاشته [illegible]
قطع کنند و بعد قطع آن خیطها را از زیر و بالا باهم گره کرده دهند تا زخم قطع بند و وی صحیح شود و آنچه ثقل لسان یا حمی بود و آن اکثر از خوردن سنگ
سیماب میشود و ازان لعاب زیاده از دهن می آید کلام بدشواری میکند خوردن طعام و نوشیدن آب متعسر باشد بلکه تنفس هم دشوار
بود و بار بار غرغره کردن گلو مریض هم از بیرون ممیکند و علاجش اینست که آنچه خط مستطیل در وسط زبان است موازی آن بسیار عمیق
نشتر زخم کنند بقدر خط مستقیم لیکن قدری عمیق تا [illegible] آن سد که از آن آب و خون خارج شد در دو سه روز زبان صحیح
و آنچه از بر آمدن خراج یا دمل بود در ان نشتر زده ریم چرک آن ریزند و مرهم دفع شده صحت حاصل شود **فصل هشتم در تضفیع اللسان**
و این را بزبان لاطین رانولا گویند یعنی ضفدع خورد میگویند چه ران بفتح رای مهمله و سکون الف و نون ضفدع و لا بضم لام [illegible]
تحتانی و سکون و فتح لام [illegible] کوچک است آن علامتش زیادتی است که زیر زبان ظاهر شود و آن گاهی در هر دو طرف زبان یک
طرف زیر زبان می افتد و [illegible] آب غلیظ مملو است این آب بسیار غلیظ مثل لیچ میباشد [illegible]
زبان که در زنخدان [illegible] مثل اعراض دهان مذکور شده که از آنجا آب دهان میریزد چون
مجاری آنها بند شوند آبیکه در دهان میریزد در همان مجاری جمع میشود و آنها وسیع و عظیم میشوند علاجش اینست که از کارد [illegible]
آب غلیظ از ان برآرند و بعد [illegible] آب بیرون کردن اصل کاشک نقره را در زخم کشند تا در لب های زخم ورم پیدا شده با هم [illegible]
رطوبت لغزجه که در آن هست با هم چسپیده زخم مندمل نگردد چه اگر کاشک نقره نکشند این زخم بند شود و چون این زخم وسیع است
آب شده با از هر سو جاری نخواهد ماند بسوی سوراخ اصلی خود جاری نخواهد شد هرگاه باین معتاد شود بعده آنهم خود خواهد
و چون از کشیدن کاشک نقره بند کرده میشود باز نمیگفتند **فصل نهم در داغ سیاه** که آنرا [illegible]
گویند و بیشتر این داغ از مادر در اولاد می آید بر جلد ظاهر میشود در هر جا عضو که باشد پس هرگاه که بر زبان افتد عظیم و غلیظ گردد و بنا
میباشد که در زبان این مرض است شاذی میشود و سببش اینست که عروق جلد زیاده وسیع شده رنگ خود از زیر جلد ظاهر میکنند
علاجش اینست که چند طرف بذریعه سوزن خیط بر آن انداخته سخ آنرا تنگ کنند تا رسیدن غذا بآن موقوف گردد و از آن
خود بخود آن داغ ساقط شود **فصل دهم در برآمدگی** ثالیلی که مشابه توت بر زبان افتد اکثر در مرض آتشک در زبان
در جاهای متعدد و متفرق برآمدگی ها مثل توت بصور مختلفه مدور و مثلث ظاهر شوند و در آن برآمدگی ها سوزش همین مثل [illegible]
سفید خیره رنگ سالگوئی نجمه معلوم میشود و از آن بیمار را تکلیف میرسد و متغیر میگردد لهذا در علاجش تدبیر تصفیه خون کنند
مثلا ادویه چیا سیم همراه سارساپریلا یا نقوع آن تموده بنوشانند اگر مرض زائل نشود سیماب خورانند لیکن از مرکبات سیماب در این مرض [illegible]

فصل هشتم در تضفیع اللسان

فصل نهم در داغ سیاه فصل دهم در برآمدگی [illegible]

شاند دهم حصه یک گرین همراه او بود ایشان چهار پاس که از پنج گرین تا بیست گرین باشد به خورانند **فصل یازدهم در شقاق زبان**
هست که گاهی بر نوک زبان و گاهی باطراف و گاهی بر وسط آن می افتد و برنگ سبز باشد آنرا انگلسا بلغت لاتن میگویند و بسبب
مذکور خطوط بود که از آن شگافتگی آن ظاهر شود چنانکه بر دیگر مسامات بدن می افتد و سبب آن نهم مرض آتشک و خرابی خون انسان بسیار
علاجش هم تصفیه خون است از سیماب چنانکه سابق از این گذشت و از طلا کردن کاستک تقرحات این حصه فرو می نشیند لیکن باز عود
میکند **فصل دوازدهم در کنسیر زبان** و آن دو قسم بود یکی آنکه بر نوک زبان یا بر کناره آن در میوکس ممبرین افتد و آنرا الپی
سیلی اد ناگویند یعنی سلع که در طبقه بالای جلد پیدا شود و این قسم در زبان زیاده دیده میشود بخلاف قسم ثانی که بعد از این مذکور میشود و
آن سختی باشد که اولا در آن ظاهر شود و بعده آن سختی زیاده شده بر آن زخم افتد بسبب شگافتن میوکس ممبرین و این صورت شکل
زخم آتشک بود و لیکن از علاج کردن معلوم میشود که آنچه بسبب مرض آتشک باشد از علاج آتشک صحیح میشود و مرض کنسیر بجز علاج به صحت
نیاید پس علاجش قطع کردن آنست دوم آنست که در گوشت زبان افتد و آن اصل سرطان است که آنرا بهندی کنکریل میگویند و اول در این
سختی در گوشت افتد و بسرعت زیاده و منبسط شود و بلند گردد و آخر زخم گردد و در آن بدبوی بسیار بود و همین این را در سباب بتجربه نوشته
شده و آنچه غدد در فک سفل اند آنهم متورم شوند و خوردن طعام و نوشیدن آب دشوار شود و علاجش هم قطع آنست تا باید که قبل متورم
شدن غدد فک سفل قطع کنند و چون نوبت تورم آنها رسد در این وقت لایق علاج نباشد و آنرا قطع هم مفید نیاید فتفکر

باب هشتم در امراض حلق فصل اول در خناق یعنی امتناع تنفس از درد و یا تعسر آنها و اکثر و اصل سبب آن
ورم اعضای حلق باشد و آن چند سبب دارد اول اینکه لوزتین بسبب رسیدن هوای سرد یا پوشیدن لباس رطب متورم شوند
و این ورم را انالسل ایتیس میگویند بلغت لاتن اینقدر ورم زیاده گردد که آن هر دو با خود ها منضم و ملاقی شوند و از آن مرور نفسها
و از درد و غذا و نوشیدن آب دشوار شود و این ورم اولا در لوزتین پیدا میگردد و بعده لهات و غلصمه و بیخ زبان همه متورم شوند
تنفس از درد ممتنع یا متعسر گردد دوم آنکه از مرض حصبه بسبب فساد خون همه اجزای حلق که لهات و غلصمه و لوزتین اند برابر متورم شوند
یکی را بر دیگری سبقت نبود و این ورم را فارنج ایتیس میگویند سوم آنکه از تب سرخ یعنی اسکارلیتینا ورم در این اعضا حاصل شود
چهارم آنکه بسبب مرض ڈپ سیریا افتد و بزبان انگریزی ڈپ سیریا بفتح دال هندی و سکون بای موحده و کسر سین مهمله و سکون یای تحتانی
و رای مهمله و فتح یای تحتانی و سکون الف و ورم حلق را گویند که در آن بالای غشای میوکس ممبرین حلق که متورم است غشای جداگانه
سفید رنگ پیدا شده بسوی مجری غذا که مری است و بسوی مجری تنفس که حنجره و قصبة الریه است و بسوی مجری که از دهن بگوش رسیده
میرود و آن مجاری را بند میکند پنجم آنکه غشای که زیر فقرات عنق که ظهر است تحت آن ورم شود و ریم گردد و آن ریم از آنجا نازل شده
زیر لهات جمع شود و بسبب آن بیمار چنان اندکه گویا فقره از فقرات عنق از جای خود زایل شده اینجا آمده مزاحمت میکند از آن نیز در
تنفس دشوار است از افاضل بخیل لیپیس گوید و آنچه در کتب طبیه عربیه سبب این مرض مزاحمت فقره زایله از فقرات عنق نوشته اند شاید از
غلطی در تشخیص همین سبب بوده و الا ممکن نیست که با زوال فقره اولی و میلان آن بسوی قدام حیات باقی ماند چه ظاهر است که اندرون

آنست که غذا را وقت ازدراد بسوی قصبه رفتن نگذارد و چونکه در راه غذا در دهن سه مجری هستند یکی بسوی بینی و دیگر بسوی قصبه
و سوم بسوی معده و چون دو از آن بند کرده شدند لامحاله غذا در مری که مجری سیوم است خواهد رفت چنانکه در کتب طبیه عربیه نوشته
اند که لهات برای آنست که تا بند بعد آن تدریج هوا برسد یکبار نرسد و غلط است زیرا که اصل فعل تنفس از بینی میشود چنانکه اصل خوردن
طعام از دهان است و در فعل بینی لهات را دخلی نیست اگر لهات برای این کار بودی باید که بالای بینی بودی یا یکی در بینی و دیگری
بالای حنک و حنجره بودی بالجمله تشریح خاص آن بسه سبب پیدا شد اول بعد صحت ورم حلق افتد چه درین وقت میوکس میمبرن دیگر اعضای
حلق ضعیف میشود دوم بعد زوال کاتم نزله حادث شود بسبب تکرر قسم اول یعنی ضعف اعضای حلق زیرا که زکام و نزله هم ورم
خفیف میوکس میمبرن است و سوم از کمزوری بدن هم پیدا میشود علاج عام اینست که انچه از ان لهات تنگ و قصیر شود مثل آب زنگ
آهن یا شب یمانی محلول بآب یا کاشنک نقره محلول بآب فرداً فرداً این ادویه را بران رسانند چون از ادویه قابضه فایده ظاهر
نشود درین وقت از انگشت صحیح سرخ یا از مطبوخ آن غرغره کنانیدن مفید میشود چه از حدت آن قدری ورم تازه در لهات پیدا میشود و خون
تازه کثیر در آن می آید و بسبب آن ضعف سابق آن رفع شده در ریشه‌ها و عضلات خورد آن قوت می آید و بسبب آن صحت
میشود و فشنگان و اکثر بیچ در صحت نشود او را قطع کنند لیکن در قطع ملحوظ باشد که همان قدر ببرند که از ان ملاقات آن از زبان و حنجره
موقوف شود جمله را قطع نکنند و الا درین صوت غنه پیدا خواهد شد باقی علاج کمزوری کنند چنانکه مکرر گفته شد فقط **فصل سوم در**
ورم غده‌های حلق که آنرا بلغت انگلش گوئیز بضم کاف فارسی و سکون او و کسر یای هندی و فتح یای مثناة تحتانی و سکون رای
مهمله نامند و آن ماخوذ است از لفظ گیر که بلغت لاطین است بمعنی حلق و ایضاً آنرا ابروبکا سیل بضم بای موحده و رای مهمله و سکون واو و نون و فتح
کاف و سکون الف و کسر سین مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و لام نامند یعنی سلعه مقابل و قریب مجری هوا یعنی قصبة الریه یافته میشود
و درین تسمیه قدری مسامحه است و فی الحقیقت آن ورم غده‌های موسوم بزبان انگلش باسم تای رائید گلاند بفتح تای مثلثه و سکون الف
و کسر یای مثناة تحتانی و فتح رای مهمله و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و سکون دال هندی است این غده‌ها از قسم غده‌های صم اند
آنرا بلغت انگلش بلد گلاند بکسر بای موحده و فتح لام و سکون دال هندی نامند چه بلد بمعنی خون است این غده‌ها مثل طحال و کلاه
گرده اند که خون در اینها پیدا یا صاف میشود و تا حال حقیقت فعل این غده‌ها بخوبی واضح نشد لیکن این قدر ثابت است که اینها را هم
کار تولید و صفائی خون دخلی است لهذا باین اسم موسوم میشود و این سه غده هستند که در جانب خارج حلق یافته میشوند و جائیکه حنجره قدری
مرتفع شده و آن مخرج لفظ غین معجمه در قصبه است از ان قدری در جانب تحت باین نحو یافته میشوند که یکی در جانب یمین قصبه و دیگری بجانب
یسار آن و یکی در وسط هر دو بطوریکه متصل است از هر دو یافته میشود و صورت مجموع آنها مشابه است بصورت لفظ H که بزبان انگریزی
نوشته میشود و غده‌های هر دو جانب در طول بقدر دو انچه و در عرض بقدر سه ربع انچه میباشند اما غده جانب یمین از غده جانب یسار
قدری دراز است و غده متوسط بینهما بهر دو متصل است آنرا بزبان انگریزی استمس بکسر الف و سکون سین مهمله اول و فتح میم و سکون سین
مهمله ثانی نامند چه استمس چیزی را گویند که واسطه اتصال دو عضو یا دو چیز باشد چنانکه عنق واسطه اتصال راس و بدن است این غده‌ها

فصل سوم در ورم غده‌های حلق

سو سو صه بشائی رائیڈ گلانڈ در زبان انگلش تا و و آدنس میباشند به نسبت اشخاص کبیر و صغیر و نسوان این غده‌ها به نسبت رجال کبیر
میباشند و وقت عمر چهل و تحت آن قریب البلوغ این غده‌ها اکثر کبیر میشوند و این غده‌ها هم از غده‌های کثیره صغیره مؤلف و مرکب اند و درین
غده‌های صغار غشای خانه‌دار است که غده‌های صغیره را یکجا متصل میدارد و بالای این غده‌ها غشای پشم‌دار است که مثل
خریطه بالای آنها آمده و ایضا اکثر دو شاخ شریان کبیر المقدار از هر دو جانب یمین و یسار بدن درین غده‌ها می‌آیند یکی از شریانیکه
برای تغذیه دماغ بدماغ در جانب یمین گردن رفته و یکی از شریانیکه در هر دو دست برای تغذیه دست میرود پس این دو شاخ شریان
از جانب یمین و دو شاخ از جانب یسار درین غده‌ها میروند و هر یک از این شاخ‌های هر دو جانب یمین و یسار بعد دخول درین غده‌ها
اول شاخ شاخ شده هر شاخ یک شریان بشاخ شریان دیگر بعد تفرع متصل میشوند تا اینکه درین شاخ‌ها صورت شبکه پیدا میشود
و این قدر مقدار این شاخ‌ها چنان کبیر میباشد که حرکت شریانی در آنها باقی میماند و بعد اتصال این شاخ‌ها و پیدا شدن صورت شبکه
شاخ‌های صغیره دیگر از آنها بطور عروق شعریه پیدا شده بهر غشای خانه‌دار در غده‌های صغار که در جسم غده‌های کبار اند داخل
میشوند و گاهی یک شاخ شریان از شریان عظیم سه شعبه مقابل قصبه آید در غده متوسط داخل میشود و گاهی از شریانین یکی هم این شاخ‌ها
پیدا شده درین غده متوسط می‌آید و درین وقت سه شریان وقت تشریح درین غده‌ها دیده میشوند لیکن این امر بطور ندرت دیده میشود و باید
دانست که شریانین این غده‌ها همیشه به نسبت مقدار غده‌ها کبیر میباشند چنانکه درین غده‌ها دو شاخ شریانین از هر دو جانب بدن آمده
شاخ‌ها گشته باهم متصل شده صورت شبکه پیدا میکنند همچنین دو وریده هر دو جانب این غده‌ها پیدا شده شاخ شاخ گشته باشاخ‌هم
یک دیگر متصل شده صورت شبکه وریدی پیدا کرده بعد عروق صغار شعریه از آن پیدا شده در غده‌های صغار داخل گشته خون سیاه را از
آنها میبرند و هم درین غده‌ها مجاری لمف فیٹک یعنی آب برند بکثرت میباشند تا آنچه آب از عروق و شریانین این غده‌ها ریخته آنرا برده
ثوراسک دکت اندازند و اعصاب که درین غده‌ها آمده اند ریشه‌های نیوماگاسٹک و سمپیتھیٹک میباشند که در آنها داخل میشوند و عصب
گوئیتر لفیت که این غده‌ها متورم میشوند و مراد از تورم این غده‌ها تورم است که مقدار جمله اجزای آن مثل غشای خانه‌دار و لحم و شریانین و اورده
و لمف فیٹک و اعصاب غشائی ریشه‌دار کبیر و غلیظ و زیاده گردد و این مرض را بلغت هندی گهینگه مینامند و این ورم گاهی در غده
جانب یمین و گاهی در غده جانب یسار و گاهی در غده متوسط میشود و گاهی در جمیع غده‌های ثلثه عام میشود و این ورم در غده جانب یمین
زیاده دیده میشود السبب سبب حقیقی آن بخوبی محقق نشده لیکن یقین است که از رداءت آب مشروب میباشد و ممکن است که فساد هوای
رطب عفن هم شریک آن بوده باشد و این مرض از امراض مخصوصه بمقام خاص میباشد که در آنجا اکثر اشخاص از سکنه مقام مذکور را
عارض میشود و عام میگردد و این مرض عورات را به نسبت رجال زیاده عارض میشود مثل جبل خاص که در سنگ آن آهک زیاده بود
مثل جبل کوماؤن و ایضا آنچه دریا که از جبل مذکور جاری میشود پس کسانیکه برکناره آن میمانند مبتلا باین مرض میشوند و آنچه
در دیهات و غیره اشخاص که آب چاه مینوشند این مرض عارض میشود غالبا سبب آن بوده باشد که آب در آن چاه از همان دریا آمده
باشد که در آن آهک زیاده است از جهت آن میشود که سبب آن فساد آب مشروب بوده باشد و فساد هوای رطب معین آن شده باشد و گاهی

دیدا امراض رحم مثل احتباس حیض هم این مرض زیاده میشود و چون بعد دفع شدن خون قلیل آب زیاده از رحم جاری شود مقدار
این مرض قلیل میگردد و از آن دانسته میشود که درمیان رحم و این غده هم مشارکت هست ایضا معین بر آن نیست که بعضی میگویند
که وقت حمل در عورات این مرض زیاده میشود و بعد وضع کم میگردد اما اینکه در آب شرب یکدام جز مولد این مرض میباشد پس اکثر
ساکنان هستند که درین آب آهک و میگنیشیا زیاده میباشد باین نحو که اکثر در سنگ و جبل خاص گاهی آهک و میگنیشیا زیاده میباشد پس گاه بر آن
بیفت یا آب کثیر بارد و از آنجا سائل شده بجای دیگر رود و درین وقت همراه آب مذکور این هر دو چیز زیاده می آیند و در بدن شارب آن
داخل شده مولد مرض مذکور میشوند بعضی میگویند که هرگاه در آب آیوڈین از مقدار یکه در همه آبها میباشد کم میشود از آن این مرض پیدا میگردد
و اغلب مثبت برین قول از آن میجویند که از نوشیدن و طلا کردن آیوڈین درین مرض افاقه حاصل میشود العلامات اول قدری زیاده
مقدار به مقام غده های مذکور ظاهر میشود که از آن قلیل اکثرا علامات دیگر آن نمیدارند سوای آن کدام کلفت و اذیت نمیباشد اما هرگاه
مستحکم شده مقدارش زیاده گردد درین وقت از ثقل ورم مریض متاذی میشود و از او آن قدری تعجیل ظاهر گردد و گاهی خفقان و طپش
قلب و ضربان و محل خاص ورم غده پیدا میشود و همراه آن گاهی غشیان بعضی هم حادث میشود خصوصا کسی که از عورات این مرض
مرض لینیمیا و رقت خون هم باشد و گاهی این ورم بعد ظهور خود از زیادتی باز ماند چند ماه یا چند سال بر یک قدر قلیل میماند بعد
دفعتا بار دیگر زیاده میشود تا اینکه گاهی [illegible] سبب العلاج اول مریض از مسکن آن دور سازند تا سبب محدث دفع شود الا اگر از
[illegible] نفع شد باید سبب بقای سبب مولد در مرض یا دوا پیدا خواهد شد من بعد این مرهم را طلا سازند صفت آن آیوڈید [illegible]
[illegible] تا که بهم [illegible] جا کرده نگهدارند وقت ضرورت از آن از یک درم تا دو سه درم بقدر صغیر و کبیر ورم گرفته
[illegible] این مرهم را بر ورم مذکور ضماد سازند و وقت استعمال آن فصل سرما و قرب طلوع شمس است بعضا امر فرمایند که مریض [illegible]
[illegible] در مقابل آفتاب کشاده و [illegible] بلند [illegible] قیام نماید تا چهار پنج ساعت بدین نمط باشد تا آبله بر محل ورم پیدا شود بعد بر پلنگ
بستر استراحت منتقل سازند و بهتر این است که آنچه سوزش و اذیت و ورم که از استعمال این دوا پیدا شود تدارک آن ننمایند زیرا که مقصود از استعمال آن
همین اذیت است و آن درینجا نافع است لیکن اگر کسی از خصوصیت مزاجی ورم و اذیت زیاده پیدا شود که صبر بر آن نتوان کرد درین وقت
[illegible] بلکه [illegible] دوای مسکن مثل سفیده بیضه و روغن گل یا تنها یا همراه آب شاخ کیاه مخلوط کرده بر آن طلا سازند تا اذیت و ورم
کم شود و هرگاه آبله مذکور خشک شود و جلد حلق بر حال صحت آید از آن باز امتحان ورم مذکور نمایند که یا رفع شده یا باقی است اگر باقی باشد باز
اعاده استعمال دوای سابق موافق هدایت مرقومه نماید ایضا مرهم آیوڈین یک حصه اسپرٹ نیم حصه گلیسرین نیم حصه هر سه را باهم آمیخته
بر ورم مذکور طلا کردن مفید است همچنین نوشانیدن تنکچر آیوڈین مفید است و کذلک نوشانیدن [illegible] و ایوڈائیڈ پتاس [illegible]
نافع است و کسیکه مرض قلب و رقت خون هم داشته باشد و شکایت خفقان و ضربان محل ورم نماید برای آن [illegible] آیرن [illegible] همراه کدام
[illegible] آیرن آیوڈائید نوشانیدن ایضا [illegible] تنکچر [illegible] همراه کینین کسی که شکایت قلت دم داشته باشد مفید
کسی که شکایت قلت [illegible] ضعف داشته باشد او را تنکچر [illegible] یا دکاکشن [illegible] نوشانیدن بسیار مفید است و این مریض را غذا چیده خورانند

وایضاً خوراندن ارگت آف رای درین مرض جنگا و سفوفاً همچنین مشاهیدن تنکچر آن و گاهی ریق از سلوشن یا تنکچر آن در نفس غدهٔ
متورم مفید است گاهی از ادویه درین مرض فایده نمیشود و حاجت بسوی اعمال جراحی داعی میگردد و درین وقت بهترین تدابیر یکی این است
که عمل سیتن یعنی استعمال آن بدا ما دران احتیاط ضرور است ازین که نشتر بورید یا شریان کبیر نرسد دوم آنکه و تار آهن گرفته عوض عمل سیتن
درین غدد با خلانیده چند روز دران نهادارند و هر روز حرکت داده باشند لیکن درین عمل هم حفاظت شرائین و اورده کبار ضرور است تا اینها
زخمی نشوند سوم آنکه جلد گردن بر که بالای غدد های متورمه است هم غشای رشیقه را که بالای غدد های مذکوره بطور خریطه است
جدا کرده پنج شش ساعت کاشک نقره قوی بران زنند بعد کاشک را برداشته جلد غشای رشیقه را جدا کرده با هم سلفه بندند
یا از نهادن مرهم تسکین سازند بحال صحت آرند که بعد این تدابیر هم این مرض زایل میشود و مختفی گردد فصل چهارم در ایکلس افثال
یک گونهٔ گوتیر بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و کاف و سین مهمله و فتح الف و سکون فا و فتح ثای مثلثه و سکون الف لام و کسر میم و
سکون کاف معنی آن بیرون آمدن چشم است چه ایکس بمعنی بیرون و افثال بمعنی چشم است چون درین مرض چشمان جاحظ میشوند لهذا
باین نام کرده شد و فی الواقع این هم قسمی از مرض فصل سابق است که درآن هم غدد های موسوم بثای رائید گلاند متورم و کبیر المقدار میشوند
و این هم گوتیر را برونکاسیل و لیت انگلش گهینگه بزبان اردو بران اطلاق کرده میشود و در بیان سبب جحوظ عین درین علت اختلاف است
بعضی میگویند که این مشحم پس مقلهٔ چشم در خانه نسبت زیاده میشود و بعضی میگویند که آب غشای خانه را که پس مقله است زاید میگردد و بعضی
میگویند که خون در عروق اعضای پس مقله مثل لحم و شحم غشائی خانه وارد زیاده میشود و شاید این قول اقرب باشد و سبب این مرض تا
حال مشخص نشده لیکن بالضرور سبب این قسم هم ازدیاد مقدار غدد های ثلثه مذکوره سبب قسم اول است زیرا که اکثر حالات جحوظ العین در مریضان
قسم اول یافته میشود و هم از علاج قسم اول درین هم ضرر و نقصان ظاهر میشود و درین قسم اکثر انیمیا موجود میباشد و یقین است که این مرض از
امراض عصبیه باشد که انرا بلغت انگریزی نوروزز نامند یعنی مرض عصبی این مرض بسبب اذیت عصب سمپیتهٔ تیک پیدا میگردد
و اکثر در سن جوانی این مرض بجال نسوان عارض میشود لیکن زنان را بنسبت رجال زیاده حادث میگردد خاصتاً وقتیکه حیض بالغ
شود درین مرض مبتلا میگردد و از خوف شدید هم این مرض زیاده حادث میشود چنانکه یکی از صاحب کتاب خود شهادت مشاهدهٔ
خود نقل کرده اند و یک صاحب نوشته اند که یک زن را که حیض آن قریب جریان بوده بعد قی کنانیدن این مرض پیدا شد که دفعتاً مقدار این
غدد بعد قی کبیر شد و چشمانش بیرون آمدند العلامات باید دانست که سه علامت لازم و خاص درین مرض یافته میشود اول جحوظ عینین
دوم بند نشدن مقلهٔ چشم از آن شی بعیده انجو بی بخی بینند و گاهی جحوظ عین بدرجه میرسد که وقت خفتن هم اجفان ساتر چشم نمیشوند
و مریض چشم کشاده میخوابد اکثر این جحوظ در هر دو چشم برابر میباشد و گاهی در یک چشم زیاده بود و علامت دیگر این است که غدد های ثائرائید گلاند متورم
و کبیر المقدار میشوند و زیادتی مقدار غدد جانب یمین زیاده میباشد و ضربان شرائین که درین غدد های متورمه اند و هم ضربان شریان کبیر که عنقا
قریب این غدد میباشند محسوس میشود و اگرچه ازدیاد مقدار غدد درین قسم هم گاهی کم و گاهی زیاده میباشد لیکن همیشه زیادتی کامل
این قسم از زیادتی کامل قسم اول کم میباشد علامت ثالث این است که درین قسم خفقان یعنی طپیدن قلب هم لازم میباشد هرگاه دست [illegible]

احساس کنند حرکات قلب سریع محسوس میشود و نبض در یک دقیقه از نود مرتبه تا یکصد و سی بار حرکت میکند و سوای این علامات
لازمه مختصه دیگر علامات هم یافته میشود مثل اینکه دوران سر غثیان و در کسی گاه گاه طریان غشی بسبب اذیت سمپتی ٹیک میشود و در کلام
مریض غیظ و غضب و التضجار طبع زیاده پیدا میگردد تا اینکه از کسی خوش و راضی نمیباشد و همیشه جنگجو بد مزاج میماند و در کسی بدهضمی پیدا میشود
و کسی اشتهای طعام زیاده و در کسی ساقط میباشد و گاه گاه بیخوابی عارض میشود و بسبب ظهور این علامات که اکثر بسبب اذیت سمپتی ٹیک
میباشد این مرض را از امراض عصب میشمارند و انجام این مرض اکثر بصحت و سلامت میگردد اما گاهی از اجتماع آب در بطون دماغ و پیدا شدن
سکته میمیرد و گاهی از شدت ضعف هلاک میشود العلاج اول تبدیل هوا ضرورست لهذا بیمار را از جائیکه مریض شده بجائی دیگر که
هوایش جید باشد نقل کنانند و کسانیکه در شهرها و مواضع خفقه میباشند اگر بر جبال نقل کنانیده شوند نفع است از ادویه نوشانیدن
کوجی تیلس بسیار مفید است خصوصاً وقتیکه خفقان و حرکت قلب زیاده بود چه از آن نبض بطی میشود لیکن آهسته آهسته آنرا بکمال احتیاط
نوشانند و بر نوشانیدن آن مداومت و التزام نکنند بلکه چند روز بر نوشانیدن ترک کنند الا زهر آن در بدن مجتمع شده ضرر میرساند
همچنین هائیدرو سیانک ایسڈ دلیوٹ هم درین مرض مفید است که سرعت حرکت قلب و غثیان را دفع میکند و چونکه درین مرض همیشه انیمیا
موجود میباشد لهذا برای آن خورانیدن مرکبات آهن هم مفید میباشد مگر شرط استعمال آن اینست که هرگاه نبض در یک دقیقه از صد مرتبه
کم حرکت کند آنزمان دهند الا هرگز نه دهند لهذا اولی اینست که اول حرکت نبض را از نوشانیدن کوجی تیلس و هائیدرو سیانک ایسڈ دلیوٹ
کم کرده بعد آن از مرکبات آهن هر آنچه مناسب دانند نوشانند و ایضاً برای این مرض دوای نافع جدید ارگٹ است که آنرا بطور یکه مناسب
دانند خواه بطور ٹنکچر یا انفوژن یا حب یا سفوف بقدر مناسب نوشانند و هم ارگٹینا که جوهر اصل ارگٹ است بذریعه زرقه سوزنی در بدن
مریض رسانند چه آن انقباض قلب و شرائین و عروق را که درین مرض از ضعف سمپتی ٹیک پیدا میشود باجاد تشنج کم میکند و اجتماع خون را
کم پس متقلصه هم است دفع میسازد و هم تقویت عصب مینماید و مرهم بلاڈونا اگرچه طلاء در محاذ الم میکند لیکن بعد آن انیمیا را
بسیار مضر میشود و جحوظ عین را زیاده میسازد زیرا که خون را کمتر میسازد و از آن انیمیا زیاده پیدا میشود و تولد ریڈ کارپسکل را
در خون بدن کم میکند و هم بسبب کمی خون پس متقلصه هم اجتماع خون زیاده میگردد و از آن جحوظ عین زیاده میشود لهذا آنرا شرباً و طلاءً
درین مرض با استعمال نیارند و همچنین آیوڈائیڈ آف پوٹاشیم و برومائیڈ آف پوٹاشیم را هم درین مرض نوشانند زیرا که مرض مزمن است مادام که دوای
نافع را در امراض مزمنه مدتهای دراز نه نوشانند فائده بر آن ظاهر نمیشود و چون این دویه تا مدت دراز نوشانیده شوند بالضرور کمزوری
در خون پیدا میکنند و اغذیه جیده مقویه درین مرض بیمار را بخورانند و نوشانیدن روغن جگر ماهی درین مرض بسیار مفید است باقی آنچه
برای تندرستی و زیادتی صحت علاج و تدابیر مشهور اند همه را باستعمال آرند چنانکه مناسب دانند فقط

باب نهم در امراض قصبه ریه

فصل اول در تشریح قصبه ریه

بدانکه قصبه را بزبان انگلش ٹریکیا بکسر لام و سکون یای تحتانی و فتح راو
سکون نون و کاف فارسی و بین جمله نامند یعنی مجری آواز و دم کشی و آن مرکب است از غشیه و غضاریف و عضلات و آنچه اندرون
قصبه از سمت بالا ظاهر است غشای مخاطی میوکس ممبرن است و آنچه اندرون قصبه فقط است همانست که بزبان مشهور است و مری که در زیر آن

باب نهم در امراض قصبه ریه

فصل اول در تشریح قصبه ریه

شروع میشود و بر شاخهای قصبه که در ریه منتشر اند و بالای شرائین آورده و عصاب درمیان آنها هم آمده و در ریه منتشر شده که از انتشار آن جسم ریه بر حصه ها و خانه های متعدده منقسم میشود که هر حصه از آن فی الحقیقت ریه است و حقیقت گوشت ریه همین سپوکس ممبرین و هر غشای ریشه دار و آنچه بر صورت غشای خانه دار است و آورده و شرائین و عصاب اند زیاده ازین کدام عضله در آن نیاید و بنا برین لهم آن همین سفنجی میباشد ریه مثل چشمان هر دو دست یا پا در عدد دو تا است یکی از آن در جانب یمین حصه و دیگری در جانب یسار حصه میباشد و راه آمدن هوا در هر یک علیحده است و اگر یکی از آن فاسد شود دیگری هوا از خارج میکشد تا کار بند نشود و انسان زنده ماند یک شریان عظیم از جانب راست قلب رسته و دو شاخ شده یکی بسوی ریه جانب یمین و دیگر در ریه واقع جانب یسار رسیده و هر یک ازین شاخ در ریه منشعب بسوی شاخهای صغیر و کثیر گشته و این شاخهای کوچک در تمامی ریه منتشر شده تا آخر اطراف ریه میرسند بذریعه این شریان خون سیاه از دل بسوی ریه میرود و در ریه رسیده از ملاقات هوای خارجی صاف و سرخ رنگ میشود و من بعد بذریعه اوردیه ازین شریان پیدا شده در خارج ریه در بطن کبیر شوند عود کرده در گوش الیسر میریزد و از شریان عظیم که در جانب یسار قلب است در آن خون سرخ برای تغذیه بدن جاری میشود و شریان سته یکی از آن در ریه جانب یسار و دیگر در ریه جانب یمین می آیند بذریعه این دو خون سرخ برای غذای خاص ریه در ریه می آید چنانکه شاخ قصبه ریه غشای ریشه دار ثانی و شریان عظیم آرند خون سیاه و در ریه پیر ساخته خون سرخ از ریه بدل و شریان ساخته خون سرخ در ریه برای غذای ریه جمع شده در ریه داخل میشوند آنرا اصل ریه میگویند و آن تمام صلب اجزای ریه است و هر قدر که از داخل این مجموعه جسم ریه بر آید و جسم ریه و در پشت می گرد دو غشای ریشه دار ثانی که بر صورت غشای خانه دار است اندرون ریه زده در جسم آن داخل منتشر شده است بسیار رقیق گشته بالای ریه هم آمده منبسط شده و بالای آن غشا آبدار است که آنرا بزبان انگلش پلوراسیگویند یکسر پای فارسی و ضم لام و سکون واو و فتح رای مهمله و سکون الف یعنی غشای پلورا این غشا دو تو است توی اول بر ریه یک توی آن بر ضلاع آمده بدین سبب غشای مذکور مثل خریطه است و در امراض ریه و اکثر میشود در آن آب کثیر جمع میشود فایده این غشا آنست که تا بسبب تمیّت آن وقت حرکت انبساط خود ریه از اصطکاک خود با اضلاع متاذی نشود ولیکن هرگاه درین غشا ورم ریه یا ذات الجنب هم عارض میشود این هر دو تو از ورم متصل میشود و از حرکت آن درد احساس میشود مادام که ورم باقی است تا بعد زایل شدن ورم پس این هر دو از ماده ورم باهم ملتحم میشوند و بسبب آن حرکت ریه دشوار گم میشود و ریه بر پرده شکم واقع و بآن متصل است بذریعه غشای ریشه دار و غشای پهلو که آنرا پلورا گویند با پرده شکم مضبوط و مرتبط است برای که این هر دو غشا چنانکه بر ریه آمده اند همچنان بر پرده شکم هم منبسط شده اند و بسبب آن ممکن نیست که ریه از آن جدا گردد لهذا هرگاه پرده شکم بجانب اسفل جی آید ریه هم بزیری آید و چون پرده شکم بالا میرود ریه هم با علی میرسد ریه جانب یمین منقسم بر سه حصه کبیر است و ریه جانب یسار منقسم بر دو حصه کبیر است چنانکه بیشتر هم بر دو حصه منقسم است و ریشه های عصب سمپتی تیک و عصب نیوما گاسٹک در ریه می آیند و بسبب آن حرکت ریه واقع میشود فقط

فصل دوم در ضیق النفس یعنی به تنگی آمدن دم اسباب آن متعدد اند یکی آنکه میوکس ممبرین اندرون قصبه ریه متورم شده و باعث این مرض شود دوم آنکه برین میوکس ممبرین قصبه غشای سفید پیدا شود و بسبب آن

فصل دوم در ضیق النفس

راه قصبه تنگ گردد وگاهی این غشا با عضلات بیرونی قصبه بهم می آید وازان ثقبه قصبه تنگ میشود وازان ضیق بهم میرسد سوم آنکه از تشنج عضلات قصبه ریه تنگ و بند میشود چهارم آنکه از مزاحمت محراب شریان عظیم که از دل آمده واز پس قصبه بسوی اشکم رسیده واز آنجا دو شاخ شده در هر دو پا میرود حادث شود واین وقتی بود که هرگاه در آن شریان جایی ورم حادث شود بحیثیکه صورت قوسی در آن پیدا گردد پس جاییکه ازان مرتفع شده قصبه را مزاحمت ممر کند از انبساط تام آنرا مانع شود وازان چنانکه در حالت صحت هوا جذب میکرد جذب نکند و تنفس ضیق بهم رسد اما اسباب ورم میوکس میمبرین پس گاهی نقل شدن آن یعنی سرخی و درد و بخار آن که از جوش خون پیدا شود در آن ورم پیدا میکند وگاهی از اجتماع آب در آن ورم پیدا میشود چنانکه هرگاه ورم حلق که مولد خناق است بر طرف شود وآب آن ورم در میوکس میمبرین قصبه ریه جمع شود وازانهم ورم بهم میرسد وگاهی ورم در آن می افتد اما فظاهر سبب آن معلوم نشود و خفی باشد مثل رسیدن خفیف هوای سرد وانهم شامل همین قسم مذکور است که از اجتماع آب متورم میشود وگاهی زخم اندرون قصبه ریه ورم حادث میشود چنانکه در مرض آتشک و سل می افتد واین زخم گاهی بر طبقه خارجی قصبه باشد وازان ورم حادث شده ثقبه قصبه را تنگ میکند ودرین وقت بیمار را ممکن نبود که آواز خود را از دهن بیرون آرد وانچه از تولد غشای سفید بالای میوکس میمبرین افتد سبب آن اینست که غشای موصوف از ورم میوکس میمبرین از ورم غشای دیگر که خانه دار ومثل شبکه است زیر میوکس میمبرین است پیدا میشود زیرا که هرگاه ورم در غشاء خانه دار می افتد ازان ماده رطب منفصل شده بر میوکس میمبرین می آید وبر آن چسپیده جمع میشود وازان این غشای سفید حادث میشود وتمام آن بزبان انگریزی کروپ است بضم کاف عربی و رای مهمله وسکون واو وبای فارسی وانچه از تشنج عضله افتد سبب آن اندماغ و عصب باید شمرد که آنها از حال طبیعی خود متغیر شده باشند وبیان نحو خاص تغیر دشوار است بالجمله از اذیت که بذریعه عصب می آید عضله متشنج میشود وان تشنج آن ثقبه قصبه تنگ یا بند میکرد واکثر اطفال را در سعال تشنج و عضل حلق عارض میشود که ازان وقت کشیدن هوا از تنگی ثقبه قصبه ریه آواز پیدا میشود و روی طفل دران وقت سیاه میشود و آخر قی می آید واز آمدن قی راحت حاصل شود وبیان آن آینده انشاء الله می آید ودر مرض صرع هم که تشنج عام است عضله قصبه متشنج میشود وبسبب آن بیمار آواز میکند وهمچنین در مرض اختناق رحم بود وانچه بسبب مزاحمت شریان بود سبب آن کمزوری شریان وزیادتی اجتماع خون بود در شریان مذکور علامات انچه از ورم میوکس میمبرین اندرون قصبه ریه افتد این ضیق النفس مخصوص جوانان وپیران است بلکه اطفال عارض نشود لیکن گاهی در ولایت انگلستان اطفال را دفعتیکه بحرکت طفلانی آب گرم از دیگ که آب گرم در آن مستی چای گرم کرده باشند میکشند آن در قصبه ریه شان رفته از گرمی آب میوکس میمبرین آنها متورم میشود والا سبب خاص آن مخصوص یکبار سردی است وآن رسیدن سردی است خواه بذریعه هوای سرد رسد یا از لباس سرد تر رسد مثلاً وقتیکه در بارش باران آید وتر شد ولباس ایشان تر شود وانرا بلغت لاتن لارنج ایٹس گویند بفتح لام وسکون الف وفتح رای مهمله و سکون نون وجیم علامت ابتدای مرض آنست که اولاً قدری درد در گلو محسوس شود بجاییکه استخوان مثلث در وسط حلق نمایان و بارز است بعد درد اندر او طعام و شوربه ظاهر شود واگر در دهن وحلق ببینند شاید بجز قدری سرخی چیزی دیگر معلوم نشود وهرگاه از بیمار پرسند که تکلیف و شدت در کدام عضو است بجا

هرگاه میوکس ممبرن را به بینند معلوم شود که قدری ورم کرده است ولیکن آن سرخی نبود و ازین معلوم میشود که نقل پیش نیست اگر
به مفهوم نقل پیش سرخی ضرورست بلکه بسبب کمزوری یا آمدن آب میوکس ممبرن سفید سرخی شده است و وقت کشیدن هوا آن مجتمع و
منقبض میگردد و ازین جهت هنگام تنفس تکلیف و اذیت پیدا میشود علاج درین قسم کاستک نقره قوی که در آن جهل کاستک نقره از بیست
گرین تا چهل گرین یک اونس آب حل کرده باشند از قلم معوج و مقوس گرفته بر سر آن اسفنج بسته از سلوشن کاستک نقره تر کرده اندرون قصبه
رسانند تا که میوکس ممبرن بسبب آن قوی گردد و ورم دفع شود و همچنین آب آهن همراه آب ساده آمیخته بآن غرغره فرمایند و گاه شب یمانی
و مرکی در آب حل کرده از آن غرغره سازند و نان نک ایسید و گالک ایسید هم در آب حل کرده آن غرغره ساختن مفید است و آنچه از کمزوری
بدن در آن افتاده باشد برای دفع کردن آن آب آهن و سه قطره یا کنین از یک گرین تا دو گرین آمیخته بعد چهار چهار ساعت به بیمار
خورانند و روغن جگر ماهی نوشانند و غذای جید خورانند و جمله علاج مولد و حافظ صحت بعمل آرند فقره دوم آنچه از وقوع زخم در قصبه
بسبب آتشک یا قرحه ریه که آنرا سل گویند ضیق نفس حادث شود سببش آنست که اول در آن در میوکس ممبرن انفلمیشن یعنی سرخی
و درد و حرارت پیدا میشود بعده در آن زخم میگردد و اگر در آن زخم انفلمیشن زیاده میشود میوکس ممبرن غلیظ میگردد و از آن تجویف قصبه
تنگ میشود و این الستریشن آف لیرنکس یعنی زخم گلش میگویند علامات اگر از آتشک است علامات آتشک و اگر از سل است علامات
سل شاهد بود لیکن مجملاً علامات زخم اینجا این هستند که وقت آمدن سرفه بلغم سفید خارج میشود و تپ لازم بود و هرگاه استخوان مثلث
که در وسط حلق نمایان است بفشار کنند درد محسوس میگردد و در ازدراد هم درین قسم درد معلوم میشود چه هرگاه مری وقت ازدراد بحنجره
ذاتی خود از قصبه مزاحمت میکند و محل زخم از آن اذیت و درد در محسوس میشود و آنچه از سل بود در آن فساد و نقصان ریه ظاهر
ولیکن هرگاه از آتشک باشد در آن ریه سالم باشد باقی علامات زخم واحد اند اما در علاج فرق است علاج آنچه از آتشک بود در آن علاج
آتشک کنند و پس گردن بر سینه از نهادن پلاستر کنتارڈس درین قسم فائده ظاهر میشود و نوشانیدن روغن جگر ماهی مفید بود و آنچه
سل حادث شده باشد در آن آنچه در علاج سل نوشته خواهد شد بکار برند و علاج خاص زخم نیست که روغن جگر ماهی با گلسرین
فیری اپودائد که قسمی از مرکبات آهن است یا شربت نبات حل کرده نوشانند که مفید است و آنچه از ضیق که بسبب تولد غشای سفید
میشود آن بر دو قسم است یکی آنکه بسبب تپ سیرلیٹ پیدا شده و آن بر عضلهای حلق که از لوزتین و زبان لهات و غلصمه است پیدا میشود و از آنجا
در مری و قصبه سیر وو آن چنانکه در خناق گفته شد من حیث السبب والعلامات والعلاج و من حیث الاسم ایضاً بعینه اینجا هم توان فهمید
فائده هرگاه در ضیق نفس که از زخم آتشک یا سل یا تپ سیرلیٹ حادث میشود از علاج خاص در آن فایده ظاهر نشود باید که در قصبه ثقبه
جدید پیدا کرده دهند چنانکه گفته شد فقط دوم آنکه بسبب کروپ حادث شود و آن این است که اندرون قصبه غشائی سفید پیدا شود
و تا ریه تا سر ثقبه قصبه ریه برسد قصبه هر دو مجری آنرا که هر دو شعبه ریه اند پر کرده تنگ کند و این غشا آنست که بر عضلهای
حلق اثرش ظاهر نباشد بلکه در قصبه ریه آن موضع که استخوان مثلث حلق نمایان است این غشا پیدا میشود و بسبب ورم میوکس ممبرن
غشائی خانه وار اندرون قصبه چنانکه گفته شد درین قسم در تنفس شورشی بود اما در ازدراد کلفتی نباشد زیرا که سبب مختص ثقبه قصبه

است از سری معده تعلقی ندارد و هرگاه این غشا زیاده شود تا سر ثقبهٔ قصبه که متصل بریه است و تا ریه میرسد و ازان بیمار بلاک میگردد و بعض اطبای ولایت انگریز فرق در کروپ سپیرباد و کروپ نمیکنند اما فرق در آن قدری ضروریست و این مرض در ولایت انگلستان بر جبال بارده و در بلاد دیگر ایشان مختلفه مثل هوای شمالی بارد و جنوبی حار در آن اسپوزند زیاده میشود و با طفال این مرض باو عارض میگردد و از بعد سه سال تا پانزده سال میشود علامت اینست که هرگاه طفل را هوای سرد میرسد تمام آن روز صحیح میماند اما وقتیکه شب بخواب میرود بعد سه چهار ساعت سرفه عارض گردد و آواز در سرفه غلیظ معلوم میشود چنانکه کسی در قرنا دهن گذاشته سرفه کند و چون تا دیر سرفه آید بعده از گلو آواز بانگ صبح یعنی آواز کشیدن صوت مسموع میشود و در ولایت انگلستان چون مادر این آواز طفل خود را می شنود خائف شده طفل را بیدار میکند آن وقت می بیند که هر دو چشم طفل سرخ شده اند و از دهن و بینی آب جاری میشود و اثار زکام پیدا باشد و تپ موجود بود پس اگر از علاج این علامات زایل نشوند زیاده میشوند و حمی و ضیق نفس زیاده شوند و در او از بحته ظاهر شود و مریض بیهوش گردد و تشنج عارض شود و در دوازده ساعت یا قدری زیاده بمیرد علاج اول آنرا در آب گرم پانزده دقیقه نشانند بعده چنان دوا دهند که قی آرد مثل اینکه تارترامیتک یک گرین ازان در یک آونس آب حل کرده بعد هر پانزده دقیقه یک قاشق خورد که ازان چائی مینوشند تا آمدن قی نوشانید باشند و اگر ازین فایده ظاهر نشود دست طفل در آب گرم نهاده از عرقیکه بالای هشت دست نمایان میباشد فصد گیرند و خون از یک آونس تا پنج آونس موافق قوت و عمر مریض برآرند اگر بعد فصد هم ضرورت خراج دم باشد زلو چسپانند لیکن نه بر مقام مرض بلکه بر ترقوه یا درمیان هر دو استخوان آن زیرا که در تعلیق زلو بر محل مرض و ام مخوف اند یکی آنکه گاها بر محل نشستن زلو ورم پیدا میشود و آن زیاده محل مرض را تنگ خواهد کرد و دوم آنکه گاهی زخم زلو در اطفال بند نمیشود و خارج شدن خون کثیر ازین موضع مضر است و همچنین اگر محتاج نهادن پلاستر شوند بر محل مرض نهاده نهند بلکه زیر ترقوه بر سینه مقابل محل مرض بلستر نهند بعده تامل کرده به بینند که اگر ازان آمدن قی فایده نشد دوای مسهل خورانند اما بعد زوال اثر دوای مقی بر طرف شدن تشنج اول سه چهار گرین کلومل خورانند تا که اسهال کند بهتر اگر بهضم شود ورم را دفع خواهد کرد و غشای سفید اشکسته ریزه ریزه کرده از سیواکس ممبرین جدا خواهد کرد و ازان اجزای غشای سفید در سرفه همراه بلغم بیرون می آیند و ازان امید حصول صحت می افتد بعده اگر از آنهم اسهال نشود همراه کلومل جیلپ آمیخته بخورانند تا اسهال شود پس اگر ازین هم فایده ظاهر نشود برای آوردن قی دوای مقی که گفته شده یعنی تارترامیتک نوشانند تا بذریعه قی آن غشا شکسته بیرون آید و باز کلومل یک یک گرین بعد دو دو ساعت نوشانند و اگر ازین هم فایده ظاهر نشود امید خلاص از مرض نباشد بعض اطبا اینجا هم ایجاد ثقبه جدید در قصبه تجویز میکنند لیکن بهتر نیست بلکه ازین معالجات معالج متوحد الزام میشود و الزین میگویند که طبیب زیر زیاد را کشت پس احتیاط ازان بهتر است و آنچه بسبب تشنج عضلهٔ الف بزبان انگریزی اسم آن اسپازماتک کروپ است اسپاز بکسر الف و سکون سین مهمله و فتح بای فارسی و سکون الف و زای منقوطه بمعنی تشنج است ماتک بفتح میم و سکون الف و ضم دال هندی و سکون کاف بمعنی طرح و مانند است یعنی تشنج مانند کروپ تحقیق و تفسیر لفظ کروپ اولا مذکور شد و درین مرض عضلهٔ قصبهٔ ریه متورم میشود اما بخار و سرفه اینجا نمیباشد این مرض فی الواقع

از امراض اطفال است و از یکی به دیگری متعدی میشود و اکثر وقت بروز دندان از ورم لثه و در آن دماغ را اذیت میرسد از آن
تشنج در عضله پیدا میگردد و همچنین چون از مادهٔ خنازیر لحوم غددیه گلو و گردن متورم شوند از تاذی آن که به دماغ متعدی گردد عضله
متشنج میشود و هم هرگاه بدهضمی در شکم بود از آنهم دماغ متاذی شده حدث تشنج عضله میگردد و هرگاه بدن گرم طفل هوای سرد
بزور و قوت رسد از آنهم تشنج پیدا میشود و گاهی مربیات طفل بسبیل لعب طفل را بر دست نهاده در هوا بالا بری اندازند و چون آن
هوا فرود آید بر دست باز میگیرند از این برانداز هم تشنج در عضله قصبه پیدا میشود و از نشانیدن گاهواره و لالی که آنرا هندولا و
جهوله میگویند هم اطفال را تشنج در عضله قصبه پیدا میشود علامات ضیق النفس که بسبب تشنج حادث میشود دفعةً عارض میگردد و قبل
آن هیچ شکایت نبود و بعد عروض آن بیمار بسیار بزور و قوت میخواهد که دم در کشد لیکن ممکن نبود که هوا در ریه رساند و از آن رو
بیمار سیاه میشود و چشمان مثل چشمان مخنوق بوقت بیرون می آیند و پشت دست بزور می بیند و زیر انگشت پاها کجی محسوس شود
و گاه گاه مثل صرع که تشنج عام است بعد این حالت طاری میشود یا در آن تشنج بیمار میمیرد و اگر نمیرد پس بعد ظهور صوت صوت تشنج موقوف میشود
و چنانکه علیل در مرض کروپ نفس عظیم و در آن آواز مرغ آید میکشد در این هم میکشد چون آمد و شد هوا سهل گردد فوراً طفل صحیح
میشود و بر خواسته حرکت میکند و در این هم سرفه که دامی آفت در قصبه نبود لیکن این طفل اکثر بیمار و لاغر میماند علاج هر وقت که تشنج
ظاهر شود بر روی بیمار آب سرد در دست گرفته تند بپاشند و بخوابانند نشسته و قایم ندارند و بر پشت سینه بر محل قفقا دست بزنند
زنند که از این تدبیر تشنج گاهی زود دفع میشود و در مقام هوا دار طفل را بنهند و اگر این تدبیر کافی نشود چه برای استعمال دوا وقت تنگ
موقع بدست نمی آید چه وقت تشنج هرگاه هوا نفوذ نمی کند دوا چگونه در شکم خواهد رفت و چون مدت مرض بسیار قصیر است پس یا صحت
میشود یا بهلاکت می انجامد الا بعد زوال تشنج برای حفظ آینده اول تشخیص سبب کنند و بعده بدفع آن متوجه شوند مثلا آنچه بسبب
بروز دندان بود در آن از نشتر لثه را بشگافند تا دندان بسهولت بروز کنند و آنچه از فساد معده بود در آن معده را به مسهلات مسهله
مثل روغن بید انجیر یا روبرب یا منگنیشیا سلفاس و نحو آن قدری نوشانیده صاف کرده دهند و آنچه از ورم خنازیری بود در آن روغن
جگر ماهی با قدری قدری سیرپ فیری ایوڈائد یا قدری قدری شربت نبات حل کرده بنوشانند و علاج عام تشنج اینست که کلول یا
ذریٹ موافق عمر و قوت طفل از یک گرین تا چهار گرین موافق عدد سال عمر همراه شربت شکر حل کرده طفل را بنوشانند تا او را خواب آید و
دماغ را آرام و سکون رسد آنچه از تشنج عضله قصبه طفل همراه سرفه بود نام آن بزبان انگریزی هوپنگ کاف است و هو بضم های هوز
و سکون واو و کسر یای فارسی و سکون نون و کاف فارسی و فتح کاف و سکون الف و فا یعنی خیان سرفه که در آن آواز لفظ هو بضم ها
و سکون واو می آید و باید دانست که این مرض از امراض متعدیه ساریه است که از یک طفل با کثر اطفال میرسد در بلاد بارده یکبار در
عمر ضرور است که باطفال عارض شود مثل چیچک گاهی بکبر سن هم عارض میشود مگر این بسیار قلیل است و تعیین سبب آن نشده است
این مرض هیچ تدبیر دفع و ممنوع نمیشود و مثل چیچک همیشه اوقات بارده از فصول می آید و شدت میکند و عام میشود و آنرا از امراض
وافده باید شمرد و او را سه منزل در جه پیدا باشند ابتدا و تزاید و انحطاط چنانکه برای انسان طفلی جوانی و پیری است منزل اول آنست

که طفل را زکام میشود با آن تپ میکند از بینی آب جاری میشود و بهمه الیقین بود که زکام است و قدری سرفه هم آید لیکن روز بروز
این سرفه زیاده میشود و در آواز سرفه چنان غلط بود که گویا در قرنا روی خود نهاده سرفه میکند این بیان منزل اول است بعده
درجه ثانی از مرض شروع شود و آن این است که همراه سرفه تشنج عضلۀ قصبه شروع گردد که از ان هوا در ریه نرود و متصل سرفه می آید و هوا
از داخل ریه بخارج دفع میشود و هرگاه تشنج کم گردد طفل بزور هوا را میکشد از آن صدای که بیان آن سابقاً شد پیدا میشود و باز
بعد آن سرفه متصل بزور می آید و آنچه قریب طفل بود آنرا طفل بزور میگیرد تا اینکه چشمان و روی علیل سرخ میشوند آنزمان بلغم سفید لزج
بر می آید یا قی می آید و بعد آن آرام میشود و درجه ثالث آن این است که این سرفه کم شود باین نحو که عدد مرات سرفه در روز و شب کم میشود
و بلغم زردی و بسهولت مایل بزردی و املس خارج شود و غلیظ القوام بود و آواز یکه برمی آید کم شود یا موقوف گردد و از آن
معلوم میشود که طفل صحیح خواهد شد اما همراه این مرض گاهی امراض دیگر هم در صدر و ریه وغیره پیدا میشوند پس اگر دیگر امراض هم بوند
علاج آن فرمایند علاج خاص آن تا حال نیست چنانکه برای حمی کنین علاج خاص است ولیکن مسهل دهند برای تسهیل نفث مثل
اپیکاکوانا و وین اپیکاکوانا و انٹیمنیل وین خورانند شهد گرم با تخم تخیه خورانیدن برای تقطیع بلغم مفید است و تخم کتان با آب جوشانیده مطبوخ
مطبوخ چای خطائی نوشانیدن مفید است و تخم کتان بو داده سائیده با شهد یا شربت بنفشه تخیه بطور لعوق خورانیدن انفع
است همچنین آنچه مسهل نفث است باستعمال آرند و وقت شب طفل را دوای خواب آور دهند تا سه چهار ساعت بآرام بخوابد و برای اینکار
یک و قطره بحساب سال عمر طفل تنکچر ایپیای که لاذنم است در آب حل کرده بطفل نوشانند یا از پنج قطره تا ده قطره شیر بگیر کل رکھ تنکچر کیمفر کمپونڈ
است یکبار در تمام شب بنوشانند این از لاذنم بهتر است برای طفل بعدان کلورل هائیڈریٹ بحساب فی سال عمر طفل یک گرین
بنوشانند که برای تشنج مفید است و دماغ را آرام میدهد و برومائیڈ پوٹیشیم بحساب فی سال یک گرین طفل را نوشانیدن درین
مرض مفید است همچنین هائیڈروسیانک ایسڈ ڈائلیوٹ از نیم قطره تا یک قطره نوشانند لیکن هرگاه از نوشانیدن آن ضعف و دوران
و عرق بر بدن خصوصاً بر دست ظاهر شود ترک کنند و هرگاه تپ مرض زیاده شود آنزمان وقت شب طفل را چند دقیقه در آب گرم
داشته بعد لباس صوفین گرم بپوشانند تا عرق آید و ازین فایده زیاده میشود و روزانه لباس گرم پوشانیده باشند تا از رسیدن
برودت هوای سرد محفوظ باشد و دو سه قطره نائیٹرک ایسڈ ڈائلیوٹ همراه آب حل کرده بطفل نوشانیدن درین مرض بسیار
مفید است و ککاسکوٹلیس درین مرض مفید است و غذا سریع الهضم مثل شوربای گوشت و برنج پخته و نان ملایم خفیف بخورانند
هرگاه مرض رفع شود علاج سول جیمت کنند یعنی کنین با آب آهن بخورانند هرگاه زمان انحطاط آن آید آن وقت تبدیل هوا بسیار
مفید بود و در آن خیال دارند که جائیکه بیمار در آن علیل شد در هوای مخالف آن بلد و مقام بیمار را بفرستند که از آن صحت بزودی
میسر گردد و آنچه از صرع و تشنج قصبه ریه حاصل شود در آن علاج صرع کافی است لیکن وقت تشنج آب سرد بر روی بیمار زنند و آنچه از
لباس در گلوی او بسته باشد آنرا بکشایند بیمار را بر پهلو بخوابانند تا زبان در حلق نشیند و زخمی نشود و آنچه از اختناق رحم افتد در آن هم
تدبیر اختناق وقت تشنج تدبیر ازالۀ تشنج نمایند و آنچه از ضیق النفس بسبب مزاحمت شریان عظیم می افتد سببش آنست که عصب مجوف

۵۷
ذاتی کالری ناشتر بمنفعت بگوید ۱۲ منه عفی عنه

قصبة الریه رشته عصب زوج هشتم است که از دماغ نازل شده در ریه و دل و احشا میرود و لهذا عصب مذکور را بلغت انگلش نیومو
گاسٹرک نروینامند یعنی نیومو بکسر نون و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و ضم میم و سکون واو بمعنی شش است و گاسٹرک بفتح کاف
فارسی و سکون الف و شین معجمه و کسر تای هندی و سکون کاف فارسی بمعنی احشا است که دل و معده و کبد همه را شامل است
نرو بفتح نون و سکون رای مهمله و سکون واو بمعنی عصب است چون این عصب به همه این اعضا در آمده و ریشه عصب مذکور که محرک قصبه است
تا استخوان دل حصه نازل شده باز بسوی قصبه صعود نموده و از زیر شریان عظیم آمده بالا رفته لهذا نام وی بزبان انگریزی ریکرنٹ
نرو است و ریکرنٹ بکسر رای مهمله و سکون یای تحتانیه و فتح کاف و رای مهمله و سکون نون و تای هندی و فتح نون و رای مهمله و سکون
واو بمعنی واپس رونده عصب است و چنانکه حبل را وقت برداشتن چوبهای کلان از یک طرف چوب انداخته از طرف دیگر بر می آرند
و چوب در وسط آن میباشد همچنین شریان عظیم در میان این عصب افتاده پس هرگاه شریان مذکور از خون ممتلی و متورم میشود این
عصب را فشر میکند و بسبب فشر و ثقل آن درین عصب کشیدگی پیدا میگردد و از آن ریشه مذکور متاذی و متضرر میشود و از آن تشنج در
عضلات اندرونی قصبه پیدا میگردد و علامت آن اینست که در سینه درد محسوس شود بعده در گردن تا سر سوا از آن عصب که درد
بر سد بعده از مهلائی شریان عظیم در وسط چنبر گردن ضربان محسوس گردد و هرگاه بسیار زیاده شود قدری ورم هم در اینجا ظاهر گردد
و در تنفس تنگی ظاهر شود زیرا که شریان مجری نفس را فشر و مزاحمت میکند و وقتیکه اذیت عصب تشنج میشود از آن تنفس بند میشود
و چون تشنج بر طرف گردد تنفس جاری شود و وقت تشنج بیمار را ممکن نبود که بغیر تکیه بالا می نشیند و هر قدر که مرض زیاده شود بسختی پیدا گردد
و تنفس معمولی که معتاد است از مزاحمت شریان دشوار میباید و وقت تشنج دشواری زیاده میشود و بعد آن باز تنفس جاری میگردد
و در آواز تنفس صدای حرکت بلغم مشابه به لفظ خرخر می آید و وقت تشنج آواز باریک مثل آواز عورات اندوهگین می آید و سرفه
درین قسم زیاده می آید و گاهی همراه سرفه بلغم خون هم می آید و سبب آن اینست که لحم قصبه بسبب مزاحمت عضلات که اندرون قصبه
مدور انشق میشود و گاهی همراه آن خود این شریان عظیم گسسته میشود و خون کثیر از آن جاری شده اندرون قصبه میگردد و قسطی از آن
از دهان بر می آید و پاره از آن همراه تنفس در دهن میرود تا اینکه بیمار هلاک میشود و فرق درین ضیق و آنچه با سباب دیگر افتد اینست که
هرگاه در میان چنبر گردن که در وسط هر دو عظم ترقوه است ببینند درین قسم خاص ضربان محسوس میشود و هرگاه گوش نهاده میشنوند آواز
منفخه جدا که وقت نفخ از آن بر می آید از اندرون مسموع شود باین فرق دانسته میشود که سبب مزاحمت شریان عظیم است علاج عمده
تدبیر درین مرض اینست که خونی که بمقام ورم شریان زیاده آمده است منجمد شود چه اگر منجمد نگردد پس جلد شریان رفته رفته زیاده شده
رقیق شود و بعده بسبب رقت خود شگافته گردد و از آن بیمار هلاک میشود و اگر خون منجمد شود رفته رفته منجذب خواهد شد و از آن کدام
حرج و نقصان نخواهد شد زیرا که اجزای آن در محل یادگی منجمد شده از بیرا آن که در محل جریان و اصلی وسعت شریان است خون جاری
خواهد ماند و برای حصول این مرام بیمار را راحت و آرام رسانند و از حرکت بدنی و نفسانی هر دو منع کنند چنانچه هرگونه جنبش
حرکت قلب قوی میشود و اینجا مطلوب اینست که حرکت دل ضعیف کرده شود تا خون را اکثر در عروق فرصت [illegible]

باسفوف برگ آنرا بیمار خوراند تا حرکت شریان کم شود و از آن خون ساکن منجمد گردد و اگر از نیم منجمد نشود باید که دو سوزن باریک
بی زنجیر برقی بر دو طرف آن جا که کرده در دو جای مختلف از مقام زیادتی شریان مذکور داخل کنند تا بذریعهٔ آن اثر برق در خون
در آید و آنرا منجمد سازد و سببش آنست که برق اجزای سفید را که در خون میباشند منجمد میسازد و از منجمد آنها اجزای سرخ در آن
چسپیده میمانند و حرکت نکنند و بعد این بیمار را تا زمان دراز آرام دهند تا خون منجمد و ورم دفع گردد و چونکه درین مرض بسبب شدت
درد بیمار را خواب نمی آید لهذا باید که مارفیا یا افیون وقت شب خورانیده باشند تا بذریعهٔ آن بخوابد فایده چونکه اکثر در امراض بالقصد
تدبیر آرام دهی دماغ برای خورانیدن کلورل هائیدریت اجازت داده شد لهذا اطلاع و تنبیه کرده میشود که بنا بر حکم سابق اینجا
دوای مذکور را تجویز نکنند و نخورانند زیرا که از خورانیدن آن گاهی قی می آید و آمدن قی درینجا مضر است و از آن اندیشهٔ شگافته
شدن عرق است و آن یقینی مهلک است تنبیه پوشیده نماند که اکثر این مرض بسبب آتشک میشود زیرا که از آن در غشاهای اندرونی
شریان التهاب پیدا میشود و بعد التهاب شدن آنها هم ضعیف میگردد و آن ورم از صدمهٔ حرکت خون روز بروز زیاده میشود تا که با این سبب
لهذا آتشک قبل از زیاده شدن معلوم شود که این مرض هست پس باید که دو سه روز یودائد پتاسیم از بیست گرین تا چهل گرین بعد
چهار چهار ساعت همراه آب بنوشانند چون چنین کنند مرض زیاده نخواهد شد فقط فصل سوم در ربو و آن عبارت است
از عسر تنفس یعنی بدشواری بر آمدن نفس در آن نفس مشکل و کلفت می آید و اسباب عسر تنفس بسیار اند گاهی در دل و زمانی در
معده و وقتی در شکم سوای [illegible] اینکه در استسقای قی آب جمع میشود و بذریعهٔ مزاحمت عضلهای تنفس سوء
نفس میگردد و گاهی در ششها [illegible] و اینجا بیان همان اسباب کرده میشود که در ششها یافته شوند و آن هفت اند و اکثر در زبان انگریزی
و عربی باسم خاص مخصوص اند یکی از آن آنست که آنرا استهما بفتح الف و سکون سین مهمله و تای مثناة فوقانی و های مخففه و فتح میم
و سکون الف بلغت انگریزی و بعربی ربو و بهندی دمه گویند دوم برنکائتیس بفتح بای موحده و رای مهمله و سکون نون و فتح
کاف و سکون الف و کسر همزه و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین نامند بلغت انگریزی و آن نام ورم مجاری هوا است که
در ریه یافته میشوند سوم نیوموینا بکسر نون و ضم یای مثناة تحتانی و سکون واو و ضم میم و سکون واو دوم و کسر نون و فتح یای مثناة تحتانی و سکون
الف بلغت انگریزی و آن نام ورم جرم ریه است خاصه و آنرا بلغت عرب ورم ریه و ذات الریه میگویند چهارم پلوریسی بضم بای
فارسی و لام و سکون واو و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و سین مهمله و سکون یای مثناة تحتانی آن بلغت انگریزی نام ورم غشای [illegible] است که آنرا
پلورا مینامند و بعربی این مرض را ذات الجنب نامند پنجم ایمفیزیما بکسر الف و سکون یای مثناة تحتانی و ضم میم و کسر فا و سکون یای مثناة تحتانی
و کسر زای معجمه و سکون یای مثناة تحتانی و فتح میم و سکون الف نامند و آن عبارت است از اینکه مجاری هوا که در ریه مشتق شوند و هوا
زیر غشا آن جمع گردد ششم تهائسس بضم تای مثناة فوقانی و سکون های مخففه و الف و کسر یای مثناة تحتانی و سین مهمله و سکون [illegible]
که آنرا بلغت عرب سل مینامند اینجا الات امراض سته ذوات الاسما هست که هر یک از آنها عسر تنفس پیدا میکنند و هفتم آنها حالتی است
که از داخل شدن اشیای خارجیه در قصبه الریه حادث میشود و برای این حالات که علت حدوث عسر تنفس اند و خود امراض اند هم سببها

بسیار اند و در بیان هر هر مرض از امراض عصبیه مذکوره اسباب و علامات و معالجات آنها با سه تکمله نوشته میشوند چون تشنج در بعض این امراض سوء [illegible] مذکور میشود طالب کمال را باید که خوب بخوض فکر تبیین او درین باره بعمل آرد

تکمله اول در استهما

و آن نام اصل عسر النفس است که آنرا ربو میگویند بهندی دمه مینامند و آن اینست که آنچه شاخهای قصبة الریه که در ریه رفته منتشر شده اند و اندرون آن هوای خارجی تا آخر آنها میرود و از آنجا اجزای هوای لطیف با خون مختلط میشوند آن شاخهای قصبه متشنج شوند بسبب تشنج عضلاتیکه در داخل آنها بسیار دقیق موجود اند و سبب این تشنج گاهی در دماغ و گاهی در نخاع میماند و این مرض گاهی خاندانی بود که بطور توارث از یکی بدیگری میرسد چه از امراض متوارثه است و گاهی بسبب سعال بود از هر کدام مرض سعال و شکایت که باشد و این مرض مردان را بنسبت عورات زیاده عارض میشود زیرا که مردان بنسبت عورات زیاده بیرون مکانها میروند و با سرد و گرم ملاقی میشوند بخلاف عورات که آنها اکثر با امور خانگی اشتغال دارند و هم این مرض در زمان کهولت بعد انقضای نصف عمر زیاده میشود و بطفلان و پیران کم افتد و اگر از قبل بود البته تا سن پیری میرسد زیرا که طفلان و پیران هم کم از خانه بیرون می آیند با گرم و سرد کم ملاقی میشوند بالجمله این مرض عجیب است گاهی از زیاده خوردن و از خوردن غذای ناموافق هرگاه آن بخوبی هضم نگردد عارض میشود زیرا که درین وقت عصبیکه از دماغ بسوی احشا آمده متاذی میشود و از تاذی آن دماغ متاذی شده تشنج عضلات پیدا میکند و گاهی از وزیدن اهویه مختلفه هرگاه گرم و سرد هوا دریک و زیاد در مدت یک دو روز وزند پیدا میشود زیرا که اثر اهویه مختلفه بر جلد میرسد چه جلد از توارد اضداد که دفعة باشد متاذی میشود و اذیت آن در دماغ رسیده تشنج میکند و گاهی همراه هوا غبار روئی و دخان با روائح منکره [illegible] آمیزد و از آن این مرض پیدا میشود و گاهی از بوئیدن بعضی گلها این مرض پیدا میگردد و در ولایت انگلستان هرگاه گاه طویل که برای غذای چارپایان آنرا زرع میکنند گل میکند کسی را بسیار به بوی این گل مرض مبتلا میشود و گاهی در مکان و منزل هرگاه دو کس متمکن شوند کسیکه در منزل زیرین است با این مرض مبتلا میگردد و کسی را از ماندن در شهر صحت میشود و چون بیرون شهر و در دیهات رود با این مرض مریض میگردد و کسی را بالعکس ابتلا و نجات از این میشود کسی در هوای رطب صحیح و در هوای یابس مریض با این مرض میشود و کسی برعکس آن صحیح و مریض میگردد و کسی را از خوف این مرض پیدا میگردد و سبب متاذی شدن دماغ و این مرض چنان گاهی با دوار زیاده و کم میشود چنانکه تپ لرزه دوره میکند و مراد از آن تپی است که بسبب رطوبت زمین حادث میشود و از آن دانسته میشود که سبب این مرض هم همان سبب اصلی مذکور است و این مرض هرگاه تنها بود و بعد رفع تشنج زایل میشود و هرگاه با امراض ششکانه دیگر که آینده ان شاء الله مذکور خواهد شد باشد بسبب امراض مذکوره که با این مرض جمع شده باشند بیمار میماند علامات گاهی این مرض دفعةً عارض میشود و قبل آن اثری از علالت نباشد و گاهی اول بدن سست و ضعف قلب پیدا گردد و بیمار را خوردن طعام خوش نماید و آنچه بخورد بخوبی هضم نشود و ریاح زیاده پیدا شوند و بعد آن غنودگی و ربودگی عارض شود که انسان بیمار را ممکن نبود که کاری کند بعد آن در سر درد میشود و در اضلاع تنگی محسوس گردد و هرگاه در کسیکه معتاد این مرض است و از آنها این علامات پیدا شوند و همان وقت علاج آن کرده شود

شاید از زیادتی مرض محفوظ ماند والا وقت شب این مرض شدت کند که ازان بیمار خود را در هوا می اندازد و هیچ نحو هوا در ریه نرود
و بسیار زور میکند تا اینکه هر دو شانه های خود را بلند میکند و سر و گردن را میکشد تا که هوا اندرون سینه لیکن نتواند که رساند و در
ابتدای تشنج رنگ چهره سفید میگردد مثل رنگ خائف شدن میشود بعده سرخ شود و پس ازان سیاه گردد و بر پیشانی و رخسار عرق بسیار آید
و اگر درین وقت تشنج برطرف نگردد بدن سرد میشود و بیمار هلاک میگردد لیکن اکثر قاعده این مرض آنست که چون اذیت بحد کمال رسد
تنفس قدری قدری شروع میشود و همراه آن قدری سرفه هم می آید و قلیل بلغم هم خارج میشود زیرا که بعد تشنج میوکس ممبرین تورم
میگردد چه از تشنج آمدن خون در آن بند میشود و بعد زوال تشنج خون زیاده می آید و ازان ورم پیدا میشود و ازین ورم تنفس دشوار
میگردد و انجا میوکس ممبرین بلغم جمع کرده خود را از ورم خالی میکند آنزمان تنفس سهل میشود و راه هوا کشاده گردد و هرگاه این
تشنج نصف یا یک ساعت باشد بلغم کم پیدا میشود اما اگر یک دو روز ماند بقدر زیادتی خون و ورم بلغم هم زیاده میشود علاج اول
سبب مرض تشخیص کرده پیدا کنند بر دفع آن کوشند مثلاً اگر از بدهضمی بود تصفیه معده و تقویت آن نمایند و اگر از هوای رطب بود
در هوای یابس نقل کنانند بعده تدبیر دفع تشنج بعمل آرند و درین مرض فصد و مسهل قوی نخورانند بهتر که ازان نقصان و ضرر میشود
اما از مسهل ضعیف گاه گاه انتفاع ظاهر میشود خصوصا هرگاه در معده بدهضمی بود و این وقت مسهل خفیف دادن یا قی آوردن مفید
و ازین مرض شدت نمیکند بلکه حقنه دادن با دویه مسهله که در آن حلتیت هم شریک باشد بسیار مفید است و اپیکاکوانا و انٹمنی هم
نوشانیدن مفید است که ازان قی می آید و بسبب آمدن قی دل ضعیف میشود و جوش خون کم شود و ازان خون بسوی ریه
کم شود و تشنج برطرف میشود و اگر بجای اپیکاکوانا نیم درم یا پانزده بست گرین همراه آب ساده بنوشانند بسیار نفع آن ظاهر میشود و قی
که بسبب معده باشد چه ازان قی هم آید و نفس بسهولت می آید و هرگاه درین مرض بلغم بدشواری آید سرپا لیشیا و آن شربتی است که از
انبیخ درخت لیشیا میسازند بسته چهار درم هر بعض نوشانند تا میوکس ممبرین آلایم کرده اعانت بر اخراج بلغم نماید هرگاه این مرض کهنه
شود و ورم میوکس ممبرین مجاری هوا که اینک گردد از نوشانیدن آیوڈائیڈ پتاس در آن نفع کثیر حاصل میشود که گویا میوکس ممبرین
جدید ازان در مجاری هوا پیدا میشود لیکن با وجود که سرفه جدید بود نهار این دوا را ندهند الا مضر خواهد شد و خود ورم پیدا خواهد کرد
و اگر بسبب شدت تشنج نوشانیدن آن ممکن نباشد کلوروفارم نصف درم بر پارچه پاشیده بویانند لیکن باین طور که با بینی متصل نباشد
بلکه قدری رومال را از بینی دور دارند تا هوای کثیر همراه آن در بینی رسد بسبب آن که ضرر نکند و دخان برگ تنباکو و قلیان
کشیدن درین مرض بسیار مفید است و کاغذ سرخ را در شوره محلول با آب تر کرده خشک نمایند و در مکانیکه بیمار در آن هست آن کاغذ را به
آتش نهند تا دخان ازان جدا شود پس بیمار را امر کنند که آن دخان را در دهن خود کشد و گاه بخار آب گرم در دهن کشیدن مفید است
و بلادونا یا اسٹرمونی در آب حل کرده نوشانیدن خود تشنج را دفع میکند و چون مرض مختلط شود و تشنج دفع گردد مخرجات بلغم را که در علاج
ضیق النفس نوشته شده اند مثل تخم کتان و سرکه و شهد صاف خورانند تا برودی بلغم خارج شده صحت حاصل شود فقط تکمله ثانیه در
برونکائٹس یعنی ورم مجاری هوا که در ریه اند و آن بر دو قسم است اول اکیوٹ برونکائٹس یعنی حاد دوم برونکائٹس کرانک یعنی مزمن

قسم اول که باکیوت وصف کرده میشود عبارت است از التهاب شش یعنی میوکس میمبرن که در شاخهای خرد و کلان قصبه ریه که در هر دو
منتشر شده اند واقع میشود و این مرض اطفال و پیران را زیاده و جوانان را کمتر عارض میشود و گاهی در شاخهای کلان واقع شود و
به شاخهای خرد برسد و گاهی در یک جانب ریه بود و در جانب دیگر نمیباشد اکثر عادت به همین جاری است که ورم میوکس میمبرن شاخهای
قصبه ریه هر دو طرف ریه عام بود و سبب آن اکثر رسیدن سردی بود خواه بذریعه هوای سرد یا لباس رطب شد یا از تغیرات هوا که بسبب
دور زمان قریب هوای گرم و سرد و نزد پیدا میشود و گاهی بیماری هم مبتلا باشد که حمی مذکور بسبب خرابی آب منتشر شود یا بسبب علت
عارض شده باشد بعده در آن حمی این مرض هم عارض میشود گاهی در مرض سل هم این مرض عارض میگردد و همراه نیومونیا هم این مرض عارض میشود
و آن آینده مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی علامت درجات آن بحسب شدت و خفت مختلف اند خفیف آن است که در
شاخهای کلان باشد و به شاخهای خرد نرسد علامت آن است که سر گرانی بود و در حلق خارش و خشونت محسوس شود و تب هم خفیف بود یا
و غالباً گاهی هم نمیباشد و آنچه در زکام علامات یافته میشوند که اول در بینی خشکی ظاهر میشود بعده بلغم سفید رقیق می آید بعده بلغم
غلیظ و زرد میشود همچنین در سینه هم اول خشکی باشد بعده بلغم رقیق سفید بسرفه دفع شود بعده بلغم غلیظ و زرد دفع شود و صحت گردد
بلکه محتاج علاج هم نمیشوند و این قسم سریع الزوال است و شدت آن این است که ورم تا شاخهای خرد قصبه ریه بود و درین قسم سرفه
شدید و حمی قوی حاد بود و در اضلاع تنگی محسوس شود و بیمار بر سینه احساس ثقل نماید و در تنفس عسرت و تواتر بود و نبض سریع
و در ابتدای این قسم هم همان علامات شروع زکام یافته میشوند و گاه گاه این مرض چنان سخت میشود که از ورم میوکس میمبرن و تجمع
شدن بلغم در شاخهای خرد هوا هیچ راه نیابد تا خون نرسد درین وقت دم کشیدن تکلیف زیاده میشود و سرفه شدید و کثیر بود و رنگ چهره
مائل بسیاهی و رنگ لب مائل به نیلگونی و در دماغ بیمار فساد ظاهر بود و کلام مختل نماید سبب این همه فساد خون بود زیرا که خون
بسبب نرفتن هوا در ریه صاف نمیشود ازین جهت رنگ چهره و لب متغیر گردد و چون این خون بدماغ رسد هم غذای خوب و صاف
نمیرسد پس دماغ هم متضرر میشود و ادراکات آن مختل شوند بعد ازین بیمار میمیرد و اگر مریض قابل صحت است پس اولاً بعد از رفتن شدت
اعراض اول بخار کم میشود بعده در تنفس سهولت ظاهر گردد و کثرت نفث میشود و بلغم غلیظ و زرد شده بسهولت دفع گردد و اینحالت گاهی
دیرگاه مانده و در زمان کثیر از ان نجات و نقاهت حاصل شود و چون بعد از زمان سینه کائیتس کرانیک همین حالت را نامند علاج اول
مسهل دهند از مثل کلومل و جلپ تا که جوش خون هم کم شود یا مگنیشیا سلفاس خورانند اگر درد زیاده بود پولو ایپیکا بعده انتمنی
از هشتم حصه گرین تا سوم حصه آن همراه آب بخورانند تا قی آید و در قلب بدن کم شود و خون بسوی ورم کم رود و قوت ورم کم گردد لیکن این
تدبیر در قوی است اما اگر بیمار ضعیف بود عوض آن ایپیکاکوانا از دو گرین تا پنج گرین همراه آب گرم بنوشانند بعد آمدن قی شانزدهم
حصه گرین از انتمنی با یک گرین ایپیکاکوانا آمیخته همراه آب بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا قی نیاید لیکن تهوع باقی ماند که از آن
میوکس میمبرن مسترخی میشود و از ان بلغم جدا شده دفع میگردد و ایضاً پارچه فلانل که از قسم لباس وولین است در آب گرم تر کرده
فشرده روغن تارپین بران پاشیده آنرا بر سینه مریض نهند بسیار مفید میشود و این تدبیر بنا بر آن است که اگر تنها روغن تارپین یا طلا خواه

بواسطہ ایجاد سوزش و ورم جلد مضر خواہد شد و باین تدبیر از اضرار آن یعنی حاصل میشود و از نفع آن انتفاع ممکن بود و بعدہ برای
اخراج بلغم ٹنکچر سکوئیل یا شانند یا اسپیکیم سکوئیلیس نصف درم ہمراہ نایٹرک ایتھر یا ٹنکچر کافور یا آب کافور حلکردہ تجویز نمایند و فایدۂ این
ترکیب اینست کہ کافور حابس فضلہ است بسبب آن تحلیل سرفہ تحتی پیدا باد و نتیجہ اسپیکیم بلغم را جدا کردہ دفع کند آخر زمان سرفہ خواہد آمد پس این
ترکیب سبب نفع و سفایلہ بنا برای دفع بلغم مشتمل بر منفعت نفع می آید و انچہ دوای رقیقہ کہ درین وقت نوشانیدہ میشود آنرا کاف مکسچر می نامند
پس کاف مکسچر یعنی دوای قوی نافع سرفہ برای مجتنبین شراب در سرفہ نوشانیدہ شود و از ہمہ انفع است صنعتہ ابیکاکوانا یک گرین یا بیس
ایسپیاس ذہ گرین ہمراہ سکوئیل یعنی سکنجبین عنصلی از یک درم تا دو درم ایمونیا کاربناس و گرین افیون خالص نیم گرین با آب کافور
یک نیم اونس یا شربت حلکردہ بصاحب سرفہ کہ از رنگ کانسیس مدقوق باشد از آنکہ موافق این مقدار سہ چہار بار بنوشانند صنعتہ شربت سکوئیل
کہ آنرا بزبان انگریزی آکسمل سکوئیل میگویند و آکسمل یعنی شہد است بگیرند بیخ سکوئیل کہ پانزدہ اونس باشد آنرا قطعہ ہای باریک ساختہ
بعدہ سرکہ صاف و تند کہ شش پینٹ باشد آن قریب چہار آثار بود زیرا کہ ہر پینٹ بوزن دہ چھٹانک میباشد تر کردہ در پاتیلہ
چینی انداختہ بر آتش ملایم بنہند یا بالظرف مذکور را حرکت دادہ باشند تا سہ یا چہار ساعت بر ہمین منوال بر آتش داشتہ بعدہ
در پارچہ صاف انداختہ آب صافش بگیرند و بعد تقطیر آب صاف انچہ در صافی باقی ماند آنرا فشردہ این سرکہ را محفوظ دارند بعدہ
سی اونس ازین سرکہ اسقیل گرفتہ یک نیم آثار شہد خالص با آن آمیختہ در پاتیلہ چینی انداختہ بر آتش ملایم بپزند تا بر قوام غلیظ آید پس این
در شیشہ یا ظرف دہن کشادہ زجاجی یا چینی نہادہ نگہدارند و وقت ضرورت ازین شربت سکوئیل کہ آکسمل سکوئیل نام کردہ شد
و فی الواقع آن سکنجبین اسقیلی است بقدر مناسب گرفتہ در دواہای نفع شریک کنند و اگر مریض مجتنب از شراب نباشد این دوا کہ از آن بہتر
اقوی است بنوشانند صنعتہ وین ابیکاکوانا بیست قطرہ اسپرٹ نایٹرک ایتھر نیم درم ایسیٹم سلی دہ قطرہ ٹنکچر کمفر کمپونڈ از یک درم
تا دو درم ہمراہ آب صمغ عربی یا نقوع سینیگا کہ یک نیم اونس باشد آمیختہ بعد یک یک یا دو دو یا سہ یا چہار چہار ساعت موافق شدت
و خفت مرض بنوشانند و کلک از ہمہ ادویہ ہم طبیب معالج حاذق را ضروری است کہ موافق عمر و قوت و ضعف مریض شدت
و خفت مرض معین فرماید ہرگاہ در بعض بسبب کمزوری قوت حرکت سرفہ ہم ساقط شود درین وقت ایمونیا کاربناس پنج گرین
تا دہ گرین ہمراہ آب پودینہ یا آب کافور آمیختہ بعد دو دو یا سہ یا چہار چہار ساعت موافق شدت و خفت مرض بنوشانند و غذای
خورانند در آن ملحوظ باشد کہ سریع الہضم خالی از نفخ و تولید ریاح خورانند و اشربہ آب مطبوخ کتان بنوشانند و در اوایل این قسم
افیون نہار ندہند کہ ازین بلغم منضج خواہد شد اما ہرگاہ در شاخہای خرد و شاخہای عرض قوی و شدید بود برای دفع بیداری وقت
قدری از آن ممکن است کہ بدہند ولا ہرگز نہ دہند خصوصا ہرگاہ رنگ چہرہ سیاہ و لبہا نیلگون و حواس مختل باشند درین وقت
استعمال آن حرام است قسم دوم برنکائیٹس کرانیکا یعنی اکثر بعد قسم اول یعنی برنکائیٹس اکیوٹ حادث میشود و گاہی از تری
یعنی زکام و سرفہ فصلی پیدا میشود چنانکہ در فصل زمستان اکثر عارض آن بر ہمین منوال بود و این مرض تا زمان دراز میماند و بیشتر این است
کہ ازین مرض بیوگس پیران بسبب ... ضعف و تنفس میشود علامت آن سرفہ می آید و گاہی سرفہ با تشنج بود چنانکہ

بنوشانند فائده گاه در مرض انچه بلغم غلیظ در شاخهای خرد قصبه ریه جمع میماند از زور سرفه یکبار از شاخهای مذکوره جدا شده بر
صورت آنها بعد سرفه بیرون می آید و چون بیمار آنرا می بیند میگوید که شاید کدام حیوان متولد شده بر آمد و از آن خائف میشود لیکن بعد آن
صحیح میگردد چه خروج آن علاج مرض است در حقیقت آن بلغم بود که بسبب لزوجت و غلظ خود در هر شاخ که چسپیده بود صورت آن
حاصل میکند و گاهی همراه این قدری خون هم می آید زیراکه چون از جدا شدن این بلغم چسپیده که بزور و قوت جدا میشود صدمه بر عروق
شعریه میرسد قدری از آن شگافته میگردد و از آن اشتباه نفث الدم پیدا میشود و فارق بینهما آنست که آنچه خون بسبب خروج بلغم بر
بیرون آید بعد آن صحت میشود و روز بروز حال مریض بهتر میگردد و آنچه بسبب سیل خون آمده باشد بعد آن مرض زیاده میشود فقط کرر

تکملۂ ثالثہ در ورم نفخیا است آن ورم ریه است این گاهی بعض مقامات ریه و گاهی در تمام آن زمانی در یک حصۂ آن
وقتی در هر دو حصۂ آن میباشد اکثر در اطراف ششش که قریب بجگر و طحال است شروع میشود و از آنجا تا بالا میرسد این ورم گاهی خود بخود ابتداءً
شروع میشود و گاهی قبل از آن مریض بمرضی دیگر مبتلا باشد همراه آن هم بر ریه عارض میشود چنانکه در حصبه و جدری می افتد زیراکه در چیچک خون فاسد
میباشد میوکس میمبرن متورم بود پس از فساد خون ورم میوکس میمبرن ریه هم متورم میگردد و همچنین در امراض گرده هم ریه متورم میشود زیراکه
هرگاه گرده خون را صاف نکند از فساد خون ریه ورم پیدا میشود و همچنین چنانکه از هوای رطب در بنگال بطور وبا لازم عارض میشود نیز
این مرض عارض میگردد چنانکه در برانکائیٹس گفته شد و از اسباب بعید این مرض آنست که اول بکدام سبب عروق آن کمزوری حاصل
شود که از آن عروق تنگ و وسیع گردد و خون در آن زیاده شود و از زیادی خون ورم در آن پیدا میگردد و این ورم خود بسبب زیاده شدن خون
در ریه میشود زیراکه آنچه خون برای تصفیه هم برای تغذیه ریه از دل بریه میرود و آن بسبب ورم از جریان خود در شش چنانکه در حال صحت
جاری میشد ممتنع میگردد و از باز ماندن آن از جریان نفوذ مقدار آن زیاده میشود و از آن ایر سلیس روز بروز زیاده میگردد و در آن
ایر سلیس بر سر شاخهای کوچک قصبه که در ریه برای رسانیدن هوا منتشر شده اند زیاده ریم از ورم خارج شده منجمد میگردد و اندرون شاخها
بلغم لزج و غلیظ مجتمع میشود که ازین هر دو سبب ششش مثل کبد و طحال سخت و صلب میگردد و این امر بعد موت هرگاه شکم بیمار را کشاده ریه را
بر آورده می شگافند وقت تشریح خوب ظاهر میشود و درین وقت ریه را غذا کم میرسد زیراکه غذائی که خون بود بسبب ورم بآن نمیرسد و
هوا که اندرون ریه میرفت نمیرود و از آن انبساط در آن واقع نشود و حرکت آن بند میگردد پس از نرسیدن غذا گاه ریه بیکار و متعفن
و مرده گندیده میشود این حال مرض است اما اسباب که محدث این ورم اند پس اکثر آنست که از رسیدن هوای سرد و پوشیدن
لباس رطب که در بدن خشک گردد و رطوبت آن در بدن جذب شود و از خوابیدن در مقام رطب و از استیلای دود خارجی این ورم
حادث میشود و کیفیت پیدایش این اسباب برای ورم پیشتر مذکور شده بآن رجوع کنند علامات عام این مرض سرفه است و اینکه بلغم
لزج خارج میشود و لزوجت بلغم زیاده بود و سبب زیادتی لزوجت درین مرض آنست که هرگاه ورم تنها در میوکس میمبرن بود در آن بلغم رقیق
زیاده بود و لزوجت کم میباشد چنانکه در زکام ظاهر است اما چونکه درینجا میوکس میمبرن غشائی زیرین آن که خانه دار است و هم
عضلات جمله متورم اند لهذا بسبب زیادتی خون این جوهر لزج مثل سفیدی بیضۂ مرغ از خون جدا شده بر می آید و این جوهر البیومن

مسئله قوله نفث بشتن حی مرض

تکملۂ ثالثہ در ورم نفخیا است

انگریزی فایبرین یعنی چسپنده میگویند و ماده ورم همین جوهر است اهم علامات ورم درد محسوس میشود و تنفس سریع و متواتر بود و تپ باشد و چون این مرض و تشخص سی بود علامات مثل حمی وغیره زیاده و شدید بوند و در مرد و نسبت زن کم بوند در علامات بحسب شدت و خفت فرق ظاهر بود و کنه هرگاه در ریه مقام قلیل یا یکجانب از آن متورم شود در علامات خفت و کمی بود و اگر تمام ریه هر دو جانب آن متورم شوند در علامات زیادتی ظاهر باشد یا بجا موافق درجات مرض ظهور علامات بود مثلاً هرگاه خون زیاده جمع گردد اول سرفه شروع شود ولیکن خشک باشد و بلغم همراه آن خارج نگردد و بعد خروج بلغم بتدریج شروع میشود و هر قدر که مرض زیاده گردد رنگ بلغم متغیر میشود و اول سفید مثل صمغ محلول بآب باشد بعده مایل بزردی پس از آن زردی مایل و مختلط بسرخی بود پس از آن سرخی مثل سرخی مورچه آهن میباشد بعده هرگاه متعفن گندیده شود باز علامات متبدل میشوند یعنی سرفه زیاده میشود و بلغم رقیق بدبو مایل به تیرگی خارج شود و درد که در سینه میشود حقیقتش آنست که هرگاه ورم در یکجانب ریه بود خواه یمین یا یسار پس درد کم میباشد و هرگاه در هر دو جانب بود زیاده و قوی میباشد چون این ورم از اندرون ریه تا غشائی پلورا برسد و غشای مذکور هم متورم گردد درد زیاده محسوس میشود گویا کسی نشتر میزند و هرگاه ورم در جای قلیل از ریه بود یا در یکجانب آن باشد در تنفس دشواری کم بود اما اگر اکثر ریه متورم شده باشد یا در هر دو جانب آن عام بود در تنفس دشواری زیاده بود و هرگاه ورم در هر دو جانب بود از بسیار ممکن نباشد که سینه و اضلاع برای تنفس منبسط سازد زیرا که ریه بسبب ورم سخت شده منبسط نمیشود و درین وقت بدینجهة شکم زیاده دم میکشد چه توسیع آن ممکن باشد لعدم المانع فیه و تپ هرگاه مرض خفیف بود و کم میباشد و هرگاه در هر دو جانب ریه ورم باشد حمی بسیار تیز میباشد و لمس جلد درین قسم چنان گرم بود که در دیگر امراض نبود زیرا که جوش خون درین مرض زیاده است علاج هرگاه بجوان قوی عارض شود و علامات سخت و قوی باشند اول فصد گیرند بعده مسهل قوی دهند مثل کالومل و جیلپ یا پینکینشیا سلفاس بعده تدبیر آوردن قی نموده نوشانیدن مقیات نمایند مثلاً انتمنی از چهارم حصه گرین تا یک گرین نوشانند و بعد آمدن قی افیون چهارم حصه گرین و کالومل دو گرین همراه آن انتمنی وزن کم کرده یعنی هشتم حصه گرین آمیخته بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا اینکه قی و کمزوری بماند و قی نیاید بعده نائیتراس پتاس یا اسیتاس پتاس از ده گرین تا پانزده گرین همراه آب حلکرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا که گرده باد را از خون را صاف کند و هرگاه بخار کم شود یا رفع گردد و سختی ریه باقی ماند و از آن در تنفس دشواری باشد پتاس ایوڈائیڈ از ده گرین تا پانزده گرین در آب حلکرده یا با آب طبیخ عشبه مغربیه بنوشانند و در شروع مرض هرگاه ورم در هر جانب آن باشد تخم کتان در آب سائیده بر پارچه کلان آلوده بر تمام سینه و پشت و پهلوی بیمار تا شکم چسپانند و بربندند و یک شبانه روز بسته دارند و بعد شش شش ساعت ضماد را تبدیل کرده باشند تا خشک نشود و چون بشخص ضعیف و کمزور این مرض عارض شود علاج قوی برای آن مناسب نیست لهذا فصد آن نمایند و الا کمزوری زیاده خواهد شد و از آن ریه مرده و گندیده خواهد شد و لیکن مسهل خفیف دهند بعده ضماد کتان بدستور سابق نهند یا پارچه فلالین در آب گرم تر کرده فشرده و روغن تارپین بر آن پاشیده بر محل ورم نهاده بربندند و ایپونیا کاربناس از پنج گرین تا هشت گرین همراه آب حلکرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و هرگاه

شخص مبتلی را هم این مرض عارض شود و در آخر کمزوری زیاده گردد که از ان بر تحریک سرفه در دفع بلغم قادر نباشد و دشواری رود و آخر زمان
آنرا هم این دوا نوشانیدن جائز است برای ازالهٔ کمزوری و در غذای این مریض شوربای گوشت گاو یا بره یا مرغ حسب طاقت
و مناسب حال قدری قدری بعد یکدو ساعت بنوشانند و چون عطش در مرض زیاده میباشد لهذا برای تسکین عطش آنچه در حمیات
نوشته خواهد شد باستعمال آرند پس اگر همراه مسکنات عطش آبجوی رقیق یا آب گوشت تیار کرده بنوشانند بهتر است و بعد زوال مرض
علاج تندرستی نمایند چنانکه مکرر گفته شد تکمله رابع در پلوریسی و پلوریس است و پلیوریس یعنی التهاب پلورا است و پلورا اسم غشای است
که مثل کیسه دو تو است توی از ان بر سینه و قلب توی از ان بر اضلاع آمده و این ورم همین غشا است که بر اضلاع آمده و در کتب
طبیه عربیه باسم ذات الجنب موسوم است این مرض کثیر العروض است خصوصاً در فصل سرما اکثر عارض میشود و ممکن است بعض مقامات
غشای مذکور یا کل آن یا در یکجانب یا هر دو جانب عارض شود اما آنچه بسبب تجربه دیده شده است که اکثر بیکجانب است عارض میشود
و در این مرض میان غشای مستبطن اضلاع و غشای که بر سینه آمده ماده بهم که عبارت از بلغم مرخ است از ورم غشای مستبطن اضلاع
خارج شده جمع میشود و از ان غشای بگیرنده دارد پیدا میگردد و بسبب آن ریه بر غشای مذکور می چسپد و از ان انبساط و انقباض
ریه فرق [illegible] یابد لیکن همین علاج این مرض است و حاصل کلام علاج این مرض این است که ریه بر غشای مذکور نچسپد هرگاه این مرض
بجوان قوی عارض شود بلغم لزج و غلیظ در سرفه بر می آید و چون شخص ضعیف و کمزور عارض شود ماده رقیق مثل ماء الجبن کثیر المقدار
خارج میشود و گاهی این آب که مشابه ماء الجبن است ریم میگردد و از فاسد و متعفن شدن این ریم هوا پیدا میشود زیرا که در این ریم
کرم [illegible] میباشد و آن از تعفن فساد هوا میگردد و چون ریم باینجا رسد و غشای مذکور رود و هم جمع میشود آنجا هوا الاسباب
سبب این مرض و هم همانست که در ربو و نمونیا یعنی ذات الریه گفته شد یعنی از رسیدن هوای سرد خصوص در مقام سرد و [illegible]
پوشیدن لباس [illegible] و از برودت خارجی پیدا میشود و گاهی با ذات الریه [illegible] همراه حاصل هرگاه زخم تا این غشا برسد میشود و زمانی در
جمع [illegible] این مرض پیدا میشود زیرا که غشیه مقابل غشای مانع و غشای بالای ریه و قلب و این غشا هم یک قسم میباشد
گاهی در امراض گرده حادث میگردد بسبب فساد خون که از ضعف گرده عارض میشود علامات اول درد شدید خصوص عارض میشود
مثل [illegible] زدن پیدا گردد و لیکن باید دانست که این مرض هر دو قسم است یکی قوی که در آن علامات بقوت شدت میباشد
آن اکثر [illegible] بود یعنی حاد باشد که زمان انقضای آن قریب بود و این [illegible] شخص جوان است دوم ضعیف که علامات در آن
هم خفیف و قلیل باشند و این قسم کم اتفاق یعنی مزمن بود که زمان انقضای مرض در آن طویل باشد و در این قسم درد بسیار شدید نباشد
لیکن علامات دیگر که مختص این مرض مذکور میشوند موجود بوند بعده سعال [illegible] عارض شود و لیکن خفیف بود و قلیل
باشد [illegible] بلغم خارج نشود و هرگاه خواهد که دم در کشد از زیادتی درد تنفس کامل ممکن نبود بلکه قدری تنفس از درد ممتنع میشود
از این سبب تنفس متواتر میگردد و تا تنفس عظیم [illegible] امتلائی نماید و هرگاه این ورم بر سینه زیر ترقوه باشد درد کم بود زیرا که حرکت انبساط
اینجا قلیل است و هرگاه در پهلو یا محل [illegible] باشد درد زیاده میشود و چه حرکت انبساطی اینجا زیاده است و هر قدر که انبساط

زیاده شود و از شدت حجاب در روز زیاده شود و هم هرگاه ورم بحال شیفت بود بسبب شدت جمع مشتبه شود که مرض ورم و درد کبد است
یا ذات الجنب فرق باین طور کرده میشود که اگر ذات الجنب باشد مریض بسوی جهت موافق مرض که جهت درد است نمی خسپیدن
بر آن ممکن شود و بر جهت مخالف درد می خسپد بر آن جهت آرام یابد و اگر ورم کبد درد کبد بود در این وقت بر جهت مخالف مرض خسپیدن را
خسپیدن ممکن نباشد زیرا که هرگاه غشای کبد متورم میشود بیم از آن خارج شد بر غشای که بر کبد و طحال و امعا آمده جمع
میشود و از آن بر کبد می چسپد در این وقت چون بر جهت مخالف می خسپد کبد بسبب ثقل خود از غشای مذکور بر آن چسپیده است
جدا میشود پس از ثقل ورم و بر آن در روز زیاده میگردد و در ذات الجنب بر جهت موافق که از اضطجاع درد زیاده میشود سبب است
که از این هیئت ورم منفجر میگردد و از ریه و در ورم غشا اصطکاک واقع میشود و از آن اذیت زیاده میشود و بعد بخار ظاهر میشود اما بعد انفجار
این شیء رفع میگردد و درد هیچ هم خفت حاصل میشود لیکن در تنفس دشواری میماند بسبب جمع شدن آب در غشا و چون نوبت باجتماع
آب درین غشا رسد ریه از جای خود حرکت کرده بسوی فقار ظهر بجانب اصل خود میرود و هم اضلاع بر پهلو زیادتی و برآمدگی مدر
معلوم میشود و چون این آب زیاده میشود پس اگر در جانب راست بود کبد را هم مزاحمت کند و از آن کبد منفجر شده بر آید و چنان محسوس
شود که کبد هم متورم شده بر آمده بعد این آب دل را هم مزاحمت میکند باین طور که اگر در جانب چپ بود دل را بسوی جانب راست
و اگر جانب راست بود دل را بسوی جانب چپ دفع میکند و حرکت اضلاع و ریه ناپدید شود و هر دو را غمز و مزاحمت میکند و عضله که
درمیان اضلاع واقع است بیرون بر آمده معلوم شود و چون باین حد رسد در ذات الجنب هم خوابیدن بر جانب صحیح دشوار شود ممکن
بود چه درین وقت ثقل این آب بر جانب صحیح ریه و بر دل می افتد و از آن هر دو متاذی شوند لیکن بر جانب مریض بخوابد اما اگر بسیار
زیاده شود خوابیدن بر کدام جهت ممکن نباشد و نشسته ماند و درین وقت تپ نباشد لیکن اگر بعد این حالت باز بخار آید در روز و شب
دو سه بار زیاده بدن گرم شود و عرق آید باز خفت شود و باز بهمین عنوان شدت کند پس باید دانست که ریم پیدا شده و جائیکه
هوا از تنفس شدن ریم پیدا شده باشد هرگاه بر ورم انگشت زنند آواز از محل هوا مثل آواز طبل بر خواهد آمد و جائیکه ریم و آب جمع باشد
آواز آنجا آواز جسم مصمت باشد که از زدن انگشت بر می آید و هرگاه آله استقیاس صوت نهاده بشنوند آواز رفتن هوا در ریه نمی آید از آن
معلوم میشود که هوا نفوذ نمیکند ما در ریه نمیرود و درد نیست علاج اگر مریض قوی باشد و مرض زیاده بود فصد گیرند و خون چندان
بر آرند که غشی آید لیکن باید دانست که اگر مریض را نشانیده فصد گیرند پس از خارج شدن قلیل هم ضعف می آید و غشی طاری
میشود و اگر خوابانیده فصد گیرند بعد اخراج مقدار کثیر از دم غشی می آید و چون مقصود نیست که غشی آید پس باید که نشانیده فصد کرده
خون بر آرند تا خون زیاده خارج نشود و مطلب حاصل گردد و بعد افاقه از غشی [illegible] کردن با اسهال نصف ساعت یا یکساعت مسهل
قوی [illegible] کالومل و جیلپ و بعد فراغ از اسهال ده گرین کالومل و یک گرین افیون بخورانند دیگر علاج ناشته چار زین و او روق قوت
آید و خون از محل ورم جذب کنند و این جمله بعد هر دو سه چهار ساعت دهند یکی [illegible] بالقول کسانیکه فصد و اسهال نهایت
دادن ایام قلایل ضروری می دانند چنانکه کنند این انشاء الله مرض دفع خواهد شد و اگر بعد چار پنج ساعت باز مرض عود کند پس

فرق در ذات الجنب و ورم کبد

بعده بیمار را آسام تمام دارند و هرگاه بر گردن و رخسار و بدن ورم ظاهر شود از سوزن های خرد بر محل ورم ثقبه ها پیدا کرده باج
را بیرون آرند اما چون مریض با تحدّر بسیار جلد هلاک میشود فقط تکمله ششم در تپهای سسن یعنی سل و آن اینست که یک جوهر
سفید خورد در صغر مثل گاورس و در سفیدی مثل پنیر یا سفیده بیضه مرغ از خون جدا شده اندرون شاخهای قصبه منصب شود
و در آخر آن که مجوف و مثل زاویه است جمع گردد خواه بر طبقه داخل یا بر جانب خارجی آن و بعد اجتماع این جسم کلان سخت میشود
از ان در ریه سختی پیدا میشود و آمدن خون در ان بند میگردد و غشای ریه از که مثل غشای خانه دار بآن محیط است فاسد و ضعیف
میگردد و این جسم را در زبان انگریزی ٹیوبرکل بضم جیم فارسی و سکون واو و فتح بای موحده و سکون را و فتح کاف و سکون لام میگویند
و بمعنی غدد یا عقده است بالجمله هرگاه این جسم غریب در شاخهای قصبه جمع شود گرد آن ورم یعنی انفلمیشن در ریه حادث میشود زیرا
آنچه خون برای تغذیه ریه می آید در غذای آن بسبب مانع صرف نمیشود گرد شاخهای مذکوره زیاده جمع میگردد و چونکه طبیعت برای
اخراج این جوهر غریب متحیر زور و شدت و تحریک عنیف بعمل می آرد ازین سبب گرد شاخها ورم پیدا میشود و از ان ورم ریم هم
چه ورم و هم حار میباشد چون درین ورم ریم پیدا شود همراه آن این جوهر سفید هم با ریم شامل همراه سرفه بیرون می آید و بعد دفع شدن
ماده ریم گاه گاه دانه سفید صلب هم در سرفه دفع میشود که از ان دانسته میشود که درین جوهر سفید آهک هم میباشد و اکثر این مرض اول در
جانب اعلی ریه که قریب ترقوه است پیدا میشود و این اجتماع و انجماد اجزا گاهی بتدریج و گاهی بسرعت حادث شود و گاهی این اجزا تا مدت
دراز در ریه میمانند اما ورم در ریه پیدا نمیشود و گاهی فساد و ورم در ریه بقوت و بسرعت حادث شود حاصل این بیان اینست که گاها
این مرض حاد و وقتی مزمن باشد سبب آن از اسباب بعیده توارث و خاندانی بودن مرض است و از اسباب قریبه رسیدن
هوای سرد یا اختلاف هوا به هوا باشد مثلاً صبح و شام هوای بارد و ظهر هوای حار یا یک روز حار و روز دیگر هوا بارد و دود و از
کشیدن دخان تماکو و چرس و از کثرت مباشرت با عورات و همچنین از هر کار و صنعت که در آن نشسته و سرنگون کرده کار کرده شود مثل
جولاهی و ندافی هم عارض میشود چه درین صنعت با هم سر و سینه را خم کرده کار میکنند که از ان هوا بخوبی صاف در ریه نمیرسد
از ان خون فاسد میگردد و ایضا در ندافی سبب دیگر اینست که ندافان در دکان تنها صناعت خود را میکنند تا پنبه زیاده در هوا
ضایع نشود و هم آنچه اجزای خرد و چرک پنبه در هوا متصاعد میشوند به ریه هوا در ریه آن میروند و مفسد خون میشوند بالجمله اصل
سبب آن ضعف و خرابی خون و کمزوری ریه میباشد و اکثر بر برانکائیٹس کرانیک یا در آخر استسقا عارض میشود بسبب صاف نشدن
خون و درین امراض علامت آن اکثر از دیدن بشره و چهره علیل این مرض خوب یافته میشود زیرا که اکثر موهای پلک این بیمار دراز
بوند و سفیدی چشم آن مثل سفیدی مروارید بود و بسبب کمزوری خون ناخنهای مریض مقوس بوند و منحنی و وقت تنفس
منتفخ میشوند و در اضلاع اعلی سینه تقعر پیدا شود و وقت تنفس زیاده بلند نمیشوند و بالای ترقوه بر گردن وقت تنفس جانبین
بسیار گودی پیدا شود و در شروع مرض اکثر ابتدا از سرفه بود لیکن این سرفه چنان خفیف و خشک میباشد که بیمار را خود معلوم نمیشود که سرفه
میدارد و چه وقت صبح یا بعد خواب قدری می آید اما هر قدر که مرض زیاده شود سرفه اشتداد نماید و بلغم زیاده خارج شود اول سفید

نزله مثل سلهٔ ریه پیش می‌آید گاه گاه لخته خون در آن می‌آید یا قدری خون با بلغم آمیخته خارج شود و بعده بلغم سفید مثل پیپ هم می‌آید و این
وقتی است که هرگاه جوهر حویصلات هم شده خارج میشود و لاغری اندام از ابتدای مرض عارض میشود هر قدر که مرض زیاده گردد لاغری اندام
نیز زیاده میشود و حرارت خفیف هم از ابتدای مرض میماند بسبب اذیت ریه و فساد و جوشش خون درد در سینه جا بجا خفیف محسوس
میشود و بسبب ورم ریه هرگاه جوهر مذکور ریم شود و ابتدای ریم شدن کند در آن زمان هر روز یکبار یا دوبار در روز و شب [illegible] لرزه سردی آید
بعد سردی بدن گرم شود و بر چهره سرخی ظاهر گردد و هرگاه گرمی کم شود در آن بیمار بسبب سستی بخواب رود و چون بیدار شود عرق بر بدن
و لباس خود مشاهده کند و گاهی در عالم خواب عرق زیاده برآید بی آنکه تپ ظاهر باشد و اینحالت تا وقتی ماند که اسهال شروع گردد اما هرگاه
اسهال شروع شود آمدن عرق و تپ موقوف گردد و سبب اسهال هم در آن رفتن این جوهر ریه است بسوی امعا که از آن غدد که
در امعای علیا اند زخمی میشوند و ضعیف شده بسبب غذا قادر نشوند و چون اسهال بند شود باز تپ و عرق آمدن شروع شود و حال
برین منوال میماند تا که رفته رفته مریض ضعیف لاغر شده هلاک میشود و باید دانست که ابتدای این مرض به یک نمط نمیباشد اکثر چنانکه
گفته شد یعنی بتدریج شروع کنند و گاهی ابتدا از زخمی غذا میباشد که هضم طعام چنانکه نباشد اشتها صاف نبود و غذا خوش نه نماید و از آن
مریض لاغر ضعیف میگردد و از آن تنفس [illegible] میشود و جلد جلد دم میکشد بعد سرفه شروع میگردد و گاهی بدون آنکه علامتی
ظاهر شود [illegible] بی توجهی از علامات خفیفه ابتدا به نفث الدم میکند و گاهی خون سرخ رنگ کف آمیز یکدو تار می‌آید و گاهی در آخر
مرض خون کثیر آمده بیمار هلاک میشود زیرا که انفجار شرایین بالای شاخهای قصبه ریه که در آن زخم شده واقع اند آنها شگافته میشوند و گاه
در شروع مرض طپش قلب و سرعت حرکت آن عارض میشود و بسبب آن عسر تنفس زیاده میشود زیرا که این قسمت خون اندر ریه زیاده میرود
و هوا کم داخل میشود و کمتر با خون می‌آمیزد پس احتیاج بسوی تنفس زیاده داعی شود بالجمله هرگاه ببیند که شخصی ضعیف و لاغر میشود و تند
سرفه می‌آید و گاهی همراه سرفه قدری خون هم خارج میشود و روز مره بخار و عرق در روز و شب یکبار یا دوبار می‌آید و [illegible] و سرعت
میماند و از ادنی محنت و مشقت مانده میشود و سوی تنفس را عارض میگردد طبیب را باید که خیال کند که مرض [illegible] سل [illegible] شروع
شده [illegible] بعد دیگر علامات را بتامل و تفقد جوید این خیال کرده باید بعد حصول یقین تشخیص مرض بعلاج آن مشغول شود و علاج باید دانست که
در علاج این مرض سه تدبیر بعمل آوردن ضرور است اول آنکه جوهر [illegible] زیاده متولد نشود تا که مرض تجدید [illegible] زیاده نشود
دوم آنکه آنچه این جسم [illegible] پیدا شده از ریه بدر رود و مندفع یا منجذب گردد سوم اینکه هرگاه مرض قایم [illegible] باید که عوارض
آن کم شوند و بیان هر یک کرده میشود تدبیر اول نفیست که عرق [illegible] یعنی [illegible] از یک قطره تا پنج قطره همراه آب خالص آمیخته روزانه
سه چهار بار بعد غذا بنوشانند اما وقتیکه شکم از غذا خالی باشد [illegible] اگر عرق آن نباشد [illegible] دو حصه گرفته
چهار بار اینقدر آب حل کرده روزانه بعد غذا بنوشانند و این وقتی جایز است که اثر ضرر آن مثل سرخی چشم و حرارت هوا [illegible] و درد
سر یا غثیان یا اسهال یا درد شکم بطور زهر شروع نشود زیرا که [illegible] ضرر سرخی چشم عارض
میشود که [illegible] سرخ میگردد و در آن سوزش ظاهر شود و [illegible] سوزش عارض میشود از آن هوائی [illegible]

گرم میگردد و چون این سوکس سمیرن تا پیشانی رسیده است ازان درد سر عارض میشود و چون درسیوکس سمیرن معده سوزش پیدا گردد ازان غثیان عارض شود و چون درسیوکس سمیرن امعا سوزش پیدا شود ازان اسهال و درد هم حادث شود بالجمله چون این آثار یا یکی ازینها ظاهر شود تا زوال این ضرر استعمال سم الفار موقوف کنند و بعد زوال این آثار باز سم الفار بخورانند چنانکه بآن امر کرده شد تا چوبه کلی پیدا نشود و در ایام خالیه از استعمال سم الفار حب فیکلیس بخورانند و آن بسه طریق داده میشود یکی بطور سفوف برگ آن و آن از نصف گرین تا یک گرین میخورانند دوم بطور تنکچر که عرق است آنرا از پانزده قطره تا یک درام می نوشانند سوم بطور مطبوخ و آب مطبوخ را از نصف اونس تا یک اونس می نوشانند و فائده نوشانیدن این دوا آنست تا حرکت قلب ضعیف کند و ازان خون بسوی ریه کم رود و بسبب آن در تنفس دشواری کم شود و هم برای تقویت تکنین یک گرین در آب یا با آب آهن بنوشانند یا آب آهن تنها بخورانند و روغن جگر ماهی از یک درم تا دو درام همراه شیر یا کافی بعد دو سه ساعت بعد خوردن طعام بنوشانند تا یک اونس بتدریج مقدار آن افزوده بعد غذای روز و شب بنوشانند و اغذیه صالحه سریع الهضم بخورانند تا که خون صالح و لحم و قوت بدن زیاده پیدا شود و ازان صحت عود کند و آن اغذیه مثل شیر انسان یا شیر ماده خر یا شیر گاو یا شیر بز و ارارورت و ساگودانه بخورانند یا شوربای گوشت و ماهی و غیره اغذیه مقویه بخورانند و روغن جگر ماهی بر سینه بمالند که ازین فائده جلیل حاصل شود و اگر در سینه درد خفیف محسوس شود پس ضماد خردل بر محل درد نهند و بیمار را در مکان هوادار یا در هوا دارند و بر اسپ سوار کردن او نیز سوار کنند تا پیاده راه رفتن منع کنند که ازان حرکت قلب تیز میشود و خون در ریه زیاده میرود و در فصل سرد لباس گرم از فلالین شب و روز پوشیده باشند الا از رسیدن هوای سرد در سرفه و درد سینه فوراً باین بعض عارض میشود و همچنین اسبابیکه مولد سرفه و درد سینه ازان هستند باید که اسباب مذکوره درین مرض سبب تهیج و از دیاد پیدا میکنند هرگاه از خوابگاه برخاسته باز گرمکی و مسکن ارادهٔ رفتن هوا نمایند سر که با آب سرد حل کرده بر سینه طلا نموده روند تا که ازان جلد سینه صفت سقیفی شود و بسبب آن هوای سرد در سینه داخل نگردد و این تدبیر شروع مرض بوده اما تدبیر ثانی برای دفع کردن چوبه کلی اینست که سیرپ فیری ایودائیدا از یک درام تا دو درام روزانه سه چهار بار با روغن ماهی بخورانند یا تنها نیز تنکچر ایودین بر محل طلا سازند و گاه گاه پلستر از تپسی گلس بقدر یک روپیه بر سینه بر علی جانب یه که اکثر محل ابتدای این مرض است نهند و درم کم شود و همچنین سیرپ ایپوفاسفیت آف لائیم از یک درام تا دو درام روزانه سه چهار بار بنوشانند این تدبیر ثانی بود اما تدبیر ثالث که عبارت از ازاله یا تخفیف عوارض است پس آن اینست که تدارک سرفه و عرق سوداوی موافق آن نمایند تدارک سرفه هرگاه سرفه شدید شود تنکچر افیون از بیست قطره تا بیست و پنج قطره یا افیون محلول با آب از یک گرین تا دو گرین یا تنکچر کمیفر کمپوند از یک درام تا دو درام بنوشانند بعده هرگاه در سرفه خروج بلغم بدشواری باشد اپیکاکوانا و تنکچر سیلی همراه تنکچر کمیفر کمپوند یا کافور محلول با آب بنوشانند تا بلغم بسهولت برآید و در سرفه رام کرده تدارک عرق چون عرق زیاده آید و ازان ضعف زیاده بیمار عارض شود و آنرا بند کنند برای حبس آن نگ اکسائید که قسمی از مرکبات جست است از نیم گرین تا یک گرین با افیون در حب بسته وقت خواب قبل آمدن عرق بخورانند و از خورانیدن این دوا عرق هم نمی آید و اسهال هم نمیشود الا از سبب شدن

قوله در ایام خالیه از استعمال سم الفار حب فیکلیس بخورانند...

سعال عارض میشود و صورت ضعف زاید میگردد و گاهی استعمال افیون هم معین بر تعریق میشود و درین وقت بجای آن کلشتر اکسید مالک شرکیاسیان نماید تدارک سعال هرگاه سعال عارض شود سفوف پلمباهی اسیتیس از سه گرین تا پنج گرین همراه یک گرین افیون باب سهم محلول سرشته دو حب ساخته بعد شش شش ساعت اگر سعال کثیر باشد دو دو حب بخورانند و اگر قلیل بود یکبار یا دوبار دو دو حب بخورانند موافق سیاق دیگر مرض سینه پنج شش گرین شیر حلکرده بنوشانند تا زحمت سعال را دفع کند باقی انچه ادویه که حابس سعال اند آنرا خورانند و نوشانند تدارک نفث الدم ادام که نفث الدم قلیل باشد محتاج تدبیر نیست چه از آن شدت مرض کم میشود و برائی عسر نفس مفید است اما هرگاه زیاده شود که از آن خوف سقوط قوت و هلاکت بود بتدبیر حبس آن مشغول شوند باین نحو که پلمباهی اسیتیس پنج گرین همراه نصف گرین یا یک گرین افیون با آب حلکرده بنوشانند و بعد چهار چهار ساعت این دوا بخورانند تا آمدن خون بند شود حتی که در تدارک سعال نوشته شد آنرا اینجا هم خورانیدن مفید باشد و اگر نفث الدم بسیار شدت کند و هیچ دوا بند نشود سفوف زنگ از دو گرین تا پنج گرین بعد دو دو ساعت بخورانند یا اینکه پرگت از نصف درم تا یک درم همراه آب بنوشانند یا مطبوخ آن که بطور چای آبگرم دم داده صاف میکنند بنوشانند و در وقت آمدن خون نوشانیدن روغن جگر ماهی هم مفید است تدارک طپش قلب چون طپش قلب عارض شود و از آن بیمار زیاده متاذی گردد و عسر نفس بسبب آن زیاده شود برائی دفع آن ڈجی ٹیلس بنحویکه طریقه استعمال آن در تدبیر اول نوشته شد بنوشانند و لیسڈ روسیانک ڈائلیوٹ از دو قطره تا پنج قطره بعد یک یک یا دو دو ساعت بنوشانند تا اثر آن ظاهر شود پس ترک کنند که دوای سمی و بسیار قوی است فتدبر تکمله سابع در باب دخل فی القصبه من الاشیاء الخارجیه یعنی انچه اجسام خارجیه در قصبه افتد و آن چنان است که گاهی گاهی بعض اجسام ماکول و غیر ماکول بسبب غفلت یا کم توجهی در قصبه می افتند و از آن فوراً سرفه شدید عارض میشود بهر آنکه طبیعت دفع کردن آن میخواهد زیرا که قصبه جهت اعلی خود فراخ و کشاده است و در جهت زیرین تنگ است پس چیزیکه داخل میشود در آن فرو نمی آید بسبب ضیق مجری و هم بسبب اهتمام طبیعت بدفع آن بذریعه سعال و غیره و درین وقت از شدت سرفه تنفس عسیر میشود و اگر در بر آمدن تاخیر شود بیمار مضطرب میگردد و اشک جاری میشوند و چشمان بر می آیند و گاهی طفل در اثنای خوردن طعام کدام شی کبیر الجثه مثل آلو وغیره را میخورد و قبل از آن که آنرا از دندان شکسته ریزه ریزه کند حسب عادت طفلان آنرا بلع میکند و آن بسبب کبر جثه خود در اعلی مری معده رفته از حنجره مجری راه نمی یابد و در آنجا محتبس میشود و از آن حجم مری معده زیاده میگردد و مری قصبه را مزاحمت دهد میکند و از همین مزاحمت آن در قصبه تشنج عارض میشود و از آن در تنفس ضیق و عسر عارض میگردد و روی طفل سیاه میشود و چشمان بیرون آیند و ضطراب بدید علاج درین وقت فوراً طفل را بر روی خوابانند و دست بر گردن در میان هر دو شانه آن بقوت زنند تا تشنج بر طرف شود یا انگشت در حلق اندا ختن قی کنانند تا جسم مذکور در قی بر آید و اگر قی نیاید و قریب باشد از سر انگشت آن جسم را دور نمایند و در انجر کنند تا بزیر فرو رود و مزاحمت حنجره و قصبه بر طرف شود تا تشنج ساکن گردد و تنفس سهل شود و اگر رسائی انگشت تا آنجا نباشد از آله خاص که برای این کار مصنوع و موسوم به پروبینگ است آن بقوت حرکت دهند عربی میباشد آنرا در معده اندازند و خطر لقیش این نیست که وقتا و فعال آن را بر زبان نهند بعده زبان را از آن گرفته ملاصق زبان در مجری مری

داخل کنند و اگر بدون غمز لسان داخل خواهند کرد در قصبه داخل خواهد شد فقط کہ **فصل چهارم در نفس الانتصاب**
که آنرا بلغت گریک آرتھپ‌نیا میگویند یعنی راست نشسته یا قایم شده نفس گرفتن و آن اینست که بیمار تا گردن خود را راست نکند
بسوی فوق نشسته یا قایم شده دم نکشد تنفس ممکن نبود و این فی الواقع مرض نیست بلکه از علامات و عراض است که در اکثر
امراض یافته میشود مثل امراض دل و شش و شکم لیکن این علامت از علامات ردیه است و هرگاه یافته شود در کسی امید حیات آن کم باشد
زیرا که هرگاه ضیق یا عسر نفس بسیار شدید بود و آنزمان اینحالت پیدا میشود که از بسیار خوابیدن بر بستر خود ممکن نشود و نشسته یا ایستاده
گردن خود را راست کرده و بسوی فوق بلند ساخته قدری دم میکشد و سبب آن اینست که هرگاه انسان می خسپد معده و جگر و امعا
و غیره جمله احشا بلند میشوند و بثقل خود پرده شکم را غمز میکنند چه درین وقت این اعضا بسوی بالا می آیند و از ان پرده شکم را مزاحمت
میکنند و آن بسبب غمز کردن اعضای مذکوره بالا میفشرد و از ریه مزاحمت میکند و در حرکت انبساطی او را تنگی حاصل میشود پس تنفس
عسیر میگردد و چون می نشیند یا ایستاده میشود در آنوقت آنچه این اعضا از ثقل خود غمز میکردند برطرف میشود و احشا بزیر می آیند و
آنچه اذیت خاص مرض بوده باقی میماند ازین سبب در نشستن و ایستادن مریض را بنسبت خسپیدن آرام می آید و این وضع را برای
خود پسند میکند و هرگاه در شکم آب زیاده پیدا میشود مثل آنزمان که مرض طحال یا استسقای زقی و از ان حجم شکم زیاده میشود درین وقت هم
این آب وقت خوابیدن پرده شکم را مزاحمت میکند و بسوی بالا آنرا غمز و دفع مینماید و از بالا رفتن آن بر دل و ریه جای حرکت آنها
تنگ میشود و محتمل است که در خسپیدن خون سیاه در دماغ میماند و بزیر نمی آید و از ان دل را تکلیف و اذیت میرسد زیرا که آنچه
خون که برای تغذیه دماغ در ان است از ان بیرون نمی آید و ازین سبب دل مضطرب میگردد و چون می نشیند یا ایستاده میشود
خون سیاه از دماغ بزیر می آید و آنچه برای تغذیه دماغ در دل موجود بوده بالا میرود و از دل کلفت سابق برطرف میگردد پس
درین وقت این هیئت را مریض برای خود پسند میکند تا اذیت کم شود **علاج** اصل علاج همانست که در هر مرضی که این علامت
یافته شود بعلاج آن پردازند و بیشتر از ان پیشتر نوشته شده اند بآن رجوع نمایند لیکن خاص صورت اجتماع آب در شکم هرگاه اینحالت
عارض شود پس برای تقلیل اذیت علیل آب شکم را بذریعه نشتر برآرند تا تکلیف کم شود و مزاحمت برطرف گردد و در تنفس سهولت حاصل
شود فقط کہ **فصل پنجم در بحة الصوت** و آنرا بلغت گریک افونیا یعنی نقصان صوت میگویند این خود مرض نیست بلکه
عرض است و در اکثر امراض یافته میشود چنانچه بالا بضمن امراض قصبه ریه مذکور شد پس در هر مرض که یافته شود علاجش علاج همان
مرض است لیکن گاه گاه بیمار همین شکایت ظاهر میکند و معالج را دیدن بیمار میسر نشود که مرض و عرض را جدا کند درین وقت باید که
بعلاج عام آن پردازند و آن اینست که پتاس نیتراس دو درم با ماء الشعیر که هفت آونس باشد و شهد خالص که یک آونس بود
باهم آمیخته غرغره کنانند و این دوا برای زخم و ورم میوکس ممبرن هر دو مفید است اگر فقط از ورم میوکس ممبرن باشد سفوف صمغ
سرخ بست گرین هشت آونس آب گرم تر کنند بعد سرد شدن آب صاف کرده و در آن نصف آونس شهد و نصف آونس تنکچر
مرکی و نصف آونس گلاب حل کرده همه را یکجا نموده غرغره سازند و اگر مریض مجتنب از شراب شده او را باید که عوض تنکچر مرکی نیم درم مرکی را

فصل چهارم در نفس الانتصاب

فصل پنجم در بحة الصوت

سفوف ساخته در دوای مذکور حل ساخته غرغره نماید لیکن این دوا وقتی باستعمال آرند که زخم در دهن و گلو نباشد والا هرگز استعمال آن جایز نبود و باقی همه سبب بحة الصوت باشد بمعالجه آن بپردازند.

فصل ششم در سرفه و آنرا بلغت انگلش کاف میگویند و این هم در حقیقت خود مرض نیست از قسم عرض و علامت است که در اکثر امراض یافته میشود و این حرکت بطور اختیاری و بی اختیاری انسان عارض میشود اما هرگاه بطور بی اختیاری بصورت مرض عارض شود سببش این است که هرگاه کدام موذی در راه های هوا کدام جا یافته میشود بتوسط اعصاب دماغ ازان مطلع و متاذی میشود و آن برای دفع موذی بذریعه تشنج عضلات میخواهد که آنرا بیرون کند پس اول سینه و قصبه منبسط میشوند بعده تشنج در عضلات حنجره و قصبه و عضلات صدر و شکم ظاهر میشود و ازان این اعضا منقبض میشوند و صدا ظاهر میگردد پس حرکت سرفه مرکب است از حرکت انبساطی و انقباضی چنانکه حرکت عطاس هم مرکب است ازین دو و فرق نیست که عطاس برای دفع اذیت بینی اختصاص میدارد و سرفه برای دفع اذیت ریه و قصبه مخصوص است حاصل غرض ازین حرکت دفع کردن موذی باشد هر جا که بود خواه در قصبه و ریه و این اصلی و شرکی میباشد مثلاً هرگاه سبب آن خاص ریه و قصبه و حجاب صدر بود اصلی باشد و هرگاه سبب در ریه نبود بلکه در اعضای مجاور مثل معده و کبد و دل باشد آنرا سعال شرکی نامند و اسباب سعال اصلی بسیار اند گاهی از ورم میوکس میمبرن قصبه ریه و گاهی از پیدا شدن غشاء سفید در قصبه و وقتی از درازی و استرخاء لهات ملاقی شدن آن بار بار با اصل زبان و سر حنجره عارض شود و گاهی از امراض ریه چنان که شش مرض از امراض آن در بحث ضیق النفس ذکر شدند عارض میشود و سعال شرکی در امراض معده و کبد و امراض قلب عارض میشود و برای حرکت سرفه قوت مریض ضرور است زیرا که دفع کردن موذی بدون طاقت ممکن نبود و هرگاه مریض ضعیف میشود چنانچه در آخر هیضه و نکاهت میباشد پس این وقت در میوکس میمبرن قصبه ریه بلغم زیاده جمع میشود و ازان راه هوا بند شده بیمار هلاک میگردد و وقت موت همیشه گاهی این مرض آید و از خرخر معلوم آید زیرا که راه هوا از بلغم بند میشود و هوا بفراغت نمی آید بالجمله هرگاه علاجش منظور باشد پس اول تفحص نماید که این علامت با کدام مرض عارض شده و سبب آن چیست پس هرگاه سبب معلوم گردد مناسب نیست که اول تدبیر دفع سبب نماید که بیان علاج است اصل السوس و تخم کتان در آب جوشانیده صاف نموده قدری نبات در آن انداخته و رب السوس حل کرده نیم گرم قدری قدری نوشانیدن و همچنین از اصل السوس و نبات سفوف ساخته قدری قدری خورانیدن و رب السوس در دهن داشته لعاب آن فرو بردن در اکثر اقسام آن مفید میباشد فقط.

فصل هفتم در نفث الدم و آن عبارت است از آمدن خون همراه بزاق و سبب آن جاهای متعدد میباشد گاهی دهان مثل بن لثه و لهات و آن تفلاً می آید و گاهی در بینی و آن تنخعاً دفع میشود و گاهی در حلق و آن تنحنحاً منفع میگردد و گاهی در حلق و آن بطور قی می آید و گاهی قصبه ریه میباشد آن اکثر بذریعه سرفه همی آید گاهی در رحم بود وقتیکه حیض محتبس شود و بسبب آن از دهن خون دفع میشود و این مختلف بود گاهی همراه سرفه و زمانی همراه قی دفع میشود لیکن انچه خون با سرفه آید آنرا بزبان انگریزی هیماتپسس بفتح های هوز و سکون یای تحتانی و فتح میم و سکون الف و فتح الف و سکون بای موحده و فتح تای منقوطه و کسر سین اول و سکون سین ثانی بمعنی آمدن خون با کف دهن است و هرگاه خون با قی آید آنرا هیماتمیسس مینامند بفتح های هندی و سکون یای تحتانی و فتح میم و کسر سین مهمله اول و سکون سین ثانی یعنی خون

فصل ششم در سرفه

فصل هفتم در نفث الدم

باقی آمدن اول یعنی آنچه از خون بالا سرفه آید این دو قسم است یکی آنکه خود مرض باشد دوم آنکه خود مرض نباشد بلکه بطور عرض و علامت
در امراض دیگر یافته شود و امراضیکه در آن نفث الدم بطور عرض علامت یافته میشود زخم لثه و زبان و رعاف و زخم قصبه و زخم ریه یعنی سل
و سرفه و نیوموینا و امراض قلب و اجتماع آب در شکم و قیئیکه باقی آن بجگر سیاه که مزاحمت ریه کند میباشد و هرگاه از احتباس حیض و کثرت
جوش خون و زیاتی قوت دل و شدت حرکت آن عارض شود یا از انصداع شریان عظیم که در قصبه ریه است یا شگافته شدن دیگر عروق قصبه ریه
افتد اصل مرض است و همچنین آنچه از تجذب باطن زیاده سرنگون کرده کار کردن مثل خیاطان و غیره و شهنا و بوق نوازان که در ریه ایشان هم
خون زیاده جمع میشود افتد یا جوانان را بسبب تعب و مشقت و کشتی گیری می افتد آنهم اصل مرض بود و جوانان را بسبب کثرت دویدن و
کشتی گرفتن خون کثیر در میوکس ممبرن قصبه ریه ایشان جمع میشود و بسبب آن میوکس ممبرن آنها متورم شده بعض عروق صغار آن
منفجر میشوند و آن زخم چنان خفیف بود که بعد تشریح هم بدقت تمام مشاهده نگردد بلکه ثابت نمیشود و اخراجش مثل عرق یا خون حیض
می آید لیکن در میوکس ممبرن خون مجتمع میباشد علامت هرگاه آمدن خون از ریه قریب شود اول خراش در صدر و گلو و هم درد خفیف
در سینه محسوس گردد بعده سرفه می آید همراه سرفه خون می آید و گاهی خون از ریه می آید بدون سرفه و این وقتی بود که هرگاه خون از ریه بر
میوکس ممبرن آن زیاده جمع شود و ریشه های میوکس ممبرن که بالای آن مثل شعر اند خون مذکور را آهسته آهسته مثل جاروب کشی
بسوی قصبه دفع کنند و هرگاه آن قصبه ریه جمع شود و قصبه ریه خواهد که از آن خالی و صاف کند بذریعه تشنج خفیف عضلات
که موذی بجهد سرفه شود خون مذکور را در دهان می اندازند و دفعتاً بیمار در یابد که چیزی از جانب قصبه آن افتاده چون بیرون
اندازد می بیند که خون است لیکن قاعده اکثر همین است که خون را با سرفه کثیر دفع میشود بالجمله چون خون در دهن آید بیمار بداند که
خون است بلکه آنرا هم بلغم داند تا هرگاه تامل کند و علوجت آنرا یافته دفع کند می بیند که خون است و پیشتر ازین تپ و گرانی سر
و بدن و سرخی چشمان و سرخی رو و درد و ثقل سر و سینه یافته شوند اگر خون بسبب جوش و زیاتی خون آمده باشد و آنچه از بند شدن
حیض آید در آن درد عانه و تشنج عضلات ساقین قبل از آمدن خون اذیت دهد لیکن بود و بعد آمدن خون چند روز این شکایات
کم شوند و خون ماه بماه از دهان موافق عادت حیض می آید و آنچه از شگافتن شریان عظیم بود در آن اول خون قلیل بعده بسیار
کثیر بر آید و عسر نفس و غشی پیدا شود و آنچه از ضربه و سقطه بسبب شگافتن عروق می آید در آن تقدم ضربه و سقطه بر نفث الدم شاهد بود و
آنچه از تجذب فقار زیاده و استعمال مشقتی که تا ضر ریه باشد آمده باشد در آن بسیار قلیل بود و آنچه جوانان را بسبب ریاضت و کشتی
و مصارعت می آید در آن بنسبت کسیکه او را علت تجذب ظهر نفث الدم شده باشد زیاده می آید و تقدم ریاضت بر نفث الدم شاهد
باشد و این خون سرخ بود زیرا که در آن هوائیکه صفتش سرخ کننده خون است مختلط باشد و همچنین هر خون که از راه هوا بر می آید
صاف باشد مگر اینکه تا مدتی در آن مجتمع شده و سعال سیاه شده بر آید چون خونیکه از معده در قی می آید آن همیشه سیاه میباشد بسبب مختلط
شدن ترشی معده و هم بسبب اینکه قدری بعد حصول آن در معده اثر هضم معدی در آن میشود و هم هوائیکه در معده است آن چنان که
کبریت است و آن سیاه کننده است برای آنکه هنگامیکه در خون است با خون مختلط شده آنرا سیاه میکند و هوائیکه سرخ کننده برای خون است

بآن میرسد ازین سبب نخیه سیاه میباشد علاج عام این مرض آنست که هرگاه خون از دهن آید بیمار را در مکان سرد و هوای سرد نشانند
باین هیئت که سر و هر دو شانهای علیل بلند بالا باشند و درین حال سر را برابر جمله اعضا داشته خوابیدن بر بستر دراز شدن نباید
زیرا که باز یادتی نفث الدم هم بدشواری آید و با هیئت خسپیدن تنفس دشوار میشود و چون سر و گردن هر دو شانها راست کرده نشیند
تنفس سهل گردد و خون هم به بالا کم میرود و ما دام که خون بکثرت آید نشسته دارند به بستر دراز شدن نه هند بسببیکه بالا گفته شد و هم
بعلت اینکه در خسپیدن عضلات کثیره که موسوم به پرده شکم است بالا میرود و در تنفس معین نمیشود و در هیئت نشستن تنفس زیاده معین میگردد
که ازان ریه و قصبه را در تنفس سهولت حاصل شود و اگر برف دستیاب شود قدری ازان در دهن بیمار گذارند و امر فرمایند که آهسته آهسته
آنرا فرو برد تا از سردی آن جوش خون کم شده آمدن خون بند شود و هم قطعه از برف بر سینه بیمار نهند و منع کنند که بیمار از کسی کلام نکند
و ساکت ماند و آواز بلند نکند در ابتدای مرض مسهل نه هند اگر مرض قوی بود مسهل هم قوی دهند و الا متوسط یا ضعیف بحسب مرض
دهند و در میان هر دو شانه زیر گردن حجامت بی شرط نهند تا خون جانب مخالف جذب شود و بعده دوای حابس خون مثل پلمبا
ایسیٹیاس پنج گرین با نصف گرین افیون آمیخته دو حب بندند و بعد دو دو یا چهار چهار ساعت حسب یادتی و کمی مرض خورانیده شوند
یا پلمبای ایسیٹیاس پنج گرین ایسیٹک ایسڈ یعنی جوهر سرکه خالص شش قطره یا ٹنکچر افیون یا افیون محلول در آب که از ده تا پانزده
قطره باشد در نصف اونس آب حل کرده بعد دو دو یا چهار چهار ساعت بنوشانند یا گیلک ایسڈ ده گرین همراه قدری نبات که در نصف اونس
آب حل کرده باشند آمیخته بنوشانند یا ارگٹ از پنج گرین تا ده گرین سفوف ساخته همراه آب بخورانند و آنچه از بند شدن حیض باشد در آن
تدبیری که حیض بر آید بکار برند و آن در علاج ادرار حیض خواهد آمد انشاء الله تعالی و آنچه از جوش خون نفث الدم افتد در آن طعام کم
خورانند و فصد گیرند و مسهل از میگنیشیا سلفاس دهند بر سینه لوح پاشند و همیشه تلیین بطن بیمار واجب دانند تا بسبب خشکی قبضیت بباز و
تبرز محتاج بسوی تبرز و دفع آن بزور و قوت نفس شکم نشود و الا زور آن بر ریه خواهد افتاد و باز نفث الدم خواهد شد و هر نفث الدم که
بسبب انشقاق و انصداع عروق بود که از رسیدن ضربه یا سقطه افتاده باشد برای آن علاج خاص نیست لیکن آنچه در علاج گنگرینیا
که بدترین اقسام آن است تدبیر برای منع کردن انبساط ریه وقتیکه از زخم ریه بو پیدا شده باشد نوشته شده بعمل آرند و هم آنچه ادویه
برای بند کردن نفث الدم در علاج عام نوشته شده اند آنها را هم خورانند و آنچه بسبب انصداع شریان عظیم عارض شده باشد در آن
علاج عام نمایند همچنین آنچه از تحدب ظهر و غیره از انضغاط سینه و ریه عارض شود در آن هم علاج عام کنند آنچه بجوانان از کشتی گیری یا بسبب
مشقت و حرکت عنیف عارض میشود در آن هم علاج عام کنند و از حرکت و مشقت باز دارند و آنچه نفث الدم بطور عرض و علامت
دامراض دیگر عارض شود در آن علاج امراض اصلیه کافی بود که همان علاج عرض خواهد بود تا اگر زیاده شود پس علاج عام که نوشته شد
نمایند فقط **فصل هشتم فی العلق الناشب فی الحلق** ممکن است که شخصی همراه آب زلوی کوچک را از غفلت بنوشد آن در حلق
یا مری معده جای متشبث شده خون را حسب عادت خود تشرب کند و ازان نفث الدم عارض شود علامت هرگاه زلو جای
بچسپد دیگر دوران غم و کرب و قلق عارض میشود جائیکه چسپیده باشد زیاده آنجا اذیت محسوس شود و معلوم گردد که چیزی آنجا متشبث است

وہر قدر کہ از تشرب خون زلو عظیم و بزرگ شود ہمان قدر تکلیف زیادہ گردد وہمراہ بزاق قدری قدری خون ہم برآید و چون دہن کشادہ
بمقابل روشنی ببینند زلو در آن حلق بود دیدہ خواہد شد اما چون در مری معدہ بود از دیدن محسوس نشود لیکن تشرب آب از جہت
پیدا گردد و فسردہ و یا بشکل غرور و دو انچہ در کتب عربیہ نوشتہ اند کہ گاہی تا جوف معدہ ہم داخل شدہ با سطح معدہ متشبث میشود و بعد
تشرب خون کبیر میگردد غلط است زیرا کہ بعد ملاقات از رطوبات معدہ ممکن نیست کہ زلو زندہ ماند بلکہ فوراً ہلاک میشود علاج نمک آب حل کردہ
از ان غرغرہ سازند و چون مضمحل و ضعیف شود لیکن خود نہ ریزد و متشبث ماند از کلبتین آنرا گرفتہ بیرون کشند و این قی نافع است کہ زلو
در دہن و حلق باشد اما ہرگاہ در مری معدہ بود پس آب گرم و نمک باہم آمیختہ بنوشانند تا زلو ضعیف و مضمحل شود و چون بعد آن قی آید
در آن بالضرور جدا شدہ بخارج قذف خواہد شد اگر اثر نفث الدم بعد آن باقی ماند غرغرہ از حابسات ہم کنانند کافی خواہد شد و این الدم
خود بخود برطرف خواہد شد محتاج بعلاج نیست **فصل نہم فی اللقمۃ والشوکۃ التی تتشبث بالحلق** گاہ گاہ لقمہ کلان یا استخوان
باریک یا تیغہ و غیرہ در حلق محتبس و ناشب میشود و برای آن اطبای تابعین یونانی دو تدبیر نوشتہ اند یکی آنکہ انجیر خشک را در خیط بستہ بخورانند و ہرگاہ
آن از جائیکہ در آن لقمہ و شوک است تجاوز شود خیط را بکشند تا ہمراہ آن شیء محتبس و ناشب نیز بیرون آید دوم آنکہ قطعہ اسفنج را در رشتہ محکم
بستہ فرو برند و چون از لقمہ و شوک ناشب درگذرد آب بنوشانند تا اسفنج آب را جذب کردہ کبیر الجثہ شود پس آنرا بزور بکشند تا ہمراہ آن
ہر دو جذب شدہ بیرون آیند و فی الواقع ہر دو تدبیر خوب اند لیکن مختص برای شوک ناشب خواہند بود نہ برای لقمہ چہ تجاوز نمودن
از محل احتباس لقمہ کبیر نا ممکن است ہر دو بالای لقمہ خواہند ماند فقط پس عمدہ تدبیر این است کہ قی کنانند تا ہر دو بیرون آیند یا بآلہ
خاص کہ موسوم بپروبینگ است و ہیئت آن سابقاً نوشتہ شدہ در علق انتہی ہر دو را شکستہ در معدہ اندازند یاد دارند کہ ہرگاہ
شوک گاہی کشیدہ میشود بعد آن بسبب تجہم کہ از ان حاصل شدہ بیمار تا مدت مستدید میگوید کہ ہنوز شوک در حلق باقیست و گاہی چون شوک
بسیار دقیق و نازک باشد در ادخال آلہ مذکورہ ہم منتشر شدہ باقی میماند پس درین صورت تا دیرگاہ سرکہ با آب آمیختہ قدری قدری متصل بنوشانند
یکبار بمقدار کثیر آن نوشانیدن فائدہ نمی بخشد تا بسبب آن میوکس ممبرین حلق ملایم شود و بلغم پیدا کردہ باعانت بلغم شوک را دفع کند و ہم
بسبب آن شوک کہ در زخم گشتہ منجذب میشود فقط **فصل دہم فی تدبیر الغرق فی الماء** بدانکہ غرق شدن در آب بر دو قسم
است یکی آنکہ شخصی بذریعہ ... کہ از قسم ... یا سقطہ در چاہ یا حوض یا دریا یا چشمہ بیہوش شدہ غشی کردہ بیافتہ دوم
آنکہ با سلامتی حواس و ادراکات در آب غرق شود و قسم اول غریق بہ نسبت غریق قسم ثانی دیرگاہ زندہ میماند و غریق قسم ثانی
بزودی ہلاک میشود با سبابیکہ عنقریب مذکور میشوند انشاء اللہ تعالی و درینجا بیان دو دانستن چند امر ضرور است اول اینکہ از غرق شدن
چگونہ ہلاک میشود پس دانستہ شود کہ پیش ثبت است کہ از غرق شدن ہوای خارجی تا خون نمیرسد انچہ اخراج آن از خون با ہوا ضرور است
خارج نمیشود آن جوہر کربانک ایسڈ کہ ہوای سمی است نیز ہوای کو گنفس است این ہر دو جوہر در اشیای عفنہ پیدا میشوند و از
نہ خارج شدن این ہر دو خون تیرہ میگردد و ازان تغذی صالح بدماغ نمیرساند بلکہ آن تیرہ خفا بدماغ میرسد ہم خون در ریہ
مجتمع میماند و از اجتماع آن در ریہ جانب قلب ہم خون تیرہ میماند پس بسبب امتلای ریہ خون قلب بریہ میرود و ہرگاہ خون

فصل نہم فی اللقمۃ والشوکۃ التی تتشبث بالحلق

فصل دہم فی تدبیر الغرق فی الماء

در دل جمع میشود خونیکه از دماغ بزیر می آید بنابر داخل شدن در دل فرو نمی آید و همچنین خون از جگر و معده و امعا و از هر دو پا بسوی
قلب صعود نمیکند زیرا که دل خود ممتلی است ازین اسباب و ران خون بند میگردد و از بند شدن حرکت خون منجمد میشود و حرکت دل رفته رفته
کم میگردد و پیش از بند شدن حرکت قلب حرکت تنفس بند میشود زیرا که بسبب مجتمع شدن خون از حرکت انبساطی و انقباضی باز میماند و بنابر
اسباب غرق هلاک میشود دوم اینکه تا کی امید حیات غریق باید داشت و تدبیر اجرای تنفس آن باید کرد پس بدانکه از وقتی که پنهان در آب غرق
شود از آن وقت تا انقضای نصف ساعت امید حیات است و برای آن محنت باید کرد و اگر ازین مدت زیاده گذشته باشد امید خلاص
نباید داشت و لیکن تا پنج دقیقه امید قوی میباشد بعد آن هر قدر مدت که زیاده بگذرد امید حیات کم میشود اما کسیکه بیهوش شده موافق
قسم اول غرق شده باشد آن کس تا چهل دقیقه بعد غرق زنده میماند زیرا که حرکت قلب آن قبل از غرق شدن بند میشود و بسبب غشی خون
آن که خراب شده بسوی دماغ نمیرود و نه در دل ریه مجتمع میشود چه در غشی حرکت قلب بسبب بند شدن میباشد ازین سبب خون را بسوی
دماغ دفع نمیکند پس تضرر اعضای رئیسه درین قسم از خون ردی خراب کمتر بود و ازین جهت بیشتر زنده میماند سوم آنکه کدام چیز دافع ضرر غریق
است پس باید دانست که آن دافع ضرر هوا است هرگاه بخون رسد او را صاف کند و خون موافق حرکت خود جاری گردد و آن زمان ضرر دفع
میشود زیرا که هرگاه در آب هوا بخون نمیرسد جوش خون کم میشود و خون منجمد میگردد و چون بعد بیرون آمدن از آن هوا با خون رسید
در آن جوش بهم رسد جاری میگردد چهارم آنکه وقت تدبیر غریق کدام کدام احتیاط ضرور است پس باید دانست که هرگاه کسی غرق شده
از آب بیرون آید باید که اول بمجرد بیرون آمدن آن فوراً بر کناره آب تدبیر که آینده نوشته میشود بعمل آرند و اراده نقل آن بجای دیگر نکنند
انتظار نکشند زیرا که اگر نصف یا یک دقیقه دیگر بدون تدبیر این حال بگذرد یقینی ضرر خواهد رسید دوم آنکه گریه بسیار مانعی از وصول هوا به شش
نباشد پنجم آنکه کدام تدبیر برای غریق مفیدتر است پس باید دانست که تدابیر در کتب طبیه عربیه انگلشیه متعدد اند لیکن آنچه از همه از روی
قیاس و تجربه بهتر بود این است که فوراً اول غریق را بر روی شکم خوابانند و پشت دست چپ آن را زیر پیشانی آن نهند و قدری پارچه زیر شکم
نهند تا زبان از دهان بیرون آید و آبیکه در شکم جمع شده از راه دهن و بینی خارج شود و درین حال جا بجا بر پشت و پهلوی آن دست نرم
کرده باشند لباس رطب از بدن آن دور کرده در گلیم یا لباس خشک بپیچند بعد فوراً دست و پای غریق را بمالند تا که از حرارت
مالیدن خون جاری شود و منجمد نگردد و بعد یک منخر و دهن غریق را از دست خود بند کرده معالج هوای خارجی را از دهن
در منخر دیگر غریق که کشاده است بزور دم کند اما وقت دم کردن این هوا حلقوم را بهتمام عظم مثلث که بر آمده است و آنرا در زبان هندی
کنٹھ میگویند محکم کنند تا این عظم مری را مزاحمت کند و بسبب آن هوای منفوخ در معده نرود بلکه در شش داخل شود و اگر منفخ که جانب
باشد از آن هوا آهسته آهسته در منخر مفتوح رسانند تا در ریه رسد و قید آهسته آهسته بنابر آن داده شده که اگر هوا را بزور و شدت خواهند رسانید
در آن خوف شگافتن شاخهای خرد قصبه ریه است بعد هرگاه سینه و شکم ازین هوای منفخه پر شود برای دفع آن اضلاع سینه را که بالای شکم اند
و هم عضلات شکم را فشرده کنند آن اندک که دفعه این هوا بیرون آید همراه آن آنچه هوای خراب سینه باشد دفع شود پس اگر بعد آن تنفس جاری شود
بهتر و الا تا پانزده دقیقه تدبیر مذکور را مکرر بعمل آرند و مالیدن بدن در هر حال موقوف نکنند و اگر زبان اندرون حلق رفته باشد آنرا از

کلبتین کشیده بیرون آرند و با دم که حرکت تنفس سست شود بیرون همی دارند و اگر ازین فایده ظاهر نشود غریق را بر پشت خوابانیده هر دو بازو را از قریب مرفق گرفته قریب آرند تا به پهلو های آن برند و جلد جلد این عمل آرند که سینه وریه کشاده هوای خارجی در آن داخل شود با لجمله سه چهار ساعت پالش و این تدبیر کرده باشند تا شاید غریق زنده شود و از وقتیکه این تدبیر شروع کنند دوای معطس و حاد مثل امونیا بیو یا نند و بر گ تمباکوی خشک کنند یا منفرینه در بینی دمند و گاهی از عمل آن و هم ازین تدبیر خود غریق دم میکشد ولیکن بعد چند تنفس بسبب ضعف دماغ و ریه تنفس بند میشود پس اگر همچنین نظر آید باز همین تدبیر را شروع کنند یا دم که حرکت تنفس سست نشود همین تدبیر را بعمل آورده باشند بعده جراحی تنفس را چند روز بکمال احتیاط و آرام رسانی دارند و الا خوف است که فساد ریه پیدا شود و از آن ریه ورم کرده و اکثر بعد غریق شدن نمونیا که ورم ریه است عارض میشود و چون مرض مذکور بعد از آن عارض گردد بعلاج مثل پردازند چنانکه گفته شد فقط

فصل یازدهم در ذات الریه این مرض مع اسباب و علامات و معالجات ضمن عسر النفس باسم نمونیا مذکور شد آنجا ببینند لیکن آنچه در کتب عربیه بهم صلب ریه و ورم رخو ریه را علیحده نوشته اند حقیقتش اینست که اول ورم لین میباشد چون ماده کثیر شود همین آنجا منصب میشود صلب میگردد بار چون بذریعه نفث بلغم یا مده دفع گردد و ماده کم شود ورم لینت و رخاوت ظاهر میکند و پس این هر دو صفات باعتبار مراتب ابتدا و تزاید و انتهاء و انحطاط در ورم ریه مختلف میشوند نه اینکه فی الحقیقت هر دو جدا جدا قسم مرض هستند بلکه از راه حقیقت هر دو واحد اند و علاج باعتبار مراتب ضعف و شدت مرض میشود

فصل دوازدهم در شوره ریه در کتب عربیه شوره ریه را علیحده مرض قرار داده نوشته اند حالانکه آن اول مرتبه مرض سل است یعنی هرگاه جوهر حو بیکل در ریه میریزد اول از آن دانه های خرد در ریه پیدا میشوند بهر قدر که جوهر کل در ریه زیاده میشود مرض زیاده میگردد و بعده دانه های مذکور پخته منفجر میشوند و بعد انفجار آن در محل شوره زخم ظاهر میگردد و پس دیگر شوره پخته منفجر میشوند و مشاهده این حالت بخوبی وقتی میشود که بعد مردن بیمار هرگاه ریه شگافته می بینند صاف ظاهر میشود که در بعض مقامات زخم است و بعض شوره پخته اند و بعض سخت و متحجر مثل شوره حبلیه و این شوره ها هستند که هنوز از شرح و تقیح در آن راه نیافته پس اینهم بالذات مرض جداگانه نمیتوانند شد

فصل سیزدهم در اجتماع آب در ریه در کتب عربیه این را مرض مستقل نوشته اند این حالت هم در آخر ذات الجنب گاه گاه پیدا میشود وقتیکه آب از حجاب مستبطن الاضلاع در غشای ریه مجتمع گردد و این آب سره همراه نفث خارج نمیشود زیرا که کدام راه خروج آن از طرف ریه نیست پس اگر از خورانیدن دوا و چسپانیدن پلاستر از پیش مکس دفع شود چنانکه در هدایت ذات الجنب بیان رفته فهو المراد و الا بنجر نشتر زدن و قدح کردن علاج خشک است

فصل چهاردهم در ورم و جراحت قصبه ریه در بعض کتب عربیه مثل سدیدی در امراض ریه ورم و جراحت قصبه را ذکر کرده اند اگرچه محل است چه ذکر آن در امراض حلق و قصبه ریه میشاید بالجمله این هر دو در مرض آتشک و مرض سل پیدا میشوند و علاج آن علاج آتشک و سل است لیکن معالج را باید که خوب تفحص و غور کامل کرده سبب را معین سازد زیرا که آنچه ورم و زخم که از آتشک پیدا میشود بسبب علاج مغایر و مباین است از ورم و جراحتی که از مرض سل بسبب جوهر بیکل پیدا میشود زیرا که خورانیدن مرکبات سیماب در مرض سل مضر است و همچنین خورانیدن سم الفار در مرض آتشک مفید نیست

فصل پانزدهم در قیح و مده که در ریه حادث میگردد

این سل مرض نیست در سل اصل سرفه و ورم ریه یافته میشود گاه گاه بلغم مشابه بمده خارج میگردد و گاهی چون ریه متعفن و فاسد میشود
و از آن مده در نفث خارج میگردد و هرگاه دبیله جگر بسوی ریه منفجر میشود هم مده در نفث خارج میگردد بالجمله هرگاه در مرض سل بر آید دیگر
علامات مرض سل هم مثل حمی وغیره که وقت افتادن ریم می آید با آن موجود باشند هرگاه در آخر مرض سرفه آید مشابه مده بود لیکن مده نمیباشد
و آنچه در ورم ریه فساد و تعفن آن افتد و با نفث بر آید زیاده بدبو بود و علامات ذات الریه با آن موجود بوند و آنچه از دبیله کبد بود در آن درد
محل کبد و سیلان کبدی بدبو موجود بود و فقط فصل شانزدهم در ذات الجنب این مرض بیشتر در سبب ضیق النفس باسم پلوریسی
مذکور شده آنجا ببینند لیکن آنچه در کتب طبیه در علامات ذات الجنب باده استدلال از نفث کرده اند بیجا است چه ماده ذات الجنب هرگز
از راه نفث بر نمی آید و برای خروج آن ازین سو راهی نیست بلی هرگاه با ذات الجنب دیگر امراض مثل ورم ریه و سل سرفه یا دبیله کبد
شریک شوند آن زمان ماده امراض مذکوره همراه نفث بر می آید نه ماده ذات الجنب اکثر ذات الجنب مرض سل و دبیله کبد دیده میشود
هرگاه ماده از ریه و کبد در حجاب ضلاعی ریخته جمع شود و ذات الجنب غیر خالص قسمی از دردیست و در امراض طرفین انشاء الله در ذیل
روایتش هم نوشته خواهد شد فقط فصل هفدهم در سل و آنچه در تعریف آن کتب طبیه قرحه فی الریه یلزمها حمی دقیقه نوشته اند
فی الحقیقت آن تعریف درجه آخر تهامی سل است و در آخر آن ضرور است که انحلالت یافته شود و گاهی در آخر نیوموینا یعنی ذات الریه
هم هرگاه ریه فاسد و متعفن شود و مده متعفن با نفث بر آید حالت مذکوره حادث میگردد و این مرض اصلی و غیر اصلی یعنی حقیقی و غیر حقیقی
هم میباشد حقیقی آنست که در آخر تهامی سل و نیوموینا حادث شود و غیر حقیقی آنست که در سرفه مزمن که آنرا برنکائیس گرانیک میگویند
یافته میشود و آن اینست که بلغم مشابه بمده می آید و فرق در بلغم و مده باین وجه ممکن است که آنچه در تهامی سل همراه کف و نفث می آید
و آن اصلی است اول مدور و صغیر الجثه میباشد اما هرگاه در آب انداخته شود و دقی بر آن منقضی شود مقدار حجم آن زیاده میگردد و بعض
اجزای آن بسبب بعض متعلق و بعض طافی میباشند هرگاه آنرا حرکت دهند آب سفید میشود و ریشه‌هایان ظاهر شود که گویا قدری شیر
در آن ممزوج است و ریشه‌های باریک مثل ریشه خراطین معاء در آب مشابه شوند و عکس آن زیاده نشینند و کسانیکه سرخ و سفید بوده
میباشند بر خساره‌های شان سرخی بقدر یک روپیه یا هشت آنه ظاهر میشود و لزوم حمی درین مرض ضرور نیست بلکه در شروع مرض
تب خاص آن زیاده میباشد و کیفیت و سبب آن در تهامی سل گفته شد بعده هر قدر که بدن و خون ضعیف میشوند تب کم میگردد
زیرا که حمی بسبب پیدا شدن ریم میباشد و هرگاه این مرض در تهامی سل عارض شود سبب آن فساد خون میباشد و علاجش
بذریعه صلاح و تقویت خون ممکن است سوای آن دوای باین قسم بی توسط خون نمیرسد لهذا علاجش دشوار است و حرکت
هم بعین عدم اندمال قرحه میباشد و مادام که درین مرض حمی زیاده نباشد کدام غذا بهتر از شیر نیست پس اگر کسی را بسبب جهت
مزاجی شیر ناموافق باشد باید که چیزی دیگر با آن ممزوج و مخلوط کرده بخورانند مثل آرا روت یا ساگودانه یا برنج یا آب گرم و اگر تب
زیاده باشد پس آن وقت کدامی غذا خوش نباید باقی جمله علاج و تدبیر این مرض در تهامی سل نوشته شد با آن رجوع کنند
فصل هیجدهم در ذات الصدر و آن فی الواقع ذات الجنب و ورم غشای پهلو است و علاج آن علاج ذات الجنب است بعینه

اما در مجاری صغار هوائی که از صلابت خود اثر تغیر قبول نکرده کشاده میمانند هوای مستنشق میرسد و از آن این آواز مسموع میگردد و
اگر آب زیاده مجتمع شده باشد درین وقت که هم آواز مسموع نمیشود نه آواز دخول هوا در مجاری آنها و نه آوازیکه وقت تلفظ از سینه شنیده میشود
و دل هم از جای خود بجانب دیگر مائل میشود و هرگاه که آن در غیر موضع طبعی آن دیده میشود و همی درین مرض مثل ککک غیور نمی باشد
العلاج هرگاه قلیل باشد و از ذات الجنب پیدا شده باشد در ان تکلیف کم بود خود زائل میشود یا از نهادن ضماد نیش مگس که موسوم به پلاستر
کانتهارادیس است صحت حاصل میشود و این آب خون جذب میگردد اما هرگاه آب زیاده مجتمع باشد درین وقت دشوار است خون جذب شدن
پس درین وقت مریض اگر قوی باشد ادویه مسهل میدهند از انجا اسهال مائیت میکنند مثل سنوفه یا سکامنی یا الاتیریم یا منگنیشیا سلفاس
یا جلیپ کمپونڈ یا روغن حب السلاطین تا مائیت باسهال خارج شود و از ان آب مذکور را جذب کنند زیرا که چون مائیت از خون
بذریعه نوشیدن مسهل کم میشود آن خلا یعنی کمی آب از بدن جاییکه بیابد میکشد تا خود بقوام اصلی آید لهذا این مائیت هم در خون
جذب میشود و اگر مریض ضعیف باشد بر نوشانیدن مدرات اکتفا کرده بعد آن ضماد مشهور به پلاستر نیش مگس بر محل پهلو نهند تا آبله
پیدا کرده آنرا چند روز جاری دارند تا مائیت خارج شود و هرگاه زخم آبله پلاستر مذکور خشک گردد تنکچر ایوڈین روزانه بر محل
ماؤف طلا کرده باشند و نوشانیدن ایوڈائڈ پتاس بقدر مناسب همراه آن طلا کردن تنکچر ایوڈین بر محل ماؤف هم نافع است
ککک نوشانیدن سرپ فیری ایوڈائڈ درین وقت مفید است که جامع تقویت و تخفیف و جذب است و هم نوشانیدن دوی مقوی
مثل سپیسیپ کمیکل فوڈ یا مانند سرپ ... ایسل یا کنین سلفاس نافع میشود چه از استعمال مقویات مذکوره و امثال آن هم گاهی
خون قوت می آید و آن بسبب قوت خود آب مذکور را خود جذب میکند همچنین خورانیدن اغذیه جیده مقویه هم مفید است و چون هیچ تدبیر
نفع در مرض ظاهر نشود و شکایت و اذیت تنفس بحال خود باقی ماند چنانکه در امراض قلبیه گفته شد اکثر همین میشود درین وقت مجبور
آله شده کار را از جانب پشت بجاده استخوان کتف میان ضلع هشتم و نهم انداخته این آب بیرون آرند و درین وقت بسی احتیاط
درین نمایند که هوای خارجی در باطن محل اجتماع آب نرسد الا بد و فساد از ان پیدا خواهد شد بنابراین وقت داخل کردن
شده کار تدابیر اکثر صاحبان را که در علاج ... نوشته خواهد شد در استعمال آوردن واجب است بعد آن اغذیه مقویه خورانند و ... آب
و ویسکی شراب برانڈی برای کسیکه مجتنب از شراب نباشد و اگر مجتنب باشد الیمونیائی محلول با آب ساده یا آب یخنی گوشت بز یا مرغ
نوشانند و همچنین تنکچر سنکونا یا فولاد مرکب هم ضرور نوشانند

فصل بیست و یکم در انپایما بکسر الف و سکون نون و فتح بای موحده
فارسی و سکون الف و کسر ... یای مثناة تحتانی و فتح میم و سکون الف یعنی پیدا شدن ریم در غشائی آبدار پهلو که مسمی به پلورا است
بدانکه انچه مواد در ذات الجنب محل ریم جمع شده درین غشا ریخته اکثر سبب التصاق و چسپیدن این غشا میشود گاهی این مواد در آن
ریم میگردد و این را انپایما ای حقیقی میگویند یا اگر دمل در ریه یا در کبد پیدا شده در سینه منفجر گردد و از ان ریم درین غشائی مذکور ریخته جمع شود
آنرا انپایما ای غیر حقیقی نامند السبب سبب حقیقی برای ریم شدن این مواد که از ورم در آن ریخته بخوبی ظاهر نیست لیکن احتمال است
که شاید مکروهی خون یا رسیدن هوای خارجی بوجه ... رسد مثل ام تی زیما و غیره بوده باشد و ریم از دمل کبد یا ریه درین غشا بنحو ...

چون کبد متورم شده تا پرده شکم میرسد درین وقت این هر دو عضو در ورم یکذات میشوند و اول بیده جگر را شق کرده در پرده شکم داخل میشود بعد آنرا منفجر ساخته در این غشا میریزد و انیا ایجای حقیقی ممکن است که در هر دو پهلوی چپ و راست واقع شود لیکن اکثر آنست که در جانب ایسر میشود مثل ذات الجنب که آنهم در جانب یسار اکثر واقع گردد و قسم غیر حقیقی آن هم هرگاه بسبب علت به باشد ممکن است که در هر جانب سینه و پهلو واقع شود لیکن ایجا بنقل کبد حادث گردد و آن در جانب راست میشود زیراکه جگر هم درین جانب واقع است ایضا این هر دو قسم مرض در رجال بنسبت نسوان زیاده پیدا میشوند العلامات اول علامات ذات الجنب پیدا میشوند دوم آنکه از تحلیل مواد در جاییکه مجتمع شود قدری ارتفاع درین جانب بنسبت جانب دیگر دیده میشود خصوصا در اطفال و شبان نسوان چه استخوان اینها لین میباشند بخلاف مشایخ که از صلابت عظام شان در اینها این ارتفاع مدرک نمیگردد سوم آنکه تنفس دشوار میباشد و دردی پیدا میشود زیراکه از مزاحمت این غشای ریه هم بسوی تقعر منقبض میگردد و تجویف هوا در آن کم میشود عدم وجع بنابر آنست که اکنون در این غشا ورم نمانده پس بسبب نبودن ورم وقت انبساط ریه منبسط میشود چهارم آنکه هرگاه این مواد درین غشا زیاده مجتمع گردد دل را هم بجانب غیر کرده از جای اصلی در جای دیگر که مخالف جهت علیل است مایل میسازد و بسبب آن در فعل خاص قلب تغیر و نقصان ظاهر میشود مثل آنکه خفقان و المی میشود و دوران خون بخوبی جاری نمیشود و از ان ضعف و کمزوری در بدن پیدا شده مریض هلاک میگردد پنجم آنکه بیمار را ممکن نباشد که برخلاف جهت علیل که صحیح است اضطجاع نماید بلکه همیشه بر جهت علیل مستلقی میگردد زیراکه چون درین مرض جانب علیل ضعیف شده بیکار میشود جانب صحیح کار هر دو جهت میدهد و تنفس صحیح را اعانت آن در تمام میگردد پس اگر بر جانب صحیح هم مضطجع شود بسبب افتادن بار جسم بر آن این جهت هم منقبض شده از کار زود قاصر میشود و هم درین وقت ثقل این مواد بر جانب صحیح می افتد پس از اجتماع این هر دو سبب قلق و تنفس از ضیق شدن بر جانب صحیح پیدا میشود ششم آنکه چون سینه و پهلو را برهنه کرده به بینند که پهلو علیل در میان اضلاع برآمدگی ظاهر میشود و چون سر انگشتان بر آن نهاده مساس کنند ظاهر میشود که آب در آن مجتمع است و چون انگشت بر این برآمدگی زده میشود آوازی مثل صوت زدن چیزی میآید که بسبب آن بالاتفاق شنیدنی است شنیده نمیشود و چون آله قیاس الصوت را بر آن نهاده میشنوند آواز از داخل شدن هوا در ریه مثل آوازیکه وقت تلفظ از ... میگردد شنیده نمیشود و ایضا چون این آله را بر برآمدگی مذکور نهاده مریض را حرکت دهند میشنوند آوازی که از چکیدن قطرات آب از بالا بزیر در ظرفی که در آن قدری آب مجتمع باشد می شنیده میشود و این صدا را بزبان انگریزی میتالک تنک لنک گویند بفتح تای هندی و سکون الف و کسر لام و سکون کاف و کسر تای هندی و سکون نون و کاف و کسر لام و سکون نون و کاف فارسی یعنی آوازیکه از زدن شئ معدنی مثل آهن و نقره مثل آن پیدا میشود چه میتالک چیزیرا گویند که از قسم فلزات مثل آهن و نقره باشد و تنگ لنگ آواز صغیر را گویند که از زدن شئ فلزی مثل آهن بر شئ دیگر فلزی که مثل آن باشد پیدا میشود و وجه آمدن این صوت درین وقت اینست که آنچه وقت تحریک مریض این آب بالا میرود و بعد سکون حرکت باز قطره قطره کرده از آنجا بزیر دود در غشای مذکور میچکد دوم آنکه آنچه وقت تحریک مخض آب که دران حباب پیدا میشوند و بعد سکون حرکت آنها شکافته میشوند پس وقت شکافتن آنها این آواز پیدا میشود و ایضا باید دانست که آنچه

و ممکن است که در هر دو جانب این حالت یافته شود اما آنچه اکثر دیده شده آنست که در یک جانب خواه جانب یمین یا جانب یسار این مرض
پیدا میشود و السبب گاهی از رسیدن صدمهٔ خارجی باضلاع و شکسته شدن استخوان ضلع و خلیدن سر استخوان منکسر در غشای مذکور و شق
شدن آن از آن پیدا میشود و گاهی از رسیدن زخم در پهلو بسبب که دم شیء حاد الراس مثل سنان یا تیر یا کارد و غیره که کسی آنرا از خارج
در پهلو زند و بسبب آن زخم در آن پیدا شده هوای خارجی در آن آید و گاهی در ریه از انصباب چرک کل و سل پیدا شده و با کیفیتی این مخصوص
غشای متصل و یک ذات شده منفجر میشود و یک توی آن که متصل و مشتمل بر اضلاع است سالم ماند پس درین وقت بسبب پیدا شدن ثقبه در ریه
در توی این غشا هوای خارجی که بذریعهٔ قصبه مجاری آن در ریه میرسد درین غشا هم داخل میشود و از این هم این مرض پیدا میگردد والعلامات
اگر بعد رسیدن صدمه یا زخم پیدا شود پس علامتها گواه بود و اگر بعد منفجر شدن سل یا حادث شود پس علامت سل و دق بر این حالت شاهد باشد
من بعد اول سرفه و ضیق و عسر نفس پیدا میشود بسبب منفجر و متأذی شدن ریه و حرکت آلات هم دشوار می‌شود و از آن خفقان
حادث میگردد و یقین است که درین وقت ذات الجنب علامات آن ظاهر شوند و درین وقت آب یا هوا هر دو درین غشا جمع خواهند شد و در هر
جانب که این اجتماع یافته شود در آن پهلو تغیر در شکل پیدا گردد مثل اینکه در پهلوی علیل قدری برآمدگی مستدیر پیدا شود و عضلات که
در میان اضلاع اینجانب بودند آنها هم برآمدگی ظاهر بود و چون بران انگشت زده آواز برانگیزند آواز جسم مملو از هوا شنیده شود
و چون آله استیتسکوپ را بران نهاده شنوند آواز داخل شدن هوا در ریه مسموع نمیشود بلکه آواز که از دم کردن در بینای ضیق الراس پیدا
میشود مسموع میگردد و چون علیل کلام و تلفظ کند آنچه وقت تلفظ در ریه آواز پیدا میشود بذریعهٔ این آله مسموع میگردد و هم بذریعهٔ این آله
درین مرض بعد سرفه آواز ریختن قطرات از بالا بر سیر ظرفی که در آن قدری آب باشد مسموع میشود زیرا که درینجا هم قدری آب است که از حرکت
سرفه بالا میرود و باز از آنجا میچکد انجام این مرض اینست که هرگاه از شکستن استخوان یا از پیدا شدن زخم خارجی هوای خارجی در آن پیدا شود
درین وقت هم اگرچه خوف هلاکت است بسبب رسیدن هوای خارجی و پیدا شدن ذات الجنب زیاده است لیکن درین هر دو صورت گاه گاه مریض
از آن صحت هم می‌یابد زیرا که آنچه بسبب رسیدن صدمه ظاهر و شکستن استخوان باشد در آن زخم در خارج نبود بلکه سر استخوان باطن غشای
مذکور را میخلید زخم پیدا میکند بسبب آن هوای خارجی اندر ریه در آن میرسد پس این زخم بعد پیدا شدن ورم در غشای مذکور و باز آمدن
این سر استخوان به جای خود بند میشود و آنچه از زخم خارجی پیدا میشود در آن هم این زخم بعد چندی از پیدا شدن ورم بند میگردد و چونکه درین هر دو سبب
در دیگر اعضای بدن صحت و اعتدال و قوت میباشد از این جهت صحت هم بعد آن میشود لیکن آنچه بسبب پیدا شدن سل اندرون ریه مرض
سل میشود انجام آن خطرناک است و درین مرض هلاک میگردد و درین مدت دراز راه آمد و رفت هوا در آن غشا گشاده میماند یعنی مادامیکه درین
بسبب حدوث ورم و هم این زخم بند شود راه آمدن هوا گشاده میماند و تا این مدت که بعد نقاهت قبل از ورم ورم پیدا شود مریض هلاک
میگردد العلاج هرگاه بسبب زخم ظاهر یا از شکستن استخوان این مرض پیدا شده باشد پارچهٔ عریض طویل را بطور بندش بر پهلو باید بست تا پهلو
از حرکت و وسیع شدن نه‌ماند و زخم را بسته کنند آنچه بسبب سل پیدا میشود هم نافع می‌آید زیرا که از تنگ ساختن پهلو هوا در غشای
مذکور کم داخل میشود و آنچه نقصان از این کمی تنفس می‌آید که بسبب آن ضیق در آن پیدا میشود پس بذریعهٔ توسیع بطن و شکم تدارک آن مینماید

وموجب آفات میگردد یعنی که از جاری شدن در شریان حائل میشود و نافع میشود وسوای این غشیه غشائی دیگر اندرون بطون دل
و بطون گوش آن متصل با غشیه مذکور چسپیده که پوشش قلب است چنانکه بالای دل غشائی نازک ملصق با آن است نام غشائی خارجی پری
کارڈیم است یعنی غشائی محیط دل بفتح بای فارسی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و فتح کاف و سکون الف و رای مهمله و کسر دال هندی
و فتح یای تحتانی و سکون میم و این اسم برای محیط دل است و لاحق دیگر نام غشائی داخلی قلب اندو کارڈیم است یعنی غشائی داخلی دل و آن
بکسر الف و سکون نون و ضم دال هندی و سکون واو بمعنی اندرون بود و باید دانست که طبقه داخلی شریان عظیم یعنی سفید ملس قابل برای
انبساط و انقباض است یعنی هرگاه اندر او کشیده شود کشاده میشود و هرگاه باز بجایش گذارند بمقدار خود می آید و درین منفذ شریان
هم قریب به مبدء شریان غشیه اندرون آن بطور دروازه هستند که هرگاه قلب منقبض شود دفعه خود خون را از خود در شریان دفع میکند بتحریک قوی
قلب آنها کشاده میشوند و بسبب کشادگی آنها خون دل در شریان می آید چون بسبب خالی شدن از خون دل از تحریک دفع باز مانده
آنها بسته میشوند اگر چنان نبودی باز خون رفته در شریان قابل حرکت و بسیر در بدن نمیرفت باید دانست که هرگاه خون را دل در شریان دفع
میکند در اینجا صدای قوت دفع پیدا میشود و چون حرکت دفعی منقطع شود و غشائی مذکوره بسته گردد و خون مدفوع باز بر آن غشائی تحریک قرار
گیرد آواز دیگر که از سابق صغیر بود پیدا میشود لیکن آواز اول عظیم بود و آواز دیگر صغیر باشد زیرا که اول بسبب دفع قلب بود که فاعل آن
قوی است و آواز ثانی بسبب انقباض شریان عظیم هرگاه بعد انبساط خود منقبض میگردد پیدا میشود چه در وقت انبساط شریان آنچه خون
که در آن آمده بسبب منقبض شدن آن بمقدار کثیر از خون کوشش میرود و بعضی از آن زبالا نیز می آید و بر دروازه منفذ سبد شریان عظیم
میریزد پس از افتادن آن اینجا صدای دیگر خفیف تر [illegible] صدای اول پیدا میشود حرکت انبساطی شریان این است که از حرکت قلب
که برای دفع ساختن خون از خود در شریان عظیم میکند پیدا میشود و مراد از حرکت انبساطی آنست که شریان بتحریک قلب از مرکز بسوی محیط
و حرکت انقباضی آن آنست که از انقباض شریان حادث میشود و درین حرکت شریان از جانب محیط بسوی مرکز میرود و این حرکت اکثر بسبب انتقال
محسوس نمیشود زیرا که درین حرکت شریان از سیر انتقال فرو میرود الا گاهی در بعض امراض شریان مثل [illegible] محسوس میگردد و این هر دو
حرکت در شریان برای جریان خون در بدن پیدا میشوند و نبض همین است آنچه اطبای تابعین یونانیین میگویند که حرکت انبساطی
و انقباضی شریان برای تعدیل روح که هم نسیم و دفع ساختن فضول آن واقع میشود زیرا که هوا در دل نمیرسد آنجا کاری با هوا آن
و نه راهی برای دخول هوا است چنانکه آنچه با خون آمیخته از سیر میرود و اگر هوا زیاده در قلب رود موجب هلاک است چنانکه بسی اشخاص
که ولادت خون کثیر آمده باشد شرف بموت از کمی خون باشد هرگاه فصد کسی را بغرض پیش گرفتن خون بذریعه در عروق داخل
پس اگر در رگ هوای کثیر در رگ داخل شود و بذریعه آن خون تا رگی در دل داخل باده هوا میرسد فوراً هلاک میشود و بعد تشریح دیده
کمی زیاده مشاهده میشود از این ثابت میشود که حاجت بسوی هوا در دل نیست آنجا فقط تولید و تقسیم خون است تمت فصل دوم
در بیان امراض قلب بالاجمال چون تشریح قلب و فعل آن بیان کرده شد اکنون باید دانست که در قلب هم امراض اصلی
و شرکی عارض میشوند و اینجا امراض جمیله آن نوشته میشود و پوشیده نماند که آنچه در قانون و شرح آن امراض قلبیه معدود اند در آن علامت

فصل دوم در بیان امراض قلب بالاجمال

و باید

مرض اصلی و شرکی مختلط اند چنانچه خفقان را مرض مستقل نوشته اند و آن علامت است که در اکثر امراض قلبیه یافته میشود زیرا که خفقان
عبارت است از حرکت آن که بطور اختلاج حادث میشود برای دفع موذی چنانکه این تصریح در کتب طبیه موجود است پس هرگاه که اذیت بدل
خواهد رسید هر مرضی که باشد بنابر مقوله شان قلب برای دفع موذی این حرکت خواهد کرد و در تجربه و مشاهده هم ثابت شد که این حالت در اکثر امراض
قلبیه یافته میشود پس علامت قرار دادن آن اولی است از اینکه خود مرض گفته شود و خفقان را بلغت انگلش پال پیٹیشن یعنی قوی و زیاده شدن
حرکت قلب مینامند اگرچه این قول خلاف صدای مالوف گوش اکثر اطبای تابعین تا نیغچه باشد مگر اقرب بحق و صواب است اکنون
امراض اصلیه قلبیه بیان کرده میشوند در اکثر آن این علامت یافته میشود و بعد ازان انچه در کتب طبیه عربیه باسم امراض قلب ندهم نوشته خواهد شد
ان شاء الله و اول امراض اصلیه مذکوره ورم غشای خارجی قلب بود و آنرا بزبان لاطن پری کارڈائیٹس نامند بفتح بای فارسی و کسر
رای مهمله و سکون یای تحتانی و فتح کاف و سکون الف و رای مهمله و دال هندی و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و فتح تای هندی و
سکون سین مهمله یعنی ورم غشای خارجی عام از اینکه غشای ملصق بدل متورم شود یا غلاف آن دوم ازان ورم لحم قلب است آنرا کارڈ
ایٹس می نامند بفتح کاف و سکون الف و رای مهمله و سکون دال هندی و کسر الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله
یعنی ورم گوشت دل سوم ورم غشای داخلی قلب و آنرا انڈو کارڈائیٹس نامند بکسر الف و سکون نون و ضم دال هندی و سکون واو و فتح
کاف و سکون الف و رای مهمله و دال هندی و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم غشای داخلی جلد قلب
است چهارم زیاده شدن گوشت قلب است از قسم زیادتی مقدار چنانکه در دیگر عضلات هم این مرض عارض میشود و آنرا هائی پر ٹرفی
مینامند بفتح های هوز و سکون الف و کسر یای تحتانی و فتح بای فارسی و سکون رای مهمله و فتح تای هندی و سکون رای مهمله و کسر فا و سکون یای
تحتانی یعنی زیاده شدن مقدار است پنجم آنکه دل زیاده وسیع شود و گوشت آن رقیق و تنک گردد و آنرا ڈائلیٹیشن بکسر دال هندی و
سکون لام و فتح الف و کسر تای هندی و سکون یای تحتانی و فتح شین معجمه و سکون نون میگویند یعنی وسیع شدن دل و رقیق شدن لحم آن
ششم آنکه دل صغیر و کوچک شود و مقدار ان کم گردد و این ضد زیادتی عظم قلب است و این را اٹرفی بفتح الف و سکون تای هندی و فتح
رای مهمله و کسر فا و سکون یای تحتانی می نامند یعنی صغیر المقدار هفتم آنکه انچه غشائیکه قریب منافذ بطون دل در دروازه واقع اند غلیظ و صلب شوند
وازان انچه کار خاص آنها بوده ناقص یا باطل گردد هشتم آنکه در گوشت دل شحم پیدا شود یعنی ریشه های لحم اندرونی پیه شوند نهم آنکه منفذیکه
که در حال بودن طفل در بطن مادر فیما بین هر دو گوش دل میباشد و بعد ولادت بند میشود بند نگردد و آنرا ماربس سرولیس مینامند بفتح میم
و سکون الف و رای مهمله و فتح بای موحده و سکون سین مهمله و فتح سین مهمله و سکون رای مهمله و ضم الف و سکون واو و کسر لام و فتح یای تحتانی
و سکون سین مهمله یعنی مرض آسمانی رنگ بیانش اینست تا دام جنین در بطن مادر میباشد در هر دو گوش دل آن منفذ میباشد که بذریعه
آن خونیکه از جگر و دماغ و دستها در گوش بطن ایمن می آید بی آنکه در بطن ایمن برد بخط مستقیم از گوش ایمن گوش ایسر میرود و ازان در بطن
ایسر رفته بذریعه شریان عظیم در بدن میرود و چه غرض از رفتن خون در بطن ایمن اینست که تا بتوسط شریان در ریه رود و آنجا بسبب هوای
که در تنفس کشیده میشود صاف و سرخ گردد و چون جنین در شکم مادر بذریعه ریه هوا نمیکشد در ریه آن از هوای خارجی خالی میباشد ازین سبب

ضرورت رفتن آن در بطن ایمن نیست بلکه خون جنین از سوراخی که در مشیمه بود و صاف و سرخ شده بتوسط جگر و عروق در گوش ایمن قلب می‌آید
واز آنجا در گوش ایسر بتوسط منفذی که فیما بین هر دو بود میرسد هرگاه طفل از شکم مادر برآید از ریه خود تنفس شروع کرد آن منفذ بند میشود
چنانکه اکنون گشاده ماندن آن منفذ ضرر نماید میشود زیراکه خون جنین در مشیمه صاف شده می‌آید اکنون صاف شدن منحصر است اینکه خون در بطن ایمن
جمع شود و از آنجا در ریه رود و بذریعه عروق در تمام ریه منتشر شود و با هوای تنفس مختلط شده سرخ و صاف گردد و بعده در گوش بطن ایسر
داخل شود و چون این منفذ که فیما بین هر دو گوش بوده باقیماند و بند نشود لاجرم خون سیاه که صاف نشده بیش از این که صاف
سرخ شود در گوش و بطن ایسر داخل خواهد شد از آن مفاسد پیدا خواهند شد سوم آنکه در دل درد پیدا شود و آنرا انجینا پکٹرس نامند بفتح
الف و سکون نون و کسر جیم و سکون یای تحتانی و فتح نون و سکون الف و کسر بای موحده فارسی و سکون کاف و فتح تای هندی و فتح رای
مهمله و سکون سین مهمله یعنی اذیت صدر است این امراض که گاه اصلی از خاصه امراض قلبیه نیست یازدهم آنست که فعل خاص قلب که جاری
کنانیدن خون در ریه باشد ناقص شود لیکن سبب خاص آن در دل نبود بلکه در اعضای دیگر باشد چنانکه مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی

فصل سوم در بیان پری کارڈائیس که آنرا در کتب طبیه ورم غشاء القلب نوشته اند و تصریح کرده اند که مراد در اینجا از غشا
غیر غشائی است که آن غلاف در حوالی قلب است لیکن در حقیقت پری کارڈائیس عام است از غشای مماس قلب یا از غشای که غلاف
دل است بالجمله گاهی در غشای خارجی ورم پیدا میشود و پری کارڈائیس همین است چون در شروع این مرض بیماری بمیرد و تشریح کرده
ببینند غشائی مذکور گلابی رنگ غلیظ بود و بسبب اینکه در آن ورم بود و خون زیاده جمع میشود و هم ماده ورم از عروق برآید بیرون
مجتمع میگردد که از ان غلظت آن زیاده میشود و چون بیماران بعد ابتدا بمیرد و تشریح کرده شود غشای مذکور بسیار سرخ میباشد زیراکه عروق
صغار بسبب تفاصل شدن زیاده وسیع میشود و خون کثیر در آن جمع میگردد و همچنین از این عروق ماده لزج منفصل شده زیاده بر غشا
میچسپد و از این سبب غشائی مذکور زیاده غلیظ میباشد و این غشائی مماس قلب بسبب ماده لزج که چسپیده که از عروق صغار برآمده
بر آن جمع شده از طبقه داخلی غشائی که غلاف قلب است می چسپد گاهی از عروق مذکوره آب رقیق خارج شده در غلاف قلب جمع
میشود و از ان مقدار غلاف دل عظیم میگردد و گاهی این ماده رقیق ریم میشود بالجمله گاهی در تشریح این حالات در بیماران جدا جدا وقت
تشریح ظاهر میشوند مثلاً اگر کسی در ابتدا مرده و کسی وقت تزاید مرده پس موافق وقت نفس مشاهده حالات کرده شود تا کسیکه بعد از آن مرض
مرده باشد بعد تشریح در آن جمله حالات مجتمع مشاهده میشوند مثلاً غشائی مذکور جائی گلابی رنگ غلیظ میباشد جائی بسیار سرخ
و غلیظ بود و جای با طبقه داخلی غلاف دل چسپیده بود و گاهی بر آن ریم جمع باشد جائی در غلاف آن آب رقیق جمع بود و از ان
ثابت شود که این همه حالات بتدریج در آن پیدا میشوند در بائی از این ورم غشا ورم در لحم قلب هم پیدا میگردد و انجام این مرض بسه امر
منتهی میشود اول اینکه مرض پیدا شود و زائل گردد و صحت حاصل شود دوم اینکه بعد حدوث مرض صحت نشود و غشائی مذکور با
طبقه داخلی غلاف دل بچسپد سوم آنکه در غلاف قلب آب رقیق یا ریم از بسیار ورم خارج شده مجتمع شود و از ان غلاف عظیم و وسیع گردد
اسباب این مرض اکثر سبب حدوث آن روماتزم واقع شود یعنی جهیر جامعی [illegible] زیاده متولد شده و ورم پیدا کند با این بخار هم

فصل سوم در بیان پری کارڈائیس

باشد وگاهی مرض گرده هم سبب تولد آن واقع شود ووقتی از ذات الجنب هم این مرض پیدا شود زیرا که حجاب مستبطن اضلاع
جانب ایسر از دل قریب و ملصوق است پس هرگاه بسبب ورم و ثقل منشین جوش خون آن پیدا شود از ان در غشای دل هم گرمی حادث
گردد و از ان در غشا هم ثقل منشین پیدا میشود وگاهی بسبب رسیدن صدمه ضرب و زخم از خارج هم این ورم غشا پیدا میشود علامات
اول بخار حادث شود خواه کم یا زیاده لیکن هرگاه با حمی روماتزم این مرض شروع شود تپ بسیار تیز بود و چون تپ زیاده شود خفقان
پیدا میگردد و تا آخر مرض میماند و این علامت لازمه مرض گاهی کم و گاهی زیاده زیرا که درین وقت و سبب جوش خون جمع میشود رطوبت از هر
و ورم غشای قلب دوم اینکه در جانب ایسر صدر مقابل ضلع پنجم و ششم که جای نوک قلب است درد شروع میشود و از ینجا بسوی بالای
گرد قلب و سینه متصاعد شده تا مفصل عضد و ترقوه میرسد از آنجا در جانب انسی دست چپ تا مفصل مرفق و بیشتر تا رسغ میرسد بسبب انتشار کرده
عصب جای که در تمام اعضای صدر و شکم منتشر شده بهر جا رسیده است سوم آنکه ضیق صدر عارض شود و از تنفس سریع بیمار خایف باشد
که از ان درد زیاده میگردد چهارم آنکه بیمار را خوابیدن بر کدام پهلو یا بر قفا ممکن نبود جز اینکه یا بر جانب ایسر قدری مایل شده و شکم را ضغطه
کرده و سر نگون ساخته می نشیند یا سر نگون ساخته بر شکم بار خود انداخته می نشیند تا که پرده شکم حرکت نکند که از ان بدل اذیت میرسد
پنجم آنکه همیشه منقبض و باقلق میباشد ششم آنکه بر روی علیل سفیدی ظاهر میشود بسبب آنکه خون کمتر بالا میرسد هفتم آنکه چون بر محل
سر اشیف اضلاع بالا جانب ایسر شکم تحمل کنند درد زیاده میشود هشتم آنکه نبض بیمار سریع باشد چنانکه در یک دقیقه یکصد و بست بار حرکت
کند لیکن درین مرض نبض یکسان نبود بلکه مختلف باشد گاهی در کسی عظیم و در کسی صغیر و گاهی متساوی و وقتی غیر متساوی و در کسی قوی
و در کسی ضعیف موافق حالات دل مختلف الحالات بود نهم آنکه گاهی اختلال حواس مریض عارض میشود مثل سرسام بسبب آن جوش
خون بود و پوشیده نماند که ابتدای این مرض مثل آمدن دزد در خانه باشد یعنی در اول مرض علامات این قدر خفیف میباشند که تشخیص مرض دشوار
بود چنانکه دزد چنین آهستگی می آید که کسی آواز پای آن را نمی شنود و هرگاه این مرض با ذات الجنب جانب ایسر بود تشخیص زیاده مشکل باشد
در حقیقت اکثر از ذات الجنب ورم غشای قلب پیدا میشود دهم آنکه هرگاه درین مرض آله مقیاس الصوت بر قلب نهاده آواز قلب استماع نمایند
سوای هر دو صوت که ذکر آن در تشریح قلب شد که آن هر دو آواز خون بود صدای ثالث که از اصطکاک غشیه پیدا میشود مسموع گردد و حقیقتش
هرگاه غشای متورم از غلاف قلب بسبب ماده لزج چسپید که از عروق صغار بر غشا ریخته چسپیدن آغاز کنند پس درین وقت آواز اصطکاک
زیاده مسموع شود و چون غشیه چسپیدن آن و از هم جدا شود و گرد آن آواز مذکور محسوس میگردد و چون ماده رقیق ورم غشا خارج شده در کیسه غلاف
قلب جمع میشود و از ان غلاف قلب عظیم میشود و خارج بدن بمقابل دل زیادتی برآمدگی محسوس گردد و بر روی دل در اضلاع
مقابل آن حرکت زیاده ظاهر میشود زیرا که از مزاحمت خریطه قلب اضلاع مذکوره زیاده نمایان میشوند از ین سبب حرکت آنجا
زیاده محسوس گردد یازدهم آنکه هرگاه انگشت بمقابل دل بر سینه زده ادراک صوت نمایند آواز مصمت زیاده محسوس شود زیرا که خریطه
مملو از آب شده و ریه از مزاحمت آن از روی دل دور رفته اکنون هوا در آنجا نمانده لیکن پوشیده نماند که این قسم آواز در ذات الجنب نیز آید
هرگاه آب عمیق در فضای که فیما بین ریه و حجاب مستبطن اضلاع است مجتمع میشود و از ین سبب بیشتر نوشته شد که فرق در میان هر دو مشکل

ست اما باین نحو تفرقه باید کرد که هرگاه این آواز از ذات الجنب بود تا پشت همچنین آواز مستمر محسوس شود زیرا که پرده پهلو تا آنجا رسیده
و جمله پر آب خواهد بود و در ورم غشاء قلب فقط بمقابل قلب این آواز خواهد بود و گرد آن جاییکه پست آواز جسمی خلو از هوا باشد
خواهد آمد دوازدهم آنکه چون آب در خریطه زیاده مجتمع شود دل ضعیف کمزور شود و تنفس زیاده دشواری آه یابد چنانکه در مرض بود
زیرا که هرگاه دل از ورم غشا منضغط میشود خون در آن از ریه کمتر میرود و ریه ممتلی از خون ماند پس این سبب کشیدن هوا دشوار باشد
سیزدهم آنکه لبهای این چنین بیمار نیلگون میشوند چهاردهم آنکه روی آن متورم میشود پانزدهم آنکه بدن سرد میشود شانزدهم آنکه شکم و پایهای
بیمار ورم پیدا میشود بعد آن فقط بمیرد علاج این مرض بنسبت بیمار قوی و ضعیف مختلف میباشد پس اگر مریض قوی باشد باید اول
فصد گیرند و تا هشت یا دوازده اونس خون یکبار برارند و اگر از این فایده حاصل نگردد بمقابل دل زلو چسپانند بعد آن چنان باشد که از آن
تا ده اونس خون برآورده شود و بعده کلومل دو گرین افیون ربع گرین تا نصف گرین باهم آمیخته حب بسته بخورانند بعد دو دو ساعت
تا اینکه ورم دفع شود یا اثر آن در دهن ظاهر شود مثل اینکه میوکس ممبرین دهن قدری سرخ گردد یا لعاب دهن زیاده پیدا کند پس این زمان
خورانیدن آن ترک کنند چون ثابت شود که آب در غلاف دل مجتمع است پلاستر نیش مگس نهند بعد ادویه مدره مثل ایسیتاس پتاس
ده گرین یا پتاس نیترس تا پنج گرین بعد چهار چهار ساعت همراه آب ساده بنوشانند تا ماده یا درار دفع شود و چون درد درین علت شدت
کند پس علاوه انچه همراه کلومل افیون میخورانند افیون ساده هم بخورانند که از آن در درد تخفیف آرام حاصل میشود اول باید که یک گرین تنها
اگر از آن موقوف نشود بعد دو ساعت دیگر بخورانند همچنین نیم نیم گرین بخورانند تا که درد آرام پذیرد یا اثر ضرر افیون ظاهر شود مثل اینکه حدقه چشم
تنگ گردد و خشکی در دهن بیمار زیاده شود پس استعمال آن ترک کنند چون درین مرض بیمار بسیار ضعیف میشود و وقت تیز رفع کردن براز
بزور و قوت خود ممکن نبود لهذا باید که هر روز دوای مسهل ملین داده باشند تا بیمار بسیار ضعیف نه شود و دفع کردن آن محتاج بسوی قوت نشود
و اگر عوض مسهل حقنه یکبار از آب گرم و روغن بید انجیر یا انچه استعمال آن نزد طبیب بهر مناسب تر شود داده باشند بهتر خواهد بود و غذا
بسیار خفیف مثل یخنی ماء اللحم و اراروت و آب برنج یا ماء الشعیر بخورانند هرگاه ضعف کمزوری در بیمار بذریعه ملاحظه نبض ظاهر شود در آن
وقت کدام قسم از شراب مثل شراب برانڈی یعنی از یک آونس تا دو آونس بعد دو دو یا چهار چهار ساعت بنوشانند حسب قلت و
کثرت ضعف اگر بیمار از شرب شراب محتاط بود امونیا کاربناس بجای شراب پنج گرین تا ده گرین همراه آب حل کرده بنوشانند و چون
این مرض بشخص ضعیف کمزور عارض شود هرگز فصد نگیرند و زلو هم بسیار کم بمقابل قلب چسپانند و عوض آن حجامت بلا شرط بمقابل
قلب بکار برند تا خون گوشت جذب شود بسوی رحم کم رود و بعده کلومل یک گرین افیون ربع گرین بعد چهار چهار ساعت بخورانند
تا که اثر آن در دهن ظاهر شود پس آن زمان ترک کنند اگر بعد استعمال کلومل افیون بسبب زیادتی درد محتاج بخوردن افیون ساده شوند
حسب ضرورت بخورانند تا که از درد امان شود و انچه از آب رقیق در غشای قلب مجتمع شده باشد برای جذب آن پلاستر نیش مگس نهند
و برای ادرار ادویه مدره مذکوره در علاج قوی بنوشانند و حقنه هر روز داده باشند لیکن اینجا چون مریض ناتوان محتاج تقویت است پس
باید که غذا اکثر کثیر الغذا و خفیف سهل الهضم مقوی بود مثل شوربای لحم یا جغرات بیضه نیم برشت بخورانند بخلاف اول که قوی است

آنجا تقلیل غذا و تلطیف تدبیر مقصود است و چون ضعف در بیمار زیاده معلوم شود از ملاحظهٔ نبض درین وقت کدام قسم از شراب
مثل شراب براندی وغیره یا امونیا کاربناس همراه آب بنوشانند بعد دو ساعت یا چهار ساعت موافق زیادتی و کمی ضعف تا هرگاه آب
مجتمع شود در غلاف قلب خواه در تنفس تنگی بود یا بیمار ضعیف از زمان دراز یا شد پیش ازین که نوشانیدن مدرات خارج نشود پس درین وقت از
آله مجوف سرو کار این آب را بیرون آرند باین طور که درمیان ضلع پنجم و ششم جانبیکه این هر دو ضلع با استخوان قص متصل شده اند و بنابه آله را بکار
احتیاط قدری داخل کرده باز بیرون آرند و ببینند که آب خارج میشود یا نه اگر آب برآید بهتر والا باز قدری زیاده داخل کرده ببینند همچنین آهسته
آهسته داخل کرده باشند تا اینکه آب جاری شود و زخم بدل نرسد فصل چهارم در ورم لحم قلب که انرا کارڈائٹس می نامند گاهی
اول ورم در گوشت دل عارض شود و ازان با غشاء آن خواه غشائی خارجی و یا داخلی آن منتهی شود و گاهی از ورم غشائی خارجی پیدا
میشود چنانکه گفته شد و گاهی از ورم غشائی که مثل غشائی خارجی در باطن قلب است این ورم پیدا میشود بالجمله ورم لحم قلب تنها نمیباشد
بلکه ضرور است که با ورم غشائی خارجی یا داخلی بود لهذا اگر با ورم غشائی خارجی قلب بود بمعالجه آن پردازند چنانکه نوشته شد و اگر با ورم
غشائی داخلی بود پس [illegible] انشاء الله بعد این گفته خواهد شد بعمل آرند تنبیه لطیف اینجا امراض قلب یا امراض پیشابه
در امراض [illegible] چنانکه [illegible] غشائی اندرون قلب است چنانکه انجاوات الجنب بود اینجا ورم غشائی خارجی قلب
است چنانکه اینجا [illegible] فصل پنجم در ورم غشائی داخلی قلب است که آنرا
انڈوکارڈائٹس نامند این ورم در غشائی داخلی [illegible] که قریب منفذ گوش قلب و در شرائین عظیمه آن واقع اند و بدروازه قلب
موسوم اند عارض میشود بعد تشریح مریض این غشا در بعض جا گلابی رنگ غلیظ میباشد بسبب زیادتی خون ورم و گاهی ورم میشود تا بحدیکه
که از ورم برجی آید بر غشا محسوس میگردد لیکن نسبت غشائی خارجی بسیار کم میباشد زیرا که این ماده اینجا همراه خون از دل بیرون میرود
لیکن بر دروازه قلب ماده مذکور مجتمع میباشد گاه گاه این ماده مثل انگور زخم یعنی خشک ریشه مجتمع بود و گاهی این انگور از غشا جدا شده با خون
مختلط گردیده بسوی دماغ میرود و آنجا در شرائین سده پیدا میکند بالجمله چون این ماده بر انجیکه دروازه قلب اند مجتمع میشود و بسبب غلیظ
و متورم گردند در کار خاص خود قاصر میشوند مثلاً یا دروازه بند نکنند یا بسبب ورم مجتمع شده باخود ها چسپیده شوند و درین وقت امراض
قلبیه دیگر ازان پیدا شوند مثل اینکه گوشت دل زیاده غلیظ میشود یا دل وسیع گشته رقیق و تنک میگردد و چه هرگاه دروازه قلب از کار خود قاصر
شود آنزمان وقتیکه خون از دل از خود بدر یعنی شریان عظیم بسوی بدن دفع میکند آنزمان بسبب بند شدن منفذ گوش دل جمله خون
بسوی شریان نرود بلکه بعض بسوی شریان و بعض بسوی گوش دل عاید میشود و قلب را مشقت عظیم در دفع کردن آن می افتد و لهذا بعد این
مشقت دفع چون دروازهٔ شریان بند نمیشود این خون رفته در شریان باز پس آمده از شریان در دل میرسد و درین کثرت مشقت و ریاضت
قوی لحم قلب غلیظ میگردد چنانکه جمله عضلات در مشقت غلیظ میشوند و بعد مشقت زیاد دل ضعیف و کمزور میشود و از کمزوری خود رقیق
میگردد و زیاده وسیع میشود و اگر کمزوری پیدا نشود و قوی ماند غلیظ شده بر حالت خود باقی ماند و ازین نقصان مضرت های دیگر بر جگر
میرسد که آینده مذکور خواهند شد انشاء الله تعالی و سبب این مرض [illegible] یعنی درد [illegible] که باهم جدا بود و از ورم اغشیه

پیدا میشود که آن وجع مفاصل واوجاع عضلات است و در همین مرض این ورم غشائی داخلی پیدا میشود علامات اول حمی روماتیزم
بود و چون این مرض شروع شود بخار زیاده گردد و بمقام دل درد و ثقل محسوس شود و اضطراب و قلق و خفقان زیاده بود و نبض ابتدای
مرض سریع وقوی میباشد و در آخر آن هرگاه فعل دروازه قلب ناقص گردد و خفقان و حرکت قلب از خارج زیاده محسوس شود مگر نبض ضعیف
میباشد زیرا که درین وقت بسبب فساد فعل دروازه قلب خون در شریان کم میرود و این نبض را لمس دیدن بر پشت خوش آید بپهلو و دیگر جا
آرام نیاید و هرگاه آله مقیاس الصوت را بر دل نهاده بشنوند آواز جدید از دل مثل آواز منفخه مسموع شود اما این صوت جدید همراه
آواز عظیم که وقت خارج شدن خون از دل در حال صحت بر می آمد یافته میشود و این علامت شروع مرض است مادام که فعل دروازه باقی
است یعنی بند و کشاده میشود اما فقط از غلیظ شدن غشائی دروازه قلب خون از بر و رو شدن خارج میشود بسبب آن صدای منفخه
پیدا میگردد لیکن هرگاه فعل غشا قاصر و ناقص شود یعنی دروازه دل بند نگردد آنزمان آنچه وقت برگشتن خون در حال صحت آواز خفیف می آمد
که آن از بند شدن دروازه و آواز قرار گرفتن خون بر آن بود هم همراه آن آواز منفخه پیدا شود حاصل اینکه وقت نقصان فعل دروازه آواز
تازه منفخه از قلب همراه هر دو آواز عظیم و صغیر طبیعی آن که صدای دفع و بازگشت خون است مسموع میگردد و درین حال این آواز از دل تا ترقوه
هر جا که آله را نهاده بشنوند مسموع میشود زیرا که شریان عظیم تا مسافت دراز رسیده پس آواز دروازه آنهم تا دور شنیده میشود بخلاف ورم غشائی خارج
که صدای آن تا محل دل مسموع میشود لهذا هرگاه صدای جدید موصوف از دل دور تر تا ترقوه بشنوند یقین کنند که ورم در غشائی اندرونی
دل راه یافته و گاهی علامات این ورم هم چنان خفیف میباشند که تشخیص مرض دشوار بود و لا محاله مرض میباشد لهذا واجب است که هرگاه
شخصی با درد عضلات و حمی مبتلا شود که آنرا ریح و ... میگویند فوراً آله مقیاس الصوت را از قلب وی را بشنوند چون از صدای که مشابه
با آواز منفخه باشد ثابت شود که ورم غشائی داخلی قلب شروع شده فوراً بعلاجش مشغول شوند چنانکه گفته میشود علاج اگر بیمار قوی
باشد فصد گیرند و خون قدری بر آرند و اگر این علاج حاصل نشود زلو بمقابل دل چسپانند بعده کالومل دو گرین همراه ربع یا نصف
گرین افیون بخورانند بعد دو دو یا چهار چهار ساعت تا که سرخی در دهن پیدا شود و این اثر و دمی بعمل آرند و بکار مرهم سیماب
بمقام ابطین یعنی کش ران و بغل مالند تا اثر دوا در دهن سرخی پیدا شود که از آن ورم غشائی قلب دفع خواهد شد غذا این لطیف کم دهند
مادام که علامات ورم دفع شوند بعد برای انجذاب مادۀ ورم ایودائید پتاس از نیم گرین تا ده گرین بنوشانند سرپ فیری بود
یا آب آهن همراه آب بنوشانند بیمار را و دوا آنرا فهمایش کرده دهند که در آرام و راحت باشند و از مشقت و محنت اجتماع خبر که مشتمل بر زیاده
خوشی و زیاده غم باشد محفوظ دارند و اگر این شخص ضعیف افتد خون از و بر نیارند بلکه عوض آن بر نهادن حجامت بی شرط بمقام دل
اکتفا کنند و دیگر علاج تقلیل زدن موافق برداشت علیل بدستور دارند و قوی و ضعیف هر دو مریض نه بدلیه حقنه و غیره تا دفع مرض
و حصول قوت التزام نمایند که یکبار اسهال آورده باشند و چنین غذای بخورانند که از آن ریاح پیدا نشوند و الا امعاء و پرده شکم ضرر رسیده
با قلب کرده و اذیت خواهند رسانید فصل ششم در زیاده شدن گوشت قلب و آنرا بزبان انگلش هائپرتروفی آف دی هارت گویند
و نیست که چونکه دل هم عضله ایست از عضلات بدن پس چنانکه دیگر عضلات بدن از زیاده ریاضت عظیم و غلیظ میشوند دل

مشقت و ریاضت عظیم و غلیظ میگردد و چونکه تعلق مشقت و ریاضت در اخراج خون از بطنین است لهذا زیادتی مقدار هم متعلق بلحم
هر دو بطن است و گوشتهای آن زیادتی عارض میشود و هم چون بطن الیسر مشقت و ریاضت زیاده است چه از آن سوی دل خون بکمال
زور و قوت در بدن میفرستد لهذا گوشت آن به نسبت بطن الیمن در مرض هم زیاده عظیم و غلیظ میشود بالجمله این زیادتی مقدار گاهی مختص بلحم
آن میباشد و مقدار جوف بطون به نسبت طبیعی خود میماند و گاهی با زیادتی مقدار لحم وسعت جوف بطون هم زیاده میشود و در تشریح
از وزن کردن دل ثابت شده است که دل شخص معتدل القامت المقدار از هشت اونس تا ده اونس وزن میباشد اگر بسیار قوی باشد تا
دوازده اونس میرسد و درین صورت هرگاه قلب شخص وسط یا ضعیف از این وزن زیاده برآید دانسته میشود که مقدار قلب زیاده شده بود
و همچنین مرض داشت و اگر ازین کم مقدار برآید دانسته شود که مقدار گوشت آن از نسبت طبیعی کم شده بود یعنی مرض شرفی میداشت لیکن
پوشیده نماند که دل عورات از مردان صغیر میباشد مثلاً هرگاه یک مرد و یک عورت که در قد و قامت برابر باشند تشریح کرده شوند و بعد تشریح دلهای
هر یک را وزن کنند دل عورت قلیل المقدار و قلیل الوزن خواهد بود به نسبت قلب مرد و همچنین مردان کم سن نا بالغ که دلهای شان از مردان
جوان صغیر و قلیل الوزن میباشند هم دانسته شود که آنچه در بیان تشریح قلب نوشته شده که گوشت بطن الیسر به نسبت الیمن زیاده غلیظ است پس زیاده
غلظ آن از یمین دانستن ضرور است که آن مقدار ضعف یعنی دو چند است تقریباً پس هرگاه ازین نسبت طبیعی زیاده فرق یافته شود از آن دانسته
شود که بسبب مرض بوده باشد طریقه دوم معرفت این است که هم در تشریح ثابت شده که دل شخص وسط در مقدار قبضه مشت یعنی دست مضموم
میباشد پس اگر از آن مقدار زیاده یافته شود آنرا زیادتی مقدار لحم قلب باید شمرد و هرگاه در تشریح دل را شگافته به بینند بخوبی معلوم میشود
که تنها گوشت قلب زیاده شده بود یا بطون هم وسیع شده بودند پس اگر تنها زیادتی در لحم یابند زیادتی مقدار لحم قلب باشد و اگر وسعت بطون
زیاده یابند زیادتی بر وسعت بطون خواهد بود و اگر هر دو زیاده یابند در هر دو زیادتی دانند سبب این مرض همانست که مانع سهولت
جریان خون از قلب باشد و آن گاهی مرض دروازه قلب بود چنانکه در فصل سابق گذشت و گاهی این حالت از مرض شریان عظیم پیدا میشود وقتیکه
آن سخت مثل استخوان شود زیرا که هرگاه شریان از تحریک قلب کشاده نگردد و خونیکه از دفع قلبی آن می‌آید شریان برای آن وسیع نمیشود
و خون را جای خود جریان نمیدهد پس بعض آن در دل ممنوع از جریان شده میماند چنانکه هرگاه در دروازه قلب ورم حادث میشود بسبب آن
خون در دل مجتمع میگردد و بسوی بدن نمیرود و گاهی هرگاه در شریان جای بسبب کمزوری ورم و زیادتی وسعت پیدا شد خون کثیر مجتمع
میشود و آن راه جریان خون را تنگ میکنند و از آن خون در دل ممتنع از جریان شده مجتمع میماند و گاهی این حالت از خاصیت خون عارض
میشود هرگاه خون زیاده رقیق گردد و از دفع و تحریک قلبی اقبول نکند یا زیاده غلیظ شود و بسبب غلظ خود اثر تحریک قلبی قبول نکند و گاهی
از بیماری گرده این مرض پیدا میشود علامات هرگاه مقدار لحم قلب زیاده میشود آنوقت حرکت قلب زیاده نمایان میگردد و هرگاه دست
بر سینه بیمار محل قلب نهاده احساس کنند مقدار دل را از سر وسعت خود زیاده از نسبت طبیعی لائق شخص کو یابند بالیقین انکه مقدار
لحم قلب زیاده شده و خفقان این مرض لازم میباشد گاهی زیاده و گاهی کم و در سینه بیمار مقابل قلب کلفت یابد و در تنفس حرکت نفس
سریع و صغیر یا عسیر بود زیرا که چون دل بسبب زیادتی مقدار خود خون را بزور و قوت دفع میکند از این سبب خون کثیر زیاده بسوی ریه میرود

وبه قدری که خون در سینه زیاده میشود میخواهد که هوای کثیر کشیده خون را به زودی صاف کند تا بار خون در دل رود و از آن به حالی
گردد و گاه گاه سرفه هم درین مرض عارض شود و بسبب متأذی شدن ریه از زیاده رفتن خون در آن صداع و ضربان شرائین صدغین زیاده بود
و دوران سر عارض گردد و بر روی علیل سرخی ظاهر باشد و این علامات چهارگانه در آخر این مرض وقتی یافته شوند که مرض از غلظ خون
عارض شود و درین وقت نبض زیاده قوی و غلیظ میباشد و هرگاه این مرض از خون رقیق و سفید عارض شود درین وقت نبض ضعیف و صغیر میباشد
و هرگاه از تنگی دروازه قلب بود نبض رقیق میباشد اما قوی بود و هرگاه از کشاده ماندن دروازه شریان باشد که غشیه آن با خود ملصق شده
باشد بند نشوند و بسبب آن خون رفته در شریان باز پس در قلب آید و از آن این مرض پیدا شود درین وقت نبض مطرقی میباشد و هرگاه بر دل
انگشت نهاده آواز قلب بشنوند آواز غلیظ و عمیق می آید بسبب زیاده شدن مقدار گوشت قلب و این اوصاف نمیباشد بلکه معلوم
میشود که دل چیزی مثل پارچه صوفی یا غشای پیچیده شده و بسبب آن آواز کمی صاف می آید و گاه این مرض میباشد لیکن خفقان
آن کم بود یعنی حرکت قلب زیاده نبود چنانکه در اهل هند اکثر چنین مشاهد شده زیرا که اغذیه ایشان اکثر چنان هستند که از آن خون گرم
قوی کمتر پیدا میشود بخلاف اهل ولایت انگلش و ایران که هرگاه با ایشان این مرض عارض میشود خفقان زیاده بود و علاج عام برای آن این است
که مریض را با آرام دارند و از هر چیزی که حرکت قلب زیاده شود مثل حرکات بدنیه و جماع و حرکات نفسانیه مثل غم و خوشی از آن باز دارند و سوار
گردیدن بر پی برای آن بهتر است و کاری که مرغوب طبع آن بود اما خوشی فرح مفرط نباشد و در آن مشغول دارند مثل اینکه کسی از قصص و [illegible]
خوش می آید کسی املا خط [illegible] یا [illegible] مرغوب باشد برای کم کردن حرکت قلب ڈجی ٹیلس بطور سفوف یا آب مطبوخ یا ٹنکچر آن بنوشانند
و السٹرا کٹ بلاڈونا بر چرم یا کاغذ مالیده بر دل چسپانند و مادام که حرکت قلب کم شود بر قلب چسپیده دارند و هر روز مسهل ملین [illegible]
داده باشند که یک دو بار اجابت شده باشد و نوبت بقبض نرسد و علاج خاص آن این است که هر سبب که باشد علاج خاص آن کنند مثلاً اگر از
غلظ خون بود بتدبیر ترقیق خون متوجه شوند و تدبیر مثلش این است که اول مسهل دهند بهترین مسهلات درین وقت میگنیشیا سلفاس است که
چهار درام از آن همراه مطبوخ برگ سنا یکی و هشتم حصه یک گرین [illegible] ایمیٹک بخورانند تا قدری غثیان ماند لیکن قی نباید چه از آمدن قی
درین مرض مضرت ها متصور اند و از ماندن غثیان فائده خاص مطلوب است که آن قدری کمزوری پیدا میکند و این مسهل هر روز یا یک
دو روز میان داده باشند حسب ضرورت و این مریض را اغذیه کم دهند چه مطلوب تقلیل دم است و غذائی که دهند در آن ملحوظ باشد که آنچه خون
قلیل پیدا کند مثل کچهری دال مونگ و فرو آن دهند و مصالح حاره در غذا اندازند که گرمی خون پیدا میکند آنچه از رقت و سفیدی خون
باشد از آن تدبیر مخالف هم عمل آرند مثل اینکه اغذیه جیده مولده دم مثل نان خمیر و لحم و شوربا و شیر و صفار بیض نیم برشت بخورانند موافق هضم [illegible]
آب آهن بنوشانند و آنچه بر هضم غذا معین باشد نیز بخورانند مثل [illegible] یا [illegible]
و آب مطبوخ برگ جنتیشن مثل چای بنوشانند و [illegible] بخورانند اگر قبض باشد تا اجابت میسر شود فقط فصل
هفتم در دل ایشن یعنی وسیع شدن دل و رقیق شدن دیوارهای آن گاه گاه بطون [illegible]
بطون گوشهای دل وسیع میشوند و دیوارهای لحمی آنها [illegible] [illegible]

سبب آن ہمانست کہ سبب زیادہ شدن مقدار گوشت دل است یعنی زیادہ مشقت ریاضت لیکن ہرگاہ راہ نفوذ خون بسبب
نقصان وانۂ دل بند میگردد و دل را در اخراج خون از خود زیادہ مشقت ریاضت میشود پس اگر شخص قوی است آن مرض یعنی زیادتی مقدار
گوشت دل عارض میگردد و اگر ضعیف است از زیادہ مشقت ضعیف میشود و چون گوشت دل ضعیف گردد بطون قلب وسیع میشوند
و دیوار ہای آن رقیق و تنک میگردند و در مرض بوسیم کہ آنرا استسقا نامند بطن گوش ایمن و بطن ایمن خاص دل وسیع و دیوار ہای آن رقیق میشوند
ہرگاہ گوشت دل چربہ میشود در آن وقت ہم بطون دل وسیع میگردند و این سبب اکثری الوجود است این قسم و تسع و بہ پیران اکثر عارض میشود
علامات ہرگاہ بیمار قدری مشقت میکند خفقان و دوران سر عارض میشود و نبض لین و ضعیف میباشد اکثر ورم بر قدمین ہویدا
بود و سببش اینست کہ چون مرض بو خون در بطن ایمن زیادہ مجتمع میماند ازین سبب آنچہ خون در جگر و معا و پا ہا بسوی دل میرفت کم میشود و در دیگر
اعضا زیادہ مجتمع ماند بہمین سبب جملہ اعضا متورم و زائد المقدار میشوند لیکن چون پا ہا در جانب اسفل واقع اند لہذا ظہور آن در آن
بزودی و بیشتر از ہمہ میشود و ہمچنین روی علیل و بر گرد چشمہا پیچ محسوس شود زیرا کہ خون از سر و چہرہ کم بر میگردد و لبہای علیل مائل
نیلگونی بوند زیرا کہ خون بسبب اجتماع در آن موضع سیاہ میشود و رگہای کہ در گلو ہر دو جانب یمین و یسار است ممتلی از خون میمانند و حرکت
شریانہای گلو بالای ترقوہ زیادہ محسوس شود و حرکت قلب از خارج صدر محسوس میشود و قوی نمیباشد لیکن عرض مسافت مثل مرض
زیادتی مقدار لحم قلب زیادہ محسوس شود زیرا کہ بطون زیادہ وسیع شدہ اند پس بقدر زیادہ شدن وسعت زیادہ محسوس میگردد و آواز
دل غلیظ میباشد لیکن صاف بود زیرا کہ دیوار ہای آن رقیق اند بخلاف زیادتی مقدار لحم کہ در آن گوشت قلب غلیظ بود و ازین جہت
آواز دل صاف نمیباشد **علاج** عام درین مرض آنست کہ بیمار را در راحت و آرام دارند و از اموغاتہ مفرحہ مفرطہ از جملہ حرکات بدنیہ
نفسانیہ و از سبیل الاحتیاط از جماع و بالجملہ از ہر چیزیکہ حرکت قلب را زیادہ کند باز دارند و در غذا اغذیہ صالحہ خفیفہ کہ مولد ریاح نباشد
خورانند چرا کہ تولد ریاح در معدہ درین مرض اذیت و ضرر حال میشود و تقویت قلب را مفید بخورانند آن آب آہن یا سپرتی ایتر و امثال
ہرگاہ ورم بر روی شکم و اطراف ظاہر شود مدرات بنوشانند تا مائیت کم شود و قبل نوشانیدن مدرات مسہل دہند یا دو سہ مسہلہ کہ اخراج مائیت
کنند زیادہ رقیق بر می آرند و بہترین مسہلات اینجا اینست کہ یکمرتبہ سفوف جلاپ یک ہفت گرین و کمبیل و کلومل ہر یک
گرین ہمہ را آمیختہ یکجا بخورانند و در یک ہفتہ سہ بار موافق این نسخہ بفاصلہ یک یک روز مسہل دہند و در ایام خالی از مسہل بعد آن شربت
پتاس و پتاس ایسیٹاس یک پنج گرین و پتاس ہای ٹارٹراس بست گرین با ہم آمیختہ یا علیحدہ علیحدہ با آب آمیختہ بنوشانند و بہ گردہ آن سہ بار
کردن مفید است و در خانہ ہوادار کہ ہوائیش صاف باشد بیمار را دارند **فصل ہشتم در قلت مقدار دل** کہ آنرا بزبان عربی صغر القلب
و بزبان انگلش اٹرفی گویند و چون در تشریح دل این مریض را می بینند بنظر مقدار دیگر حصص نقصان معلوم میگردد کہ گویا دل طفل را
بر آوردہ در سینۂ جوان نہادہ اند و اکثر این مرض از فاقہ کشی یا از کم خوردن یا از خوردن اغذیہ ردیہ و از زیادہ خوردن افیون پیدا میشود
و یقینی این مرض خون در بدن بیمار کم پیدا میشود و از قلت خون دل صغیر میگردد **علامات** ہرگاہ بر سینہ انگشت زنند آواز دل ایشنوند
آواز صاف از ... لیکن از دل آواز شنیدہ نمیشود زیرا کہ از صغر قلب بالای دل ریہ پیدا میباشد و دل بہر دو سو ... و ازین جہت

فصل ہشتم در قلت مقدار دل

آواز دل بگوش آید و مسموع میشود و همچنین حرکت دل از اختلاج صدر محسوس میشود و هرگاه دست بمقابل قلب بر سینه نهاده احساس کنند
آنزمان هم حرکت قلب محسوس میگردد یا بسیار قلیل محسوس میشود و هرگاه آله مقیاس الصوت نهاده آواز دل بشنوند مسموع نشود
یا قلیل مسموع گردد و چون نبض ببینند ضعیف صغیر بود گویا نا محسوس باشد العلاج علاج خاص آن هیچ نیست مگر اینکه تدبیر یاده پیدا ن
خون کرده شود مثل اینکه غذائی خوش خوراننده و در هوای نیک دارند و آب آهن نوشانند و آنچه از زیاده خوردن افیون عارض شده با
رفته رفته آنرا ترک کنند **فصل نهم در صلابت و غلظ غشاء اغلفه قلب** بطور مرور واقع شده آنرا بلغت لاتینی
والف کاردیس بلغت انگلش زیرآف دی هرته الف گویند یعنی متغیر شدن و مرض شدن الفه یعنی پردهای قلب سبب آن
همانست که پیشتر نوشته شد که هرگاه غشای داخلی قلب متورم میشود همراه آن این غشیه یا زده گاه متورم میشوند و این مرض پیدا میشود
سبب دوم محدث آن گاهی جوانی و شباب است زیرا که رماتزم یعنی ورم غشیه بدن که با حمی بود در سن جوانی خاص عارض میشود
و در سن پیری هم این مرض عارض میشود لیکن درین وقت ثقل بیشتر نمیباشد بلکه از رسیدن غذای خوش این غشا سخت غلیظ مثل غضروف
میشوند و گاهی در آن استخوان پیدا میگردد و گاهی در زمان شیخوخت این غشا خشک شده سخت و غلیظ میشود چنانکه هرگاه برگ قلب خشک
گردد سخت میشود یا جلد بدن پیران سخت و درشت و غلیظ میشود و این مرض غشائی گاهی در هر دو شریان عظیم که از بطون دل رسته اند در بیرون
بطن گوشهای دل عارض میشود اکثر قسمت که در بطن ایسر یا بطن ایمن تنها بود و گاهی فقط در دروازه شریان عظیم میباشد تفصیل احوال این
مرض غشائی آنست که گاهی این غشا فقط غلیظ شده وقت نفس خون مزاحمت میکند لیکن چون دل قوی بود مانع مجتمع شدن خون
در دل یا ادنی الجم در قلب عارض شود و بسبب آن ادنی فرق قلب در گردش خون اندرون و قوت خود بسوی پیرون ادامه کند تا هرگاه این غشیه با خود
چسپیده شوند آنزمان اذیت و تکلیف زیاده ما یحال قلب گردد و خون بیشتر در دل از خروج مجتمع گردد و از آن ادنی خفقان
و دیگر عوارض که در مرض عظیم شدن دل نوشته شده اند موجود باشند هرگاه این غشا غضروف یا استخوان گردد و در آن تنفسی زیاده عارض میگردد
و بطون دل وسیع میشوند زیرا که درین وقت آنچه خون که از دل بسوی رگها بدن بالا رود باز بسوی دل می آید پس اگر در بطن ایمن بود خون رگها
کمتر رود و در گوشهای ایمن زیاده مجتمع ماند و گوشهای دل زیاده وسیع گردد و آنچه خون از جگر بدل میرود دیر او را دیگر رساند خون در جگر بسیار مجتمع ما
و از آن تهیج و ورم شکم و اطراف ظاهر گردد و درین صورت با قصر قلب جگر هم متضرر شود و هرگاه در بطن ایسر بود خون بسوی بدن کم رود
و از شریان بالیس آمده در گوش ایسر مجتمع شود و آن گوش وسیع گردد و عروق و اوردۀ خون را از ریه بسوی دل آرند ممتلی مانند بطن ایمن هم
ممتلی ماند و درین صورت با قصر قلب ریه هم متضرر شود و گاه گاه درین صورت خاص نفث الدم هم عارض شود و بسبب متضرر شدن ریه از
اجتماع خون علامات این مرض هم علامات شروع مرض بسیار خفی میباشند که از آن تشخیص مرض دشوار بود و هرگاه بسبب روماتزم
این مرض پیدا شده باشد علامات آن قبل از حدوث مرض موجود بوده تشخیص دشواری نباشد لیکن هرگاه از اسباب دیگر بود درین وقت البته
تشخیص دشوار میشود بالجمله در ابتدای این مرض گاهی درد خفیف بمقام دل محسوس شود و هم در مفصل عضد بجانب چپ بازو جائیکه عضلۀ
کلان فرو آمده تا خنصر و بنصر رسیده است این درد معلوم میشود لیکن گاهی تا مفصل مرفق رسیده باز ماند و گاهی تا مشت دست میرسد و مانع تا

فصل نهم در صلابت و غلظ و غشاء قلب

سر و طرف خنصر و تا طرف انسی خنصر میرسد زیراکه عصب مذکور تا انجا میرسد پس جائیکه عصب میرسد وقت اذیت آن ہم انجا درد
محسوس میشود لیکن پوشیده نماند که این درد گاهی در تخمه معده ہم یافته میشود لہذا ہرگاه این درد یافته شود آنگاه آواز دل را شنیده تفقد
کنند پس اگر آواز دل بدستور صحت باشد درد مذکور را از علامات مرض معدی دانند و اگر آواز دل انحراف از صحت حال یابند چنانکه مذکور
شد از علامت مذکوره بدانند که مرض قلبی است ایضاً از علامات این مرض اینست که بیمار از ادنی تعب و مشقت در خفقان مبتلا میشود
و در تنفس عسرت و ضعف و تواتر راه یابد مثل کسیکه در مرض ربو مبتلا باشد یا زیاده می دود و از ان در تنفس عسرت و تواتر راه یابد بسبب وقوع
فساد و تغیر در تنفس اینست که دل در کار خود که دفع کردن خون است تعجیل میکند و درینحالت گاهی خون همراه نفث خارج میشود زیراکه ہرگاه
گوشت ایسر قلب از خون خالی نمیشود بسبب تنگ شدن راهی که در میان آن و بطن ایسر است پس خونیکه از ریه بسوی آن می آید آنرا نمیگیرد و
آن خون باز بریه میرود و دل از بطن ایمن نیز بزور قوت خود خون را بسوی ریه میفرستد از ان ممتلی میماند و بزور القوت میکشد و درین زود
وقت میوکس میمبرن آن شگافته میشود و از ان خون همراه نفث خارج میگردد و از خارج شدن خون فی الجمله ریه را ادنی خفت میشود
و بسبب حال این مرض را سل میدانند لیکن آن بسبب مرض قلبی بود و همچنین این سوء تنفس ہم بسبب قلب بود و ہرگاه در دروازه بطن
ایمن قلب فساد مذکور عارض شود و از ان خون در معده و جگر و امعاء و اطراف مجتمع ماند پس گاه گاه درین وقت خون از معده همراه قی
میشود و سبب آن ہمان باشد که گفته شد و ہرگاه بسبب این فساد دروازه قلب یا ادنی مقدار گوشت دل یا وسیع شدن بطون آن درین
مرض عارض شود پس علامات آنہم درین مرض موجود بوند و نبض بیمار ہم ہمان باشد که در تفصیل مذکور این نوشته شد علاج تا آنکه
زیادتی مقدار دل یا وسیع شدن بطون قلب پیدا نشده باشد علاجش همین است که بیمار را در آرام و راحت دارند و از محنت و مشقت
باز دارند تا دل غلیظ و وسیع نشود و امریکه موجب زیاده شدن حرکت قلب است مثل فکر و غم وغیره آنرا از بیمار دور دارند باقی علاج ہمان است
که در علاج زیادتی مقدار قلب و وسعت بطون آن نوشته شد **فصل دہم در بیان تولد شحم در قلب** و این بر دو قسم است یکی آنکه بر
قلب شحم کثیر پیدا شود چنانکه در جمله بدن گاهی بالائی عضلات زیاده پیدا میگردد دوم آنکه لحم قلب خود شحم شبیه گردد و اصل مرض
سبب قسم اول زیاده متولد شدن ماده شحمیه در تمام بدن است از ان بر دل ہم چربی پیدا میشود و ضرر آن همین قدر است که موجب
خفقان میشود بسبب مانع شدن برائی حرکت قلب صاحب شحم قلبیه را مشقت کردن از زینه بالا رفتن دشوار بود و علامتش آنست که نبض
ضعیف بود و دوران سر عارض شود بسبب آنکه خون بدماغ کم میرسد از ان دماغ ضعیف میگردد و ہم ہرگاه آواز دل را بشنوند آواز
ضعیف از دل مسموع میشود و ہرگاه انگشت بر محل دل نهاده احساس کنند آواز جسم مصمت زیاده در مسافت مثل آوازی که در زیادتی مقدار
لحم قلب مسموع میشد اینجا ہم مسموع گردد زیراکه از زیاده شدن شحم ہم مقدار دل زیاده شد ازین جهت هر قدر که دل در مسافت مقدار
زیاده شد ہمان قدر در مسافت نیز آواز آن مسموع شود علاج مادام که چربی بر دل زیاده ماند از مشقت و دویدن و از زینه بالا رفتن
احتیاط نمایند که از ان تکلیف زیاده خواهد شد و طبیعت لین دارند که از قبض ہم تکلیف میشود و چنان تدبیر کنند که آینده چربی پیدا نشود و
آنچه بر دل و معده وغیره پیدا شده آهسته آهسته بطرف و منجذب گردد و برای آن دل ضرور است که آنچه شحم افزا اغذیه اند مثل طعام شیرینی

و روغن زرد و سیاه و زیره و چربی گوشت و آنچه لعابدار باشد مثل برنج و آلو و اروی و آرارو و ساگودانه و نشاسته و رتالو وغیره از آن
اجتناب کنند همچنین از اقسام تره ها احتیاط نمایند و گوشت که خالی از شحم باشد و نان گندم و ترشی لیمو و تمر هندی و دال مونگ و دال ارهر بلا
روغن و بلا مصالح حاره بخورند و چون از پی تدبیر شحم جدید پیدا نخواهد شد درین وقت آنچه شحم بالای دل بوده آنرا خون برای گرم داشتن خود
در خود خواهد کشید بعد آن ریاضت خفیف مثل سواری اسپ بعمل آرند و گرم داشتن بدن و عرق آوردن خواه بذریعه حمام گرم بود یا بوجه دیگر
مفید است و چون بدن لاغر شود آن وقت ریاضت قوی بعمل آرند فقط و قسم ثانی که ریشه های لحم قلب شحم میشوند و انچنان میباشد که جابجا
ریشه لحم مثل خط عریض است در آن مثل نقاط چربی بطور دانه دانه حادث میشود و مدارج حدوث آن بحسب قلت و کثرت مختلف میباشند
و بعد تشریح معلوم میشود که درین مرض رنگ اصلی قلب تغیر میگیرد یعنی سرخی آن کم شود و چون دست گرفته احساس میکنند پس بحس لمس مدرک میشود
که دل ملایم شده و از درشتی گی آن جوهر جسم شحمی ثابت میشود و در شکستن هم آن لحم بوسیده میباشد و بسهولت شکسته شود و هر چند این مرض در طفولیت
و جوانی و پیری همه اوقات حیات ممکن العروض است لیکن اکثر چنین است که بعد گذشتن پنجاه سال از عمر عارض میگردد و گاهی تنها خود باشد
و گاهی با مرض دیگر عارض شود و هر گاه خون سفید گردد و هم هر گاه بسبب مرض شرائینکه غذای قلب از شریان عظیم بسوی قلب می آرند
غذا بقلب نرسد یا کمتر رسانند پس آن هم این مرض پیدا میشود زیرا که درین وقت خون جوهر قلب کم میگردد بالجمله سبب خاص آن کمزوری خون است و
اسباب آن بسیار اند و انشاء الله در امراض موت تفصیل آن نوشته خواهد شد علامات درین مرض ضعف کمزوری علیل زیاده میباشد چنانچه
بادنی مشقت بیمار مانده میشود و طپش قلب زیاده بود و این حرکت قلب که مضطربه باشد بمقابل عظم خنجری معلوم میشود چه از کمزوری
دل وسیع میگردد و نبض بسیار ضعیف بود خواه بطی باشد یا سریع و بطور نبض رقیق باشد که بیمار ساکن و آرام بود و سرعت نبض زمانی محسوس
شود که حرکت کند و سر نبض را دوران سر اکثر عارض میشود و گاه گاه غشی هم افتد و سبب آن کم رسیدن خون بدماغ باشد و در تنفس هم تغیر
راه یابد پس گاه گاه تنفس ضعیف و سریع گردد و بسبب زیاده ماندن خون در ریه و گاهی بدشواری دم کشد چنانکه در وسیع شدن بطین دل و رقیق شدن
گوشت آن بود و درین مرض گرد قرنیه حلقه سفید حادث میشود و آن شحم است که در ریشه های قرنیه از کمزوری خون و فساد غذا پیدا میشود بالجمله
هر گاه این حلقه سفید با کمزوری و ضعف دل یابند بدانند که این مرض پیدا شده و درین وقت چون آواز دل را بشنوند ضعیف کمزور بود و چون
درین مرض بطون دل وسیع شوند پس چنانکه در ان بمقابل دل آواز جسم صمت شنیده میشد درین مرض هم شنیده خواهد شد انجام مرض این خطر
بناک منتهی میشود یکی آنکه بیمار دفعته غشی کرده بمیرد و سببش آنست که در غشی حرکت قلب بند میشود و بعد افتادن هر گاه خون از شریان عظیم
بسوی دماغ میرود باز دل حرکت میکند اگر بسوی دماغ نرود بمیرد دوم آنکه از ریاضت و مشقت کردن دل دفعته شگافته شود و خون
از بطون آن بیرون آید و در غشای قلب جمع شود و از ان حرکت قلب بند گردد و بمیرد سوم آنکه آهسته آهسته علیل بسبب ضعف و تحلل بمیرد
و درین صورت قبل از موت اکثر بیهوش ماند علاج خاص برای این مرض نیست اند و ادویه درین مرض کمتر فایده ظاهر شود لیکن شاید مرض زیاده
باز ماند اگر مرض نو شده باشد لهذا تدبیر آن میکنند عمده امر آنست که بیمار و پرستار التفات تعلیم نمایند که حرکت قوی مثل مسارعت زیاده
بعمل نیارد و الا یا از غشی یا از شگافتن قلب فوراً هلاک خواهد شد برای تقویت قلب غذای خوش خورانند آبها ... نوشته

مرض قریب تقریب شوند و شدت مرض زیاده گردد و دوا و سریع شوند چنانکه دل را عادت این مرض میشود در آن وقت غشی کرده میرد
و گاهی در دورهٔ اول میمیرد بسبب شدت درد لیکن اکثر حالت این مرض همانست که نوشته شد علاج هرچند علاج خاص آن نیست
لیکن هرگاه تحقیق شود که وجع القلب است پس بیمار را فهمایند که هرچه حرکت دل را بخیزاند مثل دویدن و جماع و از زیر بالا رفتن یا خوشی و
غم مفرط از آن خود را باز دارد و چنان غذا بخورد که از آن بدهضمی نشود و در ریاح افزا نباشد و وقت دوره بیمار را نیم گرام کلاروفارم بر پارچه
پاشیده و از راه دهن و بینی هوا داشته بویانند تا بیهوشی نیارد و قدری حس کم شود و کلارک ایتهر یک درام بنوشانند و کسی که از شراب مجتنب
باشد آنرا لایکر امونیا یا امونیا کاربناس همراه آب حل کرده بنوشانند و سلفیورک ایتهر بنوشانند تا ریاح دفع کند لیکن با استعمال لیقور
ایسید امونیا را همراه آن ندهند که فایدهٔ آن باطل میشود و برای تقویت دل دجی طیلس بنوشانند و درین مرض ادویه مسهله که جاذب
محلل ریاح باشد بدهند و پل یای کمپونڈ کلسر یا ای فارسی ول که یعنی حب است و پلو یای کمپونڈ تفتیح یا ای فارسی ول که یعنی سفوف
است هر دو بهتر اند و ثانی از اول هم بهتر است پل یای را تا ده گرین بخورانند و سفوف یا ای را تا یک درام نوشانند و حقنه دادن از دوا
مناسبه درین مرض بهتر از مسهل مشروب است و بهتر آنست که از روغن بید انجیر و روغن تارپین حاملیت حقنه سازند فصل سیزدهم
در نقصان فعل قلب که ابتدائی خون بسوی ریه و بدن نسبت با آنکه خاص سبب آن در خاص قلب باشد این نقصان تابع نقصان
حرکت قلب است و آن چنانست که حرکت دل سریع میشود و یا سرعت فترة بود و گاهی برای فترة انتظام باشد مثل اینکه بعد پنج حرکت سکون
کند یا بلا انتظام بود مثل اینکه گاهی بعد چهار حرکت یا شش حرکت و گاهی بعد سه یا ده حرکت سکون کند و گاهی فقط سرعت بود و قوت
حرکت کند و فترة نباشد بالجمله هرگاه این حالت عارض شود و سبب آن در دل نباشد بلکه در عضو دیگر بود و از آن در حرکت دل تغیر و نقصان
راه یابد و از آن در راندن خون نقصان ظاهر شود و این تقصیر قلب گاهی از بدهضمی معده و زمانی از قبض شکم خصوصا هرگاه آن ریاح
زیاده پیدا شوند و زمانی از امراض رحم هر مرض رحمی که باشد و گاهی بسبب آن هرگاه زیاده شود یا غلیظ گردد یا سفید و رقیق شود و
گاهی از امراض عصب و چنانکه عصب کمزور شود پیدا میگردد و فی الحقیقت این مرض نیست بلکه از علامات است که در امراض مذکوره یافته
میشود لیکن چونکه با این حالت خفقان زیاده ظاهر میشود باشد لهذا ذکر آن علیحده مناسب مقام معلوم شد تا که علاجش کرده بیمار را راحت
رسانند علامات خفقان و طپش قلب بین بسیار بود لیکن حرکت قلب درین خفقان شرکی میباشد مخالف بود از حرکت قلب خفقان
اصلی که در زیادتی لحم قلب یا وسیع شدن بطون قلب عارض شود زیرا که در خفقان اصلی انبساط و انقباض قلب بجای خود زیاده محسوس
میشود بسبب زیاده شدن مقدار دل و درین خفقان شرکی حرکت دل چنان باشد که گویا دل در جهت قدام پیش آمده صدمه میرساند
و اندفاع و صدمهٔ آن در وسط ضلع خامس و سادس محسوس میشود و گاهی تحریک قلب چنان قوی میشود که بیمار می اندیشد که از حرکت
دل بالا رود یا بیرون آید لهذا دست خود را بر وی بر محل دل نهد و اعضای ظاهره مقابل دل را بقوت دست میگیرد و در آن وقت بیمار
بمقام دل ثقل و کلفت احساس کند و تنفس سریع شود زیرا که دوران خون درین وقت سریع میگردد و در گوش بیمار گاهی آواز غلیظ و گاهی
دقیق و گوش غلیظ و رقیق خون می آید و دوران سر عارض شود لیکن باید دانست که ایجاد دوران سر بسبب زیادتی خون باشد هرگاه دست

در نقصان فعل قلب

مجرد

بر دل نهاده بینند حرکت دل زیاده و صدمه و سختی محسوس شود و هرگاه آله مقیاس الصوت را نهاده آواز دل را بشنوند پس اگر
خون صاف بود آنچه دو آواز خون عظیم و صغیر در عالم صحت می آید شنیده شوند اما اگر خون رقیق شود پس میان آواز عظیم و صغیر یک صدای
دیگر مثل صدای منفخه محسوس و مسموع شود لیکن این آواز خون رقیق میباشد فرق فیما بین این خفقان شرکی و اقسام خفقان اصلی که
سابقا مذکور شدند این است که این خفقان گاه گاه با امراض مذکوره میباشد همیشه نمیباشد زیرا که تابع امراض دیگر است که در اعضای دیگر بوجود
بخلاف اصلی که همیشه میباشد دوم آنکه این خفقان شرکی در راحت و آرام پیدا میشود و از حرکت و مشقت برطرف گردد بخلاف اصلی که
سبب آن در دل بود بعد ریاضت و مشقت زیاده شود و از راحت و آرام ساکن گردد سوم بسبب محل حرکت هم تفرقه میتوان کرد چه
در اصلی دل بجای خود حرکت میکند و در خفقان شرکی دل از جای خود پیش آمده صدمه به سینه و ثدی را دفع میکند چهارم اینکه در
خفقان شرکی تکلیف و اذیت بنسبت اصلی زیاده بود و یا بهمه گاه قادری ریاح دفع شوند یا سبب آن دفع گردد فورا خفقان زایل
میشود بخلاف اصلی که دران زوال فوری ممکن نیست و از بودن این خفقان با امراض مذکوره در تشخیص اعانت کامل حاصل میشود
شرکی بودن آن مثلا هرگاه با بعضی قبض یا خفقان بود و از آله مقیاس الصوت و علامات دیگر دریافت کنند که در دل کدامی سبب یا
نقصان نیست پس بالیقین دانسته شود که خفقان شرکی است علاج اول سبب خفقان را دریافته علاج سبب خاص آن کنند تا
مادام که خفقان موجود باشد برای آن اسپرٹ امونیا ایرومیٹک نیم درام بعد پانزده پانزده دقیقه برای کسیکه مجتنب از شراب بود
عوض آن امونیا کاربناس از پنج گرین تا هشت گرین بنوشانند و اگر تگارکی آنهم همراه آن نیم درام بنوشانند مفید تر بود و دوا هم از
ادویه قلبیه مناسب حال مریض خورانند بهتر باشد تا که طپش قلب برطرف شود و بیمار صحت یابد فصل چهاردهم در غشی و این هم
فی الحقیقت در اکثر امراض یافته میشود و غشی عبارت است از اینکه حرکت دل ضعیف شود و بیمار بیهوش گردد و آنرا بلغت انگریزی سنکوپی
میگویند و این حالت گاهی دفعة و گاهی بتدریج عارض میشود اما هرگاه بتدریج حادث شود در آن اول مقام دل معده ثقیل محسوس شود
و آن ثقل بلند شده تا گلو میرسد پس دوران سر شده حواس کم شوند و پیش چشم خیالات معلوم میشوند از کم رفتن خون بسوی سر و رنگ چهره
سفید گردد بسبب اندرون رفتن خون اطراف سرد میشوند بعده بیمار می افتد و بیهوش گردد در اصل سبب غشی که بسوی آن
اکثر اسباب ظاهر و صحیح میشود قصر عصب ... باید دانست دلیل براین است که اکثر غشی از رسیدن صدمه ضعف ...
و اذیت معده و رحم و کلیه ها عارض میشود بلکه هر درد که زیاده شود از ان صدمه و غشی ممکن است زیرا که از اذیت ...
منتشر و متاثر میشود اما این سبب خفی است که بسوی آن رجوع اکثر اسباب میشود لیکن اسباب ظاهر پس بسیارند چنانچه از
زیاده محنت و مشقت و زیاده ایستاده ماندن و از خوف و از دیدن خون و راه رفتن هوای گرم و قیام کردن در حمام گرم و رسیدن ...
حاد و تیز یا بسیار بود و از خارج شدن خون کثیر از بدن چنانکه در ولادت و زخمی شدن گاهی اتفاق می افتد و از زیاده آمدن
اسهال و از بدهضمی معده و از کرم شکم و از امراض قلبیه چنانکه بالا گذشت و از امراض شریان چنانکه آینده می آید عنقریب ان شاء الله
امراض دماغیه و از امراض عصبیه از درد ... هرجا که در بدن باشد و از سبب ... و از کمزوری خون یعنی هرگاه خون رقیق و سفید شود

غشی عارض میگردد وگاه گاه بعد غشی قی هم می آید وگاهی تشنج و زمانی صرع عارض میشود و علاج عام آن اینست که چون غشی طاری شود فوراً اسپرت امونیا یا لائکر امونیا ببویانند تا از ذریعهٔ عصب غشی برطرف شود و تنبیه گردد ولیکن اگر از بوئیدن واقع حادثهٔ غشی عارض شده باشد در آنجا بویانیدن امونیا جائز نباشد بعده آب سرد بر روی علیل بزنند و بپاشند و در مکان هوادار در هوای سرد بیمار را آرند و بدن بیمار بکشاده بهوا رسانند و اگر شراب مذکور موجود نباشد روائح عطره بویانند و چون از غشی افاقه شود و بیمار بهوش آید بسوی تشخیص اصل سبب متوجه شوند و تدبیر دفع آن بعمل آرند مثلاً اگر از برآمدن خون بود تدبیر حبس آن بعمل آرند و اگر از زیادتی اسهال و قی باشد حبس اسهال و قی خواهند و اگر غشی متواتر آید شراب برانڈی یا الیسر بنوشانند و اگر تنکچر امونیا و هم سپرت امونیا ایرومیٹک همراه شراب باد زیاده تر این بر تقویت قلب خواسته شد و کسی که از استعمال شراب مجتنب باشد آنرا امونیا کاربناس از پنج گرین تا ده گرین بعد پانزده پانزده دقیقه همراه آب سرد بنوشانند و ماء اللحم نوشانند و ماء اللحم همراه شراب برودی بر تقویت معین میباشد برای مجتنب از شراب ماء اللحم را با آب امونیا نوشانند و آنچه از کمزوری خون باشد در آن برای تقویت خون چنانکه مکرر نوشته شد بعمل آرند و از خورانیدن اغذیه مقویه و آب آهن و کنین و سلفیٹ کالیسه نوشانیدن درین بسیار مفید است و همچنین سفوف یا مطبوخ دجی تلیس یا تنکچر آن نوشانیدن برای تقویت قلب بسیار نافع باشد و هرگاه غشی از کمزوری پیدا شده باشد در آن غسل کنانیدن از آب سرد بسیار مفید است و بر همین قیاس علاج جمله اسباب غشی نمایند فقط

فصل پانزدهم در امراض شریان عظیم

که از بطن الیسر قلب رسته است و فعل آن رسانیدن خون است از دل بجمیع بدن و در آن انیوریزم بفتح الف و سکون یای تحتانی و ضم نون و سکون واو و کسر رای مهمله و سکون زای معجمه و کسر میم و سکون زای معجمه عارض میشود و آن عبارت از نیست که هر دو غشای اندرونی و متوسط آن شگافته شوند و غشای خارجی آن وسیع گردد یک سبب آن اینست که خون کثیر در آن آمده مجتمع و منجمد شود و از یک طرف شریان زیاده گردد و باید دانست که این مرض در شریان عظیم از مبدأ آن تا جائیکه آن متقوس است عارض میشود و هرگاه این مرض در شریان قریب دل عارض میشود از آن با غشیه دل و در دل هم ضرر میرسد که آنها هم وسیع میشوند و از وسیع شدن آنها خون از دل بالتمام خارج نمیشود و از آن زیادتی مقدار گوشت دل یا وسیع شدن بطون آن هم عارض میگردد و اسباب تولد آن یکی اینست که اندرون شریان مذکور ثقل شیئی حادث شود چنانکه همراه ورم غشای اندرونی قلب گاهی این غشا هم متورم میگردد و از آن این غشا ملایم و نرم شده از قوت صدمهٔ حرکت خون شگافته شود و سبب دیگر اینست که در جرم شریان موصوف چربی پیدا گردد چنانکه در جرم قلب شحم پیدا میشود و از آن طبقهٔ داخلی شریان مذکور نرم و ضعیف گردد و از حرکت قوی خون شگافته شود و حاصل اینست که اسباب منفعله این مرض کمزوری و نرمی غشای شریان است که از حدوث ثقل شیئی یا از تولد شحم در آن حادث میشود و از آن شگافته میگردد و از اسباب فاعله قوت صدمهٔ حرکت قلب است که آنرا می شگافد زیرا که قوت حرکت خون از قوت حرکت قلب است و باید دانست که چون مقدار این شریان بسبب وسعت زیاده میگردد پس بسبب زیادتی مقدار خود به عضوهای دیگر که از آنها قریب اند مزاحمت میکند و آنها را بسبب فشار ضرر میرساند و خود هم از مزاحمت شگافته میشود و مراد از اعضا مذکوره قصبهٔ ریه و شاخهای آن هستند که در ریه منبسط شده اند و هوا را تا خون میرسانند و مری معده است و ورید عظیم است که بسوی

فصل پانزدهم در امراض شریان عظیم

بطن الیمن قلب رفته وخون سوگردن و دستها را در بطن الیمن قلب میرساند و عصب نیوماگاسٹک ہست که از دماغ و حنجره و شکم آمده در جمیع اعضای صدر و حشا منتشر شده و یک شاخ خرد ہست که تا صدر رسیده و از زیر شریان عظیم آمده باز بسوی دماغ منعطف شده و فقار ظهر اند که بموازات این شریان رفته و مجاری کیلوس و عصب سمپتی تھٹک و عظم سینه ہست که در وسط صدر موضوع ہست و ضلاع با آن متصل اند بالجمله هرگاه این شریان کدامی عضو از این اعضا غمز و مزاحمت میکند ضرر در فعل آن عضو لاحق میشود مثلاً هرگاه قصبه ریه را غمز کند در تنفس دشواری میشود و چون مری معده را غمز کند از دراد دشوار گردد و چون ورید عظیم را غمز کند روی بیمار متورم و سیاه میشود و سیاهی جلد تا سینه میرسد از زیر آن تا پاها رنگ صاف بود و چون عصب نیوماگاسٹک را غمز کند از آن قصبه ریه تشنج عارض میشود و مثل سیلز پا آواز کرد و پچپه صوت یکسان در جبه شود خصوصاً هرگاه ریشه آنرا که تا زیر این شریان رسیده بسوی قصبه رفته ہست غمز کند آنزمان قصبه بالکل بیکار میشود و هیچگونه آواز بر نیاید و هرگاه عظام فقار ظهر را غمز کند آنجا درد محسوس میشود و چون عظام مذکوره از فساد آن فاسد شده منهدم شوند و از آن نجرام منفرجم میرسد اعصاب یکه از آن ستنا ناقص میشوند و از آن فالج پیدا میگردد و چون مجاری لعاب برنده را غمز کنند و لعاب معدی تا خون نرسد بیمار ضعیف و لاغر میشود و هرگاه عصب سمپتی تھٹک را که شظایای آن در جمله اعضای بدن منتشر اند و ازو یک عضو بعضو یکی متوسط شظایای مذکوره در دمنا متغیر از حال صحت خود میگردد چنانکه پس اگر از جانب یمین غمز کند در چشم جانب یمنی و اگر از جانب یسار غمز کند در چشم جانب یسری ثقبه عنبیه کشاده گردد و سببش انیست که عضله مدوره چشم که برای اجتماع و انقباض عنبیه متحرک ہست در آن رشته همین عصب آمده و بسبب آن مقله چشم منقبض میشود و از عضله طولانی چشم ثقبه عنبیه کشاده میشود و عصب محرک آن از مبدء دیگر آمده و فعل هر یک جدا است پس هرگاه عصب سمپتی تھٹک غمز کردن شریان عظیم منضغط شده بیکار گردد رشته آنهم بتبع مبدء خود بیکار و قاصر از تحریک عنبیه گردد و فعلش باطل شود و چون با بطلان فعل عضله مدوره فعل عضله طولیه بحال و بر قوت خود ماند لهذا ثقبه عنبیه زیاده کشاده میگردد بالجمله هرگاه اتساع ثقبه عنبیه با علامات اتساع شریان عظیم یابند بدانند که این اتساع بسبب غمز شریان عظیم است عصب سمپتی تھٹک را و چون این شریان عظیم بسبب وسیع شدن خود عظم سینه را غمز کند از آن استخوان کو در وسط سینه بلند شود و چون تتو عظم را با علامات این مرض یابند بدانند که این برآمدگی استخوان بوجه غمز شریان عظیم ہست که آن وسیع شده و از علامات خاصه آن درد صدر ہست و خفقان و تفاوت در نبض هر دو دست باین نحو که یکبار حرکت هر دو نبض محسوس نشود چنانکه در حال صحت میشود و هر دو حرکت نبض تقدم و تاخر بود زیرا که آنچه خالی از ورم ہست در آن خون بیشتر میرسد حرکت آن اول محسوس میشود و جانیکه در شریان آن وسعت شده محل وسیع آن اول خون میرسد بعد از گوئی مذکوره باز خارج شده آینده میرود و از این سبب احساس حرکت نبض این طرف تاخر واقع میشود و نبض هر دو دست ضعیف میباشد زیرا که زور و قوت خون بسبب افتادن آن در گوی محل وسیع شدن شریان حادث شده منکسر و ضعیف میشود لیکن پوشیده نماند که آنچه علامات این مرض نوشته شده اند ممکن ہست که هرگاه کدامی ورم یا دبیله در سینه در کدامی عضو پیدا شود از آن هم این علامات یافته شوند پس فارق ضرور ہست تا بسبب آن زین التباس امنی حاصل شود و فارق انیست که هرگاه وسعت در شریان حادث شود پس از جائیکه شریان غمز میکند آنجا حرکت شریان بسبب تبعیت آن مرحرکت قلب محسوس شود و بخلاف

و بیله یا ورم دیگر اعضا که دران این حرکت نخواهد بود و هرگاه دست بر سینه نهاده احساس کنند حرکت محل وسیع شریان مخصوص میشود و چون زیاده گردد بالای ترقوه این وسعت شریان از چشم هم دیده میشود و بدانند که در ابتدا علامات اعراض این مرض بسیار خفیف میباشند که از آن تشخیص مرض دشوار بود و چون زیاده گردد علامات ظاهر و شدید شوند تشخیص کرده میشود و چون این مرض مبدء شریان عظیم که متصل بقلب است عارض شود از ان بیمار را غشی عارض گردد و بمیرد و چون بعد موت تشریح کرده می بینند ظاهر میشود که در غشای قلب خون مملو بود و آن خون همان باشد که از شگافته شدن طبقه داخلی شریان عظیم برآمده بود و بالجمله انجام این مرض اکثر هلاکت است چه هرگاه قصبه یا شاخ های آن را غمز و مزاحمت میکند اول قدری خون بسرفه می آید بعده زیاده خون از شریان خارج شده میمیرد همچنین چون مری مسدود را غمز و مزاحمت میکند از ان هر دو شگافته میشوند اول قدری خون از مری بسعله می آید بعده خون کثیر سرخ رنگ شریانی آمده هلاک میشود و گاهی این شریان در سینه می شگافد و از خون خود دل و ریه را غمز کنند آنها مختنق میشوند و از ان بیمار را هلاک میگرداند و گاهی این شریان خود شق نمیشود لیکن هرگاه دیگر اعضا را غمز میکند پس از غمز آنها انواع ضرر پیدا شده انسان هلاک میگردد و حاصل اینکه هلاکت درین مرض غالب است و انجام نیک نیست علاج عام اول باید که مثل امراض قلبیه درین مرض هم بیمار را با آرام تمام وا دارند و امر فرمایند که اکثر بر بستر راحت خوابیده باشد ایستاده راه نرود و از مشقت و محنت و فرح و سفر و طعام بالجمله آنچه زیاده کنند حرکت قلب باشد ازان احتراز نماید و چنان غذا خورانند که بر تقویت دل معین باشد لیکن حرکت قلب را زیاده نکند مثل لحم و نخود کنند و تا مصالح و توابل حاره در گوشت نیاندازند و همچنین شراب ننوشند که از خوردن مصالح حاره و نوشیدن شراب خون جوش پیدا میشود و باین تدبیر ممکن است که بیمار چندی زنده ماند باقی از اعراض مرض هر که موذی باشد علاج خاص آن فرمایند مثلا برای درد صدر افیون خورانند و هرگاه ثقل شدید بر سینه ظاهر شود برای دفع کردن آن آن را برآن چسپانند و هر ضرر که از غمز آن پیدا شود علاجش که مختص آن ضرر است نمایند و برای خفقان حب دیجیتلس سفوفا یا آب مطبوخ آن یا تنکچر آن بیمار بنوشانند و چون خون بسرفه یا قی برآید هرچند درین وقت امید حیات نمیباشد لیکن گالک اسید و تاننک اسید و پلمبائی ایسیٹاس و امثال آن از ادویه حابسه هم خورانند و چون وسعت شریان قریب بترقوه ظاهر شود پس آنچه در علاج ضیق النفس بیر تجربه هم نوشته شد بعمل آرند یعنی دو سوزن آهنی بر دو کناره زنجیر برقی نصب کرده بر دو جانب از وسعت شریان که بر دو حوالی و مقابل یکدیگر باشند نهاده در مقام وسیع شریان عظیم مذکور داخل کرده از قوت برق خون آنجا بسته سازند که از ان امید صحت و نجات است ایودائیڈ پتاسیم از نیم گرین تا چهل گرین بعد هر چهار ساعت یا شش ساعت یا هشت ساعت همراه آب خالص شفا و تا مدت دراز این دوا را بنوشانند که ازین حرکت دل کم میشود و امید انجماد دم و نه زیاده شدن وسعت شریان هست اگرچه این بیان آن قیاسی است لیکن از کاغذات اخبار ولایت انگلستان ثابت میشود که درین ایام تجربه این هر دو علاج برای این مرض حکمای آن ملک فرموده اند فقط

باب یازدهم در امراض ثدی فصل اول در تشریح و بیان ثدی

باید دانست که ثدی عضو هست لحمانی که گوشت آن سفید و غددی است و آن که در حیوانات هر دو متصل اند و در انسان جدا جدا یکی در جانب یمین دیگری در جانب یسار صدر واقع اند و شکل آن مثل نصف کره است که از جانب داخلی که متصل بصدر است سوی السطوح برابر و از خارج مائل با ستدارة

باب یازدهم در امراض ثدی

فصل اول در تشریح و بیان ثدی

است و در بعضی طویل مثل کدوی دراز و در ابقای انسان و در امانت با رحم مشابهت است چه انسان از رحم پیدا میشود و از ثدی
تغذیه یافته پرورش یابد و این عضو هم کم و زیاده میشود چنانچه قبل بلوغ و ازدواج کم میباشد و بعد آن زیاده میشود و هم در حال حمل زیاده
و بعد تولد جنین در ایام ارضاع کبیر میشوند و بعد فطام صغیر میگردند و ثدی در مردان و زنان هر دو میباشد اما در مردان صغیر و در زنان
بنسبت مردان همیشه غالبا کبیر میباشد و ثدی جانب ایسر همیشه بنسبت ایمن کبیر بود و بالای آن غشائی خارج ریشه دار صفیق محیط
است و این غشا مثل غشای ملتحمه است و همین غشا بوساطت لحم غددی نیز درون ثدی رفته از ان خانه ها متعدد جدا جدا پیدا شده اند که
در هر یک از ان شرائین خون سرخ از دل گرفته داخل در آن خانه ها میشوند من بعد شرائین صغار که شاخ های همان شریان داخل
اند از آن سته رقیق میشوند پس همین غشا ماده شیر را از خونیکه در شاخ های کوچک شریان است خود جذب میکند من بعد شاخ های
خرد مذکوره خون باقی مانده را که سیاه شده و رید گشته از ثدی بیرون می آید و بعد بیرون آمدن از ثدی همه آنها یکجا شده و رید
کبیر میشوند و در بطن ایمن قلب میرسانند پس شریان آن خانه ها داخل میشود و وریدها از آنها خارج میشود من بعد غشائی که ماده شیر را
که جذب کرده است در خانه های موصوفه میریزاند و از آن رطوبات شیر پیدا میشود چنانکه عکس همین از آن رطوبات پیه در دهن میریزند
و از آن براق پیدا میشود پس فی الحقیقة نه خون درین خانه ها میریزد و نه از خون پیدا میشود بلکه غشای مولد شیر رطوبت مذکوره را که ماده
تولد لبن است از خون شرائین صغار کشیده در نفس خود و از آن شیر پیدا میکند مثل غدد جگر که ماده تولد صفرا را از خون در نفس خود کشیده از آن
صفرا پیدا میکند و اینجا باید دانست که جمله این خانه ها بطور اوها مجتمع شده از وسط پستان بیرون آمده اند و آنرا حلمه ثدی گویند و آن در
صورت قدری طولانی و مدور و بر آن غشائی است رنگین که رنگ آن مختلف میباشد چنانچه قبل ازدواج قلیل الصبغ و در وقت حامله
شدن مائل بسیاهی میشود و تا آخر مدت حمل سیاهی آن زیاده میگردد و تحصیل از کثرت رضاع طول آن زیاده میشود و بر سر آن
مثل دانه های خرد اند که در غیر ایام حمل و ارضاع چون نظر کنند قدری آب از آن بر می آید و در ایام ارضاع شیر از آن بر می آید
دیگر آن در طول عضله های خرد اند که بسبب آن این حلمه وقت پستان دادن است میشود و فی الواقع ثدی برای طفل مثل قمقمه پر از شیر است
و حلمه مثل لوله آنست که آنرا در دهن گرفته شیر می مکد فتبارک الله احسن الخالقین **فصل دوم در وجع الثدی** آنرا
بزبان گریک ماسٹال جیا ماسی و بفارسی درد پستان میگویند اکثر عورات را در ثدی عارض میشود مثل درد سر بسبب خاص آن ثدی
پیدا شود و گاهی سختی هم همراه این وجع میباشد هر گاه قریب وقت حیض باشد این مرض کثرت مشارکت رحم پیدا میشود بذریعه عصب سمپاتیک
چنانکه در مرض شریان عظیم پیشتر گفته شده که شظایای این عصب در جمله بدن رسیده اند و بوساطت آن درد واذیت یک عضو تغیر در جمله
بدن پیدا میشود و گاهی این وجع بسبب کمزوری خون و ضعف عارض میشود و علامتش آنست که مریضه لاغر بود و قلیلة الغذا باشد
یعنی در اصل غذا کم خورد چنانکه اکثر ازیشان نازک اندام اند و گاهی از زیادتی قوت عصب و قوت حس عارض میشود و علامتش آنست
که مریضه از ادنی مفرح فرحناک و از کمترین مفزع زیاده خائف باشد و گاهی از رسیدن سردی هم این درد عارض میشود و این وجع
گاهی در یک پستان بود و هم زمانی در جانب ایمن و گاهی در جانب ایسر مثل شقیقه یا عصابه و گاهی عام در هر دو پستان باشد و هم

فصل دوم در وجع الثدی

گاہی این درد از پستان تا مفصل عضد در جانب انسی بازو فرود آمدہ تا انگشت دست میرسد علاجش آنست کہ ہرگاہ از مشارکت رحم باشد پس اول مرض رحم را دریافت کنند بعدہ علاج خاص آن کہ در امراض رحم نوشتہ خواہد شد انشاء اللہ تعالی فرمایند و ہرگاہ از کمزوری ضعف و قلت دم باشد تدبیر مولد خون مقوی بعمل آرند چنانکہ مکرر نوشتہ شدہ و آنچہ از قوت مرضعہ و زیادتی حبس اعضا باشد در آن مسہل و تنقیہ بقدری ضعف بدن کم شود و بہترین مسہل این وقت آنست کہ میگنیشیا سلفاس از سہ درام تا چہار درام یا کالومل یک گرین تا چہار حصہ آن باشد باہم آمیختہ بخورانند و ہرگاہ از سردی بود علاج عام بعمل آرند و آن اینست کہ بلادونا یا گلیسرین حل کردہ بقدری بمالند و اگر از این درد بہر طرف شود تنکچر اکونایت یک درام در یک اونس آب حل کردہ پارچہ را ترکردہ بر پستان نہند و کسیکہ از شراب پرہیز نباشد بدئی آن بہتر سفیدہ اور آب یا کراہی عرق یا روغن حل کردہ بر پستان طلا سازند لیکن باید کہ مقدار بیش بسیار قلیل باشد مثل خردلہ یا ہمچنین تنکچر افیون برای احتیاط از شراب افیون محلول آب یا کراہی و روغن بر محل درد مالند

فصل سوم در عقدہ کہ در ثدیی حادث شود و آنرا چہرامی میگویند و این چہار قسم است اول اینکہ قریب بلوغ و در حیض در پستان مردان و زنان پیدا میشود و آن بعد از ازدواج خود زایل میگردد ولیکن اگر درد در آن پیدا شود آنچہ علاج عام بعمل آرند دوم آنکہ بعد بلوغ و آمدن حیض نسوان پیدا میشود و زایل میگردد و این قسم اول بندی در پستان نوشتہ شد قریبا ہم بعمل آرند سوم آنکہ خاص در ایام ارضاع طفل پیدا میشود و بخیہ منفجر میگردد و آنرا بزبان ہندی تھنیلہ گویند عمر تا آخر آن ممکن الحدوث است چہارم آنکہ در غیر ایام ارضاع پیدا میگردد و در آن عقود بسیار بود و بخیہ نمیشود بلکہ ہرگاہ زیادتی مقدار بحد کمال رسد شگافتہ میشود و مادہ فاسد از آن بر میآید بیمار ہلاک میگردد و این مرض بعد چہل سال از گذشتن عمر انسانی عارض میشود و قبل از آن این مرض در نسوان جوان پیدا نمیشود و اسباب گاہی از رسیدن صدمہ ضرب یا سقوط و گاہی از تنقیہ تنکی دل کہ بعد صحت آن باقی ماندہ باشد و از آن زیادہ شدہ عقدہ میگردد و وقتی از اجتماع لبن عارض شود و آنچہ این عقدہ تا سن سی سال عارض شود لایق علاج و سہل العلاج است علامات ہرگاہ عقدہ واقع میشود در آن درد و سختی میباشد و ہرگاہ در غیر ایام ارضاع شود تا مدت دراز صغیر میباشد و آہستہ آہستہ زیادہ شود و در آن درد و کلفت کم بود و ہرگاہ آنرا از دست حرکت بدہند بہ تحریک مثل سلعہ حرکت کند و آنچہ در ایام ارضاع طفل پیدا میشود در آن درد و سختی زیادہ میباشد و از تحریک دست تحرک نمیشود و آنچہ از رسیدن ضربی پیدا میشود در آن ہم حرکت نمیباشد و درم آن کم بود و آنچہ بعد چہل سال پیدا میشود و آنرا بزبان ہندی کنکھیل گویند عقود در آن فی الواقع بہ اشکال مختلفہ مثل سنگریزہا مختلف الاشکال میباشند و در ابتدای شروع مرض قدری حرکت میباشد لیکن مقدار آن روز بروز زیادہ میشود تا اینکہ از جلد پستان متصل میگردد و بیخ آن پیدا شدہ سخت و قوی میگردد و سرخ میشود و در آن ثقل و سوزش پیدا گردیدہ شگافتہ شود و زخم حادث گردد و آن زخم روز بروز زیادہ شود و گوشت فاسد زیادہ گردد و آنچہ مواد کہ از آن برآید فاسد و متعفن منتن الرائحہ میباشد و در آن خارش و سوزش بود و این غدد ملی تا بغل میرسد و عقود غدد تا بغل ہمراہ ورم ظاہر شوند و این علامت آخر مرض است و خون در آن خراب میشود و ہمیشہ حرارت میباشد و روز بروز ضعف زیادہ میشود تا کہ بیمار ہلاک گردد علاج عام در ہمہ اقسام آنست کہ پارچہ ملایم بطریق عصابہ در گلو انداختہ بر آن

فصل سوم در عقدہ

عقدہ

پستان را نهند تا ثقل ورم بر پستان نیافتد و آنچه در نخست ایام ارضاع می افتد در آن گاه گاه محکم بستن عقده سبب فرو نشاندن آن
میشود و طلا کردن گلیسرین یا نهادن مرهم ایوڈین یا برگ عنب الثعلب سبز سائیده گرم کرده مثل قرص ساخته بر آن نهاده بر بند مفید باشد
همچنین استعمال پلپا ایوڈ ایلیٹ خارجا نافع است اما بیلاڈونا یا سود ایس پوٹاس یا ایوڈائیڈ خورانیدن مفید باشد و آنچه در ایام ارضاع افتد
برای آن اول تدبیر نافع این است که شیر از پستان بذریعه چسپانیدن گلاس یا شیشه یا بامتصاص طفل قوی غیر بیرون آرند بعد ازان اگر
در پستان سختی باقی ماند برای تحلیل آن گلیسرین طلا سازند اگر ازان هم باقی ماند بلاڈونا همراه گلیسرین آمیخته بر آن طلا سازند پس اگر
ورم بعد این هم زیاده گردد و اندیشه در زیاده شدن وجع باشد پس بر آن نهند از آب مطبوخ پوست خشخاش و آب مطبوخ برگ
عنب الثعلب سبز تکمید نمایند پس اگر ازین هم زائل نشود پس یقین است که ورم زیاده گردد و تپ آید درین وقت مسهل دهند اگر ازهم
درد و تپ دفع نگردد پس یقین است که ریم پیدا شود درین وقت هم تکمید آب پوست خشخاش بهتر است هرگاه معلوم شود که در ورم ریم پیدا شده
آن وقت از نشتر شگافته ریم بر آرند و بعد آن علاج جراحت به نهادن مرهم های مناسب کنند و برای تقویت اغذیه مولد خون و مقویه چون
و آب آهن با کنین بنوشانند لیکن چون درین مرض درد شدید میباشد سبب آنکه غشای لیفه داری که اندرون ثدی است بسبب سختی خود
زیاده منبسط نمیشود پس از شدت درد آن از زیادتی ورم درد شدید بود و روز و شب بیمار را خواب نمی آید لهذا باید که وقت شب برای آرام
و آمدن خواب و تسکین درد چهارم حصه گرین مارفیا خورانیده باشند تا که اذیت کم شود و خواب آید فقط و آنچه قسم دوم آن که در غیر ایام ارضاع بعد
سن چهل سالگی می افتد و آنرا بزبان هندی کنکریل مینامند علاج خاص آن نزد اطبا هیچ نیست جز اینکه آنرا از آهن بیرند لیکن این هم
تا وقتی مفید و ممکن است که ورم و عقود تا بغل نرسیده باشند ازان در خون فساد راه نیافته باشد و الا ازین هم نفعی مترتب نخواهد شد و لیکن
چونکه درین مرض درد شدید میباشد بطور ادوار زیاده میشود که ازان خواب بیمار نمی آید لهذا وقت شب برای تسکین وجع و آمدن خواب
مخدرات و آرام دهنده ادویه استعمال آرند خصوصا هرگاه درد شدت کند مثل اینکه مارفیا یا افیون بخورانند یا مارفیا چهارم حصه گرین
بذریعه زراقه سوزنی اینجانب جلد شانه دست چسپیده بدن رسانند اگر از خورانیدن مارفیا و افیون قبض شکم زیاده شود عوض آن الکسرا
های سائیس از پانزده گرین تا سی گرین بنوشانند یا کلورل های دریت از بست گرین تا سی گرین بعد دو دو ساعت بنوشانند تا که در
درد تسکین ظاهر شود و خواب آید و بهتر است که این دو دوا را بتبدیل بنوشانند به استعمال یک دوا قناعت نکنند تا معتاد طبع نگردد و پس روزی
افیون و روزی کیشر اکت های سائیس روزی کلورل های دریت خورانند و روزیکه شدت وجع بسیار بود مارفیا بطور زراقه هم درین
رسانند

فصل چهارم در ورم حلمه ثدی و هاله سیاه که گرد آن بر ثدی میباشد و آنرا بلغت انگلش انفلمیشن آف نپل میگویند و این
مرض مرضعات را اکثر افتد باید دانست که گاهی بسبب تر ماندن خواه از لبن که بر لباس آلوده حلمه اثر دارد یا از تری دهن طفل درین
ورم حادث میشود و بعد آن زخم خفیف مثل خط باریک در آن پیدا میشود و آن انفلمیشن حادث میگردد و گاهی در جلد خارش پیدا میشود و
ازان زخم حادث میگردد و در بعض حالت ازان گاهی دانه های سفید در دهن رضیع هم حادث میشوند که آنرا بلغت لاطینی آفتها و بلغت انگلش تهرش
میگویند علاج اول حل کاشک نقره دو گرین در یک اونس آب حل کرده ازان بر ورم حلمه طلا سازند بعد سهاگه در شهد حل کرده بر زخم

فصل چهارم در ورم حلمه ثدی

اگرچه در صورت فی الجمله مغایر و در مقدار زیاده است برای کاری خاص آن که هضم طعام است چه اینکار در معده زیاده میشود چه آنچه
از اغذیه غلیظ اند در آن سحق و رقیق میشوند و آنچه صلب اند ملائم میگردند تا که لایق هضم امعا میشود و در امعا رسیده بخوبی منهضم شوند و هر
حیوانیکه غذای آن خون محض است مثل سوسمار در معده و امعای آن فرقی نمیباشد زیراکه خون در معده و امعا برابر منهضم میشود و هر حیوان
که لحم و عظم را میخورد مثل شیر و پلنگ معده آن از امعا کبیر میباشد چه لحم و عظم هر دو در معده زیاده مکث میکنند و بنسبت خون بدشواری منهضم
میشوند و هر حیوانیکه کاه میخورد مثل گاو و بز در معده آن چهار خانه میباشند که از یکی بذریعه جترابه آورده در دیگری می اندازند و باین
دشواری کاه را هضم میکنند و باین سبب کاه در معده تا مدت دراز میماند و بدشواری هضم میشود و ازین بخوبی دانسته خواهد شد که معده
و امعا واحد الحقیقت اند و زیادتی و کمی آن بسبب فعل هضم است و در هر حیوانیکه احتیاج بسوی هضم زیاده است معده آن کبیر است و در
انسان هم معده کسی صغیر و معده کسی کبیر است آنچنان است که هر که طعام غلیظ و غذا صرف زیاده میخورد و بالای آن پانی کثیر مینوشد مثل
کاشتکاران معده شان کبیر میشود و کسیکه اطعمه لطیفه مثل خبز و لحم و شوربا میخورد معده آن صغیر میباشد بالجمله کسیکه غذای آن محتاج مکث
و قیام زائد در معده برای طبخ و هضم نبود مثل خون محض که هضم آن در معده و امعا برابر بود معده آن صغیر میباشد و کسیکه غذای
آن محتاج مدت اطول در هضم و طبخ خود بود معده آن کبیر و دراز میباشد معده از آخر مری شروع شده تا مقام اسفل سینه محل شروع آن
استخوان ضلع هفتم از جانب ایسر است و تا استخوان هفتم ضلع جانب ایمن سینه ختم شده و آن زیر پرده شکم واقع است جائیکه معده با امعای
متصل میشود آنجا جگر بالای آن می آید و صورت معده قریب بصورت قرع دراز است از جانبیکه متصل بمری است غلیظ است و آنچه
از آن متصل با امعا است رقیق است آن از هر دو جانب خود کشاده است گویا دو دهن میدارد یکی آنست که بذریعه آن از مری غذا
در آن داخل میشود و دیگر آنست که از آن فضول غلیظ غذائی در امعا میروند و این هر دو دهن آن از عضله که بر دور آنها آمده همیشه بند
میمانند اما بر وقت ضرورت که دخول غذا و اخراج فضول است کشاده میشوند جسم معده مرکب از چهار غشا است اول بسوی کس ممبرن
که در معده رطوبات و بلغم از آن پیدا میشود و بالای آن غشای ریشه دار است بالای آن عضله رقیق مثل غشا منبسط است
و بالای آن غشای آبدار املس است که بسبب آن از صدمات که آن را عارض از داخل پیدا میشوند چنانکه از حرکات جسم محفوظ
میگردد و در میوکس ممبرن معده چین ها واقع اند اما چین میوکس ممبرن معده در طول واقع است و چین میوکس ممبرن امعا در عرض
واقع است این چین طویل از طرف کبیر غلیظ معده که قریب مری واقع است شروع میشود تا طرف صغیر و رقیق آن که قریب با امعا است ختم
و چون میوکس ممبرن بتوسط خوردبین عظیم بغور دیده میشود در جسم آن مثل خانه مگس جابجا خانها محسوس میشوند و در خانه های مذکوره گوشه ها
خورد در بعضی شش و در بعضی هفت مثل نقطها محسوس میگردند و فی الواقع هر یکی از ان نقطه ها دهن مجری خورد است که در میوکس ممبرن
معده مجاری بلغم و ترشی واقع اند اصول این مجاری های خورد در غشای ریشه دار که مرکب از شرائین آورده کوچک است داخل شده میباشند
مثل بیخ درخت که در زمین داخل میباشد و شرائین آورده خورد که در غشای ریشه دار اند بر اصول مجاری کور ده و بر شاخ های آنها منتشر
و خون را دران میرسانند و مجاری مذکوره ازین عروق همراه خون چیزی را که در ینجا ضرور و لایق بهشته است جذب میکنند و از ان بلغم و

طعامیکه در آن نمک و مرچ سرخ زیاده بود سوزش در حلق زیاده محسوس میشود و از غرغره کردن بر عضلات گلو که بالای مری آمده اند و در
تشریح آن مذکور شده اند درد محسوس میشود و اکثر تپ و حرارت خفیف میباشد و گاهی تپ زیاده هم میگردد و لیکن کمزوری زیاده میباشد خصوصا
هرگاه با مرض دب سیریا مجتمع شود و گاهی ورم از مری تا بمعده هم میرسد این وقتی ست که ورم مری از رسیدن سردی یا نوشیدن تیز آب
یا کدام شی حاد و حریف و آب گرم افتاده باشد و درین وقت درد از مری شروع میشود و تا معده میرسد چون دهن مریض الکشاده و بیخ زبان
را از انگشتان غمز کرده ببینند میوکس ممبرن متورم و سرخ معلوم میشود و چون این ورم شدید گشته بود و میوکس ممبرن جابجا در جاهای
صغیر بسیرخی سیاهی محسوس میشود و بعد چند روز این سیاهی برنگ خاکستری مایل میگردد و چون با سپنج بر سد این سیاهی جدا گردد
و بجای آن زخم پیدا میشود و گاهی دانه های سفید مثل قلاع ببعض اطفال بر میوکس ممبرن معلوم میشود علاج اول حصل کاستک نقره
از ده گرین تا بست گرین موافق خفت شدت مرض در یک آونس آب ساده مصفی حلکرده از قلم مؤئین یا اسفنج یا پنبه ملحج بر قلم بسته
بمیوکس ممبرن حلق و دهان طلا نمایند بمقدار کثیر بعد فرمایند بیمار را که آنرا بلع کند تا در مری برسد بر میوکس ممبرن آن منبسط
شده تاثیر کند و اگر حاجت مسهل باشد مسهل هم دهند لیکن چونکه درین مرض ضعف کمزوری زیاده میباشد لهذا از روزانه سه بار ایموینیا
کار بناس پنج گرین با آب حلکرده اول کنین خورانید بعده ایمونیا محلول با آب نوشانند ماء الشعیر مطبوخ و آب کتان مطبوخ بطور دوا بلکه
بجائی آب نیم گرم نوشانند زیرا که وقت نوشیدن آب خصوصا از آب سرد اذیت زیاده میشود و ازین آب مطبوخ اذیت هم کم خواهد شد
و از استعمال آن میوکس ممبرن ملایم شده بلغم زیاده پیدا خواهد کرد که از دفع شدن آن صحت خواهد شد این مریض را هم مثل صاحب
زکام تا از نوبهر دو پاش در آب مطبوخ خردل انداخته پاشویه نمایند بدن را گرم دارند و غذای جید لطیف سریع الهضم مثل شیر آب
یخنی گوشت نیز نوشانند چون ورم خفیف شود و لیکن سفیدی بر میوکس ممبرن ظاهر باشد سهاگه صاف یک دراهم در ده آونس آب حلکرده
نیم گرم با آن غرغره فرمایند و چون شور ببعض متعفن شوند و بوی بد از دهن آید الگیرینا پاس پرمنگناس که بطور آبهای ازالۀ ایشان گلاستن
می آید از نصف تا یک آونس از آن در ده آونس آب ساده حلکرده با آن غرغره سازند و اگر الگیرینا مذکور موجود نباشد حبل پتاس پرمنگناس
که یک دراهم باشد در هشت آونس آب ساده حلکرده از آن غرغره فرمایند فصل سوم در زخم مری گاهی در مری زخم می افتد الاسباب
گاهی از قی کردن میوکس ممبرن شگافته میشود و گاهی از احتباس شی موذی مثل خار ماهی زخم می افتد و گاهی از انفجار دمل زخم پیدا
میشود و تا زمان طویل بعد دفع شدن دمل میماند و گاهی در مرض آتشک زخم در مری پیدا میشود چنانکه در دهان و حلق می افتد و گاهی زخم بد
زخم در آن می افتد علامات هرگاه زخم در اعلی مری بود آنگاه هرگاه زبان را غمز کرده ببینند معلوم میشود و چون در وسط و آخر آن باشد
در آن اندر موضع و زیادتی درد و سوزش وقت ازدراد طعام توان شناخت زیرا که آنچه درد و سوزش از زخم بود از خوردن طعمه حریفه
و مالحه و حامضه که در آن نمک و مرچ و سرکه بود زیاده میشود و اگر چه لقمه خورد خورده شود و اگر غذای ملایم لقمه خورند گو لقمه کبیر باشد لیکن اذیت
بنسبت طعام حاد کم بود و بخلاف ورم که در آن از لقمه کبیر اذیت زیاده میشود و از لقمه خورد کم میشود و علاجش همانست که در علاج زخم حلق
نوشته شده فقط فصل چهارم در دق مری باید دانست که گاهی در غشای مخاطی مری ورم حادث میشود و بعد آن در آن زخم می افتد الاسباب

گاهی سبب آن ورم میوکس ممبرن مری که پیشتر مذکور شده با جمیع اسباب خود واقع میشود و چون این ورم میوکس ممبرن تا آن غشا بعینه
میرسد و گاهی از تعفن شدن استخوان فقره اولی و فقره ثانیه از فقار عنق و هم متعفن شدن استخوان قاعده دماغ چنانکه از مرض آتشک و
خنازیر این عظام فاسد و متعفن میشوند این علل پیدا میگردد العلامات اول ازدراد آب و طعام دشوار میشود و درین مرض دشواری
ازدراد از دشواری ازدراد ورم میوکس ممبرن زیاده بود و درین وقت زیاده درد و اذیت میشود زیرا که درینجا هم در غشای ریشه دار
میباشد آن یا مزاحمت میکند در آواز علیل هم تغییر بسوی غلظ ظاهر میشود زیرا که اثر ورم تا لامات میرسد چون هیچ زبان را از انگشت دست
مجبر کرده و نیز آورده به پیشه صورت دمل ظاهر میشود و چون سر انگشت بر دمل نهاده احساس کنند معلوم میشود که درین دمل کدام شی قبیل
آب قریب جلد معلوم است زیرا که اینجا کدام عضله یا مثل جلد بدن در میان انگشت و ریم نیست بلکه فقط میوکس ممبرن که غشای رقیق
در میان هر دو انگشت فاصل است لهذا بخوبی ریم از سر انگشت محسوس میشود و هرگاه این دمل از تعفن استخوان پیدا میشود علاجش
دشوار است و علامت تعفن آن استخوان نیست که علیل اندرین وقت ممکن نبود که تنها سر را بسوی یمین یا یسار بگرداند بلکه هر وقت
ضرورت از تمام جسد خود با آن میگرداند و این دمل بر ضد رفته گاهی چنان زیاده میشود که تا منتهای عظام فک اسفل که قریب گوش است
میرسد اینجا مثل غده ظاهر میشود و طبیب نادان آن را ورم امیدانند که ورم غده است و لیکن آن دمل میباشد درین دمل درد و حرارت هم کم
میباشند زیرا که در غشای ریشه دار عروق و شرائین زیاده اند و اعصاب کم آمده اند و هم پس آن استخوان است و آن عدیم الحس است و هم
این نفس بیشین زیاده قوی نمیباشد بلکه مزمن خفیف ضعیف بود و ازین سبب بیمار اکثر همین قدر شکایت میکند که مرا ازدراد غذا و آب دشوار
است و لیکن چون دهن کشاده می بینند اثر آن ظاهر میشود که دمل است علاج اول از نشتر شق کرده ریم بیرون آرند بعد از نیم ساعت
و مر ملکی که محلول در آب باشد غرغره سازند و از لاکریشینکتاس پتاس که ممزوج با آب بود غرغره ساختن مفید است بلکه ضرور زیرا که آنچه
ریم درین دمل خارج میشود بسیار بدبو میباشد اگر بسبب تعفن استخوان باشد بعد ازان یودائید پتاس همراه فقیح عشبه یا سارساپریلا بنوشانند
و همچنین روغن جگر ماهی نوشانند و اغذیه جید خورانند و آنچه بسبب ماده خنازیر بود در آن کنین با آب آهن خورانند و ٹنکچر آیودین از ده قطره تا پانزده
قطره همراه آب سادا یا آب طبیخ بیخ آمیخته روزانه سه بار موافق این مقدار نوشانند و همچنین روغن جگر ماهی نوشانند شیر گاو و شوربای
لحم و اغذیه جید خورانند

فصل پنجم در ضیق مبلع یعنی در ازدراد تنگی و ضیق محسوس شود و آنرا بلغت لاطینی دیسفاجیا گویند یعنی دشواری
ازدراد و این حالت چنانکه از ورم مری و دمل آن می افتد از اسباب دیگر هم پیدا میشود مثل آنکه هرگاه در غشای ریشه دار مری ورم غددی
سخت حادث گردد و از انضمام این مری تنگ میشود و گاهی بسبب ورم قصبه و گاهی از دمل عضلات جانب ظاهری و خارجی گلو و گاهی
از ورم لحوم غددیه زیر فک اسفل و پهلوی گردن واقع اند ضیق در ازدراد پیدا میشود و گاهی هرگاه در شریان عظیم که بموازات فقار عنق
و ظهر واقع است انیوریزم حادث شود و آن مری را مزاحمت کند هم ضیق در ازدراد حاصل میشود و زمانی از تشنج شدن خصی(؟) بود یا
مثل خنازیر یا ورم مری این حالت عارض شود و گاهی بسبب تشنج شدن مری که شود دران تغیر آب هرگاه میوکس ممبرن بسبب حدت
آن قطع شده زائل شود و بجای آن غشای ایشیه پیدا گردد چنانکه بعد شرب ... و زائل شدن جلد خواه از آلات ... بود یا از سوختن

فصل پنجم ضیق مبلع

باشد این غشا بعضائی ظاهر هم پیدا میشود و بسبب آن جسم مجتمع و منقبض میگردد و هم تنگی در ازدراد ظاهر میشود و گاهی در مری ورم
کنکر بیل که قسمی از سرطانست پیدا میشود و از آن ضیق ازدراد بهم میرسد و گاهی بسبب تشنج که در مری افتد چنانکه در کزاز و اختناق رحم
و کزاز ... سنگ بوانه دکوریا و کاتالیپسی یعنی شخوص و جمود هم ازدراد و تنگی حاصل میشود علامات آنچه از ورم غددی غشای ریشه دار افتد
در آن هرگاه دهن کشاده هیچ زبان را از انگشتان بفشار کرده به بینند برآمدگی و زیادتی در اعلی مری محسوس میشود و چون سر انگشت بر آن نهاده
احساس کنند سختی محسوس شود برخلاف دمل که در آن ملایمت میباشد این سختی روز بروز زیاده میگردد و به تدریج زیادتی آن ضیق ازدراد هم
بیفزاید و فی الحقیقت این هم قسمی از سرطانست انجام آن انجام سرطانست و آنچه بسبب ورم قصبه ریه افتد درین قسم هم در آواز بسیار غلظ
یا بحة صوت ظاهر بود یعنی موافق کمی و زیادتی ورم آواز متغیر از حال صحت باشد مثلاً اگر ورم خفیف و قلیل است فقط غلظ در آواز بود
و اگر ورم زیاده و شدید بود بحة صوت عارض خواهد شد هم درین قسم سرفه میباشد دیگر علامات ورم قصبه ریه که نوشته شده اند موجود باشند
و آنچه از دمل عضلات خارجیه گلو افتد در آن خود ورم ظاهر و دمل شاهد بود و آنچه از سقوط شدن لحوم فقار گردن افتاده باشد از آن هم
لحوم مذکوره گواه بود و آنچه از انیورزم افتد در آن علامات انیورزم که در امراض قلبیه نوشته شده اند موجود خواهند بود و آنچه از تحتبس شدن
جسم موذی مثل خار ماهی در مری افتد در ان درد موضع و تقدم اکل ماهی خبر ضیق ازدراد دلالت خواهند کرد و این درد که از فرو بردن خار ماهی
میشود اکثر بعد برآوردن خار هم تا هفته عشره باقی میماند و همیشه بیمار شکایت آن میکند نیز که از خلیدن خار زخم پیدا میشود و مادام که صحیح نگردد درد آن
میماند و آنچه از ورم مری که از نوشیدن تیز آب بود افتاده باشد در آنهم تقدم اکل تیزاب بر حدوث ضیق ازدراد شاهد بود و آنچه از حدوث
سرطان موسوم بکنکر بیل در مری افتد در آن ورم بگردن قریب قوه ظاهر شود و این ضیق هم بتدریج بمرور ایام زیاده میگردد و این علامات
در ورم مری که از نوشیدن تیز آب افتد هم یافته میشود و هرگاه علامت مشترک باشد پس فارق ضروریست و تفرقه باین نحو توان کرد که
آله پروبانگ در مری انداخته تامل کنند آنچه بسبب کنکر بیل است در آن مزاحمت جسم غلیظ با آله مذکور محسوس خواهد شد هم هرگاه آله را بیرون
آرند قدری ریم بآن مختلط و آلوده خواهد بود بخلاف ورم مذکور که این هر دو امر در آن محسوس نخواهند شد زیرا که در آن هم زیادتی غیر طبیعی آنجا
نیست که با آله مزاحمت کند و هم ضیق وقتی در آن پیدا میشود که بجای زخم میوکس ممبرن غشائی ریشه دار پیدا میگردد و از آن مری متجمع میشود
و درین وقت زخم صحیح شده باشد چیزی از قسم مده یا زرداب آنجا نباشد که بر آله آلوده شود و آنچه بسبب تشنج بود در آن علامات تشنج خواهند بود
لیکن هرگاه بسبب کزاز باشد لازم بود و چون بسبب اختناق رحم بود باد و اسهال و دوره اختناق رحم عارض خواهد شد پس گاهی بود
و گاهی نبود و آنچه با دیگر اقسام تشنج عارض شود در آن خود امراض مذکوره با علامات خود موجود خواهند بود و علاج آنچه از ورم غددی
سخت سرطانی که در غشای ریشه دار پیدا میشود افتاده باشد لاعلاج است آنچه از ورم قصبه ریه پیدا شود علاجش از مبحث علاج ورم
قصبه ریه جویند آنچه از دمل عضلات گلو افتد آنرا از نشتر کشایند لیکن باید که زخم بموازات شرائین وا آورده دهند یعنی هر جا که شریان
در طول است آنجا زخم هم در طول دهند چه اگر در عرض زخم خواهند کرد شریان قطع خواهد شد و جائیکه برآمدگی در دمل زیاده بود همانجا
کشایند صاف کنند و نشتر آهسته آهسته زنند مثلاً اول جلد را شگافند بعد غشای ریشه دار را قدری شگافته به بینند هرگاه عضلات نمایان

شود و آنرا مشهور راکه میل چوبی فدارست در غشا انداخته نشتر در جوف آن نهاده بخط مستقیم عضله رسانیده دل را برآرند و آنچه از ورم لحوم غددیه
افتد بذریعه دستکار کامل که عالم تشریح بود این غدد را برآرند زیراکه از استعمال ادویه خارجیه در آن امید منفعت نیست هرجاکه بسبب
اینوزرم بود علاج اینوزرم چنانکه در امراض قلب نوشته شد ملاحظه کرده بعمل آرند و آنچه از احتباس جسم نفوذی مثل خار ماهی در مری بود
در آن اول ببینند که اگر قریب فم مری در اعلی آن باشد که از غمز لسان ظاهر بود آنرا دهن کشاده زبان را از انگشتان سست غمز کرده جسم مذکور را از
کلبتین گرفته از مری برآرند و اگر در وسط یا آخر مری بود در آن اول لقمه کبیر نان غلیظ خورانیده امر فرمایند که بزور و قوت از درا نماید تا بهمراه لقمه
ازجای خود دور شده در معده افتد و اگر ازین هم کار برنیاید پس قدری قدری کدام شی حامض بنوشند تا از آن بوسیده و گداخته گردد زیراکه
خار ماهی از ترشی بوسیده و مذاب میشود و چون باین تدابیر کار برنیاید آله پروبانگ در مری انداخته و از آن جدا کرده در معده اندازند و آنچه از
روئیدن غشای لیفه دار بجای میوکس ممبرین مری بعد حصول زخم در آن از شراب غیره می افتد لاعلاج است لیکن هرگاه تنگی زیاده
شود آنرا بمیل صمغی کار گیرند باین نحو که آنرا در مری داخل کرده تا معده رسانند چون تا معده رسید از آن قدری مری کشاده شود بعده
زراقه شیر یا یخنی و آب معده اندازند هم از راه معا احتقانا غذا در شکم رسانند هرگاه هیچ تدبیر مفید نیافت معده را بذریعه دستکار کامل کشاده
در آن غذا رسانند که ازین هم امید حیات چند روزه است ولیکن انجام این مرض خوب نیست بیمار هلاک میشود و آنچه از کنکسیل در مری
پیدا شده باشد این مرض حادث شود آنهم لاعلاج است لیکن آنهم همین تدابیر که پیشتر در تول غشای لیفه دار نوشته شد بعمل آرند آنچه
از اقسام تشنج پیدا شود در آن علاج هر قسم خاص که در امراض اعصاب نوشته شده بعمل آرند ولیکن آنچه در اختناق رحم می افتد درین قسم خاص
بلادونا را بحلق جاییکه عضلات مری شروع میشوند در تشریح آن نوشته شد با آب حل کرده طلا سازند و حلتیت از یک و نیم تا دو گرین خورانیدن
مفید است هم درین قسم تشنج پروبانگ مری ندانسته تا معده رسانند که از آن این تشنج برطرف خواهد شد چون بازعود کند مریضه گویند که
پروبانگ داخل کرده میشود زیراکه از خوف اذیت وخیال پروبانگ مریضه خود را از واقع شدن درد تشنج محفوظ خواهد داشت چنانچه سابق نوشته شد
که درین مرض مریضه باختیار بی اختیار میباشد لیکن عقل کم میشود باقی آنچه در اختناق رحم نوشته شد بکار برند در قسم تشنج که زیاده تا مدت دراز
ماند در آن علاج عام آن که پوشیدن کلاه فام است نمایند که از آن فوراً تشنج کم میشود فقط فصل ششم در ورم معده و آنرا بلغت لاطین
گاسٹرائیٹس مینامند این دو قسم است یکی حاد و دیگر انیک یعنی مزمن خفیف الاعراض اما قسم اول پس بدانکه گاهی انفلیشن یعنی ورم
حاد قوی معده از خوردن سموم قتاله مثل سم الفار و سنکھیا عارض میشود و از آن میوکس ممبرین معده سرخ و متورم میگردد و گاهی با ورم و سرخی
مثل بلغم نرم میشود و از سم الفار میوکس ممبرین معده و از آن هم تا غشای لیفه دار میرسد فرق در سم الفار و سنکھیا است که از خوردن
سنکھیا سوای ورم و سرخی که از خوردن سم الفار میشود زخم هم جابجا در میوکس ممبرین پیدا میشود و جائیکه در آن زخم افتاده از آنجا انفلیشن تا
غشای لیفه دار و غشای عضلی و غشای آبدار هم میرسد بجمیع معده ضرر آن عام میباشد زیراکه سنکھیا آکال پیدا کنند زخم فاسد کننده
میوکس ممبرین منفسد لحم و جمله عضا است تا این امور بعد تشریح میت منکشف میشود لیکن قبل تشریح علاماتیکه درین مرض یافته میشود
از انجمله درد و سوزش است که در معده بعد خوردن سم الفار پیدا میشود سن بعد درد مذکور تا گلو میرسد از آن بعد غثیان عارض گردد و قی

فصل ششم در ورم معده

می آید و اول انچہ از معدہ بر می آید ہمان باشد کہ از قسم طعام غیرہ بود و بعد آن تشنگی پیدا میشود و چون آب مینوشد قی بشدت می آید و
در زیادہ میشود و وقتیکہ معدہ را از دست غمز کنند یا وقتی کہ قی می آید در معدہ بسیار شدت میکند و در قی بلغم یا آبیکہ نوشیدہ خارج میشود و
گاہی قدری خون ہم می آید و گاہی صفرا ہم خارج میگردد زیرا کہ چون از کثرت قی عضلات طولیہ شکم معدہ و جگر و امعا را بار بار غمز میکنند ازین سبب
اول صفرا از جگر بسوی امعائی صغار میریزد و چون حرکت معدہ این وقت بر عکس حرکت طبیعی است چہ حرکت طبیعی معدہ دفع کردن غذا
بسوی امعا است و این وقت بسوی اعلی دفع میکند لہذا صفرا از امعائی صغیر بسوی معدہ میرود و در آن رسیدہ بذریعہ قی دفع میشود و گاہی
ہمراہ قی اسہال ہم جاری میگردد و این وقتی بود کہ اثر آن بیوکس ممبرن امعا ہم رسد قدری تپ ہم می آید لیکن این تپ حاد نمیباشد
زیرا کہ تپ ورم میوکس ممبرن حاد نبود پس اگر زہر از مقدار قاتل کم خوردہ شود این علامات و اعراض تا این مرتبہ رسیدہ باز آہستہ آہستہ کم میشود
و بیمار صحیح گردد و سالم ماند و لیکن اگر زیادہ خوردہ شود پس این اعراض قوی زیادہ میشوند تا کہ نوبت بآمدن فواق و سردی اطراف و زیادی
ضعف بحدی کہ آخر آن مشابہ بآخر ہیضہ باشد میگردد و بیمار ہلاک میشود علاج چون ثابت شود کہ زہر خوردہ است ابتدای مرض
فوراً اپیکاکوانا تا پانزدہ و بیست گرین با آب گرم حلکردہ بنوشانند تا کہ انچہ زہر خوردہ است قی دفع شود من بعد تفحص سبب یعنی قسم خاص
زہر را دریافت کنند پس اگر سم الفار خوردہ باشد شیر تازہ گاؤ یا آب صمغ عربی کہ غلیظ باشد و صمغ زیادہ محلول بود یا آب کثیر بنوشانند
تا ہمراہ جرم لزج آن اجزای سم الفار کہ از قی سابق باقی ماندہ بسطح میوکس ممبرن چسپیدہ اند ممتزج شدہ برآیند در قی کہ بار بار آید خارج
شوند و اگر رسکپور خوردہ باشد سفیدی بیضہ مرغ با شیر گاؤ حلکردہ نوشانند زیرا کہ سفیدی بیضہ دافع ضرر رسکپور است باید دانست کہ از نوشیدن
دوا درین مرض فائدہ کم ظاہر میشود چہ اول دوا در معدہ نمیماند بسبب افراط قی فوراً دفع میشود دوم چنین دوای کہ شل کنیدن ای جی تا حال
در تجربہ ثابت نشدہ و لیکن اگر دادہ شود پس سوڈا کاربناس دہ یا پانزدہ گرین با آب حلکردہ نوشانند کہ برای انفلمیشن میوکس ممبرن مفید است
از ہم میرساند و افیون دو گرین با آب حلکردہ بنوشانند تا درد کم کند مادام کہ قوت بدن مریض باقی باشد بعد خارج شدن زہر از معدہ بالای معدہ
زلو بقدر ضرورت مثلاً از دہ عدد تا بست عدد چسپانند تا کہ ورم کم شود حقنا اول تنقیہ نمایند تا کہ از فضول براز امعا صاف شوند
و برای آن روغن بید انجیر با آب گرم یا صابون محلول با آب گرم یا شیر و آب گرم یا تنہا آب گرم کافی است احتیاج مسہل قوی نیست بعدہ
افیون یک دو گرین با نیم آونس یا یک آونس آب مطبوخ برنج حلکردہ بذریعہ زراقہ در امعا رسانند و باید کہ مقدار آب برنج زیادہ نباشد
و الا بزودی از امعا خارج خواہد شد و ازین تدبیر تسکین وجع میشود و حفظ قوت از تسکین وجع حاصل میگردد چہ وجع بسیار محلل قوت
است چونکہ درین مرض قی بسیار می آید پس اگر معدہ خالی خواہد بود قی بشدت خواہد آمد و موجب ضعف زائد خواہد شد لہذا باید کہ بیمار
ہرگاہ آب طلب کند عوض آب سادہ آب مطبوخ کتان یا لعاب اسبغول یا شیر گاؤ نوشانند فقط و ایضاً قسم دیگر از انفلمیشن حاد است کہ
در میوکس ممبرن معدہ حادث میشود لیکن این از اول حدت تپش کم میباشد زیرا کہ اسباب آن ہم از اسباب قسم اول ضعیف میباشند آن انفلمیشن
گاہی از خوردن چیز با شل گاہی از خوردن بسیار پیدا میشود و گاہی از رسیدن سردی چنانکہ در وقت شدت حرارت بدن آب سرد خوردن
یا ورم سردی کہ از رسیدن سردی پیدا شدہ باشد یا آن منتہی شود و از زیادہ خوردن مصالحہا مثل مرچ سرخ و غیرہ یا از خوردن غذائیکہ

که مضر معده بوند یا نوشیدن شراب زائد و گاهی بعد دفع شدن هیضه گاهی از رسیدن رومتزم یعنی درد اعضا همچنین از
انتقال خاص نقرس که درد مشهور است هرگاه بسوی معده منتقل شود این ورم پیدا میشود علامات آنچه در قسم اول نوشته شد اینجا هم
میباشد مگر بخفت از نسبت سابق ولیکن آنچه از انتقال درد اعضا یا منتقل شدن درد خاص نقرس افتد در آن سوای علامات سابقه نقرس هم
رومتزم یا نقرس هم بعد آن زوال اوجاع مذکوره شده اول این مرض پیدا شدن در معده شاید میباشد از آن انتفاخ شیئ که درد مذکوره
منتقل بسوی معده شد علاج اول سینا پلیستر بود یا الیفرویسنگ رافت با آب حل کرده بنوشانند که از آن قی کم می آید لیکن این ادویه
بقدر کثیر بار بار بجای آب بعد یک یک و دو دو ساعت نوشانند زیرا که قی در این مرض بار بار می آید و آنچه بنوشانند فی خارج میشود تا که
اسهال شود و در اعراض خفت ظاهر گردد و هر آنچه باین مریض نوشانند باید که سرد باشد و افیون نیم گرین تا یک گرین با آب حل کرده بعد هر
چهار ساعت نوشانند باشند تا درد کم شود و بعد خفت دیگر اعراض شکایت درد معده زیاده داشته باشد او بر معده پنج عدد تا ده عدد زلو
ضرورت چسپانند و اگر از استعمال ادویه مسهله مذکوره خود اسهال نشود حقنا تنقیه نمایند بانچه در قسم اول گفته شد تا اسهال شود زیرا که مسهل
قوی دادن این مرض جایز نبود و الا میوکس میمبرن یا زیاده متضرر خواهد شد بجای غذا اول آش جو و آب برنج مطبوخ نوشانند چون غثیان
و قی و درد معده کم شود شیر تازه گاو با آب آهک آمیخته بنوشانند هرگاه این هم بخوبی هضم شود بعد آن شوربای لحم و برنج پخته یا کچری دال مونگ
مقشر بطور شله پخته بخورانند وا تا قسم ثانی پس بدانکه گاهی ورم مزمن که قوی الاعراض نبود هم در میوکس میمبرن معده عارض میشود
و این گاهی بعد الفعل میشن یعنی ورم حاد معده حادث میگردد و هرگاه از آن حرارت کم شود اکثر بینیت که خود این ورم اولا حادث میشود
و این را انگریزی گاسترائیتس یعنی ورم بارد میگویند زیرا که اعراض آن مثل سابق قوی نباشند الاسباب کثرت از خوردن اغذیه ردیه یا از کثرت
شرب شراب پیدا میگردد و گاهی هوای ناقص مولد تپ لرزه این را هم مورث میشود و گاهی از فاقه و ترک طعام پیدا میگردد زیرا که
گاهی از فاقه تیزی در معده پیدا میشود بسبب آن میوکس میمبرن متضرر شده متورم میگردد و گاهی مرض سل این مرض عارض میشود و گاهی
با رومتزم مزمن عام و گاهی از خاص نقرس پیدا میشود اکثر در وقت بر آوردن دندان با طفال این مرض عارض میگردد علامات هرگاه این
مرض خود عارض شود یعنی بسبب انتقال ورم حاد معده نباشد پس فقط اعراض آن بسیار خفیف و ضعیف و خفی میباشند که تشخیص آن
دشوار بود مثل آنکه اول بعد غذا قدری اذیت بیمار را محسوس میشود یا قدری غثیان پیدا شود و اشتها ساقط گردد و دل بسوی خوردن طعام
راغب نباشد اگر طعام خورد بعد آن شورش در معده و نفخ و کثرت ریاح پیدا میشود و گاهی بعد خوردن غذا آب کثیر از دهن بر می آید که بیمار
آنرا اینطور بیند که از معده آمده یا می آید لیکن فی الحقیقت بسبب حرارت معده این آب از غدد مولد لعاب دهن که در هر دو رخسار و قریب گوش اند
می آید و قدری درد در معده محسوس شود خصوصا بعد طعام و هم در تمام بدن ماندگی و قدری درد چنانکه بعد رسیدن هوای سرد بدن
عارض میشود محسوس گردد و درد معده بطور حکاک و خراش و گاهی تا الخس محسوس میشود و این درد زیر عظم خنجری از فشار کردن دست یا دو
محسوس میشود و گاهی این درد از معده تا شریف جانب ایسر گاهی از آنجا تا فقار ظهر و گاهی تا مرفق دست جانب ایسر گاهی تا خنصر
بنصر دست ایسری میرسد لیکن این درد بر یک حال نمیباشد بلکه گاهی زیاده و گاهی کم و گاهی ساکن بود زیرا که این درد بسبب

ودرین مرض مسهل دادن جایز نیست لیکن حقنه ها مفرد و تنقیه نمایند تا که معا از فضول بهر از یه صاف شوند وادویه قیقان آنچه در فصل عشیر معده سابقا نوشته شده اند جمله اینجا هم باستعمال آرند و اگر در معده تکلیف و اذیت کم بود وبسبب میگنیشیا کاربناس با هم آمیخته بخورانند وچونکه اکثر باین مرض جگر و دل وریه و گرده هم امراض پیدا شوند پس اگر چنان ظاهر آید بعد حصول خفت ورم معده علاج امراض اعضای مذکوره بانچه مختص بهریک است نمایند اطبا گفته اند که درین مرض را مشغول ساختن ول و تبدیل هوا و در شتن وگردانیدن بیمار درهوای صاف از خوشی فایده حاصل میشود پس باید که بقدر امکان دل مشغول ساختن و دل زیاده کردن فرحت و خوشی تدابیر نمایند آنچه اطفال عارض میشود در علاج حقنه و تنبیه است که اول اکتفا بنوشانیدن آب نمایند که همان کافی است واگر کافی نشود میگنیشیا کاربناس یک و گرین با آب حل کرده نوشانند اگر دست نیاید پانیر تنگ آید دوای سرخ نوشانند که آنرا بلغت انگلش گریگریز پاوڈر نامند هر گاه قی زیاده شود عوض میگنیشیا بسمت و سوڈا الفیت بصغیر بصفیه گرین سوفلان نصف گرین با آب حل کرده یا قدری نبات نوشانند وقت شام برای آرام رسانی دماغ قدری کلورال هیدریت باندکی سوڈا همراه آب حل کرده نوشانند اگر شوری نبات اسنان ظاهر شود از نیکه طفل باربار دست خود را در دهن انداز دوزیاده گریه کند ولعاب از دهانش زیاده جاری بود پس درین وقت قدری خون از لثه طفل بذریعه نشتر که بموضع برای تشریح لثه است برآرند تا آرام شود فقط

فصل هفتم در جراحت معده

جراحت معده را بانگلش گاستر آلسر بلغت انگلش مینامند بانکه گاه در بعض کس همچنین معده زخم حادث میشود واین زخم گاهی بقدر نصف انچ عادس یا کسی کوچک گاهی بقدر بهشت آن بزرگ میباشد و بعد مردن تشریح معده ثابت ظاهر میشود که این زخم گاهی میشود چه اثر اندمال زخم در معده یافته میشود و گاهی مندمل نمیگردد والاسباب آنچه اسباب ورم معده مزمن اند بعینه اسباب این مرض میباشند و گاهی با جراحت معده مالیخولیا وامراض جسم یا رحم میباشند لیکن معلوم نمیشود که جراحت معده امراض مذکوره است یا امراض مذکوره مولد زخم معده اند و گاهی خود ورم مزمن سبب این جراحت میشود علامات آنچه در ورم مزمن معده علامات نوشته شد اند جمله موجود میشوند و علاوه از آن درد تیز حس در دو جای صغیر معده عند الغمز محسوس میگردد از آن صغیر و کبیر زخم ثابت میشود وهم در یک پهلوی نقا ظهر و ثقیل محسوس میگردد و قی در زخم معده بسبب خوردن طعام زیاده می آید خصوصا هر گاه کدام شی حاد و حریف که در آن نمک و مرچ سرخ یا سیاه زیاده بود خورده شود وآنچه در قی خارج میشود مختلط با هم سیاه بود و بعد قی طعام غذا جسم سیاه مثل درد کافی برمی آید فی الحقیقت آن خون است که در معده منهضم شده باترشی لوگرده معده آمیخته سیاه گشته و بذریعه عمل کیمیائی این امر ثابت کرده میشود که جسم مذکور خون است سودا نیست چنانکه تابعین یونانیین میدانند و چون زخم عمیق شده و رگ یا شریان کبیر میرسد از آن رگ شگافته گردد درین وقت خون زیاده می آید و سیاهی آن کم بود زیرا که بسبب زیادتی خون فعل هضم معده در آن بقوت جاری نمیشود و گاهی این زخم چنان عمیق میگردد که معده می شگافد و غذا از آن برآمده در شکم میریزد و درین وقت فورا بیمار را غشی عارض میشود و چنان معلوم کند که گویا کسی او را مضروب ساخته تحلیل بسیار ضعیف میشود و سردی لرزه براندامش غالب آید و در شکم درد عظیم پیدا میشود بسبب اینکه غشای ابدا که در تمام شکم بر جمیع اعضای بطن مثل معده و جگر و امعاء و گرده محیط است در آن ورم پیدا میشود که آنرا بطری تن لیتیس بلغت لاطین گویند و شکم زیاده منتفخ میشود و تپ شدید عارض میگردد و اختلاط عقل و هذیان و بیهوشی

قوله دوای سرخ …

عارض میشود و بعد از آن میمیرد و بعد از این حالت انتهای مدت حیات از پنج ساعت تا دو روز است علاج تدبیر درین مرض همان عمل
آرند که در علاج ورم معده مزمن نوشته شد لیکن چونکه درینجا خاص در معده زخم است پس اگر غذا وارد معده خواهد شد بسبب هضم و مرور غذا
بر زخم خراش و اذیت زیاده خواهد شد اثر و اظهار نخواهد شد بنابرین باید که هشت روز از دهان نوشیدن و خوردن آب و طعام ترک کرده
از راه امعا حقنا تا آب و غذا در بدن رسانند و چون شریان یا ورید کشاده و شگافته شده باشد از آن خون کثیر در قی آید درین وقت تدبیر
بند کردن آن بعمل آرند و برای آن تنکچر آهن از پانزده قطره تا بست قطره و یا آب آهن از سه قطره تا پنج قطره یا گالک ایسد یا تانک ایسد از پنج
گرین تا ده گرین نوشانند و اگر ارگت دو گرین خورانند بذریعه پیدا کردن تشنج در ورید و شریان خون آمدن بند میکند و استعمال ارگت
برای حبس خون علاج جدید است این را ضرور بعمل آرند که لایق استعمال است هرگاه نوبت باینجا رسد که معده شگافته طعام در شکم
افتاده باشد پس لایق علاج نیست زیرا که نه اندمال معده و نه اخراج طعام میسر که در شکم افتاده باشد امکان دارد لیکن برای تقلیل اذیت
علیل کالومل و افیون خورانند زیرا که کالومل هم ورم کم میکند و بسبب کم شدن ورم درد کم خواهد شد و افیون بسبب تخدیر تسکین الم خواهد کرد
هم درینحالت مارفیا یا افیون با آب حل کرده همراه کالومل هایدریت که پانزده بست گرین بود باندرکی سوزن انجکشن نمایند فصل
هشتم در سرطان معدی و آنرا انگلیزی گاسترک کینسر مینامند گاهی در معده سرطان صلب و گاهی سرطان نرم و ریمی و سرطان سیاه
هر قسم پیدا میشود و گاهی این ورم سرطانی قریب فم معده بود جاییکه معده متصل با مری است و گاهی قریب بواب آن که متصل امعای
صغیره است حادث میشود در صورت اولی دهن معده چنان تنگ میشود که طعام از مری در آن نمیرود و در صورت ثانیه دهن آخر آن چنان
ضیق میشود که فضول غذائیه از معده با امعا نمیرود و گاهی در جمیع معده عام بود و درین وقت نه از مری بمعده و نه از معده بامعای نفوذ
طعام ممکن باشد درین مرض گاهی مقدار معده صغیر میشود و گاهی مقدار آن عظیم میگردد و الاسباب سبب آن بخوبی تحقیق نیست لیکن
غالب آنست که فساد خون از اثر خاندان شاید موروث این مرض شده باشد چنانکه مرض سل بود پس ازین خون فاسد مادهٔ ورم ثقیل
سرطانی پیدا میشود العلامات آنچه علامات در ورم معده مزمن نوشته شده اند همه موجود بوند و سوای آن خاص درین مرض هرگاه
سرطان در دهن اعلی آن که متصل مری است افتاده باشد نشانست که آنچه خورد اول در مری داخل میشود لیکن تا فم معده رسیده باز پس می آید
و قی خارج میگردد و هرگاه در معده نمیرود و از آن مقدار معده و جوف آن صغیر میشود و چون در جمیع اجزای معده بود جوف و وسعت معده
کم میگردد لیکن مقدار آن کبیر میشود و زیاده محسوس میگردد و بسبب ورم خود و چون در دهن زیرین آن که متصل با امعا است پیدا شود درین صورت
عرض طول آن زیاده میشود و قی بعد خوردن طعام هرگاه دو سه ساعت بگذرد قی می آید و در معده طعام نیم هضم شده خارج میشود لیکن گاهی
زیاده با طعام میباشد آنچه خارج میشود بوی آن بوی خمیر ترش میباشد و بر ظاهر معده صلابت و برآمدگی محسوس میشود و این صلابت
و ورم روز بروز زیاده میگردد و گاه گاه تپ عارض میشود و ضعف و کمزوری در بیمار زیاده میگردد و هرگاه در فم اعلی معده سرطان بود
اشتهای طعام چنان بیمار را متادی میباشد که صبر بر آن نتوان کرد زیرا که طعام در معده نمیرود و تقاضای اعضای بدن برای غذا
باقی میماند و بیمار روز بروز لاغر و ضعیف میشود تا اینکه بمیرد علاج آن دشوار است تا امکان باشد علاج ورم معده مزمن نماید

علاج خاص آن نیست لیکن چون طعام بمعده نرسد میل حقنی در معده رسانیده بذریعهٔ زراقه غذا در معده رسانند و چون میل هم در معده نرود از راه امعا آب غذا در بدن رسانند فقط

فصل نهم در گاسترو انتریتس

بفتح کاف فارسی و سکون الف و سین مهمله و تای منقوطه و ضم رای مهمله و سکون واو و فتح الف و سکون نون و فتح تای هندی و سکون رای مهمله و کسر الف و سکون یای تحتانی و فتح تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم میوکس ممبرن معده که تا میوکس ممبرن امعا رسیده باشد این مرض هم گاهی حاد در غایت قصوی که اعراض آن سخت و قوی بوند و گاهی حاد غیر قصوی یعنی اعراض آن بسیار سخت و قوی نباشند و گاهی مزمن بود یعنی اعراض ساکن یا ضعیف باشند و بعد تشریح میت اینچه حال آن دیده شده اینست که درین مرض میوکس ممبرن معده و امعا هر دو برابر متورم میباشند چون این مرض مزمن باشد درین وقت در غده های امعای کوچک جراحت میباشد و گاهی در معای کبیر قولون است هم زخم یافته میشود گاه اسباب و علامات این ورم در وقت حاد و مزمن بودن آن همان اند که اسباب و علامات ورم حاد یا مزمن معده اند و نوشته شد لیکن این مرض حاد بود و در آن اسهال هم کثیر و با مغص و پیچ شدید و با خون و خراطه امعای آید و علاجش علاج ورم حاد بود اما فرق اینست که در ورم معده بعد صاف کردن امعا از فضول برای تسبیل حقنه افیون محلول با آب مطبوخ برنج بطور زراقه میرسانند اینجا چون اسهال خود میباشد لهذا حاجت بسوی صاف کردن امعا بواسطه ادویه مسهله نبود و زراقه افیون محلول با آب برنج تنها میدهند چون این مرض مزمن بود درینوقت گاهی اسهال و گاهی قبض شکم میباشد لیکن اکثر اینست که اسهال با مغص و پیچ عارض میشود و خون و خراطه امعا بان خارج میگردد و گاهی خواهش طعام کم بود و گاهی اشتها ساقط باشد تا در هر حال مریض از غذا متنفر میباشد هرگاه طعام رو بروی آن آرند از ان نفرت میکند و نمیخورد و روز بروز بدن لاغر میشود و قریب شام حمی می آید مثل مرض سل و برنوک زبان گاهی بر کناره های زبان و بر لب بثور پیدا میشوند گاهی سرخ و گاهی سفید و ضعف و کمزوری روز بروز زیاده میگردد و اگر علاج نکرده شود دار ضعیف خود میمیرد و رنگ زبان سرخ و درخشنده مثل سجاج میباشد علاجش همانست که در علاج ورم معده مزمن نوشته شده و علاوه از ان اینچه مخصوص باین مرض بود اینست که آرد تخم کتان پنج توله با آب گرم سرشته بر پارچه تفیق آلوده بر معده و امعا چسپانند و باید که ضماد غلیظ بود تا خشک نگردد و اگر یک توله خردل مسحوق هم بان آمیزند که بسبب آن قدری گرمی بمحل ضماد پیدا کند بهتر خواهد بود و برای حبس شکم و آرام رسانی معده افیون یک گرین یا ڈوور پوڈر پنج گرین یا دو گرین یا نتیک اسید یا کالک پنج گرین ده گرین با همه را یک جا کرده همراه آب ساده شبانه روز بنوشانند لیکن اگر افیون دهند ڈوور پوڈر ندهند که در آن هم افیون شریک است نوع دیگر ٹنکچر کینو یک درام ٹنکچر کٹا ٹو یک درام سفید یک درام ٹنکچر افیون پانزده قطره با آب طین قیمولیا که یک نیم آونس بوده باشد حل کرده بنوشانند و روزانه سه بار دهند تا معده آرام رسد و اسهال برطرف شود و برای اصلاح زخم معده سبتیه و صمل کاشک نقره یا صمغ عربی حب بسته بخورانند و اینچه بثور و زخم برزبان بود برای آن کاشک نقره محلول با آب یا اصل کاشک نقره بر زبان بقلم پر کی دست گردانند و گاه گاه بر محل زخم معای صغیر که از زخم کردن ست معلوم خواهد شد پلاستر از بیش مگس نهند که از ان بسیار فایده در درد حاصل میشود و غذای بیمار همان باشد که در ورم معده نوشته شده

فصل دهم در بدهضمی و فساد طعام و آنرا ڈس پیپسیا بلغت لاٹن مینامند و درین مرض چون وقت

تشریح ثابت دیده شده که داهی آفت در مقدار و وضع اعضا یافته نمیشود لیکن کار معده که هضم غذا است البته نقصان یا بطلان
راه می یابد و این مرض گاهی حادث قوی و گاهی مزمن و قلیل میباشد الاسباب سبب آن گاهی از طرف غذا بود مثل آنکه زیاده خورده شود
یا ردی الجوهر بود یا خام باشد یا بمزاج خاص خورنده ناموافق بود اگرچه دیگران را موافق باشد و بسبب ناموافقت مزاجی منفر شود
و هضم نگردد یا از طرف بدن بود که خورنده بعد مشقت کثیر و ضعیف شدن بدن فضلات خورد یا بعد جوع کثیر طویل بسیار خورده شود
و بسبب ضعف بدن کمزوری اعضا هضم نگردد و گاه از کثرت مشقت جماع کردن بعد خوردن طعام بدهضمی پیدا میشود و گاهی سبب امور
نفسانی بود چنانکه وقت شدت غم هضم ضعیف میگردد **علامات** بعد خوردن طعام ثقل و امتلا قریب سر ضلع الیمنی مقابل معده زیاده
محسوس میشود و در آروغ که می آید ترشی و گاهی تلخی معلوم شود بعد تهوع و غثیان عارض گردد و در سر و بدن قدری درد جابجا
محسوس میشود و بر زبان سفیدی و کدورت ظاهر میگردد بعد قی می آید و در آن اول آنچه خورده است با ترشی و تلخی دفع میشود و چون جمله
طعام غیر منهضم دفع شود طبیعت صحیح میگردد لیکن معده البته آثار ضعف چندی غالب میماند مثل اینکه اشتهای طعام کم میگردد و غذا از
مقدار صحت خورده نمیشود و علاجش آنست که اگر قی خود بخود نیاید اعانت کرده قی کنند مثل اینکه ایپیکاکوانا از پنج گرین تا پانزده گرین همراه آب
گرم نوشانیده قی کنانند بعد حصول نقاهت معده از غذا سلفیوریک ایسیڈ ایلوٹ از پانزده تا بست قطره همراه دو اونس آب ساده حل کرده
بنوشانند و وقت اشتها طعام سبک مثل شوربای لحم نوشانند و کسیکه او را از زیاده مشقت کردن بدهضمی شده باشد او را باید که اول
نصف ساعت قبل از طعام آرام کند و بخوابد بعد غذا بخورد و کسیکه او را از کثرت مشقت جماع کردن بعد غذا بدهضمی عارض شود او را
باید که بعد غذا تا یک دو ساعت بخوبی آرام کنند بعد مشغول بکار خود شوند قسمی دیگر از بدهضمی است که با اسهال و قی کثیر میباشد و سبب آن
از جانب غذا نبود بلکه بدنی باشد مثل اینکه وقت تغیر فصول هرگاه گرمی سردی در اوقات مختلفه در هوا یافته میشود و بسبب آن خون کثیر
در جگر جمع میگردد و بسبب زیادتی آن در کبد بذریعه شرائینکه از جگر بمعا آمده اند در معده هم زیاده میرسد و در میوکس ممبرین معده زیاده
میشود و بسبب آن فعل معده که هضم طعام است ضعیف شده این مرض حادث میگردد و همین تخمه نامند و **علامات** آن همان است که
مذکور شدند و زیاده بر آن اسهال است که عارض میشود و بسبب آن تشنگی پیدا میگردد و علامات آن قریب علامات مرض هیضه وبائی
در بعض وقت عارض میشوند و علاجش آنست که هرگاه قی بعد خارج شدن طعام از معده افراط کند پلاستر از خردل درست کرده بر معده
نهند تا آنچه خون در معده زیاده است آن را بسوی جلد جذب کند و بسبب آن قی هم ساکن میشود و بعد آن سلفیوریک ایسیڈ ایلوٹ
با آب حل کرده بنوشانند و هرگاه تشنگی غالب شود همین نوشانند و مکرر دهند که تا قی باز دارد و تقویت معده کند که از آن حموضت معده
کم پیدا شود و بذریعه قبض میوکس ممبرین خون از معده دفع کند و اگر یک گرین افیون همراه سلفیوریک ایسیڈ ایلوٹ و آب ساده حل کرده
یک دو بار نوشانند برای حبس اسهال بسیار مفید است و چون اسهال بند شود توجه بسوی کبد فرمایند زیراکه در وقت زیادتی خون
در جگر از کار خود که تصفیه خون از پیدا کردن صفرا است باز می ماند از این سبب خون در جگر مجتمع میماند پس برای آن که کبد صفرا از خون
پیدا کند تا خون کم شود و جاری گردد پنج گرین پل هائیڈرارجیری بلوپل همراه اکسٹرکٹ کلاکسی کم سه گرین باشد [illegible]

وقت شب بخورانند که باستعمال این حب داکٹر صفرا را از خون جدا کرده در معا خواهد رسانید و چونکه صفرا در معا اثنا عشری بعد استعمال آن جمع
خواهد شد لهذا برای اخراج آن وقت صبح پل یا ی کمپونڈ ده گرین و حب بسته بخورانند یا سٹ لیبزیوڈر یا ایفرویسنگ سڈلز فٹ نوشانند
تا آنچه در معا و معده مجتمع شده است دفع گردد و درین بدهضمی تخمه تا وقتیکه مریض صحیح و قوی نشود غذا بسیار قلیل خفیف خورانند چه این مرض
بطور عرض خفیف الاعراض عارض میشود و آن خاص معده ضعیف میباشد خواه اعضای دیگر قوی باشند یا به تبع معده ضعیف بوند
الاسباب و اسباب آن بسیار اند لیکن آنچه از آن اکثر و بطور سبب خاص اند پس آن زیاده خوردن طعام است ازین بدهضمی بایکگونه حادث شود
که هرگاه طعام زیاده خورده میشود و از آن معده ممتلی میگردد و رطوباتیکه در معده برای هضم طعام میباشند بمشکل ازین طعام مخلوط میشوند
زیراکه بسبب کثرت مقدار غذا تقلیب گردانیدن این طعام در معده از حرکت معده ممکن نبود و از آن هوا زیاده پیدا میشود و معده
منتفخ میگردد و متاذی میشود پس آروغ ترش یا محترق می آید بعد برای دفع کردن اذیت خود معده آنرا بالقی دفع میکند یا
معا ها اندازد و از آن منهضم یا غیر منهضم غذا با اسهال دفع میشود چنانکه در بدهضمی حاد میشد لیکن آن قوت و کثرت درینجا نمیباشد
دوم از آن خوردن غذای ناموافق و ردی الجوهر است مثل اینکه کسی روغن یا چربی زیاده از معتاد خورد یا غذای سخت غلیظ ردی خورد چه
روغن در معده منهضم نمیشود هر قدر که زیاده خورده میشود زیاده در معده میماند پس از طول مکث خود در معده متعفن میگردد و از آن هوای
کبریتی بدبو پیدا میشود و از آن روغ که می آید کمال بدبو مثل بدبوی گوشت متعفن می آید و گاهی این روغن متعفن با معا رسیده اسهال میکند
چه معا از آن متضرر و متاذی شده آنرا دفع میکنند سوم از آن بسرعت طعام خوردن است که بخوبی در آن مضغ و هضم در دهنا
واقع نشود و سببش آنست که اول اجزای طعام مذکور دقیق و باریک نمیشوند دوم بخوبی با لعاب دهن نیامیزند و از آن دو نقصان
عارض میشوند اول اینکه بسبب کبر اجزای غذای رطوبات معده با اطراف آن نمیرسند یا غذا تمام ممتزج و مختلط از آن رطوبات [illegible]
نمیشود و بسبب آن غذا تا مدت دراز در معده میماند و منهضم میگردد دوم آنکه در هضم [illegible] شکر پیدا میشود و آنچنانست که در لعاب دهن قوتی
از جانب حکیم علی الاطلاق مودوع است که چون با غذا در دهن می آمیزد آنچه در غذا اجزای نشاسته‌دار باشد ممتزج به رطوبات دهن مستحیل
بسوی شکر که در خون ضرورت آنست میشوند و بسبب آن هرگاه غذا مخلوط با شکر در معده میرسد فوراً در میوکس ممبرن
معده بعروق صغار آن داخل شده در خون میرود و اگر در دهن شکر پیدا نشود پس معده پیدا نمیکند زیراکه رطوبات معده مولد
شکر نمیباشند و چون شکر پیدا نشود غذا در معده زیاده مکث میکند بسبب آن خمیر و ترش میگردد و از آن روغ ترش می آید چهارم از آن
زیاده نشستن و کار کردن است چنانکه محرران و کاتبان میکنند یا زیاده مشقت دماغی و محنت بدنی یا نفسانی است مثل آنکه کسی زیاده [illegible]
کند یا زیاده فکر در امری نماید یا غم و هم زیاده کند یا زیاده غیظ و غضب نماید یا وقت خوردن طعام مشتغل گردد چنانکه [illegible]
میشود یا [illegible] قبل طعام خوردن استعمال نمک یا مرچ اکل زیاده کنند یا بار بار بخورد یا آب سرد زیاده نوشند که بسبب آن معده سرد
شود و [illegible] آن کم گردد و هم از زیاده نوشیدن طلخ چای و گاهی از زیاده کشیدن دود تمباکو عرض پیدا میگردد زیراکه [illegible]
و عصب از آن متاذی و ضعیف میشوند و از آن معده را ضعف میرسد اطفال را وقت بر آوردن دندان هم بدهضمی طعام پیدا میشود

هرگاه شیر یا در نحو در اینها بنا بر شیر حیوانات یا شیر بردی نوشتند هم از امراض قلب امراض جگر طعام کم هضم میشود و گاهی خود حرکت معده
ضعیف میگردد و بسبب ضعف عضله محرکه خود و چون ضروری در هضم نیست که همیشه معده بعد رود غذا مشغول در تحریک تقلیب غذا باشد
یعنی غذا از زیر و بالا منقلب کرده باشد تا اشیه هضم و طبخ بجمیع اجزای غذا برابر رسد چنانکه طباخ طعام از کفگیر طعام را در پاتیله بار بار حرکت
میدهد و زیر و بالا میکند تا همه آن بسطح پاتیله مماس شده طبخ کامل حاصل سازد و لیکن این یکسانی عارض میشود که نشسته کار میکنند و گاهی
ترشی در معده کم پیدا میشود و بسبب آن طعام بعد مدت دراز هضم میگردد و این یکسانی عارض میشود که زیاده فکر میکنند یا مطبوع
چای کافی زیاده مینوشند و از آن عصب متضرر میشود و ضعیف میگردد و از آن خاص معده ضعف پیدا میشود و گاهی از کم خوری خوراک بعضی اسباب
میشود و علامات مرض عموماً گاهی اشتها در زیاده بود و این وقت آن را بولیموس نامند در این وقت خواهش غذا زیاده بود و زیاده میخورند
اما هضم بخوبی نمیکند و گاهی اشتها قلیل میباشد گاهی سقوط اشتها بود و لیکن در هر دو حال عوض اشتها بعد کیفیتی مشابه بکیفیت خلاء
معده مثل اینکه فی الجمله غدغه و اذیت محسوس شود و چنان معلوم گردد که گویا معده فرو میرود و از آن متاذی میشود و اگر در ینحال طعام نخورد
بعد خوردن طعام اذیت در معده محسوس میشود و معده منتفخ میگردد و این اذیت گاهی آخر چنان زیاده میشود که بجذب جمیع بطن میرسد این درد
اکال و لذع میباشد و گاهی درد بطور مغص و در پیچ میباشد که با پیچ بود و همراه درد مذکور سوزش بطن خصوصاً قریب سر استخوان ضلع الیسر زیاده
محسوس میشود و این درد را اکثر وجع الفواد میگویند زیرا که سر معده چون قریب قلب واقع است ازین سبب مریض میداند که در دل درد میشود
و لیکن فی الحقیقت آن درد فم معده است این سوزش گاهی در مری هم می‌آید و بعد آن لعاب کثیر از دهان بیرون سایل میشود و این درد که
موسوم بوجع الفواد است گاهی در وقت موجودگی طعام در معده و گاهی وقت خلاء معده عارض میشود و در آروغ هوا زیاده خارج میشود و آروغ
که می‌آید گاهی محترق و با سوزش و گاهی حامض بود و قی و غثیان هم اند آخر قی میشود و گاهی فواق عارض میشود و گاهی در این فساد معده
فساد در عضائی دیگر هم پیدا میشود مثل درد سر و دوران سر و در گوش آوازهای گوناگون مسموع میشوند و پیش چشم خیالات شاذه مثل پشه
مگس می‌بیند و انجبار و دل تنگی زیاده میگردد و بسبب آن بادنی سبب غیظ و غضب زیاده میکند مریض هر بار در حال خود غور میکند مثل آنکه
که در امراض کثیره مثل امراض دماغ و صدر مبتلا است و حال خود را بالشرح و بسط زاید بیان میکند و مبالغه در اظهار حال زیاده میکند و در
خواب هم فساد ظاهر میشود مثل اینکه گاهی خواب کم آید و گاهی نیاید تا هرگاه خواب می‌آید خواب هولناک دیده و در کابوس مبتلا شده بیدار میشود
و گاهی در ینحالت مبتلا بخفقان و طپش قلب میشود و حرکت دل سریع و قوی میگردد و پس هرگاه آثار خفقان ظاهر شوند باید که از آله مقیاس الصدر
حرکت قلب را دریافت کنند که اگر آواز حرکت انبساطی و انقباضی هر دو صحیح بوده باشند باید دانست که خفقان بمشارکت معده بوده و اگر در هر دو
آواز فرقی یافته شود باید دانست که سبب خفقان در دل است و خفقان اصلی است شرکی نیست و این اهتمام در تشخیص بنا بر آنست که اکثر امراض
معده تابع امراض قلبیه میباشند و اکثر در بدهضمی فساد و این مرض میرسد پس ثقل در صدر و بیچ محسوس میشود و گاه گاه سرفه با آواز عظیم می‌آید و
گاهی زین مرض جگر هم فساد در راه می‌یابد ثقل محسوس میشود و صفرا کم یا زیاده پیدا میگردد و طبع گاهی قبض و گاهی لین میباشد زیرا که
هرگاه صفرا زیاده از جگر در امعای آید لینت طبع پیدا میشود و اگر کمتر آید طبع قبض میگردد و گاهی بر زبان در این مرض سفیدی و کدورت و

چرک جمع میشود وگاهی بان سرخ و درشت [illegible] میباشد علاج اول تفحص سبب کنند و بازاله آن سعی کنند من بعد بتدبیر اصلاح اعراض مرض
کوشش نمایند تا اذیت مریض رفع شود و چون درین مرض گاهی حبس میوکس ممبرن زیاده میشود و ازین سبب بیمار زیاده متاذی میگردد
لهذا اول از همه بتدبیر تقلیل حبس میوکس ممبرن فرمایند و معده را قوت بخشند برای آن اولی آنست که ایسڈ هیڈروسیانک ڈائلوٹ از سه
قطره تا پنج قطره همراه ایمونیا کاربناس یا سوڈا کاربناس یا پتاس کاربناس هر یک از پنج گرین تا ده گرین باشد همراه تنکچر افیون که از پنج قطره
تا ده قطره بود و یا افیون خالص که چهارم حصه گرین بود و یا یک نیم اونس آب ساده حل کرده سه بار روزانه در خلای معده نوشانند و این سه نسخه شد
و باعتبار تنکچر افیون یا افیون محلول شش نسخه شد [illegible] البسته ده گرین افیون خالص نیم گرین تا یک گرین حب بسته یا همراه آب
حل کرده بنوشانند و ایضا اصل کاشک نقره چهارم حصه گرین همراه افیون خالص که نصف گرین باشد یا مغز نان حب یا صمغ عربی حب
در معده خالی بعد شش شش ساعت بخورانند در ایام استعمال آن نمک [illegible] وا زیاده از سه چهار روز نخورانند و الا رنگت [illegible] سیاه
خواهد کرد و ایضا الکسٹر [illegible] که از نیم گرین تا یک گرین تنها یا با کاشک نقره [illegible] بنوشانند پس اگر در معده از [illegible]
که در فصول الادر علاج او [illegible] نوشته شده آنها را بخورانند و اگر درد و سوزش در معده بعد دو سه چهار ساعت بر خوردن غذا محسوس
شده باشد پس بدانند که سبب آن حموضت معده است درین وقت [illegible] از پنج گرین تا ده گرین همراه سوڈا کاربناس [illegible] باشد آنچه بخورانند
که ازان این شکایت رفع خواهد شد و ایضا کاربونیٹ آف لیتهیا سه گرین همراه یک دو اونس آب ولایتی که آنرا سوڈا واٹر میگویند حل کرده بنوشانند
بعد هر دو ساعت بر خوردن غذا مفید است و ایضا باید دانست که این دوا برای رفع کردن درد معده که از [illegible] بود [illegible] نافع است
و هرگاه بدهضمی از قلت حرکت معده بود و آن [illegible] زیاده مکث طعام در معده و قلت اشتها یا عدم دیگر اسباب بدهضمی که مذکور
شده وانبودن علیل از جمله کسانی که گذشته زیاده کار [illegible] بیشتر وقت [illegible] ایسٹ [illegible] گرین همراه سلفیورک ایسڈ [illegible] حل کرده همراه
آب ساده سه بار روزانه بنوشانند و اگر عوض آن [illegible] گرین تا دو گرین خورانند کافی خواهد بود و هرگاه بعد هر دو سه هفت هشت
ساعت بر خوردن غذا سوزش اذیت در معده باقی ماند و از ان فهمیده شود که طعام بخوبی هضم نشد و قدری لطخات خمیر [illegible] باقی اند
درین وقت [illegible] سلفایٹ [illegible] همراه آب نوشانند که سبب آن آنچه در معده است بامعا فرو رفته [illegible] رفع شود و اگر
[illegible] در معده حموضت پیدا شده باشد درین وقت سلفیورک ایسڈ ڈائلوٹ وقت خلای معده همراه آب ساده نوشانند تا حموضت
کم پیدا شود و اگر حموضت در معده کم پیدا شده باشد آن رفع نشود [illegible] درین وقت در آن [illegible] ترشی [illegible] باشد و لیکن طعام بعد [illegible]
[illegible] هضم نشود پس برای پیدا کردن ترشی در معده وقت خلای آن سوڈا کاربناس یا پتاس کاربناس همراه آب حل کرده نوشانند تا
حموضت پیدا شود و هرگاه [illegible] در معده زیاده پیدا شوند سلفیورک ایسڈ ڈائلوٹ از ده قطره تا پانزده قطره همراه آب ساده بنوشانند
و هرگاه با درد معده و سوزش شکم لعاب کثیر از دهان رفع شود درین وقت [illegible] از پانزده گرین تا بیست گرین همراه صمغ عربی محلول با آب
نوشانند و [illegible] کینو پوڈر کمپونڈ از پانزده گرین تا بیست گرین با آب صمغ عربی روزانه سه بار نوشانند صفت سفوف کینو کمپونڈ نیم
دراهم [illegible] افیون خالص پانزده گرین هر سه دوا جدا جدا باریک سائیده یک جا کرده سفوف درست سازند و همراه صمغ عربی

محلول با آب حل کرده بنوشانند و این مخصوص برای حبس اسهال و پیچش هم بسیار مفید است و کسی هم برین اقوت مبتلا شود بسبب آن معده
کمتر متاذی میشود و هرگاه قی زیاده آید پلاستر از خردل درست کرده بر معده گذارند و یا [illegible] قطره سودا سفیدت
گرین و افیون نیم گرین با آب حل کرده بنوشانند و اگر ازین هم قی باز نماند کریاسوت که قسمی از روغن است که از قطران میسازند از یک قطره تا سه
قطره همراه مغز نان حب بسته بخورانند یا وقت خلای معده این دوا بخورانند و هرگاه در وقت خلای معده درد معده پیدا شود درین وقت
قدری لایکر ایمونیا قوی از بیست قطره تا پنج قطره با آب حل کرده یا سپرت ایمونیا از بیست قطره تا سی قطره با آب حل کرده بنوشانند برای هضم
از شراب ایمونیا کاربناس پنج گرین با آب حل کرده بنوشانند و ازین تدبیر فوراً این درد ساکن میشود و هرگاه از بدهضمی طعام در کیسه [illegible]
رسیده باشد درین وقت پل هائیڈرارج یا پودوفلن خورانند و بعد یک پل هائیڈرارج دو گرین پودوفلن [illegible] حصه گرین پل [illegible] پنج
گرین همراه اکسٹرکٹ [illegible] نیم گرین [illegible] وقت شب بخورانند و صبح سیڈلیز پوڈر یا مگنیشیا کاربناس [illegible]
درام همراه مگنیشیا سلفاس از دو درام تا سه درام در دو اونس آب حل کرده بنوشانند تا آنچه با استعمال [illegible] در معده [illegible]
شده با استعمال دوای مسهل خارج گردد و هرگاه قبض شکم محسوس شود پل [illegible] کمپونڈ ده گرین بخورانند یا پل کالوسنت کمپونڈ که [illegible]
حنظل است از پنج گرین تا هشت گرین بخورانند و هرگاه درین مرض اعراض قوی باقی باشند و سوزش معده و درد آن موجود [illegible]
شیر ماده گاو و آب آهک غذای دیگر ندهند و هرگاه فساد معده رفع شود بتدریج غذا بیفزایند تا مقدار غذای معتاد رسانند لیکن
در استعمال غذا دو شرط ضروری دارند اول اینکه غذای خورانند که مقدار قلیل آن غذای کثیر [illegible] زرده بیضه مرغ [illegible]
دوم اینکه [illegible] خوردن فرمایند و در هوای صاف بیمار را گردانند و بقدر قوت آن را امر فرمایند که مشقت کند مثلاً اگر [illegible]
بود بر گرده اسپی سوار شود و اگر قوی بود بر اسپ سوار شود یا پیاده راه رود و دل مریض را مشغول سازند و تفریح مریض ضرور است
و دور ساختن اسباب غم و هم و فکر و غیظ و غضب واجب است و الا نفعی بر علاج مترتب نخواهد شد و اگر بیمار را غسل کنانند اگرچه غسل از
آب سرد تقویت بدن می نماید لیکن کسیکه متحمل اذیت آن نباشد و اثر برودت بر اندام و لبهای آن ظاهر شود مثل آنکه بعد غسل کردن از آب [illegible]
لرزه بر اندام افتد رنگ نیلگون بر لبهایش پیدا شود او را از آب نیم گرم برای غسل اشارت فرمایند و آنچه اطفال را بدهضمی زیر دندان
عارض میشود در آن لثه را از نشتر که خاص برای اینکار موضوع است کشایند و اگر شیر حیوان نوشیده باشد همراه آن آب آهک بیامیزند
ایضاً هیڈرارج کم کریٹا از نصف گرین تا دو گرین با آمیختن آن سوڈا کاربناس با آب حل کرده بنوشانند یا دوای [illegible] نوشانند و برای کم
کردن حس طفل که در اصل سبب هیجان اذیت عصب است کلورل هائیڈریٹ از یک گرین تا سه گرین موافق عمر طفل با آب حل کرده بنوشانند
و اگر اذیت زیاده بود برای کم سن هم تا سه گرین نوشانیدن کلورل هائیڈریٹ جائز است و چون طفل از نوشیدن شیر حیوان
بدهضمی عارض شده باشد دایه مقرر کنند که شیر انسان نوشیده صحت یابد و اکثر بعد امراض سخت بدهضمی عارض میشود درین وقت این دوا
بسیار نافع میشود [illegible] ده گرین و [illegible] پنج گرین سوڈا کاربناس از سه گرین تا پنج گرین [illegible] پوڈر از یک گرین تا دو گرین همه را
یکجا کرده همراه آب ساده [illegible] بنوشانند و در اطفال [illegible] ضعف یا ربع کرده بنوشانند و اگر اسهال هم [illegible] مقدار [illegible]

قلیل کردہ بنوشانند مثل نیم گرین یا ربع گرین کہ درین وقت بقبض معین میشود وفتنارکر **فصل یازدہم در وجع المعدۃ** وآنرا بلغت
انگریزی گاسٹرال جیا نامند چہ گاسٹر بمعنی معدہ والجیا بمعنی درد است فی الواقع این خود مرض نیست بلکہ از جنس اعراض علامات
است کہ در اکثر امراض معدیہ یافتہ میشود چنانکہ در اورام معدی وسرطان معدی وبدہضمی طعام نوشتہ شد **فصل دوازدہم**
در نقصان شہوت طعام وآنرا بلغت لاطین آنورکسیا بمعنی قلت یا فقدان اشتہا نامند این ہم علامت است کہ اکثر در بدہضمی
طعام یافتہ میشود وہم گاہی بسبب زیادتی حرارت وبرودت وہم بسبب کمزوری خون استیلای ضعف بر بدن پیدا میشود
چنانچہ در ناقہین ومسلولین مشاہدہ میشود علاج آنچہ در بدہضمی نوشتہ شدہ بعمل آرند وآنچہ بسبب حرارت وبرودت باشد در آن ضمن
سبب مرض پیدا کنندہ آنچہ از استیلای ضعف بود تدبیر تقویت بدن وتولید خون صالح بعمل آرند چنانکہ پیشتر مکرر نوشتہ شد وغذا
بتدریج خورانند مثلاً اول لطیف قلیل دہند بعد غلیظ وکثیر تا حد معتاد خورانند **فصل سیزدہم در فساد شہوت طعام**
وآن اینست کہ طبیعت بسوی خوردن اشیای کہ عادت باکل آن جاری نیست مثل طین وفحم انگشت کاغذ مائل شود واین مرض جوانان را
از رجال ونسوان وہم اطفال را عارض میشود لیکن اکثر سبب در جوانان واطفال تولد کرم در شکم پیدا باشد وگاہی جوانان بسبب عادت خود
میخورند چون از اول منع کردہ نشوند وزنان وقت حامل شدن طبیعت ایشان بسوی خوردن اشیاء ردیہ مائل میشود وگاہی بسبب
دیوانگی وبیعقلی یا کم عقلی این مرض پیدا میشود واغلب اینست کہ بسبب کمزوری خون اذیت اعصاب متاذی شدن دماغ ونخاع این
اشتہای غیر طبیعی پیدا میشود وچونکہ ظہور خواہش طعام از معدہ میشود چنانکہ خواہش آب از دہن ظاہر میگردد لہذا چون اثر این اذیت تا
میرسد کس ہمین معدہ میرسد آن برای دفع کردن اذیت خود خوردن این اشیاء را دوست دارد ومیخواہد علاج کسانیکہ از سبب عادت
میخورند ہر دو ایشان غلہ مثل نخود وگندم بریان کردہ نہند تا آنرا بخورند ودہن شان خالی نماند والا بالقسر وموافق عادت خوردن بنا
خواہند خورد و روغن جگر ماہی وآب آہن گندن بنوشانند وسہل سبک وقوی مثل پل پامی کمپونڈ دہ گرین بخورانند وسلفیورک ایسڈ
ڈائلیوٹ ہمراہ آب سادہ بنوشانند آنچہ بحوامل عارض شود این بعد وضع خود زائل میگردد لیکن برای حفظ از شر اکل طین اگر بجای
آن طباشیر خورانند بہتر خواہد بود وآنچہ با اطفال عارض میشود وقتیکہ دیدان در شکم ایشان پیدا میشوند پس علاجش در امراض امعا
نوشتہ خواہد شد انشاء اللہ تعالی **فصل چہاردہم در شہوت کلبیہ** فی الواقع در کتب انگریزی بولیموس ہمین است چنانچہ در
لغت لاطین بولیمیا وبلغت انگلش کانین اپیٹیٹ یعنی اشتہای طعام سگ نامند چہ کانین بمعنی سگ واپیٹیٹ بمعنی شہوت است
درین مرض بیمار را شہوت طعام زیادہ پیدا باشد وبار بار طعام طلب میکند وزیادہ میخورد واگر طعام نیابد زیادہ متاذی میشود وغشی
او را عارض میگردد وچون بعد تشریح دیدہ میشود چنین است کہ جوف معدہ درین مرض وسیع میگردد ومعدہ ومعای صغیر کہ بآن متصل
است دراز بکثیر میشوند واز جای خود دور ونیز بعضی می بینند دیگر کدام اثر از قسم ورم وزخم وسرطان یافتہ نمیشود واصل سبب قریب
آن مجہول است لیکن اسباب بعیدہ آن غالب اینست کہ اکثر زیادتی حموضت غیر طبیعی یا عادت زیادہ خوردن طعام وکم مضغ کردن
آن بودہ باشد وگاہی در عورات وقتیکہ حامل میشوند این حالت پیدا میشود وگاہی در اطفال وقتیکہ غدود شکم کرم وغشائی آید

که حافظ تغایج معاست و آنرا بلغت انگلش سنشری گویند متوتر میشوند این مرض پیدا میگردد و همچنان معلوم میشود که هرگاه حس
سپوکس سیمپرن معده و حرکت معده از قدر طبیعی خود زیاده میشود هم اینحالت عارض میگردد و گاهی از فساد شکل معده و گاهی از مرض
صرع و کم‌عقلی و دیوانگی این مرض پیدا میشود علامات اول از همه زیاده خوردن است از عادت طبیعی خود دوم اینکه مقدار معده و
شکم وسیع و کبیر محسوس میشود سوم عرق کثیر ریختن اکثر در وقت خواب این مریض را می‌آید علاج هر سبب که باشد آنرا دفع کنند مثلاً اگر از
زیادتی حموضت باشد سوڈا کاربناس یا پُتاس کاربناس نوشانند تا حموضت موجوده را بشکنند و برای پیدا شدن حموضت آینده
وقت خلای معده سلفیوریک ایسڈ را همراه آب نوشانند که مانع تولد حموضت در معده میشود و تقویت معده مینماید و هرگاه بسبب زود
خوردن طعام و نه مضغ کردن آن بوده باشد بیمار را امر فرمایند که خلاف آن عمل آرد یعنی طعام را نه زود بخورد و خوب مضغ نماید
و بعد خوردن طعام امر فرمایند که تنباکو زیاده خورده دود آن زیاده کشد که این هر دو اشتهای طعام کم میکنند و هرگاه از زیاده شدن
حس و حرکت معده افتاده باشد درین وقت انچه اغذیه که مکث آنها در معده زیاده میباشد مثل غذای کثیر الدهن لیچ خورانند و قدری افیون
خورانند تا که حس سپوکس سیمپرن و حرکت معده را کم کند هم خورانیدن اکسٹرکٹ نکسیس انڈکا درین مرض وقت خلای معده مفید است
و نوشانیدن مسهل درین مرض بهتر نیست الا حرکت معده زیاده خواهد شد و از خالی شدن معده طعام زیاده طلب خواهد کرد
بلکه انچه قبض پیدا کند و غذا را زیاده در معده دارد بخورانند قند کر.

فصل پانزدهم در جوع البقری و آنهم قسمی انورکسیا است
و آن نیست که اعضا محتاج غذا باشند و معده متنفر از غذا باشد اینحالت از اعراض علامت ست که در امراض یافته میشود خود مرض
نیست و اکثر در آخر ٹیفوس هم در زحم معده و امعا یافته میشود گاهی هرگاه قدری صفرا در معده مجتمع میشود متنفر از غذا باوصف اشتهای
اعضا پیدا میشود علاج انچه در ٹیفوس زحم معده بود علاجش مذکور شد و انچه از اجتماع صفرا افتد در آن مسهل صفرا نوشانند و بعد آن
برای تقویت معده سلفیوریک ایسڈ دایلوٹ با آب ساده حل کرده بنوشانند و غذا اول ملایم و کم خورانیده بعده بتدریج بیفزایند

فصل شانزدهم در عطش آنرا بلغت انگلش تهرسٹ میگویند و آن عبارت است از اینکه خون و اعضای بدن آب را طلب کنند
بذریعه اعصاب ظاهر و این ذہنیت اشتها در دهن و حلق میشود چنانکه اشتهای طعام در معده ظاهر میگردد و این دانسته میشود باینکه اکثر عطشان
از آب هرگاه غرغره میسازند یقینی در دهن و حلق آن تری ظاهر میشود لیکن عطش رفع نمیگردد و گاهی صاحب هیضه آب کثیر مینوشد و آب در
معده هم میرود و قی رفع میشود لیکن چونکه بسبب تشنج عروق و اعصاب خون و اعضا نمیرود عطش ساکن نمیگردد پس واضح شد که عطش طلب
کردن خون و اعضای بدن برای آب است و عطش در حال مرض و صحت هر دو پیدا میشود و الاسباب سبب آن کمی خون بود چنانکه هرگاه
از بدن کمی خون کثیر خارج شود خواه بسبب رسیدن زخم یا پیدا شدن طفل یا دق یا در اسهال و موی یا آب کثیر از خون خارج شود و
چنانکه در اسهال صناعی یا مرضی میشود و بسبب آن مائیت کثیر از خون جدا میگردد و پس درین وقت خون از اعضا رطوبات را جذب
میکند و چون اعضا خالی میشوند آب را طلب میکنند اینحالت را عطش میگویند و بسبب آن تشنگی غالب میشود و گاهی از مرض ذیابیطس هم
آب کثیر در ان هم انگرده در بول خارج میشود عطش پیدا میگردد و هم هرگاه دوائی معرق نوشانند و آب کثیر از جلد خارج میشود عطش

پیدا میگردد و هم از جوش خون چنانکه در تپ پیدا شود و ورام حاره همیشه عطش حادث میشود و در حال صحت هرگاه محنت و مشقت یا
کرده شود که عرق آید عطش پیدا میشود و همچنین در حال صحت وقتیکه هوای فصل گرم میگردد و این هوای حار باعث سیلان رطوبات بدن
و از زیاده حرارت گاهی تشنگی غالب میشود و چون نمک طعام زیاده خورده میشود از آن در خون جوش و گرمی حادث شود و طبیعت
برای اخراج آن بر بول و عرق آب کثیر طلب میکند تشنگی غالب میشود و علاج اصل علاج آنست که آب خون اعضا رسانند پس آنچه
از آن در حال مرض پیدا میشود مثل سهال کثیر یا خارج شدن خون کثیر و در آن غذای کثیر الرطوبت مثل شوربای لحم و شیر و شیر بخورند
و بجای آب نوشانند و آنچه از آن در حمیات و اورام حاره پیدا میشود و در آن همراه آب چیزی که سردی پیدا میکند مثل شیاس یا
تار شراس یا ترشی تمر هندی یا آلو بخارا یا آب لیموی کاغذی شریک کرده بنوشانند لیکن این دوا برای جوانان و اقویا است و آنچه
بسبب استعمال دوای معرق و زیاده آمدن عرق و کثرت ریاضت و خوردن نمک یا اغذیه معطشه افتاده باشد در آن تنها نوشانیدن
آب سرد کافی است و آنچه از غذا یا عطش و علاج آن اینست که آب یا غسل کردن و ملث نمودن در آب یا دخول در آن هم تسکین عطش میکند
و همچنین پارچه با آب تر کرده بر بدن داشتن و در مکان بارد و رطب و هوای بارد و رطب بودن تسکین عطش است فقط

فصل هفتم

در فواق بدانکه فواق را بلغت انگریزی هکاف و هکپ گویند زیرا که در بحالت آواز این دو لفظ پیدا میشود و این حالت از
تشنج معده و پرده شکم عارض میشود و اصل در آن تشنج پرده شکم است این حرکت تشنجی بی اختیار است و از این بیان ظاهر شده باشد که
این هم از علامات و اعراض است خود مرض نیست چه مرض تشنج است لیکن چونکه در کتب عربیه آن را در امراض معده از جمله امراض ذکر
کرده اند لهذا درین کتاب هم برای بقای مناسبت ظاهر ذیل امراض معده نوشته شد الاسباب گاهی بسبب متاذی شدن
معده بود چنانکه از زیاده خوردن طعام یا از خوردن غذای ناموافق یا از خوردن کدام شی حاد و حریف مثل سرکه تند یا مرچ یا تنباکو
یا پیدا شدن حموضت در معده عارض میشود و گاهی از مشارکت امراض جمیعه خصوصا اختناق رحم پیدا میگردد و گاهی در آخر امراض
قویه وقت قرب موت عارض میشود لیکن سبب آن درین وقت دماغی میباشد و آن علامت کمزوری و ضعف دماغ باشد که مبدا اعصاب
و قوی است و گاهی از ورم کبد و زبانی در ورم معده پیدا میشود و درین هر دو سبب متاذی شدن پرده شکم از ورم میباشد گاهی
از ورم باریطون بطور ریفلکس پیدا میشود علاج اول سبب دریافته به دفع کردن آن مشغول شوند مثلا اگر از زیادتی امتلای شکم
از طعام بود قی کنانند و اگر از زیادتی حموضت معده بود آب کاسودا یا پتاس کاربناس با آب حل کرده بعد غذا نوشانند که حموضت یا
بشکند و این مرض اگر خفیف است از تجرع کردن آب سرد هم زایل میشود و همچنین از ترسانیدن علیل فواق برطرف میگردد و نوشیدن
یک قاشق خرد از سرکه یا از آب لیموی کاغذی و همچنین آب پودینه سبز همراه چند قطره سلفیورک ایسڈ دایلوٹ بقدر یک قاشق چایه
نوشیدن رافع فواق است مجرب است و مسک نافع کلوروفارم فیون مفردا یا مجموعا قدری قدری از اینها رافع فواق است زیرا که
این ادویه تشنج را زایل میکنند ایضا اله خردل یک گرام با یک سوده در چهار آونس آب ساده که آن را خوب جوشانیده گرم کرده باشند
بست دقیقه حل کرده از صافی گذرانیده تمام دوا یکبار بصاحب فواق مزمن نوشانند تا بار ریه جذب کردن خون میکوس همین

معده از حدت خود تقویت نموده فواق را که از تشنج است دفع کند ایضاً له نافع مجرب پیپرمنٹ یک دو قطره همراه آب ساده قلیل بنوشند
بطور امتصاص بنوشند یا بر نبات سفید انداخته مضغ کرده بلع کنند ایضاً له ٹنگچر کیپسیکم ساده از نیم درام تا یک درام یا کافور ساده سه
چهار گرین همراه آب ساده بنوشانند ایضاً له کلارفارم چند قطره بر رومال انداخته ببویانند یا سه چهار قطره آن بر نبات سفید پاشیده
یا همراه آب ساده حل کرده بنوشانند و اگر از نوشیدن شراب مجتنب نباشد سپرٹ کلارفارم از نیم درام تا یک درام همراه آب ساده
بنوشانند ایضاً له مارفیا با آب حل کرده بذریعه زرق سوزنی زیر جلد رسانند و چون اطفال را فواق عارض شود پس اگر از زیاده خوردن
شیر باشد قی کنانند یا بنطور که انگشت در دهن شان انداخته قدری بجای لهات دغدغه پیدا کنند تا قی آید و فواق برطرف شود و
اگر از پیدا شدن حموضت باشد طین قیمولیا یعنی محلول با آب یا آب آهک یا سوڈا یا پتاس کاربناس نوشانند لیکن چون قی است که شیر
دوا خود رفع خواهد شد و آنچه در اواخر امراض حاده می افتد اگرچه لاعلاج است اما برای تقلیل اذیت بیمار پلاستر از خردل درست کرده
بر معده نهند و آنچه بسبب اختناق رحم بود در آن تدابیر که پیشتر در امراض راس در بحث تشنج نوشته شده اند بکار برند تدبیری لطیف برای
دفع کردن فواق آنست که بیمار راست ایستاده گیلاسی که در آن آب ساده زیاده از نصف گیلاس باشد یعنی قدری خالی بود
در دست راست آن دهند و امر فرمایند که تا حد رکوع خمیده شود و آهسته آهسته چون سر تا زانو خم شود آنگاه امر فرمایند که آب از گیلاس
مذکور از جانب گیلاس که متصل بجانب انگشت سبابه است بنوشد که ازین تدبیر در دو دقیقه فواق برطرف شود فقط فصل هیجدهم
در قی و آنرا بلغت انگلش ٹم اینٹنگ یعنی قی کردن می نامند و آن هم از علامات و اعراض است که در امراض کثیره یافته شود چنانچه
در اورام معدیه و زخم و مرض سرطان معده و بعضی طعام نوشته شده و این قی عارض نمیشود که حرکت معده منقلب و غیر طبیعی گردد یعنی
از جانب یمین بسوی یسار حرکت کند ازین سبب دهن معده که متصل بمری است کشاده گردد و دهن آن که متصل بمعا است بسته شود
و غذا بسوی بالا صعود کند و از راه دهن بیرون آید بر خلاف حرکت طبیعی که آن از جانب یسار بسوی یمین است که بسبب آن دهن
متصل بمری بند میشود و فم متصل بامعا کشاده میگردد و بسبب آن غذا در سفل بسوی امعا میرود و برین حرکت منقلب پرده شکم
هر دو عضله که بالای معده در طول اند معین میشوند و معده را فشرده میکنند چونکه این حرکت غیر طبیعی است لهذا در آن زیاده دشواری پیدا
و کسی را قی بدشواری و کسی را بسهولت می آید لیکن از عقیباد آمدن قی سهل میشود الاسباب سبب آن گاهی در معده میباشد و گاهی
اعضائی دیگر و اکثر اسباب معدیه در بدهضمی و دیگر امراض معده مذکور شده اما اسباب دیگر پس از انجمله اینست که گاهی از قلت خون می آید
خواه قلت خون بسبب زیاده خارج شدن خون از بدن باشد چنانکه بعد رسیدن جراحت یا تولد فرزند یا بواسیر خونی یا اسهال خونی
میباشد یا از زیاده خارج شدن آب از بدن بذریعه اسهال باشد چه درین صورت هم خون در بدن کم میشود چنانچه در هیضه قی عارض
میگردد و گاهی از زیاده ممتلی شدن دماغ از خون میباشد چنانکه در ورم غشائی دماغ هرگاه دماغ متغیر کرده میشود قی می افتد و گاهی در
ابتدائی ورم ریه یا حمی جدری و حصبه از جوش خون قی می افتد و هم در ورم جگر بسبب جوش خون زیاده مجتمع شدن خون در معده بسبب
ورم جگر میباشد چه هرگاه در جگر ورم حادث میگردد و خون در آن بخوبی جاری نمیشود در معده زیاده می ماند پس از ان معده متاذی

میشود و از آنهم قی عارض میگردد چنانکه بواق عارض میشود و گاهی از خوردن و کشیدن دود تنباکو و وقتی از درد شدیدیکه در بدن پیدا گردد
در هر عضویکه باشد قی حادث میشود بسبب ذهاب عصب گاهی در قولنج هرگاه راه امعا بند شود هم قی پیدا میگردد و گاهی از سواری
جهاز و زمانی از نشستن مهد یعنی از جو جنبه و ضلع آنچه موسوم است به هنڈوله و هم از بوئیدن بدبوئی مثل بوی گوشت عفن گاهی از دیدن
خون و ترسیدن گاهی از تخییل تا ذوارث اشیای مستقذره طعام مثل مگس هم قی عارض میشود و اکثر بعد گرفتن فصد عرق صافن
قی می آید علاج اول تفحص اسباب کرده آنچه سبب آمدن قی بوده باشد تدبیر ازاله آن فرمایند و اگر کدام شئی موذی در معده بود
برای دفع کردن آن اول اپیکاکوانا از ده گرین تا بیست گرین در آب نیم گرم حل کرده نوشانیده قی کنانند و اگر بعد آن قی بند نشود
هایڈروسیانک ایسڈ ڈایلوٹ و سوڈا کاربناس و شنگرف افیون یا افیون محلول بآب نوشانند یا سدلیتز پوڈر همراه آب حل کرده بنوشانند یا
سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ پانزده بیست قطره با آب حل کرده بنوشانند و کلارک ایتھر بیست قطره همراه دو آونس آب حل کرده نوشانیدن برای
بند کردن قی مجرب است و پلاستر خردل بر معده نهادن وقت افراط قی بسیار مفید است اگر از خارج شدن خون کثیر یا آب کثیر از
بدن قی عارض شده باشد درین وقت شنگرف افیون یا افیون محلول بآب همراه امونیا کاربناس آب پودینه بهم آمیخته بنوشانند و اگر
مجتنب از شراب نباشد آنرا شراب برانڈی بآب حل کرده بنوشانند و اگر از قولنج دانسته امعا عارض شده باشد در آن حقنا تنقیه کرده
امعا را صاف کنند تا آنچه در آن از قسم سده است خارج شود و راه امعا کشاید آنچه از درد شدیدیکه در بدن پیدا شده باشد افتاده باشد در آن
قدری افیون یا مارفیا خورانند و قدری کلارفام بویانند و سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ با آب ساده سرد آمیخته نوشانیدن برای دفع کردن
جمله اقسام قی مفید است فقط

فصل نوزدهم در قی الدم این را بلغت انگریزی هیماٹیمسس میگویند و این هم مثل اول از جمله
اعراض علامات است و گاهی در امراض معده مثل ورم حار معده یا زخم میوکس ممبرن معده و سرطان معده عارض میشود و
گاهی از ورم جگر یا هرگاه جگر زیاده صغیر شود و خون از راه آن بدل کمتر و بدشواری رسد چنانکه در سرهوسس یعنی صغیر شدن جگر
پیدا میگردد و بیان آن انشاء الله در امراض کبد می آید هم پیدا میشود و گاهی از کمزوری خون فساد و خرابی آنهم قی الدم می آید و گاهی
از احتباس حیض زنانی از اینجو نیز هم که مرض شریانست هم از انصداع عروق معده خواه بسبب ضربه بود یا از زیادتی و جوش
خون باشد هم قی الدم عارض میشود علامات اول غثیان طاری میشود و در معده امتلا و ثقل محسوس میگردد و پس ضعف و
کمزوری لاحق گردد و دوران سر و تاریکی پیش چشم پیدا میشود چنانکه قبل حدوث غشی عارض میگردد و درین وقت بیمار کم می بیند بعد
قی و موی می آید و در قی خون که می آید گاهی بسیار سرخ مثل خونیکه در شرائین دوره میکند و گاهی لون سیاه و غلیظ بر می آید مثل خونیکه
در وریدها میباشد و گاهی بسیار سیاه مثل دُرد کافی که مردمان آنرا خون میگویند و درین وقت آنچه از راه براز می آید آن هم سیاه میباشد
زیرا که آنچه از خون در معده منهضم شده و سیاه گشته در امعا میرود و براز را سیاه میکند لیکن آنچه خون در قی از معده می آید همراه آن سرفه و کام
شکایت از جانب امراض صدر نمیباشد آنچه از ریه می آید در آن شکایت امراض ریه موجود میبود و هم خونیکه از ریه می آید همراه سرفه می آید
با خون کف آمیخته میباشد و همین علامت قی الدم معدی قی الدم که از انصداع عروق ریه می آید تفرقه میکنند لیکن هرگاه خون از ریه یا حلق

فصل نوزدهم در قی الدم

دفع شود که قدری از راه دهن دفع شود و قدری از آن در معده افتد پس بعد قدری در معده منهضم شده بطور قی دفع شود و تفرقه در آن دشوار میشود لیکن درین وقت هم غور کنند اگر آفت در ریه و صدر یافته شود و خون با سرفه و کف خارج گردد توان دانست که قی الدم هم از خون ریه پیدا شده است علاج اول تفحص سبب کنند و آنچه سبب محدث قی الدم بود تدبیر رفع کردن آن بعمل آرند پس اگر از اسباب مقدمه درین وقت چنانکه در امراض معده نوشته شده بآن علاج فرمایند و اگر بمشارکت و فساد جگر عارض شده باشد آنچه در امراض جگر عنقریب نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی موافق آن بعمل آرند و آنچه از کمزوری و فساد خون بود در آن غذای جید و تازه خورانند و خون را از مثل آهن و غیره قوت دهند و علاج عام قی الدم که برای جمله اقسام آن مفید است بعمل آرند و آن اینست که وقت آمدن قی قدری آب سرد نوشانند یا قطعهٔ برف در دهن بیمار گذارند و اگر خون زیاده آمده باشد برف بر معدهٔ بیمار نهاده از عصابه محکم بندند تا از عصابه اثر آن در باطن معده رسد و آنچه در میوکس ممبرین معده جمع و قبض پیدا میکند از ادویه آنرا خورانند مثل پلمبای ایسیٹاس یا گالک ایسڈ یا ٹانک ایسڈ و سلفیورک ایسڈ و ایلوٹ آب جالکر و نوشانیدن بسیار مفید است اگر ورم حار در معده بود لوهم بر معده چسپانیدن مفید است فقط ذکر **فصل ششم در نفخهٔ شکم** که آنرا ٹمپان ٹیس بلغت انگریزی بکسر تای هندی و سکون میم و فتح بای موحدهٔ فارسی و سکون الف و نون و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی آواز دهل که وقت زدن انگشت بر آن می آید نامند و چونکه این آواز وقتیکه هوا در معده و امعا زیاده شود و از آن دیوار شکم وسیع و کشیده گردد و غشای بالای شکم رقیق شود پیدا میگردد و لهذا باین اسم موسوم ساختند نفخهٔ شکم بر دو قسم است حقیقی و غیر حقیقی حقیقی آن اینست که از اجتماع و زیادتی هوا در معده و امعا نفخه پیدا شود و غیر حقیقی آنست که هوا در جوف غشای آب یا شکم زیاده و مجتمع شده از آن نفخهٔ شکم پیدا شود چنانکه در بعض امراض حادث میشود و بیانش در اسباب این مرض کرده خواهد شد انشاء الله السبب سبب قسم حقیقی آن اکثر بدهضمی طعام میباشد خواه بسبب فساد جوهر طعام یا از زیادتی مقدار آن باشد یا غذائی مثل اسپغول که بلا ... خورده شود و آن در معده غیر منهضم مانده تعفن گردد و هم از برودت معده پیدا میشود یعنی ما دام حرارت در معده چنان باشد که درجه مقیاس الحرارت از آن سیماب در جه نود و پنج حساب شود طعام را معده هضم میکند و چون از آن کم شود چنانکه بعد کثرت نوشیدن آب سرد این حرارت کم میگردد و درین وقت طعام هضم نمیشود و از آن ریاح پیدا میگردد و هم از نوشیدن شراب و خوردن اغذیهٔ شیرین هم این حالت پیدا میشود و همچنین از زیاده خوردن طعام بعد کثرت مشقت بدنی و هم از نه خوردن غذا تا دیر و خالی ماندن شکم و بعد از آن سیر خوردن طعام این حالت پیدا میشود و بسبب ضعف عصب هم از غیظ و غضب کردن بعد خوردن طعام و هم از زیاده خوردن یا زیاده کشیدن تنباکو می توی در قلیان و غیره در خلای معده این حالت حادث میشود و بسبب اذیت میوکس ممبرین معده و هم از رسیدن ضربی از خارج بر شکم خصوصاً که بعد خوردن اغذیهٔ غلیظ باشد و هم از قبض شکم و قولنج و هم از داخل شدن سعال در جوف و هم بسبب ضعف عصبی چنانکه در مرض هسٹیریا دیده میشود نفخ شکم پیدا میگردد اما قسم غیر حقیقی آن پس سبب آن اکثر داخل شدن هوا در غشای آب دار شکم میباشد بسبب اینکه آنچه مواد از ورم این غشا و پیوا یعنی ریم و غیره در خریطهٔ آن میریزد ریم میگردد و از آن ریاح پیدا میشود و هم در ابتدا این چنین حالت گاهی پیدا میشود و هم هرگاه در معده یا امعا سوراخ در ورم آنها پیدا شود و از آن مواد در غشائی آبدار میریزد از این مواد هم زیاده هوا پیدا میگردد و دوکس چون هوا از

عضلا بسبب پیدا شدن ثقبه در آنها خارج شده درین غشا میرسد از آنهم درین خریطهٔ غشائی ریاح مجتمع و پیدا میشوند و گاهی از مرض ریاح الرحم
هم نفخ شکم غیر حقیقی پیدا میشود **العلامات** عمده علامت قسم اول حقیقی آن زیادتی و نفخ شکم است که بسبب آن مریض متاذی میباشد و
تنفس آن قدری اذیت بود و چون انگشت بر شکم زنند آواز دهل می آید و چون از دست ما شکم علیل را غمز کنند صلابت و سختی در آن نمیباشد
بلکه شکم لین و پیچواز زیر انگشتان محسوس میشود و گاهی وقت غمز شکم آواز حرکت ریح پیدا و مسموع میگردد و چون هوا در معده یا امعا زیاده جمع
شود در جای خاص از شکم مثل محل معده و قولون برآمدگی خاص ظاهر میشود که از آن شکل قولون محسوس گردد و چون جشا آید از آن قدری
نفع در زیادتی شکم و اذیت آن پیدا میشود و درین مرض گاهی مطلقا بول محتبس میگردد و از گرده در مثانه نمی آید و پیدا نمیشود تا آنکه از
داخل کردن قاثاطیر هم جاری نمیگردد و در قسم غیر حقیقی آن علامات ورم غشائی ابدا مثل درد و حمی موجود باشند و در خریطهٔ غشائی مذکور انچه
آب از ورم جدا گشته مجتمع ماند بالای آن هوا میباشد و هم معائی قولون بالای این آب یافته میشود و باین دو وجه هم نفخ شکم درین مرض
پیدا میگردد و هرگاه از ریاح الرحم پیدا شده باشد علامات آن موجود میباشند **العلاج** اول تفحص سبب نمایند من بعد بازالهٔ آن کوشند
مثلا اگر از خوردن غذائی ردی یا ثقیل یا از زیاده خوردن بود از قی کنانیدن فائده حاصل میشود همچنین تفحص سبب کرده بدفع کردن سبب
کوشش سازند و علاج عام اینست که در قسم حقیقی آن از نوشانیدن سلفیورک ایسڈ همراه آب ساده یا عرق بادیان یا عرق لیمون یا عطر لیمون
نفع ظاهر میشود و گاهی بعد چند ساعت بر خوردن غذا نفخ شکم پیدا میشود و بسبب زیادتی ترشی در معده چنانکه از آن معده متاذی شده تشنج
و بسبب تشنج آن خروج ریاح از آن محتبس و ممنوع میشود و از آن نفخ پیدا میگردد و درین وقت از نوشانیدن سپاس یا ہی کاربناس فائده میشود زیرا که
این دوا ترشی را دفع میسازد و از آن بعده آرام رسیده تشنج آن دفع میگردد و بسبب آن ریاح بخوبی خارج میشوند و از آن نفخ شکم برطرف
گردد و کک گرگریس پوڈر خورانیدن درین حال مفید است که آن مقوی معده و قاتل حموضت و محلل ریاح است و هرگاه از کمزوری عصب
باشد اسپرٹ امونیا ایرومیٹک یا امونیا کاربناس همراه آب پودینه نوشانیدن مفید است و هرگاه از مشارکت ہسٹیریا باشد بلاد دوا و اصل
کافور هنگ نقره خورانیدن نافع است هرگاه بسبب رسیدن سردی باشد پارچهٔ گرم مثل فلانل بر معده بستن و بر بستر گرم بر معده علیل خوابانیدن
مفید است که ازین بیرون ریاح از معده خارج میشوند یا مستحیل بسوی شی لطیف گشته فانی میگردند و هم از مالیدن شکم در جانب یمین بسیار بالای قولون فائده
حاصل میشود و ایضا فلانل از آب گرم تر کرده فشرده روغن تارپین بر آن پاشیده بر شکم بستن نافع است ولیکن گاهی زکام دوا و تدبیر صحت
نمیشود درین وقت مجری چرمی دقیق را بتوسط مقعد در امعا انداخته تا قولون میرسانند که از آن درین وقت هوای کثیر خارج شده نفخ
شکم برطرف میشود و گاهی ازین هم کار بر نیاید پس لاچار درین وقت جائیکه اجتماع ریاح در شکم زیاده و برآمدگی آنجا ظاهر بود تروکار را
آنجا انداخته اخراج ریاح سازند زیرا که چون ریاح در معده و معا زیاده مجتمع و غلیظ میباشند درین وقت ممکن نمیشود و امعا یا معده را که
مجتمع شده هوا را از خود دفع کنند اما هرگاه بذریعه دستکاری مذکور قدری ریاح از آنها کم کرده شوند درین وقت معده و امعا بر قدری اجتماع
و انقباض متمکن میشوند و بعد اجتماع خود هم این ریاح را از خود دفع میکنند لیکن این تدبیر در قسم حقیقی نفخ بعد جمله تدابیر وقت مجبوری بعمل آرند و در قسم
غیر حقیقی آن انچه بسبب غشائی آید از شکم میشود در آن سوای تدبیر دیگر فائده ظاهر نمیشود ولیکن انچه از ریاح الرحم حادث میشود آن

[illegible]

بهیچ نحو مناسب نیست که این پیسرالعمل آنرا دران داخل کرده شود کار جایز نیست همچنین از داخل کردن مجرمی چیزی در معا هم دران
نفع مترتب نمیشود زیرا که در آن اماج در رحم پیدا شده در معا بلکه در آن انچه تدابیر در علاجش نوشته خواهند شد آنها را از امراض هم بعمل آورده شوند

فصل بست و یکم در پای روزن بفتح بای موحده فارسی و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و ضم رای مهمله و سکون
واو و کسر زای معجمه اول و سکون ثانی بمعنی حالتی است که دران در معده حرقت و سوزش محسوس میشود و همراه این حرقت و سوزش لعاب
مثل آب صاف از معده جاری میشود و قبل جریان آن اذیت در معده و قدری تهوع پیدا میگردد و بعد ازان آب صاف که بی مزه
بی رنگ بو از معده مثل سیلان لعاب از دهن جاری میشود و این حالت وقت پیدا شدن بعضی حمل وقت باردار شدن زن از اول
تا ماه سوم و چهارم و هم در سرطان کبد و سرطان پنکریس یعنی سرطان لبلبه پیدا میشود و سبب آن اذیت سمپیتھیٹک میباشد لهذا این
مرض اکثر در زنان بنسبت مردان زیاده پیدا میشود و ایضا در رجال و نسوان هر دو اکثر بعد گذشتن پنجاه یا شصت سال از عمر عارض
میشود **العلاج** علاج این حالت در ذیل علاج بدهضمی مرقوم شده وقت ضرورت بآن رجوع نمایند و زیاده ازان اینست که هر گاه
دران وقت آمدن قی در ذائقه ترشی مدرک شود درین وقت ادویه که از قسم کهار بوند مثل سوڈا کاربناس یا پٹاس کاربناس یا کاربونیٹ
آف لیتا و غیره نوشانند و هر گاه در قی ترشی نباشد ازان احتراز میشود که بدهضمی بسبب نبودن ترشی در معده است درین وقت شی حامض
مثل میوراٹک ایسڈ ڈائلوٹ یا نائیٹرو میوراٹک ایسڈ ڈائلوٹ بنوشانند فقط

باب سیزدهم در امراض کبد
و آن مشتمل بر چند فصل است **فصل اول در تشریح کبد** بدانکه جگر را بلغت انگلش لور میگویند و آن لحم غدی جسم غددی است که در بدن
انسان ازان عظیم تر کدامی غده نیست و در وزن از پنجاه تا شصت اونس میباشد و محل آن پهلوی جانب راست بدن است
از آنجا تا زیر قلب در پهلوی چپ رسیده است بالای آن پرده شکم است که از زیر قلب و ریه تشریح شده و بالای معده و جگر آمده که بسبب آن
شکم در طول بر دو حصه منقسم شده در یک حصه اعلی آن قلب و ریه است و در حصه زیرین معده و جگر و امعا و گرده و مثانه و غیره واقع اند
بالجمله جگر در جانب محدب خود که بطرف اضلاع است چون وقت تشریح دیده میشود بر دو حصه منقسم محسوس میگردد یک حصه در جانب ایمن و
یک حصه در جانب ایسر حصه جانب ایمن عظیم است و حصه جانب ایسر صغیر است و جانب اعلی آن که متصل به پرده شکم است محدب و مقوس بود
یعنی کناره آن بر آمده اند مثل کمان و جانب اسفل آن مقعر است یعنی کناره آن فرو رفته است مثل هلال و ازین جانب زیرین جگر چسپیده
بر معده و قدری بر شروع معای اثنا عشری جاییکه او متصل بمعده است و قدری بر معای قولون متصل و مشتمل است و همین جهت امراض
معده و امعا با امراض کبد مشتبه میشوند و همین سبب هر گاه در جگر دبیله پیدا میشود ریم آن در برازا از راه امعا خارج میگردد و یک کناره
جانب زیرین جگر تا گرده راست رسیده است و همین سبب گاهی درد جگر با درد گرده و درد گرده با درد جگر مشتبه میشود و همین اتصال گاه و هم
جگر از راه بول دفع میشود و جگر بر جای خود از جانب اعلی با پرده شکم با ربیطها ربط بسته است تا از جای خود بسبب زدن و نقل خود بجا
نیافتد چه او همراه پرده شکم همواره وقت تنفس زیر و بالا می آید و میرود پس اگر از اعلی خود بسته نبودی زیر می افتادی بالای جگر دو غشا
محیط اند یکی غشای آبدار که بر همه احشا مثل معده و امعا منبسط است همچنین بر کبد هم منبسط است دوم غشای ریشه دار که آن اندرون

فصل بست و یکم در پای روزن
باب سیزدهم در امراض کبد فصل اول در تشریح کبد

کبد هم رفته است و در حال صحت این غشا بسبب رقت خود وقت تشریح بدشواری دیده میشود اما در حال مرض ورم پس این غشا
زیاده غلیظ میگردد و چون جگر از جانب مقعر آن که جانب داخلی است وقت تشریح می بینند کبد بر پنج حصه منقسم یافته میشود دو حصه در جانب
یمین بسیار چنانکه از جانب محدب دیده می شدند یافته میشوند که یکی ازان عظیم و دیگری ازان صغیر بود و سه حصه وسطا این هر دو حصه
صغیره دیده میشوند لیکن فی الواقع این سه حصه دروازه دخول آورده و شرائین مجاری لعاب آرنده اند که محسوس میشوند حقیقی دو
حصه همان اند که از جانب محدب هم محسوس میشوند و هم در جانب مقعر قریب حصه های خرد مذکوره خریطه که در آن صفرا مخزون میماند
آنرا المعرب مراره و بزبان انگلش گول بلاذر یعنی خریطه صفرا گویند یافته میشود و چون وقت تشریح از جانب مقعر می بینند معلوم میگردد که
در میان هر دو حصه کبیر و صغیر جگر شریانی عظیم از شرائین جگر همچنین یک ورید بزرگ که از اجتماع اوراد معده و طحال و امعا مرکب است در
جرم کبد داخل میشوند و از همین جا مجری که صفرا را بسوی امعا می آرد از جگر خارج میشود و هم اینجا محسوس میگردد که مراره با این مجری
که صفرا را با امعا میرساند متصل است پس تا وقتیکه ضرورت صفرا برای هضم غذا نیست صفرا از کبد بمراره می آید و مخزون و مجتمع میماند و
هرگاه ضرورت صفرا برای هضم غذا داعی میشود صفرا از کبد بسوی امعا میرود و اگر ضرورت زیاده داعی میگردد از مراره هم صفرا بتوسط
همین مجری در امعا میرسد همراه آورده و شرائین مجاری لعاب آرنده و ریشه های اعصاب یک جا شده بصورت بیخ درخت در جگر
و بالای این همه غشائی رشته دار پیچیده بود چنانکه بر ریشه های بیخ درخت غشائی میباشد که در آن همه ریشه های آن مستور میباشند و با
صورت جا در جگر داخل میشوند و فرق در جگر و دیگر اعضا نیست که در غیر کبد هر قدر اعضا که در بدن اند در آن شرائین خون می آرند
و آورده ازان خون را میبرند و در کبد شرائین آورده هم خون را می آرند زیرا که در کبد انتظام دوران خون بر دو وجه است اول
که دران خون سرخ از قلب برای تغذیه نفس کبد بذریعه شرائین در کبد می آید دوم آنکه خون سیاه برای تصفیه خود و تولید صفرا از بدن
در جگر می آید که آنرا پورٹل سرکولیشن میگویند یا مجاری چون این مجموعه آورده و شرائین مجاری لعاب آرنده و ریشه های اعصاب با غشا
ریشه دار در جگر داخل میشوند بعد دخول در آن منتشر میگردند و غشائی رشته دار مثل شبکه جیبهائی در آن منبسط و منتشر میگردد و از
انتشار این غشا در جگر خانهای خورد کثیر مثل خانهای مگس پیدا میشوند و در هر خانه غده های کوچک میباشند و در هر غده شریان
و ورید و شروع مجری صفرا میباشد این چنان خورد میباشند که بذریعه عینک زیاده بین هم بکمال دشواری محسوس میشوند و فی الحقیقت
جگر همین غدد است زیرا که در همین غدد خون پخته میشود و ازان صفرا جدا میگردد و ممکن باینکه صفرا از خون پیدا میشود مگر خون با صفرا
خارج میگردد و نه صفرا در جگر با خون می آمیزد زیرا که این غده ها نیست از اورده و شرائین میباشد این ها نیست که از خون شرائین عروق
در غشائی مجری صفرا جذب شده می آید صفرا میگردد پس همواره در میان خون و صفرا غشائی حائل میماند که آن غشائی است
که ازان مجری صفرا در غده پیدا میشود و آن غشا مرکب است از غشائی رشته دار و ورید و شریان و کارخانه جگر همین است که صفرا از
و هم انچه معقوله کیلوس از معده در آن بذریعه اورده میرسد در اینجا قدری طبخ و هضم میبابد که بسبب آن مستعد میشود برای اینکه
خون گردد و در همین طبخ صفرا پیدا شده از خون جدا میگردد و در همین طبخ نباتات شکر در جگر هم پیدا میشود و این ثابت میشود باینکه

بقیه

خون دراورا دیگر فیما بین معده و جگر واقع اند میباشد از نبات خالی بود و خونیکه از جگر بدل میرود دران نبات میباشد و ازین حالت
ظاهر است که نبات هم در جگر پیدا میشود و این نبات چون در ریه میرود بعضی از ان بسوی [?] تحلیل میشود و بعضی از ان بر حال خود باقی
میماند و همراه خون سرخ رنگ بجمیع اعضا میرسد از ان در اعضا چربی پیدا میشود پس ظاهر شد که جگر دو کار میکند یکی طبخ و هضم که در خون میکند دیگر
تولید و اخراج صفرا از خون پس واضح و مصفی خونست لیکن مراره پس آنهم مرکب از سه غشا است یکی غشائی خارجی که آن آبدار است آن هم مثل
همان غشای آبدار است که بر تمامی احشا آمده است دوم غشائی ریشه دار است که دران ریشه های عضلات هم در طول و عرض آمده اند چنانکه
در معا هم همین نسج آمده اند سوم غشاء داخلی که مثل میوکس ممبرین یعنی غشائی لعابدار است و آنهم مثل میوکس ممبرین معا است این هم قدری رطوبت پیدا میکند
که آن بصفرا می میرود و کار مراره همین است که صفرای مخزون را محفوظ میدارد و مادام که ضرورت آن نمی شود تا هرگاه غذا در معای
اثنا عشری که متصل بمعده است میرسد برای هضم کردن غذا و آن ضرورت بسوی صفرا می افتد آنزمان این صفرای مخزون هم در
[illegible] مجری صفرا آینده از کبد می آید و درین وقت بتوسط و اعانت عضلات که در طول و عرض مراره آمده اند مراره بحرکت
ذاتی خود هم صفرا را از خود بسوی معا دفع میکند و مجری مراره که با مجری صفرا آینده از کبد در معا متصل است این هر دو هم از غشا
مرکب اند چنانکه مراره از سه غشا مرکب است لیکن این هر دو مجری کدام ریشه عضله نیامده است

فصل دوم در ورم جگر

یعنی ورم حاد کبد این را بزبان لاتن هپاٹائٹس بکسر های هوز و فتح بای موحده فارسی و سکون الف و تای هندی و کسر الف
و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم حاد قوی مینامند این ورم اکثر در تمام جگر واقع نمیشود بلکه در بعض
اجزای آن حادث میگردد و مثلا در حصه جانب یمین یا در حصه جانب یسار پیدا میشود و گاهی در جانب محدب آن در غشا ریشه دار
می افتد و گاهی در نفس جرم کبد پیدا میشود و الاسباب اکثر از رسیدن سردی مثل اینکه هوای سرد سخت به بدن رسد یا کسی لباس رطب
تا دیر پوشد حادث میشود و گاهی از ضد آن یعنی از رسیدن هوای بسیار گرم ببدن یا از مشی کردن در آفتاب گرم پیدا میگردد و در هر دو
صورت سبب مرض زیادتی خون در جگر میباشد چه در صورت اولی بسبب برد خارجی خون در جگر زیاده مجتمع میشود و در صورت ثانیه در خون
جوش پیدا میگردد و از ان در کبد خون زیاده شده ورم پیدا میکند و گاهی از هوای رطب خراب که از ان تپ لرزه و ورم طحال پیدا میشود
هم این ورم حادث میگردد و گاهی در مراره سنگ پیدا میشود و از ان در جگر این ورم حادث میگردد زیرا که درین صورت اول مراره متورم
میشود من بعد از ورم آن کبد متورم میگردد و گاهی بسبب پیچش کبد متورم میشود و گاهی از زیاده نوشیدن شراب بعادت هم این ورم
پیدا میگردد و گاهی بسبب رسیدن ضربه باضلاع هرگاه ضلع بشکند پاره از ان در جگر خلد یا صدمه آن بکبد رسد هم این ورم پیدا میشود
و گاهی از رسیدن زخم از خارج بجگر مثل اینکه از کدام آله از آلات حربیه کسی زخم بجگر رساند هم این ورم پیدا میشود **علامات** بالجمله
جگر متورم گردد از علامات خاصه آن اول اینست که بخار عارض میشود و در محل جگر درد محسوس میگردد و این درد وقتیکه جگر را از دست
فشرده کنند یا نفس کبیر کشند زیاده میشود پس اگر ورم در حصه یمین باشد در شانه راست و اگر در حصه یسار بود در شانه چپ این درد [illegible]
چون این ورم در جانب محدب کبد باشد پرده شکم را مزاحمت کند در تنفس دشواری ظاهر گردد و تنفس [illegible]

گاهی در حصهٔ جانب یسار آن می افتد الاسباب گاهی سبب آن ورم حار کبد بود که مذکور شد و گاهی بانزر حیر و پیچش و گاهی
از ورم قولون جائیکه آن بمعائی کوچک متصل ست واین را بزبان گریک پری ئلیت لائی ٹس بفتح بای موحده فارسی
رای مهمله و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون فا و فتح لام و سکون الف و کسر یای تحتانی و فتح تای هندی و سکون سین مهمله
ورم گرد قولون نامند حادث میشود و سبب حدوث آن ز زحیر و ورم قولون اینست که درین هر دو مرض زخم در میو کس ممبرن پیدا میشود
و بسبب آن گرد زخم نقل مٹشن پیدا میگردد پس گاهی این رم بذریعه وریدها بکبد رسیده آنجا انفل مٹشن پیدا میکند و گاهی ریم ازین زخم
بذریعهٔ ورید بکبد میرسد و بسبب آن در کبد هم انفل مٹشن پیدا میشود پس پیله میگردد و گاهی کرم کوچک که آنرا بزبان گریک هائی ڈیٹکس
بفتح دال هندی و سکون الف و کسر تای هندی و سکون ال هندی مینامند در جگر و بالای آن پیدا میشود پس گاهی محض از تولد این کرم
هرگاه زیاده پیدا شوند جگر منتفخ و گاهی از شگافتن آنها هرگاه اثر زهر آنها در لحم کبد رسد پیله پیدا میشود و در آن ریم افتد و گاهی بحوالی سطح
کبد از اظهار بیمار ثابت نمیشود لیکن اینقدر از علامات موجوده معلوم میگردد که ورم جگر و ریم دران ست و گاهی بعد موت وقت
تشریح ریم در جگر یافته میشود و در حال حیات از اظهار علیل کدام شکایت ورم جگر و علامت آن محسوس و معلوم نگردد علامات آنچه
وقت پیدا شدن ریم یافته شود اینست که دفعةً لرزه عارض شود و بعد آن بخار ظاهر گردد و پس عرق آید و بعد آمدن عرق بخار دفع
شود چنانکه در مرض سل میباشد و هرگاه دق لاحق شود ورم حار کبد پیدا شود و از آمدن این بخار علامات سابقه که با ورم حار کبد بود مثل
حمی لازم و درد جگر همه زایل میشوند زیرا که بخار معلوم از پیدا شدن ریم عارض میشود و چون ریم پیدا گردد و درد کبد ساکن شود و حمی
تبیع و درد و ورم کبد اگر هم بود زایل گردد یا قدری باقی ماند و باز تپ شام شدید با لرزه میکند و وقت صبح با عرق بیکرد و با اگر ریم زیاده پیدا شود
این تپ با لرزه و نافض روزانه دو سه بار هم آید و قدری سرفه بنسبت سرفه سابق که در ورم حار کبد بوده زیاده میشود زیرا که این قدر
از زیادتی ورم پردهٔ شکم منتفخ میگردد و آن بار به مزاحمت میکند گاهی یاد فی ورم در جانب ست شکم از دیدن چشم محسوس شود و گاهی به
انگشت بر آن زنند آواز جای ورم مثل آواز صدمه جسم مصمت آید بعد سهال پیدا گردد و آنچه در آن خارج شود بسیار بدبو
میباشد مریض روز بروز ضعیف و لاغر میگردد و این بیان پیله کبد ست وقتیکه حاد و قوی بود اما هرگاه ضعیف و مزمن باشد پس
در آن لرزه کمی آید و تپ قلیل میباشد و درد هم کم بود لیکن قدری سرفه می آید و مریض لاغر میشود و ورم بر محل جگر ظاهر بود و در قبض
و لینت شکم اختلاف باشد مثلاً یک روز اسهال شود و روز دیگر قبض شکم عارض گردد و وقت شام قدری سردی محسوس شود و تپ
حمی ظاهر گردد اما تپ لین میباشد و این ظاهر شود که ریم در جگر پیدا شده و این پیله گاهی می شگافد و ریم آن در شکم بر غشائی آبدار
میریزد و از آن غشای مذکور متورم میگردد و آنرا بزبان گریک پری ٹونی ٹیس بفتح بای موحده فارسی و کسر رای مهمله و سکون
یای تحتانی و ضم تای هندی و سکون واو و نون و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله بمعنی ورم غشای
آبدار البطن مینامند و درین وقت امید حیات نباشد و گاهی این پیله با پردهٔ شکم متصل و یکذات گشته و پیچیده شگافد و از آن ریم
بیرون رفته در سعال خارج میشود و درین وقت علامات ذات الجنب و ذات الریه پیدا میشوند و ریم یکبارگی بشواری بسرفه بیرون می آید

در ینحالت گاہی مریض صحت یابد اما اکثر ہلاک میشود و گاہی این مل کبد با معدہ و امعای اثنا عشری و قولون بر جاہائیکہ متصل بآنہا است
یکفات شدہ جملہ دبیلہ میگردد و اول کبد منفجر میشود پس معدہ یا امعا شگافتہ ریم از راہ قی یا اسہال خارج میشود و این قسم از ہر دو صورت
اولی سالم است و وقتی ہرگاہ این بیلہ در حصہ جانب بسیار جگر بود با دیوار شکم متصل یکفات شدہ جملہ دبیلہ میشوند و در خارج می شگافد
و ریم در خارج بدن خارج شود و این اسلم انواع است و گاہی ریم دبیلہ کبد از مجری صفرا آمدہ بسوی امعا خارج میشود و گاہی دبیلہ کبد
منفجر نمیشود و لیکن خود بخود بعد از انکہ ریم در آن افتد زائل میشود و این در صورتیست کہ ریم آن لطیف و رقیق مثل آب گردد و من بعد این است
در عروقیکہ از آن مادہ ریم ریختہ در لحم کبد جمع شدہ بود باز پس میرود و با خون مختلط شدہ در بول یا براز یا عرق خارج شود پس بیلہ زائل شود
و مریض صحت یابد و گاہی نشان این بیلہ چنانکہ بر ظاہر جلد میباشد وقت تشریح در جگر ہم یافتہ میشود و فرق درین بیلہ کہ خود بخود زائل گردد
و در انیکہ مادہ آن در سرفہ باقی و اسہال خارج شود اینست کہ اول آہستہ آہستہ کم میشود حتی کہ زائل گردد و در ثانی فوراً با خارج شدن ریم نقصان
در ورم و اذیت مریض ظاہر میشود و مریض فی الفور صحیح میگردد علاج حسب علامات و اعراض موجودہ تدارک فرمایند مثلاً اگر حمی بالرزہ و نافض
باشد کنین خورانند تا نوبہ قلیل و خفیف شود و جوش خون کم گردد و چون ثابت شود کہ دبیلہ است و ریم در آن افتادہ درین وقت تدابیر تقلیل ریم
مفید نمیشود اما ہرگاہ یقین شود کہ از بعض اعراض خوف ہلاکت مریض است مثلاً مادہ دبیلہ بسوئی ریہ میرود و از ان تنفس دشوار
ظاہر شود درین وقت پلاستر نیش مگس بر محل جگر نہند لیکن خورانیدن کلومل جائز نخواہد بود زیرا کہ از خورانیدن آن چون مادہ ورم
کم شود کبد بمعدہ یا امعا و دیگر اعضا چسپیدہ نخواہد شد و چسپیدن آن درین وقت علاج دبیلہ است و برای تقلیل سرفہ و اذیت ریہ افیون خالص
یا مارفیا تنہا یا ہمراہ سلفیورک ایتھر یا ہمراہ اسپرٹ نائٹرک ایتھر نوشانند و چون ریم در ریہ داخل شود درین وقت مسہلات نفث و سرفہ مثل
ایمونیا کاربناس کہ او بذریعہ تقویت اعانت بر سہولت آمدن سرفہ میکند یا اسیکم سلی کہ او بذریعہ تقطیع تسہیل برای خروج نفث میکند
خورانند و چون بیلہ بسوئی خارج بدن میل کند در آن ضرورت علاج نیست مگر اینکہ ہرگاہ ورم زیادہ شود درین وقت پولٹس از تخم کتان
بر آن نہند تا ملایم شود و زود منفجر گردد پس اگر خود بشگافد بہتر است و اگر دبیلہ رجوع بطرف خارج کردہ بانتہا برسد و حرارت زیادہ شود و
اسہال عارض گردد و دانستہ شود کہ خود منفجر نخواہد شد درین وقت از انگشتان سخت کردہ دریافت کنند کہ اگر ریم قریب جلد آمدہ باشد
نشتر زنند و ریم بر آرند و ہرگاہ دبیلہ در جانب مقعر جگر و مشتمل بر معدہ و امعا باشد درین وقت حاجت بعلاج نیست خود منفجر خواہد شد
لیکن باید کہ بیمار ہمیشہ بر بستر بخوابد و حرکت نکند تا بسہولت ریم در معدہ و امعا ریزد و درین وقت زنہار مسہل ندہند و بعضی اطبا میگویند کہ
از وقتیکہ ثابت شود کہ دبیلہ کبد شروع شدہ ایمونیا میوریاس از پنج گرین تا پانزدہ گرین تنہا یا ہمراہ ہر دوائی کہ دادن آن درین مرض تجویز
شود خورانند از اول خورانیدن آن ترک نکنند روزانہ سہ بار خورانند کہ بسبب آن مادہ دبیلہ منجذب میگردد و بیمار بی زحمت صحیح میشود
و ہمچنین باید کہ خورانیدن لیسد نائٹر میوریاٹک ترا کسی کم را ہم ترک نکنند کہ این ہر دو دوا ہم درین مرض مفید اند و غذای سبک کہ
جید الغذا و کثیر الغذا بود بمقدار قلیل خورانند مثل شیر گاو یا نان چپاتی یا شوربا و ہرگاہ تپ بود و تپش وقتی کہ در تپ خفت ظاہر شود
غذا بخورند فصل چہارم در ورم مزمن کبد آنرا انفلمیشن کرانک میگویند و ہم ہپاٹیٹس کرانک نامند این اکثر بعد ورم حاد جگر می افتد ہم از

یا بعد زحیر و پیچش مزمن پیدا میشود و کسانیکه معتاد به تپ لرزه در هر سال باشند مبتلا باین مرض میشوند و از زیاده نوشیدن شراب
و از زیاده گرمی مزاج خواه از فصل یا از قرب نار حادث شده باشد بصورت جوش خون گرده پیدا میشود **علامات** علاماتیکه در ورم حاد
کبد نوشته شده جمله موجود باشند لیکن قوی نبوند بخفت میباشند مثلاً قدری تپ در دو ثقل جگر و بدهضمی طعام موجود بود و صفرا کم پیدا میشود
ازین سبب قبض شکم اکثر میباشد آنچه در اسهال خارج شود برنگ خاکستری بود و گاهی شکم عظیم میگردد و آب در شکم پیدا میشود علاجش آنست که
حتی الوسع سبب مرض دریافته آنرا رفع کنند مثلاً اگر از زحیر و پیچش بود بعلاج آن بپردازند و اگر بسبب تپ لرزه بود علاج تپ نمایند و
تبدیل مقام سکونت و هوا درین قسم ضروریست زیراکه تپ لرزه اکثر از خرابی هوا پیدا میشود و چنان تدبیر درین فرمایند که صفرا پیدا شود و قبض
رفع گردد و برای اینکار بهتر آنست که بود و فلن هشتم حصه تا چهارم حصه گرین پل هائیڈراج دو گرین ایکسٹراکسی کم دو سه گرین پایل پای کیپوشیا که
شش گرین باشد آمیخته دو حب بسته وقت شب بخورانند وقت صبح سڈلٹز پوڈر یا منگنیشیا سلفاس همراه آب بنوشانند چون از نوشیدن
این دوا اجابت بفراغت شود بعد آن ایسڈ نیٹرو میوریاٹک ڈائلوٹ همراه آب حلکرده بنوشانند که جگر بهند چنانکه در فصل سابق نوشته شد
و برای تقلیل مقدار ورم جگر دو دوا بسیار مفید اند اول ایوڈائیڈ پوٹاس که آنرا از ده گرین تا پانزده گرین با آب حلکرده نوشانند دوم
امونیا میوراس انتها یا همراه ایسڈ میوراٹک ڈائلوٹ و اکسٹراکٹ ٹراکسی کم یا لائیکر ٹراکسی کم خورانند و گاه گاه پلاستر نمش مکس بر جگر
نهادن هم مفید است و ٹنکچر ایوڈین یا مرهم ایوڈین بر محل جگر نهادن هم بهتر است و هر گاه آب در شکم مجتمع شود و شاید از تدبیر کم نگردد دواء
مدره مثل پوٹاس کاربناس و پوٹاس نائٹراس و پوٹاس ایسٹاس بنوشانند و اگر ازین هم فائده تامه حاصل نشود و اذیت بشود باقی ماند
یعنی تنفس بند شدن از شدت بدر رود کار آب از شکم بیرون آرند و غذا درین مرض سهل الانهضام جید مقوی بدن بتقلیل المقدار دهند تا بخوبی منهضم شود

فصل پنجم در عظم کبد یعنی کبیر شدن مقدار جگر و این را ہائی پر ٹرفی آف لیور میگویند این گاهی در طول خود بسوئی بالا که جانب صدر
است زیاده میشود و گاهی بسوئی زیرین که جانب مقعد است زیاده و دراز میگردد و گاهی در طول و عرض هر دو کبیر میشود حتی که بر نصف شکم
جانب راست مشتمل میگردد چنانکه طحال بعظم خود بر نصف شکم جانب چپ مشتمل میشود و هر گاه مقدار جگر زیاده گردد و بر آن انگشت زده
آواز صدمه شکم را دریافت کنند جائیکه کبد دراز شده رسیده باشد آنجا آواز جسم مصمت مسموع میشود و درین مرض حمی و درد لازم مرض نیست
زیراکه بنقل بیشتر رحیم نیست الاسباب استحالت گاهی بعد ورم حاد و مزمن کبد پیدا میشود و اکثر در امراض سده و قلب مقدار کبد زیاده میشود
زیراکه درین وقت خون بخوبی باین اعضا نمیرود و از زیاده نوشیدن شراب زیادتی حرارت مزاج خواه بسبب گرمی فصل یا بسبب کار کردن
قریب نار زیاده شده باشد هم این مرض پیدا میشود و از هوای خراب آنرا ملیریا گویند هم مقدار کبد زیاده میشود زیراکه در حالت لرزه و نافض
خون از ظاهر بدن بسوی باطن هرب کرده در جگر زیاده میشود و از آن مقدار آن زیاده میگردد و هم هر گاه خون کم زور میشود چنانکه در عورات
خون در حیض سفیدی می آید هم مقدار جگر زیاده میگردد و هم هر گاه کرم موسوم به هائیڈاٹڈ در جگر زیاده متولد شود یا هر گاه خریطه پر آب در کبد
پیدا گردد و این را بزبان انگلش سسٹ یعنی خالص خریطه پر آب نامند و این چنانکه در دیگر لحوم و اعضا پیدا میشود در جگر هم پیدا میگردد
و چون پیدا شود هر جا که باشد خواه در حصه جانب یمین یا حصه جانب یسار و درین هر دو حصه هم خواه در جانب محدب یا مقعر می افتد

دوا برای ورم جگر بسیار مفید اند

فصل پنجم در عظم کبد

لیکن آنچه از آن در حصۀ جانب یسار است سالم است بالجمله انجریطیه هر قدر که زیاده میشود بسبب باقی آن مقدار کبد هم زیاده میگردد و در وقت
برور مثل دبیله انجریطیه هم زیاده میشود و بیرون آید و بلند میگردد تا اینکه بشگافد و مثل ریم دبیله آب آن در جاهای معلومه می افتد خارج
میشود و بعد خارج شدن آب یقین میگردد که خریطۀ پر آب بوده یا دبیله و از دیگر علامات فیما بین هر دو تفرقه توان کرد مثل اینکه در خریطه
درد و تپ نمی باشد و اگر بود خفیف بود و تپ در مرض یا نوبتی آید یا چنانکه وقت پیدا شدن ریم از دبیله می آید علامات در جانب راست
شکم ثقل بود و اذیت که قریب به درد بود محسوس میشود و این اذیت از محل جگر تا شانه دست است بیمار اکثر بد هضمی طعام میباشد
و اشتهای طعام ساقط میگردد و رنگ وی علیل مایل به زردی بود زیرا که خون خراب میشود و جگر صفرا را از خون کم پیدا میکند و کم اخراج
مینماید و از آمیزش آن و باقی ماندن آن در خون خون خراب میشود و رنگ چشمان هم مایل به زردی میباشد و گاهی یرقان هم درین مرض عارض
گردد و بیمار ضعیف و لاغر میشود و همیشه دل تنگ و عبوس مبتلا بغم بوجه مثل ابتدای مالیخولیا می ماند انجام این مرض آنست که هیپاٹائٹس یعنی
مثل ورم کبد پیدا شود خواه حاد یا مزمن یا بهمین منوال مبتلا ماند یا صحت یابد علاج اول تفحص سبب کرده آنرا رفع سازند و علاج
آنست که مسهل و منضج یا ادویه که تاثیر آنها در جگر میشود مثل کلومل دو گرین پل هیدراج دو گرین بود و فلن چهار حصه گرین یا پل ...
که از آن مثل گرین تا ده گرین باشد آمیخته حبوب ساخته بخورانند و بعد یکی کلومل دو گرین و سفوف جلیب کمپونڈ جیل گرین هر دو را آمیخته بخورانند
لیکن این علاج مریض قوی است تا کسیکه ضعیف بود آنرا کلومل و پل هیدراج نخورانند و عوض آن بود و فلن پل یا ای کمپونڈ ... اکسی کم
باهم آمیخته حبه بخورانند و بعد فراغ از مسهل برای تقلیل مقدار کبد ایوڈائیڈ پٹاس خورانند و ایمونیا میوراس تنها یا با ایسڈ میوریاٹک ڈائلیوٹ
نوشانند و نائیٹرو میوریاٹک ایسڈ نوشانیدن و بر جگر بذریعه اسفنج یا پارچه کرباس نهادن مفید است و غذا قلیل المقدار و سهل الانهضام
مثل شیر و شوربای لحم خورانند **فصل ششم** در صغر کبد یعنی کوچک شدن جگر و این را سروزس بزبان گریک مینامند این مرض اکثر
وقتی پیدا میشود که در شکم آب کثیر مجتمع شود و از آن بطن عظیم گردد و سببش آنست که غشائی ریشه دار که از خارج کبد اندرون آن رفته است متورم
میشود و هر قدر که بسبب ورم تنگ میگردد بسبب آن کبد کوچک گردد و بعد تشریح ثابت میشود که جگر صغیر شده و جابجا بالائی جگر بقدر فلوس
یا از آن کوچک تر برآمدگی ها ظاهر میباشند زیرا که اجزای غشائی مذکور متورم شده از اندرون جگر بسوی خارج آن بروز میکنند از آن
در جگر این برآمدگی ها محسوس میشوند الاسباب اکثر بسبب ورم کبد حاد یا مزمن پیدا میشود خواه این ورم موجود باشد یا قبل صغیر شدن جگر
صحیح شده باشد از نوشیدن شراب تیز مثل برانڈی یا جین که قسمی شراب تیز است هم پیدا میشود وقتی که آنرا بدون آمیختن آب نوشیده باشند
و در ولایت انگلستان نام این مرض که نهاده اند ترجمه اش نیست که مرض نوش کننده شراب جین است لیکن این لازم نیست زیرا که باطفال هم
این مرض حادث میشود **علامات** اول نیست که هرگاه انگشت بر محل جگر زده احساس کنند آواز جسم مصمت هر قدر که در حال صحت شنیده میشد
از آن کمتر محسوس میشود و اشتها کم میگردد و غذا بخوبی هضم نمیشود و عطش زیاده میباشد زیرا که آب درین مرض در خون کم میرسد بسبب ورم کبد
چه از ورم آن راه ورید تنگ میشود و آبیکه در آن با خون آمیخته در دل میرفت کمتر میرسد پس کبد در خریطه غشائی آبدار که بالائی معده و معا
است یعنی پیری ٹونیم آب مجتمع میشود و از آن مرض اسائٹیس یعنی اجتماع آب در شکم حادث میگردد و در آخر مرض ورم بر پاهای مریض ظاهر میشود و اکثر

زیراکه خون از کبد بخوبی در دل نمیرود پس معده هم ممتلی ماند و طعام کم هضم گردد و رنگ بیمار زردی مایل بود و یرقان عارض میشود
و دق و اسهال خون هم می آید زیراکه بسبب صغر کبد زیاده خون در معده مجتمع میماند ازین سبب قی و اسهال خارج میشود و در شکم آب زیاده
مجتمع میشود و از اجتماع آن کلفت و اذیت زیاده میباشد زیراکه همه اعضای شکم ازان متغیر میشوند خصوصاً از انتفاخ پرده شکم سوء التنفس عارض میشود
و بدن لاغر میگردد و انجام این مرض آنست که بیمار میمیرد خواه دفعةً بغشی یا آهسته آهسته بسبیل تحلل و ذبول علاج این مرض دشوار است
لیکن هرگاه آب کثیر در شکم جمع شود و از استعمال مدرات نفع ظاهر نگردد و باد خال نشتر موسوم به ترو کار آب را برآرند و این عمل را مکرر
تا ابقای حیات هرگاه آب کثیر در شکم مجتمع شود بعمل آرند و ازان تکلیف و اذیت مریض اکم کرده باشند فقط

فصل هفتم در تولد دیدان و خریطه پرآب در کبد

بدانکه گاهی در جگر هم دیدان پیدا میشود و از اقسام آن اکثر یدانند که حقیقت آن در عظم کبد مذکور شد پیدا میشود
و گاهی کرم طویل و قیق که مثل رشته سفید میباشد و آنرا در کتب عربیه باسم عرق مدنی موسوم میسازند و بهندی نارو گویند و بلغت
لاطین آنرا دراکنکیولس یا فیلیریا مدنن انسز نامند چنانکه در دیگر اعضا پیدا میشود در جگر هم پیدا میگردد و گاهی دیدان کبار که آنرا بعربی حیات
گویند و در امعا و معده پیدا میشوند هم اندرون جرم کبد در تشریح یافته میشود و سببش نیست که این کرم از امعا بتوسط مجری صفرا آمده بسوی
آنها در کبد میرود و همچنین خریطه پرآب هم که آنرا اسمیل سست یعنی خالص خریطه پرآب گویند در کبد پیدا میشود الاسباب سبب تولد هر دو همون
است وقت تشریح معلوم میشود که اینها پیدا میشوند و موروث امراض معلومه میگردند **علامات** مادام که دیدان و خریطه زیاده نشوند از علامات
هیچ ثابت نمیشود و کدامی علامت ظاهر نبود اما هرگاه زیاده شوند در محل جگر ثقل و ورم ظاهر میشود و چون جگر بسوی ریه دراز شود ضرر
و عسر تنفس ظاهر میگردد و علامات ذات الریه و ذات الجنب موجود میباشند هرگاه بطرف اسفل که جانب امعاست عظیم گشته متخرق گردد
و آب یا کرم آنچه در جگر باشد ازان خارج شده در شکم می افتد بسبب آن ورم در غشای آب دار بطن ظاهر میشود و گاهی در معده و گاهی
قولون می افتد و بخیر مواد جگر در قولون مایل است و سالم از همه آنست که مثل ریم بدبیل این آب و کرم هم از راه جلد بدن بسوی خارج بدن
دفع شوند علاج این مرض لا یتوصل علاج نیست زیراکه هر دو در غشا میباشند راه رسیدن دوا بآنها مسدود است لیکن گاهی این آخوذ
خشک میشود و دیدانها خود مرده و خشک شده در جگر میمانند و مریض صحیح میشود و هرگاه بعد مدت دراز پس مردن بیمار تشریح کرده میشود
پیدا اینها خشک یافته میشود و گاهی بصورت آهک محسوس میگردد

فصل هشتم در سرطان کبد

که آن کنسر آف لیور است گاهی در
کبد هم مرض کنسر پیدا میشود چنانکه این ورم سخت در دیگر اعضا هم یافته میشود الاسباب سبب آن اکثر از اثر خاندان بود **علامات**
آنچه در ورم صلب کبد نوشته شد از قسم حرارت خفیف و درد سر و بدهضمی و قی و یرقان اینجا هم میباشد لیکن هرگاه ورم زیاده شود
بعد احساس کردن اختلاف در سختی و صلابت بحسب موضع ورم یافته میشود مثل اینکه در بعض موضع صلابت مرتفع بود و در بعض جاها
از کبد صلابت منخفض بود چنانکه در گلگونچیل غدود بشکل مختلف مقادیر مختلفه میباشند پس هرگاه این علامت را دریابند بدانند که مرض
کنسر پیدا شده **علاج** این مرض لاعلاج است لیکن برای راحت رسانی بیمار علاج اعراض حتی الامکن نمایند مثلاً اگر قبض باشد مسهل دهند و
اگر درد زیاده بود افیون یا مارفیا خورانند و برای آوردن خواب وقت شب کلورل هائیدریت خورانند و غذا قلیل المقدار کثیر الغذا

فصل هفتم در تولد دیدان و خریطه پرآب در کبد
فصل هشتم در سرطان کبد

خورانند و اگر در شکم آب کثیر مجتمع باشد آنرا بآله تر و کار بر آرند فصل نهم در ضعف کبد یعنی جگر از کار خاص خود که تولید صفرا
ست قاصر شود و صفرا کم پیدا کند الاسباب سبب آن کمزوری خون بود چنانکه در مرض سل و آتشک وقت بر وزیدن دندان اطفال شنیده
هرگاه از فساد بروز دندان طفل زیاده ضعیف میشود و خون آن کمزور میگردد و گاهی سبب آن زیاده پیدا شدن سومت در کبد
میباشد و آن از زیاده خوردن روغن چربی پیدا میشود و گاهی خود نفس کبد مثل موم ملایم میگردد و بسبب آن از کار خاص خود باز ماند
و اینحالت اکثر در مرض آتشک پیدا میشود و از تشریح بعد الموت ثابت میگردد که کبد ملایم شده بود علامات گاهی اسهال و گاهی قبض
شکم میباشد و آنچه در اسهال خارج میشود برنگ خاکستری و دیگر الوان بود لیکن زردی در آن نمیباشد و علامات بد هضمی طعام موجود بود
و در بدن سستی غالب بود و رنگ رو مائل بزردی میباشد بسبب خرابی خون و نه صاف شدن آن از صفرا و بدن روز بروز لاغر میشود
علاج باید که ادویه مقوی فعل کبد که صفرا زیاده پیدا کنانند مثل بود و فلفل پل پایی کپور و ایکسی کم و نائتریمیورا سید الکو
خورانند چنانکه در فصول سابقه طریقه استعمال آنها نوشته شده تا صفرا زیاده پیدا شود و ضعف کبد برطرف گردد و هرگاه ثابت شود
که ضعف کبد از آتشک پیدا شده در آن وقت یودائید پتاس خورانند و تنکچر ایودین بر جگر بمالند و غذای سهل الانهضام مثل شوربای
قلیه نان چپاتی خورانند و بدن را همیشه گرم دارند و از رسیدن هوای سرد ببدن احتیاط نمایند و ریاضت و مشقت بدنی باید
کنانند و در هوای صاف گردانند فصل دهم در زیاده شدن قوت کبد یعنی جگر در کار خاص خود که تولید صفرا است یا
قوی شود و بسبب آن صفرا زیاده پیدا کند الاسباب سبب آن زیادتی حرارت است و زیاده خوردن طعام خصوصاً طعمهای لذیذ
و خواهشه زیاده خوردن گوشت و زیاده خوردن بیضه مرغ و چربی و روغن و از خوردن اشیائی ناموافق هم صفرا زیاده پیدا میشود
علامات زیادتی صفرا در بدن اسهال کثیر برنگ زرد و با سوزش که مبرز از حرارت آن متاذی شود و گاهی بعد یا قبل اسهال
قی هم می آید و در آن صفرا خارج میشود و این قی و اسهال گاهی چنان زیاده میشود که بهیضه مشابه میگردد و تفرقه بینهما باین نحو کرده میشود
که در هیضه احتباس بول عارض میشود و درین مرض بول می آید علاج اول سبب مرض یافته رفع کردن سبب کوشند بعد
مسهل خفیف که قوی نباشد مثل روغن بید انجیر یا شد لیکن پودر نوشانند تا معده و امعا از صفرا صاف شود و چون اسهال مفرط
شود افیون خورانند تا که صفرا هم در جگر کم پیدا شود و حرارت امعا هم برطرف گردد و نیز باید دانست که در کتب طبیه عربیه بعض حالات بطور
امراض جداگانه نوشته میشوند چنانکه سده کبد در کتب عربیه مذکور میشود و آن در ورم کبد و صغر کبد میشود و چه بسبب ورم و صغر
مقدار جگر عروق منضغط میشوند و بسبب آن کیلوس بخوبی نرسیده علامات زان فصول یادگار آرند و هم وجع الکبد علیحده در کتب
عربیه نوشته میشود لیکن این علامت در ورم و سرطان و زخم کبد یافته میشود و علامات آن از مباحث سابقه هویدا میشود و القیته الضعف از
کبد پیدا میشود و بیانش گذشت و کاستسقا را در امراض کبد نویسند و پیشتر در ضعف کبد نوشته شده که در آن هم آب کثیر در شکم جمع
میشود و در آن مرض پاهای مریض متورم میشوند پس یکی سبب آن زخم جگر هم بود لیکن چونکه اجتماع آب در خریطه امعا میشود لهذا بهتر
است که آن در امراض امعا نوشته شود انشاء الله تعالی فصل یازدهم در یرقان و این امر بان انگلش جاندس نامند یعنی سکون

الف و نون و کسر دال هندی و سکون سین مهمله یعنی زردی رنگ بدن و این آنست که صفرا با خون آمیخته ظاهر جلد بدن را زرد
گرداند و در تعیین سبب بعید حدوث این مرض اطبا را اختلاف است چنانچه رای یکفرقه آنست که جگر ضعیف شده صفرا کم پیدا میکند و
بسبب آن در خون زیاده صفرا میماند و با عضا میرسد چون جلد رقیق و ظاهر است رنگ آن ظاهر میشود و طایفهٔ دیگر میگویند که صفرا
موافق معتاد پیدا میشود لیکن این صفرا که در کبد پیدا میگردد طریق جاری خارج شدن آن از جگر که مجری صفرا آرنده بسوی امعا
و مراره است بند میشود بهر سبب که باشد مثل ورم کبد یا جوش خون که در عروق بود و بسبب آن عروق ممتلی و عظیم شده مجری که بسیار
غمز کنند ازان مجری منسد شود و چون صفرا از جگر خارج نگردد و در جگر ماند یا در عروق جذب میشود و با خون مختلط شده با عضا میرسد
و ظاهر جلد را رنگین میسازد و حق اینست که هر دو سبب این مرض واقع میشوند لیکن قلت تولید صفرا پس آن وقتی حادث میشود که جگر
ورم پیدا شود بهر سبب که باشد و بسبب آن مجری صفرا آرنده منضغط شده بند شود و عدم خروج و جریان صفرا از کبد وقتی پیدا میشود
که مجری صفرا آرنده با معا و مراره بکدام سبب بند شود مثل اینکه حجر درین مجری پیدا شود الاسباب گاهی از ورم و گاهی از زیادتی
حی کردن این مرض پیدا شود زیراکه درین وقت هم کبد متغیر میشود و از زیادتی حرارت مزاج هم یرقان پیدا میشود خواه حرارت از زیادتی
حرارت فصل حاصل شده باشد یا از اسباب دیگر و هم از قبض شکم مثل اینکه در قولون سدهٔ عظیم و سخت پیدا شود و آن مجری صفرا آرنده را
منضغط کند و هم از ورم معای اثنا عشری هم از ورم لبلبه پیدا میشود و در عورات اکثر وقت حامله شدن این مرض حادث میشود زیراکه درین وقت
معا بالا میروند و کبد منضغط کنند و هم قبض شکم درین وقت زیاده میماند و گاهی خود از صفرا رطوبت کم میشود و آن غلیظ و لزج میگردد
و شاید انجمادات و ابتدای تکون حجر میباشد و بسبب غلظ و لزوجت آن راه خروج صفرا بند میگردد و ازان یرقان حادث میشود و
گاهی بسبب پیدا شدن مل و گاهی از تولد حجر در مراره و این حجر خواه در مراره مانع دخول صفرا از کبد شود یا خروج آن از مراره بسوی امعا میشود
یا از مراره بیرون آمده در مجری صفرا آرنده بسوی امعا افتد و سد باب میکند و بسبب آن نه از کبد صفرا در مجری و نه در مراره میرود و در کبد مانده
محدث یرقان میشود و گاهی حرکات نفسانیه مثل غیظ و غضب و فزع سبب محدث این مرض میشوند و گاهی از گزیدن بعض حیوانات
زهردار مثل عقرب جراره که دم خود را وقت راه رفتن بر زمین میکشد و بعض اقسام افاعی و زنابیر هم حادث میشود و گاهی اطفال نو پیدا را
تا گذشتن ده روز بعد ولادت یرقان عارض میشود و خود بخود زائل میگردد و علامات گاهی یرقان دفعةً عارض میشود که قبل آن کدام
شکایت نبود و گاهی بتدریج عارض گردد مثل اینکه قبل ظهور آن سستی اعضا و انضجار قلب و ثقل بی وجه پیدا میشوند بعد زردی سفیدی
چشمان بعد بر رخسار صفرت پیدا میشود بعد تمام رنگ بدن زرد میگردد و گاهی زردی کم و گاهی زیاده میباشد اکثر غشیان عارض
ماند و گاهی هم قی میآید و آنچه در قی خارج میگردد بسیار ترش بود و بول برنگ زرد آید مادام که صفرا کم با خون مختلط شده باشد و هرگاه صفرا
در خون زیاده شود بول سیاه رنگ می آید و چون پارچه درین بول سیاه رنگ کنند زرد رنگ میشود و چون بول سیاه را گرفته
با آب ممزوج سازند رنگ آن زرد گردد و هرگاه اشتباه واقع شود درین که سیاهی بول بسبب خون است یا بسبب صفرا درین وقت باید
که قدری ازان بول سیاه گرفته بران سلفیورک ایسڈ چند قطره اندازند و بعده ملاحظه نمایند اگر سیاهی از صفرا بود اول رنگش سبز شود

من بعد برنگ بادنجانی گراید و اکثر قبض شکم میماند و آنچہ براز می آید سفید رنگ یا خاکستری رنگ می آید و این وقتی ہست کہ مطلقا صفرا بسوی امعا نیاید و گاہی براز برلون طبیعی خود باشد و این وقتی باشد کہ قدری صفرا بسوی امعا دفع شود و گاہی در بن حضر سہال ہم میباشد و این وقتی بود کہ در سیوکس مبمبرن امعا کہ الم مرض بود و آنچہ عرق درین مرض خارج میشود زرد رنگ میباشد و بر ظاہر بدن اکثر حکاک و خارش بود و کدام مریض درین مرض ہر چیز را زرد می بیند و سببش این نیست کہ بعض گہاہای چشمان از خون صفراوی ممتلی شدہ کبیر میگردند و چون این عروق قریب بخریطہ بیضیہ و زجاجیہ میرسند و رطوبات مذکورہ ازین عروق آب میکشند و آنکہ ازین عروق بر رطوبات میرسد زرد میباشد پس رطوبات مذکورہ ہم زرد میشوند و آنچہ می بیند زرد محسوس گردد چنانچہ ہر کہ عینک زرد بر چشم نہد اشیا را زرد می بیند لیکن باین سبب مریض برنگ اصلی خود میباشند زرد نمیشوند اما کدام بسیار زرد میشود چنانچہ اگر از دیدن چشمان اشتباہ در یرقان باشد باید کہ کام را ببیند ازان امر یرقان منکشف خواہد شد کدام مریض را بخوبی درین مرض عارض میشود و بر کسی یادہ خواب طاری میگردد لیکن این دمی ہست و دوران سر میماند و بمشقت ریاضت مریض قادر نبود و بدن بسیار لاغر و ضعیف میشود مادام کہ صفرا برنگ اصلی خود باشد رنگ بیمار مایل بزردی ماند و موافق رنگ اصلی اختلاف در زردی بود مثلا کسیکہ سفید رنگ اصلی ہست دران زردی برنگ زردی پوست لیمو کاغذی بود و کسیکہ رنگش سرخ و سفید بودہ دران زردی مثل زردی نارنگی باشد و کسی کہ رنگ اصلی آن سیاہ ہست دران زردی با سیاہی مختلط بود تا ہرگاہ صفرا سبز شود چنانکہ در مرارہ رنگ آن سبز میباشد انیات رنگ آن مریض سبزی مایل و سیاہی مایل بحسب اختلاف الوان اصلی میباشد این ایرقان ہسود بلغت عرب بلغت انگلش بلیک جانڈس یعنی یرقان سیاہ مینامند این قسم دمی ہست درد کبد در یرقان لازم نیست تا ہرگاہ بسبب ورم حاد کبد بود یا ہرگاہ سنگ از مجری صفرا آمدہ خارج شدہ بسوی امعای اثنا عشری رود آنگاہ درد زیادہ میشود و این درد کہ تابع خروج و حرکت سنگ مجرا بسیار شدید میباشد و بانوبہ مثل تپ لرزہ عارض میشود و غرض از مماثلہ تپ لرزہ نہ آنست کہ یکروز در میان آید بلکہ مثل نوبہ تپ ابتدا میکند و شدت میکند و باز ساکن میشود و باز شروع میگردد و شدت و خفت دران ظاہر میشود زیرا کہ بسبب حدوث آن تشنج بود و گاہ این درد شروع میشود قی و غثیان پیدا میگردد و از شدت اذیت عرق در بدن بیرون می آید چون حجر از مجری مذکور حرکت کردہ در معای اثنا عشری افتد فورا اذیت و کلفت برطرف میشود و تفرقہ درین درد و دیگر درد یکہ بسبب ورم کبد پیدا میشود نیست کہ ہمراہ این درد تپ نمیباشد چنانکہ در ورم حاد کبد بود و ہم این درد از غمز کردن بدست کم شود و از غمز کردن بعض ہست یا بخلاف درد تابع ورم کہ دران از غمز کردن اذیت زیادہ میگردد و ازین ثابت میشود کہ ورم و جوش خون نیست بسبب خروج حجر درد میشود لیکن گاہی از اذیت درد این سنگ از قبل مشتمن گردد چہ پیدا میشود و آن وقت حمی ہم عارض گردد و این حمی تا کبد میرسد از ان ورم حاد یا دبیلہ در کبد پیدا میشود علاج ہرگاہ بر محل کبد درد از غمز کردن بدست ظاہر و زیادہ شود در چنین وقت آلو موافق مقدار ورم چسپانند و مسہل سہند از مثل منگنیشیا سلفاس وغیرہ و انچہ اسہال تحقیق کنند تا مائیت خارج شود و اگر بعد ازین ہم درد باقی ماند بران از نیش مگس بلاستر نہند چنانکہ در ورم مزمن کبد نوشتہ شد و اگر درد بسبب حرکت کردن سنگ در مجری صفرا آید یا در مرارہ باشد از علامات خاصہ آن کہ پیشتر نوشتہ شدہ ان

بخورانند و بعد یک مسهل خفیف هفته بعد مقوی پیتا نمودن مثل گرین کالومل پنج گرین پتشوند الخص پس شسته این دوا هم هر شب نخورند
بخورانند هر شب یا بعد دو شب موافق عدد آمدن اسهال مثلاً اگر یکبار طبیعت بیند بدون آن جلاب شود هر شب خورانند اگر دو سه دست آید
بعد دو مرات اجابت مهلت ایام داده باز دوائی مذکور خورانند پس اگر بعد استعمال این حبوب مسهله تا دو سه هفته هم یرقان زائل نشود و باقی
ماند در این وقت اند تحریک تجویز مقوی جگر و در روز دو سه بار دو سه روز تقویت جگر فرمایند که از این تدبیر انشاء الله بسوی بعافیت خواهد شد
دو از ایام تجویز امیدوار حبوب مسهله روزانه که اند و اخالی میباشد و سه روز الیستا نجیر و میوراتک فلیلوت بیست قطره همراه آب ساده حل کرده
روزانه سه بار نوشانند که جگر طلا سازند پس اگر از استعمال این دوا هم شکایت یرقان باقی ماند عوض آن وقت شب حبوب مسهله خورانند
و روزانه مدرات بول مثل پتاس کاربناس پتاس ایسی تاس پتاس ایسیتاس ده گرین در آب حل کرده روزانه بعد سه سه یا
چهار چهار ساعت نوشانند و ظاهر بدن در این مرض سرد نشود بلکه قدری گرم ماند تا که جلد از کار خود که تصفیه خون بذریعه اخراج عرق است
قاصر نشود و بکار خود مشغول ماند و سوار کردن بیمار بر گردون اسپی بهتر است و هرگاه سنگ بود بر اسپ سوار کردن اولی است در غذائی بیمار
باید که شوربائی رقیق لحم با نان چپاتی یا نان چپاتی همراه شوربائی برهی مونگ یا شلغم پخته خورانند و اگر نان برنج پخته باشد نیز
مثل کدوئی دراز و خیار تره و خیار سبز و برگ پالک پخته بخورانند بهتر باشد و کهچری دال مونگ مقشر هم هرگاه ورم نباشد شاید
لیکن حم گوشت و بیضه مرغ نخورانند که از این صفرا زیاده پیدا میشود و هرگاه غسل کند از آب گرم غسل بهتر است ایضاً بدانکه هرگاه
یرقان مزمن کهنه شود و مریض ضعیف گردد که بسبب آن نفع شانیدن دوئیه تو مثل کیلومل یا جیلپ کمپوند پوڈر و غیر مناسب حال نباشد
در این وقت بهتر است که علاج از ادویه خفیفه نمایند این نحو که بگیرند منگنیشیا سلفاس چهار درام سوڈا سلفاس دو درام منگنیشیا
کاربناس یک درهم پتاس ایسیتاس سنکچر کاشیلم نیم درام سنکچر پلوٹینم یک درام در آب ساده شانزده اونس حل کرده دو دو اونس ازین دوا
هر روز بعد سه ساعت بنوشانند و اگر اسهال زیاده کند یکیک اونس ازان بنوشانند اگر از نیم اسهال زیاده شود بعد یکیک دو دو روز
بنوشانند تا که یرقان دفع گردد و اگر از این تدبیر نیز دفع نشود بعد نوشانیدن آن چند روز امونیا میوراس از پنج گرین تا ده گرین روزانه
سه بار تنها همراه آب ساده یا دیگر ادویه مناسبه نوشانند و اگر بعد استعمال آن هم ضرورت اسهال شود دوائی سابق بعد یک دو روز حسب الحال
اول بنوشانند و اگر بعد از نیم یرقان باقی ماند ایوڈائیڈ پتاسیم از سه تا پنج گرین روزانه همراه ادویه مناسبه یا تنها همراه آب ساده بنوشانند

باب چهاردهم در امراض طحال فصل اول در تشریح طحال

بدانکه طحال در شکل خود مثل نصف دانه باقلا است مرکب است از غشائی آبدار که بالائی آنست و زیر آن غشائی لیفی داراست که آن لدن الجوهر مثل جلد صفنی که بر صفن است و از این غشا
در جرم طحال منتشر شده و از انتشار آن طحال مثل خانهائی مشتمل بر خانهای کثیر است یک شریان از شریان عظیم که خون از دل گرفته
بسوی بدن میرود پیدا شده در طحال می آید و اینجا از آن شاخهای کثیره جدا شده در جرم طحال منتشر گردیده اند و اندرون غشیه مذکوره
و در میان شاخهای شرائین مذکوره گوشت ملائم مملو و مشحون است لیکن کار خاص طحال ثابت نشده شاید که در طبخ دم قدری دخیل باشد
و یک ورید کبیر که از اجتماع اوراد صغار که بسبب بازگشت شاخهای شرائین حاصل میشود پیدا شده از طحال برآید همراه و دیگر اوراد که

از معده و امعا بر آیند و از جگر می رود و مقدار طحال کم و زیاده میشود مثلاً هرگاه طعام در معده نباشد طحال منقبض میگردد و وقتیکه معده
از غذا ممتلی باشد درین وقت کبیر میشود و مقدارش زیاده میگردد و بعد خوردن طعام یکساعت مقدار طحال زیاده میشود و هرگاه
بر ظاهر بدن سردی غالب شود و خون زیاده بجانب داخل میل کند مقدار طحال کبیر میگردد ولهذا در تپ لرزه هرگاه برودت خارج قوی
میشود ورم طحال عارض میگردد زیراکه درینوقت بسبب برودت خارجی خون در طحال زیاده میرود و فی الحقیقت این هم غده ایست
لیکن کدام مجری ازین خارج نمیشود چنانکه از کبد گرده و لبلبه خارج میشود و این غده مثل غده هائی است که در گلو پیدا شوند و در مرض
گینگ متورم میشوند پس آنچه در کتب طبیه عربیه نوشته اند که یک مجری از کبد بطحال می آید که ازان سودا از کبد بطحال میرسد و یک مجری
از طحال بمعده آید که ازان سودا در وقت خلای معده در معده میریزد از صحت عاری خواهد بود فقط

فصل دوم در ورم طحال

و این ورم حاد و مزمن میباشد و اول بیان حاد کرده میشود پس بدانکه گاهی در طحال ثقل میشود یعنی ورم حار عارض میشود الاسباب
گاهی تپ بالرزه و گاهی سفیدی و کمزوری خون و زمانی رسیدن صدمه ضرب بر طحال سبب حدوث آن میشوند علامات حمی و
این حمی گاهی شدید گاهی خفیف لیکن دائمی بود و در محل طحال درد بود و هرگاه آنرا از دست غمز کنند درد زیاده شود و ثقل جانب طحال
همیشه مانند شیئی محسوس بود و اشتهای طعام ساقط و قلیل و عطش زیاده باشد چون پلک زیرین را بر داشته ببینند
رنگ سپید شود و هرگاه دست بر محل طحال نهاده از انگشتان بر آن ضرب خفیف رسانند آواز جسم مصمت مسموع شود بالجمله هرگاه ثقل و صدا
در بجای طحال محسوس شود و تپ لازم بود باید دانست که ورم طحال حاد پیدا شده علاج اول ده دوازده عدد زلو چسپانند و خون
از غیر موضع ورم از جائی دیگر از بدن بر نیارند چنانکه در کتب عربیه طبیه امر کرده میشود که فصد گیرند زیراکه ازین کمزوری در خون زیاده
خواهد شد پس بعد مسهل قوی مثل مگنیشیا سلفاس سه چهار درم همراه آب نوشانند یا کالومل همراه سقمونیا جلپ چون ضرورت
و مکرر مسهل دهند یعنی در یکروز چند بار و هم چند روز نوشانند تا که اسهال رقیق شود و همواره تلیین طبع ملحوظ دارند یعنی چنان دوائی ملین
خورانید باشند که روزانه اجابت لینت شود و قبض شکم نماند و تخم کتان سائیده با آب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر تمام شکم چسپانند خصوصا
بر محل طحال زیاده علیحده ضماد سازند و چون بعد استعمال این ضماد هم درد باقی ماند دوائی کنتاروس ضماد درست کرده بر محل طحال
نهند تا آبله پیدا شود و در روزیکه مسهل میدهند هرگاه اثر دوائی مسهل قطع شود همانروز بعد مسهل کنین بمقدار کثیر مثلاً از ده گرین تا بیست
گرین خورانند تا ازان جوش خون بسبب حمی سرد و بطرف میشود و چونکه معده درین مرض ضعیف میباشد پس اگر بسبب ضعف خود
کنین را قبول نکند و از راه قی دفع کند درین وقت قدری سلفیورک ایسد یا سوڈا کاربناس همراه کنین دهند تا در معده قائم ماند
انجام این مرض نیست که از علاج صحیح شود یا بسوی ورم مزمن منتقل گردد یا آب کثیر در شکم پیدا گردد و ازان آثار استسقا ظاهر شود و یا
مخصوص بحقی است که ثقل مثل طحال تا غشائی آید از سرد و درین وقت درد در شکم زیاده میشود و سبب آن امراض معائی پیدا شود ان شاء الله
تعالی اما هرگاه بسوی ورم مزمن منتقل شود درینوقت علاماتیکه در ثقل مثل نوشته شد ان جمله موجود بود لیکن تخفیف آنها در چنان قلیل بود
که پیدا شدن و مانند بیان نه کنند لیکن مقدار طحال بسیار عظیم و صلب میگردد و درینوقت سفیدی در خون غالب میشود و خون ضعیف

فصل دوم در ورم طحال

ضعیف

میگردد و در شبها بر لب سفیدی غالب آید از زیاده شدن هوایت کریسبکل و کم گشتن ریتد کریسبکل و درد و شکم و پاهای مریض
و تب هیچ ظاهر گردد و سبب این همه کمزوری رقیق خون میباشد علاج درین وقت مسهل خفیف دهند و ادویه مقوی خون مثل آب آهن و
کینین و سپیرا پیس یعنی سلفیت آف آیرن خورانند صفت دوائی که فایده اسهال و تقویت خون هر دو از آن حاصل میشود سفوف تا
پنج گرین سفوف کینین سلفاس و گرین فیری سلفاس یک گرین سفوف کلمبا دو گرین سفوف زنجبیل یک گرین همه آمیخته بعد
چهار چهار ساعت موافق همین مقدار همراه آب بخورانند که از استعمال این دوا طبع یکدو بار مجیب خواهد شد اگر اسهال زیاده شود و مقدار
روبرب کم کرده یک و گرین بدهند و درین مرض براین دوا اعتماد قوی هست و درین مرض زیلاستر بینس مکس هم فایده حاصل میشود لیکن
از مالیدن مرهم بنایید اثر زیاده نفع حاصل میشود و طریقه استعمال نیست که مرهم بنایید اثر را بر محل طحال مالیده مریض را زیر آفتاب
نشانند و اگر فصل صیف بود و بمقابل کدام روزن نشانند که از آن تابش آفتاب و شعاع آن بر محل طحال افتد که از آن درین موضع
آبله پیدا خواهد شد و از آن نفع تام میشود و الیضا الموسوم به اسپلین و آپس صفته سنکهیا ایوڈین چهار گرام سنکهیا چهار گرام آب سیاه
یک گرام همه را باهم ساخته بقدر پنج پنج یا ده ده قطره روزانه سه بار بعد هر غذا همراه آب ساده بنوشانند و چون آب در شکم مریض
مجتمع شود و درد نباشد لیکن در تنفس دشواری بود اول مدرات مثل پتاس اسیتاس پتاس بائی تارتراس بنوشانند و آب که در
مشوی نوشانیدن برای ادرار بول زیاده مفید هست اگر از ینکار بر نیاید از آله تروکار آب را از شکم بر آرند تا اذیت مریض کم شود
و در غذای مریض آنچه جید الغذا و سهل الانهضام بود مثل آب گوشت و شیر یا ده گاو خورانند خواه همراه نان چپاتی یا برنج پخته و
خورانیدن تره های نازک مثل کدو و درانه و مدو رو خیار سبز و توری که اینها را خوب پخته باشند بهتر بود و درین مرض اکثر در شکم کرم
پیدا میشوند و از بیرون آوردن آنها از شکم فایده کثیر حاصل میشود که بعد آن ادویه طحالیه بزودی نفع خود ظاهر میکنند لهذا باید که
هرگاه ثابت شود که در شکم کرم پیدا شده از ادویه مجربه قاتله کرم مثل سانتونین کمیله قتل و اخراج آن نمایند و سانتونین از همه افضل
هست فقط

باب پانزدهم در امراض امعا فصل اول در تشریح امعا

امعا قریب بیست فیت طول
خود هستند و معای کبیر یعنی قولون در طول خود پنج فیت هست که جمله بست و پنج فیت شدند و لیکن قولون هرگاه عضلات طولیه آن
بریده و آنرا کشیده پیمایش کنند از زایل شدن چین طول آن زیاده میشود و معای اثنا عشری که از معده متصل هست طول آن
بقدر دوازده انگشت مضموم صاحب آن هست و جائیکه دهن آن بمعده متصل شده آنرا بواب گویند و فی الواقع این معا از ین سو که جا
قعر و اسفل معده هست مقابل مری هست چرا که واسطه جذب غذا از اعلی بسوی معده هست و این واسطه دفع غذا بسوی اسفل از
معده هست و بعد از ان معای دیگر صغیر هست که آنرا صائم نامند برا که وقت تشریح همیشه خالی یافته میشود و آنرا بزبان لاطینی جیجونم
جیجونم اول بضم جیم ثانی و سکون واو و فتح نون و سکون میم یعنی روزه دار و خالی نامند و مقدار آن در طول تقریبا هفت و نیم فیت هست
بعد از ان معای ایلی هم هست بکسر الف و سکون یای تحتانی و کسر لام و سکون یای تحتانی و فتح یای تحتانی و سکون میم یعنی پیچ و تاب و آن
یازده و نیم فیت هست در طول خود و این را معای دقاق گویند و این هر سه چنان متصل اند که در تشریح جدای تا بنه میشود و شناخته

باب پانزدهم در امراض امعا فصل اول در تشریح امعا

که جدا جدا امعا هم نهاده اند سببش این باشد که اثنا عشری عریض و وسیع است بنسبت صایم و صایم زیاده عریض است بنسبت ایلیم
واین هر سه معای صغار مرکب اند از چهار چیز اول در جانب داخل میوکس ممبرن است و بالای آن غشای ریشه دار است دوم
غشائی ریشه دار شرائین و عروق صغار و مجاری کیلوس سازنده بو بید کبیر که زیر تر ازو است جائیکه وریدهای نازل اند از این و وریدها غدد
متصل شده اند میباشند و بالای غشائی ریشه دار عضلات اند و آن بر دو صنف اند یکی در جانب عرض گرد امعا واقع اند لیکن انچه گرد
امعا اند اینها یک عضله نمیباشد بلکه عضلات صغار بسیار مجتمع بوند بطوریکه یکی بر تمامی دیگری شروع میکرد و اما چون در بادی
نظر دیده میشود چنان محسوس میشود که یک عضله بر گرد آن محیط است و این صنف که در جانب عرض است زیر صنف ثانی که در طول
آمده اند میباشد و صنف ثانی از عضلات بالای عضلات صنف اول که دائره اند و طول امعا آمده اند و بالای این عضلات غشای سیرسی
آبدار است و جائیکه معای اثنا عشری با معده متصل شده بر محل اتصال آن عضله که گرد آمده بسیار ضخیم و غلیظ است و بسبب غلظ آن
وقت هضم غذا او معده این منفذ بند میماند و همچنین جائیکه معای صغیر با قولون که معای کبیر است متصل گشته بر محل اتصال آن هم عضله
غلیظ در عرض معا بر دوران است که بسبب غلظ آن آنجا منفذ تنگ شده و در میوکس ممبرن امعا در جهت عرض چین ها بسیار اند
لیکن بر خلاف چین میوکس ممبرن معده میباشند چه در معده چین در جانب طول است و در امعا در جانب عرض و فائده چین که
در عرض واقع شده آنست که بسبب آن طعام در امعا مکث و قیام کند و این چین میوکس ممبرن قولون جائیکه آن متصل بمعای
صغیر است زیاده است و مرتفع است بسبب ارتفاع آن بر این منفذ مثل دروازه پیدا شده و فائده آن اینست که انچه از معای
صغیر از قسم براز و فضول در قولون میرود آنرا مانع نمیشود زیرا که دافعه امعا از اعلی باسفل دفع میکند پس از قوت امعا این فضول صغار
این دروازه را کشاده داخل در قولون میشوند لیکن انچه در قولون است آن بسبب منع کردن این دروازه باعلی بسوی معای
نمیرود چه از این سو قوت دافعه از سفل باعلی دفع نمیکند که این براز هم جسم ثقیل حرکت قسری بسوی اعلی نماید و صاعد شود لهذا
در حال صحت هیچ چیز در معائی صغار از قولون نمیرود و اگر میرفت همیشه بوی براز از دهن می آمد و باعث کراهت طبع هر یک میشد
و از آن در تعیش و تمدن دشواری و فساد پیدا گشتی لهذا حکیم علیم قبیح را پسند نفرموده لیکن در حال مرض هرگاه معای صغیر زیاده
منتفخ میشود آن زمان این منفذ اتصال کشاده میگردد و انچه در قولون است در معائی صغار میرود چنانکه در قولنج شدید میشود و
بالای چین میوکس ممبرن غده های کوچک بسیار در بعض جاها یک یک تنها و در بعض جا مجتمع مثل ستارگان یافته میشود و در این
غده های صغار عروق و شرائین مجاری کیلوس آمده اند و بتوسط این غدها کیلوس مجاری خود میرود و چه این غدها مثل اسفنج
کیلوس را میکشند و بالای میوکس ممبرن امعائی صغار اجسام صغیره بسیار مثل کاه و زیر بر روئیده اند چنانکه نبات از تهییج و تحریک
هوا متحرک میشود اینها هم متحرک میشوند و همیشه در حرکت میمانند لیکن حرکت اینها در طول امعا از اعلی بسوی اسفل میباشد و
فائده این حرکت آنست که انچه رطوبات در هضم معدی پیدا میشوند آنرا پیش پیش میفرستند و بجا استقرار شدن نمیدهند تا غدهای آن بند نشوند
آنرا کشیده بذریعه آنها کیلوس مجاری خود در رود و امعا خالی شوند تا غذائی دیگر آید و هضم شود و معای کبیر قولون است و مقابل آن

ورک در جانب یمین شروع شده بالا میرود تا که بجگر میرسد و از آنجا منعطف شده از زیر معده تا طحال میرسد از آنجا نازل شده
تا خاصرهٔ شمالی می آید و اینجا راست شده و مستقیم گشته تا مقعد میرسد و شریان از شریان عظیم که از دل خون گرفته بیرون میرسانند پیدا شده
بامعای صغار و قولون می آیند و لیکن آنچه از اعلی شریان عظیم ستانند بحصه صاعد قولون که سیکم نگ است و بحصه راست قولون
جانب عرض که ترانس ورس است و بحصه اعلی معای صائم میرسد آنچه از اسفل شریان عظیم است بامعا آمده بحصه نازل قولون که ... میرسد
است و بالی ... میرسد و اورده یکی از آنها خارج میشوند با وریدیکه از طحال معده بر می آید شامل گشته همه یک ورید کبیر شده بجگر درست شده
بجگر میروند اما باعتبار مواضع اسمای آن بزبان لاطین مختلف اند چنانچه جائیکه متصل بمعای صغیر شده و در وانه فیما بین کبیر و صغیر تقطع
شدن معوکس سیمین قولون پیدا گشته از اینجا هر قدر که بر در وانه در جهت سفل است آنرا بزبان لاطین سیکم بکسر سین مهمله و سکون یای تحتانی
و فتح کاف و سکون میم بمعنی نابینا و اعمی نامند و همین جا از قولون بمعای صغیر پیدا شده که تا سه چار انچه طویل میباشد بقدر قلم کتابت
ضخیم و منفذ آنهم مثل مجری قلم میباشد آخرش مضموم و مسدود است اما کار این ثابت نمیشود و شاید که اعور همین باشد و هر گاه بلند شده
از اینجا تا جگر و برابر معده میرسد اسندنگ قولون بکسر الف و سین مهمله و سکون نون و فتح دال هندی و سکون نون و کاف فارسی یعنی حصه
صاعد قولون می نامند و هر گاه بعد صعود باز منخفض شده تا طحال میرود آنرا ترانس ورس قولون بکسر تای هندی و فتح رای مهمله
و سکون الف و نون و سین مهمله و فتح واو و سکون را و سین مهمله یعنی حصه راست قولون در عرض می نامند و چون از اینجا بزیر مائل شده
ڈسی سنڈنگ قولون بکسر دال هندی و سکون یای تحتانی و کسر الف و سین و سکون نون و فتح دال هندی و سکون نون و کاف فارسی یعنی
حصه نازل قولون مینامند و چون باز خلف مثانه رفته تا وسط شکم میرود آنرا رکٹم بکسر رای مهمله و سکون کاف و فتح تای هندی و
سکون میم بمعنی مستقیم نامند و نام کردن آن بمستقیم از راه حقیقت نیست بلکه بنسبت حصه های دیگر آن اضافی است و آنچه در معا
صغار است از آن قولون هم مرکب است یعنی معوکس سیمین و غشای ریشه دار و عضلات و غشای آبدار در آنهم موجود بود لیکن عضلات
طولیه درین معا غلیظ اند و در جهت طولی آمده چنین آنرا که در جهت عرض قسم است محفوظ و مضبوط دارند و چون عضله طولی آن قطع
کرده شود طول قولون از کشادن چنین زیاده میگردد و لیکن فرق در معای کبیر و صغیر است که غدد های که بالای معوکس سیمین قولون اند
متفرق میباشند و هیچ جا مجتمع نبوند و هم آنچه جسم صغیر مثل کاه و زیبر بر معوکس سیمین معای صغار پیدا شده در قولون نبود و بر جمیع احشا
غشای آبدار محیط است باین نمط که بالای همه از خارج هم منبسط است و در شکم داخل شده بر هر یک عضو جدا جدا هم محیط گشته است
و بعد از آنکه بر معده و امعا احاطه کرده و هر یک به نحو ایله ملتف آن اقسام شده کناره های آن از هر دو طرف عضو باهم دوتا شده بفقار ظهر رسیده
بآن منشد و مرتبط شده اند که بسبب شده استحکام و ارتباط آن بفقار ظهر معده و امعاد لفافه غشائی مذکور بجای خود میباشند
و هر قدر که جرم این غشا در ربط و شد معده و امعا بفقار ظهر بکار می آید از احاطهٔ معده و امعا زاید است آنرا بزبان انگریزی مسنٹری گویند
بفتح سین مهمله و سکون نون و فتح تای هندی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی بمعنی غشای که در آن امعا بوند مینامند و شریان
در امعای آیند اول در مسنٹری داخل میشوند چه او لفافه امعا است پس از آن داخل نازل شده در امعا داخل شده منتشر میشوند و درین

اعراض آن نیست که در بیوقت انچه بسیار طعام روغندار یا چرب بخورد بخوبی هضم نمیشود و اسهال دسم متعفن میشود چنانکه ذکر
دق مشابه میشود و در کتب طبیه عربیه با اسم اسهال دبانی موسوم است و گاهی از ورم سر لبلبه یرقان پیدا میشود و هرگاه آن مجری
صفرا آرنده را فراخست کرده از کار خاص آن باز دارد و گاهی از ورم آن سختی و در زیر کبد محسوس میشود لیکن گاه این ورد و سختی
با اسهال دسم متعفن یافته شود باید دانست که لبلبه متورم شده و این مرض لا علاج است علاج که دام تدبیر و دوای خاص برای علاج آن
تا حال یافته نشده لیکن هر عرض که از اعراض آن موذی باشد علاج آن نمایند مثلاً اگر درد زیاده بود افیون خورانند و ضماد تخم کتان
یا پلاستر نیشش مگس نهند چون ثابت شود که لبلبه مریض است در وقت غذا خالی از روغن چربی مثل شوربای لحم و سفیده بیضه مرغ
خورانند و همچنین خضراوات از شیر گرم زیر باران برآورده باشند درست کرده خورانیدن بهتر بود و نان هم که خورانند آن بیش خوب بریان کرده
خورانند تا جوهر سفیدی که در ارد گندم میباشد سوخته و نا پیدا شود و بسیار تاکید نمایند که انچه خورد آنرا در دهان خوب مضغ نماید و آب
دهن اخوب با غذا آمیزد و الا اینده هضم نخواهد شد باز در غذا نباتات پیدا نخواهد شد که مولد نباتات از مرض خود از کار خاص خود معطل
است فقط ذکر فصل سوم در نقل پشین سیوکس هیمبرن امعا و آن اگر در معای اثنا عشری افتد آنرا ادودن اٹیس بضم الف و
سکون واو و کسر دال و سکون نون و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم معای اثنا عشری
گویند و اگر در معای صایم و ایلی یکجا افتد آنرا ایپیکو انٹر اٹیس بکسر میم و ضم یای تحتانی و سکون واو و ضم کاف و سکون واو و کسر الف
و سکون نون و فتح تای هندی و سکون رای مهمله و فتح الف و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم
سیوکس هیمبرن امعا باریک نامند و اگر در سیوکس هیمبرن قولون افتد که آن معای کبیر است آنرا بلغت لاتن قولون اٹیس بضم قاف و
سکون واو و لام یعنی ورم قولون نامند و بزبان انگلش آنرا دستنٹری بکسر دال و سین مهمله و سکون نون و فتح تای هندی
و کسر رای مهمله و یای تحتانی یعنی پیچش نامند انچه در اثنا عشری افتد این ورم حاد و مزمن هم میباشد اکثر با ورم معده حاد و مزمن
یافته میشود و گاهی بدون ورم معده خاص در اثنا عشری می افتد و تنها یافته شدن این ورم اکثر مخصوص است باینکه هرگاه کسی را
آتش یا آب گرم یا روغن گرم میسوزد و احتراق جلد ظاهر بدن این ورم پیدا میشود و در اطفال زیاده تجربه این امر کرده شده است و هر چند
سبب خاص آن ظاهر نیست لیکن وقت تشریح بسیار مشاهده شده گاه گاه درین ورم زخم هم دیده میشود و غالباً هرگاه با ورم معده یرقان
بود و ورم معای اثنا عشری هم موجود میباشد که بسبب آن مجری صفرا آرنده از کبد از فعل خود باز ماند الاسباب انچه اسباب ورم
معده حاد و مزمن نوشته شده اند همه اسباب این مرض میباشند انچه علاج در ورم معده نوشته شده اینجا هم بکار آید لیکن فرق اینست که درین
ورم درد زیر کبد میباشد پس وقت علاج اینجا زلو زیر کبد بر محل درد چسپانند و ادویه مرخیه و قسم پلاستر نیشش مگس یا دیگر ادویه همین جا
نهند و انچه در معای صایم و ایلی یعنی معای باریک افتد پس اکثر آنست که بعد ورم زخم هم در سیوکس هیمبرن پیدا میشود و این زخم در ورم
اکثر در غده های سیوکس هیمبرن مذکوره بانیکه آنها مجتمع میباشند پیدا میشود و اینحالت در مرض سل و هم هرگاه در خون فساد واقع شود
بهر سببی که باشد حادث میگردد چنانکه در تائی فائیڈ فیور هم پیدا میشود الاسباب اکثر سبب آن تعفنا نیست که آن تپ بالذات است

فصل سوم در نقل پشین سیوکس هیمبرن امعا

ورم معای اثنا عشری و ورم سیوکس هیمبرن امعا باریک

از فساد ہوای رطب یا گرم در میان حادث میشود و ہم چنین عفونتی لازمست کہ ہر روز در ان زیادتی و کمی ظاہر شود در وقت خاص و
قیام ہم چنین ... رسیدن سردی ببدن مثل اینکہ ہوای بسیار سرد ببدن رسد پیدا شدن دندان کہ بار در امعای صغار
کہ آن ... پوشیدن و نوشیدن دوای مسہل قوی خوردن غذای ناموافق و ہم خوردن ادویہ ہمیشہ بروز دندان اطفال اسباب
قریبہ خاص آن واقع میشوند **علامات** آن درد در تمام شکم و خراش بود و اسہال بار بار و جلد جلد میشود و اسہال براز لین و
بلغم گاہی سفید و گاہی سرخ آمیختہ بود و گاہ خون ہم بآن مختلط باشد و انتفاخ در شکم بود لیکن وقت تبرز درین اذیت درد محل مقعد
نباشد چنانکہ در زحیر بود و حمی ہم خفیف بود و لیکن اگر ورم زیادہ بود تپ ہم شدید میباشد و زبان سرخ بود و ہرگاہ این مرض
با طفال عارض شود اسہال جلد جلد آید یا اول قی آید پس بعد اسہال پیدا شود و چنانکہ بیشتر نوشتہ شد اینجا ہم در اسہال ...
براز لین و شیر ہضم نشدہ بصورت جغرات و ہمراہ آن بلغم گاہی سفید گاہی سرخ و گاہی خون آلود بود و اکثر در اطفال ہمراہ اسہال آب زرد
یا آب سبز یا بلغم و خون ہم آید و اکثر اطفال بسبب درد معدہ میگریند زیرا کہ طفل را ممکن نبود کہ از زبان خود شکایت درد شکم کند
لیکن از اذیت آن میگریند و خواب نمی آید و حمی ہم عارض میگردد و عطش زیادہ میباشد و زبان خشک بود پس اگر اینحالت دو سہ
روز برابر ماند بسیار لاغر و ضعیف میشود و درین وقت گاہی در دماغ فساد پیدا میگردد و از ان بر بستر خوابیدہ ماند و ظاہر شود
کہ خواب زیادہ ہست تا اینکہ درین حالت بیہوشی بر آن طاری شود و ہلاک گردد و گاہی از شش ساعت تا دہ ساعت ہلاک میشود
و اکثر صحیح ہم میگردد **علاج** اول سبب مرض دریافت کنند بعدہ بازالۂ آن حتی الامکن بپردازند و علاج عام نیست کہ تدبیر عرض
شود بنمایند پس اگر درد در شکم باشد چنانکہ زیادہ بود برآنجا زلو چسپانند و بعد بند شدن خون از آب گرم تکمید سازند و یا پارچہ
فلالن در آب گرم تر کردہ فشردہ روغن تارپین بر آن پاشیدہ بر محل درد بندند یا تخم کتان باریک سودہ قدری خردل کہ ششم حصہ
کتان بود بآن یار کردہ در آب گرم سرشتہ بر پارچہ آلودہ بر شکم چسپانند و اپیکاکوانا از چہارم حصہ تا نصف گرین و افیون خالص از
نصف گرین تا یک گرین و بمقدار سہ گرین تا پنج گرین سفوف کردہ بعد سہ سہ یا چہار چہار ساعت خورانند و چون درد شکم موقوف
شود و اسہال باقی ماند دوای مقوی ... مثل گالک ایسڈ یا ٹنک ایسڈ ہمراہ افیون خورانند یا کسیر اکٹ کتھہ سفید
یا کینو کہ صمغ درخت است تنہا یا ہمراہ افیون خورانند یا طین قیمولیا ہم بآن بیفزایند و ہرگاہ اسہال سبز زیادہ شود ہیدراج کم کریتا
از چہار گرین تا شش گرین و ہمین قدر طین قیمولیا و سفوف ڈوور پنج گرین ہمہ را باہم آمیختہ سفوف کردہ روزانہ سہ بار خورانند و غذا
سبک مثل آرارو ٹ و شیر مادہ گاو و شیر بز و بریان و شوربای لحم کہ رقیق بود خورانند و در علاج اطفال اول نظر کنند کہ اگر سبب خروج این
غذای ناموافق یا شیر حیوانات باشد دایہ مقرر کنند و شیر مرضع ہم قلیل بتفاریق دہند تا در معدہ زیادہ تجمع نشود و الا اسہال
خواہد شد و اگر تقرر دایہ ممکن نبود شیر دوشیدہ ... نوشانند یا آب سادہ یا آب آہک با شیر گاو آمیختہ بنوشانند و اگر از بروز دندان اسہال
... و ... بیشتر جہت اصلاح غذا نمایند و پارچہ فلالن در آب گرم تر کردہ فشردہ بر شکم طفل بندند و ہیدراج کم کریتا دوازدہ گرین
و ہمین قدر طین قیمولیا و اپیکاکوانا دو گرین ہمہ را باریک سودہ سفوف ساختہ شش حصہ تقسیم کنند و یکیک حصہ این سفوف

چهار چهار ساعت باطفال خورانند و اگر اسهال زیاده آید و ورم کم شده باشد گفته سفید صمغ عربی کاطین قیمولیا از هر یک دو سه گرین گرفته
باریک سائیده سفوف کرده بخورانند یا نمک ایسیٹ و گالک ایسڈ یک دو گرین بخشانند و اگر بهیچ دوا اسهال بند نشود کلورل دو گرین و
پلمبای ایسیٹاس یک گرین نبات سفید شش گرین همه را باهم آمیخته سفوف ساخته چهار حصه سازند و بعد دو ساعت یکیک حصه
از آن بطفل خورانند و باید دانست که بر این نسخه اعتماد بسیار است و بعد تجربه کامل رسیده است قلمبند کرده اما آنچه از ورم میوکس ممبرن
قولون افتد و آنرا آنتیرائیٹس یعنی ورم امعا نامند و آنهم بر دو قسم بود حاد و مزمن پس هرگاه حاد بود حالش آنچه در تشریح دیده شده آنست که
ورم در تمام میوکس ممبرن میباشد لیکن در بعض مقامات سرخی بود و بعضی جاها از مواد میوکس ممبرن غشای جدید مثل کروپ پیدا شود
و چون این غشا را بردارند میوکس ممبرن مثل گوشت سرخ از زیر آن نمایان میگردد و غده های که در میوکس ممبرن میباشند در بعض مرضی
متورم میشوند بسبب آنکه ماده ورم از میوکس ممبرن آنجا می افتد و از افتادن این ماده در غده ها آنچه پیدا شود اول این است که در آنها ورم صلب
پیدا میگردد و من بعد گذران انفلمیشن حادث میشود پس پخته شده ملایم شوند و ریم از آن ها خارج گردد و بعد خروج ریم زخم بشکل مدور بصورت
غاره یافته میشود و این زخم گاهی چنان عمیق میباشد که تا غشای آبداره میرسد و از آن در غشای آبدار هم زخم پیدا میگردد و چون باین حد رسد
در آن انفلمیشن حادث میشود و علامات ورم آن موجود بوند و اکثر غشای جدید که بر میوکس ممبرن پیدا میگردد در اسهال خارج میشود و
زخم آن بهیئت طولانی در عرض میوکس ممبرن قولون یافته میشود لیکن این زخم طویل منبسط بود و عمیق نمیباشد و در بعضی مرضی همراه این
ورم در غده های کوچک امعا ایلیم هم یافته میشود و هرگاه این مرض دو سه هفته ماند و بعد آن بیمار هلاک شود در آن آثار صحت این جروح
یافته میشوند از این ثابت میشود که چنانکه در خارج بدن جروح صحیح میشوند در باطن امعا هم جراحت لائق صحت است و در کسی ورم جگر یا
دبیله کبد با این مرض یافته میشود خواه یک دمل کبیر بود یا متعدد باشند و درین صورت در اطبا اختلاف است که آیا مرض امعا از مرض کبد
پیدا میشود یا مرض کبد از مرض امعا حادث میگردد و حق این است که هر دو مذهب صحیح اند گاهی از ورم جگر ورم قولون حادث میشود و گاهی
بالعکس اما اسباب سبب سابق کمزوری بنیت بهر سبب که باشد و گاهی این مرض بطور امراض وافده وبا عارض میشود و از
اسباب واصله آن برودت هوا و غذای غلیظ یا ناموافق طبع یا میوه و تره های خام مثل خیار و خیار زه سبز است هرگاه بی طبخ کرده بخورند
و دمل کبد هرگاه شدید بود و نوشیدن مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین و سقمونیا و کلوکل و شحم حنظل است علامات درین مرض اسهال
بار بار با مغص و تشنج امعا میشود که آنرا پیچ گویند و بیمار وقت تبرز هرگاه نشیند در محل مقعد درد و اذیت زیاده شود و در اسهال خون و
بلغم زیاده می آیند گاهی تنها و گاهی با براز و گاه گاه بخار هم میباشد و بجای قولون درد بود و این مرض بسه طریق شروع میشود اول
آنکه ابتدا باسهال رقیق کند من بعد اسهال بلغمی خونی میشود دوم آنکه ابتدا باسهال خونی کند و این قلیل الوقوع است سوم آنکه اول قبض
شکم باشد من بعد براز یابس مثل بنادق با بلغم و خون خارج شود و این مرض گاهی خفیف بود و گاهی بسیار شدید و قوی باشد و گاهی
متوسط و اکثر این است که ابتدا خفیف میکند و روز بروز زیاده میگردد و در کسی این ورم در حصه آخر قولون که موسوم بمعای مستقیم است شروع شود
و در کسی ابتدائی حصه نازل قولون که از قریب طحال شروع شده تا معای مستقیم میرسد و در کسی تمام قولون پیش شود اما هرگاه در معای مستقیم

بیان ورم قولون

وحصه نازل قولون بود درین وقت در اسهال اجزای سفید مثل آرد روت محلول در آب و همچنین اجزای سرخ و گاهی با خون خالص خارج شود
وحقیقت جسم سفید و سرخ آنست که آنچه بلغم از غشای متورم بدون امتزاج رطوبت دمویه خارج میشود سفید میباشد و آنچه بلغم با رطوبات
دمویه که از عروق صغار خارج شده بآن ممتزج شوند خارج شود سرخ بود و هرگاه این ورم در حصه صاعد قولون که بسوی جگر رفته و در
حصه ایست آن که از زیر جگر در عرض شکم تا طحال رسید پیدا شود درین وقت آنچه بلغم یا خون در اسهال خارج میشود با براز مختلط میباشد و
اجزای سفید مثل اجزای میوکس میمبرن آب سرخ رنگ که بوی آن باسهوکت مثل بعضی غساله لحم باشد خارج میگردد و فی الحقیقت اجزای
سفید اجزای همان غشای جدید بوند که بر میوکس میمبرن پیدا میشود و این مرکه ورم در تمام قولون است یا در بعضی از مواضع آنست
بخوبی از قسم اسهال ثابت میشود چنانکه گفته شد و دیگر طریق استدلال بر آن از درد شکم هم ممکن است پس هرگاه درد در بعض مواضع قولون
بود دانسته شود که ورم در بعض اجزا است و چون در تمام قولون بود باید دانست که ورم عام است برای تمام قولون لیکن گاهی درد نمیباشد خصوصا
هرگاه خون در اسهال زیاده خارج شود درین صورت یا درد نمیباشد یا بسیار قلیل بود و گاهی بسبب این مرض احشا مثل جگر و معده و گرده
و مثانه هم امراض پیدا میشوند زیرا که این امعای کبیر با این اعضا پیوسته است پس چون معده متضرر شود قی و اسهال عارض میشود و چون
مثانه متضرر شود احتباس بول یا تقطیر بول عارض میگردد و سبب اول آنست که چون از این معا ضرر و ورم بمثانه رسد آن بول را
پیدا نکند یا پیدا کند لیکن بسبب عسر آن راه آمدن بول بند میگردد یا چنان کمزور میشود که از کار خاص خود که دفع بول است قاصر گردد
و سبب دوم ثانی آنست که هرگاه با ورم قولون مثانه هم متورم شود درین وقت از مجتمع شدن بول که مقدار آن زیاده میشود متاذی گردد
نخواهد که در آن بول جمع شود پس هر قدر که بول قلیل می آید آنرا دفع میکند انجام این مرض یا آنست که اعراض سخت و قوی شوند و
بسبب آن ضعف زیاده شود پس خشکی و سیاهی زبان یا درخشندگی آن مثل زجاج و انتفاخ بطن و ضعف و سرعت نبض و دوران سر پیدا شود
و هرگاه خشکی و سیاهی زبان و خشکی جلد و هذیان و اختلاط عقل پیدا شود یقین بهلاکت علیل توان کرد و گاهی جلد ملایم و مسترخی گردد
نبض بطی شود و زبان مثل زجاج درخشنده میباشد و از بدن بوی بد ظاهر شود و اسهال بدبو آید که در آن غشای جدید و میوکس میمبرن
مرده و متعفن شده بر آید پس آهسته آهسته بیمار هلاک شود یا مرض مزمن گردد یا بیمار صحیح شود و اعراض برطرف شوند علاج چون اول
مریض پیش طبیب حاضر شود باید که ابتدا بخورانیدن افیون یک گرین حب بسته کنند یا با آب حلکوه نوشانند و بعد پانزده دقیقه
خورانیدنش ایپیکاکوانا از ده گرین تا شصت گرین موافق عمر و شدت مرض همراه آب صمغ عربی حب بسته بخورانند مریض آرام خوابانند و
پارچه بالای آن موافق فصل پوشانند و خردل سوق با گرم سرشته بر پارچه آلوده بر معده نهند تا بسبب آن قی نیاید و ایپیکاکوانا
مانند فایده باید دانست چنانکه از ورم میوکس میمبرن بنی زکام و از ورم میوکس میمبرن قصبه ریه سرفه عارض میگردد همچنین از ورم میوکس میمبرن
معای قولون نیز پیچش پیدا میشود چنانکه از خارج شدن بلغم زکام و سرفه زائل میشوند کذا از خارج شدن بلغم در اسهال ورم
قولون برطرف میشود و اصل علاج این مرض آنست که بر ورمی بلغم پیدا کرده دهند که تا خارج شود و چونکه ایپیکاکوانا مولد بلغم است
را ملایم میکند لهذا چنانکه از استعمال آن در سرفه بلغم پیدا شده بر ورمی در سرفه خارج میشود و از آن ورم قصبه برطرف میگردد همچنین در پیچش

ازخورانیدنش درین میوکس ممبرن بلغم پیدا میشود و تردودی در اسهال پیدا ده باعث صحت میگردد پس در علاج این مرض زیاده
این دوا را بامید این منفعت باستعمال آورده باشند بعد تخم کتان سوده با ششم حصه آن خردل در آب گرم سرشته بر پارچه آلوده بر تمامی شکم بندند
یا پارچه فلالین در آب گرم تر کرده فشرده از آن بار بار شکم را تکمید سازند تا تشنج و پیچ کم شود پس اگر ایپکاکوانا در شکم باند و قی نیاید فایده عظیم
میکنند و اگر قی آید از آن فایده کم میشود پس اگر در معده قرار گیرد بعد گذشتن چهار ساعت بر آن و اگر در قی خارج شود بعد سکون قی و قرار
گرفتن معده مسهل از روغن بید انجیر که نیم اونس باشد با قدری تنکچر افیون که ده قطره بود یا افیون محلول بآب که نیم گرین باشد بنوشانند و فایده
شریک کردن افیون آنست که تا درد و پیچ در امعا از روغن بید انجیر پیدا نشود پس اگر بعد نوشانیدن آنهم درد و پیچ در امعا باقی ماند
و اخلاط و خون خارج شود باز ایپکاکوانا بمقدار اول خورانند و پنج گرین بعد هر نیم ساعت ایپکاکوانا خورانیده باشند تا که خون بند شود و اگر
بعد استعمال مسهل معلوم شود خارج شود مکرر روغن بید انجیر نوشانند و هر قدر که مرض کم شود مقدار ایپکاکوانا کم کرده باشند و همراه افیون
که چهارم حصه گرین باشد بخورانند یا ایپکاکوانا یک گرین و پلمبای ایسٹیٹه دو سه گرین افیون چهارم حصه گرین خورانند و غذای مریض
شیر همراه آب یا برنج پخته یا شوربای لحم رقیق با آرا روت یا شوربای لحم رقیق یا شیر بادهٔ گاو بخورانند و اگر در مبدا از ضماد تخم کتان ظفر
نشود و از حقنه کردن دست جائی انفلون یاده دردناک شود بر آن ده سه زلو چسپانند و چون از زیاده نشستن در کموده مریض قوت
سیز در مقام مقعد درد و سوزش اذیت زیاده بود یا در دفع کردن بول آفتی بسبب ورم معای مستقیم پیدا شود در هر دو صورت بیمار را
در آب گرم تا شکم بنشانند و نارفیا نیم گرین با آب برنج پخته حل کرده بطور زرقه در شکم سازند تا درد و پیچ و سوزش معای مستقیم طرف شود
و اگر نارفیا نباشد دو گرین افیون در آب برنج پخته حل کرده بذریعه زرقه در شکم سازند و بیست گرین افیون در یک آونس آب حل کرده پارچه آن
تر کرده در مقعد قدری داخل کرده باقی بالای آن نهاده ببندند و چون خون زیاده آید و درد کم بود پلمبای ایسیٹیٹ سه چهار گرین حب ساخته
بخورانند روزانه سه بار و دو سه گرین با آب حل کرده بذریعه زرقه در شکم رسانند ایضا برای زحیر که باد و سوزش امعای حاد بود این دوا
بنوشانند که در دوازده ساعت از استعمال آن آرام میوکس ممبرن حاصل شده صحت میشود مجرب است صفت کرتیا چهار پیاده گرین
ابیر و نیک پوڈر پنج گرین تنکچر افیم از پنج قطره تا ده قطره تنکچر کلیسی یعنی کنشه سفید پانزده قطره اسپرت کلا رفام بست قطره نبات سفید ده گرین
آب ساده دو آونس همه یکجا کرده در زحیر حاد قوی بعد هر اسهال و در زحیر متوسط بعد دو دو ساعت و در زحیر خفیف بعد سه سه ساعت
این مقدار دوا نوشانند و چون این مرض مزمن گردد یعنی اعراض آن خفیف و قلیل شده باقی مانند یا بخفت و قلت اعراض ابتدا کنند
بی آنکه زحیر حاد قبل آن شده باشد پس هر گاه این مریض بمیرد وقت تشریح تحقیق ثابت میشود دانسته که قدری ورم در میوکس ممبرن قولون
بعد و غشاهای جدید که در زحیر میوکس ممبرن پیدا میشود درین مرض بسیار رقیق میباشد لیکن جمهای مدور همیشه بر آن یافته میشود
و این جروح درین مرض در امعای صغار هم میباشند و امعای صغار هم متورم بوند الاسباب آنچه در زحیر حاد نوشته شد اینجا هم واقع
میشوند و کثرت خون خصوصا در بدن کسیکه از نشه بائی آن خون خارج میشود گاه گاه بر جلد ظاهر بدن آن هم دانه هائی کوچک پیدا میشود
زیاده سبب این مرض میشود در امراض طحال و کبد و دل هم این مرض پیدا میگردد و همچنین هر گاه ورم در عروق با خون آمیخته

مرور یک دو ساعت بر خوردن آن روغن بید انجیر بمقدار قلیل که دو سه درام بود نوشانند پس اگر بعد نوشانیدنش باز اسهال
جاری شود باز دوا به مقوی میوکس ممبرین خورانند و درین مرض اعتنا بسوی غذا ضرورست که سهل الانهضام مقوی خورانند مثل
شیر مادهٔ گاو و شوربای لحم رقیق که همراه برنج پخته یا آرارت و نان لطیف خورانند و بدن و شکم را درین مرض همیشه گرم دارند که از رسیدن
سردی بر شکم تشنج امعا پیدا و زیاده میشود و ایضا هرگاه زحیر مزمن گردد یعنی ریم با خون آید پس بهتر است که این حب انوشانند صفت نایتریت
سلور ربع گرین سیسه سبب شوگر اس دو گرین افیون خالص یک گرین با صمغ محلول بآب سرشته حب های کوچک بسته در ورق نقره پیچیده روزانه دو بار
موافق این مقدار خورانند هرگاه ریم زیاده آید و خون کمتر آید این حب انوشانند طوطیا هشت گرین سفوف افیون دو گرین دوده یک گرین
با صمغ عربی محلول با آب سرشته چهار حب بسته نگهدارند و از آن روزانه از دو تا سه بار یک یک حب بنوشانند و بعضی حکما میگویند که مقدار
طوطیا را تا یک گرین نوشانند و بعضی میگویند که زیاده از نصف گرین طوطیا را نه خورانند و حقیقت این است که موافق زیادتی و کمی ریم مقدار
طوطیا را اختیار کنند لیکن زیاده از دو گرین نوشانند و هرگاه از ین معالجات فائده ظاهر نشود و مرض باقی ماند تبدیل هوا و بلد نمایند
لیکن مریض را در سفر به جهتی برند که اذیت نشود و سواری با راحت و آرام باشد چنانکه در سفر بحر بر جهاز بآرام میروند و چون زحیر برطرف شود
و ضعف باقی ماند علاج کمزوری نمایند مثل آنکه میور آنک ایسڈ ڈائیلوٹ همراه تقوع کواشیا یا انقوع خنیشن یا انقوع قصب الذریره نوشانند
و چند روز استعمال این دوا کرده بعد آب آهن کشته نوشانند لیکن آب آهن بمقدار قلیل دهند تا که میوکس ممبرین را از ین اذیت نشود لیکن
فیری ایٹ کنین سائٹریس از همه بهتر است این اسفوفا همراه آب بخورانند فصل چهارم در ورم امعا که در بعض مواضع افتد
لیکن در جمیع اغشیهٔ آن میباشد مختص به میوکس ممبرین نبود و این ورم گاهی بقدر یک فٹ یا دو فٹ در امعای افتد خواه در امعای صغار
یا کبار لیکن اکثر در امعای صغار می افتد پس هرگاه پیدا میشود در جمله اغشیه ربعه میباشد از ین سبب صعوبت آن عظیم بود و بتشریح
آنچه در مریض دیده شود آنست که جابجا یا در یک جا سرخی و ورم یافته میشود و این سرخی یا زیاده سرخ مثل خون بود یا سیاه مثل خون منجمد
سیاه میباشد و در کدام مریض امعا بمقام این ورم مقره و خراب یافته میشوند و مواد آن بر غشای آبدار می افتد و بسبب آن امعا با هم
متصل و ملتصق میگردند و گاهی در غشای آبدار آب هم مجتمع در محل ورم یافته میشود و الاسباب رسیدن سردی هوا و خوردن غذا
ناموافق و خوردن زهر و هم از گرفتن ادویه سمیه رحم چنانکه بعض قوابل جاهلات فلوس سی ابرلی بتسویه و تخفیف بعد اسقاط حمل در
رحم می زنند و از آن سمیت جدا شده با رطوبات آمیخته در امعا احداث این مرض مینماید و هم نوشیدن مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین
یا کلومیل زیاده گرفتن مسهلات مثل سنکه سفوف جلیپا بار بار خوردن یا رسیدن ضربه سقطه یا انسداد امعا بهر سبب که باشد خصوصا
از مرض فتق سبب محدث این مرض میباشند علامات درد شکم زیاده بود و از غمز کردن دست این درد زیاده میشود و تپ هم میباشد و
نبض سریع و صلب بود و در وجه انخراط ظاهر بود و در دبطور مغص در زحیر که باپیچ بود در شکم پیدا شود لیکن اسهال نباشد بلکه طبع قبض بود
و گاهی غثیان و قی عارض شود و این وقتی است که مرض شدت کند و اگر علاج نکرده شود در آخر زبان کثرت زمانه قرب موت است درد شکم
تند گردد بسیار زیاده و بار بار میشود و نوبه کند مثل تشنج و لیکن وقت سکون نیز هم درد باقی ماند ضعف نفخ شکم زیاده شود و نبض مختلف گردد

وجلد بدن سرد شود وعرق بارد آید پس درینحال بیمار میمیرد وگاہی قبل مردن مطلقا درد برطرف شود واین دلیل آنست کہ معا مردہ شد وقوت حس آن باقی نماندہ وچونکہ این مرض مثل قولنج عارض میشود کہ در شکم شدید بانوبہ وقبض شکم ہم بود لہذا التفرقہ بینہما ضروریست آن باین طور کردہ میشود کہ در قولنج درد بعد سکون نوبہ برطرف میشود ودرین مرض درد بعد سکون نوبہ ہم باقی میماند وہم در قولنج از غمز کردن بدست آرام می آید ودرین مرض درد زیادہ میشود واین مریض پای خود را کشیدہ تا شکم منضم ساختہ میخوابد زیرا کہ از دراز کردن پا ہا غشائی آبدار شکم متمدد میشود وازان بیمار متاذی میگردد علاج این مرض آنست کہ اگر مریض قوی باشد فصد گیرند واگر قوی نباشد زلو بر تمام محل درد از دہ عدد تا بست عدد چسپانند وبفور گرفتن فصد یا چسپانیدن زلو افیون وگرین بعد سہ چہار ساعت خورانند تا درد وتشنج کم شود وہرگاہ خون از زخم زلو بند شود فلالین در آب گرم تر کردہ فشردہ روغن تارپین بران پاشیدہ بر آن تکمید کردہ باشند تا کہ درد ومرض رفع گردد وکلومل ہمراہ افیون در شروع مرض ہم خورانند وزنہار درین مرض مسہل ندہند اگر بضرورت رفع قبض محتاج تنقیہ امعا شوند از آب گرم حقنہ دہند کہ ازان دو فائدہ حاصل میشوند یکی اخراج فضول امعا دوم اینکہ از رسیدن حرارت آب گرم بامعا آرام می آید وغذا بسیار سبک دہند وچون ضعف در آخر مرض زیادہ شود شراب پورٹ وین یا شراب برانڈی نوشانند وبرای مجتنب از شراب میوہ نبا کاس یا آب حلکردہ نوشانند واین بہتر آنست کہ بیمار دو ورنہ وقت زیاتی ضعف درخواست میکنند کہ کدام دوای مقوی خورانند ولیکن فی الحقیقت چون بجہت ضعف میمیرد ہلاک میگردد **فصل پنجم در ورم قولون** کہ خاص بمحل اتصال آن بمعای صغیر عارض میشود واکثر این ورم در جمیع اغشیہ امعا برابر عارض میگردد وگاہی مختص بسیوکس سیمبرن قولون بود ولیکن اینحال ہم اگر از علاج منع نکردہ شود بجمیع اغشیہ در چند مدت عام میشود وآنرا ایپی ٹفلائٹس بلغت گریک نامند وتحقیق این لفظ در ورم کبد گذشت جائیکہ این از اسباب ورم کبد شمردہ شد الاسباب پیدا شدن سدہ بود کہ از خوردن غذائی غلیظ یا ناموافق طبع یا از خوردن اشیای صلبہ کہ اثر منفع کامل بآنہا نرسد مثل بادام غیرہ حادث میشود چہ این اشیا بسبب صلابت خود منہضم نمیشوند وغیر منہضم تا امعا میرسند ودر چین ہای سیوکس سیمبرن قولون محتبس شدہ اذیت بآن میرسانند واز اذیت وخلیدن این ثقل مثل پیدا میشود وہمچنین ضربہ وگاہی بلا سبب ظاہر ازین ثقل مثل درین مقام پیدا میشود العلامات ہرگاہ این ورم در سیوکس سیمبرن باشد درد در شکم بجائی کہ مقابل عظم ورک جانب راست است پیدا میشود واز غمز کردن دست درد زیادہ محسوس میگردد وچون انگشتان نہادہ احساس کنند قدری ورم باطن یافتہ میشود وطبع قبض بود وچون با غشیہ دیگر رسد این ہمہ علامات ہم موجود بوند ومریض را تپ میشود وبر محل ورم سختی یا تورم محسوس میشود وبعد دبیلہ واگر این ورم را علاج نبرودی نکنند ورم تا عضلات ظاہر بطن میرسد وآخر بجائی ورم وسختی لینت پیدا شود وریم افتد وقریب افتادن ریم حمی بالرزہ ونافض پیدا گردد کہ ازان نخستہ شدن ورم باطن ظاہر گردد وانجام افتادن این ریم آنست کہ ورم یا بسوی داخل منفجر شود وریم در غشائی آبدار کہ بر ہمہ احشا محیط است ریزد واین بسیار ردی است یا بسوی خارج خراج گشتہ منفجر شود واین از اول بہتر است علاج ہرگاہ در سیوکس سیمبرن ورم باشد در شروع مرض زلو از شش عدد تا دہ عدد حسب مناسب بر محل صلابت چسپانند واز آب گرم تنہا یا روغن بادام آب گرم آمیختہ بار بار حقنہ دہند تا سدہ کہ در امعا ہستند در اسہال خارج شوند وچون ظاہر شود کہ درد وورم رفع شدہ وعن بیدا انجیر ... ازام

تا ششم حصه گرین افیون محلول بآب نوشانند و اگر از یکبار نوشانیدن آن نفع ظاهر نشود در روزانه دو بار نوشانند تا
سده خارج شود و هرگاه خون از زخم زالو بند شود از آب گرم تکمید سازند و بعد آن از قلم موئین تنکچر یوڈین دو بار بر آن طلا سازند تا ورم دفع شود و
چون این مرض مزمن یعنی خفیف الاعراض شود و پلاستر از تخم کتان بر آن نهند و اگر ورم تا هنوز به تحجر رسیده باشد صلابت در ورم ظاهر شود
تخم کتان خوب بآب سرشته بر پارچه آلوده ضماد سازند و چون ثابت شود که ریم در آن افتاده بلا انتظار انفجار آن نشتر داده ریم را از خارج بیرون آرند
و اگر بسبب آن کبد هم متورم شده باشد علاج ورم کبد نمایند **فصل ششم در اسهال** و آن را ڈائریا یعنی جریان اسهال بلغت گریک
مینامند و آن عبارت است از آنکه با نخرج من الامعاء در مقدار زیاده و در قوام رقیق شده خارج گردد و آن گاهی بصورت خاص بود
گاهی با الوان مختلفه باشد و اسهال بر چند قسم است اول آنکه دست غذائی و رقیق آید دوم آنکه رقیق و صفراوی آید سوم آنکه مائی آید چهارم آنکه
در آن چربی یا روغن خارج شود و اقسام اسهال خونی و خراطی در فصول سابقه مذکور شدند بالجمله قسم اول که غذائی بود سبب آن خوردن
غذائی ناموافق یا زیاده خوردن یا رسیدن سردی ببدن که از آن غذا منهضم نشود یا حرکات بدنیه چنانکه در بعضی طعام بیشتر اسباب
مذکور شدند و هم حرکات نفسانیه مثل خوف کثیر و هم کمزوری بدن چنانکه در اوائل سل میباشد و گاهی از پیدا شدن شور یعنی کشن جیر
معده هم غذا بخوبی منهضم نمیشود و از آن اسهال پیدا میگردد و العلامات خود اسهال شاهد کامل بود و این اسهال گاهی با درد و قدری
پیچ و مغص بود لیکن چون دست آید درد رفع شود و خون و بلغم همراه آن نبود و غذا غیر منهضم در اسهال خارج شود علاج آنچه از بدهضمی
خوردن غذائی ناموافق باشد در آن قدری مسهل دهند مثل سفوف و برب کمپونڈ یا روغن بید انجیر و این افضل است اما قدری
افیون شریک کرده نوشانند تا پیچ از آن پیدا نشود و فایده نوشانیدن مسهل نیست که تا غذائی غیر منهضم بر آورده دفع شود و سبب آن
اسهال برطرف گردد و اگر بعد نوشانیدن آن هم اسهال باقی ماند و با وجود دفع شدن غذائی غیر منهضم اسهال بند نشود ادویه مقویه کشن معده
مثل سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ بآب ساده نوشانند یا سفوف کینو یعنی صمغ ڈاک خورانند یا هر دو با هم آمیخته دهند که تا فعل وی اقوی شود
نوع دیگر برای کسیکه از شراب مجتنب نباشد صفت سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ پانزده قطره تنکچر کینو تنکچر روبرب هر یک نصف ڈرام تنکچر افیون
پانزده قطره همراه آب ساده که از یک نیم آونس تا دو آونس باشد حل کرده بعد هر دست بنوشانند الغرض هرگاه با اسهال پیچش شروع گردد و علیل
ضعیف باشد و اجتماع خون و ورم کم بود و بعد از آن اسهال رقیق آید و درد و زحیر کم باشد این دوا را بنوشانند که در یک روز اسهال و پیچش رفع شده
میکند صفت سلفیورک ایسڈ ڈایلوٹ پانزده قطره اسپرٹ کلوروفارم از بیست و پنج قطره تا سی قطره تنکچر کنابس انڈیکا از پنج تا چهل قطره تنکچر ریوند
ده قطره آب ساده یک نیم آونس همه را آمیخته بعد دو ساعت موافق ضرورت بنوشانند نوع دیگر مستو کریٹا یک ونیم آونس تنکچر کیٹیچو یعنی کتهه سفید تنکچر کینو تنکچر روبرب از یک
نیم ڈرام تنکچر افیون از ده تا پانزده قطره همه را خوب ممزوج کرده بعد هر دست نوشانند و باید دانست که باین واسلفیورک ایسڈ شریک نکنند
چه فعل او باطل میشود و همچنین سلفیورک ایسڈ را با مستو کریٹا یا آب آهک یا لیمیای ایسیٹیٹ یا امونیا و همچنین با هر دوائی که
در آن این دو شریک باشند ندهند که فایده آن خراب میشود و هرکه از شراب مجتنب بود برای آن عوض تنکچر با سفوف کریٹا مکسچر
از ده گرین تا نصف ڈرام خورانیدن کافی و مفید است و هم همراه این واسفوف کینو یعنی صمغ ڈاک از پانزده تا بیست گرین باشد نیم گرین افیون

فصل ششم در اسهال

نوشانیده شود یا شیر دایه زیاده از قوت هضم نوشانند و درین وقت قریب بود که ورم میوکس ممبرین امعائی صغار هم با ایشان عارض شود و اگر تدارک این اسهال بعلاج نکرده شود طفل بمرض کور مبتلا میگردد و گاهی بجوانان و پیران هم عارض میشود و اکثر وقت عروض قوع فساد هیضه بامی در هوا بود و اگر این اسهال بند نکرده شود هیضه از ان پیدا میگردد و الاسباب اطفال را از ضعف کمزوری معده و امعا که از خوردن غذائها ی موافق و اذیت بروز دندان پیدا میشود عارض میگردد و گاهی اول ازین اذیت دماغ متورم میشود پس از ان بذریعه عصاب اثر این اذیت بمعده رسیده از ان ضعف حاصل میشود و از این مرض پیدا گردد و برای پیران جوانان انچه اسباب هیضه اند اسباب این اسهال واقع میشوند و گاهی از خوردن ادویه مسهله قویه مثل حب السلاطین کلومل پیدا میشود العلامات در اطفال اسهال قیئها ی قدری در دبیشود که وقت آمدن آن طفل اول گریه میکند و اکثر این اسهال بعد خورانیدن غذا یا نوشانیدن شیر عارض گردد و هرگاه از بروز دندان ورم دماغ بود طفل بیقرار میباشد و خواب کم آید و تپ بود و گریه زیاده کند و سر گرم باشد و عطش زیاده بود و چون بجوانان افتد در آن وقت هیضه شایع بود آنرا از علامات هیضه توان فهمید و از آمدن این اسهال مائی اکثر قبل از ان اسهال غذائی یا صفراوی میشود و من بعد مائی پیدا گردد و درد کم بود و قدری اذیت بمقابل معده محسوس شود و عطش زیاده بود و اگر تا اینجا رسیده صحت شود هیضه نباید گفت و اگر تا بهلاک رسد هیضه گفتن بجا نیز باشد و یقینی علامات هیضه با آن موجود خواهند بود و انچه از خوردن ادویه مسهله افتد بران سبقت خوردن دوای مسهل شاهد بود و هم در آن اول اسهال غذائی پیچ و سوزش در امعا درین قسم زیاده بود و عطش باشد اگر زیاده خورده شود علامات ورم امعا پدید آیند علاج هرگاه باطفال عارض شود اگر بسبب ضعف معده و امعا باشد شیر دو گاو دو حصه و آب آهک یک حصه آمیخته بسیار قلیل مثل یک دو قاشق بعد یکیک ساعت نوشانند تا معده متحمل نشود و بسهولت هضم گردد و یقین است که همین تدبیر کافی شود و هرگاه در اطفال اسهال مائی بسبب ورم امعای صغار پیدا شده باشد و در آن آب صرف در اسهال ها ورود وقت اسهال خارج میشود و بار بار اسهال می آید و گاهی خون آلود هم میباشد و درین وقت نوشانیدن ادویه قابضه ضرر پیدا میشود لهذا درین وقت باید که ایمل شیمن کاسٹر اویل یک درام حسب ضرورت بعد سه یا چهار چهار ساعت بنوشانند تا که دوای مذکوره در اسهال بیرون آید پس ازین و اسهال قلق طفل انچه خوف حدوث سرسام نخیر بود جمله برطرف میشود و طفل بخواب میرود و چنانکه از پاشیدن آب بر آتش تاثیر آن ساکن میگردد همچنین از استعمال این دوا درین قسم اسهال فایده صحت ظاهر میشود پس اگر بعد زوال اسهال هم اذیت دماغ باقی ماند برومائید پتاس بمقدار زاید نوشانند مثلا طفل شش ماهه پنج گرین و طفل یک نیم ساله ده گرین نوشانند تا اذیت دماغ را کم کند و اگر ازین زن کم دهند اینجا نفع آن ظاهر نخواهد شد صفت ایمل شیمن کاسٹر اویل که در اینجا داده شود روغن بید انجیر یک و نیم درام صمغ عربی بست گرین نبات سفید چهار درام آب نقوع جمونه درام همه با هم آمیخته یکیک درام از ان بعد چهار چهار ساعت بنوشانند بطفل صغیر که از پنج سال عمر بود نوع دیگر سفوف صمغ عربی سه درام سفوف نبات سفید سه درام عطر پودینه دو قطره روغن بید انجیر یک آونس آب سادہ شش درام بهتور شده سبه احل سازند تا مثل شیر گردد پس اگر رقیق ماند وزن صمغ عربی افزایند و اگر غلیظ ماند آب زیاده کنند تا بقوام آید و اگر با اسهال مائی قدری سبزی بود که باشی صاف از یک گرین تا یک نیم گرین بیست نیم گرین و سبب نصف گرین نبات سفید بقدر ذائقه آمیخته سفوف درست کرده همراه آب آهک بخورانند نوع دیگر سلفیوک ایسڈ ڈائلوٹ پنج قطره نبات سفید بقدر ذائقه با آب ساده یک آونس آمیخته

یک چمچہ چای خوری بعد یکیک ساعت بنوشانند و آنچہ بسبب فساد بیخ دندان بود دران از نشتر لثہ را وسیع سازند و بعد اقلیل و ہند و اکثر
بر نوشانیدن شیر گاو و آب آہک اکتفا نمایند ایضاً الہ کلومل از یک گرین تا دو گرین ہلیپائی اسپیکیوانہ نیم گرین تا یک گرین نبات سفید شش چہار
گرین باریک سودہ سفوف چہار حصہ کردہ یکیک حصہ بعد سہ سہ یا چہار چہار ساعت بخورانند ہرگاہ بسبب ورم دماغ بود درین وقت مادام
ورم راس بطرف نشود اسہال را منع نکنند الا افساد دماغ زیادہ خواہد شد پس اگر این ورم دماغ از اذیت بروز دندان بود لثہ را وسیع سازند
و اگر قریب بروز دندان بود درین صورت ہم قدری خون از لثہ برآوردن برای ورم دماغ مفید است و ہم در وسط خلف اذن کہ استخوان ظاہر است
یکیک زلو پس گوش چسپانند و دوائی سرخ کہ نسخہ آن در امراض معدہ در فصل پنجم ورم معدہ گذشت بنوشانند تا حموضت از معدہ اخراج کنند و آنچہ
علاج سرسام نوشتہ شدہ بعمل آرند و بعد گرد اسہال باقی ماند علاجش از دوائی حابسہ اسہال کہ پیش ازین درین فصل نوشتہ شدہ نمایند از دوای
ضعیف بسوی قوی در علاج تعفن نمایند ہرگاہ بجوانان کبار افتد و بسبب ہیضہ بود علاج ہیضہ نمایند و آنچہ بسبب خوردن دوایہ مسہلہ افتد برای
آن افیون بخورانند تا اذیت امعا کم شود و آب صمغ عربی و آب کتیرا و آش جوی رقیق کہ از جوی لائتی ساختہ باشند بنوشانند اگر درد شکم زیادہ بود تکمید
بطن بعمل آرند اگر تا ورم امعا نوبت رسد بعلاجش پردازند تا آنکہ اسہال ہم کہ با چربی و روغن میباشد این کمتر افتد و اکثر از ضعف لبلبہ
معا اثنا عشری کہ بسبب پیدا شدن ورم سرطانی در آن ضعیف گشتہ باشد حادث میگردد و گاہی کرم ہا اند در کبد پیدا میشود و میمیرد و بعد
مردن خود منجمد میگردد و بذریعہ مجری صفرا آمدہ از جگر خارج شدہ در معای اثنا عشری آید و گاہی کرم مذکور بذریعہ پیدا کردن انفعال شدن کبد معای
اثنا عشری بطور دبیلہ منفجر شدہ مثل پیہ از جگر در معای اثنا عشری می افتد و مثل چربی قطعات آن در اسہال خارج میشوند الاسباب کم شدن
رطوبت لبلبہ زیادہ پیدا شدن دہنیت آن بود زیرا کہ دہنیت طعام بسبب آمیختن برطوبت لبلبہ ہضم میشود و چون بسبب ورم سرطانی رطوبت
آن کم شود این دہنیت کہ در طعام خوردہ میشود ہضم نگردد و در اسہال خارج شود و ہم از مردن کرم ہا اند کہ در کبد این قسم اسہال پیدا میگردد العلامات
ہرگاہ بسبب لبلبہ یا معای اثنا عشری بود در آن بمقام معای اثنا عشری کہ زیر جگر است در جس بیشتر قدری ورم و سختی از [illegible] انگشتان
آن جا ظاہر گردد و لیکن حمی نباشد یا بسیار قلیل بود و گاہی یرقان ہم حادث شود و اسہال کہ می آید در آن دہنیت بالائی آن میباشد و چون
قدری مدت بر آن بگذرد کہ منجمد گردد مثل پیہ و مسکہ منجمد و سفید میشود و چون بر آتش نہند بوی سوختن روغن از آن آید و آنچہ بسبب مردن کرم
ہا اند باشد در آن قطعات منجمدہ در اسہال خارج میشوند و قبل خروج آن علامات مرض کبد و ثقل محل جگر و گاہی سرفہ بسبب مزاحمت پردہ
شکم در آن شدہ باشد ہر قدر کہ این چربی خارج شود ورم کبد کم گردد علاج آنچہ بسبب لبلبہ بود در آن غذا خالی از دہنیت خورانند و آنچہ
علاج مرض لبلبہ نوشتہ شدہ بعمل آرند و آنچہ بسبب مردن کرم ہا اند افتد دران مسہل خفیف مثل روغن بید انجیر نوشانند تا بزودی از امعا بگذرد

فصل ہفتم در قبض شکم و آنرا کانسٹی پیشن بلغت انگلش و آن خلاف اسہال است و آن عبارت است از اینکہ براز موافق معتاد و
اغذیہ کم آید یا نیاید الاسباب اصل اسباب بعیدہ آن کمزوری و ضعف عضلات امعا و کمی ذکیت سانفد میوکس ممبرین باشد کہ آن صفرا است
و از اسباب قریبہ آن کم خوردن غذا از معتاد یا خوردن غذای سہل الانہضام کثیر الغذا است کہ از آن فضول براز کم پیدا میشوند یا زیادہ
نشستن یا وقت معتاد براز مشغول شدن بکار دیگر مثل غوص زیادہ در علوم یا دیگر امور و کم پیدا شدن صفرا در جگر و زیادہ نوشیدن

فصل ہفتم در قبض شکم

مطبوخ چای و زیاده خوردن افیون و اختیار سفر خواه بری بود یا بحری خصوصاً سفر بحر بر جهاز و خوردن ادویه مقویه بیوکس همیبرن و
خوردن ادویه مدره و معرقه بود العلامات گرانی شکم و نفخ و نیامدن براز و گاهی درد شکم چنانکه در قولنج میباشد و اجابت بدشواری و
درد شود و آنچه خارج گردد سخت یا لبن بود و در کسی با قبض شکم درد سر و سقوط اشتها و انضجار طبع پیدا میشود و گاهی بسبب دفع شدن براز سخت
بیوکس همیبرن آن خرعا سی مستقیم شگافته گردد و مرض بواسیر و قبض شکم پیدا میشود علاج اول سبب مرض دریافت کرده بر رفع آن پردازند
و وقت معین برای تبرز اختیار کنند تا عادت شود و بر وقت معین موافق عادت خود رفته باشند در طعام ترهای ملینه مثل برگ پالک و
شلجم و چقندر بخورانند و برای نان آرد گندم که از آن سبوس جدا نکرده باشند اختیار کنند و نان سبوس قدری غلیظ باشد پس اگر از اصلاح اغذیه کار برنیاید
ادویه که رطوبت کبد و رطوبت غدد های بیوکس همیبرن امعا زیاده پیدا کنند مثل ایلوه یعنی صبر و شحم حنظل پل پانیدولاج و روغن بید انجیر خورانند
بهر که کار برآید ایضاً الوپل یا سی کمپوند از ده گرین تا پانزده گرین یک حب بسته بخورانند نوع دیگر یک حب شحم حنظل مرکب آن ایل کالوسینته کمپونیک
گو سفید دوازده گرین پل پانیدولاج دو گرین کسلاگث های ساهمسن دو گرین روغن حب السلاطین یک قطره همه را باهم کرده چهار حب بسته
دو حب وقت شب نزدیک خفتن بخورانند اگر صبح از این صفای بطن حاصل شود بهتر والا دو حب یکی بخورند نوع دیگر لیشپاس سٹراس دو درام
سنا یعنی شیر خشت دو درام بر آن آب گرم دو آونس نیز نار و سفوف جیلاپ گرین آن اندخته خوب حل کنند چون سرد گردد بعد نصف
ساعت بنوشانند تا اجابت شود و این ترکیب موافق عورات و نازک مزاجان است و آنچه بسبب کمزوری عضلات امعا بود در آن همراه این
ادویه ملینه اکسترکت نکس وامیکا بست چهارم حصه گرین یا بجای آن که اذاراقی است یک گرین نخشه بخورانند و بیمار را امر کنند که ریاضت و محنت اختیار کند چون
بر اسپ سوار شود یا پیاده راه رود و کشتی گیرد و حرفه است فصل هشتم در قولنج و آن بر دو قسم است یکی آنکه بسبب تشنج غشای
عضلاتی قولون که غشای ثالث است پیدا شود دوم آنکه در آن ورم افتد و این را بزبان انگلش کالیک بفتح کاف و سکون الف و کسر لام و سکون یای
تحتانی و کاف فارسی نامند اسباب آن خوردن اغذیه غلیظه ناموافقه زیاده پیدا شدن ریاح در شکم و امعا و قبض شکم تولد سده و براز و رسیدن
سردی با امعا خواه بذریعه نوشیدن آب سرد باشد یا رسیدن هوای سرد بود و هم خوردن مقدار کثیر از افیون و اختناق رحم و انتقال روماتزم
از اعضای ظاهره بدن بسوی شکم و امعا و کار اسرب کردن میباشد العلامات قبض شکم و انتفاخ آن و درد شکم از قرب ناف در دو پیچ و تشنج شروع
و زیاده میشود و بار بار بطور نوبت اشتداد کند و از فشردن بدست در این درد راحت و آرام حاصل میشود تپ در این مرض نمیباشد چون درد شدت
کند بعض مریضان را غشی عارض میگردد و وقت شدت درد زردی رنگ چهره و انخراط وجه پیدا میشود و عرق از جلد جاری میگردد و چون این
مرض با طفال افتد وقت شدت درد آثار صرع از قسم تشنج عام بدن و غیره از شدت تکلیف ظاهر میشوند انجام این مرض آنست که یا سده بکشاید
و براز و ریاح از شکم خارج شده مریض صحت یابد یا از شدت تشنج ورم در جلد و غشیه تحلیل پیدا شود و آثار انفجار سیسیلز ظاهر شوند علاج اول
علاج عام نمایند که آن تدبیر تقلیل و ازاله تشنج است مثل بنگ مار ٹرا ایکٹ یک از چهارم حصه گرین تا نصف گرین و یا او دو نا از نصف گرین تا یک گرین
حب بسته بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا قدری غشیان پیدا شود و تشنج دفع گردد یا ایتھر سلفیورک نصف درام و ایمونیا کاربنیاس پنج گرین
یا ایمونیا ایرومیٹک با آب پودینه که دو آونس باشد آمیخته بعد نصف نصف ساعت بنوشانند و اگر از این نفع تام حاصل نشود کلورال ہائیدریٹ

بست گرین همراه آب پودینه سبز که بطور تقوع گرفته باشند حل کرده بعد یک یک ساعت بنوشانند تا خواب آید و ازان معلوم خواهد شد که تشنج بطرف
شده و بعد یکی سلفیوک ایسیدر بر پارچه پاشیده بذریعه هوا مریض را قدری ازبینی دور داشته بویانند لیکن احتیاط نمایند که ازبینی متصل نشود و رفع
بیمار بند نگردد که نوبت به بیهوشی نرسد یا کلاروفام بر پارچه پاشیده بهمین نهج بویانند تا تشنج بطرف گردد لیکن اگر مریض پیر و کم طاقت بمرض دل
مبتلا باشد برای آن سلفیوک ایسیدر کلاروفام بهتر است چه اول مقوی است و ثانی مضعف است و چون اثر این دو به تخدیر رفع تشنج در بدن
ظاهر شود و ازان معلوم گردد که تشنج کم شد آنگاه امعا را بتدبیر صاف کنند و شکم را از فضول براز بعمل آرند مثل اینکه منگنیشیا سلفاس یک آونس و منگنیشیا
کاربنیاس یک نیم درم در آب پودینه که شانزده آونس باشد حل کرده ازان دو دو آونس بعد دو دو ساعت بمریض نوشانند تا که براز خارج گردد و شکم صاف
شود و اگر ازین هم کار برنیاید تو عمد یکی بعمل آرند صفت کلومل چهار گرین سفوف جلپ کمپونڈ یک درم باهم آمیخته بعد شش شش ساعت بخورانند تا اینکه
دست بخوبی آید ایضا القوی ازهمه روغن بید انجیر نصف آونس روغن حب السلاطین یک قطره آب صمغ عربی که یک آونس باشد آمیخته بنوشانند
و بلا انتظار اسهال تا هشت ساعت دیگر موافق همین مقدار بنوشانند تا بخوبی اسهال شود بعد اگر ضرورت اسهال باشد روغن بید انجیر دو آونس
با آب گرم حل کرده حلتیت اضافه کرده بآن حقنه دهند و بر شکم پارچه فلالین با آب گرم تر کرده فشرده تکمیل زنند و اگر بعد فشردن پارچه روغن تارپین آن با
تکمیل زنند و بر بندند بهتر بود و همچنین نهادن پلاستر از تخم دل بالای شکم مفید است و گاه گاه از مالش کردن بدست هم فایده ظاهر شود و هرگاه نفخ
در شکم زیاده بود سلفیوک ایسیڈ ایلوٹ از بست تا بست و پنج قطره همراه آب ساده یا عرق بادیان آمیخته بنوشانند که برای دفع ریاح و تقویت کشتن میکروب
قولون و امعا مفید است و اگر بسیار اذیت از نفخ باشد منگنیشیا سلفاس سه چهار درم همراه سلفیوک ایسیڈ ایلوٹ که تا بست و پنج قطره باشد
همراه آب ساده مفید است ازان اسهال و دفع ریاح هر دو را نفع حاصل میشود و چون خفت در اعراض حاصل شود بسوی تفحص سبب ازاله آن
متوجه شوند مثلا اگر از نوشیدن آب بد بود و از نوشیدن آن منع کنند آنچه از ختناق باشد در آن تدبیر ختناق رحم که ذیل تشنج نوشته شده بکار برند
و اگر از کردن کار اسرب باشد در آن آنچه در علاج فالج اسربی نوشته شد بعمل آرند و خاص درین قسم هم پتاس ایوڈائیڈ از پنج گرین تا ده گرین با آب حل کرده
روزانه چهار بار نوشانیدن مفید است آنچه از رومت از ضرر بود در آن هم پتاس ایوڈائیڈ از پنج گرین تا ده گرین تنها همراه آب یا با کسترالکشا کالمبه
گاز سه گرین تا پنج گرین باشد نوشانیدن مفید است بعد چهار چهار ساعت نوشانند قسم دهم از قولنج التوا است که از بند شدن راه امعا افتد و
این بدترین قسم هم است و این را ایلاوس نامند که ترجمه آن بعربی رب ارحم است و راه امعا بچند وجه بند میشود یکی آنکه امعا در خریطه خصیه فرود آید و آنجا
محتبس گردد دوم آنکه امعای صغیر در جوف خود در آمده منقلب بپیچید و ازان راه معا بند گردد و باید دانست چنانکه بند جامه هندی را بعد
دوختن مقلوب میسازند تا که اثر دوخت پوشیده شود و وقت تقلیب آن در جوف خود داخل شده منقلب میگردد همچنین امعای صغار هم با
انقلاب خود وقت انقلاب در جوف خود داخل میشوند و بسبب آن راه که در جوف آن یافته شد بند میشود و این را انٹسسپشن نامند
یعنی فرو آمدن معا در معا سوم اینکه امعای صغیر در خانه از خانه های حجاب برامعا آویخته است در آید و داخل شده در آن محتبس گردد چهارم آنکه
گاهی در ورم امعا آنچه مواد ورم بر امعا میریزد و ازان غشائی جدید پیدا شده بر امعای چسپد و ازان معا تنگ یا بند میشود چه غشائی
مذکور مثل رشته برگرد معا آمده خشک میگردد و ازان معا بند میشود پنجم آنکه گاهی در معای قولون ورم سرطانی یعنی کینسر پیدا میشود و از انصباب

مادهٔ ورم مذکور در مجرای امعا راه بند شود و تنگ گردد ششم آنکه گاهی از قسم تولنج تشنجی بسبب باقی تشنج اسفل نشستن ورم در قولون پیدا شود
و از آن ایلاؤس حاصل میگردد العلامات آنچه در قسم اول نوشته شدند جمله موجود بوند علاوه ازان اینجا قی و غثیان قوی شدید بود و چون
شدت کند براز هم از راه قی از دهن برمی آید و درد زیاده میشود و از غمز کردن بدست اذیت زیاده شود و بعد اینحالت ضعف زیاده میگردد
و نبض ضعیف و دقیق میشود و غشی طاری گردد و فواق شروع میشود و هذیان و اختلاط عقل عارض گردد و بعد آن مریض بمیرد و علاج
اول تفحص سبب کنند پس اگر سعاد و خریطهٔ خصیه فرود آمده باشد آنرا بر جبیل و تدابیر لائقه باز پس در شکم گردانند و بعد آن بربندند تا باز نبرید
نیاید و اگر از تدابیر خارجیه هیچ تدبیر بالاثر نبود از نشتر جائیکه تنگی زیاده است کشاده معا را بجائی آن سازند و اگر نزول امعا سبب نباشد
و ثابت شود که در امعا ورم است درین وقت علاج ورم امعا نمایند چنانکه گفته شد و اگر ورم نباشد پس غالبا سبب انقلاب معا بسوی داخل خود
خواهد بود درین وقت آب کثیر بذریعهٔ زراقه در امعا رسانند یا هوائی کثیر بذریعهٔ منفخه در شکم رسانند که بسبب آن معا کشاده و بهیئت خود گردد کنند
و آنچه از پیدا شدن ورم سرطانی باشد درینجا از دستکاری در پهلوی شکم از نشتر کشاده دروازهٔ جدید برائی دفع شدن فضول براز پیدا
کرده دهند تا براز ازین سو دفع شده باشد و برائی تسکین درد افیون دو گرین یا کلورل هائیدریت از پانزده تا بست گرین همراه آب بعد چهار
چهار ساعت نوشانند لیکن در آخر مرض هرگاه ضعف زیاده شود افیون از کلورل هائیدریت بهتر است و آنچه از احتباس در آمدن امعا در
خانه حجاب شکم افتد دران اگر بیمار قبول کند بدستکاری شکم کشاده امعا را از خانه حجاب برآورده بجائی آن گذارند و آنچه از چسپیدن غشا های جدید
بر امعا بود لاعلاج است فقط

فصل نهم در دیدان

یعنی کرم آن در شکم بر سه قسم پیدا میشوند یکی حیات آن کبار اند که بزبان لاطین آنرا
اسکرس لمبرکائیدس بفتح و مد الف و سکون سین مهمله و کسر کاف و سکون رای مهمله و سین مهمله و فتح لام و سکون میم و فتح بای موحده و سکون رای مهمله
و فتح کاف و سکون الف و کسر یای تحتانی و دال هندی و سکون سین مهمله یعنی مشابه بکرم زمین نامند دوم دیدان صغار سفید که مثل قطعه رشته
سفید بوند و آنرا اسکرس ورمی کلیرس بفتح واو و سکون رای مهمله و کسر میم و سکون یای تحتانی و فتح کاف و کسر لام و سکون یای تحتانی و کسر
رای مهمله و سکون سین مهمله نامند سوم کدو دانه و آنرا تینیا بکسر تای هندی و سکون یای تحتانی و نون و فتح یای تحتانی و سکون الف
یعنی فیته نامند که ازان پیمایش میسازند و هم در جا بجاهای پوشیدنی بجائی گوٹ آنرا میدوزند و وجه تسمیه اینست که چنانکه در فیته پیمایش
جا بجا نشان انچه گره بود همچنین کدو دانه هم دراز بود و ایضاً در آنهم جا بجا گره ها میباشند که فی الحقیقت هر گره آن یک کدو دانه میباشد
و آن بشکل مثلث طویل بود که از اول دقیق بود و از آخر عریض باشد و در طول گاهی یک گز و گاهی از آنهم زیاده خارج میشوند اما قسم اول
پس آن تا پانزده انچه طویل دیده شده و در غلظت مثل قلم کتابت باشد و سر و دم یکسان بود و اکثر سفید رنگ گاهی گلابی رنگ بود و محل تولید آن
امعای صغار بوند لیکن وقت تشریح گاهی در معده و گاهی در قولون هم دیده میشود و شاید اینجا برائی دفع شدن آمده باشند و قسم دوم در طول
از ربع انچه تا نصف انچه میباشد و مثل خیط سفید بود و محل آن معای مستقیم که آخر قولون است میباشد و قسم سوم در طول گاهی تا پنج
شش گز میباشد فی الحقیقت طول آن مرکب از کدو دانه های کثیره بود و آنچه ازان در آخر بود در شکم آن بیضه های کثیره بوند و چون این
بزمین افتند منجر گردد و بیضه های آن بر کاه و نبات چسپیده شوند و چون کبش و ضان آنرا بخورد و در معدهٔ آن داخل گردد ازان بچه ها آیند که کرم جگر

فصل نهم در دیدان

پیدا میشود چون این حیوانات انسان میخورد در شکم آن کرم دانه متولد میگردد و کسانیکه گوشت و جگر حیوانات را میخورند این کرم در شکم ایشان
پیدا میشود تا کسی لحم را این مرض نمیشود الاسباب سبب کدو دانه مذکور شد لیکن سبب حیات و دیدان صغار ثابت نمیشود ظن غالب است
که بیضه آنهم همراه غذا در معده میرود زیرا که جمیع حیوانات از بیضه پیدا میشوند خواه بیضه خارج بود یا در رحم باشد بعده در رود در معده و وقتیکه معده
ضعیف بود و این را هضم نکند با معا میرسند و انجا از بیضه حیوانات مذکوره این کرم هر دو قسم پیدا میشود و این هر دو در کسانیکه غله محض یا ترها
میخورند زیاده پیدا میشود و همچنین اطفال را هم این مرض زیاده عارض میشود العلامات گاهی کدام علامت ظاهر نباشد غیر اینکه در قی و اسهال
خارج میشوند اما هرگاه علامات موجود بود پس اکثر آنست که بر محل مقعد حکه ظاهر میشود و همچنین بر منخرین حکه و خارش بود و در شکم درد میباشد و
این درد بطور لازم یا دغدغه یا مغص و پیچ میباشد اکثر اسهال عارض شود و گاهی در کدام مریض قبض شکم موجود بود و هرگاه اسهال شود قدری
بلغم و خون می آید و وقت آمدن در مقعد درد و اذیت مثل خلش محسوس میشود و حال اشتهای طعام مختلف بود در بعضی زاید و در بعضی کم یا ساقط و
کسی خواهش خوردن اشیای ردیه غیر ماکوله عادی مثل گل و غال و آهک میکند و شکم کبیر و منتفخ میباشد و در شکم بعضی حیات مثل غلوله لایم محسوس میشود
و اکثر هوای دهن بدبو بود و سر زبان و کناره آن سرخ و وسط آن کثیف و چرک آلود بود و گاهی صاحب دیدان را خواب زیاده آید و گاهی کم لیکن
هرگاه خواب می آید پس اکثر تصریر الاسنان عارض میشود و در بعض وقت خفتن لعاب دهن سایل شود و کسی وقت خفتن بقوت تب کند و صیاح نماید و اکثر این
مریض لتنگ و بصوت غضبناک میباشد و درد سر و ورم اعضای ظاهره خصوصا ورم خصیتین هم بسبب کمزوری پیدا میشود و رنگ روی و چشم
زرد میشود کسی سپیدی چشم بسبب کمی خون سفید مینماید و بر دور چشم حلقه سیاهی ظاهر شود و گاه تب هم میباشد و گاهی با حیات قی و غثیان هم
میباشند و ازین مرض امراض شرکیه دیگر اعضا مثل صرع و کوری و اختناق رحم و سرسام و کم دیدن از چشم و خفقان و یرقان و غیره هم پیدا میشود
العلاج اول باید که تدبیر قتل و اخراج دیدان بعمل آرند و اگر بعد اخراج آنها کدامی مرض باقی ماند تدبیر ازاله آن فرمایند بهر قتل و اخراج آن
اول باید که در خلای معده مسهل دهند از مثل روغن بیدانجیر و مطبوخ سنای مکی تا انچه غذا اگر در آنها در امعا است خارج گردد و بسبب آن
دوا بخوبی بر دیدان رسد من بعد دوای قاتل دیدان و مخرج آن نوشانند بهترین ادویه قاتله دیدان سانتونائین است پس از دو گرین وا از دو
گرین تا پنج گرین همون آن سوڈا کاربناس آب سرد حل کرده بنوشانند روزانه سه بار من بعد روغن بیدانجیر یا مطبوخ سنا همراه سانتونائین و
سوڈا بنوشانند تا انچه دیدان مرده اند با اسهال دفع شوند و برگ سنای مکی کمیله و سقمونیا و سفوف جلیپ و روغن تارپین اینهم ادویه قاتل
دیدان اند حسب مناسبت وقت ضرورت بکار آرند اما گاهی از استعمال سانتونائین بر این مقدار که موافق هدایت عام نوشته شد زردی در بول و
در چشمان بیمار زیاده میشود و از آن بیمار و پرستار البته خایف میشوند لهذا بهتر آنست که از نیم گرین تا یک گرین روزانه سه بار دو سه روز نوشانید و
بعد آن مسهل دهند و مقدار کمتر آن نوشانند اگر چه فایده آن اسرع باشد این بهر حیات بوده اما برای قسم دوم که دیدان صغار اند پس در
علاج آن ادویه تلخ بعمل آرند که آنها قاتل این قسم حاصل اند و بهتر آنست که نمک تلخ با آب گرم حل کرده بذریعه حقنه در امعای مستقیم رسانند و برگ نیم و برگ
و برگ شفتالو و کبیر و چرایته و جمله اشیای تلخ را بهمین عنوان امعا رسانیدن نافع دانند و اگر مرض قوی بود و با یکدیگر دو بیش وقت ضرورت
انچه در قسم اول برای قتل و اخراج حیات بکار نوشته شد اینجا هم نوشانند این کرم اکثر بعد خارج شدن باز پیدا میشود پس اگر چنان اتفاق

ظاهر شود درین وقت بعد اخراج کرم فیری کار بباس که سفوف آهن است چند روز از یک گرین تا دو گرین همراه نبات سفید بخورانند یا سرپ فیری بود باید بخورانند خصوصاً برای اطفال این بهتر است زیرا که اطفال بسبب شیر شیرینی آنرا نخورند برای قسم ثالث اول در خلای معده مسهل هندی از سفوف جیلپ غیره بعد آن پوست بیخ انار دو آونس و بیخ آونس آب نداخته بجوشانند تا که چهار ده آونس باقی ماند پس مالیده صاف نموده دو دو آونس از ین و ابعد نصف نصف ساعت بنوشانند نوعد یگر له برگ کشنو نصف آونس در آب گرم که دو آونس باشد مثل چائی دم داده و صاف نموده یکبار جمله و را بنوشانند نوعدیگر کمیله از دو درم تا چهار درم در آب ساده یا آب طبوخ پوست بیخ انار حل کرده بنوشانند نوعدیگر له آویل آف میل فیرن یعنی روغن فیرن فیرن قسمی از نبات است میل بمعنی ثرست یعنی روغن قسم کران از یک درم تا دو درام در خلای شکم نوشانند ایضاً اله روغن تاربین از چهار درم تا یک آونس تا نصف آونس روغن بید انجیر آمیخته بنوشانند و تنها دادن روغن تاربین اگرچه برای قتل دیدان کافی است لیکن تنها برای گرده مضر است بول الدم پیدا میکند پس بدون روغن بید انجیر نخورانند لیکن شرط در استعمال ادویه قاتله کرم آنست که اول مسهل هندی بعد این دویه خورانند تا در وقت خلای معده و امعا از غذا این دویه بر دیدان اقع شود و بتاثیر خاص خود آنها را بکشند و چون بعد خورانیدن ادویه قاتله دیدان چهار ساعت بگذرد سفوف جیلپ کمپوند خورانند تا بذریعه اسهال اخراج دیدان مرده نماید و بعد این علاج و اخراج دیدان غذا البسیار ملایم مثل شجوئی رقیق یا شیر باده گاو و برنج پخته خورانند زیرا که میوکس ممبرین اذیت بیشما رسیده است پس اگر بعد اخراج آنها امراض شرکیه باقی مانند مثل خفقان و صرع و یرقان و اختلال حواس و غیره علاج آن فرمایند و شرط استعمال ادویه قاتله دیدان همین است که قبل و بعد آن مسهل نوشانیده باشند فقط فصل سوم در هیضه و آنرا بزبان انگلش کالرا سپازماڈکا بکسر کاف و فتح لام و سکون رای مهمله و کسر الف و سکون سین مهمله و فتح بای موحده فارسی و سکون الف و زای معجمه و فتح میم و سکون الف و کسر دال هندی و فتح کاف و سکون الف بمعنی جاری شدن صفرا با تشنج اعضا نامند اگرچه فی الحقیقت این مرض از امراض خون است که اجزای سمیه با آن مختلط شده خون را فاسد میگیرد لیکن چونکه ظهور آن بذریعه اسهال میشود لهذا ذکر آن در امراض معویه مناسب شد و اطبا مثل شیخ رئیس و غیرهم آنرا در کتب جمع ذکر کردند و چونکه درین کتاب اکثر این امر ملحوظ است که موافق ترتیب کتب طبیه عربیه نوشته شود لهذا همین جا نوشته میشود بدانکه در کتب عربیه آنچه به نسبت هیضه نوشته اند از آن بعد غور ظاهر میشود که اسهال صفراوی یا تخمی یا مرض صفراوی قرار داده اند چون یاده شود و اعراض منکره از آن پیدا میشوند مثل آنکه اسهال های آید و عطش و قی و سوزش شکم و تشنج و غشی و ضعف نبض و غیره عارض شوند آنرا هیضه میگویند زیرا که رجوع مواد فاسده غیر منهضمه از بدن بسوی معده هیضه نامیده اند کما قال الشیخ فی القانون فاما الهیضة فهی حرکة من المواد الفاسدة الغیر المنهضمة الی الانفصال من طریق الامعاء راجعات راجعةً الیه من البدن علی حدة وعنف عن الدافعة فان الاغذیة اذا لم ینهضم جیداً استحالت الی اخلاط غیر موافقة للبدن و تحرکت الطبیعة الی دفعها اذا اثقلت علیها من الجهات باصناف من القئ المری والمائی والزنجاری احیاناً و اصناف من الاسهال و ازین آنچه گفتیم بخوبی ظاهر میشود و علاج آن در علاج اسهال مذکور شد لیکن آنچه بالفعل شائع است در هند و عرب و انگلستان بطور و با میشود و سبب آن بظاهر فساد هوا است و در آن اختلاف است بعضی اطبا آنرا قدیم و بعضی جدید میدانند

کشنو بمعنی کاف و سین مهمله سکون واو در فتحی است که برگ ... گردد

وبعضی میگویند که از هفتاد سال در هند و از پنجاه و پنج سال در ولایت انگلستان ظاهر شده و اصل محل ظهور آن بنگاله است و از آنجا بطور وبا
در هندوستان و ولایت انگلستان رسیده و اکنون که سال دوازده صد و نود و چهارم از هجرت است تا امریکا رفته است این مرض از بلدی
تا بلد دیگر بطور سیلاب میرسد و مختص ببلد و فصل حار و بارد نیست و حقیقت این مرض آنست که آنچه رطوبت در خون و عرق است
بذریعهٔ میوکس ممبرین معده و امعاء و جلد بدن خارج میشود در اسهال و قی و عرق و بجای آن آب و طعام از خارج در خون و عرق کم میرسد یا نمیرسد
و هر قدر که آب از خون کم میشود خون برای ترقیق قوام خود از اعضائی دیگر آب را جذب میکند لهذا درین مرض برودی و غور عینین و انحطاط چهره
و چین بر جلد بدن و لاغری اعضا ظاهر میشود زیرا که رطوبات از عضلات و غشائی که از اعضا در خون منجذب میشوند و چون باز رطوبات
در خون جمع شوند بذریعهٔ میوکس ممبرین و جلد از بدن خارج میشوند تا اینکه خون غلیظ میشود و دوران آن کم گردد یا معدوم گردد و تغذیهٔ
اعضا بند شود و افعال اعضائی بدن باطل یا ناقص میشوند و خون صاف نگردد تا اینکه مریض بسبب سمیت خون ناصاف خود هلاک
میگردد و غالب آنست که درین مرض جائی که ریشه های شرائین و عروق صغار شعریهٔ امعاء و معده و جلد بدن با هم متصل شده اند و بسبب آن
کیلوس و عروق جذب میشود در شرائین میرود در شرائین کو تشنج واقع میشود و بسبب تشنج آنچه در عضو است خارج میگردد لیکن از خارج عضو
ممکن نباشد که آب و طعام بسبب تشنج و انسداد فوهات عروق در عضو داخل شود و وقت تشریح آنچه حال این مریضان یافته شده نیست که اول
بدن علیل بسیار لاغر و صغیر میباشد و در دماغ و ریه و دل و جگر و گرده خون نهایت سیاه یافته میشود و لیکن مثانه هیچ اثری نمیباشد
زیرا که گرده بول را پیدا نمیکند و میوکس ممبرین معده و امعا نرم و رقیق بود و آنچه در امعا مائیت میباشد مثل طبیخ برنج پخته باشد و بنجاست
مخصوص است با اینکه مریض در وقت شدت قی و اسهال بمیرد اما اگر بعد موقوف شدن قی و اسهال و شدت حمی بعد زوال این اعراض بمیرد
پس درین مریض گاهی ورم در غشای دماغ و گاهی در میوکس ممبرین معده و گاهی در میوکس ممبرین امعا و گاهی نفل اشتین کرده و گاهی ورم
ریه یافته میشود الاسباب سبب اصلی آن فساد هوا بود که اجزائی سمیه در هوا پیدا میشوند یا بذریعهٔ آینده و رونده حاصل میشوند و هم از اسباب
فساد هوا اجتماع مردم کثیر در جائی خاص بود چنانکه در میله ها و تقاریب اجتماعی عبادات مذهبیه اجتماع کثیر مردم در جاهائی خاص میشود
چه از این فساد هوا اقوی میگردد زیرا که در جائی مذکور انواع عفونات پیدا میشوند و با هوا آمیزند پس هرگاه جوهر هوا فاسد یا مستعد
فساد بود از این اسباب فساد آن زیاده قوی میشود و این اجزائی سمیه از هوا بذریعهٔ ماکول و مشروب و استنشاق در بدن انسان رفته با عانت
اسباب دیگر قوی گردند و مرض مذکور پیدا میشود پس اسهال و قی هم خارج شده این اجزا با هوا و آب مختلط شوند و با هر که ملاقی شوند آنرا مثل
خود فاسد کنند و همین سبب اکثر این مرض از یکی بدیگری میرسد آنچه اسباب اسهال اند درین وقت بسبب استعداد بدن و وجود فساد
هوا زیاده و قوی میشوند و هیضه پیدا گردد العلامات علامات ابتدائی بر یک نمط نمیباشد کسی را چند روز قبل از ابتلا باین مرض
ضعف و اذیت محسوس میشود و براز رقیق می آید و رغبت بسوی غذا قلیل و طعام کم هضم میشود و روز بروز رقت براز زیاده گردد و
تشنگی زیاده میشود لیکن حمی نمیباشد و بعد دو سه روز قی می آید و آنچه در معده از قسم غذا بود خارج گردد و بعد اسهال عارض شود و سوزش
و گاهی درد بجائی معده محسوس شود و عطش شدید گردد و چون آب زیاده نوشد در قی دفع شود و عرق بارد آمدن شروع شود و در عضلات

بدن جمع و ضماد رساقین تشنج زیاده ظاهر شود و گوشت بدن منحل گردد و جابجا چین در جلد بدن پیدا شود و زیر ناخنها و لبها و گاه به
رخسارها و گرد چشم سیاهی ظاهر گردد و نبض دقیق و ضعیف شود و هوا از دهن سرد بر آید و زبان خشک و سفید بود و نفس سریع باشد
و در اوائل حکمت الله عارض گردد و بول محتبس شود و در کدامی بیمار قبل از آمدن قی و اسهال هیچ تغیر مزاج ظاهر نشود بلکه در عین سلامتی قی و
اسهال عارض شود و گاهی فقط یک قی یا یک بار اسهال شده مریض هلاک میشود و چون وقت تشریح این مریض ببینند در معده و امعائش مثل
آب طبیخ برنج پر میباشد زیرا که این آب از خون جدا شده اینجا مجتمع میشود قبل خروج آن مریض مرده باشد انجام این مرض یا آنست که
قی و اسهال برطرف شود و مریض صحت یابد یا در حال جریان آن هلاک شود یا قی و اسهال بند شوند و تپ پیدا شود و از آن صحت یابد
یا بمیرد یا بعد این مرض ورم دماغ یا ورم ریه یا ورم معده یا ورم قولون یا ورم جگر یا ورم گرده عارض شود و علامات آن موجود شوند و چون این
مریض وقت شدت قی و اسهال و ضعف قوی که وقت استیلای برودت در باطن است بمیرد در تشریح دیده میشود که خون منجمد در دل و شرائین
کبار که جانب چپ یسار دل اند و هم در ریه یافته میشود یعنی شرائین بوزن حادث میگردد و بسبب انجماد این خون ممکن نبود که در شرائین صغار
رود زیرا که راه دوران جریان آن بند شده و چون تپ بعد انجلات عارض شود و بسبب گرمی آن قدری خون رقیق شده در آن جاری
شود پس قطعات خرد از این خون منجمد بذریعه شرائین عروق در هر عضو که میرسند و در آن متمکن میشوند گردد آنها ثقل میشوند ورم پیدا میشود خواه
در دماغ بود یا در اعضای دیگر العلاج هرگاه این مرض بجائی شایع باشد و کسی را اسهال عارض شود پس باید فهمید که هیضه شروع شده پس
فوراً به تدبیر آن کوشند لیکن اگر بسبب بدهضمی طعام بود آنجا انتظار رفع بدهضمی طعام کرده بند کنند پس فوراً افیون دو گرین با دو اول جاذ
مثل مرچ سیاه و سرخ و حلتیت و کافور و مسک این هر چه میسر آید آمیخته بخورانند و اگر از شراب محتاط نباشد همراه افیون شراب برانڈی از نصف
اونس تا یک اونس نوشانند و سلفیورک ایسڈ ڈائیلوٹ یک درم با بست و چهار اونس آب ساده حل کرده وقت تشنگی نوشانند چنانکه برای
تسکین عطش آب نوشانیده میشود و دیگر سلفیورک ایسڈ ڈائیلوٹ بست قطره کلارک ایتهر از نیم درم تا چهل قطره باهم آمیخته با آب ساده
که یک نیم اونس بود آمیخته بعد دو دو ساعت نوشانند بطور دوا و اگر همراه این و انتکچر لونڈ کمپوئنڈ هم نیم درم شریک کنند خوشبو و گوارا شود
و اگر ازین هم اسهال بند نشود کاشک نقره چهارم حصه گرین کچهر اکٹ بلاڈونا شاید دهم حصه گرین حب بسته بخورانند بعد دو دو ساعت
سه یا چهار قدر دوا در هر بار خورانند و درمیان خورانیدن آن سلفیورک ایسڈ ندهند والا فایده آن ضایع و نقصان پیدا خواهد شد
بلکه وقت تشنگی شوربای رقیق یا شیر آب ساده یا تنها آب ساده نوشانند و چون سیاهی بر ناخنها و دیگر اعضا ظاهر شود بعد آن افیون
زنهار زنهار ندهند بلکه درین وقت زنجبیل سوده بر بدن مالش سازند و شوربای رقیق لحم هر لحم که باشد خواه از مرغ یا نبز یا ضان یا گاو
درست کرده بعد یک یک ساعت بنوشانند و اگر قی آید از آن اندیشه نکنند و باز نوشانند تا قدری غذا باعضا رسد امونیا کاربناس سه
چهار گرین با آب کافور که یک نیم اونس باشد حل کرده بعد دو دو ساعت بنوشانند و قدری سلفیورک ایتهر بر پارچه پاشیده در هوا بپوشانند
تا قوت بدل رسد و تشنج هم کم شود و همچنین تا سپرٹ اسپیل سه چهار قطره بر پارچه سفید انداخته قریب بینی و دهن نهاده بویانیدن برای گرم
کردن اعضا و دفع سیاهی اطراف و تسخین و تقویت تنفس بسیار مفید است و این دوا هم مثل کلاقام است و از اول مرض کنین بذریعه زراقه

ازجانب وحشی بدن خواه از بازو یا ساق در بدن سانند و تکمید بطن نمایند و بهتر برای تکمید آنست که تخم کتان و خردل سایند و با آب سرشته
بر پارچه آلوده بر معده و گرده نهند و پاس اسپٹیاس برای ادرار بول نوشانند و هرگاه اعراض هیضه از قسم اسهال و قی بند شوند و حمی
عارض گردد علاج حمی و دیگر اعراض موجوده آن نمایند و بدانکه چون درین مرض از آمدن قی زیاده تکلیف میشود لهذا وقت افراط آن کیلومل از ده گرین
تا پانزده و بست گرین یکبار نوشانیدن بسیار مفید است و اگر بعد خورانیدنش هم قی بند نشود و اسهال برنگ زرد و سبز نیاید بعد هشت
ساعت باز کیلومل بمقدار سابق بدستور سابق موافق عمر مریض خورانند هرگاه بعد هیضه حمی یا دوسرسام شود درین وقت هم خورانیدن
کیلومل بدستور سابق نهایت مفید است لیکن هرگاه کیلومل دهند بعد آن سلفیوک ایسڈ با هیند الامضر خواهد شد اگرچه برای قی هم خورانیدن
کیلومل بهتر است تا بعد قی و حمی خورانیدن آن واجب است و اگر بد هضمی طعام با هیضه مجتمع بود از شروع مرض اول علاج بد هضمی نمایند این دوا
درین وقت بسیار مفید است سفوف و بر سب مرکب چهل گرین تنکچر افیون ده پانزده قطره یا افیون نصف گرین با آب حل کرده برای احتیاط
از شراب نوشانند و اسپرٹ ایمونیا نیم ڈرام برای شراب جانور برابر مجتنب از شراب ایمونیا کاربناس پنج گرین در آب حل کرده نوشانند نفع
که ازین بد هضمی نفع خواهد شد بعده سلفیوک ایسڈ با آب حل کرده نوشانند یا سلفیوک ایسڈ و کلارک تیمر هر دو با آب آمیخته نوشانند و بعضی
اطبا نوشانیدن سه چهار قطره روغن حب السلاطین همراه افیون خالص کمی دو سه گرین باشد در هیضه مفید بلکه واجب میدانند لیکن جمع
مفید این رساله میفرمایند که اگر در تجربه صحت قول ثابت شود مضائقه ندارد و ایضاً یک طریق علاج این مرض آنست که چون هیضه شروع
شود و آب از خون جدا نشده در قی و اسهال خارج گردد اول کامنین سلفاس از دو سه گرین تا پنج گرین همراه سلفیوک ایسڈ ڈائلیوٹ که ده پانزده قطره
بود حل کرده همراه آب ساده چند بار موافق انمقدار بعد دو دو سه سه ساعت نوشانند هرگاه علامات ضعف و کمزوری ظاهر شوند و بدیعه
تهرمامیٹر ثابت شود که از خون حرارت کم شد لائکر ایمونیا ایسٹیٹس نوشانند طریق استعمال لائکر ایمونیا ایسٹیٹس در هیضه این است وقتیکه بعد
اسهال و قی ضعف و کمزوری ظاهر شود این است که از دو ڈرام تا چهار چهار ڈرام لائکر ایمونیا ایسٹیٹس همراه آب ساده که ضعف دوای مذکور باشد
آمیخته بعد یک یک یا دو دو ساعت نوشانند و اگر ضعف بحد قصوی رسیده باشد بعد نیم نیم ساعت یک یک دو دو ڈرام لائکر ایمونیا ایسٹیٹس
بدون امتزاج آب نوشانند بالجمله حد استعمال آن آنست که نبض محسوس شود و قوی گردد و سردی جلد و نفس زائل شده آثار قوت ظاهر شوند
ایضاً در وقت طریان ضعف و ظهور حالت کلاپس مار اللحم یعنی آب یخنی رقیق القوام نیم گرم بار بار نوشانند و بر اعضا و عضلات بدن عرق بیاد
نمایند که از آن هم فائده تقویت و تسخین بدن حاصل میشود

فصل یازدهم در تابس مسنٹریکا

بفتح تای هندی و سکون الف و کسر بای موحده
و سکون سین مهمله و کسر میم و سین مهمله و سکون نون و فتح تای هندی و کسر رای مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و فتح کاف و سکون الف بمعنی
گداخته شدن بدن است بسبب مرض مسنٹری و آن ورم غدده های پردهٔ مسنٹری است که ذکر آنها در تشریح امعا شده و ایضاً گاهی نام کرده میشود
با تابس و من آل تهای سین بفتح و مد الف و سکون بای موحده و ضم دال هندی و سکون واو و کسر میم و سکون نون و فتح و مد الف و سکون لام
و فتح تای مثناة فوقانی و سکون های هوز و الف و کسر یای مثناة تحتانی و کسر سین مهمله اول و سکون سین ثانی یعنی سل که از شکم میشود
این مرض یکبار و صغار هر دو عارض میشود اما زیاده با طفال عارض میگردد هرگاه وقت شیرخوردن سوای شیر مادر و مرضع شیر حیوانات

فصل یازدهم در تابس مسنٹریکا

یا دیگر اغذیه بخورند و این ورم بسبب بختن چوبرکل یا فائیبرن ناقص در غده های کیلوس مذکور که در غشای مسنٹری هستند پیدا شود
و چون این جسم غریب در آنها میرسد بسبب آن راه آمد و رفت کیلوس در آن قلیل یا بند میشود و بسبب آن کیلوس بخون نمیرسد و بیکار بشکل
در خون پیدا نگردد و هر چند که غذا خورده میشود خون نمیرسد نیز شدن راه کیلوس لیکن از آن خون کم و ضعیف گشته غذای لائق به بدن
نمیرساند پس بسبب آن بدن لاغر و نحیل میگردد و ایضاً چون اسهال درین مرض میباشد از آن هم ضعف و لاغری زیاده پیدا میشود
السبب سبب حقیقی ظاهر نیست لیکن سبب معد برای آن اکثر دیده میشود که از استعداد خنازیری که خاندانی بود هم این مرض پیدا میشود
و سبب فاعلی آن در سه امر منحصر است اول عدم میسر غذای جید و خوردن اغذیه ناموافقه دوم نه میسر شدن لباس موافق فصل و
آن رسیدن سردی به بدن سوم نه میسر شدن هوای جید و ماندن طفل در مکانیکه هوای آن رطب بدبو باشد و هر طفل که شیر مادر صحیح
نیابد و اغذیه یابسه یا او خورانیده شوند اکثر باین مرض مبتلا میشود **العلامات** اول براز طفل از حالت طبعی متغیر میشود یا بیج
که گاهی قبض گاهی لینت می آید و بعد اسهال رقیق بدبو جاری میشود و مخرج رقیق و سفید میباشد گویا طین قیمولیا با آب حل کرده شده
همچنین حال اشتها مختلف بود گاهی زیاده و گاهی کم و گاهی خواهش خوردن اشیای ردیه مثل طین و غیره میکند چنانکه وقت تولد دیدان در شکم
خواهش خوردن اشیای ردیه مینماید لیکن هر حال هاضمه ضعیف میباشد آنچه میخورد آنرا هضم نمیکند و شکم طفل کبیر مدور و سخت میباشد و چون
ورم غدد ها زیاده شود خصوصاً که مزمن و کرانیک بود از غمز کردن شکم طفل این ورم غدد ها زیر انگشتان هم محسوس میشود و همراه این علامات در
بدن لاغر و ضعیف میگردد و اکثر در شکم طفل درد میشود چنانکه در زحیر میباشد اما فرق بینهما آنست که درین حبح شکم منتفخ باشد و طفل پایها
بسوی بطن کشیده میدارد چنانکه در ورم غشای آبدار شکم میکشد زیرا که درین وقت هم قدری ورم غشای آبدار شکم میباشد و گاهی این مرض
حاد و قوی الاعراض بود و مریض بسبب ورم حاد غشای آبدار بزودی هلاک میشود و با اشتداد مرض سختی و عظم شکم زیاده میگردد و چنانکه در
سل هکتک فیور هر روز می آید درینجا هم می آید زیرا که هرگاه چوبرکل در غده ها ملائم گشته ریم میشود بسبب پیدا شدن ریم تپ معلوم می آید و بعد
اسهال رقیق زیاده می آید در آن گاهی با اخراط خون گاهی ریم و خون میباشد پس ضعف روز بروز متزاید شده مریض هلاک میشود و اگر مرض
کرانیک باشد بسبب ورم کرانیک غشای آبدار مریض در مدت دراز میمیرد و اکثر این مرض مزمن میباشد گاهی در آن مریض تا پنج شش سال
زنده مانده هلاک میشود و هلاکت علیل به لاغری زیادتی ضعف میباشد گاهی همراه آن سل حقیقی که زخم ریه است هم شروع میشود چه هرگاه چوبرکل
درین غدد ها می نشیند در ریه هم می نشیند و از آن مرض سل پیدا میشود و گاهی بالعکس اول چوبرکل در ریه بالحال می نشیند بعد درین غدد ها نشیند و درین وقت
بعد امراض مذکوره یا همراه آنها این ورم هم پیدا میشود و گاهی با ورم خنازیری که در گلو افتد هم این مرض پیدا میگردد و گاهی طفل مریض دو و
سه سال باین مرض مبتلا مانده از علاج صحت میباید معرفت این مرض بسیار مشکل است چه اکثر علامات آن با امراض دیگر مشابه میباشد
خصوصاً وقت بر آوردن دندان یا خوردن اغذیه ناموافقه هم اسهال پیدا میشود همچنین بعض امراض حاده اطفال که منهک قوت بوند مثل حصبه
و غیره هم اسهال و ضعف هضم پیدا میشود همچنین بانیدرو کیفلس هم ضعف و اسهال حادث میگردد و از ظاهر است که اکثر علامات این مرض مشابه
با امراض دیگر اند و از آن اشتباه در تشخیص واقع میشود لهذا بیان علامت فارقه ضرور است و آن اینست که شکم طفل در دیگر امراض اسهال غائر و لاغر

بیماشد و درین مرض مقدار شکم عظیم و شکل آن نا بدر بیماشد **العلاج** اول تفحص سبب نمایند و بعد بر فع کردن آن کوشند مثلاً اگر
از خوردن غذای ردیه بود آنرا ترک کنانند و اگر از بد هضمی خالص بود که وقت بر وقت روندان میباشد غذای جیدیه بطفل خورانند و لقمه آنرا از وضع
نرم و هموار دهند و بهترین غذا شیر جیدیه است که آنرا بطفل نوشانند و در هوای جید دارند و اگر مریض صاحب مقدار باشد امر فرمایند که در هوای بحر
دارند که در هوای مذکور ایودین و اکسیجن افزون که قسمی از اکسیجن است میباشد بسبب آن خون نمودی قوی و صاف میگردد
و لباس موافق فصل پوشانند و اهتمام نمایند که بر شکم آن مریض پشمینه بندند و ایضاً آرا روت همراه شیر یا همراه آب تخمی
نوشانند و ایضاً خورانیدن لحم جیدا تازه قیمه باریک کرده سه چهار درم یا نوشانیدن آب گوشت تازه خام یک یا دو اونس باینطور که آنرا کوفته
یا سائیده در پارچه نهاده فشرده گرفته باشند موافق طفل بسیار نافع است و خورانیدن کارن فلاور یا زو اکه از آرد گندم برآورده باشند
آنچه مثل آن در معده نمودی هضم شود نافع است از ادویه سرپ هایپو فاسفیٹ آف لائیم یا پارشیمیکس سیمپل فود نوشانند تخمیناً
ایمونیا یا کالشیم هیپو یاس ہیپوپہم لائق استعمال اند و بنسبت کالشیم هیپو یاس ہیپوپرامی بعض اطبا نیست که آن چوبکل املاکیم کرده
از غذا اخراج میکند از آن غذا بر مقدار طبیعی خود می‌آید پس این دوا را همراه آب ساده حل کرده یا نبات یا شربت مناسب دیگر تخمیناً از
دو گرین تا پنج گرین بنوشانند یا آب حل کرده سرپ همراه شیر تخمیناً بنوشانند لیکن باید که دو سه ماه متصل این دوا را نوشانند زیرا که
مرض مزمن است تا اثر دوا در آن بدشواری ظاهر میشود و ایودائیڈ پٹاس نیم گرین همراه ایمونیا فیری سائیٹراس یا همراه کنین فیری سائیٹراس
نوشانیدن هم مفید است خورانیدن کاڈ لیور آئیل بسیار مفید است و کسیکه مجتنب از شراب نباشد او را پورٹ وین نوشانیدن
برای تقویت انسب است زیرا که آن اعانت بر تقویت جسم شکم میگرداند برای اسهال دفع با بوئی آن هیڈراج کلکرئیا یک گرین همراه
کریٹا اوپی اٹیا که دو سه گرین باشد تخمیناً بنوشانند و گاهی نوشانیدن هیڈراج کلکرئیا همراه ڈوورس پوڈر هم نافع میشود لیکن اگر عمر طفل
از یک سال کم بود ڈوورس پوڈر زنهار نه دهند و بر شکم مرهم و یا پچی یا مرهم صابون مالیدن درد شکم را کم میکند ایضاً گاهی ست از روغن
جگر ماهی لوده از آن مالیدن شکم نافع است چه از مالیدن شکم درین مرض فایده ظاهر میشود پس اگر درد زیاده شود و تا مدتے باید ماند و از آن
دانسته شود که ورم در غشائی آبدار شکم عنقریب پیدا خواهد شد درین وقت پولٹس تخم کتان تخم ذل درست کرده بر شکم بندند یا پارچه فلالین
را در آب گرم تر کرده فشرده روغن تارپین برآن پاشیده بر شکم بندند فقط **فصل دوازدهم در ورم غشائی آبدار** که در شکم بالای جمیع
احشا آمده و آنرا پیریٹونائٹس مینامند این ورم گاهی در مقام خاص آن میباشد و این وقتی است که از ورم عضو خاص مثل معده و کبد
و امعا که محوطان هستند غشای مذکور متورم شود زیرا که گاهی همراه آنچه حاوی هم متورم میگردد و گاهی جمیع این غشا این ورم پیدا میشود
و این ورم هم هر دو قسم است یکی اکیوٹ یعنی حاد قوی دوم کرانک یعنی مزمن و ضعیف تا هر گاه این ورم حاد بود و بیمار بمیرد آنچه در تشریح دیده شد
این است که در بعض مواضع این غشا سرخ میشود و بسبب آمدن خون در آن و درین وقت آب کثیر در آن پیدا میشود و در بعض مواضع
انفل مثین در آن میباشد و رنگ آن سفید میگردد و بسبب اینکه مواد در آن داخل و مجتمع میشود و هم بعضی ازین مواد که ماده ریم است بر سطح آن
مجتمع میگردد و ازین سفید تر یا میشود و بسبب آن آنچه ماده از این لفل مثین جدا میشود بر امعا میرسد و از آن ماده غشائی تازه پیدا میشود

فصل دوازدهم در ورم غشائی آبدار

واین غشائی جدید برامعا چسپیده میگردد وپیش وامروزین رم وقت تشریح یافته میشوند یکی آب رقیق که آن گاهی صاف مثل آب چاه
بود وگاهی سفید کدر باشد گویا طین قیمولیا باب محلول است وگاهی سفیدی آن مشابه بریم مخروج باب باشد دوم غشائی جدید که
اول نرم ولزج مثل صمغ محلول باب میباشد بعد غشا میگردد الاسباب از رسیدن زخم چنانکه در شکم کسی حربه از قسم تیر وکارد وشمشیر زده
یا کدام حیوان از قرن خود زخمی سازد واز رسیدن صدمه ضربه وسقوط واز رسیدن سردی خصوصا عورات را وقت جریان حیض ونفاس
یا ساقط شدن حمل این مرض زیاده حادث میشود واز زیاده نوشیدن مسهل قوی مثل روغن حب السلاطین وکلوی
وحیلی پا از شگافته شدن زخم امعا هرگاه جمیع طبقات آن شگافند وانچه در امعا است درین غشا ریزد وکاک انفجار مثانه ومجتمع شدن
بول درین غشا وهم از ورم مثانه که بعد برآوردن سنگ از ان بذریعه دستکاری پیدا میشود وهم از ورم کبد هرگاه ریم از ان بعد انفجار بیرون
براین غشا ریزد واز طحال هرگاه آن بکدام سبب شگافته شود وخون از ان خارج شد براین غشا افتد واز ورم امعاء هرگاه ورم آن از
سوی کس همیرن تا غشائی خارجی آن عام شود وتا این غشا رسد وهم از شگافتن بطن چنانکه برای اصلاح امعا در بعض اقسام قولنج گاهی
در علاج نوبت به شگافتن بطن میرسد وهم هرگاه واز آله مسموم به شرد کار برای اخراج مائیت در شکم زخم میکنند این مرض پیدا میشود وگاهی
صورت این مرض اختناق رحم یافته میشود **العلامات** مریض بر پشت خوابیده ماند وپاها را بسوی شکم میکشد تا بسبب آن شکم منتفخ
شود ونفس صغیر متواتر باشد بر چهره بیمار انحطاط واثار قلق واذیت ظاهر بوند ونبض سریع ودقیق بود واکثر با صلابت باشد مثل تار
آهنی تپ میباشد وشکم عظیم میشود واز غمز کردن بدست واز آمدن سرفه وقی از تنفس عظیم از آمدن عطسه درد زیاده میگردد زیراکه ازین امور صدمه
واصطکاک بعضو متورم زیاده میرسد چون بیمار بر پشت خوابد درین وقت بر شکم بالائی ناف قریب چند انگشتان ده صوت بطن در یافت شود
ازین مواضع آواز جسم مجوف مملو بهوا که آن امعا اند محسوس شود وبر هر دو پهلو وزیر ناف آواز جسم مصمت شنیده شود زیراکه درین صوت آب
زیر امعا می آید پس تا جائیکه امعا باشند آواز هوا مسموع میشود وجائیکه آب است آواز جسم مصمت شنیده شود وهرگاه بیمار را بر پهلو خوابانند این وقت
بر هر پهلو که چسپیده اگر دست زنند آواز جسم مصمت می آید زیراکه آب درین پهلو می آید وبر پهلوی مخالف آن چون دست زنند آواز هوا مسموع میشود
زیراکه اکنون امعا باین سو می آیند ازین تجربه دانسته میشود که آب در شکم با ورم غشا مجتمع است این علامات ضروری ولازم این مرض اند اما
غیر لازم پس آن قی است وعسر بول زیراکه هرگاه ورم این غشا بالائی معده رود قی می آید چه او معده را غمز میکند هرگاه بالائی مثانه رود
بول بدشواری می آید بدانکه دشواری بول از چهار سبب اینجا پیدا میشود اول اینکه چون ورم این غشا تا مثانه میرسد بسبب آن انچه ماده فائیه
از ورم میخیزد از ان عضلات مثانه ورباط آن باهم می چسپند واز ان بدشواری منقبض می شوند دوم اینکه گاهی از ورم غشائی که بر
این عضلات مثانه هم متورم شده مثل مفلوج از حرکت باز میمانند سوم آنکه از شدت درد شکم هوای شکم هم انچه برای راقت بول معین می شد
ازین فعل خود باز میماند چهارم آنکه درین حالت بول هم کم پیدا میشود واز ان برای دفع کردن بول حاجت بسوی قوت قوی واقعی میشود
وچونکه درین حالت قوت ضعیف میباشد پس عدم قوت هم دشواری در آمدن بول پیدا میشود وانچه از اختناق رحم می افتد در آن مریض
پاهای خود را بسوی شکم نمیکشد زیراکه درینجا ورم نمیباشد وهم آواز جسم مصمت اینجا از شکم نمی آید زیراکه اینجا ورم در شکم نمیباشد اگر شدت بکمال

آهستگی بر شکم نهاده خواهند که قدری غمز کنند مریض بسیار زیاده اظهار اذیت میکند و اگر بقوت غمز کنند شکایت نکند انجام این مرض یا آنست
که عوارض شدید رفته رفته در پنج شش روز برطرف شوند و صحت گردد یا اینکه مریض بمیرد و هر که میمیرد حالش نیست که گاهی از مدت پنج شش
ساعت تا دو سه روز میمیرد و گاهی زیاده مدت میکشد **العلاج** اگر مریض قوی باشد فصد گیرند و بر شکم جائیکه صلابت و درد زیاده بود زلو
چسپانند و کلومل و افیون خورانند تا که دهن جوش کند و چون زخم زلو خشک شود پارچه فلالن باب گرم تر کرده فشرده روغن تاربین بر آن
پاشیده از آن تکمید سازند و اگر درد زیاده بود برای تسکین وی جمع افیون دو یک گرین بگیرد و در میان مدت خوردن افیون و کلومل خورانند و از
زیادتی مقدار افیون اندیشه نکنند زیرا که بسبب سختی و شدت مرض اثر افیون کمتر ظاهر میشود و اگر مریض ضعیف باشد در آن فصد زنهار
نگیرند و عوض آن به تعلیق زلو بر شکم اکتفا نمایند و عوض کلومل بر خورانیدن تنها افیون اکتفا نمایند که بعد دو یا سه یا چهار چهار
ساعت و یک گرین آنرا خورانند باشد زیرا که خورانیدن کلومل برای بریدن و استیصال غشائی جدید بوده و چونکه در مریض ضعیف
ماده هم ضعیف و کم میباشد که لیاقت تولید غشا ندارد بلکه از آن ریم تنها پیدا میشود و کلومل ریم را زیاده میکند از اینجهت آنرا دراینجا اختیار
کردن مناسب نبود و ترک آن واجب کرده شد و چون زخم زلو خشک شود در آن وقت چنانکه برای مریض قوی بنا بر تکمید امر شد اینجا هم موافق
آن امتثال نمایند و در آخر مرض هرگاه شدت عوارض کم شود پلاستر از بیش مکس بر شکم نهند تا آب در شکم کم گردد و در آن وقت زنهار مسهل ندهند که
مضر است بلکه دوای مدر البته نوشانند و غذا وقت شدت مرض جائز نیست و بعد حصول افاقه و خفت عوارض اگر مریض قوی باشد
و اشتها زیاده بود چنین غذا دهند که از آن خون قوی گرم پیدا نشود مثل اینکه آرا روت یا ساگودانه را همراه آب پخته بخورانند و اگر مریض
ضعیف بود برای آن غذائی که سهل الانهضام مقوی بود مثل شوربای لحم یا شیر ممزوج با آب و ساگودانه همراه شیر پخته بخورانند و گاهی
این ورم کرانیک یعنی مزمن بود خواه از اول باشد یا بعد اکیوت یعنی حاد مزمن کرانیک شود پس در آن وقت که از اول ضعیف و مزمن پیدا شود
اکثر حدوث آن بسبب جوهر کل میباشد که از خون جدا شده اینجا می افتد چنانکه در دیگر اعضا در امراض آنها مثل سل و طحال پیدا میشود
و مخصوص همین غشا بود و در اعضائی دیگر نبود و گاهی همراه امراض دیگر اعضا مثل سل و طحال اینجا هم می آید و ورم پیدا میکند و بعد تشریح
دیده میشود که در این غشا مثل دانه هائی گنجید یافته میشود و غالب که اصل محل آن غشائی پشت دار بوده باشد که مولف از عروق و شرائین
است و آن غشا در غشائی آبدار میباشد لیکن بسبب برآمدگی و نتو آن چنان ظاهر میشود که در غشائی آبدار است و گاهی کدام مریض
از ورم غدد مساریقی که مذکور شد و کسی از مرض سل این ورم غشائی آبدار پیدا میشود و این وقتی بود که نقل میشین میوکس ممبرین امعا
تا هرسه غشائی دیگر که بالائی آن در امعا هستند برسد و از ورم مجموع اغشیه امعا غشائی آبدار هم متورم میگردد و هم از رسیدن سم
ضعفا این مرض پیدا میشود **علامات** چونکه مرض ضعیف است علامات و اعراض آنهم در اول چنان خفیف بود که استدلال
از آن بر مرض دشوار بود لیکن غالباً شکم بر ناف قدری منتفخ و عظیم میشود و قدری در آن درد و اذیت میباشد اما چون مرض شدت
کند و قوت گیرد اعراض ظاهر شوند و از انگشت زدن بر ناف بر شکم آواز جسم مصمت می آید روز بروز مریض لاغر و ضعیف میگردد و بسیار
قدری بخار ظاهر میشود و بر اطراف حرارت محسوس گردد و چون شکم زیاده عظیم شود و حمی و قبض شکم حرارت اطراف و بدهضمی طعام پیدا گردد

علامت فارق که هرگاه باهستگی شکم را غمز کنند مریض فریاد میکند و چون بقوت غمز کنند سکوت میکند و متمادی نمیشود

دلیل بر آنست که زمان انتهای مرض و هلاکت علیل است لیکن اگر این ورم بسبب زخم پیوکس میمبرین امعا باشد درین وقت عوض شکل شکم
شکم استسقا بود و هرگاه آب درین غشا زیاده مجتمع میشود تنفس و شواری میباشد زیرا که امعا بسبب اجتماع آب بالا میروند و معده و کبد را
غمز میکنند و این همه پرده شکم را غمز کنند و آن پرده و قلب را از حرکت مزاحمت میکند لهذا عسر تنفس و دشواری در حرکت قلب عارض میشود
چه وسعت محل حرکت هر دو تنگ میشود و ازین وضع که تنفس و حرکت قلب هستند مریض بکمال متاذی میباشد اگر این اذیت بعلاج
رفع نکرده شود مریض بغشی کرده هلاک گردد علاج اگر از اول جای از شکم درد و سختی باشد بر آن لوچیپ یا تنور و بعد خشک شدن زخم آن
از آب گرم و روغن تارپین تکمیدها زنند و چون درد کم شود پلاستر از بیش مگس بار بار زنند تا بریختن آب شکم کم شود و ادویه مدر بول نوشانند
و هرگاه زخم پلاستر رفع گردد مرهم ایوڈین بر شکم ضماد سازند و روغن ماهی سرپ فیری ایوڈائیڈ بعد گذشتن دو ساعت بعد خوردن
غذا خورانند و ایوڈائیڈ پتاس پنج گرین تنها یا با سرسپریلا و یک شانزدهم حصه گرین باشد همراه آب حل کرده بالنقوع قصب الذریره یا همراه دیگر
دوای تلخ مثل سرب آمله نوشانند تا مدت دراز زیرا که مرض مزمن است و هرگاه قبض شکم باشد برای ازالت آن اول حقنه دهند یا پچکاری
پیشتر برای صاف کردن امعا النافع حقنه های لینه مختصره نوشته شد اند و اگر از آن کار بر نیاید مسهل خفیف مثل سفوف جلیب کمپونڈ
هرگاه آن را قلیل الوزن هند چون ازین تدابیر فایده ظاهر نشود و آب کثیر در شکم جمع بود از ترو کار که آله مشهور است آب از شکم بر آرند و
غذای مقوی سهل الانهضام مثل شوربای لحم شیر تازه گاو و آراروٹ و ساگودانه و آنچه از تره یا مدر بود مثل خیار و خیارزه و کدو
دارو برگ پالک پخته بخورانند **فصل سیزدهم در استسقا** و آن در کتب عربیه طبیه بر سه قسم بود یکی زقی و دیگر طبلی و سوم لحمی
لیکن طبلی ثابت نیست و در کتب انگریزی مذکور نیست اما زقی که در آن آب در شکم مجتمع میشود و آن را بزبان گریک اسکاس بفتح الف و سکون
سین مهمله و فتح کاف و سکون الف و سین مهمله ثانی بمعنی مجتمع شدن آب یا خریطه غشائی آب دار است مینامند و در لغت انگلش [illegible]
اسیٹس هم گویند این آب گاهی صاف مثل آب چاه میباشد و درین وقت غشا از نقل میشین خالی بود و گاهی کدر بود که قدری سفیدیک
بآن ممزوج بود و این سفیدی از نقل میشین سابق جدا شده با آن مختلط شده باشد الاسباب سبب آن گاهی ورم غشای بدار بود چنانکه
مذکور شد و زمانی از ورم جگر هرگاه مقدار آن صغیر جرم آن صلب گردد یا ورم سرطانی سخت که کینسر است در آن پیدا شود عارض میگردد
و وقتی از ورم سرطانی لبلبه گاهی از ورم و عظم و سختی طحال جای ورم گردد و هم از کمزوری خون هرگاه سفیدی آن زیاده پیدا شده باشد
میگردد العلامات آنچه از ورم غشای بدار متعلق علامات و ورم غشای مذکور در آن موجود بوده آنچه از ورم دیگر اعضا که قبل حدوث
این مرض شده باشند پیدا شود در ان چند روز یعنی تموج محسوس میشود که زیر ناف قدری اذیت بود و طعام بخوبی هضم نشود و اشتها کم باشد
پس بعد روزی چند شکم منتفخ و عظیم میگردد و چون بیمار بر پشت خوابد بر شکم آن بالای ناف انگشت زنند آواز جسم مجوف پر هوا می آید و بالای
هر دو پهلوی آن و زیر ناف از زدن انگشت آواز جسم مصمت می آید و هرگاه بر پهلو خسپد بر هم پهلو که دراز شده باشد از انگشت زدن آن
جسم مصمت آید زیرا که درین صورت خالص آب شکم بجانب پهلو می آید از جانب پهلوی دیگر آواز جسم مجوف پر هوا از ضرب انگشت بر می آید
زیرا که درین وقت امعا باین سو می آیند و در شکم درین وقت درد و تپ نمیباشد زیرا که وجع و حمی از لوازمات ورم اند و درین صورت سوای امتلا آب

ورم نیست و چون آب زیاده در شکم مجتمع شود آنزمان در تنفس دشواری بود و حرکت قلب هم بخوبی حاصل نشود زیرا که محل حرکت آن
از مزاحمت پرده شکم و اعضای دیگر آن بسبب زیادتی مقدار آب تنگ شده چنانکه مفصل در فصل سابق توجیه این نوشته شده و مریض
روز بروز لاغر و ضعیف میگردد و از اجتماع و کثرت آب شکم این قدر عظیم میشود که جلد ظاهر آن مثل آئینه می درخشد و عروق در آن نمایان میباشند
و سبب دیدن این عروق آنست که بسبب کثرت آب شکم از اندرون انقدر نوبت انضغاط شکم رسیده است که آنچه خون از هر دو پا بسوی دل از
اندرون شکم بذریعه ورید کبیر میرفت رفتن آن از اندرون ممنوع میشود پس بذریعه ریشه های این ورید که در جلد شکم بود بسوی قلب میرود
ازین سبب این ریشه ها کشیده محسوس و نمایان میشوند و چونکه خون درین وقت از پاها بدشواری و تاخیر میرود لهذا از طول مکث آب کثیر
از خون عروق جدا شده در گوشت پاها میریزد و پاها متورم میشوند و همین سبب در استسقای زقی ورم در پاها یافته میشود در چهره و دست ها
نبود و این مرض بچند امراض مشتبه و ملتبس میشود مثلا هرگاه مثانه در مرض حبس البول عظیم متورم میشود این مرض مشابه گردد و هم باورم
غشائی آب دار و هم از مرض اودیرین ڈراپسی بضم الف و سکون واو اول و کسره واو ثانی و سکون یای تحتانی و کسرای مهمله و فتح یای تحتانی
و سکون نون و کسره دال هندی و فتح رای مهمله و سکون الف و بای موحده فارسی کسر سین مهمله و سکون یای تحتانی که بمعنی مجتمع شدن آب
در اودیری که محل و خانه پیدا شدن بیضه در عورات است و هم از حمل هرگاه در حمل آب کثیر در رحم پیدا و مجتمع شود چنانچه حقیر یکبار
زنی را دید که وقت حمل شکم آن بسیار کبیر بود و وقت ابتدای درد اول آب چنانکه از دهن مشک میریزد از فرجش جاری شد و ورثه آن
خایفانه نزد حقیر آمده بیان کردند آنها را تعلیم و تسکین کردم من بعد مخاض جاری گشت و صبیه پیدا شد و هم هرگاه از احتباس حیض چندها
خون حیض در رحم جمع شود و مرض جا پیدا گردد هم ملتبس میشود و درین وقت تفرقه باین نحو کرده شود که در عظم مثانه که از احتباس بول باشد
پیشاب قلیل قلیل می آید یا نه آمده باشد و درین مرض احتباس بول نمیباشد دوم آنکه هرگاه انگشتان بر مثانه زنند آواز جسم مصمت دید
وسط البطن که محل ماندن مثانه است تنها می آید از هر دو پهلو آواز جسم مجوف هوادار می آید زیرا که در احتباس بول آب در مثانه فقط میباشد
در شکم عام نبود و اگر مریض بسبب جهل خود بنظر اینکه قطره قطره از بول بار بار می آید بگوید که مرا بول بسیار می آید از جهت شک در تشخیص مرض
واقع شود درین وقت قاثاطیر در مثانه انداخته اخراج بول کرده تجربه کنند تا یقین حاصل شود زیرا که در صورت احتباس بول بعد ادخال قاثاطیر
بول بر آید خواهد آمد و از ان عظم مثانه برطرف شده نبودن استسقا ثابت خواهد شد و از ورم غشائی آب دار تفرقه بعلامات مختصه آن که حمی
و درد و غیره اند کرده شود و از مرض اودیرین تفرقه باینطور کرده شود که اودیرین از یک جانب خاص که جانب یمین یا یسار عانه است
شروع میشود و بتدریج تا جانب دیگر میرسد دوم اینکه این مرض مختص بعورات است و تفرقه از حمل باین صورت ممکن است که در حمل اول سختی و
زیادتی خاص در وسط البطن که محل وجود رحم است شروع میشود و هم جا آواز جسم مصمت از زدن انگشت پیدا میگردد لیکن از پهلو ها
آواز جسم مجوف هوادار می آید دوم اینکه زیادتی آن بتدریج و تاخیر باشد سوم آنکه بعد چهار ماه حرکت طفل یا آواز قلب آن ظاهر میشود و حیض اکثر
در حمل محتبس بود و در مرض احتباس حیض هم جا اول احتباس حیض بود دوم آواز مصمت از زدن انگشت خاص بر محل رحم مسموع شود
و بر پهلو ها آواز جسم مجوف باشد چنانکه در ایام حمل میباشد علاج اول بر رفع کردن سبب پیدا شدن آن اخراج و تقلیل آب است

پس اگر این استسقا از ورم کبد یا طحال یا سلیہ یا دیگر اعضا کہ مثل آنہا در شکم اند حادث شدہ باشد درین وقت اول مسہل دہند تا فساد
اعضای مذکورہ و آب شکم ہر دو خارج و دفع شوند پس اگر از فساد جگر باشد درین وقت کالومل چہار گرین و سفوف جلیپ کمپونڈ از
چہل گرین تا یک درم خورانند نوع دیگر کالومل چہار گرین سفوف اسکامنی از پنج گرین تا دہ گرین بخورانند ایضاً کالومل چہار گرین و سفوف
اسکامنی یا پلائیسریم نصف گرین سفوف ساختہ بعد چہار یا شش یا ہشت ساعت بخورانند تا کہ اسہال رقیق شود و درین مرض اگر
مریض قوی بود در روزانہ مسہل دہند تا کہ بہر دو طرف آب از شکم بذریعہ اسہال خارج شود و اگر ضعیف بود یک روز بہمین طریق مسہل دہند
و یک روز مدرات نوشانند با ین طریق کہ پٹاس بائی تارٹراس از بست گرین تا نصف درم پٹاس ایسیٹاس دو گرین پٹاس نائٹراس
پنج گرین آب جلکدہ بعد سہ یا چہار چہار ساعت نوشانند اگر مریض از شراب مجتنب نباشد پس اسکوئیل و اسپرٹ ایتھر نائٹرک از ہر یک نصف
نصف درم بآن اضافہ کردہ نوشانند کہ ازان نفع عظیم میشود ایضاً الاپل ہیلاج چہار گرین سفوف اسکوئیل یک گرین سفوف ڈیجی
یک گرین ایکسٹراکٹ ہائی سائیمس پنج گرین ہمہ آمیختہ یک حب بعد چہار چہار یا بعد ہشت ساعت بخورانند بعد ازو روز دوم
باز مسہل دہند بانچہ نوشتہ شدہ و این نسخہ کہ در آن پل ہیلاج است برای استسقا زقی ہر گاہ باورم غشائی ریشہ دار کبد فتد کہ از آن
مقدار کبد صغیر شدہ باشد زیادہ مفید است اگر بسبب ورم طحال بود دران مسہل از سفوف جلیپ کمپونڈ یک درم و سفوف و ہر یک
درم سفوف کلمبا یک درم و پٹاس بائی تارٹراس یک درم فیری سلفاس دو گرین ہمہ را باریک سائیدہ باہم آمیختہ ہشت حصہ کردہ
نگہدارند و یک یک حصہ ازان بعد شش شش ساعت بخورانند تا کہ اسہال رقیق پیدا شود و لیکن اگر از اسہال رقیق ضعف پیدا شود پس
دیگر مسہل موقوف داشتہ مدرات موافق نسخہ اول بنوشانند آنچہ در آن ہیلاج است ما دہند کہ از استعمال ہیلاج و سیماب در ورم طحال
خوف انفجار طحال بسبب ضعف آن میباشد بعد نوشانیدن مدرات روز دیگر باز مسہل دہند و ہمین ترتیب اسہال و ادرار
درین قسم ہم کردہ باشند تا کہ مائیت از شکم خارج گردد و صحت حاصل شود و نوشانیدن پٹاس یوڈائیڈ یا امونیا میوراس از ہر یک دہ دہ
پانزدہ گرین بگیرند ہر گاہ استسقا بسبب ورم جگر بود مفید میباشد کہ ازان ورم جگر برطرف میشود و ادرار زیادہ میگردد کہ ازان آب در شکم
کم میشود و نہادن مرہم ایوڈین بر شکم درین قسم استسقا خواہ از جگر بود یا از طحال باشد کمال مفید است لیکن اگر از ورم جگر بود بر جگر و اگر از
ورم طحال بود بر موضع طحال ضماد سازند و ہمچنین مرہم بنائی ڈائیتہ کہ بہ گینگلیہ ضماد کردہ میشود درین قسم استسقا بر این اعضا ضماد کردن
و زیر آفتاب نشانیدن در ہر دو سبب مفید میباشد چون بادویہ کار بر نیاید بزل باید بعد تمامی دوا آنچہ طول بطن آلہ ترو کار در
شکم انداختہ ازان آب را بیرون آرند و وقت بیرون آوردن ترو کار از شکم و جاری شدن آب از شکم باید کہ یک پارچہ طویل بر شکم نہادہ
آنرا بجانب پشت ببندند یا امر فرمایند کہ دو کس سر آنرا گرفتہ از پس پشت بطور می کشند کہ امعا بر نیایند زیرا کہ وقت بودن آب
در شکم امعا بالا میروند پس اگر حفظ از فرو آمدن آنہا درین وقت نکردہ شود پس ہر قدر کہ آب خارج خواہد شد بسبب خلو مکان امعا فرو
خواہند آمد و ازان ہرج عظیم خواہد شد و خروج آب ممنوع شود و بعد اخراج آب از شکم ہم عصابہ عریض بر شکم ببندند تا خون عروق
کم آید و آب کم پیدا شود و از عروض دوران سر و غشی بلکہ موت امان شود زیرا کہ چون وقت پیدا شدن آب در شکم احشا زیادہ منغمر میشوند

ازین سبب خون بسوی احشا کم می آید و چون غافر احشا که آب است در شکم نماند و از وسعت محل آنها بر مقدار طبیعی خود رجوع کنند
و نفخه خون که شیر یا بن سوی آید و بسوی دماغ کم میرود از نجهت اگر حفظ از ان نکرده شود در ان سمجار ضی گرد و مثل قلب که شیر سدشی
از ان غشی می افتد و بسبب ضعف این غشی اکثر سودی بسوی موت میشود و استعمال عصابه از جمله نیها امان میگیرد و غذا این مریض را چیز
سهل الانهضام مثل شوربا ی لحم و نان قیق ساگودانه با شیر تخته بخورانند از چیزها آنچه ملین طبیعت بود مثل برگ پالک یا بتهوا شاکها
مثل خیار و خیارزه ابتدا آنچه پخته بخورانند قسم دوم در استسقا لحمی آنرا در لغت کریا انا سارکا بفتح و مد الف و فتح نون و سکون الف و فتح
سین مهمله و سکون الف و رای مهمله و فتح کاف و سکون الف یعنی در آمدن آب جلد بدن و گوشت بنامند حقیقت این مرض آنست که
آب از خون بتوسط عروق خارج شده در غشائی خانه دار که در تمام بدن منتشر است و هم در لحم بدن مجتمع میشود و از ان مقدار اعضائے
بدن عموماً زیاده میگردد خصوصیت عضو خاص نبود چنانکه در قسم اول باشد الاسباب سبب آن یا زیاده ماندن خون در عروق بود که
در دوران خود وقت مساوات بسوی قلب بسبب وجود کدام مانع نرود یعنی صعود نکند چنانکه در مرض غشائی قلب بسبب امتلا
قلب خون نمیرود در مرض بوعنی یعنی سبب حلو بودن یا از خون در شش نمیرود یا زیاده شدن آب در خون بود و این وقتی پیدا میشود
که گرده و جلد از کار خود که اخراج مائیت از خون در عرق و بول است قاصر شوند چنانکه وقت سیدن سردی بر بدن می افتد یا رقت
آب از خون بتوسط عروق جدا شده در غشائی خانه دار و گوشت بدن جمع میشود یا بسبب کمزوری خون بود چنانکه در ورم طحال و ورم
برجال و نسوان هر دو یا عورات را خاص وقتی که از فساد رحم سفیدی در خون پیدا میشود حادث میگردد علامات اول زیاده
مقدار گوشت در تمام بدن پیدا میشود و چون آنرا با انگشت فشار کنند گوئی در لحم پیدا میگردد و تا دیر اثر آن در لحم باقی ماند و جلد بدن
خشک میباشد و بول کمتر آید و بودن تپ درین مرض ضرور نیست پس اگر بمشارکت اعضائی دیگر مثل قلب و گرده افتد علامات
امراض آنها موجود بوند مثلاً هرگاه بسبب مرض قلبی بود طپش قلب و سرعت حرکت قلب و نبض و تواتر آنها شاهد بود و اگر بسبب
فساد ریه باشد چنانکه در ربو عسر نفس شاهد بود و اگر از مرض گرده بود در محل گرده درد بود و ورم در استسقای کلوی نیز و دی زیاده و
عام میگردد و آنچه از کمزوری خون بود در آن زبان و میکس و همین چشم سفید بوند و رنگ بدن مائل بزردی باشد و دیگر اسباب مثل
امراض قلب و گرده با آن موجود بوند علاج آنچه بسبب امراض قلبیه بود در ان مسهل هند با آنچه در قسم اول نوشته شد و همچنین دوای
که در آن دجی تیلیس است بنوشانند لیضاً اپل هیدراج سه گرین سفوف اسکوئیل یک گرین سفوف دجی تیلیس نصف گرین را
سه بار بخورانند و یک وزن مسهل یک وزن مد بنوشانند تا که صحت شود لیضاً مدر پتاس ای ٹارٹراس بست گرین پتاس
ده گرین پتاس نٹراس پنج گرین در آب حل کرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند و تنکچر اسکوئیل و ناٹیر اسپیر اگر نصف درم با این
دوای مدر هم بنوشانند زیاده مفید است و آنچه بسبب مرض گرده بود در آن اول دوای مدر ندهند بلکه مسهل قوی دهند مثل
سفوف جلیپ کمپونڈ یک درم بعد چهار چهار ساعت بخورانند تا که اسهال قیق شود یا پتاس ای ٹارٹراس نصف آونس در آب
حل کرده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند که این دوا در وزن قلیل مدر است و هرگاه وزن زیاده کرده شود اسهال هم میکند

نوبه مدیکل ایلی شیر ... گرین ... بعد شش شش ساعت بنوشانند تا که اسهال رقیق شود یا روغن حب السلاطین
دو قطره در تباشیر گذاشته بعد هشت هشت ساعت بخورانند تا که اسهال رقیق شود و باید دانست که از خورانیدن ایلی شیر و روغن
حب السلاطین درین مرض بسیار فایده میشود که بجهة اسهال کثیر رقیق گرده خالی میشود در کار خود که ادرار بول است مشغول میشود پس اگر
بعد اسهال تشویش هم کرده ادرار نکند درین وقت هم دوائی مدر ندهند بلکه دوای معرق نوشانند باین نحو که یک وزن مسهل و بعد
روز دیگر دوای معرق خورانند مثلا دوورس پودر ده گرین بعد چهار چهار ساعت نوشانند و لباس گرم پوشانند تا خوب عرق
جاری شود یا لائکر امونیا اسیٹاس چهار درام بعد چهار چهار ساعت نوشانند و لباس گرم پوشانند پس اگر ازین هم فایده
حاصل نشود درین وقت تجویزی ادویه مدره بول چنانکه پیشتر نوشته شد بنوشانند و آنچه بسبب کمزوری خون بود در آن غذای جید
خورانند و آب آهن که ... نوشانند و سبب ضعف خون ادرار ... دفع کنند چون جمله علاج کرده شود و ورم پا بر طرف نگردد از سوزن
جا بجا ثقبه با پدید کرده آب از ورم اخراج کنند تا ورم کم شود و گاهی زالو بیدن و ... هم نفع ظاهر میشود مثل آب ... خاکستر پوست
درخت شیشمان و عنب الثعلب و نمک شور و خاکسی سوخته کرده این ادویه را ... گرم کرده خشک ... الشد در آخر ... هرگاه
مریض ضعیف شود لایق علاج باسهال و ادرار نماند پس کلوراید آف آیرن یعنی ... هم درام همراه یک آونس ... که اشیا که
حشیشه سیست روزانه سه بار نوشانند و امر فرمایند که کدام روغن مناسب بر دست آلوده بر بدن علیل مالش ... تا اعصاب آرام ... نفع یابد

باب شانزدهم در امراض مقعد و آنرا انیس بکسر الف و سکون یای تحتانی و ضم نون و سکون سین مهمله بزبان

انگلش مینامند و این باب هم مشتمل است بر چند فصل **فصل اول در تشریح مقعد** و آن آخر معای مستقیم است و آن از قولون ...
است در آنکه قولون مرکب از چهار غشا است و درین سه غشا میباشد یکی میوکس ممبرین که زیرین است و بالای آن غشائی ریشه دار است
و بالای آن غشائی عضلی است و طول آن چون ... و آنچه از مقعد اندرون شکم میرسد آنجا بر گرد آن عضله دور غلیظ که عرض آن
بقدر سدس حصه انچه باشد بر آن تنگی میدهد فایده آن اینست که براز را از بیرون مانع میشود و اگر این عضله نبودی همیشه براز بی اختیار
خارج شدی و این حرکت انقباضی این عضله بی اختیار نیست لهذا وقت تبرز انسان برای دفع کردن محتاج بسوی زور دادن
میشود و منتهای معای مستقیم که ظاهر ابتدائی ثقبه مبرز است بجا از استخوان عصعص که پس مقعد است دو عضله از جانب یمین و یسار
رسته و بشره رشته گشته غلیظ شده بصورت لبها میشوند و از جانب قدام بغشائی ریشه دار که از زیر قضیب ... منتشر شده و منبسط
تا مقعد میرسد ملاقی میشوند بطوریکه از گرد آمدن هر دو از هر جانب ثقبه صورت دهن پیدا میشود که آن ثقبه مبرز است و ازین ثقبه
فضول امعا دفع میشوند و حرکات این دو عضله اختیاریست زیرا که حس حرکت در آنها از عصب نخاعی که از آخر فقار ظهر رسته است
می آید و رشته های این عصب قوت حس و حرکت میرسانند و هر دو سرین در رانها می آیند و اورده در غشائی ریشه دار معای مستقیم
بسیار اند مثل شبکه ماهی گیران و این عروق صغار یا در ورید کبیر که در جگر میرود و یا در ورید کبیر که از پس جگر بسوی قلب میرود متصل اند و همین
سبب خون وقت انشقاق اینها زیاده خارج میشود چنانکه در فصل دوم در انشقاق میوکس ممبرین مقعد و این بر...

باب شانزدهم در امراض مقعد

فصل اول در تشریح مقعد

فصل دوم در انشقاق میوکس ممبرین مقعد

صوت واقع میشود یکی در طول که باریک بود مثل درز و چاک و آنرا بزبان انگلش فشر بکسر فا و سکون شین معجمه و سکون رای مهمله گویند
شگاف نامند دوم آنکه عریض و مدور مثل جمهای ظاهر اعضا افتد و آنرا السر بفتح الف و سکون لام و فتح سین مهمله و سکون رای
مهمله بمعنی زخم نامند و گاهی هر دو جمع میشوند و اکثر نیست که جدا جدا حادث میشوند لیکن زخم مدور اکثر در مقدار زیاده از چهار آنی نقره
نمیباشد و اینهم گاهی فقط یک جا و گاهی در جاهای متعدد از سیوکس میمبرن افتد و این زخم همیشه اندرون مقعد میباشد و بذریعه
آله سپیکولم که از آن حال اعضای اندرونی ادراک کرده میشود و از داخل کردن انگشت مدرک گردد و این زخم بجانب پشت قریب
استخوان بیگاه واقع میشود و همچنین فشر لیکن کنارهای آن قدری غلیظ میباشد و از کشادن مبرز محسوس میشود الاسباب گاهی بسبب
آمدن براز غلیظ سخت و گاهی بسبب بعض اسیر بیرگاه در باسور و هم زخم افتد و بعد زوال ورم زخم باقی ماند و گاهی از زحیر و مرض این زخم پیدا میشود
و گاهی از آتشک زمانی از کمزوری خون چنانکه در عورات هرگاه در امراض رحم خون کم میشود یا در رجال و نسوان بسبب کمزوری
چنانکه دیگر زخمها در جلد بدن و دهن میشوند همچنین در میوکس میمبرن هم پیدا میشود علامات هرگاه براز قریب دفع شود هم بعد
دفع شدن آن تا یک دو ساعت درد و سوزش بمحل مقعد محسوس میشود و این درد چنان شدید میباشد که انسان از دفع کردن
براز خائف میباشد و این درد گاهی از محل مقعد تا مثانه و گاهی تا ساقین میرسد بسبب مشارکت عصب که ذکر آن در تشریح شد و از اذیت مثانه
بار بار حاجت بول کند و از دو سه ثانیه بعد آن گاه در نعوظ قضیب متألم میشود و گاهی از شدت درد بر یک سرین اعتماد کرده می نشیند زیرا که از
نشستن بر هر دو سرین در جانب علیل درد زیاده میشود و براز که می آید اکثر بر آن لیشه طویل از خون میباشد و گاهی خون کثیر همراه براز می آید
خصوصاً در مرض فشر و اکثر همراه این براز با خون بلغم و مخاط اصلاً هم می آید و قیص هم میباشد چنانکه در زحیر هیچ میباشد و امتحان
این مرض بطور قریب کرده میشود اول انگشت را بروغن یا لعاب چرب کرده اندرون مقعد انداخته احساس کنند جاییکه فشر است
آنجا بر کنارهای آن در طول سختی محسوس میشود و مریض زیاده متاذی شده شکایت درد و سوزش مینماید فریاد میکند که انگشت دور برآرند
و جاییکه زخم عریض مدور است آنجا ملائمت بنسبت میوکس میمبرن صحیح زیاده بود و هم مریض از نهادن انگشت درین مقام متاذی
خواهد شد طریق دیگر نیست که آله سپیکولم را انداخته ببینند این افضل است چه در آن بحس بصر علم حاصل میشود نه بظن و تخمین لیکن از انداختن
سپیکولم گاهی اذیت زیاده میشود لهذا بهتر است که قبل ادخال آن قدری کلارفارم بو یانند تا حس کم گردد و بسبب آن تشنج عضله کم شود
علاج درین مرض باید که روز مره مسهل خفیف یکبار دو بار نوشانند تا براز لین آید از آن اذیت کم شود و بعد آمدن براز بذریعه زراقه یک
آونس آب گرم در مقعد رسانند تا زخم صاف شود و اگر قدری افیون هم همراه آب حل کرده باشند برای تسکین درد بهتر بود و چون آب خارج
شود باز سپیکولم را انداخته معلوم کنند که زخم طویل است یا عریض و بعد ظهور زخم اصل کاشک نقره در زخم اندازند من بعد سپیکولم را آلوده
مارفیا با تحم نیز حل کرده حب بسته در مقعد نهند تا حس کم شود ایضاً الاول سلفیت آف زنک که یک گرین باشد در چهار آونس آب
ساده حل کرده نیم آونس از آن بذریعه زراقه بعد براز اجابت در امعا رسانند بعد چند روز چون غلظ و درد مشتر کم شود مقدار سلفیت آف زنک
زیاده سازند بعد اصل کاشک نقره بر آن زنند نوع دیگر که همراه استعمال آن حاجت بادخال سپیکولم و نهادن کاشک نیست صفت

الثمر اکسٹ بلاڈونا دو گرین پلمبای اسیٹیٹیہ دو گرین ٹانک ایسڈ چہار گرین باسپیہ نرچالکردہ مثل مرہم غلیظ ساختہ ازان شیاف بلوطی درست کردہ از طرف تاریک مقعد اندازند و داخل کنند کہ ازین جنس ہم کم میشود زخم ہم بہ گردد و تشنج عضلہ غیر اختیاری ہم کم میشود ولیکن شرط در استعمال این دوا آنست کہ ما دام اثر زہر بلاڈونا کہ خشکی گلو و سرخی چہرہ و کشادن ثقبہ عنبیہ است پیدا نشود در استعمال دارند و ہرگاہ این آثار یافتہ شوند بلاڈونا از نسخہ موقوف کردہ عوض آن باز فیا یا افیون درین مرہم داخل کنند ایضاً الاقوی منہ بلاڈونا دو گرین نائٹر سلویعنی کاسٹک نقرہ ربع گرین با کدام پیہ حیوان سرشتہ در مقعد بطور شیاف بلوطی ساختہ نہند و اگر بہیچ علاج صحت نشود از کارد خاص کہ فی الجملہ مقوس میباشد و آبدار در جانب سرین آن بر سرش میباشد بر پہلوی قشر در وسط الثمر حصہ شقاق تازہ چنان پیدا کنند کہ از ان میوکس ممبرن صحیح ہم از دو سو قدری زخمی گردد کہ ازین یقینی بلا استعمال ادویہ صحت حاصل میشود و آنچہ بسبب آتشک بود در آن علاج آتشک کافی است و آنچہ و از کالومل و آہک آب ساختہ میشود و آنرا بلغت انگلش بلاک واش نامند آنرا بذریعہ زراقہ در مقعد رسانند زخم جدید اینجا ہم پیدا کنند فصل سوم در دبیلہ مقعد و آنرا بانگریزی اسکیپس بلغت انگلش گویند این دبیلہ بر پہلوی مقعد گاہی در غشای زیر مقعد گاہی در غشای زیر کہ بیرون مقعد در وسط مقعد و خصیتان پیدا میشود سبب آن اکثر از نشستن بر محل سرد و از سواری اسپ و از رسیدن صدمہ ضرب و سقوط و از زخم مقعد کہ در فصل سابق نوشتہ شد و از مرض سیل از ورم مثانہ ہرگاہ ورم آن تا این غشا برسد پیدا میشود و این دبیلہ اکیوٹ یعنی حاد و قوی و کرانک یعنی ضعیف و مزمن ہم میباشد ہرگاہ قوی بود در مقعد ضربان ہم قوی میباشد و درد ناخس بود و این درد تا مثانہ و گاہ تا ساقین میرسد وقت نشستن درین اذیت زیادہ بود کہ گاہ گاہ نشستن ممکن نباشد و ہم وقت سرفہ درد زیادہ میشود و چون انگشت در مقعد اندرون ادراک کنند گرد مقعد سختی و ورم محسوس گردد و وقت تبرز اذیت در زیادہ میشود ولیکن بعد خارج شدن براز آنچہ اذیت بسبب آمدن براز شدہ بود فوراً بر طرف میگردد و مثل اذیت زخم مقعد کہ بعد خروج براز ہم در آن میماند باقی نماند و ازین التفتہ شود کہ زخم در مقعد نیست ہم بجا گرم عارض میشود چنانکہ از اذیت و قوت ورم آن پیدا و انجام این مرض آنست کہ یا بر ودی پختہ شدہ منفجر گردد یا کہنہ و مزمن شود و گاہی از شروع خود ضعیف و مزمن میباشد درین وقت چنان اذیت نمیباشد کہ وقت قوی و حاد بودن آن بود و اکثر دبیلہ مزمن مقعد با مرض سل میباشد بعد مدت دراز در آن ریم می افتد و انجام ظاہر میشود علاج ہرگاہ مرض قوی بود از زخم کتان یا سرچہ دوا کہ منضج ورم باشد بر مقعد بندند چون پختہ شود بلا انتظار خود منفجر شدن بان نشتر زدہ ریم برآرند زیرا کہ دبیلہ یا بسوی ظاہر یا بسوی باطن منفجر شود و ریم در امعا افتد یا بسوی ظاہر باطن ہر دو منفجر شود و در ہر صورت از ان ناصور پیدا میشود فقط فصل چہارم در ناصور مقعد و آنرا فسچولا این اینو گویند یعنی وقوع ناصور در مقعد آن بر سہ قسم است اول آنکہ یک دہن ناصور یا ثقب منفذ در پہلوی مقعد بسوی ظاہر و یک دہن آن در آخر معای مستقیم کہ مقعد است بودہ باشد و از خارج تا داخل امعا راہ جدید پیدا شود و آنرا بزبان انگلش کمپلیٹ بفتح کاف و سکون میم فتح بای موحدہ فارسی و کسرہ لام و سکون یای تحتانی و تای ہندی یعنی الہی کہ کامل و تمام بود نامند آن مثل کوچہ نافذہ باشد کہ از اندرون امعا تا بیرون برآید

علاج در قسم اول گاہ گاہ مسہل خفیف دہند و بعد از آن بآب گرم حقنه دہند تا زخم صاف شود و بعد از آن ناصور که در جانب
ظاهر است کاسٹک نقره محلول آب که قوی بود یعنی از ده گرین کاسٹک نقره تا بست گرین یک اونس آب حل کرده باشند یک و نیم درم
بذریعه زراقه در ناصور رسانند یا ٹنکچر ایوڈین آب ساده که هر دو نصف نصف درم باشند گرفته بهمان طور در زخم رسانند و چند روز
بر این علاج مداومت کنند چون صحت حاصل نشود از نشتر خاص که مقوس میباشد شق کنند چنانکه مقعد شگافته شود و طریقش این است که
اول میل اندازند پس انگشت در مقعد انداخته احساس کنند هر گاه بدانند که سر میل در معا رسید همان وقت کارد مذکور بموازات میل
مذکور در ناصور داخل کنند تا که سر آن بر سر انگشت رسد آنگاه میل انگشت و کارد را بدست مضبوط گرفته انگشت را بسوی خارج
آهسته آهسته کشند همراه آن مقعد را بریده شگافند تا که کارد همراه انگشت از قطع و شق فارغ شد خارج شود و زخم را از اندرون
تا بیرون سانند پس اگر خون زیاده خارج شود آنرا بند کنند باین نحو که از پارچه خشک آنرا پر کنند و چون آمدن خون بند شود پارچه را
بروغن کاربولک یا بروغن کنجد تر کرده در زخم نهند و بر زخم کتان محلول آب بر آن ضماد سازند تا ورم زیاده نشود و چون اکثر زخم مندمل
شود و قدری از آن باقی ماند بر آن حصه کاسٹک نقره یکبار بسبکی دست نهند تا بزودی مندمل شود و صحت گردد زیرا که این زخم
بسبب آمدن براز در مدت دراز صحت می یابد و در قسم ثانی کاسٹک نقره قوی که محلول آب باشد بذریعه زراقه در ناصور اندازند [illegible]
نائٹرک قوی بر سر میل آلوده در ناصور رسانند و همچنین ٹنکچر ایوڈین بذریعه میل در ناصور رسانند تا که غشائی جدید که در داخل زخم است
زدوده دفع شود و قرحه خشک شده مندمل گردد و اگر از استعمال این دو بیرون قسم هم صحت حاصل نشود آنرا هم شق کنند باین طور که
اول میل در ناصور اندازند و اگرچه در این قسم میل تا دور میرسد لیکن از آن کاری نیست بلکه مقصود نیست که سر میل را بجوی معا رسانند و انگشت
در مقعد انداخته احساس کنند چون دانند که سر میل رسید آنجا قدری سر میل را خلانند تا در [illegible] معا ثقبه پیدا شود و چون
ثقبه جدید پیدا شود بدستور اول شق کنند و تدابیر زخم مثل اول بعمل آرند و در قسم ثالث بعد ادخال [illegible] میل اول در ثقبه که در ناصور انداخته
ظاهر بدن سانند چون تا جلد رسد اینجا ثقبه جدید در ظاهر بدن از نشتر پیدا کرده باز مثل قسم اول شق کنند و آنچه تدبیر زخم نوشته شده عمل آرند
و بعد پیدا کردن زخم در هر سه قسم افیون یک دو گرین خورانند تا حس کم گردد و از درد زخم مشاوی کم شود [illegible] از شق کردن [illegible]
نوشانند تا براز بسهولت آید لیکن این علاج وقتی مناسب است که مرض ضعیف و مزمن باشد اگر [illegible] فساد قوی
یا در امعا ورم سرطانی که موسوم بکینسر است بوده باشد در این وقت زخم پیدا نکنند که بهتر خواهد شد یا [illegible] و همچنین اگر
بیمار ضعیف باشد زخم کردن مناسب نیست بلکه اول تقویت علیل کنند و من بعد زخم پیدا کنند در مرض سل هرگاه ناصور مقعد بود پس در
اطبا اختلاف است که زخم کردن جایز است یا نه زیرا که از صحت این ناصور مرض سل زیاده شود لیکن مذهب مختار این است که در حالت موجود
زخم سینه هرگاه مده در سرفه آمده باشد زخم پیدا نکنند زیرا که یقینی است که از صحت این ناصور هم مزید زیاده خواهد شد زیرا که ناصور مقعد در این وقت [illegible]
زخم سینه مثل پلاستر است و مادام که در سینه ریم یا فتاده باشد علاج ناصور مقعد بذریعه ایجاد زخم نمایند لیکن بجائی آن در بدن جائی
[illegible] زخم تنقیه از نشتر پیدا کرده از آن ریم جاری سازند که عوض آن برائی [illegible] باشد [illegible]

و آن عبارت است از اینکه عضلۀ که بر دور مقعد آمده یا میوکس ممبرن آن مسترخی و ضعیف شوند خواه بسبب کمزوری ضعف یا بسبب
فالج بدن و از آن وقت لمس مقعد مسترخی معلوم میشود و آنچه سختی در وقت صحت محسوس شود مفقود گردد پس آنچه بسبب کمزوری بود اکثر
در سن طفولیت و پیری افتد و وقتیکه زحیر یا اسهال مزمن پیدا شوند یا بسبب بواسیر کیس ممبرن مسترخی شده باشد و درین وقت قدرت
بر حبس ریاح باقی نبود بلکه بقوت حاجت خارج شود و آنچه از استرخای عصب بود در سکته و وقت رسیدن صدمۀ ضربه و سقطه نخاع که از آن
فالج نصف بدن از کمر تا قدمین پیدا میشود عارض میگردد علامات آنچه بسبب کمزوری بود از دیدن و لمس معلوم شود که مقعد ضعیف است
و براز پنج چهار بار در روز و شب می آید زیرا که آنچه فضله از امعای دیگر درین معا می آید حبس آن ممکن نبود پس بلا اجتماع قدری قدری
بر آید و اگر در بیت الخلا زیاده نشیند مقعد بیرون می آید و آنچه از فالج عصب بود در آن ریح و دست بلا اراده خارج شود و مریض را بر خروج
آنها اطلاع حاصل نباشد و خبر دار از آن نشود و آنچه در سکته بود حواس بر آن شاهد بود و علاج آنچه بسبب ضعف و کمزوری افتد در آن
ادویه مقویه در مقعد رسانند مثل آنکه از آب مطبوخ برگ مغیلان یا آب مطبوخ برگ بیل یا از آبیکه در آن شب یمانی حل کرده باشند حقنه و
مرهم گالز یعنی مازو بر مقعد ضماد سازند یا فیری سلفاس یعنی هیرا کسیس چهار گرین در آب حل کرده از آن در مقعد زراقه سازند و آب آهن
کنین مفید شمارند و آنچه از فالج عصب افتد لا علاج است **فصل ششم در خروج مقعد** درین مرض میوکس ممبرن و غشای اندرونی
آخر معای مستقیم بسیار غلیظ و مسترخی شده از مبرز وقت زیاده نشستن بیرون می آید و این را بلغت لاطینی پرولیپسس انائی گویند یعنی
مسترخی شده بیرون آمدن مقعد لیکن درین وقت او معاینه میشود و گاهی جمله معای مستقیم یعنی هر سه غشای آن از اندرون منقلب شده
بیرون می آید اینکه او معاینه میشود و مدارج آن در صغر و کبر مختلف اند و سبب آن در اطفال وقت برون دندان ضعف معده و امعا
باشد که از اسهال و زحیر مزمن ضعیف میشوند و در کبار وقتیکه از کثرت اسهال یا زحیر مزمن ضعیف شوند یا هر گاه با کمزوری و ضعف
تنقیص شکم پیدا شود و بسبب آن وقت تبرز برای دفع کردن فضول محتاج بسوی تر حر و قوت شوند و هم بسبب اذیت مثانه که وقت
پیدا شدن سنگ یا سل در مثانه پیدا شد حادث میشود علامات آنچه از ضعف میوکس ممبرن و غشای بیشتر از بود و در آن آنچه
مقعد خارج میشود گرد آن قدری جائی خالی میباشد و آنچه در آن هر سه غشا منقلب شده بر آیند در آن هم گرد آنجا خالی بود لیکن اندرون
معا بالکل مسدود بود زیرا که تمام معا منقلب شده بر آمده است آنچه بر می آید گاهی زیاده از گردگان و گاهی بقدر نارنگی و زیاده
از آن هم باشد و در ابتدا خوب سرخ بود و هر قدر که مدت بر آن بگذرد رنگ متغیر بسوی سواد میشود و اگر اندرون شکم منکرده شود آن
زخم ها پیدا شوند و ریم افتد یا مرده گردد علاج اول آن را بقوت خروج در شکم داخل کنند باین طریق که قدری روغن گرم بر پارچه آلوده
بر آن نهاده در شکم داخل کنند پس اگر مریض کبیر السن بود بعد داخل کردن مقعد فاده نهاده از لنگ ببندند تا وقت حرکت بار بر نیاید
و اگر تنقیص شکم و کمزوری بود مسهل خفیف دهند از آنچه در آن صبر نباشد روغن بیدانجیر از همه افضل است و بعد داخل کردن مقعد در شکم بجای
حکم دهند که یک دو ساعت بر بستر راحت دراز ماند تا اذیت خروج و دخول دفع شود و اگر بسبب مثانه بود علاج خاص آن نمایند
و آنچه ادویه برای تقویت میوکس ممبرن در سفرخای مقعد نوشته شده بکار برند و چون از رو انفع ظاهر نشود و استرخای میوکس ممبرن

فصل ششم در خروج مقعد

باقی بود در طول آن جا بجا شق کرده ہند زیرا که از تیغ بریدن صحیح شدن زخم خود مجتمع و منقبض خواہد گشت و استرخای آن زائل خواہد
و اگر بعد جرح در آن زخم افتد آبن کا شک نقره نهند و اگر مرده شده باشد برآن تخم کتان و زغال ہمچون باہم سائید در آب سرشته ضماد
سازند تا عفونت و فساد عکس میبرن بطرف شود و بعد جدا شدن گوشت فاسد انچه زخم باقی ماند بران زنگ سلفاس محلول آب
یا املباسی بیسه محلول آب یا عرق اینما یا کا شک نقره محلول آب یا روغن کا بولک آن نهند تا زخم صحیح گردد فصل ہفتم در حکۃ المقعد
سبب آن گاہی ورشروع بواسیر گاہی قبت افتادن دیدان در شکم خواه در امعای صغار افتد یا در امعای کبار الیکن ثانی زیاده بود
و ہم از قسم خاص خارش که دران بثور صغار سرخ رنگ بر جلد افتد و فی الواقع این خارش از اذیت ریشه ہای صغار عصب آن است
که در جلد منتشر اند می افتد و از خاریدن بثور سرخ رنگ کوچک پیدا میشود عارض میگردد علاج از ہر سبب که باشد علاج آن مثل
فرمایند و انچه بسبب خارش خاص که مذکور شد بوده باشد در آن از ستعمیر نفع ظاہر میشود اول زخور انیدن اسہم الفار خواه حل آن
یا عرق آن نفع شایان ده و ہم از لیپ ہیند و سیانک ڈالیوت که نیم درم از ان گرفته با یک آونس آب آمیخته پارچه بان تر کرده بمحل خارش
نهند تا که حس کم شود و ہمچنین مالیدن روغن مغز بادام تلخ یا روغن مغز خسته شفتالو مفید است سوم کالارفام بر پارچه پاشیده بمقعد نهند و
از ہمه این علاج واضح میشود که اذیت و تکلیف از عصب میباشد فصل ہشتم در بواسیر و باسور عبارت است از نیکه عکس میبرن
معای مستقیم مستترخی بود و از مثل انانگور گرده و در آن عشائی خانه دار در آید و بر دو غلیظ شوند و عروقیکه در عشائی خانه دار اند
کبیر شوند و خون در آن کثیر گردد و این یادتی گاہی بیرون مقعد محسوس شود و آنرا بواسیر خارجی نامند و گاہی در مقعد زیادتی قریب عضله
که بر دور معای مستقیم آمده میباشد و این ہر دو را بواسیر در ونی خوانند سبب بعید آن گاہی از زیادتی و امتلای خون در بدن بود و
گاہی ضعف جگر که خون را چنانکه باید از عروق کبار بدن جذب نکند و تقلب سازد و دران خون زیاده باقی ماند و از ان مقدار
جگر کبیر شود و از زیاده نشستن چنانکه محرران کاتبان را ہمیشه آن اعتیاد بود و از نشستن جای تر و از رسیدن سردی سبب آن
وقتیکه فصل متبدل میشود و سبب قریب آن گاہی قبض شکم گاہی گرفتن مسہل که دران جبر بود علامات انچه خارج باشد ظاہرا
وانچه در داخل بود دران قدری درد و امتلاء در محل مقعد محسوس شده گاہی در پیچا ضربان و گاہی تیزی درد و بعد از نشستن
بران اعتماد کرده در دو ظاہر شود و وقت تبرز درد و اذیت زیاده میشود و گاہی خون ہمراه براز یا بعد از حتی پیدا از خارج شدن خون گاہی
اذیت مرض کم گردد و گاہی با بواسیر در رجال اذیت در مثانه و در عورات اذیت در رحم محسوس میشود و گاہی خون بواسیر ادوار معین
مثل حیض می آید و قبل آمدن آن درد کمر و ثقل بدن و تشنج در عضلات ساقین می افتد و بعد آمدن خون این عوارض برطرف میشود و از آمدن
آن جگر را نفع زاید حاصل میشود و چون بواسیر درونی قریب عضله بود بجز داخل کردن انگشت محسوس نشود و بلا ادخال ... مشکل گردد
که خون از شقوق آلیه می آید یا از بواسیر علاج انچه از زیادتی خون بود آنجا خون را تا استیلای ضعف و خوف سقوط قوت بند نکنند
لیکن غذای که زیاده مولد دم باشد کم دہند انچه اسہال آمیق میکند مثل منگنیشیا سلفاس خورانند تا بدینوسیله آن زیادتی خون کم شود
وانچه بسبب قبض شکم بود در آن مسہل خفیف مثل سلفر دو درم و تیاسن بالهی ارثرلس چهار درم ہر روز ہمراه شیر ... سلفاس ...

تا آنکه هر روز سه چهار بار دست ملایم آمده باشد یا روغن بید انجیر چهار درم روزانه نوشانند و اگر مریض ضعیف باشد سلفر چهار حصه
پتاس بائی تارترس یک حصه باشد چنانکه مسهل است و یا اشهد خالص که هر یک از آن چهار حصه باشد سه شش نگاه دارند و بقدر دو
درهم از آن هر روز نهار انجورانند تا دو یک بار طبع ملایم شود پس بعد اگر خون آید و مسه ظاهر باشد بر آن مرهم گالز ضماد سازند و اگر مسه باطن
باطن باشد بیست گرین شب بمانی خاصم در دو آونس آب حل کرده بذریعه زراقه در معا رسانند یا نایتریک ایسڈ دلیوٹ پانزده قطره
با دو آونس آب حل کرده زراقه نمایند یا کاشک نقره پنج گرین در یک آونس آب حل کرده زراقه نمایند یا کاشک نقره محلول با آب اهمرا
نایتریک ایسڈ دلیوٹ تنحیه زراقه نمایند و بر این تدبیر چندان مواظبت کنند که مرض بر طرف شود و آنچه بسبب ضعف جگر باشد در آن
پل هیپ دراج پنج گرین و اکسٹرکٹ کالوسنتھ پنج گرین اکسٹرکٹ ہائی سائمس دو گرین حب بسته وقت شام بخورانند و صبح سلفیٹ
یا میگنیشیا سلفاس چهار درم با آب حل کرده نوشانند تا آنچه حب جذب کرده همراه آن بسهولت دفع شود و مرهم گالز و افیون با هم آمیخته
بر مقعد ضماد سازند و چون بسبب ثقل شدن باسور برآمده و قتی بیرون بیاید آنرا فوراً اندر کرده دهند و چون بر مسه ظاهر ورم بود تخم کتان یا آنچه
دافع ورم باشد بر مسه ضماد سازند و هرگاه ورم کم گردد مقعد بود و آنزمان که گرد مقعد بوافق کمی زیادتی ورم چه پاشند آب گرم حقنه دو
تا قدری در ورم آرام آید و اذیت کم شود و اگر از این تدبیر نفع ظاهر نشود و آمدن خون باقی ماند و مرض مزمن گردد و تدبیر قطع بواسیر عمل آرند
و آن نیست که ایسڈ نایٹرک قوی که دلیوٹ نباشد بواسطه اسفنج بر باسور یکه خارج مقعد باشد طلا کنند تا سوکس بیرون دود
شود و باسور ساقط گردد و اگر بخوبی طلا کرده شود حاجت باعاده این عمل نمیشود الا اگر روز اول باسور ساقط نشود روز دوم و سوم
هم همین طور طلا کنند تا باسور ساقط گردد و بعد سقوط آن که زخم باقی ماند بر آن آرد تخم کتان با آب حل کرده ضماد سازند تا ورم پیدا نشود
و اگر زود باسور ساقط نگردد در این وقت بر اصل باسور رشته محکم ببندند تا بعد قطع خون زیاده جاری نشود و بعد آنرا از مقراض یا نشتر قطع
کنند و بعد بستن رشته را از اصل باسور بعد قطع کشایند و هرگاه باسور در داخل مقعد بود خواه قریب مبرز باشد یا قریب عضله که
بر دو در معا تنهم است و بعد خوردن جهت انخلا بیرون آمده باشد از مبرز که بعد دفع حاجت از تمتع شدن آن میشود در د و اذیت زیاد
کنند در این وقت باید که بعد مبرز انگشت دست در مقعد داخل کنند تا از زیادتی در د اینجا حائل شود و از اجتماع مقعد در زیاده نگردد و لیکن
چونکه سوکس بیرون زیاده میسر نمی دو از گشتن این هرگاه باز بعلت تبرز میشیند باسور نکی بیرون می آید و همیشه بیار بمتبلا می ذیت بماند
پس باید که انجا از این باسور های داخلی زیاده عظیم بود اصل آنرا هم اول از رشته محکم ببندند تا خون کثیر جاری نشود و پس باسور را از کارد یا مقراض
قطع کنند و بعد صحیح شدن زخم رشته را بکشایند و از این بیاذیت دائمی دفع میشود لیکن هرگاه از بواسیر امیه خون زیاده آید حبس آن واجب شود
در این وقت بعد نوشانیدن مسهل چنانکه گفته شد پلمبائی اسیٹیٹ دو سه گرین همراه افیون و اپیکاکوانا که هر یک از این چهارم حصه گرین
باشد یک حب بسته وقت صبح و شام بخورانند یا دو چند وزن دوبه کرده دو حب بسته بخورانند یا پلمبائی اسیٹیٹ پنج گرین اپیکاکوانا
و افیون چهارم چهارم حصه گرین با هم حب بسته بخورانند یا گالک ایسڈ و ٹانک ایسڈ از پنج گرین تا ده گرین حب بسته یا با آب حل کرده بنوشانند
و از آب سرد که یک آونس بود حقنه دهند اگر از منهیم خون نبند نشود پلمبائی اسیٹیٹ ده گرین آب ساده که یک آونس بود حل کرده بذریعه

سر مجری مذکور وسیع می آید از آنها آب صرف از خون جدا شده درین محل وسیع میریزد و چونکه از سرهای این شرائین صغار اورده صغار شروع میشوند پس بعد جدا شدن آب خون قدری غلیظ شده درین اورده داخل میشود و این اورده این خون غلیظ را گرفته از گرده بیرون میروند و حقیقتیکه در بازگشت این خون در اورده صغار تا مجاری مذکوره که در گرده است و بهیئت استقامت نمیرسد اینجا آنچه اجسام غلیظه مثل پیپ یا پیپ رگ یابند و یا سفت فلایچم سودا و کفک غیره با خون آمیخته و ممتزج باشند جدا شده درین مجاری حاصل میشوند و با آب آمیخته از گرده بذریعه حالب خارج شده در مثانه میرسند و فایده تولد این اجسام در مجاری صغار حالب جائیکه راست اند و پیدا شدن آب صرف در محل وسیع که بالای تلافیف پیچ های این مجری است آنست که تا آبیکه از بالا به زیر می آید همراه آن این اجسام غلیظه بیرون آمده و بسبب استقامت مجاری بسهولت جاری شده خارج از گرده شوند و از آب صرف که از بالا به زیر می آید شست و شوی آنها حاصل شود و اگر اجسام غلیظه مذکوره هم بجای پیدا شدن آب پیدا میشدند و خروج آنها از پیچ های مجاری مذکوره دشوار شدی همیشه در مجاری مذکوره مانده و عارض میشد آب ساده بسبب رقت خود بسهولت در تلافیف پیچ های مجاری صغار داخل و جاری میشود و حالب چون قریب گرده میرسد عریض میگردد و چون در گرده داخل میشود زیاده عریض و وسیع میگردد و بنام خاص موسوم میشود چنانچه این مقام را در کتب عربیه بطن گرده و بزبان انگلش پلوس بکسر پای فارسی و سکون لام و فتح واو و سکون سین مهمله یعنی لگن میگویند زیرا که آب اینجا میریزد و بعد در حالب میرود و اینجا شاخهای متعدد مثل لحم سفید گرده بصورت حلقه شده در تجاویف گرده یافته میشوند که در هر یک ازین شاخ ها ازین انبوبات که مجاری صغار بول اند میروند و اینجا رسیده بسوی مجاری صغار گشته و دیدن آن بدون خرده بین ممکن نیست منشعب میشوند و از اتحاد آنها صورت حلقه پیدا میشود در تجویف گرده میروند و درین حلقه ها از سرهای مجاری صغار که در لحم احمر کلیه اند و از سرهای شرائین صغار در آنها آب از خون جدا شده داخل میشود بر این آب حلقه قدری مجتمع شده در حالب و از آن در مثانه میریزد و پلوس مرکب است از میوکس ممبرین و غشائی ریشه دار و شاخهای صغار آنهم مرکب از غشائی ریشه دار و میوکس ممبرین الیکن اندرونی این مجاری بسیار صغیره در آخر هم هست در آن تنها میوکس ممبرین هست و این میوکس ممبرین هم بسیار رقیق و نازک است و بسبب این رقت آب شرائین صغار در آن می آید حالب منفذ یکه در بطن گرده داخل میشود از همان منفذ یک شریان هم از شریان عظیم که موازات فقار ظهر در بدن آمده جدا شده همراه حالب در گرده میرود و چون این شریان قریب گرده میرسد بر شاخهای بسیار منقسم شده در گرده میرود و این شاخها هم بسوی شاخهای صغیره مثل شاخهای صغار حالب متوزع میشوند بنحویکه همراه هر شاخ صغیره حالب یک شاخ صغیر شریان در گرده منتشر میشود که وقت دوران خون آب شاخ شریان مذکوره جدا شده در شاخ حالب میریزد و همراه شریان ریشه عصبی نیز است تا آخر گرده میرود و از آخر شرائین صغار اورده پیدا شده با هم متحد گشته یک ورید کبیر شده از همین منفذ بر می آید تا ورید کبیر از ان بازگشت خون از اسفل بدن بسوی دل میشود متصل میگردد و حالب آخر پلوس یعنی لگن گرده شروع میشود و فی الحقیقت حالب و پلوس واحد اند و اختلاف اسم باعتبار مقام است لیکن از جائیکه اطلاق اسم پلوس و بطن گرده بر آن تمام میشود و اسم حالب بر آن صادق می آید از آنجا مرکب است از میوکس ممبرین که زیر هست و از غشائی ریشه دار که بالائی آنست

فصل دوم در ورم حار رد انفلمیشن گرده

و از غشای عضلی که در آن عضلات بر سه قسم اند یکی در طول ریشه دیگر در عرض بر دو عضلات طولانی و سوم ایضاً در طول اما بالائی عضلات دایره و حالب غلاظ خود بقدر قلم باشد در ضخیم است از گرده تا مثانه در کسی بقدر یک بیخ چنانچه در کسی بقدر شانزده انچه در طول میباشد در پهلوی مثانه از پس پشت آن داخل میشود جائیکه حالب گرده داخل میشود آنجا در گرده سفیدی قریب حصه گرده یافته میشود و آن سفیدی بقدری چربی و باقی گوشت سفید بود و آن از مجاری صغار حالب است مدور نشاید این بلغت عرب حبه قیصری نامند بلغت انگلش مالپیگین باڈی یعنی سفر جسم گرده گویند و گرد جسم سفید حلقه سرخ رنگ مثل بسیار باریک یافته میشود و سرخی آن بسبب کثرت شعرهای شریانی آورده میباشد و این بلغت انگلش کارٹیکل سبسٹنس یعنی پوست جسم گرده و سبسٹنس یعنی جسم است مطالعه گفته کند فصل دوم در ورم حار رد انفلمیشن گرده و آنرا بزبان انگلش نفرائٹس بکسر نون و سکون فا و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله یعنی ورم گرده گویند و آن الیوٹ یعنی حاد و کرانک یعنی مزمن هم باشد اما هرگاه حاد بود و مریض بمیرد آنچه در تشریح دیده شود آنست که گرده مثل خون بسیار سرخ بود و متورم باشد و چون آنرا بشگافند از گرده خون کثیر خارج میشود و در لحم سرخ گرده خون منجمد یافته میشود زیرا که از عروق صغار در آن خون منجمد میشود و هم درین لحم جابجا مثل نقاط سیاه رنگی یافته میشود که آن سر انبوبه‌های صغار بول بود که در آن سرهای شعریه جمع شده اند و این آب از خون جدا میشود متورم میشوند میوکس ممبرین بطن گرده و مجاری صغار بول که در حال صحت سفید میباشد درین حالت تشریح سیاه سرخ دیده میشود و غشای که بالای گرده بطور غلاف است متورم میشود و به آسانی و سهولت از گرده جدا میگردد و سبب آن رسیدن ضرر و سقطه باشد بر محل گرده و سببی هم از خوردن اشیای سمیه مثل سنکهیا و دوائی که در آن ریح اعنی کنتهارس باشد یا روغن تارپین یا کثرت استعمال این دوا از خارج بالای گرده ورم مذکور پیدا میشود و از پیدا شدن سنگ بمقام پلوس یعنی بطن گرده یا در شاخهای آن یا در حالب گاهی از انفلمیشن یعنی ورم حار مثانه هرگاه ورم مذکور بذریعه حالب تا گرده رسد از رسیدن سردی ببدن خواه از برودت هوا رسد یا از پوشیدن لباس رطب باشد هم از در نقرس هم اینمی لازم که بسبب این هوا عارض میشود این ورم حار گرده پیدا میگردد

علامات در محل گرده و تب لازم بود و ابتدای این تب از سردی تا فصل لرزه شده باشد غثیان بود و قی آید و گاهی درد از محل گرده تا مثانه و انثیین سر در اعضا گاهی چنان درد شدید باشد که با قولنج مشابه میشود و این درد از سرفه و عطسه و قی کردن زیاده میگردد زیرا که این حرکات پرده شکم زیاده متحرک میشود و گاهی وقت بول کردن هم درد زیاده گردد و درین مرض بول بسیار قلیل پیدا میشود و بسیار سرخ بود و گاهی احمر قسم گردد لیکن گاه سیاه شود و آنرا به پارچه ریزند به پارچه سرخی ظاهر میگردد بخلاف سیاهی بول یرقان که در آن پارچه زرد میشود و قبض شکم زیاده بود و خصیه بالا میرود و متقلص گردد و بسبب اذیت گرده گاهی در بطن بسبب ضعف میوکس ممبرین امعا انتفاخ ظاهر میشود چه درین وقت میوکس ممبرین عوض آب هوا پیدا میکند انجام این مرض آنست که یا در دو سه روز خود بخود اعراض برطرف شوند و رفته رفته مریض صحت یابد یا مزمن گردد یا در اعراض شدت ظاهر شود یا هر روز آمدن تب که با لرزه و نافضی باشد شروع گردد و لیکن آمدن عرق مثل حمی که در دل می آید شروع شود و این علامت پیدا شدن

ریم ورم ... بعد از آن منفجر گردد خواه بسوی خارج یا از امعا مستعد شده و در داخل امعا منفجر شود و ریم با براز دفع گردد یا در بطن
گرده که محل پلوس است منفجر شود و ریم از راه حالب بمثانه ریزد و با بول دفع گردد یا مریض بمیرد و اکثر موت این مریضان بنحو میشود که
گاهی بول بالکل بسته گردد و در کسی این قدر قلت پیدا میشود که از آن خون صاف نگردد و بسبب فساد خون فساد دماغ و بیهوشی
حادث گردد و درین بیهوشی علیل هلاک میشود و باید دانست که هرگاه ورم گرده بمقام پلوس در گوشت سفید بود و گوشت سرخ از ورم محفوظ
باشد درین وقت قلت در تولد بول نمیشود زیرا که آب از خون در گوشت سرخ پیدا میشود نه در گوشت سفید میریزد و همچنین بول سرخی و قیمت
نمیباشد لیکن ملغم بتدرج درین حال زیاده میباشد فی الواقع خروج آن بسبب تنقیه ماده ورم هیچ کس هیچ‌ین پلوس باید شمرد چنانکه
در زکام زحیر خروج آن باعث صحت میشود و درین وقت اندیشه نیست از جانب فساد دماغ و بیهوشی شود و این مرض گاهی با ورم
لمونیا یا درد گرده که ... میشود و در آن هم ... تغیر در بول نبود و آنرا بزبان انگلش نفرائل جیا بکسر نون و سکون فا و فتح رای مهمله
و سکون الف لام و کسر جیم و فتح یای تحتانی و سکون الف بمعنی درد گرده است مثابه ملتبس میشود و درین وقت تفرقه فیما بینهما صرف
بود و لیس بدانکه در درد گرده اتفاقا آرام علیل حاصل میشود و درد کم میگردد و از برخاستن زیاده میشود و درین مرض مثل درد کمر از
دراز شدن بر بستر راحت نمیشود و همچنین از برخاستن و نشستن مثل درد کمر درد زیاده محسوس نمیشود و هم در درد کمر در بول تغیر بسوی
قیمت نباشد و غثیان و قی نبود و خصیه بسوی بالا نمیرود و از نفرائل جیا یعنی درد گرده تفرقه باین طور ممکن است که در درد گرده بسبیل نوبه
می آید و اینجا نوبه نبود و هم در درد گرده تپ نمیباشد و اینجا تپ لازم بود و هم در درد گرده خیلی تغیر در بول نمیباشد که در ورم حار
بود و علاج اگر مریض قوی بود فصد گیرند و اگر از آن فائده تام حاصل نشود زلو بر محل گرده چسپانند یا حجامت بشرط نمایند و بعد
آن مسهل دهند و روغن بیدانجیر تنها بقدر شش ساعت ... چهار درم تا یک اونس و یک روز بر این عنوان دهند که هر روز هفت
هشت بار اجابت رقیق شده باشد و اختیار کردن روغن بیدانجیر بنابر آنست که آن در خون نمیرود و سوای آن مسهلات دیگر در خون داخل
میشوند و با خون در گرده رفته باعث آفات میشوند و بعد مسهل روزانه دو سه بار تا نیم ساعت در آب گرم نشانند و بعد برآوردن از
آب گرم دوای معرق نوشانند بهترین معرق درین مرض لائکر مونیا الیسٹیاس است که از دو درم تا شش درم همراه آب حل کرده
نوشانند و هم تا وقتیکه بدن گرم است شوربای رقیق یا آب مطبوخ تخم کتان یا آبی که در آن صمغ محلول بود نوشانند تا باعانت آن عرق
زیاده آید زیرا که در وقت گرمی بدن از نوشیدن آب بسیار هم عرق می آید و از نوشیدن این اشیا عرق هم آید و بول هم رقیق میشود
و چون از ین عمل پسینه و تپ بر طرف شوند دوای مدره مثل پٹاس الیسٹیاس ده گرین پٹاس بائی نائٹراس بست گرین با یک اونس
آب حل کرده نوشانند باید دانست که گاهی از نوشانیدن روغن بیدانجیر پس همین معده و امعا متاذی میشود درین وقت
باید که از آب گرم حقنه دهند که از آن بگرده هم راحت میرسد و چونکه نشانیدن و داشتن بیمار همه وقت در آب گرم ممکن نیست لهذا در وقت
خالی از نشستن در آب پارچه فلالین در آب گرم تر کرده فشرده از آن بر محل گرده تکمید سازند لیکن درین وقت در تکمید روغن تارپین را
شریک نکنند الا بگرده مضرت خواهد رسانید اگر در محل گرده زیاده بود از خردل محلول آب پلاستر درست کرده بر گرده نهند لیکن

تفرقه در درد گرده و ورم گرده

بهترین معرق لائکر مونیا الیسٹیاس درین مرض است

لیکن

نیش بکس پلاستر درین مرض در امراض گرده مطلقا جائز نیست فقط فصل سیوم در ورم مزمن و گرانیک گرده خواه ابتدا ورم حاد حاصل شده باشد یا خود از اول مزمن یعنی خفیف الاعراض بود و در آن بعد تشریح ساخت آنچه ظاهر شود آنست که گرده بنسبت صحت صغیر می شود گوشت سرخ آن سخت و بسیار کم میباشد زیرا که آنچه مواد از فعل مشین سابق بخته شده آن مجاری بول و گوشت گرده را متحجر میکند بسبب تحجر آن مجاری تنگ میشوند پس آنچه از خون جدا شده در آن می آید کم می آید بلکه ده کم میرسد از بن سبب این مجاری بول و گوشت سرخ گرده هر دو جمع و ناقص سخت میشوند و از ان مقدار گرده صغیر میگردد و گاه در جسم سرخ گرده دانه های خرد برابر ریم یافته میشود و کیس هیمرن همیشه غلیظ میباشد گاهی بنسبت صحت بسیار غلیظ بود و گاهی بر آن تنار هم یافته میشوند این مرض گاه از اول مزمن بود در ین وقت سبب آن پیدا شدن سنگ در بطن گرده یا در شاخ آن میباشد فقط علامات آن صاف بخوبی کم معلوم میشود لیکن اکثر درد کمر مجمل گرده قلت بول میباشد جا بجا بار بار بول قلیل قلیل میکنند و از بول بوی شراب موبیا می آید و هم در بول بلغم لزج و اکثر ریم هم می بود تا وقتیکه ریم آید در پیشاب هم تپ ثقیل همی سل اینجا هم می آید بدن لاغر میشود علاج آن دشوار است و فایده در علاج کمتر است لیکن جهت تقلیل اذیت بیمار هر گاه درد کمر زیاده بود مجمل گرده زلو چسپانند یا حجامت باشرط نهند و سنه نسخه دوا نوشته میشود نیمار او وقت زیادتی حرارت بول نوشانند هر که موافق طبع علیل افتد آنرا زیاده نوشانند تا اذیت دفع شود اول اینکه پاریرا براوا که کاشن یعنی مطبوخ پاریرا براوا از یک آونس تا سه آونس بقدر شش شش ساعت یا هشت هشت نوشانند این واحیوکس هیمرن گرده و بلوس حالت مثانه را قوت میدهد و حس آنها کم میکند و ترکیب مطبوخ نیست که بگیرند پوست بیخ پاریرا براوا یک نیم آونس آنرا از کارد ورق ورق کرده در بست آونس آب انداخته در پاتیله قلعی یا مسی قلعی دار سر بسته تا پانزده دقیقه بر آتش ملایم بجوشانند پس صاف نموده آنچه ثفل در پارچه ماند بر آن آب گرم بقدر کم شدن آن آب بست آونس در حال طبخ سوخته باشد بریزند تا باز بمقدار بست آونس آید در شیشه نگاه دارند و وقت حاجت چنانکه بالا مرقوم شد بنوشانند الضا نقوع بیوکو که آنرا بکو هم گویند و انهم خفیفه الیست از یک آونس تا چهار آونس سه بار روزانه بنوشانند ترکیب نقوع مذکور نیست که بگیرند برگ بیوکو که نیم آونس باشد و باریک کرده در ظرفی انداخته ده آونس آب گرم بر آن بخته سر بسته یک ساعت نهاده دارند بعد از پارچه گذرانیده نگاه دارند و وقت ضرورت نوشانند نقوع یووا ارسی از یک آونس تا دو آونس روزانه دو سه بار نوشانند ترکیب نقوع مذکور بگیرند نیم آونس برگ یووا ارسی الیست ولفظ یووا بمعنی کناره ست و ارسی بمعنی ذئب است یعنی کناره ذئب زیرا که خربن آنرا زیاده عزیز میدارد پس آنرا سائیده در ظرف نهاده آب گرم ده آونس بر آن بخته سر ظرف بند کرده دو ساعت نگهدارند پس صاف کرده وقت ضرورت بنوشانند و چون ثابت شود ظاهر شود که سنگ در گرده افتاده است همراه این نقوع پتاس کاربناس یا سوده اکالر بناس هر یک از ده تا پانزده گرین حل کرده بنوشانند یا لایکر پتاس از ده تا پانزده قطره آمیخته بنوشانند و جگرهای ساتیس یک یا دو درام یا الکلی های مثل پنج گرین تا ده گرین حل کرده بنوشانند فصل چهارم در البیومن یوریا بفتح الف و سکون لام و کسر بای موحده و ضم یای تحتانی

فصل سیوم در ورم مزمن و گرانیک گرده

فصل چهارم در البیومن یوریا

وسکون لام و فتح میم و سکون نون و ضم یای تحتانی و سکون واو و کسر راء مهمله و فتح یای تحتانی و سکون الف یعنی سفیدی بیضه که در بول
پیدا میشود و این از کتب انگلش برائیٹس ڈیزیز یعنی مرض ڈاکٹر برائیٹ صاحب نامند زیرا که بسبب حسن تشخیص ڈاکٹر صاحب مذکور
اینچنین ظاهر شده بود درین مرض ضرورست که قبل حدوث آن کدام مرض خونی شده باشد مثل اینکه در خون اجزای سفیدی زیاده پیدا
شده باشند یا حمی سوی که آنرا بزبان انگلش اسکارلٹینا نامند آمده باشد و این مرض بر سه قسم است یکی آنکه در آن گرده وقت تشریح بسیار عظیم
و متورم و سرخ دیده میشود چنانکه در ورم حاد بود دوم آنکه گرده متورم بود لیکن سفید باشد یعنی گوشت سرخ آن متورم و سفید میشود سوم آنکه
تمام گرده سفید میشود لیکن مقدار آن صغیر میگردد چنانکه در ورم گرده مزمن بود و قسم اول الیومنٹ است یعنی حاد و هر دو قسم ثانی و ثالث
بحسب مراتب خود مزمن اند و قسم حاد گرده از شش آونس تا دوازده آونس عظیم و ثقیل میشود و صورت آن موافق صورت گرده متورم
بورم حاد میباشد و سبب آن رسیدن سردی ببدن بود وقتیکه بدن حار باشد فقط علامت آن اول لرزه آید پس بخار
عارض شود و جلد بدن گرم و خشک گردد و بر محل گرده درد و اذیت محسوس شود پس چهره و گرد چشمان ورم ظاهر میشود بعد
در تمام جسم عارض شود زیرا که در غشائی خانه دار بدن که زیر جلد است آب از عروق جدا شده میریزد و از آن ورم پیدا میشود
و بول درین مرض کم و سرخ می آید و گاهی آن سیاهی مثل سیاهی دخان میباشد و بار بار بول می آید بکمر بقلت چون این بول را در شیشه
انداخته بر آتش نهند مثل سفیدی بیضه آن سوب منجمد میشود و چون بول را در ظرفی انداخته چند ساعت نگه دارند چیزی در آب
ته نشین گردد و اگر گاهی باسباب خورده بین بینند مواد بصورت مجاری صغار بول میباشد و قشور میوکس ممبرن در آن موجود
بود که آن در مجاری بول پیدا میشود و چون در سوب بول بعد نهادن بول وقت دیدن این صورت محسوس شود و بعد نهادن
بر آتش منجمد گردد مثل سفیدی بیضه بالیقین بدانند که مرض مسطور است علاج اول مسهل دهند از روغن بیدانجیر چنانکه در ورم
گرده بان امر شده تا که دست رقیق آید و در آب گرم نشانند بالجمله علاج ورم حاد کنند و در قسم ثانی که در آن گوشت گرده سفید میشود
پس یا این قسم بعد ورم حاد که مذکور شد یافته میشود یا خود از اول مزمن بود و سبب بعید و قریب آن همان باشد که در حاد مذکور شد
لیکن اینجا ضعیف بود علامت آن نیست که اعراض قسم حاد درین جا آهسته آهسته بخفت عارض میشوند و رنگ بول درین
مرض مثل آب سفید میباشد چون آنرا بر آتش نهند منجمد گردد و اگر خوب منجمد نشود از انداختن قدری نائٹرک ایسڈ منجمد گردد یا مثل سفیدی
بیشتر از آن ظاهر گردد زیرا که اینجا سفیدی بنسبت قسم اول کم بود و آثار سفیدی خون مثل تهبج وجه و زردی رنگ و خسارت سفیدی
میوکس ممبرن چشم و لب درین ظاهر باشد و درین وقت اکثر ورم غشای بیرونی قلب و ذات الریه و ذات الجنب عارض میشود و هرگاه
ورم عام عارض میشود در آخر مرض از انغشائی ریه هم متورم میگردد و بسبب آن در تنفس شورشی ظاهر میشود و هم در آخر مرض بسبب
فساد خون بیهوشی طاری میگردد و در آن مریض میمیرد علاج اول مسهل دهند از روغن بیدانجیر بعد سفوف جیلپ کمپونڈ از
یک درم تا دو درم خورانند و روزانه مکرر این مسهل دهند تا که اسهال رقیق هم پیدا شود و قوت هم ضعیف نگردد و بعد ادویه
مدر مثل پتاس ایسیٹاس و کریم تارٹر پتاس نائٹراس پنج گرین تا ... نوشانند و اگر هم گرین سفوف ڈیجیٹلس هم همراه آن شربت کرده

خورانند بهتر بود و اگر اذیت تنفس زیاده بود و معلوم شود که در ریه آب کثیر مجتمع است درین وقت لاچار مسهل یا ادویه مخرجه آب رقیق که
در استسقا مفصل نوشته شد انند مثل سفوف اسکامنی ایلاتیریم روغن حب السلاطین بنوشانند تا از بلا کشت فوری محفوظ ماند
و در قسم ثالث که مقدار گرده صغیر و رنگ آن سفید زیاده میشود و آن قسم مزمن است و از قسم دوم هرگاه که زیاده کهنه و مزمن میشود این قسم حاصل
میگردد و درین وقت زردی چهره و سفیدی میوکس ممبرین چشم و لب زیاده میباشد بول بکثرت مقدار کثیر و سفید موافق عادت
می آید لیکن گاه آتش نهاده گرم کنند و نایتریک ایسد در آن اندازند از ان سفیدی مثل سفیدی بیضه پیدا میشود و چون شیشه به حرکت
دهند سفیدی مذکور مثل ابر پریده میشود و درین وقت ورم بدن کم میباشد لیکن میوکس ممبرین خاص چشم سفید و پر آب دیده میشود
و درد سر و دوران سر اکثر عارض میگردد و خواب بیمار را زیاده می آید و آوازها در گوش مسموع شوند و مریض بیهوش شود و باز بهوش
می آید و آخر در بیهوشی میمیرد و درین قسم هم علاج تندرستی که تقویت است بگیرند ابیرآل آهن درون مناسب نیست زیرا که ضعف بحد کمال
رسیده است و نوشانیدن آب آهن تنها یا آب بهتر است فقط

فصل پنجم در حصاة الکلی یعنی سنگ مثانه و آنرا بلغت لاتین

کال کیولس بلغت انگلش گراول گویند یعنی سنگ شود که ریگ است میگویند چون این مرض در بول پیدا میشود لهذا اولاً بیان حال
بول کرده میشود بدانکه بول از چند اجسام مرکب است چنانکه اگر یک هزار آونس بول باشد بحساب اوسط و اکثر در ان نهصد و سی آونس
آب میباشد یوریا سی آونس یورک ایسد یک آونس پتاس و سوڈا سلفاس شش آونس سلیج آونس سوڈا و امونیا دو آنکه
و منگنیشیا هر واحد فسفاس پنج و نیم آونس نمک چهار و نیم آونس نمک ساده یک نیم آونس میباشد و سوای این اجسام انچه در بول اند
مثل صفرا و بلغم مقدار آنها تا حال بتحقیق ثابت نشده اما اکثر بیرون تا هفت آونس باشد و چون بول صحیح را در شیشه گذاشته به بینند
صاف میباشد و بول بنسبت آب صاف ثقیل میباشد چنانچه این مرتبه بذریعه آله پیمایش که از ان پیمایش بول کرده میشود بخوبی
ثابت میگردد و در حال مرض گاهی وزن بول از وزن بول صحیح زاید بود و گاهی ناقص باشد چنانچه در ذیابیطس زیاده میشود و
وقت پیدا شدن سفیدی بیضه وزن بول ناقص میگردد و چون بول صحیح را در ظرفی نهاده و از بعد سرد شدن در آن چیزی
ته نشین راسب میشود لیکن گاه آتش نهاده گرم کنند باز بول صافی میگردد و بسبب مذکور بول ممتزج میگردد و این جسم را لتهیت
آف امونیا است مقدار اوسط بول صحیح انسان چهل آونس مدت بیست و چهار ساعت برای خروج است موافق تغیر فصول در حرارت
و برودت مقدار طبیعی آن هم کم و زیاده میگردد و انچه اجسام که در بول صحیح پیدا میشوند مادام که تولد آنها بنسبت طبیعی که نوشته شد جدا
میشوند اجسام مذکوره با بول ممتزج و مخلوط میمانند اما هرگاه از نسبت مذکوره زیاده متولد شوند راسب و ته نشین بول میشوند و اگر
در بطن گرده یا در مثانه یا بند مخرج بول زنشانه در شیشه یا بزمین چون این اجسام در بطن گرده راسب و ته نشین میشوند از ان ریگ
و حجر بول تولد گرده پیدا میشود و هر یک از ریگ و حجر سه قسم است اول یورک ایسد بضم یای تحتانی و سکون واو و فتح رای مهمله و سکون
کاف و کسر الف و سکون یای تحتانی و کسر سین مهمله و سکون دال هندی یعنی رمل یا حجر سرخ دوم فاسفیٹ بفتح فا و سکون الف و سین مهمله
و کسر فا و سکون تای هندی یعنی رمل یا حجر سفید سوم اکسالاک ایسد بفتح الف و سکون کاف و فتح سین مهمله و سکون الف و کسر لام و سکون

کثافت واین نشستی از رحم صحت است که با آنکه تخینه رمل و حجر پیدا نیکند واین حجر بصورت شاهتوت میباشد واین رمل در بول نشستین
نمی‌شود یا بعد گذشتن مدتے اندک قدری نمایند بول می‌نشیند اما از خوردہ‌بین وقتیکه آنرا از ظرف برآورده روبروی خوردہ‌بین اندازند
از آن هم پیدا می‌شود که دران اشکال خرد مربع یافته میشوند بالجمله تشکل از رمل یا حجر سبب آن بدهضمی طعام و زیاده خوردن شیرینی
گوشت زائد باشد و گاهی از کم آمدن عرق بسبب پوشیدن سردی ظاهر جلد و نه خارج شدن یورک ایسڈ از راه مسام جسم مذکور
در بول زیاده می‌آید همچنین گاه در جلد امراض جلدیه مثل قوابی پیدا شوند و ازان عرق کم آید یا در اعضا روماتیزم افتد یا نقرس باشد
هم این مرض پیدا میشود و علامات درد کمر ظاهر میشود و این درد از گرده تا مثانه وارد می‌آید و بول بقلت سرخ رنگ بار بار بسوزش
می‌آید همراه بول رمل سرخ خارج میشود یا بعد خروج بول بزمین یا در شیشه این جسم سرخ رنگ راسب میگردد و گاهی همراه بول حجر صغیر
مثل دانه هیچ سرخ سرخ رنگ یا در شیشه هم می‌آید لازم نیست که این علامات هر وقت یافته شوند چه وقتیکه این سنگ در بطن گرده پیدا میشود
و همان جا مانده است تا زمان ماندن آن در بطن گرده گاهی علیل کدام شکایت نکند اما هرگاه در حالب گرده خارج شده بر می‌آید آنزمان
از در مقام گرده و حوالی آن دیگر علامات ثابت میشود که در گرده سنگ پیدا شده اما اگر در بطن گرده زخم پیدا کند و از آن خون آید
آنزمان علامات چنانکه علامات ورم گرده نوشته شده اند ظاهر میشوند و هرگاه حجر از گرده خارج شده در حالب می‌آید علاماتیکه ظاهر
میشوند درد شدید است که از حوالی گرده شروع میشود و غثیان و قی بسبب شدت اذیت عارض میشود و جلد بدن سرد میگردد و ضعف
زیاده میشود حتی که از شدت درد قریب بغشی میرسد و گاهی غشی عارض گردد و عرق بارد از بدن جاری میشود و این درد اگرچه لازم نیست
لیکن بادقی و کمی در آن میشود زیرا که هرگاه بسبب بزرگی خلیدن حجر حالب متاذی شده برای اخراج آن تشنج میشود درد
زیاده گردد و چون آن تشنج قدری باز ماند درد کم میشود تا اینکه سنگ در مثانه ریزد آنزمان درد ساکن میشود و اعراض برطرف شوند
بسبب شدت درد اکثر خصیه بالا میروند و این حجر در مثانه رفته یا خارج میشود یا از آن حجر عظیم پیدا میگردد علاج اول برای
دفع سبب کوشش کنند بعد چنین دوا دهند که از آن ترشی در بول پیدا نشود و کم گردد مثل پوٹاس کاربناس سوڈا کاربناس
و لائکر پوٹاس همراه آب ساده یا همراه سوڈا واٹر حل کرده بنوشانند هم آنچه مدر عرق و مدر بول است مثل آنچه همی رقیق و آب نقوع نان
ذیل که آنرا ترکیبش خوب بیان کرده باشند بنوشانند و از نشانیدن در آب گرم هم نفع برای درد کمر و اذیت حاصل میشود و چون
سنگ در حالب آید و درد شدت کند در چنین وقت بوئیدن کلوروفارم برای کم کردن تشنج که سبب درد است مفید باشد بلکه چون
سنگ از گرده خارج شده در حالب آید از اذیت مرور آن تشنج در برنج پیدا شده درد حادث گردد در چنین وقت مناسب است
که اپیکاکوانا دو دانه یا سه گرین بعد ربع ربع یا نصف نصف ساعت بنوشانند تا قدری غثیان پیدا کند که از آن در شدت
این درد خفت حاصل میشود و اگر بیست گرین اپیکاکوانا در یک آونس آب ساده حل کرده نگهدارند و وقت دوره و شدت این درد
بعد ربع ربع ساعت بقدر یک قاشق چائی خوری یا یکیک درم از آن مریض را بنوشانند بهتر است اما بالغ از آن نیست که وقت شدت
درد ٹارٹر امیٹک ششم حصه گرین در اول آب حل کرده بنوشانند چون غثیان شروع شود پس برای قی ماندن آنحالت تا شدت درد

شبانروزی هم حصه گرین نارتهر امیلک باب ساده حلکرده بعد نیم نیم ساعت نوشانیده باشند که اکثر ازین تدبیر دین درد خفت پیدا میشود
و چون حجر در مثانه آید و خارج نشود تدبیر اخراج آن از مثانه فرمایند بهتر آنست که برای آن بیمار امر فرمایند که اول پیشاب خوب جمع کند
و چون بول کثیر در مثانه جمع شود حشفه را از دست خود بقوت بگیرد تا بول خارج نشود و بعد ازین بر دو زانو بر زمین نهاده خوب بقوت
بول را دفع کند چون راه دفع بول مسدود است ازین تحریک مجری یاده کشاده خواهد شد چون داند که خوب منفتح شد حشفه را کشاده
بقوت یکبار بول را دفع کند تا همراه آن سنگ صغیر خارج گردد و ایضا باید دانست که هرگاه سنگ از گرده خارج شد درد تسنج جانب
رفع گردد درین وقت برای حفظ آینده از پیدا شدن سنگ گرده این دوا نوشانند صفت نیتروک ایسڈ بست گرین میناگار بس
بست گرین آب مقطر پنج و نیم اونس آن را گرم هم کرده باشند حل کرده تنکچر های سائمیس یا نیم درهم آن آمیخته یک یک اونس از ان روزانه سه بار
نوشند ایضا الیسوڈا کاربناس یک نیم درم بینزواک ایسڈ حل گرین سوڈا فاسفٹ سه درهم آب که آنرا خوب جوشانیده صاف کرده باشند چهار
اونس در و حل کرده بعد تنکچر های سائمیس چهار درهم و آب دارچینی هشت و نیم اونس آن آمیخته یک یک اونس از ان روزانه سه بار نوشانند
قسم ثانی که ریگ یا حجر سفید است چون پیدا شود سبب آن اکثر سنیچ خت بود یا هرگاه زیاده ضعف در بدن پیدا گردد یا حجر دیگر در گرده
یا مثانه باشد و بر آن ماده این حجر ریخته منجمد گردد و ازان این قسم پیدا شود و هم از رسیدن صدمه ضربه و سقطه بمحل فقار ظهر یا مف شدن نخاع
هم این قسم پیدا شود علامات درد از محل گرده تا مثانه میرسد وقت بول کردن درد زیاده میشود و همراه بول ریگ سفید گاهی حشیم
مثل آهک ممزوج آب بر بول خارج میگردد و در بول آنچه مثل آب لیمو نیا گاهی مثل شیره در آخر بول می آید علاج غذا
خوش هر بعض خورانند مثل نائٹرک ایسڈ دایلوٹ از بست تا بست پنج قطره در دو اونس آب حل کرده قبل غذا دو سه بار روزانه نوشانند اگر
همراه استعمال این دوا بجای آب نوشیدنی آب مطبوخ بارک شانند زیاده مفید بود و کسی که محتنب الی شراب نباشد باید که کدام قسم شراب
نوشد و آب آهن کنند و روغن جگر ماهی برای تقویت نوشانند تا قوت در مریض آید هرگاه وقت بول کردن اذیت زیاده شود آب مطبوخ
و نقوع ادویه گانه که نسخه های آن در ورم گرده نوشته شده اند نوشانند قسم ثالث سبب آن زیاده عمل آوردن حرکات نفسانیه
زیاده مباشرت با عورات و زیاده خوردن شیرینی و بد هضمی طعام پیدا شد علامات درد از محل گرده تا مثانه و اذیت در وقت بول
درین قسم از نهر زیاده بود و بول صاف می آید لیکن هرگاه در شیشه انداخته دارند قدری رسوب نشین شود و حال مریض در خوف و تنگی
و انقباض طبع و توحش مثل حال صاحب مالیخولیا باشد و شهوت باه ساقط بود و اگر باه هم شود فوراً زائل گردد و بدن روز بروز لاغر
شود و اشتهای طعام ساقط بود و آنچه خورد بخوبی هضم نگردد و علامات ضعف ظاهر باشد علاج اول سبب یافته آنرا رفع کنند
و شیرینی کم هند غذای خوش خورانند و روغن جگر ماهی نوشانند نائٹرو میوراٹک ایسڈ دایلوٹ نوشانیدن اینجا مفید است و آنها
مریض را در هوای صاف دارند و گردانند و امر بریاضت معتدل فرمایند تا در عضلات آن قوت آید و ظاهر بدن و جلد را گرم دارند
و اکثر درین قسم مسهل خفیف داده باشند و علاج تقویت تندرستی که مکرر نوشته شد نمایند فقط **فصل ششم در بول اللبنی** و آنرا
کیلوریا بفتح کاف و سکون یای تحتانی و ضم لام و سکون واو و کسر رای مهمله و فتح یای تحتانی و سکون الف بمعنی بول مشابه کیلوس تا

فصل ششم در بول اللبنی

سبب حقیقی آن بحد اثبات و تحقیق نرسیده لیکن اکثر همراه این مرض علامات ضعف و کمزوری خون مثل سفیدی لب و چشمان یافته میشود و ازین ظاهر میگردد که مرض خونی است و هم بعد خوردن طعام زیاده میشود و در حالت فاقه و گرسنگی کم باشد ازین هم ظاهر است که بعد خوردن طعام کیلوس در خون زیاده میرود و پس چونکه خون قوی بود کیلوس را بصورت خود فوراً میگرداند و چون کمزور بود چنانکه کیلوس را بصورت خود نمیتواند بلکه بعض بصورت کیلوسی باقی ماند همراه خون گرده رسیده تا آنکه گرده از خون جدا ساخته همراه بول خارج میشود باطلاع بعد خروج بول چون بعمل کیمیائی این جسم سفید ثابت میشود در آن روغن سفیدی بیضه و قدری فائبرین یافته میشود این مرض در بعض بلاد زیاده پیدا میشود و آنجا مردمان اکثر بآن مبتلا میشوند و چون از آنجا نقل کرده بجای دیگر روند مرض مذکور زائل گردد و ازین ظاهر میشود که آب و هوای خاص بلد را هم در تولید این مرض دخل است و در کلکته از بعض مریضان این مرض که خون برآورده دیده در آن کرم صغیر مثل بچه خرد حیات نابالغه خورده بین محسوس شد که آنرا فلیریا گویند یعنی رشته باریک علامات گاهی بجز بول سفید دیگر کدام شکایت نباشد و اکثر مریض شکایت ضعف و کمزوری مثل ضعف هضم و ضعف بدن نماید و سفیدی که در بول می آید گاهی فوراً مثل غشائی سفید منجمد میشود و گاهی مثل شیر یا بول منتج و سیال میباشد لیکن گاه بول را در شیشه نهاده آن قدر گذارند فوراً منجمد گردد مثل سفیدی بیضه مطبوخ و گاهی در سفیدی هم گلابی رنگ هم یافته میشود و سرخی آن بسبب اختلاط اجزای خون میباشد علاج کدام علاج خاص آن نیست لیکن نسخه مقوی خون و مقوی معده نافع می آید مثل نکچر استیل که مقوی خون و گرده است و گاگالک ایسید را از دو تا بست گرین شانه که مقوی و قابض عروق است هم نوشته اند و اودو دائیڈ پتاس را چون مقدار کثیر پانزده و بست گرین درین مرض نوشانند بعد بست و هشت ساعت نافع میشود و زیاده منفعت از تغییر هوا و نقل بلد حاصل میشود و فی الحقیقت این مرض خود شروع میشود و خود دفع میگردد و درین مرض کسی را ندیده شد که مرده باشد فقط

فصل هشتم در نه پیدا شدن بول در گرده یا کم پیدا شدن آن و آنرا بلغت انگلش سپریشن آف یورین یعنی نه پیدا شدن بول در گرده نمایند و باید دانست که مراد از عدم تولد اینجا آن نیست که بسبب ورم گرده یا مرض برائٹ صاحب که در آن بدن متورم میشود یا مرض هیضه که در آن بسبب غلظ خون بول پیدا نمیگردد زیرا که اینجا اسباب عام تولد یا کم پیدا شدن بول ظاهر اند بلکه مراد ازین بیان آنست که بول بلا سبب ظاهر کم پیدا شود یا نه پیدا شود و درین وقت غالب است که سبب آن اختر خائی عصب سمپاتی یعنی نارسیدن قوت عصبیه گرده بوده باشد زیرا که قوت افعال جمیع احشا از قوت عصب مذکور میباشد لیکن گاه کدام سبب صحیح ظاهر نشد از آن دانسته شد که از نیامدن قوت عصبیه در گرده این حالت پیدا شده باشد علامات اول جز اینکه بول نیاید یا کم می آید شکایتی دیگر ظاهر نبود مگر بعد ازان بی آرامی در بدن پیدا میشود و غثیان عارض گردد و پس قی می آید لیکن گر به آمدن قی هم پیشاب نیاید بعد دو ساعت مریض مثل نائم بیهوش میشود و متنفس شده تشنج عام بدن پیدا میکند و در همین حالت میمیرد و اگر قدری بول هم آمده باشد بعد بیهوشی و تشنج میشود زیرا که یوریا که تشنج بول است چون از خون جدا نمیشود در خون مانده در دماغ رسیده بعض فساد میشود و اینحالت اوریمیا مینامند علاج اول مسهل دهند قوی مثل روغن جمال گوته یا ایلاٹیریم باید که یوریا و یورک ایسڈ نیز به اسهال از خون

فصل هشتم در نه پیدا شدن بول یا کم پیدا شدن بول در گرده

تحلیل گرده قوی گردد و گاهی اختناق رحم میباشد چه در آنهم گاهی بسبب تشنج بار بار حاجت دفع بول میشود و پیشاب بکثرت می آید و
هم وقتیکه قهر را خواهش مباشرت باشد زیاده باشد و مهلت میسر نشود و هر وقت در خیال اشتیاق زن باشد بول بکثرت می آید و گاهی سبب ظاهر
نبود لیکن بول بکثرت آید و درین مرض گاهی بول از سیزده آثار تا پانزده آثار در مدت بست و چهار ساعت می آید علامات بول بکثرت آید
و مثل آب صاف بود و کدام رایحه دران نمیباشد یا بسیار کم بود و همچنین هیچ ذائقه در آن نباشد و هرچه مگس آن نشیند و بعض مریضان
مطلقا تغیر بسبب مرض بجز کثرت بول ظاهر نباشد لیکن اکثر نسبت که درین قسم هم مریض لاغر و ضعیف میشود و بول این مریض از بول شخص صحیح
خفیف الوزن میباشد بسبب زیادتی آب خالص آن علاج اول سبب زیادتی بول دریافت کرده بدفع آن کوشند مثلا اگر از
برودت خارجی بود ظاهر بدن گرم کنند و اگر از اختناق رحم بود علاج آن نمایند چنانکه در بحث تشنج نوشته شد و اگر از خیال و اشتیاق زن بود
پس اگر نکاح شرعی ممکن باشد امر بمباشرت نمایند الا اسهل [illegible] که روزه بگیرد و زیاده مشقت کنند پس علاج کنند با نیکه آب
کم نوشانند و لباس گرم پوشانند تا جانب زیاده کار کند گرده راحت یابد و دوائی معرق مثل [illegible] و درین گرمی خفیف رسانند وقت شب
دوای مقوی مثل آب آهن وکشته آن و غذای صالح خورانند قسم دوم که در آن با بول شکر ممتزج میباشد درین قسم هم در تشریح سببی
اختلاف در گرده هیئت یافته نمیشود لیکن اینقدر یقین است که درین قسم که شکر زیاده از حال صحت پیدا میکند آن شکر در ریه با اختلاط هوا
چنانکه در حال صحت جسم دیگر میشود و صورت خود باقی نماند درین مرض تغیر نمیکند بلکه بصورت اصلی خود باقی مانده با خون ممتزج میشود و
دوران خون جاری میگردد و همین همراه خون گرده می آید گرده مثل دوائی مدر از اذیت میرساند و محتاج بسوی جذب آب کثیر میباشد و
درین وقت گرده شکر را از خون جدا کرده با عانت آب کثیر همراه بول زود جدا میکند تا از اذیت ساختن آن محفوظ شود و هر قدر که شکر کم پیدا شود
بول کم می آید چنانکه هر قدر دوائی مدر کم نوشانید شود بول کم می آید درین مرض از رسیدن سردی بظاهر بدن زیاده نوشیدن آب خالص
یا چیزی که در آن نبیذ زیاده بود مثل قهوه یا آب خیار و از خوردن شیرینی بول زیاده می آید از خوردن طعامیکه در آن شکر و نشاسته زیاده بود شکر در
بول زیاده پیدا میشود و این مرض بسیار آهسته واقع میشود علامات ابتدائی آن کمی ظاهر میشود زیرا که دوام بول بکثرت نباید مریض الاغر
نشود استعلاج با رجوع طبیب نکند لیکن اول آنچه در مریض ظاهر شود آنست که بر بول مگس جمع شوند و مقدار بول زیاده آید و بار
بار بول تشنگی میشود و ذائقه دهن قدری شیرین باشد و همچنین بول هم شیرین باشد و بوی شکر می آید و بر زبان رطوبت چسپنده غلیظ
محسوس شود و در دندان [illegible] آلود معلوم شود و جلد بدن خشک گردد و قبض شکم زیاده ماند و بار بار کم می آید و صورت [illegible] یابس
دفع شود و اکثر اشتها زیاده بود لیکن طعام هضم کم میشود و بجای گرده اذیت باشد و مشابه وجع لیکن کیفیت محسوس گردد و چون
مرض ترقی کرده شود بسیار قوی گردد و مثل [illegible] مرض سل می آید [illegible] عارض گردد و درین وقت چون [illegible] در ریه بعض هم
می افتد و بعضی مریضان [illegible] پیدا شوند و [illegible] حادث گردد و در بعضی اخراج کبیر که مسموم به کاربنکل است که از
مردن خشکی ریشه [illegible] پیدا میشود حادث گردد و انجام این مرض آنست که بعضی بسبب کاربنکل و بعضی بمرض سل و بعضی [illegible]
لاغری و هزال و بعضی بول ایشان محتبس گردد و از آن فساد خون و دماغ پیدا شود و از آن بیهوش شوند و در بیهوشی حالت

بوی سیب باشد مبتلا شده بمیرد و اکثر این مرض تا مدت دراز میماند و گاهی خفیف شود و گاهی شدت کند لیکن زائل تمام آن نمی شود زیرا که هرگاه
امتحان کنند همیشه شکر در بول شان یافته شود و مقدار بول خارج درین مرض مدت بست و چهار ساعت گاهی تا یک هزار آونس میرسد
و رائحه بول مشابه بوی سیب میباشد چون بول صاحب ذیابیطس با بول شخص صحیح موازنه کنند این بول بسبب امتزاج شکر
ثقیل میباشد مثلا بول صحیح را چون بحسب پیمانه موازنه کنند پس ظرفی که آب خالص که بلحاظ [illegible] گنجد باشد هزار آونس می آید آنگاه
بول صحیح یک هزار و چهل آونس می آید و بول صاحب ذیابیطس یک هزار و هفتاد آونس می آید باید دانست که امتحان ذیابیطس به چند وجه
ممکن است از ذائقه از رائحه و از وزن بول و بعمل کیمیائی ذائقه و رائحه و وزن مذکور شد لیکن کسی که از چشیدن بول و بوئیدن آن
متنفر و کاره باشد او را باید که بعمل کیمیائی امتحان کند و آن بچند طریق ممکن است اول اینکه نصف آونس بول را مع [illegible] قدری
لائکر پتاسی در شیشه انداخته بر آتش نهند بجوشانند اگر در ذیابیطس است این مجموع سرخ رنگ خواهد شد دیگر آنکه قدری بول در شیشه انداخته
قدری آب توتیا و قدری لائکر پتاسی در آن اندازند بجوشانند از این قدری رسوب مائل بزردی در بول راسب خواهد شد آن فی الحقیقة
اجزائی مسمی میباشد که از اختلاط توتیا و لائکر با شکر پیدا شود باید دانست که برای امتحان بول صاحب ذیابیطس امتحان کردن از آب توتیا
و لائکر پتاسی بنسبت دیگر امتحانات بهتر است لیکن آب توتیا باین صفت تیار کرده شود که توتیا هشت گرین [illegible]
لائکر پتاسی یک آونس همه را باهم آمیخته در شیشه صاف نگهدارند بعد یک درم از بول در شیشه انداخته بر آتش گذارند تا جوش بیاید
بعد دو سه قطره بول آن اندازند و ببینند اگر شکر در بول زیاده باشد فی الفور رنگ آب توتیا مائل بزردی [illegible] خاک سرخی [illegible] اگر شکر
قلیل بود بعد یک دو دقیقه رنگ آب توتیا خاکستری خواهد شد اگر شکر بسیار قلیل بود بعد یک دو قطره بول انداخته باشند تا که قریب تمام
بول هم از آن داخل شود و درین حالت بر آتش دارند چون یک درم کامل بول در آن انداخته شود از آتش فرود آورده سرد کنند بعد سرد
شدن هم اگر رنگ توتیا بر حال خود ماند باید دانست که در بول شکر نیست و اگر متغیر گردد شکر خواهد بود و ایضا باید دانست که اگر در
بول صاحب ذیابیطس سفیده بیضه هم باشد درین وقت بسبب آن توتیا از آب در امتحان کیمیائی جدا نشود لهذا ضرور است که
اول با شیء سفیده بیضه بول صاحب ذیابیطس در شیشه انداخته بجوشانند تا سفیده از آن جدا شود بعده یک درم از این
بول مطبوخ گرفته در شیشه اندازند بعده سلوشن توتیا که نسخه آن مذکور شد چند قطره از آن گرفته در شیشه مذکور اندازند تا رنگ
بول نیلی شود بعده نیم درم لائکر پتاسی در آن انداخته بجوشانند اگر شکر در بول باشد رنگ این مجموع خاکستری خواهد شد
و اگر رنگ آن سیاه گردد شکر نخواهد بود و ایضا اگر قدری خمیر گندم در بول صاحب ذیابیطس نهند فورا در بول آن خمیر
می آید و از آن هوا خارج شود و بوی شراب از آن پیدا میگردد و کسی که مجتنب از چشیدن بول نباشد او را دانستن
ذائقه شیرینی در بول کافی است حاجت با امتحانات مذکوره نبود و هم این مرض بعد خوردن نان گندم و چیزی که در آن
نشاسته و نبات زیاده باشد زیاده متغیر میشود و علاج کدام علاج خاص آن پیدا نیست لیکن چنان طعام خورند
که در آن اجزای نشاسته و شکر کم باشد و شیرینی مطلقا نخورند نان [illegible] گندم خورانیدن بهتر است [illegible]

میشود بالجمله قریب سی سال شده که ڈاکٹر ایڈیسن صاحب بهادر که در ولایت سرآمد ڈاکٹران بودند چند مریضان را که مبتلا بمرض قلت
خون بودند مشاهده و تجربه نمودند باینکه جسم آنها رنگ مائل بزردی مرکب از سواد و نیلنجی بوده و از علاج نفعی در ایشان ظاهر نشد پس بعد
مرگ جهت تحقیق سبب چون تشریح بدن ایشان کرده شد جمله اعضا بر حال طبعی خود بودند اما این غده بر حال غیر طبعی بوده و حالات
غیر طبعی در اشخاص متعدد و طور مختلف دیده شده اند در بعضی مقدار غده مذکوره کبیر بود آن قدری نیلنجی غالب بود و کسانیکه این حال داشتند
چون جرم غده آنرا دیدند زیاده لین بود و چون آنرا مقابل چشم نهاده دیدند قدری روشنی در آن محسوس میشد چنانکه در پس غشا
یا اجسام قلیل الکثافت و الکدورت محسوس میشود در بعض انمریضان که مرض آن زیاده قوی مزمن بود رنگ غده مذکوره مثل رنگ تیره
مائل بزردی بود لیکن روشنی قدری در آن محسوس نمیشد در بعضی این مرضی غده مذکوره چنان لین بود که مثل لینیت قوام قوت
که از آن شیشه و چینی را صیقل میکنند یافته میشد چون با این حد بعد آن خشک مثل طین قیمولیا میشود و صورت چو بر کل پیدا میکند چنانکه
از حسن سعی ڈاکٹر صاحب موصوف این مرض پیدا شد لهذا الآن اطبای انگریزی این مرض را بمرض ایڈیسن صاحب نام کردند بالجمله این احوال در اشخاص
متعدده یافته میشوند مثل اینکه در کسی فقط مقدار غده زیاده میشود و در کسی بر رنگ آن نیلنجی غالب میگردد لیکن روشنی قدری
در آن قدری محسوس میشود و در بعض رنگ آن مثل رحم بود اما شعاع در آن معلوم نشود و در کسی لینیت قوام زیاده بود و در کسی خشک مثل
طین قیمولیا یافته میشود و این مرض گاهی از علاج تا شش ماه و گاهی تا شش سال باقی مانده مریض هلاک میگردد و از آن دانسته میشود که
مدت بقا و حیات و امتداد این مرض از شش ماه تا شش سال است السبب سبب آن تا حال معلوم نشد خون این مریض کم سرخ دیده
شده لیکن چنین اینکه سیل سفید خون زیاده بود و دیگر چیزی دیده نشد العلامات چنانکه در امراض قلت خون کمزوری میباشد همچو ما
در این مرض هم میباشد رفته رفته بتدریج زیاده میشود و نبض ضعیف بود و اشتها ساقط و تحلیل شده و طبیعت بسوی غذا رغبت نکند
و در هضم غذا فتور بود چنانکه در مرض بیضی میباشد طبقه چشم مثل مردار سفید میباشد و گوشت عضلات بدن مسترخی نرم
میشود و چون مرض قوی گردد گاه گاه قی هم عارض میشود و در شکم مغص کم قدری ذیت میباشد و در سر دوران و درد بود و همراه این علامات
رنگ جلد بدن متغیر میگردد و پیش از اول مرض رنگ زیاده و شدید میشود و زیاده این تغیر بر وجه و زیر بغل و بر دستها و بر زبان و بر حلقه
تاری که در جلد پست و پستان در مردان بر جلد خصیه زیاده بود من بعد رفته رفته مائل میشود بسوی رنگ مرکب از زردی و سیاهی نیلنجی
که آنرا بلغت هندی بهورا رنگ میگویند و چنان محسوس میشود که یا دخان بر جلد نشسته است و درخشندگی از جلد زائل میگردد و
موافق الوان جلد بدن هر کس این رنگ مختلف دیده میشود و گاهی بر عکس همین لب و زبان جا بجا سیاهی دیده شود و هنوز قیل
که مرض کاه کرده شده قوی میگردد و در علامات دیگر که مذکور شدند و هم در رنگ زیادتی معلوم میشود اما باید دانست که گاهی رنگ
جلد بدن در امراض دیگر و بعضی از احوال هم متغیر میشود مثل اینکه در مرض رحم و طحال و هم در بواسیر هرگاه خون کثیر خارج گردد و در
حال حمل و وقت جریان حیض هم در رنگ بدن تغیر واقع میشود بسوی رنگ مذکور و هم در بعض امراض جلدیه رنگ جلد متغیر میگردد
اما این تغیر مختص بمواضع خاص باشد در جمله جلد بدن عام نباشد و هم کسانیکه صنعت سیماب ریزی و سازی میکنند رنگ ایشان هم

مشابه بود از رنگ بعض مرض کلاه گرده لیکن این بیمار را تشنج هم همراه رنگ مذکور میباشد بخلاف مریضان مرض کلاه گرده که ایشان
از تشنج خالی میباشند پس هرگاه کدام مریض پیش طبیب آید و ضعیف کمزور بود و رنگ جلد آن مرکب از زردی و سیاهی و نیلنجی بود در ان
فوراً حکم بمرض مذکور نکنند بلکه سبب تغیر لون را دریافت نمایند چنانکه نوشته شد از ان تفرقه سازند من بعد بعلامات دیگر رجوع
کرده مرض تشخیص نمایند و از غلطی تشخیص خود را دور باشند العلاج علاج خاص آن تا حال پیدا نشده زیرا که اصل سبب تا حال
پیدا نشده لیکن بعضی میگویند که این مرض از امراض دمویه نیست بلکه از امراض عصبیه تشنجیه است لهذا فاسفورس را دران نافع دانسته
خورانیدن اصل فاسفورس بمقدار مناسب مثل حب فاسفورس یا تانک سیرپ تجویز میکنند و بعضی این را از امراض دمویه دانسته خورانیدن
مرکبات آهن مثل تنکچر ستیل یا سفوف آهن یا فیرس سلفاس عمده و مفید میدانند و مناسب آنست که مریض را از این دو دوا بطور
تفنن گاهی چیزی از مرکبات فاسفورس یا خود فاسفورس و گاهی سفوف آهن یا از مرکبات آهن خورانیده امتحان کنند که
در سر کدام دوا که نفع ظاهر شود بر دادن آن اصرار و التزام کرده شود و برای تقویت بدن و تولید خون غذاهای جیده صالحه خورانند
و روغن جگر ماهی یا سیرپ فیرس ایودائید نوشانند آنچه بر تقویت و تسمین تر طبیب آن معین باشد آنرا باستعمال آرند رفت کبد

باب هیجدهم در امراض مثانه

و آن مشتمل است بر چند فصل **فصل اول در تشریح مثانه** بدانکه مثانه اسم
خریطه ایست که در ان بول از گرده ریخته مجتمع میشود و از ان بطریق مجری بول که در قضیب است خارج میگردد و ان در رجال و نسوان
پس استخوان عانه میباشد اما در رجال پس مثانه عقب معاء مستقیم است و جای آن عظم تهیگاه است و در نسوان عقب مثانه رحم
است و پس رحم معاء مستقیم است پس استخوان تهیگاه است و شکل مثانه مملو از آب در اطفال بصورت ناشپاتی است و در جوانان
رجال کیا بیضه شکل بیضی بود که طول آن از عرض زیاده بود و در نسوان عرض مثانه از طول زیاده میباشد یعنی آنچه در طول شکم است
کم بود و آنچه در عرض بطن است زیاده بود و مثانه وقت خلو از آب قریب پنج قضیب میماند و از استخوان عانه بالا نمیرود و چون
از آب مملو میشود بالا میرود چنانچه گاهی ممتلی شده تا ناف میرسد و اوسط وسعت آن برای اجتماع آب آنست که در مثانه جوان تا بیست
اونس آب بسهولت می آید در حال مرض بشود ابی ازان زیاده هم آب دران مجتمع میشود لیکن بحال صحت برای اجتماع بیست اونس
آب طول آن پنج انچه و عرض آن سه انچه میباشد در نسوان موافق همین نسبت در جانب عرض و طول شکم میباشد یعنی در جانب عرض
شکم پنج انچه و در جانب طول شکم سه انچه بود و مثانه از چهار غشا مرکب است اول که بالائی همه است و آن غشای آبدار میباشد
که آنرا پاری طونیم گویند لیکن این غشا بر تمام مثانه محیط نیست زیرا که قریب گردن مثانه در جانب قدام خالی از این غشا است دوم آنکه
دوم غشای عضلی است که آن مرکب است از عضلات که در طول آمده اند و هم از عضلاتیکه در عرض رسیده اند و زیر آن غشای ریشه دار
است زیر همه غشای میوکس ممبرین است و درین غشای عضلاتی بر گرد گردن مثانه عضلات زیاده اند و خاصةً عضلات که در
عرض غشا بر دور گردن مثانه آمده اند زیاده اند و عضلات غشای با اختیار و بی اختیار اند زیرا که آنچه ریشه های اعصاب درین
عضلات آمده اند و منشا آن بعضی از عصبی تشنجی که از ان افعال اختیاری نمیباشد چه او محرک اعضای افعال بی اختیار است

باب هیجدهم در امراض مثانه
فصل اول در تشریح مثانه

وصنفی دیگر از ریشه های عصب نخاعی که از آخر نخاع رسته می آیند و بسبب آن اختیار فی الجمله یافته میشود و انقباض بول را تا
مدت معتد به در حال صحت حبس میکنند ریشه های عصب سمپتیک عضلات مثانه که در نصف اول آن واقع اند زیاده می آیند
وکار آن دائما تحریک دفع بول است و بسوی زیرین ریشه های عصب نخاعی در نصف آخر آن یعنی قریب گردن مثانه است زیاده
میرسد سرهای ریشه های هر دو عصب مذکورین باهم ملاقی شده متحد شده اند و شریان عظیم که برابر ازات فقار ظهر نازل شده دو
شاخ گشته که یک شاخ آن در رجل یمنی و یک شاخ آن در رجل یسری میرسد ازین هر دو شاخ رسته ریشه های شرائین جدا شده
در مثانه داخل میشوند و همچنین همین علی هذا آورده از آنها رسته از مثانه خارج شده باورید کبیر از بدن بسوی دل میرود و متصل میشوند در
مثانه نسوان و شریان دیگر از رحم می آیند و از زیر مثانه و خلف آن قریب گردن مثانه حالب در مثانه داخل میشود و میوکس ممبرن حالب
و مثانه متحد میگردد کار ازان بول از گرده بمثانه میرسد و فی الحقیقت مثانه از دو حالب مرکب است یعنی دو مجری متحد شده یک مجری
وسیع گشته و میوکس ممبرن احداث شده است که آنرا مثانه مینامند زیرا که از انچه حالب مرکب است اجزای ترکیبی آن بعینه در مثانه هم موجود
اند و از گردن مثانه انبوبه مجری بول شروع میشود و تا سر حشفه میرسد این انبوبه بحساب اوسط هشت انچ طویل است و در بعضی ازین طویل
و قصیر هم میباشد و این انبوبه مرکب است از سه غشا که انچه اول و زیر همه است میوکس ممبرن است بالای آن غشای عضلاتی است
سوم غشائی است از ریشه لحم که مشابه عضله اسپنجی است آن ایستاده میشود چنانکه در حمله شده سی است بر گردن مثانه لحم غددی است
که آن از سه غده مرکب است که یکی ازان در جانب یمین گردن مثانه و دیگر در جانب یسار آن است سوم زیر رقبه مثانه بود و این لحم گردن
مثانه را غمر میکند خصوصا در زمان شیخوخت که اکثر این لحم بالیده و سخت میشود و اگر غده جانب یمین یا یسار غمر کند ازان مجری بول کج میشود
و اگر غده زیر رقبه دراز و سخت شده غمر کند مجری بول بلند و متغیر میشود و غشائی پیدا تا این لحم غددی هم میرسد چنانکه نوشته شده
این غده و هم مثل دیگر غده ها رطوبتی سفید که مثل شیر سفید است بظاهر مشابه بود با منی سپید میکند و این رطوبت از رگیها مجاری
صغار که ازین غده رسته در مجری بول که قریب قضیب است میروند در مجری مذکور می اندازند و درین رطوبت هم تیزابیت مثل آب
مثل تیزاب لیمو نیا نیست زیرا که از تر کردن کاغذ لیتمس درین رطوبت رنگ کاغذ سرخ برنگ گلابی میشود چنانکه از تر کردن حموضات
دیگر سرخ میگردد و ازان ثابت میشود که دران حموضت است و این رطوبت اگرچه بظاهر مشابه با منی است لیکن چون از خوردبین دیده شود
انچه دران در منی مردم کرم های میگیرند دران محسوس نمیشوند لیکن این رطوبت هم در اصلاح منی مجری بول دخلی هست مثلا هرگاه
منی در خصیتین پیدا میشود و در جماع خارج نگردد پس هر دو کیسه که در پهلوی مثانه در جانب یمین و یسار اند صاعد شده میماند و چون چند روز بران
بگذرد منجمد و متغیر میگردد و منی بعده هرگاه جماع کرده شود و بضرورت ازان خریطه ها برآید باین رطوبت آمیخته فسادش بر طرف میشود و به
قوام و مزاج معتدل می آید این خریطه های منی را ویسیکولی سمینالیس بانگریزی گویند یعنی خریطه منی فقط فصل ورم در ورم مثانه
و آنهم مثل دیگر اورام حاد و مزمن میباشد و این را بزبان انگلش سسٹائٹس بکسر سین مهمله اول و سکون سین ثانی و فتح تای مثناة فوقانی
و فتح الف و سکون یای مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله میگویند ورم مثانه نامند هرگاه ورم مثانه اکیوٹ یعنی حاد شود

اسباب آن اسباب محدث ورم حاد هم واقع میشوند وقتیکه قلیل باشند واز اسباب یکی هم پیدا میشود مثل اینکه بسبب بول بود چنانکه هرگاه ریگ سفید یا ریگ سرخ و زرد در بول پیدا شود وازان میوکس ممبرن متاذی شده دیر متورم میگردد و گاهی از پیدا شدن سنگ در مثانه وخلیدن آن هم این ورم عارض گردد و هم از امراض معائی مستقیم چون در آن زخم و درد ان پیدا شود چنانکه در بیچش و زحیر میباشد یا حیات یا کرم صغیر مشابه بدیدان که در مقعد متولد میشوند و در امعاء پیدا میشوند این مرض بسبب متحد بودن عصب معا و مثانه پیدا میشود و گاهی از امراض حمیه هرگاه در آن زخم و ورم و فساد در رحم پیدا شود و این مرض حادث گردد علامات درد و ورم در مثانه بود لیکن این ورم حاد کم میباشد بول که درین مرض می آید پس اگر مریض جوان باشد گاهی صاف و در کسی کدر لیکن اکثر کدر بود اما اگر پیر و ضعیف بود پس همیشه بول کدر بود و در آن بلغم کثیر و بدبو بود و ازان بوی بد مثل بوی نیز اب امونیا می آید و چون در شیشه نهاده شود از ته سفید نشین گردد و در آن یکی از سه چیز میباشد بلغم یا ریم یا فاسفیت یعنی ریگ سفید یا هر سه مجتمع بوند و اکثر در بیشتر بیخ فاسفیت زیاده میباشد و زیاده پیدا میشود و همراه آن مریض بسیار ضعیف و ناتوان میگردد علاج اول سبب مرض دریافت نموده بازالهٔ سبب بپردازند مثلا اگر سبب مرض در بول بود یعنی در گرده همراه بول پیدا شده باشد پس چنانکه در علاج حجر و رمل گرده نوشته شده موافق آن عمل آرند و اگر از تولد حجر در مثانه باشد اخراج آن منظور بود سود اکار بناس ده بیست گرین همراه عرق لیسمون حل کرده بنوشانند تا اذیت سائی حجر در مثانه کم شود زیرا که این دوا بر حجر رسیده اذیت آن را کم میکند و خلیدن آن کم میشود و هرگاه بول سفید و بدبو آمده باشد آب مطبوخ پاریرا براوا و نقوع بیوکو و نقوع برگ یووا ارسی در علاج ورم مزمن گرده برای دفع اذیت گرده نسخه های آنها نوشته شده اند اینجا هم بمریض نوشانند لیکن مقدار زیاده کنند مثلا در مرض مثانه از بیست آونس تا سی آونس آب مطبوخ و نقوع ادویه موصوفه معلومه نوشانند تا هر قدر دوا همراه بول از بدن خارج شود و نائیترک ایسڈ دائلوٹ از پانزده قطره تا بیست قطره اگر با این آب های ادویه موصوفه شریک کرده بنوشانند بسیار مفید میشود و هرگاه بوی بد در بول زیاده بود نائیترک ایسڈ دائلوٹ در آب حل کرده بطور زراقه در مثانه رسانند و طریق ایصال دوا از راه مجری بول در مثانه اینست که اول قاثاطیر در مثانه نشانند پس و ادوا در زراقه نهاده در مثانه رسانند که بدون داشتن قاثاطیر دوا در مثانه داخل نمیشود تا اذیت بول کم شود و بدبوی بر طرف گردد زیرا که زیادتی رائحه حاده درین مرض بسبب پیدا شدن امونیا در مثانه میباشد که آن نیز آب است از ماندن آن در مثانه میوکس ممبرن متاذی میشود چون نائیترک ایسڈ در مثانه داخل شود با امونیا آمیخته و عمل کیمیا کرده امونیا نائٹراس میگردد و چون آن نیز آب نیست لهذا ازان اذیت بمثانه نمیرسد چون از امتحان سود ثابت شود که زیاده رحم آمیخت درین وقت کاسٹک نقره خفیف که در آن حل کاسٹک نقره چهارم حصه گرین در ده آونس آب حل کرده باشند بذریعه زراقه در مثانه رسانند موافق هدایت اول که در تدریق مثانه گفته شده و آنچه ادویه در قرحه مجری بول یعنی سوزاک نوشته خواهند شد مثل کبابه و کباب چینی درین وقت بخورانند و تخم تلسی یک درم با آب ترکرده مع آلی تخم بنوشانند تدبیر مقوی بدن از اختیار اغذیه جید برای مریض عمل آرند

فصل نهم در ریگ و سنگ مثانه و این را هم اگر کبیر باشد کال کیولس و اگر صغیر باشد گراول میگویند و این حل سنگ یا

اکثر از گرده به مقدار صغیر نمود در مثانه می آید و در مثانه رسیده بر آن ریگ بلکه از گرده همراه بول می آید منجمد میگردد و بسبب آن
مقدارش در مثانه عظیم میشود و گاهی خاص در مثانه فاسفیٹ آف لائیم یعنی ریگ سفید که در بول بود از بول جدا شده بر سطح
مثانه اندرونی فضای آن میریزد و منجمد میگردد و از آن سنگ و ریگ در مثانه پیدا میشود و این ریگ خاص فاسفیٹ آف لائیم یعنی ریگ سفید
میباشد ریگ سرخ رنگ اینجا پیدا میشود و اکثر این در سن شیخوخت پیدا میشود و آنچه در سنگ گرده نوشته شده که حجر و رمل بر سه قسیم
میباشد یکی سرخ یا زرد که آنرا یورک ایسڈ گویند دوم سفید رنگ که آنرا فاسفیٹ آف لائیم نامند سوم آکسالاک ایسڈ که آن از آمیختن آهک
با حموضت پیدا میشود و قدری مایل بسرخی میباشد بسبب اینکه از رنگ بول سرخ میشود پس بدانکه گاهی این هر سه قسیم در مثانه میریزند
و بر آنها فاسفیٹ آف لائیم و هم گاهی خون یا مواد دیگر از مثانه ریخته تو بر تو منجمد میشوند و بسبب آن مقدار آن عظیم میگردد و این مرض تا ده
سال از ابتدای عمر زیاده میشود و از بعد ده سال تا بیست سال خوف حدوث آن کم است از بیست سال تا پنجاه سال عمر خوف
حدوث آن کمتر است و از بعد پنجاه سال تا آخر عمر خوف پیدا شدن آن زیاده است لیکن در آخر عمر خاص از فاسفیٹ آف لائیم حادث
میشود و این مرض در نسوان بسیار کم پیدا میشود زیرا که مجری بول ایشان قصیر و وسیع است از این سبب آنچه سنگ یا رمل کوچک که در گرده
شان پیدا شده در مثانه ایشان می آید بسبب وسعت مجری همراه بول باسانی دفع میشود و در مثانه نمی مانند تا عظیم گردد و این
مرض بخصوصیت بلد هم کم و زیاده عارض میشود مثلاً در بلاد بارده زیاده و در بلاد حاره کم حادث میشود و در ملک افریقه کمتر پیدا
میشود الاسباب اکثر از آمدن سنگ یا ریگ گرده در مثانه چنانکه اول نوشته شده پیدا میشود و گاهی از نه دفع شدن بول بالتمام از
مثانه و تا مدتی باقی ماندن آن در مثانه تا که فاسد و متعفن گردد و هم حجر و رمل مثانه پیدا میشود و گاهی از داخل شدن کدام جسم از خارج
بذریعه مجری بول مثانه چنانکه اطفال وقت لعب بازی کنکر دانه خرد در احلیل می نهند و چون این جسم در مثانه رسد و بر آن
فاسفیٹ آف لائیم ریخته منجمد شود و از آن حجر متکون میگردد و گاهی از داخل قاثاطیر یا کدام شی دیگر که مثل میل باشد هرگاه بی احتیاطی
انداخته شود و سر آن شکسته در مثانه رهد و بر آن فاسفیٹ آف لائیم ریخته منجمد گردد هم سنگ مثانه پیدا میشود **علامات** همیشه درد
در مثانه ماند و این درد تا سر قضیب و مقعد تا سرین و ساقین میرسد یا که از اذیت تا قدمین منتهی میشود و وقت بول کردن این درد
زیاده میگردد و در آن وقت بجل مقعد هم درد زیاده میشود خصوصا در اطفال که در آنها وقت بول کردن از زیادتی درد براز هم خارج
میگردد و طفل قضیب را از دست گرفته میباشد چون بول در مثانه بقدری مجتمع میشود این درد کم گردد زیرا که بسبب زیاده شدن آب
در مثانه ثقل حجر بر مثانه کم افتد از آن اذیت مثانه کم میگردد و حاجت بول در این مرض بار بار میشود و هر بار بول بقلت می آید گاهی
بول محتبس میگردد و این وقتی است که سنگ مثانه بر ثقبه گردن مثانه آمده سد طریق بول میکند لیکن هرگاه مریض بستر افتاده به یمین و یسار
منقلب شود و از تبدل وضع سنگ از اینجا بجائی دیگر رود باز بول می آید احتباس طرف شود و هرگاه مریض برای دفع بول
می نشیند اول بول صاف می آید در آخر شی سفید مثل شیر با بول آمیخته دفع میشود و آن اکثر بلغم میباشد که از اذیت میوکس ممبرین
مثانه می آید و گاهی بلغم هم باشد که از جسم مثانه خارج شده با بول دفع میشود لیکن چند روز قبل از آمدن آن بلغم ضرور است که خون همراه بول

آمده باشد و هرگاه خون در بول اطفال چند روز بیاید گمان غالب درین وقت آنست که بسبب افتادن سنگ در مثانه و از شق
شدن میوکس ممبرن مثانه بسبب خلیدن حجر بوده باشد و گاهی از اذیت و دغدغه سنگ قریب بیخ ذکر بود قضیب ایستاده میشود
خصوصا در اطفال و گاهی حاجت بول هم بار بار میگردد و در دبر قوت مغص و وجع پیدا میشود و گاهی با براز خراطه و بلغم هم خارج میگردد
بسبب اذیت میوکس ممبرن مثانه علاج آن اصلی همین است که بدستکاری مثانه را درمیان حضیض و مقعد از کار و شگافته حجر بیرون
آرند ولیکن تا زمانیکه این علاج کرده شود تسکین اذیت اعراض نموده باشند پس برای تسکین درد حجر مثانه و تقلیل اذیت علیل سوڈا کاربنات
انده تا بشت گرین با قدری افیون در آب یا عرق انیسون حل کرده بنوشانند لیکن باید دانست که این دوا چنانکه برای تسکین درد
مفید است برای زیاده کردن مقدار حجر مضر است چنانکه پیشتر نوشته شده که این دوا خود بر حجر مثانه می نشیند از ان در استعمال چند
روز مقدار حجر زیاده میشود پس زیاده این را نخورانند مگر بوقت ضرورت یا هرگاه زمانه برآوردن حجر از مثانه بذریعه دستکاری قریب
باشد بخورانند تا چند روز از کم شدن اذیت در بیمار قوت آید و لایق دستکاری شود و از نشانیدن در آب گرم هم قدری درد کم
میگردد و از خورانیدن افیون ساده یا همراه ایتهر سلفیورک هم درد کم میشود و خواب می آید و از نوشانیدن ماء الشعیر و آب مطبوخ
تخم کتان میوکس ممبرن مثانه را قدری آرام و راحت حاصل میشود فقط۔ فصل چهارم در احتباس بول و تعسر خروج
آنست که آنرا بلغت انگلش ریٹنشن آف یورین یعنی بند ماندن بول نامند درین مرض بول در گرده پیدا میشود و در مثانه می آید
لیکن از مثانه خارج نمیشود یا بدشواری خارج میگردد و سبب آن گاهی در مثانه بود و گاهی خارج از مثانه باشد اما آنچه در مثانه
بود پس گاهی استرخای مثانه بود که از رسیدن کدام آفت بمقام نخاع پیدا میشود یا ضعف غشای عضلات مثانه بود چنانکه در
سن شیخوخت بسبب ضعف عام بدن پیدا میشود یا بسبب حبس کردن بول از کدام ضرورت زیاده از عادت طبعی میباشد از ان در
مثانه مقدار بول زیاده حاصل میشود و بسبب زیادتی مقدار مثانه عضلات بر عصر مثانه قادر نشوند پس از فعل خاص خود قاصر و ضعیف
میگردند و این بهر کس از جوان و پیر که زیاده در اقتضای بول تاخیر کند عارض میشود و گاهی از فساد دماغ و بیهوشی مثل سرسام و سکته و دیگر
امراض دماغیه هم بول محتبس میگردد و گاهی از ورم غدد که گرد عنق مثانه اند و در تشریح مذکور شده اند و آنها را بلغت انگلش پراسٹیٹ گلانڈ
بفتح بای موحده فارسی و رای مهمله و سکون الف و سین مهمله و کسر تای هندی و لام و سکون ثانی بمعنی روبرو قیام کننده غدد نامند
زیراکه آنها روبروی مثانه بر عنق آن میباشند پیدا میشود و گاهی از تعصر مجری بول که آنرا اسٹرکچر نامند هم بول محتبس میشود و از تشنج
عنق مثانه و هم از تشنج مجری بول که از مثانه تا حشفه ممتد است هر جا که در آن تشنج افتد و بسبب آن راه بول بند یا ضیق گردد احتباس
و تعسر خروج بول پیدا میشود و از دبیله پیری نیل بفتح بای موحده فارسی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی و کسر نون و فتح یای تحتانی
و سکون لام که آن موضعی است درمیان بیخ قضیب و مقعد که آنجا برای اخراج حصاة مثانه زخم میکنند هم در امراض حمیه مثل
خناق هم بول محتبس میشود و گاهی بسبب انفعال نفسانیه مثل شدت شرم و حیا و استغراق در فکر هم بول نمی آید علامات
آنچه بسبب نقصان و آفت نخاع بود فورا با وقوع آفت بول محتبس میشود و آنچه بسبب امراض دیگر اسباب بود مثل شیخوخت که در آن ضعف

که عنق مثانه متورم گردد و کبیر میشوند و آن اول آمدن بول بتدریج کم شود پس محتبس میگردد و بعد احتباس بسبب اجتماع بول مثانه کبیر میشود و بالا میرود و بلند میگردد حتی که گاهی تا ناف میرسد و بطن چنان بزرگ میشود که مشتبه باستسقا میگردد و درین حالت چون مثانه تا ناف میرسد مثانه کشیده میشود و راست گردد و بسبب مستقیم شدن عنق مثانه قطره قطره از بول میچکد اما هرگاه احتباس بول با فساد دماغ و بیهوشی بود بیمار را ممکن نیست که خود اظهار شکایت و اذیت خود نماید لیکن گاه با سلامتی حواس بود شکایت زیاده میکند و آثار اذیت ظاهر بود و مریض برای اراقه بول بسیار جهد و جهد بقوت مینماید اما بجز یک قطره دو قطره خارج نمیشود و ازین اخراج تقی ظاهر نشود زیرا که آنچه خارج میشود زیاده از آن ازگرده در مثانه می آید اذیت بحال خود قایم ماند و مثانه بمقدار زاید خود ثابت ماند پس هرگاه این مریض بیهوش بود و بسبب کبر و عظم بطن مشتبه باشد که زیادتی بطن از اجتماع بول در مثانه است یا از استسقا درین وقت بچند طریق تفرقه توان کرد اول از ورثه و خدمه آن سوال کنند که بول آمده است یا نه اگر گویند که بول نیامده تدبیر رفع احتباس بول کنند و اعلی از همه ادخال قاثاطیر است بعمل آرند دیگر آنکه ببینند و تامل کنند در حال بطن زیرا که در احتباس بول خاص تنفخ بطن زیر ناف میباشد و زیادتی ما در صورت مثانه بود و چون بر پهلو و مثانه انگشت زده احساس صوت کنند در احتباس بول بر محل مثانه آواز جسم مصمت آید و بر پهلو های آن آواز استسقا مثل آواز جسم مجوف بهوادار بود و در حال حمل اگر حبس بول شود تفرقه بسیار دشوار میباشد زیرا که در حال حمل رحم بجای مثانه می آید و مثانه بالا میرود لیکن درین وقت هم با دخال قاثاطیر امر ظاهر میشود و چنانکه اگر از مثانه کبر بطن بود وانخارج شدن بول شکم صغیر میشود و اگر بسبب حمل بود بحال خود ماند علاج اول سبب مرض یافته با ازاله آن کوشش کنند پس اگر بسبب تحجر خاصی مثانه بول محتبس شده باشد علاجش از ادویه دشوار است و انتفاعی بران متصور نمیشود مگر بعد چهار پنج ساعت قاثاطیر انداخته باشند تا بول بذریعه آن خارج شده باشد والا از اجتماع بول در مثانه فساد عظیم در مثانه از فساد آن پیدا خواهد شد و آنچه بسبب کمزوری محض بدن بود در آن تقویت بدن از نوشانیدن آب آهن کنین و غیره مقویات فرمایند و اگر قدری اسکرکینیا هم درین وقت با کنین دهند بهتر است همچنین سفوف با تنکچر نکس وامیکا که موسوم بذرایخ است تنها یا با اسکرکینیا یا با آب آهن نوشانیدن درین قسم مفید است و واضح باد که برای استعمال ذرایخ سابقا نوشته شده که آنرا در امراض گرده و مثانه ندهند لیکن اینجا نوشانیدن آن که تجویز کرده شد سببش آن نیست که این احتباس بسبب خاص مثانه نیست بلکه بسبب آن در تمام بدن سستی و فتور گردد هرگاه احتباس بول بسبب زیاده حبس کردن بول عارض شده باشد درین وقت تنکچر آهن ده قطره یا آب آهن ده قطره همراه آب ساده بعد پانزده پانزده دقیقه بنوشانند که ازین حبس بول رفع میشود پس اگر ازین تدبیر هم بول جاری نشود در آب گرم مریض را بنشانند که از آن بول جاری گردد و الا قاثاطیر اندازند تا جاری گردد لیکن درین قسم چونکه ضعف در غشای عضلات حاصل میشود ازین جهت بول بعد جاری شدن هم باز محتبس میشود پس برای حفظ از عود احتباس و رفع ضعف چند روز با نیمچو [illegible] نوشانند تا ضعف برطرف شود و بول جاری ماند و آنچه از تشنج عنق مثانه یا مجری بول بود در آن نشانیدن علیل در آب گرم و خورانیدن دوائی که دافع تشنج بود مثل سلفیوک ایتهر یا اسپرٹ ایتهر و [illegible] کلورل مفید بود خصوصا چون این

قسم اطفال را نشد باید که طفل را در آب گرم نشانند و قدری آب سرد نوشانند که فوراً از تیزی تشنج بر طرف میشود و بول جاری میگردد
و چون سبب آن فضل متین غدد که گرد عنق مثانه اند بود یا از قرحه مجری بول افتد در آن علاج امراض مذکوره فرمایند و آنچه از دبیله مجری بول
افتاده باشد در آن علاج اصل مرض نمایند و آنچه از اختناق رحم بود علاج اختناق رحم فرمایند و همراه علاج مذکور اگر قدری آب آهن تشنج یکم
کرده بنوشانند بهتر بود و علاج عام نیست که هرگاه بول محتبس شود و خارج نگردد قاثاطیر در مثانه اندازند اگر داخل کردن آن ممکن باشد و
داخل کرده شود چه یقینی همراه آن بول خارج میشود اما اگر قاثاطیر بسبب ورم غدد مذکوره یا ورم مجری بول در مثانه داخل نکرده شود
و خوف هلاکت مریض لاحق شود درین وقت آنکه نشتر کار بالای عظم مثانه متصل بعظم مذکور در عانه اندازند تا در مثانه رسد و بول خارج گردد و
بار بطون زخمی نشود و اگر آله مذکوره در و بر انداخته از طرف معاء مستقیم در مثانه رسانند زیاده مامون برای تحفظ بار بطون است و از
همه فصل است **فصل پنجم در سلسل البول و البول فی الفراش** و آنرا انکانٹننس آف یورائن نامند یعنی بے اختیاری
بول و نه ماندن آن در مثانه و سبب آن گاهی متاذی شدن مثانه از حدت بول بود وقتی که اکسالک ایسڈ در آن زیاده پیدا میشود
و گاهی متاذی شدن مثانه از نقص یعنی ال بسبب ورم یا جراحت خود بود و گاهی بسبب ستبر خارشی مثانه این مرض پیدا میشود زیرا که
درین وقت قوت بر حبس و استمساک بول نبود پس چنانکه از گرده در مثانه می آید خارج میشود و گاهی از ضعف مثانه خصوصاً هرگاه این
ضعف از زیاده ضبط و حبس کردن بول پیدا شده باشد و گاهی بسبیل عادت بود چنانکه در اطفال اکثر همین سبب میباشد و گاهی از
اذیت بواسیر و از اذیت کرم شکم و گاهی از اذیت سنگ مثانه و هم از زیاده شدن حس بتقام گردن مثانه و هم از نوشیدن و خوردن
مدرات بول و نوشیدن سلفوت یا انگیجره کیس سوم به دراپ هم این مرض پیدا میشود **علامات** بول بی اراده و بکثرت جاری بود
و در عالم خواب بر فراش بول میکند **علاج** اول سبب مرض دریافت کرده برفع آن پردازند و چون بسبب ضعف بود دوای
مقوی مثل آب آهن نوشانند و اگر از زیادتی گرمی بول و زیادتی حس مثانه بود در آن سوڈا کاربناس یا پٹاس کاربناس نوشانند تا حدت
و حموضت بول کم شود و آنچه بسبب عادت بود در آن وقت شب بیمار را دو سه بار برای بول کردن بیدار کرده بول کنانند خصوصاً
در اطفال این بسیار بهتر است و آنچه از خوردن نگس سوم به دراپ بود درمان از نوشانیدن کافور و محلول آب که دو سه گرین باشد هم
از ضماد کردن آن نفع کثیر حاصل میشود ذکره **فصل ششم در حرقة البول** و اسباب آن گاهی در مثانه بود یا در مجری بول
باشند مثل ورم حاد و مزمن میوکس ممبرن مثانه یا قرحه آن یا ورم و قرحه میوکس ممبرن مجری بول درین وقت اگرچه در بول اکثر قیم
و چربی غریب غیر طبیعی ممتزج نباشد لیکن حرقت در بول محسوس میشود زیرا که میوکس ممبرن بسبب ورم و زخم از مرور بول و بسبب
اجزای نمک که در بول طبیعی میباشد متاذی میشود لیکن گاه از زخم مثانه و مجری بول بجز زخم در بول خواهد بود و گاهی یعنی ال التهام
قبل آن بوده باشد و گاهی سبب گرده باشد مثل اینکه ورم در گرده بود و بسبب آن بول کم میشود و آنچه پیدا شود و کم باشد گاهی
سبب حرقه در بول میباشد مثل اینکه هرگاه رمل یا سنگ صغیر در بول پیدا شود خواه یورک ایسڈ یعنی رمل سرخ زرد یا اکسالک
یعنی رمل گندم مایل و خشت یا فاسفیٹ آف لائم یعنی رمل سفید مثل آهک بود و ازین هم رمل اکثر حرقت در بول پیدا شود خصوصاً هرگاه

فصل پنجم در سلسل البول و البول فی الفراش

فصل ششم در حرقة البول

این رمل و حجر در مثانه باشد بسبب خلیدن و حطکاک آن هم حرقت در بول پیدا میشود و از دفع شدن صفرا در بول هم حرقت پیدا میگردد
و هم در حمی هرگاه شدید و زیاده حاد بود خصوصاً که صفراوی بود چنانکه در یرقان میباشد هم حرقت در بول محسوس میشود و گاهی بسبب
فانی شدن رطوبت میوکس ممبرن مجری بول که بر سطح آن میباشد هم از فانی شدن رطوبتی که غدد گرد عنق مثانه آنرا پیدا کرده در
مجری بول می اندازند هم حرقت در بول پیدا میشود و اکثر فنای آن بسبب کثرت مباشرت میباشد و درین وقت نه بول رنگین بود
چنانکه وقت خروج صفرا میباشد و نه دران ریم و رمل و حجر بود فقط **علامات** هرگاه بسبب مثانه بود علامات امراض مثانه و چون
در گرده بود علامات امراض گرده موجود بوند و چون در بول بود از ملاحظه بول آفت بول ظاهر میشود مثلاً اگر از زخم مثانه و مجری بول
بود ریم در بول باشد و اگر از زیاده دفع شدن صفرا باشد صفرا در بول موجود و از رنگ کردن پارچه سفید آن صفرت پارچه محسوس
شود و اگر از رمل و حجر بود علامات آن شاهد باشد و آنچه بسبب حمی یرقان باشد وجود این امراض شاهد بود **علاج** اول تفحص سبب
نماید پس بازاله آن چنانکه در ذیل هر مرض نوشته شده بعمل آرند مثلاً آنچه از ورم و زخم میوکس ممبرن مثانه بود علاج ورم مثانه
فرمایند و آنچه از ورم گرده بود علاج ورم گرده نمایند و آنچه بسبب حمی صفراوی بود علاج حمی از اسهال صفرا و تسکین حرارت نمایند
و آنچه حدت بول را کم میکنند مثل پتاس سائترس پتاس ایسیٹاس نوشانند و آب خیار مشوی و آب کدوی مشوی نوشانیدن
درین وقت مفید باشد و آنچه بسبب فنای رطوبت مجری بول از کثرت مباشرت بود دران ترک جماع امر فرمایند و اغذیه جیده از
قسم البان و مقویات مثل آب بهن وغیره نوشانند **فصل هفتم در وجع المثانه** بدانکه درد مثانه در اکثر امراض یافته میشود
مثل ورم مثانه و زخم میوکس ممبرن مثانه و سنگ و رمل مثانه و گاهی هیچ آفة در مثانه موجود نباشد لیکن درد مثانه موجود بود و این درد
بدو سبب بود یکی بسبب عصب که از نخاع در مثانه برای رسانیدن قوت حس و حرکت آمده و این درد مثل درد عصابه میباشد که باسباب
مرض عصابه متادی و دردناک میشود و آنرا نورال جیا گویند و این درد گاه گاه در مالیخولیا و هیسٹریا هم یافته میشود دوم بسبب عصب
سمپیتھیٹک که از قرب و جوار عضو او منشاء همدردی اینجا هم درد میشود چنانکه در امراض معای مستقیم از قسم بواسیر و زحیر اینجا هم درد
میشود و همچنین امراض رحم نیز این درد پیدا میکند و هم از ورم غدد که بر عنق مثانه اند این درد عارض میشود **علامت** اول درد
مثانه هست بهر سبب که باشد خواه اصلی بود یا شرکی لیکن گاه از امراض مثانه یا ورم غدد بود علامات امراض مثانه مذکوره شاهد
بوند و هرگاه سبب غیر مثانه بود یا بطور مشارکت باشد پس آنچه بسبب اذیت عصب نخاعی باشد دران درد بطور نوبه کم و زیاد میشود
و درین وقت در کدام عضو دیگر از اعضای بدن درد موجود نباشد و آنچه بسبب عصب سمپیتھیٹک بود دران همدردی ظاهر بود یعنی درد معا یا
مرض رحم یا ورم غدد موجود خواهد بود و موافق زیادتی و کمی آن درد مثانه زیاده و کم شود چنانکه شان امراض شرکیه هست **علاج** بعد
دریافت سبب مرض بازاله هر سبب پردازند لیکن آنچه بسبب عصب نخاعی بود دران آنچه در مرض عصابه نوشته شده بعمل آرند
و آنچه بسبب عصب سمپیتھیٹک باشد دران علاج اصل مرض که در گرده یا امعای مستقیم یا رحم یا غدد بود کافی خواهد بود **فصل هشتم**
در تقطیر البول و آنرا ڈیسوریا مینامند و این حالت متوسط درمیان عسر و استرسال بول هست و سبب آن یا گرمی و حدت

یکی از قرحہ مجری بول کہ آنرا سوزاک نامند ہر گاہ قوی و شدید بود و ورم از اد خال قاثاطیر ہر گاہ بی احتیاطی در مثانہ انداختہ شود و گاہی شکل گیرد و ام جنسا اصل سبب آن ظاہر بود و لیکن ورم یافتہ میشود و این ورم را بلغت لاطن پروسٹٹائٹس میگویند

علامات درد و سوزش و ثقل محل گردن مثانہ زیر بیخ قضیب یافتہ میشود و بار بار بول می آید و عنق مثانہ از بار بار آمدن بول چنان درد و اذیت پیدا میشود کہ در ورم مثانہ میباشد چونکہ علامات این ورم ہم با علامات ورم مثانہ و گردہ مشتبہ میباشند لہذا تفرقہ ضرورست و آن بحسب محل میتوان کرد و چون انگشت در معای مستقیم اندا ختہ تلاش کنند در صورت موجود بودن این عرض مقدار غدہ مذکور عظیم محسوس شود و درد و اذیت وقت احساس این غدہ و زیادہ یافتہ میشود و وقت آمدن براز این درد زیادہ میشود و انجام این مرض آنست کہ یا صحت شود یا منتقل گردد بسوی دبیلہ یا مزمن و ضعیف گردد علاج چونکہ درین مرض خوف پیدا شدن ریم زیادہ است لہذا برای حفظ از تولد ریم بعد ثبوت این ورم فوراً درمیان بیخ قضیب و مقعد زلو چسپانند یا حجامت با شرط نمایند بعدہ یک و ساعت در آب گرم نشانند تا خون بسوئی جلد آید و ورم باطن دفع گردد و بعدہ برآوردن علیل از آب گرم از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمید سازند و ہر روز تا زوال مرض و اکثر اسہال رقیق و تسکین جوش خون کنند مثل سنگنیشیا سلفاس دو ستہ درام ہمراہ ٹارٹر ائمیٹک شانزدہم حصہ گرین بود ہمراہ آب سادہ حل کردہ بعد چہار چہار ساعت دو ستہ بار نوشانند تا ہر روز پنج شش بار دست رقیق آید و اگر با وجود این تدابیر ہم ریم پیدا شود و آن نستہ میشود از آمدن حمی کہ با لرزہ و نافض باشد از قوی و شدید شدن اعراض سابقہ از پیدا شدن ضربان در محل ورم و ہم درین وقت بول قطرہ قطرہ بعسر می آید یا بالکل محتبس میشود زیرا کہ چون دبیلہ گردد مقدار این غدہ زیادہ شود تا مجری بول را منضم و مزاحمت کردہ عسر احتباس بول پیدا میکنند و ہمچون درین وقت مقدار غدہ زیادہ عظیم میشود با معای مستقیم ہم مزاحمت میکنند بسبب آن آمدن براز ہم موقوف میشود و مابین مقعد و بیخ قضیب آماسی و سختی و گرمی پیدا میشود زیرا کہ دبیلہ خواہ کہ بسوی خارج یا بطرف مثانہ یا بجانب معا برآید و منفجر گردد پس گاہی بسوی معا منفجر شود و این وقت ریم ہمراہ براز دفع میگردد و گاہی بسوی عنق مثانہ جائیکہ دہن مجاری این غدہ دران ہستند منفجر میشود و درین وقت ریم ہمراہ بول خارج میشود و درین وقت حرقۃ بول پیدا میگردد و این ہر دو انفجار سہل است تا ہر گاہ بسوی خارج مائل شود و صلابت و زیادتی در خارج معلوم شود و بدانند کہ این طرف منفجر خواہد شد فوراً بلا انتظار نضج و افتادن بکم نشتر دادہ دہن آن کشایند تا خون جاری شود و از ان مقدار ورم کم گردد و الا تا خارج شدن ریم بار از احتباس بول ہلاک خواہد شد و بعد کشادن دبیلہ از نشتر تخم کتان مخلوط با آب ضماد کنند تا ریم پیدا شدہ جاری شود و بسبب آن مادہ بالتمام از غشائی ریشہ دار خارج گردد و صحت شود و اگر بعد دادن نشتر ہم بول محتبس ماند با دخال قاثاطیر صمغی در مجری بول اگر ممکن باشد اخراج بول از مثانہ فرمایند و اگر بسبب مزاحمت ورم غدہ ادخال قاثاطیر صمغی در مجری بول ناممکن بود از طرف معای مستقیم آلہ سوکار انداختہ بول از مثانہ برآیند ہر گاہ این ورم مزمن بود خواہ بعد ورم حاد مزمن شدہ باشد یا از قبیل مزمن حادث شدہ بود باشد بعض جوان بود لیکن اکثر سبب ورآن زیادہ مباشرت کردن با عورات میباشد و اگر مریض پیر بود خود بخود این ورم

بسبب شیخوخت پیدا میشود و درین وقت درد و اذیت کم میباشد و مادام که غدود زیاده عظیم نشود حتی که از اراقت بول مانع نشوند
وقت بول کردن هم زیاده اذیت نمیباشد لیکن درین وقت آنچه این غدود در حال صحت رطوبت پیدا میکردند از آن زیاده پیدا
میکنند و هرگاه وقت تبرز بسبب قبض و خشکی براز نوبت تبرز زحیر برسد رطوبت سفید از راه حشفه بر می آید و چون این رطوبت
را از خورده بین ببینند دران کرم منویه نباشد مگر بظاهر در بادی نظر مشابه با منی میباشد چون این رطوبت در مریض جوان آید
او را الیقین میشود که منی رقیق شده بسبب کمزوری خارج میشود و چنانکه در حال صحت بقوت با زن مباشرت میکرد
درین وقت او را ممکن نبود علاج چون در وقت شیخوخت این مرض عارض شود لاعلاج است و مادام که مانع اراقة بول
نشود در پی علاج آن نشوند اما چون بول محتبس شود روزانه در بست و چهار ساعت شب و روز سه بار یا بعد هر هشت ساعت انبوب
ادخال قاثاطیر بول را از مثانه بیرون کرده باشند الا از اجتماع بول در مثانه ورم مزمن مثانه پیدا خواهد شد و هم آنچه تدابیر برای
رفع احتباس بول نوشته شده اند آنها را بعمل آرند و هرگاه بجوان عارض شود ادویه مقویه مثل آب آهن اذاراقی یا اسٹرکنیا
نوشانند و گاهی از نهادن پلاستر مینش مگس هم درین مقام در جوانان نفع ظاهر میشود و درین مرض اکثر تشنج در مجری بول می افتد
و از آن سبب ورم باقی میماند و زائل نمیشود لهذا درین وقت بهتر است که میل صمغی آهسته آهسته در مجری بول انداخته پس گاه شستک نقره
در آب حل کرده مثل اینکه چهار پنج گرین حل کاشک نقره در آب ساده که یک آونس بود حل کرده از زراقه در دهن قاثاطیر صمغی
انداخته تا محل ورم در مجری رسانند که از آن تشنج هم موقوف شود و ورم غدد هم دفع گردد فقط فصل سیزدهم در ورم
میوکس میمبرن مجری بول و آنرا یوریتهرائٹس سمپل یعنی ورم مجری بول و آن غیر سوزاک است زیرا که سبب مخصوص
سوزاک خاص است که آینده مذکور میشود انشاء الله تعالی السبب گاهی بسبب گرمی و حرقة بول که از آمدن یورک ایسڈ
و فاسفیٹ آف لائیم و اکسالک ایسڈ افتد حادث میشود و گاهی از ادخال قاثاطیر و گاهی از مباشرت کردن با زن بیمار که آب
سفید از فرج آن زیاده آمده باشد و هم از مباشرت کردن با زن حامله پیدا میشود و در اطفال گاهی بسبب کرم شکم این مرض
حادث میشود و کسانیکه در روماتزم مفاصل یعنی اوجاع مفاصل و نقرس مبتلا میشوند هم از آن این مرض متولد
گردد و گاهی از پیدا شدن این مرض بسوی مریض بدگمانی کرده میشود که شاید با زن فاحشه صحبت و مباشرت کرده باشد
لیکن حقیقت اینست که این مرض مشابه به سوزاک است سوزاک نیست زیرا که بعد آن آنچه اکثر بعد سوزاک عوارض مثل
اوجاع مفاصل عارض میشوند اینجا نمیباشند و هم اعراض آن بمرتبه اعراض سوزاک نمیرسند علامات اول در بول سوزش
میشود و خراش در مجری بول یک دو روز محسوس میگردد پس قدری ریم می آید وقت بول قدری اذیت و درد میشود
علاج مسهل از مثل میگنیشیا سلفاس و ٹارٹرائیٹیک برای ازالهٔ قبض بنوشانند و اکسٹراکٹ کالچیکم یک دو گرین
و اگر ٹنکچر آن باشد یک دو ڈرام یا پٹاسی کاربناس که از ده گرین تا پانزده گرین بود در دو آونس آب حل کرده بعد چهار چهار ساعت
نوشانند پس اگر از این تدبیر ورم دفع نشود و قدری ریم آمده باشد قدری زنک سلفاس یا نلج سفید خام در آب حل کرده

فصل سیزدهم در ورم میوکس میمبرن مجری البول

ازان در مجری بول زراقه سازند یا پلیباهای السیتیه با آب حل کرده زراقه سازند و اگر وقت بول درد و اذیت بوده باشد
قدری افیون هم با دوائی زراقه آمیزند و از مطبوخ قوی چای ختائی زراقه کردن درین بسیار مفید و مجرب است و آنچه حرقت
بول بود مثل ماء الشعیر و آب مطبوخ تخم کتان نوشانند تا بول رقیق شود **فصل چهاردهم در سوزاک** و آنرا بلغت گریک
گنوریا مینامند و آنهم انفلمیشن یعنی ورم حاد میوکس ممبرن مجری بول است که بسبب خاص پیدا میگردد و اثر سمیت
آن در بدن موثر میشود و بیشتر امراض ازان غیر سوزاک هم پیدا میشوند و آن سبب اینست که هرگاه چند شخص از مردان با یک
عورت مباشرت کنند و زن بخوبی رحم خود را صاف نکند چنانکه حال زنان بازاری و فواحش است پس از دخول منی ها
متعدده در رحم سمیت پیدا میشود و آن سمیت ازان بذریعه مباشرت در ابدان رجال متعدی و موثر میگردد و ازان سوزاک نیز
پیدا میشود چنانکه آتشک هم بهمین سبب خاص پیدا میگردد لیکن سم آن غیر سم سوزاک است لهذا از ماده آتشک سوزاک پیدا
میگردد و نه از ماده سوزاک آتشک پیدا میگردد این مرض بحسب علامات و علاج بر سه درجه میباشد درجه اولی اینست که از روز
مباشرت با زن فاحشه مذکوره اندرون پنج روز این مرض ظاهر میگردد و اول حکه و قدری سوزش در مجری بول محسوس
میشود و بعد ازان بر دهن حشفه سرخی و ورم ظاهر گردد و چون قضیب را در دست گرفته فشار کنند بر دهن حشفه قدری بلغم از اذیت [illegible]
می آید و اینحالت از بیست و چهار ساعت تا چهل و هشت ساعت میماند بعد درجه ثانیه شروع میشود و آن اینست که بلغم غلیظ
مایل بزردی و سبزی بکثرت جاری میگردد و بول بکثرت آید و با سوزش و حرقت بود و باربار حاجت بول میشود و آنچه خارج میگردد
تار بول که از ابتدای پیشاب کی دهار میگویند صغیر میشود و گاهی بر استقامت خود نماند بلکه کج شود و بول در پهلوهای قضیب
افتد و چون مرض و باز زیاد آید در اندرون مجری بول قضیب زیاده میشود تا پنج و گرهی در ین وقت گاهی غدد که بر عنق
مثانه اند هم متورم میشوند و در ین وقت که آنها متورم شوند در ما بین خصیه و مقعد هم پیدا میشود و اذیت زیاده میباشد و خواب
نیاید و تب پیدا گردد و در وقت شب انتشار سخت در قضیب پیدا شود لیکن درین وقت قضیب کج و منحنی باشد چون اینحالت ظاهر شود
باید دانست که آنچه سرهای مجاری منی اند بهمین سبب در مجری بول در قضیب آمده اند آنها متورم شده اند و بذریعه مجاری مسطور
ورم تا خصیه رسیده و اینحالت شدت مرض است که تا دو هفته میباشد بعد درجه ثالثه شروع میشود و آن اینست که درد و ورم کم شود
و انتشار قضیب که وقت شب میشد کم گردد و باربار که حاجت بول میشد کم شود و ممکن است که اینحالت سه چهار هفته مانده دفع
شود و صحت گردد و هم ممکن است که آب سفید غلیظ از سبب ضعف میوکس ممبرن پیدا شده مدت های دراز از راه بول آید علاج
در درجه اولی اگر اتفاق علاج شود پس یک تدبیر این مرض است که بهمان روز صحت شود و آن اینست که کاستک نقره نیم درم در یک
اونس آب ساده که بذریعه کشیدن بطور عرق گرفته باشند حل کرده بذریعه مزرقه در مجری بول ازان تزریق سازند لیکن احتیاط
دران ضرور است از اینکه دوا در مثانه داخل نشود و همچنین در حمل او و بعد از زراقه این شرط را واجب دانند و برای آن وقت ادخال دوا در
مجری بول بیخ قضیب را از دست چپ خوب بقوت بگیرند تا راه دخول دوا در مثانه مسدود شود یا مرهم کاستک نقره بر بیل

فصل چهاردهم در سوزاک

علاج سوزاک بحسب علامات و علاج

آلوده در مجری بول داخل کنند تا بزخم رسد زیرا که در اول مرض زخم قریب حشفه میباشد یا پلمباهی ایسیتیتیه بست گرین در
آب حلکرده ازان زراقه سازند و این از اول هم افضل است زیرا که گاهی از کاشک نقره ورم زیاده میشود لیکن این خوف ازدیاد
ورم نباشد و تا وقتی که این علاج کرده میشود طعام بمریض کم خورانند و مسهل قوی نوشانند مثل میگنیشیا سلفاس پس اگر ازین
مرض دفع نشود و تا درجه ثانیه نوبت رسد و ورم زیاده گردد خواه در قضیب یا مابین خصیه و مقعد درین وقت زلو بر محل ورم چسپانند
و یک دو ساعت در آب گرم نشانند چنانکه آب تا کمر آید و چون از آب گرم بیمار بیرون آید از آب مطبوخ پوست خشخاش تکمیس سازند
و پارچه باب گرم تر کرده بر قضیب پیچیده بر بندند که ازان نفع عظیم حاصل میشود و چنان مسهل دهند که اسهال رقیق شود و چون
خون کم گردد مثل میگنیشیا سلفاس که سه ڈرام بود و ٹارٹر ایمیٹک از هشتم حصه گرین تا دوازدهم حصه گرین باشد و پتاس نیٹراس نیم
پنج گرین بود باهم آمیخته روزانه بعد چهار چهار ساعت نوشانند و مادام که اعراض برطرف یا خفیف نشوند هر روز مسهل موافق
نسخه مذکوره نوشانیده باشند و غذا بسیار قلیل دهند و بر آشجوی رقیق یا آب مطبوخ برنج یا آب مطبوخ تخم کتان بجای غذا نوشانیدن
اکتفا نمایند و تخم تلسی باب حلکرده نوشانیدن هم مفید است و چون اعراض خفیف شوند کیوبب یعنی کباب چینی یک آونس
سائیده یا لائکر پتاسی که یک ڈرام باشد همراه روغن کیپیا بقدر ضرورت سرشته حبوب بندند یک ڈرام ازان بعد چهار چهار ساعت
روزانه سه بار بخورانند و لیکن از خورانیدن این دوا گاهی اعراض زیاده میشوند درین صورت خورانیدن این دوا ترک کرده باز
مسهل میگنیشیا سلفاس موافق نسخه سابق نوشانند تا اعراض خفیف شوند اما این دوا را بعد خفت اعراض هم دهند زیرا که
ضرر آن مشاهده شده بلکه عوض آن میگنیشیای ثقیل که آنرا هم بلغت لاتن میگنیشیا اوستا یعنی میگنیشیای سوخته میگویند
چنانکه میگنیشیای خفیف میگنیشیای اوستا مینامند زیرا که هر دو تسکین حاصل میشوند نصف ڈرام و روغن کیپیا نصف
ڈرام باهم آمیخته حب بسته روزانه سه بار خورانند و مادام که اعراض مرض قوی باشند زراقه ندهند اما هرگاه اعراض خفیف
شوند استعمال آن بهتر است و افضل آنست که اول پلمباهی ایسیتیتیه از پنج گرین تا ده گرین در آب ساده حلکرده ازان زراقه نمایند
نوع دیگر زنک سلفاس فیری سلفاس که کسیس سبز است و زاج سفید شامه و توتیای شامه هر یک ازین دوا یکدو گرین جدا جدا
در آب ساده حلکرده زراقه سازند یا یکیک گرین از هر چهار دوا گرفته در دو اونس آب ساده آمیخته زراقه سازند و اگر بعد استعمال آن
سوزش زیاده محسوس شود مقدار آب آن زیاده سازند تا سوزش و حدت آن کم گردد نوع دیگر ٹانک ایسڈ و گالک ایسڈ از هر یک
پنج گرین تا ده گرین گرفته در آب ساده که یک آونس باشد حلکرده زراقه سازند نوع دیگر ٹانک ایسڈ سه گرین گلیسرین یک ڈرام
با هفت ڈرام آب ساده حلکرده ازان زراقه دهند بتدریج باینکه اول دوای قلیل بعد آن قدری ازان زیاده بعد ازان آنهم زیاده
دوا در مجری بول رسانند و چون جمله اعراض برطرف شوند و تنها آمدن آب سفید باقی ماند درین وقت از ادخال قاثاطیر فایده عظیم
حاصل میشود زیرا که چون قدری تشنج بمقام زخم میماند ازان سبب ورم بالکلیه برطرف نمیشود و چون از ادخال قاثاطیر راه کشاده
شود و تشنج برطرف گردد و ورم نیز دور دفع میشود دوم آنکه انچه کیسس میمبرین که خراب بوسیده است از ادخال قاثاطیر دور

میشود و دیگر میوکس میمبرن پیدا شده زخم مندمل میگردد فقط **باب نوزدہم در امراض مخصوصہ رجال**
و آنہم مشتمل بر چند فصل است **فصل اول در تشریح الات تناسل مردان** بدانکہ عضو تناسل یعنی قضیب کہ
آنرا بلغت لاٹن پنیس گویند در رجال مرکب است از اجسامی چند کہ گرد مجری بول یعنی احلیل میباشند پس اول از آنہا دو جسم
اند کہ بزبان انگریزی آنہارا کارپرا کاورنوزا یعنی جسم خانہ دار نامند و این ہر دو جسم طولاً در یمین و یسار مجری بول آمده اند پیشینگہ
ہر دو از پہلو آمده و تا بالائی آن منبسط شده باہم گشتہ اند و یک جسم دیگر موسوم بہ کارپس اسپنجی اوزم یعنی جسم مشابہ بہ اسفنج در تہ
و خانہ داری زیر احلیل میباشد و این جسم با ہر دو جسم کہ در پہلوی احلیل بودند متصل شده و باتصال این جسم با اجسام مذکورہ
سابق مجری بول در اینہا محاط میباشد فی الواقع این اجسام ثلثہ لحمی و از قسم لحم اند و بالائی ہر سہ جسم غشای ریشہ دار جدا جدا
بر ہر یک مثل غلاف محیط است ہر دو جسم کہ از پہلو گرد مجری بول اند تا استخوان عانہ رسیده با آن متصل میشوند و غشای ریشہ دار کہ محیط
اجسام مذکورہ است آنہم با استخوان عانہ متصل شده است و دو عضلہ قابضہ از استخوان عانہ شروع شده بالای غشائی ریشہ دار کہ محیط
بر اجسام پہلوی مجری بول است تا یک انچہ آمده اند و بسبب آنہا وقت شہوت قضیب کشیده و مستقیم میشود و جسمیکہ زیر مجری بول
میباشد آن تا استخوان عانہ نمیرسد بلکہ یک نیم انچہ از قسم مثانہ دور مانده تمام میشود اما در آخر خود قدری غلیظ شده و قریب تمام
مجری بول کہ سر قضیب است یک جسم بطور غدہ ملائم کہ لینت آنہم قریب لحم اسفنجی میباشد از یمین و یسار بر ہر دو جانب محیط
گشتہ و آنرا حشفہ مینامند و آنرا بلغت لاٹن گلانس پنیس یعنی غدہ قضیب مینامند فایده ملائمت آن اینست کہ تا در آنہم
خون زیاده جاری شود و در ہر چہار جسم مذکورہ شرائین آورده بسیار آمده بطور شبکہ ماہی یافتہ اند چون دل مرد خواہش زن
پیدا میشود و از ان اذیت گرد خون از شاخ ہائی شریان عظیم کہ در شکم اند در عروق شبکہ میرود و بسبب داخل شدن خون کثیر
عروق مذکورہ وسیع میشوند و وسعت آنہا بجانب یسار کہ غشائی ریشہ دار کہ سخت است از انبساط عاجز شده بر آنہا تنگ میشود
و از تنگی و سختی خود آنہارا مانع از توسع میگردد و درین وقت سختی در قضیب پیدا میشود و چون این حالت طاری شود ہر دو عضلہ
قابضہ کہ متصل بعظم عانہ اند از ہر دو سو قضیب را میکشند پس از کشیدن آنہا قضیب باستقامت برمیخیزد و بالائی اجسام مذکورہ جلد
میباشد کہ وقت آرام چین دار و منقبض میباشد و وقت شہوت منبسط و صاف میگردد و جلد مذکور کہ بر قضیب آمده قدری زیاده از سر
اجسام مذکورہ پیش آمده کہ آنرا غلفہ نامند در ختنہ قطع کرده میشود و کار غلفہ اینست کہ تا حشفہ را ملائم دارد زیراکہ در غلفہ میوکس میمبرن
است کہ آن از میوکس میمبرن بالائی حشفہ رستہ است و آن بسبب تولید رطوبت حشفہ را ملائم میدارد و از ملائم ماندن آن حس حشفہ در
محفوظ و قوی میماند و از زیادتی حس حشفہ لذت از جماع زیاده حاصل میشود و انزال بخوبی میگردد و خصیتین در دو خریطہ میباشند
کہ ہر یک از آنہا مرکب است از جلد بدن و زیر آن غشائی عضلی است و فعل آن عضلہ قبض است لیکن قبض بی اختیار است و زیر آن
غشائی ریشہ دار است زیر آن غشائی است آبدار مثل باریطون درین ہر دو خریطہ بیضہ آویزان است و فایده بودن غشای
آبدار اندرون خریطہ اینست کہ بسبب آن خصیہ در خریطہ بسوی فوق و تحت بسہولت حرکت کند و خود نفس بیضہ مرکب است مشتمل

تندی از غده های کبیره که آنهم مرکب اند از غده های کوچک پس هر غده کبیره غشای رقیقه دارد محیط است و شاخ های این غشا
اندرون غده رفته هر غده صغیره را محیط اند و هر غده کبیره رطوبت منی را پیدا میکند و در مجری که به قریب پنج بیضه است میریزاند و مجرای
مذکور منقسم به شاخ های کثیره شده که از این شاخ ها جسمی بزرگ که قریب مشابهت در شکل از حرف فای فارسی بود پیدا میشود و آنرا در زبان
انگلش اپی ڈڈمس بکسر الف و تشدید بای فارسی و سکون یای تحتانی و فتح دال هندی اول و سکون ثانی و کسر میم و سکون سین مهمله
یعنی جسم بالای بیضه نامند و این جسم مرکب است از مجاری کثیره که بطور دوائر خورد در آن باهم شده اند و جسم مذکور بالای بیضه میباشد
مثل کلاه گرده و این همه شاخ ها در آخر یک جا شده با مجری که پیدا کرده اند که آن بسوی فوق رفته اندرون شکم میرود و نسبت قرب آن
شکم نسبت کرانچه غده کبیر پیش مثانه است و از درمیان آن گردن مثانه داخل شده مجری بول گشته و قضیب آمده درمیان
غده این مجری هم از هر دو جانب یمین و یسار از هر دو بیضه ستة داخل شده تا راه مثانه منتهی میشود و در مجری بول کشاده میگردد و در
همان جا منی میریزاند و این راه را مجری منی میگویند زیرا که درین راه غیر منی چیزی دیگر جاری نمیشود و این مجری مرکب است
از سه غشا اول غشائی خانه دار دوم غشائی عضلی که عضلات آن قابض بی اختیاراند سوم غشائی که اندرون
همه است و آن میوکس ممبرین بود و از اجتماع و انقباض این مجری منی بدفق خارج میشود همراه این مجری وریدها و
شرائین و آورده و اعصاب حس هم میباشند و مجموعه این اجسام را حبل الانثیین مینامند زیرا که بسبب همین اجسام
خود بیضه آویزان میباشند و بالای این اجسام سه غشای آبدار و غشائی ریشه دار و غشای عضلی قابض باختیاری میباشد
و همین سه غشا بالای خصیتین هم آمده اند لیکن مادام که طفل در شکم مادر است در بیضه غشای عضلی نمیباشد غشای آبدار و
غشائی ریشه دار فقط دو غشا میباشد و خصیتین وقت موجود بودن طفل در شکم مادر پیدا میشوند لیکن تا پنج ماه هر دو بیضه نزدیک گرده
قریب فقار قطنی میباشند و چون شش ماه یا هفت ماه از حمل بگذرد از آن فرود آیند و چون ماه هشتم بگذرد هر دو بیضه از زیر محراب
استخوان عانه زیر آمده در خریطه های خود آویزان میشوند و چون غشای آبدار و ریشه دار و غشای عضلی بر سر استخوان عانه میباشد
لهذا وقت فرود آمدن خصیتین آن هر سه غشا هم همراه بیضه فرود می آیند لهذا بعد خروج از شکم مادر بیضه مرکب از پنج غشا میباشد
دو غشای سابق یعنی غشائی آبدار و ریشه دار که وقت بودن طفل در شکم مادر بود و سه غشای اندرونی شکم که وقت بیرون آمدن طفل از
شکم مادر و فرود آمدن بیضه از زیر محراب استخوان عانه در خریطه خود همراه آنها آمده لیکن این غشای عضلی که از شکم همراه خصیتین آمده
قابض اختیاری است بخلاف غشای عضلی که در خریطه خصیتین است زیرا که حرکت آن بی اختیار است چه آن بسبب رسیدن
سردی و هر اذیت منقبض میشود و از گرمی مسترخی و منبسط میگردد و بیضه چپ بنسبت بیضه یمنی قدری طویل
اول بود و این بیضه طویل نیز زیاده آویزان است بسبب زیادتی ثقل خون در آن شریان که آورده که خون از بیضه
گرده رسیده اند از جهت از این بیضه خون بتاخیر خارج میشود و عروق برنده خون از بیضه یمنی تا ورید کبیر که در شکم است قریب
و آن بنسبت گرده اقرب است لهذا این بیضه زود تر از خون خالی میشود و همیشه خفیف الوزن میباشد

وحمرت وانتفاخ قضیب و حرکت ضربانی اختلاجی آن که وقت شدت شبق ظاهر میشود تابعین یونانیین اسباب آن میگویند که
شوق از دل و دماغ برمیخیزد و سرخی بسبب خون و انتفاخ آله بسبب درآمدن ریاح در عروق و حرکت اختلاجی بسبب ضربان
عروق بود از کثرت روح و در آن این حقیقت نیست که وجود روح غیر ثابت تحقیق [illegible] آمدن ریاح در قضیب یا تولد آن در آن غیر
ممکن است لیکن فی الواقع قوت عصبیه از قسم برق میباشد جمیع قوی است از دماغ و نخاع در اعصاب می آید بسبب آن جمله
افعال بدن واقع میشوند وقت پیدا شدن خواهش یا خود بخود چنانکه در حال نوم بود هرگاه از دماغ و نخاع در اعصاب که
آنها را امر شهوت دخل است مثل عصب سمپتی تیک یا عصبی که از آخر نخاع رسته باشد زیاده آید و افاده قوت میکند درین وقت
همراه قوت خون هم در قضیب زیاده میرود و بسبب آن آله تناسل زیاده سرخ و منتفخ ظاهر میشود و بسبب وسیع شدن عروق و چون از
وسعت عروق اعصابیکه در عضلات انتشار و متاذی میشوند حرکت تشنجی آن پیدا میشود که آنرا یونانیان حرکت ضربانی اختلاجی
نام میکنند فصل دوم در بیان حقیقت منی که یونانیان آنرا فضله هضم رابع گفته اند بانکه منی رطوبتی است غلیظ القوام
لزج چسپنده سفید که بحس ظاهر هرگاه بذریعه کیمیا آنرا تحلیل کنند از خوردبین ببینند پس آن مشتمل بر اجسام چند است یکی
ازان آب است دوم سفیدی بیضه سوم ازان کمارکه آنرا بزبان انگریزی الکلی گویند مثل سوڈا کاربناس پٹاس کاربناس و
چهارم ازان میوکس است که آن رطوبتی است که میوکس ممبرین آنرا پیدا کرده باشد مثل بلغم مصطلح یونانیین پنجم ازان جسمی است مثل
تخم های کوچک که بزبان انگریزی آنرا گرانیول یعنی گرین خورد و بعضی ترجمه آن ذرات خواهند گفت ششم ازان سپل مشابه کرم
کوچک است ذی ذنب طویل و حرکت در ذنب است و آن مشابه بود به بچه غوک که [illegible] زاید که دم بود و آنرا خوردبین محسوس
میشود و حصول منی همین سپل مشابه کرم کوچک مدار است در شرایین بچه منی پیدا میشود هر جسمی است فقط که از غده های انثیین پیدا
میگردد و اول بصورت کروی بود که آنرا بلغت انگلش سیل مینامند و چون از غده بیضه جدا شود و از آنجا در مجری منی که قریب بیخ
بیضه است میرود و از آنجا داخل [illegible] که آنهم مجری ثانی است و مذکور شد میرود لیکن مجری اول که قریب بیخ بیضه است تا آمدن خود در
[illegible] یعنی مجری ثانی آن کرم بدو رشته شده صورت کروی را گذاشته ذنب یعنی دم پیدا میکند درین مسافه از مجری اول تا آخر مجاری
منی اجسام اجزای دیگر منی که شمار کرده شد پیدا میشوند و با حصول منی جمع میشوند که پس منی پیدا میشود از غده های انثیین چنانکه
لبن پیدا میشود از غده های ثدی و این غده های بیضه غذای خود را از خون گرفته از آن خود این رطوبت را پیدا میکنند اما
ضعفیکه از انزال عارض میشود سببش چند امر اند اول اینکه بسبب حرکت جماعی اعصاب ضعیف میشوند و بسبب آن در دماغ و نخاع
ضعف لاحق میشود دوم آنکه قوت عصبی که در سبب انتشار ذکر آن کرده شد درین فعل زیاده صرف میشود سوم آنکه بسبب لذت
چون توجه زیاده میشود از آنجهت هم قوت عصبیه زیاده صرف میگردد و قلیل میماند و از آنجا هم آن ضعف پیدا میشود چهارم آنکه منی
همیشه همراه آن پیدا میشود لیکن وقت جماع زیاده و یکبار پیدا کرده میشود و ازین سبب یکبار زیاده پیدا میشود و اکثر اشیا از خون
دفعةً صرف میشوند و بسبب آن در خون کمزوری و رقت حاصل میشود [illegible] از زیاده جماع کردن [illegible] ضعف [illegible] میگردد و ازان

فصل دوم در بیان حقیقت منی

بیان سبب ضعفی که از انزال عارض میشود

علت گاہی یک بیضہ در خریطہ فرو آید و یک بیضہ در شکم طفل ماند و گاہی ہر دو در شکم طفل میباشند و ظاہر نشوند اسباب عدم نزول بیضہ در خریطہ پس ہرگاہ بیضہ نازل نمیشود بمقدار طبیعی نمو نمیشود بلکہ صغیر و صلب شدہ در شکم میماند و ہرگاہ انچنین طفل جوان و پیر شود بیضہ و بعد موت حال تشریح بیضہ آنرا بینند تخم انسان یعنی منی دران یافتہ نمیشود و ہم این کس نامرد میباشد اگر یک بیضہ نازل شود و بیضہ دیگر فرو نیاید بیضہ نازل کار ہر دو بیضہ میکند علاج این مرض نیست و از امراض فطریہ است فصل پنجم در وجع الانثیین و آنرا نورالجیا آف ٹیسٹس گویند و مراد ازین آنست کہ در خصیہ بدون ورم آن پیدا شود و بسبب اذیت اعصاب چنانکہ ازین سبب درد سر حادث میشود و بزبان انگریزی آنرا نورالجیا مینامند و این درد اکثر در نفس بیضہ گاہی در مجری ای ڈکٹس و گاہی در حبل الانثیین یافتہ میشود و درین وجع در انثیین سختی و ورم نبود بلکہ انثیین ملائم میباشند لیکن تا لمس علیل را نبود خصوصا بمقام پیچ انثیین کہ محل ای ڈکٹس است زیرا کہ اینجا حس زیادہ است و این درد از بیضہ تا زیر گردہ کہ در حال ماندن طفل در شکم مادر آنجا بیضہ میماند و آن محل اصلی اوست منتهی میشود لیکن درد باعتبار خفت و شدت سبب کم و زیادہ میباشد و گاہی این درد مستمر و ہر وقت میماند و گاہی در آن بطور دورہ اعراض و در سکون شدت بود و باد و از زیادہ و کم شود و اکثر ہمراہ این درد یاس و ناامیدی و دلتنگی و انضجار با جملہ علامات مالیخولیا میباشد حتی کہ بیمار بسبب شدت وجع در آن مرتکب خودکشی میشود السبب سبب آن گاہی متاذی شدن اعصاب بود بسبب کمزوری چنانکہ در نورالجیا بود و درین وقت درد باد و ار حادث میشود و گاہی بسبب ورم وریدی باشد کہ در حبل البیضہ است زیرا کہ این وریدہا بسبب متورم شدن خود ای ڈکٹس را تحمیر میکنند چہ درین عرق التوا و تعاریج بسیار اند و چون بسبب ورم مقدار آنہا زیادہ میشود مجری مذکور را مزاحمت و تحمیر میکند گاہی از مرض بواسیر ہم این درد پیدا میگردد و زمانی از قبض شکم ہم گاہ ہم تا قبض شکم باشد ہم این درد حادث میشود و درین ہر سہ سبب درد دائما بر یک حال ماند لیکن انچہ بسبب ورم وریدی بود از خوابیدن بر ہیئت استلقا در آن خفت راحت در درد میشود زیرا کہ درین ہیئت خون از وریدہای مذکورہ بسوی خارج شدہ بالا میرود علاج اول تشخیص سبب نمودہ بازالۂ آن مشغول شوند پس اگر بسبب نورالجیا باشد علاج نورالجیا از تقویت اعصاب بدن از مثل مرکبات فولاد و کنین و غیرہ کنند و مرہم ایکونائیٹ یا بیلاڈونا یا مرہم ارگٹ سکین وجع بر محل درد مالش سازند و اگر بسبب ورم وریدی بود علاج ورم وریدی کہ بطور جراحی از بستن رگہای مذکورہ یا ما لیدن سوزن از زیر و بالا میکنند نمایند تا آمدن خون درین عرق بند گردد و در رگہای دیگر جاری شود و آن خون کہ از ان ورم پیدا شدہ بود منجمد شدہ بتدریج منجذب شود و عرق دقیق و نزدیک گردد و انچہ بسبب بواسیر بود در آن ہم باسور را بہ تدبیر و مسہل موافق بواسیر نہند و انچہ بسبب قبض شکم بود در آن ہم از مسہلات دفع قبض نمایند و استعمال حقنہ و تکرار آن برای تخفیف امعا و بیرون شدن ثقل بہتر است و اگر علامات مالیخولیا موجود باشند علاج تدارک مالیخولیا از ترتیب تقویت بدن نمایند چنانکہ گفتہ شد فصل ششم در ورم الانثیین و آنرا بزبان یونانی اورکائٹس بفتح الف و سکون واو و را مفتوح و کاف و سکون یای تحتانی و فتح ای ہندی و سکون یای تحتانی و کسر ای ہندی و سکون سین مہملہ نامند و ہرگاہ ورم در مجری ای ڈکٹس بود یا در نفس بیضہ و باین نام کردہ میشود و اگر تخصیص مجری ای ڈکٹس و بانی دیڈمائٹس نام نہادہ

فصل پنجم در وجع الانثیین
اسباب وجع الانثیین ...
علاج وجع الانثیین

میشود این ورم بر سه قسم است قسمی حاد که بزبان انگلش آنرا اکیوت گویند و قسمی حاد مزمن که آنرا بزبان انگلش سب اکیوت خوانند و قسمی
بارد مزمن که آنرا کرانک گویند و اول بیان قسم اول کرده میشود پس بدانکه سبب آن گاهی وجع مفاصل یعنی روماتیزم و گاهی نقرس
و گاهی سوزاک گاهی رسیدن ضربه گاهی ورم و اذیت مجری بول بود چنانکه از ادخال قاثاطیر یا وقت خروج حصاة و رمل گرده
و مثانه بهم میشود اما هرگاه از اسباب اربعه مذکوره سابق بود پس اکثر این ورم در نفس بیضه حادث میشود و اگر از اذیت قلیل مجری
بول بود اکثر در مجری ابی خصیه(?) میماند تا به بیضه نرسد العلامات اگر تنها در ابی خصیه(?) ورم و سختی در بیخ بیضه یافته شود درد
بیضه و ورم نبود و درد از لمس و غمز پیدا شود و اگر در نفس بیضه بود مقدار بیضه بسبب ورم زیاده شود و درد و صلابت و ثقل که لازم
ورم است بمحل بیضه محسوس شود و هم در حبل بیضه درد یافته شود و تا قریب حلقه(?) منتهی گردد و چون ورم نفس بیضه زیاده شود اغشیه که بهره نزول
بیضه از شکم بر آن آمده اند هم متورم میشوند و تب پیدا گردد و غثیان و تهوع هم گاهی حادث میشود و گاهی قی هم عارض میگردد و درین صورت
درد بسیار شدید بود زیرا که غشائی ... که بالائی بیضه است بسبب سختی خود زیاده وسیع نمیشود و بر ورم تنگ میگردد و غمز
مینماید از مزاحمت آن بیضه منغمز شده درد زیاده محسوس میشود و همچون این ورم تا غشائی آبدار رسید غشائی آبدار هم که بالائی بیضه
است متورم میشود و غشائی مذکور آب پیدا میکند ازین سبب مقدار خصیه زیاده و سخت محسوس میگردد من بعد اگر تا این حد مرض
رسید رو با نحطاط آرد بهتر و الا بعد آن در خریطه بیضه هم آب و ورم پیدا میگردد و درین وقت صلابت و مقدار ورم و ثقل بسیار زیاده
محسوس میشود و جلد خریطه سرخ گردد و عروق آن و رطوبت زیاده ظاهر شود علاجش آنست که از همه اول بیمار را بهیئت استلقا
خوابانند و بساده ملائم ... خصیه سرین آن نهند تا بیضه بلند شود و خون از ان بالا رود من بعد خون بقدر مناسب بگیرند یعنی فصد از
عروق بیضتین بر آرند اما تعلیق علق مناسب نیست زیرا که گاهی از تعلیق آن ورم در جلد پیدا میشود و بعد بر آوردن خون هرگاه دهن فصد
زخم بند شود پارچه در آب مطبوخ پوست خشخاش تر کرده از ان تکمید سازند و بعد آن مسهل قوی که مخرج آب بود مثل میگنیشیا سلفاس
نوشانند لیکن بالضرور همراه آن ... ایمیٹک ... اکسٹراکٹ یا ... یک سازند تا به تسکین وجع و راحت رسانی بیمار
و کم کردن جوش خون معین شود و خون از دل بسوی ورم کم رود و وقت شب پیش خفتن کیلومل چهار گرین ڈوورس پوڈر ده گرین
بخورانند که ازین ورم هم کم خواهد شد عرق هم خواهد آمد که از ان جوش خون کم خواهد شد پس اگر بعد این تدبیرها ورم ماند باید که آنچه آب از
ورم جدا شده در خریطه بیضه مجتمع شده آنرا بذریعه نشتر بر آرند و چون خریطه از آب خالی شود و در نفس بیضه آب مجتمع باشد که بسبب آن
ثقل و ورم باقی بود باد خال نشتر ... آب از نفس بیضه هم بیرون آرند پس اگر بعد این همه تدابیر هم ورم باقی بوده باشد درین وقت
خریطه بیضه را چنان کشند که بیضه یک طرف آن بماند آنگاه بعد حلق شعر عصابه های که بران مرهم ... آلوده باشند بر خصیه
چسپانند تا از غمز آن خصیه منغمز شود و آنچه مواد در آن ورم منصب شده مجتمع بود بسبب غمز عصابه ... خارج شود و ورم
زائل گردد و درین وقت ایوڈائیڈ پوٹاس ... پنج گرین تا ده گرین با آب ساده حل کرده بنوشانند تا به زوال ورم معین شود اما قسم ثانی
پس اکثر بسبب ... پیدا میشود ... پیدا میشود و از دیگر اسباب مذکوره در قسم

اول هم حادث میشود و علامات مثل علامات قسم اول بوند لیکن شدت ورم و اعراض درین از قسم اول کم بود و درین قسم ورم در نفس بیضه بود و از آن بدیگر اعضا نمیرسد **علاج** آنچه بسبب رمتاز مرفته دران اول مسهل خفیف مثل سنفوف جلاپ یک توله و کیلومل نوشانند بعد مدرات مثل پتاس اسیتاس و دیگرین همراه اپوڈائیڈ پتاس نوشانند و وقت خواب کیلومل و دورس پودر درین قسم هم خورانیدن بسیار مفید است و آنچه بسبب نقرس بود در آن هم مسهل دهند از میگنیشیا سلفاس و اکسٹراکٹ کالشیکم و یا ٹنکچر کالشیکم از ده قطره تا بست قطره بعد آن نوشانیدن برو مائیڈ پتاسیم شب وقت خواب مفید بود و بعد باقی ماندن ورم بعد این تدابیر هم عصابه پاشی کن آلوده بر بیضه بندند چنانکه در قسم اول نوشته شده و لنگ انگریزی بندند و نشست و برخواست ندهند اذیت میشود اما قسم سوم پس اکثر از قسم اول جدا پیدا میشود و گاهی بسبب مادهٔ آتشک انتشریع خفیف مرض عارض میشود **علامات** فقط قدری ورم در بیضه و سختی میباشد و درد بسیار قلیل بود و در بیضه بود یا در بربخ یا در دسن یا در حبل الانثیین بود و تپ درین قسم نباشد **علاج** درین قسم مرهم سیماب بپارچه آلوده بر محل ورم نهاده عصابه پاشی کن آلوده بالای آن چسپانند و بسکپو صاف بمقدار قلیل که سی امام حصه گرین یا بیست حصه یا چهارم حصه گرین باشد همراه آب ساده چند روز بنوشانند یا اپوڈائیڈ پتاس همراه آب ساده حل کرده تنها بنوشانند و ممکن است که هر دو را یکجا کرده بنوشانند بالجمله این هر دو دوا بهر نحو که نوشانیدن آن موافق طبع آید بنوشانند که درین قسم مفید اند فقط

فصل هفتم در دبیلهٔ انثیین

و آنرا ایپسٹ آف ٹس ٹس گویند بدانکه گاهی در اغشیهٔ خاص انثیین ورم پیدا میشود و از ماده ورم ریم متولد میگردد و این ورم بسبب ماده ریم تا غشائی خریطه بیضتین رسید چسپان شد بسبب آن بیضه خریطه در ورم یکذات میشوند و صورت دمل پیدا میکنند و ریم که اندرون آن بود رفته رفته اغشیه را بوسید و ضعیف میکند و هم بسبب فجر کردن خود غشا را شق ساخته بیرون می آید تا که زیر جلد بدن میرسد سفیدی ریم از زیر جلد محسوس میشود بعد جلد هم بسبب فجر کردن آن شق میشود و ریم بیرون آید چون نوبت باینجا رسید دهن زخم کشاده میگردد و درین وقت اصل بیضه که غدد ها هستند اندرون زخم می آیند و اگر دهن زخم زیاده کشاده شود در دهن زخم هم می آیند زیرا که غشائی حافظ غدد ها این وقت باقی نمیماند از دمل شق شد لیاقت حفظ غدد بجائی خود ندارد و هم مقدار غدد ها بسبب متورم شدن زیاده میشود لهذا از جائی خود پیش رفته در زخم و دهان زخم می آیند ظاهر نمایان میشوند **العلامات** اول در بیضه ورم و سختی پیدا میشود بعده حمی بشدت حدت می آید صورت حمی مشابه بصورت حمی دق بود زیرا که حمی برای تولید ریم می آید مشابه بآن میباشد آنچه علامات ورم حار اند مثل سرخی و درد شدید و ثقل و حرارت موضع و غیره موجود بوند بعده در یک جائی خاصه بر بیضه برآمدگی ظاهر میگردد و از فجر کردن بانگشت معلوم میشود که در وسط آن لینت است چنانکه از ایشان جلود مملو از آب است و گرد آن صلب باشد بعد جلد نازک و رقیق و درخشان دیده میشود و چون قریب انفجار رسد رنگ آن سفید میگردد و بسبب انیکه رنگ ریم از زیر آن نمایان میشود چنانکه در دامیل همیشه این امر مشهود است و چون باینجا رسد بعد چندی خود منفجر میشود **علاج** هرگاه محسوس شود که ریم افتاده فوراً نشتر دهند تا که ریم خارج شود بعد پارچه که بر آن مرهم پاشی کن آلوده بود بر آن نهاده چسپانند و بربندند و اگر بیضه در دهن زخم آمده باشد درین وقت بدو طریق علاج کرده میشود اول اینکه بیضه را از کارد بریده دور کرده دهن زخم را برابر ضم ساخته بالای آن

پارچہ کہ بر آن مرہم شکن آلودہ باشد چسپانند دوم اینکہ غشائی بالائی بیضہ را از گرد آن بریدہ یا دہن زخم را انکار وقت کردہ
بیضہ را از آن جدا ساختہ بیضہ را اندرون خریطہ کردہ باز دہن زخم را برابر کردہ بر آن پارچہ شکن آلودہ بربندند و ضرورت بریدن
غشائی بیضہ یا توسیع دہن زخم نیست کہ درین وقت غشائی بیضہ و دہن زخم ہر دو منجمد و یکی ذات میشوند و مادام کہ آنہا را جدا نکردہ شود
اندرون رفتن بیضہ یا منضم شدن دہن زخم ممکن نبود فافہم **فصل ہشتم در صغر بیضتین** یعنی کم و خورد شدن بیضہ از مقدار
طبیعی خود و این را اٹرفی آف ٹس ٹس گویند و حقیقت این مرض آنست کہ غدہ ہای اندرونی بیضہ لاغر و کوچک میشوند و بسبب آن
نقصان در تولد نطفہ راہ یابد یعنی حصول منی در آن پیدا میشود و مقدار بیضہ صغیر مشاہدہ میگردد و ضرر آن ہمین است کہ منی پیدا نمیشود
و سبب آن اکثر ورم مجری الی ڈڈمس است ہرگاہ سخت و صلب شدہ باقی ماند زیراکہ بسبب صلابت آن خون در غدہ ہا کم میرسد و
گاہ گاہ بسبب ورم ہر دو غدہ مولد لعاب دہن کہ در فکین اند ہم این مرض پیدا میشود و ہر چند وجہ آن ظاہر نیست لیکن در تشریح الموت بعد
اکثر چنان دیدہ شد کہ با این مرض ہم صغر الانثیین میباشد و اگر از بیضتین یکی صغیر شود و دیگری بر مقدار طبیعی خود ماند نقصان
تولد منی صاحب آن را نباشد زیراکہ یک بیضہ کار خود خواہد کرد و اگر ہر دو صغیر شوند درین وقت بالضرور کار تولد منی ممتنع میشود
علاج این مرض ہم لاعلاج است فقط **فصل نہم در عظم انثیین** و آنرا ہائی پرٹرفی آف ٹسٹس یعنی زیادتے مقدار انثیین
گویند و گاہی سارکوسیل آف ٹسٹس یعنی زیادہ شدن گوشت اندرون بیضتین کہ مثل سلع شود ہم گویند و گاہی ہمراہ آن آب ہم
در خریطہ انثیین پیدا میشود درین وقت نام کردہ میشود از ہائیڈرو سارکوسیل و عظم انثیین پنج قسم است و حالات و علامات و معالجات
اقسام مذکورہ اکثر مختلف بود قسم اول سمپل ہائی پرٹرفی یا سمپل سارکوسیل گویند و آن یا دلی مقدار است کہ بعد ورم مزمن
باقی میماند و درین قسم در بیضہ و مجری الی ڈڈمس دو ورم میباشد و بیضہ بصورت بیضاوی خود سخت گشتہ مستوی السطح بہ
صورت سطح بیضہ بطہ باقی میماند و دران درد کم بود و گاہی ہمراہ آن آب ہم در خریطہ غشائی آبدار یافتہ میشود و درین وقت ہائیڈرو
سارکوسیل میگویند پس درین وقت مقدار خریطہ انتہم عظیم میگردد و عند الغمز ظاہر میشود کہ در آب مذکور صلابت بیضہ از آب جدا محسوس
میگردد و بدون غمز فرق در زیادتی مقدار خریطہ و زیادتی مقدار خصیہ نتوان کرد و این آب در ورم مزمن بیضہ پیدا میشود یا اکثر ورم
خصیہ حاد بود و از ورم حار مذکور غالبیرن جدا شدہ ریزد درین وقت غشائی خریطہ بخصیہ می چسپد و از آن اکثر دمل در خصیہ پیدا گردد
و از آن غشائی خصیہ و خصیہ با خریطہ خارجی خود بسبب ورم یک ذات شدہ دمل گشتہ بسوئی خارج میل کند بعد پوسیدہ و شق
کردن انفجار بسوئی خارج منفجر میشود و درین حالت دہن زخم دمل مذکور بتدریج وسیع میگردد و انگور از خصیہ پیدا شدہ تا بالائی جلد آمدہ
و گاہی نفس خصیہ مثل گوشت زائد در دہن زخم می آید و گاہی تا نصف بیضہ خود از دہن زخم بیرون می آید و درین وقت گاہی آنرا فنگس آف ٹسٹس یا
و گاہی ہرنیا آف ٹس ٹس میگویند و درین وقت اکثر در یک بیضہ مرض پیدا میشود و بیضہ دیگر صحیح میماند العلاج اکثر از بستن
عصابہ شکن آلود بر آن صحت میشود اما ہرگاہ ہمراہ آن آب ہم در خریطہ پیدا شدہ باشد لہذا باید کہ اول آب مذکور را بذریعہ شرہ کار
برآوردہ بعدہ عصابہ شکن آلودہ بر آن ببندند و مادام کہ فنگس یعنی گوشت زائد سر دار قلیل بود این بر کافی میشود لیکن اگر گاہ گوشت زائد یا بیضہ

زیاده از دهن زخم بیرون آمده باشد درین وقت اول از کارد گوشت زائد را بریده تا دهن زخم برابر کرده کناره های جلد را
از لحم رایار و خصیه جدا کرده بعد آن عصابه بشکل T آلوده بران ببندند تا جلد دراز گشته زخم را بپوشاند و صحت حاصل شود قسم دوم چوبرکلر یا
سرطان فی آف پتس لس است و این قسم در سلولین و ماتوقین زیاده دیده میشود و ایضا خاصة در کسانیکه ضعیف خون شان رقیق کمزور
بود گاهی چوبرکل در خصیتان میرسد و اول چوبرکل در مجری ابی ڈڈمس پس از ان در حبل الانثیین و نفس انثیین میرسد **العلامات**
اکثر در مجری ابی ڈڈمس اول سختی و ورم یافته میشود و عند الغمز قدری درد محسوس شود و این مرض بسیار مزمن است در مدت دراز بتدریج
زیاده میگردد اما هرگاه چوبرکل در خصیه بود درین وقت هم گاهی ورم حار پیدا شده از ان قائیسرن پخته غشای آبدار بر بیضه مجتمع پسپیده و از آن زخم بدل
پیدا گردد مثل قسم اول بعد انفجار گاهی گوشت مرده و گاهی نفس خصیه در دهن زخم می آید لیکن درین قسم گاهی بعد زوال ناصور هم پیدا میشود
و از ان همیشه آب رقیق جاری میماند و این قسم خطرناک است اکثر همراه آن چوبرکل در اعضای دیگر هم میرسد و از ان سل هم
پیدا میشود و گاهی این ورم تا مثانه و تا غده های عنق مثانه و گاهی تا گرده هم میرسد و درین قسم ورم در هر دو بیضه در هر دو مجری
ابی ڈڈمس یافته میشود لیکن در یکی کم و در دیگر ازان زیاده بود **العلاج** علاج خاص آن نیست آنچه در سل ادویه مقویه مثل روغن جگر ماهی
و سرپ های پوفاسفت آف لائم وغیره ادویه بنوشانند بعلیل مذکور هم نوشانند از ادویه موضعیه درین قسم نفع کمتر ظاهر میشود اما اگر
چوبرکل در نفس ابی ڈڈمس یا خصیه رسیده باشد در اعضای دیگر بدن نیافتاده باشد و همچنین این ورم تا مثانه و غده های عنق مثانه
و گرده نرسیده باشد آنرا قطع کنند لیکن اکثر این علاج هم میسر نمیشود و بسبب منتشر شدن چوبرکل در اعضای دیگر مریض از آن مرض
هلاک میگردد اما قسم ثالث که سفلیتک های پرشیرفی یعنی زیادتی مقدار انثیین که بعد مرض آتشک در آخر درجه ثالث پیدا میگردد
و درین قسم مادهٔ آتشک یک جانب خصیه گاهی در تمام جرم آن میرسد و در صورت اولی سختی و ورم موضع خاص ممتاز میگردد و در صورت
ثانیه تمام خصیه متورم دیده شود و گاهی همراه این قسم هم آب در خریطه خصیه پیدا میگردد **العلامات** اول زیادتی مقدار
خصیه خواه مستوی بود یا جا بجا در مقدار آن زیادتی کمی محسوس گردد چنانکه در سرطان سخت دیده میشود لیکن سختی سرطان سخت
حادث نمیگردد و درین قسم سختی مثل صلابت غضروف یافته میشود و عند الغمز درد محسوس نگردد لیکن بسبب زیاده شدن مقدار
خصیه ثقل متعدد از محل گردد تا بیضه محسوس میشود و درین قسم ورم کل پیدا نمیگردد و اکثر این هم در یک بیضه عارض میشود و گاهی در هر دو
عام گردد چون موضع خاص بیضه ماده آتشک نیز در سوای محل انصباب مواد در مواضع دیگر بیضه که عند الغمز بیضه اصلی آن
محسوس میشود و زیادتی مقدار این قسم مختص به بیضه میباشد در مجری ابی ڈڈمس یافته نمیشود **العلاج** کدام علاج خاص آن نیست
جز اینکه آنچه تدابیر و ادویه در علاج قسم ثالث آتشک نوشته خواهند شد آنها را بعمل آرند و بستن عصابه بشکل T درین قسم هم مفید است اگر
مرهم سیماب قبل بستن عصابه بر خصیه مالیده عصابه مذکور بربندند نفع خواهد بود و چونکه در تشخیص این اقسام ثلثه دشواری واقع میشود
لهذا الفرق ضروری البیان است پس بدانکه در قسم اول در حبل الانثیین غلظ و ورم زیاده پیدا میشود و در قسم ثانی غلظ حبل الانثیین کمتر
میباشد اما جائیکه چوبرکل پخته در مجری منی ورم و زیادتی مقدار زیاده دیده میشود و در قسم ثالث حبل الانثیین حال صحت خود میباشد

والیضاً در قسم اول ورم خاصةً در بیضه زیاده بود و در مجری اپی ڈڈمس قلیل بود و در قسم ثانی در مجری اپی ڈڈمس ورم زیاده و در خصیه کم میباشد
و همیشه از بیان مریض ظاهر میشود که مرض از اپی ڈڈمس شروع گشته بود و همیشه مقدار اپی ڈڈمس از مقدار بیضه زیاده میباشد ایضاً در قسم ثالث
ورم و زیادتی مقدار از اول امر از بیضه شروع شده در نفس آن میماند و در مجری اپی ڈڈمس پیدا نمیشود وایضاً در قسم اول مستوی السطح
میباشد مثل سطح بیضه بط و در قسم ثانی ارتفاع وانخفاض در سطح مقدار بیضه خاصةً در مجری اپی ڈڈمس زیاده دیده میشود و در قسم ثالث ارتفاع
وانخفاض سطح در نفس بیضه میباشد در مجری اپی ڈڈمس نبود وایضاً در قسم اول درد قلیل میباشد و در قسم ثانی درد بسیار قلیل بود
خاصةً در مجری اپی ڈڈمس و در قسم ثالث مطلقاً درد نمیباشد ایضاً از حالات مریض هم تفرقه در آن کرده میشود چنانچه در قسم اول اکثر
مریض حرقهٔ مجری بول یعنی سوزاک داشته میباشد و در قسم ثانی علامات خنازیری یا تهابی هم موجود میباشند و در قسم ثالث شاید علامات آتشک
که مخصوص مرض آتشک اند موجود میباشند و هم از بیان مریض ظاهر میشود که پیشتر مرض آتشک شده بود اما قسم رابع که در ان خریطه بیضه
سسٹک در بیضه پیدا میشود و آنرا سسٹک سارکوسیل گویند که در ان خریطه های صغیر کثیره بمقدار دانهٔ تخم باشند و هم خریطه های
کبیر که قلیل العدد بمقدار دانهٔ عنب الثعلب پر مملو از آب میباشند و آبش اکثر زرد رنگ مثل زردی کهربا و گاهی مائل بسیاهی
که از رنگ خون سیاه میگردد میباشد و این قسم هم بسیار کم دیده میشود **العلامات** در خصیه ورم و زیادتی مقدار که بالبنت بود
دیده میشود و این لینت بیضه مثل لینت هائیڈروسیل یعنی پر شدن خریطهٔ بیضه از آب بود و صلابت اصلی بیضه هم کم بود و درین
قسم درد نمیباشد اما در عروق خریطه ورد ظهور بسیار میباشد مثل سرطان هم و فرق از هائیڈروسیل این قسم اینست که چون در کمرهٔ
تاریک مریض را برده پس خصیهٔ آن روشنی نمیداند اثر روشنی درین قسم محسوس نمیشود بخلاف هائیڈروسیل که در آن اثر روشنی محسوس میگردد
پس اگر بایں امتحان هم شبهه در تشخیص باقی ماند ترو کار دقیق در خصیه انداخته ببینید که اگر آب صرف بیاید هائیڈروسیل خواهد بود و اگر آب
و خون آید این قسم رابع باشد و علاجش اینست که خصیه بعمل از خریطه بیرون آرند چنانکه در خصیان بریدن آن کنند اما قسم خامس پس آن سرطان است
و آنرا ملگنینٹ هائی پرٹرفی آف ٹسٹس گویند و آن فی الحقیقت سرطان لین یعنی انکفلائیڈ که بمعنی کینسر صاف است میباشد
و سرطان سخت بیضه بود **العلامات** ورم خاصةً از بیضه شروع میشود از اپی ڈڈمس ابتدا نمیباشد و ورم میباشد اما درین قسم ورم
همراه تمدد حبل الانثیین یافته میشود و این ورم و مقدار خصیه روز بروز زیاده میگردد تا که در دو سه هفته مقدار خصیه مثل نارجیل
عظیم میشود و بسبب آن خریطهٔ خصیه زیاده متمدد میگردد و رنگ آن سرخ مائل بسیاهی میشود و در عروق آن در و پیچ ها پیدا میگردد
و چون تمدد خریطه درین قسم زیاده گردد فنگس هیماٹوڈس که در ان خون خارج میشود پیدا میگردد و چون مرض تا انجا رسید غدد های
لمف فیٹک که در اربیه میباشد متورم میشود چنانکه در همه اقسام سرطان این غده ها متورم میشوند و درد سلی و لاذع که از
خصائص سرطان است پیدا میشود و این قسم اکثر قاتل است **العلاج** مادام که مرض بکمال خود نرسیده باشد و ورم در غدهای
مذکوره پیدا نشده باشد بلکه مخصوص خصیه باشد خصیه را قطع کرده بیرون آرند که از ان یا صحت میشود یا فائدهٔ طول حیات حاصل میگردد
و اگر نوبت تا ورم غدهای مذکوره رسیده باشد لا علاج است فقط **فصل یازدهم در عظم انثیین** که بدون ورم عظیم شوند این را هائیڈروسیل

گویند سبب این مادهٔ پیدا شدن آب پیدا شدن و این آب در غشای می‌آید از بیضه پیدا شده در خریطه آن مجتمع میگردد و اکثر تولد آن
در دو وقت میشود اول در سن طفلی تا گذشتن شش ماه بر ولادت دوم بعد تمام شدن سن نمو که آن سی و پنج سال از عمر طبیعی است و سبب
گاهی ضربه و صدمه بر بیضه چنانکه گفته شد گاهی که هیچ سبب ظاهر نبود اما آب پیدا میشود در ملک گرم مثل هندوستان این مرض زیاده پیدا
میگردد و بعضی میگویند که هرگاه هوا رطوبت فاسد شود هر مشت حمیات نایبه میگردد چنانکه در آخر برشکال بود پس کسانیکه در این حمیات مبتلا
میشوند اکثر در ایشان هم این مرض پیدا میشود چنانکه در شکم ایشان آب پیدا میشود و در اطفال صغیر آب دو قسم پیدا میشود یکی آنکه از غشائی که
پیدا شده گرد بیضه شان باشد فقط دوم آنکه گرد بیضه در حبل الانثیین و از آنجا تا حوالی مخرج است قعوان منتهی میشود و چون تا اینجا رسید اگر
راه نزول خصیه بند شده باشد تا آنجا رسیده متوقف میشود و اگر راه نزول بیضه بسوی حوالب بند نشده باشد از آن انغمز کردن بانگشت آب
بیضه در شکم میرود باز از شکم در بیضه می‌آید و در کبار و رجال همیشه آب گرد بیضه مجتمع میماند در حبل الانثیین منتهی نمیشود العلامات
هرگاه باطفال عارض شود بیضه کبیر المقدار منتفخ و پر و درخشان میشود و هرگاه آنرا غمز کنند درد کم میباشد لیکن بسبب انتفاخ دو پر
آن قدری درد محسوس گردد و اگر راه حبل الانثیین کشاده باشد از غمز کردن بانگشت آب بالا میرود و بیضه خالی میشود و چون دست از غمز
باز دارند باز آب در کیسه آید و اگر آب زیاده مجتمع باشد هر دو بیضه در حس سخت میشود لیکن از دست نهادن معلوم میشود که سختی آن از
مشک پر آب است که بالبینت میباشد و چون طفل گریه کند مقدار آن زیاده نمیشود بخلاف نزول معا که آن وقت گریه کردن طفل زیاده از
شکم در بیضه می‌آید از آن وقت گریه مقدار بیضه زیاده میشود و وقت سکون گریه از غمز کردن در شکم میرود و چون آب پیدا میگردد زیادتی مقدار
از زیر بیضه شروع میشود و چون معا فرود آید زیادتی مقدار از بالا بپائین آید و چون طفل را در کرهٔ تاریک برده چراغ پس خصیه نهاده
از پیش خصیه بینند آب مرئی میشود و چون این مرض برجال و کبار عارض شود مقدار بیضه زیاده میشود و از غمز کردن درد محسوس نگردد
یا بسیار کم محسوس شود و روز بروز مقدار بیضه زیاده میگردد و هیئت این مقدار زاید یا بیضاوی بود یا بصورت ناشپاتی باشد و گاهی
بسیار زیاده بمقدار نارجیل سر چون آنرا از سر انگشتان غمز کنند احساس تنبیه سختی مشک پر آب فهم میشود و هم جائیکه در خریطه بیضه باشد
آنجا سختی بیضه هم در وسط آنجا محسوس میشود و جائیکه آب است سختی و درد در آنجا نباشد ضرر این مرض همین است که مرض از ثقل آب و زیادتی
مقدار ایستادگی نمیباشد هرگاه حبل الانثیین را مس کنند و تفحص نمایند صاف و محفوظ از ورم محسوس میشود بخلاف نزول معا که در آن ورم
حبل الانثیین غلیظ زیاده محسوس میشود و در این مرض از غمز کردن آب در شکم نمیرود و مقدار بیضه کم نمیشود بخلاف نزول معا که در آن از غمز کردن
معا بالا میرود و مقدار خریطه بیضه صغیر میگردد و پس اگر بعد این امتحانات تفحص حالات هم اشتباه در تشخیص باقی ماند در کرهٔ تاریک مریض را
برده روشنی پس خصیه آن نهاده از پیش خصیه ببینند تا صاف ظاهر شود زیرا که در صورت بودن آب روشنی در آب محسوس خواهد شد و از آن
یقین میشود که آب است العلاج هرگاه در اطفال این مرض پیدا شود آب سرد تنها یا با سرکه آمیخته بر بیضه چکانند تا بسبب آن سردی
و قوت در بیضه آید و تولد آب موقوف شود و اگر از این کار بر نیاید امونیا میوریاس یک درام و اسپرت این یک اونس یا هشت اونس
آب ساده حل کرده پارچه باین تر کرده بر بیضه بندند و بار بار این دوا بر آن چکانند که از استعمال آن آب متولد منجذب میگردد و آینده دیگر

نزول معاینه بود و مدت های دراز مثل سال و سال این خون غشیه بیضه رقیق و سیال میباشد و از غمز و احساس کردن بانگشت
آن تموج مثل نمی مشک آب محسوس میشود و از جهت تشخیص آن اشتباه راه می یابد لیکن چون در اسباب آن غور کنند از حدوث آن
بعد یکی از اسباب ثلثه مذکوره و از نهادن و شمع پس بیضه و نه دیده شدن روشنی آن در خصیه بینهما فرق توان کرد با لجمله بعد مدت دراز
این خون منجمد میشود و از آن قائمیدن جدا میگردد و در آن وقت مقدار بیضه بنسبت سابق کم میشود و در مقامات مختلفه آن غلظ و صلابت
و از دیاد مقدار و بعض صغر مقدار دیده میشود یعنی جائی که خون منجمد بود آنجا مقدار زائد و با صلابت میباشد و جائیکه آب قائم بین
است لیکن قلیل المقدار بود و چون نوبت باینجا رسد اکثر درین وقت ورم پیدا میشود و چون ورم پیدا گردد تپ می آید چنانکه قوت پیدا شدن ورم
می آید مثل مستور د مامیل جلد یه در جائی از خریطه نتو پیدا شود و جلد بالائی آن رقیق و درخشان سرخ میگردد و بعد آن زیر جلد سفید نکی
ریم پیدا میشود پس شق گردد و ریم خارج میشود لیکن بعد آن تم سختی باقی میماند و مقدار بیضه صغیر میگردد و سبب بقای صلابت این است که
آنچه خون منجمد شده باقیست از آن صلابت موجود بود العلاج چون ثابت شود که خون رقیق در بیضه مجتمع است از داخل کردن
نشتر و کار آنرا بیرون آرند و بر آن پارچه سکین آلود نهاده برببندند و هرگاه خون منجمد شود و آب از آن جدا گردد درین وقت خریطه را چاک
کرده خون منجمد آب از آن بیرون آرند لیکن ازین عمل یکبار خریطه صاف نمیشود بلکه مکرر جا بجا حاجت به چاک کردن خریطه و پاک کردن از
خون می افتد اما اگر یکبار جمله خون منجمد و آب را بر آرند آنگاه پارچه خشک در جرم نهاده پارچه سکین آلود بر آن نهاده برببندند که ازین تدبیر
ورم تازه پیدا میشود و بسبب آن ورم خریطه متصل و یک ذات میگردد و آینده جائی نزول و اجتماع خون باقی نمیماند

فصل دوازدهم در مرض وریدی حبل الانثیین

این مرض گاهی بسبب کثرت سعی و سیع و بسبب ثقل انثیین بسیار طویل میشود و چون رگ
از دیاد و در فوق و تحت نیاید بسبب ثقل دم بنفس خود می پیچد و در آن از التواء عقود بر آن پیدا میشوند و آنرا بلغت لاتن ویری
کوسیل گویند کسانیکه خصیه آنها همیشه مسترخی میمانند در ایشان و همچنین در فصل گرما اکثر این مرض پیدا میشود و کسانیکه همیشه خصیه آنها
ایشان منقبض و مجتمع میمانند در ایشان کمتر این مرض حادث شود و این مرض در هر دو جانب حبل الانثیین پیدا میگردد لیکن اکثر
در جانب ایسر میشود زیراکه ورید این حبل دراز است تا که ورید خون را بر ودی از بیضه ایسر مثل ورید جانب راست نیست پس بسبب
طول آن خون در آن زیاده میماند و هم بسبب اینکه در جانب قولون همیشه براز میماند و آن ورید را مزاحمت و غمز میکند پس بسبب آن هم
در جریان خون آن تا حدی توقف راه می یابد تا اینکه از تمادی شدن ثقل دم رفته رفته در آن ضعف و مرض پیدا میشود العلامات
اول در بیضه حبل الانثیین قدری لینت و غلظ بر هیئت مثلث یافته میشود و چون بیمار بهیئت استلقا بخسپد خون بالا رود و این غلظ
کم میگردد و چون بیمار برخواسته قائم شود فوراً اغلاظ مذکوره بر مقدار خود عود میکند و گاهی همراه آن درد در انثیین یافته میشود و آن درد
تا گرده میرسد چنانکه در مرض حجری الی ؟؟ محسوس میشود و چون طبع منقبض شود این مرض زیاده میگردد و چون این مرض دیر تر ماند غذا
بخوبی به خصیتین نمیرسد زیراکه یکی از غرض آن خون کم میرسد و هم بسبب رسم خون از بیضه بخوبی بالا نمیرود لهذا بیضه بلا ریم ضعیف میگردد
و گاهی مرض مالیخولیا از آن پیدا میشود زیراکه از ضعف جریان منی عارض میشود و بسبب آن شهوت جماع ضعیف میگردد و چون قلت

فصل سیزدہم در سیلان و جریان منی

بر جماع ندارد و از ان دل تنگ میشود و از ان نوبت بمالیخولیا میرسد العلاج اگر قبض بود مسہل نوشانند یا یا حقنقان مبدا
را صاف کنند و در آب سرد نشانند تا خریطہ منقبض و مجتمع گردد و لنگ ببندند تا از اذیت ثقل محفوظ ماند و بیار آرام باشد تا مرض زیادہ
نگردد لیکن چونکہ ازین علاج صحت نمیشود لہذا برای حصول صحت باید کہ بعمل جراحی وستون زیر و بالای وریدہا مستطور نخ کردہ
ببندند تا خون ازین ورید جاری نگردد و ورم پیدا گردد و بعد ازین ورید لاغر و مضمحل شدہ لائق کار نماند و بقدر خیطہ آمدہ
باقی ماند فقط فصل سیزدہم در سیلان و جریان منی یعنی جاری شدن منی عام ازینکہ بعد شہوت جماع مع بقای
قوت قلیل بود یا بلا شہوت و عدم قوت بر جماع باشد این مرض دو قسم است قسم اول آنکہ در سن شباب از ہیجدہ سال تا سی سال
از گذشتن عمر واقع میشود و آنرا بلغت لاطینی اسپرماٹوریا یعنی جریان منی میگویند و اکثر بعد جلق زدن گاہی بسبب ضعف و
کمزوری کہ بعد سوزاک پیدا میشود و گاہی از طول خدمت و ترک جماع خواہ بسبب ہر بود یا باسباب دیگر این مرض حادث میشود
زیرا کہ ازین اسباب ثلثہ چنان ضعف و کمزوری درین پیدا میشود کہ از دیدن عورت یا از کلام کردن با زنان یا از ذکر صحبت
صحبت آن قدری خواہش پیدا میشود و بعد آن ہمراہ ایستادہ شدن آلہ فوراً منی بلا ارادہ و بی اختیاری خارج میشود و بحرکت
این کسی اسپ یا پالکی یا گردون سوار شود از حرکت و تکان آن ہم ہمین حالت پیدا میگردد و بالجملہ از اسباب خفیفہ انزال میشود
و در ابتدای مرض شب وقت خواب خصوصاً در خواب قریب صبح کہ بین النایم والیقظان بود دفعۃً محتلم میشود و شاید کہ در ہفتہ
دو سہ بار احتلام واقع میگردد لیکن با ایستادگی آلہ باشد اما ہرگاہ مرض مزمن گردد سہ چہار بار در روز و شب بہمین حالت پیدا
میگردد بی آنکہ نعوظ تام شود یا بالکل ایستادگی نشود و چون با ہنجار سد منی از مجری خود بلا شہوت و نعوظ بسوی مثانہ جاری
میشود و خود تا خارج قضیب ہم نیاید و درین وقت ہرگاہ بول میکند ہمراہ بول منی بر می آید چون برای دفع براز نشینند ہم
منی بر می آید بی آنکہ نعوظ شود و ہرگاہ اینحالت طاری شود ضعف بدن و انحطاط و چہرہ زردی رخسار پیدا میشود و ہیچ چیز بدلش
خوش نیاید و ہمیشہ دل تنگ میباشد و عوارض مالیخولیا پیدا میشوند و لائق جماع باقی نماند و خواہش زن نمیکند بلکہ کارہ از ذکر
صحبت نسوان میباشد العلاج اول تفحص سبب نمودہ بدفع سبب بپردازند مثلاً اگر از جلق زدن بود ترک کنانند و اگر
از ضعف و کمزوری قرحہ مجری بول بود علاج سوزاک نمایند و اگر بسبب ترک جماع بود امر بازدواج و مباشرت فرمایند
و بعد رفع سبب روزانہ دو بار در آب سرد نشانند اول از پنج دقیقہ شروع کردہ آخر تا پانزدہ دقیقہ در آب سرد نشانند و بچہ
از ادویہ اذیت و درد الم میکنند و بدماغ آرام میرسانند مثل برومائید پٹاسیم آنرا وقت شب از بیست گرین تا سی گرین
ہمراہ آب سادہ نوشانند و بعد کلیہ کافور خالص پنج گرین اکسٹرکٹ بلاڈونا ربع گرین اکسٹرکٹ ہملک یعنی شوکران چہار گرین
ازین ادویہ دو حب طیار کردہ وقت خواب خورانند لیکن این حب را ہمراہ برومائید نخورانند بلکہ باعوض آن ہست یا بعد از آنکہ
نفع او ظاہر نشود و بدہند الافضل تجویز زیادہ و بیش نقصان خواہد شد چون از استعمال آن اذیت کم شود در فکر تقویت باید
کوشند برای آن مرکبات فاسفورس مثل سیرپ فیری فاسفیٹ سیرپ فاسفیٹ آف لائم یا سلوشن آف فاسفورس ہمراہ ٹنکچر ذراریح

یعنی کنتهر پس که از ده قطره تا بیست قطره باشد با همراه شربت کنتهر پس که گس مشهور در زبان عربی باسم ذراریح است از تیم
کریتی تا یک کرین و زرانسشه یا بنجه رانند و همچنین از مرکبات آهن مثل ... همراه نکس و امیکا یا آنچه کنتهریدس نوشانند اغذیهٔ
مقویه خورانند و تا تنگ سرپ هم در مقدار ... مفصل هست نوشانیدن روغن جگر ماهی سرپ فیری فاسفس هست و در هوای صاف
گشتن و گردانیدن مفید هست و قسمی دیگر از سیلان منی آنست که بکبول ... کسانیکه از سن نمو یعنی عمر سی و پنج سالگی قدم بیرون نهاده
اند عارض میشود و این را بلغت انگلش اسپرمیٹوریا یعنی عدم قوت ماسکه نامند آن وقت شب بصورت احتلام نمیباشد بلکه قبل از نعوظ و بستادن
آله منی خارج میشود و جماع کردن با زن ممکن نبود و این مرض در ملک هند و بنگاله زیاده میشود و حاصل در ان کمزوری و ضعف میباشد که بسبب
امراض چند حاصل میشود مثل ورم مزمن بیضه یا از سوزاک یا از تنگ شدن مجری بول یا از ورم غده که پیش مثانه میباشد یا از مرض
ورید حبل الانثیین یا از درد بیضه که بطریق نورالجیا پیدا میشود یا از صغیر شدن بیضه علاج آن علاج امراض مذکوره هست و بعد آن
تقویت بدن مفید هست و هم از نشانیدن در آب سرد فایده حاصل میشود و اگر درین مرض هم وقت شب احتلام شود بروماید پتاس
وادویه دیگر که در قسم اول مذکور شده نوشانند لیکن آنچه بسبب صغیر شدن بیضتین پیدا میشود لا علاج هست فقط ذکر فصل چهاردهم

در قلت ونقصان شهوت باه

و این مرض را بلغت انگلش اِمپوٹینس یعنی عدم القوت و هم اِسٹرلٹی یعنی ... ولا
نبودن نامند مراد از آن اینست که خواهش جماع کم شده یا نباشد و لایق زن بازی نبود و این بر چهار قسم هست باعتبار اسباب
یکی آنکه اینحالت بسبب اشتغال خیال و فکر در علوم یا عبادات و صناعات بود و بسبب آن خیال خواهش بکیرد دل پیدا نشود
دوم آنکه از شدت محنت و مشقت بدنی قوت عضلات و مشقت جسمانی صرف شود و برای جماع باقی نماند و بسبب آن خواهش
جماع نکند سوم آنکه بسبب اکثار در جماع و مباشرت بالنسوان قوت کم شود چهارم آنکه نفرت از نسوان امر طبیعی بود و درین اقسام چهارگانه
هر سبب علامت آن خواهد بود والعلاج از هر سببی که باشد برفع کردن آن پردازند و آنچه بسبب مقتضای طبع خاص شخص بود
لا علاج هست تا آنچه از اکثار جماع متضرر شده باشد برای آن استعمال تدبیر سکنجبین جماع ضرور هست و آن اینست که مدتی خود را از
جماع وصحبت نسوان باز دارد و آنچه در علاج سیلان منی برای تقویت نوشته شده آنرا استعمال نمود آرد و قسمی از نقصان قوت
اینست که در آن شخص شوق بسیار جماع میباشد و هرگاه که خواهش مجامعت میکند لیکن لایق اولاد نمیباشد و سبب در آن اکثر
که این کس قبل از این حالت اکثار در مجامعت و مباشرت نسوان کرده باشد و بسبب آن غده های بیضه خالی از حصول مادهٔ منی و ضعیف
شده باشند و بسبب آن اکنون مادهٔ منی صالح پیدا نمیکنند و گاهی بسبب ورم مزمن بیضه و گاهی بسبب ورم مزمن مجری ... ودس
هم منی خراب و ضعیف پیدا میشود و از ان لایق تولد و تولید نمیباشد و قسمی از نقصان قوت آنست که در آن منی پیدا نمیشود خواه بسبب امر
طبیعی یا بسبب کدام مرض از امراض غدد بیضه العلاج هرجا که سبب مشخص شود برفع آن کوشند و اگر طبیعی بود لا علاج
هست و بعد رفع سبب مرض برای تقویت همان تدبیر آید که در سیلان منی برای تقویت نوشته شده فقط ذکر فصل پانزدهم
در صغر غلفه وضیق ثقبهٔ آن و آنرا در زبان انگلش فموسس گویند ... سکون ... یای تحتانی و ... سین ...

فصل چهاردهم در قلت ونقصان شهوت باه

فصل پانزدهم در صغر غلفه وضیق ثقبهٔ آن

غلفہ بذریعہ نفوذ فتح کنند و داخل نمایند تا در غلفہ رود و اگر مقدار غلفہ بسیار تنگ بود کہ ہیچ تا پیر حشفہ در ان داخل نشود درین صورت غلفہ را از جائیکہ زیادہ تنگ بود از نشتر تدریجی شق کردہ و بہنا تا حشفہ بسہولت برآید بعد بعلاج زخم پردازند فصل ہفتم در ورم بیوکس یا بیمرن یعنی در ورم غلفہ و بالائی حشفہ و این را بالانا پیٹیکس گویند و این مرض با بسانیکہ غلفہ آنہا قطع نکردہ شدہ شامل میشود عارض میشود و سبب آن عدم صفائی حشفہ میباشد و ہم بسبب آنکہ ہرگاہ مادہ ہم از مجری بول خارج شدہ بر حشفہ آلودہ ماند و از ان ورم پیدا شود عارض گردد العلامات اول ورم میباشد کہ بسبب آن غلفہ ضیق و تنگ میشود و پس حشفہ نیا پد و آخر ہم پیدا شود وچون وقت بول کردن پیشاب بر آن ریزد از ان درد و اذیت پیدا میشود و ہم در راہ رفتن اگر تنگ نہ بود اذیت محسوس میشود و گاہی از ان چھی ہم می آید العلاج اگر ورم و گرمی زیادہ باشد از مسہلات باردہ کہ از قسم کھار و نمک اند مثل میگنیشیا سلفاس ہمراہ مائے اسپیٹک نوشانند و سلفیٹ آف سوڈا و سڈلیٹز پوڈر ہم مفید اند مناسب بنوشانند تا اسہال نجوبی شود من بعد علاج ورم نمایند پس اگر ورم کم بود لاکیلیو پاشی یا ایسیٹیٹ آف لیڈ لوٹ یا مثل آن دوائی رادع را بآب سادہ آمیختہ پارچہ بآن ترکردہ بر محل ورم نہند یا نائٹریٹ آف سلور یعنی کاسٹک نقرہ دہ گرین یک آونس آب حل کردہ بر ورم طلا سازند و اگر غلفہ تنگ بود و بنا و ان پارچہ و طلا کردن دوا ناممکن بود ہر دو دوا را بذریعہ زراقہ در میان غلفہ و حشفہ رسانند و اگر ورم زیادہ بود درین وقت آنچہ تدابیر ورم حار عامہ نوشتہ خواہند شد از ان حسب مناسب بعمل آرند فصل ہشتم در نقصان باہ و آن یا بسبب منی بود چنانکہ در تصغیر خصیتین گفتہ شدہ کہ منی کم پیدا میشود و ہم در مرض سیلان الانثیین بیضہ کم زور و لاغر میگردد و از ان منی قلیل و رقیق پیدا میشود یا بسبب قضیب بود کہ سستی کردہ چنانکہ در استرخائی و ضعف بدن اجل انجالت پیدا میشود و گاہی بسبب سوزاک و فساد مثانہ یا بسبب سستی نخاع از سببین ضربہ یا سقوط بدن سستی میشود و گاہی بسبب جلق زدن ہم اعصاب بدن سستی میگردد و ہمراہ ان قضیب ہم سستی میشود زیرا کہ از جلق زدن نخاع کمزور میگردد و از ان استرخائی بدن و قضیب حادث میشود و گاہی بسبب ضعف شدن قوت نفسانیہ ہم باہ ناقص میشود و گاہی بسبب وہم ہم نقصان باہ ظاہر میشود العلاج آنچہ بسبب منی بود در ان ہم تقلیل جماع بعمل آرند و اغذیہ جیدہ مقویہ خورانند و ادویہ مقویہ نوشانند لیکن آنچہ بسبب صغر خصیہ ہم بسبب مرض سیلان الانثیین نقصان او آمدہ باشد اکثر لا علاج است چنانکہ گفتہ شدہ و آنچہ بسبب استرخائی قضیب نقصان باہ شدہ باشد از ان آنچہ استرخائی اصل بدن بسبب سوزاک فساد مثانہ بود البتہ بعد علاج اصل استرخا علاج پذیر است و آنچہ بسبب سستی نقصان نخاع باشد انہم قابل علاج نیست و آنچہ بسبب جلق زدن استرخا پیدا شدہ باشد در ان امر بترک جلق زدن فرمودہ مریض را در آب سرد نشانند و ادویہ مقویہ مثل سرخا یا سفت آف لائیم غیرہ نوشانند و آنچہ بسبب ضعف قوت عصبیہ بود در انہم ترک جماع و استعمال ادویہ مقویہ ضرور است و آنچہ بسبب وہم بود در ان تدبیر تقویت قلب و ازالہ وہم بذریعہ تقریر و تدابیر بالائی ضرور است و آنچہ ضعف زور ہم پیدا شدہ باشد برای ان از آن سپرٹ امونیا ایرومیٹک ہمراہ آب سادہ نوشانند فصل نوزدہم در کثرت احتلام و انزال آنکہ نزول منی شخص یعنی خارج شدن منی در شب میگویند و ایضا و بیکہ ہم بمعنی تر شدن جامہ

مراد از قوت عصبیہ اینجا مثل قوت بیت کہ از آن شہوت انفعال بدن صادر میشوند کہ منہ منفی عنہ

فصل ہفتم در ورم بیوکس یا بیمرن یعنی در ورم غلفہ و بالائی حشفہ — فصل ہشتم در نقصان باہ

فصل نہم در کثرت احتلام

۱۷

حالت خواب از منی بگویند و آن بر دو قسم است یکی آنکه با قوت قوت بود و هر گاه جماع بارادهٔ خود کنند دران نیز دو دمی منزل میشود و
این فی الواقع مرض نیست لیکن اکثر سبب آن قلت مشقت جسمانی میباشد که ازان خواب ثقیل می آید و هم بسبب زیادهٔ خواب
کردن و آرام نمودن بر محل خواب میشود زیراکه در خیال اکثر خیال نسوان زیاده می آید بالخصوص شغل و هم بسبب زیاده خوردن و هم از خوردن
اغذیهٔ مقویه مثل زردهٔ بیضهٔ مرغ و یک قسم ماهی که آن را بزبان انگلش الیستر میگویند هم کثرت احتلام میشود و از زیادهٔ خیال و تحسین صحبت
و افعال عورات و از زیاده صحبت و کلام کردن با عورات خصوصاً که کلام مشتمل بر مضحکه و غنج و دلال باشد هم این حالت پیدا میشود و
از خوابیدن بر هیئت استلقا هم اکثر احتلام میشود و تا اینجا بحد مرض نمیرسد و گاهی از اذیت قضیب چنانکه در امراض غلفه نوشته شد
و هم از جلق زدن و هم از متورم شدن مجری بول قریب غده که پیش مثانه است و هم از سوزاک و هم در مرض ورم مزمن مجرای ذکر و هم از
اذیت آن احتلام میشود و این قسم از امراض است العلامات عموماً علامات این مرض این است که اول در خواب خواهش شهوت
میشود و من بعد می بیند که با عورت جماع میکند پس منزل میشود و اکثر فوراً بعد انزال یا همراه آن بیدار میشود و گاهی تا وقت انزال
بیدار نمیشود لیکن صبح هر گاه از محل خواب بر خیزد و جامهٔ خود را منی آلوده می یابد بیدار اندک تحلل هم شود العلاج اول از تفحص سبب نمایند
پس بدفع آن بپردازند مثلاً اگر از قلت مشقت جسمانی بود امر بمشقت فرمایند و زیاده مشی درین وقت مفید تر باشد زیرا که بسبب آن
بدن مانده و ضعیف میشود و ازان خواب ثقیل می آید و اگر بسبب کثرت خوردن اغذیه بود در مقدار غذا تقلیل نمایند و اگر از خوردن
اغذیهٔ مقویه خاصه بود منع آن چون حبوب و بقول در غذا زیاده خورانند و اگر از کلام و صحبت کردن با عورات این حالت پیدا شده باشد
ترک کلام و صحبت و دیدن عورات نمایند و مشغول بکدام صناعت و شغل که منافی اول بود سازند و اگر از خوابیدن بر هیئت استلقا
بود بر پهلو خوابانند و بر کمر چیزی مثل غلوله که بران ابریشم پیچیده میباشد بربندند تا که در عالم خواب هر گاه بر هیئت استلقا آید از خلیدن
و اذیت آن بیدار شده باز بر پهلو آید و اگر از اذیت غلفه بود غلفه را ببرند تا اذیت قضیب بر طرف شود و اگر بسبب جلق زدن بود
ترک فعل مذکور نموده تقویت دماغ و نخاع کوشند و اگر از سوزاک یا ورم مجری بول ذکر بود بعلاج هر یک ازان کوشند چنانکه در
جای خود مذکور است و اگر از ورم مجری بول که قریب غده پیش مثانه میباشد حادث شده باشد در آن قاثاطیر فرو برانند و بعد
آن کاستک محلول بآب بذریعهٔ زراقه تا محل ورم رسانند و طریقهٔ آن اینست که قاثاطیر مجوف که برای این کار مخصوص است در آن
قطعهٔ اسفنج با کاستک محلول ترکرده نهاده از چیزی مثل میل باریک آن را اخراج کنند تا قطعهٔ اسفنج تا آخر سر او برسد که متصل محل
ورم است آنرا از آن بخوبی تر کنند که ازان قطره چکیده بمحل مقصود نیز رسد و بعد ازالهٔ سبب برای تقویت خصیتین و قضیب
آب سرد نشانند و اگر ضعف بوده باشد علاج تندرستی از قسم خورانیدن اغذیهٔ مقویه و نوشانیدن ادویهٔ مقویهٔ مناسب حال
مریض فرمایند و در همه اقسام نوشانیدن برومائید پتاسیم وقت خواب مفید است که ازان دماغ را آرام میرسد و اذیت کم میشود
فصل ششم در سرعت انزال و اکثر اسباب آن و علاج آن پیشتر مذکور شد فصل هفتم در کثرت انعاظ بلا شهوت
و این را پرایاپزم بلغت لاطن گویند یعنی همیشه ایستاده ماندن این مرض اکثر بسبب کشاده نمودن در جماع و در زبان قلیل مثل شب

فصل ششم در سرعت انزال

فصل هفتم در کثرت انعاظ بلا شهوت

واحد پیدا میشود زیراکه نخاع را از آنهم اذیت میرسد پس متاذی شده این تشنج خاص پیدا میکند وگاهی بسبب سیلان صدمه ضرب وسقوط ناقص شدن نخاع هم این مرض پیدا میشود چه بعد متاذی وناقص شدن تشنج پیدا میکند علامات اول از همه نعوظ است که بلا شهوت وبی اختیار پیدا میشود وچنانکه در جمیع اقسام تشنج درد واذیت میشود درین تشنج هم اذیت ودرد قریب بیخ ذکر میباشد وقضیب بسیار سخت وملمس آن حار بود وقریب بیخ ذکر هم ثقل بافراط محسوس میگردد ودر وقت بول کردن اذیت ودرد میشود ودر دل مریض خوف زیاده میباشد ازینکه انجام آن چه خواهد شد علاج برومائیڈ پاسیم بمقدار کیتا ده رتی تا چهل گرین وزانه سه چهار بار همراه آب ساده بنوشانند ودر آب سرد مریض را بنشانند فقط

باب بستم در امراض مختصه نسوان

وآنهم مشتمل است بر چند فصل

فصل اول در تشریح اعضای مختصه نسوان

که آنها را مختصه گویند وتعلق بولادت اند یعنی اصل فطرت پیدائش آن برای ولادت وابقای نوع انسانی است واولاً از جمله اعضای مختصه نسوان بیان اعضائی آنست که از دیدن ظاهری محسوس میشوند وآن فرج است که مرکب است از اعضای چند که اول آنها لبهای کلان اند که آنرا بزبان لاطین لیبیا مجورا گویند دوم لبهای خرد وآنرا لیبیا منوره خوانند سوم بظر که آنرا بهندی تکنه گویند چهارم ثقبه که ازان بول می آید پنجم پرده که برراه تولد جنین میباشد ووقت اختصاص بکارت همین پرده شق میشود این اعضا را بزبان لاطین لوا بفتح دال اول وسکون لام وبا بفتح واو ثانی وسکون الف یعنی دروازه است وبیان هر یک این است که لبهای کلان فرج که در هر دو جانب آن میباشد این هر دو هم مرکب اند از جانب خارج آنها جلد بدن آمده ودر جانب داخل آن میوکس ممبرن است ودر میان آن هر دو غشائی پشم دار وشحم وعضلات قابضه شرائین وعروق واعصاب وغدد ها موجود بوده واین هر دو لب جانب اعلی که متصل بطرف عانه اند غلیظ میباشند ودر جانب اسفل رقیق وتنگ اند ودر جانب اسفل نزدیک این هر دو متصل شده اند آنرا بزبان لاطین کمسوئر بفتح کاف عربی وکسر میم وسکون یای تحتانی وضم سین مهمله وسکون واو ورای مهمله یعنی زاویه یعنی گوشه نامند ودر میان کمسوئر ومقعد آنچه مسافت است آنرا پریتیم بفتح بای فارسی وکسر رای مهمله وسکون یای تحتانی وکسر نون وفتح یای تحتانی وسکون میم یعنی آنچه در میان مقعد میباشد ودر مقام کمسوئر یک میوکس ممبرن است موتر که آنرا فرشیت بضم فا وسکون رای مهمله وکسر شین معجمه وسکون یای تحتانی وتای مثناة فوقانی یعنی خارجیه میباشد ودر وقت ولادت اکثر در آن شق واقع میشود وفایده این میوکس ممبرن آنست که هرگاه وقت ولادت سر طفل اینجا میرسد خوبکه کمیسوئر سخت است وهم دهن جلد اینجا تنگ است لهذا دشواری در بیرون آمدن راس واقع میشود در آن وقت این میوکس ممبرن وسیع میگردد بسبب آن راس طفل بیرون می آید واندرون لبهای کلان لبهای خرد اند که بسیار رقیق بوند وحقیقت آن فقط میوکس ممبرن غلیظ است واین هر دو لبهای خرد مثل غرفه خارج بصفت جال باشند وجانبیکه این هر دو لبهای کوچک قریب محراب عانه در جانب اعلی خود متصل شده اند آنجا بظر یعنی تکنه یافته شده است آن در حقیقت مثل قضیب است یعنی آنچه در قضیب است در آنهم است مگر اینکه یک جسم عضلی که تقشیمون جال زیر مجری بول میباشد در بظر نیست باقی همه آنچه در قضیب است در آنست بهمین سبب بظر هم ایستاده میشود

چنانکه قضیب ایستاده میشود و زیر نطبه و ثقبه آمدن بول نسوان است و از زیر این ثقبه پرده که بر راه ولادت که راه مذکور است
بزبان انگریزی وجینه بفتح واو و فتح جیم منقوطه و سکون یای تحتانی و فتح نون و سکون ها نامند آمده شروع شده و آن [illegible]
سمین و بسیار تا قریب محل اتصال لبهای کلان جانب اسفل رسیده منحو بکه بر جانب آن بشکل هلال مری محسوس میشود و
حقیقت آنهم میوکس ممبرینست فقط و این پرده همیشه در ابکار یافته میشود لیکن گاهی بسبب امراض داخل کردن انگشت [illegible]
علاج هم گسسته و نابود میشود لهذا از نبودن آن حکم بر عدم بکارت زن مطلقا نباید کرد و گاهی این پرده چنان صلب [illegible]
که از ایلاج و داخل کردن آلت هم گسسته نمیشود و گاهی این پرده چنان راه را بند میکند که راه رحم تمام بند میشود یا بسیار کوچک [illegible]
راه باقی میماند که از ان فایده راه حاصل نمیشود و چون این پرده بسبب داخل کردن آلت گسسته شود در آن وقت قدری درد و زخم [illegible]
کناره آن در آنجا حادث میشود و بعد زوال درد در راه مذکور بثور کوچک یافته میشوند و آن فی الحقیقت آثار بقیه شدن [illegible]
بکارت میباشد و چونکه از اینجا تشریح بقیه اندام نهانی که از خارج غیر محسوس اند نوشته میشود پس یکی از ان وجینه است و آن [illegible]
انگریزی راه ولد جنین است که ازین راه از رحم تا خارج فرج طفل برمی آید و این مجری از فرج تا رحم رسیده است و در عانه زن
خلف مثانه و پیش معای مستقیم میباشد و آن در حقیقت مثل انبوبه مدور مجوف است لیکن بالطبع منضم میماند و قدری
خمدار است و مرکب است از دو قوس قوس تحتانی که قریب معای مستقیم بود و خم زیاده است و دو قوس فوقانی که قریب مثانه است
خم قلیل است بنسبت در ابدان معتدل القامت و کاملة النمو طول قوس تحتانی که زیاده خمدار است تخمیناً پنج یا شش انچ است
زیرا که بسبب خم درازی آن و خم آن جمی بود و قوس فوقانی تا چهار انچ طویل میباشد و در عرض خود مساوی است لیکن قریب
فرج قدری ضیق و قریب رحم قدری زیاده وسیع است باقی تمام مسافت مساوی است و آن از سه غشا مرکب است اول آنچه بالا
همه بود غشای عضلی است که عضلات آن قابض بی اختیاری اند دوم که متوسط است و آن غشائی است [illegible]
آورده و ریشه های عصبی بزبان انگلش ارکتیل تشو بکسر الف و سکون یای تحتانی و فتح رای مهمله و سکون کاف فارسی
و فتح تای مثناة فوقانی و سکون لام و کسر تای مثناة و ضم شین معجمه و سکون واو بمعنی لحمی است که ایستاده شود [illegible]
غشا بنا بر نسبت که وقت جماع چون بسبب کثرت شرائین آورده خون در آن زیاده می آید این غشا سخت ایستاده میشود پس
غشای عضلی که بالای آنست آنرا منضم میکند و بسبب آن ضیق در بین غشا پیدا میشود و از ان این مجری قضیب را [illegible]
تنگ میشود و از ان لذت طرفین حاصل میشود و اندرون مجری مذکور زیر سیمه میوکس ممبرینست و در طول آن [illegible]
است و در عرض آن موجهای چین های کثیر اند که بسبب آن مجری مذکور وقت حمل زیاده کشیده طویل میشود و هم درین میوکس ممبرین
غده های کوچک زیاده اند خصوصاً جائیکه از عنق رحم قریب شده آنجا غده ها بسیار یافته میشوند و وقت ولادت لعاب [illegible]
ازین غده ها زیاده پیدا میشود و بسبب آن ولادت سهل میگردد و دوم از ان رحم است و آن عضویست که در آن [illegible]
که اصل منی و ماده تکون جنین است از او و ریزی زن آمده میماند و بعد ملاقی شدن از نطفه مرد در آن جنین متکون میشود و این

تربیت طفل میکند و چون جنین کامل الخلقت شود او را از خود بیرون کرده تا خارج فرج میرساند بالجمله صورت آن مثل صورت
سفرجل است و تا وقتیکه عورت باکره بود عضو مذکور در طول خود سه انچه و در عرض خود جائیکه زیاده عریض است دو انچه
و در ضخامت و عمق یک انچه بود و چون در وقت بذریعه تشریح قطع کرده وزن کنند از یک آونس تا یک نیم آونس میباشد و
محل آن هم در عانه در میان معاء مستقیم و مثانه است و در محل خود بذریعه اربطه قائم میماند چنانچه دو رباط از آن تا مثانه رسیده
آنرا مرتبط کرده اند و دو رباط از آن تا معاء مستقیم رسیده آنرا بسته اند و از هر پهلوی رحم یک یک رباط عریض ست تا عانه رسیده با
غشائی آبدار که در عانه است مرتبط شده اند فی الواقع این رباط عریض هم غشای آبدار است که بالای رحم است بالجمله این
بر تمام رحم محتوی شده از هر دو پهلوی آن مثل خریطه عریض شده برآمده در عانه رسیده از غشای آبدار عانه مرتبط گشته است
و درین رباط عریض رحم متعلقات ثلثه آن میباشند چنانچه آینده مذکور خواهند شد و بذریعه این اربطه رحم بجای خود قائم میماند
و رحم بحسب مقامات خود نامهای مختلف میدارد چنانچه محل قاعده آنرا که غلیظ و مدور و مقوس است فندس بکسر فا و سکون نون و
ضم دال و سکون سین مهمله نامند و حصۀ ادنای آن سرین است و از انجا تا عنق آنرا بادی بفتح بای موحده و سکون الف و کسر
دال هندی و سکون یای تحتانی بمعنی بدن و جسم نامند و عنق را نیک بکسر نون و سکون یای تحتانی و کاف نامند و دهن آنرا
آس یوٹرس بفتح مد الف و سکون سین مهمله و ضم یای تحتانی و سکون او و تای هندی و فتح رای مهمله و سکون سین مهمله یعنی
دهن رحم گویند و آن از سه جسم مرکب است اول که بالای همه است غشای آبدار بود دوم غشای عضلی قابضه است که آن بسیار
غلیظ و ضخیم میباشد که بسبب آن در رحم ضخامت میباشد و غشای مذکور مرکب است از عضلات کثیره که در طول و عرض تو بتو آن
آمده اند و هم از ریشه های کثیره و عصب سمپیتھیٹک و هم از عروق و شرائین صغار سوم غشای میوکس ممبرنست که زیر غشای
اول در رحم است و آن قریب عنق و دهن رحم پرچین است و بطن رحم یعنی جوف آن که در اغشیه ثلثه مذکوره یافته میشود بسیار صغیر است
و از هیئت مثلث قریب میباشد چون بعد تشریح میت آنرا کشاده می بینند معلوم میشود که قریب دهن رحم مجری طویل ضیق
است و آن هر قدر که بسوی بطن رحم میرود وسیع و کشاده میشود و جائی که هر دو ساق طویل با خط ثالث در آخر خود متصل شده
اند بجائی زاویه اتصال مثل هیئت قرن در هر دو طرف پیدا شده و این مجری بر هیئت قرن تا مجری بیضۃ الرحم ملتصق شده مجری واحد
گشته اند و مادام که جنین در شکم مادر از اول تکون تا آخر میماند اینحالت را بزبان انگلش فیٹس بکسر فا و سکون یای تحتانی و فتح تای
مثناة فوقانی و سکون سین مهمله گویند پس در خیال رحم در عانه جنین نمیماند چنانکه انثیین در خریطه خود نمیمانند بلکه بالاتر از مثانه و
معاء مستقیم میماند و چون جنین متولد شود بعد ولادت قدری قدری نزدیک می بود و در وقت عنق و دهن آن کبیر و قاعده آن صغیر و
دقیق میباشد و چون زن قریب سیزده سالگی رسد آنزمان رحم بجائی اصلی خود در میان مثانه و معاء مستقیم می آید و به هیئت سفرجل
میگردد و در وزن خود تا هشت [illegible] میباشد تا اینکه حیض جاری شود آنزمان زیاده از آن میگردد و بعد ولادت آن زن
از آنهم زیاده میگردد و وقت آمدن حیض رحم کبیر و ضخیم میشود و دهن آن کشاده میگردد و میوکس ممبرن آن هم ضخیم و ملون میگردد و بسبب زیاد

آمدن خون دران درین وقت خاص رنگ میوکس ممبرین هم سرخ میگردد و چون غده های میوکس ممبرین از آمدن خون ممتلی
شده کبیر میشوند لهذا بسبب آن میوکس ممبرین جابجا بر سر غده ها شق میشود زیراکه درین وقت بسبب آمدن خون میوکس ممبرین
زیاده نرم و ضخیم میگردد و بسبب آن در آن شق واقع میشود و از شق شدن آن خون حیض جاری میشود و همچنین بگاه حمل قدر میگیرد
ضخامت و حجم رحم زیاده میشود حتی که درین وقت از نیم آثار تا یک نیم آثار در وزن ظاهر میشود و این زیادتی بتدریج حاصل میشود
زیراکه درین وقت برای تربیت طفل خون در رحم زیاده می آید و بسبب آن بمقدار جنین رحم نیز کبیر میشود و هم در حالت حمل عضلات
در رحم کبیر میشوند و عضلات جدیده پیدا میشوند تا که بروقت ولادت یاری بر سهولت تولد دهند و چون مقدار رحم کبیر شود
درین وقت بسبب زیادتی مقدار از جای خود که دران میماند حرکت کرده بالا میرود و ارتفاع آن درین وقت طویل میشود پس تا ناف
میرسد امعای کوچک بر آن می آیند بالا میروند چون جنین خارج شود باز رحم بر حسب مقدار خود بسبب استعداد انقباض منقبض شده عود میکند و نزد
قریب مقدار خود می آید و عضلات جدیده که در حال حمل پیدا شده بودند فانی و نابود میشوند و چون حیض قطع شود در زن شیخه گردد
رحم صغیر میشود و از متعلقات رحم سه عضو اند که ذکر آن ضرورست اول فلوپین توپ بفتح فا و ضم لام و سکون واو و کسر بای
موحده و فتح یای مثناة تحتانی و سکون نون و ضم تای هندی و سکون واو و بای موحده بمعنی مجری که آنرا فلوپیس صاحب
حکیم در تشریح دیده ظاهر کرده دوم اووری بضم الف و سکون واو اول و فتح واو ثانی و کسر رای مهمله و سکون یای تحتانی بمعنی مولد
بیضه منی سوم حبل الرحم که از رحم رسته تا لبهای کلان فرج آمده و این را رائونڈ لگامنٹ گویند که بمعنی رباط مدورست که مثل رسن
مدور و ضخیم ست مینامند این هر سه متعلقات رحم در میان رباط عریض رحم یعنی در تهی آن میمانند و ذکر این رباط در تشریح رحم شده
اما فلوپین توپ پس مجری ایست که بیضه منی زن را از اووری آن بتحصیل آن گرفته در رحم میرساند و این مجری هم در
یمین و یسار رحم یکیک میباشد و بحسب مساحت قریب چهار انچه طویل ست و از سه غشا مرکب ست و آنچه بالائی همه است
غشائی آبدار بود و زیر آن غشای عضلی که عضلات آن تابع اختیاری اند و اندرون زیر این هر دو میوکس ممبرین ست لیکن غشای
عضلی و میوکس ممبرین این مجری از رحم چنان متصل اند که گویا از آن رسته اند زیراکه پیشتر نوشته شده که جوف رحم هیئت مثلث
و هر دو زاویه قاعده آن در آخر بصورت قرن گشته متصل بدین مجری شده اند پس باطن این مجری از باطن رحم چنان متصل است
که گویا هر دو واحد اند ولیکن جائیکه فلوپین توپ از رحم خارج شده آنجا بسیار دقیق ست مثل شعر و در آخر خود وسیع ست
و بر سر جانب وسیع آن که خارج رحم ست برگ های متعدد اند چنانکه بر سر گل شبو میباشد ازین سو این مجری از اووری متصل نیست
بلکه مثل گل شبوی شگفته در غشای آبدار که رباط عریض ست آویخته بهمین کشاده میباشد فقط یک برگ آن متصل از اووری
میباشد باقی برگ های آن و دهن آن بلا تعلق احدی کشاده و مفتوح میمانند چون بیضه منی در اووری کامل و پیدا میشود آن گاه
دهن مفتوح فلوپین توپ بر اووری می آید و بان میچسپد آنرا از بیچ برگ های خود میگیرد و از آن جذب کرده بیضه منی را در رحم
می اندازد و اما اووری پس آن هم بحسب عدد دو اند یکیک از آن در پهلوی رحم میماند مثل بیضه مردان و این هم در حالت تولد

طفل در شکم مادر بہم کردہ میمانند و باز بعد ولادت بہم می آیند چنانکہ در بیان تشریح انثیین مردان گفتہ شدہ و ہر یک ازان بقدر یک نیم انچہ طویل و سہ ربع انچہ عریض بقدر یک انچہ ضخیم و عمیق است و بحسب وزن از یک اثم تا دو درام میباشد لیکن مسطح میباشد بخلاف انثیان رجال ہر یک ازان بذریعہ یکیک رباط با رحم مربوط بود و ہر یک ازان از دو غشا و از یک قسم لحم خاص مرکب است غشای بیرونی بالائی ہمہ غشاہای بار یست و زیر آن غشائی لیفی ابیض عمیق کہ مثل لحمیہ میباشد و اندرون ہر دو لحم ملائم مثل لحم اسفنجی میباشد کہ در لحم مذکور بیضہ ہای خرد بسیار بود کہ بدون خوردبین مشاہدہ نشوند و پانزدہ یا بست عدد بیضہ ہا کبیر ہم میباشد کہ بلا واسطہ از چشم ہم دیدہ میشوند از بیضہ ہای کبار بعضی بقدر کرسنہ کوچک و بعضی بقدر دانہ خرد بوند و این اجسام بیضیہ را بزبان انگلش گراپیین وسی سیکل بکسر کاف فارسی و فتح رای مہملہ و سکون الف و کسر فا و یای تحتانی و سکون نون و کسر واو و سکون یای تحتانی و کسر سین مہملہ و سکون یای تحتانی و فتح کاف و سکون لام یعنی خریطہ بیضیہ معنی بر آوردہ گراف صاحب حکیم مینامند و این جسم وسی سیکل یعنی خریطہ بیضیہ مولف است از غشائی حاوی و سفیدی و زردہ بیضہ کہ آن ہر دو در غشائی حاوی محوی بوند و مادام کہ حیض می آید این جسم بیضہ وار او وسی بسیار کوچک در عمق لحم آن مختفی میباشد و چون وقت در ور حیض می آید جسم مذکور از لحم او وسی حرکت کردہ بر غشائی خارجی آن می آید و بسبب شدت امتلا و تمدد آن غشائی او وسی شق میشود و غشائی جسم بیضیہ ہم شق و گسستہ میشود و زردہ بیضہ از ان خارج میگردد و چون این مادہ از جسم بیضیہ خارج شود فلوبین ٹیوب حرکت کردہ از بیخہ دہن خویش او وسی را بر گیرد و سفیدی و زردہ آنرا کہ خارج او وسی جمع است گرفتہ در انبوبہ خود می اندازد و آنرا بانشاء عضلی قابضہ کہ در مجری مذکور است چون آنرا قبض میکند بسبب انقباض مجری انچہ در آن از سفیدی و زردہ است مندفع شدہ در رحم میرسد بالجملہ جسم بیضیہ خود در او وسی میماند و مادہ بیضہ کہ سفیدی و زردہ است ازان خارج شدہ در رحم می آید و در وقت جریان حیض میشود و بسبب شق شدن غشائی او وسی میباشد چون غشائی وسی سیکل شق میشود بسبب شق شدن دران راہ پیدا میکند و ازین سوفہ ہی خون دران داخل میشود و منجمد میگردد و بعد چندی عروق گرد خون مذکور بوند بتدریج خون را جذب کردہ می برند و بجای آن نقطہ ہی نشان خون منجمد باقی میماند و از نشان مذکور بعد التشریح دانستہ میشود کہ این زن بار دار شدہ یا نہ زیرا کہ اگر زن باکرہ بود یا باردار نشدہ باشد این نشان صغیر میباشد و اگر باردار شدہ باشد و در رحم آن اجتماع منی و قرار حمل شدہ باشد این نشان کبیر یافتہ میشود و ازین علامت بخوبی دانستہ میشود کہ این زن باردار شدہ بود یا نہ و این وسی سیکل در ہر حیوان بوقت ہیجان شہوت نمایاں و ظاہر میشود چنانکہ در سگ ماده و این سپ مادہ گاو و سالی یکبار یا دو بار پدید میشود و در انسان در ہر ماہ قریب دورۂ حیض پدید میشود و در ہمین وقت خواہش جماع زیادہ میباشد بالجملہ در حیوان وقت انبعاث شہوت جماع و در نسوان وقت جریان حیض واحد است لیکن فرق بینہما اینست کہ مادہ حیوان در وقت انبعاث شہوت خود با نر خود مجتمع شدہ باردار میشود و زن انسان وقت جریان حیض باردار نمیشود زیرا کہ در حیوان وقت انبعاث شہوت فقط اسوکس یعنی فم رحم متورم میشود و در انسان فم رحم و او وسی و فلاپین ٹیوب ہمہ وقت آمدن حیض بہم متورم میشوند اگر بیضہ ممکن نبود کہ بیضہ منویہ تا رحم آید و منی مرد

قولہ

وانزد فرو ابرادکہ وانزدہ بیرون کہ

تا منی زن نمیرسد بلکه یک هفته قبل جریان حیض بیضه منویه در اووری طیار میشود ولهذا ممکن است که دران زن از ملاقات
باردار شود و هم در هفته اولی بعد جریان حیض ممکن است که باردار شود چه درین هفته چون رحم اندام نهانی و رحم وغیره زایل
میشود بیضه منویه که در اووری قبل جریان حیض طیار شده بود درین وقت بسبب وا شدن رحم و انفتاح طریق در رحم می آید و هم رفتن
منی مرد در رحم بسبب وا شدن رحم و ازدیاد مقدار رحم سهل میشود و پس بسبب اجتماع منیین حمل مستقر میشود و بعد هفته اولی از طهر تا دو
روز زن باردار نمیشود زیراکه درین ایام بیضه منویه در اووری بسیار صغیر میباشد و قابل انشقاق نبود تا وقتیکه کبیر و لایق انشقاق
در اووری نشود در رحم نمی آید و با منی مرد ملاقی نمیشود و استقرار حمل موقوف بر تلاقی منیین است فتذکر و ایضا فرق در حیوان و
انسان اینست که در وقت هیجان شهوت حیوان غدد بانی که چپ و راست رحم و حیوان اند آب پیدا میشود و در آن بوی خاص پیدا میشود
که از بوئیدن آن نر را شهوت جماع پیدا میگردد و گاه بقول بعضی اطبا وقت اشتداد شهوت زن هم در رطوبات رحم وغیره بوی
خاص پیدا میشود لیکن فی الحقیقت اینست که از بوئیدن این بوی خاص دل ذکران شهوت جماع پیدا میشود و در انسان اگر بو
یافته شود سبب تنفر مرد از عورت میشود فتذکر **فصل دوم در بیان جریان حیض** و آنرا بلغت لاطینی مینس ترویشن
گویند یعنی آمدن حیض هر ماه بدانکه هرگاه دختر قریب بلوغ میرسد یک گراففین فالیکل یعنی بیضه منویه کبیر و وسیع شده در اووری
غشای آن می آید و درین وقت فالوپین ٹوب از آمدن بیضه منویه زیر غشای اووری خبردار شده بران می آید ازینجهت
گرد آن محیط شده آنرا میگیرد و از آمدن بیضه منویه زیر غشا گرفتن فالوپین ٹوب محل بیضه منویه را با اووری و
قریب التشقق شدن میگردد و از متادی شدن اووری خون کثیر در اووری و فالوپین ٹوب و رحم و فرج زیاده می آید درین وقت
دختر باکره را اکثر عوارض چند عارض میشود مثل اینکه حمی بسبب اجتماع خون کثیر در اعضای مذکوره می آید اذیت و ماندگی
طاری میشود و در عانه مقابل رحم قدری تنوع و ضخامت و سختی پیدا میگردد و در فقارات کمر هم و در سرین درد پیدا
شروع میشود و در فرج قدری خارش و حکه محسوس میگردد و بر فرج قدری ضخامت و سرخی بر جلد آن ظاهر میشود و پستان
قدری صلابت پیدا گردد و پس یک دو روز اینحالت مستمر ماند بعده قدری رطوبت سفید از فرج جاری میشود و بعد از آن
قدری سرخی پیدا گردد و این سرخی ترقی کند تا اینکه مثل خون خالص آید و از دو روز تا چهار روز اکثر بطور خون خالص آمده
بعده سرخی کم شود تا انکه رفته رفته باز رطوبت سفید می آید و آخر آنهم موقوف شود و عوارض مثل حمی وغیره که پیدا شده بود تمام
همه برطرف شوند و مریضه صحیح گردد و باز چون حیض در ماه آینده در آن جاری شود عوارض مثل اول شدت نمیکنند و کسی را
بالکل اذیت نمیشود و حیض جاری گردد و کسی را همیشه قدری اذیت وقت آمدن حیض میشود لیکن ازدیاد مقدار رحم
و اووری و اندام نهانی وقت جریان حیض بالضرور همه کس میباشد و این امر طبیعی است و جریان حیض هر ماه بوقت مقرر
و معتاد هر کس میشود مادام که عورت تا سن پنجاه سالگی یا چهل پنج سال برسد لیکن گاهی وقت جوانی هم بسبب اسباب طبیعی
مثل باردار شدن یا مرضع شدن برای طفل مانع از جریان حیض میشود و این هم مرض نیست از امور عادیه طبیعیه است و اگر

فصل دوم در بیان جریان حیض

آن یا سباب دیگر در جوانی پیدا شود مرض خواهد بود و اوسط مدت دوار آن بیست و هشت روز است پس مثلاً اگر چهار روز
حیض جاری ماند بیست و سه روز نیاید و روز بیست و چهارم باز می آید گیسی ازان کم و زیاده هم میشود مثلاً بعد چهارده پانزده روز
آید یا بعد شش هفت می آید گیسی در ایام حمل و در وقت رضاعت هم موافق عادت حیض جاری میماند گیسی که ضعیف و مریضه بود
در ایام اوقات جریان دم طمث فقط رطوبت سفید رنگ می آید یا مائل بسبزی یا سرخ رنگ نبود گیسی ام حیض عوض رحم از عضو دیگر
مثل سینه می آید یا بینی گوکه در ایام مقرره بطور حقیقی الدم می آید آنرا وکیریس منسٹرویشن یعنی قائمقام حیض مینامند گیسی از عورات چنان
عادت بود که حیض بر وقت معتاد و مقرر نمی آید لیکن گاهی زیاده و در گاهی کم می آید و چون عورت قریب سن یاس میرسد و
در اطلاف عادت خون حیض می آید یعنی خلاف ایام معتاد می آید و هم کم می آید و گاهی بسیار زیاده آمده بند میشود و چون
مطلقاً جریان حیض بند شود اعضای نهانی و رحم و اوورتی و وجینه و غیره همه صغیر خورد میشوند بالجمله مقدار خون حیض طبیعی
موافق اعتبار هشت آونس است لیکن انچه بتجربه حکمای متاخرین انگلستان مقدار طبیعی آن ثابت شده زیاده از چهار اونس
تا شش آونس صحیح خون حیض می آید باقی رطوبت کثیره همراه آن میباشد اگر ازان زیاده آید مرض خواهد بود اما اینکه انچه خون
در ایام معتاده می آید بطور حیض خون است یا نه پس اقرب بحق آنست که خون است لیکن مختلط است از رطوبات رحم و وجینه انچه
بعضی حکما از عدم انجماد آن استدلال کرده اند براینکه خون نیست غلط است زیرا که اول هرگاه بذریعه خورده بین آنرا بینند خون
بودن آن ثابت میشود دوم آنکه هرگاه این خون ابتدا تا دیر از رحم بگیرند مثل خون منجمد میشود و عدم انجماد آن بعض بسبب آمیزش
رطوبات قوی ترشی […] وجینه میباشد و ایضاً دلیل بر دم بودنش آنست که هرگاه زیاده آید یا جلد جلد آید چنانکه انچه بتراوش می گردد
وجینه […] و در ین وقت این خون منجمد میشود فقط اما اینکه دم حیض از کجا می آید و چگونه می آید پس بدانکه این خون
از میوکس ممبرین رحم می آید گاهی از میوکس ممبرین وجینه هم می آید چنانکه جناب استاد معلی القاب یکبار آنرا بچشم خود مشاهده
نموده بودند و اما اینکه چگونه می آید پس تحقیق آنست که چون خون کثیر بسبب افزونی تحریک در رحم و غیره اندام نهانی جمع میشود در آن وقت
میوکس ممبرین رحم زیاده ضخیم و نرم میگردد و غدههای کوچک که در میوکس ممبرین اند بزرگ و ضخیم میشوند و جابجا بر سر غدههای کوچک چاک
و دهنها در میوکس ممبرین بسبب شدت امتلا شق میگردد و عروق صغار که در میوکس ممبرین مذکوراند هم شق میشوند از ینها
سبب خون از رحم جاری میشود و بهمین سبب وجینه هم می آید چون خون از رحم جاری شد امتلای آن کم شود و میوکس ممبرین کو
بحالی شدن بعد بر حالت مقدار اصلی خود عود میکند چون دم و ضخامت این اعضا رفع شود و راه کشاده گردد بیضه منویه
او وری بذریعه فلوپین ٹیوب در رحم می آید و بعد ملاقات از منی مرد حمل مستقر میشود فتبارک الله احسن الخالقین فصل سوم
در حکه خارش فرج و این را بزبان انگلش پروریٹس ولوی یعنی خارش فرج نامند و این مرض گاهی بطور مرض مستقل
و گاهی بطور عرض علامت در امراض دیگر یافته میشود و ممکن است که این عضو از اول عمر تا آخر آن حادث شود لیکن اکثر عورات
عجائز را لاحق میگردد و بعضی میگویند که ثیبات را بانسبت ابکار زیاده عارض میشود و الاسباب هرگاه تنها این مرض پیدا شود

بیان مقدار طبیعی حیض

خون حیض از کجا و چگونه می آید

فصل سوم در حکه و خارش فرج

بتبع امراض دیگر نباشد و کدام سبب آن ظاهر نبود درین وقت بدانند که بسبب آن اذیت و ضعف ریشه های اعصاب ضعیف و
قوت عصبیه پیدا شد لاغیر و گاهی بسبب امراض هم عارض میشود مثل اینکه رحم از جای خود بدر رود یا زخم بر دهن آن افتد یا
سرطان الرحم پیدا شود یا مرض سیلان رطوبت سفید بود یا ورم مزمن رحم که آنرا حبیبه گویند پیدا شود و درین وقت مرض
خارش فرج یا سوزش و حرقت خواهد بود و گاهی در مرض بواسیر و گاهی در قرب ایام حیض گاهی در ایام حمل میشود و بسی از
عورات در وقت حتقبال همیشه خارش فرج میمانند تا اینکه طفل متولد گردد و از نفاس و سیلان رطوبت سفید که بعد آن میشود حین نفاس
حتی فارغ شود آن زمان این شکایت برطرف میگردد و گاهی وقت قرب احتباس طمث که بسبب زیادتی عمر بند شود هم این مرض
پیدا میشود و گاهی وقت پیدا شدن کرم صغیر در معای مستقیم و گاهی بسبب ذیابیطس گاهی بسبب افتادن شپش بدن گاهی
در خارش عام بدن هم این مرض پیدا میشود العلامات عمده علامتش اینست که خارش و حکه و حرارت بران موضع بود و گاهی
سوزش و گرمی اندرون موضع هم محسوس شود و از خوردن اشیای حاره این اذیت زیاده میشود و همچنین از پوشیدن لباس حار
و از نشستن قریب نار این اذیت زیاده میگردد و خاصة این علامات در مرض مستقل که بسبب اذیت عصبانی میشود
یافته میشوند و درین مرض عورت را اذیت بسبب خارش گاهی زیاده میماند که بسبب آن شب و روز محروم از خواب میباشد
در بیداری لیل و نهار خود میگذراند و هم هرگاه بسبب اذیت عصبانی بود دران علامات ضعف و کمزوری بیرون غالب بود و مریضه
لاغر میشود و طعام بخوبی هضم نگردد و ترشی در معده زیاده پیدا شود و هوا در شکم زیاده حرکت میکند و قبض میماند و هرگاه
این مرض با امراض یکجا یافته شود درین وقت با هر مرض که بود علامات آن مرض موجود بوند العلاج اول سبب را دریافت
باز الا آن کوشش کنند پس اگر بسبب عصبانی بود به تقویت بدن از خورانیدن اغذیه جیده و مقویه کوشند لیکن غذاهای دران
توابل حاره بوند نخورانند و همچنین مطبوخ چای و کافی ننوشانند و شیر گاو از همه افضل است و اگر بخوردن لحم طبع مایل شود
کباب از لحم ساده درست کرده بخورانند تا توابل حاره همراه آن نخورده شوند و هرگاه محتاج نوشانیدن مسهل شوند سلفر
سلفیت آف سوڈا نیم درم روزانه سه بار نوشانند درین مرض این مسهل از همه افضل است و دیگر دوا مسهله یا ده مثقال
میگنیشیا سلفاس هم بخورانند و از خارج در استعمال دو قسم ضروریست یکی آنکه اکثر نافع نمیشود و لهذا اکثر ادویه تجربه شده
میشوند هر انچه موافق و مفید افتد آنرا باستعمال آرند تا صحت شود پلمباسی ایسیٹیس نیم آونس بست آونس آب حلکرده پارچه
دران ترکرده بر فرج نهند نوعدیگر پلمباسی ایسیٹیس یک آونس و ٹنکچر اوپیم یک آونس و بست آونس آب ساده حلکرده پارچه در آن
ترکرده بر محل خارش نهند ایضاً المنا پلمباسی ایسیٹیس نیم آونس سلوشن ٹروپیانک سه درم در بست آونس آب حلکرده پارچه در آن
ترکرده بر محل خارش نهند نوعدیگر پلمباسی ایسیٹیس یک درم ایسڈ ہائیڈروسیانک ڈائیلوٹ سه درم گلیسرینا ٹیڈ سپرٹ
یک آونس هشت آونس آب ساده حلکرده پارچه دران ترکرده بر محل خارش نهند بر این نسخه اعتماد زیاده است ایضاً المنا مرهم بلاڈونا
مرهم ایکونائی ٹیا مساوی الوزن باهم آمیخته از پنسیل موئین بر محل خارش طلا سازند تا حس کم شود و در آب تنباکو کشیده

شود هر کس که چنین بیند قبیح گر آن حیلند و در مریضه کمزوری و حرارت و مزاج پیدا میشود و رنگ چهره زرد شود و طعام
هضم نگردد و چون غشای مذکور را شق کنند خون فاسد بر آید که مجتمع است قریب سه چهار آثار بیرون می آید و گاهی نخون مثل آب
و بلغم هم خارج شود العلاج از پیوست غشا را شق کرده خون فاسد برارند و راه کشایند لیکن گاهی درین مرض بعد شق کردن
غشا فوراً از ان مریضه هلاک میشود زیرا که آنچه خون در بدن فاسد شده بود و بعد شق کردن غشا چون هوا با وی میرسد از رسیدن هوا فساد
و عفونت آن خون زیاده میگردد چنانکه از شان هوا است که عفونت را بدان حیوان مرده عفن بان زیاده میسازد و چون فساد و عفونت آن
خون زیاده میشود و سرایت آن خون در بدن میرسد از ان مریضه هلاک میگردد لهذا هر گاه اراده شق کردن غشای مذکور نمایند باید
که کاربولک ایسد یک حصه با چهل حصه آب ساده یا روغن شیرین صاف آمیخته ازین آب یا روغن اول بر غشای مذکور اندازند بعده
شق نمایند و بعد شق کردن خون را دور ساز و پس ازین آب یا روغن کاربولک گرفته بذریعه زراقه در رحم رسانند و بعد آن علاج تنقیه
تنقیه و بیهوشی بان از عرق رسانیدن اغذیه و ادویه مقویه و داشتن در هوای صاف نمایند سوم اینکه مهبل کس هم بر چسبیده با هم چسپیده شود
و از ان راه بند گردد و آن از دیدن محسوس میشود و علاجش آنست که بسر انگشتان آن را جدا کرده از سر چوب تر قدری شق
کرده و بعد تا بنحوی جدا گشته چسپیدگی آن بر طرف شود و راه کشاده گردد بعده پارچه یا روغن شیرین آلوده در دهن چسپیده گذارند
تا دیگر چسپیده نشود فقط فصل ششم در روجلنیقس یعنی ورم مهبل کس مهبل چسپیده و آن بر دو قسم است حاد که آنرا الیوت نامند
و مزمن که آنرا کرانک گویند قسم اول آن که حاد است اکثار از انجیش و کم قلت و جوانان را زیاده عارض میشود و تسبب گاهی سبب آن عسر
ولادت بود زیرا که اکثر درین وقت از سر طفل متغیر شده مهبل کس متورم میشود و ایضا از کثرت مجامعت و هم هر گاه کسی
با زن صغیره مجامعت نماید بقوت قضیب را در فرج داخل کند یا کجا از قوت دخول قضیب هم این مرض پیدا میشود و هم از سوزاک
هم از رسیدن سردی به بدن چنانکه زنان مفلسان اکثر بحالت پیش می آید که بسبب خوردن اغذیه ردیه ضعیف و لاغر میشوند و به
کثرت مشقت و محنت چنان میشوند که بدن فرج را از اندرون بیرون صاف کنند و لباس موافق تدارک فصل نمیشود
یا از نبودن لباس کثیر و هر جامه که پوشیده از تر میشود و بحالت رطب بودن آنهم پوشیده باشند تا در بدن خشک میشود و از آن
سردی در خون سبب این مرض پیدا میگردد العلامات اول ورم پیدا میشود و مهبل کس هم خشک و سرخ بود و حرقت و
سوزش در باطن چیزی محسوس میشود وقت ایستاده شدن ثقل در پیری هم که مسافت فیما بین فرج و مقعد است معلوم شود و
هر گاه نشسته یا برخاسته آید درد در پیری هم محسوس میشود و تاب ضبط بول نماند جلد جلد بول میکند قدری حرارت در بدن یافته شود
و در کمر و سرین ساقها درد محسوس میشود و بعد مهبل کس هم ملائم و تر میگردد و از ان رطوبت سفید غلیظ که سفیدی آن مثل
سفیدی بالائی شیر یا خمیرت باشد جاری میشود و چون این رطوبت زیاده آید حرارت و درد کم میگردد و بدانکه هر گاه رطوبت
سفید غلیظ مثل خمیرت آید باید دانست که از رحم می آید زیرا که در رحم [illegible] است که بسبب آن رطوبت منجمد میشود و بخلاف
رطوبتیکه از مهبل آید چون مثل آب رقیق میباشد زیرا که در رحم الکلی یعنی کهار و اجزای ملحیه اند که با آمیزش آن رطوبت رقیق میشود

فصل ششم در روجلنیقس

و ہمین اوصاف فرق در رطوبات جبینیہ و رحم تتوان کرد و دراینجا قائل را میرسد کہ بگوید در وجہ عدم انجماد خون حیض نوشتہ شدہ کہ
از آمیختن تیزاب یعنی ترشی جبینیہ منجمد نمیشود و اگر از رحم خون آگیر منجمد خواہد شد و اینجا میگویند کہ تیزاب جبینیہ منجمد رطوبات ہست و
بینہما بعد بعید جوابش آنست کہ ترشی جبینیہ چون با خون آمیزد فائبرین آن باثر کیمیاوی ترشی دیگر میگردد و ازین سبب منجمد نمیشود و
چون در رطوبت میوکس ممبرن فائبرین نیست لہذا رطوبت مذکورہ بآمیزش تیزاب جبینیہ منجمد میشود و تدبیر باالجملہ درین مرض ممکن ست
کہ از علاج صحت کاملہ حاصل شود و بالتمام زائل گردد لیکن اکثر آنست کہ از حاد و اکیوٹ مزمن و کرانیک گردد خصوصا وقتیکہ بعد حصول
نفست یعنی آنکہ مرض کلیتہ زائل شدہ باشد حیض جاری شود چہ درین صورت عوارض باقیہ قوت یافتہ باز شدت میکنند و مرض
طول مدت میگیرد العلاج اول از ہمہ مسہل دہند از مسہلات باردہ مثل میگنیشیا سلفاس یا سفوف جلیپ کمپونڈ تنہا یا با کیلومل
آمیختہ من بعد در آب گرم روزانہ سہ چہار بار نشانند کہ از آن نفع بسیار حاصل میشود و زراقہ ہم از آب گرم مفید ست و اگر درد
زیادہ بود از آب پوست خشخاش زراقہ دہند لیکن درہر صورت مقدار آب کم در یک مرتبہ از ثلث آونس نباشد و آب مطبوخ تخم کتان
ہرقدر کہ ممکن شود در روز و شب نوشانند تا میوکس ممبرن ملائم شود و رطوبات را برآرند کہ از آن صحت میشود و نوشانیدن
اسپکاکوانا درین وقت بمقدار زائد مثلا از پنج گرین تا ثلث گرین نوشانند چنانکہ در زحیر منوشانند مفید ست چون عوارض مرض
حاد کم و خفیف شوند و صورت مزمن پیدا کنند آن وقت مقویات میوکس ممبرن باستعمال آرند چنانکہ در قسم ثانی نوشتہ خواہد شد انشاء اللہ
قسم دوم از آن مزمن یعنی کرانیک ست و آن اکثر از اول کرانیک یعنی خفیف العوارض میباشد و گاہی بعد اکیوٹ یعنی مسلم اول
حاد مزمن میگردد والتسبیب اسباب آن کثیر اند کہ معدود نمیشوند و حاصل اینست کہ آنچہ زن را از اسباب ضعف ضعیف گرداند سبب
این مرض خفیف میشود مثل زیادہ مشقت یا رسیدن سردی و تولد فرزند وغیرہ و این مرض مثل نزلہ کہ در میوکس ممبرن انف و حلق است
پیدا میشود و لہذا آنرا انگریزان انگلش کتار جینیہ یعنی نزلہ جبینیہ میگویند و اکثر بسبب رسیدن سردی پیدا میشود بدانکہ میوکس ممبرن
جبینیہ ہم مثل میوکس ممبرن انف و حلق ہمیشہ قدری رطوبت پیدا میکند لیکن گاہ زیادہ پیدا کند آنزمان آنرا مرض میگویند و
چون میوکس ممبرن جبینیہ درین مرض ببینند اکثر ہیئت آن مثل ہیئت صحت میباشد لیکن گاہی فرق ہم در آن یافتہ میشود و آن اینست
کہ جائیکہ جبینیہ بدہن رحم متصل شدہ از آن قریب با میوکس ممبرن جبینیہ سرخی و غلظ و لینت یافتہ میشود و ہمانجا این رطوبت
سفید از میوکس ممبرن پیدا میکنند و این رطوبت رقیق برنگ مخیض تقریبا میباشد العلامات اول از ہمہ آنست کہ رطوبت سفید
مثل مخیض تقریبا جاری میشود و آنرا لکوریا در لغت گریک سیلان گویند یعنی آب سفید یا اول مرض مرتبہ نبود چہ علاج نمیشود لیکن چون زیادہ
مدت بر آن بگذرد و از آن ضعف و کمزوری پیدا شود رجوع بعلاج میکنند الا در آن وقت آثار کمزوری و ضعف در بدن غالب شوند
و مریضہ میگوید کہ درد کمر خفیف ہمیشہ میماند و ضعف زیادہ ست کہ ہیچ مشقت گرچہ ادنی ہم باشد از من نمیشود و اشتہا بسیار قلیل شود
و غذا بخوبی ہضم نگردد و ترشی با سواد معدہ زیادہ پیدا میشود و اکثر قبض شکم ماند و انقباض طبع بود کہ ہیچ کار خوش نیاید و دل
گرفتہ ماند لیکن چون چنین مرض ہمیشہ تعلی یابد ازین سبب علاج بسیار دشوار میشود و باز آمدن آن ہمیشہ ہم ماند و میسر

و عوارض قوی میگرد ند لہذا در صحت آن تا خیر میشود و مدت ہا این مرض میماند العلاج ہر قدر کہ بسبب ضعف زن معلوم شود بدفع کردن آن کوشش کنند بعد آن علاج تدارستی نمایند عموماً مثل اینکہ غذا ہای جیدہ مقویہ چون مثل شیر گاو و گوشت حیوان و زردۂ مرغ خورانند و کنین و مرکبات آہن حسب مناسب نوشانند و در ہوای صاف خوش مریضہ را دارند و امر فرمانید کہ از جماع اجتناب ورزد و الا ورم زیادہ خواہد شد روز انہ سہ چہار بار و آب سرد فشانیدن در مہبل از نیم ساعت تا یک ساعت بسیار مفید است و یک ساندن آب سرد بذریعہ زراقہ مفید است بعدہ مقویات میوکس ممبرن باستعمال آرند مثل اینکہ شب یا فی یک درم و در آب سادہ کہ ہشت اونس باشد حل کردہ ازان زراقہ نمایند و در ہر بار مقدار آب زراقہ کم از بست اونس نباشد ایضاً الم از نک سلفاس از چہار گرین تا دہ گرین در ہشت اونس آب سادہ حل کردہ زراقہ نمایند ایضاً الما از مطبوخ بارک کہ بست اونس باشد زراقہ نمایند ایضاً الما از مطبوخ کوارکس یعنی اوک بارک زراقہ نمایند ایضاً الما از نقوع اوک بارک یعنی نقوع مازو ئی سبز زراقہ نمایند ایضاً الما زنک سلفاس دہ گرین با روغن کوکو یک رام بود یا ہم آمیختہ غلولہ درست سازند بحو یکہ طریقہ ساختن غلولہ در فصل سابق گذشت حالا فرج و رحم را شستہ داخل فرج نمایند یعنی کہ تا ہفت ساعت ہمراہ رطوبات و تنبیہ فعل بر تمام میوکس ممبرن و تنبیہ سیاہ موثر شود اگر روغن کوکو موجود نباشد چربی سبز و حصہ موم زرد یک حصہ روغن کنجد تقدرضرورت با آن آمیختہ موم روغن درست ساختہ ادویہ شیاف بآن آمیختہ شیاف درست سازند ایضاً الما از نک سلفاس و شب یمانی کہ آنرا بر آہن بریان کردہ باشند ہر یک یک آونس و نمک ایسد دو آونس سفوف باریک ساختہ و ازان یک رام گرفتہ ہمراہ ہشت اونس آب سادہ کہ نیم گرم بود یا سرد باشد آمیختہ بذریعہ زراقہ در مہبل رسانند باید دانست کہ آب سرد بہتر است لیکن ہر کہ را آب سرد خوش نیاید او را از آب نیم گرم زراقہ نمایند فصل ہفتم در ورم میوکس ممبرین رحم کہ آنرا بزبان انگلش یوٹرس کٹار یعنی زکام رحم و در لغت لاطین انیڈو میٹرٹیس یعنی ورم اندرون رحم میگویند و این مرض دو قسم است یکی حاد کہ آنرا اکیوٹ نامند دوم مزمن کہ آنرا کرانیک گویند سبب ہر دو قسم واحد بود لیکن بحسب شدت و خفت عوارض فرق در اکیوٹ و کرانیک کردہ علاج ہم بحسب آن مختلف میشود و این مرض ابکار را بسیار قلیل میشود و ثیبات و ذوات البعل را زیادہ عارض میگردد و آنچہ از اسباب بادہ مورث این مرض میشود عادت اسقاط است کہ بار بار زن بار دار میشود و بار بچہ را نگاہ ندارد و ہم از کثرت مباشرت ہم از رسیدن سردی و تری ببدن میشود و گاہی از ماندن در جای کہ آنجا در زمین و مکان سردی زیادہ بود یا از نشستن بر فرش یا روی فرش سنگ بسیار سرد بود و ہم از منتنی شدن رحم و جنبیدن رحم و ہم ہر گاہ مادۂ تشنگی از بسر آمدن خون آید و ہم در حالت ناقہ بودن بعد زوال مرض و ہم از کمزوری بدن و خون مثل اینکہ سفیدی در و غالب شود چنانکہ در مرض طحال میباشد و ہم ہر گاہ زن چنان ضعیف شود کہ عوض خون حیض رطوبت سفید آید در ینحالت ہم این مرض پیدا میشود و ہر گاہ خون حیض در اول امر آید و بعد آن دو یک یا دو بند شود از انہم گاہی این مرض عارض میگردد العلامات در قسم اول مقدار حیض زیادہ میگردد و ثقل و سوزش در عانہ و زیادتی مقدار آن محسوس میشود و از غمز کردن بر ناف درد معلوم میگردد و درد کمر و سرین و ساقین ہم در دنبال و تپ حمی میآید و گاہی زحیر ہم یا بود و بار بار بول می آید و گاہی یک و نیم سال یا بیچش و یک و قبض طبیعت میماند و چون حین رحم را

ببینند بر دہن آن زیادتی مقدار و میوکس ممبران آن سرخ محسوس میشود و در اول مرض میوکس ممبران رحم خشک بود و بعد سه روز
رطوبت غلیظ لزج جاری گردد و بعد آن ریم و خون و رطوبت باہم آمیخته می آید و چون این ہر سه بکثرت آیند دیگر عوارض خفت ظاہر
میشود و این مرض از ده روز تا پانزده روز رفع میشود یا مزمن میگردد **العلاج** مریضه را آرام تمام بر پلنگ نمودن باشد و از قیام
و قعود و حرکت منع کنند پس اگر طبع قبض بود مسہل دہند از کیلومل و سفوف جیلپ کمپونڈ و اگر خون زیاده باشد در آب گرم نشانند
بعد بیست آونس آب گرم بذریعه زراقه به دہن رحم رسانند و اگر درد زیر ناف زیاده بود پولٹیس از تخم کتان یا از سبوس گندم یا از
عنب الثعلب بر درست ساخته بر محل درد نہند و اگر بعد از نیم درد و حرارت باقی بوند یک و زلو از کالبتین گرفته بر دہن رحم چسپانند
و لینمنات میوکس ممبران مثل العرقسوس شیاہی از رحه بنوشانند و آب مطبوخ تخم کتان و ماء الشعیر بقدر که مریضه از نوشیدن ممکن باشد
بنوشانند و مرہم سیماب و گرین ایکسٹراکٹ بلاڈونا سه گرین با یک درم روغن کوکو آمیخته از ان شیافه درست کرده موافق انچه در
غلوله سازی نوشته شده در دہن رحم نهند و از مقاربت باز دارند و غذای سبک مثل شیر گاو یا لحم سمک و نان گندم خورانند و ادویه
خورانند بارد بالفعل خورانند و آب سرد نوشانند قسم دوم از ان که مزمن است آنهم باسباب مذکوره عارض میشود و علامتش آنست
که در قسم سابق یا قسم حیض و در خاص ایام آن قدری در عوارض که بضمن قسم اول مذکور شد نه شدت و قوت میماند لیکن بعد فراغ
از ظهور ان دو سه روز بگذرند اثری از عوارض مذکوره یافته نشود غیر آنکه رطوبت سفید مثل رطوبت منخرین از رحم خارج گردد و چون
رحم را ببینند قدری ورم معلوم میشود و بجز رطوبت سفید مذکوره دیگر آن نبود و چون این رطوبت مدتها جاری میماند از ین سبب
مریضه بسیار ضعیفه میشود و آثار کمزوری بر آن غالب میشوند و شکایت درد کمر و قلت ہضم غذا و قبض طبع و دل تنگی و نقصان عدم
قدرت خود بر ہر مشقت مینماید دل او بر ہیچ چیزی کار مائل و راغب نمیشود و این را لیوکوریا یعنی سیلان رحم
میگویند **العلاج** علاج تندرستی نمایند از خورانیدن لحم زود ہضم مرغ و شیر گاو و آنچه زود ہضم غذا معین میشود و قسم ہذا السیلان
کنین یا بارک برای تقویت دہند لیکن تنکچر سٹیل یا مرکبات آہن را نه دہند درین مرض که آنها مضر میوکس ممبران اند و دو دوا
درین مرض بسیار مفید اند اول سکپوکه آنرا شانزدہم حصه گرین ہمراه مطبوخ عشبه یا سارساپریلا یا نقوع عشبه بنوشانند و اگر
سکپو بار ہاضمی پیدا کند عوض آن ایوڈائیڈ پتاس از سه گرین تا پنج گرین ہمراه مطبوخ یا نقوع عشبه یا سارساپریلا بنوشانند دوم
نوشانیدن روغن جگر ماہی بسیار درین مرض مفید است اگر از آنهم بدہضمی پیدا شود پپسین یک گرین ہمراه آن بنوشانند
و بدانکه درین مرض که دوائی رقیق مائی را بذریعه زراقه در رحم نرسانند و الا صورت موت مریضه میشود زیرا که درین وقت
بطن رحم از موافق مقدار اصلی خود بسیار صغیر میباشد پس اگر رقیق دران رسد بالضرور از راه قلوبین ثوب در شکم خواہد ریخت و از ریختن
و تجمع شدن آن در شکم از بیرون غشای آبدار ورم پیدا شد مریضه میمیرد و مکرر تجربه این امر شد بلکه بجائی آن بوقت ضرورت
ادویه مثل غلوله یا شیافه یا فتیله ساخته در دہن رحم نہند صفت دوائی که درین وقت مفید است رنگ سلفاس پنج گرین شیافه یا
بریان آہن و گرین روغن کوکو سی گرین ہر سه را باہم مخلوط کرده در غلاف کاغذی که بقدر قلم قیق اصل کاسنات نقره وسیع بود

آنرا اگر حم کرده پرکنند و بعد سر دشتن آنرا کاغذ خالی کرده دوای مذکور را که بصورت قلم است در دهن رحم نهند تا در رحم حل شده
زنک سلفاس بشب بالی با رطوبت رحم آمیخته بر میوکس ممبرن رحم منتشر شده موثر شود بعد یک روز تا تنک شده کم بین باهم
ورام روغن کوکو آمیخته ازان فتیله بصفت مذکوره درست ساخته در دهن رحم نهند و اگر این تدبیر میسر نشود حل کاستک نقره بکمال
سبکی و چالاکی در دهن رحم انداخته فوراً بیرون آرند یا فتیله سخت از پارچه درست کرده در آبیکه کاستک نقره بقدر اکثیر در آن حل کرده باشند
تر کرده در دهن رحم اندازند و باز بیرون آرند فقط فصل هشتم در مترائیٹس یعنی ورم جرم رحم و این ورم از غشای عضلی
غلیظ رحم شروع میشود و تا غشای میوکس ممبرن و غشای آبدار میرسد و گاهی خاص در غشای عضلی میباشد السبب اکثر
سبب در آن انسداد خون حیض بعد جریان آن میباشد باین نحو که کسی را خون حیض جاری شود و بعد در آن چون یک روز یا چند
ساعت بگذرد بسبب غیظ و غضب یا رسیدن سردی یا کثرت مشقت و غیره از هر سبب انسداد که باشد در آن بند شود از آن
این ورم پیدا میگردد زیرا که درین وقت خون کثیر در رحم می‌آید و چون خارج نشود از آن ورم پیدا گردد و گاهی از ورم میوکس ممبرن هم
این غشا شریک ورم میشود و گاهی از ورم و جنبیدن هم از مقاربت هرگاه بقوت بسیار کرده شود و گاهی از رسیدن صدمه ضرب و سقوط که
از خارج رسد هم این ورم پیدا میشود و گاهی از اسقاط حمل هرگاه قوابل بذریعه مالش بطن اسقاط نموده باشند هم این ورم حادث میگردد
العلامات مقدار رحم زیاده میشود و چون دهن رحم را ببینند ورم در آنجا محسوس شود و هم از جای خود فرود آمده باشد و اگر
عضو کفین بمقابل رحم از خارج درد زیاده محسوس شود در پیرینیم و حالبین و ضربان زیاده بسبب کثرت خون محسوس گردد و شکم بر زیر ناف
کبیر لیم گردد و درد عانه گرمی و سوزش زیاده محسوس میشود و اذیت رحم وقت قیام زیاده میگردد و لهذا صاحبه ورم همیشه بر پلنگ خود
افتاده ماند و گاهی پاهای خود بطرف فوق میکشد و این وقتی بود که ورم قریب غشای آبدار میرسد که اکثر اوقات در رحم کیفیت تشنج
انقباضی چنانکه وقت ولادت طفل میشود محسوس گردد و چون برای تبرز نشیند و اسهال شود با سوزش و پیچ میشود چنانکه در حال
پیچش می‌آید و بار بار بول کند طاقت ضبط ندارد و اکثر تبخار هم میماند و قی و تهوع داشته باشد لیکن این علامات از اول مرض تا دو سه روز
بر قوت خود ماند بعد از دهن رحم رطوبت مثل سیلان بشکه در ورم میوکس ممبرن رحم خارج میشود جاری گردد و درین وقت باید دانست که
ورم تا میوکس ممبرن رحم رسیده و انجام این مرض آنست که یا از علاج صحت یابد یا منتهی شود بورم غشای آبدار البطن یا بورم میوکس ممبرن
رحم و اگر بعد صحت از ورم صلابت و سختی در رحم باقی ماند العلاج مریضه با آرام تمام بر پلنگ دارند و در بست چهار ساعت دو سه بار
در آب گرم نیم ساعت نشانیدن بسیار مفید است که ازان درد کم شود و برای داخل کردن پچکاری گلیسرین که آله دیدن حال اندرون فرج
و فرج سهولت شود چه از داخل کردن آن سهولت در تشخیص مرض و علاج حاصل میشود پس آله مذکور را داخل کرده بتوسط آن دو سه زلو بر دهن رحم
چسپانند لیکن این تدبیر وقتی جایز است که درد بسیار شدید بود و هرگاه ضربان زیاده بود در عانه بمقابل رحم و محل احساس صلابت زلو
چسپانند و اگر طبع قبض بود مسهل باروغن مثل کیسٹر آئل یا سلفاس نوشادر دهند و اگر خود اسهال بود و پیچش زیاده باشد زیر ناف از آب گرم که نیم
پیاله آب بود دهند و اگر ازین تدبیر نفع نشود دو سه روز برابر این تدبیر را عمل آرند و غذای مریضه بسیار سبک باید مثل شیر گاو تنها یا هم

بر آن چسپانند یا از سرکار دکو چاک شق هائی خرد متعدد کرده وهند تا از آن خون قدری بیرون آید و بسبب آن ورم بطرف
شود و اگر زخم عمیق بود درین صورت اصل کاشک نقره بر زخم نهاده بگردانند که از آن دهن زخم بر رودی ضیق و خشک میشود و بیاید
در میان اصل کاشک نقره بر زخم رسانیده باشند تا صحت شود لیکن درین وقت اگر زخم سختی خرد پیدا شد لهذا هرگاه سختی غدد کور
محسوس شود شیافت که از پلیناهی ایوڈ وائیڈ و هملاک غیره ساخته باشند در دهن رحم داشتن بسیار مفید است و اغذیه جیده خورانند
و ادویه باضمه غذا و مقویه معده مثل پیپسن ره بر بسفین منرال ایسڈ را با نجیح تلخ بود مثل جنشن و قصب الذریره و سنکونا یا حسب
حال نوشانند تا بر تقویت هضم معین شوند و از هضم شدن غذا خون جید در بدن پیدا شود و درین وقت روغن جگر ماهی نوشانیدن
مفید است فقط

فصل دهم در ورم بیضتین زن

که آنرا اووری بزبان انگلش و ورم آنرا اووری ائٹس نامند و آن ورم اکثر شاید
بر دو قسم بود حاد و مزمن که آنرا بزبان انگلش سب اکیوٹ نامند و مزمن آنرا کرانک گویند و این قسم ثانی عام است از سبیکه اول اکثر
بود یا بعد از حاد مزمن شود و قسم حاد آن کمتر دیده شده و این ورم در هر دو جانب دیده اکثر عارض میشود و به نسبت جانب
در اووری جانب بسیار زیاده عارض میشود و سبب آن بخوبی تحقیق نشده الا ممکن است که گفته شود که چون اصل اووری بسیار
مستقیم معائی واقع شده و آن همیشه مملو از فضول براز میباشد خصوصاً هرگاه قبض شود و سده پیدا شوند درین وقت اووری را
مزاحمت و ضرر میباید از آن متاذی شده باوفی سبب متورم میگردد و التهاب گاهی بسبب
بسبب نهادن دوای حاد بر دهن رحم و هم از بند شدن در وقت حیض یکدم سبب ابتدا جریان آن دفعةً و هم از سوزاک که هم از
ورم غشائی آید از که در توی آن اووری یافته شده و هم حاد آن پیدا میشود **العلامات** چونکه علامات ورم آن با ورم رحم
قریب باشند لذا اول علامت فارقه آنرا باید دانست و آن نیست که در ورم اووری هرگاه رحم را بجنبانند بر دهن آن ورم نبود و همچنان آنرا
غمز کنند به دهن آن اثر ظاهر نشود لیکن گاه بر پهلوی رحم که دیوار جنبه است از انگشت غمز کنند به مقام اووری درد محسوس میگردد
و از آن دانسته میشود که ورم اووری است و ورم رحم نیست و هم هرگاه بر مثانه از خارج غمز کنند به مقابل محل اووری درد و سختی محسوس
میشود و اگر مریضه نحیف باشد از بالای عانه وقت غمز کردن بخوبی محسوس شود که اووری متورم شده و ایضاً درین ورم گاهی
درد مستمر میماند و گاهی با دوار شدت کند و ایضاً اکثر علامات ورم رحم مثل درد کمر و حالت سیاقین یا بار بار آمدن بول و قی و تهوع
و تپ و غیره موجود بود خصوصاً در هر جانب که اووری متورم میشود درد و سختی در همان جانب موجود بوند و اگر چه وقت تبرز بسبب
که شکم بر هر دو جانب اووری مشتمل میشود اذیت درین ورم عموماً میشود لیکن هرگاه ورم در جانب چپ بسیار بود درین وقت عند التبرز
اذیت بسیار میشود خصوصاً که براز سخت بطور رسد و آید چه بسبب مزاحمت سده اووری متورم منقبض و متاذی میشود و حمی حاد
درین ورم میباشد چنانکه در ورم رحم بود و گاهی درین ورم ریم هم پیدا میشود و ورم مذکور دمل میگردد و درین وقت حمی بطور حمی دق هم روی
می آید و این ورم گاهی بسوی معائی مستقیم و گاهی بسوی و جنبه منفجر شده ریم خود را از اعضای مذکوره خالی ندانند و این بهتر است
و از آن در عوارض خفت عارض میشود و گاهی بسوی غشائی بدن منفجر شده ریم را در آن خالی ندانند و درین وقت حمی و عوارض شدید

فصل دهم در ورم بیضتین زن

میگشند و آخر مریضه سپید العلاج اول مریضه را بآرام تمام بر پلنگ دارند بعده غور کنند اگر از بند شدن خون حیض بالا تاریخی خون از دهن رحم بارسال علق بر آن بارند و بر عانه هم بر محل او وری بقدر بیست یا ده زلو از خارج چسپانند و روزانه سه بار از ثلث دقیقه تا نصف ساعت بقدر ضرورت در آب گرم نشانند و هم از خارج تکمید بآب گرم نمایند و از افیون بلادونا شیاف درست ساخته در دهن رحم گذارند و اگر ازین درد کم نشود افیون خالص از یک گرین تا دو گرین بعد سه یا چهار ساعت بخورانند و اگر ریم پیدا شده باشد بانتظار انفجار آن کنند بنشتر زنی جرات نکنند زیرا که همراه ریم که در رحم نشتر ساعی پیدا از آن آفت دیگر پیدا میشود و لیس اجتناب از آن درین علت واجب است و غذای مریض سبک مثل شیر گاو با برنج و نان خورانند لیکن لحم جایز نیست و اگر ازین علاج مرض بالتمام زایل نشود باید دانست که مزمن شده در آن وقت تدبیر قسم ثانی بعمل آرند تا قسم ثانی آن که مزمن است گاهی از اول مزمن میباشد و گاهی بعد حاد مزمن شود و وقتیکه از اول مزمن بود پس از اسباب آن آنچه اکثر موجب این مرض میشود این است که زن نوعروس بخانه شوهر خود رود و اکثر اتفاق مقاربت واقع شود و گاهی بسبب ورم رحم و گاهی بسبب ورم حبیبه گاهی از انسداد حیض چون جسم بیضاوی در او وری بماند و خارج نشود از آنهم این مرض پیدا گردد العلامات در خفیف بر محل او وری و در کمر و قطن و ساقین و جانبین محسوس میشود و در شدیر ثقلت و دشواری میگردد و وقت مباشرت درد و اذیت محسوس میشود و گاهی تهوع و قی عارض گردد و رطوبت سفید هم از رحم جاری میشود و ادوار اختناق رحم مثل بیهوشی و بیعقلی پیدا میگردد و گاهی در ثدیین درد و ورم پیدا میشود و در هر جانب و وری که ورم بود از آنجا کمر و بر عانه در همان جا درد محسوس میشود و هرگاه در وقت انگشت انداخته در پهلوی رحم غور کنند امتحان نمایند در هر جانب که و وری متورم باشد در همان جانب درد محسوس میشود و نیز دیگ تیز از نشتر درد میشود و هرگاه طبع افعی بود این درد زیاده محسوس میشود بسبب سکون و سیر و حرکت آن از او وری و درین قسم ورم مزمن خصیه زن اختلال عقل و حال مشابه بحال مالیخولیا پیدا میشود العلاج اول بتقویت مریضه کوشند چه درین مرض همیشه کمزوری میباشد لهذا اغذیه مقویه هم خورانند و ادویه مقویه و آنچه معین هضم غذا بود مثل شراب های شیاسی معدنیه مثل سلفیورک ایسڈ دایلوٹ یا نیورک ایسڈ دایلوٹ و هم بارک و کنین و جنشین نوشانند لیکن از مرکبات آهن هرگز درین مرض چیزی ندهند که آن درینجا مضر است و موروث نقصان نوشانیدن روغن جگر ماهی تنها یا با چیپین بهتر است دیگر اینکه مریضه در هوای صاف نشسته بود و لیکن بر اسپ سوار گردیدن اسپ سوار نباید بلکه پیاده یا بر پالکی سوار کرده بگردانند و اگر در روز زیاده بود دو بار و الا یکبار یک روز در میان مریضه را در آب گرم نشانند اما از آب سرد اجتناب نمایند و شیاف که از بلنیای ایوڈائیڈ و هملک ساخته باشند استعمال آن درین مرض بسیار مفید است و نوشانیدن کلورائیڈ آف پتاس بنسبت گرین و زانه سه بار مجرب و مفید است و گاهی این مرض وقتی میشود که ماده چیزی خون بود پس اگر منظنه آن باشد درین وقت ایوڈائیڈ پتاس همراه مطبوخ عشبه یا سارسا پریلا و نقوع قصب الذریره چند روز نوشانند تا اثر زهر آن از خون خارج شده باعث حصول صحت کلی شود فقط فصل یازدهم در مجتمع شدن آب در خصیه زنان

واین مرض مشابه است باجتماع آب در خصیه مردان فرق باعتبار سبب است واین مرض را بزبان انگلش اووارین ڈراپسی بضم الف
وسکون واو اول وکسر واو ثانی وسکون یای مثناة تحتانی وکسر رای مهمله وفتح یای مثناة تحتانی وسکون نون یعنی سلع اووری
نامند التسبب باعث آنست که انچه جسم بیضاوی که در خصیه زن پیدا میشود وبعد کبیر شدن از اندرون جرم اووری که قعر آنست
تحت جلد خصیه آمده شق میشود وبعد شق شدن جلد خصیه غشای جسم بیضاوی هم شق شده سفیده وزرده از جسم بیضاوی
خارج شده بذریعه مجری فالوپین تیوپ در رحم می آید از اجتماع منی مرد در رحم از ان حمل مستقر گردد واگر اجتماع منیین نشود از رحم خارج
شده دفع میگردد پس گاهی این جسم بیضاوی در خصیه زن کبیر شده شق نمیشود بلکه رفته رفته مقدار آن کبیر ومائیت دران چنان
زیاده میگردد که بمنزله مثانه کبیر پر آب میشود ودر تمام شکم منبسط شده تا اووری دیگر میرسد واین را بزبان انگلش اووارین سسٹ
یعنی خریطه اووری زیرا که هرگاه درین مرض بذریعه نشتر آب را بیرون آرند اووری مثل خریطه باقی میماند ودران خریطه بیضاوی
مائیت لزج مثل شیره سریش یعنی ومثل شمع میباشد وگاهی مثل سریش ممزوج بشیر یا سریش ممزوج بخون یا سریش ممزوج با پیپ
صورت یافته میشود وگاهی در مائیت مذکوره بعضی از اعضای انسان مثل شعر یا دندان یا قطعه استخوان یافته میشود ووانه
یافتن این چیزها وابسته میشود که درینجا ماده تکون جنین بوده لیکن خراب شده وخلقت کامل نشده بلکه بعض اجزای آن متولد
شده باقی خراب گشته واین مرض بدختران کوچک کمتر عارض میشود بلکه زنهای جوان درین مرض مبتلا میشوند وایشان
هم کسانیکه از سن بیست سال تا چهل سال بوند زیاده مریض میشوند واز همه زیاده بزنان شوهردار عارض میشود وگاهی زنی را که
شوهر نداشته باشد هم میرسد ودرین مرض مریضه در اول امر رجوع بعلاج نمیکند زیرا که زیادتی مقدار عانه را گاهی محمول بکثرت
سمن وگاهی بر فربهی میکند وزن شوهردار محمول بر حمل مینماید خصوصا وقتیکه در حیض نقص شود وچنانکه گاهی درین مرض حیض بند میشود
الا بعد سه چهار ماه در یک جانب اووری سختی وزیادتی مقدار محسوس میشود وچون اووری تا مقدار سر طفل کوچک رسید آنزمان
مریضه متردد شده در پی علاج میشود ومیداند که سلع اول در شکم شده پس رجوع بطبیب میکند وچون طبیب می بیند در
یک جانب آن اووری که مثل شی مدور زیر دست حرکت کرده محسوس میشود وگاهی مریضه وقتی رجوع میکند که اووری کبیر
شده تا اووری جانب دیگر میرسد ودرین وقت صورت این مرض مشابه بحبن میباشد العلامات در ابتدای مرض زیادتی
مقدار در ثقل اووری محسوس میشود وچون مرض بدرجه آخر میرسد اووری در تمام شکم منبسط میگردد لیکن صورت آن مدور میباشد
بخلاف حبن که در آن صورت شکم بصورت مسطح است که صورت خاص آنست میباشد دوم آنکه در حبن سختی خاص بمقام رحم بود
وگاهی آن در شکم نیست بود ودرین مرض سختی در تمام عانه عام بود وهرگاه در حبن بانگشت بر عانه زنند سوای رحم که آن آواز هوا
از امعاء می آید ودرین مرض از تمامی عانه آواز مصمت می آید سوم درین مرض هرگاه از انگشت بتدریج نقر وتحریک بر عانه کنند
مثل حبن پرآب محسوس نمیشود که آنرا بلغت انگلش فلکچویشن یعنی حرکت آب درین وقت ما مینامند چه اووری مجتمع میباشد
بخلاف حبن که دران حرکت آب محسوس میشود باجمله در ابتدای مرض بجز زیادتی مقدار گاهی هیچ علامت نبود ولیکن گاهی جمله علامات

ورم اووری که سابقاً نوشته شده اند موجود بوند و اکثر درین مرض در تشخیص بر وقت مقرر نمیباشد زیرا که اووری ثانی که صحیح است
کار خود میکند مگر هر گاه مریضه از زیادتی مرض یاده کمزور میشود آثار بان در دو رسد گاهی کمی و گاهی احتباس مطلقاً پیدا میشود و از زیادت شدن
مقدار اووری زیاده تکلیف در تنفس میشود و گاهی از مزاحمت و تنگ کردن آن معاء مستقیم را قبض شکم پیدا میشود و گاهی مثانه منغمز
شده بار بار بول قلیل را دفع میکند و تاب ضبط بول در مثانه نبود و گاهی از منغمز شدن عنق مثانه تحت آن حبس بول عارض میشود
و در مثانه بول مجتمع گردد و درین وقت دو موذی جمع میشوند یکی زیادتی مقدار اووری دوم زیادتی مقدار مثانه از اجتماع بول
و درین صورت در تنفس مریضه کمال اذیت میشود و گاهی از غمز و مزاحمت اووری با گرده و منغمز شدن آن بول در گرده کم پیدا میشود و از
کم پیدا شدن بول و هم از منغمز شدن شریان کبیره و زبده عظیمه کم در پایها خون می آید و از آنها هی برنمی آید و رفت خون بدشواری میشود
ازین سبب آب کثیر از خون جدا شده در غشای نخاع دار مجتمع میگردد و درین وقت بدن لاغر میشود و غذا هضم نگردد و خواب نیاید
و رفته رفته کمزوری بمرتبه قصوی میرسد اگر تدبیر مناسب نکرده شود هلاک میگردد. العلاج از ادویه مسهله مدره درین مرض فایده نیست
لیکن اگر در اوائل مرض مریضه رجوع کند درین وقت از نوشانیدن ادویه که ماده را از عروق جذب میکنانند مثل [illegible] ایوداید
پتاسیم و کلوراید آف پتاس البته مفید است که قدری فایده ظاهر شود و از زیادتی مرض باز مانند اما فی الواقع از ادویه درین مرض فایده
ظاهر نمیشود پس هر گاه ببینند که بعد استعمال ادویه مذکوره هم مرض زیاده میشود استعمال ادویه موقوف کرده مرض را بر حال خود گذارند
تا زیاده شود چون تمام شکم عاصر گردد و در تنفس دشواری ظاهر شود درین وقت اول جلد شکم از نشتر چاک کرده بعده سر دکانیولا [illegible]
مجری و انبوبه نقری را در شکم داخل کرده آب را از شکم بیرون آرند و هر گاه قصد بیرون آوردن انبوبه نقره بعد برآوردن آب شکم نمایند
اول جلد شکم را از دست محکم گیرند پس کینیولا را برآرند تا هوای خارجی در شکم داخل نشود و الا ورم غشای آید اسپایا ماده در شکم پیدا
مریضه هلاک خواهد شد بعده پارچه خشک صاف گرفته در دهن زخم گذاشته بر آن پارچه شکن آلود نهند یا دهن زخم را برابر کرده بر آن
پارچه شکن آلود نهاده بالای آن پارچه عریض کبیر بر تمام شکم بربندند تا شکم از حرکت محفوظ ماند پس گاهی ازین تدبیر صحت کلی میشود
و اکثر آنست که باز آب مجتمع میگردد و مرض عود میکند و باز موافق تدبیر اول اخراج آب کرده میشود و چون مکرر همین تدبیر داخل عمل
کرده میشود مریضه از قلت [illegible] و ضعیف و کمزور میگردد لهذا ضرورست که تدبیر السداد اجتماع آب کرده شود و آن اینست که بعد برآوردن آب
از شکم قدری کینیولا اندرون خریطه اووری است بذریعه زراقه از راه کینیولا یعنی انبوبه نقره تنکچر ایوڈین در خریطه خصیة الرحم رسانند و بعد
دقیقه از راه کینیولا برآرند و فایده آن اینست که از تنکچر ایوڈین ورم پیدا شده خریطه بیضه که خالی است منضم و یکجا خواهد شد و
بسبب آن آب مجتمع نخواهد شد چه محل آن باقی نخواهد ماند لیکن باید دانست که این عمل در رجال بیخطر است و در نسوان بسیار
خوفناک است زیرا که هر گاه از آن ورم پیدا میشود و این ورم تا غشای آید برسد از آن زن اکثر هلاک میگردد لهذا بهتر آنست
که عوض آن شکم را از زیرناف تا استخوان عانه چاک کرده هر گاه اووری ظاهر شود در آن شرو کار انداخته قدری آب بیرون آرند تا حجم
مقدار آن کم شود و ملایم گردد پس اووری را کشیده از دهن زخم بیرون آرند و اصل آنرا از خیط ابریشمی مضبوط ببندند و اووری را [illegible]

رحم را ببر آبر کرده از خریطه بدر زنند و بر آن آب کاربولک یا روغن کاربولک همیشه بریزند تا صحت شود و فقط فتد کر فصل دوازدهم
در ورم غشای آبدار عانه که آن را بزبان انگلش پلویک پری تونائیٹس گویند بکسر بای فارسی و سکون لام و کسر واو و سکون کاف
و فتح بای موحدهٔ فارسی و کسر رائی مهمله و سکون یای مثناة تحتانی و ضم تای هندی و سکون واو و نون و کسر الف و سکون یای
مثناة تحتانی و کسر تای هندی و سکون سین مهمله نامند و درین مرض ماده فایبرن از عروق این غشا تحلب کرده در غشای مذکور و هم
زیر و بالای آن مجتمع میشود و از آنجا که مادهٔ مذکور چسپنده و لزج مثل شیرهٔ سریش است لهذا از چسپندگی آن غشای مذکور با [illegible]
رحم که از آن خارج شده با غشای مذکور مرتبط شده اند و هم از غشای آبدار ایشان در رحم و اووری و معای مستقیم و دیگر ربطه که با آن
متصل اند چسپیده یکذات میشود و باین جهت مقدار و صلابت آن درین وقت زیاده میگردد و هم بسبب آن کاسه اعضای مذکوره
بند میشود. السبب سبب آن اکثر ورم رحم و ورم اووری و اسقاط حمل باراده قابله گاهی سقوط حمل بطور مرض و هم ولادت
طبیعی کامل هم و احتباس حیض و هم اسباب ورم رحم که مذکور شد اسباب این هم واقع میشوند. العلامات اکثر قشعریره و لرزه
اول میشود بعده تپ حادی آید و درد شکم پیدا میشود گاهی این درد خفیف هم میباشد لیکن اکثر آنست که این درد چنان شدید میباشد
که بر آن صبر نتوان کرد و از فشردن بر عانه زیر ناف درد زیاده میشود و هم وقتیکه در ورم رحم و ورم اووری درد کمر و ساقین میشود درینجا
هم موجود بود و بول گاهی بدشواری میشود و گاهی محتبس گردد و همچنین قبض شکم میماند و مقدار بطن زیر ناف زیاده میشود و هوا بالای
ناف در امعا زیاده میگردد و زیر ناف هرگاه انگشت زده احساس صوت کنند آواز مصمت می آید و از تپ هم هذیان و اشیا کثیر درین مرض
قی و هیچ هم میباشد و مریضه مستلقی میماند و پا را سوی شکم خود کشیده میدارد تا از دراز کردن پا با شکم نکشد و بسبب آن درد زیاده
نگردد و ازین هیئت راحت مییابد و چون اندرون فرج بیننده بر گردن رحم و در دیوارهای فرج سختی معلوم میشود و از فشردن
دران درد محسوس گردد و هم درین وقت از فشردن متحرک نشود و زیر و بالا و درین بسیار حرکت نکند بلکه بر حال خود جای خود قایم
ماند زیرا که ربطهای آن درین وقت کشیده میباشد و گاهی یک طرف کشیده دیده میشود و از آن جانب حرکت بطرف دیگر نکند
العلاج مریضه با آرام تمام بر پلنگ خوابانند و بر تمام عانه پوپلتس تخم کتان ساده یا از تخم کتان و برگ عنب الثعلب سبز
درست ساخته چسپانیده ببندند و برای تسکین وجع بعد دو یا سه ساعت افیون خالص یک گرین تا دو گرین خورانند و
هم کیلومل یک گرین همراه افیون خورانند پس اگر ازین تدبیر بیست و چهار ساعت فایده ظاهر نشود پوپلتس جدا کرده
بر دو از شش عدد تا ده عدد زالو بچسپانند و بعد افتادن زالو ... پوپلتس بچسپانند و چون آمدن خون از محل لسع زالو بند
شود باز پوپلتس سابق بر تمام عانه بچسپانند و شیاف از افیون و بلادونا درست ساخته در دهن رحم گذارند و
اگر قبض شکم بود چنانکه بالغ درین علت میباشد بعض اوقات مسهل نخورانند بلکه حقنه از روغن بید انجیر
بمقدار دو تولچه که زیاده نباشد حقنه کنند و هم درین وقت حقنه کردن از آب گرم که زیاده از شش چهار اونس
نباشد مناسب است و بعد تقطیر ... شکم وارد ... خارج شود و اگر بول بدشواری آید با قاثاطیر بر آرند

فصل دوازدهم در ورم غشائی آبدار عانه

و اگر او خیال قاثاطیر ممکن نبود در آب گرم نشانند تا بول بسهولت خارج شود و هرگاه عوارض حدت مرض برطرف شود پس ادویه پیاپیهم
همراه آب قصب الذریره یا دیگر دوائی تلخ نوشانند تا مادهٔ فاسدین که از عروق خارج شده بجهت آن باز پس عروق فرستد و غذا
درین مرض خفیف باشد مثل شیر و شوربا و برنج و نان چپاتی از آرد گندم و بارد بالفعل خورانند و هم انچه بارد بالفعل باشد مثل آب
سرد یا سکنجبین رقیق که آنرا از آب لیموی کاغذی ترش کرده با برف سرد نموده باشند بنوشانند و قطعات برف در دهن نگهدارند
زیرا که ازان دو منفعت حاصل میشود یکی تسکین عطش دوم آنکه بسبب نهادن برف در دهن تموج دلی هم ساکن میشود بعد از زوال
کلی مرض علاج تندرستی فرمایند فقط فصل سیزدهم در احتباس حیض و آنرا بزبان انگلشی امنوریا بمد الف و کسر میم و ضم
نون و سکون واو و کسر رای مهمله و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی معدوم شدن حیض معتاد هر ماه گویند هرچند اطلاق
احتباس بر عدم و قلت حیض هر دو میشود لیکن مراد اینجا آنست که مطلقا نیاید و آن بر سه قسم است یکی آنکه دران مادهٔ حیض مطلقا
پیدا نشود یعنی خون در رحم و اوردهٔ او جمع هم نشود دوم آنکه خون در رحم آید و جمع گردد لیکن خارج نشود سوم آنکه خون در رحم آید و جمع
گردد و خارج شود و حیض موافق معتاد خود آمده باشد لیکن بسبب درد آن بند شود و حال هر قسم جدا است چنانچه قسم اول که دران گاهی
از اول حیض نیامده باشد یا بسیار کم دیده میشود و سببش گاهی نقصان کدام عضو از اعضای مختصهٔ عورات میباشد مثل آنکه رحم
یا اوردی یا خصیه نبود یا اعضای مذکوره در عدد موجود بودند لیکن مقدار کم باشد چنانکه حال اعضای دیگر است مثلا در کسی
یک دست یا یک پا یا بعض انگشتان یا راس صغیر میباشد پس همین منوال رحم یا اوردی یا خصیه صغیر بود چنانکه در وقت تولد
در شکم مادر یا در اول طفلی بودند گاهی همه اعضا بمقدار طبیعی بودند و با اینهمه هم در وقت حیض نمیشود و قاعدهٔ جریان حیض اکثر این است
که از سن یازده سالگی تا سال چهاردهم حیض جاری میشود لیکن گاهی حیض زودتر جاری میشود و گاهی بتاخیر می آید یعنی تا سال هیجده
یا زیاده ازان هم گذشته در ظهور میآید پس اگر تاخیر در ورود شود آنرا از قسم اول نباید شمرد بلکه دران انتظار در زمان نمایند که خود آید
چنانکه گاهی دندان زودتر برون میکنند مثلا از ماه چهارم یا پنجم بیرون می آید و گاهی بعد گذشتن یک سال یا دو سال بیرون آید
بالجمله بسبب تجربه ثابت شد که هر کرا حیض نیاید کمتر باردار میشود و قسم دوم که دران خون در اعضای مختصهٔ عورات می آید و
مجتمع گردد لیکن در حیض ظاهر نمیشود و این قسم البته گاه گاه دیده میشود و سبب آن گاهی انسداد و دهنه میباشد چنانکه در فصل
امراض و دهنه نوشته شده و گاهی و دهنه کشاده بود بهیئت خود لیکن دهن رحم بند بود خواه بسبب سیوکس همیرن آن از اول
فطرت زیاده و متصل بود یا بسبب بسته شدن زخم دهن رحم بند شده باشد چنانکه بعد ولادت طبیعی یا بعد اسقاط که زخم میشود بعد
بند گردد که بسبب آن اتصال کامل شود و قسم ثالث که دران بعد ظهور در وقت جریان حیض بند میشود و این قسم اکثر دیده میشود
سبب آن گاهی تاثیر کیفیات نفسانیه مثل غیظ و غضب زیاده و سرور و فرحت و غم و اندوه بود و چه در دماغ این صورتها شود
مبتلا میشود و قوت ضعیف میشود و گاهی رسیدن سردی ببدن و گاهی انتقال و کمزوری خون هر گونه بیماری سخت که دران
بدن ضعیف گردد و هم در مرض لیکوریا که دران سفیدهٔ بیضه از خون همراه بول زیاده دفع گردد حیض بند میشود و ...

فصل سیزدهم در احتباس حیض

در بیان حیض

واکسٹراکٹ بلاڈونا پنج گرین در روغن کوکو یا چربی یا روغن کنجد که انجمد کرده آمیخته شیاف درست ساخته در مهبل نهند و اگر
از ین بیرفایده تام حاصل نشود ٹنکچر کینبس انڈیکا یعنی ٹنکچر برگ قنب بنیست قطره همراه اسپرٹ نائیٹرک ایتھر که از نیم درام
تا یک درام بود همراه آب ساده که از یک آونس تا دو آونس باشد آمیخته بخورانند و اگر درین دوا اسپرٹ جونی پر که قسمی شراب
ست نیم درام اضافه کرده بنوشند کمال نافع ست اگر این دوا هم میسر نشود فیون خالص یک گرین تنها یا با جین شراب که از
نیم آونس تا یک آونس بود آمیخته بنوشانند ایضا الها ہسکی شراب از نیم آونس تا یک آونس گرفته با مثل آن آب ساده آمیخته بنوشانند
از آن فوراً حیض جاری میشود و هر که مجتنب از شراب باشد او را باید که انچه دوا غیر شراب برای اجرای حیض مختص نوشته شده
از آن حسب مناسب گرفته بنوشانند ایضا الها ایمونیا کاربونیاس پنج گرین آب تقوع پودینه که یک آونس حل کرده بنوشانند
نوع دیگر اکسٹراکٹ ہائی سائمس سه گرین اکسٹراکٹ بلاڈونا نیم گرین همراه اکسٹراکٹ جنشین یا اکسٹراکٹ سراسی کم آمیخته حب ساخته
روزانه سه بار خورانند ایضا الها بوریکس یعنی سہاگه صاف ده گرین با یک آونس آب تقوع پودینه حل کرده روزانه سه بار نوشانند
نوع دیگر ایلو سیم یا بینا همراه بوریکس یا صمغ عربی محلول آمیخته حب بسته بخورانند ایضا الها ارگٹ ده گرین بوریکس پنج گرین
ایپیکاک یک گرین با هم آمیخته بعد چهار چهار ساعت بنوشانند تا خون حیض بخوبی جاری شده صحت شود قسم دوم تشخیص
سبب آن بسیار دشوار است زیرا که وقت قرب حیض خون کثیر در جمیع اعضای مختص تناسل مجتمع میگردد از این سبب در دانستن
اینکه ورم در رحم است یا در میوکس میمبرن آن یا در اووری یا در غشای آبدار آن مشکل میشود لیکن بعد تفتیش بغور تامل علامات
پیدا نموده علم حاصل کنند التسبب سبب در آن اورام اعضای مختص تناسل میباشد خصوصا ورم رحم العلامات بدانکه
درین قسم هرگاه سپکیولم در مهبل داخل کرده می بینند در رحم زیادتی مقدار و ورم ظاهر میشود و چون از انگشت معاینه کنند ورم در رحم
در محسوس شود و گاه گاه درد رحم بمقامات خصیه آن درد محسوس گردد و در عانه ثقل معلوم میشود و کیفیت تشنج انقباضی برای دفع
مواد در رحم یافته شود و درین قسم خاص یک هفته قبل از حیض درد پیدا میگردد و تب هم همراه آن میباشد و در عانه ضربان بود
وقتی تهیج نیز بود و مریضه بسیار متاذی میباشد و در محل کمر و رحم و اصول ساقین یافته میشود و اکثر بواسیر هم همراه آن شدت
میکند و گاهی خروج مقعد هم با آن یار بود و بعد دو روز حیض خفت در عوارض ظاهر شود لیکن خون حیض برابر نمی آید بلکه قدر قلیل
آمده باز بند میشود و بعد آن یکبارگی بقدر زائد دفع میگردد و درین وقت همراه خون قطعات میوکس میمبرن رحم هم بر آمده
دفع میشوند و چون آمدن حیض بند میشود بعد آن رطوبت سفید بیاید و از میوکس میمبرن رحم می آید و علامات ورم میوکس میمبرن
رحم موجود بوند العلاج اول سبب آن دریافته بعلاج هر ورم که یافته شود بپردازند چنانکه سابقا نوشته شده لیکن وقت اذیت
خاص چنانکه در قسم اول تدابیر برای تسکین وجع نوشته شده اند باستعمال آرند لیکن درین قسم کدام دوا که در آن شراب است مثل
شراب جونی پر یا اسپرٹ نائیٹرک ایتھر ندهند که آن مضر خواهد شد بلکه علاج بارد از قسم تعلیق علق و نوشانیدن مسہل بارد
مثل منگنشیا سلفاس نیدهند چونکه درین قسم اذیت در امعا و معده زیاده میباشد پس اجتهادن از آب گرم گرفتن بسیار نافع شود

عروق جذب شود و مابقی رحم گردد پس این رحم گاهی انسداد خلا وین ثوثب رحم آید ازان خارج میشود و گاهی در دیوار رحم جنبیده
و دل پیدا کرده و ازان جاری میگردد و گاهی در دیوار رحم معاشی متشعبه ثلمه پیدا کرده ازان با اسهال خارج میشود العلاج اول
مریضه را بالای پلنگ بسهولتی که او را دران آرام معلوم میشود و انند و برای هرگونه حرکت منع کنند بعد بهبینید که اگر مینوز خون
در سبیل انصباب باشد و ابتدای مرض بوده و بودن خون در راه انصباب تسته میشود از اینکه هر آن رحم زیاده میگردد پس بر وقت
تبرید عضو کنند تا خون کم رسد و برای این عضو پارچه یا پیکه پارچه بآب سرد تر کرده بر محل رحم نهند یا قطعه برف در پارچه بسته بر آن گذارند
و برای تقلیل و منع وجع لیموی مرکبات آن و دیگر مبردات وجع حسب اسباب خورانند و هرگاه انصباب خون بند شود و آن انسته میشود
از توقف رحم بر جدخاص درین وقت از آب گرم و روغن تلپین تکمید سازند و کیلومل دو دو گرین یا ربع یا نصف گرین افیون همچو
بعد چهار چهار ساعت بمریضه نوشانند و اگر ضعیف و لاغر باشد عوض کیلومل بلو پل خورانند تا جوش دهن پیدا شود بعد آن
ایوداید پتاسیم همراه کدام دوای تلخ نوشانند و بعد رفع شدن درد و دیگر اعراض منزال الیسه همراه کنین نوشانند و اگر به پیشاب
بدشواری آمده باشد گاه گاه قاتاطیر جری بکمال احتیاط اندا نخته باشند تا بول محتبس نگردد و همچنین اگر براز بدشواری آمده باشد
حقنه از آب گرم ساده یا روغن بیدانجیر آن یا کرده و بنا زیره اکه شرط علاج انیست که مریضه از پلنگ حرکت نکند پس درین صورت
بدون اعانت و تحریک چگونه بول و براز خواهد آمد و ایضا هرگاه بول و براز بکمال اذیت آمده باشد درین وقت مریضه را امر فرمایند
که خود قصدا رفع بول و دفع براز نکنند بلکه با دخال قاتاطیر و دادن حقنه اخراج فضول کرده باشند و غذا بسیار لطیف و قلیل مقوی
باشد مثل شوربای لحم مضعف یا آب یخنی یا شیر که با آب ممزوج باشد بمقدار قلیل چند بار بمریضه خورانند و بعد حصول صحت چون
زمانه جریان حیض ثانی باز قریب شود و دران وقت سبب حدوث مرض بالضرور دور کنند تا بسبب استعداد مریضه مرض باز عود
نکند و قتیکه باید دانست که این مرض هم از جمله امراضی است که در تحقیق متاخرین انگلستان از چندی روز ظاهر شده لهذا از ذکر آن
کتب طبیه عربیه و هم کتب طب قدیم انگریزی خالی اند و این مرض کثرت زنان را میشود لیکن بسبب عدم دریافت حقیقت آن
بعرض تشخیص نیامد

فصل شانزدهم در افراط سیلان طمث و مراد ازان آنست که خون در مقدار خود زیاده از معتاد
بطور حیض آید یا ایام جریان هم زیاده از معتاد بود پس اینچه بعض زنان را عادت است که در ماهی کم و در ماه دیگر زیاده می آید
بعض را همیشه از اول مرتبه کثرت عوارض زیاده می آید و نه زیادتی معتاد خواهد بود و مرض اصل نخواهد شد و این هم بر دو قسم است
یکی آنکه در وقت ایام معتاده زیاده از معتاد آید و دوم آنکه در غیر وقت معتاد آید و اول را مینورجیا یعنی جاری شدن حیض
بشدت و ثانی را متیروجیا یعنی جاری شدن خون از رحم بشدت و قوت بزبان انگلش نامند التسبب قسم اول گاهی از کثرت
خون پیدا میشود چنانکه در دل و البیومن بود یا ورم طحال و کلوروسز یعنی مرض سفیدی خون یا دیگر امراض مثل سوء قنیه ای که
خون اندر خون رقیق و سفید میشود و گاهی از کیفیات نفسانیه مثل غم و غصه فرح زاید و خوف و غیره هم خون بکثرت جاری
میشود چنانکه این اسباب گاهی سبب طمث نیز واقع میشوند و آن مذکور شده و گاهی از کثرت جماع و گاهی از قسم اسباب

والانقطاع حیض هم خون زیاده می آید وگاهی در ورم رحم و ورم خصیه و ورم میوکس ممبرن رحم هم خون حیض زیاده می آید و قسم
ثانی اکثر بسبب سرطان الرحم و بواسیر الرحم که فی الواقع آن قسمی از لحم ست که غیر باسوار ست و آنرا بزبان انگلشن پالی پس نامند و
آن هم حیوان بحری ست که بصورت جیلی که غذای مشهور ست میباشد زیرا که این لحم که در رحم با الف یافته میشود چون آنرا از
خون و آبکیدران میباشد صاف کرده از آب بشویند به صورت جیلی مذکور میباشد و آن فی الحقیقت غشای خانه دار میباشد
که از میوکس ممبرن پیدا میشود و اصل آن در میوکس ممبرن میباشد و هم قریب سقوط حمل وگاهی بعد سقوط حمل خون زیاده
می آید اما قریب سقوط پس سببش آنست که چون زمان سقوط قریب میشود مشیمه که غشای بالای جنین است و سرنافِ
جنین با آن متصل میباشد از میوکس ممبرن رحم جدا میشود و درین وقت عروق که درمیان میوکس ممبرن رحم و غشای مذکور متصل
بودند گسسته میشوند لهذا ازان خون ریخته در رحم مجتمع ماند و بعد جدا شدن تمام غشای مذکور از رحم جاری میشود و این امر طبیعی است
لیکن گاهی باوجود جدا شدن غشای مذکور بالتمام از میوکس ممبرن رحم هم این خون جاری میشود و این امر غیر طبیعی و مرض
دانسته میشود و لیکن جریان خون کثیر بعد سقوط پس سببش آنست که گاهی قدری از غشای مشیمه بعد سقوط در رحم باقی میماند
و بسبب آن رحم ستادی میگردد و بسبب اذیت آن خون کثیر می آید حتی که گاهی زن هلاک میشود و قد ذکر و ایضاً گاهی مشیمه از
اول تکون جنین متصل بدهن رحم میباشد و این امر غیر طبیعی ست زیرا که امر طبیعی آنست که مشیمه از جانب قاعده رحم متصل بوده
از دهن آن دور بوده بالجمله هرگاه درین صورت خاص جنین کبیر میشود بسبب آن دهن رحم کشاده و وسیع میگردد و درین وقت مشیمه از میوکس
ممبرن دهن رحم جدا گردد و بسبب آن خون در ایام حمل جاری میشود العلامات عمده و اظهر علامات آنست که خون کثیر می آید
و این گاهی متقاطر دفع میشود وگاهی اول متقاطر بوده من بعد یکبار مقدار کثیر منجمد شده دفع گردد وگاهی این قدر زیاده می آید
که مریضه بیهوش میشود و ماه بماه از زیاده آمدن خون مریضه بسیار ضعیف و کمزور میگردد و بعد آن کمزوری درد سر و قلت هضم
غذا و عدم اشتها و تهوع و قی و زیادتی ریاح در بطن و قبض شکم پیدا میشود و چنان ضعیف میشود که از ادنی مشقت مانده گردد و
علامات مابقیه از قسم التهاب و دل بستگی و هم اعراض هستیریا یعنی اختناق رحم از قسم خفقان و غشی عارض میشوند و بهترین علامت
امتحان جهت تشخیص سبب آنست که مریضه را بآرام داشته اول دوای حابس خون مثل گالک ایسڈ بنوشانند پس اگر بعد
این تدبیر صحت شود و بعد حرکت هم باز خون نیاید باید دانست که از اسباب غیر ورمیه بوده و اگر بعد تدبیر مذکور خفت شود و
از حرکت کردن باز خون جاری شود باید فهمید که از ورم رحم یا سرطان رحم بوده العلاج اول تفحص سبب نموده بازاله سبب بجان
کوشند که اصل علاج ازاله سبب ست و علاج عام آنست که گالک ایسڈ ده گرین همراه نبات یا شیره نبات حل کرده مکرر موافق این مقدار
بنوشانند یا همراه روغن دارچینی که یک ڈرام بوده حل کرده بنوشانند و دیگر سلفیورک ایسڈ ایرومیٹک بیست قطره همراه آب
ساده بنوشانند و اگر اینهم مفید نباشد پلمبای اسیٹاس زیاده دو گرین تا سه گرین همراه آب ساده حل کرده روزانه سه بار بنوشانند
و اگر اینهم مفید نشود و سبب اینکه رحم مانند دهن آن کشاده بوده و بوقت تشنج دهن رحم را بایستد تشنج منقبض و مجتمع سازد مثل ارگٹ

بد هند و بهترین طریق استعمال آن درین مرض آنست که بگیرند سفوف ارگٹ ده گرین و کالا کالیٹ ده گرین هر دو باهم آمیخته همراه آب
ساده روزانه سه بار بنوشانند و این دوا اگرچه هر دو قسم نافع است لیکن بسبب ایجاد تشنج در قسم ثانی بسیار مفید است نوع دیگر سفوف
ارگٹ نیم درام سفوف دارچینی کمیونڈ ده گرین نبات سفید ده گرین ادویه باهم آمیخته ازان دو حصه ساخته بعد دو دو یا سه ساعت
یک یک حصه بخورانند و این دوا هم هر دو قسم نافع است لیکن برای قسم ثانی انفع است و چون قسم اول در زنان جوان را که با مرد صحبت دارند
زیاده عارض میشود بسبب آنکه اعصاب ایشان از کثرت مجامعت ضعیف میباشند لهذا هرگاه در وقت در حیض ایشان یک
هفته باقی ماند بروما ئیڈ پتاسیم ده ده گرین روزانه سه بار بنوشانند تا از آرام رسانی اعصاب ایشان قوی شده از حدوث مرض
ایمنی حاصل شود از ادویه موضعیه بهتر آنست که آب گرم در مثانه جیوانات پر کرده دهن آن بسته بر محل قطنی کمر در میان هر دو کلیتین
بگذارند نوع دیگر پارچه در آب سرد تر کرده بر جانه مقابل رحم نهند و هم تراقه از آب سرد و داشتن قطعه برف در جهبه مفید است گاهی
از تقریق که آب بسیار گرم کرده شود و هم خون بند میگردد و این علاج ضد علاج اول است نوع دیگر تان نک ایسڈ ده گرین با جاحل کرده
بذریعه زراقه در جهبه رسانیده سرین بالا کرده تا نیم ساعت بهیئت مستلقی مریضه را دارند اگر ازین تدبیر هم فائده حاصل نشود
تان نک ایسڈ با چربی ببر و یا روغن کنجد حل کرده یا با روغن کوکو آمیخته ازان شیاف بلوطی چنانکه طریقه ساختن آن مکرر نوشته شده
درست ساخته در جهبه یا در دهن رحم گذارند گاهی مرض چنان صعب بود که هیچ دوا نافع نشود و مریضه هلاک میگردد و درین وقت باید
که از دیگر تدبیر بند کنند و بهترین تدبیر درین وقت آنست که پارچه های صاف را در جهبه نهاده بقوت و تسهیل تمام جهبه را
بند کنند و درین وقت باید که اول پارچه را در سرکه خالص تر کرده بر دهن رحم نهند بعد پارچه های خشک پس آن داده جهبه را پر کنند چنانکه
جای در و ریخته شود پس مریضه را بر پلنگ دارند و از حرکت هرگونه منع کنند و درین وقت هم گالک ایسڈ یا نبات سفید با هر دو اینکه
عروق را تنگ کند مثل گالک ایسڈ و پتاسیا ایسٹیاس مریضه را بار بار بنوشانند و طعام باید با لفعل خورانند لیکن غذای مقوی
مثل شیر و شوربا نوشانند اما انچه ازان در خون گرمی پیدا شود مثل لحم و ابا زیر حاره ازان اجتناب نمایند فصل هفتم در بدبوی
رطوبات رحم و آنرا بلغت انگلش فی ٹڈ ڈس چارجیس یعنی بدبوی رطوبات سائله رحم نامند الاسباب اکثر سبب آن کم آمدن
دم حیض و باقی ماندن آن در رحم بود و همین سبب که کم آید و گاهی بسبب محتبس شدن رطوبات و ریم که در ورم یوکس میرن رحم
خارج میشوند میشود و همین سبب که آنها محتبس شوند و در رحم بمانند زیرا که عفونت و نتن می رسانند طوبت میشود که با خون مختلط بود پس
هرگاه این رطوبت محتبس میگردد و بسبب احتباس آن خون متعفن میشود و بسبب آن نتن و عفونت در آن رطوبات محسوس میگردد و گاهی
بعد سقوط حمل هرگاه مشیمه از میوکس میمبرن رحم جدا شود و قطعه ای آن که از رحم میرسد بسبب جدا شدن نر پس متعفن و ملائم
شده و سائل میگردد درین وقت هم نتن و عفونت میباشد و ایضاً بعد ولادت یا سقط هرگاه مشیمه هم خارج شود لیکن قدری ازان
در رحم باقی ماند از آنهم این شکایت پیدا میشود و هم بعد ولادت چون جریان نفاس منتهی میرسد و قلیل قلیل مثل گلابی رنگ یا مائل
بسیاهی آید دران وقت هم عفونت پیدا میشود و هرگاه در رحم زخم کهنه بود که آنرا قرحه میگویند یا سرطان باشد هم این مرض حادث میشود

فصل هفتم در بدبوی رطوبات رحم

دفع کنند علاج الحسن شود و دران رحم درد نمیباشد و اگر بود مثل سوزش بود اما زیاده اذیت از ان نمیباشد و این زخم روز بروز زیاده
میشود و گوشت عمیق دهن رحم را میخورد تا اینکه جرم آن منتهی شود و تا این زمان خون حیض برابر جاری میباشد از آمدن خون
مذکور مریضه روز بروز ضعیف میشود در وجع آن انحراط پیدا گردد و لاغری بر آن غالب شود و انجام این مرض آنست که یا بسبب ضعف
و کمزوری هلاک شود یا در آخر ورم غشائی آبدار شود و در آن مریضه بمیرد العلاج علاج آن دشوار و زیاده سبب دشواری آنست
که چون درین مرض اذیت نمیباشد لهذا در اول مرض مریضه رجوع بسوی طبیب نمیکند تا تدبیری کرده شود که مرض زیاده نگردد و چون
رحم زیاده ناقص میشود بسبب تاکل آن در آن زمان رجوع بسوی طبیب میکند و درین وقت چاره کار شدید بود بالجمله اگر در ابتدای مرض یا
حصل نائٹرک ایسڈ که آنرا اصلاح نکرده باشند و آلیوٹ نمود دیگر ضمیمه بر نشتر قلم بسته در نائٹرک ایسڈ تر کرده اوپیکیلم داخل کرده
آن نشتر قلم مذکور را بر زخم رسانند بعد آن آب سرد بذریعه زراقه بر آن رسانیده شوید تا آب دوائی مذکوره بموضع دیگر نرسد یا اول
کاسٹک نقره بر زخم نهند چنانکه در علاج زخم رحم نوشته شده تا زخم منبسط نشود و چون زخم زیاده شود درین وقت استعمال تیزاب
کاسٹک نقره در آن نقصان بسیار میشود و درین وقت مرهم و اشیائی که در علاج زخم رحم نوشته شده باستعمال آرند و این مرض مشابه
با کلا که برانف میشود و دران زنوشانیدن لائکر آرسنک بسیار فایده حاصل میشود پس باید که درین مرض هم آنرا استعمال آرند و هم
انچه برای تقویت مریضه مفید بود مثل روغن جگر ماهی و تنکچر اسٹیل و کنین وغیره مقویات نوشانند و اغذیه جیده صالحه خورانند و در
مریضه قوت پیدا شود و اگر ورم غشائی آبدار پیدا شود انچه در علاج آن نوشته شده بعمل آرند و چون این مرض طول کشد لا علاج
بود و الله اعلم فصل نوزدهم در حکة الرحم یعنی خارش که در رحم پیدا میشود السبب گاهی ورم رحم کهنه یا ورم خصیه مزمن خصوصا
وقتیکه جسم بیضاوی در آن کبیر شده قریب جلد برای انفجار رسیده گاهی نفرش میوکس ممبرن دهن رحم چنانکه گاهی وقت
جاری شدن رطوبت سفید از رحم بسبب حدت آن زخم خفیف پیدا شود و گاهی شور خیزد که هم بسبب سیلان رطوبات رحم
اینجا حادث میشوند و گاهی بسبب ایلاج انگشت خود یا اشیائی صلبه دیگر بمشابه آلة تناسل بوند و زنان سحقیل باید کار بسبب
نبودن شوهر آنرا بعمل می آرند هم این مرض پیدا میشود العلامات اول از همه خارش است که در رحم پیدا میشود من بعد بسبب تهیج
امراض حادث گردد علامات امراض مذکوره بر آن شاهد بوند و انچه از فعل خود مریضه بود در آن سبقت فعال از مرض دال بود
و هم درین قسم قوت ساقط میشود و کمزوری زیاده موجود بود حتی که اعراض مالیخولیا مثل کثرت فکر و خوف و انضجار طبع و گاهی علامات
هسٹیریا یعنی اختناق رحم مثل تشنج و غفلت و خفقان انچه در امراض عصبانیه یافته شوند درینجا موجود بوند العلاج اول
تشخیص سبب نموده بدفع آن پردازند مثلا اگر بسبب ورم رحم یا ورم خصیه یا خراش یا شور رحم بود بعلاج ورم و سیلان رحم که
بجای خود مسطور است پردازند و علاج عام آنست که در آب سرد مکرر روزانه نشانند و آب سرد در حیضه بذریعه زراقه رسانند
من بعد مخدرات مثل برومائیڈ پٹاسیم با آب ساده حلکرده بنوشانند و بعد برومائیڈ پٹاسیم همراه کلورل هائیڈریٹ با آب حلکرده
بنوشانند ایضا الماء برومائیڈ پٹاس همراه اکسٹرکٹ بسس انڈکا که یک دگرین باشد بنوشانند ایضا الماء برومائیڈ پٹاس

فصل نوزدهم در حکة الرحم

چکیده پس از تنکاو قطره آب ساده حل کرده بنوشانند نوعی دیگر سفوف برگ قنب سه چهار گرمین همراه آب ساده یا با نجر بانید چنانچه پس
محلول با آب نوشانند غذا بارد بالفعل بالقوه مثل نان با برنج همراه شیر گاو یا خیص تمبر هندی یا ترشی یا خربوزه و ثمرات بارده خورانند
لیکن بارد بالفعل و از گوشت ساده و زرده بیضه نیمبرشت یا هر غذایی که در آن توابل حاره باشند اجتناب ضرورست و هرجا که
از کثرت خواهش مرض پیدا شده باشد دران مریضه را مشغول بکاری سازند مثل تعلیم علوم یا اشتغال بدوختن غیره تا خیال جماع
از دلش برود و از کار بد خویش باز ماند **فصل بستم در فریسموس زنان** و آن اینست که بظر ایستاده میشود چنانکه
قضیب مردان ایستاده میشود و سبب ایستادگی آن همانست که انچه جسم عضلی که در قضیب مردانست در بظر زنان هم هست
که در آن خون کثیر می آید و بسبب آن ایستاده میشود و این مرض در بعضی صغیره و در بعض عورات کبیره باشد چون آنرا بمالند و حرکت
دهند چنانکه در جلق زدن حرکت میدهند در آن خون کثیر آمده ایستاده میشود و با لجمله سبب آن گاهی حکه فرج و گاهی بسبب حکه
رحم میشود چنانچه گاهی از اذیت آن حکه رحم هم پیدا میشود و گاهی بسبب زیاده مالیدن آن چنانکه بعض عورات برای لذت خود
آنرا میمالند و گاهی این عضو چنان طویل بود که از فرج خارج شده از لباس چیزی ملصق میشود و از التصاق و حک آن بلباس ایستاده
میشود و گاهی از اتفاقات وقت خفتن لباس چیزی یا دست خود نایمه بر آن تا دیر ماند و از آن گرم و متاذی شده ایستاده
میشود و گاهی بسبب امتلاء که فعل عورات بدکار است هم ایستاده میشود حتی که بعض عورات ببظر خود در فرج زن دیگر بطور ایلاج
داخل میکنند العلامات ایستادن بظر علامت کامل هست العلاج درینجا هم اول تفحص سبب نمود بدفع آن پردازند
پس انچه سبب امراض بود بعلاج امراض معدوده مشغول شوند پس اگر از عادت پیدا کرده باشد بود و در آن ترک عادت مریضه
نماید و بعده علاج عام اینست که انچه در حکه رحم نوشته شده مثل پیه دایه و پاشی غیره ادویه مخدره نوشانند تا حس کم شود و از آن
اذیت و ایستادگی کم شده بطرف گردد و انچه سبب زیادتی مقدار بظر بود که بسبب حک و اذیت بظر در آن ایستاده
میشود در آن قسم خاص بظر را انکار دیده چنانکه در مردان ختنه میکنند تا مرض دفع شود **فصل بست و یکم در انقلاب الرحم**
و آنرا بلغت انگلشی انورشن آف یوترس مینامند یعنی منقلب شدن رحم مراد از انقلاب آنست که قعر رحم و قاعده آن بجانب
باطن خود و از دهن رحم بیرون آید چنانکه بند جامه را بعد از خفتن منقلب میسازند در این صورت فندس که قعر رحم است بسوی قدام
بیرون می آید و فم رحم بسوی خلف میرود و مراتب این انقلاب مختلف اند گاهی فندس یعنی قاعده رحم بالتمام بیرون می آید و
گاهی قدری از آن بیرون آید لیکن دهن رحم بجای خود ماند و سبب گاهی بوقت ولادت این مرض میشود وقتیکه ولادت بکمال تشنج
شود که از دهن رحم بسیار زیاده کشاده شوند و از قوت تشنج و مدافعت عصبی یکبارگی فندس هم همراه طفل بیرون آید و هم وقتیکه
مشیمه همراه طفل خارج نشود و بار رحم متعلق ماند کلان یا بعض تعلق برای جدا کردن از قابله بقوت زاید صرف کرده آنرا بیرون آرد
همراه آن هم فندس از دهن رحم خارج میشود و هم گاهی سلعه و رسولی درون رحم پیدا شود که آنرا بزبان انگلشی پالی پس نامند بعد یک
تا دهن رحم آید و از اذیت آن رحم برای دفع کردن سلعه مذکور بر خود متشنج و منقبض شود و درین وقت هم فندس همراه آن بیرون می آید گاهی

فصل بست و هفتم در فریسموس زنان

فصل بست و یکم در انقلاب الرحم

از تقطر شدید که وقت تبرز اتفاقاً میشود و هم از رسیدن صدمه ضرب و سقوط و از بر داشتن شی ثقیل و از ضعف و کمزوری و جنبیدن چنانکه
در ورم مزمن آن میشود یا مسترخی شدن جنبه به سببی که باشد هم گاه عمق و دهن رحم طویل شود چنانکه در ورم مزمن آن
و بعضی امراض رحم میشود و این مرض پیدا میگردد والعلامات درد در کمر و ساقین و سرین پیدا شود و در دبر تشنج و کیفیت انقباضی
چنانکه در وقت ولادت بود در رحم یافته میشود و چون از فرو آمدن رحم از جای خود مزاحمت با معای مستقیم و مثانه میکند
لهذا گاهی براز و گاهی بول محتبس شود و بدشواری می آید و مباشرت ناممکن بود زیرا که بسبب شدت قرب رحم در ایلاج
درد شدید میشود و اکثر رطوبات سفید مائی از رحم جاری میشوند چنانکه در ورم میوکس ممبرین رحم میباشد و بوقت ورود حیض
خون بکثرت می آید و هر گاه رحم از فرج بیرون آید راه رفتن و ایستادن دشوار میشود و بر دهن رحم از اختلاط لباس قرحه و ورم گاهی
رحم میشود والعلاج زن را به پشت مستلقی خوابانند پس بعده رحم را بر جایش آرند و بعده امر فرمایند که زن بر پلنگ باشد و حرکت نکند
پس بعده ادویه مقویه و قابضه میوکس ممبرین مثل پلیهای ایسپاس تان نک الیشه تا رحم رسانند و همچنین رسانیدن آب سرد
بهر بیند زاقه در رحم مفید است پس بعده پارچه نازک با پنبه محلوج در رحم نهند و بهتر و به قیمت که از جلد یا از غلوله خرد درست
کرده که آنرا پیسیری میگویند در رحم نهند و در جنبه نهند تا رحم بر جای خود ماند و بیرون نیاید و ایضاً طوقی از جلد یا از ... درست کرده
در رحم نهند بنحویکه رحم در آن طوق آید و بسبب آن از آن بیرون نیاید اگر از این اشیا چیزی موجود نبود پارچه عصابه چنان بندش
کرده دهند که اثر بندش و زور آن از بالای رحم خوب شود لیکن از زیر رحم چنان مستحکم بود که رحم را فرو آمدن ندهد و بر فرج لنگوتا
بندند چنانکه وقت آمدن حیض می بندند تا که رحم از فرج بیرون نیاید اندرون فرج ماند و اگر عمق رحم طویل شده باشد آنرا تقلیل
باید کرد و بالائی رحم چنگیسه آهنی طلا سازند تا خون بند کند و فتیله بروغن آلوده در دهن رحم نهند تا مندمل شده بند نگردد
گاهی درین مرض رباط چنان مسترخی و جنبه چنان ضعیف و مسترخی و رحم بیقدر ثقیل میشوند که رحم بعد رسانیدن بمحل خود
باز فرو می آید و بجای خود مستقر نماند پس درین وقت بهتر آنست که دهن فرج را قدری تنگ کرده دهند باین نحو که قدری
میوکس ممبرین آنرا از جانب تحت از نشتر تراشیده از سوزن خیاطت نمایند تا دهن آن ضیق گردد و رحم از ان بیرون نیاید
و اگر درین مرض اتفاقاً زن باردار شود او را واجب است که بعد ولادت دو سه هفته آرام تمام بر پلنگ باشد و هیچ حرکت نکند
و فهمیده اند که وقت صحت آن خود بخود این است تا که رحم خود بمقدار و محل طبعی خود آید زیرا که از این احتیاط بالضرور صحیح
خواهد شد و بعد جمله تدابیر علاج تندرستی از تقویت بدن و خون نمایند تا بسبب حصول قوت رباط رحم قوی شده رحم را باشد
و بسبب آن رحم بجای خود آید فقط تمت فصل بیست و سوم در میلان و نگون شدن رحم و آن بر دو قسم است یکی آنکه
فندس یعنی قاعده آن بر معای مستقیم فتد آنرا غمر کنند دهن آن بر مثانه رود و آنرا غمر کنند و آنرا ابلغت نگلش نیت و درین بعضی
نگون شدن بسوی خلف میباشد و عکس آن که فندس بر مثانه رسد آنرا غمر کنند و دهن آن بر معای مستقیم رود و آنرا غمر نماید و
این ابلغت انگلش نیت و درین یعنی نگون شدن رحم بسوی قدام میباشد و درین هر دو صورت مجری اندرونی رحم یعنی بطن آن

پیسری مذکور شیافها از پلیپاهی ایودائیکه حکاک یا افیون و بلادونا شیافها درست ساخته در جوف رحم نهند بعده هم
شکایت که پیدا میشود از کش نمایند مثلاً اگر بول محتبس گردد با دخال قاثاطیر برآرند و چون براز محتبس شود بذریعه حقنات الات
برآرند و چون غشی و تشنج از عوارض اختناق رحم زیاده شود در آن وقت هر چه برای آن نافع است استعمال کنند باقی بعلاج تندرستی انچه
مکرر نوشته شد بعمل آرند فقط فصل بست و پنجم در سرطان الرحم که آنرا بزبان انگریزی کنسر گویند و اکثر این مرض به
فم رحم یا عنق رحم حادث میگردد و گاهی در قعر هم پیدا میشود و همچنین بعد گذشتن سی سال از عمر عارض میگردد و پیش از آن
کمتر میشود و خاصته وقت آن از چهل سال تا پنجاه سال از عمر طبیعی است و زنیکه اولادش زیاده شده باشند اکثر مبتلا باین مرض
میشوند و سبب حقیقی آن محقق نشده لیکن این مرض اول خاصته در سیکس میبرن رحم یا در غشای عضلی آن یا ماده طبیعی هم یا
کر قبل آن ماده مذکوره در کدام جا از بدن دیده میشود چون از این ماده در رحم مذکور پیدا میشود و حاصل میکند در تن ای
کرا ابتدا از سیکس میبرن شده یا در غشای عضلی زیرا که ماده مرض مذکور ماده ایست که در آن عروق بسیار و بافت لیفی که انشا
نیز بان نگاه نشوی نشده و جسم مذکور اول بسیار صغیر بود پس کبیر گردد و اندرون آن سیلهای کثیر پیدا میشوند که بدان خوردن
دیده میشوند و چون این جسم غیر طبیعی در لحم طبیعی پیدا میشود بسبب آن لحم طبیعی فاسد و خراب میگردد و این جسم غیر طبیعی هم بسبب نیافتن
غذای خود فاسد میشود و مرده میگردد و درین وقت قرحه رحم میشود و از آن آب فاسد جاری میگردد و چون این آب فاسد در لحم میرسد بسبب آن
فساد لحم روز بروز زیاده میگردد و العلامات چون در اوایل مرض بذریعه سپکیولم بینند یا از انگشت احساس کنند در عنق رحم
سختی مثل غدود محسوس میشود و این صلابت روز بروز زیاده میگردد و در صلابت مذکور ارتفاع و انخفاض پیدا میشود و
آن حصه متصل فم رحم یافته میشود و رحم از جای خود حرکت نمیکند و این عدم حرکت یا بسبب انضمام با سرطان بود یا
ورم غشای آبدار رحم باشد بالجمله ازین علامات ظن غالب حاصل میشود که سرطان پیدا شده و بعد چندی علامات رحم در
مذکور حصه متصل پیدا میشود یعنی جا بجا در لحم بعضی اماکن خورده و خالی و بعضی اماکن موجود دیده میشود لیکن انچه در رحم موجود باشد
ملائم مثل اسفنج میباشد و گرد رحم سختی محسوس میشود و از رحم آب عفن بدبوی فاسد گاهی برنگ نخجی و گاهی زرد و گاهی
گاهی سیاه جاری میگردد و بدبوی چنان شدید میباشد که مریضه هم بران صبر نتوان کرد و چون لحم اندرون رحم مس کنند خون
خون جاری میشود و گاهی دفعةً خون کثیر از رحم خارج میشود چنانکه در افراط طمث می آید و این قسمت نزاینه علامت میشود و در
درین مرض سوزش بسیار میشود که کیفیت غیر آن نیست و گاهی شدت میشود در آخر مرض درد چنان شدت میکند که لحظه
در آن سکون نمیشود و چون این مرض در تمام رحم بود درین وقت اکثر غشای آبدار آن متورم میشود و بعد از آن غشا
ساری صفاق غشای بیرونی مثانه هم متورم میشوند و چون مرض شدت کند طبیعت مریضه اعتدال بگردد و غذا هضم
و تهیج وقی شدت کند و ریاح در شکم بکثرت پیدا میشوند و از طعام نفرت میشود و تهیج و هم دل تنگی و انضمام پیدا میشود و روز بروز لاغر
زیاده میگردد و رنگ چهره زرد میشود یا سیاه گردد و بسبب قلت خون هم و چون بر آن در خون سمیت هم عارض میشود و شب تب

بیرون آرند فقط کرفصل بیست و ششم در بواسیر شدن و توثه کی در رحم پیدا میشوند این مرض در ورم خصیه
و ورم رحم و وقت یا دق احتباس خون در رحم پیدا میشود و هرگاه زخم یا خراش بر سر میوکس میمبرن فم رحم باشد در آن وقت اکثر عروق
گرد جراحت بوند و دراز شده بصورت بواسیر پیدا میشوند گاهی میوکس میمبرن با ایم و کثیر المقدار و متورم شده در آن صورت
توثه پیدا میشود و این را بزبان انگریزی پالی پس نامند و آن اگرچه بواسیر نیست لیکن بصورت بواسیر پیدا میشد العلامات این
مرض مذکور محسوس میشود و وقت در وقت حیض از آن خون کثیر جاری میشود مثل افراط طمث و در میان اوقات دو حیض اول و
ثانی آب سفید جاری میماند العلاج اگر از رحم باشد علاج رحم و اگر ورم خصیه بود علاج ورم خصیه اگر ورم رحم بود علاج ورم رحم
نمایند و علاج عام این است که هرگاه زخم نباشد از زبان نک ... روغن کوکو شیاف درست ساخته قریب ... هفته که از آن نفع
زائد حاصل میشود و اگر زخم هم باشد شیاف از ... ایود ... با روغن کوکو درست ساخته استعمال آرند و هرگاه پالی پس
باشد یعنی بشکل توثه بود آنرا از اصل کاستک نقره داغ دهند تا گوشت مذکور بریده شود و اگر بعد آن مرض زائل نشود و در آن
خون و گوشت زیاده بود چنانکه تفصیل بذریعه قلم که بر سر آن ... بسته بود بر توثه مذکور ... تا باید ... عفونت و تقویت
را از آن در رساند و جسم مذکور خشک شد بریزد فصل بیست و هفتم در نفخه رحم و درین مرض در رحم هوائی کثیر پیدا شده میگردد
و این مرض اکثر از حمل مشابه میشود و آنرا انگریزی فزیومیترا ... مینامند یعنی زیادتی مقدار رحم بسبب زیاده شدن هوا
در آن بسبب گاهی حمل مستقر میشود و چون یک دو ماه بر آن بگذرند آن وهم که بسبب حمل صحیح و کمیت ... بود میمیرد و بیرون رحم نیاید
همانجا خراب شده فاسد و عفن میشود و بسبب فساد و عفونت آن هوا پیدا میگردد و گاهی بعد سقوط حمل قدری از مشیمه باقی مانده و قبل
خروج آن رحم و دهن رحم بند شود و بسبب آن ... کرده فاسد و عفن شود و از فساد و عفونت آن هوا پیدا میگردد و گاهی در ورم
میوکس میمبرن رحم هرگاه فم رحم بند شود و آب از آن جاری نشده متعفن گردد از عفونت آن در رحم هوا پیدا میشود و بعض اطبا میگویند که مجاری
که میوکس میمبرن رحم هم خود هوا پیدا کنند چنانکه در ... دیده میشود که گاهی شکم مریضه بسیار منتفخ میگردد و باز صغیر میگردد که
ریاح از دهن یا مقعد خارج شوند لیکن این امر بدرجه ثبوت کامل نرسیده چه ممکن است که باسباب دیگر هم این انتفاخ شد باشد العلامات
سختی بر جانب محل رحم از خارج محسوس میشود لیکن چون انگشت بر آن زده صوت را بشنوند آواز جسم پر هوا می آید آواز جسم صلب
چنانکه در حمل مسموع میشود و بهتر این علامت فارقه در میان حمل و این مرض نیست و چون انگشت اندر انداخته بر فم رحم احساس کنند
و از خارج رحم حرکت کرده رحم را حرکت دهند مثل سلعه بسیر و بالا حرکت میکند و دانسته میشود که رحم است و در بعض مریضه ... بنا
و ازین سبب بیننده گان میدانند که حمل است و چون گاهی درین ... هم میشود و ازین سبب مریضه و دیگران میدانند که جنین
حرکت میکند و گاهی چنان رحم منتفخ شده بالا میرود که صورت حمل کامل الوقت ... بولادت مشابه میشود و چون انتفاخ
رحم زیاده شود در تنفس مریضه عسر ظاهر گردد و بر اعضائی بطن مثل گرده و مثانه و معاء مستقیم ضغط پیدا شود و از انضغاط این اعضا عوارض
موافق ضرر عضو پیدا میشوند مثلاً از انضغاط گرده بول کم پیدا شود و از انضغاط مثانه بول بشدت می آید و از انضغاط معاء مستقیم و آمدن ...

اذیت ظاهر شود العلاج اصل علاج اخراج هوای مذکور است و برای آن بهتر آنست که میل خاص بهر انیکار کرده در آن مجری برای
خروج هوا مهیا شده در رحم اندازند تا بذریعه آن هوا خارج شده صحت گردد و در صورت موجود نبودن میل مذکور روغن تارپین بر شکم مالند
و از ده تا بیست قطره روغن تارپین همراه آب پودینه خورانند ایضاً بجا از ادویه که رحم را قوت داده مجتمع سازند که بسبب جمع و قبض
رحم و تنگ شدن آن هوا خارج گردد مثل رگت و سماک و حب آس آغرا اگر بخورانند بهتر والا مرض خروج ریاح علاج تقویت نمایند و مثل ایشان
سپستان ایلک شده ادویه تلخ مثل جنطیانا و پارک و قصب الذریره خورانند فصل بیست و هشتم در ریاح الرحم و تابعین نامیان
میدانند که در رحم ریاح پیدا شوند و آنها حرکت میکنند و بسبب حرکت و غلظت آنها جابجا اذیت و زیادتی مقدار محسوس میشود
و بعضی اینکه آن بسبب ریاح است از علامت قلیل استدلال میکنند و بر تحقیق اطبای انگریز فی الحقیقت این سبب غلط است اسم این مرض بانگریزی
فانتم ٹیومر است بفتح فا و سکون الف و نون و فتح تای هندی و سکون میم و ضم تای هندی و سکون واو و فتح میم و سکون رای مهمله یعنی سلعه که پیدا شود
و ناپدید گردد و بسبب تشنج عضلات شکم است و بعد از آن گاهی بعد یک ساعت و زمانی بعد یک روز و وقتی بعد یک ماه یا یک سال میشود
سبب تشنج آن میباشد و در باقی اعضا واقع شود یا در عضلات طولانی شکم یا در جمله عضلات شکم واقع شود و بسبب آن سلعه تشنج
شده ظاهر آید پس از زیر رحم ظاهر محسوس میشود و گاهی نیز آن با شکم چربی زیاده میباشد فقط از شکم لیکن بسبب
تشنج این اذیت میشود و گاهی از زیادتی شحم در پرده و امعا میشود زیرا که چون شحم مذکور در پرده و امعای جمع
و گاهی ... تشنج حادث میشود و زیادتی و برآمدگی بصورت سلعه پیدا میشود و این تشنج
گاهی بسبب اذیت رحم و گاهی بسبب ... میشود و اذیت آن بر نخاع و نخاع میرسد مثلاً هرگاه در رحم فساد
پیدا شود خواه بسبب ورم یا ... یا از رطوبات سائل جاری بودن یا رحم نگون شده بجانب تحت میل کرده
باشد یا کج شده باشد در آن وقت اذیت آن چون به نخاع و نخاع میرسد از آن تشنج پیدا گردد بالجمله این زیادتی خاص گاهی چنان که
گمان بچه در شکم میباشد و گاهی از آن هم زیاده بود تا اینکه صورت خاص حمل از آن پیدا میشود و مریضه و بینندگان میدانند که زن
باردار است و گاهی این سلعه از یمین بجانب یسار و گاهی از یسار بجانب یمین میرود و گاهی در محل خاص قائم ماند و در آن وقت مثل
سلعه دوری کند که شدید یا حمل مشتبه میشود و گاهی از لمس و آن هیچ اذیت نشود و گاهی چنان درد شدید بود که مریضه تاب
ندارد و گاهی از ... شکم سلعه مذکور با تمام ناپدید میشود و بعد زمان یسیر یا یک ماه یا یک سال باز ظاهر میشود و چون این مرض از
... یا با ورم اووری زیاده مشابه است حتی که در علاج بعضی از ڈاکتران کاملین هم بگمان ورم اووری نشتر دادند و بعد نشتر
هیچ نیافتند لهذا ضرور است که برای تفرقه از آن هر دو بعض امور قلمبند شوند که بر وقت تشخیص بکار آیند و آن اینست که هرگاه
بر این سلعه ... از انگشت زدن آواز هوا مسموع میشود بخلاف حمل و ورم که در آن هر دو بر محل رحم آواز جسم مصمت آید
... شحم بود در آن وقت بسیار دشواری تشخیص واقع میشود و در آن وقت آواز مرض و حمل و ورم یکسان بود یعنی صدای جسم مصمت آید
... بکلوروفارم بیهوش کنند پس اگر مرض است بعد بیهوشی چون تشنج زائل شود پس اگر سلعه مذکور است

و گاهی تنفس در گلو تنگ میگردد و بعد انتقال گاهی تشنج مشابه بصرع و گاهی مشابه بتشنج کاتالیپسی که بعربی موسوم باسم جمود میشود
و ازان بهترین همی اعتبار نیست که در بیان تشنج هستیری کل کانولشن نوشته شده و هم یک قسم هستیریا هست و بعضی از اقسامش آنست
که در آن چیزی فرق واقع میشود و بعضی از اقسامش آنست که در آن مریضه خود را بتمارض بصورت مریضان امراض دیگر بنماید
و اسباب سبب بعید در آن آنست که دماغ بجوی غذای خود نیابد بسبب اینکه او را مهلت آرام میسر نشود و بسبب فکر یا بسبب زیادتی
اشتغال آن در اشتغال درین صورت هر چند قوت در آن میرسد لیکن او را مهلت میسر نمیشود که ازان غذای خود گیرد لیکن این سبب
را هر کس نمیداند اما از اسباب ظاهرش آنست که زن بکار خانه مشغول نماند بلکه در خیال و فکر وصل مرد خواه آن شوهر بود یا غیر شوهر
باشد و در رنج هجر مبتلا ماند یا نخواهد که با کسی نکاحش واقع کرده شود لیکن آن بسبب موانع میسر نگردد و بسبب آن غمگین و رنجور شود یا
جوان بود و خواهش مرد کند لیکن مرد میسر نشود و بالجمله مبتلا بودن زن در کیفیات نفسانیه و بازماندن آن از راحت و آرام سبب
ظاهری برای ضعف دماغ هست و چون دماغ ضعیف میشود رحم ایضا ضعیف میشوند که یکی ازان رحم هم هست پس آنهم مستعد
برای امراض خصوصا احتباس طمث یا بعد آمدن حیض یا افراط طمث یا سیلان رطوبت از رحم میشود و نیز بعضی این امراض از آفات
رحم این مرض پیدا میشود و گاهی از استعداد موروثی مبتلا درین مرض میگردد العلامات علامات دوره در بحث تشنج هستیری کل
کانولشن مذکور شده و اینجا هم قدری بیان آن در بیان دوره شده لیکن آنچه از فساد حس واقع میشود در آن گاهی اول حس زیاده میشود
و گاهی کم گردد اما وقتیکه حس زیاده شود در آن بر سر از مس درد میشود و گاهی بر ظاهر محل معده یا بر سر اشیعت یا بر تمام شکم یا بمقابل
رحم یا بکمر یا پر تقاطع یا بر دست یا بر پا درد محسوس میشود و از مس کردن پوست درد زیاده میشود و گاهی زیادتی درد بجای میرسد
که اگر اراده مس کنند مریضه خائف شده دوری میکند و نمیخواهد که کسی محل درد مس کند و چون غور کنند سبب درد از قسم رحم و عصب
ظاهر نبود و هرگاه حس کم میشود گاهی بجای و تا بحدی میرسد که اگر سوزن در جلد دست و پا خلانند ازان متاذی نمیشود لیکن یاد
حس نقصان حس کی دو زیاده در جانب یسار بدن مینماید و در جانب یمین کمتر ظاهر میشوند و سبب آن تحقیق نشده و گاهی در چشم جانب
یسار چون هیچ کس میبرد آن نرا غور و مس کنند ازان متاذی نمیشود و گاهی درین مرض از فساد معده خواهش خوردن اشیای
ردیه میکند حتی که گاه گاه موی سر خود را کنده میخورد و چندان نمیخورد که چون بعد مردنش وقت تشریح معده آنرا شق کنند ازان
غلوله کبیره موهای سرش یافته میشود زیرا که موها هضم نمیشوند و بسبب گردش معده همه یکجا شده بصورت غلوله
می آیند و گاهی میگوید که مرا خواهش خوردن مطلقا نیست و بظاهر هیچ نمیخورد و میگوید که من هیچ نمیخورم و بدون خوردن زنده
میمانم لیکن خفیه میخورد و میخواهد که خود را ضعیف و بحال خراب کرده بدیگران بنماید و او را خوش آید که دیگران بگویند که حالش
بسیار خراب است و برای آن گاهی زخم در بدن خود پیدا میکند و گاهی در چشم خود سنگ انداخته میگوید که از مثانه من سنگ
می آید و علامات قسم ثالث که در آن مریضه خود را بتمارض مریض کرده بدیگران بنماید اکثر با مراض معدوده تمارض میکند و اول آنها
احتباس بول دوم سنگ مثانه سوم ورم غشائی آید چهارم ذات الجنب پنجم مرض سل پس زیاده تر از مردان و زنان مبتلا درین مرض

لهذا در آن حکیم علیم ماده تکون و تخلق جنین و ماده غذای آن هر دو را یکجا آفریده چون در انسان و دیگر حیوانات مثل چهارپا
که در شکم ایشان بچه پیدا میشود غذای طفل از رحم مادر همیشه تا وقت ماندن جنین در شکم میرسد لهذا زرده و سفیده ماده تکون
ایشان قلیل المقدار خلق فرموده تا برای تکون محض کافی باشند بالجمله این هر دو جسم که زرده و سفیده بیضه انسان اند چون
از فالوپین ٹیوب در رحم داخل میشوند و اصل منی مرد در رحم میرسد که آن مثل حیوانات صغیر حیوان مذکور در گرافین وسیکل
داخل میشود و بعد ورود آن تغیر در گرافین وسیکل و در رحم پیدا میشود اما در گرافین وسیکل پس تغیرش این است که مقدار آن کبیر میگردد
و آناً فاناً در آن زیادتی واقع میشود و میوکس ممبرین رحم لین و غلیظ میگردد و سفیده که بر زرده جسم بیضاوی است در آن جا که
متصل با میوکس ممبرین رحم است غدد های کوچک بسیار پیدا شده و غدد های میوکس ممبرین رحم داخل میشوند و در میان آن
غدد و غدد های میوکس ممبرین رحم راه جاری میگردد یعنی آنچه غدد های میوکس ممبرین رحم آب پیدا میکنند آن در غدد های سفیده
گرافین وسیکل می آید و از آن غذا به زرده این جسم بیضاوی میرسد و جائیکه غدد های سفیده گرافین وسیکل با میوکس ممبرین
رحم مماس بود از آنجا میوکس ممبرین رحم لین و غلیظ شده از جای خود دراز و طویل گشته بر این جسم گرافین وسیکل مشتمل میشود
تمام اشتمال تا اینکه بر آن محیط میگردد و جسم مذکور را در خود میگیرد و این حالت از وقت علوق تا دو هفته [illegible]
در این حال هم آناً فاناً کبیر میشود و بعد گذشتن سه روز بر علوق در زرده جسم بیضاوی هم تغیر میشود باین نحو که آن بنفس خود حرکت
یعنی مثل آسیا حرکت میکند و بر کناره آن این حرکت زیاده بود و در وسط آن حرکت کم بود و جائیکه در آن حرکت قلیل است
اول آنجا صورت سیل که از هم قریب بصورت بیضاوی است پیدا میشود و بعده جسم مذکور از وسط بر کناره جسم گرافین وسیکل
می آید و بعد رسیدن آن بر کناره یک نقطه در آن پیدا میشود و بعده در صورت نقطه صورت سیل منعدم میگردد
و صورت نقطه باقی میماند و از این نقطه نقطه های کثیره پیدا میشوند و فی الحقیقت این نقاط همه سیل بودند و از قرب این نقاط
هرگاه آنها متصل شوند غشای پیدا میشود و از غشای مذکور باین نحو بچه پیدا میشود که اول این غشا سه تا میگردد یکی بالا و یکی
متوسط و یکی زیر هر دو و پس اول در غشای که بالائی است خطی پیدا میشود و بر خط مذکور غشای مذبور بنفس خود جمع و متلاقی
میگردد و از هر دو جانب خط مذکور تا اینکه از اجتماع و تلاقی آن از هر دو جانب خط مذکور محاط میشود و غشای مذکور آن
محیط میگردد و از این حالت نقبه و مجری در این حالت میشود و در این مجری جائیکه خط بود دماغ و نخاع پیدا میشود و از
از اجتماع و تلافی غشای مذکور از هر دو جانب اتصال آن نقبه پیدا شده بود آنجا فقار ظهر پیدا میشوند بعده در غشای متوسط
باز سیل های کوچک پیدا میشوند و از آن سیل ها خون و عروق شعریه و غیره پیدا میشوند و در جای که احاطه آن
این عروق و خون زیاده پیدا میشوند محل قلب است آنجا پیدا شدن بعد این سیلهای کوچک هم متصل میشوند و از اتصال
آنها شرایین و عروق ساکنه پیدا میشوند و جائیکه محل دل است بان سو میروند و از ان سوی آیند و از غشای ثالثه هم
باز سیلهای کوچک و از اتصال آنها معده و امعاء و جگر و گرده و مثانه و حلق و دهن و غیره پیدا میشوند

نقشہ متعلقہ صفحہ ۳۰۹
۱۵
تصویر جنین در شکم در ماہ نہم

کاغذ رقیق جسم طرون پیدا میشود لیکن جفنین بند میباشند پس آن در چشم هم محسوس شود که غشاء رقیق بالائی عنبیه است و عنبیه با آن
مسطور است بر بشره ناخن جنین تا این وقت ناخن میباشد لیکن بطور غشاء بود سختی در آنها نبود و درین وقت بخوبی محسوس میشود که جنین ذکر
است یا انثی و چون ماه چهارم شروع میشود در بنیاه طول و ثقل طفل زیاده میشود پس تا آخر شهر مذکور از شش و نیم تا هفت و نیم
انچه طویل میشود و تا نه اونس ثقیل گردد و درین شهر از عظام کاسه سر عظم پیشانی و عظم قاعده مستغیر بود و فیما بین آنها فاصله زیاده
بود که این محل فصل خالی از عظام بود و این محل فصل از زبان انگلش فنتنیل نامند یعنی جائیکه در میان عظام کشاده و از عظام
خالی است و در میان هر دو عظام قحف جائی بسیار کشاده و خالی از عظم میباشد این محل کشاده و خالی از عظم را بزبان
انگلش سوچر نامند یعنی فاصله فیما بین هر دو عظام قحف و این فاصله بتدریج کم میشود تا اینکه عظام با خود با متصل شوند
و بر مفصل آنها درز پیدا گردند و درین ماه بر جلد سر و بدن روئیدن موها شروع میشود و زیر جلد تولد شحم شروع میگردد و
در جنین هم حرکت پیدا میشود و اکثر در بنیاه او جنین احساس حرکت میکند و گاهی احساس نکند لیکن بسبب تحرک جنین در بنیاه
بخوبی ثابت میشود زیرا که چون در بنیاه حمل ساقط میشود در جنین حرکت زیاده محسوس گردد و ازین ثابت شد که در بنیاه حرکت در
جنین پیدا میشود و در ماه پنجم جنین از هشت انچه تا ده انچه طویل و از ده اونس تا دوازده اونس ثقیل میشود و در ماه ششم از یازده
تا دوازده و نیم انچه طویل و تا شانزده اونس ثقیل میشود و در بنیاه موهای پلک ابرو میرویند و در ناخنها قدری صلابت می آید
و در ماه هفتم از دوازده انچه تا چهارده انچه طویل میشود و وزن در بنیاه آنافانا زیاده میشود زیرا که در بنیاه جگر و دیگر اعضا بزرگ
پیدا و کبیر میشوند و در بنیاه در طول زیادتی کم و در عرض و وزن زیادتی بسیار میشود و در بنیاه استخوانهای سر که جدا بودند و دراز کم
شده متصل میشوند و از اتصال آنها درز پیدا میگردند و غشائی که بالائی عنبیه در ماه ثالث دیده میشود و بسبب آن عنبیه مسطور
بوده در بنیاه معدوم گردد و همچنین پلک که در ماه سوم بند بوده در بنیاه مفتوح گردد و خصیتین که قریب گرده بودند نیز می آیند و در ماه
هشتم جنین به هفده انچه طول و از چهار پونڈ تا پنج و نیم پونڈ ثقیل میشود و در بنیاه رنگ جلد زرد میگردد و بر آن موهای رقیق
میرویند یا سفیدی مثل سفیدی جغرات بر جلد ظاهر میشود و یک بیضه در خریطه خصیه در بنیاه فرود می آید و شاید که این بیضه جانب
یمین بوده باشد و در ماه نهم از نوزده انچه تا بیست و چهار انچه جنین طویل بحساب وسط قریب هفت یا هفت و نیم پونڈ ثقیل
میگردد و در بنیاه بر ناخنها صلابت معتدبه و غلاظت ظاهر میشود و در بنیاه زیر جلد بدن شحم زیاده پیدا میشود و بقدر زیادتی
کمی شحم جنین زیاده و کم ثقیل میباشد و گاهی در بنیاه بعض جنین تا دوازده پونڈ ثقیل دیده میشود لیکن این امر نادر است انچه اکثر
و بحساب اوسط مشاهده میشود نوشته شد اما هر طفل که وقت ولادت از پنج پونڈ زیاده نبود که در نیم اشارت است امید حیات
آن کمتر بود و باید دانست که وزن جنین ذکر نسبت دختر هشتیه زیاده میباشد و هم وقتیکه جنین پیدا میشود و وزن کرده شود
به نسبت آن روز دوم که وزن کنند در وزن کم می آید و شاید سبب آن باشد که بعد ولادت شحم از بدنش کم میگردد چه در
جنین بدن صرف میشود یا گاهی او را هشت پاس غذا نمیدهند و گاهی مسهل مینوشانند و بسبب آن وزن کم میشود

۱۰
قوله ... در بیان ... انگلش ... سوچر ... یعنی ... اطلاق آن ... جائیکه از استخوان خالی بود و چیز ... در آن ایام میباشد و ... تنفس بلند هم میشود لهذا مجازاً از ... کرده ... عفی عنه

وجنین در ماه نهم در شکم مادر بهیئتی میباشد که از ان صورت بیضاوی حاصل میشود چه برین هیئت رحم تمام وکمال بر آن
مشتمل میگردد و آن هیئت اینست که جنین بسوی سر رحم و سرین بطرف عنق می بوند و چون فقار ظهر منحنی شوند بسبب آن
محل نشیخ جنین بر سینه میرسد و ساق کبیر بر شکم میرسد و ساق صغیر بسوی ساق کبیر مائل و قریب گردد و هر دو دست به سینه چسپان
بوند بانطور که یک ید بالائی ید دیگر بود و مرافق اندرون عرض شکم باشند از ان خارج نبوند و قدمین از مفصل کعب
یک بر دیگر نهاده بود و از صغر طفل نمود و نشو طفل برین هیئت در شکم مادر میماند اما اینکه چرا سر طفل بسوی اسفل میباشد پس علی
نمودش بحث بسیار است اقرب آنست که این هیئت یا بسبب تحریک رحم بود یا بسبب اینکه جنین را برین هیئت آرام
می آید حاصل میشود تمت

فصل سی و دوم در علامات حمل

بدانکه چون حمل قرار گیرد و گرافین و سیکل در کدام کناره رحم
متعلق شود چنانکه پیشتر نوشته شده و درین وقت آنرا اووم نیز با ان نگارش نامند فورا درین وقت در رحم تغیر واقع میشود و این تغیر
که چون تغیر در آن می آید رحم آنا فانا کبیر میگردد و وقت سه قدری پیش آمده بالائی مثانه آید و هم رحم قدری فروتر رود و از ان بول را
و تنفیذ قدری کشیده و شدت محسوس گردد و انعقد رحم قدری بمثانه رود و بسبب بالا آمدن قدری این اول علامت حمل است
لیکن این علامت را هیچ معالج نشود و خبر اینکه قدری شکایت اذیت بول میکند که بدشواری مع بول می آید یا بار بار می آید اما آنچه
حامل را معلوم میشود که بسبب آن خود را حامل داند پس احتباس طمث است لیکن این علامت لازم و خاص نیست زیرا که احتباس
طمث بالاثر اسباب میشود و هم گاهی کسی را تا گذشتن دو سه ماه حمل و کسی را تا شش ماه و کسی را تا آخر مدت حمل آب سرخ می آید
و گاهی بعد تمام دو سه ماه از اذیت رحم طمث محتبس میشود و من بعد جاری گردد و گاهی بسبب امراض جریان حیض بند میشود
و گاهی نوبت بارت حیض نرسد که حمل قرار گیرد و گاهی وقت رضاع که اکثر احتباس طمث بود زن باردار میشود پس این علامت
را با علامات دیگر از سینات دلیل باید شمرد از علامات تو یه یکه انزال آمدن ثبات حیض استدلال کامل بر حقیقت لازم نیست
من بعد در معده بسبب همدردی رحم خرابی و فساد پیدا میشود و ازان تهوع وقتی اول عارض گردد خصوصا وقت صبح
این علامت گاهی از وقت شروع حمل تا دو سه ماه یا پنج شش ماه میماند و گاهی تا آخر حمل ماند و در بعض گاهی این علامت
یافته نشود و در بعض عورات در اول حمل این علامت یافته شود من بعد در حمل ثانی و ثالث نبود لیکن قاعده اینست که تا
چهار پنج هفته این علامت یافته شود تا اینکه فند رس از تحمل بعنوان عانه بالا رود و آن زمان تی ساکن میشود و گاهی بندرت
یک دو هفته این علامت موقوف شده باز عود میکند و گاهی سوزش بجل معده محسوس میشود و چون زن سر نگون کند
باتصال آب کثیر از دهن خارج میشود و گاهی حشائی حامض می آید و وقتی از اغذیه معتاده و قابل الاکل متنفر شده بسوی اغذیه
ردیه فاسده رغبت میکند و گاهی این علامات در حمل اول بوند من بعد در حمل ثانی نبوند و گاهی در دهن لعاب زیاده پیدا
میشود چنانکه در قلاع پیدا میگردد و این هم بسبب همدردی رحم باید دانست و گاهی چون بول حبالی را در شیشه صاف گرفته
نگهدارند در روز سیوم آنرا بینند در وسط قاروره جسم سفید غریب مثل ضباب یا پنبه نرم دیده میشود و چون سه روز دیگر

بر آن بگذرند و آنرا ببینند جسم مذکور طافی بر سر بول یافته میشود و در روز ششم این جسم طافی ته نشین میگردد و این را بلغت
انگلشی کیستین یعنی بکسر کاف و سکون یای مثناة تحتانی و سین مهمله و کسر تای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و نون
مشابه به پنیر مینامند و در هیچ وقت رسوب بعض زیر بول یافته شود و چون این جسم غریب با تمام ته نشین گردد بعد آن جسم
دیگر سفید بالای بول برمی آید که چون آنرا از خورده بین ببینند ریزه های فاسفیت آف لائم دیده میشوند بعد آن بول فاسد
متعفن کدر و خراب شود و لائق استدلال باقی نماند لیکن این علامت هم گاهی یافته میشود و گاهی نه و اگر یافته شود تا ماه سوم
یا چهارم می بود و در پستان حبلی هم تغیر پیدا میشود مثل اینکه حبلی گاهی در پستان خود اذیت و گاهی درد قلیل و گاهی زیادتی مقدار در یابد
اما چون دو سه ماه بر استقرار حمل بگذرند در پستان قدری صلابت و ظهور غدد محسوس شود و چون ماه چهارم بگذرد شیر هم در
پستان ظاهر میشود و از دیدن شیر بینندگان را یقین حاصل میشود که حمل است لیکن بر آن هم وثوق کامل نباید کرد بلکه آنرا هم از
معینات باید شمرد زیرا که ظهور شیر در پستان هم مخصوص حمل نیست بلکه گاهی شیر در پستان ابکار و گاهی در پستان عجایز و زنان غیر
پستان حال هم پیدا میشود و در حلمه ثدی هم تغیر واقع میشود مثل اینکه رنگ حلمه تیره میگردد و گرد حلمه رنگ سیاهی مایل به نسبت
رنگ اصلی حلمه که در وقت خالی ماندن از حمل بوده ظاهر میگردد و بعد گذشتن ماه پنجم حلقه رنگین گرد حلمه میباشد نشانها چنان
ظاهر میشوند که گویا قطرات آب بر آن افتاده اند و بسبب آن رنگ آن جائی که نشان قطرات آب است خفیف مینماید لیکن
وجود این علامت ابتدائی وجود حمل از علامات قویه باید دانست و بر عانه حبلی از ابتدائی فرج تا سره خطی سیاه پیدا میشود و گاهی
این خط تا شکم و سینه بلکه تمام بدن در رنگ اصلی آن تغیر ظاهر میشود یعنی جابجا قدری سیاهی غالب میگردد خصوصاً گرد چشمان
و بر رخساره ها تا اینکه گمان مرض کلاه گرده پیدا میشود لیکن این رنگ بعد پیدا شدن طفل برطرف میگردد و چونکه حمل با تشبیه اکثر امراض
است بنابر آن تفرقه از امراض ضرور است لهذا باید دانست که رحم در حمل هر چند کبیر میشود لیکن صورت رحم در آن صورت شکل حمل
کبیر باشد بخلاف اورام دیگر یا اورام مثانه یا استسقا که در آن رحم بر این صورت کبیر نمیشود مگر در بعض امراض خود رحم مثل اجتماع
آب و هوا در رحم یا احتباس طمث البته رحم هم کبیر میشود و در هیچ وقت تفرقه در حمل و امراض خاص رحم ضرور بود و آن چنین است که
اگر هوا در رحم مجتمع بود وقت زدن انگشت بر آن آواز جسم مجوف خواهد آمد بخلاف حمل که در آن آواز مصمت می آید و اگر بجای
حمل اجتماع آب در رحم یا اورام صلبه بود در هیچ وقت بعد گذشتن ماه چهارم یک دست بر رحم از خارج نهاده و بضرب کنند از انگشتان
دست دیگر رحم را حرکت دهند اگر در رحم جنین بوده باشد بسبب این تحریک در آن اضطراب ظاهر شود بخلاف اورام رحم و
اجتماع آب در آن دیگر طریقه امتحان آنست که زن باردار را بعد ماه چهارم بر پلنگ نشانیده امر کنند که قدری به پشت دراز
شده در میان قاعده مستلقی شود پس دایه را باید که انگشت خود را در فرج داخل کرده بر گردن رحم رساند چون سر انگشتان
بر عنق رحم که محل ماندن سر طفل است برسد دایه از سر انامل خود سر طفل را بسوی بالا دفع کند چون جنین در شکم اندرون آب
میباشد میماند از آن حیثیت بادنی دفع بالا خواهد رفت و باز از بالا بر همان جای خود خواهد آمد طریقه دیگر آنکه دایه از سر انگشتان سر طفل

ببالا دفع کند و دست دیگر بالائی عانه جبلی نهاده از بالا بسوی تحت طفل را دفع کند درین وقت چون طفل در آب میباشد
از هر دو تحریک بسهولت در آب مثل غلوله از زیر ببالا و از بالا بسوی تحت حرکت خواهد کرد و از ثقل آن صاف دایه معلوم
خواهد شد که چیزی ثقیل فوراً از زیر ببالا رفت و باز بجای خود آمد و این علامت مخصوص حمل است و در غیر آن یافته نمیشود و چونکه
حرکت طفل را اکثر جنین بعد ماه چهارم احساس میکنند اما گاهی درین هم اشتباه بود زیراکه گاهی بسبب اورام لازمه مرض هسطیریا
هم زن میگوید که مرا حرکت طفل محسوس شد و فی الواقع حرکت نبود بالجمله احساس حرکت جنین از بعد ماه چهارم میشود پس اگر
پیش از ماه چهارم کسی احساس نماید بگوید لائق اعتماد نبود مگر وقتیکه قابله موافق هدایت بعمل آورده حرکت جنین را دریافته بگوید
قابل وثوق خواهد بود و انچه از همه در استدلال بر حمل اقوی بود نشست آله مقیاس الصوت را بر دل جنین نهاده استماع حرکت
قلب جنین نمایند و این آواز شنیده میشود از بعد ماه چهارم تا آخر مدت حمل اما گاهی در جانب راست عانه و گاهی در جانب چپ آن
مسموع میشود بهر طرف که دل جنین آنجا یافته شود و آواز آن مثل صدای ساعت بسیار کوچک جیبی آید و نسبت حرکت نبض
مادر حرکت قلب جنین بسیار سریع و متواتر میباشد مثلاً اگر نبض مادر در یک لحظه هفتاد بار حرکت کند قلب جنین یکصد و چهل یا یکصد
و شصت بار در آن مدت حرکت خواهد کرد بالجمله انچه علامات وجود حمل مذکور شدند ازین علامات بر سه علامات اعتماد زیاده
است موافق آن حکم بر حمل و عدم حمل باید کرد اول از همه شنیدن آواز قلب جنین دوم احساس حرکت طفل هر گاه صاحب
تجربه از نهادن دست بر عانه و تحریک طفل حرکت آن را دریافته بگوید اقرار بوجود جنین در شکم نماید سوم هر گاه قابله انگشت را در مهبل
نهاده بسوی بالا دفع کرده و از خارج عانه از دست بسوی تحت دفع کرده حرکت آن را دیده بیان کند قابل اعتماد خواهد
شد

فصل سی و سوم در بیان مدت حمل انسان بدانکه مدت حمل انسان یکسان نمیباشد کسی زیاده ایام حمل
میگیرد و کسی کم لهذا مجربین در تعیین ایام حمل اختلاف بسیار است و هر کس موافق تجربه غالب خود تعیین میکند لیکن اکثر بر نسبت
که دو صد و هفتاد و سه روز غالب مدت حمل انسان است و از آن کمی و زیادتی اکثر بسبب خطائی حساب ابتدای
حمل میشود زیراکه اگر روز و تاریخ انعقاد نطفه بیاد والدین جنین بوده باشد در آن وقت نیست اما هر گاه تعیین ساختن روز
استقرار حمل دشوار بود پس حسابش باین نحو کرده میشود که از روزیکه حیض آخر منقطع شده و طهر شروع گشته از آن روز
ابتدای حمل قرار میدهند لیکن ممکن است که حمل در هفته قبل از جریان حیض مستقر شده باشد یا در هفته اولی بعد انقطاع
حیض قرار نگیرد بلکه در هفته که فیما بین هفته قبل جریان حیض و هفته بعد جریان حیض است میشود حمل مستقر گردد زیراکه ممکن است
که خون طمث سه چهار بار آمده منقطع شود و درین هفته که هفته جریان حیض است زن با مرد هم بستر شود و باردار گردد و همچنین
ممکن است که بعد انقطاع حیض در هفته ثالث آن که آن هفته قبل جریان حیض و وقت زیادتی و کمال گرافین و سیکل است
حمل مستقر شود پس بسبب این اسباب زیادتی و کمی ایام بسبب خطائی حسابی واقع میشود و از آن نوبت باین میرسد که
گاهی ایام حمل دو صد و هشتاد و گاهی دو صد و نود محسوب کرده میشوند و برای رفع این خطا مجربین طریقه دیگر برای حساب

فصل سی و سوم در بیان مدت حمل انسان

مقرر کرده اند که هرگاه دفعتاً بس بعد ماه چهارم از عانه بالا می رود و آن بوقت حرکت طفل مادر را محسوس میشود پس روز اول
حرکت جنین را از مادرش دریافته قریب نصف مدت حمل قرار داده بر آن حساب اول را منطبق سازند تفتیش از این حساب
حساب اول قریب خواهد بود و از آن ثابت میشود که مدت حمل انسان از دو صد و هفتاد و سه تا دو صد و هشتاد روز زیاده
نمی باشد و هم هرگاه روز مقاربت مرد با زن که در آن حمل مستقر شده یاد بود و از آن ابتدای حمل قرار داده میشود درین تحقیق
غالباً از دو صد هشتاد روز زیاده نمیشود و بدین مدت وضع واقع میشود فقط

فصل سی و چهارم در اعراض حوامل و معالجات آنها

از جمله اعراض که بحبلی عارض میشوند تهوع و قی است و آن مادام که بمرتبهٔ اعتدال است از قبیل امور
طبیعیه در وقت حمل و از امور عادیه حبلی دانسته در پی علاج آن نشوند که از آن هم نقاهتی بدن حامل میشود اما هرگاه زیاده
شود چنانکه مطلقاً آب و طعام در معده قرار نگیرد یا صفرا هم همراه قی دفع شود و هوائی دهن متعفن گردد و بسبب تشنگی و گرسنگی
و نرسیدن غذا بجنین ایشان عفونت پیدا میشود و گاهی در معده ایشان درد شدید هم پیدا میگردد درین وقت علاج او واجب
میشود لیکن باید دانست که در علاج حوامل اکتفا بر دوای واحد و تدبیر واحد نکنند بلکه تفنن را اختیار کنند زیرا که بتجربه
ثابت شده است که چنانکه حالات و خواهش یا شکایت های حوامل مختلف میباشد همچنین مزاج او هم مختلف بود
کسی را کدام دوا نافع است و کسی را کدام هم ضرور نیست که دوای واحد برای دفع شکایت خاص هر یک نافع شود ولهذا
اینجا ادویه مذکور میشوند تجربه کرده هر که را در حق کسی نافع یابند باستعمال آرند مثلاً کسی را از دوای تلخ مثل نقوع کلمبا یا جنشین
نفع ظاهر میشود و کسی از نوشیدن مطبوخ چای گرم بر ناشتا نفع میگیرد و کسی از خوردن طعام حار بالفعل و کسی از خوردن طعام بارد
بالفعل و کسی از خوردن قطعهٔ برف ازین شکایت نجات می یابد پس اگر ازین تدابیر حسب دلخواه کار برنیاید در نوبت باستعمال ادویه
رسد ادویه بلحاظ تفنن نوشانند مثلاً بسمته از هشت گرین تا ده گرین با آب ساده حل کرده روزانه سه چهار بار بنوشانند ایضاً
اپیکاکوانا چهارم حصه گرین همراه آب ساده نوشانند ایضاً سفوف کلمبا و سوڈا کاربناس پنج گرین تا ده گرین خورانند
نوع دیگر ایسڈ روسیانک ایسڈ دایلوٹ دو سه قطره با آب ساده نوشانند ایضاً روغن کریاسوٹ دو قطره همراه اکسٹرا
جنشین آمیخته خورانند ایضاً آب ولایتی نوشانیدن مفید بود بسبب اینکه درین کار یا نائٹ ایسڈ یعنی تیزاب [illegible]
نوع دیگر که بسیار مجرب است صفت سائٹرک ایسڈ یعنی تیزاب لیموئی کاغذی سی و شش گرین شربت نبات یک آونس دو
آونس آب ساده حل کرده در بوتل نهاده بر آن هم این دوا بنویسند تا غلطی واقع نشود و بعده پتاس بی کاربناس سی و شش گرین
در سه آونس آب ساده حل کرده در بوتل دیگر نهند و بر آن هم دوای نمبر ۲ بنویسند پس بعد از بوتل اول دوای اول یک چمچه
بنوشند بعده فوراً از بوتل ثانی دوای دیگر را هم آونس بنوشند بعده مشاهده نمایند که چقدر کار یا نائٹ ایسڈ از امتزاج این هر دو
دوا در معده پیدا میشود و از آن فوراً فایده ظاهر میگردد و اگر حامله محتاج باستعمال شراب باشد شراب سودا یا شامپین
یک دو آونس بنوشد یا شراب برانڈی یک دو درام یا دو سه آونس آب ولایتی حل کرده بنوشانند و هرگاه همراه قی قبض هم باشد

مسہل دہند باین نحو کہ بگیرند نکنیشیا سلفاس دو درم و مگنیشیا کاربناس از پانزدہ گرین تا بست گرین و ہر دو را در آب یا در
حالکو وہ بنوشانند تا قبض شکم رفع شود و ہر گاہ غذا اندکی قلیل خوردہ ہضم کردہ باشد برای از دیاد اشتہا ہیپین یک دو گرین بعد
غذا بخورانند و نوشانیدن شیر مادہ گاو با آب آہک ہم بہتر است و چون ہیچ طعام در معدہ قرار نگیرد آنچہ بنوشانند کہ درین وقت
معدہ خواہد ماند خصوصاً کہ آنرا با آب لیموی کاغذی ترش کردہ بنوشانند و ہم از نوشانیدن آب گوشت قیق درین وقت
قوت و آرام در معدہ حاصل میشود و بعد آن خوردن اغذیہ دیگر ہم ممکن میشود لیکن باید کہ غذا قلیل قلیل بخورد تا در معدہ
ہضم گردد و قی خارج نشود و چون مطلقاً طعام در معدہ قرار نگیرد و حبلی ضعیف شود و کمزور شود و نیز حقنہ غذا از تخم مرغ با جات
اسماء سانت و روغن جگر ماہی یا ناردان و دیگر چیزہا پیشتر شود و بر بدن مالش سازند و گاہی از شدت اعراض حال حبلی بدرجہ بسیار
کہ از آن یقین کردہ میشود کہ او دیگر نخواہد شد تا ماندن جنین در شکم شکایات بر طرف نخواہند شد یقینی ہلاک خواہد شد و درین وقت
در میان اطبا اختلاف است کہ برای دفع این اعراض اسقاط و اخراج جنین جائز است یا نہ بالجملہ ازین آن میشود کہ اینہم علاج
ہست پس اگر ضرورت آن ثابت شود برای حفظ حیات او جنین را از شکم او در کشند گاہی حبلی را از اغذیہ مالوفہ و وقت حمل
نفرت میشود و اغذیہ خوردن اشیای ردیہ مثل گل را میخواہد گاہی از غذا مطلقاً متنفر میباشد و ہیچ نمیخورد پس اگر اشتہا
مطلقاً نباشد از ادویہ مشتہیہ طعام را مثل ادویہ تلخ یا از قسم منرال ایسڈ مثل میوریاٹک ایسڈ دائلوٹ تنہا یا با ادویہ دیگر
مثل ہیپین بنوشانند یا ہیپین بعد غذا بخورانند و اگر اشتہای اشیاء ردیہ کند درین صورت اگر مطلوب آن طعام بود یعنی
از آن تولد ہم ممکن بود ہر آنچہ کہ باشد و طلب کند بخورانند کہ درین وقت خوردنش باو مفید خواہد بود و اگر غیر طعام بود مثل
نشارہ عاج یا کاغذ یا گل پس زنہار ندہند و اگر در معدہ درد زیادہ بود ادویہ دافعہ درد معدہ مثل سبتہ کلنبا نوشانند تنہا یا
با قدری افیون آمیختہ تا حس ہم کند و اگر از ہضم در دست معدہ بر طرف نشود پلستر از کتان و لس درست کردہ بقدر یک روپیہ بر محل
درد نہند چون آبلہ بر انگیزد آنرا قطع کردہ بر آن مرہم مارفیا طلا سازند باین نسخہ مارفیا نیم گرین در دو درم روغن کنجد در
آمیختہ طلا سازند و گاہی از ترشی معدہ در معدہ سوزش و جشای حامض پیدا میشود و درین وقت دوائی موسوم بہ
مگنیشیا یعنی مگنیشیا ہمراہ بیست و پنج نخود صاحب از یک درم تا دو درم روزانہ سہ بار بنوشانند و نوشانیدن کلسیا
سودا و پتاس یا کاربناس نیز درین وقت مفرداً یا مجموعاً مفید است و گاہی حبلی را قبض شکم زیادہ میشود و بر سبب یکی آنکہ چون
ثقل جنین بر امعای مستقیم میباشد بسبب آن امعا منضغط میشود و آنچہ در آنست خارج نگردد دوم آنکہ بر ضعف میشود و ضعف
پیدا نگردد آن ہم ہست و از رنگ براز حبلی کہ آنچہ آید بہ رنگ خاکستری میباشد پس اگر سبب قبض وقوع ثقل جنین بر امعا
بود حقنہ الیتہ بدہند از مثل آب سادہ و شیر اگر نرم شدن روغن بید انجیر ممکن بود یعنی از نوشیدن آن قی نیاید و ہضم شود درین
نوشانند و اگر ضعف جگر بود در آن پل ہیدرارج پنج گرین وقت شب قرص حقنہ بنوشانند صبح قدری روغن بید انجیر نوشانند
و اگر حبلی را اسہال شدت کند درین وقت سستو اکرشیا و او لش شانت تنہا یا با اسپرٹ کلارفارم و اسم و جنین بہ کلارفارم

حاشیہ: قولہ [illegible] بکسر [illegible] مہملہ او ل و سکون [illegible] نون اول و کسر [illegible] و ضم و سکون واو و فتحہ یای [illegible] [illegible]

تنها یا همراه انگبین یا کنجد کلیکو که نیم پخته نیم خام بوند با هم آمیخته بنوشانند و اگر در سال سوم بوند درین وقت اول روغن
بید انجیر بنوشانند و بعد اخراج مسهل دادن مانع اسهال نوشانند و بعضی از امراض حبالی آنست که آب دهن بسیار شود و
سائل گردد و اینحالت اکثر بعد گذشتن یک دو هفته بعد شروع حمل عارض میگردد و بعد گذشتن دو ماه برطرف میشود و گاه
زیاده ماند و سبب آن هم بدهضمی بود و علاجش آنست که آب تمر هندی یا آب صمغ عربی نوشانند و بعضی از امراض حبالی آنست
که بول بدشواری آید و این اذیت گاهی در اول حمل هم عارض میشود لیکن اکثر در آخر حمل میشود و سبب انضغاط مثانه اما چون اول
حمل پیدا شود محتاج علاج نبود و خود دفع خواهد شد لیکن هرگاه در آخر زمان حمل عارض شود البته شدید بود و سوزش ولایق تدارک
میباشد و علاجش آنست که درین وقت اول حامل را امر فرمایند که نشسته بسوی قدام منحنی شود و باین نحو که مرافق و کفتین را بر زمین
نهاده سرین را بلند کند تا ثقل حمل بر قدس افتد و مثانه از انضغاط نجات یافته منفتح شود و بول را از خود دفع کند و اگر ازین تدبیر
هم بول نیاید پس بهمین هیئت مذکوره نشسته پارچه طویل بطور کمر بند بر عانه بندد تا ثقل حمل بر پارچه آید و مثانه از ثقل خالی شده
بول را دفع کند و اگر ازین تدبیر هم بول جاری نشود پس باید دانست که از انضغاط تشنج در مثانه پیدا شده و درین وقت بجز داخل
کردن قاثاطیر چاره نبود لیکن قاثاطیر نقره یا آهن مناسب نبود زیرا که گردن مثانه درین وقت کج میباشد بلکه قاثاطیر صمغی و جز
درین وقت بکمال آهستگی داخل کرده بول را از مثانه بیرون آرند و ایضا از جمله عوارض حبالی ورم است که در ساقین و قدمین گاه
بر تمام جسم حامله پیدا میشود و این را دو سبب میباشد اول انضغاط عروق بسبب زیاده شدن مقدار رحم از حمل درین وقت خون
از پاها بدشواری بسوی اعلی بدن میرود و در عروق رجلین زیاده میماند و از ان غشای عروق کمزور میشود پس آب در لحم زیاده
میرساند و ورم دوم سبب پیدا شدن البیومن یوریا و مرض برائت صاحب که در امراض گرده نوشته شده زیرا که درین وقت گرده هم
بسبب انضغاط کار خود را که پیدا کردن بول است کم میکند و بسبب آن مرض مذکور پیدا میشود و چون ازین سبب بود علامتش
آنست که بول قلیل و سرخ رنگ می آید و بر محل گرده قدری درد محسوس میشود و گاهی دوران سر چون زیاده گردد و تشنج عام
مثل صرع از ان عارض میشود و سببش آنست که آنچه جوهر یوریا همیشه در حال صحت از راه بول خارج میشود درین وقت کمتر
دفع میگردد و در خون زیاده میماند پس بسبب ماندن آن در خون فساد خون پیدا میشود و از ان دوران سر و تشنج حادث میشود
و درین قسم چنانکه ورم بر ساقین و قدمین حبالی میباشد و بر تمام بدن عام میگردد و خاصه بر رخساره ها و بر دو چشمان هم زیاده [illegible]
میشود و این وقت آن را [illegible] یعنی ماندن یوریا در خون نامند و درین وقت هرگاه امتحان بول کنند باین نحو که آن را
در شیشه نهاده بر آتش گذارند از طبخ سفیده بیضه بسیار از بول جدا میشود و گاهی چنان کثیر بود که [illegible] شده مثل [illegible]
سفیده بیضه در بول چندان زیاده میباشد که برای امتحان محض طبخ کافی میشود و حاجت بداخل کردن [illegible]
در بول دیگر مریضان البیومن یوریا با وجود خیال آن در بول حاجت داعی میشود زیرا که سفیده بیضه کمتر [illegible] و چون [illegible]
نخورده بین بول را [illegible] بصورت تیزابی صاف گردد و آن [illegible] میشود زیرا که [illegible] درین وقت همراه

بول بر نمی آید از مثل غلاف در بر پیش شود و باید دانست که همیشه در حال حمل سفیده بیضه در بول حبالی زیاده پیدا میشود مثلاً
فی صدی سی کس در ینحالت مبتلا میباشند لیکن همراه آن مرض برائیت صاحب نمیباشد و نه برای زن خوف و خطر بود اما هرگاه دران
دیدن بول صورت مجاری صفا گرده در آن یافته شود و دوران سر و تشنج و ورم نخساره یا ورم هر دو چشم و پلک دیده شود
و همراه آن ورم ساقین هم بود درین وقت باید دانست که بالضرور مرض برائیت صاحب است العلاج انچه ورم لسبب انتفاخ
عروق باشد زیاده محتاج علاج نبود و از خوابانیدن بر هیئت استلقا و بلند گردانیدن پاها و از ساختن آنها بسوی فوق
مفید بود و اگر هر دو دست را یکدام بروغن چرب کرده آهسته آهسته ورم ساقین و قدمین را مالند باین نحو که دست ها را از
طرف قدمین بسوی اعلی بدن کشند نافع بود و گاه گاه روغن بید انجیر نوشانند یا آن حقنه دهند تا امعا هم از فضول پاک
خالی مانده و اثر فشار آن بر عروق کم افتد کافی میشود اما انچه بسبب البیومن بود یا فتد در آن هرگاه مبتلی گرده در وبود و از ان تقین
میشود که تدریجی بر گرده ورم است پس حسب قوت مریضه لوبر گرده چسپانند و بعد خشک شدن زخم نواز آب گرم بر گرده تکیه سازند
از نیم ساعت تا دو ساعت تا اینکه درد رفع شود و درین وقت از نوشانیدن ادویه مدره حاره فایده کمتر میشود لیکن انچه در آن
که فایده آنها زیاده دیده شده پتاس بائی تارتراس و پتاس الیستاس است این هر دو را با آب حل کرده نوشانند و حکما میگویند
که چون بول یا در خون بماند از ان امونیا پیدا گردد و از اذیت رسانی آن دوران سر و تشنج حادث میشوند لهذا باید که درین حالت
بنزوا ک ایسڈ که هم قاتل امونیا و هم مدر بول است بنوشانند تا امونیا گشته از راه بول دفع کند از ان جمله اعراض که از آن
پیدا شده بودند رفع شوند و لیکن بیرون تشنج که درینحال پیدا میشود پس وقتیکه امراض حبالی انچه بعد ولادت عارض میشوند
نوشته خواهند شد در آن علاج تشنج هم نوشته خواهد شد انشاء الله از آنجا تدابیر دافع تشنج دیده انچه درینجا هم مناسب باشد استعمال
آرند و ایضاً از امراض حبالی اینست که گاهی جسم سفید در بول ایشان می آید و این جسم مذکور را بجوشانیدن بول هم زایل شود
لیکن گاه نایٹرک ایسڈ در آن اندازند البته زایل میشود فی الواقع آن فاسفیٹ میباشد که از کمزوری پیدا میشود و علاجش
اینست که از منرال ایسڈ مثل میوریاٹک ایسڈ ڈایلوٹ یا نایٹرک ایسڈ ڈایلوٹ وغیره انچه مناسب دانند بنوشانند و ایضاً
از امراض حبالی درد شکم است که گاهی بر جانب یمین و یسار رحم بسبب تنگ شدن رباط رحم و گاهی جا بجا در عضلات شکم
بسبب تشنج که از انتفاخ پیدا میشود یا بسبب بهار دی و مشارکت معی تنگ گاهی بر ساقین با تشنج ساقین عارض میشود
و سبب این درد ساقین اثر اذیت غیر عصاب بود که از انتفاخ رحم در شکم منتشر گشته در ساقین آمده اند علاجش اینست که
زیاده بسوی آن توجه ننمایند زیرا که گاهی این اوجاع بدون ولادت زایل نمیشوند لیکن برای تقلیل اذیت در آب گرم
نشانند و مسهل خفیف دهند مثل روغن بید انجیر یا حقنا نا و درین اوجاع افیون و غیره مخدرات کم دهند اما هرگاه زیاده
شود پس شیاف از افیون یا مارفیا درست کرده باین نحو که یک دو گرین افیون یا از ربع گرین تا نصف گرین مارفیا
با روغن کوکو یا موم و روغن آمیخته پنبه بآن آلوده شیاف درست کرده و در معا مستقیم نهند یا برای آمدن خواب وقت خفتن

کلکهر کیمیده پوند ریکاف و دو ام همراه آب ساده بنوشانند یا مارفیا چهارم حصه گرین بنوشانند لیکن بدون ضرورت شدید این ادویه
را نخورانند و از خارج آب صابون و آب افیون باهم آمیخته بمحل درد مالش سازند یا پلستر بلادونا درست کرده بمحل درد بچسپانند
و اگر خورانیدن افیون یا مارفیا موافق مزاج نبود قدری مارفیا با آب حل کرده بذریعه ابره سوزنی از جانب وحشی بدن بجای
بسیار تحت جلد رسانند و گاهی از این درد جماع بطور قولنج میشود و چنان شدت میکند که بجز نوشانیدن [illegible] تسکین
از بست گرین تا سی گرین نوشانیده شود چاره نبود و از آن سکون میشود و این جمع باد و ارعاض میشوند کرد و از جمله امراض حمل
سیلان طمث است که در وقت حمل افتد باید دانست که بعد استقرار حمل و بند شدن حیض بعد ماه چهارم گاهی قدری قدری خون
می‌آید و از آن خوف سقوط حمل پیدا میشود و اکثر سبب آن مقاربت و جماع میباشد و گاهی بسبب ابتلا بسیلان ضربه و سقطه و گاهی
نوشیدن مسهل قوی و تلخ و گاهی خوردن مقدار کثیر از کنین مثل اینکه پانزده یا بست گرین یکبار خورده شود و گاهی از ابتلا بمرض
دفعةً لقوت و گاهی مشقت کردن بنحویکه اثر مضر بر رحم رسد و گاهی برداشتن شی ثقیل و گاهی بسبب ضبط سوزاک زیرا که اکثر سوزاک باعث
درد جنین میباشد و درین وقت از و جنین اذیت بر رحم میرسد و گاهی از امراض موبیه مثل حصبه و حمی سرخ که در آن رنگ بدن سرخ میشود
و همچنین از هر مرض که از آن زن حامله ضعیف و کمزور گردد و گاهی بسبب کیفیات نفسانیه مثل خوف وغیره هم این مرض پیدا میشود
و اصل سبب کمزوری رحم میباشد خصوصاً کسی که مرض آتشک بود زیاده درین مرض مبتلا میشود العلامات اول درد
رحم و کمر و ساقین یافته میشود چنانکه وقت وضع حمل میشود و این درد گاهی قلیل و گاهی کثیر میباشد لیکن با دوار میباشد
یعنی شدت و خفت در آن بود چنانکه در تشنج بود زیرا که در اینجا هم سبب درد تشنج میباشد بعد از آن آب سرخ قدری می‌آید بعده
خون خالص جاری گردد پس اگر تا اینجا رسیده خود بند شود یا از علاج حبس گردد فهو المقصود و اگر از علاج هم بند نشود خوف
سقوط حمل پیدا گردد و درین وقت قبل سقوط درد قوی میشود و متواتر زیاده میگردد و هم درین وقت اذیت در بول و براز پیدا
میشود که حامله بار بار برای بول میرود و برای دفع براز می نشیند و بار بار حاجت بول و براز میشود و خون کثیر می‌آید بعدها
آن حمل ساقط میگردد و گاهی چون برای بول کردن یا برای دفع براز می نشیند آن وقت یعنی حمل ساقط میشود اما اگر آن وقت حمل
بود یعنی حمل کمتر از سه ماه بود درین حالت گاهی حمل از رحم خارج شده در جنینه می‌آید و در آن باقی ماند چون اذیت رحم
برطرف میشود پس تشنج آن هم موقوف میگردد و بسبب آن درد و سیلان دم هم بند میشود لیکن آن وقت قرب فم رحم در جنینه
باقی میماند و بعد چندی متعفن و فاسد میگردد و رطوبت متعفن بد رنگ که مائل بخاکستری و هم مائل بسرخی بود از آن
جاری میشود و گاهی بسبب این لحم فاسد در خون حامل هم سرایت میشود و از آن تب پیدا گردد و درد سر و جابجا بدن و اغوا
سرخ پیدا میشود و گاهی بعد خارج شدن آن وقت چیزی از متعلقات آن مثل غشاء در رحم باقی ماند و بسبب آن رحم متاذی
شده بار بار تشنج میشود و از تشنج آن خون کثیر خارج میگردد و گاهی کثرت جریان این خون بجایی میرسد که حامل را خفقان
و غشی پیدا میشود و گاهی بسبب کثرت جریان دم میمیرد و گاهی در بعض زنان آن وقت از رحم در جنینه مرده خارج میشود

بعضی از خفیفان در رحم ماند بسبب تشنج رحم خارج نمیشود پس بیا ... متعفن گردد و آب عفن پیدا و از ان جار...
شود و درین وقت گاهی سپتیکس ... بسبب آن متورم میگردد و بالجمله هرگاه این نحو حمل ساقط میشود بسبب آن
خون پیدا میشود که در ان ازالهٔ عادت سقوط پیدا کند چون بار بار واقع شود تا اینجا عادت رسد بار حمل خود را بیاندازد
العلاج اول درین مرض حامل را با آرام بر پلنگ خوابانند و امر فرمایند که هیچگونه دست و پای خود را حرکت ندهد [illegible]
که از ان رحم را آرام رسد و تشنج آن که سبب ورد است موقوف گردد و دهند و برای انیکار تا حال بهتر از افیون ... دوا
دیگر دیده نشده لیکن درین وقت مقدار کامل آن بار بار خورانند مثلا دو دو گرین افیون بعد دو دو یا سه سه ساعت موافق
شدت درد خورانند و همچنین دوائی که مدد بند شدن هم دهد بسبب تنگ کردن عروق و اجماد دم نوشانند مثل گالک ایسید سلفیورک
وایلوٹ درین وقت مناسب است اگر شوربا یا کمی که نوشانند قوی و انفع است و غذا بسیار سبک بارد بالفعل بارد بالقوه
خورانند و هم پارچه صاف لینن خشک را در مهبل ... بطور حمول گذاشتن برائی اجماد خون معین علاج و مفید است اما چون
ثابت شود که بالضرور حمل ساقط خواهد شد و آن دانسته میشود از زیادتی درد و کثرت سیلان طمث و عدم انتفاع از علاج صحیح
استعمال دوا پس درین وقت چاره ازین نیست که مدد بر اسقاط دهند الا در تاخیر خوف آنست که حامل بسبب کثرت سیلان دم
که بسبب تشنج رحم میشود از شدت وجع ضعیف یا هلاک خواهد شد پس بنا بر حفظ حیات مادر تدبیر اسقاط حمل نمودی ضرور است
و آن اینست که درین وقت دوائی دهند که رحم را مدد دهد بر دفع حمل ... تشنج در آن مثل ارگٹ و بورکس
این ادویه را تنها دهند یا مجموعا و استعمال آن مجموعا اقوی است پس اگر تنها دهند ارگٹ را اسفوفا ده گرین بعد دو دو
ساعت همراه آب ساده بنوشانند و همچنین ده گرین بورکس همراه آب ساده بعد دو دو ساعت بنوشانند یا یک درام
تخم ارگٹ کوفته در آب گرم که چهار اونس بود تر کرده بعد سرد شدن صاف نموده نگهدارند و یک یک اونس از ان بعد
یک یک ساعت بنوشانند و اگر مجموعا دهند پس پنج پنج گرین از هر یک کوفته همراه آب بنوشانند و درین وقت زن را ...
ندارند بلکه امر فرمایند که بار بار بخواسته برای تبرز نشیند تا زود حمل ساقط گردد و بعد سقوط حمل رحم گاهی درد و جریان
خون باقی میماند زیرا که آنچه از ارگٹ و بورکس نوشانیده شده از اثر آن در رحم تشنج میماند تا بقای تشنج زوال درد و جریان
خون ممکن نیست لهذا اگر چنین حال باشد درین وقت گالک ایسید ده ده گرین بعد ... خورانند یا سلفیورک ایسید دائلوٹ ...
او نوشانند تا تشنج رحم موقوف شود و خون بند گردد و هرگاه بعد سقوط حمل آب عفن از رحم خارج شود و سبب آن باقی ماندن
ادوهم در جنینه یا باقی ماندن غشا اندرون رحم بود درین وقت علاجش اینست که انگشت در فرج انداخته قابله دریافت
کند اگر در جنینه بود و خود خارج نشود از انگشت یا کلبتین گرفته بیرون آرد و باید دانست که چون ادوهم در جنینه بود
متعفن میشود و از ان آب کثیر خارج میگردد و سبب آن مقدارش صغیر شده اکثر خود از جنینه خارج میشود و اگر خود خارج
نگردد محتاج تدبیر باشد و تدبیرش آنست که گفته شد و اگر در رحم بود و بر فم رحم دیده شود درین وقت هم از انگشت یا کلبتین آنرا

بلکه شدید گرانی در حون رحم بود ارکت بجزن قلیل مثل دوشکر بنوشانند تا بدرفعه ایجاد تشنج در رحم اخراج نماید بعده ادویه دافع
عفونت که در علاج کیسه نوشته شده اند آنها را بدیعه نرسانند و در بیجا هم باستعمال آرند و هرگاه اثر حمل متعفن با سیاه در خون ماه
جنین رسیده باشد در این وقت چیزی که زهر نفوذ را قتل کند و خون را صاف نماید بدهند و این ترکیب بهترین تراکیب مصفیات
خون و قاتل زهر است کلوریت آف پتاس چمکر اشیل کنین سلفاس حسب حاجت از هر یک گرفته همراه آب ساده بنوشانند
و هم برای صاف کردن خون ادویه مسهله مدره نوشانند تا خون صاف شود و هرگاه زن عادت سقوط پیدا کند در آن وقت
هدایت فرمایند که هرگاه باردار شود از ابتدائی شروع مدت حمل تا وقت عادت سقوط خود را از اسباب مولده این مرض
دور دارد و در راحت و آرام اختیار کند و ایضاً از جمله امراض حبالی خفقانست و اکثر سبب آن اینست که چون رحم در وقت
حمل کبیر میشود و اکثر اعضا مثل معده و امعا از درازی رحم بالا میروند پس از اثر مزاحمت و تغمز آنها خصوصاً هرگاه در قولون
در این وقت هوا زیاده پیدا گردد قلب متغمز میشود و هم بسبب بیماری ردی و گاهی بسبب حرکت قویه طفل که در شکم میکند و از اثر
اذیت آن بدل میرسد خفقان پیدا میشود و علاجش آنست که هرگاه بسبب پیدا شدن هوا در امعا بود سلفیوریک ایتهر ایلوتیه
با آب پودینه آمیخته بنوشانند و همچنین اسپرٹ ایمونیا ایرومیٹک کلارک ایتهر هم در این وقت مفید بود و چون بسبب خفقان
گاهی وقت شب خواب نمی آید لهذا برای آوردن خواب دوائی بات لی سیڈ لوشن یعنی لانگرا و پیاپی شربت ... شیوسن شبانه
یا مارفیا بمقدار قلیل نوشانند و گاهی از نوشیدن عرق ادویه بنیاهی قوی هم حرکت قوی میکرد و وقت پیدا شده خفقان
کم میشود و باقی حمل زوال آن بعد ولادت میشود فقط. فصل سی و پنجم در بیان کیفیت ولادت جنین باید
دانست که ولادت بارادهٔ اختیار جنین نمیباشد چنانکه در بعض کتب طبیهٔ عربیه است بلکه باسباب دیگر میشود که اول
آنها تشنج عضلات بی اختیاری رحم بود اما این تشنج چرا در اول یا وسط مدت حمل بطور طبیعی نمیشود چنانکه در ماه نهم یا دهم
پیدا گردد پس در تعلیل آن شدنامه های طایفه میگویند که چون جنین کامل الخلقت والقوت میشود کارش در رحم تمام شد چنانکه
ثمر پخته در شجر خود نمی ماند و این امر مقتضای طبیعت اشارت است بجنبش در خارج رفتن آنست که چون ثمر پخته میشود عروق صغار
که غاذیهٔ آن میباشد خشک میشوند اما این امر در رحم مشتبه نمیشود بلکه هرگاه جنین کامل الخلقت شود و سرش در عنق رحم
می آید و غشائی بیرونی آن که پر آب است از سطح داخلی رحم منفصل میگردد و رحم هم زیاده تغیر از حال طبیعی او میشود چه غلظت
رحم بسبب کثرت تمدد و زیادتی مقدار مبتدل برقت میشود و در صورت آن تغیر ظاهر گردد مثل اینکه در صورت قطعه
میشود و دهن آن کشاده میگردد و ازین سبب اگر چند روز دیگر بمقدار آن کبیر و حجم آن رقیق شود خوف انشقاق آن
غالب گردد پس غشائی پر آب که محیط جنین و منفصل از سطح رحم میباشد از جانب دهن رحم که کشاده است بسبب نفوذ
دیوار رحم قسری در او فشرده در دهن رحم می آید پس از آمدن آن در فم رحم تحریک و اذیت در رحم پیدا شده تشنج در آن
شروع گردد و مادام که جنین خارج نشود این تشنج موقوف نگردد و سبب دوم تشنج آنست که بهیجان از خون سیاه در رحم تشنج

فصل سی و پنجم در بیان کیفیت ولادت جنین

میشود و دلیل بران آنست که هرگاه بچه حیوان را چنان بینداختند که سواد ان نرسد درین وقت خون در بدن حیوان معلوم سیاه
میگردد و بجهه سیاه شدن خون در رحم آن تشنج پیدا میشود و چون بازگلوی آنرا بکشایند که سواد به آن رسد خون سرخ گردد
فوراً تشنج آنهم برطرف میشود همچنین چون جنین کامل الخلقت شود خون سیاه زیاده در عروق رحم مجتمع میگردد زیرا که درین وقت
چون جنین کبیر میشود و برای خود غذای کثیر میخواهد پس خون زیاده در رحم میرود و ازان انچه خون سرخ بود در غذای جنین صرف
میشود و انچه خون سیاهی مایل بود در عروق رحم باقی ماند و ازان برنیاید بعدم الدافع و چون انخون سیاه مجتمع میگردد و اول
برای دفع کردن آن رحم متشنج میشود و چون چند بار دران تشنج حادث گردد آنزمان غشای پرآب که محیط بر جنین است بسبب
تشنج و مجتمع شدن رحم قدری از اندرون رحم پیش آمده در دهن رحم می آید پس از آمدن غشای مذکور در دهن رحم تشنج
آن زیاده میگردد تا اینکه از تشنج عضلات آن جنین خارج میشود و مذهب ثالث آنست که چون جنین کامل الخلقت میشود
اووری یعنی خصیه زن نمیخواهد که در کار خود که ایجاد کرم انثین وسیکل یعنی پیدا کردن جسم بیضاوی است مشغول شود زیرا که از
ابتدای استقرار حمل تا وقت کمال تخلق و تکون جنین او از کار خود معطل مانده بود و چون جنین کامل الخلقت شد باز او اشتغال
بکار خود میخواهد پس درین وقت بذریعه عصب سمپتی تیک خبر به نخاع میرساند که اووری میخواهد که بکار خود مشغول شود درین وقت
نخاع افاضه قوت حس و حرکت باعصاب رحم مینماید و چون بذریعه ریشه های اعصاب نخاعیه حس در رحم خصوصاً
بفم آن قوی گردد رحم متاذی میشود و از تاذی آن تشنج در عضلات رحم واقع میشود و از تشنج آن جنین خارج گردد و وقت
دوم در ولادت مدد دهی عضلات شکم بود بر این تشنج و حقیقتش آنست که چون از انقباض تشنج رحم غشای پرآب که بر جنین محیط است
شق میشود و آب ازان خارج گردد درین وقت عضلات اختیاریه شکم باراده مادر جنین مجتمع شده رحم را غمز میکنند و بسبب آن
رحم قوت یافته جنین را از خود دفع میکند سبب سوم امور نفسانیه مثل خوف وغیره هم درین باب مداخلت دارند چنانچه اکثر
دیده شده که هرگاه وقت شدت درد زه دایه می آید حامله مطمئن میشود و فوراً در دفع تشنج ساکن میشوند و هرگاه باز کلمات خوف
انگیز گفته شد باز درد شدت میکند همچنین هرگاه کلماتیکه باعث برانگیختن طبع بود گفته شوند یا آواز سخت و قوی مثل
صدای رعد یا تفنگ وغیره بگوش حامل رسد نیز درد می آید و جنین متولد میشود اما این تشنج چگونه شروع میشود پس بدانکه اول تشنج
از فم رحم شروع میشود و ازان تا عنق و از عنق رحم تا فندس بصورت دوائر بذریعه عضلات بلا اختیاریه رحم که در عرض رحم
بود و در آن آمده اند متصاعد شده میرسد چون تا فندس رسد درد بسیار قوی میگردد و تا فندس رسیده تشنج در عضلات طولی
رحم از جانب فندس شروع شده تا فم رحم میرسد و انچه تشنج در عضلات عرضیه از فم رحم شروع گشته متصاعد شده تا فندس
رسیده بود همراه تشنج عضلات طولی هابط میشود تا اینکه بفم رحم رسد و جنین متولد شود آخر زمان دفع میگردد و درین تشنج
عضلات طولی فم رحم را بسوی فندس میکشند و عضلات عرضی رحم را بر خود مجتمع میسازند پس بدین کشاکش دهن رحم کشاده میشود و
بعد کشادن دهن رحم اول غشای پرآب از دهن رحم بیرون می آید و بسبب آن دهن رحم وسیع میشود تا اینکه دهن رحم و جنین

هر دو یکسان میشوند درین وقت غشای مذکور شق میشود و آب از آن جاری و خارج گردد پس از خروج آب رحم بر جنین مشتمل میشود
حرکت ذاتی طفل بند گردد و ازین صاف ظاهر میشود که قایل شدن باینکه طفل از حرکت خود می آید نشاید زیرا که حرکت طفل هرگاه
بند میشود پس چگونه خروج آن از حرکت خود صحیح خواهد بود فقط ۔ فصل سی و ششم در عقر یعنی بار دار نشدن زن و آنرا بلغت
انگلستان استر ال ایتی یعنی نابار دار شدن زن گویند و این مرض گاهی از طرف مرد و گاهی از طرف زن بود و بعضی از اسباب آن
در امراض مرد و زن پیشتر نوشته شده و اینجا آنچه خاص از طرف زن بود نوشته میشود بدانکه اصل سبب آن ممانعت است از امتزاج
منی مرد و زن در رحم مانع شود یا ضعف و کمزوری در منی مرد و زن پیدا کند و این گاهی در وجینه و گاهی در رحم و گاهی در اوعیه
یعنی خصیة زن میباشد مثل اینکه در وجینه پرده بکارت چنان سخت بود که از ایلاج ذکر مانع شود خواه در آن ثقبه کوچک بود
که از آن حیض جاری شده باشد یا مطلقاً مسدود بود و ثقبه هم نبود و این دانسته میشود از نیامدن حیض پس این پرده
اکثر از ملاقات منی مرد و زن در رحم مانع میشود و گاهی بندرت منی مرد از راه ثقبه کوچک در رحم رسیده باعث استقرار
حمل میشود و گاهی خود وجینه معدوم بود مثلاً فرج میباشد از فرج شروع شده قدری اندرون رفته معدوم میشود و
غالباً درین صورت رحم و اوعیه هم نمیباشد و این نقصان فطری میباشد چنانکه در کسی بعض انامل و در کسی یک دست
یا یک پا نمیباشد و گاهی کسی بعد ورم حاد و گاهی بعد ولادت مثل کسی همبرن وجینه جدا شده تجری وجینه با هم متصل
میشود و از آن راه وجینه مسدود میگردد و گاهی فطری وجینه چنان ضیق میباشد که از آن سیلان طمث میشود لیکن منی از آن
در رحم نمیرسد و گاهی حس در وجینه خصوصاً در فم آن چنان زیاده میباشد که چون مرد قصد ایلاج کند زن از آن متاذی میشود
و وقت ایلاج اشد تشنج در دوره وجینه حادث میشود که بسبب آن زن تاب مقاربت نیارد و درین صورت گاهی هم
فم وجینه بثور یا مستورهای خرد میباشد چون آنها را مس کنند زن متاذی شده فریاد میکند و گاهی بثور و مستورها نبود
لیکن در جای خاص از آن چنان حس قوی میباشد که از مس آن زن متاذی میگردد و اکثر این حالت در زنی دیده میشود
که وقت ولادت در فم وجینه آن زخم آمده باشد و چون این زخم مندمل شود بر آن گوشت سخت میروید درینجا حس قوی
میگردد بسبب اینکه آنچه ریشه های اعصاب حس در وی کسی همبرن آمده از آن ریشه عصب محل موصوف درین گوشت
زائده منحصر میگردد و از احتباس سفید شدن لیث مذکور همیشه باذنی سبب زن متاذی میشود و همچنین از فساد رطوبت
وجینه مثل اینکه زیاده غلیظ و لزج شده مانع از نفوذ کردن منی مرد در رحم شود و هم عقر پیدا میگردد و گاه هرگاه ترشی در رحم
زیاده شود که منی مرد را فاسد سازد یا از زیاده شستن فرج و وجینه از آب سرد هم منی کرد شده عقر پیدا میشود و گاه آنچه اسباب
قلت یا احتباس حیض و اسباب عسر خروج حیض و باد و آمدن حیض اسباب افراط سیلان حیض اند اسباب عقر واقع میشوند
و همچنین هرگاه در سیلان رطوبت سفید رحم خلط واقع شود و آنچه ترشح آب در رحم است زیاده شده موجب فساد منی مرد شود
و از آنهم عقر پیدا گردد و همچنین از مقاربت بیوقت هم عقر پیدا میشود زیرا که وقت مقاربت طالب اولاد یک هفته قبل آمدن حیض

فصل سی و ششم در عقر یعنی بار دار نشدن زن

و یک هفته بعد آمدن حیض است پس اگر در میان این دو هفته مقاربت کند مقاربت بیوقت بود ضعف رحم خواهد بود و ازان عقر پیدا خواهد شد و کذا از زیاده مقاربت کردن هم عقر پیدا میشود و هم از داخل کردن انگشت در فرج بطور املاج ذکر و حرکت دادن ازان چنانکه بعضی از زنان بمقابل جلق مردان از انگشت خود صورت جماع پیدا میکنند و کذا هر چیز را که غیر ذکر در فرج داخل کرده صورت جماع پیدا کنند ازان عقر پیدا میشود و از ترفه و زیاده آرام و ترک ریاضت هم عقر پیدا میشود و منشا سبب آن زیاده خوردن و کم مشقت نمودن بود که بسبب آن گرافین بیسیکل جید پیدا نمیشود زیرا که مرتاضین و زنان کم مایه مزدوری پیشه در ایشان اولاد زیاده پیدا میشود و هم از فربهی و زیادتی شحم در شکم بدن عقر پیدا میگردد و مرض آتشک هم اکثر سبب عقر میشود زیرا که هرگاه ازان خون فاسد میگردد پس انچه گرافین بیسیکل یا اووم یعنی ماده جنین پیدا میشود ضعیف و کمزور بود و غالبا بعد چند هفته یا چند ماه ساقط میگردد و این قسمی از عقر است که در آن اولاد نمیشود

العلاج در حال و اسباب مرض خوب کامل و تشخیص نمایند پس ازان انچه لا علاج است مثل انعدام و جنینه و رحم و او وری در آن مجبوریست باقی انچه اسباب از قسم امراض اند دران علاج امراض مذکوره فرمایند مثلا انچه از تنگی ثقبه و جنینه بود آنرا بدستکاری وسیع سازند خواه از انگشتان یا به نهادن قلم اسفنجی که غلیظ و ضخیم بود و انچه بسبب تشنج راه و جنینه بود دران انچه بسبب شور رسته های غدد بود آنها را بر آرند خواه از کارد یا از مقراض یا از داغ کردن باصل کاشتک فقره تا شور رسته یا تحقیق شده بیرون آیند و انچه از اذیت احتباس عصب بود در آنجا لحم صلب میوکس ممبرن را از کارد دور سازند و انچه کم کنند حس باشند از ادویه مثل افیون و بلاڈونا آنرا بآب ساده سائیده ضماد سازند و درین وقت تشخیص نمایند که غالبا همراه آن اذیت رحم یا اذیت او وری هم خواهد بود پس اگر ثابت شود از الا اذیت این اعضا هم نمایند و بیشتر با اینحالت هستیریا هم پیدا شد و انچه از دیگر امراض بود علاج امراض مذکوره فرمایند چنانکه در ذیل هر یک نوشته شده و انچه بسبب غلیظ رطوبات و جنینه و زیاده پیدا شدن ترشی دران یا بسبب شستن از آب سرد پیدا شده باشد در آن از آب نیم گرم امر شستن فرمایند که بهر یک نافع خواهد بود و بعد آن علاج سیلان رطوبت انچه نوشته شده باستعمال آرند و انچه از غلیظ رطوبت رحم بود در آن علاج سیلان رحم فرمایند و انچه از مقاربت بیوقت بود دران امر فرمایند که دو هفته قبل حیض و دو هفته بعد جریان حیض مقاربت کند و در غیر این اوقات جماع نکند و انچه بسبب زیاده جماع کردن شده باشد تقلیل مباشرت در آن امر فرمایند و انچه از ادخال جسم غیر ذکر در فرج عقر حادث شده باشد دران بترک فعل ناجایز تاکید سازند و انچه از ترفه و ترک ریاضت باشد دران امر مشقت و کم خوردن نمایند و انچه از زیادتی شحم بود اگرچه لا علاج است لیکن امر فرمایند که انچه اغذیه مولد شحم اند خوردن آن ترک کنند مثل حلاوی و شیرینی لعابی و شحمی و روغن ارد و انچه از آتشک بود دران علاج آتشک نمایند فافهم فصل سی و ششم

در بیان استقرار حمل ثانی بالای حمل اول پیشتر در بیان گرافین بیسیکل نوشته شده که تعدد آن باعث تعدد حمل است و ازان مستفاد میشود که یکبار متعدد حمل مستقر شوند اما اینجا ضرورست وجه استقرار حمل ثانی بالای حمل اول

فصل سی و ششم در بیان استقرار حمل ثانی بالای حمل اول

بیان

نوشته شود پس باید دانست که ممکن است که مادام ماده تخلق جنین که از گرافین وسیکل پیدا شده در رحم مستقر گشته چنان کبیر شود
که تمام بطن رحم را مملو سازد حمل دیگر هم مستقر شود و اگرچه اکثر چنین است که او در پی بعد استقرار حمل گرافین وسیکل را پیدا نمیکنند
لیکن ممکن است که بنادرت پیدا کند چنانکه در بعض حیوانات حیض هم تا آخر زمان حمل می آید همچنین گرافین وسیکل هم پیدا شود و
هم باید دانست که گاهی در رحم دو تجویف میباشند و در میان بطن رحم یک پرده در طول میباشد که بسبب آن رحم منقسم به دو تجویف
میشود و گاهی این پرده تا وجینه هم میرسد و بسبب آن وجینه هم ذات تجویفین بود و این امر در بعض حیوانات خصوصاً ماده
قسم نغزان اکثر و اظهر و در انسان نادر است بالجمله گاهی زن ذات تجویفین اول در یک جوف رحم خود حامل میشود و بعد مدت
در جوف بطن دیگر آن هم حمل مستقر میگردد و بسبب آن حمل بعد حمل قرار میگیرد لیکن زمان امکان استقرار حمل ثانی بالائی حمل اول
تا دو ماه است زیرا که تا ختم شدن دو ماه اولی وضع چنان کبیر شود که تمام بطن رحم را پر میسازد و بعد آن آمدن وسیکل در رحم از او و
همچنین داخل شدن منی مرد در رحم ممکن نمیباشد و قبل تمام شدن دو ماه قدری کشادگی در فم رحم هم میماند و در بطن رحم هم
چنان وسعت خالی میباشد که متعلق شدن گرافین وسیکل بجای از آن ممکن بود و هر چند این امر نادر است اما آنچه مشاهده شده
آنست که زنی دو حمل داشت و غشای هر یک علیحده بود و در ماه هفتم یکی از آن ساقط شد و دیگر بعد چهار ماه از سقوط پیدا شد
و بینندگان میگفتند که دو حمل جدا جدا بودند لیکن ممکن است که یکبار هر دو مستقر شده باشند آیا در سقوط و ولادت اختلاف وقت شد
بالجمله در تعیین این امر که هر دو حمل یکبار مستقر شده بودند یا دو بار بسیار دقت است و اکثر بسبب وقوع غلطی در حساب اختلاف
میشود لهذا بیننده را باید که مولود را ببیند که آیا کامل المدت است یا نه اگر صورت آن صورت کامل المدت باشد در حمل بالا
حمل محسوب کنند و الا بدانند که غلطی در حساب است بالجمله هرگاه حمل متعدد در شکم بوند علامتش آنست که در هیئت و صورت رحم
بالضرور فرق واقع میشود مثل اینکه عرض شکم زیاده میگردد و عمده علامت آنست که هرگاه چهار و نیم ماه از شروع حمل بگذرد
و حرکت در جنین پیدا شود آله مقیاس الصوت را بجنین بسیار عاقلانه مثل ما در جنین نهاده آواز دل جنین را بشنوند اگر از هر دو جا
آواز قوی و یکسان آید یا فرق در عدد قرعات یافته شود مثل اینکه از یک جانب یکصد و چهل بار در یک دقیقه آواز قلب
شنیده شود و از جانب دیگر یکصد و سی یا یکصد و سی و پنج بالجمله تفاوت ثابت شود این دانسته خواهد شد که دو جنین اند و اگر
یک جانب حرکت قوی بود و در جانب دیگر ضعیف مثل آواز بعید مسموع شود باید دانست که یک جنین است فصل سی و هشتم
در علامات قرب وضع بدانکه چون هفته دو هفته در ولادت باقی ماند و مدت طبیعی حمل تمام شود در ین وقت رحم از بالائی شکم بزیر
جانب می آید و آنچه قبل از آن تنفس در حامل اذیت میباشد کم میشود و در تنفس کشادگی محسوس گردد و عوض آن تکلیف در آمدن بول ظاهر
میشود و همچنین وقت تبرز هم اذیت و درد میشود مثلاً بار بار می آید یا نمی آید بسبب انضغاط معای مستقیم و اگر معتاد مرض بواسیر
و اذیت بواسیر شدت میکند و بعد در رحم قدری قدری شروع میشود بسبب تشنج رحم و این را درد کاذب میگویند زیرا که آن
زن فدس میشود و فی الواقع این درد یا بسبب ضغطه معده یا معای مستقیم یا امعای قولون قیتنگ یا از ریاح شود مرفدس میباشد

فصل سی و هشتم در علامات قرب وضع

یا بسبب اینکہ چون خون سیاہ در رحم مجتمع میگردد بسبب آن نفاس تشنج میشود بخلاف درد صادق کہ آن از فم رحم شروع میشود
و تا نفاس میرسد و این درد گاہی شدید و گاہی خفیف بود لیکن بالانتظام کمی و زیادتی آن میباشد و باین سبب حاملہ میداند کہ
وضع قریب است اما این درد پی در پی نمیشود و نمیماند بلکہ گاہ گاہ میشود و من بعد اصل درد صادق انست کہ از دہن رحم شروع شدہ تا نفاس
میرسد و ایضا از رحم و عانہ تا کمر منتہی میشود و بانتظام بطور دورہ شدت و خفت آن ظاہر میگردد و بر میوکس میمبرین جنین و رحم
بلغم پیدا میشود زیرا کہ بسبب آن میوکس میمبرین جنین و رحم مسترخی میشوند و این وقت کارش زیادہ میباشد و چون تا اینجا رسید
ولادت شروع میشود و ولادت را سہ درجہ اند درجہ اولی آنست کہ دہن رحم کشادہ میشود و درجہ ثانی از وقت انفتاح دہن رحم تا ولادت
جنین است و درجہ ثالث آنست کہ مشیمہ بعد ولادت خارج شود و رحم مجتمع گردد بیان درجہ اول تشخیص ابتدای این درجہ دشوار است
زیرا کہ درد کاذب و صادق مخلوط میباشند ازان سبب تفرقہ دشوار میباشد لہذا باید دانست کہ اصل درد زہ صادق از فم رحم
شروع شدہ تا نفاس میرسد و از نفاس تا دہن رحم باز پس می آید و ہم این درد صادق بہ نسبت درد کاذب شدید میباشد و
بادوار و نظام می آید مثلا دہ یا پانزدہ دقیقہ ساکن شدہ باز شدت میکند و ہمچون درد صادق شروع شود و قدری دہن رحم کشادہ
گردد و غشای جنین دیدہ میشود و ہرگاہ درین وقت انگشت دست داخلہ امتحان کنند غشای مشیمہ کہ بالای جنین است از انگشت
محسوس میشود بخلاف درد کاذب کہ در آن نہ انفتاح فم رحم و نہ غشا از انگشت محسوس میگردد و چون حاملہ بار اول باردار شدہ باشد
درین وقت کنارہ فم رحم آن رقیق و کشیدہ محسوس میشود و اگر چند بار باردار شدہ باشد کنارہ رحم آن درین وقت ہم غلیظ
و ضخیم مثل سر ہم محسوس میشود لیکن گاہ چند ادوار درد صادق و تشنج منقضی شوند تا قدری غشای جنین مملو از آب پیش می آید
و چون این غشا پیش آید در حامل حمل اول ہم کہ لبہای فم رحم آن رقیق دیدہ شدہ بود تا اکنون غلیظ نمایان شوند چنانکہ
لبہائی فم رحم حاملہ قدیم غلیظ محسوس میشد و ہرگاہ درد ساکن میشود آب کہ در غشا مملو شدہ باشد پس میرود و غشا خالی
از آب دیدہ میشود و درین وقت چون از انگشت امتحان کنند زیر غشا جنین مدرک و محسوس گردد و چون تشنج و درد شدت کند
سر طفل پس میرود و آب پیش آید و از زیر غشا ظاہر شود و غشائی پر آب منتفخ پیش می آید تا اینکہ در ہمین حالت فم رحم زیادہ وسیع
میگردد و چون وسعت فم رحم زیادہ شود غالبا احیانا لرزہ می آید بسبب اذیت کشادن عضلہ ہر بعضہ رحم چنانکہ وقت کشادن ہر عضلہ
عر بعضہ قدری لرزہ پیدا میشود خواہ در وقت براز بود چون سدہ غلیظ خارج میشوند یا در وقت بول چون حجر کبیر بیرون آید در وقت
ہمراہ رطوبات کہ از رحم می آید قدری سرخی ہم ظاہر میشود و این خون بسبب شگافتن عروق میوکس میمبرین رحم می آید و قوابل
این علامت را از علامات قویہ قرب وضع میدانند من بعد تشنج و درد قوی شود و غشائی پر آب شگافتہ گردد و از آن رطوبات
جاری شوند و این آخر درجہ اول است مدت این درجہ دانستن دشوار بود زیرا کہ بسبب آمیزش درد کاذب با درد صادق اشتباہ
میباشد لیکن اکثر از وقت شروع شدن تشنج و درد صادق تا آخر شش ساعت میماند تا کسیکہ بار اول حامل شدہ در آن مدت
این درجہ تا بیست و چہار ساعت میرسد و گاہی غشائی پر آب بسبب حدت تشنج قبل کشادہ شدن دہن رحم شگافتہ گردد

مقدار و جایست محسوس نمیشود و این قطر درجهٔ ثانیه است و گاهی مشیمه هم همراه طفل خارج میشود و درین وقت درجهٔ ثانیه تمام
تا مشیمه هم خارج نشود و درجهٔ ثالثه آنست که در آن مشیمه خارج شود و در ابتدای این درجه از ده دقیقه تا بست دقیقه تشنج رحم که برای اخراج
جنین شده بود ساکن میشود و من بعد باز تشنج شروع میشود لیکن شدت آن مثل تشنج درجهٔ ثانیه نمیباشد پس این تشنج یا بار میشود
تا اینکه غشائی که محیط بر طفل بوده و در رحم باقی مانده و هم پلاسنتا از رحم خارج شده در وجینه آید و بعد آن گاهی تا مدت دراز در وجینه
مانده و گاهی قدری درد جنبه مانده تشنج در وجینه شروع میشود و غشای مذکور از آنهم خارج میگردد و گاهی باخراج آن حاجت
بسوی دستکاری افتد و چون بعد خارج شدن غشائی مذکور و پلاسنتا رحم را ابنیت نسبت سابق که در آن غشا بوده اکنون
رحم صغیر و صلب محسوس میشود فقط فصل سی و نهم در وضع و ولادت و این را بلغت انگلش پارچوریشن یعنی جدا
شدن طفل از بطن مادر مینامند بدانکه ولادت جنین امر طبیعی است برای حیوان انسان همیشه بطور مرض نباشد و محتاج برای
حضور طبیب نیست بلکه آنچه قوابل میکنند کافی باشد لیکن هرگاه بر غیر طبیعی واقع شود یا قابله معین موجود نبود یا موجود باشد
اما ناقص بود درین وقت ضرورت که رجوع بسوی طبیب کرده شود لهذا ضرورست که طبیب از نیم عالم بود تا بر وقت ضرورت
حاضر شود و کار را باتمام رساند بنا بر آن تدبیر ولادت را اینجا نوشتم که تا در تعلیم نقص نماند پس بدانکه هرگاه مدت طبیعی حمل
تمام شود و قرب وضع ظاهر گردد درین وقت واجبست که تلیین طبع حامل ملحوظ ماند تا امعای مستقیم دایما بر وقت ولادت
از ثفل خالی ماند پس اگر طبع منقبض بود و اجابت نشود و اگر منقبض شده باشد حقنه از آب گرم تنها یا روغن بید انجیر داده باشد یا روغن بید انجیر بمقدار
قلیل بنوشانند که از آن بلینت یک اجابت شده باشد و روغن بید انجیر درین وقت برای این کار از دیگر مسهلات افضل است
و ایضا حامل را امر فرمایند که خود را از جملهٔ بیماران تصور کرده بر پلنگ نماند بلکه بر خیزد و بطور تنها مشی کند و در کار و بار خانه
مشغول شود زیرا که اکنون رحم از اعلی بزیر آمده و بسبب آن بدن سبک گشته حرکت بران دشوار نیست زیرا که از حرکت
اشتغال بامور خانگی دلش از خیالات وحشت اذیت ولادت باز میماند چون درد کاذب که از انضغاط معده و کثرت ریاح
قولون و فضول امعای مستقیم میشود شروع گردد درین وقت احتقان کنند که از گرفتن حقنه این درد بر طرف میشود و آرام می آید پس
اگر بعد گرفتن حقنه و صاف شدن امعا هم درد کاذب باقی بود افیون خالص یا مارفیا با آب برنج پخته حل کرده بطور زرق در
شکم رسانند که از آنهم درد ساکن میشود و هم خواب می آید و هرگاه درد صادق شروع شود آنوقت پرستاران حامله را باید که
قینچی یا رشته قوی و مقراض یا کارد که تیز باشد و آب گرم و آب سرد و پارچه چادر برای بستن شکم بعد جنین و چند رومال
نو را موجود دارند و هرگاه نوبت بطلب طبیب رسد آنزمان قاثاطیر مومی که بزبان انگلش آنرا الاستک کاتیتر نامند
افیون و مارفیا و قدری ارگت مهیا سازند و بعد شروع شدن درد صادق قدری روغن بید انجیر نوشانند یا از آن
حقنه دهند تا امعای مستقیم صاف شود اگرچه قبل آن براز معمولی هم خود آمده باشد زیرا که ازین تدبیر دو امر حاصل میشوند
اول صفائی که بسبب آن همراه ولادت طفل براز هم خارج نشود که باعث تنفر بینندگان میشود دوم بسبب آن وقت آمدن

فصل سی و نهم در وضع و ولادت

طفل

سر طفل معاینه مستقیم مزاحمت نمیکند و بسبب این ولادت سهل میشود و بعد تنقیه معاینه مستقیم اول در وجینه انگشت انداخته بر
فم رحم احساس کنند که کدام عضو از اعضای طفل اول محسوس میشود سر یا پا یا دست یا پهلو پس اگر سر طفل پیش آمده باشد
زیر انگشت جسم مدور و عظام کاسهٔ سر محسوس خواهند شد و درین وقت باید دانست که ولادت بطور طبیعی است و در آن
هیچ اندیشه نبود و محض قابله برای آن کافیست و اگر عضو دیگر محسوس شود درین وقت ضروریست که داکتر صاحب وقوف کار
طلب کرده شود و بالجمله چون بینند که جنین از جانب سر می آید مادرش را بشارت و تسکین دهند و مطمئن سازند که هیچ اندیشه
نکند هرگونه خیریت است تا در دل او قوت آید و خوف برطرف شود و بعد ازان بگویند که تا زمان زیادتی و شدت درد بر پلنگ
ننشیند بلکه در خانهٔ خود حرکت کند و با همراهیان خود کلام کند تا دل مشغول ماند و مدت درجهٔ اولی منقضی شود و بعض
قوابل بی علم آنچه حامل را درین وقت میگویند که دهن و نفس خود را بند کرده بزور و قوت شکم را سخت کرده بسوی اسفل زور
کنند نشاید و درین درجه این فعل مضر و ناجائز است زیرا که درین درجه کشادن رحم ضروریست و آن بقوت رحم کشاده میشود
زور و قوت مادر را در آن دخل نیست و همچنین چون این درد و تشنج درین درجه متراخی میشود بعض نا تجربه کار میگویند که ارگٹ
یا هر دوای که در رحم تشنج پیدا میکند برای دفع کردن جنین بنوشانند جائز نیست زیرا که از استعمال این ادویه درین درجه
چون جنین قبل انفتاح رحم بقوت تشنج رحم بیرون آید فم رحم شق میشود بلکه درین وقت عوض آن از آب گرم و معاینهٔ مستقیم
حقنه دادن بهتر است که ازان تشنج و درد متواتر پیدا میشود و از حامله بپرسند که بول کرده است یا نه اگر نکرده باشد امر کنند که
بول کند و بار بار بول کنانند تا مثانه خالی ماند و اگر خود بول نیاید بادخال قاثاطیر یعنی ایلاسٹک کاتھیٹر بول از
مثانه بیرون آرند و گاهی در آخر درجهٔ اولی در کش ران چنان تشنج و درد قوی میشود که ازان زن بیتاب شده فریاد میکند
درین وقت هم حقنه از آب گرم دادن و بعد آن مارفیا یا افیون در آب برنج مطبوخ حل کرده و حقنه رسانیدن باعث زوال
یا تسکین این وجع میشود و گاهی از مالیدن بارست هم درین درد آرام ظاهر میشود و باقی امر صبر کنند زیرا که بدون ولادت
شکایت باقی ماند و بعد آن حامله برطرف خواهش شود گاهی در آخر این درجه لب زیرین رحم که نسبت لب بالائی آن متشنج
قدری دراز میباشد با وجود خواست خود که این وقت بسبب تشنج و آمدن غشائی جنین پیدا کرده در میان سر طفل و عظم عانه
می آید و بسبب آن سر را ضغطه کرده مانع از خروج میشود پس اگر چنین بود قابله را امر فرمایند که از انگشت دست لب مذکور
را قدری بلند کرده و هنا در میان سر و عظم عانه نماند و ولادت سهل شود و گاهی درین درجه بعد کشاده شدن دهن رحم
غشائی جنین پر آب اندر دهن رحم برمی آید اما شق نمیشود و سزاوار نیست که شق شود چه جملهٔ کار ولادت بدون شق شدن
آن بند میباشد اگر چنان بود بکمال احتیاط سر مقراض یا کارد زیر انگشت سبابه بخوبی گیرند که از سر آن قدری سر انگشت
بالا بود تا در وجینه و فم رحم ازان زخم نرسد پس غشائی مذکور را ازان آهسته شق کرده دهند و گاهی درین درجه فم رحم چنان
سخت میباشد که با وجود تشنج متواتر و سیع کشاده نمیشود و ازان حامله را بسیار اذیت میرسد و کار ولادت بند میباشد

اگر جنین بود درین وقت تار شرائینیک تنها شاننده هم حصه گرین با آب حل کرده بنوشانند یا همراه آن بلادُونا هم گرین
نوشانند تا تشنج عضله عریضه را کم کند و از آن رحم مسترخی شده وسیع گردد و نوشانیدن این هر دو دوا مجموعاً از خورانیدن
هر یک منفردةً بهتر است یا کلارفارم بویانند که از آن رحم لین هم میشود و درد هم ساکن میگردد و این مختار حکمائی ولایت است
و همچنین درین وقت کلورل هائیدریت نوشانیدن هم مفید است و چون دهن رحم کشاده شود و سر جنین تا پری نیم رسید
و این وقت شروع درجه ثانیه است حامل را امر فرمایند که شکم خود را سخت کرده و تنفس را بند نموده برای دفع کردن جنین زور
بسوی اسفل کند و اینجا چنانکه بعض اطبا میگویند که قدری تا انفتاح دهن و جبینه سر طفل را از بروز و خروج منع کنند قابل
التفات نیست زیرا که ازین عمل تشنج رحم زیاده میشود بلکه انسب آنست که واگذارند که خود سر از فرج خارج شود و همچنین بعض
نادان میگویند که چون سر جنین قریب دهن فرج رسد به برودی فرج را از دست وسیع کنند اینهم نشاید و ضرور نیست زیرا که
بعد سر منکب که از آن کبیر است هم خواهد آمد پس توسیع از دست تا کجا مفید و ممکن خواهد بود و چون سر طفل از فرج خارج
شود فوراً ببینند که رسن سره در گردن جنین هست یا نه چه اکثر درین وقت مجری مذکور در گردن جنین می آید و از آن حال طفل
مثل کسی بود که حلقه در گلویش انداخته کشیده باشند حتی که روی جنین سیاه میگردد پس اگر چنان بود فوراً رسن مذکور را
باهستگی از طفل یا در کشیده دهند یا از منکب جنین آنرا برآورده دهند تا مسترخی گردد و هرگاه سر طفل از فرج برآید قابله
دست خود را بر عانه نهاده غمز کند و مدد دهد رحم را بر اخراج جنین پس هرگاه ببینند که تشنج در رحم برای دفع کردن جنین شروع
شده همراه آن دست خود را هم بر رحم نهاده غمز کند و تقویت گردانند لیکن جنین را از فرج خود نکشد و آنرا مس نکنند تا خود
پیدا شود الا در وقتیکه در بیرون آمدن تاخیر شود و بدانکه جنین هلاک خواهد شد آنزمان بکشد و چون جنین تمام از شکم آید
بگریه و فریاد کند علامت حسن است و از آن دانسته میشود که قوی است و هر قدر که گریه کند بهتر است که بسبب آن هوا در
ریه آن میرود و خون صاف میگردد پس آنرا از خون و آب جدا کرده ببینند که بلغم در دهن و بینی آن هست یا نه اگر باشد
دهان و بینی را صاف کرده دهند بعده از سره آن دو نیم انچه یا سه انچه گذاشته رسن سره آنرا از [illegible] یا رسن غلیظ که از
ریشه درست ساخته باشند و عقد داده مضبوط بر بندند و یک ثلث انچه از جای [illegible] شده دیگر [illegible] رسن سره مذکور را از طرف
دیگر که در شکم مادر است نیز محکم ببندند بعده از درمیان این هر دو شد رسن مذکور را از کارد یا مقراض که تیز باشد بریده قطع
کنند و فایده تیز بودنش آنست که تا دفعةً قطع نگردد بلکه از غمز و کشیدن بار بار پیدا شود و بسبب این اذیت عضله های
کوچک شرائین تشنج شوند و بسبب آن دهن شرائین بند شود و زیاده خون جاری نگردد و اگر طفل پیدا شود و بخوبی در
تنفس هوا نکشد و گریه نکند درین حالت قطع سره تاخیر ضرور است زیرا که تا حال در طفل کار مجری سره که آنرا رسن سره یا ناف گویند
پاسبانی [illegible] و هم تا حال قدری خون از راه سره می آید و میرود پس درین حالت تا وقتیکه [illegible] خود بخود [illegible]
وقوف شود رسن سره را قطع نکنند و عوض قطع آن دیگر تدابیر که جهت تنفس بود عمل آرند مثل اینکه

دوا مرحاصل میشود یکی تسکین درد دوم پنیم بسبب آن برودی مسترخی وکشاده میگردد و باید دانست که کلاروفام
را بالضرور در ولادت باستعمال آرند که ازان فوائد بسیار حاصل میشوند پس از وقتیکه درد صادق شروع شود تا فراغ از وقت
ولادت و برآمدن غشاء محیط هر وقت که درد و اذیت زیاده شود یا کدام عضو کشاده نگردد این دوا را بو یانند که ازان تسکین درد
درد و توسیع اعضا حاصل میشود و بسیار دوائی نافع ست و هم باید دانست که چون از ولادت طفل فراغ حاصل میشود
حامله را چنان راحت و آرام می آید که گویا در بهشت است لیکن بعد چند مدت که زیاده از بست دقیقه نباشد باز درد
تشنج که اندر درد ولادت کم بود پیدا میشود و اگر این درد خود پیدا نشود بالائی رحم از دست نحو کنند یا بران مالش سازند
تا تشنج پیدا شود و اگر ازین تدبیر تشنج پیدا نشود و غشائی محیط وغیره بیرون نیاید درین وقت سر انامل دست بالا
زیرعانه فرو برده و سر انگشت هر دو دست را بالائی رحم نهاده برو بغمز و دفع کنند تا از رحم غشائی مذکور خارج شود و چون از رحم
غشائی مذکور خارج شده در وجبینه آید درین وقت غشا را موافق وضع وجبینه بکشا یعنی چنانکه در تشریح وجبینه نوشته شده
که آن خمدار است از جانب تحتانی خود پس اول این غشا را مع پلاسنٹا از بالا بسوئی زیرین کشند تا در رحم آن آید و چون
در رحم آن آید از تحت بسوی فوق کشند تا از فرج خارج شود و گاهی بعد ولادت بسبب تشنج عضلهٔ عریض که در وسط انست
رحم بصورت دو شیشه ساعت میشود یعنی در میان آن ضیق و هر دو جانب آن عریض و کبیر میشوند و درین وقت غشا
محیط طفل در وسط آن که ضیق از تشنج شده محتبس میگردد و خارج نشود و ازان خون کثیر خارج گردد و ما دام که این غشا
نه برآورده شود خون بند نگردد و درین وقت تدبیر منحصر درهمین است که دست خود را باهستگی در وجبینه انداخته بعده یک یک
انگشت در رحم انداخته تمام دست درآن داخل سازند بعد غشائی مذکور و پلاسنٹا را گرفته از رحم جدا ساخته آهسته آهسته
بقدر اجتماع و مدافعت رحم بیرون آرند تا که رحم غشا و پلاسنٹا و دست را خود دفع کند زیرا که درین دفع کردن رحم مجتمع و
منقبض میشود و بسبب آن خون بند میگردد و اگر بارادهٔ خود درین حال دست خود را برودی از رحم برآرند که رحم
مسترخی ماند و مجتمع برائی دفع نشود خون کثیر خارج خواهد شد و درآن خوف هلاکت هست و چون غشا مع پلاسنٹا بالتمام
خارج شود خون هم بند میگردد و تشنج هم برطرف میشود و هرگاه غشائی مذکور از رحم جدا شده در وجبینه آید آنرا تو بر تو پیچیده
و باهم ساخته آهسته آهسته بکشند تا تمام غشا پیچیده مع پلاسنٹا برآید و چیزی ازان در دهن رحم نماند و الا بعض اوقات
قدری ازین غشا در دهن رحم یا در وجبینه باقی ماند تشنج پیدا خواهد کرد و ازان جریان دم کثیر خواهد شد و چون غشا تمام
خارج شود دهن فرج را از رومال پاک کرده رومال صاف دیگر بر فرج نهاده ببندند اگر خون کثیر بعد ازین هم آید باید دانست
که قدری از غشائی مذکور تا حال در رحم باقیست یا خون کثیر در آن منجمد شده است چنانکه گاهی بسبب ناواقفی قوابل این قسم
پیدا میشود هرگاه وقت بودن غشا در رحم رسن ناف را گرفته میکشند و بسبب آن غشائی محیط منعطف و منقلب شده بسبب
قوت کشیدن قابله بیرون می آید بالجمله چون ثابت شود که بعض اجزائی غشائی مذکور یا خون منجمد در رحم موجود است پس درین وقت

کلاروفام را بالضرور در ولادت باستعمال آرند

بایدکہ قابلہ دست خود را در رحم داخل کردہ تفحص نماید ہر انچہ کہ باشد آنرا از رحم جدا کردہ آہستہ آہستہ موافق ہدایت سابق
بیرون آرد و درین وقت رحم را از خارج ہم عصر کردہ باشد تا غشا یا خون ہرچہ دران باشد آنرا دفع کند بعدہ یک رومال
صاف از خارج بر محل رحم و یک رومال صاف چند تا کردہ بر دہن فرج گذاشتہ بالائی آن چادر دراز چند تو کردہ بر شکم مادر
چنین ببندند و اگر فصل سرما باشد پارچہ کہ بر دہن فرج می نہند گرم کردہ ببندند کہ ازان قدری آرام حاصل میشود و پس انچہ
فرش رطب زیر آن بود آنرا دور کردہ فرش یابس گسترانند اگر بعد ازینحال کمزوری غلبہ کند و بسبب آن خواب نیاید و اضطراب
زیادہ بود خاصتہ ہرگاہ برائی تسہیل ولادت ارگٹ نوشانیدہ باشند درین وقت تنکچر اوپیائی یا لائکر اوپیائی سڈیٹیو
بست قطرہ بنوشانند یا دو گرین افیون خالص در آب حل کردہ ثقل آن دور نمودہ بنوشانند و گاہی از ولادت
فرشیت شق میشود و درین وقت چونکہ ورم بر دہن فرج و اندرون زیادہ میباشد ازین سبب زخم قلیل ہم زیادہ معلوم میشود
و چون ورم دفع میشود مقدار زخم ہم کم محسوس گردد و بالجملہ اگر زخم کوچک باشد برائی آن صاف کردن و شستن از آب گرم
روزانہ دو سہ بار کافی میشود و اگر کافی نشود روغن کاربولک باین نحو درست سازند کہ کاربولک ایسڈ یک آونس در چہل
آونس روغن کنجد حل کردہ نگہدارند و ازان روزانہ دو بار بر زخم مذکور طلا سازند و استعمال این دہن برائی زخم صغیر و کبیر
ہر دو کافی میشود و نوزائیدہ را امر فرمایند کہ قدری بر پہلوی خود بخسپد تا انچہ رطوبات از رحم خارج میشوند بی آنکہ بر زخم
رسند بالا بالا از رحم و جبینہ بر پارچہ ریزند و الا از مرور آنہا بر زخم اذیت خواہد شد و در بہ شدن زخم ہم تاخیر خواہد شد لیکن اگر
زخم چنان کبیر شود کہ بدوختن آن حاجت افتد پس اگر چنان بود روز اول آنرا بدوزند کہ ازان زودی صحت حاصل میشود
و در ہر حال خواہ زخم صغیر بود یا کبیر صفائی و شستن آن از آب گرم ملحوظ داشتن مفید بود من بعد جنین را از آب نیم گرم غسل دہند
اول صابون را کہ برائی شستن بدن بکار می آید در آب حل کردہ پارچہ فلالن یا اسفنج بآن تر کردہ ازان جلد بدن طفل را خوب
مالیدہ غسل کنانند و از آب صاف بشویند پس از پارچہ ملائم خشک کردہ اول پارچہ نازک سوراخ کردہ بالائی ناف جنین نہادہ
رسن ناف را از سوراخ مذکور بیرون آوردہ پارچہ را بر آن بپیچند و بالائی آن پارچہ طویل ملائم نہادہ بنحوی ببندند کہ اثر
فشار آن قدری بر ناف رسد تا بسبب آن وقت گریہ کردن طفل امعائی صغیر در سرہ نیاید و بعد چند روز رسن سرہ خود بخود افتد
و اگر در افتادن آن تاخیر شود روغن کاربولک موافق نسخہ سابق بر آن چکانند یا مرہم اوکسائیڈ آف زنک بران طلا سازند
یا فلالن یا باتات سوزانیدہ خاکستر آن بر محل سرہ پاشند تا خشک شدہ بیفتد بعدہ لباس موافق فصل پوشانیدہ دکنار
مادرش دہند کہ از گرمی مادر او را آرام آید و پستان مادر در دہانش دہند کہ فوراً طفل حلمہ را خواہد مکید و درین عمل سہ فائدہ حاصل
میشود اول اینکہ گاہی حلمہ مادری صغیر میباشد لیکن از مکیدن طفل کبیر میشود دوم انچہ شیر در پستان ہست دران قوت اسہال
ہست از نوشیدن آن اسہال میشود و انچہ در شکم طفل براز سیاہ یا سبز بود بسہولت خارج میگردد سوم آنکہ از وقت پستان
بسبب مکیدن طفل پیدا میشود تشنج رحم مادر و آمدن خون کثیر ازان دفع میشود و اگر از نوشیدن شیر مادر ہم خود اسہال نشود

ضرورت نوشانیدن مسہل طفل بسبب نہ خارج شدن براز سیاہ از شکم داعی شود روغن بید انجیر از دہ تا دوازدہ قطرہ ہمراہ
نقوع تخم انیسون بنوشانند پس اگر در پستان مادر شیر نبود زیرا کہ دو سہ روز شیر جعبتہ کم می ماند بجہت آنکہ درین شیر قوت اسہال است
لہذا حکمت الٰہی مقتضی بتقلیل آن شدہ والا طفل مسہل کثیر را نوشیدہ بسبب کثرت اسہال ضعیف یا ہلاک میشد درین وقت
شیر مادہ گاو تازہ یک حصہ آب سادہ کہ صاف باشد سہ حصہ آمیختہ تا پیدا شدن شیر در پستان مادر یا حاضر شدن مرضعہ بنوشانند
لیکن بعد آمیختن شیر با آب ہر گاہ یک ساعت یا نیم ساعت بر آن بگذرد زنہار نہ بہتر کہ آن فاسد میشود بلکہ ہر گاہ شیر با آب
بیامیزند فوراً نوشانند و اگر شیر گاو نبود شیر بز نوشانند اما در شیر بز کہ یک حصہ بود چہار حصہ آب شیرین صاف تازہ باشیر
و قدری نبات ہم در آن حلکردہ بنوشانند و اگر شیر ادلاغ ہست آیا حاجت بآمیختن آب بآن نباشد فقط تازہ دوشیدہ
بودن آن ضرورست و ترتیب نوشانیدن شیر آنست کہ بعد دو دو یا سہ سہ ساعت از نیم آونس تا یک آونس شیر مخروج
باب نوشانند در روز اول ولادت مادر جنین را غذائی سبک مثل ساگودانہ یا آراروٹ ہمراہ شیر یا آب سادہ و نبات سفید
بخورانند و گاہی آب برنج پختہ بنوشانند و ہم نان ڈبل بریان کردہ در آب سادہ انداختہ حلکردہ نبات سفید با آن آمیختہ
بنوشانند و اگر عطش زیادہ بود مغز نان ڈبل بریان کردہ در آب تر کردہ صاف نمودہ وقتاً فوقتاً بنوشانند و اگر زور
زیادہ بود شوربائی گوشت کہ آنرا از سفیدۂ بیضہ آمیختہ پختہ صاف کردہ باشند بنوشانند در روز دوم شوربائی لحم یا یخنی
یا نان در شوربا تر کردہ بخورانند و اگر شوربای گوشت مرغ بود بہترست و اگر نان در شیر مادہ گاو تر کردہ بخورانند ہم بہتر است
پس اگر مادر طفل بخواہد کہ خود شیر بطفل نوشاند اغذیۂ ثقیلہ نخورد کہ از آن بدہضمی پیدا شود و الا شیر فقط نخواہد شد بلکہ عوض
آن تا وقت رضاعت برین اغذیہ اکتفا کند شوربائی قلیہ یا قورما یا شیر ہمراہ نان یا برنج پختہ یا برنج پختہ ہمراہ دال ہمراہ
کہ ہضم آن معتاد بود بخورد و ایضاً تترہ ہا را نخورد چہ از آن ریاح و بدہضمی پیدا میشود و از بدہضمی مادر طفل را ہم بدہضمی خواہد شد
بالجملہ آنچہ بخوبی ہضم شود آنرا بخورد و ایضاً باید دانست کہ گاہی بعد ولادت دو سہ روز زن نوزائیدہ را قبض شکم پیدا گردد
بسبب عجز و انضغاط معائی ہم چندان ضعیف میگردد کہ بر دفع کردن براز قادر نبود پس اگر چنین حالت یافتہ شود
نیم آونس روغن بید انجیر ہمراہ انکچہ ہیپاتی کہ از پنج تا دہ قطرہ بود ہمراہ آب نقوع پودینہ بنوشانند کہ از نوشانیدن آن
مادر یا مرضعہ فائدۂ اسہال بطفل ہم حاصل میشود زیرا کہ قدری قوت مسہل دوائی مسہل کہ در روغن بید انجیرست در شیر داخل شدہ
در شکم طفل رسیدہ قدری اسہال پیدا میکند باید دانست کہ سابقین در کتب عربیہ طبیہ نوشتہ اند کہ شکل ولادت بر دو قسم است
طبیعی و غیر طبیعی طبیعی آنست کہ جنین از جانب راس پیدا شود و سوای آن جملہ اشکال غیر طبیعی اند خواہ از جانب دست
یا پا یا پہلو یا زانو یا سرین یا منکب بہر نحو کہ برآید و محققین انگلستان میفرمایند کہ جنین ہر گاہ در جانب طول خود پیدا شود
طبیعی است خواہ از جانب راس برآید یا از جانب سرین یا زانو یا رجلین زیرا کہ درین ہر شکل برائی مادر ہیچ خطر نیست
لیکن این اشکال محتاج تدبیر و اعانت نباشند بلکہ انتظار ولادت از خود دران باید کرد و ہم جنین اکثر درین اشکال پیدا شدہ

سالم و زنده میماند پس غیر طبیعی نقش آن خواهد بود یعنی اگر ولادت در عرض بدن واقع شود مثل اینکه یک دست برآید یا از جانب
پهلو متولد شود یا منکب اول برآید غیر طبیعی خواهد بود بالجمله هرگاه از اسفل بدن در طول پیدا شود این بر سه صورت میباشد
یکی آنکه سرین بیرون آید دوم آنکه یک پا یا هر دو بیرون آید سوم آنکه زانو برآید لیکن برآمدن سرین ازین صورتها بهتر است
زیرا که از برآمدن آن راه برای خارج شدن سر مهیا میشود زیرا که آن قریب المقدار بسر است بخلاف خارج شدن زانو
یا رجلین چه آن هر دو بنسبت راس صغیر میباشد پس برآمدن آنها برای خارج شدن راس مفید نخواهد بود العلامات
هرگاه ولادت از سرین باشد چون درد صادق شدت کند و دهن رحم کشاده شود درین وقت چون انگشت [illegible]
کنند زیرا که انگشت جسم مستوی المقدار بدر صلب محسوس نمیشود بلکه عوض آن جسم لین کثیر اللحم که اندرون آن قدری صلابت
بود میباشد محسوس میشود و چون بعد آن رفته رفته انگشت را بگردد پیش آن گردانیده احساس کنند نشان مقعد و هم ذکر و
خصیتین اگر جنین طفل باشد و الا فرج اگر دختر باشد محسوس گردد و چون انگشت را پس پشت گردانند استخوان [illegible]
محسوس میشود و این امور بتجربه کار ظاهر میشود تخمین هرگاه بر عانه حامله که نحیفه و سمینه نبود دست نهاده و از انگشتان تفحص
سر طفل بسوی فوق از خارج محسوس میشود و چون آله قیاس الصوت را نهاده اول حرکت قلب شنیده شود آواز خواه در جانب
یمین یا یسار بسوی فوق قریب ناف حامله مسموع میشود و چون دهن رحم کشاده شود و یک سرین طفل اندان خارج گردد که
آنرا از انگشت احساس کرده بود پس هرگاه این سرین بر پرینیم می آید از مزاحمت استخوان عانه خروجش ممنوع میشود و بعده
بسبب تشنج رحم سرین جانب دیگر از پرینیم خارج میشود یعنی بعد سرین که اول از رحم برآمده بود خارج میشود یعنی بعده سرین
که اول از فرج بیرون می آید منکب همان جانب هم اول پیدا میشود و منکب جانب آخر مثل سرین آن جانب نزد استخوان
عانه رسیده قدری ممنوع از خروج میشود بسبب مزاحمت استخوان عانه و بعد خارج شدن منکب جانب دیگر بر می آید
دانسته که این ولادت که در آن اول سرین برآید بر پهلوی طفل میشود اما چون جنین تا جبین از فرج بیرون می آید خود بخود بجانب
شکم یا پشت خود مستلقی میشود و بعده سر از فرج خارج میگردد لیکن درین شکل راس طفل بدشواری خارج میشود زیرا که
رحم تا این مدت که منکبین خارج شوند بسیار ضعیف میگردد و تشنج آنهم کم میگردد و گاهی مطلقا تشنج نمیکند ازین سبب این
شکل ولادت مخوف برای طفل هست لیکن اکثر چنین نیست که تا خروج راس هم رحم بکار خود [illegible] جنین سالم متولد شده زنده میماند
اما هرگاه تشنج رحم بند میشود و مدت آن اکثر از یک دقیقه تا دو دقیقه است پس اگر بدن جنین بیرون آمده [illegible]
که سر و دهن آن در فرج اند نفس کشیدن ممکن نباشد و اکثر درین حالت رسن ناف که مجری ناف است هم بسبب منغمر شدن سر طفل
بند میباشد که از آن خون در بدن جنین نمیرسد ازین سبب حالتش مثل کسی باشد که او را بحلق مخنوق کرده باشند پس درین حال
باید که اول تفحص کنند که در مجری ناف حرکت ضربانی هست یا نه اگر بود هیچ اندیشه نکنند و در پی تدبیر نشوند اما گاهی مجری
ناف کشیده میباشد و بسبب آن حرکتش ضعیف یا معدوم میشود درین وقت مجری مذکور را از جانب شکم کشیده [illegible]

ساازند و مجری مذکور را کشیده در پهلوی و جبینه یک طرف کرده وهند بهر کدام جانب که خواهند و اگر حرکت مجری مذکور
مطلقا متعذر بود فورا بچه را بیرون آرند باین نحو که یک دست خود زیر قفای طفل نهند و از یک دست خود ذقن و روی جنین را
گرفته بکشند لیکن راست نکشند والا ممکن نیست که بیرون آید چنانچه پیشتر گفته شده که جبینه نهاده مجرا ابداست بلکه اول از بالا بسوی
زمین کشند تا جبین در رحم و جبینه بیاید و چون در انجا رسد اکنون از زیر بسوی فوق کشند تا از فرج برآید و مجربین میگویند که هرگاه
طفل را از محل قفایش قدری عمر کرده از استخوان عانه جدا کرده وهند بعده آنچه در پیشیم بود آنرا از بالا بسوی زمین بجانب فوق
رحم و جبینه کشند از زمین ولادت سهل میشود و هرگاه ولادت از جانب زانو بود و آن بسیار قلیل میباشد و دانسته میشود باینکه در
امتحان انگشت معلوم میشود که چیزی از سر کوچک است و هم مفصل رکبه و هر دو ساق مضموم محسوس میشوند و هرگاه ولادت
از جانب رجل باشد این هم از امتحان انگشت صاف ظاهر میشود که کدام شی بسیار صغیر پیش آمده و چون زیاده تفحص کنند
عقب او دست می آید و از ان یقین میشود که رجل است دست نیست و درین هر دو شکل هم تامل کنند که خود پیدا شود و بعض
که برای مادر خوفی نیست جز اینکه ولادت البته در مدت طویل خواهد شد ولی برای جنین البته خوف است زیرا که سر بعد همه خارج
خواهد شد و در خروج آن بعد همه اعضا تاتی و تاخیر عظیم است چنانکه پیشتر گفته شده لیکن باید دانست که درین شکل جنین قاهر
که تاتی آید بهتر است از اینکه بسرعت آید زیرا که هرقدر که بتاخیر آید راه برای خروج راس مهیا خواهد شد و درین شکل هم ولادت
بر همان نهج میشود که در شکل اول از این اشکال یعنی ولادت بر جهت سرین میشود گفته که ایضا باید دانست که چون درین
اشکال هم بعد کشادن دهن رحم تاخیر در ولادت بسبب ضعف رحم بود اعانت از نوشانیدن ارگت و خمیره ادویه مسهله ولادت
فرمایند و اگر از تشنج پیدا شود و سرین اول برآمده باشد از رحم درین وقت دست داخل کرده انگشت سبابه دست را
بر محل سر استخوان ساق یا فخذ بنهاده استخوان مذکور را از ان گرفته موافق هدایت سابق برعایت رحم و محراب و جبینه از بالا به
تحت و از تحت بسوی فوق کشند یا پارچه بساق طفل بسته آهسته آهسته موافق هدایت بکشند و گاهی از آله آهنی هم کشند
لیکن در آن خوف رسیدن ضرر و نقصان بطفل میباشد هر وقت تدبیر اول اولی است لیکن این تدبیر وقتی باید که بچه قریب فرج
بود اما هرگاه سرین جنین قریب فم رحم بود قریب فرج نیامده باشد و تشنج رحم موقوف شود درین وقت دست در رحم انداخته انگشت
دست پای طفل را کشیده بعده آنرا آهسته آهسته بکمال احتیاط کشند تا که مفصل رکبه منخلع نشود و هم از کشش اعانت
رحم مقصود بود نه اینکه تمام کار رحم را تو کنند و از دست کنند الخ ایضا باید دانست که گاهی ولادت بر این صورت میشود که هر دو
دست طفل بر هر دو جانب راس طفل میباشد پس اگر چنان بود دستها را از سر جدا کرده مقابل سینه نهند فقط ایضا باید دانست
که درین اشکال چون جنین پیدا شود و گریه نکند و تنفس نکند درین وقت هم آنچه برای تنفس کشی و گریه کردن تدابیر پیشتر نوشته شده
اند آنها را اینجا هم بعمل آرند فقط **فصل چهلم در عسر ولادت** و آنرا بلغت انگلش دفی کلٹ لیبر یعنی ولادت با مشقت
گویند و آن بر دو قسم بود یکی آنکه از جهت آلات و امراض حامله بود دوم آنکه از جانب جنین بود اما آنچه از جانب مادر

چنین بود پس یکی از آن آنست که دهن رحم بزودی کشاده نشود و اینهم اکثر طبیعی است که اگر هم رحم بزودی منفتح نمیشود تا شکم
از درد متشنج قوی منتشر نشود لیکن گاهی با وجود تشنج و درد قوی در امتحان دیده میشود که از هشت ساعت تا ده ساعت هم منفتح
نمیشود لیکن اکثر این حالت در زنانیکه یا صغیرة العمر از سیزده سال تا پانزده سال عمر شان بود یا کبیرة السن که از سی و پنج
سال عمر شان متجاوز بود و بحمل اول حامله شوند پیدا میشود پس درین هر دو صنف فم رحم بدشواری کشاده میشود و تدبیرش
موافق زبان سابق این بود که از نشتر سر دهن رحم جا بجا خراش پیدا کرده دهند تا قدری خون از آن جاری گردد یا آنکه
شاندند و هم چنین گرم نوشانند تا غثیان پیدا شود یا در آب گرم نشانند و درین زمانه بهترین تدبیر آنست که کلوروفام بویانند
و کلورل هائیدریت نوشانند و از آن بخوبی مقصود حاصل میشود و گاهی فم رحم بسبب سخت شدن گوشت آن که از
زخم حمل سابق بود یا بسبب استعمال حبس کاشکاف نقوه زخم رحم کشاده نمیشود و گاهی بسبب سرطان هم کشاده نگردد
و علاج او ازین نیست که هر گز مطلقا کشاده نمیشود بلکه گاهی درین امراض در انفتاح رحم چندان تاخیر میشود که حامله ضعیف میگردد
لهذا ضرورست که درین وقت اعانت رحم کنند یا آنکه قلم اسفنجی در آن نشانند تا بمراه متخم شدن آن دهن رحم هم کشاده گردد
یا جائیکه صلابت و گوشت رحم هست آنجا از نشتر قدری قطع کرده دهند تا سختی بر طرف شود و در سرطان اکثر حمل
لیکن گاهی با استقرار حمل سرطان چنان کبیر بود که هیچ نحو فم رحم کشاده نگردد و درین وقت چاره ازین نیست که بر علاقه
رحم شکم را شق کرده رحم را هم در وسط او شق کنند پس دست در آن انداخته بچه را بیرون آرند و گاهی بعد زخم رحم پیدا شده
بعد استقرار حمل اکثر عکس میبرند فم رحم زده کرده و لحم عضلی آن باهم ملتصق میشود و بعد بسته شدن این زخم دهن رحم
چنان مسدود میگردد که هیچ کوه در آن راه باقی نماند و از آن وقت ولادت عسر پیدا میشود و درین صورت اکثر حکیم
بینیکه بحمل اصلی فم رحم کجا بود و آن دانسته میشود از انیکه هرگاه تشنج و درد قوی شود بر محل اصلی فم آن اثر انضغاط و دفع زیاد
محسوس شود و آن موضع قدری از اثر دفع برآمده پیدا ممتاز میشود و درین وقت برانجا از سر کارد قدری زخم کرده دهند تا
کشاده گردد و اگر فم رحم هیچ جا ظاهر نشود پس هر جا که از رحم در جنین قریب بود که انگشت بآن اول برسد بر آنجا از نشتر
تا یک انچ شق کرده دهند بعد از زخم کردن اسفنج در آن پر کرده دهند و گاهی در زنانیکه بکثرت اولاد ایشان شده باشند و بسبب
کثرت حمل شکم ایشان بسیار متحمل و مسترخی باشد و بسبب آن رحم او هم قوی نبود و بسبب ضعف گاهی دهن رحم بسوی
فقار قطن میگردد و فم سر آن پیشانی می افتد و چون وقت تشنج سر طفل بسوی فقار قطن میرود در راه و جنین نمی آید و ولادت
دشوار میشود و تدبیر آنست که حامله را بر پشت مستلقی کرده فم سر را آهسته آهسته بجانب آورده بالای شکم پارچه طویل
بربندند تا باز فم سر بر پیشانی نیفتد و استرخای شکم دفع گردد و فم رحم در جنین آید و گاهی و جنین فطری صغیر میباشد و بسبب
صغر و ضیق آن انساع دشوار بود و از آن هم ولادت عسیر میشود و بعد از آن خود وسیع شود و حامله ضعیف میگردد و لهذا اعانت
آن درین وقت ضرور بود و تدبیر آنست که اول روغن گرم مثل روغن سیاه یا روغن کتان گرم کرده در و جنین ساختند

خود نیز آمده رحم را مانع میشود و ازان ولادت دشوار گردد و اکثر این حالت هم در زنانیکه اولاد کثیر از ایشان متولد شده و بسبب
آن شکم ایشان مسترخی بود حادث میشود زیراکه هرگاه وقت ولادت قوت خود برای اعضای اسفل دفع میکنند برای دفع کردن
جنین درین وقت مثانه بسبب احتباس بول از جائی خود نیز می آید و تدبیرش آنست که هرگاه تشنج رحم ساکن شود از قاثاطیر موی
بول را از مثانه بیرون آرند تا مقدارش صغیر گردد و قابل مزاحمت باقی نماند و بعد آن قابله از انگشت خود از اندرون وجنب
مثانه را بسوی فوق در عانه دفع کرده ماند تا که سر طفل زیر آن رسد و گاهی بسبب سنگ که در مثانه پیدا میشود هم ولادت عسیر
میگردد زیراکه حجر مسطور بسبب انضغاط عانه در وقت ولادت برگردن مثانه می آید و چون سر طفل بفم رحم آید سنگ مذکور آنرا از
خارج شدن مانع میشود و درین وقت چون دایه از انگشت می بیند سختی یا ورم پس عانه محسوس میشود و بسبب آن سر طفل
بسوی اسفل نمی آید تدبیرش درین وقت آنست که قاثاطیر نقرئی یا آهنی اندازند تا احساس کنند که سنگ هست یا نه اگر سنگ بود آنرا
از قاثاطیر مذکور از فم مثانه دور کرده و بعد آن اندازند تا که سر طفل خارج شود اما آنچه عسر ولادت بسبب جنین بود پس یکی از ان
آنست که غشائی محیط غلیظ و سخت بود و با وصف تشنج های قوی و کشادن فم رحم شق نشود و پیش سر جنین آمده مانع از خروجش
شود و گاهی چنان غلیظ میباشد که همراه طفل پیدا میشود و این عسر در درجه ثانیه بعد کشادن فم رحم وقت برآمدن سر طفل از رحم
ظاهر میشود چه درین وقت ضرورت هست که از غشا خارج شده مقدار صغیر گردد تا بسهولت برآید و چون غشا شق نگردد مقدار
جنین کبیر ماند و علاجش همین هست که غشائی مذکور را قدری شق کرده دهند دوم آنکه غشای مذکور بعکس اول رقیق و کمزور
بود و قبل ازینکه دهن رحم کشاده شود شق میشود و ازان آب جاری گشته عسر در ولادت پیدا میگردد زیراکه برکشادن دهن رحم
غشائی پر آب معین میشد نه سر طفل و این در درجه اول ظاهر میشود که بسبب آن دهن رحم بدشواری کشاده میشود و از تدابیر
مشهوره اش یکی آنست که قابله از انگشت خود دهن رحم را در وقت سکون تشنج آهسته آهسته بکشاید و چون تشنج عود کند انگشت
خود را از فم رحم بیرون آرد دوم آنکه اسفنج شاولبسته در فم رحم نهد و چون از تشنج بیرون آید باز وقت سکون آن در فم رحم کنند
و ازینهم نفع حاصل میشود لیکن تدبیر جدید که از همه انفع بود و داکتر بارنس صاحب بهادر آنرا ایجاد کرده اند آنست که مجری از
چرم موهی که آنرا ربر گویند و بقدر یک انچه عریض بود درست میسازند باین هیئت که یک جانب آن کشاده و آن بمجری
هست و در جانب آخر بند و آن قاعده آنست پس از جانب قاعده آنرا در رحم داخل کرده از جانب راس آب در آن بذریعه
منفخی رسانند تا بسبب رسیدن آب مجری مذکور ضخیم شده دهن رحم را کشاید و عوض غشائی محیط جنین پر آب کار دهد و بسبب
لینت خود سر طفل را هم اذیت نرساند و ایضا بو پاشیدن کلارفام و نوشانیدن کلورل هائیدریت هم درین وقت مفید است
که اذیت هم ازان کم میشود و فم رحم هم کشاده میگردد سوم آنکه در غشائی محیط طفل آب زیاده پیدا شود چنانکه در استسقای اعضای
دیگر هم گاهی آب زیاده پیدا میشود و علامتش آنست که بمقدار شکم وقت حمل زیاده کبیر میشود و هم شکم ملائم میباشد و دیوارهای
رحم زیاده رقیق و پر آب میباشند و بسبب آن وقت ولادت تشنج در رحم ضعیف میشود و بود و چون بفم رحم انگشت نهاده

اینست صورت مجری

احساس کنند دیوار رحم رقیق و زیاده وسیع و ملائم محسوس میشود و بدن جنین و سر آن دور تر محسوس گردد زیرا که بسبب زیادتی
آب جنین تا فم رحم نمی آید و تدبیرش آنست که هرگاه تشنج شدت کند و غشای محیط در فم رحم آید درین وقت بکمال احتیاط نشتر را
زیر سر انگشت سبابه پنهان کرده تا فم رحم رسانیده غشای مذکور را قدری شق کرده دهند تا رفته رفته آب از آن در هر تشنج
خارج شده کم گردد و سر طفل بزیر آید چهارم آنکه گاهی مقدار سر طفل بسبب زیاده پیدا شدن آب در بطون دماغ کبیر شود
و آنرا بزبان انگلش هائی ڈروکفلس یعنی زیادتی آب در بطن دماغ نامند و درین وقت استخوان کاسه سر از مفصل های خود
جدا شده ملائم میشوند زیرا که غذای جنین بسبب انضغاط عروق زیر آب بعظام و دماغ نمیرسد ازین سبب عظام لین
و دماغ صغیر میشود و درجات زیادتی سر را مدارج کثیر اند که در هر درجه بنسبت درجه دیگر زیاده و کم باشد حتی که گاهی بست و دو (۲۲)
انچه و گاهی بست و چهار انچه فیته گرد سر می آید و درین حالت گاهی جنین از طرف راس و گاهی از طرف سرین پیدا میشود تا هرگاه
از طرف سر می آید از انگشت معلوم میشود که سر بسیار عظیم است و چون از جانب سرین بر آید درین وقت این تشخیص که سر عظیم
است دشوار بود لیکن علامة تشخیص آن اینست که چون سرین و پا بر آید بینند که بمقدار طبیعی اند یا صغیر از آن اگر صغیر باشند
دانسته شود که سر عظیم است و هم چون بعد بر آمدن پا و سرین بر بطن مادر نظر کنند و انگشت زنند معلوم میشود که سر بزرگ است
بالجمله چون از راه سر این جنین پیدا میشود پس اگر قدری زیاده بود محتاج تدبیر نباشد زیرا که درین وقت خود عظام لین بوده
از فشار راس و راس هم ملائم بود لیکن وقت ولادت از ضغطه فم رحم و فرج منضغط شده طویل گشته خود پیدا خواهد شد و
مادام که این جنین زنده و جنین تا وقت ولادت خود شود و دیگر تدبیر نکنند تا هرگاه بدانند که جنین مرده پیدا نخواهد شد درین وقت
از نشتر سر جنین را از وسط آن قدری شق کرده دهند تا آب خارج شود و گاهی این آب تا مقدار دو آثار برمی آید و اگر
مقدار راس بسیار کبیر بود که بسبب آن از بیان باید اندیشه بود که رحم شق خواهد شد و مادر هلاک خواهد شد درین وقت هرچند
جنین زنده بود لیکن باید که اول از حیات این جنین امید کمتر است و هم اگر زنده هم ماند مسلوب العقل و مجنون خواهد بود پس
حفظ مادر را مقدم داشته از حیات جنین در گذرند و از نشتر وسط سر جنین را شق کنند تا آب خارج شده بسهولت بر آید و اگر
این جنین از طرف سرین پیدا شود از کشیدن آن تا رحم را آرام میرسد زیرا که از کشیدن چون سر منضغط شده طویل میگردد و ضیق
میشود و فم رحم هم کم میگردد پس درین صورت هم اگر جنین خود پیدا نشود و مادر آن خوف هلاکت مادرش بود درین
هر دو صورت سر جنین را شق کرده دهند تا آب خارج شده از صغیر شدن راس بسهولت خارج شود لیکن درینوقت بکمال
احتیاط کارد در اندر رحم اندازند تا وجیبه و رحم شق و ناقص نشود و باید که چون جسم آن جنین درین صورت بسیار صغیر
پیدا شد ازین سبب با وجود بر آمدن جسم جنین هم دست تا پس گوش آن میرسد و اگرچه درین وقت بعضی نشتر را از دبر جنین
و بعضی از چشم آن می اندازند لیکن بهتر آنست که درین وقت از پس گوش جنین نشتر اندازند تا وسط راس آن رسانند و هم آنکه
گاهی فقار ظهر بر مفاصل خود منفصل نشوند بلکه کشاده میباشند و در هر جانب فقار مذکوره آب مجتمع بود و بسبب تمدید آن اینها

مفاصل باهم متصل نشوند و این حالت را بزبان انگلیشی سپینا بفیدا یعنی جدا شدن فقار ظهر از مفاصل خود میگویند و این انشاع
و جدایی گاهی خاص بعض فقار و گاهی در جمله عام بود و تشخیص آن دشوار است اما تجربه کار را ممکن است که از انگشت خود تفحص
کرده گرد فقار ظهر خریطه پر آب را احساس کرده بداند و تدبیرش اخراج آب است ازان بنحویکه در نوشته شده ششم آنکه گاهی شکم
طفل بسیار کبیر میشود بسبب مجتمع شدن آب کثیر در آن و سبب پیدا کردن غشائی آب دار این آب را و ازانهم در ولادت دشواری
بهم میرسد و زیادتی شکم جنین از داخل کردن انگشت در رحم دانسته میشود و این جنین زنده نمیماند هفتم آنکه گاهی مثانه جنین بسبب اجتماع
بول در آن بسیار کبیر میشود که ازانهم ولادت دشوار میگردد و اینهم از داخل کردن انگشت دانسته میشود که بجای مثانه خریطه
پر آب مثل رحم کبیر پر آب محسوس میشود و تدبیر سبب ششم و هفتم واحد است که از نشتر شق کرده آب بیرون آرند لیکن این جنین که
مثانه اش پر آب بود هرگاه پیدا میشود راه بول آن مسدود میباشد و ازان دانسته میشود که اگر این راه کشاده بودی بول
آنهم در غشائی محیط مثل دیگر اطفال آمده مجتمع میشد و مثانه خالی ماندی و ازین ثابت میشود که آنچه در غشائی محیط جنین آب
یافته میشود در آن قدری آب پیدا کردهٔ غشائی مذکور است و قدری بول جنین است چه اگر جمله آب بول طفل بودی بیجا
در غشائی مذکور آب نبودی زیرا که راه آمدن بول مسدود است و اگر همه آب تنها پیدا کردهٔ غشائی مذکور بودی پس چرا
در کسانیکه راه بول ایشان کشاده میباشد مثانهٔ ایشان کبیر و پر آب نمیشود فلا کمس بین ما بین فافهم هشتم آنکه گاهی عظام
راس جنین بر مفاصل خود مجتمع و منضم میشوند و بسبب آن وقت ولادت منضغط و منضم نمیشوند لیکن درین صورت مقدار سر صغیر
میباشد ازینجهت این دشواری شدید نمیشود نهم آنکه گاهی جثهٔ جنین بسیار کبیر و ضخیم میشود و بسبب اینکه در بطن مادر از ایام
معتاد زیاده مانده و ازان حجم کثیر در یش پیدا میشود و بسبب آن ولادت دشوار میگردد اما باید دانست که درین جنین که
بسبب زیادتی حجم کبیر و ضخیم میشود لیکن سر بر قدر طبیعی میماند ازین سبب پیدا میشود و سالم میماند دهم آنکه از تعدد جنین
هم گاهی ولادت دشوار میشود و باید دانست که گاهی دو جنین در یک غشا میباشند و گاهی هر یک در غشائی خود جداگانه
در دو طرف رحم علیحده میباشند بالجمله این هر دو جنین از جنینیکه تنها در رحم بود صغیر میباشند و در وزن هم بنسبت آن
قلیل بوند پس بحسب مقدار ولادت ایشان سهل بود لیکن چونکه قوت تشنج رحم بر هر دو صرف میشود ازین سبب رحم ضعیف
میگردد و ازان در ولادت قدری دشواری میشود و تدبیرش اینست که چون دو سر برآیند یک سر را از انگشت دست بطرف
دیگر کرده دهند تا یکی اول بسهولت پیدا شود و بعده دیگری برآید و از خارج هم بر عانه مادر قدری یک طرف غمز نمایند که معین
بر خروج جنین شود فقط فصل چهل و یکم در بیان اقسام ولادت غیر طبیعی و تدارک آن یکی از آن اینست که
جنین از جانب عرض بدن خود پیدا شود و این را بزبان انگلش کراس برته یعنی ولادت از جانب عرض بدن نامند
و درین ولادت در ابتدا اول آمدن عضو غیر مثل سرین یا پا یا فقار ظهر ممکن است لیکن بعد قوی شدن تشنج رحم و شرط
حیات جنین است یا آنکه بقول شارح میشود و اما هرگاه جنین مرده و عفونت لازم شده باشد درین وقت قاعدهٔ ولادت آن

شکل پلوس بہ وضع و مقدار طبیعی

شکل پلوس بہ وضع غیر طبیعی

نیست بلکہ ممکن است بہ ہیئت کہ بود پیدا شود خواہ دست یا شانہ یا تمام بدن دوتا شدہ برآید السبب گاہی سبب آن
بخوبی ظاہر نمیشود لیکن اکثر اینست کہ چون پلوس در وضع خود غیر طبیعی بود سبب این ولادت میشود و باید دانست کہ لفظ
پلوس بزبان انگلش اطلاق کردہ میشود بر جوف شکم کوچک کہ آنرا فقار ظہر و عظام عانہ و عظام فخذ محیط اند و اندرون آن
و امعای کوچک و رحم یافتہ میشوند و وضع طبیعی آن اینست کہ عمق آن در طول چہار و نیم انچہ باشد و چون از آن کم شود غیر طبیعی
خواہد بود و در صورت قصر عمق پلوس در عرض شکم طویل میشود و بسبب تضایق آن جنین ہم در آن بر وضع طبیعی خود نمیباشد
چہ وضع طبیعی جنین نیست کہ از جہت طولی خود در میان جانب فوقانی و تحتانی پلوس ماند و درین صورت سر و سرین آن
بجانب فوق و تحت میمانند و ہرگاہ پلوس قصیر بود سر و سرین جنین ہم در جانب یمین و یسار پلوس میباشد و عرض جسد آن
درمیان فوقانی و تحتانی پلوس میماند و ہمین ہیئت در بطن عظیم میشود پس ہرگاہ وقت ولادت میرسد رحم متشنج گردد و
جنین ہمین ہیئت طبیعی خود کہ از آن در جہت طولی خود پیدا شود ممکن نباشد ازین سبب از جانب عرض جسد خود در فم رحم می آید
دوم آنکہ عظام پلوس موافق وضع طبیعی خود بود لیکن غشا آب زیادہ بود کہ بسبب آن رحم عظیم و وسیع شود و بسبب کثرت
آب اثر عصر آن بجنین نرسد و از کثرت آب جنین را ممکن نبود کہ از جانب راس خود آید بلکہ بہر ہیئت کہ در آب بود بر ہمان ہیئت
در فم رحم ہم می آید سوم آنکہ رحم بر شکل و وضع طبیعی خود کہ بودن آن بر ہیئت ناشپاتی است نباشد بلکہ در جانب عرض خود
طویل گردد و در یمین و یسار عمق آن قصیر شود و بسبب قصر عمق رحم جنین ہم در عرض رحم کبیر شود و سر و سرین آن در جانب
یمین و یسار رحم باشد چنانکہ در پلوس غیر طبیعی القدار میماند و ہر زن کہ رحمش بر این صورت بود ہمیشہ ولادت جنین آن
بہیئت غیر طبیعی میباشد و بینندگان میدانند کہ چون پلوس بہ وضع طبیعی خود ہست لہذا شاید بسبب عادت این ولادت
میشود لیکن چون غور کردہ میشود دانستہ میشود کہ رحم بر وضع و شکل طبیعی نیست فقط چہارم آنکہ گاہی وقت سقوط حمل
چون بسبب امراض رحمیہ ساقط شود و رحم کمزور بود و تشنج آن برابر واقع نشود ہم جنین از جانب عرض خود در فم رحم می آید
العلامات اول شکل شکم بر خلاف شکل حمل طبیعی میباشد مثلاً شکم در عرض زیادہ بود و چون از انگشت امتحان کنند
جنین دور تر از رحم محسوس میشود و چون بر عانہ آہستہ آہستہ عصر کردہ تفحص کنند در یک جانب عرض عانہ خواہ در یمین
یا یسار سر طفل محسوس گردد و در جانب مقابل آن سرین جنین زیر انگشتان دیدہ میشود و چون تشنج قوی گردد عضوی
از جنین مثل منکب یا زانو در فم رحم می آید و درین وقت دانستن آن دشوار بود و تفرقہ ضرور است لہذا قاعدہ تشخیص آن
برین نمط قرار دادہ اند کہ درین وقت آلہ مقیاس الصوت را بر عانہ نہادہ آواز دل جنین را بشنوند اگر منکب آمدہ باشد
آواز دل قریب شانہ مادر بالای عظم عانہ مسموع خواہد شد و درین وقت این ولادت غیر طبیعی باشد کہ از عرض جسد میشود
و اگر زانو آمدہ باشد آواز دل قریب ناف مادر شنیدہ خواہد شد و چون آواز قریب ناف مسموع شود بدانند زانو آمدہ و ولادت
طبیعی است از جانب طول جسد است اگر ہیچ آواز مسموع نشود بسبب اینکہ جنین مردہ باشد پس ببینند اگر دہن رحم مفتوح

نشده باشد انتظار انفتاح آن کشند و اگر دهن رحم کشاده و آب ازان خارج شده باشد درین وقت دو سه انگشت
خود را در رحم داخل کرده عضویکه قریب رحم آمده بران انگشت نهاده آهسته آهسته انگشت را بسوی بالا رسانیده دریافت
کنند که آیا دست هست یا پا زیرا که اگر دست باشد زند دست و انگشتان و نر انگشت محسوس خواهند شد و ازان صاف معلوم
خواهد شد که دست کدام جانب است و ازان ثابت خواهد شد که سر جنین بکدام جانب است و از تعیین جهت سر جنین جهت پشت
پا با هم معین خواهد شد پس اگر برای دانستن این امر دست جنین را کشیده در دهنه رحم آرند مضائقه نیست زیرا که بعد آن
چون پای طفل را گرفته خواهند کشید این دست خود در رحم منقلب شده خواهد رفت العلاج باید دانست که برای
حفظ مادر و جنین ضرور است که قابله یا دستکار قبل ازینکه آب از غشا خارج شود بداند که ولادت بطور طبیعی یا غیر طبیعی است
چه اگر طبیعی باشد پس تدبیر آن تا بودن آب در غشا سهل است و چون ثابت شود که غیر طبیعی است و منکب در فم رحم آمده
درین وقت تدبیر تقلیب آن که از ده سال یک ڈاکٹر صاحب ایجاد کرده اند و آن اینست که از سر انگشتان منکب را
بسوی تحت رحم با آهستگی دفع کنند و بالای عانه مادر جائیکه سر جنین نمودار بود دست نهاده بسوی اسفل بغمز دفع کنند
تا جنین منقلب شده بهیئت طبیعی آید و هم آنکه دست در رحم انداخته آهسته آهسته غشائی محیط پر آب را از یکسو میبرند
دیوار رحم جدا کرده باشند تا اینکه انگشتان قریب پای جنین رسند چون پای جنین محسوس شود فوراً از انگشت غشا را پاره
پا را گرفته بسوی تحت و فم رحم کشیده آورده ازان در دهنه آرند زیرا که درین صورت مادام که انگشتان در ثقبه غشا اند
آب کم جاری خواهد شد و مادام که آب در غشا هست تقلیب جنین سهل خواهد بود و اگر آب از غشا خارج شده باشد تدبیر
اول ناممکن بود و این تدبیر را تدبیر برکسٹن ہکس بلغت انگلش بنا مسمی به تدبیر تقلیب تدبیر ثانی البته ممکن است لیکن تا وقتیکه
جنین در محل وسیع رحم باشد که تحریک و تقلیب آن آنجا ممکن باشد و اگر در اسفل آمده و منحصر شده مثل اینکه در حجاب
و سینه رسیده باشد درینجا این تدبیر هم مفید نبود مگر اینکه قطع کرده بر آرند و با آنکه هرگاه قصد تقلیب جنین کنند اول الامر
ساکلوروفام بو یانید و بیهوش کنند که ازان فایده قلت اذیت و توسیع فم رحم هر دو حاصل میشوند و باید دانست که
درین ولادت غیر طبیعی تشنج رحم بسیار ضعیف میشود و دهن رحم بقلت کشاده میگردد لهذا چون اینحالت مشاهده کنند
برای اعانت آنچه تدبیر در فصل عسر ولادت برای توسیع دهن رحم نوشته شده اند آنها را اینجا هم بعمل آرند نیز ضرورست
که مثانه و معائی مستقیم را قبل تقلیب به بینند اگر هر دو خالی بود بهتر والا بداخل کردن قاثاطیر بول مثانه را از بول و
بدادن حقنه معا را از فضول براز خالی کرده باشند و آنچه پیشتر تاکیداً نوشته شده که قبل جریان آب از غشا امتحان
ولادت غیر طبیعی کرده تدبیر آن نمایند بنا بر آن بوده که اگر بر وقت تدبیر غفلت کرده شود و دست جنین خارج شده در دهنه
آید درین وقت بسبب غمز و ضغطه رحم و جسد جنین اول هلاک میشود و بعد هلاکت آن هلاکت مادرش مخوف بود چه
ممکن است که بسبب قوت و شدت درد هلاک شود یا از شدت تشنج رحم شق گردد و ازان بمیرد یا جنین مرده در رحم عفن شود

ورنه هر آن در خون مادر موثر شده هلاک کند و ایضا باید دانست که چون جنین بر این هیئت قدری از رحم بر آمده میمیرد پس اگر
عظام پلوس مادر نقصان و تغیر از وضع طبیعی نباشد بعد مردن چون جنین ملائم میشود بسبب آن از حرکات تشنجیه رحم مقابل
تدابیر غیر محتاج دیگر نمیباشد بلکه از خود پیدا میشود و آنچه دست آن که خارج از رحم شده بود باز در رحم کشیده داخل میشود و از جانب
سر یا سرین یا هر عضو یکه از آن ولادت سهل بود بعد فرو رفتن این دست از آن شود ولادت بطور طبیعی میشود زیرا که از ملائم شدن
بسبب مردن رحم بخوبی بر آن شکل میگردد و تقلیبات متعدده آن را بهیئت طبیعی می آرد و گاهی همین دست که اول بر آمده بود
بعد مردن همراه عضو دیگر مثل سر یا سرین یا سر اول بر می آید بعده اعضائی دیگر بر می آیند و ایضا باید دانست که هرگاه عظام
پلوس مادر غیر طبیعی بوند درین وقت هم ممکن است که دست در رحم انداخته پای طفل را بکشند لیکن درین وقت گاهی سر طفل
بر نمی آید بسبب اینکه از غیر طبیعی بودن وضع پلوس عظام آن بر سر تنگ میشوند و از خروج راس مانع میگردند پس هرگاه
چنین صعوبت دیده شود باید دانست که هرگاه جنین زنده نخواهد ماند و برای حفظ مادر چنانکه در صورت عسر ولادت که بسبب
کبر راس بود تدبیر اخراج ماهیت از سر میکردند اینجا هم بعد مردن جنین تدبیر اخراج دماغ از سر کنند تا مقدار سر صغیر شود
و بهر تدبیر از شق کردن بطن یا قطع کردن جنین که ممکن باشد مقدار جسد جنین را صغیر سازند تا بسهولت بر آید و گاه
جنین در ولادت غیر طبیعی بر دست و پای خود یکبار بیرون می آید باین نحو که دستها و پاها نهاده در فم رحم و هم در جبینه
می آید لیکن این بسیار نادر است اما درینحالت هرگاه تشنج قوی میشود از تقلیبات حسیه دست و پاهای بر آید و از رحم باز
در رحم میروند و بعد آن از منکب خارج میشود و گاهی دست و پا انقدر در جبینه آماده منغمر میشوند که از تشنج قوی هم در
رحم باز پس نروند و هم اکثر درین ولادت مجری سره هم با دست و پا خارج میشود و بعد چند لمحه جنین درین ولادت هلاک
میگردد التسبب آنچه اسباب در ولادت منکب اولا مذکور شدند اینجا هم میباشند و تدابیر که آنجا نوشته شدند اینجا هم
بعمل آرند و گاهی جنین بر این شکل پیدا میشود که یک دست و گاهی هر دو دست بر سر نهاده می آید مثل کسیکه نزد یک شنیدن
آواز سخت دستها بر سر و گوش خود می نهد تا آواز سخت را نشنود و این شکل هم طبیعی و هم غیر طبیعی است اما درین شکل جنین از
خود پیدا میشود الا قدری تاخیر در ولادت رو میدهد که بسبب آن مادر را اذیت میشود لیکن جنین و مادر هر دو سالم میمانند
و از ینکه درین ولادت بسبب تاخیر اذیت بمادرش میرسد لهذا هرگاه قبل آمدن جنین در پلوس این هیئت معلوم شود درین وقت
هرگاه در رحم تشنج نبود از انگشتان دست طفل را آهسته آهسته پس سر آن کرده دهند لیکن درین فعل کمال احتیاط مرعی دارند
درین باره که سر طفل بسوی خلف همراه دستها نرود و الا فورا منکب بیرون خواهد آمد و ولادت غیر طبیعی خواهد شد پس باید
که از انگشتان یک دست خود دستهای جنین را پس سر گردانند و دست دیگر خود را بر عانه مادر جنین نهاده غمز کنند تا جنین
از جائی خود حرکت کرده پس نرود و گاهی رسن سره که مجری برای رسانیدن خون در شکم جنین بود قبل از خارج شدن جنین
از رحم بیرون می آید و اینحالت را بلغت انگلش فیونس سپنتیشن گویند یعنی پیشتر آمدن رسن سره و این گاهی قبل از جنین

در غشای محیط وقت تشنج و کشادن فم رحم محسوس میشود و گاہی پیش از سر یا سرین یا منکب یا پا یا خارج میشود الغرض سبب
یکی ازان زیادتی آب در غشا بود کہ بسبب آن رحم بر شکل طبیعی خود نماند بلکہ وسیع میشود و از زیادتی آب طفل و سر جنین از
دیوار رحم دور تر میباشد پس ہر گاہ غشا شق شود یا شق نشود لیکن آب زیادہ بسوی فم رحم می آید درین وقت این مجری ہم
بسہولت ہمراہ آب از جنین پیشتر در فم رحم می آید دوم آنکہ این مجری زیادہ طویل بود پس ہر گاہ دہن رحم کشادہ بود و غشائی
محیط شق شدہ ازان آب بقوت جاری شود درین وقت بسبب زیادتی طول خود این مجری ہم ہمراہ آب از جنین پیشتر
برمی آید سوم ہر گاہ محل وصل آن از رحم کہ آنرا بزبان انگلش پلاسنٹا و بہندی آنول گویند از دہن رحم قریب بود درین وقت
ہم ہمراہ آب از جنین پیشتر بسہولت برمی آید چون قبل از جنین برمی آید ازین سبب ہر عضوی از اعضای جنین کہ بعد آن برمی آید
او را از خروج مانع میشود چہارم آنکہ ہر گاہ پلوس مادر بر شکل طبیعی نباشد ہم این مجری از جنین پیشتر برمی آید زیرا کہ درین صورت
خروج جنین از پلوس غیر طبیعی کہ قصیر العمق بود دشوار باشد و بہ نسبت آن برآمدن این ہمراہ آب سہل بود پنجم آنکہ ہر گاہ کدام عضو
جنین کہ از سران کوچک بود مثل سرین یا پا یا دست یا منکب اول خارج گردد ہمراہ آنہم این مجری خارج میشود زیرا کہ در وقت
برآمدن عضو معلوم وسعت فم رحم و حجبہ باقی میماند و بسبب بودن راہ کشادہ و خالی این مجری ہم ہمراہ آب خارج میشود
العلامات مادام کہ غشائی محیط جنین شق نشود دانستن آن دشوار بود اما اگر وقت تشنج ببینند و حرکت ضربانی این مجری
معلوم گردد ازان دانستہ خواہد شد کہ این حرکت مجری مذکور است و این حرکت مثل حرکت قلب جنین بسیار سریع میباشد
اما ہر گاہ غشائی محیط شق شود آنزمان بسہولت دانستہ میشود کہ چیزی مثل حبل پیش از جنین می آید و در آن حرکت و ضربان
ہم بود **العلاج** درین ولادت برای مادر جنین ہیچ کلفت نیست لیکن برای جنین البتہ خوف ہلاکت زیادہ است زیرا کہ
درینحال جنین مثل کسی میباشد کہ دہن آنرا بند کنند و ہوا را بجوفش رسیدن ندہند و ازان خوف ہلاکت بود خصوصا
وقتیکہ تشنج جلد جلد پیدا شود و تا دیر بماند کہ درین صورت بسبب طول انضغاط ہوا بخون نمیرسد و اگر تشنج بتاخیر پیدا گردد و زود
رفع نشود درین صورت قدری ہوا بخون خواہد رسید و خوف کم باشد بالجملہ مادام کہ درین ولادت سر جنین تا دہن و حجبہ نرسد
غشا را از انشقاق محفوظ دارند کہ تمامی حفظ جنین درین وقت منحصر درین است کہ غشائی محیط شق نشود پس اگر خود غشا
شق شود و آب خارج شدہ این مجری تا دہن و حجبہ یا از دہن فرج ہم بیرون آمدہ باشد پس باید کہ در موت و حیات
جنین تامل و غور کنند اگر مردہ باشد و آن دانستہ میشود از ساکن شدن حرکت و ضربان این مجری لیکن باید کہ حرکت ضربان
مجری مذکور را تا دو سہ در دہ ببینند تا قابل اعتماد بود و الا گاہی بسبب شدت درد ہم حرکت باطل میشود و باز عود میکند پس اگر
ثابت شود کہ بچہ مردہ درین وقت حاجت کدام اعانت نیست انتظار کنند خود خارج خواہد شد و اگر زندہ باشد یا در جنین را
بہیئت ساجد ساختہ قابلہ را امر کنند کہ انگشتان خود را در رحم انداختہ مجری مذکور را از سر جدا کردہ یک طرف در پہلوی سر
رحم کردہ دہد درین یا در بسیار لعبہ انگشت خود را بر آن نہادہ دارد تا کہ تشنج باز در رحم پیدا شود و بسبب آن سر جنین بسوی

آید و مجری مذکور بسبب مزاحمت انگشت از جای خود بیرون نیاید ایضاً قلم چرم موئی که آنرا انگریزی گوشید بگیرند که در وسط آن
ثقبه کوچک میباشد و سر آن از خیط ملایم دو تو کرده ببندند بنحویکه هرگاه از ان تخلیه قلم خواهند برودی از ان قلم پاک گردد
پس درین خیط مشدود مجری مذکور را گرفته از خیط مذکور بسته سر خیط را از ثقبه قلم برآورده قلم مذکور بسته در رحم داخل
کنند و چون در رحم رسد و سر جنین از رحم خارج شده در پلوس داخل شود قلم را از خیط مذکور خالی کرده بیرون بکشند تا مجری
مذکور بطور ولادت طبیعی همراه شکم جنین برآید و اگر مجری مذکور همراه سر جنین پیش از ان در پلوس آمده باشد و رد کردن آن
ناممکن بود درین وقت آنرا در یک پهلوی سر جنین کرده دهند و چون از اعضای دیگر پیش آمده باشد مثلاً از سرین پیش
آمده باشد درین وقت جسد جنین را از آله موسوم به تار پیشکش که برای اینکار ساخته بقراط حکیم است گرفته بکشند تا ولادت سهل
شود و اگر پیش از زانو آمده باشد درین وقت هم آنچه از اعضای جنین بدست آید آنرا گرفته بکشند تا بزودی بیرون آید اما
هر تدبیری که از ان خوف رسیدن ضرر بمادر بود زنهار العمل نیارند که درین وقت حفظ مادر واجب است و جنین که درین ولادت
زنده میماند نیز کم ایضاً از اقسام ولادت غیر طبیعی آنست که پلاسنٹا که آنرا بلغت هندی آنول گویند قبل آمدن جنین از رحم
خارج شود و آنرا بلغت انگلش پلاسنٹا پریویا یعنی آنول که پیشتر از جنین برآید نامند و این بر دو نوع میباشد یکی آنکه تعلق
حمل یعنی بالاوات زرده و سفیده بیضه زن با کرم منی مرد قریب فم رحم شود و از ان قریب فم آن از رحم متعلق شود دوم
آنکه خاص بر فم رحم شود و درین صورت چون مدت حمل کامل گردد و بسبب آن رحم وسیع شود بسبب تمدد آن جسم مذکور
از رحم بتدریج جدا میشود و بسبب آن گاهی خون قلیل و گاهی چنان کثیر می آید که حامله ہلاک میگردد و السبب تا حال بخوبی
منکشف نشده که بچه سبب این جسم قبل ولادت می آید العلامات مادام که شکم صغیر بود تشخیص دشوار بود که تعلق حمل
از رحم در فندس است یا قریب فم رحم لیکن هرگاه ماه هفتم آید و مقدار حمل کامل گردد و لایق ولادت شود قدری خون
می آید و باز بند میگردد و بعد چندی باز می آید و ازین دانسته میشود که تعلق حمل قریب از فم رحم یا بر فم رحم است و از وسیع
شدن رحم چون پلاسنٹا قدری قدری از رحم جدا میشود و بسبب گسستن عروق که در میان آن و ممبرین رحم
متصل بود نا خون جاری میگردد و هرگاه درین وقت که دهن رحم مضموم و مسدود است انگشت در فم رحم انداخته شود حتی
پس اگر تعلق حمل بر فم رحم بود چیزی اسفنجی غلیظ بر عشا و در میان سر جنین محسوس میشود و اگر تعلق حمل بر کناره فم رحم باشد
از داخل کردن انگشت این شی اسفنجی غلیظ بر کناره رحم یافته شود اما هرگاه وقت ولادت رسد و دهن رحم کشاده گردد
پس اگر سر جنین پیشتر آید دانستن این جسم سهل بود و اگر زانو یا منکب یا سرین بیاید دانستن این جسم دشوار میباشد زیرا که
سوای راس جمله اعضای جنین از سر کوچک ملایم میباشند پس بسبب آمدن اعضای دیگر پلاسنٹا هم منغمز نمیشود
بلکه هرگاه از انگشت اراده احساس آن نمایند بالا میرود و محسوس نشود و این ولادت برای جنین و مادرش هر دو قاتل است
زیرا که چون پلاسنٹا از رحم جدا میشود و رفتن خون در بار بجنین بند میگردد و چون دم کثیر از جدا شدن پلاسنٹا از رحم قبل

ازینکہ تشنج آن نباشد و جاری میگردد بسبب آن حاملہ ہم بمیرد العلاج ہرگاہ تعلق حمل قریب فم رحم بود و دہن رحم
کشادہ نباشد چیزی مثل پارچہ یا قطعۂ اسفنج در فم رحم نہادہ خون را از جریان بند کنند و ہرگاہ دہن رحم چندان کشادہ شود
کہ دخول انگشت در رحم ممکن باشد از انگشت غشائی محیط را شق کردہ دہند چہ از جاری شدن آب ہر عضو کہ در ولادت
پیش آمدنش ممکن بود پیش می آید و از آن دہن رحم منضم شدہ جریان خون از آن بند خواہد شد و ہم از آن مقدار رحم صغیر میگردد
کہ بسبب آن تشنج زیادہ جلد جلد پیدا میشود و از زیادتی تشنج پی در پی آمدن آن سر بزودی در فم رحم می آید و ہم بسبب قریب
آمدن پلاسنٹا از فم رحم و ہم بسبب خارج شدن خون کثیر دہن رحم بزودی میکشاید و چون دہن رحم کشادہ شود سر جنین
بزودی بزیر می آید و از آمدن سر جنین در فم رحم پلاسنٹا و محل رحم میوکس ممبرین رحم کہ از جدا شدن پلاسنٹا پیدا شدہ
ہم بہم منضم میشوند و ہرگاہ پلاسنٹا بالتمام بر فم رحم باشد درین وقت انگشت در رحم انداختہ آہستہ آہستہ پلاسنٹا را
از میوکس ممبرین رحم جدا کردہ دہند تا غشائی محیط قریب بر فم رحم آید و برای خارج شدن سر جنین راہ کشادہ کردہ بعدہ غشا
را شق کردہ دہند تا از آن آب جاری شدہ سر جنین بزیر آید و درین صورت اگر بعد خارج شدن آب تشنج رحم قوی و متواتر پیدا
نشود ارگٹ برائی اعانت رحم نوشانند تا در رحم تشنج قوی متواتر پیدا گردد و از آن ولادت بزودی شود ایضاً تدبیر دیگر درین وقت
آنست کہ ہرگاہ دہن رحم قدری کشادہ گردد و غشائی پر آب در رحم بود و در دہن آن نیامدہ باشد قابلہ دست خود در رحم داخل
کردہ انگشتان را تا پائی جنین رساند ہرگاہ پائی جنین محسوس شود فوراً غشا را پارہ پارہ پائی جنین را در دست گرفتہ کشیدہ و از
دہن رحم در مہبل آرد و درین وقت ہم ارگٹ نوشانند تا در رحم تشنج پیدا شود و مثل ملک پائی جنین را ہم آہستہ آہستہ کشیدہ باشد
و چون درین حالت جنین پیدا شود منتظر خود آمدن پلاسنٹا نشوند چنانکہ در ولادت طبعی میکشند بلکہ بزودی دست انداختہ
پلاسنٹا را از رحم بیرون آرند تا تشنج رحم ساکن شود والا تشنج بار بار رحم خون کثیر خارج شدہ بسبب ہلاکت زن خواہد شد
فصل چہل و دوم در بیان اعراضیکہ بعد ولادت نفسا را عارض میشوند و این را بالسنۂ انگلش …
پیورپرل … گویند یعنی اعراضیکہ بعد ولادت پیدا میشوند بدانکہ بعد دو ہم از ولادت باید کہ بطن زن نو زائیدہ را
ببینند کہ انچہ روز اول بندش کردہ بودند محکم است یا سستی و ہم رحم منقبض شدہ یا نہ اگر بخوبی منقبض شدہ باشد
بر عانہ اگر در رحم عرض کنند تا کہ ہیچ خون در آن موجود بود خارج گردد و مقدار رحم منقبض شدہ صغیر گردد بعدہ پارچہ چند تا کردہ
بر عانہ نہادہ باز مثل روز اول بران بندش سازند و ایضاً دریافت کنند کہ بعد ولادت بول آمدہ یا نہ اگر نیامدہ باشد
اول آب نیم گرم بر عانہ و فرج ریزند تا از گرمی آن بول جاری شود زیرا کہ گاہی از اذیت عمر ولادت عنق مثانہ چنان تشنج میکند
کہ بول را نمیگذارد و از آب نیم گرم این تشنج زائل میشود و اگر ازین تدبیر بول نیاید و ثابت شود کہ بسبب شدت عمر ولادت
در عنق مثانہ یا بسبب کثرت ضعف مثل فالج و خدر کمزوری پیدا شدہ از قاثاطیر جیم مخرجی یا نقرئی بول بیرون آرند و
ہر روز تا ضرورت دو بار بول از مثانہ بیرون آوردہ باشند و ایضاً دریافت نمایند کہ بعد ولادت براز آمدہ یا نہ اگر نیامدہ باشد

فصل چہل و دوم در بیان اعراضیکہ بعد ولادت نفسا را عارض میشوند

پیش از ولادت مسهل نوشانیده باشند و از آن اسهال شده باشد تا چهل و هشت ساعت بعد ولادت تدبیر اسهال نکنند
الا حقنه از آب گرم و روغن بید انجیر دهند پس اگر بعد آن در اجابت شده و براز سخت آید روز سوم از ولادت دو سه درام روغن
بید انجیر همراه آب پودینه سبز یا آب ساده یا آو پیچ و اشربتی آبیکه در آن پوست نارنگی را تر کرده خوشبو ساخته باشند بنوشانند
تا بسبب مخچتی امعاها از نوشیدن روغن بید انجیر غثیان نشود و بخوبی اجابت شده امعا صاف شوند و هم دریافت کنند که
در شکم درد هست یا نه زیرا که اکثر بعد ولادت تا بست و چهار ساعت قدری درد میماند بسبب اینکه خون مجتمع در رحم از تشنج آن
دفع میشود و از آن نفع حاصل میشود و این درد در کسانیکه بار اول باردار شده باشد کم بود و در کسانیکه چند بار زائیده باشند
زیاده بود زیرا که ارحام ایشان مسترخی و ضعیف بود پس خون دران زیاده میماند و بسبب آن درد زیاده میشود و گاهی تا سه روز
این درد میماند و سبب آن گاهی خاص در رحم بود و گاهی در عضو دیگر اما هر گاه در رحم بود پس یکی از آن اینست که خون در رحم باقی
ماند و بخوبی از آن دفع نشود دوم آنکه چیزی از غشای مشیمه در آن مانده باشد و آنچه بسبب عضو دیگر باشد از آن اجتماع بول در
مثانه و اجتماع براز در امعاست پس اگر بسبب اجتماع خون در رحم باشد بر عانه محل رحم مکمد کنند و بندش قوی سازند تا
بسبب آن رحم منقبض شده از خود خون را دفع کند و اگر بسبب بقیه غشای مشیمی بود بر انگشت روغن کاربولک ایلوت آلوده
در رحم اندازند و بقیه غشای مذکور را برآرند و آنچه خون منجمد دران و در دهنه باشد آنرا بیرون آرند و ایضا آب نیم گرم دو از ده
اونس و روغن کاربولک ایلوت از یک درام تا یک نیم درام باهم آمیخته در دهنه رحم زراقه نمایند تا بسبب آن دهنه صاف
شود و بعد آن کلوریل چهار گرین و برومید پوتاشیم بیست گرین دو سه درام همراه آب ساده بنوشانند تا تسکین وجع نماید و تشنج هم از آن کم شود و آنچه از اذیت مثانه و دیگر
بود پس اگر از مثانه بود بول جاری سازند و اگر از اذیت معای مستقیم بود حقنه داده صاف کنند و هم دریافت نمایند که دم نفاس
چگونه می آید و باید دانست که چون جنین متولد شود و پلاسنتا از سوکس میمبرین رحم جدا گردد و بسبب آن سوکس میمبرین
رحم هم پیدا شود و از آن خون جاری گردد و آنچه خون را دم نفاس میگویند و آنچه در کتب طبیه عربیه نوشته اند که خون
در وقت حمل سه حصه گشته می شود یک حصه در غذای جنین صرف میگردد و یک حصه و شیر میگردد که از آن غذای شیر
برای لبن میشود و یک حصه متوقف میماند تا که جنین پیدا گردد و بعد آن خارج میشود و آنچه ازین خون که در وقت حمل محتبس شده
مانده بود بیرون می آید خون نفاس است پس این قول از صحت عاری نیست و منشای آن عدم اطلاع از پلاسنتا و سوکس میمبرین بوده
و هر گاه ثابت شد که خون همیشه در دوران میماند پس توقف آن نه ماه کجا ممکن است فتدبر و این خون در اول ولادت زیاده
و خالص سرخ رنگ می آید و روز دوم بر آن قدری سیاهی غالب میشود من بعد روز بروز سرخی کم میگردد تا اینکه روز پنجم و ششم
منقسم آب برنگ زرد و سبزی می آید تا روز دهم آب صاف می آید و حقیقتش اینست که چون پلاسنتا از رحم جدا میشود پس همراه آن
سوکس میمبرین رحم هم جدا میگردد و از جدا شدن پلاسنتا و غشای مذکور رحم در دیوار رحم پیدا میشود و در دیوار رحم خانها
کوچک مدور مثل خانهای نحل ریزه خورده بین محسوس میشوند که بر سر هر یک خون منجمد بود و آن از خارج شدن خون مانع

میشود ولیکن از بعض خانهای آن که بر آن این خون منجمد رقیق بود وقت تشنج رحم چون خارج میشود پس گاهی زیاده و گاهی کم
لیکن در روز اول بنسبت ایام دیگر زیاده می آید و چون روز دیگر این زخمها بسته میشوند ازان قدری سرخی دم می آید
و باقی خون منجمد سیاه که در رحم بود همراه آن خارج میشود ازین سبب روز دوم خون سیاهی مائل می آید و روز سوم خون
خالص نمی آید زیرا که درین روز زخمها مندمل میشوند فقط رنگ خون در آب می آید پس هر قدر که مقدار خون در آب کمتر
می آید رنگ کمتر میشود تا اینکه همه زخم به شوند و میوکس ممبرن رحم بر حال اصلی خود آید آنزمان آب خالص می آید که هم رنگ
دران نبود و چونکه این زخمها از خارج شدن میوکس ممبرن رحم پیدا میشوند ازین سبب گاهی نه زخم در آن می افتد و نمی آید
بالجمله این خون بعد بیست روز هم نمی آید و اگر آید چون نفاس نخواهد بود لیکن گاهی از خطای قوابل که دست خود را در رحم انداخته
صاف میکنند یا شکم را نیز دو میمالند یا ادویه حاره قویه در رحم میرسانند که آنرا بزبان هندی بلغت اینها جهار گونیند
و بسبب آن زخم تازه شده بار بار خون تا مدت دراز می آید و گاهی بعد گذشتن دو سه هفته بر ولادت زن نوزائیده را
دم طمث می آید آنهم غیر نفاس است چه نفاس چنانکه گفته شده زیاده از ده روز نمی آید و هم در خون نفاس رائحه خاص
هست که آنرا کسیکه بسیار دیده هست می شناسد و آن از قسم بوئی عفن نیست لیکن گاهی این خون بد بو می آید و سبب
متعفن شدن بقیه غشای مشیمی بود یا زخم فم رحم بود که وقت ولادت شده باشد یا ورم رحم بود که از شدت دست قابله
پیدا شده باشد درین وقت یقینی قدری ریم هم با این خون آمیخته باشد و علاجش آنست که آب نیم گرم و روغن کاربالک
باهم آمیخته ازان در رحم زراقه نمایند تا عفونت از رحم بر طرف شود و اگر بسبب ورم رحم یا جراحت رحم بود علاج هر یک
چنانکه پیشتر در فصول امراض رحم نوشته شده بعمل آرند ایضاً از اعراض نفاس هست که گاهی بعد پیدا شدن جنین
خارج شدن مشیمه خون کثیر می آید که ازان لباس زن تر میشود و بالائی بستر آن مثل دریا خون جمع میباشد و ازان اول
غشی بعده هلاکت زن حاصل میشود و اکثر سبب آن عسر ولادت جنین میباشد چه درین وقت قبل از اینکه رحم مجتمع
و منقبض شود از جنین خالی شده مسترخی و سست میگردد و مقدار آن کبیر پس خون کثیر را میراند زیرا که بعد تشنج های کثیر
رحم مجتمع شده بتدریج جنین را دفع میکند خواه همراه آن مجتمع میشود و از اجتماع آن عروق هم متشنج میشوند و دهن زخمهای
عروق از اجتماع بند میگردند و چون دهن عروق کشاده ماند خون کثیر از آنها می آید و گاهی سبب این کثرت بر گردیدن
رحم یا در وسط آن تشنج عضلات عرضیه بود که آن متشنج شده بر حال خود ماند و ازان در رحم و بطن تشنج پیدا شده کشاده ماند
و ازان خون جاری میشود و گاهی بسبب منجمد شدن خون در رحم تشنج دران زیاده میشود تا خون منجمد را از خود دفع کند و از
آنهم خون کثیر خارج میشود و هم هرگاه پلاسنٹا بجسم رحم یا قریب بفم رحم بود پس بعد جدا شدن آن چونکه جسم رحم مجتمع و منقبض
میگردد و زخم آن کشاده میماند لهذا بسبب قریب بودن آن از فم رحم خون کثیر از رحم جاری میشود و گاهی بسبب برودت
و کمزوری خون زن حامله چنانکه در مرض برائٹ صاحب و انیمیا یعنی مرض سفیدی خون میباشد هم خون زیاده می آید که

دریں وقت بسبب قلت خون منجمد نمیشود و تدبیر عام آن اینست که قوابله دست خود را با روغن کاربولک و یا ایلوت آلوده در
رحم داخل کنند پیرعانه به محل رحم فشار کنند تا برای دفع کردن دست در آن تشنج پیدا شود و درین وقت دست خود را جائیکه در رحم
است در رحم دارند تا اینکه رحم خود دست را با ایجاد تشنج دفع کند پس درین وقت اگر بقیه غشائی مشیمه یا خون منجمد در رحم بود
آنرا بیرون آورده باشند و بعد آن قدری ارکت نوشانند تا ازین تشنج قدری باقی ماند و اگر ازین تدبیر هم فایده ظاهر نشود
باید دانست که از نوشانیدن دوائی حابس دم یا از پر کردن پارچه در رحم و جینه نفعی نخواهد شد بلکه تنکچر استیل و آب ساده
سرد بالمناصفه وزناً آمیخته گرفته آنرا بذریعه زراقه در رحم رسانند و اگر برف موجود بود قطعه کبیر از آن گرفته در پارچه پیچیده بالا
رحم نهاده خوب بقوت بند بندند سوم تدبیر چنین باید و آن اینست که آب گرم که در آن گرمی زیاده بود مثلاً وقت داخل کردن آله
مقیاس الحرارت در آب مذکور سیماب تا یک صد و چهار درجه بلند شود بذریعه زراقه در رحم رسانند تا بسبب گرمی آن سفیده
بیضه که در خون است منجمد شده جریان خون بند شود و زن را باین هیئت بر بستر خوابانند که سرین آن بلند باشد و سر مایل
به تحت بود تا خون بسوی راس بسهولت رود و از ان غشی پیدا نشود و هم ازین هیئت چون شریان عظیم که در شکم است منضغط شود
خون را بسوی اسفل کمتر فرستد و از انهم خون بند میشود و گاهی این خون نفاس بسیار کم می آید و اکثر سبب قلت آن ورم
رحم میباشد و باید دانست که بند شدن یا قلت آمدن این خون علامت است که در دیگر امراض یافته میشود چنانکه بذکر خواهد آمد
ان شاء الله و اکثر از امراض که در ان این علامت یافته میشود ورم رحم و حمی است خود مستقل مرض نیست که از ان دیگر امراض
پیدا شوند چنانکه در کتب عربیه طبیه است که از قلت و احتباس آن امراض پیدا میشوند کما قال الشیخ فی القانون فی
احوال النفساء و یودی احتباس الطمث الی حمیات صعبة و الی اورام صعبة و ایضاً قال فی تدبیر
قلة دمها فالصواب ان یجتهد فی ادرار دمها ذریعة فاذا احتبس هلکت و اطباء هرگاه قلت دم نفاس یافته شود
در آن غور و تامل کنند و بدانند که کدام مرض پیدا شده یا پیدا خواهد شد و از جمله امراض که درین وقت ظاهر میشوند یکی
فلگمیشیا البا دولنس است و دوم پیوآرپرل سپتیسیمیا است یعنی حمی که از ورم رحم که بعد ولادت میشود پیدا گردد و دیگر
پیوآرپرل فیور گویند یعنی حمی که زن نوزائیده را بعد وضع حمل عارض میشود و بعد از آن خون نفاس ظاهر میشود
و اقسام آن بسیار اند و این حمی از تپیکه بعد وضع وقت فرو آمدن شیر می آید جدا است چه در تپیکه برای آمدن شیر
می آید جریان دم نفاس بند نمیشود و در حمی پیوآرپرل فیور جریان دم بند میباشد اکنون باید دانست که فلگمیشیا البا دولنس
بفتح فا و لام و سکون کاف و کسر میم و سکون یای مثناه تحتانی و کسر زای معجمه و فتح یای مثناه تحتانی و سکون الف و ضم ال
مهمله و بعد سی و سکون واو و فتح لام و سکون نون و سکون سین مهمله نام ورم است که در تمام رجل یمنی یا یسری پیدا میشود
در پهلو و ساق کبیر و صغیر و اکثر در پای یسری عارض میگردد و این مرض در کسانیکه بار اول باردار شده باشند کمتر عارض
میشود بخلاف کسانیکه بکثرت زائیده باشند چه در ایشان زیاده میشود و هم کسیکه از رحم آن پلاسنتا بزور و بقوت بر آورده شده باشد

درین مرض زیاده مبتلا میگردد و هم کسیکه کمزور و ضعیف ولاغر بود و هم درین مرض مبتلا میشود و سبب این مرض آنست که در رحم
ورم پیدا میشود و شاید بسبب مرض خاص بود که از تعفن خون در آن حادث شود پس این ورم که در رحم پیدا شده نازل بسوی
اسفل گشته تا پای مریضه میرسد العلامات گاهی دفعةً این ورم پیدا میشود لیکن قبل شروع آن مریضه را برد و لرزه دفعةً
عارض میگردد و گاهی آهسته آهسته بتدریج ظاهر میشود پس اول ثقل و اذیت در رحم محسوس گردد و بعد آن حمی حادی آید و در رحم
در یک جانب خاص آن درد محسوس میشود خواه دریمین یا در یسار آن و خاصةً در محل اربیه درد زیاده معلوم میشود و گاهی بسبب
محل فخذ این درد شدید میباشد پس بعد در ساق کبیر یعنی ران آماس پیدا میشود و این ورم آهسته آهسته تا پا میرسد و در تمام
رجل درد و سوزش زیاده محسوس میشود و از شدت ورم جلد تمام رجل زیاده ممتد و درخشان و سخت میباشد و چون از سر
انگشت بران غمز کنند اثر غمز باقی نمیماند و چون دست بر جلد رجل نهاده جا بجا تفحص کنند و دست را بران گردانند و بر کنیم
که خون را از رجل بسوی قلب بیبرد مثل رسن سخت و ممتلی محسوس میشود زیرا که خون دران منجمد میگردد و غدد که در محل اربیه
اند متورم میشوند و گاهی این ورم از اسفل ساق صغری جائیکه دران عضله کبیر است قریب مفصل رکبه شروع میشود و
از انجا بسوی اعلی تا کشش ران و هم بسوی تحت تا قدم میرسد و درین وقت انچه خون نفاس از رحم خارج میشود بند گردد
یا بسیار قلیل یا متعفن می آید و انچه شیر در پستان پیدا میشد خشک و بند گردد و مریضه را اشتهای طعام ساقط باشد و شکم را
قبض بود و بسبب حمی مریضه در قلق و اضطراب میباشد و تشنگی زیاده بود و انجام این مرض آنست که گاهی خود بخود زایل
میشود باینطور که اول تپ کم و حرکت نبض معتدل گردد پس درد کم میشود پس تمدد جلد کم میگردد و اثر غمز سر انگشت بر ورم
ظاهر و باقی میماند بسبب اینکه از ورم مائیت جدا شده در غشای خانه دار تجمع میشود و بعد زوال اذیت مرض تمدد
رجل کیجه قوت آن ضعیف میماند و این شکایت مدتها و گاهی تا یکسال یا زیاده ازان در رجل باقی میماند و گاهی این ورم
جای دیگر پیدا میشود و گاهی از جای این ورم فاسد و متعفن میگردد و لیکن این بانجامی بسیار قلیل میشود العلاج
چون ورم و تپ ظاهر شوند اول دوای کم کننده تپ را مثل مسهل بنوشانند لیکن خفیف الوزن بهترین مسهل درین وقت
سنگتیا سافناس یا سفوف جلیپ کمپوند یعنی سفوف مرکب جلیپ و هم مناسب حال بود پس ازینها هر چه موجود و مناسب بود بنوشانند
و بعد دو سه ساعت استعمال آن اگر اسهال بخوبی نشود حقنه از آب گرم ساده دهند و اگر ازان هم کار نبرآید آب گرم با
روغن بید انجیر آمیخته ازان حقنه دهند و بعد فراغ از مسهل اکلیمونیا استیشیل اسپرت نائیتر کت بیته و آب کافور
بنوشانند و اگر جوش خون زیاده بود همراه دوای مذکوره چند قطره از تنکچر ایکونائیت بنوشانند و برای تسکین درد رحم
از بالای عانه تکمید رحم از آب گرم سازند یا پوشیدن از تخم کتان بسیار و غلیظ درست ساخته بر رحم نهند یا پارچه فلانل
چند توکرده با آب گرم ترکرده فشرده بران چند قطره روغن تاربین انداخته بر محل درد بندند و همچنین فلانل موصوف بر تمام
رجل از قدم تا کشش ران و فخذ بر بندند یا ستة جا کردن افیون خالص در آب حل کرده دران فلانل را ترکرده بر تمام رجل نهند و برای

اجرای خون نفاس کہ بند بود یا قلیل یا متعفن آمدہ باشد دو سہ بار در روز و شب از آب گرم در رحم زراقہ سازند و ہرگاہ از
ورم حبل سختی و صلابت برطرف شود و دران مائیت پیدا گردد فلانل یا لبن از سفل حبل از محل قدم تا اعلی آن بقوت ببندند
تا اثر عجز بورم رسد بعد آن ہرگاہ فلانل را کشایند کدام روغن مثل روغن سیاہ یا روغن بابونہ یا روغن گل بر دستہا مالیدہ
بر حبل متورم مالش سازند یا لیف نی ملائیم کہ از ان درد پیدا نشود و بعد آن پارچہ فلانل یا لبن بر آن بربندند و نمک شور
بمقدار زاید در آب حلکردہ پاہای متورم را ازان بشویند و بعد زوال حمی و ورم مریضہ را غذای مقوی صالح مثل زردہ بیضہ
مرغ و گوشت چیدہ و یخنی و شوربا و شیر دہ گاو ہمراہ نان یا برنج پختہ خورانند و از ادویہ ایمونیا کاربناس کنین و مرکبات آہن مثل
[illegible] سلفاس و تنکچر پرشیل فیری ایت کنین سائیٹراس بنوشانند و ہیوراکاک لیسٹ والیونٹ نیم اونس در [illegible] آنس آب
حلکردہ و شربت لیمونی کافعری در آن آمیختہ بمقدار مناسب از ان نوشانیدن درین مرض درین وقت بسیار نافع است
لیکن مقدار ہیوراکاک را درین وقت از مقدار مشہور قدری زیادہ دہند چنانکہ درین نسخہ نوشتہ شدہ و آنچہ سوا آن [illegible]
این حمی از عفونت و فساد خون پیدا شود و بعد ولادت عارض میگردد و گاہی بطور تعدی یعنی از یک زن نوزائیدہ
بدیگر زن نوزائیدہ و بتوسط قوابل و دیگر خدمتگاران سرایت میکند و ہم کسیکہ در مرض سکارلٹینا یعنی تپ سرخ
یا [illegible] یا [illegible] تعفن لحم یا ایری سپلس مبتلا بود و قریب زن نوزائیدہ آید یا کسی از مصاحبان خدمتگاران این
بیماران نزد زن نوزائیدہ در روز اولی بعد ولادت آید از ان زن مذکورہ را بسبب امراض مذکورہ ہم این تپ پیدا شود
و این حمی از بعد [illegible] تا روز دہم میشود و اکثر از روز سوم یا چہارم شروع میگردد و التسبب [illegible] بعد آن ولادت است
و سبب قریب آن رسیدن زہر خاص کہ مواد این حمی است در خون میباشد العلامات گاہی ابتدا [illegible]
و اکثر قبل آن مریضہ منقبض الطبع بود و طپش قلب و احساس اذیت [illegible] پیدا میشود و [illegible] از حیات
یاس بود و کلمات ناامیدی بر زبان می آرد مثل اینکہ میگوید این مرض زندہ نخواہم ماند بعد آن تپ شروع میشود و [illegible]
سریع گردد و جلد بدن یابس بود و خون نفاس کہ جاری بود بند شود یا قلیل یا متعفن می آید و در پستان شیر کم [illegible]
و پستان ملائم میشوند و بعد چند روز از شروع شدن این حمی اسہال متعفن جاری میشود و قی ہم می آید و آنچہ در قی خارج
میشود مائل بسرخی یا سیاہی متعفن بوی می آید و فی الواقع آن خون میباشد کہ از [illegible] معدہ جدا شدہ
ترشح معدہ رنگ خود گرفتہ بالوان دیگر برمی آید چون حمی قائم شود بر زبان سفیدی [illegible] محسوس میگردد و گاہی
سیاہی بر زبان دیدہ میشود اما این علامت ردی است و مریضہ باسلامتی حواس کلام زیادہ میکند و گاہ گاہ در اثنا
کلام ہذیان ہم از ان ظاہر میگردد و گاہی سرعت حرکت نبض در یک دقیقہ تا یک صد و پنجاہ بار و گاہی یک صد و پنجاہ
بار میرسد و حساب در آلہ مقیاس الحرارت از یک صد و دو تا یک صد و شش درجہ میرسد پس ہرگاہ نبض تا یک صد و پنجاہ بار
در یک دقیقہ حرکت کند و حساب تا یک صد و پنج یا یک صد و شش درجہ رسد علامت ردی باید دانست و این حمی اکثر

۵۱ قولہ [illegible] سیر یا [illegible] معنی [illegible]
۵۲ قولہ ایری سپلس [illegible] بیان آن [illegible] ذیل حمیات کردہ [illegible]

لازم است لیکن شدت و خفت هم دران میشود و گاهی دران لرزه هم می آید بعده حرارت تپ زیاده میگردد و پس سیلان عرق
شروع میشود و عرق کثیر می آید و نظاهر در حرارت ازان خفت ظاهر میشود و از آمدن عرق حرارت جوش خون کم میشود
و سیاب از درجه ازدیاد قصر و تر آید لیکن نبض خفت نمیشود و دیگر علامات بدستور بر زیادتی و شدت اند پس عرق بر اجرای
میماند تا اینکه مریضه از کثرت عرق و اسهال ضعیف و کمزور میشود و این عرق تا آخر وقت حیات میماند تا اینکه مریضه بمیرد
قریب مردن سیاب از درجه صحت هم کم میگردد و درین حمی اجتماع خون در کدام عضو از اعضائی باطنیه یا ظاهره شده پیدا
مثل اینکه گاهی ورم در غشائی آبدار رحم میشود و ازان تا باریطون رسیده در شکم عام میگردد و گاهی خاص در رحم بوده
گاهی در غشائی پهلو که موسوم به پلوراست و ازان ذات الجنب پیدا میشود و گاهی دل در عضلات بدن مثل قلب و جگر [illegible]
پیدا گردد و گاهی در دماغ در غشائی آن ورم پیدا میشود و گاهی در مفاصل استخوان دست و پا ورم پیدا میشود و دران ورم
ریم افتد و اکثر در غشائی آبدار یا در رحم ورم پیدا میگردد و بالجمله چون یکی ازین اورام ظاهر شود درین وقت زیاده حال مریضه
خراب میگردد و مرض بسیار شدید میشود پس هرگاه ورم غشائی آبدار یا ورم رحم پیدا شود درین وقت همراه علامات مذکوره
علامات اورام اعضائی مذکوره هم پیدا میشوند چنانچه بجائی خود مذکور شده اند و اسهال بی اختیار متواتر درین حمی جاری میباشد
ضعف روز بروز زیاده میشود تا اینکه مریضه جدا از فراش میشود و در بستر بول و براز میکند نبض بسیار سریع و خفقان عارض
میشود که محسوس نگردد و تشنج بی اختیار در بعض عضلات دست و پا پیدا میشود که آنرا ارتعاد گویند و لقطه بتیر که در سرسام مذکور
شده اینجا هم یافته میشود و ازان ثابت میشود که چون زهر در دماغ و نخاع رسیده ازان هر دو کار خود را گذاشته العلاج

اختلافات در علاج آن بسیار است بعضی اخراج دم کثیر را واجب دانسته بعضی تعلیق علق و بعضی ازین انکار دارند و بر خورانیدن
کیلومل با افیون اصرار دارند و بعضی میگویند که تجویز خورانیدن [illegible] و بارک دیگر نباید داد و برخی نوشانیدن
روغن تارپین را نافع دانسته و طایفه نوشانیدن [illegible] سلفیت آف لائم را بانکیست هست که یک گرین ازان در یک اونس
آب حل کرده بعد هر چهار ساعت موافق این مقدار نوشانند بهتر پندارند و بعضی سلفیوریک ایسد را در آب مشروب [illegible]
می آمیزند که شربت گردد مثل اینکه از ده تا پانزده قطره در دو اونس آب بیخته وقت تشنگی بجائی آب ساده نوشانیدن
مفید میدانند چه سبب عمل کیمیائی او عفونت را از خون دفع خواهد کرد لیکن حقیقت این است که در ابتدای این مرض [illegible]
بهر کیف از اخراج دم فایده [illegible] مریضه قویه بنیه افتاده باشد الا هرگاه نبض ضعیف و اسهال و عرق جاری و شکم [illegible]
ضعف و کمزوری ظاهر بود هرگز خون برنیارند و فصد نگیرند و آنچه علاج از همه بهتر است آنست که چون تپ شروع شود
اول مسهل قلیل مثل [illegible] سیتراس یا سلفاس یا سلفیت آف سودا که آنرا با آب حل کرده نوشانند یا فقط از آب گرم حقنه [illegible]
و بعد آن از تخم کتان مسحوق با آب پلٹس کبیر درست کرده بر تمام شکم نهند و اگر سواد و قولون زیاده بود که ازان شکم تنفخ [illegible]
بود از آب گرم و روغن تارپین تکمید کنند بعده افیون یک و گرین بقدر زیادتی وجع درد و کنین هم مثل افیون [illegible]

شیر منجذب شده در شیشه آید و اگر این هم موجود نباشد کسی دیگر از خدمتگذاران یا از طفلان کبیر شیر را از پستان مکیده بیرون
آرد و بعد اخراج شیر پارچهٔ رقیق بر پستان دارند پارچهٔ غلیظ و گرم بر ثدی نه نهند و الا از گرمی آن زیاده خون در پستان
مجتمع خواهد شد و اگر از این هم حاجت تبرید ثدی زیاده مطلوب بود در امونیا میوریاس که محلول با آب باشد یا الکحل امونیا
اسپیٹیٹس پارچه تر کرده بر ثدی گذارند و هر جا که در جای خاص از پستان سختی محسوس شود فوراً دست را با روغن کنجد
یا روغن کافور یا گلیسرین آلوده بر سختی آهسته آهسته مالش سازند و مادام که سختی زائل شده لینت در آن موضع پیدا نشود
دست از مالش آهسته آهسته نکشند الا در آن خوف پیدا شدن دمل است و گاهی از ثقل ثدی اذیت میشود اگر چنان بود
پارچهٔ طویل بر ثدی نهاده بر چهره و سر آن را پس گردن ببندند و گاهی مادر جنین را بار بار شیر میدهد باین امید که پستان از این
تدبیر از شیر خالی خواهد شد و این نشاید زیرا که از بار بار کشیدن طفل شیر در پستان زیاده میشود و از آن کمزوری
در مادر زیاده میشود پس باید که بعد دو دو یا سه سه ساعت طفل را شیر نوشانند و این برای طفل کافیست و از بار بار دادن
شیر برای طفل خوف بدهضمی و برای مادر خوف کمزوری لاحق است و اگر در صورت خرابی ثدی متصور است چه از زیاده رطب ماندن جلد
حلمهٔ ثدی شق میشود و تدبیر دمل ثدی که بوقت ارضاع میشود در ذیل امراض ثدی نوشته شده وقت ضرورت از آنجا
دیده علاج نمایند و ایضاً از امراض نفسا انتفاخ شکم است که گاهی بعد ولادت میشود و مراد از آنجا آنست که بدون ورم
و دیگر امراض باشد چه در ورم رحم و ورم غشای آبار و غیره و دیگر امراض رحمیه هم شکم منتفخ میشود لیکن آن علامت
امراض مذکوره میباشد و علاج آن علاج امراض مذکوره خواهد بود اما اینجا محض انتفاخ بطن میباشد سبب آن اکثر
ضعف قولون یا اوقتیه میکس میمبرین معده و قولون میباشد که بسبب آن ریاح پیدا شده شکم منتفخ میشود و علاجش
آنست که افیون قدری زیاده و مقدار خوراک اسفند مثل ایکلپی پارچه … قطره بنوشانند یا اسپرٹ کلوروفارم دو سه قطره
بنوشانند یا اسلفیورک ایسٹیر … بنوشانند و اگر از این تدبیر رفع نگردد روغن تارپین بر شکم مالند و هم از آب گرم
… که بمقدار یک آونس بود و از روغن تارپین که بمقدار یک آونس دوا … با هم
احتقان … فصل چهل و سوم در بیان سقوط و تدبیر آن و آن را بلغت انگلش ابارشن یعنی سقوط
حمل میباشد بدانکه از روز اول انعقاد و قرار آن تا قریب زمان ولادت طبیعی ممکن است لیکن اکثر در دو ماه در ابتدا
خوف آن زیاده میباشد خصوصاً در زنانیکه طبیعت شان بدشواری آمده باشد زیرا که در این زمان تعلق ادهم یعنی جسم
بیضاوی با میوکس میمبرین رحم ضعیف بود الغرض گاهی از جانب حامله میباشد هر گاه او از اعراض بعد انعقاد نطفه
قی و کثرت لعاب دهن و سقوط اشتها کثیر بود و بسبب آن طعام تا هضم نشود و بسبب آن ضعف و کمزوری غالب شود
و همچنین ممکن است که امراض حاده در حامله مثل اسکارلٹینا یعنی تپ سرخ یا جدری و حصبه که بادر با جنین منتقل عارض
شود اگر چه مادر عارض نشده باشد لیکن بر جنین با … آن در شکم جنین … باشد و این هر سه مثال امراض حاد اند

شود که دهن رحم کشاده معلوم میشود و بعد کشادن دهن رحم غشائی پر آب شق شده آب ازان خارج شود با آنهم
حمل ساقط خواهد شد و اگر درد قلیل بود و پی در پی نیاید و خون هم قدری قدری آید ازان امید میشود که او بعلاج محفوظ
از سقوط خواهد ماند و هم باید دانست که هرگاه در سه ماه اول سقوط شود اوهم بالتمام خود خارج میشود و خون کم می آید
لضعف تعلقه بالرحم و خوف ضرر آن کم بود اما بعد ماه سوم چون سقوط شود دران اول جنین بر می آید و پلاسنٹا و غیره
در رحم مانند و بعد آن بدشواری خارج شوند زیرا که درین وقت تعلق از رحم قوی بود و در قرب ایام ولادت چون خود از
رحم جدا میگردد ازین سبب بسهولت خارج میشود و اینجا بکمال دشواری بر می آید و در اخراج آن رحم تشنج یابی قوی لیکن
ازین سبب خون کثیر خارج میشود و بسبب آن زن ضعیف میگردد و گاهی هلاک شود و گاهی پلاسنٹا بعد سقوط هشت
یا ده روز در رحم متعلق میماند و غذائی خود میگیرد و متعفن نمیشود اما اکثر چنین است که بعد دو سه روز متعفن میشود و علامتش آنست که
آنچه رطوبت همراه خون می آید متعفن بود و گاهی قطعات غشائی متعفن همراه خون می آید و چون متعفن شود خوف آنست که
زهر آن در خون مادر رفته فساد خون پیدا کند و ازان آثار سمیت بجلد ظاهر شوند یا دیگر اعراض پیدا شوند العلاج چون
علامات سقوط ظاهر شوند انتظار کنند که شاید ساقط نشود و درین وقت حکم دهند که حامله بالای پلنگ مستلقیا ماند و
دپای خود را حرکت ندهد و هر سبب سقوط که یافته شود مثل اینکه اسهال باشد علاجش نمایند و اگر شبهه بود که باشد بهم
خود هم بهتر میشود ازان منع کنند و افیون بقدر کثیر مثلاً دو سه گرین بنوشانند یا لائکر اوپیائی سی ٹیوس [illegible] قطره
بعد نیم ساعت دو سه قطره لائکر نوشانند تا تشنج موقوف شود و گاهی تنکچر اوپیائی یک درم با یک اونس آب [illegible]
زراقه در معاء مستقیم میرسانند چنانکه خورانیدن افیون ممکن نبود و هم درین وقت نوشانیدن کلورل هائیڈریٹ
بیست گرین تا سی گرین بعد دو ساعت همراه آب بود و بسیار مفید بود و اگر در میان سه ماه حمل قریب سقوط بود درین وقت
از نوشانیدن ادویه حابسه هم نمایند مثل پلمبائی اسیٹاس از پنج گرین تا ده گرین همراه آب ساده یا
با افیون محلول کرده بنوشانند یا سلفیورک ایسڈ تنها یا گالک ایسڈ نوشانند یا گالک ایسڈ تنها یا با افیون بنوشانند
و اگر بعد گذشتن سه ماه علامات سقوط پیدا شوند از نوشانیدن حابسات و غیره نفعی مرتب نمیشود بلکه اعانت سقوط
بهتر بود پس باینکه ارگٹ یا بوریکس تنها یا مجموعاً نوشانند تا در رحم تشنج پیدا کنند و بعضی از ڈاکٹران میگویند که درین وقت
اول از روغن تارپین و آب ساده در معاء مستقیم زراقه دهند بعد ازین ارگٹ و بوریکس نوشانند لیکن از استعمال
ارگٹ که تشنج میشود ازان خون کثیر جاری میگردد و هنوز رحم کشاده نبود که جنین بیرون آید درین وقت تدبیری
مفید نیست که اگر شش ماه نگذشته باشد از اسفنج قطعه محکم و افق وسعت جنینه تراشیده در سرکه تر کرده
و جنینه به دهن رحم رسانند چه هرگاه دران خون آید ازان اسفنج تر شده محکم شود و خون که دران منجمد گردد و ازان سخت شود
پس بسبب سرکه و صلابت و تنگی منجمد خون را از جریان آن از رحم مانع خواهد شد و هم رحم مثل در [illegible]

و چون جنین از اندرون رحم خواهد آمد همراه آن این اسفنج هم بیرون خواهد آمد و این تدبیر اگرچه در همه حال نافع است لیکن بغرض اختصاص آن درین وقت باین فایده متقید بکمال رشد شده کرده شد و هرگاه بعد شش ماه آثار سقوط ظاهر شوند و آنرا بلغت انگلش پرپیاچور لیبر گویند یعنی بی وقت و بسرعت برآمدن جنین از رحم خواه خود آید یا بسبب سقوط درین وقت آنچه غشا در رحم یافته شود آنرا از انگشت پاره کرده آبش بیرون آرند تا جنین بر رحم آید و بسبب آن خون بند شود و اگر بند نشود تدبیر آنچه که پیشتر مذکور شده اینجا هم بعمل آرند و اگر بالاسنتا همراه جنین خارج نشده باشد از انگشت آنرا از رحم جدا کرده بیرون آرند و اگر باین طور بر نیاید ارگت نوشانند و اگر همراه جنین پلاسنتا هم بالتمام خارج شده باشد مادر جنین را بر پلنگ خوابانند و امر فرمایند که تا جریان خون حرکت نکند و اگر بعد سقوط از کثرت جریان خون ضعف و کمزوری و رخون پیدا شده باشد مثل اینکه صورت همه چشم لبها سفید بود درین وقت تدبیر تقویت و تولید خون نمایند مثل اینکه اغذیه جیده خورانند و از مرکبات آهن مثل تنکچر سسکیل و فیری است کینین سائتراس و دیگر مقویات نوشانند و لعوق [illegible] و انوشانند تا [illegible] شود و هر که عادت سقوط بود آنرا بر وقت [illegible] حکم دهند که بر پلنگ از هیچ مشقت یا با شوهر خود نکند تا که یک ماه بر آن بگذرد و اگر بعد این تدبیر هم بعد یک ماه باز حمل ساقط شود احتیاطاً تا این ماه هم در حمل آید و بکنند تا اینکه احتیاط را تا وقت ولادت کامل رسانند و هرگاه بسبب آتشک حمل ساقط شده باشد پس امر فرمایند که در وقت خالی بودن از حمل چند روز قبل مقاربت مرد و [illegible] تجویز نمایند تا که قدری [illegible] دهان از آن پیدا شود و بعده مقاربت نمایند تا حمل مستقر گردد پس در ایام حمل حامله را باید که در هر ماه یک هفته یا یک عشره ابو دائیدپاس و در ستگرین همراه قهوه یا سارسا پریلا نوشیده باشد تا که بسلامتی مدت حمل بگذرد و بطور طبیعی ولادت شود

فصل چهل و چهارم در تدبیر اسقاط

و این را هرگاه بعد ماه هفتم از انعقاد واقع گردد شود پرپیاچور لیبر گویند بدانکه گاهی بضرورت حفظ حیات حامله و گاهی برای حفظ حیات جنین و گاهی برای حفظ حیات هردو اسقاط واقع کرده میشود اما آنچه برای حفظ حیات مادر جنین تنها تدبیر اسقاط کرده میشود وقت آن از روز انعقاد تا ماه هفتم است زیرا که مولود درین مدت زنده نمیماند پس حفظ حیات آن ضرور نیست بالجمله چون حمل منعقد شود و بعد آن ثابت شود که پلوس مادر صغیر است هرچند مدارج صغر مختلف اند لیکن هرگاه چنان صغیر بود که چون کبیر شدن خود جنین در شکم مادر وقت قرب الولادت باز در پلوس خواهد که بیاید بسبب صغر آن ممکن نبود که در پلوس آید و بطور طبیعی پیدا شود و زنده ماند درین وقت بغرض تعجیل که در اسقاط کنند بهتر است این بنا بر آن گفته شده که رحم حامل بعد ماه چهارم از پلوس بالا میرود و چون وقت ولادت طبیعی میرسد باز در پلوس می آید پس اگر پلوس صغیر باشد ممکن نبود که بعد کبیر شدن جنین رحم از پلوس آید و ولادت بطور طبیعی واقع شود و نیز درین صورت جنین و مادر او هر دو [illegible]

فصل چهل و چهارم در تدبیر اسقاط

پیچ نماید که ازان حضرات انگلش قلم ساخته مینویسند یک ریش بگیرند و آنرا از مقراض تراشیده راس دقیق و تیز در آن پیدا
کرده بکمال احتیاط همراه انگشت سبابه خود در رحم داخل نموده از سر تیز آن غشائی جنین را پاره و دریده نمایند اما این تدبیر را تجربه کار
بعمل آرد و بسیار احتیاط نماید زیرا که تا قبل ماه هفتم عنق رحم طویل میباشد و بسبب آن رسانیدن انگشت و سر قلم تا
غشا دشوار بود و هم در عنق رحم گاه گاه نه یک داخل کردن قلم بی احتیاطی زخم میشود و اگر بعد ماه هفتم این تدبیر کرده شود چون
درین وقت دهن رحم کشاده نمیباشد ازین سبب بعد پاره شدن غشا و خارج شدن آب سر جنین بر فم رحم می آید و
بدشواری خارج میشود و درین وقت خوف هلاکت مادر و جنین هر دو بود اما اگر آب در شکم مادر یا در غشائی پهلوی آن یا در
مجتمع باشد فورا ازین تدبیر بسبب صغیر شدن رحم آرام بمادر حاصل میشود دوم آنکه انگشت در دهن رحم انداخته آهسته آهسته
آنرا وسیع سازند و غشائی محیط جنین را از دهن آن جدا کنند اما بکمال احتیاط تا دران شق واقع نشود وجهت این کار
اول ناخنهائی خود را تبراشند و چون غشا جدا شود آنرا بگذارند که بعد چند مدت تشنج در رحم پیدا شده جنین بطور ولادت
طبیعی پیدا خواهد شد سوم آنکه قلم اسفنجی یا چوب هندی که آنرا چیج گویند و زنان هنود ازان زیور ساخته در گوش خود
میپوشند و در آب مقدار آن ضخیم میشود در فم رحم نهند تا از رطوبت رحم تر شده ضخیم گشته دهن رحم را وسیع سازد یا مجری
چرمی موئی که آنرا اتبر گویند و آن مجری ساخته بارنس صاحب است آنرا در رحم نهند چهارم آنکه قاثاطیر چرمی موئی را
از پلینت که مثل تار آهن برای صاف داشتن آن اندرون دران میباشد خالی کرده و پیش انداختن در رحم در آب
گرم آنرا تر کرده خوب ملایم نموده در رحم داخل کنند باین نحو که در میان دیوار رحم و غشائی پر آب رسانیده واگذارند
تا بعد مدت بسیر رحم ازان متاذی شده متشنج گردد و هم از نهادن فتیله پارچه یا اسفنج در رحم یا از دادن زراقه با آب
گرم در وجینه روزانه سه چهار بار از ده دقیقه تا پانزده دقیقه بنحویکه صدمهٔ آن بر فم رحم رسد هم در آن تشنج پیدا میشود
و بعضی از داکتران درین تدبیر میگویند که پنج دقیقه از آب سرد زراقه نموده بعد آن ده دقیقه از آب گرم زراقه
نمایند تا رحم از سردی و گرمی متاذی شده تشنج پیدا کند و بچه بیاندازد پنجم آنکه آلهٔ مخصوص برای جذب شیر از پستان
را در وقت حمل بر پستان نهاده شیر را جذب کنند و مکرر کشش نمایند تا ازان اذیت به پستان شد بسبب همدردی
آن رحم متاذی شده متشنج شود و حمل ساقط گردد ششم آنکه زنجیر برقی را بر رحم و فقار قطن نهادن هم ازان صدمه
بمرد و محل رسانیدن هم مسقط است هفتم از همه اولی تدبیر بارنس صاحب است و آن نیست که صاحب موصوف
اول قاثاطیر چرمی موئی را چنانکه پیشتر شرط استعمال آن مذکور شد در میان دیوار رحم و غشائی پر آب می اندازند
تا ازان قدری قدری دهن رحم کشاده شود و قدری غشا در دهن رحم آید درین وقت غشا را شق کرده از آن
آب بیرون می آرند که ازان مقدار رحم صغیر گردد و پس درین وقت از پارچه طویل بر خانه بش میسانند و بندش محکم کنند
ازان سر جنین نیز پایه بالا نرود و بعده مجری ساخته خود را که ذکر آن مفصل در ولادت غیر طبیعی شد در فم رحم انداخته

ابربا بعد یکیک ساعت ازان آب در رحم بیر ساختند تا بسبب آن هر بار دهن رحم کشاده شود تا اینکه بقدر مقصد از خروج
جنین کشاده شود و جنین بسهولت پیدا گردد و در بست و چهار ساعت ازین تدبیر مقصود حاصل میشود پس چون ازین تدابیر
مقصود حاصل نشود بذریعه آلات مدد داده جنین را از شکم بیرون آرند پس اگر سر جنین لائق ولادت باشد اما بسبب کمی
صغیر بودن پلوس یا در بیرون نیامده باشد یا از کمزوری رحم در ولادت تاخیر بود درین وقت سر طفل را از آله موسوم به
فارسپس بفتح فا و سکون الف و رائی مهمله و کسر سین مهمله و سکون بائی موحده و سین مهمله ثانی که بمعنی گیرنده است
سر طفل را گرفته بیرون آرند و هرگاه جنین مرده باشد و خود بیرون نیاید درین وقت از آله ساخته حکیم بقراط موسوم
به ویکٹس بکسر واو و سکون یائی مثناة تحتانی و کاف و کسر تائی هندی و سکون سین مهمله که بمعنی کشنده است جنین را
کشیده بیرون آرند و گاهی درین آله اندرون سر آن مثل کارد تیز ساخته بود و از آن وقت ضرورت هرگاه جنین از جا
دست و پهلو بر می آید سر آنرا می برند و قطع میکنند تا باسانی برآید و گاهی برای خالی کردن سر جنین از آب هرگاه بسبب
زیادتی آب سر کبیر باشد از آله ٹرو کار سر جنین را شق کرده ازان آب بیرون می آرند و گاهی برای برآوردن دماغ از
سر و برآوردن ریه از سینه تا مقدار این اعضا صغیر شود بذریعه آله موسوم به پرفریٹر بفتح بائی موحده فارسی و سکون
رائی مهمله و فتح فا و کسر رائی مهمله و سکون یائی مثناة تحتانی و فتح تائی هندی و سکون را که بمعنی ثقبه پیدا کننده است آنرا
با حتیاط تمام در سر طفل داخل کرده میکشایند و ازان استخوان دماغ شکسته دماغ ازان سائل و خارج کرده و همچنین ریه را
از آله مذکور گرفته قطع کرده از سینه بیرون می آرند و چون بعد خارج شدن دماغ هم سر طفل بسبب بزرگی استخوان
و سختی آنها و صغیر بودن پلوس بر نیاید درین وقت از آله موسوم به کرینیاٹمی بفتح کاف و کسر رائی مهمله و سکون یائی
مثناة تحتانی و کسر نون و سکون یائی مثناة تحتانی و فتح الف و سکون تائی هندی و کسر میم و سکون یائی مثناة تحتانی
بمعنی فرسوده کننده استخوان اس استخوان کاسه سر را فرسوده و باریک کرده و مثل سفوف کرده دهند تا ولادت آسان
شود فقط فصل چهل و پنجم در منع حبل بدانکه چون دانسته شود که بسبب صغیر شدن پلوس یا دیگر امراض که در فصل سابق
مذکور شدند اگر زن حامله شود هلاک خواهد شد درین وقت تدبیر مانع حمل بعمل آرند تا حامله نشود و اول تدبیرش آنست که
صحبت از شوهر خود ترک کند و اگر شوهر آنرا قبول نکند چه از ممکن نباشد پس باید که در ایامی که در آن گمان حمل موجود
نباشد و آن از گذشتن یک هفته بعد شروع میشوند و چون یک هفته در جریان حیض باقی ماند ختم میشوند پس در هفته
اول بعد جریان حیض و در هفته آخر قبل جریان حیض از شوهر خود هم بستر نشود و در میان این دو هفته جماع جائز بود پس
اگر در ایامیکه جماع دران برائی این زن ممنوع است اتفاق صحبت شود فوراً بعد آن آب سرد در فرج و در جیبه بذریعه
زراقه چنان رسانند که تا دهن رحم رسد و هم فرج را از آب سرد بشویند زیرا که از آب سرد منی مرد مرده میگردد و بجائی
زراقه آب سرد شب یمانی از نیم درام تا یک درام آب سرد حل کرده بذریعه زراقه در فرج و در جیبه رسانند یا اسپنج یا اسپنجیا

فصل چهل و پنجم در منع حبل

هر یک در خریطه خاص خود که غشای مذکور است بر می آید لیکن در اصطلاح اطبا چون فتق میگویند اکثر مراد از آن همین
میباشد که امعا یا اومنتم از جای خود بیرون آمده باشد بالجمله فتق این چنین لیطه دیگر فتق جدید هم فتق میباشد یا در طول گاهی طویل و گاهی قصیر
بود لیکن اکثر طویل میباشد و بطن آن وسیع و عریض بود و چون مزمن شود این فتق هم بسبب ثقل امعا به نسبت سابق
غلیظ و عریض میشود و گاهی بسبب غلظ فتق این خریطه انصباب مواد در آن میباشد که از ورم منفذ آن میرسد و گاهی
بسبب چسپیدن غشیه دیگر گرد آن باشد و هم بسبب ریختن مواد از غشیه مذکوره در آن غلیظ میشود و خریطه مذکوره
غشای آبدار میباشد چنانکه پیشتر نوشته شده و صورت خریطه مذکوره گاهی مدوره و گاهی بشکل سفرجل و گاهی طویل
با استداره مثل شیر خیار شنبر یا شمع میباشد و گاهی مقدارش قلیل بقدر گردوی بجاره و گاهی تا مقدار سر انسان میباشد و
جمله اعضای اندرون شکم انسان بیرون می آیند الا لبه کلیه که کسی آنرا ندیده که از محل خود خارج شده باشد زیرا که اتشاق آن و
هست و زیاده از همه معای صغار و از آنهم خاصتاً ایلی هم زیاده بر می آید و قولون کمتر می آید و اگر آید حصه خاص آن که سیکم
سیکم است بر می آید و اومنتم اکثر بر می آید تنها یا با امعای صغار الاسباب اصل سبب آن کمزوری دیوار شکم میباشد
هر جا که ضعیف بود خواه ضعف طبیعی بود یا غیر طبیعی بود که بسبب امراض حاصل شده باشد مثل ندبه در جای خاص از
دیوار شکم مثل بر آید و بسبب آن محل موصوف ضعیف شود و محل ضعیف طبیعی مجری سره است که اگرچه بعد ولادت
مضموم و مسدود میشود لیکن التحام آن ضعیف است بادنی سبب ممکن است که کشاده گردد و همچنین ثقبه که در آن سرن خصیه
مردان میباشد پس آنهم اگرچه از سن مذکور ملحم و مسدود است لیکن ممکن است که از افتادن ثقل کثیر کشاده گردد و گاهی
در سن طفولیت این هر دو مجری زیر جلد در غشای آبدار کشاده میمانند و گاهی بسبب برداشتن ثقل کثیر یا وثوب قوی
یا سرفه شدید یا زحیر قوی خواه برای دفع براز باشد یا جهت اراقت بول بود چنانکه وقت تنگی مجری بول میباشد هم
فتق واقع میشود و هم هرگاه شخص فربه و سمین لحمه بسبب مرض لاغر و نحیل گردد بتدریج لاغر شود و آنهم ضعف در
اعضا می آید و بسبب آن در محل سره و مجری سن خصیه اکثر فتق واقع میشود **العلامات** علامت فتق آنست که
در جای از مقامات مذکوره مثل سلعه خرد یا بزرگ محسوس میشود و هیئت آن بر یکی از هیئات ثلثه مذکوره میباشد
چون مریض ایستاده شود یا سرفه آید یا نفس خود را حبس کند یا زور و قوت بدنی را در برداشتن چیزی صرف کند این
جسم مشابه سلعه در مقدار خود زیاده گردد و چون در حال نشستن بنشیند و آنرا نخم کنند مقدار آن صغیر میشود و بسبب
آنکه در شکم میرود و باز چون ایستاده شود مقدارش زیاده گردد زیرا که از قیام مریض جسم مذکور از شکم زیاده بیرون
می آید و چون مریض بر بستر خود دراز شود جسم مذکور ناپدید گردد از خود یا بسبب نخم کردن از ظاهر بدن در شکم فرو رود
و باز وقت ایستادن ظاهر میشود و چون سرفه آید اثر سرفه در آن پیدا میشود و قدری همراه سرفه بیرون آید و سرانامل
مثل نبض قوی دفع میکند پس اگر در خریطه امعا بود هرگاه انگشت بر آن نهاده احساس کنند جسم مستوی السطح

شود دران ارتفاع وانخفاض نباشد وچون غمز کنند وانگشت زنند آواز هوا وهم قراقر ازان مسموع میشود وچون
چراغ در کمره تاریک پس خصیه روشن کرده در خصیه بینند اگر در معا براز نباشد مثل نزول الماء فی الخصیه درین
هم روشنی چراغ دیده میشود ودرین وقت فتق از نزول الماء ملتبس گردد ودرین وقت بذریعه آواز تفرقه توان کرد
چه در نزول الماء آواز جسم مصمت خواهد آمد ودر فتق ونزول الماء آواز جسم مملو از هوا می آید وهمچون معا بود از غمز
کردن فورا در شکم میرود با آواز قراقر وچون پرده اوشم در فتق برآید از نهادن دست در آن ارتفاع وانخفاض هم پیدا
میشود ولینت آن مثل لینت اسفنج یا لینت آرد گندم بود که با آب کثیر او را خمیر کرده باشند زیرا که دران چربی زیاده
است واثر غمز انگشت هم بر آن میماند وچون آنرا غمز کرده بسوی بالا طرف دفع کنند آهسته آهسته بتدریج در شکم میرود وآواز قراقر
همراه آن نمیباشد مگر هرگاه امعائی صغار هم همراه آن آمده باشد درین وقت آواز قراقر هم مسموع میشود لیکن اول معا
دفعة در شکم روند با آواز قراقر بعده این پرده آهسته آهسته رفته رفته در شکم خواهد رفت ودر اطفال فتق اوشمی کم میشود
زیرا که این پرده در ایشان بسیار صغیر میباشد در کبار البته اوشم در فتق ایشان زیاده می آید ودر جانب یسار زیاده
دیده میشود زیرا که درینجانب این پرده زیاده بسوی تحت رفته است العلاج فتق را بر سه قسم تقسیم کرده اند یکی آنکه
لائق رفتن در شکم باشد وآنرا بلغت انگلش ری دیوسبل هرنیا یعنی اندرون رونده فتق گویند دوم آنکه در شکم نمیرود
وآنرا ارری دیوسبل هرنیا یعنی فتق که نه رونده بکدام تدبیر در شکم باشد میگویند درین قسم هم کدام درد وفساد در اوله
پیدا نمیباشد نه ازان در هضم غذا نقصانی پیدا میشود بلکه چنانکه وقت بودن در شکم غذا دران هضم میشد اینجا هم
هضم میشود وفضول ازان خارج شده در قولون میروند ودفع میشوند سوم آنکه در راه محتبس شود ونه قابلیت رفتن
در شکم دارد ونه رسته قبض وجبر می آید وآنرا بلغت انگلش استرانگ یولیتد هرنیا گویند یعنی فتق که بکدام غامز مخنوق
شود ودرین قسم هم گاهی رفتن غذا دران ممکن شود لیکن دفع براز ازان ناممکن باشد وگاهی وصول غذا هم دران ممکن نبود
ودرین قسم از نایابی غذا دران فساد وموت راه می یابد اما آنچه لائق رفتن در شکم باشد دران تدبیری سازند که بعد
داخل شدن در شکم باز بیرون نیاید وبرائی آن کمانی آهنی که مشهور است بعد داخل کردن فتق در شکم بالائی آن بندند
لیکن در بستن کمانی رعایت بستن آن ضرور است پس احتیاط ورعایت ضروری آنرا فراموش نکنند الا بعد بستن آن
اگر وقت برخواستن چون معا فرود آید از اثر غمز وضغط کمانی مذکور متاذی شده متورم خواهد شد وازان آفات
کثیره پیدا خواهند شد پس طریقه بستن آن با شرائط اینست که چون از خواب بیدار شود قبل از آنکه بنشیند اول معا
در شکم داخل کرده اگر خارج باشد الا فقط کمانی مذکور را بسته از پلنگ برخیزد وما دام که نشسته یا ایستاده باشد کمانی
مذکور را جدا نکند الا فورا معا باز فرود خواهد آمد اما هرگاه برائی خسپیدن بر پلنگ آمده بر بستر دراز شود آنزمان کمانی
را کشاید همین طریقه التزام کنند تا گاهی معا بیرون نیاید زیرا که از التزام این طریقه در اطفال وجوانان که از سن نمو تجاوز

نکرده باشد لیکن تقویت کرد از نهادن ... آلات آرایش منضم هم نشود و زیاده نفع این تدبیر مخصوص برای کسانی
مذکورین است اما کسیکه از سن چهل تجاوز شده باشد دران این منفعت متصور نیست بلکه او را باید که مدت العمر کمانی
مذکور را بسته دارد تا بسبب آن آسایش و آرام حاصل ماند و ثقل زیاده نشود لیکن اگر کسی بخواهد که از فتق مامون شوند
پس برای ایشان تدبیر دیگر مفید است و آن اینست که اول معا را در شکم کنند بعد ثقبه که از آن عنق خریطه می آید ورم
پیدا کرده دهند تا از ورم مواد ریخته دیوارهای ثقبه باهم چسپیده شوند و راه مسدود گردد لیکن این علاج وقتی باید که فتق
تازه و جدید بود اما هرگاه کهنه شده باشد و بسبب آن عنق خریطه غلیظ و عریض شده باشد که بسبب آن ثقبه بسیار وسیع
گشته باشد این تدبیر هم مفید نشود بلکه این تدبیر درین وقت خوفناک است که ورم غشائی آبدار پیدا شده مریض هلاک
گردد اما آنچه فتق در شکم نمیرود تدبیرش اینست که درین کمانی جسمی مجوف و خالی ساخته بر فتق نهاده ببندند تا آنچه خارج
شده در آن جسم خالی درآید و بسبب آن از صدمات بیرونی هم محفوظ ماند و هم آنچه خارج شده است زیاده از آن
بر نیاید و اگر کمانی مذکور موجود نباشد امر باید که همیشه بران لنگ بسته باشد که از آن هم ثقل کم محسوس گردد و تمدد
هم زیاده نشود و اگر او متشنج آمده باشد بالا نرود و برای آن درین وقت گاهی از نوشانیدن ایپوداینٹ پاس نفع حاصل
میشود بسبب اینکه حرارت آن بسبب تشنج و تشنگ خشک گشته مقدارش صغیر میگردد و از آن الم و اذیت رسانی آن
کم میشود و قسم ثالث که در فتق تمسک شده باشد بسبب تمدد عنق خریطه و از آن به بالا نرود و در شکم داخل نشود
و آن چنانست که هرگاه براز در معا بود و بسبب آن جسم خریطه وسیع گردد یا مواد در معا زیاده بود یا مواد براز هردو
در معا زیاده جمع شوند و بسبب زیادتی مقدار آن امعا زیاده وسیع و عریض میشوند و از آن خریطه هم وسیع میگردد
پس خریطه مذکور در شکم نمیرود زیرا که تنگی ثقبه که از آن این خریطه بر معا آمده بود مانع از رجوع آن در شکم میشود و بسبب
بیرون ماندن معا از شکم خون چنانکه باید بآن نمیرسد آنچه که میرسد باز پس معاودت تام از آن ممکن نیست زیرا که
ضیق ثقبه از آن مانع میشود و سر گردن خریطه کیفیت خنوق بوقت طاری میباشد که از آن دوران خون بند میشود
از بند شدن دوران خون هم در آن زیاده میگردد و بسبب این ورم آب کثیر از اورده جدا شده در جسم امعا و جسم
خریطه و در میان امعا و دیوار خریطه هم و اغشیه دیگر نصیب میرسد و از ریختن آن مقدار خریطه امعا و خریطه خصیه
دران خریطه امعا آمده است کثیر میشود و هم این آب از خریطه امعا در ثقبه که از آن این خریطه خارج شده نیز آمده میرسد
و از آن هم ثقبه مذکور تنگ میگردد و متورم میشود و باین اسباب غذای جید با معا نمیرسد تا اینکه آخر الامر بسبب آن
معا تیره و متعفن فاسد میگردد و از آن ورم غشائی آبدار پیدا میشود و مریض هلاک میگردد و العیاذ بالله علامت
این قسم اینست که در ثقبه درد محسوس میشود و این درد چنانکه از کشیدن عضو باشد و در حبل الانثیین بود میباشد و
فی الحقیقت سبب آن کشیده شدن غشائی آبدار میباشد و هم این شئی نازل بسوی خصیه در مقدارش زیادتی و صلابت

زیاده محسوس میشود و هیچ تدبیر شکم نرم نمیرود نه از غمز و نه از آمدن بر هیئت مستلقی و آمدن براز و خروج ریاح بند میگردد و از بندشدن
براز و ریاح در شکم ورم زیاده میشود و آنچه علامات قولنج موسوم به ایلاوس یافته میشوند مثل قی و انتفاخ بطن و شدت
درد شکم و آمدن براز در قی اینجا هم موجود بوند العلاج اول تدبیر داخل کردن آن در شکم نمایند باین طور که مریض را
بر هیئت مستلقی خوابانند و پاهای او را با شکم منضم سازند تا شکم مسترخی شود و شیء نازل از انگشتان دست آهسته آهسته
اندر غمز چنان رسانند که آن در شکم رود و اگر از این تدبیر هم در شکم نرود مریض را در آب گرم نشانند تا بدن مسترخی گردد و بعد آن
تدبیر موسوم به تاکسس بفتح تای هندی و سکون الف و کاف و کسر سین مهمله اول و سکون سین مهمله ثانی که بمعنی غمز کردن
بر شیء نازل است بطوری که آن در شکم رود بعمل آرند و اگر از این هم نرود و مریض قوی باشد وقتیکه در آب گرم بود فصد آن
گیرند و خون از سنبات و لیش تا غشی آورنده برآرند تا غشی طاری شود و بدن مسترخی گردد و آنزمان فصد را بند کرده باز تدبیر
تاکسس بعمل آرند و این تدبیر قدیم است و همه جا بعمل آوردن آن ممکن است بالفعل بجای آن اگر کلوروفارم موجود بود
آنرا بو یانیده بیهوش سازند تا بدن مسترخی شود پس تدبیر تاکسس بعمل آرند و اگر از این هم فایده نشود دانسته شود که مواد معا
زیاده هست درین وقت از آله آس پیریتر هوا را انجذاب نمایند بنون آله مذکور در معا و جذب کردن هوا از معا برگشتن تا مقدار خریطه
صغیر شود و این عمده دستکاری است بعد آن باز تدبیر تاکسس بعمل آرند و اگر در معا براز بود درین وقت ضیق ثقبه از آن
این خریطه بر آمده باشد از کارد کشاده خریطه را به تدبیر تاکسس در شکم داخل کنند این هم عمده دستکاری است و را باید که با احتیاط
تمام بعمل آرد و اگر این قسم قریب العهد از خروج و نزول باشد مثل اینکه دو سه ساعت بر نزول گذشته باشد و نوبت
به پیدا شدن ورم نرسیده باشد درین وقت بهتر است که افیون دو سه گرین نوشانند یا کلوروفارم بو یانند که بسبب آن
خواب ثقیل آید چه اکثر در حالت خواب خود بخود این معا بالا میرود فقط و آنچه در کتب عربیه طبیه فتق ریحی فتق مائی و
فتق لحمی در ذیل بیان فتق مذکور است ما درین کتاب آنها را در امراض خصیه نوشته ام و همچنین نتوشتره را در ولادت طبیعیه
جائیکه تدبیر جنین نوشته شده ذکر کرده ام وقت ضرورت بآن رجوع کنند فقط فصل نوزدهم در خروج ریاح الافرنج
و آنرا بزبان انگریزی ریکٹس بکسر رای مهمله و فتح کاف و سکون تای هندی و سین مهمله بمعنی کج شدن فقار ظهر نامند
و در زبان لاتن راکاٹیٹس بفتح را و سکون الف و کاف و فتح الف و کسر تای هندی و سکون یای تحتانی و
سکون سین مهمله نامند بمعنی ورم فقار ظهر و اسم انگریزی بهتر است زیرا که ورم همیشه نمیباشد گاهی در آخر مرض پیدا میشود
و فی الواقع این مرض از امراض اطفال است و درین مرض استخوان بدن بسبب نیافتن غذای جید خاص نعوم و نرم
میشوند و این غذا فاسفیٹ آف لائیم یعنی آهک و گل است که از آن استخوان قوی میشوند پس این استخوان کج میشوند خواه
بسبب ثقل خود یا از ثقل بدن یا بسبب ثقل هوای خارجی یا بسبب کشیدن عضلات مثلاً عظم قص و از ثقل خود کج میشود
و استخوان فقار ظهر از ثقل خود و از کشیدن عضلات بدن کج میشوند و عظام ساق از ثقل بدن کج میشوند و عظام اضلاع

فصل نوزدهم در خروج ریاح الافرنج

از ثقل هوا کج میشوند و بسبب آن عظام صدر و قص پیش می آید التسبب سبب بعید آن نرسیدن اغذیه جیده
باطفال میباشد مثل اینکه طفل لبن صالح از مادر یا دایه خود نیابد بلکه عوض آن غذائی ناموافق خورانیده شود و مثل اینکه
غذائی صالح برائی طفل لبن است عوض آن اغذیه یابسه که غذائی جوانان است خورانیده شود و هم از رسیدن سردی
ببدن چنانکه اکثر اطفال کم مایگان یا بی احتیاطان را دیده شده که در فصل سرما لباس و در فصل گرما پوشانند هم از رطوبت
زمین مکان هم از هوائی مکان خبر دکه محقون در جدران بود چه این هوا لایق تصفیه خون نبود و صاف نباشد هم این مرض
پیدا میشود و هم هرگاه هوا بسبب بودن قاذورات گرد مکان خراب بود و در مکان صفائی نباشد هم پیدا میشود و هم
کمزوری اطفال که فطری بود و آن اکثر بسبب کثرت مقاربت ابوین میباشد چه بسبب آن اولاد ضعیف پیدا میشود و هم
هرگاه ابوین صغیر باشند یا شیخ و قریب الشیخوخة باشند اولاد ضعیف پیدا میشود العلامات قبل ازین مرض طفل عادت گریه
پیدا میشود و زیاده گریه میکند و گاه گاه قدری حمی لین هم میشود و چون بخواب رود پیشانی عرق می آید و چون طفل را در کنار
گیرند گریه میکند و از آن دانسته میشود که در مفاصل یا عظام بدن آن جائی درد میشود که از بر داشتن زیاده میگردد و اینجا
چند هفته یا چند ماه مانده بعد آن قدری شکم منتفخ گردد و گاه گاه دست مشابه باسهال که در بعضی با پیچش آید می آید
مقدار مفاصل قدری زیاده و پر درد محسوس میشود و چون طفل را موضع و قیام کنند وقت حرکت استخوان ساقین تقوس
معلوم میشوند و هر دو زانو وقت قیام از خود دور میشوند یا هر دو متصل گردند بعد آن عظام صدر بجانب داخل فرو رفته
و از آن صدر بعرض خود کم میگردد و همچنین استخوان اضلاع هم منقعر میشوند عظم قص نیز پیش می آید و فقار ظهر در جانب خلف
یا جانب یمین یا جانب یسار منحنی میشوند و درین وقت از زبان انگریزی چیکن بریسٹ بکسر بائی موحده فارسی و کاف
یائی مثناة تحتانی و فتح جیم و سکون نون و کسر بائی موحده و کسر رای مهمله و سکون یائی تحتانی و سین مهمله و تائی هندی
بمعنی سینه کبوتر لقا مناسب و فقار ظهر گاهی قریب کمر بسوی قدام کج و مائل میشوند و بسبب آن نخاع منقبض میشود و از آن
اثر خائی رجلین یا ضعف حرکات آنها پیدا میگردد بموافق انضغاط نخاع و گاهی مقدار راس فی الحقیقت زیاده میشود
و گاهی زیاده نبود و لیکن زیاده دیده میشود و بسبب آنکه استخوان پیشانی زیاده عریض میشود و چشمان درخشان زیاده میشوند
و چهره زیاده صغیر میگردد پس بنسبت چهره چون مقدار سر زیاده دیده میشود و از آن حکم بکبیر بودن سر کرده میشود و در بول
صاحب این مرض فاسفیت آف لایم زیاده خارج میگردد و بسبب آن گاهی در مثانه این اطفال مرض حجر پیدا میشود
بالجمله باید دانست که اینجا علامات مرض کامل نوشته شده اند لیکن گاهی مرض تا این حد نمیرسد بلکه بعض شکایات
پیدا شده از علاج دفع میشوند مثل اینکه نفخ شکم بسبب علاج صحت میشود یا در عظام ساقین تقوس پیدا شده رفع
میگردد یا متوقف میشود و گاهی استخوان صدر کج شده و استخوان قص برآمده باین حد میرسد که از آن در تنفس اشتیاق شود و گاهی
میشود و ذیل از جانب یسار سینه در جانب یمین می آید و یا مرض متوقف میشود و این حد بعد آن در عظام قوت می آید

مریض بہ ہمین ہیئت باقی ماندہ تا مدت دراز زندہ میماند و این نیک انجامی این مرض است و گاہی بعلت کج شدن عظام
اسہال بکثرت جاری میشود و تپ نیز میگردد و ہر روز شدت میکند و در سر آب کثیر پیدا گردد و از آن بمیرد یا رفتہ رفتہ زور
ضعف و کمزوری زیادہ شود و لاغری بیفزاید و بسبب آن بمیرد یا در اثنای زیادتی ضعف کدام مرض مثل ہینگ کاسیس
یا سل پیدا میشود و از آن بمیرد و این بد انجامی این مرض است **العلاج** اول زیادہ اعتنا بسوی غذای طفل نمایند
مثل اینکہ شیر صالح در غذایش دارند و اگر طفل صغیر باشد باید کہ تا دہ ماہ یا دوازدہ ماہ شیر مادر یا دایہ نوشانند و اگر شیر انسان
میسر نشود تا این مدت شیر مادہ خر سادہ یا شیر بز یا شیر گاو ہمراہ آب سادہ یا آب آہک بنوشانند و چون طفل یک سالہ شود
ہمراہ شیر آرا روٹ یا ساگو دانہ یا بیسکٹ نوکا یا آب مطبوخ انگلش پرل بارلی یا کارن فلاور یعنی میدہ جوار کلان کہ در امریکا
ساختہ میشود یا لینکس فوڈ و غیرہ ہمراہ شیر یا تنہا ہمراہ آب و نبات درست کردہ بنوشانند و شیر و آب مطبوخ انگلش
پرل بارلی ہر دو بالمناصفہ نوشانیدن بہتر است و چون عمر طفل از پانزدہ ماہ تا دو سال رسد گاہ گاہ با نوشانیدن
شیر شوربای لحم تنہا یا با قدری نان گندم یا برنج پختہ بخورانند لیکن شرط آنست کہ آنچہ میخورد در آن سہ حصہ شیر و یک حصہ
غذای دیگر بخورانند و اگر بعد آنہم مرض قدری باقی ماند شیر تا دو سال زیادہ در غذا نسبت اغذیہ دیگر بنوشانند و زیادتی
شیر در غذای اطفال تا دو سال از اغذیہ دیگر بہتر است و تدبیر دیگر آنست کہ جلد بدن طفل را از مالیدن و شستن صاف دارند
تا جلد بخوبی کار خود دہد و طفل را لباس ہا پوشانند خصوصاً فلالین را ملاصق بدن پوشانیدن بہتر است و در مکان
یابس ہوادار داشتن ضرور است و اگر کدام مرض قسم سوء ہضم یا اسہال یا تپ موجود بود علاجش بطوریکہ برای ہر یک نوشتہ
شدہ بعمل آرند و خاص برای این مرض پارشیس کیمیکل فوڈ از دہ قطرہ تا دو سال و بعد آن پنج قطرہ از آن بحساب یک
ہر سال ہمراہ آب سادہ حل کردہ بعد غذا نوشانیدن بسیار مفید است کہ خون و استخوان ہر دو را قوت میدہد ہرگاہ شکم
منتفخ شود کاشیم [illegible] یا سن [illegible] گرین تا دو گرین ہمراہ آب سادہ حل کردہ نوشانیدن روزانہ سہ بار بہتر است و ہم
نوشانیدن روغن جگر ماہی مقدار قلیل بعد غذا برای طفل بسیار مفید است ہرگاہ اسہال و فساد معدہ نباشد مرکبات آہن مثل
سرپ فیری سلفاس و فیری ایٹ کنین سائٹراس تنہا یا با کنین نوشانیدن مفید است و ہرگاہ ضرورت دادن
مسہل باین طفل شود [illegible] سنا یا روغن بید انجیر یا الجملہ مسہل گرم مناسب است و از مسہلات باردہ
مثل منگنیشیا و غیرہ اجتناب نمایند کہ آنہا از خون پتاس را کشیدہ در خون ضعف و کمزوری پیدا میکنند و ہم از دادن
مسہل یا خیر مسہلہ کہ در آن [illegible] باشد مثل [illegible] کلکیپار [illegible] دادن آنہا احتراز واجب [illegible]
را نصح میکنند و ہر چیز از اشیای ماکولہ کہ طفل بخواہش خود طلب کند اگر آن چیز نافع باشد مثل [illegible]
و اگر زیادہ نافع نباشد لیکن از قسم طعام بود آنرا ہم قدری بدہند تا بسبب شوق و رغبت دلی آنرا بخوبی ہضم
کند از خوردن ماکول مرغوب آن قوت بہ بدن و استخوان کہ [illegible] باشد بدان کمامی موافق استخوان مذکور بدہند تا از آن طفل

بسیار مفید است فقط کہ فصل چہارم در دوالی و آنرا بلغت لاطین وَارِکس و در زبان انگریزی وَارِیکوس ویئنس نامند
یعنی خمدار و پیچ گره شدن ورید فی الواقع این مرض وریدیست کہ در آن ورید در طول و عرض خود زیاده میشود و غشای
آن بسبب ثقل زاید کہ از داخل شدن خون کثیر در آن میشود زیاده ضخیم و دبیز میگردد تا خود را از انشقاق محفوظ دارد و بسبب
اینکه در طول خود ورید زاید میشود لهذا خمدار مثل رفتار مار و پیچ گره شده طول خود را کم میکند در طول ساق وغیره میباشد
باید دانست کہ در ورید جسمی مدور و رقیق غشائی الجوهر از غشائی داخلی آن رسته در عرض ورید میباشد این جسم در هر ورید
گاهی بعد یک انچه و گاهی بعد دو انچه و گاهی در فاصلهٔ یک انچه و دو از اندرون ورید میباشد که آنرا بزبان
انگریزی وَالْو بفتح واو و سکون الف و لام و فا نامند یعنی بندکنندهٔ مجری و این جسم مدور رقیق از یک جانب متصل بدیوار
ورید میباشد و از جوانب دیگر جدا بود و هرگاه خون در ورید صاعد شده بقلب میرود این جسم از مجری ورید جدا شده
و به خوابیده بدیوار آن متصل و متعلق میشود و چون دم بالا رود باز بر جای ماندن خود می افتد و از بازپس آمدن خون
از اعلی باسفل مانع میگردد و چون ورید درین مرض وسیع و زیاده عریض میشود و این بسبب کوچکی خود بکار میگیرد و
بدیوارهای ورید نمیرسد و ازین سبب راه ورید را که زیاده عریض شده بند نمیکند لهذا حکمت الهی مقتضی شد که درین وقت
ورید خمدار مثل رفتار مار گردد تا خم و کجی آن کار والف کند مادام که این مرض زیاده نشود از ان نقصان و اذیت نمیرساند
هرگاه زیاده میشود پس از ان غشائی ورید متورم میگردد و انچه خون در خم و کجی آن باشد منجمد شده از آن هم ورم پیدا میشود
پس از انسداد دوران خون و هم از ورم آب کثیر جدا شده در غشائی خانه دار مجتمع میگردد و از ان در جلد ورم زیاده
مقدار پیدا میشود و درین ورم درخشندگی و درد زیاده میباشد پس بعد این ورم شق میگردد و در آن زخم پیدا میشود و گاه
بسبب آن ورید شق میشود و خون کثیر از ان جاری میگردد و ممکن است کہ این مرض در هر ورید از اوردهٔ بدن حادث شود
لیکن اکثر در ورید کبیر که در رجلین است و خون از اسفل بدن گرفته بقلب میرساند پیدا میشود و همچنین در ورید کبیر که متصل
دو ورید کبیره که در حبل الانثیین آمده و در اوردهٔ که در غشائی خانه دار زیر سوکس میمبرن معائی مستقیم گردد پیش درین
معائی مذکوره و آخر آن هستند هم میشود و بواسیر حقیقی همین است السبب انچه خون را از رفتن بسوی قلب مانع
گردد سبب این مرض میشود مثل امراض جگر و امراض طحال و ثقل حمل و غم کردن رحم بسبب آن و زیادتی قبض شکم و
کثرت مشقت و حمالی و زیادتی قیام چنانچه پیش ملوک میباشد که از ان هم خون کثیر در رجل می آید و گاهی استعداد خانه
هم سبب آن میشود چه بسبب آن رجلین در خلقت خود ضعیف میباشند و گاهی بنجر ضعف و کمزوری دیوار ورید دیگر هم آفت
میشود چنانکه حال اشخاص طویل القامت و کسانیکه اعضای شان خلقی سست رخو و ضعیف بصفت بلغمی مزاجان میباشند
میباشد و گاهی بسبب عمر هم پیدا میگردد چه تا بیست سال گذشتن عمر حادث نمیشود و از بعد آن تا چهل یا پنجاه سال
زیاده مشغول میگردد و بعد آن باکثر عارض نمیشود زیراکه درین وقت خون کم پیدا میگردد و هم مشقت کم کرده میشود و

انگلستان وهر جا که عورات زیاده مشقت میکنند عورات را بنسبت مردان این مرض زیاده میشود ودر هندوستان
خلاف آن دیده شده **العلامات** در هر وریدیکه این مرض پیدا شود در طول وعرض آن زیادتی وکجی وحجم محسوس میگردد
ودر خارج اکثر رنگ ارغوانی ظاهر بود ومثل عقود که بادر باشند در آنجا دیده میشوند وورم هم معلوم میشود بسبب ریختن آب
وگاهی بسبب ورم ورید وریختن آب ازان در غشائی خانه دار تمام رجل قدم متورم میشوند وازان جلد ثقیل وضخیم
گردد که بسبب آن راه رفتن دشوار باشد وانتجال گاهی تا مدت دراز میماند وگاهی بعد چندی جائیکه ورم [illegible]
التهاب میشود یعنی ورم حاد پیدا میشود وازان در جلد سرآمدگی وتمدد ودرخشندگی ودرد شدید در مس پیدا میگردد [illegible]
قشبه پیدا شده وازان ریم جاری گشته زخم میگردد واین زخم خود زائل نمیشود واز زیاده مشقت زیاده راه رفتن زیاده [illegible]
واز سکون راحت کم میشود وگاهی بسبب شکافتن ورید خون کثیر ازان جاری میشود **العلاج** اول تخفیف [illegible]
باز اله آن کوشند مثلا اگر زن حامله باشد ودر طبع آن قبض بود مسهل موافق داده دفع قبض سازند وبآرام مریض را
بر پلنگ داشتن هم مفید است لیکن چونکه این علاج بفرد وران وکم مایه گان ممکن نیست لهذا باید که یا چرم موحی بر رجل [illegible]
ویا خف چرم موحی یعنی موزه را که بر پائی مریض پوشانند وامر کنند که همیشه آنرا پوشیده باشند اگر [illegible]
طویل صاف بر پا بندند نحویکه غمز بندش هر جا مساوی باشد تا که زخم [illegible] در جائی تنگ نباشد والا ازان نقصان [illegible]
خواهد شد واگر در دوالیت زیاده بود درین وقت بتدابیر جراحی تدارک نمایند ولی ازان هست که کارد باریک [illegible]
داخل کرده تا ورید متورم رسانند پس از سر کارد ورید را از وسط آن قطع کنند تا در جهت طولی خود جدا گردد وبعد آن
چون خون ازان جاری گردد وجای بند کردن آن بر جلد بدن بالائی ورید مقطوع شئ ثقیل نهاده بندند تا بسبب
تخثر آن دهن ورید بند شود وبعد آن ورم پیدا خواهد شد وازان راه آمدن خون بند خواهد شد دوم آنکه قدری جلد را
کشاده ورید را از جدار گرفته پیچ داده کشیده قطعه ازان از هر دو جانب جدا کرده چنانکه تا سرهای ورید [illegible]
شده چون در لحم بجائی خود روند از تخثر لحم دهن آنها بند شوند واین عمل را سل العرق در عربی نامند واین [illegible]
قدیم اند سوم عمل سوزنی است که آنرا بالفعل دستکاران انگلش میکنند وآن هست که سوزن کلان را در جلد [illegible]
از زیر ورید متورم گذرانیده باز از جلد برآرند نحویکه ورید برسد علامت رسیدن آن در ورید برآمدن خون است اگر [illegible]
بعد داخل کردن سوزن خون برآید پس سوزن را کشیده در وقت دیگر قدری بالائی موضع اول باشد [illegible]
از زیر ورید گذرانیده واز جلد بیرون آرند بعده مثل چرم موحی بر جلد [illegible] ورید متورم نهاده از رشته [illegible]
سوزن مضبوط بربندند تا در چند روز راه آمدن خون مسدود شده ورید بیکار گردد وخون از او راه دیگر انقلاب [illegible]
کاسک [illegible] آنکه آنرا دیده [illegible] گرفته دران [illegible] درین قدری [illegible] تا مثل خمیر شود پس آنرا جا بجا [illegible]
ورید متورم بر جلد بدن قدری قدری ازان نهاده بربندند که ازان محل نهادن آن در غشائی خانه دار ورم پیدا شود

یا از ان خون که در وریدست منجمد میگردد و ورید مثل رسن بیکار میشود پنجم آنکه هرگاه دوالی پر عقود بود درین وقت عقده
آن بدریده را قریب سوفی و هر عقده سه قطره تنکچر سیلیں اندازند که از ان فوراً خون منجمد شده ورم پیدا میشود و از ان
ورم راه آمدن خون بند میگردد و ورید مثل رسن بیکار میشود و هر جا که در ورید مقعد این مرض بود علاج آن مثل علاج
بواسیر مذکور شده و هر جا که در ورید حبل الانثیین بود علاجش هم در مرض حبل الانثیین نوشته شده و اگر در دوالی
زخم در ساق پیدا شده باشد درین وقت مریض را بر پلنگ بخوبی دارند که پاهای آن بلند باشند تا خون بسوی قلب
بسهولت رود و ادویه قابضه که دهن عروق را تنگ کنند مثل مرهم پلمبائی اسیٹاس یا مرهم اکسائیڈ آف زنک
بر آن نهاده بربندند و گاهی بلند ساختن پاها و بستن ساقها تنها کافی میشود و حاجت بادویه نرسد زیرا که از انضمام
سبب میشود و چون خون از زخم جاری شود پاها را بلند دارند و پارچه صاف خشک چند تا کرده بر آن نهاده بربندند و
چون علاج شروع شود تا حصول صحت تامه باید که مریض آرام بر پلنگ نماند و هیچگونه حرکت نکند و پیاده نرود و
بعد حصول صحت علاج تندرستی نمایند بخورانیدن اغذیه جیده و نوشانیدن ادویه مقویه چنانکه مکرر نوشته شده فقط

فصل پنجم در داء الفیل و آنرا بزبان لاطین الیفنتائسس ایریبیا مرجم بکسر همزه و سکون یای تحتانی و کسر لام و سکون
یای تحتانی مثناة و فتح فا و سکون الف و نون و فتح تای هندی و سکون الف و کسر یای مثناة تحتانی و فتح همزه و سکون
یای مثناة تحتانی و کسر رای معجمه اول و سکون زای معجمه ثانی و فتح عین و سکون رای مهمله و فتح بای موحده و سکون میم
یعنی فیل پای عرب باشند زیرا که اول این مرض در عربستان دیده شده و این مرض در ساکنین قریب بحر و جاهای نمناک که
رطوبت زیاده بود اکثر پیدا میشود و چونکه اکثر در پا این مرض دیده میشود لهذا الفیل پا نام کرده شده و حدوث آن
در دیگر اعضا هم مثل خصیه و صدر و خصیتین هم ممکن است بلکه در ملک بنگاله در خصیتین زیاده میشود و چون این مرض کم
مزمن شود پای مریض زیاده ضخیم و غلیظ میشود و بالای آن خشونت اکثر میباشد یعنی در جایی از جلد ساق ارتفاع و
جایی انخفاض زیاده میباشد هم سیاهی و غلظ چنانکه بر پای فیل میباشد در پای این مریض هم باشد لهذا داء الفیل
و فیل پا نام کرده شد ماهیت این مرض آنست که انچه غدد و موسوم در لغت انگریزی به لمفاتک گلانڈ بکسر لام و سکون
میم و فتح فا و سکون الف و کسر تای هندی و سکون کاف و کسر کاف فارسی و فتح لام و سکون الف و نون و دال مهمله هندی
در بدن اند و بزبان عرب آن را لحوم غددیه نامند مثل گاو دانها زیر جلد و غشای خانه دار میباشند و در اربیه قریب کیسها
ران محسوس میشوند درین غدد ها مجاری آب بسته از اعضا و داخل میشوند و این مجاری هم در جمله بدن مثل اوردة
منتشر اند و کار اینها آنست که از جمیع اعضا ابدان آنکه هر یک غذائی خود از خون میگیرد و اغتذا میکنند پس بعد اغتذا
انچه باقیست زاید از حاجت در اعضا میماند آنرا از اعضا گرفته میبرند تا قریب ترقوه رسانیده این آب را در ورید کبیر
قریب ترقوه سمت میرسانند بالجمله این مجاری درین غدد ها داخل شده و گردش کرده از انها خارج شده بالا وقت

فصل پنجم در داء الفیل

آماس چون اطبای یونان این علت را از بلغمی گرفته‌اند بالاسیر ذیل اول آب در مجاری مذکوره در بین غدد ها داخل شده و باز نیز بعد ها آماس
موصوفه بالا پیدا میشود و چون در بین غده ها بلکه اکثر سبب چنین حالت پیدا میشود که از جریان آب مانع شوند درین وقت آب غدد که
در مجاری آب بند شده جمع میمانند پس از غشای مجاری مذکوره آب ریخته در غشای خانه دار جمع میگردد و بسبب آن غشای
خانه دار غلیظ و متورم میشود و از آن مقدار ساق و قدم غلیظ و کبیر المقدار دیده میشود و السبب اصل سبب آن تا حال
محقق نشده لیکن از زیاده حادث شدن آن در ملک مرطوب دریافت میشود که شاید هوای رطب را هم در احداث آن اثر
باشد اما داکتر گوالیس صاحب بذریعه خورده بین در خون این مرض و هم کیسه و در بول آن کیلوس می آید و بعد گذشتن زمان
بسیار مثل ها در بول هیچ میشود کرم کوچک مثل رشته صوف را دیده اند و این کرم در جسم انسان و حیوان هم پیدا میشود و آن را
بلغت لاطین فلیریا سانگوئینس هومینس گویند یعنی کرم مشابه خیط ابیض که در خون انسان پیدا میشود و شاید کرم مذکور
در غده های موصوفه پیدا شده باشد و از آن ورم متولد شده مجاری مذکوره را از بردن آب مانع شده باشد العلامات
حدوث آن بر دو قسم هست یکی آنکه زیادتی مقدار ساق با ورم حار پیدا میشود و همراه آن تپ هم میباشد گاهی حادث
و گاهی بطی و همراه این ورم حار گاه در مجاری آب بند شده غشای آنها میباشد و اثر این ورم تا اربیه میرسد که آن محل
غده های موصوفه هست و گاهی این ورم حار گاه و او را دریافت میشود و بعد دو سه روز تپ دور میگردد و کسبب ورم حار پیدا شده بود
زایل میشود اما مقدار ساق با پس قدری از سابق کم شده بر حال خود میماند و بعد چند روز باز ورم حار و درد و تپ
میکند و مثل سابق بعد دو سه روز بر طرف شده زیادتی مقدار پا قدری از سابق زیاده شده باقی میماند و همچنین بعد هر دوره
قدری مقدار پا زیاده میشود تا اینکه مصداق پای فیل میگردد و اگر در کیسه خصیه این مرض پیدا شود پس سبب این
مقدار زیادتی آن تا یک نیم من میرسد قسم دوم آنست که در آن تپ و ورم حار و درد نبود بلکه آهسته آهسته مقدار پا زیاده
میگردد تا که بسی غلیظ مثل پای فیل میشود و گاهی پا متورم و کبیر المقدار شده بمقدار زیاد خود متوقف میشود و بعد از آن
زیاده نگردد همیشه بر همین مقدار میماند و این امر خاصه جایی میشود که جلد پا ماشق شده از آن آب جاری شود گاه
درین مرض دانه های خرد و بزرگ بر ساق ظاهر میشوند و گاهی بر جلد ساق جا بجا ارتفاع و انخفاض قلمه ها پیدا شده
و در میان ارتفاع و انخفاض جلد زخم پیدا میگردد و درین مرض مادام که مقدار پا زیاده غلیظ نباشد هم درد و تپ
در آن نبود چندان اذیتی نمیباشد که مریض از آن شکایت نماید اما چون تپ و ورم و درد پیدا شوند از آن بدرجه ضعیف میگردد
و همچنین چون زخم پیدا شده از آن خون و ریم جاری شود از آن در خون کمزوری پیدا میشود و درین مرض میان کاملین
اختلاف هست که در آن تپ بسبب ورم میباشد یا از آن ورم پیدا میشود لیکن قریب بحق آنست که تپ بسبب ورم حار میشود
و از زایل شدن آن زایل میگردد زیرا که ورم هم بسبب تپ میشود زیرا که ورم و زیادتی مقدار در آن اکثر پیدا شده تا تپ نبود
پس تپ جز مرض نیست العلاج هر گاه تپ موجود باشد مسهل دارد که تخریج آب بود و شاید مریض را آرام بالای

دارند بنحویکه پاهای آن بلند مانند و بر ساق متورم آن در سرکه یا آب حلکرده یا تنها آب سرد یا در آبیکه امونیا میوریاس
در آن محلول باشد پارچه صاف ترکرده بر ساق نهاده بر بندند و چون ورم جاذب زائل شود و زیادتی مقدار باقی ماند یا قبل
عود حمی بر ورم بندش کنند و اگرچه مرهم مومی بر آن نهاده بندش کنند بهتر بود چه بسبب عمر بندش مذکور مقدار ساق صغیر
میشود و از ادویه ماکوله میوریت آف امونیا و کالشیم میوریاس پیور از هر واحد جداجدا با آب ساده حلکرده مقدار لائق
از ان بنوشانند و آنچه نفع آن ظاهر شود بر نوشانیدن آن اصرار و مداومت نمایند و اعمال جراحی وقت ضرورت بعمل آرند
مثل اینکه شریان کبیره که از شکم برآمده در جلبین خون از قلب همی آرد قریب شکم سر آنرا بربندند تا خون در جلبین کم آید و از
نرسیدن غذا مقدار آنها کم شود و گاهی سر شریان مذکور را نه میشکنند لیکن از خارج بران کمانی نهاده می بندند که بسبب
متغیر شدن شریان خون در پاها کم آید لیکن هر دو تدبیر موذی اند مریض متحمل آن نمیشود اما چون بحسب تجربه ظاهر شده که
هرگاه در آن جلد ساق شق شده از ان آب جاری میشود مرض متوقف میگردد لهذا اگر خود جلد ساق شق نشود از نیشتر
کارد نازک جابجا در طول جلد ساق اندکی اندکی شق کرده دهند تا از ان آب جاری شده زیادتی مرض متوقف
شود و از تبدیل هوای بلد مسکن هم درین مرض منفعت حاصل میشود چه در آنهم از آنکه سبب است موافق مشاهده
داکتر لیویس صاحب رای جناب استاد علامه آنست که دو سه هفته این مرض را ساختو نائین مقدار قلیل مثل نیم
گرین روزانه سه بار یک هفته نوشانند تا کرم مذکور که در خون است بمیرد من بعد ایوداید پتاس یا کالشیم میوریاس
پیور چند روز بعد آن بنوشانند تا غده های مذکوره صاف شوند و آنچه مواد در ان بوده باشد بسبب این ادویه در خون
داخل نشود و ورم غده بر طرف شده چنانکه آب در مجاری خود جاری میشد جاری گردد فقط. باب بست و

دوم در اوجاع اعضای طرفیه و آنهم مشتمل است بر چند فصل فصل اول در روماتیزم

بضم رای مهمله و سکون واو و فتح میم و سکون الف و کسر تای هندی و سکون یای مثناة تحتانی و فتح زای معجمه و سکون
میم و این اسم قدیم است که از لغت گریک گرفته شده و معنی آن جریان آب است در بدن که از ان این مرض در شخص قدیما
پیدا میشود اما آنچه در تحقیق حال ثابت شده آنست که چیزی در خون پیدا شده محدث این مرض میگردد و بسبب آن خون از
حال طبیعی خود منحرف شده غیر طبیعی میگردد و در آن فاسپرن زیاده پیدا میشود و در خون جوش و حدت زیاده میگردد
و بسبب آن ورم اعضا پیدا میشود خصوصا در غشای ریشه دار که بالای عضلات و بالای مفاصل و در غشای قلب است
ورم زیاده حادث میشود السبب سبب بعید فساد خاص خون است که مذکور شد و سبب قریب آن اکثر رسیدن
سردی و تری به بدن میباشد و گاهی بسبب کم خوردن غذا و نه پوشیدن لباس موافق فصل میباشد چنانکه در کم
مایگان و مزدوران دیده میشود و گاهی بسبب اثر خاندان و گاهی بعد سوزاک هم عارض میشود و این مرض بر سه قسم است
اکیوت یعنی حاد و سب اکیوت یعنی حاد مزمن کرانیک یعنی مزمن و خفیف الاعراض و قسم حاد این مرض در هندوستان کم

باب بست و دوم در اوجاع اعضای طرفیه
فصل اول در روماتیزم

عارض میشود و در بلاد بارده جائیکه سردی و بارش باران زیاده میشود مثل کوهستان زیاده حادث میشود بالجمله
قسم اول آن نام کرده میشود به رماتیزم اکیوت یا رماتک فیور العلامات اکثر قبل از دیگر اعراض در بدن افسردگی
محسوس میشود پس حمی می آید و بعد هشت و چهار ساعت در بعض مفاصل یا در جمله مفاصل بدن قدری درد و گرمی
محسوس میشود که از آن در حرکت دشواری راه یابد و بعد آن حمی قوی و تیز گردد و در درد اعضا شدت راه یابد تا اینکه تحمل
نمیشود و کسی بر مفصل انگشت نهد یا چادر اندازد پس به مفاصل ورم و سرخی ظاهر میشود و تحریک آنها مطلقا دشوار گردد و اگر
اگر کسی پلنگ آنرا حرکت دهد از آن هم متاذی شده فریاد میکند و بر چهره سفید پوستان سرخی نمودار شود چنانکه در تپ سرخ
میباشد و جلد بدن گرم و عرق آلوده بود لیکن از آمدن عرق تپ کم نمیشود و از عرق بوی حامض می آید زیرا که در خون این
ترشی زیاده میباشد و بر زبان سفیدی و در سفیدی رنگ خاکستری هویدا بود و طبع قبض باشد و چون آله قیاس الحرارت
را در بغل بیمار نهاده امتحان جوش خون کنند سیماب همیشه از صد درجه زاید میباشد و گاهی تا یک صد و پنج درجه میرسد هم
بیمار که بسبب جوش خون در آن همیشه درون سیماب از یکصد و نه درجه تا یکصد و ده درجه میرسد و چون باین حالت رسید یقین
باید کرد که مریض خواهد مرد و تشنگی درین مرض بسیار غالب میباشد و بول بقلت می آید و بعد سرد شدن بول در بول رسوب
یا یورک ایسد یا هر دو مجتمع شده ته نشین میشوند و این حالت تا ده دوازده روز مانده بعد آن در شدت اعراض خفت ظاهر
میشود و گاهی تا یکماه برابر اعراض شدید میباشند و گاهی بعد زوال شدت اعراض باز در آن شدت ظاهر میشود و گاهی
درد و ورم در یک مفصل میشود و بعد چند روز آنرا گذاشته در مفصل دیگر ظاهر شده میگردد و گاهی از مفاصل بغشای قلب
میرسد و این خطرناک است العلاج گاهی این مرض خود بخود زائل میشود بدون علاج چنانکه جدری و دامیل و اکثر امراض
خود بخود صحیح میشوند لهذا اکثر اشخاص بتدابیر مختلفه و دعائی نفع درین مرض مینمایند چنانچه کسی میگوید که ازین تدبیر صحت شده
میداند که این تدبیر نافع افتاد و ممکن است که خود مرض زائل شده باشد چنانکه در کتب عربیه بر فصد درین مرض اعتماد
زیاده است لیکن از فصد غائیت در خون زیاده میشود پس چگونه قائل بنفع آن باید شد لهذا بر تدابیر آن اعتماد نشاید
چه ممکن است که از گذشتن مدت یکماه خود صحیح شده باشد چنانچه شخصی از حکیم کامل سوال کرد که کدام تدبیر برای رماتیزم
همه انفع است حکیم بعد تامل فرمود که گذشتن شش هفته از همه انفع است اما آنچه قابل اعتماد اند همان تدابیر هستند که
اکثر اشخاص نفع آن برابر ظاهر شده و از استعمال آنها در یک هفته یا دو هفته صحت میشود و احتیاج بگذاشتن شش هفته
نباشد و یکی از آنها اینست که قدری فرد تر از مفصل ورم کرده همچنین قدری بالا از آن پلاستر از
درست ساخته بندند و احتیاط نمایند که خاص بر مفصل این و از بعد پیدا شدن آبله فوراً تپ و درد دفع میشوند و بعض صحیح
میگردد و پتاس بائی کاربناس از بیست گرین تا سی گرین همراه آب ساده حل کرده شب و روز به شش شش یا چهار چهار ساعت
موافق این مقدار بنوشانند این دوا را چندان دهند که از عرق بوی حامض بر طرف گردد و گاهی ازین تدبیر در چند

صحت میشود و اعراض زائل میشوند و بعضی اطبای حاذق میگویند که از نوشانیدن تنکچر اکونائیٹ هم نوشانیدن
پتاس بای کاربناس موافق وزن سابق بر دو سه صحت میشود و فی الواقع تنکچر اکونائیٹ جوش خون را جلد کم میکند و بعضی
داکتران میگویند که پتاس نائیٹریس را از نیم آونس تا یک آونس گرفته همراه آشجوی رقیق حل کرده بجای آب هر قدر که طلب کنند
بنوشانند تا در بست و چهار ساعت این قدر دوای مذکور در بدن داخل شود انسان برای دفع حمی و درد بسیار نفع دیده شد
ایضاً اول مسهل بند از کیلومل که در مقدار از پنج گرین تا هشت گرین باشد و آنرا با سفوف جلیپا دو که پانزده گرین باشد یا
یا همراه سفوف جلیپ کمپونڈ که از چهل گرین تا یک درم باشد آمیخته همراه آب ساده بنوشانند و بعد آن موافق این نسخه
هر روز اول صبح بر خلای معده دوا نوشانیده باشند تا یکبار بغیر اعتنا اسهال شده باشد صفت میگنیشیا سلفاس یک نیم
درم میگنیشیا کاربناس نیم درم و نیم [illegible] کالشیکم نیم درام جمله را با آب پودینه که دو آونس بود حل کرده بنوشانند و بعد واقع
از اسهال [illegible] از پنج گرین تا هشت گرین گرفته همراه پتاس نائیٹراس که ده گرین باشد همراه آب ساده بعد چهار چهار
ساعت بنوشانند یا عوض آن افیون ساده خالص دو گرین با آب حل کرده صاف نموده [illegible] سوم حصه گرین محلول با آب
ساده با آن آمیخته بعد چهار چهار ساعت بنوشانند که از آن هم درد و ورم کم خواهد شد ایضاً سوڈا سالی سلاس از بیست
گرین تا چهل گرین همراه آب ساده حل کرده بعد دو دو ساعت بنوشانند تا جوش خون و درد و ورم دفع گردد و اگر عوض آن
سالی سلک ایسڈ از ده گرین تا پانزده گرین و سوڈا کاربناس از ده گرین تا بیست گرین با آن آمیخته همراه آب ساده
بعد چهار چهار ساعت بنوشانند یا سالی سلاس لیتھ موافق وزن سابق و ایمونیا کاربناس نصف وزن سالی سلک ایسڈ
گرفته هر دو را همراه آب ساده بعد چهار چهار ساعت بنوشانند مفید خواهد بود و بر مفاصل متورم پنبه محلوج نهاده
بربندند یا سوڈا کاربناس و افیون خالص در آب گرم حل کرده فلالین در آن تر کرده فشرده بر مفصل متورم گذشته بالای
آن هم جامه نهاده ببندند و اگر از شدت درد خواب نیامده باشد مارفیا در آب حل کرده بذریعه زراقه سوزنی اگر در یک
مفصل بود قریب مفصل متورم در جلد رسانند که از آن هم تسکین جمیع مفاصل مذکوره حاصل میشود و چون در خون آمیخته
بدماغ رسد خواب هم می آید و اگر ورم در مفاصل عام باشد درین وقت در هر جا که خواهند مارفیای محلول با آب زیر جلد
رسانند و برای تسکین شدت عطش درین مرض کسی میگوید که بهتر از آشجوی رقیق که در آن لیموی کاغذی بقدر ذائقه
در انداخته باشد دوای نیست زیرا که از آن تسکین عطش هم میشود و حموضت لیمو حموضت خون را هم دفع میکند ایضاً کلوریٹ
آف پتاس یک درم و پتاس بای کاربناس دو درم در یک آثار آب جوی مقشر مطبوخ حل کرده وقت تشنگی از آن بجای آب
هر قدر که نوشد بنوشانیدن برای تسکین عطش بسیار مفید است و غذای این مریض باید که سهل الانهضام کثیر الغذا باشد
مثل [illegible] ماءالشعیر همراه آرارٹ یا شیر تازه گاو همراه آب [illegible] بنوشانند هر گاه جوش خون دفع گردد آبخنی گوشت [illegible]
یا گوشت بره [illegible] صبح خورانند زیرا که بعد دفع شدن حمی ضعف بدن مریض غالب میشود و چون مرض دفع شود [illegible]

بحکم واقعه آید علاج آن از دواء صحت و قوت شافیه پس مثل المیونیا کارینا س همراه وقوع بارک یا سکونا شود شاید گاهی این قسم
بعد یک سوئ کرانیات شود و در تین قسمت تدبیر آن همان خواهد بود که در علاج قسم کرانیات نوشته خواهد شد انشاء الله تعالی و در سه
ضرورت آن غذا اصل آن است گفته قسم دوم درد ماشرا سه نسبت بکیوشست و هر گاه ورم در یک مفصل یا یک عضله یا در عضو واحد
دوجی میشود نیابد آن را اسم کیوشست حادثه باشد الیسب سبب آن همان است که در قسم اول مذکور شد گاهی
بسبب بلغمی که مستعمل ماند و از آن ترشی زیاده پیدا شود هم حادث میشود و ممکن است که این قسم در هر عضو افتد زیرا که غشا که
ریشه وار در جمیع بدن بر هر عضله و مفصل عظام یافته شده پس هر گاه این غشا در هر عضوی که متورم شود مثل سر گردن پهلو
کمر و ساقین و پشت و بین و ... آن را در ماشرا آن عضو خواهند گفت لیکن بنامی ردماشرا بعض اعضا هم خاص
مخصوص است چنانچه ردماشرا کمر را در لغت انگریزی لمبیگو بفتح لام و سکون میم و کسر بای موحده و سکون یای مثناة تحتانی
و ضم کاف فارسی و سکون واو گویند و درد ... چون در عضلات پهلو باشد بلغت انگریزی پلوراڈینیا بکسر
بای موحده فارسی و ضم لام و سکون او و فتح رای مهمله و سکون الف و کسر دال هندی و سکون یای مثناة تحتانی و کسر نون
و سکون یای مثناة تحتانی و با فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف یعنی درد پهلو نامند اما لمبیگو پس گاهی در یک جانب
و زمانی در هر دو جانب باشد و این اکثر بیست بصورت این درد ملتبس میشود و هیچ کلیه از آن تفرقه کرده میشود بآنکه ...
صاحب لمبیگو با آرام تمام بر پلنگ ماند و در خفته میشود و ساکن ماند و در درد گرده از سکون جسد آرام و سکون در درد ...
بلکه بهر حال یکسان میماند خواه حرکت کند یا ساکن ماند و هم در درد گرده تا خصیه میرسد و هیچ لمبیگو بجای خود ماند و هم
صاحب درد گرده وقت بول اذیت میباشد بوی که البته در بول نفع میشود و در صاحب درد کمر در بول هیچ اذیت نباشد
و پلوراڈینیا با ذات الجنب مشابه میشود و از آن تفرقه کرده میشود بآنکه در ذات الجنب حمی ضرور است و اینجا تب لازم
نیست و هم نبض صاحب ذات الجنب سریع مثل نبض اصحاب ورام حاره میباشد و نبض پلوراڈینیا نبض مریض مثل
نبض اصحاء بود و هم هر گاه آلهٔ استماع الصوت را بر پهلو نهاده بشنوند در ذات الجنب آواز خاص آن شنیده
میشود و آن صوت اصطکاک جسم غلیظ است چه هرگاه مواد از ورم بر غشا میریزد و بسبب آن غشا با هم
چسپیده وقت تنفس در حرکت اصطکاک میکند از آن آواز پیدا میشود و در پلوراڈینیا این آواز
نمیباشد و چون پلوراڈینیا خفیف باشد اکثر سبب آن امتلای معده از غذا و امتلای قولون از
ریاح میباشد و از خارج شدن این هر دو آرام حاصل میشود بخلاف ذات الجنب که درات ...
تخفیف نمیشود العلاج هر گاه بد هضمی بود یا معده و کبد و گرده ... که ... نداده باشند ...
ترشی و ریاح زیاده پیدا شده باشد اول آن را رفع کنند و اگر درد حرکت ... باشد آنچه در قسم اول برای
دفع کردن آن از دوا ... قسم کرده نوشته شده است بنوشانند و درین قسم هم نوشانیدن کالشیکم ...

مسهل کم از قسم کهار بود مثل میگنشیا سلفاس یا سلفیت آف سوڈا نوشانیدن بسیار مفید است و بعد اسهال
نوشانیدن ڈوورس پوڈر همراه پتاس نائٹراس ایمونیا میوریاس مجموعاً یا تنها نوشانیدن ایمونیا میوریاس
پانزده بیست گرین همراه آب ساده مفید است و هرگاه بعد قطع شدن عمل دوای مسهل مریض را در آب
گرم نشانیده غسل داده ڈوورس پوڈر خورانند بسی مفید میشود و چون جگر در فعل خود قاصر باشد که صفرا
را بخوبی پیدا نکند و بسبب آن قبض شکم باشد درین وقت نائٹرو میوریاٹک ایسڈ ڈائلوٹ نوشانند و بر
مفصل متورم خردل و زنجبیل مسحوق خشک پاشند و هم مالش کردن از اشیای رطبه مثل لنیمنٹ کیمفر یا
لینیمنٹ کلوروفام یا لینیمنٹ که دران کلوروفام و اکونائٹ و افیون و کیمفر هر چهار دوا جمع بوند بسیار مفید است
و اگر ازین تدابیر هم درد رفع نشود مارفیا در آب حل کرده بذریعه زراقهٔ سوزنی قریب بمفصل متورم زیر جلد
رسانند و درلبی کو خاصهٔ نهادن پلاسٹر بلاڈونا نافع ست ایضاً له هرگاه وجع آن قوی بود آلهٔ آهنی را که
از ان خیاطان و قصاران گرم کرده پارچه و لباس را صاف میکنند بگیرند و آنرا بر آتش گرم کنند و
تا نهند و بچیزی را بمحل درد بالای ظهر نهاده آلهٔ مذکور را بران بگردانند و آنچه در علاج قسم ثالث ادویه نوشته شده
شد و تحت ضرورت نیز انها هم بعمل آرند اما قسم ثالث روماٹیزم کرانیک یعنی مزمن و این قسم گاهی از اکیوٹ حاصل میشود
و گاهی از اول مزمن باشد و در هندوستان همین قسم زیاده میشود السبب سبب آن همان ست که در اکیوٹ
مذکور شد لیکن اکثر بسبب مادهٔ آتشک و هم بعد سوزاک پیدا میشود لهذا گاهی بلغت انگریزی آنرا روماٹیزم
سفلٹک یا روماٹیزم گنوریل میگویند یعنی پیدا شده از آتشک یا پیدا شده از سوزاک العلامات
هرگاه بسبب آتشک یا سوزاک بود دران چون مریض بر پلنگ بخوابد و بدنش گرم شود درد زیاده میگردد
بخلاف دیگر اقسام روماٹیزم که درانها از گرم شدن بدن درد خفت میشود و روماٹیزم کرانیک
اکثر بکسانی عارض میشود که از چهل سال عمر متجاوز باشند و اکثر اصحاب این مرض قبل از باریدن باران
خبر قرب بارش بسید هندبس میگویند که مفصل با درد میشود و یقینی باران قریب خواهد بارید العلاج علاج
آن دشوار است اکثر از ادویه نفع کمتر ظاهر میشود لهذا در علاج آن کوشش و تفنن در استعمال ادویه
باید کرد پس هرگاه مریض رجوع برای علاج کند پس اول تفحص کنند که در کدام عضو مثل معده و کبد و غیره فساد
هست باید اگر یافته شود اول آنرا دفع کنند بانچه لائق آن باشد من بعد اگر بسبب فساد آتشک باشد در آن
ادویه که پیشتر [illegible] نوشانند بعد آن ایوڈائیڈ پتاس همراه نقوع عشبه نوشانند و اگر بسبب سوزاک بود اول روغن
کپیا یا بلسم کپیا ده یا پانزده قطره یا سفوف کباب چینی یا روغن گرجن ده یا پانزده قطره یا روغن صندل نوشانند من بعد علاج
خاص آن پردازند پس کالشیکم همراه دوای کهار مثل پتاس کاربوناس یا سوڈا کاربوناس نوشانند و گاهی روغن تارپین از خارج

[illegible]

پانزده قطره یا بست قطره اسپرٹ نائیٹر کا تیھر روزانه سه چهار بار نوشانیدن کمال مفید میشود زیرا که بند و دی ادرار بول
میکند و هر چیز که در خون بود آنرا با ادرار دفع میکند ایضاً اله سلفر و سلفیٹ آف سوڈا نیم نیم آونس با هم آمیخته در بوتل نهاده
یک چمچه چائی خوری ازان گرفته با شیر تازه گاو و آب ساده حل کرده هر روز یکبار نهار وقت صبح نوشانیده باشند که ازان بسیار
فایده حاصل میشود و همیشه برای تسکین درد و آوردن خواب رفیا و افیون گولی های کاربنیٹ موجود باشد و بروقت ضرورت
ازان بقدر مناسب داده شود و همیشه از آب گرم که دران دو آونس سلفر حل کرده باشند غسل کنانند و چون در قدمین ساقین درد
و اذیت زیاده محسوس شود در موزه سلفر پاشیده بپوشند که سلفر را در ازاله درد اینهم زیاده تاثیر در تجربه دیده شده و چون
هیچ تدبیر مرض دفع نشود سوزن در محل الم اندرون جلد خلانیده تا غشای ریشه رسانیده در آن ثقبه اگر چه دو سه نقطه از ان
قدری خون خارج شده در غشائی خانه در آید و بسبب آن هم غشای ریشه دار رفع شود و ازین بسیار نفع حاصل میشود
و اصحاب روماتیزم را باید که همیشه لباس مائل بحرارت نمدی وغیره فصل سرما پوشند و از رسیدن سردی بدن خود را محفوظ
دارند فقط کذا ایضا باید دانست که در وجع مفاصل مزمن یعنی روماتیزم مزمن که اینک خاصه هر گاه ورم در مفاصل رکبه باشد اکثر بسبب شدت
درد و ورم مفصل پا اکثر دراز کرده نمیشوند و هم اکثر بسبب حصول راحت خود مریض ساقین را با فخذین خود ملصق ساخته میدارد
و ازینجهت رباط مفصل رکبه و اوتار عضلات ساق و فخذ بسبب آن مجتمع میمانند و از ریختن فایبرن در اوتار و رباط و عضلات
که از ان فضل بیشتر در روماتیزم میریزد اینها صلب و غلیظ شده از حرکت باز مانده یا عظام مفاصل و هم با خود با هم چسپان
میشوند و حرکت آنها بند میگردد و هم چونکه اوتار عضلات و غشائی آنها که حاوی آنهاست میمانند بسبب آن در عضلات
حرکت میکنند بسبب ریختن فایبرن که مواد ورم است با غشائی مذکور چسپیده از حرکت باز میمانند و ایضا عضلات ساق
و فخذ از عدم حرکت یا نفتن غذای خود دقیق شده لائق حرکت نمیمانند باین اسباب بعد زوال روماتیزم هم چون
علیل میخواهد که حرکت کند پاهای خود را دراز سازد این امر ممکن نمیشود زیرا که چونکه اوتار و رباط که به عظام مفاصل چسپیده اند
الکنون از کشیدن و دراز ساختن پا آنها استاده میشوند و ازان درد پیدا میگردد و بان سبب مریض پاهای خود را دراز نمیکند
و چون مدتها مفاصل رکبه باین هیئت مانند صورت و شکل مفاصل مذکوره هم بخلاف هیئت طبیعی مفاصل میگردد زیرا که در
مفاصل ضرور است که عظام متصل و قریب قریب باشند و در بیحالت بسبب انقباض اجتماع ساق با فخذ عظام مفاصل
کشاده و از خود جا بیجا گرفته صورت دیگر پیدا میکند که آن خلاف طبیعی میباشد و ایضا کلاه مفاصل که آن عظم مدور بالا
مفاصل میباشد از محل مفصل بلند شده غلیظ میگردد و درین وقت مقصود از علاج همین است که مفصل بجای خود آید و هیچ
اوتار و رباطات که چسپیده اند از عظام مفصل جدا شوند و باز نچسپند تا بسبب آن حرکت مفصل رکبه بدستور گردد و نیز این
باید که چند روز عضلات ساق و فخذ دلک نمایند تا غذائی لائق به عضلات رسد و هیئت زاید این بلینه نمایند تا آنچه بسته
قصر در عضلات و جلد آمده ازان کم شود و آنچه یبوست در جلد و عضلات وغیره پیدا شده دفع شد لینت در آن پیدا شود

ازین بعد چونکه درست کردن این پای متقلص چنان درد شدید پیدا میشود که مریض تاب آن نمی آرد ولهذا ضرورست که او
کلوروفارم اگر مریض قوی باشد یا سلفیورک ایتهر اگر مریض ضعیف باشد چندان بویانند که بیهوش شود ازین بعد دستکار را باید
که از یک دست خود سر ساق علیل را که قریب زانو است محکم بگیرد و از دست دیگر سر فخذ بیمار را از جانب تحت گرفته آهسته آهسته
حرکت دهد تا اوتار و رباط که چسپیده اند جدا شوند و درین وقت آواز دقیق مثل آواز پاره کردن قرطاس از تحت جلد مفصل
مسموع میشود پس اگر مرض زیاده مزمن نباشد در تحریک آهسته آهسته این اعضا جدا شده پای علیل راست میگردد پس
بعد راست شدن پا چنانکه بعد کسر عظام پای شکسته را می بندند همچنین درینجا هم بعد فراغ از تدبیر مذکور پای علیل را از سپلنت
ببندند و باید که بندش بر محل ساق و فخذ واقع کنند بر مفصل نه بندند زیرا که از راست کردن پا درین صورت بر مفصل یک
ورم کثیر و درد شدید پیدا میشود و باجمله هرگاه ورم و درد پیدا شود برای تسکین آن افیون خالص یک و دو گرین یا ازفیا یا دو دیگر
یا دوده وغیره مرکبات افیونی حسب مناسب بعد سه سه یا چهار چهار ساعت بنوشانند و وقت شب برای آوردن خواب مقدار
زاید از افیون و مرکبات آن خورانند و بر محل ورم آنچه تدابیر ازاله ورم در علاج ورم عام عموماً نوشته خواهند شد از آن حسب مناسب
بعمل آرند و بعد زوال ورم آهسته آهسته پای بیمار را دستکار حرکت تدریجی دهد تا اوتار و رباط و عضلات بخوبی کار خود
دهند و درین وقت مریض را هم امر به تحریک محل با آهستگی نمایند و اگر ورم و درد نا مزمن باشد درین وقت پای علیل را
قدری راست ساخته آرام دهند بعد زوال ورم و درد باز قدری راست سازند و آرام دهند همچنین بنوال در دفعات
متعدد پای مریض بخوبی راست کرده بعد آن آنچه تدابیر نوشته شده اند آنها را باستعمال آرند لیکن باید دانست که در
استعمال این تدبیر شرایط چند اند که رعایت آن واجب است اول آنکه مرض زیاده کهنه نباشد مثل اینکه هفت سال یا ده
سال بر آن همین حال گذشته باشد بلکه پیشتر از ده دو سال تحمل این تدبیر هست زیرا که بعد مدت دراز عضلات
حال خود گذشته مثل غشای لیفی وار شوند و اکنون از هیچ تدبیر آن فایده ظاهر نشود دوم آنکه مریض سوای این مرض
مرض دیگر مثل حمی وغیره امراض نداشته باشد بلکه معتدل المزاج والقوة بود و قوت او فضل آن قوی بود ضعیف و لاغر
نبود زیرا که اگر ضعیف بود از رسیدن صدمه تدبیر زیاده ضعیف شده هلاک خواهد شد سوم آنکه این تدبیر وقت شدت حرارت
فصل تموز و آفتاب چنانکه در ماه جون میباشد واقع نکرده شود و الا چنان حمی قوی پیدا میشود که از جوش خون مریض
هلاک میگردد چهارم آنکه اگر مریض کدام مرض قلب داشته باشد تا این تدبیر را بعمل نیارند که کدام دوای بیهوشی
درین حال باو نبویانند و الا از آمدن غشی هلاک خواهد شد ایضاً باید دانست که رای بعض حکما اینست که مریض را بیهوش
کرده فوراً پای مریض را کشیده یکبار راست سازند لیکن رای جناب استاد اینست که نه این امر نمایند و الا چونکه
درین صورت عضلات و اغشیه بالمره متقلص میباشند پس خوف آنست که از کشیدن یکبار کدام شریان شکسته شود
و الا فوراً مریض هلاک خواهد شد فقط **فصل دوم در وجع نقرس** و آنرا بزبان انگلش گوت بفتح کاف فارسی

فصل دوم در وجع نقرس

سکون واو و تای هندی نامند یعنی قطره و این نام قدیم است وقت یا مید الستن که چیزی از مواد قطره قطره گرد ..
مفصل می‌ریزد آن غلط است بلکه حقیقت نقرس هم خاص است مثل وجع المفاصل که در غشائی ریشه دار محیط مفاصل پیدا
میشود اما در نقرس روماتیزم بحسب علامات فرق توان کرد بانیکه روماتیزم اکثر در مفاصل بزرگ میشود و نقرس در مفاصل خرد
و هم روماتیزم عرق در بدن زیاده می‌آید و از آن جلد صاحب روماتیزم اکثر رطب میماند و اکثر عرق در نقرس نمی‌آید لهذا جلد
صاحب نقرس اکثر خشک میماند و هم در نقرس جائیکه ورم پیدا میشود در آن یوریت آف سوڈا پیدا میگردد یعنی هرگاه از خون
یورک ایسڈ و سوڈا در عضو متورم میریزد و از آن یوریت آف سوڈا پیدا میشود و هرچند ظهوران بعد ورم میگردد و لیکن فی الواقع
از ریختن آن در غشائی ریشه دار ورم پیدا میشود و بعد ورم چونکه جا این مواد میرسد محسوس میگردد و این مرض هم اکیوت
یعنی حاد و کرانک یعنی مزمن میشود و چون اکیوت بود بطور دوره می‌آید و در آن شدت و خفت ظاهر میشود و چون کرانک
یعنی مزمن باشد در آن شدت و خفت بطور دوره نباشد بلکه مثل روماتیزم میباشد مگر از یوریت آف سوڈا که بر مفاصل
درین مرض میباشد از آن جدا ممتاز میشود چه او بر مفاصل این مریض چنان میباشد که او را ممکن بود که نام خود را از آن
بر دیوار یا تخته بنویسد چنانکه از گل موسوم بطین قیمولیا مینویسند و گاهی از زیادتی مقدار مفصل مثل انگشتان دیده میشود و این
مرض نسبت دیگر مفاصل اکثر در مفصل انگشت ابهام قدم جائیکه متصل بعظام مشط قدم است میشود و هم اکثر در یک قدم
بود و گاهی در هر انگشت هر دو پا میباشد و بعد آن در مرتبه کثرت در مفاصل انگشتان که در وسط انامل دست پیدا میشود
و گاهی در مفاصل دیگر مثل محل رسغ قدمین که مفصل عظام مشط قدم با عظام نردی است یا در عقب که مفصل عظم
عقب با عظام مشط پا است یا در مفصل عظم ساق با عظم کعب و عظام نردی است و هم در مفصل رکبتین یافته میشود و یکی
صاحب حساب حدوث آنرا باعتبار کثرت و قلت عروض آن بحسب تجربه خود که در پانصد و شانزده مریضان این مرض
کرده بود و نوشته اند که ازین پانصد و شانزده مریضان سیصد و چهار ده کس نقرس در مفصل آخر ابهام بود که آنجا
ابهام با عظام مشط قدم متصل است در یک قدم داشتند و از آن ظاهر میشود که همین جا زیاده میشود و در یک قدم
زیاده میشود و بیست و هفت ازین مرضی نقرس در مفصل مذکور ابهام هر دو قدم داشتند و ازین دانسته میشود که
عروض آن در هر دو قدم هم کمتر میباشد و یازده نفر ازین مرضی چنان دیده شدند که در یک وقت درد در مفصل زنار قدم
آنجا استخوان ساق با عظم کعب و عظام نردی و عظام مشط قدم موثق است و در مفصل ابهام بوده و در دو نفر در آن
محل منحصر یا شروع شده در جهت وحشی قدم میماند و یک نفر ازین مرضی چنان بودند که در نقرس در مفصل استخوان
نردی قدم با عظام مشط قدم داشتند خواه در قدم واحد یا در هر دو قدم و چهل و هفت کس ازین مرضی نقرس در مفصل
استخوان ساق با عظم نردی و کعب که آن زنار قدم است داشتند و بقیه ازین پانصد و شانزده آنچه ماند در آن در بعضی درد در مفصل
یا وتر عضله ساق بود و در بعضی در مفصل و تر عضله ساق کبیر و عضله ساق صغیر که این هر دو زیر کعب مجتمع و ملاقی شده اند بوده و در

مثل سر و یا بدیم از یک جا بجائی دیگر منتقل میشود پس گاهی از مفصل ابهام در معده و گاهی در غشائی دماغ و
گاهی در گرده منتقل میشود و اکثر انتقال آن در ضعفا میشود پس هر گاه در معده منتقل میشود در معده قی و تشنج آن زیاده میگردد
و بمقابل آن ثقل عظیم یافته میشود و غثیان و قی و کمزوری عارض میشود و در حرکت دل فرق محسوس میشود یعنی گاهی
واقع فی الوسط و گاهی حرکت آن متواتر و گاهی متفاوت میباشد و چون در دماغ منتقل شود خواب زیاده آید یا بیهوشی
طاری میشود و یا سرسام پیدا میگردد و چون بسوی گرده منتقل شود وقت بول کردن درد و اذیت زیاده میشود و گاهی علامات
ورم گرده جاری یافته میشود علامات نقرس کرانیک شاید این است که گاهی بعد اکیوت میشود و گاهی از اول مزمن میباشد
درین وقت بنسبت سابق یعنی قسم اول که اکیوت است قلیل میباشد تا مدت دراز میماند و از یک مفصل بمفصل دیگر
و تپ درین قسم نمیباشد و در مفاصل کثیره عارض میشود و اختصاص بمفصل واحد ندارد بخلاف اکیوت که آن در یک
مفصل بود فقط و گاهی این قسم کرانیک در مفاصل کبار مثل مفصل کتفین هم عارض میشود و سرخی و سوزش درین قسم
کم بود اما ورم گاهی بنسبت اکیوت زیاده میباشد و گاهی مفاصل خرد و سپید باشند و با مقدار غشائی ریشه دار کثیر المقدار
میشوند و در آن یوریت آف سوڈا میباشد العلاج بوقت شدت و دوره آن چنان تدبیر کنند که صفرا زیاده از
خون خارج شود بهر گونه که ممکن شود و بهترین طریق اخراجش آنست که وقت شب بلو پل از پنج گرین تا ده گرین نوشانند
و بعد سه چهار ساعت یا وقت صبح نقوع برگ سنا مکی یا کاکش ایلوزیا سفوف سنائی کمپونڈ یا سفوف جلاپ کمپونڈ
تنها یا همراه کیلومل سفوف مذکور را خورانند یا سفوف سنائی ساده همراه کیلومل خورانند و یا موافق این ترکیب که نسخه
طبیبکاپل و از همه افضل است دوا بنوشانند و بنوشانیدن آن وقت صبح از روز اول مداومت نمایند که کمال نافع است
صفت کیلومل اکسٹرکٹ کالسکیم ایلوز ابیکاکوانا از هر یک یک گرین همه را باهم آمیخته حب بسته همه یکبار وقت صبح
نوشانند بعد چهار چهار ساعت این دوا موافق همین مقدار در روز اول نوشانند تا اینکه دست رقیق بیاید و بعد
آمدن دست رقیق این حب را بعد هشت هشت ساعت نوشانند اگر بعد آنهم دست رقیق آید بعد دوازده دوازده
ساعت بنوشانند و اگر بعد آنهم دست رقیق آید بعد بیست و چهار ساعت بنوشانند بالجمله بهر گونه که ممکن باشد نوشانیدن آن
ترک نکنند مگر اینکه مریض را مرض کرده باشد پس درین وقت البته این دوا نه نوشانند که درین وقت از استعمال آن
قدری جوشش دهن پیدا میشود و اثنان دندان متحرک گردند و خون کم میشود و آن موروث اذیت مولم المرض
است و اثرات این دوا برای جوشش دهن در وقت ضعیف بودن گرده اشد میباشد که چون کیلومل خورانیده
میشود با خون مختلط میگردد و بعد آن قدری از راه بول خارج میشود و قدری برای دفع شدن بسوی گرده میرود
و هر گاه گرده ضعیف باشد از اخراج آن قاصر بود و این حصه آن که بسوی گرده رفته بود در خون میماند و جوشش دهن
پیدا میکند فقط که بالجمله هر گاه دادن این دوا ممکن نباشد بعوض آن ادویه مسهله مخرجه صفرا که پیشتر مذکور شده اند بنوشانند

مناسب دہند و بعد فراغ از عمل و اسہال آنہا مدرات بول دہند و ہمراہ آنہا کالشیکم ضرور دادہ باشد کہ تمام اعتماد و
امید نفع در علاج این مرض بر آنست ولیکن وقت نوشانیدن آن بعد مسہل است و درین وقت خواہ ہمراہ ادویہ مدرہ بول
مثل پوٹاس ایسیٹاس و پوٹاس بائی ٹارٹراس آیوڈائیڈ پوٹاس اسپرٹ نائیٹرک ایتھر نوشانند و ہم اختیار است کہ این ادویہ
اربعہ مذکورہ را تنہا تنہا یا با کالشیکم نوشانند یا ہر چہار ادویہ را مجموعاً ہمراہ آن نوشانند خواہ کالشیکم را با ادویہ معرقہ نوشانند
مثل لائکر امونیا ایسیٹیٹس و اسپرٹ نائیٹرک ایتھر و ڈوورس پوڈر و این ادویہ معرقہ را ہم تنہا دہند یا ہمراہ ادویہ مدرہ بول
نوشانند زیرا کہ وقت گرم شدن بدن کہ وقت آمدن عرق گرم میشود ادویہ مدرہ ہم کہ مذکور شدند معین بر تعریق میشوند
و برای تسکین درد و اذیت نقرس ہائی سائیمس میدہند کہ آن درینجا از افیون بہتر است زیرا کہ افیون مانع تولید و اخراج
حمض میشود و ہائی سائیمس مانع تولید و اخراج آن نیست لیکن درین وقت مقدار زیاد از آن میدہند مثلاً از اکسٹرکٹ
آن از ہشت گرین تا دہ گرین و از ٹنکچر آن از یک ڈرام تا سہ ڈرام نوشانند و شربت واحد از یک ڈرام کم ندہند و الا
درین وقت سود نخواہد شد ایضاً لہ افیون خالص یک گرین اکسٹرکٹ بلاڈونا نیم گرین اکسٹرکٹ کالسیتھی شوگران
گرین ہمہ را یکجا کردہ حب بستہ بعد سہ یا چہار چہار ساعت نوشانند ایضاً لہ لائکر مارفیا بیست قطرہ کلوروک ایتھر نیم
ٹنکچر کینس انڈیکا بیست قطرہ سفوف ٹراگاکان کہ قسمی از صمغ است و آنرا بعربی کثیرا و بفارسی و ہندی کتیرا گویند
ہشتاد گرین اسپرٹ نائیٹرک ایتھر چہل قطرہ ہائیڈروسیانک ایسڈ ڈائلوٹ چہار قطرہ ٹنکچر ہائی سائیمس یک ڈرام
آب سادہ یک نیم اونس باہم خوب حل کردہ شب وقت خواب یکبارگی این دوا را بنوشند کہ از ان آرام و خواب می آید
ایضاً برومائیڈ پوٹاس بیست گرین تا چہل گرین بنوشانند یا کلورل ہائیڈریٹ از بیست و پنج گرین تا سی گرین بنوشانند یا ہر دو
بیست بیست گرین گرفتہ و باہم آمیختہ ہمراہ آب سادہ بنوشانند تا خواب آید بعضی از انسان وقت زیادتی درد و سوزش
قدم یا عضو ماؤف را در آب سرد میگذارند و از ان راحت فوری یابند لیکن این بسیار مضر است چہ اکثر بعد آن نقرس بجانب اعضاء
رئیسہ مثل دماغ یا قلب میرسد و آن اشد است از روی ضرر پس باینچنین عمل مریض را ممانعت کردہ شود بلکہ عوض آن
کدام شی دافع مثل پنبہ محلوج خشک بر ابہام نہادہ یا پولٹیس تخم کتان کہ در آن افیون محلول یا بجز وج بود درست کردہ
بر ابہام ببندند یا کلورل ہائیڈریٹ با آب حل کردہ پارچہ را آن تر کردہ بر ابہام پیچیدہ و ہم جامہ بالای آن نہادہ ببندند
تا گرم ماند و پای ماؤف را ہمیشہ بلند دارند و گاہی از نہادن پلاسٹر کینتھریڈیس قدری زیادہ بالای موضع ورم و درد
برداشتن آبلہ ہم فائدہ حاصل میشود و ہرگاہ این مرض مفصل ابہام را گذاشتہ بعد رود و درین وقت اذیت درد بسیار
میشود پس بہتر است کہ پولٹیس تخم کتان کہ چہار حصہ بود و از خردل کوفتہ کہ یک حصہ باشد درست کردہ بر مفصل ابہام
بستہ تا جذب کشد چنان این پولٹیس بر مفصل بستہ دارند کہ یا مرض بسوی طرف شود یا ورم باز بمحل سابق پیدا گردد
و ہرگاہ درد منتقل بسوی دیگر مثل معدہ وغیرہ منتقل شدہ باشد و از ان مرض پیدا شود پس ہر مرض کہ حادث گردد علاج خاص آن

و چون دوره و شدت مرض بطرف شود درین وقت باید که چنان تدبیر کنند که باز عود نکند و عمده دران آنست که در اغذیه
پرهیز کنند از زیاده خوردن لحم و از نوشیدن شراب وین و بیر و بپینند که جگر و گرده و جلد بخوبی کار خود میدهند یانه اگر لازم
باشند ادویه معرقه و مدره و محرکه جگر نوشانند و اگر همراه آنهم کالشیکم در وقت صحت هم نوشانند بهتر است و محنت و مشقت
بدنی زیاده نمایند مثل اینکه بسبب سوار شده یا پیاده در هوا بگردند و آنچه ادویه که بر هضم اعانت و تقویت مینمایند مثل
اکستراکت جنتیئین یا انفیوژن جنتیئین یا انفیوژن آن یا انفیوژن کلمبا یا انفیوژن کواشیا یا انفیوژن بارک آنها را بنوشانند و اگر مریض
ضعیف بود و برای تقویت آن حاجت به دادن وین شراب داعی شود درین وقت وسکی شراب یا جن شراب همراه
آب کثیر نوشانند که این هر دو قسم مدر اند لیکن شراب براندی ندهند که آن مانع از خروج صفرا است فقط فصل سوم
در وجع الورک و آنرا بزبان لاتین کاک سال جیا بفتح کاف و سکون الف و کاف ثانی و فتح سین مهمله و سکون
الف و لام و کسر جیم و فتح یای مثناة تحتانی و سکون الف و بزبان انگلش هپ جَئینْتْ ڈِزیز بکسر ہای ہوز و سکون
یای فارسی و فتح جیم و سکون یای مثناة تحتانی و نون و تای هندی و کسر دال هندی و کسر زای معجمه اول و سکون یای
تحتانی مثناة و سکون زای معجمه ثانی یعنی مرض مفصل ورک نامند اکنون باید دانست که در مفصل ورک سر پهر بیست
عظم عانه که بطور جوفی مدور است که آنرا حق الورک نامند و هم زائده راس استخوان فخذ که سر عظم است و در حق الورک
میماند و حرکت در آن میکند سوم خریطه رباطی المحوهر که بر کناره عظم عانه موسوم به حق الورک است و آن تا گردن
زایده عظم فخذ میرسد و همیشه زائده فخذ مذکوره در آن حرکت میکند این خریطه را بزبان انگلش کاپسول بفتح کاف
و سکون الف و یای موحده فارسی و ضم سین مهمله و سکون واو و لام یعنی کلاه خود نامند بر سر زائده فخذ مذکور یک رباط
خرد است که بسبب آن زائده مذکوره در مفصل مخل خود که عظم عانه موسوم بحق الورک است با باطن عظم عانه مسطور در
وسط آن مربوط میشود و میماند و اندرون خریطه مذکور غشای آبدار است مثل غشای که در جمله مفاصل بدن میماند
از آن قدری رطوبت در حال صحت پیدا میشود که بسبب آن حرکات مفاصل سلس و سهل حاصل میشوند و از جهت کاک
محفوظ مانند این خریطه مذکوره هم در تمام بطن عظم عانه موسوم بحق الورک که در آن زائده عظم فخذ میماند یافته شد
و نیز غشای مذکوره هم بر سر زائده عظم فخذ غضروفی میباشد که آنرا بزبان انگلش کارٹلج بفتح کاف و سکون الف و تای هندی
و فتح لام و سکون جیم نامند و بسبب آن در ملاقات هر دو جسم صلب که عظم عانه و عظم فخذ است سهولت میشود و غشای رباط
را ضرر و هلاکت نمیرسد پس کاک سال جیا یعنی وجع الورک یعنی مفصل ورک بر سه قسم پیدا میشود اول آنکه در خریطه
و رباط مذکور بین باشد دوم اینکه در عظم استخوان عانه بود که موسوم بحق الورک است سوم آنکه در زائده عظم فخذ شروع شود و وجع الورک
در خرد سالان زیاده میشود و گاهی یک بیست سال عمر زیاده بود هم عارض میشود و اکثر زنجعه ادو اشخاص اطفالی پیدا
میگردد و هم کسانیکه مستعد او مرض خنازیر یا تپ دق دارند درین مرض مبتلا میشوند الغرض بسبب گاهی بادنی سقطه

مثل اینکه غیر معتاد براه رفتن زیاده راه رود یا بسبب وثوب یا از آمدن وقتی در پا یا از رسیدن صدمهٔ ضرب یا سقوط
یا از نشستن بر جائی رطب پیدا میشود العلامات علامت قسم اول که در خریطه میشود و آنرا بزبان انگلش ارتریتس بفتح
الف وسکون رائی مهمله وکسر تای مثلثه وسکون رائی مهمله وکسر تای هندی وسکون کاف یعنی ورم مفصل نامند
اینست که اول در مفصل درد میشود و تپ لاحق گردد خواه حاد یا لین موافق مقدار ورم و در پائی ماؤف تمدد و ارتعاد پیدا
میگردد و همراه آن درد شدید میشود خصوصا وقت شب و شدت بحدی میرسد که اگر کسی پلنگ آنرا حرکت دهد فریاد میکند
و انداختن چادر بر عضو دردمند ممکن نبود و بیمار پائی خود را که ماؤف است از پائی صحیح بجوی جدا میدارد که بجانب انسی جمل
قدری مایل بسوی قدام و جانب وحشی مایل بسوی خلف میشود و تحریک جمل ناممکن باشد و در خصوص تحلیل مفصل بود لیکن
بعد گذشتن چند روز ورم بمقابل مفصل قریب رسیده و همچنین در جانب خلف آن ظاهر میشود و از ان دانسته میشود
که بسبب ورم آب در خریطه مذکوره پیدا شده و چون این آب در خریطه زیاده شود و بسبب آن خریطه عظم فخذ را از خود دفع
کند بسوی خارج از ان پائی علیل طویل میشود و چون این حالت تا مدت در انجا خریطه مذکوره بسبب اجتماع آب [illegible]
شده منفجر میشود و از ان آب خارج گشته در لحم می آید و خریطه خالی و لاشی گردد درین وقت سر عظم فخذ از عظم بر آمده در عضلات
لحم ورک داخل میشود و انخلاع مفصل عبارت از همین است و چون عظم فخذ در عضلات رفته پس عظم عانه میرسد و بسبب آن
پائی بیمار متقلص شده صغیر میگردد و درین قسم دمل کمتر پیدا میشود و عظم فخذ با عظم عانه متصل شده باقی ماند اما حرکت نمیکند
و ممکن نباشد که بدین پا ثقل بدن نهاده شود و آن تحمل بار آن شود و رفتار ممکن نبود و هرگاه این درد و ورم در عظم عانه که
موسوم بحق الورک است و بلغت انگلش آنرا [illegible] بکسر الف وکسر سین مهمله و سکون یائی مثناة تحتانی وفتح تای
هندی وسکون الف وکسر بائی موحده وسکون یائی مثناة تحتانی وفتح لام وسکون رائی مهمله یعنی پیاله نامند
پیدا میشود و اکثر این قسم بکسی عارض میگردد که از بیست سال عمر متجاوز شده باشد علامتش اینست که اول گرد مفصل
و مفصل ورک خاصه اذیت قدری درد معلوم میشود و بعد چند روز از ظهر کردن بهر مفصل اذیت در تحسس میشود و از
پائی دردمند حرکت ممکن نبود و ثقل بدن را تحمل نمیشود و طول هر دو پا مساوی بود و لیکن عضلات خشک و لاغر میشوند
و قریب بمفصل دمل پیدا میشود زیرا که در غضروف باطنی حق الورک بسبب ثقل نشستن زخم و ورم پیدا میگردد و پس برای
اخراج ریم مذکور طبیعت دمل پیدا میکند انسان حکم جاری میگردد و این دمل گاهی زیر جائی قریب بر نشستنگاه گاهی در
جانب خلف آن پیدا میشود و همراه این دمل تپ دق پیدا میگردد و گاهی اندر جمع غضروف در استخوان هم زخم پیدا میشود و
بسبب زخم استخوان جا بجا سوراخ و رقیق و فاسد میگردد و درین وقت سر عظم فخذ از اندرون حق الورک عانه میرود و بسبب آن
پائی علیل کوچک میشود و گاهی اطراف و کناره هائی حق الورک رفته رفته بسبب زخم فانی میشوند و برائی ماندن
سر استخوان فخذ در ان جا باقی نماند پس عظم فخذ خلف عظم عانه در عضلات لحم میرود و دو انان پائی مریض کوچک میگردد و قسم ثانی

بیشتر

مساوی الثقل باشد جائی شدید قوی و جائی دیگر خود ضعیف نباشد الا ازان نقصان خواهد شد پس هرگاه این
پارچه خشک گردد حرکت حبل موقوف میشود سوم آنکه مریض را بر پلنگ بر هیئت استلقا خوابانند و یک کمربند عریض
بر کمرش پیچیده و یک سر کمربند مذکور از پلنگ ببندند تا بسبب آن مانع حرکت نگردد پارچه دیگر که طویل بود از قدم تا بالا
رکبه ببندند و یک سر آن تا پائین پلنگ ده بر سر آن شی ثقیل که ثقل آن موافق عمر و قوت مریض باشد بسته دهند تا بسبب آن
جذب شی ثقیل بر تمامی حبل مساوی باشد هم حرکت حبل موقوف شود و از آب مطبوخ پوست خشخاش بر مفصل مکرر زمان و
تکمید سازند پس اگر درد بسیار قوی بود تا مدت دراز و الا تا یک ساعت تکمید هر بار کافی خواهد بود و کیلومل از یک نیم گرین تا
دو گرین همراه افیون خالص یک گرین باشد هنگام شب بستر روزانه چهار بار هر بار بموافق این مقدار نوشانند تا ورم
در رفع شوند یا آثار جوشش دهن پیدا شوند از آن زمان موقوف کنند و برای آوردن خواب رفع شدن تشنج و ابتداد
پای علیل وقت شب همراه کیلومل که بر وزن سابق باشد افیون خالص مقدار زائد بقدر دو سه گرین آمیخته نوشانند
کسی را که خوردن این مقدار افیون موافق نبود مثل اینکه از افیون درد سر شده باشد یا کدام شکایت دیگر پیدا شود
جوش نمایان و درین وقت مارفیای محلول با آب بذریعه زراقه سوزنی قریب مفصل در دمند در جلد رسانند اگر مقدار
قلیل از افیون خورانیده مارفیا تحت جلد رسانند ابلغ خواهد بود و در قسم ثانی و ثالث آن هم اول تدابیر آرام رسانی
مفصل که در علاج قسم اول مذکور شد بعمل آرند علاوه بر آن قدری زیر مفصل یا بالاتر از مفصل هر جا که درد زیاده بود
باشد زخم پیدا کرده دهند تا اذیت در جانب خلاف محل درد باعث رفع اذیت باطنی مفصل گردد و این زخم بچند حیله پیدا
کرده میشود یکی آنکه بر محل مذکور پلاستر کنتهرائیدس نهند آبله پیدا کرده آنرا ببرند تا زخم شود دوم آنکه آهن لاهینی که برای داغ
نهادن موضوع است داغ نهند سوم آنکه کلورائید آف زنک یک حصه و میده گندم یک حصه هر دو را همراه آب قلیل سرشته
بقوام غلیظ داشته ازان قرص بقدر سکه پیدا کردن زخم مناسب دانند ساخته بر جلد محل مذکور نهند که از آن زخم موافق
مقدار قرص پیدا خواهد شد چون زخم پیدا شود چندی آنرا جاری دارند بنهادن مرهم سیالینا بالائی آن تا اذیت
بر جلد باقی ماند و ازان اذیت باطن بطرف شود و هرگاه این قسم بطفل صغیر عارض شده باشد او را باید راج کلکر شتا یک
گرین سوڈا کاربناس و گرین و بعد سه گرین روزانه دو بار صبح و شام نخورانند اگر نیم گرین کونین هم همراه آن شریک کنند
بهتر باشد هرگاه بجوانان یا پیران این قسم عارض شود ریکورشانتر هم حصه گرین همراه نقوع عشبه یا نقوع یا مطبوخ بارک ...
و چندان این دوا را بایشان دهند که یا علامات حدت مرض بطرف شوند یا آثار جوشش دهن پیدا شوند از آن زمان این
ترک کنند هرگاه علامات مرض اکیوت رفع شوند اول یوڈائیڈ پیاس همراه نقوع بارک چند روز نوشانند بعد آن سرپ
فیری یوڈائیڈ همراه روغن جگر ماهی نوشانند اغذیه مقویه خورانند اگر تبدیل هوا ممکن باشد ضرور بان مریض را بهوا بدل
فرمایند و اگر صاحب مقدرت بود آنرا هدایت کنند که چندی قریب کنارهٔ سمندر قیام پذیر شود که هوای آن بسیار مفید میباشد

و چون این مرض در حق الورک که عظم عانه است میباشد اکثر در آن هیچ علاج نفع حاصل نمیشود و بیمار هلاک میگردد و علاج
عام برای جمله اقسام آن اینست که چون در آن و دل بر مفصل ظاهر شود استفراغ و انضاج آن از خود نکنند بلکه الا در حین
زیادتی و شدت باد خواه پیش بلکه هر گاه معلوم شود که ریم در آن پیدا شد فوراً شق کرده ریم را جاری سازند و بر
زخم روغن کاربولک فائلوت نهند که از آن فساد در زخم نمیشود و در قسم اول گاهی خود مفصل متحجر شده بعد آن صحت میشود و این
نیک انجامی این مرض است و گاهی بسبب علاج آرام رسانی مفصل سخت میشود و درین وقت خود حرکت نمیکند بلکه بسبب
حرکت مفصل فقار کمر که آن قدری مسترخی میشود پای علیل حرکت میکند هرگاه دل پیدا شود و بسبب فساد عظم عانه یا
عظم فخذ انخلاع در مفصل واقع شود و بعد آن عظم فخذ در لحم میرود و بسبب آن پای علیل صغیر گردد درین وقت بعد رفع عوارض
و حصول صحت پای صغیر کشیده عظم فخذ را بجای خود آرند و انچه باید در انخلاع مفصل دستکاران میکنند آنرا عمل
آرند یا بسبب آن عظم فخذ در محل خود رود یا بجای خود باقی ماند و از آن صغر پا دفع گردد و در رفتار سهولت شود و هرگاه مرض
در عظم بود خواه در عظم عانه یا در عظم فخذ و بسبب آن عظم میرود و فاسد شده باشد درین وقت از خارج شدن ریم و ریزه های
استخوان تا مدتی دراز مریض ضعیف شده هلاک میشود پس بهتر آنست که برای حفظ جان مریض بالای مفصل لحم را کشاده
عظم مرده را برآرند یا این نحو که اگر فساد در حق الورک باشد از سر کارد اندرون حق چاک کرده استخوان مرده را برآرند و اگر در عظم فخذ
باشد آنرا اره کرده دور کنند از این تدبیر بعض از مردن محفوظ میماند و بیشتر درینجا جمله پای علیل را میبرند لیکن از [illegible]
داکتر لستر صاحب بهادر که محسن بنی آدم است بتجربه خود روغن کاربولک فائلوت را برای اصلاح زخم نافع یافته اشتهار نفع آن فرموده
بدین پا ترک کرده شد و عوض آن زخم بر مفصل کرده برآوردن استخوان مرده و نهادن روغن کاربولک فائلوت برای
اصلاح و اندمال زخم بالای آن اختیار کرده شد و از آن فواید کثیره دیده شد فقط فصل چهارم در وجع العقب و آنرا
درد پاشنا گویند آن اکثر بسبب ورم درد میکند الاسباب اکثر بسبب آن رفتن شئی صلب در رفتار زیر پاشنا یا خلیدن
خار و سوزن غیره در آن میباشد و گاهی از تنگی موزه و نالی بسبب زیاده راه رفتن میشود و گاهی از زیاده بلند یا از
افتادن در موزه بوت میباشد هم در پاشنا درد پیدا میشود و درین وقت مریض گاهی از شدت اذیت پاشنای خود را از موزه
و زمین برداشته راه میرود و درین وقت زیاده از انگشتان بر وتر که بالای عقب است میرسد و از آن هم درد عقب زیاده و هم
در آن ورم غدودی پیدا میشود العلامات اول در پاشنا درد محسوس میشود و من بعد سختی و گرمی بر آن پیدا میگردد و
مریض پاشنای خود را از زمین برداشته میرود و گاهی بسبب شدت اذیت و درد تپ هم می آید و ضربان در آن حادث
میشود و آخر در آن ریم هم می افتد و ورم زیاده میگردد زیرا که بسبب سختی جلد اینجا ریم بدشواری خارج میشود العلاج
در ابتدای مرض هرگاه سبب معلوم و موجود بود مثل خار و سوزن غیره آنرا از پاشنا برآورده دور سازند و از آن صحت
میشود و اگر بسبب ورم غشای خانه دار یا ریشه دار بود درین وقت گاهی انداختن پاشنا در آب سرد یا از نیز انیدن آب سرد

بیچند و اگر از مادهٔ آتشک باشد در بلاک وش که نام دوائیست که در آن کیلومل یک حصه بانیه حصه آب آمیخته در آب حلکرده درست میسازند پارچه تر کرده بر ورم بچیند یا مرہم ایوڈوفارم بر پارچه آلوده بر آن نهند ہم اگر بسبب آتشک باشد ریسکپو ہمراہ نقوع عشبه یا نقوع بارک نوشانند و اگر از فساد زیر بود سرپ فیری ایوڈائیڈ ہمراہ روغن جگر ماہی نوشانند وعلاج اعادهٔ قوت و صحت از خورانیدن اغذیه جیده و ادویه مقویه نمایند **فصل نهم در وجع الاظفار** و آن بسبب ضربه میشود زیرا که در آن خون منجمد شده درد پیدا میکند پس گاہی این خون در لحمی که زیر ناخن ہست از رسیدن ضربه مجتمع و مرده میشود و بر ناخن رنگ آن دیده میشود پس اگر خفیف ہست بعد چندی این خون مرده در خون داخل شده اذیت رفع میگردد و محتاج بعلاج نمیشود و گاہی خون در میان ناخن و گوشت که زیر ناخن ہست مجتمع و مرده میگردد و درین وقت درد شدید میشود و گاہی گوشت بطرز نامل گرد ناخن ہست متورم میگردد و از زیادتی اذیت تپ می آید **العلاج** چون باین حد رسد که ناخن مرتفع شود و لحمیکه گرد ناخن ہست متورم گردد درین وقت زیر ناخن نشتر انداخته ناخن را بر آرند و اگر خون زیاده زیر ناخن نباشد بلکه بسبب غور کردن جسم صلب ناخن ہست در دبوده باشد درین وقت ناخن را از سر کارد حک کرده دبیز تا رقیق و لین گردد که از آن ہم درد رفع میگردد و ایضاً پارچه به آب سرد یا در لا انکیلیا ایکسٹریکٹ ماہی ڈ ... یا دٔ ایلوشن یا در آب افیون تر کرده بر آن ببندند و پنجهٔ دست را بجوی بالای سینه متعلق دارند که سر انامل به سوی فوق بلند باشد **فصل دهم در انتفاخ الاظفار** در لغت انگلش این را هیچ فی آت ینلس گویند درین مرض ناخن بلند و دبیز و خشن میشود **السبب** گاہی از امراض جلدیه این مرض پیدا میشود و گاہی تخم خاص درین مرض زیر ناخن پیدا میگردد و از اذیت آن ناخن غلیظ و منتفخ میشود **العلامات** گاہی گرد ناخن در رنگ آن تغیر واقع میشود بعد آن آن غلیظ پیدا گردد پس خشک شده و شکسته گشته تو بر تو پیدا میشود **العلاج** اول سبب مرض دریافت سازند و ببینند که بر علیکه اہم عوارض امراض جلدیه ہست یا نه اگر یافته شود بعلاج مرض مذکور مشغول شوند و اگر بسبب پیدایش تخم خاص باشد سلفیوس ایسڈ لوشن که در آن یک حصه سلفیوس ایسڈ و پنج حصه آب ساده میباشد در آن پارچه تر کرده بر ناخنها ببندند و ہمیشه این پارچه را از آن تر دارند و ہر روز یکبار سرکه تند بر ناخن طلا کرده باشند تا که بسبب آن ناخن نرم شود تا ہرگاه از استعمال آن درد پیدا شود طلا کردن سرکه موقوف سازند و بستن پارچه تر کرده در سلفیوس ایسڈ لوشن اکتفا کنند اگر بعد آن مرض موجود بود و بعد چند روز باز طلا کردن سرکه تند روزانه یکبار اختیار کنند و این بر چندان عمل آرند که مرض رفع شود و اگر بسبب که ایم ضرورت بستن پارچه بر انگشتان ممکن نباشد مرہم کریاسوٹ بر پارچه آلوده بر آن نهند و گاہی در مرض آتشک ناخن بر حال و رنگ طبعی خود نمی ماند مثل بنگه چیزی از سر ہیئت و رنگ طبعی خود بود و چیزی از آن خشک میگردد و علاجش دشوار ہست لیکن درین وقت اگر مرہم کیلومل و مرہم کریاسوٹ یا المناصفه باہم آمیخته بر ناخن طلا سازند و سر ناخن را در خلائه چرمی دارند و ایوڈائیڈ پٹاس

با نقوع غشیہ نوشانند مفید میباشد **فصل یازدہم در غوص الظفرة فی اللحم** یعنی در آمدن ناخن بسبب یا
در لحم و این مرض خاص در ناخن انگشت پا میشود و از ان نیز انگشت متورم میگردد و این را بلغت انگلش ان گرو انگ
نیلس نامند یعنی در آمدن ناخن در لحم انگشت السبب سبب آن پوشیدن موزه بود که سر آن ضیق باشد که بسبب
تنگی و فشار آن لحم نیز انگشت متحجر میشود و بسبب انغماز ناخن در لحم داخل میشود و زخم و ورم پیدا میگردد و از ان آب رقیق
و بدبو جاری میشود و چندان درد شدید میباشد که بیمار بر پای خود در قیام اعتماد نکند و پا را حرکت نمیدهد العلاج
علاجش آنست که موزه وسیع و عریض الرأس را پوشند و اگر درد زیاده بود مریض را بر پلنگ خوابانند و پا را بلند دارند
و پوشش آن زخم کتان سست ساخته بندند تا ناخن هم و ورم کم شود پس ناخن را که در لحم در آمده بکمال احتیاط بریده برآرند
بر زخم آن که باقی مانده نائتریت سلور در آب حل کرده بر آن طلا سازند تا بزودی خشک شود و قدری پنبه محلوج صاف
در میان ناخن و گوشت نهند تا زخم از ناخن جدا مانده بزودی به شود ایضا قدری پنبه محلوج زیر ناخن نهند
تا بسبب آن ناخن بلند گشته از زخم جدا گردد و همیشه ناخن را بریده باشند تا از گوشت مماس نشود و گاهی
ازین تدبیر صحت نمیشود و درین وقت مریض را از کلوروفارم بیهوش کرده ناخن را بیرون آرند و بعد آن مرهم افیون
بر زخم طلا کنند و چون زخم مندمل شود قدری موم بالای زخم چسپانند تا از ان از ملاقات اجسام صلبه محفوظ
ماند و هم ناخن سست پیدا شود که از چسپانیدن موم ناخن سست پیدا شود فقط نکر

تمت